

ธรรมบทอรรถกถา

แปลและสัมพัทธ์ ภาค ๑

๑. ยมกวรรค เล่ม ๒

ธรรมนูญอรรถกถาแปลและสัมพันธ์

ภาค ๑

๑. ยมกววรรค เล่ม ๒

พระมหาธิติพงศ์ อุตตมปณฺโณ

แปลและสัมพันธ์

ชื่อหนังสือ : ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๑
๑.ยมกวรรค เล่ม ๒

ISBN :

จัดทำโดย : พระมหาธิติพงษ์ อุดตมปญโญ

แปลและลัมพันธ์ : พระมหาธิติพงษ์ อุดตมปญโญ

คอมพิวเตอร้/จัดรูปเล่ม : พระมหาธิติพงษ์ อุดตมปญโญ

ตรวจทาน : พระมหาพิเชษฐ เดชธมโม พระมหาพิริยะ ฐิริภาโณ
พระมหาสังคีต สังคีตวโร พระมหามงคลรัตน์ กนุดสีโล
พระพัชรพล ปิยสีโล คุณปณณภา ศุภชวัลพร
คุณวีไล สีสรร์พ์ คุณพรพิมพ์ กิจสิริพันธ์

ภาพปกและภาพหลายเส้น : คุณมงคล ศรีเดชะ (ฟุตบอลเกตบอลฮรี)

ออกแบบปก : คุณชัยโย ทองหมื่นไวย

ผู้ประสานงานภาพปก : พระภักธีรพันธ์ ดิสส์วโล

วัน/เดือน/ปีพิมพ์ : มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๑

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : จำนวน ๒,๒๕๐ เล่ม
จัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน โดย สำนักร่วมกันเป็นเจ้าของพิมพ์

สถานที่พิมพ์ : ท่างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสำสันไทย การพิมพ์
๔๔/๑๓๒ หมู่ ๖ ถนนก้านิลแมน แขวงบางขุนเทียน เขตจอมทอง
กรุงเทพฯ ๑๐๑๕๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๘๒๐ ๐๓๗๗, ๐ ๒๘๐๒ ๐๓๗๙
โทรสาร ๐ ๒๘๐๒ ๐๓๗๘ มีอถึย 08-1566-2540

คำนำ

“ธมฺมปท” หรือ “ธรรมปท” เป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย ในรูปคาถาล้วนๆ มีทั้งหมด ๔๒๓ คาถา ซึ่งคำดังกล่าวมีความหมายทั้งหมด ๖ ความหมาย ดังนี้

๑. คัมภีร์เป็นที่ให้ทราบญะยธรรม ๕ ประการ คือ สังขาร, วิการรูป ๓, ลักขณรูป ๔, นิพพาน และปัญญุตติ
๒. คัมภีร์เป็นเครื่องให้ทราบญะยธรรม ๕ ประการ คือ สังขาร, วิการรูป ๓, ลักขณรูป ๔, นิพพาน และปัญญุตติ
๓. ส่วนของญะยธรรมทั้งหลายของคัมภีร์นี้มีอยู่
๔. ส่วนของญะยธรรมทั้งหลายมีอยู่ในคัมภีร์นี้
๕. คัมภีร์เป็นที่ให้ทราบปริยัตติธรรม
๖. คัมภีร์เป็นเครื่องให้ทราบปริยัตติธรรม

ส่วนคำว่า “ธมฺมปทฏจกถา” หรือ “ธรรมบทอรรถกถา” แปลว่า คำอธิบายธรรมบท โดยคัมภีร์นี้ ท่านอาจารย์นำพระคาถาและคำโคลงเนื้อเรื่องมาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาในที่ต่างๆ นำมาเรียบเรียงเป็นเรื่องราว มีบุคคล และสถานที่ ก่อนที่จะมาถึงคาถาหัวใจของเรื่อง ทำให้ผู้อ่านผู้ศึกษาเข้าใจเนื้อเรื่องและธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสั่งสอนได้ อย่างน้อยที่สุดก็ระดับคุณธรรมศีลธรรม แต่ท่านใดที่มีพื้นฐานการศึกษาทั้งไวยากรณ์บาลีใหญ่และพระอภิธรรมมาก่อน ก็จะเป็นเหตุทำให้เข้าใจได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น หนังสือดังกล่าวจัดอยู่หมวดพระสูตร เป็นศิลปะในการดำเนินชีวิตของทั้งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ว่าในอดีตเคยทำกรรมอะไรไว้ และปัจจุบันทำกรรมอะไร จึงได้รับผลเช่นนั้น

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและลัมพันธ์” เล่มนี้ เป็นหนังสือที่เอื้อประโยชน์ให้แก่นักเรียนใหม่ที่เริ่มฝึกแปลบาลี โดยมีประโยคบาลีที่ตัดตกแต่งที่สมบูรณ์ สำหรับปัญหาของนักเรียนที่เริ่มเรียนแปลบาลีที่ไม่รู้ว่าจะต้องโยคอะไร ต้องเติมอะไรเข้ามา และใส่ไว้ตรงไหน คำศัพท์แต่ละคำแปลว่าอย่างไรบ้าง ส่วนนักเรียนที่แปลมาบ้างแล้ว จะเริ่มฝึกลัมพันธ์ ก็มีลัมพันธ์เป็นตัวอย่างไว้ นักเรียนที่ประสงค์จะฝึกแปลโดยอรรถ ก็มีแปลเป็นตัวอย่างไว้เช่นกัน นอกจากนี้ ถ้าประสงค์จะดูการแยกธาตุปัจจัยของคำศัพท์กิริยา(ทั้งกิริยาคุมพากย์และกิริยาในระหว่าง) ก็มีอยู่ท้ายเล่ม ประเด็นที่มักเป็นปัญหาสำหรับผู้ศึกษาที่แปลศัพท์มาจากรูปวิเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นกิตกั สมาส หรือตัทธิต ว่าแปลอย่างไร ถูกต้องตรงตามหลักไวยากรณ์หรือไม่ ก็มีวิเคราะห์ไว้ตามหลักในคัมภีร์ปทรูปสัทธา ซึ่งอยู่ในกลุ่มคัมภีร์ของ

(ข)

สายกัจฉายนไวยการณฺ์ หรือคัมภีร์มูลกัจฉายนฺ์ และนำมาจากแหล่งอื่น ๆ เช่น ธรรมปทญฺุจกถาคาธาโยชนฺา ธรรมปทมหาฎีกา และคัมภีร์ธาวัดถลังคหะเป็นต้น

ฉะนั้น หนังสือเล่มนี้ จึงเหมาะสำหรับผู้ศึกษาภาษาบาลีทุกกลุ่ม คือ กลุ่มใหม่ที่เริ่มเรียนแปลเบื้องต้น โดยได้ตัดตกแต่งประโยคและแปลยกศัพท์ให้ กลุ่มกลางที่เริ่มฝึกสัมผัสพันธ์และแปลโดยอรรถ และท่านที่ได้เรียนมาแล้ว ต้องการทบทวนหรือยังมีข้อสงสัยในประเด็นต่างๆ เช่น การแยกธาตุปัจจัย หรือแม่แต่รูปวิเคราะห์ของศัพท์กิตกั สมาส หรือตัทธิต

จึงหวังว่า หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมผัสพันธ์” เล่มนี้ จะช่วยอำนวยความสะดวกในการศึกษาภาษาบาลีได้บ้าง หากจะมีข้อขาดตกบกพร่อง หรือผิดพลาดประการใด เพราะความต้อยปัญญาหรือขาดสติสัมปชัญญะในการจัดทำ ก็ขอภัยและขอความเมตตาจากท่านผู้รู้ทั้งหลายได้โปรดช่วยชี้แนะบอกข้อผิดพลาด บกพร่องต่างๆ ที่มีปรากฏให้กระผมได้รับทราบ เพื่อนำไปแก้ไขปรับปรุงในการจัดพิมพ์ในครั้งต่อไป จะขอบพระคุณเป็นอย่างสูง และถือว่าได้ร่วมกันทำบุญที่เป็นธรรมทานในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ด้วยกัน

ขอให้ทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการจัดทำหนังสือเล่มดังกล่าวนี้จงสำเร็จลุล่วงด้วยดี จงเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญใหญ่ที่กระผมได้กระทำแล้วในครั้งนี้ และขอให้ทุกท่านจงได้รับประโยชน์ทั้ง ๓ ประการ กล่าวคือ ประโยชน์ในชาตินี้ ประโยชน์ในชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง คืออมตมทานิพพาน ซึ่งเป็นสันติสุขบรมสุขด้วยกันทุกท่านเทอญ

พระมหาธิติพงษ์ อุดตมปญฺโณ

๑๐ มกราคม ๒๕๖๑

๒๕ หมู่ ๖ วัดพิบูลทอง

ต.วัดชลอ อ.บางกรวย

จ.นนทบุรี ๑๑๑๓๐

คำอนุโมทนา

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ เป็นการนำเสนอข้อมูลเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ที่เคยเกิดขึ้นกับผู้ศึกษาภาษาบาลี เพื่อที่จะช่วยให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจทั้งหลักการโยค การเติมบทที่ขาดหายไป แปลยกศัพท์ แปลโดยอรรถ และสัมพันธ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจในเหตุผล และความหมายของเนื้อหาที่แปลได้ดียิ่งขึ้น อันจะเป็นเหตุให้เกิดความซาบซึ้งในธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอน ทำให้เกิดกำลังใจที่จะศึกษาเล่าเรียน และรักษาพระศาสนา

หนังสือเล่มนี้ ใช้หนังสือ “ธมมปทฎกถา ปจโม ภาค” ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๑ ยมกววรรค ซึ่งเป็นวรรคแรกใน ๒๖ วรรค แบ่งออกเป็น ๓ เล่ม ได้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยได้รับความอนุเคราะห์จากหลายฝ่ายด้วยกัน

ด้วยเหตุผลข้างต้นนี้ จึงใคร่จะขออนุโมทนาบุญแก่คุณโยมเสริมสุข บัณฑิตาน และครอบครัว และญาติมิตรทั้งหลาย รวมถึงสาธุชนทั่วไปที่ร่วมสร้างหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ไว้ในบวรพระพุทธศาสนา เพื่อแจกเป็นธรรมทาน ซึ่งเป็นทานที่มีอานิสงส์มากที่สุดในบรรดาทานทั้ง ๓ ประการ คือ วัตถุทาน อภัยทาน และธรรมทาน

นอกจากนี้ ยังมีอีกหลายท่านที่จะต้องเอ่ยนาม คือ พระมหาพิริยะ ฐิริธำณ พระมหาสังคีตสังคีตวโร ผู้ช่วยดูแลเรื่องคอมพิวเตอร์ คุณณัฐศักดิ์ ต้นตยานุพนธ์ ถวายหมึกปรินเตอร์และกระดาษ คุณวัลย์ลดา(เอ๋) อัศวศิริเลิศ ถวายกระดาษดัดเบิ้ล เอ จำนวน ๒ กลัง คุณกึ่งกาญจน์ อารักษ์พุทธพันธ์ ถวายหนังสือธรรมบทและธมมปทฎกถา (บาลี-ไทย) ภาค ๑-๘ ฉบับภูมิพิไลภิกษุ คุณมงคล ศรีเดช เขียนภาพปกดอกบัวหลวงและภาพลายเส้น คุณชัยโย ทองหมื่นไวย ออกแบบปก พระมหาพิเชษฐ์ เดชธมโม พระมหามงคลรัตน์ กนตสีโล พระพัชรพล ปยสีโล คุณวิไล สีสรรพ์ คุณพรพิมพ์ กิจสิริพันธ์ คุณบุณณภา ศุภชวัลพร ช่วยตรวจทานต้นฉบับ และทุกๆ ท่านที่ช่วยงานในการจัดทำต้นฉบับ

และที่สำคัญ คือ พระอาจารย์ภักทนต์ธมมานันทมหาเถระ อดีตพระอาจารย์ใหญ่สำนักเรียนบาลีใหญ่วัดท่ามะโอ พระอาจารย์ภักทนต์นันทเถระ พระอาจารย์มหาประวัตติ ถาวรจิตโต คุณโยมอาจารย์บุญถนอม นพโสภณ คุณโยมพ่อฟัก คุณโยมแม่ปุณ เจิมสันเทียะ ผู้เป็นบุพพการีชนทั้งสอง คุณโยมแม่สุวรรณ ดันตระเชียร คุณเนาวรัตน์ รัตนสุนทร คุณนวลมณี กาญจนพิบูลย์ คุณเพ็ญศรี บุญญรัตน์ คุณวิไล สีสรรพ์ คุณไตรรงค์ มาลาภิรมย์ ผู้ร่วมทำบุญช่วยค่าใช้จ่ายในการจัดทำต้นฉบับ ญาติโยมชาววัดพิบูลทอง และญาติโยมชาววัดจากแดง ขออำนาจบุญกุศลที่ได้ทำร่วมกันในครั้งนี้ จงเป็นพลวปัจจัยส่งผลให้ทุกๆ ท่าน ประสบแต่ความสุข ความเจริญปราศจากภัยอันตราย และได้บรรลุมรรค-ผล-นิพพานด้วยเถิด

(ข)

จากใจผู้อุปถัมภ์

เมื่อทราบข่าวว่า พระมหาดิถีพงศ์ อุดตมปญโญ ได้รวบรวมและจัดแปลคัมภีร์ธรรมบทอรรถกถา พร้อมคำอธิบายอย่างละเอียดขึ้น ข้าพเจ้ารู้สึกดีใจมาก และได้กราบเรียนท่านว่า ข้าพเจ้ามีความตั้งใจประสงค์จะเป็นเจ้าภาพ และเชิญชวนกัลยาณมิตรสนับสนุนในการจัดพิมพ์

คัมภีร์ธรรมบท หรือธัมมปะทีนนี้เป็นเทศนาที่เป็นสังฆธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสเป็นพุทธภาษิตแก่บุคคลต่างๆ ต่างกรรม ต่างวาระ ต่างสถานที่ เป็นบทธรรมสั้นๆ ในรูปคาถา ประพันธ์เป็นร้อยกรอง หรือบทกวี ตามหลักฉันทลักษณ์ ทรงแสดงแก่บุคคล ต่างชั้น ต่างระดับ ตั้งแต่บรรพชิต คฤหัสถ์ นักปราชญ์ ข่าวย่าน ธรรมดา ที่มีศรัทธาเลื่อมใสยิ่งนัก ถือเป็นอมตวาจาของพระพุทธองค์ เป็นที่ทราบกันว่า คัมภีร์ในพระไตรปิฎก คัมภีร์ธรรมบทเป็นคัมภีร์ที่มีการแปลเป็นภาษาต่างๆ มากที่สุด (กว่าร้อยภาษา) ซึ่งข้าพเจ้าได้มีโอกาสอ่านครั้งแรกเป็นภาษาอังกฤษ เกิดความปิติในคำสอนของพระพุทธองค์ หลังจากนั้น ยังได้รับการถ่ายทอดอธิบายในบางคาถา จากอาจารย์พระมหานิมิตร์ ธมฺมสาโร ผู้ล่วงลับไปแล้ว ถึงแม้จะเป็นเวลาหลายปีผ่านมาแล้วก็ตาม แต่ศรัทธาเลื่อมใสของภาษา และหลักธรรมที่ได้รับฟังท่านอธิบายมา ก็ยังรู้สึกซาบซึ้ง ทำให้สามารถจดจำไว้ในใจได้ตลอดมา

ธรรมบทอรรถกถาเป็นหนังสือที่พระภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกา ผู้เริ่มต้นเรียนภาษาบาลีจะต้องแปลให้ได้ เพราะเป็นหลักสูตรการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ตั้งแต่ชั้น ประโยค ป.ธ. ๑-๒ จนถึง ประโยค ป.ธ. ๖ จึงมีความสำคัญมากที่จะได้มีโอกาสนำไปถวายยังสำนักเรียนบาลีต่างๆ และผู้สนใจศึกษาพระบาลีทั่วไป

ดังนั้น เมื่อได้ทราบข่าวการจัดทำคัมภีร์นี้ขึ้น ข้าพเจ้ามีความดีใจยิ่ง เพราะทราบถึงความสามารถด้านภาษาบาลีของอาจารย์พระมหาดิถีพงศ์ อุดตมปญโญ ที่เคารพอย่างสูงที่ได้ใช้วิริยะอย่างยิ่งในการจัดทำธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์ชุดแรกสำเร็จลง และขออนุโมทนาในกุศลจิตของพระคุณเจ้า ครูบาอาจารย์ และกัลยาณมิตร ผู้ร่วมอุปถัมภ์ในการจัดพิมพ์หนังสือดังกล่าวไว้เป็นสมมติในบวรพระพุทธศาสนา อันส่งผลที่เกิดจากการที่พุทธบริษัทร่วมกันรักษาพระธรรมคำสอน จักมีส่วนในการสืบต่อพระสัทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เผยแผ่ได้อย่างถูกต้องสืบต่อไป

จิรั ติฎฺฐตุ สทุทฺธโม.

ขอพระสัทธรรมจงตั้งมั่นตลอดกาลนาน

เลริมสุข ปัทมสถาน

คำชี้แจง

โปรดทำความเข้าใจก่อนใช้หนังสือ

หนังสือธัมมปัทฏฐกถา หรือ ธรรมบทอรรถกถา เป็นหนังสือที่เรียบเรียงโดยมีเค้าเรื่องมาจากพระไตรปิฎก โดยเฉพาะพระคาถา เป็นพระพุทฺธพจน์ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ ขุททกนิกาย มีทั้งหมด ๔๒๓ คาถา มี ๒๖ วรรค ๓๐๒ เรื่อง ดังนี้

๑. ยมกวรรค	มี ๑๔ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๑
๒. อัปปมาทวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๒
๓. จิตตวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๒
๔. ปุပ္ผวรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๓
๕. พาลวรรค	มี ๑๕ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๓
๖. ปัณฑิตวรรค	มี ๑๑ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๔
๗. อรหันตวรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๔
๘. สหัสสวรรค	มี ๑๔ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๔
๙. ปาปวรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๕
๑๐. ทัณฑวรรค	มี ๑๑ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๕
๑๑. ชราวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๕
๑๒. อัตตวรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๓. โลกวรรค	มี ๑๑ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๔. พุทฺธวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๕. สุขวรรค	มี ๘ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๖. ปิยวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๗. โกชวรรค	มี ๘ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๖
๑๘. มลวรรค	มี ๑๒ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๑๙. ธัมมัญญวรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๒๐. มัคควรรค	มี ๑๐ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๒๑. ปกิณณกวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๒๒. นิริยวรรค	มี ๙ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗
๒๓. นาควรรค	มี ๘ เรื่อง	ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๗

(๒)

ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ

๒๔. ตัณฑวารวรรค มี ๑๒ เรื่อง ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๘
๒๕. ภิกขุวารวรรค มี ๑๒ เรื่อง ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๘
๒๖. พราหมณวารวรรค มี ๓๙ เรื่อง ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๘

ธรรมบทอรรถกถา เป็นหนังสือที่เรียบเรียงโดยมีเค้าเรื่องมาจากพระไตรปิฎก มีการกล่าวถึงบุคคล และสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง เป็นต้น ซึ่งจะแตกต่างจากพระสูตรต่างๆ ไปตรงที่พระสูตรจะเน้นเนื้อหาของพระธรรมมาตั้งเป็นชื่อ เช่น อาทิตตปริยายสูตร ตรัสแสดงเรื่องกิเลสมี รากะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ซึ่งเปรียบเหมือนกับไฟที่เผาไหม้ทำให้ร้อน ส่วนชื่อเรื่องในธรรมบทอรรถกถา จะใช้ชื่อบุคคลที่เป็นตัวเอก มาตั้งเป็นชื่อเรื่องต่างๆ เช่นเรื่องพระจักขุบาลเถระ เรื่องมัญจุกุณฑลิมานพ เรื่องพระติสสเถระ เป็นต้น และมีเรื่องซ้ำกันอยู่หลายเรื่อง เป็นบุคคลคนเดียวกัน แต่พูดถึงคนละประเด็นกัน พระพุทธองค์ก็ตรัสพระคาถาต่างกัน ไป ท่านผู้เรียบเรียง คือ พระพุทธโฆสะ ก็แยกเป็นเรื่องใหม่อีกเรื่องหนึ่งต่างหาก

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ จัดพิมพ์เป็นวรรคละหนึ่งเล่ม แต่ถ้าวรรคไหนมีเนื้อหาเยอะ เช่น ยมกวารวรรค ก็จะแยกเป็น ๓ เล่ม เนื้อหาทั้งหมดมีประมาณ ๑,๖๐๐ กว่าหน้า ซึ่งหนาเกินไป จึงควรแยกพิมพ์ เพื่อความสะดวกในการนำไปศึกษา อีกหนึ่งวรรคคือ อัปปมาทวารวรรค เฉพาะเรื่องแรก คือ เรื่องพระนางสามาวดี ก็มีเนื้อหาเยอะ ก็ควรแยกออกเป็นอีกเล่มต่างหาก และอีกวรรคหนึ่งคือ พราหมณวารวรรค ก็มีเนื้อหาเยอะเช่นเดียวกัน ก็ควรแยกพิมพ์เป็น ๒ เล่ม ซึ่งคาดว่าถ้าเสร็จทั้งหมด ๘ ภาค จะได้หนังสือจำนวน ๓๐ เล่ม

หนังสือเล่มนี้ใช้ชื่อว่า “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” มิได้หมายความว่า มีเพียง ๒ ประเด็น คือการแปลกับการสัมพันธเท่านั้น แต่มีเนื้อหาสาระ ๗ ประเด็น ดังนี้คือ

๑. บาลีเดิมที่นำมาจากหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถา ภาค ๑ - ๘”
๒. ประโยคบาลีที่ตัดตกแต่ง
๓. แปลยกศัพท์
๔. แปลโดยอรรถ
๕. สัมพันธ
๖. ศัพท์กิริยาที่น่าสนใจ ที่เป็นกิริยาคุมพากย์ (อาชยาต, กิตก์) และกิริยาในระหว่าง (กิริยากิตก์)
๗. วิเคราะห์คำศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์

โดยหลักในการแปล สัมพันธ์ แยกธาตุปัจจัยของศัพท์กิริยา และวิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และศัพท์ิต ดังกล่าว นำมาจากหลักไวยากรณ์ในคัมภีร์ปทรูปสัททิตเป็นส่วนใหญ่นอกจากนี้ ก็มีคัมภีร์ธาตวัตตสังคหปาฐะ คัมภีร์ธัมมปทมหาฎีกา คัมภีร์ธัมมปทฎฐกถาคาถา โยชนา เป็นต้น

วัตถุประสงค์ในการจัดทำหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์” มีดังนี้

- เพื่ออนุเคราะห์นักเรียนใหม่ โดยแสดงประโยคบาลีตัดตกแต่งและแปลยกศัพท์
- เพื่ออนุเคราะห์นักเรียนที่กำลังฝึกแปลโดยอรรถ และฝึกสัมพันธ์
- เพื่ออนุเคราะห์ผู้ศึกษาที่สนใจต้องการทราบเหตุผลในการแปลความหมายของคำศัพท์ โดยมีการแยกธาตุปัจจัยและวิเคราะห์คำศัพท์ต่างๆ

อธิบายการเรียกชื่อสัมพันธ์ในประโยคต่างๆ

หนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์” เล่มนี้ ใช้หลักการแปลและสัมพันธ์ตามคัมภีร์ไวยากรณ์ปทรูปสัททิต ซึ่งเป็นคัมภีร์ในสายกัจจายนะ ฉะนั้น จะมีอยู่บ้างที่แปลและสัมพันธ์แตกต่างจากที่นิยมในปัจจุบัน ส่วนไหนที่ไม่ขัดกับหลักไวยากรณ์ปทรูปสัททิต ก็จะแปลและสัมพันธ์ตามนั้น แต่การสัมพันธ์บางอย่าง สามารถเรียกได้หลายชื่อ เพื่อใช้ในการเปรียบเทียบให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ก็จะแสดงไว้เพื่อให้เห็นความหลากหลาย เช่นเป็นประธานในประโยคกัตตุวาจก จะเรียกชื่อสัมพันธ์ว่า สยกัตตา บ้าง สุธกัตตา บ้าง ปกติกัตตา บ้าง อภิตกัตตา บ้าง หรือ สัปธานกัตตา บ้าง เป็นต้น ซึ่งเป็นชื่อสัมพันธ์ของบทที่ทำหน้าที่เป็นประธานในประโยคกัตตุวาจก สามารถเรียกชื่อสัมพันธ์ได้หลายชื่อ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

สัมพันธ์ว่า “สยกัตตา” เป็นประธานในประโยคกัตตุวาจก ใช้อธิบายเพื่อเทียบเคียงกับประโยคเหตุกัตตุวาจก

เช่น	สุโท	โอรหน	ปจติ.	กัตตุวาจก
	สยกัตตา	อรุตตกัมมะ	อาชยาตบทกัตตุวาจก	
	สุโท อ.พอครว	ปจติ ย่อมहुง	โอรหน ซึ่งข้าวสุก ๗	
	สามิโก	สุท	โอรหน	ปาเจติ. เหตุกัตตุวาจก
	เหตุกัตตา	การิตกัมมะ	อรุตตกัมมะ	อาชยาตบทเหตุกัตตุวาจก
	สามิโก อ.เจ้านาย	สุท ยังพอครว	ปาเจติ ย่อมให้हुง	โอรหน ซึ่งข้าวสุก ๗

กิริยาอาชญาตหรือกิตก์ และการก ซึ่งอธิบายอรรถของวิภัตตินามต่าง ๆ จึงจะเข้าใจได้

เช่น สูโท โอทन्ह ปจติ. กัตตุวจาก

อนภิตกัตตา อุตตกัมมะ อาชญาตบทกัตตุวจาก

สูโท อ.พ่อคร้ว ปจติ ย่อมหุง โอทन्ह ซึ่งข้าวสุก ฯ

สูเทน โอทโน ปจียเต. กัมมวจาก

อนภิตกัตตา วุตตกัมมะ อาชญาตบทกัมมวจาก

โอทโน อ.ข้าวสุก สูเทน อันพ่อคร้ว ปจียเต ย่อมหุง ฯ

สามิโก สูทํ โอทन्ह ปาเจติ. เหตุกัตตุวจาก

เหตุกัตตา การิตกัมมะ อุตตกัมมะ อาชญาตบทเหตุกัตตุวจาก

สามิโก อ.เจ้านาย สูทํ ย้งพ่อคร้ว ปาเจติ ย่อมให้หุง โอทन्ह ซึ่งข้าวสุก ฯ

สามิเกน สูโท โอทन्ह ปาจียเต. เหตุกัมมวจาก

อนภิตกัตตา วุตตกัมมะ อุตตกัมมะ อาชญาตบทเหตุกัมมวจาก

สูโท อ.พ่อคร้ว สามิเกน อันเจ้านาย ปาจียเต ย่อมให้หุง โอทन्ह ซึ่งข้าวสุก ฯ

มยา อปฺปมาเทน ภวิตพฺพํ. ภาววจาก

อนภิตกัตตา วิกติกัตตา กิตบทภาววจาก

/ปกติกัตตา

มยา อันข้าพเจ้า อปฺปมาเทน เป็นผู้ไม่ประมาท ภวิตพฺพํ ฟังเป็น ฯ

ส่วนเรียกชื่อสัมพันธว่า “สัปปธานกัตตา” กัตตาที่มีตัวเองเป็นใหญ่เป็นประธาน ใช้เทียบกับประโยคเหตุกัตตุวจาก ที่มีบุคคลอื่นเป็นใหญ่ เป็นผู้สั่ง บังคับ หรือขอร้องให้ทำ

เช่น สตุถา ฐมฺมํ เทเสติ. กัตตุวจาก

สัปปธานกัตตา อุตตกัมมะ อาชญาตบทกัตตุวจาก

สตุถา อ.พระศาสดา เทเสติ ย่อมทรงแสดง ฐมฺมํ ซึ่งธรรม ฯ

ภิกฺขุ สตุถารํ ฐมฺมํ เทสาเปติ. เหตุกัตตุวจาก

เหตุกัตตา การิตกัมมะ อุตตกัมมะ อาชญาตบทเหตุกัตตุวจาก

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. สตุถารํ ทูลยังพระศาสดา เทสาเปติ ย่อมให้ทรงแสดง

ฐมฺมํ ซึ่งธรรม ฯ

บท ๔ ที่ใช้ในพระบาลี อรรถกถา และ ฎีกา

บทที่ใช้ในภาษาบาลีมี ๔ บท คือ นามบท นิบาตบท อุปสัคบท และอาชยาดบท ซึ่งในประโยคหนึ่งๆ จะเป็นประโยคที่ยาวหรือสั้นก็ตาม เมื่อสรูปแล้วจะมีเพียง ๔ บทดังกล่าวนี้เท่านั้น ดังนี้

๑. **นามบท** เป็นบทที่สร้างมาจากกิตก์ (ธาตุกับปัจจัย) การนำบทที่ลงวิภัตตินามตั้งแต่ สองบทขึ้นไปมาย่อเป็นบทเดียวกัน ซึ่งเรียกว่า “สมาส” (บทกับบท) และการนำบทที่ลงวิภัตตตินามมาย่อกับปัจจัย แทนศัพท์ที่ถูกลบทิ้งไป เรียกว่า “ตัทธิต” (บทกับปัจจัย) เมื่อสร้างคำศัพท์ตามขั้นตอนของแต่ละกัณฑ์เสร็จแล้ว นำมากระจายตามวิภัตตินามในนามกัณฑ์ และแสดงอรรถของวิภัตตินามในอรรถต่างๆ มีอรรถกรรมเป็นต้น ซึ่งแสดงไว้ในการกัณฑ์

๒. **นิบาตบท** เป็นนิบาตโดดๆ ไม่ผ่านการสร้างคำศัพท์ กับนิบาตที่ผ่านการสร้างคำมาจากสมาส ตัทธิต และกิตก์ ซึ่งในไวยากรณ์คัมภีร์ปทรูปสัทธิประมวลไว้ในนามกัณฑ์

๓. **อุปสัคบท** บทนี้โดยมากแล้ว จะประกอบกับบทที่เป็นกิริยาบ้าง นามบ้าง ส่วนที่แยกอยู่เพียงลำพัง มีใช้ไม่มากนัก อุปสัคบทนี้ท่านแสดงไว้ในนามกัณฑ์เช่นกัน ส่วนชื่อสัมพันธของอุปสัคที่แยกอยู่เป็นเอกเทศ มีแสดงไว้ในการกัณฑ์ที่เกี่ยวกับ “กัมมัพปวจนีเย”

๔. **อาชยาดบท** เป็นบทกิริยา ซึ่งทำหน้าที่เป็นกิริยาคุมพากย์ ที่ระบุว่าประโยคนี้เป็นประโยคอะไร กัตตุวาจก หรือกัมมวาจกเป็นต้น แสดงไว้ในอาชยาดกัณฑ์

แหล่งที่มาของชื่อสัมพันธ

สำหรับชื่อที่นำมาใช้เรียกชื่อสัมพันธในหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ” เล่มนี้ นำมาจากไวยากรณ์คัมภีร์ปทรูปสัทธิโดยมาก แต่ก็มีอยู่บ้างที่นำมาจากคัมภีร์อื่นๆ เนื่องจากคัมภีร์ปทรูปสัทธิ เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ใหญ่ ขนาดปานกลาง ฉะนั้น หลักการบางอย่างอาจจะขาดตกบกพร่องไปบ้าง จึงจำเป็นที่จะต้องนำมาจากแหล่งอื่นๆ เพื่อเติมเต็มให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยชื่อเรียกสัมพันธนำมาจากกัณฑ์ต่างๆ ในคัมภีร์ปทรูปสัทธิ ดังนี้

๑. นิบาต ชื่อสัมพันธของนิบาตบท นำมาจากนามกัณฑ์
๒. นาม ชื่อสัมพันธของนามบท นำมาจากการกัณฑ์
๓. กิริยาอาชยาด ชื่อสัมพันธของอาชยาดบท นำมาจากอาชยาดกัณฑ์
๔. กิริยากิตก์ กลุ่มกิริยากิตก์ ไม่ว่าจะ เป็นกิริยาคุมพากย์ หรือกิริยาในระหว่างกัตติ นำมาจากกัพพิธานกัณฑ์ ส่วนที่เป็นนามกิตก์ จะใช้หลักสัมพันธในการกัณฑ์

ชื่อสัมพันธ์ที่แตกต่างมีบ้าง

บาลีสยามหลวง	ปทรูปสิทธิ
- สยกัตตดา	- สุทธกัตตดา, ปกติกัตตดา, อภินิตกัตตดา, สัปปธานกัตตดา, สยกัตตดา
- ภินนาชาระ สัตตมวีริกัตติที่สัมพันธ์เข้ากับนาม	- อาหาระทั้ง ๔ ประเภท เช่น วิสยาชาระ
- อาหาระ นิบาตที่ใช้ในอรรถสัตตมวีริกัตติ	- อาหาระทั้ง ๔ ประเภท เช่น วิสยาชาระ
- อวุตตกัมมะ แปลว่า “ซึ่ง...”	- สัมปาปุณเณยกัมมะ กรรมที่ถูกลงถึงหรือ ถูกบรรลู่ แปลว่า “ซึ่ง...” หรือ “สู่...”

ศัพท์ที่แปลและสัมพันธ์ต่างกัน

ในที่ประกอบด้วย สห, สหุรี, สมั, นานา, วินา, อลั และกัศัพท์ เป็นต้น ลงตติยาวิกัตติ ด้วยสูตรว่า “สหากิโยเค จ” (สูตรที่ ๒๙๖)

เช่น กิ เม ฆราวาเสณ.

กิ (ปโยชนั) อ.ประโยชนัอะไร ฆราวาเสณ ด้วยการอยู่ในเรือน เม แก่เรา ๗

กิ วิเสสนะของ ปโยชนัๆ ลิงคัตตะ เม สัมปทานใน ปโยชนั ฆราวาเสณ ตติยาวิเสสนะใน ปโยชนั ๗

อลั เต อิช วาเสณ.

อลั อ.พอละ วาเสณ ด้วยการอยู่ อิช (จาเน) ในที่นี้ เต แก่ท่าน ๗

อลั ปฏิเสธลึงคัตตะ เต สัมปทานใน อลั อิช วิเสสนะของ จาเนๆ วิสยาชาระใน วาเสณๆ ตติยาวิเสสนะใน อลั ๗

ในที่ประกอบด้วย อลั และกัศัพท์ ในอรรถปฏิเสธ ลงจตุตถิวิกัตติ ด้วยสูตรว่า “สิลาฆ- หนุจาสปชารปิทกุฑทุหิสโสสุยราชิกุขปัจจจาสุณอนุปติคิณปุพุกตตารโจนตถตตตถตตมตถาล- มตถมณณานาทรปปาณินิ คตยตถกมมณี อาสีสตุถสมมุติภियสตุตมยตถเสสุ จ” (สูตรที่ ๓๐๓)

เช่น กิ เม ฆราวาเสณ.

กิ (ปโยชนั) อ.ประโยชนัอะไร ฆราวาเสณ ด้วยการอยู่ในเรือน เม แก่เรา ๗

กิ วิเสสนะของ ปโยชนัๆ ลิงคัตตะ เม สัมปทานใน ปโยชนั ฆราวาเสณ

ตติยาวิเสสนะใน ปโยชนํ ๕

อลํ เต อิธ วาเสน.

อลํ อ.พอละ วาเสน ด้วยการอยู่ อิธ (จาเน) ในที่นี้ เต แก่ท่าน ๕

อลํ ปฏิเสทลึงค์ตถะ เต สัมปทานใน อลํ อิธ วิเสสนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน วาเสนฯ ตติยาวิเสสนะใน อลํ ๕

ในที่ประกอบด้วย รุชธาตุ เรียกหาบทนามที่ประกอบด้วยจัญญีวิภัตติ สูตรว่า “ยสฺส วา ปริคฺคโห ทํ สามิ” (สูตรที่ ๓๑๖ หน้า ๑๕๑)

เช่น ตสฺส โรโค อุปฺปชฺชติ.

โรโค อ.โรค ตสฺส (บุคคลสฺส) ของบุคคลนั้น อุปฺปชฺชติ ย่อมเกิดขึ้น ๕

โรโค สุททกัตตาใน อุปฺปชฺชติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตสฺส วิเสสนะของ บุคคลสฺสฯ สามิสัมพันธ์ใน โรโค ๕

ในที่ประกอบด้วย วสธาตุ ที่มี อุปุปลักเป็นต้นเป็นบทหน้า ลงทุติยาวิภัตติในอรรถ สัตตมีวิภัตติ ด้วยสูตรว่า “ตติยาสตุตมีนญจ” (สูตรที่ ๒๙๐ หน้า ๑๓๐-๑)

เช่น อคาริ อชฺชฌาวสติ.

(บุคคล) อ.บุคคล อชฺชฌาวสติ ย่อมอยู่ อคาริ ในเรือน ๕

บุคคล สุททกัตตาใน อชฺชฌาวสติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก อคาริ ทุติยาวิสยา-
ธาระใน อชฺชฌาวสติ ๕

ปถวี อธิเสสฺสติ

(บุคคล) อ.บุคคล อธิเสสฺสติ จักนอนทับ ปถวี บนแผ่นดิน ๕

บุคคล สุททกัตตาใน อธิเสสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ปถวี ทุติยาวิสยา-
ธาระใน อธิเสสฺสติ ๕

ในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่แสดงกาลเวลา จะใช้วิภัตติอยู่ ๓ วิภัตติ คือ ทุติยา, ตติยา และสัตตมีวิภัตติ ลงทุติยาในอรรถสัตตมี ด้วยสูตรว่า “ตติยาสตุตมีนญจ” (สูตรที่ ๒๙๐ หน้า ๑๓๐) เช่น เอกํ สมยํ ภควา ...

เอกํ สมยํ ในสมัยหนึ่ง ภควา อ.พระผู้มีพระภาค ... ๕

เอกํ วิเสสนะของ สมยํฯ ทุติยากาลสัตตมี ภควา สุททกัตตา...๕

ลงตติยาในอรรถสัจตมมี หลังศัพท์ที่กล่าวเวลา ระยะเวลา ทิศ และสถานที่ เป็นต้น ด้วยสูตรว่า “สตุตมยตุเถ จ” (สูตรที่ ๒๙๘ หน้า ๑๓๕)

เช่น เตน สมเยน...

เตน สมเยน ในสมัยนั้น ... ๙

เตน วิเสสณะของ สมเยนๆ ตติยากาลสัจตมมี... ๙

เยน ภควา, เตนอุปสงฺกมิ.

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (วิหฺรติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศใด, (ปุคฺคโล) อ.บุคคล อุปสงฺกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศนั้น ๙

ภควา สุทฺธกัตฺตาใน วิหฺรติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เยน วิเสสณะของ ทิสภาเคนๆ ตติยาวิสยาธาระใน วิหฺรติ, ปุคฺคโล สุทฺธกัตฺตาใน อุปสงฺกมิๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เตน วิเสสณะของ ทิสภาเคนๆ ตติยาวิสยาธาระใน อุปสงฺกมิ ๙

ในที่ประกอบด้วยศัพท์ที่มีอรรถว่าเสื่อมและกลัว ลงนิจฺฐึในอรรถปัญจมี ด้วยสูตรว่า “ทุติยาปญจมีนญจ” (สูตรที่ ๓๑๘ หน้า ๑๕๒) บาลีสนามหลวง จะแปลว่า “ต่อ” สัมพันธ์ว่า “สัมปทาน” แต่ในหนังสือเล่มนี้ จะแปลและสัมพันธ์ตามคัมภีร์ปทรูปสิทธิ

เช่น สพฺเพ ตสนฺติ ทณฺทสฺส.

(สตุตฺตา) อ.สัตว์ ท. สพฺเพ ทั้งปวง ตสนฺติ ย่อมสะดุ้ง ทณฺทสฺส แต่อาชญาฯ

สพฺเพ วิเสสณะของ สตุตฺตาๆ สุทฺธกัตฺตาใน ตสนฺติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ทณฺทสฺสๆ นิจฺฐึอุปาทานใน ตสนฺติ ๙

สพฺเพ ภาณฺติ มจฺจุโน.

(สตุตฺตา) อ.สัตว์ ท. สพฺเพ ทั้งปวง ภาณฺติ ย่อมกลัว มจฺจุโน แต่ความตายฯ

สพฺเพ วิเสสณะของ สตุตฺตาๆ สุทฺธกัตฺตาใน ภาณฺติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก มจฺจุสฺสๆ นิจฺฐึอุปาทานใน ภาณฺติ ๙

ตฺนาทิจฺฉัย ได้แก่ปัจฉัย ๓ ตัว คือ ตฺน, ตฺวา และ ตฺวานปัจฉัย มีฐานะ ๕ อย่าง ในฐานะที่ ๔ มีชื่อเรียกได้ ๒ คือ ลักษณะตถะ กับ ปรีโยสานกาลกิริยา ในหนังสือ “ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์” เล่มนี้ จะเลือกใช้ชื่อสัมพันธ์ว่า “ลักษณะตถะ” เพื่อแสดงความหมายของชื่อสัมพันธ์ในอีกแง่มุมหนึ่ง

เช่น ตัขณน อาคนฺตฺวา จกฺขุपालํ อุปาคามิ. **อุปคณฺตฺวา** จ ปน เถรสฺสาวิทฺุเร ปทสทฺทํ อกาสิ. (๑/๑/๑๖)

(โส สกฺโก) อ.ท้าวสักกะนั้น **อาคนฺตฺวา** เสด็จมาแล้ว **ตัขณน** ในขณะนั้น **อุปาคามิ** ได้เสด็จเข้าไปหาแล้ว **จกฺขุपालํ** ซึ่งพระจกฺขุบาล, **จ ปน** ก็แล (โส สกฺโก) อ.ท้าวสักกะนั้น **อุปคณฺตฺวา** ครั้นเสด็จเข้าไปหาแล้ว **อกาสิ** ได้กระทำแล้ว **ปทสทฺทํ** ซึ่งเสียงแห่งเท้า **อวิทฺุเร** ในที่ไม่ไกล **เถรสฺส** แห่งพระเถระ ฯ

โส วิเสสนะของ สกฺโก๗ สุทฺธกัตฺตาใน อุปาคามิ๗ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ตัขณน ตติยากาลสัตฺตมีใน อาคนฺตฺวา๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปาคามิ จกฺขุपालํ สัมปาปฺถึเยกัมมะใน อุปาคามิ, จ ปน นิปาตสมฺมุหะ โส วิเสสนะของ สกฺโก๗ สุทฺธกัตฺตาใน อกาสิ๗ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก อุปคณฺตฺวา ลักขณัตตะ (ปริโยสานกาลกิริยา) เถรสฺส สามีสัมพันธะใน อวิทฺุเร๗ วิสยธาระใน อกาสิ ปทสทฺทํ อวุตตกัมมะใน อกาสิ ฯ

นิบาต ๕ บท คือ **สยํ, สามํ, สํ, สมฺมา** และ **กิณฺติ** ใช้ในอรรถตติยาวิภัตติ (ปทฺรูปสิทฺธิ หน้า ๑๒๒) ในกรณีของ “สยํ” บาลีสนามหลวง นิยมแปลว่า “เอง” เรียกชื่อสัมพันธว่า “กิริยาวิเสสนะ” ส่วนในหนังสือเล่มนี้ จะแปลว่า “ด้วย...” เรียกชื่อสัมพันธว่า “กรณี” โดยมาก หรือ แปลและสัมพันธตามหน้าที่ในประโยคนั้นๆ

กฺขตฺตุ ปัจจัย เป็นปัจจัยในอภัยยัตถิต ลงในอรรถการจำแนกสังขยา (สงฺขยาวิภาค, ปทฺรูปสิทฺธิ หน้า ๑๒๓) บาลีสนามหลวง นิยมแปลในอรรถของกฺขตฺติยาวิภัตติว่า “สิ้น...” เรียกชื่อสัมพันธว่า “อัจฉนตสังโยคะ” ส่วนในหนังสือเล่มนี้ จะแปลไม่ออกสำเนียงอายตนิบาตของวิภัตติใดๆ เลย เรียกชื่อสัมพันธว่า “กิริยาวิเสสนะ”

เช่น **ติกฺขตฺตุ** ปทกฺขิณฺ กตฺวา...

กตฺวา กระทำแล้ว **ปทกฺขิณฺ** ซึ่งการประทักษิณ **ติกฺขตฺตุ** สามครั้ง ...

ติกฺขตฺตุ กิริยาวิเสสนะใน กตฺวา ปทกฺขิณฺ อวุตตกัมมะใน กตฺวา๗ ปุพฺพกาลกิริยา ...

“**จิสฺเสวา**” เป็นจัญญูวิภัตติ แต่ใช้ในอรรถตติยา แปลว่า “โดยกาลนานนั้นเทียว” สัมพันธว่า “จัญญูตติยาวิเสสนะ” (อุทานอฏฺฐกถา, สารตฺถทีปนีฎฺฐิกา เล่ม ๑, วิมฺติโนทนีฎฺฐิกา เล่ม ๑, ๒ **จิสฺเสวา**ติ น จิเรเนว) บาลีสนามหลวง แปลว่า “ต่อกาลนานนั้นเทียว” สัมพันธเป็น “สัมปทาน”

เช่น โส เอวํ อปฺปมตฺโต วิหรนฺโต นจิริสฺเสว สห ปฏิสมฺภิทาหิ อรหตฺตํ ปาปุณฺนิ.
(๒/๖/๙๓)

โส (ภิกขุ) อ.ภิกษุ นั้น **อปฺปมตฺโต** ไม่ประมาทแล้ว เอวํ อย่างนี้ วิหรนฺโต
อยู่อยู่ ปาปุณฺนิ บรรลุแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สห กับ ปฏิสมฺภิทาหิ
ด้วยปฏิสัมภิทา ท. นจิริสฺเสว โดยกาลไม่นานนั้นเกี่ยว ฯ

โส วิเสสณะของ ภิกขุ ๆ สุทรกัตตาใน ปาปุณฺนิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวํ
กิริยาวิเสสณะใน อปฺปมตฺโต ๆ วิเสสณะของ ภิกขุ วิหรนฺโต อัปภันตฺรกิริยาของ ภิกขุ เอวคัพฺพ
อวชารณะเข้ากับ นจิริสฺส นจิริสฺส ญฺฐูตฺติยาวิเสสณะใน ปาปุณฺนิ สหคัพฺพ ทัพพสมวาเยใน
อรหตฺตํ ปฏิสมฺภิทาหิ สหตฺถตฺติยาเข้ากับ สห อรหตฺตํ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน ปาปุณฺนิ ฯ

บทที่ลง โตปัจจยฺย ลงได้ ๓ วิภตฺติ คือ ตติยา, ปัญจมี และสัตตมีวิภตฺติ (ปทรูปสัทธิ
หน้า ๑๑๑-๓ วิภตฺติปฺปจยฺยวิธาน และหน้า ๑๒๒ เนปาทิกปท) บาลีสนามหลวง จะใช้ ๒ อรรถ
คือ ตติยา กับ ปัญจมี เช่นคำว่า “ปุรโต” จะแปลว่า “ข้างหน้า” หรือ “ข้างพระพักตร์” เรียกชื่อ
สัมพันธ์ว่า “ตติยาวิเสสณะ” แต่ในหนังสือเล่มนี้ จะใช้ในอรรถสัตตมีวิภตฺติ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เช่น **อนิจฺจโต** สมฺมสฺติ. (โตปัจจยฺยลงในอรรถตติยาวิภตฺติ)

(**ปุคฺคโล**) อ.บุคคล **สมฺมสฺติ** ย่อมพิจารณา **อนิจฺจโต** โดยความเป็นสภาพ
ไม่เที่ยง ฯ

ปุคฺคโล สุทรกัตตาใน สมฺมสฺติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อนิจฺจโต ตติยาวิเสสณะ
ใน สมฺมสฺติ ฯ

อคฺคิโต ภยํ อคฺคิภยํ. (โตปัจจยฺยลงในอรรถปัญจมีวิภตฺติ)

ภยํ อ.ภย **อคฺคิโต** จากไฟ **อคฺคิภยํ** ชื่อว่าอคฺคิภย.

อคฺคิโต อปาทานใน ภยํ ๆ ลิงคัตตะ อคฺคิภยํ สัณฺญาวิเสสณะของ อคฺคิโต ภยํ ฯ

ปุรโต อฏฺฐาสิ. (โตปัจจยฺยลงในอรรถสัตตมีวิภตฺติ)

(**ปุคฺคโล**) อ.บุคคล **อฏฺฐาสิ** ได้ยืนแล้ว **ปุรโต** ในที่ข้างหน้า ฯ

ปุคฺคโล สุทรกัตตาใน อฏฺฐาสิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุรโต วิสยาชาระใน
อฏฺฐาสิ ฯ

สห สหุธิ มีการรวบ ๓ อย่าง

สห และสหุธิศัพท์ เป็นศัพท์นิบาต แปลว่า “กับ” มีอรรถว่า “สมภุริยา” การกระทำพร้อมกัน ใช้รวบรวมกิริยา เรียกว่า “กิริยาสมวายะ” ใช้รวบรวมคุณนาม เรียกว่า “คุณสมวายะ” ใช้รวบรวมสุทรนาม เรียกว่า “ทัพสมวายะ”

ส่วนนามที่จะสัมพันธเข้ากับ สห หรือ สหุธิศัพท์ ต้องประกอบด้วยตติยาวิภัติเทานั้น เรียกว่า “สหัตถตติยา” ลงด้วยสูตรว่า “สหาทิโยเค จ” (สูตรที่ ๒๙๖)

เช่น สิริรีปี อตตนา สหุธิ น คจจติ. (๑/๑/๖)

สิริรีปี แม้อ.สรีระ น คจจติ ย่อมไม่ไป สหุธิ กับ อตตนา ด้วยตน ฯ

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ สิริรีฯ สุทรกัตตาใน คจจติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อตตนา สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิฯ ศัพท์ กิริยาสมวายะใน คจจติ นศัพท์ ปฏิเสธใน คจจติ ฯ

เช่น ปุตเตน สห ญฺโโล. (รูปสิทธิ.สูตรที่ ๒๙๖ หน้า ๑๘๐)

(ปีตา) ปุตเตน สห ญฺโโล (โหติ).

(ปีตา) อ.ปีตา ญฺโโล เป็นผู้อ้วน สห กับ ปุตเตน ด้วยบุตร (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

ปีตา สุทรกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปุตเตน สหัตถตติยาเข้ากับ สหฯ ศัพท์ คุณสมวายะใน ญฺโโลฯ วิภัติกัตตาใน โหติ ฯ

เช่น มยํ ภนฺเต วิสุํ วิสุํ รกฺขณฺตถาย ติสฺรเณน สห ปญฺจ สีลาณี ยาจาม.

ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ มยํ อ.ข้าพเจ้า ท. ยาจาม ย่อมขอ สีลาณี ซึ่งศีล ท. ปญฺจ ห้า สห กับ ติสฺรเณน ด้วยสรณะสาม รกฺขณฺตถาย เพื่อประโยชน์แก่การรักษา วิสุํ วิสุํ เฉพาะข้อ ๆ ฯ

ภนฺเต อาลปนะ มยํ สุทรกัตตาใน ยาจามฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก วิสุํ วิสุํ กิริยาวิเสสนะใน รกฺขณฺตถายฯ สัมปทานใน ยาจาม ติสฺรเณน สหัตถตติยา เข้ากับ สหฯ ศัพท์ ทัพสมวายะใน สีลาณี ปญฺจ วิเสสนะของ สีลาณีฯ อวุตตกัมมะใน ยาจาม ฯ

ส่วนบาลีสนามหลวง ใช้ ๒ ประการ คือ กิริยาสมวายะ และ ทัพสมวายะ ถ้าเป็น คุณศัพท์ ก็สัมพันธเป็นทัพสมวายะ

บทที่ประกอบด้วย ตัจจัย

ธาตุที่ลง ตัจจัย รูปสำเร็จเป็นนามก็มี เป็นกริยาก็มัย เช่น “พุทฺโธ, วาโต” เป็นต้น มีรูปสำเร็จเป็นนาม, “โคโต, กโต” เป็นต้น มีรูปสำเร็จเป็นกริยา

ตัจจัยที่ลงมาแล้ว รูปสำเร็จเป็นสาธนะ มี ๔ สาธนะ ดังนี้

(๑) กัตตฺสาธนะ เช่น อคฺฉนฺตี โคโต. (คมฺ คตฺมฺหิ ในการไป + ต) ได้ไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าคต. (ผู้ไปแล้ว)

(๒) กัมมสาธนะ เช่น อลภฺยิตฺถาติ ลทฺโธ. (ลกฺ ลาภฺ ในการได้ + ต) ได้ถูกได้แล้ว เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าลทฺธ. (ถูกได้แล้ว, อันเขาได้แล้ว, เป็นที่อันเขาได้แล้ว)

(๓) ภาวสาธนะ เช่น คายนํ คีตํ. (คี สทฺเท ในการกระทำเสียง + ต) การขับร้อง ชื่อว่าคีต. (การขับร้อง)

(๔) อธิกรณสาธนะ เช่น อฏฺฐาสิ เอตฺถาติ จิตฺ, จานํ. (จา คตฺนินฺวตฺตฺมฺหิ ในการห้ามการไป + ต) ได้ยืนแล้ว ในที่นี้ เพราะเหตุนั้น ชื่อว่าจิต. (ที่เป็นที่ยืน, ที่เป็นที่ตั้ง)

มีข้อสังเกตของบทที่ลง ตัจจัย เฉพาะรูปสำเร็จที่เป็นอธิกรณสาธนะ จะมีศัพท์เหล่านี้คือ จาน, กาล, สมย, ทิวส และ มคฺคตฺศัพท์ เป็นต้น ซึ่งเกี่ยวกับกาลเวลาและสถานที่ ปรากฏอยู่ต่อท้ายศัพท์ และเข้าสมาส จะเป็นวิเศษนบุพพบทกัมมชารยสมาส

ส่วนที่นิยมแปลกันทั่วไปในปัจจุบัน มักจะวิเคราะห์เป็นกัตตฺสาธนะหรือกัมมสาธนะ และเมื่อเข้าสมาส จะเป็นฉฺฉนฺตีปฺริสสมาสทั้งหมด ฉะนั้น ในหนังสือเล่มนี้ จะวิเคราะห์ แปล และสัมพันธ์ตามหลักไวยากรณ์คัมภีร์ปทฺฐปฺธิทฺธิตฺถิงกล่าว

เช่น อถายสฺมา มหาโมคฺคฺลลาโน ปพฺพชิตฺทิวสโต สตฺตเม ทิวเส มคฺชรฺกฺเจ กลฺลวาลคามกํ อุปฺนิสฺสาย วิหรนฺโต, ถินมฺิทฺเท โอบุทฺทมนฺเต, สตฺถารา สํเวชิตฺถิ ถินมฺิทฺธิ วิโนเทตฺวา ตถาคเตน ทินฺนํ ธาตุกมฺมฺภูจฺจํ สฺนฺนฺโตว อุปริมคฺคตฺตยกฺิจจํ นิฏฺฐาเปตฺวา สวากปารมีธานสฺส มตฺถกํ ปตฺโต. (๑/๘/๘๖-๗)

อก ครั้งนั้น มหาโมคฺคฺลลาโน อ.พระมหาโมคคัลลานะ อายสฺมา ผู้มีอายุ อุปฺนิสฺสาย เข้าไปอาศัยแล้ว กลฺลวาลคามกํ ซึ่งหมู่บ้านชื่อว่ากลลวาละ มคฺชรฺกฺเจ ในแคว้นมคธ ทิวเส ในวัน สตฺตเม ที่เจ็ด ปพฺพชิตฺทิวสโต แต่วันเป็นที่บวชแล้ว วิหรนฺโต อยู่อยู่, ถินมฺิทฺเท ครั้นเมื่อถินะและมิทระ โอบุทฺทมนฺเต ก้าวลงอยู่, สตฺถารา สํเวชิตฺถิ ผู้อนพระศาสดา ทรงให้สังเวชแล้ว วิโนเทตฺวา บรรเทาแล้ว ถินมฺิทฺธิ ซึ่งถินะและมิทระ สฺนฺนฺโตว พังอยู่เกี่ยว ธาตุกมฺมฺภูจฺจํ ซึ่งธาตุกรรมฐาน ตถาคเตน ทินฺนํ

อัน- อันพระตถาคต -ประทานแล้ว อุปริมคตตตยกิจจัม ยังกิจแห่งหมวดสามแห่งมรรคใน เบื้องบน นิฏฐาเปตฺวา ให้สำเร็จแล้ว ปตฺโต ถึงแล้ว มตฺถกัม ซึ่งที่สุด สาวกปารมีญาณสูงสุด แห่งสาวกปารมีญาณ ฯ

อถ กาลสัตตมึ อายสุมา วิเสสณะของ มหาโมคคัลลานะ สุทธกัตตาใน ปตฺโต กิตบถกัตตฺวาจก ปุพฺพชิตทิวสโต อปาทานใน สุตตเม ทิวเส สุตตเม วิเสสณะของ ทิวเส กาลสัตตมึใน อุปนิสฺสาย มคฺชรรูเจ วิสยาธาระใน กลลวาลคามกั กั อุตตกัมมะใน อุปนิสฺสาย สมานกาลกิริยาใน วิหรนุโต อัมภันตริกิริยาของ มหาโมคคัลลานะ ถีนมิทฺเธ ลักขณะใน โอกฺกนุเตย ลักขณกิริยา, สุตถารา อนภิทกัตตาใน สัเวชิตฺเตย วิเสสณะของ มหาโมคคัลลานะ ถีนมิทฺธ อุตตกัมมะใน วิโนเทตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน สุนฺนุโต ตถาคเตน อนภิทกัตตาใน ทินฺนุ วิเสสณะของ ฐาตุกมฺมฏฺฐานั อุตตกัมมะใน สุนฺนุโต เอวคัพฺพ อวธารณะเข้ากับ สุนฺนุโต อัมภันตริกิริยาของ มหาโมคคัลลานะ อุปริมคตตตยกิจจัม การิตกัมมะใน นิฏฐาเปตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺโต สาวกปารมีญาณสูงสุด สามีสัมพันธะใน มตฺถกั กั สัมปาปุณฺเญกัมมะใน ปตฺโต ฯ

อาธาระ ๔

บาลีสนามหลวง	ปทรูปสัทธา
วิสยาธาร	เวสยิกาธาร
อุปสิเลสิกาธาร	โอบสิเลสิกาธาร
สามีปาธาร	สามีปีกาธาร
พฺยาปีกาธาร	พฺยาปีกาธาร

ตามคัมภีร์ปทรูปสัทธา มีการลง ฅนึบัจจยัทำยคัพฺพนามทุกคัพฺพ แล้วลบ ฅนุณฺพันฺธ เมื่อลบแล้ว เป็นเหตุให้มีการรูกุฑิตันคัพฺพ ยกเวณ “พฺยาปีกาธาร” เพราะที่ “พฺ” ไม่มีสระ จึง ไม่สามารถที่จะรูกุฑิตันคัพฺพได้ แต่ตามคัพฺพในบาลีสนามหลวง มีการลง ฅนึบัจจยัทำยคัพฺพ เพียง ๒ คัพฺพ คือ อุปสิเลสิกาธาร และ พฺยาปีกาธาร และไม่มีการรูกุฑิตันคัพฺพหลังจากลบ ฅนุณฺพันฺธทิ้งไปแล้ว สำหรับในหนังสือเล่มนี้ จะใช้ชื่อสัมพันธตามบาลีสนามหลวง เพื่อความสะดวก

หลักการแปลและสัมพันธ

ประโยคอนุาทร - กับหลักของ ทา ธาตุ

“อนุาทร” แปลว่า ไม่เอื้อเพื่อ ถ้ามีข้อความที่ไม่เอื้อเพื่อต่ออีกฝ่ายหนึ่ง จะสังเกตได้ เช่นมีการร้องไห้ หรือเสียใจเป็นต้น จะเป็นประโยคอนุาทร จะใช้อยู่ ๒ วิภัติ คือ ฦฐฐิ กับ สัตตมี แต่โดยมากมักจะเป็นฦฐฐิวิภัติ

เช่น ตสฺส กนฺทนฺตสฺเสว, พหิ นิกฺขมิ. (๑/๓/๓๘)

ตสฺส (เทวลสฺส) เมื่อตาบสฐิว่าเทวละนั้น **กนฺทนฺตสฺส** เหว คร้าครวญอยู่ นั้นเทียว, (**นารโท**) อ.ตาบสฐิว่านารทะ **นิกฺขมิ** ออกไปแล้ว **พหิ** ในภายนอก ๗

ตสฺส วิเสสนะของ เทวลสฺสๆ อนุาทรใน กนฺทนฺตสฺสๆ อนุาทรกิริยา เหวคัพพ์ อวธาธนะเข้ากับ กนฺทนฺตสฺส, นารโท สฺททกัตตาใน นิกฺขมิๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก พหิ วิสยาธาธระใน นิกฺขมิ ๗

ส่วนหลักของ ทาธาตุ จะเรียกหาอยู่ ๒ อย่าง คือ กรรม และ สัมปทาน จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งมิได้ ถ้าขาดไป กิริยาการให้ก็จะไม่สำเร็จ เช่นมีกรรม คือสิ่งของวัตถุทานที่จะให้ แต่ขาดผู้รับ(สัมปทาน) กิริยาการให้ก็ไม่สำเร็จ หรือมีผู้รับ(สัมปทาน) แต่กรรม คือสิ่งของวัตถุทานที่จะให้ไม่มี กิริยาการให้ก็ไม่สำเร็จเช่นเดียวกัน

เช่น สาริปฺตฺตตฺเถโร “อหิ ฆนฺเต สรามี, อยิ เม ราชคเห ปิณฺทาย จรฺนตสฺส อตฺตโน อภิหฺนฺติ กฺกฺจฺจุกฺกฺขิ ทาเปสิ, อิมสฺสหา อธิการิ สรามีติ อาห. (๔/๑/๑-๒)

สาริปฺตฺตตฺเถโร อ.พระสาริปฺตรผู้เถระ **อาห** กราบทูลแล้ว **อิติ** ว่า “**ฆนฺเต** ข้า แต่พระองค์ผู้เจริญ **อหิ** อ.ข้าพระองค์ **สรามี** ย่อมระลึกได้, **อยิ (พฺราหฺมณ)** อ.พราหมณนี้ (**ปฺคฺคฺล**) ยังบุคคล **ทาเปสิ** ให้ถวายแล้ว **กฺกฺจฺจุกฺกฺขิ** ซึ่งภิกษาทัพพีหนึ่ง (**ปฺคฺคฺเลน**) **อภิหฺนฺติ** อัน- อันบุคคล -นำมาเฉพาะแล้ว **อตฺตโน** เพื่อตน **เม** แก่ข้าพระองค์ **จรฺนตสฺส** ผู้เทียวไป อยู่ **ราชคเห** ในเมืองราชคฤห์ **ปิณฺทาย** เพื่อก่อนข้าว, **อหิ** อ.ข้าพระองค์ **สรามี** ย่อมระลึกได้ **อธิการิ** ซึ่งอธิการ **อิมสฺส (พฺราหฺมณสฺส)** ของพราหมณนี้” **อิติ** ดังนี้ ๗

สาริปฺตฺตตฺเถโร สฺททกัตตาใน อาหๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก “ฆนฺเต อาลปนะ อหิ สฺททกัตตาใน สรามีๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก, **อยิ** วิเสสนะของ พฺราหฺมณๆ เหตุกัตตา ใน **ทาเปสิ**ๆ อาขยาตบทเหตุกัตตฺวาจก **ปฺคฺคฺล** การิตกัมมะใน **ทาเปสิ** **เม** สัมปทานใน **ทาเปสิ** **ราชคเห** **วิสยาธาธระใน** **จรฺนตสฺส** **ปิณฺทาย** **สัมปทานใน** **จรฺนตสฺส**ๆ **วิเสสนะของ** **เม** **อตฺตโน** **สัมปทานใน** **อภิหฺนฺติ**ๆ **วิเสสนะของ** **กฺกฺจฺจุกฺกฺขิ**ๆ **อฺวฺตตกัมมะใน** **ทาเปสิ**, **อหิ**

(๑๖)

ธรรมบทอรรถกถาแปลและสัมพันธ์

สุทธกัตตาใน สรามิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อิมสฺส วิเสสณะของ พุราหุมนสฺส ๆ สามีสัมพันธะ ใน อธิการฺย อวุตตกัมมะใน สรามิ” อิติศัพฺท อาการะใน อาห ฯ

ในตัวอย่างนี้ ถ้าแปลและสัมพันธ์เป็นประโยคอนุาทร ก็จะขัดแย้งทั้งเนื้อความ และหลักของ ทาธาตุ ประเด็นที่หนึ่ง ก็คือ ถ้าเขาไม่เอื้อเฟื้อ จะให้คนมาใส่บาตรได้อย่างไร ประเด็นที่สอง ถ้าเป็นประโยคอนุาทร หลักของ ทาธาตุ ซึ่งเรียกหา ๒ อย่าง คือ กรรม และ สัมปทาน ในประโยคนี้ ก็จะไม่สัมปทาน(ผู้รับ) แล้วกิริยาการให้จะสำเร็จได้อย่างไร

หลักการแปลและสัมพันธ์

ประโยคอนุาทร - กับหลักของ หู, ภู และ อสชาตุ

หลักของ หู, ภู, และ อสชาตุ จะเรียกหา “สัมปทาน” (ผู้รับ) ได้มีแล้วแก่ใคร “อาชาระ” (ที่รองรับ) มีที่ไหน เป็นต้น

เช่น เตสฺ อิมินา นียาเมน เอกทิวสฺ สมชฺชํ ปสฺสนฺตานํ ปรีปากคตตฺตา ฌาณสฺส ปุริมทิวเสสฺส วีย หลิตพฺพภูจฺาเน หาสฺ วา สํเวคฺภูจฺาเน สํเวโค วา ทายํ ทาตุํ ยุตฺตภูจฺาเน ทายํ วา นาโหสิ. (๑/๘/๘๑)

หาสฺ อ.การหัวเราะ (บุคคลเล่น) หลิตพฺพภูจฺาเน ในที่- อันบุคคล - ฟัง หัวเราะ วา หรือ วา หรือว่า สํเวโค อ.ความสังเวช สํเวคฺภูจฺาเน ในที่เป็นที่สังเวช วา หรือว่า ทายํ อ.รางวัล ยุตฺตภูจฺาเน ในที่อันควรแล้ว ทาตุํ เพื่ออันให้ ทายํ ซึ่งรางวัล นอโหสิ มิได้มีแล้ว ปุริมทิวเสสฺส วีย ราวกะ ในวันอันมีในก่อน ท. เตสฺ (ชานน) แก่ชน ท. เหล่านั้น ปสฺสนฺตานํ ผู้ดูอยู่ สมชฺชํ ซึ่งมหรสพ เอกทิวสฺ ในวันหนึ่ง อิมินา นียาเมน โดยทำนองนี้ ปรีปากคตตฺตา ฌาณสฺส เพราะความที่- แห่งฌาณ - เป็นสภาพถึงแล้วซึ่ง ความแสรบ ฯ

หาสฺ กิติ สํเวโค กิติ ทายํ กิติ สุทธกัตตาใน อโหสิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เตสฺ วิเสสณะของ ชานน ๆ สัมปทานใน อโหสิ อิมินา วิเสสณะของ นียาเมน ๆ ตติยาวิเสสณะ ใน ปสฺสนฺตานํ เอกทิวสฺ ทุกิตยกาลสัตตมิใน ปสฺสนฺตานํ สมชฺชํ อวุตตกัมมะใน ปสฺสนฺตานํ วิเสสณะของ ชานน ปรีปากคตตฺตา เหตุใน อโหสิ ฌาณสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน ปรีปากคตตฺตา ปุริมทิวเสสฺส อุปมากาลสัตตมิใน อโหสิ วยศัพฺท อุปมาโชตกะเข้ากับ ปุริมทิวเสสฺส บุคคลเล่น อนนิกิตกัตตาใน หลิตพฺพ- หลิตพฺพภูจฺาเน วิสยาชาระใน หาสฺ วา สามศัพฺท ปทวิกปปัตตะ

เข้ากับ หสิตพพภูจانه หาโส, สัเวคภูจانه สัเวโค และ ทายั ทาตุ่ ยุตุตฏจانه ทายั, สัเวคภูจانه วิสยาธาระไน สัเวโค ทายั อวตุตตักัมมะไน ทาตุ่ๆ ตุมัตตสัมปะทานไน ยุตุตฏจانهๆ วิสยาธาระไน ทายั นศัพท์ ปฏัเสฐะไน อโหสิ ๕

ในตัวอย่างนี้ บทว่า “เตสั ชนانه” สามารถแปลและสัมพันธัเข้ากับ ประชาน ก็ได้ ในฐานะเป็น “สามีสัมพันธั” เจ้าของการหัวเราะ ความสังเวช หรือเจ้าของรางวัล หรือจะแปลและสัมพันธัเข้ากับ กิริยาคุมพากย์ คือ อโหสิ ก็ได้ ในฐานะเป็น “สัมปะทาน” (ผู้รับ) ว่าการหัวเราะเป็นต้นได้มีแก่ใคร แต่จะเป็นประโยคอนุาทรไม่ควรเลย

หลักการแปลและสัมพันธั

ประโยคอนุาทร - กับหลักของภาวสาธนะศัพท์

กิริยาที่วิเคราะห์เป็นภาวสาธนะ ขึ้นมาเป็นประธานในประโยคหรือทำหน้าที่อื่นก็ตาม จะเรียกว่า “สามีสัมพันธั” หรือ “ภาวาทิสัมพันธั”

เช่น อาวุโส ตู่ว มา เหว จินฺตยิ, อิเชว เม นิปะชชิตฺวา มรฺนตฺสฺสาปิ อปรฺาปรึ ปวฺภูเฏฺนตฺสฺสาปิ ตยา สทฺธิ คมนั นาม นตฺถิ. (๑/๑/๑๕)

อาวุโส ตู่ก่อนผู้มีอายุ ตู่ว อ.เชว มา จินฺตยิ อย่างคิดแล้ว เหว อย่างนี้, คมนั นาม ชื่อ อ.การไป สทฺธิ กับ ตยา ด้วยเชว เม ของเรา นิปะชชิตฺวา มรฺนตฺสฺสาปิ ผู้นอนตายอยู่ก็ดี (สรึร์) อปรฺาปรึ ปวฺภูเฏฺนตฺสฺสาปิ ผู้อยังสรึร์ะ ให้กลั้เกลือก ไปๆ มาๆ อยู่ก็ดี อิธ (จาเน) เหว ในที่นี้นั้นเทียว นตฺถิ ย่อมไม่มี ๕

อาวุโส อาลปะนะ ตู่ว สุทฺธกัตฺตาไน จินฺตยิๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มาศัพท์ ปฏัเสฐะไน จินฺตยิ เหว กิริยาวิเสสนะไน จินฺตยิ, นามศัพท์ ครหัดถโชตกะเข้ากับ คมนัๆ สุทฺธกัตฺตาไน นตฺถิๆ กิริยาบทกัตฺตฺวาจก เหวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อิธๆ วิเสสนะของ จาเนๆ วิสยาธาระไน นิปะชชิตฺวา มรฺนตฺสฺส และปวฺภูเฏฺนตฺสฺส เม สามีสัมพันธัไน คมนั นิปะชชิตฺวา สมานกาลกิริยาไน มรฺนตฺสฺส อปิ สองศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ มรฺนตฺสฺส และ ปวฺภูเฏฺนตฺสฺส มรฺนตฺสฺส ก็ดี ปวฺภูเฏฺนตฺสฺส ก็ดี วิเสสนะของ เม สรึร์ การิตักัมมะไน ปวฺภูเฏฺนตฺสฺส อปรฺาปรึ กิริยาวิเสสนะไน ปวฺภูเฏฺนตฺสฺส ตยา สหัดถตติยาเข้ากับ สทฺธิๆ กิริยาสมวาเยไน คมนั ๕

ดูเปรียบเทียบบทกัตตา กรรม และกิริยา ทำหน้าที่เป็นประธานในประโยค ดังต่อไปนี้

กัตตาเป็นประธาน

เช่น ปุริโส คามิ คจฺจติ. ประโยคกัตตฺวาจาก
 อภินทิกัตตา สัมปาปฺณียกัมมะ อาชยาดบทกัตตฺวาจาก
 ปุริโส อ.บุรุษ คจฺจติ ย่อมไป คามิ สู้หมู่บ้าน ฯ

กรรมเป็นประธาน

เช่น ปุริเสน คาโม คจฺจียเต. ประโยคกัมมวาจาก
 อนภินทิกัตตา วุตตกัมมะ อาชยาดบทกัมมวาจาก
 คาโม อ.หมู่บ้าน ปุริเสน อันบุรุษ คจฺจียเต ย่อมไป ฯ

กิริยาเป็นประธาน

เช่น ปุริสสฺส คามิ คมนฺ. ประโยคลึงคัตตะ
 สามีสัมพันธ์ระ สัมปาปฺณียกัมมะ ลึงคัตตะ
 คมนฺ อ.การไป คามิ สู้หมู่บ้าน ปุริสสฺส แห่งบุรุษ ฯ

คำศัพท์บาลีที่แตกต่างกัน

ธมฺมปทฏฺจกถา (มมร)	ไวยากรณ์ปทฺฐปสีธิและอื่น ๆ
- อาทยิตฺวา	- อาทียิตฺวา
- สฏฺฐี	- สฏฺฐิ
- สมฺภาวน	- สมฺภาวนา
- วาลิกา, วาลูกา	- วาลิกา
- นิปฺชชิตฺวา, นิปฺชชิตฺวา	- นิปฺชชิตฺวา
- ปจาเปตฺวา	- ปาจาเปตฺวา
- หราเปตฺวา	- หาราเปตฺวา
- ชลิต	- ชาลิต
- อารณฺณโก	- อารณฺณโก, อารณฺณโก

- อรรถนิโก	- อารณนิโก, อารณนิโก
- อถ โข	- อถ โข
- ปจวี	- ปถวี, ปถวี
- ปพพชตถาย	- ปพพชชตถาย
- ทาย	- ทาโย
- สุปปฏิปนโน	- สุปปฏิปนโน
- สมุโห	- สมุโห
- ปจโม	- ปถโม

ฯลฯ

การแยกธาตุปัจจัยของบทกิริยา

๑. กรณีที่ธาตุมีสระเพียงตัวเดียว จะคงสระไว้ ไม่ลบสระที่สุดของธาตุ เช่น
 ทา ธาตุ ทาเน ในความให้
 ณา ธาตุ อวโพธเน ในความรู้
 ณี ธาตุ เนย ในความนำไป
๒. กรณีธาตุที่มีสระตั้งแต่สองตัวขึ้นไป เรียกว่า “อเนกสระธาตุ” จะมีการลบสระที่สุดของธาตุ ด้วยสูตรว่า “ธาตุสฺสนโต โลโปเนกสฺสรสฺส” มียกเว้นธาตุบางตัวที่ไม่ต้องลบ เช่น สมโถ มาจาก “สมธาตุ + ถปัจจัย” เพราะถาลบสระที่สุดของธาตุแล้ว จะมีรูปเป็น “สมโถ” ซึ่งรูปนี้ไม่มีใช้ในพระบาลี, มหียติ มาจาก “มหธาตุ + ยปัจจัย + เตวิภตติ” เพราะยปัจจัย ให้แปลง อ เป็น อี ด้วยสูตรว่า “ยมฺหิ ทาธามาจาหาปามหมถาทินมี” ถ้ามีการลบสระที่สุดของธาตุ ก็จะไม่มีการมาแปลง เป็นต้น

สำหรับบาลีสยามหลวง เป็นบาลีไวยากรณ์ย่อ ฉะนั้น เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับผู้ศึกษา ผู้รวบรวมไวยากรณ์ดังกล่าว จึงทำการลบสระที่สุดของธาตุที่มีสระตั้งแต่สองตัวขึ้นไป ทำให้เห็นว่า ธาตุ มีสระเป็นที่สุดก็มี มีพยัญชนะเป็นที่สุดก็มี ซึ่งตามหลักไวยากรณ์เดิมแล้ว ธาตุทุกตัวต้องมีสระเป็นที่สุดเท่านั้น จึงจะสมควรต่อพระพุทธรพจน์ตามสูตรว่า “ลึงคณฺจ นิปจฺจเต” การที่รู้ว่าธาตุทุกตัวต้องมีสระเป็นที่สุดนี้ ก็มีข้อดีที่ว่า เมื่อนักศึกษาทราบธาตุทุกตัวต้องมีสระเป็นที่สุด ทำให้ทราบว่าธาตุที่มีสระอเป็นที่สุด จะต้องลงนิคหิตอาคมต้นธาตุเสมอ ดังปริภาสาที่ว่า

“อิการนุตมฺหิ ธาตุสฺมึ นิจฺจํ นิคฺคหิตาคโม”

ธาตุที่อิอักษรเป็นที่สุด ให้ลงนิคคหิตาคม แนนอน

เช่น	กปิธาตุ	มีรูปเป็น	กมุปติ	ย่อมหวั่นไหว เป็นต้น
คจฺจติ	คมุ ธาตุ + อปัจจย + ติวตฺตมานาวิกัตติ (บาลีสนามหลวง)			
	คมุ คติมฺหิ ในการไป + อ + ติ (รูปสัท)			
นิกฺขมฺม	นิ บทหน้า + ขมุ ธาตุ + ตฺนาคทิปัจจย (บาลีสนามหลวง)			
	นิ บทหน้า + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตฺนาคทิปัจจย (รูปสัท)			

การแสดงอรรถของธาตุ

การแสดงอรรถของธาตุ ถ้าเป็นบาลีสนามหลวง จะแสดงด้วยภาษาไทย และจะแสดงเพียงอรรถเดียว ซึ่งความจริงแล้ว ธาตุแต่ละตัวมีอรรถมาก ขึ้นอยู่กับว่าเป็นหมวดไหน หรือมีอุปสัคตัวใดเข้ามาจัดแจงอรรถของธาตุ เช่น ฤษฺธาตุ ในความกิน บาลีสนามหลวงจะแสดงอย่างนี้ แต่ถ้าเป็นปทรูปสัท จะแสดงว่า “ฤษฺ ปาลนหฺพฺยปทาเนสุ” ฤษฺธาตุ ย่อมเป็นไปในการรักษาและการกลืนกินทั้งหลาย มีการแสดงอรรถของธาตุเป็นบาลี และแสดงไว้ว่ามี ๒ อรรถ คือ รักษา กับ กลืนกิน ตัวอย่างว่า “คามโกชโก” ทัวไปจึงมักแปลว่า “ผู้บริโภคซึ่งบ้าน” แต่สำหรับปทรูปสัท ในตัวอย่างนี้ จะต้องแปลว่า “ผู้รักษาหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน” ตามอรรถแรกของธาตุ ซึ่งก็ตรงตามความเป็นจริงที่ว่า หน่วยใหญ่ที่ดูแลประชาชน เรียกว่า “รฐฺฐปาล” (ผู้รักษาประเทศ, รัฐบาล) ส่วนหน่วยเล็กที่สุดที่ดูแลประชาชน ได้แก่ “คามโกชก” (ผู้รักษาหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

คามโกชโก มาจาก “คามสทฺทฺฐปฺปท + ฤษฺ ปาลนหฺพฺยปทาเนสุ ในการรักษาและการกลืนกินทั้งหลาย + ญฺจฺปัจจย” เป็นกัตตฺฐรูป, กัตตฺฐสาธนะ, กิตันตฺสมาส ประเภททฺตุยัตตฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คามํ ฤษฺชติ ปาเลตีติ คามโกชโก, ปุคฺคโล. (คาม + ฤษฺ + ญฺจ)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคฺคฺลโต ฤษฺชติ ปาเลติ ย่อมรักษา คามํ ซึ่งหมู่บ้าน อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคฺคฺลนํ คามโกชโก ชื่อว่าคามโกชก, ได้แก่บุคฺคฺล. (ผู้รักษาหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน)

ตัวอย่างของธาตุที่มีอรรธมาก

๑. กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า
กมฺติ	ย่อมก้าวไป	กมฺ + อ + ตี
จกฺมฺติ	ย่อมจกกรม	กมฺ + อ + ตี
ปกฺกมฺติ	ย่อมหลิกไป	ป + กมฺ + อ + ตี
ปรกฺกมฺติ	ย่อมบากับัน	ปรา + กมฺ + อ + ตี
นิกฺกมฺติ	ย่อมออกไป	นิ + กมฺ + อ + ตี
สงฺกมฺติ	ย่อมเคลื่อนย้าย	สํ + กมฺ + อ + ตี
อภิกฺกมฺติ	ย่อมก้าวไปข้างหน้า	อภิ + กมฺ + อ + ตี
ปฏิกฺกมฺติ	ย่อมก้าวกลับ	ปติ + กมฺ + อ + ตี
โอกฺกมฺติ	ย่อมก้าวลง	อว + กมฺ + อ + ตี
๒. หรฺ หรเณ ในการนำไป
หฺรติ	ย่อมนำไป	หฺร + อ + ตี
ปหฺรติ	ย่อมตี, ย่อมประหาร	ป + หฺร + อ + ตี
นีหฺรติ	ย่อมนำออกไป	นี + หฺร + อ + ตี
สํหฺรติ	ย่อมรวบรวม	สํ + หฺร + อ + ตี
วิหฺรติ	ย่อมอยู่	วิ + หฺร + อ + ตี
อวหฺรติ	ย่อมลักขโมย	อว + หฺร + อ + ตี
อภิหฺรติ	ย่อมนำไปเฉพาะ	อภิ + หฺร + อ + ตี
ปจฺจาหฺรติ	ย่อมนำกลับมา	ปติ + อา + หฺร + อ + ตี
อาหฺรติ	ย่อมนำมา	อา + หฺร + อ + ตี
อปหฺรติ	ย่อมนำไปปราศ	อป + หฺร + อ + ตี
อุปหฺรติ	ย่อมนำเข้าไป	อุป + หฺร + อ + ตี
อุปสํหฺรติ	ย่อมน้อมนำเข้าไป	อุป + สํ + หฺร + อ + ตี
๓. ธา ธารทานโปสมฺหิ ในการทรงไว้ การให้ และการเลี้ยงดู
ทธาติ	ย่อมทรงไว้	ธา + อ + ตี
นิธฺธาติ	ย่อมฝังไว้	นิ + ธา + อ + ตี
วิทฺธาติ	ย่อมจัดทำ	วิ + ธา + อ + ตี
อาทธาติ	ย่อมยกขึ้น	อา + ธา + อ + ตี

สมาทชาติ	ย่อมตั้งไว้	สั + อา + ฐา + อ + ติ
อภิชาติ	ย่อมกล่าว	อภิ + ฐา + อ + ติ
สททหติ	ย่อมเชื้อ, ย่อมศรัทธา	สั + ฐา + อ + ติ
ปีทหติ	ย่อมปิด	อปี + ฐา + อ + ติ
ปริทหติ	ย่อมนุ่งห่ม	ปริ + ฐา + อ + ติ
อนฺตรชยติ	ย่อมหายไป	อนฺตร + ฐา + ย + ติ
ปทชาติ	ย่อมเพียรพยายาม	ป + ฐา + อ + ติ
อนฺวิทชาติ	ย่อมทำเลียนแบบ	อนฺ + วิ + ฐา + อ + ติ
สุทหติ	ย่อมอ้อม, ย่อมเต็ม	สุ + ฐา + อ + ติ

คำว่า “กนิฏฺโจ” กับ “กณฺโจ” มีความแตกต่างกันดังนี้

“กนิฏฺโจ” มาจาก “ยฺวศัพฺท + อิกฺวปฺจจฺย” ในวิเสสตัดฺทิต โดยแปลง ยฺวศัพฺท เป็น “กณฺ” ด้วยสูตรว่า “ยฺวานณฺจ” (สูตรที่ ๓๙๖) และแปลง “ณ” เป็น “น” ด้วยสูตรว่า “เตสฺ วุฑฺธิโลปาคม-
วิการวิปริตาทเสสา จ” (สูตรที่ ๓๗๐) แปลว่า “ผู้หนุ่มที่สุด”

และคำว่า “กณฺโจ” มาจาก “อปฺปศัพฺท + อิกฺวปฺจจฺย” ในวิเสสตัดฺทิต โดยแปลง อปฺป-
ศัพฺท เป็น “กณฺ” ด้วยสูตรว่า “อปฺปสฺส กณฺ” (สูตรที่ ๓๙๕) แปลว่า “ผู้น้อยที่สุด”

ส่วนที่ใช้ในธัมมปทฺฏกถา ใช้คำว่า “กนิฏฺโจ” แปลว่า “ผู้น้อยที่สุด”

สาริปฺุตโต เป็นฉฺฐิตฺตปฺปริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า “สาริยา ปฺุตโต สาริปฺุตโต” มาจาก
“สารี + ปฺุตต” เมื่อเข้าสมาสแล้ว ให้ทำรัสสะท่ามกลางสมาส ด้วยสูตรว่า “กฺวจากิทมฺชฺชุตฺตรานํ
ทฺิฆรฺสฺสา ปจฺจเยสฺ จ” (สูตรที่ ๓๕๔) แต่ในธัมมปทฺฏกถา ใช้รูปว่า “สาริปฺุตโต” ซึ่งไม่ทำรัสสะ
แต่ที่ทำรัสสะท่ามกลางสมาสก็มีปรากฏอยู่ เช่น “ชฺมพฺุฑฺธิโป” มาจาก “ชฺมพฺุ + ทฺิป” (๑/๘/๘๒)

อทฺุฒมาสํ (อทฺุฒมาสมตฺตํ) บทนี้เป็นอมาทิปรตฺตปฺปริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า “มาสฺสฺส
อทฺุฒิ อทฺุฒมาสํ” แปลว่า “กึ่งแห่งเดือน, ครึ่งเดือน” ไม่ใช่เป็นตติยัตตปฺปริสฺสมาส ตามที่นิยม
แปลกันว่า “เดือนด้วยทั้งกึ่ง ซึ่งตามหลักไวยากรณ์ ถ้าเป็นครึ่งอันแรก จะเพียงคำว่า “อทฺุฒ”
หรือ “อทฺุช” แปลว่า “ครึ่ง, กึ่ง” เลย ยกเว้นในกรณีที่เป็นอย่างหนึ่งหรือสองครั้ง เป็นต้น จะใช้
จำนวนท้าย เพียงครึ่งเดียว เช่น ทิยทฺุโฆ ที่สองด้วยทั้งกึ่ง หมายถึง หนึ่งครึ่ง คืออันที่สอง มี
เพียงแค่ครึ่งเดียว ยังไม่เต็ม เป็นต้น (๑/๑/๑๔) “อทฺุฒโยชนํ” (ครึ่งโยชนํ) ก็เช่นเดียวกัน

“สมาปน” มาจาก “สับทหน้า + อาป พยาปน ในการแผ่กระจายไป + ยุปัจจัย” ถ้า ลง ตปัจจัย จะมีรูปเป็น “สมตฺโต, สมตฺตา, สมตฺตํ” แปลว่า จบแล้ว ลบ ป ช้อน ต ด้วยสูตรว่า “คฺปาทีนญจ” (สูตรที่ ๖๓๐ หน้า ๓๒๘) ทำรัสสะ อา เป็น อ ด้วยสูตรว่า “รฺสฺสํ” (สูตรที่ ๓๘ หน้า ๒๔) และเพราะสระหลัง แปรลงนิกหิตเป็น ม ด้วยสูตรว่า “มทา เสเร” (สูตรที่ ๕๒ หน้า ๓๘) จะ ไม่มีรูปเป็น “สมาปนฺน” ถ้าเป็นรูปนี้จะมาจาก “สับทหน้า + อาปทหน้า + ปทธาตุ + ตปัจจัย” จะแปลว่า ถึงพร้อมแล้ว ไม่ได้แปลว่า จบแล้ว “อิติ”ศัพท์ ที่แปลว่า “ดังนั้นแล” ความหมายก็คือ จบเรื่องแล้ว เพราะฉะนั้น ควรจะมีรูปเป็น “สมาปน” หรือ “ปริสมาปน”

เวชฺโซ ทิสฺวา อาห... (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๑/๙) ข้อความนี้ ไม่มีบทขยายกิริยาการเห็น เพราะทิสฺวาเป็นสกัมมกฺธาตุ ถ้าแต่งบาลีโดยไม่มีบทขยายกิริยาที่เป็นกรรมอย่างนี้ จะมีโทษ ทางภาษา ตามหลักของอลังการะ เพราะไม่ทราบว่าจะเห็นอะไร ฉะนั้น ประโยคนี้ที่ถูกต้อง ควร มีบทกรรมมาขยายกิริยา เช่น เวชฺโซ เถโร ทิสฺวา อาห... จึงจะชัดเจน และถูกต้องตามหลัก การทางภาษาบาลี

อาทียิตฺวา มาจาก “อาปทหน้า + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ยปัจจัย + ตฺวา ปัจจัย” ลง ยปัจจัย ด้วยสูตรว่า “ทิวาทิต โย” เพราะยปัจจัย ให้แปรลง อา เป็น อิ ด้วยสูตรว่า “กฺวจิ ธาตุวิภตฺติปฺยจฺยานํ ทีฆวิปริตฺตาเทสฺโลปาคมา จ” (รูปสัททิตฺธิ หน้า ๓๓๖) ฉะนั้น จึงมี รูปว่า “อาทียิตฺวา” รูปว่า “อาทียิตฺวา” ไม่ควร รวมถึงศัพท์ว่า “สมาทียิตฺวา” ด้วย จะมีรูปเป็น “สมาทียิตฺวา” นั้นไม่ควร นอกจากนี้ ในชั้นมปทฺฏฐกฺกา ยังพบรูปที่ตรงกับหลักไวยการณฺว่า “อนาทียนฺเตสุ” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๑/๕๑) และ “สมาทียิสฺสุ” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๑/๓๐)

“อุทกฺกจนภาวฺปฺตฺติสฺทิสฺโส” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๘/๘๕) กับ “อุทกฺกจนภาวฺปฺตฺติสฺทิสฺโส” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๘/๑๐๔) ซึ่งข้อความอันเดียวกัน แต่บาลีแตกต่างกัน ชำหน้าเป็น “อุปฺตฺติ” แปล ว่า การเกิดขึ้น ชำหลังเป็น “ปฺตฺติ” แปลว่า การถึง เมื่อเทียบกับฉบับอื่นๆ เช่น ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีรูปเป็น “อุทกฺกจนภาวฺปฺตฺติสฺทิสฺโส” ทั้งข้างหน้าและข้างหลัง ผู้แปลจึง เลือกเอาแบบแรกอย่างเดียว ในการแปลและวิเคราะห์คำศัพท์

“กาลสฺเสว” (ธมฺ.อฎฺ. ๑/๑/๑๘) “กาลสฺเสวาติ ปจฺจุสกาลโตเยว, นิสฺสกฺกตฺเต เจตฺตํ สามีวจนฺ (ปาจิตฺยาทีโยชนา ข้อ ๖๔ หน้า ๒๑๘ ฉบับพม่า) แปลว่า “แต่กาลนั้นเทียว, แต่เข้านั้นแหละ” เป็นฉฺฐวีวิภตฺติ ลงในอรรถบัญญัติมีวิภตฺติ แต่ทั่วไปมักแปลว่า “ต่อกาลนั้นเทียว”

ตารางเปรียบเทียบศัพท์

บาลีสันามหลวง	ปทรูปสิทธิ
โคตตตัทธิต มีปัจจัย ๘ ตัว	อปัจจตัทธิต มีปัจจัย ๘ ตัว
ตรัตยาทิตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	สังสฎฐาทิเนกัตถตัทธิต มีปัจจัย ๑๘ ตัว
ราคาทิตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
ชาดาทิตัทธิต มีปัจจัย ๓ ตัว	
สมุหตัทธิต มีปัจจัย ๓ ตัว	
ฐานตัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	
พหุลตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
ปกติตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
อุปมาตัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	
นิสสิตตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	
ไพเศษ	
ภาวตัทธิต มีปัจจัย ๖ ตัว	ภาวตัทธิต มีปัจจัย ๗ ตัว
เสฎฐตัทธิต มีปัจจัย ๕ ตัว	วิเสสตัทธิต มีปัจจัย ๕ ตัว
ตทิสตถิตัทธิต มีปัจจัย ๘ ตัว	อัสสตถิตัทธิต มีปัจจัย ๑๒ ตัว
สังขยาตัทธิต มีปัจจัย ๑ ตัว	สังขยาตัทธิต มีปัจจัย ๖ ตัว
ปุรณตัทธิต มีปัจจัย ๕ ตัว	
อพยยตัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	
วิภาคตัทธิต มีปัจจัย ๒ ตัว	อพยยตัทธิต มีปัจจัย ๑๐ ตัว

ตารางเปรียบเทียบสมาส

บาลีสันามหลวง	ปทรูปสิทธิ
อภัยยิปภาวสมาส ๒	อภัยยิปภาวสมาส ๒
- อุปสัคคบุพพะกะ	- อุปสัคคบุพพะกะ
- นิปาตบุพพะกะ	- นิปาตบุพพะกะ
กัมมชารยสมาส ๖	กัมมชารยสมาส ๘
- วิเสสนบุพพบท	- วิเสสนบุพพบท

- วิเสสนุตตรบท
- วิเสสโนภยบท
- วิเสสโนปมบท
 - อุปมานบุพพบท
 - อุปมานุตตรบท
- สัมภวานบุพพบท
- อวธารณบุพพบท
- นินิบาดบุพพบท หรือ อุกยัตปปริสະ
-
-

ทิกุสมาส ๒

- อสมหารทิกุ
- สมารทิกุ

ตปปริสสมาส ๖

- ทุตียาตปปริสະ
- ตตียาตปปริสະ
- จตุตถิตปปริสະ
- ปัญจมีตปปริสະ
- ฉัญฐิตปปริสະ
- สัตตมีตปปริสະ
-
-

พหุพพิหิสมาส ๕

- ตุลยชาธิกรณะ ๖
 - ทุตียาทุลยชาธิกรณะ
 - ตตียาทุลยชาธิกรณะ
 - จตุตถิตุลยชาธิกรณะ

- วิเสสนุตตรบท
- วิเสสโนภยบท
-
-
- อุปมานุตตรบท
- สัมภวานบุพพบท
- อวธารณบุพพบท
- นินิบาดบุพพบท
- กุบุพพบท
- ปาทิบุพพบท

ทิกุสมาส ๒

- อสมหารทิกุ
- สมารทิกุ

ตปปริสสมาส ๘

- ทุตียาตปปริสະ
- ตตียาตปปริสະ
- จตุตถิตปปริสະ
- ปัญจมีตปปริสະ
- ฉัญฐิตปปริสະ
- สัตตมีตปปริสະ
- อมาทิปรัตปปริสະ
- อโลปตปปริสະ

พหุพพิหิสมาส ๘

- ทวิปทตุลยชาธิกรณะ ๖
 - ทุตียาทวิปทตุลยชาธิกรณะ
 - ตตียาทวิปทตุลยชาธิกรณะ
 - จตุตถิตวิปทตุลยชาธิกรณะ

- ปัญจมีตูลยาธิกรณะ	- ปัญจมีทวิปทตูลยาธิกรณะ
- จัญญีตูลยาธิกรณะ	- จัญญีทวิปทตูลยาธิกรณะ
- สัตตมีตูลยาธิกรณะ	- สัตตมีทวิปทตูลยาธิกรณะ
- ภินนาธิกรณะ	- ทวิปทภินนาธิกรณะ
-	- ติปทะ
- นบุพพบท	- นนินาตบุพพบท
- สหบุพพบท	- สหบุพพบท
- จัญญีอุปมานบุพพบท	- อุปมานบุพพบท
-	- ปฐมายัตตะ อุปมานบุพพบท
-	- จัญญียัตตะ อุปมานบุพพบท
-	- วาสัททัตตะ สังขโยภยบท
-	- ทิสันตราพัตตะ
-	- พยติหารลักขณะ
ทวันทสมาส	ทวันทสมาส
- สมหาระ	- สมหาระ
- อสมาระ	- อิตริตรโยคะ
สมาสพิเศษ	
-	- อยู่ตัตถสมาส

ในการแสดงข้อเปรียบเทียบระหว่างไวยากรณ์บาลีสนามหลวงที่ใช้ในปัจจุบันกับไวยากรณ์บาลีเก่าแก่อีกคัมภีร์หนึ่ง คือปทรูปสิทธินี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้สนใจได้เห็นข้อที่เหมือนและข้อที่แตกต่างกัน เพื่อเปิดโลกแห่งการศึกษาภาษาบาลีให้กว้างขึ้น และจุดประกายให้ผู้สนใจที่ต้องการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ได้ทราบว่ายังมีกฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์อีกจำนวนหนึ่งที่สามารถอธิบายข้อเคลือบแคลงสงสัยในอีกบางประเด็นหรือหลายๆประเด็นตามชื่อที่ว่า “ไวยากรณ์” (แปลว่า “ทำให้แจ่มแจ้งในการสร้างคำศัพท์”) ในการแสดงนี้ มิได้มีจุดประสงค์เป็นอย่างอื่นและต้องการให้การศึกษาภาษาบาลีและพระพุทธพจน์เจริญก้าวหน้าอย่างไม่มีการสิ้นสุด

เรียนบาลีแล้วได้อะไรบ้าง

โปรดทำความเข้าใจก่อนสัณนิท โดยตั้งหลักว่า ทำไมจึงเรียนบาลี เรียนทำไม เรียนไปเพื่ออะไร เรียนแล้วจะได้อะไร เรียนแล้วจะไปทำอะไร

เรียนบาลีแล้วได้

๑. ปัญญา รู้ภาษาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นศาสดาของพวกเราชาวพุทธศาสนิกชน และเป็นภาษาของพระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ นอกจากนั้น ยังได้รู้ธรรมวินัยต่างๆ ที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอีกด้วย เริ่มจากอ่านภาษาบาลีได้ อ่านถูกต้อง เว้นวรรคตอนถูกต้อง รู้ความหมายของบทสวดมนต์ต่างๆ เช่นคำไหว้พระ อาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร คำถวายทานต่างๆ เป็นวจีสัจจัต เป็นบุญทางปาก

๒. ได้บุญ บุญกุศลที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียนในขณะที่บริกรรมภาษาบาลีเป็นต้นกิลีสต่างๆ เช่น รากะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ไม่ค่อยเกิด และเป็นการทำลายโมหะไปที่ละหน่อยๆ จิตเกิดสมาธิ จดจ่ออยู่กับบทที่บริกรรม

๓. นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย

๔. สร้างเหตุปัจจัยที่ดีในภพชาติต่อไป เหมือนอย่างค้ำควา งูเหลือม และกบเป็นต้น

๕. อนุเคราะห์ให้อนุชนผู้สนใจศึกษาพระพุทธพจน์ได้ตามกำลังสติปัญญา

๖. เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่อนุชนเกี่ยวกับการศึกษาพระศาสนา

๗. ได้ดำเนินรอยตามโบราณกบัตินิตทั้งหลายมีพระโพธิสัตว์เป็นต้น

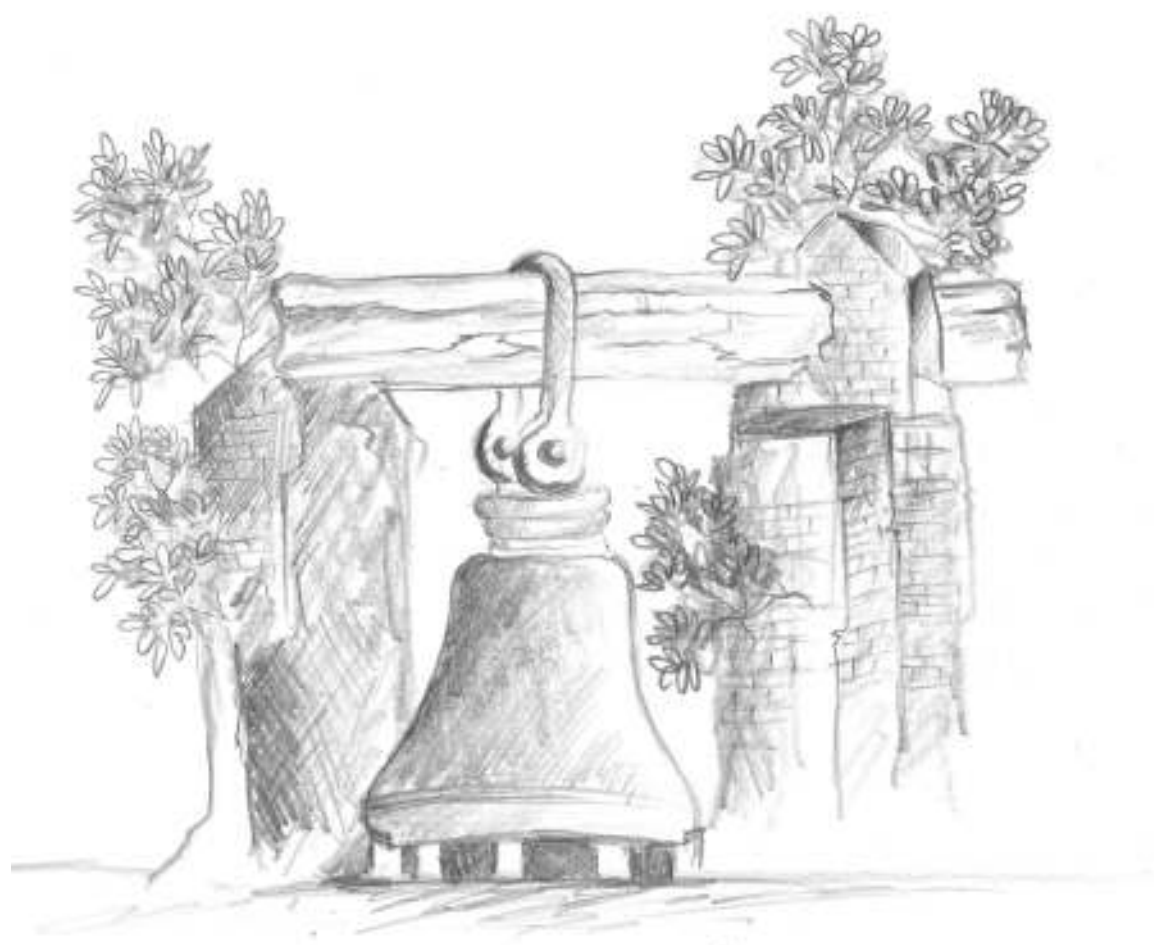
๘. ได้ชื่อว่ารักษาพระปริยัติศาสนาให้ดำรงคงอยู่คู่โลกสืบต่อไป

เมื่อทราบเหตุผลในการที่จะต้องศึกษาภาษาบาลีแล้ว ว่ามีได้ถึง ๘ ข้อด้วยกัน มีได้ปัญญาเป็นต้น จะทำให้มีความสุขในการศึกษา และมีกำลังใจในการศึกษา จะไม่ก่อให้เกิดความเบื่อหน่าย ท้อแท้ ทดถอย เลิกลาต่อการศึกษา มีแต่จะเพิ่มความเพียร วิริยะ อุตสาหะพยายามให้มากยิ่งขึ้นเท่าที่จะมีความสามารถทำได้

ขอให้ผู้ศึกษาจงมีความสุขในการศึกษาพระบาลี คือทั้งภาษาบาลีและพระพุทธพจน์ที่ถูกบันทึกไว้ด้วยภาษาบาลี มีความสุขในการดำเนินชีวิต และมีความสุขสูงสุด ซึ่งเป็นสันติสุขบรมสุข คืออมตมหานิพพานด้วยกันทุกๆ ท่านเทอญ

พระมหาจิตติพงษ์ อุตตมปญโญ

๑๐ มกราคม ๒๕๖๑

สารบัญ

คำนำ	(ก)
คำอนุโมทนา	(ค)
จากใจผู้อุปถัมภ์	(ฆ)
คำชี้แจง	(๑-๒๗)
๕. โภสมพิภวตถุ	๑
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๙๐
๖. จุลลกาลมहाกาลตถรวตถุ	๑๓๓
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๒๐๓
๗. เทวทตตถรวตถุ	๒๔๕
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๒๘๘
๘. สณขยปริพพาชกตถุ	๓๐๙
วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต	๕๓๕
คำศัพท์กิริยานำรู้	๖๗๗
- ศัพท์กิริยาคุมพากย์ (อาชยต - กิตก์)	๖๗๗
- ศัพท์กิริยาในระหว่าง (กิริยากิตก์)	๖๘๙
บรรณานุกรม	๗๐๐
ประวัติผู้แปลและสัมพันธ	๗๐๒

ขอพระธรรมนำจิตของข้านี้
ให้เต็มที่สุดเดือนเพ็ญด้วยเถิดหนา
เพื่อนำธรรมขององค์พระสัมมา
สัมมาสัมพุทธเจ้าได้ชื่นใจ ฯ

ญาณาลังการะ

๓ พ.ศ. ๒๑

๕. โสภณพิภพวาท [๕]

โสภณพิภพวาท (มยา วุจเต) ๗

โสภณพิภพวาท อ.เรื่องแห่งภิกษุผู้อยู่ในเมืองโกสัมพี (มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทธโฆสะ)
(วุจเต) จะกล่าว ๗

โสภณพิภพวาท วุตตกัมมะใน วุจเตฯ อาชยาตบทกัมมวาท
มยา อนภิตกัตตาใน วุจเต ๗

๕. เรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพี

๑. “ปเร จ น วิชานนุติ อิมํ ฐมฺมเทสนํ สตุถา เขตวเน วิหรนุโต โสภณพิภเว ภิกขุ
อารพฺภ กเถสิ ๗

สตุถา เขตวเน วิหรนุโต โสภณพิภเว ภิกขุ อารพฺภ “ปเร จ น วิชานนุติ อิมํ ฐมฺมเทสนํ
กเถสิ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนุโต เมื่อประทับ เขตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ ภิกขุ ซึ่งภิกษุ ท. โสภณพิภเว ผู้อยู่ในเมืองโกสัมพี กเถสิ ตรีส
แล้ว อิมํ ฐมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศานี้ “ปเร จ น วิชานนุติ” ว่า “ปเร จ น
วิชานนุติ” ดังนี้ เป็นต้น ๗

พระศาสดาเมื่อประทับที่พระเขตวัน ทรงปรารภพวกภิกษุชาวเมืองโกสัมพี ตรีสพระ
ธรรมเทศานี้ว่า “ปเร จ น วิชานนุติ” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุกตกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตวาท “ปเร จ น วิชานนุติ” สรุปะใน
อิตฺติฯ ศัพท์ อาทยัตถะใน อิมํ ฐมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสนะของ ฐมฺมเทสนํฯ อวุตตกัมมะ
ใน กเถสิ เขตวเน วิสยาธาระใน วิหรนุโตฯ อัปภันตรกิริยาของ สตุถา โสภณพิภเว
วิเสสนะของ ภิกขุฯ อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๗

.....
.....
.....

๒. โกสมพิย หิ โฆสิตารามะ ปญจสตปญจสตปริวาราทู เทว ภิกขุ วิหริสุ : วินยธโร จ ฐมมกถโก จ ฯ

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. เทว สองรูป ปญจสตปญจสตปริวาราทู ผู้มีภิกษุมีร้อยห้าและร้อยห้าเป็นบริวาร วินยธโร จ คือ อ.พระวินัยธรด้วย ฐมมกถโก จ คือ อ.พระธรรมกถิกด้วย วิหริสุ อยู่แล้ว โฆสิตารามะ ในโฆสิตาราม โกสมพิย ใกล้เคียงเมืองโกสุมพิ ฯ

ความพิสดารว่า ภิกษุ ๒ รูป คือ พระวินัยธร และพระธรรมกถิก ต่างมีภิกษุรูปละ ๕๐๐ เป็นบริวาร อยู่ในโฆสิตาราม ใกล้เคียงเมืองโกสุมพิ

หิศัพท วิตถารโชตกะ ปญจสตปญจสตปริวาราทู กัตถิ เทว กัตถิ วิเสสนะของ ภิกขุๆ สุกตถตาใน วิหริสุๆ อาชยตบทกัตตุวาทก โกสมพิย สมิปาธาระใน วิหริสุ โฆสิตารามะ วิสยาธาระใน วิหริสุ วินยธโร กัตถิ ฐมมกถโก กัตถิ วิเสสลาภีของ เทว ภิกขุ จ สองศัพท ปทสมุจยัตถะเข้ากับ วินยธโร และ ฐมมกถโก ฯ

.....
.....
.....

๓. เตสุ ฐมมกถโก เอกทิวส สรีรวลณฺข กตฺวา อุกทโกฏฺจเก อางมนอุทกาวเสส ภาชเน จเปตฺวา นิกุมมิ ฯ

เตสุ (ทวิส ภิกขุ) ฐมมกถโก เอกทิวส สรีรวลณฺข กตฺวา อุกทโกฏฺจเก อางมนอุทกาวเสส ภาชเน จเปตฺวา นิกุมมิ ฯ

เตสุ ทวิส ภิกขุ ฐมมกถโก อ.- ในภิกษุ ท. สองรูป เหล่านั้นหา -พระธรรมกถิก กตฺวา กระทำแล้ว สรีรวลณฺข ซึ่งสรีรวลณฺขะ เอกทิวส ในวันหนึ่ง จเปตฺวา ตั้งไว้ แล้ว อางมนอุทกาวเสส ซึ่งน้ำอันเป็นเครื่องชำระอันเหลือลง ภาชเน ในภาชนะ อุทกโกฏฺจเก ที่ชุ่มแห่งน้ำ นิกุมมิ ออกไปแล้ว ฯ

ในบรรดาภิกษุทั้งสองรูปเหล่านั้น วันหนึ่ง พระธรรมกถิกทำสรีรวลณฺขะ ตั้งน้ำชำระที่ เหลือทิ้งไว้ในภาชนะที่ชุ่มน้ำแล้วก็ออกไป

เตสฺส กิถิ ทฺวิสฺส กิถิ วิเสสณะของ ภิกขุสฺส นินทธารณะใน ฌมมกถิกโก นินทธารณียะและ
 สฺสททกัตตานิ นิภขมิญฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอกทิวสํ ทฺติยากาลสํตตมิมิใน กตฺวา
 สรีรวลณฺชํ อวุตตกัมมะใน กตฺวาญฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน จเปตฺวา อุกฺกโกฏฺจเก วิสยาธาระ
 ใน จเปตฺวา อาจมนอฺกทวาเสสํ อวุตตกัมมะใน จเปตฺวา ภาชเน วิสยาธาระใน
 จเปตฺวาญฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิภขมิ ๕

.....

๔. ปจฺฉา วินยธโร ตตฺถ ปวิฏฺโง ตํ อุกฺกํ ทิสฺวา นิภขมิตฺวา อิตฺรํ ปุจฺฉิ “อาวุโส ตยา
 อุกฺกํ จปิตนฺติ ๕

ปจฺฉา วินยธโร ตตฺถ (อุกฺกโกฏฺจเก) ปวิฏฺโง ตํ อุกฺกํ ทิสฺวา นิภขมิตฺวา อิตฺรํ (ฌมมกถิก)
 ปุจฺฉิ “อาวุโส ตยา อุกฺกํ จปิตนฺติ ๕

วินยธโร อ.พระวินัยธร ปวิฏฺโง เข้าไปแล้ว ตตฺถ (อุกฺกโกฏฺจเก) ที่ซุ้มแห่งน้ำนั้น
 ปจฺฉา ในภายหลัง ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ อุกฺกํ ซึ่งน้ำนั้น นิภขมิตฺวา ออกไปแล้ว
 ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิตฺรํ (ฌมมกถิก) ซึ่งพระธรรมกถิกนอกนี้ อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อน
 ท่านผู้มีอายุ อุกฺกํ อ.น้ำ ตยา อันท่าน จปิโต ตั้งไว้แล้วหรือ?” อิติ ดังนี้ ๕

พระวินัยธรเข้าไปที่ซุ้มน้ำนั้นที่หลัง เห็นน้ำนั้นแล้วออกมา สอบถามกับพระธรรมกถิก
 นอกนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุ ท่านตั้งน้ำทิ้งไว้หรือ?”

วินยธโร สฺสททกัตตานิ ปุจฺฉิญฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปจฺฉา กาลสํตตมิมิใน ปวิฏฺโง
 ตตฺถ วิเสสณะของ อุกฺกโกฏฺจเก วิสยาธาระใน ปวิฏฺโง วิเสสณะของ วินยธโร ตํ
 วิเสสณะของ อุกฺกํ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาญฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิภขมิตฺวาญฺ ปุพฺพกาล
 กิริยาใน ปุจฺฉิ อิตฺรํ วิเสสณะของ ฌมมกถิกอฺ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิ “อาวุโส อาลปะนะ
 อุกฺกํ วุตตกัมมะใน จปิโต กิตบทกัมมวจาก ตยา อนภิทกัตตานิ จปิโต” อิติศัพท์
 อากาละใน ปุจฺฉิ ๕

.....

๕. “อาม อาวุโสติ ฯ

(โส ฐมมกถโก) “อาม อาวุโส (เอว)” อิติ (อาห) ฯ

(โส ฐมมกถโก) อ.พระธรรมกถิกนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ อาม ครับ (เอว) อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระธรรมกถิกนั้นตอบว่า “ครับ ท่านผู้มีอายุ”

โส วิเสสณะของ ฐมมกถโก ๆ สุททกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “อาวุโส อาลปนะ อาม สัมปฏิจฉนัตถะ เอว สัจจวาจกสิงคัตถะ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๖. “กั ปเนตถ อาปตติภาวึ น ชานาสีติ ฯ

(โส วินยธโร) “กั ปน (ตุว) เอตถ (การณ) อาปตติภาวึ น ชานาสีติ (อาห) ฯ

(โส วินยธโร) อ.พระวินัยธรนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ปน กั (ตุว) อ.ท่าน น ชานาสี ย่อมไม่รู้ อาปตติภาวึ ซึ่งความเป็นแห่งอาบัติ เอตถ (การณ) ในเพราะเหตุนั้น กั หรือ?” อิติ ดังนี้ ฯ

พระวินัยธรกล่าวว่า “ท่านไม่ทราบว่าจะต้องอาบัติในเพราะเหตุนี้หรือ?”

โส วิเสสณะของ วินยธโร ๆ สุททกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ ตุว สุททกัตตาใน ชานาสี ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก กั ปุจฉนัตถะ เอตถ วิเสสณะของ การณ ๆ นิमितตสัตตมีใน ชานาสี อาปตติภาวึ อวุตตกัมมะใน ชานาสี นศัพท์ ปฏิเสธะใน ชานาสี” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๗. “อาม น ชานามีติ ฯ

(ฐมมกถโก) “อาม (อห) น ชานามีติ (อาห) ฯ

(ฐมมกถโก) อ.พระธรรมกถิก (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาม ครับ (อห) อ.กระผม น ชานามี ย่อมไม่ทราบ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระธรรมกถิกกล่าวว่า “ครับ ผมไม่ทราบ”

๑๐. “สเจ ปน เต อาวุโส อสณฺจิจฺจ อสติยา กตํ, นตฺถิ อาปตฺตํตีติ ฯ

(วินยฺชโร) “สเจ ปน เต อาวุโส (วํติกกมฺหนํ) อสณฺจิจฺจ อสติยา กตํ, นตฺถิ อาปตฺตํตีติ (อาห) ฯ

(วินยฺชโร) อ.พระวินยฺชโร (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ปน ก็ สเจ ถ้ว่า (วํติกกมฺหนํ) อ.วํติกกมฺหนะ เต อันท่าน อสณฺจิจฺจ ไม่จงใจแล้ว กตํ กระทำแล้ว อสติยา เพราะความระลึกไม่ได้ไช้ไร, อาปตฺตติ อ.อาบตี นตฺถิ ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ฯ

พระวินยฺชโรกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุ ก็ถ้าท่านไม่จงใจทำการก้าวล่วงวํติกกมฺหนะ เพราะ ความระลึกไม่ได้ไช้ไร ไม่มีอาบตี”

วินยฺชโร สุทฺธกตฺตาใน อาหฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก “อาวุโส อาลปนะ ปนศัพฺพท วากยารมฺภโชตกะ สเจ ปริกปฺปตฺถะ วํติกกมฺหนํ วุตตกัมมะใน กตฺฯ กิตบทกัมมวากจ เต อนภิกฺขิตกตฺตาใน กตํ อสณฺจิจฺจ สมานกาลกิริยาใน กตํ อสติยา เหตุใน กตํ, อาปตฺตติ สุทฺธกตฺตาใน นตฺถิฯ กิริยาบทกตฺตฺวาจก” อิติศัพฺพท อาการะใน อาห ฯ

๑๑. โส ตสฺสา อาปตฺตติยา อนาปตฺตติทิกฺกุจฺจิ อโหสิ ฯ

โส (ธมฺมกถิก) ตสฺสา อาปตฺตติยา อนาปตฺตติทิกฺกุจฺจิ อโหสิ ฯ

โส (ธมฺมกถิก) อ.พระธรรมกถิก ตสฺสา อาปตฺตติยา อนาปตฺตติทิกฺกุจฺจิ เป็นผู้มีความ เห็นในอาบตีนั้นว่าไม่เป็นอาบตี อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

พระธรรมกถิกได้เป็นผู้มีความเห็นในอาบตีนั้นว่าไม่เป็นอาบตี

โส วิเสสนะของ ธมฺมกถิกฯ สุทฺธกตฺตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ตสฺสา วิเสสนะของ อาปตฺตติยาฯ วิสยาธาระใน อนาปตฺตติทิกฺกุจฺจิฯ วิกติกตฺตาใน อโหสิ ฯ

๑๒. วินยฺชโรปิ อตฺตโน นิสฺสิตกานํ “อํ ธมฺมกถิก อาปตฺตํ อาปชฺชมาโนปิ น ชานาตีติ อาโรเจสิ ฯ

วินยฺชโรปิ อตฺตโน นิสฺสิตกานํ (ภิกฺขุณฺ) “อํ ธมฺมกถิก อาปตฺตํ อาปชฺชมาโนปิ น ชานาตีติ อาโรเจสิ ฯ

วินยธโรปิ แม้อ.พระวินยธร อาโรเจสิ บอกแล้ว (ภิกขุหนึ่ง) แก่ภิกษุ ท. นิสฺสิตกานํ ผู้เป็นนิสิต อุตฺตโน ของตน อิติ ว่า “อัยมฺมกถิกโก อ.พระธรรมกถิกนี้ อาปชฺชมาโนปิ แมตฺตองอยู่ อาปตฺติ ซึ่งอาบัติ น ชานาติ ย่อมไม่รู้” อิติ ดังนี้ ฯ

แม้พระวินยธรก็บอกแก่ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นนิสิตของตัวเองว่า “พระธรรมกถิกนี้ แมตฺตองอาบัติอยู่ ก็ไม่รู้ว่าจะต้อง”

อปีศัพทํ อเปกขตฺถะเข้ากับ วินยธโรฯ สุทฺธกตฺตาโน อาโรเจสิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก อุตฺตโน สามีสัมพันธะใน นิสฺสิตกานํฯ วิเสสนะของ ภิกขุหนึ่งฯ สัมปทานใน อาโรเจสิ “อัย วิเสสนะของ ฐมฺมกถิกโกฯ สุทฺธกตฺตาโน ชานาติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก อาปตฺติ สัมปทาปุณฺณีกัมมะใน อาปชฺชมาโน อปีศัพทํ อเปกขตฺถะเข้ากับ อาปชฺชมาโนฯ อํพกัณฺตรกิริยาของ ฐมฺมกถิกโก นศัพทํ ปฏฺฐิเสสชะใน ชานาติ” อิติศัพทํ อากาเรใน อาโรเจสิ ฯ

๑๓. เต ตสฺส นิสฺสิตเก ทิสฺวา “ตุมฺหากํ อุชฺชมาโย อาปตฺติ อาปชฺชิตฺวาปิ อาปตฺติภาวํ น ชานาตีติ อาหํสุ ฯ

เต (ภิกขุ) ตสฺส (ฐมฺมกถิกสฺส) นิสฺสิตเก (ภิกขุ) ทิสฺวา “ตุมฺหากํ อุชฺชมาโย อาปตฺติ อาปชฺชิตฺวาปิ อาปตฺติภาวํ น ชานาตีติ อาหํสุ ฯ

เต (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว (ภิกขุ) ซึ่งภิกษุ ท. นิสฺสิตเก ผู้เป็นนิสิต ตสฺส (ฐมฺมกถิกสฺส) ของพระธรรมกถิกนั้น อาหํสุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อุชฺชมาโย อ.พระอุปัชฌาย์ ตุมฺหากํ ของท่าน ท. อาปชฺชิตฺวาปิ แมตฺตองแล้ว อาปตฺติ ซึ่งอาบัติ น ชานาติ ย่อมไม่รู้ อาปตฺติภาวํ ซึ่งความเป็นแห่งอาบัติ” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุเหล่านั้นพบเห็นภิกษุผู้เป็นนิสิตของพระธรรมกถิกนั้น ก็พากันพูดว่า “พระอุปัชฌาย์ของพวกท่าน แมตฺตองอาบัติแล้ว ก็ยังไม่รู้ว่าจะต้องอาบัติ”

เต วิเสสนะของ ภิกขุฯ สุทฺธกตฺตาโน อาหํสุฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก ตสฺส วิเสสนะของ ฐมฺมกถิกสฺสฯ สามีสัมพันธะใน นิสฺสิตเกฯ วิเสสนะของ ภิกขุฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหํสุ “อุชฺชมาโย สุทฺธกตฺตาโน ชานาติฯ อาชยาต

บทกัตตฺวาจก ตุมหากํ สามีสัมพันธะใน อุปชฺฌายโย อาปตฺตํ สัมปาปุณฺเญยกัมมะใน
 อาปชฺชิตฺวา อปิตฺตํ อเปกขตฺถะเข้ากัปฺ อาปชฺชิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชานาติ
 อาปตฺตภาวํ อวุตตกัมมะใน ชานาติ นตฺตํ ปฏฺิเสระใน ชานาติ” อิตฺตํ อาการะ
 ใน อาหํสุ ฯ

๑๔. เต คนฺตฺวา อตฺตโน อุปชฺฌายสฺส อาโรเจสฺสุ ฯ

เต (ภิกฺขุ) คนฺตฺวา อตฺตโน อุปชฺฌายสฺส อาโรเจสฺสุ ฯ

เต (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว อาโรเจสฺสุ บอกแล้ว อุปชฺฌายสฺส
 แก่พระอุปัชฌาย์ อตฺตโน ของตน ฯ

พวกภิกษุเหล่านั้น ก็พากันไปแจ้งแก่พระอุปัชฌาย์ของตนเอง

เต วิเสสณะของ ภิกษุๆ สุทฺธกตฺตาใน อาโรเจสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก คนฺตฺวา
 ปุพฺพกาลกิริยาใน อาโรเจสฺสุ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน อุปชฺฌายสฺสฯ สัมปทานใน
 อาโรเจสฺสุ ฯ

๑๕. โส เอวมหา “อํยํ วินยธโร ปุพฺพเพ ‘อนาปตฺตํ วตฺวา อิทานิ ‘อาปตฺตํ วทติ,
 มุสสาวาทิ เอโสติ ฯ

โส (ธมฺมกถิก) เอวํ อาห “อํยํ วินยธโร ปุพฺพเพ ‘อนาปตฺตํ วตฺวา อิทานิ ‘อาปตฺตํ วทติ,
 มุสสาวาทิ (โหติ) เอโส (วินยธโร)” อิติ ฯ

โส (ธมฺมกถิก) อ.พระธรรมกถิกนั้น อาห กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า “อํยํ
 วินยธโร อ.พระวินัยธรมนี้ วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘อนาปตฺตํ ไม่ต้องอาบัติ’ อิติ
 ดั่งนี้ ปุพฺพเพ ในกาลก่อน วทติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า ‘อาปตฺตํ ต้องอาบัติ’ อิติ ดั่งนี้
 อิทานิ ในกาลนี้, เอโส วินยธโร อ.พระวินัยธรมนี้ มุสสาวาทิ เป็นผู้กล่าวเท็จโดยปกติ
 (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดั่งนี้ ฯ

พระธรรมกถิกนั้นจึงกล่าวอย่างนี้ว่า “พระวินัยธรมนี้ กล่าวว่ ‘ไม่ต้องอาบัติ’ ในกาล
 ก่อน แต่บัดนี้ มาพูดว่า ‘ต้องอาบัติ’ พระวินัยธรมนี้เป็นผู้กล่าวเท็จโดยปกติ”

โส วิเสสณะของ ธรรมกถิกๆ สุทฺธกตฺตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวํ กิริยา-

วิเสสณะใน อาห “อัย วิเสสณะของ วินยชโรจ สุธกัตตนาใน วทิจ อาชยาตบท กัตตุวาก ปุพเพ กาลสัตตมึใน วตุวา ‘อนาปตติ สัมภาวนาใน อิติจ ศัพท อาการะ ใน วตุวาจ ปุพเพกาลกิริยาใน วทติ อิทานิ กาลสัตตมึใน วทติ ‘อาปตติ สัมภาวนาใน อิติจ ศัพท อาการะใน วทติ, เอโส วิเสสณะของ วินยชโรจ สุธกัตตนาใน โหติจ อาชยาตบทกัตตุวาก มุสาวาทิ วิกตีกัตตนาใน โหติ” อิติศัพท อาการะใน อาห ๕

๑๖. เต คนตุวา “ตุมหากั อุปชฌาโย มุสาวาทิถิ กถยีสุ ๕

เต (ภิกขุ) คนตุวา “ตุมหากั อุปชฌาโย มุสาวาทิ (โหติ)” อิติ กถยีสุ ๕

เต (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น คนตุวา ไปแล้ว กถยีสุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อุปชฌาโย อ.พระอุปชฌาย์ ตุมหากั ของท่าน ท. มุสาวาทิ เป็นผู้กล่าวเท็จโดยปกติ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

พวกภิกษุเหล่านั้น พวกกันไปพูดว่า “พระอุปชฌาย์ของพวกท่านเป็นผู้พูดเท็จโดยปกติ”

เต วิเสสณะของ ภิกขุจ สุธกัตตนาใน กถยีสุจ อาชยาตบทกัตตุวาก คนตุวา ปุพเพกาล- กิริยาใน กถยีสุ “อุปชฌาโย สุธกัตตนาใน โหติจ อาชยาตบทกัตตุวาก ตุมหากั สามีสัมพันธะใน อุปชฌาโย มุสาวาทิ วิกตีกัตตนาใน โหติ” อิติศัพท อาการะใน กถยีสุ ๕

๑๗. เต เอว อญญมณณิ กลหิ วฑุณยีสุ ๕

เต (ภิกขุ) เอว อญญมณณิ กลหิ วฑุณยีสุ ๕

เต (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น กลหิ ยังความทะเลาะ วฑุณยีสุ ให้เจริญแล้ว อญญมณณิ กระกันและกัน เอว อย่างนี้ ๕

ภิกษุเหล่านั้น ทำความทะเลาะกันและกันให้มากขึ้นอย่างนี้

เต วิเสสณะของ ภิกขุจ เหตุกัตตนาใน วฑุณยีสุจ อาชยาตบทเหตุกัตตุวาก เอว กิริยาวิเสสณะใน วฑุณยีสุ อญญมณณิ อกถิกถัมมะใน วฑุณยีสุ กลหิ การิตกัมมะใน วฑุณยีสุ ๕

๑๘. ตโต วินยธโร โอกาส ลภิตวา ฐมมกถิกสฺส อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺเขปนียกมฺมํ
อกาสิ ๕

ตโต ในลำดับนั้น วินยธโร อ.พระวินัยธร ลภิตวา ได้แล้ว โอกาส ซึ่งโอกาส อกาสิ
ได้กระทำแล้ว อุกฺเขปนียกมฺมํ ซึ่งอุกฺเขปนียกรรม อทสฺสเน ในเพราะการไม่เห็น
อาปตฺติยา ซึ่งอาบัติ ฐมมกถิกสฺส แก่พระธรรมกถิก ๕

ลำดับนั้น พระวินัยธรได้โอกาสได้ทำอุกฺเขปนียกรรมในเพราะการไม่เห็นอาบัติแก่พระ
ธรรมกถิก

ตโต กาลสํตตมึ วินยธโร สุทฺธกัตฺตาใน อกาสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก โอกาส
อวุตตกัมมะใน ลภิตวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อกาสิ ฐมมกถิกสฺส สัมปทานใน อกาสิ
อาปตฺติยา ฌฎฐิวุตตกัมมะใน อทสฺสเนฯ นิमितตสํตตมึใน อกาสิ อุกฺเขปนียกมฺมํ
อวุตตกัมมะใน อกาสิ ๕

.....
.....

๑๙. ตโต ปฏฺจาย เตสํ ปจฺจยทายกา อฺปฏฺจจากาปิ เทว โกฏฺฐจาสา อหฺสิ ๕

ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย เตสํ (ภิกฺขุณฺ) ปจฺจยทายกา อฺปฏฺจจากาปิ เทว โกฏฺฐจาสา อหฺสิ ๕

อฺปฏฺจจากาปิ แม อ.อฺปฏฺฐจาก ท. ปจฺจยทายกา ผู้ถวายซึ่งปัจจัย เตสํ (ภิกฺขุณฺ) ของ
ภิกฺขุ ท. เหล่านั้น โกฏฺฐจาสา เป็นส่วน ท. เทว สอง อหฺสิ ได้เป็นแล้ว ปฏฺจาย
จําเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ๕

ตั้งแต่นั้นมา แมอฺปฏฺฐจากผู้ถวายปัจจัยของพวกภิกฺขุเหล่านั้น ก็ได้แตกเป็นสองฝ่าย

ปจฺจยทายกา วิเสสนะของ อฺปฏฺจจากา อปิตัพฺท อเปกขัตถะเข้ากับ อฺปฏฺจจากาฯ
สุทฺธกัตฺตาใน อหฺสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตโต วิเสสนะของ กาลโตฯ อปาทาน
ใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสนะใน อหฺสิ เตสํ วิเสสนะของ ภิกฺขุณฺฯ สามีสัมพันธะใน
อฺปฏฺจจากา เทว วิเสสนะของ โกฏฺฐจาสาฯ วิกตีกัตฺตาใน อหฺสิ ๕

.....
.....
.....

๒๐. โอวาทปฏิกุคคาหิกา ภิกษุณีโยปิ อารกขเทวดาปิ ตาสํ สนฺทิกฺกุจสมฺภตฺตา อากาสกฺกุจ-
เทวดาปิ ยาว พุรหมฺโลกาปิ สพฺเพ ปุถุชฺชนา เทว ปกฺขา อหฺลฺสุ ๕

ภิกษุณีโยปิ อ.ภิกษุณี ท. โอวาทปฏิกุคคาหิกา ผู้รับซึ่งโอวาทบ้าง อารกขเทวดาปิ
อ.เทวดาอารักษ์ ท. บ้าง อากาสกฺกุจเทวดาปิ อ.เทวดาผู้ดำรงอยู่ที่อากาศ สนฺทิกฺกุจ-
สมฺภตฺตา ผู้สนิทสนมกันและผู้รักดีต่อกัน ตาสํ (เทวดานั้) แห่งเทวดา ท. เหล่านั้น
บ้าง ปุถุชฺชนา อ.ปุถุชน ท. สพฺเพ ทั้งปวง ยาว เพียงใด พุรหมฺโลกาปิ แต่พรหม
โลกบ้าง ปกฺขา เป็นฝ่าย เทว สอง อหฺลฺสุ ได้เป็นแล้ว ๕

พวกภิกษุณีผู้รับโอวาทบ้าง พวกอารักษ์เทวดาบ้าง พวกอากาสกฺกุจเทวดาที่สนิทสนม
และรักดีต่อพวกเทวดาเหล่านั้นบ้าง ปุถุชนทั้งหมดจนถึงพรหมโลกบ้าง ได้เป็น ๒
ฝ่าย

อปี สีสัพฺพ อเปกขตฺถะเข้ากับ ภิกษุณีโย อารกขเทวดา อากาสกฺกุจเทวดา และ
พุรหมฺโลกา ภิกษุณีโย กิติ อารกขเทวดา กิติ อากาสกฺกุจเทวดา กิติ ปุถุชฺชนา กิติ
สุทฺธกตฺตาใน อหฺลฺสุ ๕ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก โอวาทปฏิกุคคาหิกา วิเสสนะของ
ภิกษุณีโย ตาสํ วิเสสนะของ เทวดานั้ ๕ สามีสัมพันธะใน สนฺทิกฺกุจสมฺภตฺตา ๕ วิเสสนะ
ของ อากาสกฺกุจเทวดา ยาวศัพท์ วิเสสนะของ ปุถุชฺชนา พุรหมฺโลกา อปาทานใน ยาว
เทว วิเสสนะของ ปกฺขา ๕ วิกตีกตฺตาใน อหฺลฺสุ ๕

.....
.....

๒๑. ยาว อกนิฏฺฐภวนา ปน เอกนินฺนาทํ โกลาหลํ อคฺมาสิ ๕

ปน ก็ โกลาหลํ อ.ความโกลาหล เอกนินฺนาทํ อันมีเสียงบันลือเป็นอันเดียวกัน
อคฺมาสิ ได้ไปแล้ว ยาว เพียงใด อกนิฏฺฐภวนา แต่ภพชื่อว่าอกนิฏฺฐะ ๕

ก็เสียงโกลาหลเป็นอันเดียวกันได้ไปถึงอกนิฏฺฐภพ

ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ เอกนินฺนาทํ วิเสสนะของ โกลาหล ๕ สุทฺธกตฺตาใน
อคฺมาสิ ๕ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ยาวศัพท์ กิริยาวิเสสนะใน อคฺมาสิ อกนิฏฺฐภวนา
อปาทานใน ยาว ๕

.....

๒๒. อเถโก ภิกขุ ตถาคตํ อุปสงกมิตฺวา อุกฺเขปกานํ “ธมฺมิเกเนวายํ กมฺเมเน อุกฺขิตฺโตติ
ลหฺวํ อุกฺขิตฺตานวฺตตฺตกาณํ “อธมฺมิเกเน กมฺเมเน อุกฺขิตฺโตติ ลหฺวํ อุกฺเขปกเกหิ
วาริยมาณานํปิ จ เตสํ ตํ อนุปริวาเรตฺวา วิจรณภาวํ อาโรเจสิ ๗

อถ เอโก ภิกขุ ตถาคตํ อุปสงกมิตฺวา อุกฺเขปกานํ (ภิกฺขุณฺ) “(สงฺเขเน) ธมฺมิเกเน เอว อยํ
(ธมฺมกถิโก) กมฺเมเน อุกฺขิตฺโตติ ลหฺวํ (จ) (สงฺเขเน) อุกฺขิตฺตานวฺตตฺตกาณํ (ภิกฺขุณฺ) “(สงฺเขเน
อมฺหากํ อุปชฺฌาย) อธมฺมิเกเน กมฺเมเน อุกฺขิตฺโตติ ลหฺวํ (จ) อุกฺเขปกเกหิ (ภิกฺขุหิ)
วาริยมาณานํปิ จ เตสํ (ภิกฺขุณฺ) ตํ (ธมฺมกถิกํ) อนุปริวาเรตฺวา วิจรณภาวํ อาโรเจสิ ๗

อถ ครั้งนั้น ภิกขุ อ.ภิกษุ เอโก รูปหนึ่ง อุปสงกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว ตถาคตํ
ซึ่งพระตถาคต อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว ลหฺวํ ซึ่งลัทธิ อุกฺเขปกานํ (ภิกฺขุณฺ) ของ
ภิกษุ ท. ผู้ยกวัตร อิติ ว่า “อัย (ธมฺมกถิโก) อ.พระธรรมกถิกนี้ (สงฺเขเน) อันสงฆ์
อุกฺขิตฺโต ยกวัตรแล้ว กมฺเมเน ด้วยกรรม ธมฺมิเกเน เอว อันประกอบแล้วด้วยธรรม
นั้นเทียว” อิติ ดังนี้ จ ด้วย ลหฺวํ ซึ่งลัทธิ (สงฺเขเน) อุกฺขิตฺตานวฺตตฺตกาณํ (ภิกฺขุณฺ)
ของภิกษุ ท. ผู้ประพฤติดตามซึ่งพระธรรมกถิกผู้อันสงฆ์ยกวัตรแล้ว อิติ ว่า
“(อุปชฺฌาย)อ.พระอุปัชฌาย์ (อมฺหากํ) ของเรา ท. (สงฺเขเน) อันสงฆ์ อุกฺขิตฺโต
ยกวัตรแล้ว กมฺเมเน ด้วยกรรม อธมฺมิเกเน อันไม่ประกอบแล้วด้วยธรรม” อิติ ดังนี้
จ ด้วย อุกฺเขปกเกหิ (ภิกฺขุหิ) วาริยมาณานํปิ จ เตสํ (ภิกฺขุณฺ) ตํ (ธมฺมกถิกํ)
อนุปริวาเรตฺวา วิจรณภาวํ ซึ่งความเป็นคืออันตามแวดล้อม ซึ่งพระธรรมกถิกนั้น
แห่งภิกษุ ท. เหล่านั้น แม้ผู้อันภิกษุ ท. ผู้ยกวัตร ห้ามอยู่ ด้วย ๗

ที่นั้น พระภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระตถาคต กราบทูลลัทธิของพวกภิกษุผู้ทำการ
ยกวัตรว่า “พระธรรมกถิกนี้ ถูกสงฆ์ยกวัตรด้วยกรรมที่ชอบธรรมแล้ว” ลัทธิของพวก
ภิกษุผู้ประพฤติดตามพระธรรมกถิกที่ถูกสงฆ์ยกวัตรแล้วว่า “พระอุปัชฌาย์ของพวกเรา
ถูกสงฆ์ยกวัตรด้วยกรรมที่ไม่ชอบธรรม” และความเป็นคืออันเทียวตามแวดล้อมพระ
ธรรมกถิกแห่งภิกษุเหล่านั้น แม้จะถูกพวกภิกษุผู้ทำการยกวัตรห้ามปรามอยู่

อถ กาลสัตตมึ เอโก วิเสสนะของ ภิกขุๆ สุททกัตตาใน อาโรเจสิๆ อาชยาตบท-
กัตตฺวาจก ตถาคตํ อวฺตตกัมมะเน อุปสงกมิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาโรเจสิ
อุกฺเขปกานํ วิเสสนะของ ภิกฺขุณฺๆ สามีสัมพันธะใน ลหฺวํ “อัย วิเสสนะของ ธมฺมกถิโกๆ
วฺตตกัมมะเน อุกฺขิตฺโตๆ กิตฺตทกัมมฺวาจก สงฺเขเน อนภินิหิตกัตตาใน อุกฺขิตฺโต

เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ฌมมิเกนๆ วิเสสณะของ กมฺเมนๆ ภาระใน อุกฺขิตโต”
 อิติศัพท์ สรุปะใน ลหุธิ์ๆ อวุตตกัมมะใน อาโรเจสิ สงฺเขน อนภิตกัตตาใน อุกฺขิตต-
 อุกฺขิตตานวุตตกาน วิเสสณะของ ภิกฺขุณฺเญสามีสัมพันธะใน ลหุธิ์ “อุปชฎาโย วุตตกัมมะ
 ใน อุกฺขิตโตๆ กิตบทกัมมวจาก สงฺเขน อนภิตกัตตาใน อุกฺขิตโต อมหากํ สามี-
 สัมพันธะใน อุปชฎาโย อฌมมิเกน วิเสสณะของ กมฺเมนๆ ภาระใน อุกฺขิตโต” อิติศัพท์
 สรุปะใน ลหุธิ์ อุกฺเขปเกหิ วิเสสณะของ ภิกฺขุหิๆ อนภิตกัตตาใน วาริยมานานํ อปี-
 ศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ วาริยมานานํๆ กิติ์ เตสํ กิติ์ วิเสสณะของ ภิกฺขุณฺเญ สามี-
 สัมพันธะใน วิจรณ- ตํ วิเสสณะของ ฌมฺมกถิกํๆ อวุตตกัมมะใน อนุปริวารेतฺวาๆ
 สมานกาลกิริยาใน วิจรณ- วิจรณภาวํ อวุตตกัมมะใน อาโรเจสิ จศัพท์ ปทสมฺมจจยัตถะ
 เข้ากับ อุกฺเขปกานํ “ฌมฺมิเกเนวายํ กมฺเมน อุกฺขิตโตติ ลหุธิ์, อุกฺขิตตานวุตตกานํ
 “อฌมฺมิเกน กมฺเมน อุกฺขิตโตติ ลหุธิ์ และ อุกฺเขปเกหิ วาริยมานานํปี เตสํ ตํ อนุปริ-
 วาเรตฺวา วิจรณภาวํ ๕

๒๓. ภควา “สมคฺคา กิร โหนฺตฺตุติ เทว วาเร เปเสตฺวา “น อิจฺฉนฺติ ฆนฺเต สมคฺคา
 ภวิตฺตฺนฺติ สุตฺวา ตติยวาเร “ภินฺโน ภิกฺขุสงฺฆเ, ภินฺโน ภิกฺขุสงฺฆเติ สุตฺวา เตสํ
 สนฺติกํ คนฺตฺวา, อุกฺเขปกานํ อุกฺเขปเน อิตเรสฺสจ อापตฺติยา อทสฺสเน อาทีนํ
 กเถตฺวา ปฺน เตสํ ตตฺถเว เอกสีมายํ อุโปสธาทีนํ อนุชานิตฺวา ภตฺตคฺคาทีสุ
 ภณฺทนฺชาตานิ “อาสนนฺตริกาย นิสีทิตพฺพนฺติ ภตฺตคฺเค วตฺตํ ปณฺณปาเปตฺวา
 “อิทานิปี ภณฺทนฺชาตา วิหรนฺตฺติ สุตฺวา ตตฺถ คนฺตฺวา “อลํ ภิกฺขเว มา ภณฺทนฺตฺติ-
 อาทีนํ วตฺวา “ภิกฺขเว ภณฺทนฺทกฺลหฺวิคฺคหฺวิวาทา นามเต อนตฺถการกา, กลหํ
 นิสฺสาย หิ ลมฺภุกิกกาปี สกฺกนิกา หตฺถินาคํ ชีวิตฺกฺขยํ ปาเปสีติ ลมฺภุกิกชาตํ
 กเถตฺวา “ภิกฺขเว สมคฺคา โหถ มา วิวทถ; วิวาทํ นิสฺสาย หิ อเนกสฺสสวณฺณกฺกาปี
 ชีวิตฺกฺขยํ ปตฺตาติ วณฺณกฺชาตํ กเถสิ ๕

ภควา “(ภิกฺขุ) สมคฺคา กิร โหนฺตฺตุติ เทว วาเร (โอวาท) เปเสตฺวา “(ภิกฺขุ) น อิจฺฉนฺติ
 ฆนฺเต สมคฺคา ภวิตฺตฺนฺติ สุตฺวา ตติยวาเร “ภินฺโน ภิกฺขุสงฺฆเ, ภินฺโน ภิกฺขุสงฺฆเติ สุตฺวา เตสํ
 (ภิกฺขุณฺ) สนฺติกํ คนฺตฺวา อุกฺเขปกานํ (ภิกฺขุณฺ) อุกฺเขปเน อิตเรสํ จ (ภิกฺขุณฺ) อापตฺติยา
 อทสฺสเน อาทีนํ กเถตฺวา ปฺน เตสํ (ภิกฺขุณฺ) ตตฺถ (โฆสิตาราม) เอว เอกสีมายํ อุโปสธาทีนํ

(กมุขมานิ) อนุชานิตฺวา ภตฺตคฺคาทีสุ (จาเนสฺสุ) ภณฺฑนชาตานิ (ภิกฺขุณฺ) “(ภิกฺขุหิ อาสนนฺตริกาย (ปาฬิยา) นิสฺสิตฺตพฺพนฺติ ภตฺตคฺเค วตฺตํ ปญฺญาเปตฺวา “(ภิกฺขุ) อิทานิปิ ภณฺฑนชาตา (หุตฺวา) วิหรนฺตฺติ สุตฺวา ตตฺถ (จาเน) คนฺตฺวา “อลํ ภิกฺขเว (ตุมฺเห) มา ภณฺฑน (อกฺริตฺถ)” อิตฺถาทีนฺติ (วจนานิ) วตฺวา “ภิกฺขเว ภณฺฑนกลหวิคฺคหวิวาทา นาม เอเต อนตฺถการกา (โหนฺติ), กลหํ นิสฺสาย หิ ลฺภุกฺกาปิ สกฺุณิกา หตฺถินาคํ ชีวิตฺกขยํ ปาเปสฺสิตฺติ ลฺภุกฺกชาตกํ กเถตฺวา “ภิกฺขเว (ตุมฺเห) สมคฺคา โหถ (ตุมฺเห) มา วิวทถ; วิวาทํ นิสฺสาย หิ อนเกสฺสสฺสวฏฺฏกาปิ ชีวิตฺกขยํ ปตฺตาติ วฏฺฏกาชาตกํ กเถสิ ฯ”

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค เปเสตฺวา ทรงส่งไปแล้ว (โอวาทํ) ซึ่งพระโอวาท วาเร ลีฬวาระ ท. เทว สอง อิติ ว่า “กิริ ได้ยินว่า (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. สมคฺคา เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน โหนฺตฺ จงเป็น” อิติ ดังนี้ สุตฺวา ฟังแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. น อิจฺจนฺติ ย่อมไม่ปรารถนา สมคฺคา ภวิตฺุ เพื่ออัน- เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน -เป็น” อิติ ดังนี้ สุตฺวา ทรงสดับแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขุสงฺโฆ อ.หมู่แห่งภิกษุ ภินฺโน แดกแล้ว ภิกฺขุสงฺโฆ อ.หมู่แห่งภิกษุ ภินฺโน แดกแล้ว” อิติ ดังนี้ ตติย- วาเร ในวาระที่ ๓ คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว สหฺตฺกํ สู้สำนัก เตสฺ (ภิกฺขุณฺ) ของภิกษุ ท. เหล่านั้น กเถตฺวา ตรีสแล้ว อาทีนฺวิ ซึ่งโทษ อุกฺเขปน ในการยกวัตร อุกฺเขปกานฺ (ภิกฺขุณฺ) แห่งภิกษุ ท. ผู้ยกวัตร จ ด้วย อทสฺสเน ในเพราะการไม่เห็น อาปตฺติยา ซึ่งอาบัติ อิตเรสฺ (ภิกฺขุณฺ) แห่งภิกษุ ท. นอกนี้ จ ด้วย อนุชานิตฺวา ทรงอนุญาตแล้ว กมุขมานิ ซึ่งกรรม ท. อุโปสทาทีนฺติ มีอุโปสถเป็นต้น เอกสึมายํ ในสึมาเดียวกัน ตตฺถ เอว (โฆสิตาราม) ในโฆสิตารามนั้นนั้นเทียว เตสฺ (ภิกฺขุณฺ) แก่ภิกษุ ท. เหล่านั้น ปญฺญาเปตฺวา ทรงบัญญัติแล้ว วตฺตํ ซึ่งวัตร ภตฺตคฺเค ในโรงฉัน อิติ ว่า “ภิกฺขุหิ อันภิกษุ ท. นิสฺสิตฺตพฺพํ ฟังนัง อาสนนฺตริกาย (ปาฬิยา) ในแถว อันไม่มีระหวางคั่นแห่งอาสนะ” อิติ ดังนี้ ภณฺฑนชาตานิ (ภิกฺขุณฺ) แก่ภิกษุ ท. ผู้มีการแตกร้าว เกิดแล้ว ภตฺตคฺคาทีสุ (จาเนสฺสุ) ในที่ ท. มีโรงฉันเป็นต้น สุตฺวา ทรงสดับแล้ว อิติ ว่า “อิทานิปิ แม้ในกาลนี้ (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. ภณฺฑนชาตา เป็นผู้มีความแตกร้าวเกิดแล้ว (หุตฺวา) เป็นแล้ว วิหรนฺตฺติ ย่อมอยู่” อิติ ดังนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น วตฺวา ตรีสแล้ว (วจนานิ) ซึ่งพระดำรัส ท. อิตฺถาทีนฺติ มีว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อลํ อ.อย่าเลย, (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. มา (อกฺริตฺถ) อย่าได้กระทำแล้ว ภณฺฑนฺ ซึ่งความแตกร้าว” อิตฺถาทีนฺติ ดังนี้เป็นต้น กเถตฺวา ตรีสแล้ว ลฺภุกฺกชาตกํ ซึ่งลฺภุกฺก-

ชาดก อิติ ว่า “ภิกษุเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอเต ภูมฺพทกฺกหวิคฺคหวิวาทา นาม ชื่อ อ.ความแตกร้าง การทะเลาะ การแก่งแย่ง และการวิวาท ท. เหล่านั้น อนตฺถกการกา เป็นสิ่งกระทำซึ่งความฉิบหายมิใช่ประโยชน์ (โหนฺต) ย่อมเป็น, หิ กิ สกฺกณิกา อ.นางนก ลกฺกุกาปิ แม่ชื่อว่าลกฺกุกา นิสฺสาย อาศัยแล้ว กลหํ ซึ่งการทะเลาะ หตฺถินาคํ ยังช้างตัวประเสริฐ ปาเปสิ ให้ถึงแล้ว ชีวิตฺขยํ ซึ่งความสิ้นไปแห่งชีวิต” อิติ ดังนี้ กเถสิ ตรัสแล้ว วกฺกุกชาดกํ ซึ่งวกฺกุกชาดก อิติ ว่า “ภิกษุเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตฺมฺเห) อ.เธอ ท. สมคฺคา เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน โทถ จงเป็น (ตฺมฺเห) อ.เธอ ท. มา วิวาท จงอย่าวิวาทกัน, หิ เพราะว่ อเนกสทฺสววกฺกุกาปิ แม่ อ.นกกระจาบ ตัวมีพันมิใช่หนึ่ง นิสฺสาย อาศัยแล้ว วิวาทํ ซึ่งความวิวาทกัน ปตฺตา ถึงแล้ว ชีวิตฺขยํ ซึ่งความสิ้นไปแห่งชีวิต” อิติ ดังนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคทรงส่งพระโอวาทไป ๒ ครั้งว่า “ได้ยินว่า พวกภิกษุจงสามัคคีกัน” ทรงสดับว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกภิกษุไม่ประสงค์จะสามัคคีกัน” ในครั้งที่ ๓ ทรงสดับว่า “ภิกษุสงฆ์แตกแล้ว ภิกษุสงฆ์แตกแล้ว” เสด็จไปยังสำนักของภิกษุเหล่านั้น ตรัสโทษในเพราะการยกวัตรของภิกษุกลุ่มผู้ยกวัตร และโทษในเพราะการไม่เห็นอาบัติของภิกษุกลุ่มพระธรรมกถิกนอกนี้ ทรงอนุญาตกรรมทั้งหลายมีอุโบสถกรรมในสีมาเดียวกันที่เขาสิตารามนั้นนั้นแหละ แก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น ทรงบัญญัติข้อวัตรในหอนั้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้เกิดความแตกร้างกันในที่ทั้งหลายมีหอนั้นเป็นต้นว่า “ภิกษุทั้งหลายพึงนั่งในแถวติดกันที่ไม่มีอาสนะคัน” ทรงสดับว่า “แม่ในบัดนี้ พวกภิกษุก็ยงเกิดความแตกร้างกันอยู่” เสด็จไปในที่นั้น ตรัสพระดำรัสเป็นต้นว่า “ภิกษุทั้งหลาย อย่าเลย พวกเธออย่าทำการแตกร้างกันเลย” ตรัสลกฺกุกชาดกกว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาว่าความแตกร้าง การทะเลาะ การแก่งแย่ง และการวิวาทเหล่านั้น เป็นสิ่งทำความฉิบหายมิใช่ประโยชน์เลย, กีนางนกลกฺกุกาอาศัยการทะเลาะ ทำให้ช้างตัวประเสริฐถึงความสิ้นชีวิตไป” แล้วตรัสวกฺกุกชาดกกว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอ จงเป็นผู้สามัคคีกัน อย่าวิวาทกันเลย เพราะว่ แม้นกกระจาบหลายพันตัวอาศัยการวิวาทกัน ยังถึงความสิ้นชีวิต”

ภควา สุทฺธกัตฺตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “กิริศัพทํ อนุสสนันตเถ ภิกฺขุ สุทฺธกัตฺตาใน โหนฺตฺฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก สมคฺคา วิกตีกัตฺตาใน โหนฺตฺฯ อิติศัพทํ

อากาละใน เปเสตวา เทว วิเสสณะของ วาเรจ อัจจันตสังโยคะใน เปเสตวา โอวาทอวุตตกัมมะใน เปเสตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน สุตวา “ภนฺเต อาลปนะ ภิกขุ สุททกัตตา ใน อิจฉนฺติจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นคฺคัพท ปฏฺวีเสระใน อิจฉนฺตฺติ สมคฺคา วิกตีกัตตา ใน ภวิตฺตฺจ ตุมฺมตถสํปทานใน อิจฉนฺตฺติ” อิตติคฺคัพท อากาละใน สุตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน สุตวา ตติยวาเร กาลสัตตมฺมีใน สุตวา “ภิกขุสงฺโฆ สุททกัตตาใน ภินฺโนจฺจ กิตบทกัตตฺวาจก, ภิกขุสงฺโฆ สุททกัตตาใน ภินฺโนจฺจ กิตบทกัตตฺวาจก” อิตติคฺคัพท อากาละใน สุตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตวา เตสํ วิเสสณะของ ภิกขุณฺจฺจ สามีสัมพันธะใน สนฺตีกจฺจ สัมปาปญฺเญยกัมมะใน คนฺตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน กเถตฺวา อุกฺเขปกานฺ วิเสสณะของ ภิกขุณฺจฺจ สามีสัมพันธะใน อุกฺเขปนฺจฺจ นิมิตตสัตตมฺมีใน อาทินฺว อิตเรสํ วิเสสณะของ ภิกขุณฺจฺจ สามีสัมพันธะใน อทฺสฺสเน จคฺคัพทปทสมฺมุจยัตถะเข้ากับ อุกฺเขปกานฺ อุกฺเขปนฺ และอิตเรสํ อาปตฺติยา อทฺสฺสเน อาปตฺติยา ฉฺฉนฺตฺติอวุตตกัมมะใน อทฺสฺสเนจฺจ นิมิตตสัตตมฺมีใน อาทินฺวจฺจ อวุตตกัมมะใน กเถตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อนฺุชานิตฺวา ปุณฺ กิริยาวิเสสณะใน อนฺุชานิตฺวา เตสํ วิเสสณะของ ภิกขุณฺจฺจ สัมปทานใน อนฺุชานิตฺวา เอวคฺคัพท อวธารณะเข้ากับ ตตฺถจฺจ วิเสสณะของ โฆสิตาราเมจฺจ วิสยาธาระใน เอกสีมายจฺจ วิสยาธาระใน กมฺมานิ อฺุโปสธาทีนฺ วิเสสณะของ กมฺมานิจฺจ อวุตตกัมมะใน อนฺุชานิตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ปญฺญาเปตฺวา ภตฺตคฺคาทีสุ วิเสสณะของ จาเนสุจฺจ วิสยาธาระใน ปญฺญาเปตฺวา ภณฺุททชานฺ วิเสสณะของ ภิกขุณฺจฺจ สัมปทานใน ปญฺญาเปตฺวา “ภิกขุหิ อนภิตกัตตาใน นิสีทิตพฺพจฺจ กิตบทภาววาทก อาสนนฺุทริกาย วิเสสณะของ ปาพิยาจฺจ วิสยาธาระใน นิสีทิตพฺพ” อิตติคฺคัพท อากาละใน ปญฺญาเปตฺวา ภตฺตคฺเค วิสยาธาระใน ปญฺญาเปตฺวา วตฺต อวุตตกัมมะใน ปญฺญาเปตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน สุตวา “ภิกขุ สุททกัตตาใน วิหรนฺตฺจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปิตฺคัพท อเปกขัตถะเข้ากับ อิทานฺจฺจ กาลสัตตมฺมีใน วิหรนฺตฺติ ภณฺุททชานฺ วิกตีกัตตาใน หุตฺวาจ สมานกาลกิริยาใน วิหรนฺตฺติ” อิตติคฺคัพท อากาละใน สุตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตวา ตตฺถ วิเสสณะของ จาเนจฺจ วิสยาธาระใน คนฺตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภิกขเว อาลปนะ อลฺ ปฏฺวีเสลลิ่งคัตถะ ตุมฺเห สุททกัตตาใน อกริตฺถจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มาคฺคัพท ปฏฺวีเสระใน อกริตฺถ ภณฺุททท อวุตตกัมมะใน อกริตฺถ” อิตติคฺคัพท สรฺุปะใน อาทีนฺ วจนานิ อาทีนฺ วิเสสณะของ วจนานิจฺจ อวุตตกัมมะใน วตฺวา จ ปุพพกาลกิริยาใน กเถตฺวา “ภิกขเว อาลปนะ เอเต วิเสสณะของ ภณฺุททท-

กลหวิคคหวิวาทา นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ภณฺฑนกลหวิคคหวิวาทาฯ สุทฺธ-
 กัตตาใน โหนฺติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก อนฺตฺถการกา วิคคิตกัตตาใน โหนฺติ, หิศัพท์
 เหตุโชตกะ อปีศัพท์ อเปกชัตถะเข้ากับ ลมฺภูกิกาฯ สัญญาวิเสสนะของ สกฺุณิกาฯ
 เหตุกัตตาใน ปาเปสีฯ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจก กลหํ อวฺุตตกัมมะใน นิสฺสายฯ ปุพฺพ-
 กาลกิริยาใน ปาเปสี หตฺถินาคํ การิตกัมมะใน ปาเปสี ชีวิตกฺขยํ สัมปาปุณฺเญกัมมะ
 ใน ปาเปสี” อิติศัพท์ สฺรูปะใน ลมฺภูกิกชาตกัฯ อวฺุตตกัมมะใน กเถตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน กเถสิ “ภิกฺขเว อาลปนะ ตุมฺเห สุทฺธกัตตาใน โหนฺติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก สมคฺคา
 วิคคิตกัตตาใน โหนฺติ, ตุมฺเห สุทฺธกัตตาใน วิวทกฺฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก มาศัพท์
 ปฏฺิเสระใน วิวทก, หิศัพท์ วากยารัมภโชตกะ อปีศัพท์ อเปกชัตถะเข้ากับ อนเก-
 สหฺสฺสวฏฺฏกกาฯ สุทฺธกัตตาใน ปตฺตาฯ กิตบทกัตตฺวาจก วิวาทํ อวฺุตตกัมมะใน
 นิสฺสายฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺตา ชีวิตกฺขยํ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน ปตฺตา” อิติศัพท์
 สฺรูปะใน วฏฺฏกชาตกัฯ อวฺุตตกัมมะใน กเถสิ ฯ

๒๔. เอรฺวี เตสฺ วจฺน์ อนาถิยนฺเตสฺ, อณฺณตเรณ ฅมฺมวาทีนา ตถาคตฺสฺส วิเหสฺ
 อนิจฺจนฺเตน “อาคเมตฺ ภาฺนเต ภาควา ฅมฺมสฺสามิ, อปฺโปสฺสุกฺโก ภาฺนเต ภาควา
 ทิฏฺฐจฺจมฺมสฺสฺวิหารํ อนฺนฺยฺตุโต วิหฺรตฺ; มยฺเมเตน ภาฺนฺทเนน กลฺเณน วิคฺคเณน
 วิวาเทน ปณฺณายิสฺสามาติ วุตฺเต, “ภูตฺปุพฺพํ ภิกฺขเว พาราณสียํ พุรฺหมทตฺโต
 นาม กาสีราชา อโหสีติ พุรฺหมทตฺเตน ทีฆีติสฺส โกสฺลรณฺโณ รชฺชํ อจฺฉินฺทิตฺวา
 อณฺณตเวเสณ วสนฺตฺสฺส มาริตภาวณฺเญจ ทีฆาวุฑฺฒาเรน อตฺตโน ชีวีเต ทินฺเน,
 ตโต ปฏฺุจาย เตสฺ สมคฺคภาวณฺจ กเถตฺวา “เตสฺ หิ นาม ภิกฺขเว ราชฺชนํ
 อาทินฺนทณฺฑานํ อาทินฺนสตฺถานํ เอรฺวีปํ ขนฺติโสฺรจฺจํ ภวิสฺสติ, อิทฺ โข ตํ ภิกฺขเว
 โสภเณ; ยํ ตุมฺเห เอรฺวี สฺวาภฺชาเต ฅมฺมวินเย ปพฺพชิตา สมานา ขมา จ
 ภเวยฺยาถ โสฺรตา จาติ โววทิตฺวาปิ เนว เต สมคฺเค กาทฺตุ อสฺกฺขิ ฯ

เออรฺวี เตสฺ (ภิกฺขุสฺ) วจฺน์ อนาถิยนฺเตสฺ, อณฺณตเรณ ฅมฺมวาทีนา (ภิกฺขุณา) ตถาคตฺสฺส วิเหสฺ
 อนิจฺจนฺเตน “อาคเมตฺ ภาฺนเต ภาควา ฅมฺมสฺสามิ, อปฺโปสฺสุกฺโก ภาฺนเต ภาควา ทิฏฺฐจฺจมฺมสฺส-
 วิหารํ อนฺนฺยฺตุโต วิหฺรตฺ; มยฺ เอเตน ภาฺนฺทเนน กลฺเณน วิคฺคเณน วิวาเทน ปณฺณายิสฺสามาติ

(วจน) วุตเต, “ภูตปุพพิ ภิกขเว พาราณสียํ พุรหมตโต นาม กาสีราชา อโหสิตี พุรหมตเตน ทีฆิติสฺส โกสลรณฺโณ รชฺชํ อจฺฉินฺทิตฺวา (เกนจิ) อญฺญาตกเวเสน วสนฺตสฺส มาริตภาวํ จ เอว ทีฆาวุกุมารเณ อตฺตโน ชีวิตे ทินฺเน, ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย เตสํ (ทฺวินฺนํ ชนानํ) สมคฺคภาวํ จ กเถตฺวา “เตสํ ทิ นาม ภิกขเว ราชนํ อาทินฺทณฺฑานํ อาทินฺท- สตฺถานํ เอวรूपํ ขนฺติโสฺรจฺจํ ภวิสฺสตี, อิธ โข (ธมฺมวินเย) ตํ (ตุम्หากํ มยา เอวํ สุวากฺขาเต ธมฺมวินเย ปพฺพชิตานํ ขมาโสฺรตตฺตํ) ภิกขเว โสภเถ; ยํ ตุมฺहे (มยา) เอวํ สุวากฺขาเต ธมฺมวินเย ปพฺพชิตา สมานา ขมา จ ภเวยฺยาถ โสฺรตา จาติ โววิทฺวาปิ น เอว เต (ภิกขุ) สมคฺเค กาคูํ อสฺกขิ ฯ”

เตสฺ (ภิกขุสฺ) ครั้นเมื่อภิกษุท. เหล่านั้น **อนาทิยนฺเตสฺ** ไม่ถือเอาอยู่ **วจน** ซึ่งพระดำรัส **เอวปี** แม้อย่างนี้, (วจน) ครั้นเมื่อคำ **อิติ** ว่า “**ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **ภควา** อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า **ธมฺมสฺสามิ** ผู้เป็นเจ้าของแห่งธรรม **กาล** ยังกาล **อาคเมตฺ** ของจงให้มา, **ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **ภควา** อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า **อบโปสฺสุกโก** ผู้มีความชวนชวายน้อย **อนฺยุตฺโต** ตามประกอบแล้ว **ทิกฺกุจธมฺมสฺสขิวหาร** ซึ่งธรรม เป็นเครื่องประทับเป็นสุขในธรรมอันสัตว์เห็นแล้ว **วิหฺรตฺ** ของจงประทับอยู่, **มย** อ.ข้า พระองค์ ท. **ปญฺญาธิสฺสาม** จักปรากฏ **ภณฺทเนน** ด้วยความแตกร้าง **กลเนน** ด้วย ความทะเลาะ **วิคฺคเนน** ด้วยความแก่งแย่ง **วิวาเทน** ด้วยความวิวาท **เอเตน นัน**” **อิติ** ดังนี้ (ภิกขุหา) **อันภิกษุ ธมฺมวาทีนา** ผู้กล่าวซึ่งธรรมโดยปกติ **อญฺญตเรน** รูปใด รูปหนึ่ง **อนิจฺฉนฺเตน** ผู้ไม่ปรารถนาอยู่ **วิหเส** ซึ่งการเบียดเบียน **ตถาคตสฺส** แห่ง พระตถาคต **วุตเต** กราบทูลแล้ว, **กเถตฺวา** ตรัสแล้ว **พุรหมตเตน ทีฆิติสฺส โกสลรณฺโณ รชฺชํ อจฺฉินฺทิตฺวา (เกนจิ) อญฺญาตกเวเสน วสนฺตสฺส มาริตภาวํ จ เอว** ซึ่งความที่แห่งพระราชผู้เป็นใหญ่ในแคว้นโกศล พระนามว่าทีฆิติ ผู้จะแย่ง ชิงเอา ซึ่งความเป็นแห่งพระราช ประทับอยู่ ด้วยเพศอันใครๆ ไม่รู้แล้ว เป็นผู้อัน พระเจ้าพรหมทัต ให้สวรรคตแล้วด้วยนั้นเทียว **ทีฆาวุกุมารเณ อตฺตโน ชีวิตे ทินฺเน, ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย เตสํ (ทฺวินฺนํ ชนानํ) สมคฺคภาวํ จ** ซึ่งความที่ แห่งชน ท. สอง เหล่านั้น ครั้นเมื่อชีวิต ของตน อันทีฆาวุกุมาร ให้แล้ว เป็นผู้พร้อม เพียงกัน จำเดิม แต่กาลนั้นด้วย **อิติ** ว่า “**ภิกขเว** ดูก่อนภิกษุ ท. **ภูตปุพพิ** เคยมีมา แล้ว **กาสีราชา** อ.พระราชผู้เป็นใหญ่ในแคว้นกาสี **พุรหมตโต นาม** พระนาม ว่าพรหมทัต **อโหสิ** ได้มีแล้ว **พาราณสียํ** ในเมืองพาราณสี” **อิติ** ดังนี้เป็นต้น

โอวาทิตวาปิ แม้ทรงโอวาทแล้ว อิติ ว่า “ภิกษุเว ดูก่อนภิกษุ ท. หิ ก็ ขนฺติโสจรจํ อ.ความอดทนและความสงบเสงี่ยม เอวรูปํ อันมีอย่างนี้เป็นรูป ภวิสฺสติ มีแล้ว ราชนํ แก่พระราชาท. เตสํ นาม ชื่อเหล่านั้น อาทินนทณฺฑาทํ ผู้มีท่อนไม้อันถือเอา แล้ว อาทินนสตถานํ ผู้มีศาสตราอันถือเอาแล้ว, ภิกษุเว ดูก่อนภิกษุท. ตุมฺเหอ.เธอท. ปพฺพชิตา เป็นผู้บวชแล้ว ธมฺมวินย ในพระธรรมวินัย (มยา) สุวากฺขาเต อัน- อันเรากล่าวไว้ดีแล้ว เอวํ อย่างนี้ สมนาหา เป็นอยู่ ขมา จ เป็นผู้อดทนด้วย โสรตา จ เป็นผู้สงบเสงี่ยมด้วย ภเวยฺยถ พึงเป็น ยํ ใด, ตํ (ตุมฺหากํ มยา เอวํ สุวากฺขาเต ธมฺมวินย ปพฺพชิตานํ ขมาโสรตตตํ) อ.ความที่แห่งเธอ ท. ผู้บวชแล้ว ในพระธรรมวินัย อัน- อันเรากล่าวไว้ดีแล้ว อย่างนี้ เป็นผู้อดทนและสงบเสงี่ยม นั้น โสภถ พึงงดงาม อิศ (ธมฺมวินย) โข ในพระธรรมวินัยนี้แล” อิติ ดังนี้ ห เอว อสภฺชิ ไม่ได้อาจแล้วนั้นเทียว กาคํ เพื่ออันทรงกระทำ เต (ภิกฺขุ) ซึ่งภิกษุ ท. เหล่า นั้น สมคฺเค ให้เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ฯ

เมื่อพวกภิกษุเหล่านั้นไม่ถือเอาพระดำรัสแม้อย่างนี้, เมื่อพระภิกษุผู้เป็นธรรมวาที รูปใดรูปหนึ่งไม่ประสงค์จะเบียดเบียนพระตถาคตกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคผู้เป็นเจ้าของธรรมจงรอคอย, ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคผู้มีความขวนขวายน้อยตามประกอบธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรม ประทับอยู่เถิด, พวกข้าพระองค์จะปรากฏด้วยความแตกร้าง ความทะเลาะ ความแก่งแย่ง ความวิวาทนั้น”, ตรัสสภาพที่พระราชารู้เป็นใหญ่ในแคว้นโกศลพระนามว่า ที่ฉิติผู้จะทรงแย่งชิงเอาราชสมบัติ ประทับอยู่ด้วยเพศที่ใครก็ไม่รู้ถูกพระเจ้าพรหมทัต ให้สวรรคตแล้วด้วยนั้นแหละ และสภาพที่ชนทั้งสองเหล่านั้น เมื่อชีวิตของตนที่ที่ฆาตุ กุมารให้แล้ว เป็นผู้พร้อมเพรียงกันจำเดิมแต่กาลนั้นว่า “ภิกษุทั้งหลาย เคยมีมาแล้ว พระราชาผู้เป็นใหญ่ในแคว้นกาสี พระนามว่าพรหมทัตได้มีในเมืองพาราณสี” ดังนี้ เป็นต้น แม้ทรงโอวาทแล้วว่า “ภิกษุทั้งหลาย ชันติและโสรัจจะที่เป็นเช่นนี้ ได้มีแก่พระราชาททั้งหลายเหล่านั้นแล ผู้ถือเอาท่อนไม้แล้ว ผู้ถือเอาศาสตราแล้ว, ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอเป็นผู้บวชในธรรมวินัยที่เรากล่าวไว้ดีแล้วอย่างนี้ พึงเป็นผู้อดทนและเป็นผู้สงบเสงี่ยมใด, การที่พวกเธอบวชในธรรมวินัยที่เรากล่าวไว้ดีแล้วอย่างนี้ เป็นผู้อดทนและสงบเสงี่ยมนั้น พึงงดงามในธรรมวินัยนี้แล” ดังนี้ ก็ไม่ได้ทรงอาจเพื่อจะทำให้พวกภิกษุเหล่านั้นสามัคคีกันได้

เตสุ วิเสสณะของ ภิกขุสุญ ลักษณะใน อนาถิยนุเตสุญ ลักษณะกิริยา อปีศัพทอเปกขัตถะเข้ากัปป เอรัง กิริยาวิเสสณะใน อนาถิยนุเตสุ วจัน อวุตตกัมมะใน อนาถิยนุเตสุ, อณฺณตเรน กัตถิ ชมฺมวาทีนา กัตถิ วิเสสณะของ ภิกขุณาญ อนภิตกัตตทา ใน วุตเต ตถาคตสฺส สามีสัมพันธะใน วิหเสญ อวุตตกัมมะใน อนิจฺจนุเตนญ วิเสสณะของ ภิกขุณา “ภนฺเต อาลปนะ ชมฺมสุสามิ วิเสสณะของ ภควาญ เหตุกัตตทาใน อากเมตฺตญ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก กาลัง การิตกัมมะใน อากเมตฺต, ภนฺเต อาลปนะ อปโปสฺสุโก วิเสสณะของ ภควาญ สุทฺธกัตตทาใน วิหฺรตฺตญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ทิฏฺฐจฺจมฺมสุวิหฺร อวุตตกัมมะใน อญฺยุตฺโตญ วิเสสณะของ ภควา, มยฺ สุทฺธกัตตทาใน ปญฺญาอิสฺสามญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอเตน วิเสสณะของ ภณฺฑนฺเนน กลเหเน วิคฺคเหเน และวิวาเทเน ภณฺฑนฺเนน กัตถิ กลเหเน กัตถิ วิคฺคเหเน กัตถิ วิวาเทเน กัตถิ ภาระเน ปญฺญาอิสฺสาม” อิติศัพท สฺรูปะเน วจเนญ ลักษณะใน วุตเตญ ลักษณะกิริยา, “ภิกขเว อาลปนะ ภูตปุพฺพ กาลสัตตมึใน อโหสิ นามศัพท สัญฺญาโชตกะเข้ากัปป พุรหฺมทตฺโตญ วิเสสณะของ กาสีราชาญ สุทฺธกัตตทาใน อโหสิญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก พาราณสิย วิสยาธาระเน อโหสิ” อิติศัพท อาทยัตถะใน กเถตฺวา พุรหฺมทตฺเตน อนภิตกัตตทา ใน มาริต- ทีฆิติสฺส สัญฺญาวิเสสณะของ โกสลฺรณฺโณญ ภาวาทิสัมพันธะใน มาริตภาวฺ รชฺช อวุตตกัมมะใน อจฺฉินฺทิตฺวาญ สมานกาลกิริยาใน วสนฺตสฺส เกนจि อนภิตกัตตทา ใน อณฺณตกเวเสน ภาระเน วสนฺตสฺสญ วิเสสณะของ โกสลฺรณฺโณ มาริตภาวฺ อวุตตกัมมะใน กเถตฺวา เอวศัพท อวธารณะเข้ากัปป จจฺ สองศัพท ปทสมฺมจยัตถะเข้ากัปป พุรหฺมทตฺเตน ทีฆิติสฺส โกสลฺรณฺโณ รชฺช อจฺฉินฺทิตฺวา อณฺณตกเวเสน วสนฺตสฺส มาริตภาวฺ และ ทีฆาวุกุมารเเน อตฺตโน ชีวิตะ ทินฺเน ตโต ปฏฺจาย เตสฺ สมคฺคภาวฺ, ทีฆาวุกุมารเเน อนภิตกัตตทาใน ทินฺเน อตฺตโน สามีสัมพันธะใน ชีวิตะญ ลักษณะใน ทินฺเนญ ลักษณะกิริยา ตโต วิเสสณะของ กาลโตญ อปาทานใน ปฏฺจายญ วิเสสณะใน สมคฺค- เตสฺ กัตถิ ทฺวินฺน กัตถิ วิเสสณะของ ชนानํญ ภาวาทิสัมพันธะใน สมคฺคภาวฺญ อวุตตกัมมะใน กเถตฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอวทิตฺวา “ภิกขเว อาลปนะ หิตัพท วากยารัมภโชตกะ เอวรूप วิเสสณะของ ขนฺธุโสฺรจจฺญ สุทฺธกัตตทาใน ภวิสฺสติญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นามศัพท สัญฺญาโชตกะ เข้ากัปป เตสฺญ วิเสสณะของ ราชนฺญ สัมปทานใน ภวิสฺสติ อาทินฺนทฺนทาน กัตถิ อาทินฺน- สตุถาน กัตถิ วิเสสณะของ ราชนฺ, ภิกขเว อาลปนะ ตํ วิเสสณะของ ขมาโสฺรตตฺตญ

สุทธกัถตาใน โสเภถๆ อาชยาตบทกัถตฺวาจก อิท วิเสสณะของ ฌมฺมวินเย ไชศัพท์
 วจนาลังการะ ฌมฺมวินเย วิสยาธาระใน โสเภถ ตุมฺหากิ ภาวาทิสัมพันธะใน ขมา
 โสรัตตุตฺ มยา อนภิตกัถตาใน สุวากุขาเต เอวํ กิริยาวิเสสณะใน สุวากุขาเต
 วิเสสณะของ ฌมฺมวินเย วิสยาธาระใน ปพฺพชิตานํ วิเสสณะของ ตุมฺหากิ, ตุมฺเห
 สุทธกัถตาใน ภาเวยยาถๆ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ยํ กิริยาปรามาสใน ภาเวยยาถ มยา
 อนภิตกัถตาใน สุวากุขาเต เอวํ กิริยาวิเสสณะใน สุวากุขาเต วิเสสณะของ
 ฌมฺมวินเย วิสยาธาระใน ปพฺพชิตาๆ วิกิตกัถตาใน สมานาๆ อัมภันตริกิริยาของ
 ตุมฺเห ขมา กิตฺติ โสรัตตา กิตฺติ วิกิตกัถตาใน ภาเวยยาถ จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะ
 เข้ากับ ขมา และ โสรัตตา” อิตฺติศัพท์ อากาธะใน โอวทิตฺวา อปิตฺท์ อเปกขัตถะเข้า
 กับ โอวทิตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อสกุขิ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ นๆ ศัพท์ ปฏฺฐิเสธะ
 ใน อสกุขิ เต วิเสสณะของ ภิกฺขุๆ อวุตตกัมมะใน กาคุํ สมคฺเค วิกิตกัมมะใน กาคุํ
 ตุมฺถตถสัมปทานใน อสกุขิ ๕

๒๕. โส ตาย อากิณฺณวิหารตาย อุกฺกณฺจิตฺ “อหํ ไช อิทานิ อากิณฺโณ ทุกฺขํ
 วิหรามิ, อิเม จ ภิกฺขุ มม วจนํ น กโรนฺติ; ยนฺนุนาหํ เอโก คณฺมฺหา วุปกฺกฺวจิ
 วิหเรยฺยนฺติ จินฺเตตฺวา โกสมฺพิยํ ปิณฺทาย จริตฺวา อนปฺโลเกตฺวา ภิกฺขุสงฺฆํ
 เอกโกว อตฺตโน ปตฺตจิวฺรมาทาย พาลกโลณการามํ คนฺตฺวา ตตฺถ ภคฺคฺเตรสฺส
 เอกจาริกวตฺตํ กเถตฺวา ปาจันวสมิกทาเย ติณฺณํ กุลปฺตฺตานํ สามคฺคฺีรฺसानิสฺสํ
 กเถตฺวา, เยน ปาโรลเยยฺกํ, ตทวสฺริ ๕

โส (สตฺถา) ตาย (อตฺตโน) อากิณฺณวิหารตาย อุกฺกณฺจิตฺ “อหํ ไช อิทานิ อากิณฺโณ ทุกฺขํ
 วิหรามิ, อิเม จ ภิกฺขุ มม วจนํ น กโรนฺติ; ยนฺนุน อหํ เอโก คณฺมฺหา วุปกฺกฺวจิ วิหเรยฺยนฺติ
 จินฺเตตฺวา โกสมฺพิยํ ปิณฺทาย จริตฺวา อนปฺโลเกตฺวา ภิกฺขุสงฺฆํ เอกโกว อตฺตโน ปตฺตจิวฺร
 อาทาย พาลกโลณการามํ คนฺตฺวา ตตฺถ (พาลกโลณการาเม) ภคฺคฺเตรสฺส เอกจาริกวตฺตํ
 กเถตฺวา ปาจันวสมิกทาเย ติณฺณํ กุลปฺตฺตานํ สามคฺคฺีรฺसानิสฺสํ กเถตฺวา, เยน (ทิสภาเคน)
 ปาโรลเยยฺกํ (อตฺถิ), ตํ (ทิสภาคํ) อวสฺริ ๕

โส (สตฺถา) อ.พระศาสดานั้น อุกฺกณฺจิตฺ ทรงระอาแล้ว ตาย (อตฺตโน) อากิณฺณ-
 วิหารตายเพราะความที่แห่งพระองค์เป็นผู้มีการอยู่อันเกลื่อนกล่นแล้วนั้น จินฺเตตฺวา

ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “อหิ โข อ.เราแล อากิญโญ เกื่อนกล่นแล้ว อิทานิ ในกาลนี้ วิหรามิ ย่อมอยู่ ทุกขิ เป็นทุกข์, จ อนึ่ง อิเม ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ นกโรหติ ย่อมไม่กระทำ วจหนิ ซึ่งคำ มม ของเรา, ยนฺหนุ น ไฉนหนอ อหิ อ.เราเอโก ผู้เดียว วูปกฏโจ หลีกออกแล้ว คณมหา จากหมู่คณะ วิหเรยฺยํ ฟังอยู่” อิติ ดังนี้ จริตฺวา เสด็จเที่ยวไปแล้ว โกสมฺพิย ในเมืองโกสัมพี ปิณฑาย เพื่อบิณฑบาต อหปโลเกตฺวา ไม่ทรงบอกลาแล้ว ภิกขุสงฺฆํ ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ เอกโกว ผู้ผู้เดียวเที่ยวอาทาย ทรงถือเอาแล้ว ปตฺตจิวริ ซึ่งบาตรและจีวร อตฺตโน ของพระองค์ คณฺตฺวา เสด็จไปแล้ว พาลกโลณการามํ สู่พาลกโลณการาม กเถตฺวา ตรีสแล้ว เอกจาริกวตฺตํ ซึ่งวัตรแห่งบุคคลผู้เที่ยวไปผู้เดียว ภคฺตฺเถรสฺส แก่พระภคฺผู้เถระ ตตฺถ (พาลกโลณการาม) ที่พาลกโลณการามนั้น กเถตฺวา ตรีสแล้ว สามคฺคิรฺสานิสฺสํ ซึ่งอานิสฺสแห่งรสแห่งความสามัคคี กุลปฺตฺตานิ แก่กุลบุตร ท. ตินฺณํ สาม ปาจิณวสมิตฺทาเย ในป่าเป็นที่ให้อภัยแก่นือชื่อว่าปาจิณวงค์ อวสริ ได้เสด็จไปแล้ว ตํ (ทิสภาคํ) สฺ- ปาโรเลยฺยกํ อ.ป่าชื่อว่าปาโรเลยยกะ (อตฺถิ) มีอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศใด, -ส่วนแห่งทิศนั้น ๗

พระศาสดานั้น ทรงระอาเพราะว่าพระองค์มีการอยู่ที่เกื่อนกล่นนั้น ทรงดำริว่า “เราแลเกื่อนกล่นในบัดนี้ ย่อมอยู่เป็นทุกข์, อนึ่ง ภิกษุเหล่านี้ไม่ทำตามคำของเราเลย, ไฉนหนอ เราผู้เดียวหลีกออกจากหมู่คณะ ฟังอยู่” เสด็จเที่ยวไปเมืองโกสัมพีเพื่อบิณฑบาต ไม่ทรงบอกลาภิกษุสงฆ์ พระองค์เดียวเท่านั้น ทรงถือเอาบาตรและจีวรของพระองค์ไปยังพาลกโลณการาม ตรีสวัตรแห่งบุคคลผู้เที่ยวไปแก่พระภคฺเถระที่พาลกโลณการามนั้น ตรีสอานิสฺสรสแห่งความสามัคคีแก่กุลบุตรทั้งสามที่ป่าเขตอภัยทานสัตว์นือชื่อว่าปาจิณวงค์ แล้วเสด็จไปถึงป่าปาโรเลยยกะ

โส วิเสสฺนะของ สตฺถาฯ สฺทฺทกัตตาใน อวสริฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตาย วิเสสฺนะของ อากิญญวิหารตาย อตฺตโน ภาวาทิสัมพันธะใน อากิญญวิหารตายฯ เหตุในอกุกฺกณฺจิตฺย วิเสสฺนะของ สตฺถา “อหิ สฺทฺทกัตตาใน วิหรามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก โขคัพฺท วจนาลังการะ อิทานิ กาลสฺตตฺตมิใน อากิญโญฯ วิเสสฺนะของ อหิ ทุกฺขิ กิริยาวิเสสฺนะใน วิหรามิ, จคัพฺท สัมปิณฑนฺตเถ อิเม วิเสสฺนะของ ภิกขุฯ สฺทฺทกัตตาใน กโรหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก มม สามีสัมพันธะใน วจหนิฯ อวตฺตกัมมะใน กโรหติ

นคัณฑ์ ปฏิเสฐะใน กโรนติ, ยนุหนุ สังกัปปัตถะ อหิ สุธกัถตาใน วิหเรยฺยํ อาชยาต-
 บทกัถตฺวาจก เอกโก วิเสสนะของ อหิ คณมหา อปาทานใน วูปกฏโจจฺย วิเสสนะของ
 อหิ” อิติคัณฑ์ อาการะใน จินฺเตตฺวาจฺย ปุพฺพกาลกิริยาใน จริตฺวา โกสมพิยฺย วิสยาธาระ
 ใน จริตฺวา ปิณฺฑทาย สัมปทานใน จริตฺวาจฺย ปุพฺพกาลกิริยาใน อนปฺโลเกตฺวาจฺย ปุพฺพ-
 กาลกิริยาใน อาทาย ภิกฺขุสงฺฆมฺหิ อวุตตกัมมะใน อนปฺโลเกตฺวา เวกคัณฑ์ อวธารณะ
 เข้ากัณฑ์ เอกโกจฺย วิเสสนของ สตุถา อตุตโน สามีสัมพันธะใน ปตฺตจิวฺรจฺย อวุตตกัมมะ
 ใน อาทายจฺย สมานกาลกิริยาใน คนฺตฺวา พาลกโลณการามํ สัมปาปฺณียกัมมะใน
 คนฺตฺวาจฺย ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถตฺวา ตตุถ วิเสสนะของ พาลกโลณการาเมจฺย วิสยาธาระ
 ใน กเถตฺวา ภคฺตุเถรสฺส สัมปทานใน กเถตฺวา เอกจาริกวตฺตํ อวุตตกัมมะใน
 กเถตฺวาจฺย ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถตฺวา ปาจันวิสมิคทาเย วิสยาธาระใน กเถตฺวา
 ตินฺนุณฺ วิเสสนะของ กุลปฺตฺตานํจฺย สัมปทานใน กเถตฺวา สามคฺคิรฺสานิสฺสํ อวุตตกัมมะ
 ใน กเถตฺวาจฺย ปุพฺพกาลกิริยาใน อวสฺริ, ปารีเลยฺยกํ สุธกัถตาใน อตฺถิจฺย อาชยาตบ-
 ทกัถตฺวาจก เยน วิเสสนะของ ทิสภาคาเคนจฺย ตติยาวิสยาธาระใน อตฺถิ, ตํ วิเสสนะของ
 ทิสภาคํจฺย สัมปาปฺณียกัมมะใน อวสฺริ ฯ

๒๖. ตตฺตร สฺสุทฺธิ ภควา ปารีเลยฺยกํ อุนฺนิสฺสาย รกฺขิตฺวานสฺสณฺฑเฑ ภาทฺทสาลมฺมุเล
 ปารีเลยฺยกเณ หตฺถินา อฺปฺภุจฺยมาโน ผาสฺสุกํ วสฺสวาสาสํ วสิ ฯ

สฺสุทฺธิ ได้ยินว่า ภควา อ.พระผู้มีพระภาคเจ้า อุนฺนิสฺสาย เข้าไปอาศัยแล้ว ปารีเลยฺยกํ
 ซึ่งป่าชื่อว่าปารีเลยฺยกะ ปารีเลยฺยกเณ หตฺถินา อฺปฺภุจฺยมาโน ผู้อันช้างชื่อว่า
 ปารีเลยฺยกะ อฺปฺภุจฺยมาโน ภาทฺทสาลมฺมุเล ที่โคนแห่งต้นสาละอันเจริญ ตตฺตร รกฺขิต-
 วนสฺสณฺฑเฑ ที่ซึ่งแห่งป่าชื่อว่ารกขิตวันนั้น วสิ ประทับอยู่แล้ว วสฺสวาสาสํ ประทับอยู่
 จำพรรษา ผาสฺสุกํ สำราญ ฯ

ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคทรงเข้าไปอาศัยป่าปารีเลยฺยกะผู้อันช้างชื่อว่าปารีเลยฺยกะ
 อฺปฺภุจฺยมาโน ที่โคนต้นสาละอันเจริญที่ซึ่งป่าชื่อว่ารกขิตวันนั้น ประทับอยู่จำพรรษา
 สำราญ

สุทศัพท อนุสสวนัตถะ ภควา สุทธกัตตาใน วสิ๓ อาชยตบทกัตตวจาก ตตฺร วิเสสนะ
 ของ รกฺขิตวณสณฺฑเท ปาโรเลยยกั อวุตตกัมมะใน อุนิสฺสาย๓ ปุพพกาลกิริยาใน
 อุกฺกุจฺจยมาโน รกฺขิตวณสณฺฑเท วิสยาธาระใน ภทฺทสาลมฺมูล๓ วิสยาธาระใน
 อุกฺกุจฺจยมาโน ปาโรเลยยเกณ สันฺญญาวิเสสนะของ หตฺถินา๓ อนภิทกัตตาใน
 อุกฺกุจฺจยมาโน๓ อัมภันตฺรกิริยาของ สตฺถา ผาสุกั กิติ วสุสวาสา กิติ กิริยาวิเสสนะใน
 วสิ ๗

๒๗. โกสมพิวาสโนปิ โข อุปาสกา วิหารั คนฺตวาท สตฺถารั อปฺสฺสนฺดา “กุหิ ฆนฺเต
 สตฺถาติ ปุจฺจิสฺสุ ๗

โกสมพิวาสโนปิ โข อุปาสกา วิหารั คนฺตวาท สตฺถารั อปฺสฺสนฺดา “กุหิ (จาเน) ฆนฺเต
 สตฺถา (คโต)” อิติ ปุจฺจิสฺสุ ๗

อุปาสกา อ.อุบาสกและอุบาสิกา ท. โกสมพิวาสโนปิ โข แม้ผู้อยู่ในเมืองโกสมพิโดย
 ปกติแล คนฺตวาท ไปแล้ว วิหารั สุวิหาร อปฺสฺสนฺดา ไม่เห็นอยู่ สตฺถารั ซึ่งพระ
 ศาสดา ปุจฺจิสฺสุ ตามแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ สตฺถา อ.พระศาสดา
 (คโต) เสด็จไปแล้ว กุหิ (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ ๗

แม้อุบาสกอุบาสิกาชาวเมืองโกสมพิไปยังวิหารไม่พบพระศาสดาพากันถามว่า “ท่านผู้
 เจริญ พระศาสดาเสด็จไปไหนกัน”

อปิตฺทพท อเปกขัตถะเข้ากับ โกสมพิวาสโน๓ วิเสสนะของ อุปาสกา๓ สุทธกัตตา
 ใน ปุจฺจิสฺสุ อาชยตบทกัตตวจาก โขศัพท วจนาลังการะ วิหารั สัมปาปุณฺเญกัมมะ
 ใน คนฺตวาท๓ ปุพพกาลกิริยาใน อปฺสฺสนฺดา สตฺถารั อวุตตกัมมะใน อปฺสฺสนฺดา๓
 อัมภันตฺรกิริยาของ อุปาสกา “ฆนฺเต อาลปนะ สตฺถา สุทธกัตตาใน คโต๓ กิตบท-
 กัตตวจาก กุหิ วิเสสนะของ จาเน๓ วิสยาธาระใน คโต” อิติศัพท อากาละใน ปุจฺจิสฺสุ ๗

๒๘. เต ภิกฺขุ อาหิสฺสุ “ปาโรเลยยกวนสณฺฑท คโตติ ๗

เต ภิกฺขุ อาหิสฺสุ “(สตฺถา) ปาโรเลยยกวนสณฺฑท คโตติ ๗

เต ภิกษุ อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น **อาหังสุ** กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “(สตถา) อ.พระศาสดา **โคโต** เสด็จไปแล้ว **ปารีเลยยกวนสณฺฑํ** สู้ชฎีแห่งป่าชื่อว่าปารีเลยยกะ” **อิติ** ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุเหล่านั้นก็กล่าวว่า “เสด็จไปยังชฎีป่าชื่อว่าปารีเลยยกะ”

เต วิเสสณะของ ภิกษุ ๆ สุกุทธกัตตาใน **อาหังสุ** ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “สตถา สุกุทธกัตตา ใน **โคโต** ๆ กิตบทกัตตฺวาจาก **ปารีเลยยกวนสณฺฑํ** สัมปาปฺถนียกัมมะใน **โคโต**” **อิติ** ศัพท์ อากาละใน **อาหังสุ** ฯ

๒๙. “ก็การณา ฆนฺเตติ ฯ

(อุปาสกา) “ก็การณา ฆนฺเต (สตถา **โคโต**)” **อิติ** (ปุจฺฉิสฺสุ) ฯ

(อุปาสกา) อ.อุปาสกและอุบาสิกา ท. (ปุจฺฉิสฺสุ) ถามแล้ว **อิติ** ว่า “**ฆนฺเต** ข้าแต่ท่าน ผู้เจริญ (สตถา) อ.พระศาสดา (**โคโต**) เสด็จไปแล้ว **ก็การณา** เพราะเหตุอะไร?” **อิติ** ดังนี้ ฯ

อุปาสกอุบาสิกาถามว่า “เพราะอะไร ท่านผู้เจริญ”

อุปาสกา สุกุทธกัตตาใน ปุจฺฉิสฺสุ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “**ฆนฺเต** อาลปนะ **สตถา** สุกุทธกัตตาใน **โคโต** ๆ กิตบทกัตตฺวาจาก **ก็การณา** เหตุใดใน **โคโต**” **อิติ** ศัพท์ อากาละใน **ปุจฺฉิสฺสุ** ฯ

๓๐. “อมฺเห สมคฺเค กาคฺตุ วายมิ, มยฺ ปน น สมคฺคา อหฺมุหฺทาติ ฯ

(ภิกษุ) “(สตถา) **อมฺเห** **สมคฺเค** **กาคฺตุ** **วายมิ**, **มยฺ** **ปน** **น** **สมคฺคา** **อหฺมุหฺทาติ** (**อาหังสุ**) ฯ

(ภิกษุ) อ.ภิกษุ ท. (**อาหังสุ**) กล่าวแล้ว **อิติ** ว่า “(สตถา) อ.พระศาสดา **วายมิ** ทรงพยายามแล้ว **กาคฺตุ** เพื่ออันทรงกระทำ **อมฺเห** ซึ่งอาตมา ท. **สมคฺเค** ให้เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน, **ปน** แต่ว่า **มยฺ** อ.อาตมา ท. **สมคฺคา** เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน **น** **อหฺมุหฺทา** ไม่ได้เป็นแล้ว” **อิติ** ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุกล่าวว่า “พระศาสดาทรงพยายามกระทำให้พวกอาตมาสามัคคีกัน แต่พวกอาตมาก็ไม่เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน”

ภิกขุ สุททกัตตาใน อาหังสุฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก “สตถุ สุททกัตตาใน วายมิฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก อมฺเห อวุตตกัมมะใน กาคู สมคฺเค วิกติกัมมะใน กาคูฯ ตุมฺตถสัมฺปทานใน วายมิ, ปน ปักขันตรโชตกะ มยฺ สุททกัตตาใน อหุมฺหาฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก นคัพฺท ปฏฺวิเสธะใน อหุมฺหา สมคฺคา วิกติกัตตาใน อหุมฺหา” อิติคัพฺท อาการะใน อาหังสุ ฯ

.....
๓๑. “ภนฺเต ตุมฺเห สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา, ตสฺมี สามคฺคี กโรฺนฺเตปิ, สมคฺคา น อหฺวตฺถาติ ฯ

(อุปาสกา) “ภนฺเต ตุมฺเห สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา, ตสฺมี (สตฺถริ) สามคฺคี กโรฺนฺเตปิ, สมคฺคา น อหฺวตฺถาติ (อาหังสุ) ฯ

(อุปาสกา) อ.อุปาสกาและอุปาสิกา ท. (อาหังสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่าน ผู้เจริญ ตุมฺเห อ.ท่าน ท. ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว สนฺติเก ในสำนัก สตฺถุ ของพระ ศาสดา, ตสฺมี (สตฺถริ) ครั้นเมื่อพระศาสนานั้น กโรฺนฺเตปิ แม้กระทำอยู่ สามคฺคี ซึ่งความสามัคคี, สมคฺคา เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน น อหฺวตฺถ ไม่ได้เป็นแล้วหรือ?” อิติ ดังนี้ ฯ

อุปาสกอุปาสิกา กล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ พวกท่านบวชในสำนักของพระศาสดา เมื่อ พระองค์แม้ทรงกระทำให้สามัคคีกัน ก็ไม่ได้เป็นผู้พร้อมเพรียงกันหรือ?”

อุปาสกา สุททกัตตาใน อาหังสุฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก “ภนฺเต อาลปนะ ตุมฺเห สุททกัตตาใน อหฺวตฺถฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก สตฺถุ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกฯ วิสยาระใน ปพฺพชิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อหฺวตฺถ, ตสฺมี วิเสสนะของ สตฺถริฯ ลักษณะใน กโรฺนฺเตฯ ลักษณะกิริยา สามคฺคี อวุตตกัมมะใน กโรฺนฺเต อปีคัพฺท อเปกขัตถะเข้ากับ กโรฺนฺเต, สมคฺคา วิกติกัตตาใน อหฺวตฺถ นคัพฺท ปฏฺวิเสธะใน อหฺวตฺถ” อิติคัพฺท อาการะใน อาหังสุ ฯ

.....
๓๒. “เอวมาวุโสติ ฯ

(ภิกขุ) “เอว อาวุโสติ (อาหังสุ) ฯ

(ภิกษุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหังสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อนผู้มีอายุ ท. เอวัง อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุกล่าวว่า “อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ”

ภิกษุ สุกทกัตตาใน อาหังสุ อาชยตบทกัตตุวจาก “อาวุโส อาลปนนะ เอวัง สัจจวาก-
ลึงคัตถะ” อิติศัพท์ อาการะใน อาหังสุ ฯ

๓๓๓. มนุสฺสา “อิมะ สตุถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา, ตสฺมี สามคฺคี กโรนฺเตปิ, สมคฺคา น
ชาตา, มยฺ อิมะ นิสฺสาย สตุถารํ ทฏฺฐํ น ลภิมฺหา; อิมสฺส เนว อาสนํ ทสฺสาม, น
อภิวาทนาทีนึ กริสฺสามาติ ตโต ปฏฺจาย เตสฺ สามิจิมตฺตกํปิ น กริสฺสุ ฯ

มนุสฺสา “อิมะ (ภิกฺขุ) สตุถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา, ตสฺมี (สตุถริ) สามคฺคี กโรนฺเตปิ, สมคฺคา น
ชาตา, มยฺ อิมะ (ภิกฺขุ) นิสฺสาย สตุถารํ ทฏฺฐํ น ลภิมฺหา; (มยฺ) อิมสฺส (ภิกฺขุ) เนว อาสนํ
ทสฺสาม, น อภิวาทนาทีนึ (สามิจิมฺมานิ) กริสฺสามาติ (วตุวา) ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย เตสฺ
(ภิกฺขุ) สามิจิมตฺตกํปิ (กิจจํ) น กริสฺสุ ฯ

มนุสฺสา อ.มฺนุชฺยํ ท. วตุวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อิมะ (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่า
นี้ ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว สนฺติเก ในสำนัก สตุถุ ของพระศาสดา, ตสฺมี (สตุถริ)
ครั้งเมื่อพระศาสดานั้น กโรนฺเตปิ แม้ทรงกระทำอยู่ สามคฺคี ให้เป็นผู้มีความพร้อม
เพรียงกัน, สมคฺคา เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ชาตา เกิดแล้ว น หามิได้, มยฺ อ.เรา ท.
นิสฺสาย อาศัยแล้ว อิมะ (ภิกฺขุ) ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านี้ น ลภิมฺหา ไม่ได้แล้ว ทฏฺฐํ
เพื่ออันเห็น สตุถารํ ซึ่งพระศาสดา, (มยฺ) อ.เรา ท. น เอว ทสฺสาม จักไม่ถวายน
นั้นเทียว อาสนํ ซึ่งอาสนะ อิมสฺส (ภิกฺขุ) แก่ภิกษุ ท. เหล่านี้ น กริสฺสาม จักไม่
กระทำ (สามิจิมฺมานิ) ซึ่งสามิจิกรรม ท. อภิวาทนาทีนึ มีการกราบไหว้เป็นต้น”
อิติ ดังนี้ น กริสฺสุ ไม่กระทำแล้ว (กิจจํ) ซึ่งกิจ สามิจิมตฺตกํปิ แม้สักว่าสามิจิกรรม
เตสฺ (ภิกฺขุ) แก่ภิกษุ ท. เหล่านี้ ปฏฺจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น ฯ

พวกมฺนุชฺยํพากันกล่าวว่า “พวกภิกษุเหล่านี้บวชในสำนักของพระศาสดา, เมื่อพระ
ศาสดาแม้ทรงกระทำให้สามัคคีกัน, ก็ไม่สามัคคีกัน, พวกเราอาศัยพวกภิกษุเหล่านี้
ไม่ได้เพื่อจะเห็นพระศาสดา, พวกเราจะไม่ให้อาสนะ จะไม่ทำการกราบไหว้เป็นต้น

แก่ภิกษุเหล่านี้” จำเดิมแต่นั้นมา ก็ไม่ทำกรรมแม้สักว่าสามีจิกรรมแก่ภิกษุเหล่านั้น

มนุสฺสา สุทฺธกัตฺตาใน กรีสฺสุ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “อิเม วิเสสฺนฺชของ ภิกฺขุ ๑ สุทฺธ-
กัตฺตาใน ชาตา ๑ กิตฺตบทกัตฺตฺวาจก สตุถฺ สามีสัมพันธฺใน สนฺติเก ๑ วิสยาธาระใน
ปพฺพชิตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชาตา, ตสฺมี วิเสสฺนฺชของ สตุถฺริ ๑ ลักขณฺใน กโรนฺเต ๑
ลักขณฺกิริยา สามคฺคี วิกตีกัมมฺใน กโรนฺเต อปีศฺพท์ อเปกขัตฺถะเข้ากับ กโรนฺเต,
สมคฺคา วิกตีกัตฺตาใน ชาตา นศฺพท์ ปฏฺวิเสธฺนฺตถะ, มยฺ สุทฺธกัตฺตาใน ลภิมฺหา ๑
อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อิเม วิเสสฺนฺชของ ภิกฺขุ ๑ อวุตตกัมมฺใน นิสฺสาย ๑ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน ลภิมฺหา สตุถฺถาร อวุตตกัมมฺใน ทฏฺจ ๑ ตุมฺตถสัมฺปทานใน ลภิมฺหา นศฺพท์
ปฏฺวิเสธฺนฺใน ลภิมฺหา, มยฺ สุทฺธกัตฺตาใน ทสฺสาม และ กริสฺสาม ทสฺสาม กัตี กริสฺสาม กัตี
อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อิเม วิเสสฺนฺชของ ภิกฺขุ ๑ สัมปทานใน ทสฺสาม เอวศฺพท์
อวธารณฺเข้ากับ น ๑ ศฺพท์ ปฏฺวิเสธฺนฺใน ทสฺสาม อาสน อวุตตกัมมฺใน ทสฺสาม,
นศฺพท์ ปฏฺวิเสธฺนฺใน กริสฺสาม อภิวาทนาทีน วิเสสฺนฺชของ สามีจิกฺมฺมานิ ๑ อวุตตกัมมฺ
ใน กริสฺสาม” อิติศฺพท์ อาการะใน วตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน กรีสฺสุ ตโต วิเสสฺนฺชของ
กาลโต ๑ อปาทานใน ปฏฺจาย ๑ กิริยาวิเสสฺนฺใน กรีสฺสุ เตสฺ วิเสสฺนฺชของ ภิกฺขุ ๑
สัมปทานใน กรีสฺสุ อปีศฺพท์ อเปกขัตฺถะเข้ากับ สามีจิมฺตฺตกั ๑ วิเสสฺนฺชของ กิจจ ๑
อวุตตกัมมฺใน กรีสฺสุ นศฺพท์ ปฏฺวิเสธฺนฺใน กรีสฺสุ ๕

.....
.....

๓๔. เต อปฺปาหารตาย สฺสุสมานา กติปาเหเนว อฺชุกา หุตฺวา อญฺญมญฺญํ อจฺจย
เทเสตฺวา ขมาเปตฺวา “อุปาสกา มยฺ สมคฺคา ชาตา, ตุมฺเหปี โน ปฺริมสฺทิสาว
โหถาติ อาหฺสุ ๕

เต (ภิกฺขุ อตฺตโน) อปฺปาหารตาย สฺสุสมานา กติปาเหเนว อฺชุกา หุตฺวา อญฺญมญฺญํ อจฺจย
เทเสตฺวา (อญฺญมญฺญํ) ขมาเปตฺวา “อุปาสกา มยฺ สมคฺคา ชาตา (อมฺห), ตุมฺเหปี โน
ปฺริมสฺทิสาว โหถาติ อาหฺสุ ๕

เต (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ สฺสุสมานา ชุบผอมอยู่ (อตฺตโน) อปฺปาหารตาย
เพราะความที่แห่งตน เป็นผู้มีอาหารน้อย อฺชุกา เป็นผู้ตรง กติปาเหเน เอว โดยวัน
เล็กน้อยนั้นเที่ยว หุตฺวา เป็นแล้ว เทเสตฺวา แสดงแล้ว อจฺจย ซึ่งโทษ อญฺญมญฺญํ

กะกันและกัน (อญญมณฺญ) ยังกันและกัน ขมาเปตฺวา ให้อัดโทษแล้ว อาหํสุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อุปาสกา ตูก่อนอุบาสกและอุบาสิกา ท. มยํ อ.อาตมา ท. สมคฺคา เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน ชาตา เกิดแล้ว (อมฺห) ย่อมเป็น, ตุมฺเหปิ แม้อ.ท่าน ท. ปุริมสทิสาว เป็นเช่นกับด้วยบุคคลผู้มีมาก่อน โน แก้อาตมา ท. โทถ ของจงเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

ภิกษุเหล่านั้นชูปดมเพราะมีอาหารน้อย เป็นผู้ตรงโดยวันเล็กน้อยนั้นแหละ แสดงโทษกะกันและกัน แล้วขอขมามากัน กล่าวว่า “อุบาสกและอุบาสิกาทั้งหลาย พวกอาตมาเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน, แม้พวกท่านก็จึงเป็นเหมือนเคยเป็นนั้นแหละกับพวกอาตมาทั้งหลาย

เต วิเสสฺนะของ ภิกฺขุจฺจ สฺุทฺธกัถตาใน อาหํสุจฺจ อาชยตบทกัถตฺวาจก อตฺตโนภาวาทิสัมพันธะใน อปฺปาหารตายจฺจ เหตุโน สฺุสฺสมานาจฺจ อํพกัถนทริยาของ ภิกฺขุจฺจ เอวคํพทํวธารณะเข้ากับ กติปาเหนจฺจตติยาวิเสสฺนะของ อฺุชฺชกาจฺจวิกติกัถตาในหุตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน เทเสตฺวา อญฺญมณฺญํ อกถิตกัถมมะใน เทเสตฺวา อจฺจยํ อวฺุตตกัถมมะใน เทเสตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ขมาเปตฺวา อญฺญมณฺญํ การิตกัถมมะใน ขมาเปตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหํสุ “อุปาสกา อาลปนะ มยํ สฺุทฺธกัถตาใน อมฺหจฺจ อาชยตบทกัถตฺวาจก สมคฺคา วิกติกัถตาใน ชาตาจฺจ วิกติกัถตาใน อมฺห, อปิคํพทํ อเปกขัถถะเข้ากับ ตุมฺเหจฺจ สฺุทฺธกัถตาใน โทถจฺจ อาชยตบทกัถตฺวาจก โน สัมปทานใน ปุริมสทิสาว เอวคํพทํ วธารณะเข้ากับ ปุริมสทิสาวจฺจ วิกติกัถตาใน โทถ” อิติคํพทํ อาการะใน อาหํสุ ๕

๓๕. “ขมาปิโต ปน โว ภานฺเต สตฺถาติ ๕

(อุปาสกา) “ขมาปิโต ปน โว ภานฺเต สตฺถาติ (ปุจฺฉิสฺสุ) ๕

(อุปาสกา) อ.อุบาสกและอุบาสิกา ท. (ปุจฺฉิสฺสุ) ถามแล้ว อิติ ว่า “ภานฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปน ก็ สตฺถา อ.พระศาสดา โว อันท่าน ท. ขมาปิโต ให้อัดโทษแล้วหรือ?” อิติ ดังนี้ ๕

อุบาสกอุบาสิกาถามว่า “ท่านผู้เจริญ ก็พระศาสดา พวกท่านขอขมาแล้วหรือ?”

อุปาสกา สุทธกัตตาใน ปุจฺฉิสฺสุ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนฺเน ปนศฺัพท์ วากยารัมภโชตกะ สตุถา วุตตกัมมะเนน ขมาปีโตจฺจ กิตตบเหตุกัมมวจาก โว อนภิตกัตตาใน ขมาปีโต” อิตศฺัพท์ อากาเรน ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

๓๖. “น ขมาปีโต อาวุโสติ ฯ

(ภิกขุ) “(อมฺเหหิ สตุถา) น ขมาปีโต อาวุโสติ (อาหฺสฺ) ฯ

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหฺสฺ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “**อ่าวุโส** ตุก่อนท่านผู้มีอายุ (สตุถา) อ.พระศาสดา (อมฺเหหิ) อันอาตมา ท. **น ขมาปีโต** ไม่ทรงให้ออดโทษแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า “ยังไม่ได้ขอขมาเลย ท่านผู้มีอายุ”

ภิกขุ สุทธกัตตาใน อาหฺสฺจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “**อ่าวุโส** อาลปนฺเน สตุถา วุตตกัมมะเนน ขมาปีโตจฺจ กิตตบเหตุกัมมวจาก อมฺเหหิ อนภิตกัตตาใน ขมาปีโต นศฺัพท์ ปฏิเสธเนน ขมาปีโต” อิตศฺัพท์ อากาเรน อาหฺสฺจฺจ ฯ

๓๗. “เตนหิ สตุถาริ ขมาเปถ, สตุถุ ขมาปีตกาเล มยฺปิ ตุมฺหากํ ปุริมสทิสสา ภวิสฺสามาติ ฯ

(อุปาสกา) “เตนหิ (ตุมฺเห) สตุถาริ ขมาเปถ, (ตุมฺเหหิ) สตุถุ ขมาปีตกาเล มยฺปิ ตุมฺหากํ ปุริมสทิสสา ภวิสฺสามาติ (อาหฺสฺ) ฯ

(อุปาสกา) อ.อุบาสกและอุบาสิกา ท. (อาหฺสฺ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “**เตนหิ** ถ้าอย่างนั้น (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. **สตุถาริ** ยังพระศาสดา **ขมาเปถ** จงให้ออดโทษ, **มยฺปิ** แม้ อ.ข้าพเจ้า ท. **ปุริมสทิสสา** เป็นเช่นกับด้วยบุคคลผู้มีในก่อน **ตุมฺหากํ** แก่ท่าน ท. (ตุมฺเหหิ) **สตุถุ ขมาปีตกาเล** ในกาล แห่งพระศาสดา เป็นผู้ อันท่าน ท. **ให้ออดโทษแล้ว ภวิสฺสาม** จักเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

อุบาสกอุบาสิกาพากันพูดว่า “ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงขอขมาพระศาสดา, แม้พวกข้าพเจ้า ก็จะเป็นเช่นเหมือนเคยเป็นแก่พวกท่าน ในเวลาที่พวกท่านขอขมาพระศาสดาแล้ว

อุบาสกา สุทธกัตตานิ อาหังสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เตนหิ อฺยโยชนันตถะ ตุมฺเห เหตุกัตตานิ ขมาเปถฺย อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก สตุถาริ การิตกัมมะใน ขมาเปถ, อปิตัพพํ อเปกขัตถะเข้ากับ มยฺยํ สุทธกัตตานิ ภวิสฺสามํฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตุมฺเหหิ อนภิตกัตตานิ ขมาปิต- สตุถุ สามีสัมพันธะใน ขมาปิตกาเลฯ กาลสัตตมึใน ปุริมสทิสสา ตุมฺหากํ สัมปทานใน ปุริมสทิสสาฯ วิกตีกัตตานิ ภวิสฺสามํ” อิตติศัพท์ อาการะใน อาหังสุ ฯ

๓๘. เต อนฺโตวสุสฺสาเวเน สตุถุ สนฺติกํ คนฺตุํ อวิสหฺนฺตา ทฺกฺเขเน ตํ อนฺโตวสุสฺสู วิดีนาเมสฺสู ฯ

เต (ภิกฺขุ) อนฺโตวสุสฺสาเวเน สตุถุ สนฺติกํ คนฺตุํ อวิสหฺนฺตา ทฺกฺเขเน ตํ อนฺโตวสุสฺสู วิดีนาเมสฺสู ฯ

เต (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น อวิสหฺนฺตา ไม่อาจอยู่ คนฺตุํ เพื่ออันไป สนฺติกํ สู่สำนัก สตุถุ ของพระศาสดา อนฺโตวสุสฺสาเวเน เพราะความเป็นแห่งภายในแห่งกาลฝน ตํ อนฺโตวสุสฺสู ยังภายในแห่งกาลฝนนั้น วิดีนาเมสฺสู ให้น้อมไปล่วงวิเศษแล้ว ทฺกฺเขเน โดยลำบาก ฯ

พวกภิกษุเหล่านั้นไม่สามารถที่จะไปยังสำนักพระศาสดา เพราะความอยู่กลางพรรษา จึงทำให้ภายในพรรษานั้นผ่านไปโดยยากลำบาก

เต วิเสสฺนะของ ภิกฺขุฯ เหตุกัตตานิ วิดีนาเมสฺสูฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก อนฺโตวสุสฺสาเวเน เหตุใน อวิสหฺนฺตา สตุถุ สามีสัมพันธะใน สนฺติกํฯ สัมปาปฺถึนียกัมมะใน คนฺตุํฯ ตุมฺตถสสัมปทานใน อวิสหฺนฺตาฯ อัปภันตฺรกีริยาของ ภิกฺขุ ทฺกฺเขเน ตติยา- วิเสสฺนะใน วิดีนาเมสฺสู ตํ วิเสสฺนะของ อนฺโตวสุสฺสูฯ การิตกัมมะใน วิดีนาเมสฺสู ฯ

๓๙. สตถา ปน เตน หตถินา อุပ္ภุจียมาโน สุขี วสิ ฯ

ปน ส่วนว่า สตถา อ.พระศาสดา เตน หตถินา อุပ္ภุจียมาโน ผู้อันข้างนั้น อุปัญญาจาก อยู่ วสิ ประทับอยู่แล้ว สุขี สบาย ฯ

ฝ่ายพระศาสดา ผู้อันข้างเชือกนั้นอุปัญญาจากอยู่ ประทับอยู่สบาย

ปนศัพท์ ปักขันตรโชตกะ สตถา สุทธกัตตาใน วสิ ฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก เตน วิเสสณะของ หตถินา ฯ อนภิทกัตตาใน อุပ္ภุจียมาโน ฯ อัพภันตรกิริยาของ สตถา สุขี กิริยาวิเสสณะใน วสิ ฯ

๔๐. โสปี คณ ปหาย ผาสุวิหารตถาย ตัง วณสนุทัง ปาวิสี ฯ

โสปี (หตถิ) คณ ปหาย ผาสุวิหารตถาย ตัง วณสนุทัง ปาวิสี ฯ

โสปี (หตถิ) อ.ข้างแม้นั้น ปหาย ละแล้ว คณ ซึ่งโขลง ปาวิสี ได้เข้าไปแล้ว ตัง วณสนุทัง สู้ชัญแห่งป่านั้น ผาสุวิหารตถาย เพื่อประโยชน์แก่การอยู่ผาสุก

ข้างแม้นั้นก็ละโขลงได้เข้าไปสู่ไพรสนทน์นั้นเพื่อประโยชน์แก่การอยู่ผาสุก

อปิศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ โส ฯ วิเสสณะของ หตถิ ฯ สุทธกัตตาใน ปาวิสี ฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก คณ อวุตตกัมมะใน ปหาย ฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปาวิสี ผาสุวิหารตถาย สัมปทานใน ปาวิสี ตัง วิเสสณะของ วณสนุทัง ฯ สัมปาปญญีกัมมะใน ปาวิสี ฯ

๔๑. ยถา ห ?

(ธมฺมสงฺคาหกาจริโย) ยถา อาห ?

(ธมฺมสงฺคาหกาจริโย) อ.พระธรรมสังคาหกาจารย์ อาห กล่าวแล้ว ยถา อย่างไร?

พระธรรมสังคาหกาจารย์กล่าวไว้ว่าอย่างไร?

ธมฺมสงฺคาหกาจริโย สุทธกัตตาใน อาห ฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ยถา ปุจฉนัตถะ ฯ

๔๒. “อหัง โข อากิญจโน วิหรามิ หตฺถิทิ หตฺถินิทิ หตฺถิกลภเทหิ หตฺถิจจาเปหิ, จินฺนคฺคานิ เจว ตินฺนานิ ขาทามิ, โอบคฺโคภคฺคณฺจ เม สาขางฺคํ ขาทนฺติ, อาวิลานิ จ ปานีนยานิ ปิวามิ, โอบคาหฺนตฺสฺส เม อุตฺตติณฺณสฺส หตฺถินิโย กายํ อุปนํสนฺติโย คจฺจนฺติ, ยนฺนุนาหํ เอโก คณฺมฺหา วุปกฺกฺวโจ วิหเรยฺยนฺติ ฯ”

(ชมมสงฺคาหกาจริโย “อถ อสฺส (หตฺถิสฺส) เอตํ (จินฺตณฺ) อโหสิ) ‘อหัง โข อากิญจโน วิหรามิ หตฺถิทิ หตฺถินิทิ หตฺถิกลภเทหิ หตฺถิจจาเปหิ, (อหัง) จินฺนคฺคานิ เจว ตินฺนานิ ขาทามิ, (เต หตฺถิน) โอบคฺโคภคฺคณฺจ เม สาขางฺคํ ขาทนฺติ, (อหัง) อาวิลานิ จ ปานีนยานิ ปิวามิ, โอบคาหฺนตฺสฺส เม อุตฺตติณฺณสฺส หตฺถินิโย กายํ อุปนํสนฺติโย คจฺจนฺติ, ยนฺนุน อหัง เอโก คณฺมฺหา วุปกฺกฺวโจ วิหเรยฺยนฺติ (อติ อาห) ฯ”

(ชมมสงฺคาหกาจริโย) อ.พระธรรมสังคากาจารย์ (อาห) กล่าวแล้ว (อติ) ว่า “(อถ) ครั้งนั้น (เอตํ จินฺตณฺ) อ.ความคิดนั้น อติ ว่า ‘อหัง โข อ.เราแล อากิญจโน เกลือ่นกล่นแล้ว หตฺถิทิ ด้วยข้างพลาญ ท. หตฺถินิทิ ด้วยข้างพัง ท. หตฺถิกลภเทหิ ด้วยข้างสะเทิ้น ท. หตฺถิจจาเปหิ ด้วยข้างตัวลูกน้อย ท. วิหรามิ ย่อมอยู่, (อหัง) อ.เรา ขาทามิ ย่อมเคี้ยวกิน ตินฺนานิ ซึ่งหญ้า ท. จินฺนคฺคานิ เจว อันมีปลาย อันข้าง ท. เหล่านั้น ตัดแล้วด้วยนั้นเทียว, (เต หตฺถิน) อ.ข้าง ท. เหล่านั้น ขาทนฺติ ย่อมเคี้ยวกิน สาขางฺคํ ซึ่งกิ่งอันหักแล้ว เม โอบคฺโคภคฺคณฺจ จ อันเรา ทั้งหักลงแล้วทั้งหักลงแล้วด้วย, (อหัง) อ.เรา ปิวามิ ย่อมดื่ม ปานีนยานิ ซึ่งน้ำอันบุคคลพึงดื่ม อาวิลานิ อันชุ่มมัว จ ด้วย, หตฺถินิโย อ.ข้างพัง ท. อุปนํสนฺติโย เสียดสีอยู่ กายํ ซึ่งกายเม ของเรา โอบคาหฺนตฺสฺส ผู้ยังลงแล้ว อุตฺตติณฺณสฺส ผู้ข้ามขึ้นแล้ว คจฺจนฺติ ย่อมไป, ยนฺนุน ไฉนหนอ อหัง อ.เรา เอโก ผู้เดียว วุปกฺกฺวโจ หลีกออกแล้ว คณฺมฺหา จากโหลง วิหเรยฺยนฺติ พึงอยู่” อติ ดังนี้ (อโหสิ) ได้มีแล้ว อสฺส (หตฺถิสฺส) แก่ข้างนั้น” อติ ดังนี้ ฯ

พระธรรมสังคากาจารย์กล่าวว่า “ทีนั้น ข้างได้มีความคิดนี้ว่า ‘เราแล อยู่เกลือ่นกล่นด้วยข้างพลาญ ข้างพัง ข้างสะเทิ้น ลูกข้าง, เราเคี้ยวกินหญ้าที่มีปลายหัก, ข้างเหล่านั้นเคี้ยวกินกิ่งไม้ที่หัก ที่เราหักลงแล้วหักลงแล้ว, เราดื่มน้ำชุ่ม, ข้างพังทั้งหลายเสียดสีกายของเราที่ยังลง ข้ามขึ้น ย่อมไป, ไฉนหนอ เราผู้เดียว หลีกออกจากโหลง พึงอยู่’

ชมมสงคาหกาจริโย สุทธกัตตาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อถ กาลสัตตมี เอตํ วิเสสนะของ จินฺตณํ สุทธกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสฺส วิเสสนะของ หตฺถิสฺสฯ สัมปทานใน อโหสิ ‘อหํ สุทธกัตตาใน วิหรามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โข ศัพท์ วจนาลังการะ อากิญฺเณ วิเสสนะของ อหํ หตฺถิหิ กิตี หตฺถินิหิ กิตี หตฺถิกลภหิ กิตี หตฺถิจฺจาเปหิ กิตี ภาวะใน อากิญฺเณ, อหํ สุทธกัตตาใน ชาทามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก จินฺนคฺคานิ วิเสสนะของ ตินฺนนิฯ อวุตตกัมมะใน ชาทามิ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ จฯ สามศัพท์ วากยสมุจจยัตตะเข้ากับ จินฺนคฺคานิ ตินฺนนิ ชาทามิ, โอบกฺโขคฺคกฺคญจ เม สาขาภงฺคฺ ชาทนฺติ, และ อาวิลานิ ปานียานิ ปิวามิ, เต วิเสสนะของ หตฺถินิฯ สุทธกัตตาใน ชาทนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โอบกฺโขคฺคกฺค วิเสสนะของ สาขาภงฺคฺ เม อนภิทกัตตาใน โอบกฺโขคฺคกฺค สาขาภงฺคฺ อวุตตกัมมะ ใน ชาทนฺติ, อหํ สุทธกัตตาใน ปิวามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อาวิลานิ วิเสสนะของ ปานียานิฯ อวุตตกัมมะใน ปิวามิ, หตฺถินิโย สุทธกัตตาใน คจฺจนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โอคาหนฺตสฺส กิตี อุตฺตติณฺณสฺส กิตี วิเสสนะของ เมฯ สามีสัมพันธะใน กายํฯ อวุตตกัมมะในอุปนิมฺสนฺติโยฯ อพฺพันฺตกริยาของ หตฺถินิโย, ยนฺนฺนํ สังกัปปัตตะ อหํ สุทธกัตตาใน วิหเรยฺยํฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอโก วิเสสนะของ อหํ คณฺมหา อปาทานใน วุปกฺกฺวจฺ วิเสสนะของ อหํ” อิติศัพท์ สรุปะใน เอตํ จินฺตณํ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๔๓. อถ โข โส หตฺถินาโค ยฺฐา อปกฺกมฺม, เยน ปาโรเลยฺยกํ รกฺขิตฺวานสฺสนฺโห ภาทฺทสาลมฺมูลํ เยน ภควา, เตนุปลสงฺกมิ; อุปสงฺกमितฺวา จ ปน ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา โอลเณโต อณฺณํ กิณฺจิจิ อทิสฺวา ภาทฺทสาลมฺมูลํ ปาเทน ปหรนฺโต ตจฺเจตฺวา โสณฺทาย สาขํ คเหตุวา สมฺมชฺชิ; ตโต ปฏฺจาย โสณฺทาย ฆฏฺฐิ คเหตุวา ปานียํ ปริโฆชนียํ อุปฏฺจเปติ; อฺกฺกนฺโหเทเนน อตฺเต สติ, อฺกฺกนฺโหทกํ ปฏฺฐิยาเทติ ฯ

อถ โข โส หตฺถินาโค ยฺฐา อปกฺกมฺม, เยน (ทิสภาเคน) ปาโรเลยฺยกํ รกฺขิตฺวานสฺสนฺโห ภาทฺทสาลมฺมูลํ (อตฺถิ), เยน (ทิสภาเคน) ภควา (วิหฺรติ), เตน (ทิสภาเคน) อุปสงฺกมิ; อุปสงฺกमितฺวา จ ปน (โส หตฺถินาโค) ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา โอลเณโต อณฺณํ กิณฺจิจิ (วตฺถุ) อทิสฺวา ภาทฺทสาลมฺมูลํ ปาเทน ปหรนฺโต ตจฺเจตฺวา โสณฺทาย สาขํ คเหตุวา สมฺมชฺชิ; (หตฺถิ) ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย โสณฺทาย ฆฏฺฐิ คเหตุวา ปานียํ ปริโฆชนียํ อุปฏฺจเปติ; อฺกฺกนฺโหเทเนน

อดเถ สติ, (หตถิ) อุณฺโหทกํ ปฏฺยิยาเทติ ฯ

อด โข ครั้งนั้นแล โส หตถินาโค อ.ช้างตัวประเสริฐนั้น อปกุมม หลีกออกแล้ว
 ยูถา จากโขลง อุปสงกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว เตน (ทิสภาเคน) ใน-, ปารีเลยยกํ อ.ป่า
 ปารีเลยยกะ รุกขิตวนสนฺโท อ.ชฎแห่งป่าชื่อว่ารุกขิตวัน ภัททสาลมุลฺลํ อ.โคนแห่ง
 ต้นสาละอันเจริญ (อตถิ) มีอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศใด, ภควา อ.พระ
 ผู้มีพระภาคเจ้า (วิหระติ) ย่อมประทับอยู่ เยน (ทิสภาเคน) ในส่วนแห่งทิศใด, -
 ส่วนแห่งทิศนั้น, จ ปน ก็แล (โส หตถินาโค) อ.ช้างตัวประเสริฐนั้น อุปสงกมิตฺวา
 ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว วนฺหิตฺวา ถวายบังคมแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค
 โอโลเกนฺโต แลดูอยู่ อทิสฺวา ไม่เห็นแล้ว อญฺญํ ภิญฺจิ (วตถุ) ซึ่งวัตถุอะไรๆ อื่น
 ปหฺรนฺโต กระทบอยู่ ภัททสาลมุลฺลํ ซึ่งโคนแห่งต้นสาละอันเจริญ ปาเทน ด้วยเท้า
 ตจฺเจตฺวา ถากแล้ว คเหตุวา จับแล้ว สาขํ ซึ่งกิ่งไม้ โสณฺทาย ด้วยวงว สมฺมชฺชิ
 กวาดแล้ว, (หตถิ) อ.ช้าง คเหตุวา ถือเอาแล้ว ฆฏฺฐิ ซึ่งหม้อ โสณฺทาย ด้วยวงว
 อุปฺปฏฺฐเปติ ย่อมเข้าไปตั้งไว้ ปานียํ ซึ่งน้ำอันบุคคลพึงดื่ม ปรีโกชนียํ ซึ่งน้ำอัน
 บุคคลพึงใช้สอย ปฏฺฐาย จําเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น, อดเถ ครั้นเมื่อความ
 ต้องการ อุณฺโหทเกน ด้วยน้ำอันร้อน สติ มีอยู่, (หตถิ) อ.ช้าง ปฏฺยิยาเทติ ย่อม
 จัดแจง อุณฺโหทกํ ซึ่งน้ำอันร้อน ฯ

ที่นั้นแล ช้างตัวประเสริฐนั้น หลีกออกจากโขลง, ป่าปารีเลยยกะมีอยู่ในส่วนแห่งทิศใด
 ชฎแห่งป่ารุกขิตวันมีอยู่ในส่วนแห่งทิศใด โคนต้นสาละที่เจริญมีอยู่ในส่วนแห่งทิศใด
 พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในส่วนแห่งทิศใด ก็เข้าไปเฝ้าในส่วนแห่งทิศนั้น, ก็แล
 ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แลดู ไม่เห็นวัตถุอะไรๆ อื่น กระทบ
 โคนต้นสาละที่เจริญด้วยเท้า ถาก จับกิ่งไม้ด้วยวงวแล้วกวาด, จําเดิมแต่กาลนั้น ช้าง
 ถือหม้อน้ำด้วยวงว เข้าไปตั้งน้ำดื่มและน้ำใช้, เมื่อมีความต้องการด้วยน้ำร้อน, ช้าง
 ก็จัดแจงน้ำร้อน

อด กาลสัตตมึ โขศัพทํ วจนาลังการะ โส วิเสสณะของ หตถินาโคฯ สุททกัตตาใน
 อุปสงกมิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยูถา อปาทานใน อปกุมมฯ ปุพพกาลกิริยา
 ใน อุปสงกมิ, ปารีเลยยกํ ก็ดี รุกขิตวนสนฺโท ก็ดี ภัททสาลมุลฺลํ ก็ดี สุททกัตตา
 ใน อตถิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เยน วิเสสณะของ ทิสภาเคนฯ ตติยาวิสาขาระ

ใน อตถิ, ภควา สุทธกัตตาใน วิหริตฺตฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก เยน วิเสสณะของ
ทิสายาเคนยฺ ตติยาวิเสสยาระใน วิหริตฺติ, เตน วิเสสณะของ ทิสายาเคนยฺ ตติยา-
วิเสสยาระใน อุปสงฺกมิ, จ ปน นิปาตสมฺมุหะ โส วิเสสณะของ หตฺถินาโคยฺ สุทธกัตตา
ใน สมฺมุชฺชิตฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก อุปสงฺกमितฺวา ลักขณตฺถะ ภควนฺตํ อวุตตกัมมะใน
วณฺหิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอลเณนโตยฺ อัมภันตริกิริยาของ หตฺถินาโค อณฺณํ กิตฺติ
กิญฺจि กิตฺติ วิเสสณะของ วตฺถุยฺ อวุตตกัมมะใน อทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปหรนฺโต
ภทฺทสาลมฺมูลํ อวุตตกัมมะใน ปหรนฺโต ปาเทน ภาวะใน ปหรนฺโตยฺ อัมภันตริกิริยา
ของ หตฺถินาโค ตจฺเจตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน คเหตุวา โสณฺทหาย ภาวะใน คเหตุวา
สาขํ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สมฺมุชฺชิตฺติ, หตฺถิ สุทธกัตตาใน
อุปฺภฺจเปตฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตโต วิเสสณะของ กาลโตยฺ อปาทานใน
ปฺภฺจายยฺ กิริยาวิเสสณะใน อุปฺภฺจเปตฺติ โสณฺทหาย ภาวะใน คเหตุวา ฆฏฺฐิ อวุตตกัมมะใน
คเหตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปฺภฺจเปตฺติ ปานียํ กิตฺติ ปริโกชนียํ กิตฺติ อวุตตกัมมะใน
อุปฺภฺจเปตฺติ, อุกฺกุโหทเณน ตติยาวิเสสณะใน อตฺถเยฯ ลักขณะใน สติยฺ ลักขณะกิริยา,
หตฺถิ สุทธกัตตา ใน ปฏฺฐิยาเทตฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อุกฺกุโหทกํ อวุตตกัมมะใน
ปฏฺฐิยาเทตฺติ ฯ

๔๔. กถํ ?

“กถํ (หตฺถิ ปฏฺฐิยาเทตฺติ ?” อิติ ปุจฺฉา) ฯ

(ปุจฺฉา) อ.อันถาม (อิติ) ว่า “(หตฺถิ) อ.ช้าง (ปฏฺฐิยาเทตฺติ) ย่อมจัดแจง กถํ อย่างไร?”
(อิติ) ดังนี้ ฯ

ถามว่า “ช้างจัดแจงอย่างไร?”

“หตฺถิ สุทธกัตตาใน ปฏฺฐิยาเทตฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กถํ ปุจฺฉนตฺถะ” อิติศัพท์
สรุปะใน ปุจฺฉาฯ ลิงคตฺถะ ฯ

๔๕. หตฺถเณน กฺกฺกฺจานิ ฆมฺสิตฺวา อคฺคิ สมฺปาเทตฺติ, ตํ ทารุณิ ปกฺขิปนฺโต ชาเลตฺวา ตตฺถ
ปาสาเณ ปจฺจิตฺวา ทารุทฺถเณน ปวณฺณฺตฺวา ปริจฺฉินฺนาย ชุทฺทกโสมฺมทฺธิยํ ชิปฺติ;
ตโต หตฺถํ โอตฺวาเรตฺวา อุกฺกสฺส ตตฺตภาวํ ชานิตฺวา คนฺตฺวา สตุถารํ วณฺหิตฺติ ฯ

“(หตุถิ) หตุเถน กฏจานิ ฆัสติวา อคฺคิ สมฺปาเทติ, (หตุถิ) ตํ (อคฺคิ) ทารุณี ปกฺขิปนฺโต ชาเลตฺวา ตตฺถ (อคฺคิมฺหิ) ปาสาเถ ปจิตฺวา (ปาสาเถ) ทารุทฺตฺเถน ปวฏฺเฐตฺวา (อตฺตนา) ปริจฺฉินฺนาย ชุทฺทกฺโสณฺทียํ ชิปฺติ” อิติ (วิสุตฺตชนฺ); ตโต (หตุถิ) หตุถิ โอตฺวาเรตฺวา อุทกฺสฺส ตตฺตภาวํ ชานิตฺวา คนฺตฺวา สตุถารํ วนฺทติ ฯ

(วิสุตฺตชนฺ) อ.อั้นแก้ อิติ ว่า “(หตุถิ) อ.ช้าง ฆัสติวา สีแล้ว กฏจานิ ซึ่งพื้น ท. หตุเถน ด้วยวง ตํ (อคฺคิ) ยังไฟนั้น สมฺปาเทติ ย่อมให้ถึงพร้อม, (หตุถิ) อ.ช้าง ปกฺขิปนฺโต ใส่เข้าไปอยู่ ทารุณี ซึ่งพื้น ท. ตํ (อคฺคิ) ยังไฟนั้น ชาเลตฺวา ให้โพลงแล้ว ปจิตฺวา เผาแล้ว ปาสาเถ ซึ่งก้อนหิน ท. ตตฺถ (อคฺคิมฺหิ) ในไฟนั้น (ปาสาเถ) ยังก้อนหิน ท. ปวฏฺเฐตฺวา ให้เป็นไปรอบแล้ว ทารุทฺตฺเถน ด้วยท่อนแห้งไม้ ชิปฺติ ย่อมซัดไป ชุทฺทกฺโสณฺทียํ ในสำรางน้อย (อตฺตนา) ปริจฺฉินฺนาย อั้น-อั้นตน -กำหนดแล้ว” อิติ ดังนี้, ตโต ในลำดับนั้น (หตุถิ) อ.ช้าง หตุถิ ยังวง โอตฺวาเรตฺวา ให้ข้ามลงแล้ว ชานิตฺวา รู้แล้ว อุทกฺสฺส ตตฺตภาวํ ซึ่งความที่แห้งน้ำ เป็นของร้อนแล้ว คนฺตฺวา ไปแล้ว วนฺทติ ย่อมจบ สตุถารํ ซึ่งพระศาสดา ฯ

แก้วว่า “ช้างสีพื้นทั้งหลายด้วยวงทำให้ไฟถึงพร้อม, ช้างใส่พื้นทั้งหลาย ทำให้ไฟโพลงขึ้น เผาก้อนหินทั้งหลายที่ไฟนั้น เชียก้อนหินด้วยท่อนไม้ ย่อมซัดไปในสำรางน้อยที่ตนกำหนดไว้”, ลำดับนั้น ช้างใช้วงจุ่มลงในน้ำ รู้ว่าน้ำร้อนแล้ว ก็ไปจบพระศาสดา”

“หตุถิ เหตุกัตตาใน สมฺปาเทติฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก หตุเถน ภาระใน ฆัสติวา กฏจานิ อุตตกัมมะใน ฆัสติวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สมฺปาเทติ อคฺคิฯ การิตกัมมะใน สมฺปาเทติ, หตุถิ สุธกัตตาใน ชิปฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ อคฺคิฯ การิตกัมมะใน ชาเลตฺวา ทารุณี อุตตกัมมะใน ปกฺขิปนฺโตฯ อัปฺภันตฺรกิริยาของ หตุถิ ชาเลตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ปจิตฺวา ตตฺถ วิเสสนะของ อคฺคิมฺหิฯ วิสยาธาระใน ปจิตฺวา ปาสาเถ อุตตกัมมะใน ปจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวฏฺเฐตฺวา ปาสาเถ การิตกัมมะใน ปวฏฺเฐตฺวา ทารุทฺตฺเถน ภาระใน ปวฏฺเฐตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชิปฺติ อตฺตนา อนภินทกัตตาใน ปริจฺฉินฺนายฯ วิเสสนะของ ชุทฺทกฺโสณฺทียํฯ วิสยาธาระใน ชิปฺติ” อิติศัพท์ สรุปะใน วิสุตฺตชนฺฯ ลิงคัตถะ, ตโต กาลสัตตมี หตุถิ สุธกัตตา ใน วนฺทติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก หตุถิ การิตกัมมะใน โอตฺวาเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา ใน ชานิตฺวา อุทกฺสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน ตตฺตภาวํฯ อุตตกัมมะใน ชานิตฺวาฯ

ปุพพกาลกิริยาใน คนุตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วนฺหติ สตุถารํ อวุตตกัมมะใน วนฺหติ ฯ

๔๖. สตุถา “อุทกํ เต ตาปีตํ ปาโรเลยยกาติ วตุวา ตตุถ คนุตวา นหายติ ฯ

สตุถา “อุทกํ เต ตาปีตํ ปาโรเลยยกาติ วตุวา ตตุถ (จาเน) คนุตวา นหายติ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา วตุวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ปาโรเลยยก ดูก่อนปาโรเลยยกะ อุทกํ อ.น้ำ เต อันเธอ ตาปีตํ ให้ออนแล้วหรือ?” อิติ ดังนี้ คนุตวา เสด็จไปแล้ว ตตุถ (จาเน) ในที่นั้น นหายติ ย่อมทรงสนาน ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ปาโรเลยยกะ เธอต้มน้ำให้ออนแล้วหรือ?” ดังนี้แล้ว ก็เสด็จไป ทรงสนาน

สตุถา สุกฺกัตตาใน นหายติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ปาโรเลยยก อาลปนะ อุทกํ วุตตกัมมะใน ตาปีตํๆ กิตตบเหตุกัมมวาจก เต อนภิหิตกัตตาใน ตาปีตํ” อิติศัพท์ อากาละใน วตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คนุตวา ตตุถ วิเสสนะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน คนุตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นหายติ ฯ

๔๗. อถสฺส นานาวิธานิ ผลานิ อahrtิวา เทติ ฯ

อถ (หตุถิ) อสฺส (สตุถโน) นานาวิธานิ ผลานิ อahrtิวา เทติ ฯ

อถ ครั้งนั้น (หตุถิ) อ.ช้าง อahrtิวา นำมาแล้ว ผลานิ ซึ่งผลไม้ ท. นานาวิธานิ อันมีอย่างต่างๆ เทติ ย่อมถวาย อสฺส (สตุถโน) แก่พระศาสดานั้น ฯ

ที่นั้น ช้างนำผลไม้ชนิดต่างๆ มากมายมาถวายแต่พระศาสดา

อถ กาลสัตตมี หตุถิ สุกฺกัตตาใน เทติๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก อสฺส วิเสสนะของ สตุถโนๆ สัมปทานใน เทติ นานาวิธานิ วิเสสนะของ ผลานิๆ อวุตตกัมมะใน อahrtิวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน เทติ ฯ

๔๘. ยทา ปน สตุถา คามิ ปิณฺฑุทาย ปวิสติ; ตทา สตุถุ ปตฺตจิวรรมาทาย กุมฺภะ ปติฏฺฐาเปตฺวา สตุถารา สหฺริเยว คจฺฉติ ฯ

ยथा ปน สตถา कामं पिณฑाय प्रीति; तथा (हत्य) स्तु ปรदत्तจिवरि आहाय (ปรदत्तजिवरि) गुमे प्रद्विजापेतवा स्तुถारा สหริ เอว คจจติ ๕

ปน ก็ สตถา อ.พระศาสดา ปรีติ ย่อมเข้าไป काम สู่หมูบ้าน พิณฑาย เพื่อ
 บิณฑบาต ยथा ในกาลใด, तथा ในกาลนั้น (हत्य) อ.ช้าง อาहाย ถือเอาแล้ว
 ปรดत्तจिवरि ซึ่งบาตรและจิวร สตถุ ของพระศาสดา (ปรดत्तจिवरि) ยังบาตรและจิวร
 ปรद्विजापेतวา ให้ตั้งไว้เฉพาะแล้ว गुमे บนกระพอง คจจติ ย่อมไป สหริ เอว
 กับ สตถารา ด้วยพระศาสดานั้นเกี่ยว ๕

ก็คราวใด พระศาสดาเสด็จไปยังหมู่บ้านเพื่อบิณฑบาต คราวนั้น ช้างก็จะถือเอาบาตร
 และจิวรของพระศาสดาให้ประดิษฐานไว้บนกระพอง แล้วก็ไปกับพระศาสดานั้นแหละ

ปนศัพท์ วากยารัมภโศตกะ สตถา สุททกัตตาใน ปรีติ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก ยथा
 กาลสัตตมีใน ปรีติ काम สัมปาปุณียกัมมะใน ปรีติ พิณฑาย สัมปทานใน ปรีติ,
 หตย สุททกัตตาใน คจจติ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก तथा กาลสัตตมีใน คจจติ สตถุ
 สามีสัมพันธะใน ปรดत्तจिवरि ๑ อวุตตกัมมะใน อาहाย ๑ สมานกาลกิริยาใน ปรद्वิजापेतวา
 ปรดत्तจिवरि การิตกัมมะใน ปรद्वิजाปेतวา गुमे วิสยาธาระใน ปรद्वิजाปेतวา ๑ ปุพพ-
 กาลกิริยาใน คจจติ สตถารา สหัตถตติยาเข้ากับ สหริ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ
 สหริ ๑ กิริยาสมวายะใน คจจติ ๕

๔๙. สตถา कामुปรจาริ ปรตวา “ปารีเลยยก อิตโต ปฏุจาย ตยา คนตุ น สกกา, อาหาร
 เม ปรดत्तจिवรนติ อาหาราเปตวา कामं पिณฑाय प्रीति ๕

สตถา कामุปรจาริ ปรตวา (ต้ หตย) “ปารีเลยยก อิตโต ปฏุจาย ตยา คนตุ น สกกา, (ตุว)
 อาหาร เม ปรดत्ตจिवรนติ (วจนน) อาหาราเปตวา कामं पिณฑाय प्रीति ๕

สตถา อ.พระศาสดา ปรตวา เสด็จถึงแล้ว कामุปรจาริ ซึ่งอุปรจาระแห่งหมู่บ้าน
 (ต้ หตย) ยังช้างนั้น อาหาราเปตวา ให้นำมาแล้ว (วจนน) ด้วยพระดำรัส อิติ
 ว่า “ปารีเลยยก ดูก่อนปารีเลยยกะ ตยา อันเธอ น สกกา ไม่อาจ คนตุ เพื่ออัน
 ไป ปฏุจาย จำเดิม อิตโต (จันโต) แต่ที่นี้, (ตุว) อ.เธอ อาหาร จงนำมา ปรดत्ตจिवรि
 ซึ่งบาตรและจิวร เม ของเรา” อิติ ดังนี้ ปรีติ ย่อมเสด็จเข้าไป काम สู่หมูบ้าน
 พิณฑาย เพื่อบิณฑบาต ๕

พอพระศาสดาเสด็จถึงอุปัชฌาหมู่บ้าน ก็ทรงให้นำบาตรและจีวรมาด้วยพระดำรัสว่า “ดูก่อนปารีเสยยกะ เธอไม่สามารถไปได้ตั้งแต่ที่นี่ เธอจงนำบาตรและจีวรของเรามา” ย่อมเสด็จเข้าไปหมู่บ้านเพื่อบิณฑบาต

สตถุ สุกทกัตตาใน ปวิสติฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก คามุปจารี สัมปาปฺณียกัมมะ ใน ปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อาหาราเปตฺวา ตํ วิเสสณะของหตฺถิฯ การิตกัมมะใน อาหาราเปตฺวา “ปารีเสยยก อาลปนะ ตยา อนภิตกัตตาใน สกฺกาฯ กิริยาบทภาว วจาก อิตฺ วิเสสณะของ จานโตฯ อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสณะใน คนฺตุฯ ตุมตฺถสัมปทานใน สกฺกา นคัพฺท ปฏฺฐิเสสณะใน สกฺกา, ตฺวํ สุกทกัตตาใน อาหารฯ อาชยาดบทกัตตุวจาก เม สามีสัมพันธะใน ปตฺตจิวฺรฯ อวุตตกัมมะใน อาหาร” อิติ-คัพฺท สฺรุปะเน วจเนนฯ ภาวะใน อาหาราเปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปวิสติ คาม สัมปาปฺณียกัมมะใน ปวิสติ ปิณฑายสัมปทานใน ปวิสติ ฯ

๕๐. โสปี ยาว สตฺถุ นิภฺขมฺนา ตตฺถเวย จตฺวา สตฺถุ อาคมฺนกาลे ปจฺจุคฺคฺมณิ กตฺวา ปุริมนเยเนว ปตฺตจิวฺริ คเหตุวา วสนฺภูจฺาเน โอดาเรตฺวา วตฺตํ ทสฺเสตฺวา สาชาย วิชฺติ, รตฺตี วาลมิกปริปนฺถนิวารณตฺถํ มหนฺตํ ทณฺทํ โสณฺฑาย คเหตุวา “สตฺถาริ รกฺขิสฺสามีติ ยาว อรฺุณฺคฺคฺมฺนา วนสนฺฑทฺสฺส อนฺตรนฺตเร วิจฺรติ ฯ

โสปี (หตฺถิ) ยาว สตฺถุ นิภฺขมฺนา ตตฺถ (จฺาเน) เวย จตฺวา สตฺถุ อาคมฺนกาลे ปจฺจุคฺคฺมณิ กตฺวา ปุริมนเยเนว ปตฺตจิวฺริ คเหตุวา (ปตฺตจิวฺริ) วสนฺภูจฺาเน โอดาเรตฺวา วตฺตํ ทสฺเสตฺวา สาชาย วิชฺติ, รตฺตี วาลมิกปริปนฺถนิวารณตฺถํ มหนฺตํ ทณฺทํ โสณฺฑาย คเหตุวา “(อหํ) สตฺถาริ รกฺขิสฺสามีติ (จินฺตเนน) ยาว อรฺุณฺคฺคฺมฺนา วนสนฺฑทฺสฺส อนฺตรนฺตเร วิจฺรติ ฯ

โสปี (หตฺถิ) อ.ข้างแม้นั้น จตฺวา ยืนอยู่แล้ว ตตฺถ (จฺาเน) เวย ในที่นั้นนั้นนั้เทียวยาว เพียงใด นิภฺขมฺนา แต่การเสด็จออกไป สตฺถุ ของพระศาสดา กตฺวา กระทำแล้ว ปจฺจุคฺคฺมณิ ซึ่งการต้อนรับ อาคมฺนกาลे ในกาลเป็นที่เสด็จมา สตฺถุ ของพระศาสดา คเหตุวา รับเอาแล้ว ปตฺตจิวฺริ ซึ่งบาตรและจีวร ปุริมนเยเนว เวย โดยนัยอันมีในก่อนนั้นนั้เทียวยาว (ปตฺตจิวฺริ) ยังบาตรและจีวร โอดาเรตฺวา ให้ข้ามลงแล้ว วสนฺภูจฺาเน ในที่เป็นที่ประทับ ทสฺเสตฺวา แสดงแล้ว วตฺตํ ซึ่งวัตร วิชฺติ ย่อม

พัต สาขาย ด้วยกิ่งไม้, คเหตฺวา ถือเอาแล้ว ทณฺฑํ ซึ่งท่อนไม้ มหฺนฺตฺ ท่อนใหญ่ โสณฺทาย ด้วยวง วาลมคฺปริปนฺถนิวารณฺตฺถํ เพื่อการป้องกันซึ่งอันตรายเป็น เครื่องเบียดเบียนรอบจากเนื้อร้าย รตฺตี ในเวลากลางคืน วิจรติ ย่อมเที่ยวไป อนุตรนฺตเร ในระหว่างๆ วณสณฺทสฺส แห่งชฎแห่งป่า ยาว เพียงใด อรุณคฺคมนา แต่การขึ้นไปแห่งอรุณ (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “อหํ อ.เรา รกฺขิสฺสามิ จัก รักษา สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา” อิติ ดังนี้ ฯ

ช่างแม้นั้นยืนอยู่ที่นั่นนั่นแหละเพียงใดแต่การเสด็จออกไปแห่งพระศาสดา ทำการต้อนรับในเวลาทีพระศาสดาเสด็จมา รับบาตรและจีวรโดยนัยอันมีในก่อนนั้นแหละ ทำให้บาตรและจีวรข้ามลงในที่ประทับ แสดงวัตร ย่อมพัตด้วยกิ่งไม้ จับท่อนไม้ท่อนใหญ่ด้วยวงวงเพื่อป้องกันอันตรายจากเนื้อร้ายในเวลากลางคืน เที่ยวไปในระหว่างๆ แห่งไพรสณฑ์ จนถึงอรุณขึ้น ด้วยคิดว่า “เราจะรักษาพระศาสดา”

อปีศัพฺทํ อเปกขตฺถะเข้ากับ โสจฺ วิเสสณะของ หตฺถิฯ สุทฺทกตฺตานิ วิชติ และ วิจรติ วิชติ กิตฺติ วิจรติ กิตฺติ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ยาวศัพฺทํ กิริยาวิเสสณะใน จตฺวา สตฺถุ สามีสัมพันธะใน นิกุขมนาฯ อปาทานใน ยาว เอวศัพฺทํ อวชารณะเข้ากับ ตตฺถฯ วิเสสณะของ จาเน ฯ วิสยาชาระใน จตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา สตฺถุ สามีสัมพันธะใน อากมนกาเลฯ กาลสตฺตมฺมีใน กตฺวา ปจฺจุคฺคมนํ อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คเหตฺวา เอวศัพฺทํ อวชารณะเข้ากับ ปุริมเนนฯ ตติยา- วิเสสณะใน คเหตฺวา ปตฺตจิวฺรํ อวุตตกัมมะใน คเหตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอตาทเรตฺวา ปตฺตจิวฺรํ การิตกัมมะใน โอตาทเรตฺวา วสนฺภูจาเน วิสยาชาระใน โอตาทเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทสฺเสตฺวา วตฺตํ อวุตตกัมมะใน ทสฺเสตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิชติ สาขาย ภาระใน วิชติ, รตฺตี กาลสตฺตมฺมีใน คเหตฺวา วาลมคฺปริปนฺถนิวารณฺตฺถํ สัมปทานใน คเหตฺวา มหฺนฺตฺ วิเสสณะของ ทณฺฑํฯ อวุตตกัมมะใน คเหตฺวา โสณฺทาย ภาระใน คเหตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิจรติ “อหํ สุทฺทกตฺตานิ รกฺขิสฺสามิฯ อาชยาต- บทกตฺตฺวาจก สตฺถารํ อวุตตกัมมะใน รกฺขิสฺสามิ” อิติศัพฺทํ สรุปะใน จินฺตเนนฯ ภาระ ใน วิจรติ ยาวศัพฺทํ กิริยาวิเสสณะใน วิจรติ อรุณคฺคมนา อปาทานใน ยาว วณสณฺทสฺส สามีสัมพันธะใน อนุตรนฺตเรฯ วิสยาชาระใน วิจรติ ฯ

๕๑. ตโต ปฏฺจายเยว กิร โส วนสณฺโฑ รกฺขิตวณสณฺโฑ นาม ชาโต ฯ

ตโต (กาลโต) ปฏฺจาย เอว กิร โส วนสณฺโฑ รกฺขิตวณสณฺโฑ นาม ชาโต ฯ

กิร ได้ยินว่า โส วนสณฺโฑ อ.ชฎฺแห่งป่านั้น รกฺขิตวณสณฺโฑ นาม เป็นชฎฺมีชื่อว่า รกฺขิตวัน ชาโต เกิดแล้ว ปฏฺจาย เอว จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้นนั้นเกี่ยว ฯ

ได้ยินว่า ชฎฺแห่งป่านั้น ชื่อว่าชฎฺรกฺขิตวัน จำเดิมแต่เวลานั้น

กิรศัพฺทํ อนุสฺสนนฺตถะ โส วิเสสนะของ วนสณฺโฑ๑ สุทฺธกตฺตานิ ชาโต๑ กิตฺตทกตฺตฺวาจก ตโต วิเสสนะของ กาลโต๑ อปาทานไน ปฏฺจาย เอวศัพฺทํ อวชารณะเข้ากับ ปฏฺจาย๑ กิริยาวิเสสนะไน ชาโต นามศัพฺทํ สญฺญูชาตฺตกะเข้ากับ รกฺขิตวณสณฺโฑ๑ วิกิตฺกตฺตานิ ชาโต ฯ

.....
.....

๕๒. อรุณฺเ อุกฺคเต, มุโขทกทานํ อาที กตฺวา เตเนว อูปาเยน สพฺพวตฺตานิ กโรติ ฯ

อรุณฺเ อุกฺคเต, (หตฺถิ) มุโขทกทานํ อาที กตฺวา เตน เอว อูปาเยน สพฺพวตฺตานิ กโรติ ฯ

อรุณฺเ ครั้นเมื่ออรุณ อุกฺคเต ขึ้นไปแล้ว, (หตฺถิ) อ.ข้าง กตฺวา กระทำแล้ว มุโขทกทานํ ซึ่งการถวายนํ้าเป็นเครื่องชำระซึ่งพระพัทฺตร อาที ให้เป็นต้น กโรติ ย่อม กระทำ สพฺพวตฺตานิ ซึ่งวัตรทั้งปวง ท. เตน เอว อูปาเยน โดยอุบายนั้นนั้นเกี่ยว ฯ

เมื่ออรุณขึ้น, ข้างทำการถวายนํ้าล้างพระพัทฺตรให้เป็นต้น ย่อมทำวัตรทุกอย่างด้วย อุบายนั้นนั้นแหละ

อรุณฺเ ลักษณะไน อุกฺคเต๑ ลักษณะกิริยา, หตฺถิ สุทฺธกตฺตานิ กโรติ๑ อาชยตฺตทกตฺตฺวาจก มุโขทกทานํ อวตฺตกัมมะไน กตฺวา อาที วิกิตฺกัมมะไน กตฺวา๑ ปุพฺพกาล กิริยาไน กโรติ เอวศัพฺทํ อวชารณะเข้ากับ เตน๑ วิเสสนะของ อูปาเยน๑ ตติยาวิเสสนะ ไน กโรติ สพฺพวตฺตานิ อวตฺตกัมมะไน กโรติ ฯ

.....
.....
.....

๕๓. อเถโก มกุกโฏ ทํ หตฺถิ อญฺญาจาย สมญฺญาจาย ตถาคตฺตสฺส อภิสมาจาริกํ กโรหนฺตํ
ทิสฺวา “อหํปิ กิณฺณจิวเฬว กริสฺสสามิตฺติ วิจฺจนฺโต เอกทิวสํ นิมนฺนํกฺขิกํ ทณฺฑทกมรฺฐปฺภูลํ
ทิสฺวา ทณฺฑทกํ ฆณฺณชิตฺวา ทณฺฑทเกเนว สทฺธิ มรฺฐปฺภูลํ สตฺถุ สนฺติกํ หริตฺวา
กทลฺปิตฺตํ ฉินฺหิตฺวา ตตฺถ จเปตฺวา อทาสิ ฯ

อถ เอโก มกุกโฏ ทํ หตฺถิ อญฺญาจาย สมญฺญาจาย ตถาคตฺตสฺส อภิสมาจาริกํ กโรหนฺตํ ทิสฺวา “อหํปิ
กิณฺณจิว เหว (วตฺตํ) กริสฺสสามิตฺติ (ฉินฺเตตฺวา) วิจฺจนฺโต เอกทิวสํ นิมนฺนํกฺขิกํ ทณฺฑทกมรฺฐปฺภูลํ ทิสฺวา
ทณฺฑทกํ ฆณฺณชิตฺวา ทณฺฑทเกเนว เหว สทฺธิ มรฺฐปฺภูลํ สตฺถุ สนฺติกํ หริตฺวา กทลฺปิตฺตํ ฉินฺหิตฺวา
ตตฺถ (กทลฺปิตฺเต) จเปตฺวา อทาสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอโก มกุกโฏ อ.ลึงตัวหนึ่ง ทิสฺวา เห็นแล้ว ทํ หตฺถิ ซึ่งข้างนั้น
อญฺญาจาย สมญฺญาจาย ตถาคตฺตสฺส อภิสมาจาริกํ กโรหนฺตํ ผู้ลุกขึ้นแล้ว ลุกขึ้นพร้อมแล้ว
กระทำอยู่ ซึ่งอภิสมาจาริกวัตร แก่พระตถาคต (ฉินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อหํปิ
แม้ อ.เรา กริสฺสสามิ จักกระทำ กิณฺณจิว เหว (วตฺตํ) ซึ่งวัตรบางอย่างนั้นเทียว” อิติ
ดังนี้ วิจฺจนฺโต เทียวไปอยู่ ทิสฺวา เห็นแล้ว ทณฺฑทกมรฺฐปฺภูลํ ซึ่งรวงแห้งผิงที่ท่อนไม้
นิมนฺนํกฺขิกํ อันมีตัวไปปราศแล้ว เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง ฆณฺณชิตฺวา หักแล้ว ทณฺฑทกํ
ซึ่งท่อนไม้ หริตฺวา นำไปแล้ว มรฺฐปฺภูลํ ซึ่งรวงแห้งผิง สทฺธิ กับ ทณฺฑทเกเนว
ด้วยท่อนไม้ นั้นเทียว สนฺติกํ สู้สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา ฉินฺหิตฺวา เต็ดแล้ว
กทลฺปิตฺตํ ซึ่งใบตอง จเปตฺวา วางไว้แล้ว ตตฺถ (กทลฺปิตฺเต) บนใบตองนั้น อทาสิ
ได้ถวายแล้ว ฯ

ที่นั้น ลึงตัวหนึ่งเห็นข้างตัวนั้นผลุดลุกผลุดนั่งทำอภิสมาจาริกวัตรแก่พระตถาคต คิด
ว่า “แม้เราก็จะทำวัตรบางอย่างนั้นแหละ” เทียวไปอยู่ วันหนึ่ง เห็นรวงแห้งผิงที่ท่อนไม้
อันไม่มีตัว จึงหักท่อนไม้ นำรวงแห้งผิงพร้อมกับท่อนไม้ นั้นแหละสู้สำนักของพระศาสดา
ตัดใบตอง วางไว้บนใบตองนั้น ได้ถวายแล้ว

อถ กาลสํตตมํ เอโก วิเสสนะของ มกุกโฏ ๆ สุทฺธกัตตาใน อทาสิ ๆ อาชยาตบท
กัตตฺวาจก ทํ วิเสสนะของ หตฺถิ ๆ อวฺตตกัมมะใน ทิสฺวา อญฺญาจาย กิติ สมญฺญาจาย กิติ
ปฺพุพพกาลกิริยาใน กโรหนฺตํ ตถาคตฺตสฺส สัมปทานใน กโรหนฺตํ อภิสมาจาริกํ อวฺตตกัมมะ
ใน กโรหนฺตํ วิเสสนะของ หตฺถิ ทิสฺวา ปฺพุพพกาลกิริยาใน ฉินฺเตตฺวา “อปีศัพฺพ
อเปกขัตถะเข้ากับ อหํ ๆ สุทฺธกัตตาใน กริสฺสสามิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวศัพฺพ

อวชารณะเข้ากับ กิณฺจิจฺ วิเสสณะของ วุตตํ อุตตกัมมะใน กริสฺสามิ” อิตฺตํพทฺ
 อากาเรใน จินฺเตตฺตวาทฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิจฺรณฺโต อํพกัณฺตรกิริยาของ มกฺกโก
 เอกทิวสํ ทฺตฺติยากาลสํตฺตมึใน ทิสฺวา นิมฺมกฺขิกํ วิเสสณะของ ทณฺฑกมฺรฺฐปฺญลํ
 อุตตกัมมะใน ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน ภาณฺชิตฺวา ทณฺฑกํ อุตตกัมมะใน ภาณฺชิตฺวา
 ปุพฺพกาลกิริยาใน หริตฺวา เอวตฺตํพทฺ อวชารณะเข้ากับ ทณฺฑเกณฺ สหตฺถตฺติยาเข้า
 กับ สทฺธิทฺ ทํพสมวายะใน มฺรฺฐปฺญลํ อุตตกัมมะใน หริตฺวา สตฺถุ สามึสัมพันธะใน
 สนฺตฺกํ สัมปาปฺญนียกัมมะใน หริตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺทิตฺวา กทฺลิตฺตํ
 อุตตกัมมะใน จินฺทิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน จเปตฺวา ตตฺถ วิเสสณะของ กทฺลิตฺตํ
 วิสยาชาระใน จเปตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสี ๕

.....

๕๔. สตฺถา คณฺหิ ๕

สตฺถา อ.พระศาสดา คณฺหิ ทรงรับแล้ว ๕

พระศาสดาทรงรับเอาแล้ว

สตฺถา สฺสทฺกตฺตาใน คณฺหิจฺ อาชยตบทกตฺตฺวาจก ๕

.....

๕๕. มกฺกโก “กริสฺสตี นุ โข ปริโภคํ น กริสฺสตีตี โอลเณโต คเหตุวา นิสฺนุณํ ทิสฺวา
 “กึ นุ โขตี จินฺเตตฺตวาทฺ ทณฺฑโกฏฺฐิ คเหตุวา ปริวตฺเตตฺตวาทฺ อฺปฺชาเรณฺโต อณฺฑกานิ
 ทิสฺวา ตานิ สณฺธิกํ อปเนตฺวา ปฺน อทาสี ๕

มกฺกโก “(สตฺถา ปริโภคํ) กริสฺสตี นุ โข (อฺทาทฺ สตฺถา) ปริโภคํ น กริสฺสตีตี (จินฺตเนน)
 โอลเณโต คเหตุวา นิสฺนุณํ (สตฺถารํ) ทิสฺวา “กึ นุ โขตี จินฺเตตฺตวาทฺ ทณฺฑโกฏฺฐิ คเหตุวา
 (ทณฺฑโกฏฺฐิ) ปริวตฺเตตฺตวาทฺ อฺปฺชาเรณฺโต อณฺฑกานิ ทิสฺวา ตานิ (อณฺฑกานิ) สณฺธิกํ อปเนตฺวา
 ปฺน อทาสี ๕

มกุกโฏ อ.ลิง โอลิเกนโต แลดูอยู่ (จินตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “(สตถา) อ.พระ
 ศาสดา กริสฺสติ นุ โข จักกระทำหรือหนอแล ปริโภคฺ ซึ่งการเสวย (อุทาทุ) หรือว่า
 (สตถา) อ.พระศาสดา น กริสฺสติ จักไม่ทรงกระทำ ปริโภคฺ ซึ่งการเสวย” อิติ ดังนี้
 ทิสฺวาเห็นแล้ว สตถารฺซึ่งพระศาสดา คเหตุวา นิสฺนุหนฺ ผู้ทรงรับระงับแล้ว จินฺเตตฺวา
 คิดแล้ว อิติ ว่า “ก็ นุ โข อ.อะไรหนอแล” อิติ ดังนี้ คเหตุวา จับแล้ว ทณฺทโกฏฺ
 ซึ่งปลายแห่งทอนไม้ (ทณฺทโกฏฺ) ยังปลายแห่งทอนไม้ ปริวตฺเตตฺวา ให้เป็นไปรอบ
 แล้ว อุปฺธาเรนฺโตใคร่ครวญอยู่ ทิสฺวาเห็นแล้ว อณฺทกานิ ซึ่งตัวอ่อนท. อปเนตฺวา
 นำไปปราศแล้ว ตานิ (อณฺทกานิ) ซึ่งตัวอ่อนท. เหล่านั้น สณฺิกํ ค่อยๆ อทาสิ ได้
 ถวายแล้ว ปุณฺ อิก ๗

ลิงแลดูด้วยคิดว่า “พระศาสดาจะทรงทำการปริโภคหรือไม่ทรงกระทำหนอ” เห็นพระ
 ศาสดาทรงรับ แล้วทรงระงับเสีย คิดว่า “อะไรหนอแล” จับปลายไม้พลิกไปรอบๆ
 พิจารณาดู เห็นตัวอ่อนทั้งหลาย นำตัวอ่อนออกไปค่อยๆ แล้วได้ถวายใหม่

มกุกโฏ สุทฺธกัตตาไน อทาสิจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “สตถา สุทฺธกัตตาไน กริสฺสติจฺ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปริโภคฺ อวุตตกัมมะไน กริสฺสติ นุคฺคัพฺทฺ สังกปฺปัตถะ โข
 คัพฺทฺ วจนาลังการะ อุทาทุ ปุจฉนฺตถะ สตถา สุทฺธกัตตาไน กริสฺสติจฺ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจก ปริโภคฺ อวุตตกัมมะไน กริสฺสติ นคฺคัพฺทฺ ปฏฺวิเสธะไน กริสฺสติ” อิติคัพฺทฺ
 สรุปะไน จินฺตเนนจฺ ภาระไน โอลิเกนโตจฺ อัมภันตฺรกิริยาของ มกุกโฏ คเหตุวา
 สมานกาลกิริยาไน นิสฺนุหนฺจฺ วิเสสนะของ สตถารฺจฺ อวุตตกัมมะไน ทิสฺวาจฺ
 ปุพฺพกาลกิริยาไน จินฺเตตฺวา “ก็ ปุจฉนฺตถะ ลิงคัตถะ นุคฺคัพฺทฺ สังกปฺปัตถะ โขคัพฺทฺ
 วจนาลังการะ” อิติคัพฺทฺ อาการะไน จินฺเตตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาไน คเหตุวา ทณฺทโกฏฺ
 อวุตตกัมมะไน คเหตุวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาไน ปริวตฺเตตฺวา ทณฺทโกฏฺ การิตกัมมะไน
 ปริวตฺเตตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาไน อุปฺธาเรนฺโตจฺ อัมภันตฺรกิริยาของ มกุกโฏ อณฺทกานิ
 อวุตตกัมมะไน ทิสฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาไน อปเนตฺวา ตานิ วิเสสนะของ อณฺทกานิจฺ
 อวุตตกัมมะไน อปเนตฺวา สณฺิกํ กิริยาวิเสสนะไน อปเนตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาไน
 อทาสิ ปุณฺคัพฺทฺ กิริยาวิเสสนะไน อทาสิ ๗

.....

๕๖. สตุถา ปรีโภคมกาสิ ๕

สตุถา ปรีโภคํ อกาสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว ปรีโภคํ ซึ่งการเสวย ๕

พระศาสดาได้ทรงทำการเสวย

สตุถา สุทรกัตตาใน อกาสิ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก ปรีโภคํ อวุตตกัมมะใน อกาสิ ๕

๕๗. โส ตุฏฺฐมานโส ตํ ตํ สาขํ คเหตุวา นจจนฺโต อฏฺฐจาสิ ๕

โส (มกฺกโฏ) ตุฏฺฐมานโส ตํ ตํ สาขํ คเหตุวา นจจนฺโต อฏฺฐจาสิ ๕

โส (มกฺกโฏ) อ.ลึงนั้น ตุฏฺฐมานโส มีใจอันยินดีแล้ว คเหตุวา จับแล้ว ตํ ตํ สาขํ ซึ่งกิ่งไม้ กิ่งนั้นๆ นจจนฺโต อฏฺฐจาสิ ได้ยื่นพ้อนร่าอยู่แล้ว ๕

ลึงนั้นมีใจยินดี จับกิ่งไม้กิ่งนั้นกิ่งนี้ ได้ยื่นพ้อนร่าอยู่แล้ว

โส วิเสสนะของ มกฺกโฏ๑ สุทรกัตตาใน อฏฺฐจาสิ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตุฏฺฐมานโส วิเสสนะของ มกฺกโฏ ตํ สองบท วิเสสนะของ สาขํ๑ อวุตตกัมมะใน คเหตุวา๑ สมานกาลกิริยาใน นจจนฺโต๑ อัพภันตรกิริยาของ มกฺกโฏ ๕

๕๘. อถ สฺส คหิตสาขาปี อกฺกนฺตสาขาปี ภิชฺชิ ๕

อถ สฺส (มกฺกฏฺฐสฺส) คหิตสาขาปี (อสฺส มกฺกฏฺฐสฺส) อกฺกนฺตสาขาปี ภิชฺชิ ๕

อถ ครั้งนั้น อสฺส (มกฺกฏฺฐสฺส) คหิตสาขาปี อ.กิ่งไม้อันลึงนั้นจับแล้วก็ดี อสฺส (มกฺกฏฺฐสฺส) อกฺกนฺตสาขาปี อ.กิ่งไม้อันลึงนั้นเหยียบแล้วก็ดี ภิชฺชิ หักแล้ว ๕

ที่นั้น กิ่งไม้ที่ลึงตัวนั้นจับก็ดี กิ่งไม้ที่ลึงตัวนั้นเหยียบก็ดี หักแล้ว

อถ กาลสัตตมี อปี สองศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ คหิตสาขา และอกฺกนฺตสาขา คหิตสาขา ก็ดี อกฺกนฺตสาขา ก็ดี สุทรกัตตาใน ภิชฺชิ๑ อาชยาตบทกัตตุวาจก อสฺส วิเสสนะของ มกฺกฏฺฐสฺส๑ ฌฎฺฐีอนภิตกัตตาใน คหิต- และ อกฺกนฺต- ๕

๕๙. โส เอกสมัย ชาณุมตฤเก ปติตฺวา นิพฺพิทุชคตฺโต ปสนฺเนเนว จิตฺเตน กาลํ กตฺวา ตาวตีสฺสวเน ตีสโยชนิกเก กนกวิมานเณ นิพฺพตฺติ, อจฺจราสฺสพริวโร อโหสิ ๗

โส (มกฺกโฏ) เอกสมัย ชาณุมตฤเก ปติตฺวา นิพฺพิทุชคตฺโต ปสนฺเนเนว จิตฺเตน กาลํ กตฺวา ตาวตีสฺสวเน ตีสโยชนิกเก กนกวิมานเณ นิพฺพตฺติ, อจฺจราสฺสพริวโร อโหสิ ๗

โส มกฺกโฏ อ.ลิ่งนั้น ปติตฺวา ตกไปแล้ว ชาณุมตฤเก บนยอดแห่งตอ เอกสมัย ตอหนึ่ง นิพฺพิทุชคตฺโต ผู้มีตัวอันต่อไม้แทงแล้ว จิตฺเตน มีจิต ปสนฺเนเนว เหว อันเลื่อมใสแล้วนั้นเที่ยว กตฺวา กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว กนกวิมานเณ ในวิมานอันเป็นวิหารแห่งทอง ตีสโยชนิกเก อันประกอบแล้วด้วยโยชน์ สามสิบ ตาวตีสฺสวเน ในภพชื่อว่าดาวดึงส์ อจฺจราสฺสพริวโร เป็นผู้มียันแห่ง นางอัปสรเป็นบริวาร อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๗

ลิ่งตัวนั้นตกไปบนปลายต่อไม้แห่งหนึ่ง ร่างถูกเสียบ มีจิตเลื่อมใสนั้นแหละเสียชีวิตลง บังเกิดในวิมานทองประกอบด้วย ๓๐ โยชน์ ในภพดาวดึงส์ ได้มีนางอัปสร ๑,๐๐๐ เป็นบริวาร

โส วิเสสณะของ มกฺกโฏ ๗ สุทฺธกัตฺตานิ นิพฺพตฺติ และ อโหสิ นิพฺพตฺติ ก็ดี อโหสิ ก็ดี อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เอกสมัย วิเสสณะของ ชาณุมตฤเก ๗ วิสยาธาระใน ปติตฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิพฺพิทุช- นิพฺพิทุชคตฺโต วิเสสณะของ มกฺกโฏ เหวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ปสนฺเนเนว ๗ วิเสสณะของ จิตฺเตน ๗ อิตถัมภุตะของ มกฺกโฏ กาลํ อวุตตกัมมะใน กตฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิพฺพตฺติ ตาวตีสฺสวเน วิสยาธาระใน กนกวิมานเณ ตีสโยชนิกเก วิเสสณะของ กนกวิมานเณ ๗ วิสยาธาระใน นิพฺพตฺติ อจฺจรา- สหสฺสพริวโร วิกตีกัตฺตานิ อโหสิ ๗

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๖๐. ตถาคตสฺส ตตฺถ หตฺถินาเคน อุปฺภุจฺจิมานสฺส วสนภาโว สกฺลชมฺพุทฺธิเป ปากฺโก
อโหสิ ๕

ตถาคตสฺส ตตฺถ (วเน) หตฺถินาเคน อุปฺภุจฺจิมานสฺส วสนภาโว สกฺลชมฺพุทฺธิเป ปากฺโก อโหสิ ๕

วสนภาโว อ.ความเป็นคืออันประทับอยู่ ตถาคตสฺส แห่งพระตถาคต หตฺถินาเคน
อุปฺภุจฺจิมานสฺส ผู้อันข้างตัวประเสริฐ อุปฺภุจฺจิมานสฺส อยู่ ตตฺถ (วเน) ในป่านั้น ปากฺโก
เป็นสภาพปรากฏแล้ว สกฺลชมฺพุทฺธิเป ในชมพูทวีปทั้งสิ้น อโหสิ ได้เป็นแล้ว ๕

สภาพการประทับอยู่ของพระตถาคตที่ข้างตัวประเสริฐอุปฺภุจฺจิมานสฺส อยู่ในป่านั้น ได้ปรากฏ
ไปทั่วชมพูทวีป

วสนภาโว สุทฺธกตฺตาใน อโหสิ๕ อาชยตบทกตฺตฺวาจก ตถาคตสฺส สามีสัมพันธะใน
วสน- ตตฺถ วิเสสนะของ วเน๕ วิสยาคาระใน อุปฺภุจฺจิมานสฺส หตฺถินาเคน อนภิกิต-
กตฺตาใน อุปฺภุจฺจิมานสฺส๕ วิเสสนะของ ตถาคตสฺส สกฺลชมฺพุทฺธิเป วิสยาคาระใน
ปากฺโก๕ วิกตีกตฺตาใน อโหสิ ๕

๖๑. สวตฺถินครโต “อนาถปิณฺฑิโก วิสาขา มหาอุปาสิกาติ เอวมาทีนํ มหากุลานิ
อาณนฺทเหตุเถรสฺส สาสนํ ปหิณฺสิสุ “สตฺถารํ โน ฆนฺเต ทสฺเสถาติ ๕

สวตฺถินครโต “อนาถปิณฺฑิโก วิสาขา มหาอุปาสิกาติ เอว มาทีนํ มหากุลานิ อาณนฺทเหตุเถรสฺส
สาสนํ ปหิณฺสิสุ “(ตุมฺเห) สตฺถารํ โน ฆนฺเต ทสฺเสถาติ ๕

มหากุลานิ อ.ตระกูลใหญ่ ท. อาทีนํ เป็นต้น เอว อย่างนี้ อิติ คือ “อนาถปิณฺฑิโก
อ.เศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฺฑิกะ วิสาขา อ.นางวิสาขา มหาอุปาสิกา ผู้มหาอุบาสิกา”
ปหิณฺสิสุ ส่งไปแล้ว สาสนํ ซึ่งข่าวสาสน์ อาณนฺทเหตุเถรสฺส แก่พระอาณนฺทเหตุเถรสฺส
สวตฺถินครโต จากเมืองสาวัตถี อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมฺเห) อ.ท่าน
ทสฺเสถ จงแสดง สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา โน แก่เรา ท.” อิติ ดังนี้ ๕

ตระกูลใหญ่๕ เป็นต้นอย่างนี้คือ “อนาถปิณฺฑิกเศรษฐี นางวิสาขาผู้มหาอุบาสิกา” ส่ง
ข่าวสาสน์แก่พระอาณนฺทเหตุเถรสฺสจากเมืองสาวัตถีว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงแสดง
พระศาสดาแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย”

อาทีน วิเสสณะของ มหากุลานิ ๆ สุทฐกัตตาใน ปหิณีสู ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก
 สวตถุณครโต อปาทานใน ปหิณีสู “อนาถปิณฑโก กิติ วิสาขา กิติ ลิงคัตถะ
 มหาอุปาสิกาวิเสสณะของ วิสาขา” อิติศัพท์สรุประในเอว ๆ นิทสสันตถะ อานนทตเถรส
 สัมปทานใน ปหิณีสู สาสน อุตตกัมมะใน ปหิณีสู “ภนเต อาลปะนะ ตุมเห สุทฐกัตตา
 ใน ทสเสถ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก สตุถาร อุตตกัมมะใน ทสเสถ โน สัมปทานใน
 ทสเสถ” อิติศัพท์ อาการะใน ปหิณีสู ๆ

๖๒. ทิสาวาสีโนปิ ปญจสตา ภิกขุ วุตถวสุสา อานนทตเถร อุปสงกมิตวา “จิสสุตวา โน
 อาวุโส อานนท ภควโต สมมุขา ฐมมิกถา; สาธุ มย आवุโส อานนท ลภยยาม
 ภควโต สมมุขา ฐมมิกถ สวนายาติ ยาจิสู ๆ

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. ปญจสตา ผู้มีรอยเท้าเป็นประมาณ ทิสาวาสีโนปิ แม่ผู้อยู่ในทิศโดย
 ปกติ วุตถวสุสา ผู้มีกาลฝนอันอยู่จำแล้ว อุปสงกมิตวา เข้าไปหาแล้ว อานนทตเถร
 ซึ่งพระอานนทผู้เถระ ยาจิสู ขอร้องแล้ว อิติ ว่า “อานนท ดูก่อนท่านอานนท
 आवุโส ผู้มีอายุ ฐมมิกถา อ.ธรรมิกถา สมมุขา ในที่พร้อมพระพักตร์ ภควโต ของ
 พระผู้มีพระภาค โน อันกระผม ท. สุตวา ฟังแล้ว จิริ สิ้นกาลนาน, อานนท ดูก่อน
 ท่านอานนท आवุโส ผู้มีอายุ สาธุ ขอโอกาส มย อ.กระผม ท. ลภยยาม ฟังได้
 สวนาย เพื่ออันฟัง ฐมมิกถ ซึ่งธรรมิกถา สมมุขา ในที่พร้อมพระพักตร์ ภควโต
 ของพระผู้มีพระภาค” อิติ ดังนี้ ๆ

พวกภิกษุแม่ผู้อยู่ในทิศโดยปกติประมาณ ๕๐๐ รูป อยู่จำพรรษาแล้ว เข้าไปหาพระ
 อานนทเถระ ขอร้องว่า “ท่านอานนทผู้มีอายุ ธรรมิกถาท่อนหน้าพระพักตร์ของพระผู้มี
 พระภาคเจ้า พวกกระผมฟังมานานแล้ว, ท่านอานนทผู้มีอายุ ขอโอกาส พวกกระผม
 ฟังได้เพื่อฟังธรรมิกถาท่อนหน้าพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า”

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ทิสาวาสีโน ๆ กิติ ปญจสตา กิติ วิเสสณะของ ภิกขุ ๆ
 สุทฐกัตตาใน ยาจิสู ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก วุตถวสุสา วิเสสณะของ ภิกขุ
 อานนทตเถร อุตตกัมมะใน อุปสงกมิตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ยาจิสู “อาวุโส วิเสสณะ
 ของ อานนท ๆ อาลปะนะ ฐมมิกถา วุตตกัมมะใน สุตวา ๆ กิตบทกัมมวจาก จิริ
 อัจจันตสังโยคะใน สุตวา โน อนภิตกัตตาใน สุตวา ภควโต สามีสัมพันธะใน สมมุขา ๆ

อาชาระใน ฌมมีกถา, อาวุโส วิเสสณะของ อาณนุทๆ อาลปนะ สาธุอายุาจนัตถะ มย
 สุกุทธกัตตาใน ลภยยามๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก ภควโต สามีสัมพันธะใน สมมุขๆ
 อาชาระใน ฌมมีกถๆ อวุตตกัมมะใน สนวนายๆ สัมปทานใน ลภยยาม” อิติศัพท์
 อาการะใน ยาจีสุ ๕

๖๓. เถโร เต ภิกขุ อาทาย ตตถ คนฺตวา “เตมาสํ เอกวิหาริโน ตถาคตสฺส สนฺติกํ
 เอตฺตเกหิ ภิกขุหิ สหฺริ อฺปสงฺกมิตุํ อยฺตุตฺนติ จินฺเตตฺวา เต ภิกขุ พหิ จเปตฺวา
 เอกโก ว สตถารํ อฺปสงฺกมิ ๕

เถโร เต ภิกขุ อาทาย ตตถ (ปารีเลยยเก) คนฺตวา “(มยา) เตมาสํ เอกวิหาริโน ตถาคตสฺส
 สนฺติกํ เอตฺตเกหิ ภิกขุหิ สหฺริ อฺปสงฺกมิตุํ อยฺตุตฺนติ จินฺเตตฺวา เต ภิกขุ พหิ จเปตฺวา
 เอกโก ว สตถารํ อฺปสงฺกมิ ๕

เถโร อ.พระเถระ อาทาย พาเอาแล้ว เต ภิกขุ ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านั้น คนฺตวา ไปแล้ว
 ตตถ (ปารีเลยยเก) ในป่าปารีเลยยเกนั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “(มยา) เตมาสํ
 เอกวิหาริโน ตถาคตสฺส สนฺติกํ เอตฺตเกหิ ภิกขุหิ สหฺริ อฺปสงฺกมิตุํ อ.อัน-
 อันเรา -เข้าไป สู่สำนัก ของพระตถาคต ผู้ประทับอยู่พระองค์เดียวโดยปกติ ตลอด
 เดือนสาม กับ ด้วยภิกษุ ท. ผู้มีประมาณเท่านี้ อยฺตุตฺ ไม่ควรแล้ว” อิติ ดังนี้ จเปตฺวา
 พักไว้แล้ว เต ภิกขุ ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านั้น พหิ ในภายนอก เอกโก ว ผู้ผู้เดียวเที่ยว
 อฺปสงฺกมิ เข้าไปเฝ้าแล้ว สตถารํ ซึ่งพระศาสดา ๕

พระเถระพาเอาพระภิกษุเหล่านั้นไปที่ป่าปารีเลยยเกนั้น คิดว่า “การที่เราเข้าไปยัง
 สำนักพระตถาคตผู้ประทับอยู่พระองค์เดียวโดยปกติตลอด ๓ เดือน พร้อมกับภิกษุ
 เหล่านี้ ไม่ควร” จึงพักภิกษุเหล่านั้นไว้ข้างนอก เฉพาะผู้เดียวเท่านั้น เข้าไปเฝ้าพระ
 ศาสดา

เถโร สุกุทธกัตตาใน อฺปสงฺกมิๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก เต วิเสสณะของ ภิกขุๆ
 อวุตตกัมมะใน อาทายๆ สมานกาลกิริยาใน คนฺตวา ตตถ วิเสสณะของ ปารีเลยยเกๆ
 วิสยาชาระใน คนฺตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อฺปสงฺกมิตุํ ตุมถกัตตาใน
 อยฺตุตฺๆ กิตบทกัตตวาจาก มยา อนภิตกัตตาใน อฺปสงฺกมิตุํ เตมาสํ อัจจันตสังโยคะ

ใน เอกวิหารโน้ต วิเสสณะของ ตถาคตตสฺสฯ สามีสัมพันธะใน สนฺตักฺกํฯ สัมปาปุณฺณียกัมมะ
 ใน อุปสงฺกมิตฺตํ เอตตฺตเกหิ วิเสสณะของ ภิกฺขุหิฯ สหฺตถตตติยาเข้ากัปป สทฺธิฯ กิริยา-
 สมวายะใน อุปสงฺกมิตฺตํ อิตติศัพฺพ อากาธะใน จินฺเตตฺตวาทฺฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จเปตฺวา
 เต วิเสสณะของ ภิกฺขุฯ อวุตตกัมมะใน จเปตฺวา พหิ อาธาระใน จเปตฺวาทฺฯ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน อุปสงฺกมิตฺตํ เอวศัพฺพ อวธาระเข้ากัปป เอกโกฯ วิเสสณะของ เถโร สตฺถาโร
 อวุตตกัมมะใน อุปสงฺกมิตฺตํ ฯ

๖๔. ปาโรลยโยโก ตํ ทิสฺวา ทณฺฑกํ อาทาย ปกฺขนฺทฺติ ฯ

ปาโรลยโยโก ตํ (เถโร) ทิสฺวา ทณฺฑกํ อาทาย ปกฺขนฺทฺติ ฯ

ปาโรลยโยโก อ.ช้างปาโรลยยกะ **ทิสฺวา** เห็นแล้ว **ตํ (เถโร)** ซึ่งพระเถระ **อาทาย**
 ถือเอาแล้ว **ทณฺฑกํ** ซึ่งท่อนไม้ **ปกฺขนฺทฺติ** แล่นไปแล้ว ฯ

ช้างปาโรลยยกะ เห็นพระเถระนั้น ถือท่อนไม้วิ่งไปอย่างรวดเร็ว

ปาโรลยโยโก สุกฺขกัตฺตานิ ปกฺขนฺทฺติฯ อาชยตบทกัตฺตวาทฺจก ตํ วิเสสณะของ เถโรฯ
 อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาทฺฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาทาย ทณฺฑกํ อวุตตกัมมะใน อาทายฯ
 สมานกาลกิริยาใน ปกฺขนฺทฺติ ฯ

๖๕. สตฺถา โอลฺลเกตฺวา “อเปหิ ปาโรลยยก, มา นิวารยิ, พุทฺธบุพฺพจฺจาโก เอโสติ อาห ฯ

สตฺถา โอลฺลเกตฺวา “(ตฺวํ) อเปหิ ปาโรลยยก, (ตฺวํ) มา นิวารยิ, พุทฺธบุพฺพจฺจาโก (โหติ) เอโส
 (ภิกฺขุ)” อิติ อาห ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา **โอลฺลเกตฺวา** ทรงแลดูแล้ว **อาห** ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า “**ปาโรลยยก**
 ดูก่อนปาโรลยยกะ **(ตฺวํ)** อ.เธอ **อเปหิ** จงหลีกไป, **(ตฺวํ)** อ.เธอ **มา** นิวารยิ อย่าห้าม
 แล้ว, **เอโส (ภิกฺขุ)** อ.ภิกษุ นั้น **พุทฺธบุพฺพจฺจาโก** เป็นผู้อุปัฏฐากซึ่งพระพุทฺธเจ้า **(โหติ)**
 ย่อมเป็น” **อิติ** ดังนี้ ฯ

พระศาสดาแลดูแล้ว ตรัสว่า “ปาโรลยยกะ เธอจงหลีกไป เธออย่าห้าม นั้นเป็นภิกษุผู้
 เป็นพุทฺธบุพฺพจฺจาโก”

นาโค “สเจ (อภัย ภิกษุ) อุคคหิตวัตโต ภวิสฺสติ, (อภัย ภิกษุ) สตุถุ นิสฺสันทปาสาณผลเก
อตุตโน ปริกฺขารํ น จเปสฺสตีติ จินฺเตสิ ฯ”

นาโค อ.ช้าง จินฺเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “สเจ ถ้าว่า (อภัย ภิกษุ) อ.ภิกษุนี้
อุคคหิตวัตโต เป็นผู้มัวตรอันเรียนเอาแล้ว ภวิสฺสติ จักเป็นไชร้, (อภัย ภิกษุ)
อ.ภิกษุนี้ น จเปสฺสติ จักไม่วางไว้ ปริกฺขารํ ซึ่งบริหาร อตุตโน ของตน นิสฺสันท-
ปาสาณผลเก บนแผ่นดินอันเป็นที่ประทับนั่ง สตุถุ ของพระศาสดา” อิติ ดังนี้ ฯ

ช้างตัวประเสริฐคิดว่า “ถ้าภิกษุนี้จะเป็นผู้มัวตรที่ศึกษาเอาแล้ว ภิกษุนี้จะไม่วางบริหาร
ของตัวเองบนแผ่นดินที่ประทับนั่งของพระศาสดา”

นาโค สุทฺธกัตฺตานิ จินฺเตสิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก “สเจ ปริกัปปัตถะ อภัย วิเสสนะ
ของ ภิกษุๆ สุทฺธกัตฺตานิ ภวิสฺสติ ฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก อุคคหิตวัตโต วิกติกัตฺตานิ
ใน ภวิสฺสติ, อภัย วิเสสนะของ ภิกษุๆ สุทฺธกัตฺตานิ จเปสฺสตีติ อาชยาตบทกัตฺตวาจก
สตุถุ สามิสัมพันธะใน นิสฺสันทปาสาณผลเก ฯ วิสยาธาระใน จเปสฺสติ อตุตโน สามิ-
สัมพันธะใน ปริกฺขารํ าวุตตกัมมะใน จเปสฺสติ นคัพฺทํ ปฏิเสธะใน จเปสฺสติ” อิติ
คัพฺทํ อาการะใน จินฺเตสิ ฯ

๖๙. เถโร ปตฺตจิวริ ภูมียํ จเปสิ ฯ

เถโร อ.พระเถระ จเปสิ วางไว้แล้ว ปตฺตจิวริ ซึ่งบาตรและจิวร ภูมียํ ที่ภาคพื้น ฯ
พระเถระวางบาตรและจิวรไว้ที่ภาคพื้น

เถโร สุทฺธกัตฺตานิ จเปสิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก ปตฺตจิวริ าวุตตกัมมะใน จเปสิ
ภูมียํ วิสยาธาระใน จเปสิ ฯ

๗๐. วตฺตสมฺปนฺนา หิ ครุณฺ อาสเน วา สยเน วา อตุตโน ปริกฺขารํ น จเปนฺติ ฯ

หิ จริงอยู่ (ชนา) อ.ชน ท. วตฺตสมฺปนฺนา ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยวัตร น จเปนฺติ ย่อม
ไม่วางไว้ ปริกฺขารํ ซึ่งบริหาร อตุตโน ของตน อาสเน วา บนอาสนะหรือ สยเน
วา หรือว่าบนที่นอน ครุณฺ ของครู ท. ฯ

เป็นความจริงที่ว่า เหล่าชนที่ถึงพร้อมด้วยขั้ววัตร จะไม่วางบริหารของตัวเองบน อาสนะหรือที่นอนของครูทั้งหลาย

หิศัพท ทัฬหีกรณโชตกะ วุตตสมปยุนา วิเสสณะของ ชนาๆ สุทธกัตตานิ จเปนุติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ครูณ สามีสัมพันธะใน อาสนเ และ สยเน อาสนเ กิติ สยเน กิติ วิสยาระใน จเปนุติ วา สองศัพท ปทวิกปัติตะเข้ากับ อาสนเ และ สยเน อุตตโน สามีสัมพันธะใน ปริกขารุๆ อุตตกัมมะใน จเปนุติ นศัพท ปฏิสะระใน จเปนุติ ฯ

๗๑. โส ตํ ทิสฺวา ปสนฺนจิตฺโต อโหสิ ฯ

โส (หตุถิ) ตํ (อาการุ) ทิสฺวา ปสนฺนจิตฺโต อโหสิ ฯ

โส (หตุถิ) อ.ช่างนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (อาการุ) ซึ่งอาการนั้น ปสนฺนจิตฺโต มีจิต อันเลื่อมใสแล้ว อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

ช่างนั้นเห็นอากัปฺกิริยานั้นแล้ว ก็มีจิตเลื่อมใส

โส วิเสสณะของ หตุถิๆ สุทธกัตตานิ อโหสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสณะของ อาการุๆ อุตตกัมมะใน ทิสฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปสนฺน- ปสนฺนจิตฺโต วิกติกัตตานิ อโหสิ ฯ

๗๒. เถโร สตฺถารุ วนฺทิตฺวา เอกมฺหุตฺตํ นิสฺสีทิ ฯ

เถโร อ.พระเถระ วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตฺถารุ ซึ่งพระศาสดา นิสฺสีทิ นั่งแล้ว เอกมฺหุตฺตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

พระเถระถวายบังคมพระศาสดาแล้วนั่ง ณ ที่สมควร

เถโร สุทธกัตตานิ นิสฺสีทิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก สตฺถารุ อุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิสฺสีทิ เอกมฺหุตฺตํ อาชาระใน นิสฺสีทิ ฯ

๗๓. สตุถา “อานนท เอกโก ว อาคโตสตีติ ปุจฉิตฺวา ปญจสเทหิ ภิกฺขุหิ สหฺริ อาคตภาวํ
 สุตฺวา “กุหิ ปน เตติ วตฺวา, “ตุมหากํ จิตฺตํ อชานนฺโต พหิ จเปตฺวา อาคโตมฺหิตฺติ
 วุตฺเต, “ปุกฺโกสภาหิ เตติ อาห ๕

สตุถา “(ตุ) อานนท เอกโก ว อาคโต อสิ” อิติ ปุจฉิตฺวา (เถรสฺส) ปญจสเทหิ ภิกฺขุหิ
 สหฺริ อาคตภาวํ สุตฺวา “กุหิ ปน (จาเน) เต (ภิกฺขุ คตา)” อิติ วตฺวา, “(อห) ตุมหากํ จิตฺตํ
 อชานนฺโต พหิ จเปตฺวา อาคโต อมฺหิ” อิติ (วเจเน เถเรน) วุตฺเต, “(ตุ) ปุกฺโกสภาหิ เต
 (ภิกฺขุ)” อิติ อาห ๕

สตุถา อ.พระศาสดา ปุจฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “อานนท ดูก่อนอานนท (ตุ)
 อ.เธอ เอกโกว ผู้ผู้เดียวเที่ยว อาคโต เป็นผู้มาแล้ว อสิ ย่อมเป็นหรือ?” อิติ ดังนี้
 สุตฺวา ทรงสดับแล้ว เถรสฺส อาคตภาวํ ซึ่งความที่แห่งพระเถระเป็นผู้มาแล้ว สหฺริ
 กับ ภิกฺขุหิ ด้วยภิกษุ ท. ปญจสเทหิ ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ
 ว่า “ปน ก็ เต (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น (คตา) ไปแล้ว กุหิ (จาเน) ในที่ไหน”
 อิติ ดังนี้, (วเจเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(อห) อ.ข้าพระองค์ อชานนฺโต ไม่ทราบอยู่
 จิตฺตํ ซึ่งพระทัย ตุมหากํ ของพระองค์ จเปตฺวา พักไว้แล้ว พหิ ในภายนอก อาคโต
 เป็นผู้มาแล้ว อมฺหิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ (เถเรน) อันพระเถระ วุตฺเต กราบทูลแล้ว,
 อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุ) อ.เธอ ปุกฺโกสภาหิ จงร้องเรียก เต (ภิกฺขุ) ซึ่งภิกษุ ท.
 เหล่านั้น” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาตรัสถามว่า “อานนท เธอมาผู้เดียวเท่านั้นหรือ?” ทรงสดับว่าพระเถระมา
 พร้อมกับพวกภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป จึงตรัสว่า “ก็ พวกภิกษุเหล่านั้นไปที่ไหนกัน?”
 เมื่อพระเถระกราบทูลว่า “ข้าพระองค์ไม่ทราบพระทัยของพระองค์ จึงพักไว้ข้างนอก
 แล้วจึงมา”, ตรัสว่า “เธอจงเรียกภิกษุเหล่านั้นมา”

สตุถา สุทฺถกัตตาโน อาห ๕ อาชยตบทกัตตฺวาจก “อานนท อาลปนะ ตุํ สุทฺถกัตตา
 ใน อสิ ๕ อาชยตบทกัตตฺวาจก เอวคัพทํ อวชารณะเข้ากับ เอกโก ๕ วิเสสนะของ ตุํ
 อาคโต วิกตีกัตตาโน อสิ” อิติคัพทํ อาการะใน ปุจฉิตฺวา ๕ ปุพพกาลกิริยาใน สุตฺวา
 เถรสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน อาคตภาวํ ปญจสเทหิ วิเสสนะของ ภิกฺขุหิ ๕ สหฺตถตติยา
 เข้ากับ สหฺริ ๕ กิริยาสมวายะใน อาคต- อาคตภาวํ อวุตตกัมมะใน สุตฺวา ๕ ปุพพกาล-
 กิริยาใน วตฺวา “ปนคัพทํ วากยารัมภโชตกะ เต วิเสสนะของ ภิกฺขุ ๕ สุทฺถกัตตาโน

คตวาท กิตตบทกัตตวาทจก กุหิ วิเสสณะของ จาเนจ วิสยาธาระใน คตวาท” อิติศัพท์ อาการะ
 ใน วตวาท ปุพพกาลกิริยาใน อาห, “อห สุทธกัตตวาทใน อมฺหิจ อาชยาตบทกัตตวาทจก
 ตุมหาก สามีสัมพันธ์ระใน จิตตจ อวุตตกัมมะใน อชานนฺโตจ อพฺภันตริกิริยาของ อห
 พหิ อาการะใน จเปตวาท ปุพพกาลกิริยาใน อากโตจ วิกตีกัตตวาทใน อมฺหิ” อิติศัพท์
 สรุปะเน วจเนจ ลักษณะใน วุตเตจ ลักษณะกิริยา เถเรน อนภิตกัตตวาทใน วุตเต, “ตว
 สุทธกัตตวาทใน ปกฺโกสาหิจ อาชยาตบทกัตตวาทจก เต วิเสสณะของ ภิกฺขุจ อวุตตกัมมะ
 ใน ปกฺโกสาหิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๫

๗๔. เถโร ตถา อกาสิ ๫

เถโร อ.พระเถระ อกาสิ ได้กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น ๫

พระเถระได้กระทำเหมือนอย่างนั้น

เถโร สุทธกัตตวาทใน อกาสิจ อาชยาตบทกัตตวาทจก ตถา กิริยาวิเสสณะใน อกาสิ ๫

๗๕. เต ภิกฺขุ อาคนฺตวาท สตุถารํ วนฺทิตฺตวาท เอกมนฺตํ นิสีทิสฺสุ ๫

เต ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น อาคนฺตวาท มาแล้ว วนฺทิตฺตวาท ถวายบังคมแล้ว
 สตุถารํ ซึ่งพระศาสดา นิสีทิสฺสุ นั้งแล้ว เอกมนฺตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ๫

ภิกษุเหล่านั้นพากันมาถวายบังคมพระศาสดา แล้วนั้ง ณ ที่สมควร

เต วิเสสณะของ ภิกฺขุจ สุทธกัตตวาทใน นิสีทิสฺสุจ อาชยาตบทกัตตวาทจก อาคนฺตวาท
 ปุพพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺตวาท สตุถารํ อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺตวาทจก ปุพพกาลกิริยาใน
 นิสีทิสฺสุ เอกมนฺตํ อาการะใน นิสีทิสฺสุ ๫

๗๖. สตุถา เตหิ สทฺธี ปฏฺฐิสนฺถารํ กตฺตวาท, เตหิ ภิกฺขุหิ “ภานฺเต ภควา พุทฺธสุชฺชมาโล
 เจว ขตฺตยสุชฺชมาโล จ, ตุมฺहेหิ เตมาสํ เอกเกหิ ติฏฺฐจฺจนฺเตหิ นิสีทฺนฺเตหิ จ ทุกฺกํ
 กตฺ; วตฺตปฏฺฐิวตฺตการโกปิ มุโขทททายโกปิ นาโหสิ มณฺเฑติ วุตเต, “ภิกฺขเว
 ปาโรเลยฺยกทฺตตินา มม สพฺพกิจฺจานิ กตฺตานิ, เอวฺรุปี หิ สหายกํ ลภฺนฺเตน เอกโต
 วสิตฺถุํ ยุตฺตํ, อลภฺนฺตสฺส เอกจาริกภาโว ว เสยฺโยติ วตฺตวาท อีมา นาควคฺเค ติสฺโส

คาถาโย อภาสี

“สเจ ลเภถ นิปกั สหายั
 สหุธีจรั สาธุวิหาริ ธีรั,
 อภิภุยุย สพฺพานิ ปริสฺสยานิ
 จเรยฺย เตนตฺตมโน สตีมา ฯ
 โน เจ ลเภถ นิปกั สหายั
 สหุธีจรั สาธุวิหาริ ธีรั,
 ราชาว รฎฺจัน วิชิตํ ปหาย,
 เอโก จเร, มาตงฺครณฺเฆว นาโค ฯ

เอกสฺส จริตํ เสยฺโย, นตฺถิ พาลे สหายตา;
 เอโก จเร น จ ปาปานิ กยิรา,
 อปฺโปสฺสกุโก มาตงฺครณฺเฆว นาโคติ ฯ

สตถา เตหิ (ภิกษุหิ) สหุธี ปฏิสนฺธารุ กตฺวา, เตหิ ภิกษุหิ “ภนฺเต ภควา พุทฺธสฺสุมมาโล เจว
 ขตฺตยสฺสุมมาโล จ (โหติ), ตุมฺเหหิ เตมาสํ เอกเกหิ ติฏฺฐนฺเตหิ นิสินฺนเตหิ จ ทุกฺกริ (กมฺม)
 กตฺ; วตฺตปฏิวตฺตการโกปิ มุโขทกทหายโกปิ (ปฺคฺคโล) น อโหสิ มณฺเฆติ (วจเน) วุตฺเต,
 “ภิกฺขเว ปาริเลยฺยกทตฺตินา มม สพฺพกิจฺจანი กตานิ, (ปฺคฺคเลน) เอวรूपิ หิ สหายกั ลภนฺเตน
 เอกโต วสิตฺถุ ยุตฺตํ, (ปฺคฺคลสฺส เอวรूपิ สหายกั) อลภนฺตสฺส เอกจาริกภาโว ว เสยฺโย (โหติ)
 อิติ วตฺวา อีมา นาควคฺเค ติสฺโส คาถาโย อภาสี

“สเจ (ปฺคฺคโล) ลเภถ นิปกั สหายั
 (อตฺตนา) สหุธีจรั สาธุวิหาริ ธีรั,
 (โส ปฺคฺคโล) อภิภุยุย สพฺพานิ ปริสฺสยานิ
 จเรยฺย เตน (สหายเณ) สหุธี อตฺตมโน สตีมา (หุตฺวา) ฯ
 โน เจ (ปฺคฺคโล) ลเภถ นิปกั สหายั
 (อตฺตนา) สหุธีจรั สาธุวิหาริ ธีรั,
 ราชา อิว รฎฺจัน (อตฺตนา) วิชิตํ ปหาย (จรณฺโต),
 (โส ปฺคฺคโล) เอโก (หุตฺวา) จเร, มาตงฺโค อรณฺเฆ (จรณฺโต) อิว นาโค ฯ

เอกสฺส (ปฺคฺคลสฺส) จริตํ เสยฺโย (โหติ), นตฺถิ (หิ) พาลे สหายตา;
 (โส ปฺคฺคโล) เอโก (หุตฺวา) จเร น จ ปาปานิ กยิรา,

อปโปสสุโก มาตงโค อรมณเณ (จรรนโต) อิว นาโคติ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา กตวา ทรงกระทำแล้ว ปฏิสนฺถาริ ซึ่งการปฏิสนฺถาริ สทฺธิ กับ เตหิ (ภิกขุหิ) ด้วยภิกษุ ท. เหล่านั้น, (วจนเ) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค พุทฺธสุขมาโล จ เอว เป็นพระพุทฺธเจ้าผู้ละเอียดอ่อนด้วยนั้นเทียว ขตฺติยสุขมาโล จ เป็นกษัตริย์ผู้ละเอียดอ่อนด้วย (โหติ) ย่อมเป็น, (กมฺม) อ.กรรม ทุกฺกริ อันบุคคลกระทำได้โดยยาก ตุมฺเหหิ อันพระองค์ เอกเกหิ ผู้ผู้เดียว ติฏฺฐนฺเตหิ จ ผู้ประทับยืนอยู่ด้วย นิสินฺนฺเตหิ จ ผู้ประทับนั่งอยู่ด้วย เตมาสสิ ตลอดเตือนสาม กตฺ ทรงแสดงแล้ว, (ปฺคฺคฺโล) อ.บุคคล วตฺตปฏิวตฺต- การโกปิ ผู้กระทำซึ่งวัตรใหญ่และวัตรน้อยก็ดี มุโขทกทายโกปิ ผู้ถวายน้ำเป็น เครื่องชำระซึ่งพระพักตร์ก็ดี น อโหสิ มณฺเณ เห็นจะไม่ได้มีแล้ว” อิติ ดังนี้ เตหิ ภิกขุหิ อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตฺเต กราบทูลแล้ว, วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. สพุพฺภิจฺจาหิ อ.กิจทั้งปวง ท. มม ของเรา ปาโรเลยยก- หตฺถินา อันช้างชื่อว่าปารีเลยยกะ กตานิ ทรงแสดงแล้ว, หิ จริจฺอยู่ (ปฺคฺคฺเลน) เอวรूपิ สหายกํ ลภฺนฺเตน เอกโต วสิตฺ อ.อัน- อันบุคคล ผู้ได้อยู่ ซึ่งสหาย ผู้มี อย่างนี้เป็นรูป อยู่ โดยความเป็นอันเดียวกัน ยุตฺตํ ทวแล้ว, (เอวรूपิ สหายกํ) อลภฺนฺตสฺส (ปฺคฺคฺลสฺส) เอกจาริกภาโว อ.ความที่ แห่งบุคคล ผู้ไม่ได้อยู่ ซึ่งสหาย ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป เป็นผู้เที่ยวไปผู้เดียว เสยฺโย เป็นคุณชาติประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ตรัสแล้ว คาถาโย ซึ่งพระคาถา ท. ติสฺโส สาม นาควคฺเค ในนาควรรค อีมา เหล่านี้ อิติ ว่า

“สเจ ถ้าว่า (ปฺคฺคฺโล) อ.บุคคล ลภเถ พึงได้ สหายํ ซึ่งสหาย นิปกํ ผู้มีปัญญาเป็นเครื่องรักษาซึ่งตนโดยไม่เหลือ ธีริ ผู้เป็น ปราชญ์ สาธุวิหารี ผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่อันยังประโยชน์ให้ สำเร็จ สทฺธิจฺริ ผู้เที่ยวไปอยู่กับ (อตฺตนา) ด้วยตนไซ้, (โส ปฺคฺคฺโล) อ.บุคคลนั้น อตฺตมโน เป็นผู้มีใจเป็นของแห่งตน สติมา เป็นผู้มั่งคั่ง (หุตฺวา) เป็นแล้ว อภิกุญฺย ครอบงำแล้ว ปริสฺสยานิ ซึ่งอันตราย ท. สพุพานิ ทั้งปวง จเรยฺย พึงเที่ยว ไป (สทฺธิ) กับ เตน (สหาเยน) ด้วยสหายนั้น, เจ หากว่า (ปฺคฺคฺโล) อ.บุคคล โน ลภเถ ไม่พึงได้ สหายํ ซึ่งสหาย

นิปภั ผู้มีปัญญาเป็นเครื่องรักษาซึ่งตนโดยไม่เหลือ ธีร ผู้เป็น
 ปราชญ์ สาธุวิหารี ผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่อันยังประโยชน์ให้
 สำเร็จ สทุธิจรัม ผู้เที่ยวไปอยู่กับ (อตุตนา) ด้วยตนไซร์, (โส
 ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น เอโก เป็นคนเดียว (หุตฺวา) เป็นแล้ว
 จเร ฟังเที่ยวไป ราชา อิว เพียงตั้ง อ.พระราชา ปหาย ทรง
 ละแล้ว รฏฺจฺ ซึ่งแว่นแคว้น (อตุตนา) วิชิต์ อัน- อันพระองค์
 -ทรงชนะวิเศษแล้ว (จรฺหฺโต) เสด็จเที่ยวไปอยู่, มาตงฺโค
 อิว เพียงตั้ง อ.ช้าง นาโค ตัวประเสริฐ (จรฺหฺโต) เที่ยวไปอยู่
 อรณฺเณ ในป่า, จริตฺ อ.การเที่ยวไป เอกสุส (ปุคฺคฺลสุส) แห่ง
 บุคคลคนเดียว เสยโย เป็นกิริยาประเสริฐกว่า (โหติ) ย่อม
 เป็น, (หิ) เพราะว่า สหายตา อ.คุณเครื่องความเป็นแห่งสหาย
 พาเล ในคนพาล นตฺถิ ย่อมไม่มี, (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น
 เอโก เป็นผู้เดียว (หุตฺวา) เป็นแล้ว จเร ฟังเที่ยวไป มาตงฺโค
 อิว เพียงตั้ง อ.ช้าง นาโค ตัวประเสริฐ อปฺโปสุสฺสูกโก ตัวมี
 ความขวนขวายน้อย (จรฺหฺโต) เที่ยวไปอยู่ อรณฺเณ ในป่า จ
 ด้วย น กยิรา ไม่พึงกระทำ ปาปานิ ซึ่งบาป ท. จ ด้วย”
 อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาทรงทำปฏิสันถารกับพวกภิกษุเหล่านั้น, เมื่อพวกภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า
 “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาค ทรงเป็นพระพุทธรเจ้าผู้สุขุมลชาติ ทรงเป็น
 กษัตริย์ผู้สุขุมลชาติ, กรรมที่ทำได้ยากที่พระองค์เพียงลำพังพระองค์เดียวประทับยืน
 และประทับนั่งทรงกระทำตลอดไตรมาส, บุคคลผู้ทำวัตรน้อยใหญ่ก็ดี ผู้ถวายน้ำล้าง
 พระพักตร์ก็ดี เห็นจะไม่ได้มีแล้ว” ดังนี้, ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กิจทั้งหลายทั้ง
 ปวงของเรา ช้างปารีเลยยกะช่วยทำให้, ความจริง การที่บุคคลผู้ได้สหายเห็นปานนี้
 อยู่ร่วมกัน สมควรแล้ว, ภาวะที่บุคคลผู้เที่ยวไปผู้เดียว แห่งบุคคลผู้ไม่ได้สหายเห็น
 ปานนี้แหละ เป็นภาวะประเสริฐกว่า” ดังนี้แล้ว ได้ตรัส ๓ พระคาถาเหล่านี้ในนาควรรค
 ว่า

“ถ้าบุคคลพึงได้สหายผู้มีปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน ผู้เป็นนัก
 ปราชญ์ ผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ที่ทำประโยชน์ให้สำเร็จได้ ผู้

ร่วมเดินทางไשר, บุคคลนั้น เป็นตัวของตัวเอง มีสติ ครอบงำ
อันตรายทั้งหลายทั้งปวง พึงเที่ยวไปกับสหายนั้น, ถ้าบุคคล
ไม่พึงได้สหายผู้มีปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน ผู้เป็นนักปราชญ์
ผู้มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ที่ทำประโยชน์ให้สำเร็จได้ ผู้ร่วมเดิน
ทางไשר, บุคคลนั้น เป็นผู้เที่ยวพึงเที่ยวไป ดุจพระราชาทรง
สละแว่นแคว้นที่พระองค์ทรงชนะแล้ว เสด็จเที่ยวไปอยู่ และ
ดุจช้างตัวประเสริฐเที่ยวไปอยู่ในป่า ฉะนั้น, การเที่ยวไปแห่ง
บุคคลผู้เดียว เป็นภาวะประเสริฐกว่า, เหตุว่า คุณเครื่องความ
เป็นสหายในคนพาล ย่อมไม่มี, บุคคลนั้น เป็นผู้เที่ยวพึงเที่ยว
ไป ดุจช้างตัวประเสริฐตัวมีความชวนชวายน้อยเที่ยวไปในป่า
และไม่พึงทำบาปทั้งหลาย” ดังนี้

สตถา สุทรกัตตาใน อภาสิฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก เตหิ วิเสสณะของ ภิกฺขุหิฯ สหัตถ-
ตติยาเข้ากับ สหุริฯ กิริยาสมวายะใน กตฺวา ปฏิสนฺถารํ อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ
ปุปฺพกาลกิริยาใน วตฺวา, เตหิ วิเสสณะของ ภิกฺขุหิฯ อนภิตกัตตาใน วุตฺเต “ภนฺเต
อालปนะ ภควา สุทรกัตตาใน โหติฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก พุทฺธสุขุมาลो กิติ
ขตฺตियสุขุมาลो กิติ วิคิตกัตตาใน โหติ เอวคัพฺพ อวธารณะเข้ากับ จจฺ สองคัพฺพ
ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ พุทฺธสุขุมาลो และ ขตฺตियสุขุมาลो, ทฺวกรํ วิเสสณะของ กมฺมํฯ
วุตตกัมมะใน กตฺฯ กิตบทกัมมวาจก ตุมฺเหหิ อนภิตกัตตาใน กตฺ เตมาสํ อัจจันต-
สังโยคะใน ติฏฺฐนฺเตหิ และ นิสินฺนฺเตหิ เอกเกหิ กิติ ติฏฺฐนฺเตหิ กิติ นิสินฺนฺเตหิ กิติ
วิเสสณะของ ตุมฺเหหิ, อปิ สองคัพฺพ อเปกขัตถะเข้ากับ วุตตปฏิวตฺตการโก และ
มุโขทททายโก วุตตปฏิวตฺตการโก กิติ มุโขทททายโก กิติ วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ
สุทรกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก นคัพฺพ ปฏิเสระใน อโหสิ มณฺเฑ
สังสยัตถะ” อิตติคัพฺพ สฺรปะใน วจเนฯ ลักขณะใน วุตฺเตฯ ลักขณะกิริยา, “ภิกฺขเว
อालปนะ สพุพกิจฺจანი วุตตกัมมะใน กตฺานิฯ กิตบทกัมมวาจก ปาโรเลยยกหตฺธินา
อนภิตกัตตาใน กตฺานิ มม สามีสัมพันธะใน สพุพกิจฺจანი, หิตัพฺพ ทฬหิกรณฺชตฺตะกะ
วสิตุํ ตุมฺมัตถกัตตาใน ยุตฺตํฯ กิตบทกัตตฺวาจก เอวรूपํ วิเสสณะของ สหายกํฯ อวุตตกัมมะ
ใน ลภนฺเตนฯ วิเสสณะของ ปุคฺคเลนฯ อนภิตกัตตาใน วสิตุํ เอกโต ตติยาวิเสสณะ
ใน วสิตุํ, เอวคัพฺพ อวธารณะเข้ากับ เอกจาริกภาโวฯ สุทรกัตตาใน โหติฯ อาชยาด

บทกัณฑ์จาก เอรูรูป วิเสสณะของ สหายกัณฑ์ อวตตกัมมะใน อลภนุตตสสุ วิเสสณะของ ปุคฺคฺลสฺสสุ ภาวาทิสัมพันธะใน เอกจาริกภาโว เสยโย วิกตีกัตตานิ โหติ” อิตีศัพท อากาธะใน วตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อภาสี อีมา วิเสสณะของ คาถาโย นาควคฺเค วิสยาธาระใน คาถาโย ติสฺโส วิเสสณะของ คาถาโยจฺ อวตตกัมมะใน อภาสี

“สเจ ปริกัปปัตถะ ปุคฺคฺโล สุทฺธกัตตานิ ลภถจฺ อาชยตบท กัตฺตฺวาจก นิปกั วิเสสณะของ สหายจฺ อวตตกัมมะใน ลภถ อตฺตนา สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิ- สทฺธิจฺร กัตฺติ สาธุวิหารี กัตฺติ ธีร กัตฺติ วิเสสณะของ สหาย, โส วิเสสณะของ ปุคฺคฺโลจฺ สุทฺธกัตตานิ จเรยฺยจฺ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก อภิภุญฺย ปุพฺพกาลกิริยา ใน จเรยฺย สพฺพานิ วิเสสณะของ ปริสฺสยานิจฺ อวตตกัมมะใน อภิภุญฺย เตน วิเสสณะของ สหายเณจฺ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิจฺร กิริยาสมวายะใน จเรยฺย อตฺตมโน กัตฺติ สติมา กัตฺติ วิกตีกัตตานิ หุตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อภิภุญฺย, เจ ปริกัปปัตถะ ปุคฺคฺโล สุทฺธกัตตานิ ลภถจฺ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก โนศัพท ปฏฺิเสธะใน ลภถ นิปกั วิเสสณะของ สหายจฺ อวตตกัมมะใน ลภถ อตฺตนา สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิ- สทฺธิจฺร กัตฺติ สาธุวิหารี กัตฺติ ธีร กัตฺติ วิเสสณะของ สหาย, โส วิเสสณะของ ปุคฺคฺโลจฺ สุทฺธกัตตานิ จเรจฺ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เอโก วิกตีกัตตานิ หุตฺวาจฺ สมานกาลกิริยาใน จเร ราชชา อุปมาลึงคัตถะ อิวศัพท อุปมาโชตกะเข้ากับ ราชชา รมฺจํ วิชิตํ ปหาย จรฺนโต, รมฺจํ อวตตกัมมะใน ปหาย อตฺตนา อนภิตกัตตานิ วิชิตจฺ วิเสสณะของ รมฺจํ ปหาย ปุพฺพกาลกิริยาใน จรฺนโตจฺ วิเสสณะของ ราชชา, มาตงฺโค อุปมาลึงคัตถะ อรณฺเณ วิสยาธาระใน จรฺนโต อิวศัพท อุปมาโชตกะเข้ากับ มาตงฺโค อรณฺเณ นาโค จรฺนโต, นาโค กัตฺติ จรฺนโต กัตฺติ วิเสสณะของ มาตงฺโค, จริตํ สุทฺธกัตตานิ โหติจฺ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เอกสฺส วิเสสณะของ ปุคฺคฺลสฺสสุ สามีสัมพันธะใน จริตํ เสยโย วิกตีกัตตานิ โหติ, หิตัพท เหตุโชตกะ สหายตา สุทฺธกัตตานิ นตฺถิจฺ กิริยา-

บทกัตตฺวาจก พาละ วิสยาธาระใน สหายตา, โส วิเสสนะ
 ของ ปุคฺคโลจฺ สุทฺธกัตตฺวาใน จเร และกยิรา จเร กิตฺติ กยิรา
 กิตฺติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอโก วิกิตฺกัตตฺวาใน หุตฺวาจ
 สมานกาลกิริยาใน จเร นศฺพท์ ปฏิเสษะใน กยิรา จศฺพท์
 ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ เอโก จเร และ น ปาปานิ กยิรา,
 ปาปานิ อวุตตกัมมะใน กยิรา อปฺโปสฺสุโก กิตฺติ นาโค กิตฺติ
 จรฺนุโต กิตฺติ วิเสสนะของ มาตงฺโคจฺ อุปฺมาลึงคัตถะ อรณฺเณ
 วิสยาธาระใน จรฺนุโต อิวศฺพท์ อุปฺมาโชตกะเข้ากับ
 อปฺโปสฺสุโก มาตงฺโค อรณฺเณ นาโค จรฺนุโต” อิติศฺพท์
 สรุปะใน อีมา คาทาโย ฯ

๗๗. คาทาปริโยसानะ ปญจสตปิ เต ภิกฺขุ อรหตฺเต ปติฏฺฐหีสฺสุ ฯ

คาทาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคทา เต ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. เหล่า
 นั้น ปญจสตปิ แม้มีร้อยห้าเป็นประมาณ ปติฏฺฐหีสฺสุ ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว อรหตฺเต
 ในความเป็นแห่งพระอรหันต์ ฯ

ในเวลาจบพระคทา ภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูปเหล่านั้น ดำรงอยู่ในพระอรหัต

คาทาปริโยसानะ กาลสัตตมฺใน ปติฏฺฐหีสฺสุ อปีศฺพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ปญจสตจฺ กิตฺติ
 เต กิตฺติ วิเสสนะของ ภิกษุจฺ สุทฺธกัตตฺวาใน ปติฏฺฐหีสฺสุ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อรหตฺเต
 วิสยาธาระใน ปติฏฺฐหีสฺสุ ฯ

๗๘. อานนฺทตฺเถโร อนาถปิณฑิกาทิหิ เปสิตฺ สาสนํ อารโจะตฺวา “ภนฺเต อนาถปิณฑิก-
 ปมฺขา ปณฺจ อริยสาวกโกฏิโย ตุมฺหากํ อากมฺนํ ปจฺจาสีสนฺตีติ อาห ฯ

อานนฺทตฺเถโร อนาถปิณฑิกาทิหิ (ชเนหิ) เปสิตฺ สาสนํ อารโจะตฺวา “ภนฺเต อนาถปิณฑิก-
 ปมฺขา ปณฺจ อริยสาวกโกฏิโย ตุมฺหากํ อากมฺนํ ปจฺจาสีสนฺตีติ อาห ฯ

อานนฺทตฺเถโร อ.พระอานนทฺผู้เถระ อารโจะตฺวา กราบทูลแล้ว สาสนํ ซึ่งข่าวสาสน์
 อนาถปิณฑิกาทิหิ (ชเนหิ) เปสิตฺ อัน- อันชน ท. มีเศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ
 เป็นต้น ส่งมาแล้ว อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อริย-

สาวกโกฏิโย อ.โกฏิแห่งอริยสาวก ท. ปญจ ห้า **อนาถปิณฑิกปมฺชา** มีเศรษฐีชื่อ
ว่าอนาถปิณฑิกจะเป็นประมุข **ปจฺจาสิสนฺติ** ย่อมหวังเฉพาะ **อาคมนํ** ซึ่งการเสด็จมา
ตุมหากํ ของพระองค์” **อิติ** ดังนี้ ฯ

พระอานนทเถระกราบทูลข่าวสาส์นที่พวกชนมีอนาถปิณฑิกเศรษฐีเป็นต้นส่งมา
กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อริยสาวก ๕ โภกิมีอนาถปิณฑิกเศรษฐีเป็นประมุข
ย่อมหวังการเสด็จมาของพระองค์”

อานนทเถโร สุทฺธกัถฺตานิ อาห ๑ อาชยาตบทกัถฺตฺวาจก อนาถปิณฑิกาทิหิ วิเสสณะ
ของ ชเนหิ ๑ อนภิทกัถฺตานิ เปสิตํ ๑ วิเสสณะของ สาสน ๑ อุตตกัถฺมมะไน
อาโรเจตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาไน อาห “ภนฺเต อาลปนะ อนาถปิณฑิกปมฺชา กัถิ ปญจ
กัถิ วิเสสณะของ อริยสาวกโกฏิโย ๑ สุทฺธกัถฺตานิ ปจฺจาสิสนฺติ ๑ อาชยาตบทกัถฺตฺวาจก
ตุมหากํ สามีสัมพันธะไน อาคมนํ ๑ อุตตกัถฺมมะไน ปจฺจาสิสนฺติ” **อิตฺตํ** อาการะไน
อาห ๑

๗๙. สตุถา “เตนหิ คณฺหาหิ ปตฺตจิวฺรณฺติ ปตฺตจิวฺรํ คาทาเปตฺวา นิกฺขมิ ๑

สตุถา “เตนหิ (ตุว์) คณฺหาหิ ปตฺตจิวฺรณฺติ (วตฺวา อานนฺทเถรํ) ปตฺตจิวฺรํ คาทาเปตฺวา
นิกฺขมิ ๑

สตุถา อ.พระศาสดา (วตฺวา) ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า “**เตนหิ** ถ้าอย่างนั้น **(ตุว์)** อ.เธอ
คณฺหาหิ จงถือเอา **ปตฺตจิวฺรํ** ซึ่งบาตรและจีวร” **อิติ** ดังนี้ **(อานนฺทเถรํ)** ยังพระ
อานนทผู้เถระ **คาทาเปตฺวา** ให้ถือเอาแล้ว **ปตฺตจิวฺรํ** ซึ่งบาตรและจีวร **นิกฺขมิ** เสด็จ
ออกไปแล้ว ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้น เธอจงถือเอาบาตรและจีวร” ทรงใช้ให้พระอานนทเถระ
ถือเอาบาตรและจีวร แล้วเสด็จออกไป

สตุถา สุทฺธกัถฺตานิ นิกฺขมิ ๑ อาชยาตบทกัถฺตฺวาจก “เตนหิ อุกฺโขชนฺตถะ ตฺวํ สุทฺธกัถฺตานิ
ไน คณฺหาหิ ๑ อาชยาตบทกัถฺตฺวาจก ปตฺตจิวฺรํ อุตตกัถฺมมะไน คณฺหาหิ” **อิตฺตํ** อาการะไน
วตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาไน คาทาเปตฺวา อานนฺทเถรํ การิตกัถฺมมะไน
คาทาเปตฺวา ปตฺตจิวฺรํ อุตตกัถฺมมะไน คาทาเปตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาไน นิกฺขมิ ๑

๘๐. นาโค คนตุวา มคฺเค ติริยํ อฏฺจาสิ ฯ

นาโค อ.ช้างตัวประเสริฐ คนตุวา ไปแล้ว อฏฺจาสิ ได้ยินแล้ว ติริยํ ขวาง มคฺเค ใน
หนทาง ฯ

ช้างตัวประเสริฐได้ไปยืนขวางทาง

นาโค สุกฺกัตตาใน อฏฺจาสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก คนตุวา ปุพฺพกาลกิริยาใน
อฏฺจาสิ มคฺเค วิสยาธาระใน อฏฺจาสิ ติริยํ กิริยาวิเสสนะใน อฏฺจาสิ ฯ

๘๑. ภิกฺขุ ตํ ทิสฺวา ภควนฺตํ ปุจฺฉิสฺสุ “กึ กโรติ ฆนฺเตติ ฯ

ภิกฺขุ ตํ (หตฺถิ) ทิสฺวา ภควนฺตํ ปุจฺฉิสฺสุ “(หตฺถิ) กึ กโรติ ฆนฺเตติ ฯ

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (หตฺถิ) ซึ่งช้างนั้น ปุจฺฉิสฺสุ ทูลถามแล้ว ภควนฺตํ
ซึ่งพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (หตฺถิ) อ.ช้าง กโรติ จะ
กระทำ กึ ซึ่งอะไร?” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุเห็นช้างนั้นแล้วทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ช้างจะทำอะไร พระเจ้าข้า”

ภิกฺขุ สุกฺกัตตาใน ปุจฺฉิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตํ วิเสสนะของ หตฺถิฯ อวุตตกัมมะ
ใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิสฺสุ ภควนฺตํ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิสฺสุ “ฆนฺเต อาลปนะ
หตฺถิ สุกฺกัตตาใน กโรติฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก กึ อวุตตกัมมะใน กโรติ” อิติศัพท์
อาการะใน ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

๘๒. “ตุมหากํ ภิกฺขเว ภิกฺขํ ทาตุํ ปจฺจาสิสฺสติ, ทีฆรตฺตํ โข ปนายํ มยฺหํ อูปการโก,
นาสฺส จิตฺตํ โกเปตุํ วฏฺฏติ, นีวตฺตถ ภิกฺขเวติ ฯ

(สฺตถา) “(หตฺถิ) ตุมหากํ ภิกฺขเว ภิกฺขํ ทาตุํ ปจฺจาสิสฺสติ, ทีฆรตฺตํ โข ปน อยํ (หตฺถิ)
มยฺหํ อูปการโก (โหติ), น (อมฺเหติ) อสฺส (หตฺถิสฺส) จิตฺตํ โกเปตุํ วฏฺฏติ, (ตุมห) นีวตฺตถ
ภิกฺขเวติ (อาห) ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกษเว ดูก่อนภิกษุ ท. (หตถิ) อ.ช้าง ปจจาสีสตี ย่อมหวังเฉพาะ ทาตุ เพื่ออันถวาย ภิกษุ ซึ่งภิกษา ตุมหากั แก่เธอ ท., ปน ก็ อยั (หตถิ) อ.ช้างนี้ อุปการโก เป็นผู้มีอุปการะ มยหึ แก่เรา ที่มรตตุ โข สิ้นราตรีอันยาวนานหนอ (โหตี) ย่อมเป็น, (อมุเหตี) อสสุ (หตถิสสุ) จิตตุ โโกเปตุ อ.อัน- อันเรา ท. ยังจิต ของช้างนั้น ให้กำเริบ น วฏฏติ ย่อมไม่ควร, ภิกษเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุมเห) อ.เธอ ท. นีวตตถ จงกลับ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ช้างย่อมหวังเพื่อจะถวายภิกษาแก่พวกเธอ, ก็ช้างนี้เป็นผู้มีอุปการะแก่เราสิ้นกาลอันยาวนานแล, การที่พวกเราทำจิตของช้างนั้น ให้กำเริบ ย่อมไม่ควร, ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงพากันกลับเถิด”

สตถา สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภิกษเว อาลปนะ หตถิ สุททกัตตา ใน ปจจาสีสตีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตุมหากั สัมปทานใน ทาตุ ภิกษุ อวุตตกัมมะ ใน ทาตุฯ ตุมตถสัมปทานใน ปจจาสีสตี, ปนศัพท วากยารัมภโศตถะ อยั วิเสสนะ ของ หตถิฯ สุททกัตตาใน โหตีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ที่มรตตุ อัจฉันตสังโยคะใน อุปการโก โขศัพท วจนาลังการะ มยหึ สัมปทานใน อุปการโกฯ วิกตีกัตตาใน โหตี, โโกเปตุ ตุมตถกัตตาใน วฏฏติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นศัพท ปฏิเสระใน วฏฏติ อมุเหตี อนภิตกัตตาใน โโกเปตุ อสสุ วิเสสนะของ หตถิสสุฯ สามีสัมพันธะใน จิตตุฯ การิตกัมมะใน โโกเปตุ, ภิกษเว อาลปนะ ตุมเห สุททกัตตาใน นีวตตถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพท อาการะใน อาห ฯ

๘๓. สตถา ภิกษุ คเหตุวา นีวตติ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา คเหตุวา พาเอาแล้ว ภิกษุ ซึ่งภิกษุ ท. นีวตติ เสด็จกลับแล้ว ฯ
พระศาสดาทรงพาเอาภิกษุทั้งหลายกลับ

สตถา สุททกัตตาใน นีวตติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ภิกษุ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นีวตติ ฯ

๘๔. หตถิปิ วณสณฺฑํ ปวิสิตฺวา ปนสกทลิลลาทีนิน นานาผลานิน สํหริตฺวา ราสี กตฺวา ปุณทิวเส ภิกฺขุณฺโณ อทาสิ ฯ

หตถิปิ แม่ อ.ช้าง ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว วณสณฺฑํ สู้ชู้แห่งป่า สํหริตฺวา รวบรวมแล้ว นานาผลานิน ซึ่งผลไม้ต่างๆ ท. ปนสกทลิลลาทีนิน มีผลขนุนและผลกล้วย เป็นต้น กตฺวา กระทำแล้ว ราสี ให้เป็นกอง อทาสิ ได้ถวายแล้ว ภิกฺขุณฺโณ แก่ภิกษุ ท. ปุณทิวเส ในวันรุ่งขึ้น ฯ

แม้ช้างก็เข้าไปสู่ไพรสณฑ์ แล้วรวบรวมผลไม้ต่างๆ มีผลขนุนและผลกล้วย เป็นต้น ทำให้เป็นกอง แล้วได้ถวายแก่พวกภิกษุในวันรุ่งขึ้น

อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้า หตถิปิ สุกทกัตตาใน อทาสิ อายยาตบทกัตตฺวาจาก วณสณฺฑํ สัมปาปฺถณียกัมมะใน ปวิสิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน สํหริตฺวา ปนสกทลิลลาทีนิน วิเสสณะของ นานาผลานิน อวุตตกัมมะใน สํหริตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา ราสี วิกิตกัมมะใน กตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสิ ปุณทิวเส กาลสัตตมิมิใน อทาสิ ภิกฺขุณฺโณ สัมปทานใน อทาสิ ฯ

.....
.....

๘๕. ปญฺจสตา ภิกฺขุ สพฺพานิน เขเปตฺตุ นาสกฺขีสุ ฯ

ปญฺจสตา ภิกฺขุ สพฺพานิน (ผลานิน) เขเปตฺตุ น อสกฺขีสุ ฯ

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. ปญฺจสตา ผู้มีร้อยห้าเป็นประมาณ น อสกฺขีสุ ไม่ได้ आजแล้ว สพฺพานิน (ผลานิน) เขเปตฺตุ เพื่ออัน ยิ่งผล ท. ทังปวง ให้สิ้นไป ฯ

พวกภิกษุ ๕๐๐ รูป ไม่สามารถที่จะทำให้ผลไม้ทั้งหลายทั้งปวงหมดสิ้นไปได้

ปญฺจสตา วิเสสณะของ ภิกฺขุ สุกทกัตตาใน อสกฺขีสุ อายยาตบทกัตตฺวาจาก สพฺพานิน วิเสสณะของ ผลานิน การิตกัมมะใน เขเปตฺตุ ตุมัตถสัมปทานใน อสกฺขีสุ นศัพทํ ปฏฺิเสธะใน อสกฺขีสุ ฯ

.....
.....
.....

๘๖. ภตฺตกิจฺจปรีโยसानเ สตุถา ปตฺตจิวรี คเหตุวา นิภฺขมิ ฯ

ภตฺตกิจฺจปรีโยसानเ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งกิจด้วยภัตร สตุถา อ.พระศาสดา คเหตุวา ทรงถือเอาแล้ว ปตฺตจิวรี ซึ่งบาตรและจิวร นิภฺขมิ เสด็จออกไปแล้ว ฯ

เวลาเสร็จภัตกิจ พระศาสดาทรงถือเอาบาตรและจิวร แล้วเสด็จออกไป

ภตฺตกิจฺจปรีโยसानเ กาลสัตตมึใน นิภฺขมิ สตุถา สุทฺธกัตฺตาใน นิภฺขมิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ปตฺตจิวรี อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิภฺขมิ ฯ

๘๗. นาโค ภิกฺขุณฺโณ อนฺตรนฺตเรณ คนฺตฺวา สตุถุ ปุโรโต ติริยํ อฏฺฐจาสิ ฯ

นาโค อ.ช่างตัวประเสริฐ คนฺตฺวา ไปแล้ว อนฺตรนฺตเรณ โดยระหว่างๆ ภิกฺขุณฺโณ แห่งภิกษุ ท. อฏฺฐจาสิ ได้ยืนแล้ว ติริยํ ขวาง ปุโรโต ในที่ข้างพระพักตร์ สตุถุ ของพระศาสดา ฯ

ช่างตัวประเสริฐไปโดยระหว่างๆ ของพวกภิกษุ แล้วได้ยืนขวางในที่ข้างพระพักตร์ของพระศาสดา

นาโค สุทฺธกัตฺตาใน อฏฺฐจาสิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ภิกฺขุณฺโณ สามีสัมพันธะใน อนฺตรนฺตเรณ ฯ ตติยาวิเสสณะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อฏฺฐจาสิ สตุถุ สามีสัมพันธะใน ปุโรโตฯ อาชาระใน อฏฺฐจาสิ ติริยํ อาชาระใน อฏฺฐจาสิ ฯ

๘๘. ภิกฺขุ ตํ ทิสฺวา ภควนฺตํ ปุจฺฉิสฺสุ “กึ กโรติ ภนฺเตติ ฯ

ภิกฺขุ ตํ (เหตุถึ) ทิสฺวา ภควนฺตํ ปุจฺฉิสฺสุ “(เหตุถึ) กึ กโรติ ภนฺเตติ ฯ

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (เหตุถึ) ซึ่งข้างนั้น ปุจฺฉิสฺสุ ทูลถามแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เหตุถึ อ.ช่าง กโรติ จะกระทำ กึ ซึ่งอะไร?” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุเห็นข้างนั้นแล้วทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้างจะทำอะไร”

ภิกขุ สุทนต์ตทานใน ปุจฉีสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวจาก ตํ วิเสสนะของ หตฺถีๆ อวุตตกัมมะ
ใน ทิสฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฉีสุ ภควนตํ อวุตตกัมมะใน ปุจฉีสุ “ภนฺเต อาลปนะ
หตฺถี สุทนต์ตทานใน กโรติๆ อาชยาตบทกัตตฺวจาก ก็ อวุตตกัมมะใน กโรติ” อิตฺตฺพท
อาการะใน ปุจฉีสุ ๫

๘๙. “อัย ภิกขเว ตุมฺเห เปเสตฺวา มํ นิวตฺเตตฺติ ๫

(สตุถา) “อัย (หตฺถี) ภิกขเว ตุมฺเห เปเสตฺวา มํ นิวตฺเตตฺติ (อาห) ๫

(สตุถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อัย (หตฺถี)
อ.ข้างนี้ เปเสตฺวา ส่งไปแล้ว ตุมฺเห ซึ่งเธอ ท. มํ ยังเรา นิวตฺเตติ จะให้กลับ”
อิตฺติ ดังนี้ ๫

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้างนี้ส่งพวกเธอแล้วจะให้เรากลับ”

สตุถา สุทนต์ตทานใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตฺวจาก “ภิกขเว อาลปนะ อัย วิเสสนะ
ของ หตฺถีๆ เหตุกัตตทานใน นิวตฺเตติๆ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวจาก ตุมฺเห อวุตตกัมมะใน
เปเสตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิวตฺเตติ มํ การิตกัมมะใน นิวตฺเตติ” อิตฺตฺพท อาการะ
ใน อาห ๫

๙๐. “เอวํ ภนฺเตติ ๫

(ภิกขุ) “เอวํ ภนฺเตติ (ปุจฉีสุ) ๫

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. (ปุจฉีสุ) ทูลถามแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เอวํ
อ.อย่างนั้นหรือ?” อิตฺติ ดังนี้ ๫

ภิกษุทั้งหลายพากันทูลถามว่า “อย่างนั้นหรือ พระเจ้าข้า”

ภิกขุ สุทนต์ตทานใน ปุจฉีสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวจาก “ภนฺเต อาลปนะ เอวํ สัจจวจาก-
ลึงคัตถะ” อิตฺตฺพท อาการะใน ปุจฉีสุ ๫

๙๑. “อาม ภิกษุเวติ ฯ

(สตถา) “อาม ภิกษุเว (เอว)” อิติ (อาห) ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกษุเว คู่ก่อนภิกษุ ท. อาม เออ เอว อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย”

สตถา สุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภิกษุเว อาลปนะ อาม สัมปฏิจจนัตถะ เอว สัจจวาจกสิงคัตถะ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๙๒. อถ นํ สตถา “ปารีเลยยก อิทํ มม อนิวตฺตคมณํ, ตว อิมินา อตฺตภาเวน ฆานํ
วา วิปฺสฺสนํ วา มคฺคผลํ วา นตฺถิ, ติฏฺฐจฺจ ตฺวํ นตฺถิ อาห ฯ

อถ นํ (หตฺถิ) สตถา “ปารีเลยยก อิทํ (คมณ) มม อนิวตฺตคมณํ (โหติ), ตว อิมินา อตฺตภาเวน ฆานํ วา วิปฺสฺสนํ วา มคฺคผลํ วา นตฺถิ, ติฏฺฐจฺจ ตฺวํ นตฺถิ อาห ฯ

อถ ครั้นนั้น สตถา อ.พระศาสดา อาห ตรัสแล้ว นํ (หตฺถิ) กะข้างนั้น อิติ ว่า “ปารีเลยยก คู่ก่อนปารีเลยยกะ อิทํ (คมณ) อ.การไปนี้ อนิวตฺตคมณํ เป็นการไป ไม่กลับ มม ของเรา (โหติ) ย่อมเป็น, ฆานํ วา อ.ฆานหรือ วิปฺสฺสนํ วา หรือว่า อ.วิปฺสฺสนา มคฺคผลํ วา หรือว่า อ.มรรและผล นตฺถิ ย่อมไม่มี ตว แก่เธอ อิมินา อตฺตภาเวน โดยอัตภาพนี้, ตฺวํ อ.เธอ ติฏฺฐจฺจ หยุดอยู่” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น พระศาสดาตรัสกับข้างนั้นว่า “คู่ก่อนปารีเลยยกะ นี้เป็นการไปไม่กลับของเรา, ฆาน วิปฺสฺสนาหรือว่ามรรคผล ย่อมไม่มีแก่เธอโดยอัตภาพนี้, เธอจงหยุดอยู่เถิด”

อถ กาลสัตฺตมึ สตถา สุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นํ วิเสสณะของ หตฺถิฯ อภกิตกัมมะใน อาห “ปารีเลยยก อาลปนะ อิทํ วิเสสณะของ คมณฯ สุทรกัตตานิ ใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน อนิวตฺตคมณฯ วิกตีกัตตานิ ใน โหติ, ฆานํ กัตตี วิปฺสฺสนํ กัตตี มคฺคผลํ กัตตี สุทรกัตตานิ นตฺถิฯ กิริยาบทกัตตฺวาจก ตว สัมปทานใน นตฺถิ อิมินา วิเสสณะของ อตฺตภาเวนฯ ตติยาวิเสสณะใน นตฺถิ วา-สามศัพท์ ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ ฆานํ วิปฺสฺสนํ และ มคฺคผลํ, ตฺวํ สุทรกัตตานิ ติฏฺฐจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๙๓. ตํ สุตฺวา นาโค มุเข โสณฺหํ ปกฺขิปิตฺวา โรทฺหโต ปจฺจโต ปจฺจโต อคฺมาสิ ๕

ตํ (วจนฺ) สุตฺวา นาโค มุเข โสณฺหํ ปกฺขิปิตฺวา โรทฺหโต ปจฺจโต ปจฺจโต อคฺมาสิ ๕

นาโค อ.ช้างตัวประเสริฐ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจนฺ) ซึ่งพระดำรัสนั้น ปกฺขิปิตฺวา
ใส่เข้าไปแล้ว โสณฺหํ ซึ่งงวง มุเข ในปาก โรทฺหโต ร้องให้อยู่ อคฺมาสิ ได้ไปแล้ว
ปจฺจโต ปจฺจโต ข้างหลังๆ ๕

ช้างตัวประเสริฐฟังพระดำรัสแล้ว นางวงใส่ในปาก ร้องให้อยู่ ได้เดินตามไปข้างหลังๆ

นาโค สุกฺกตฺตาใน อคฺมาสิฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจาก ตํ วิเสสนะของ วจนฺฯ อวุตตกัมมะ
ใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺขิปิตฺวา มุเข วิสยาธาระใน ปกฺขิปิตฺวา โสณฺหํ
อวุตตกัมมะใน ปกฺขิปิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โรทฺหโตฯ อัปฺกัณฺตรกิริยาของ นาโค
ปจฺจโต สองบท ตติยาวิเสสนะใน อคฺมาสิ ๕

.....
.....

๙๔ โส หิ สตุถารํ นีวตฺเตตฺตํ ลภฺนโต เตเนว นียาเมน ยาวชิวํ ปฏฺยชฺคฺเคยฺย ๕

โส หิ (หตฺถิ) สตุถารํ นีวตฺเตตฺตํ ลภฺนโต เตน เอว นียาเมน ยาวชิวํ ปฏฺยชฺคฺเคยฺย ๕

หิ จริงอยู่ โส (หตฺถิ) อ.ช้างนั้น ลภฺนโต เมื่อได้ สตุถารํ นีวตฺเตตฺตํ เพื่ออัน- ยังพระ
ศาสดา -ให้เสด็จกลับ ปฏฺยชฺคฺเคยฺย ฟังปฏิบัติ ยาวชิวํ สิ้นกาลกำหนดเพียงใดแห่ง
ชีวิต เตน เอว นียาเมน โดยทำนองนั้นนั่นเทียว ๕

จริงอยู่ ช้างนั้นเมื่อได้เพื่อจะทำให้พระศาสดาเสด็จกลับ ฟังปฏิบัติตลอดชีวิต โดย
ทำนองนั้นนั่นแหละ

หิตฺัพพํ ทัพพหีกรณชฺตทกะ โส วิเสสนะของ หตฺถิฯ สุกฺกตฺตาใน ปฏฺยชฺคฺเคยฺยฯ
อาชยตบทกตฺตฺวาจาก สตุถารํ การิตกัมมะใน นีวตฺเตตฺตํ ตุมตฺถสัมฺปทานใน ลภฺนโตฯ
อัปฺกัณฺตรกิริยาของ หตฺถิ เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ เตนฯ วิเสสนะของ นียาเมนฯ
ตติยาวิเสสนะใน ปฏฺยชฺคฺเคยฺย ยาวชิวํ อัจฺจันตสังโยคะใน ปฏฺยชฺคฺเคยฺย ๕

.....
.....

๙๕. สตุถา ปน ตํ คามุปจารํ ปตฺวา “ปารีเลยยก อีโต ปฏฺจาย ตว อญฺมิ, มนุสฺสวาโส สปริปนฺโถ, ติฏฺฐจฺ ทวฺนฺติ อาห ๕

สตุถา ปน ตํ คามุปจารํ ปตฺวา “(อัยฺ ญฺมิ) ปารีเลยยก อีโต (จฺานโต) ปฏฺจาย ตว อญฺมิ (โหติ), (อัยฺ ญฺมิ) มนุสฺสวาโส สปริปนฺโถ (โหติ), ติฏฺฐจฺ ทวฺนฺติ อาห ๕

ปน ส่วนว่า สตุถา อ.พระศาสดา ปตฺวา เสด็จถึงแล้ว ตํ คามุปจารํ ซึ่งอุปัชฌา แห่งหมู่บ้านนั้น อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ปารีเลยยก ตุก่อนปารีเลยยกะ (อัยฺ ญฺมิ) อ.ภาคพื้นนี้ อญฺมิ เป็นที่มีใช้ภาคพื้น ตว ของเธอ ปฏฺจาย จำเดิม อีโต (จฺานโต) แต่ที่นี้ (โหติ) ย่อมเป็น, (อัยฺ ญฺมิ) อ.ภาคพื้นนี้ มนุสฺสวาโส เป็นที่อยู่ของมนุษย์ สปริปนฺโถ เป็นที่เป็นไปกับด้วยอันตรายเป็นเครื่องเบียดเบียนรอบ (โหติ) ย่อมเป็น, ตวํ อ.เธอ ติฏฺฐจฺ จงหยุด” อิติ ดังนี้ ๕

ฝ่ายพระศาสดาเสด็จถึงอุปัชฌาแห่งหมู่บ้านนั้น ตรัสว่า “ตุก่อนปารีเลยยกะ ภาคพื้นนี้ เป็นที่มีใช้ภาคพื้นของเธอ จำเดิมแต่ที่แห่งนี้, เป็นที่อยู่ของมนุษย์ มีอันตราย, เธอจง หยุดเถิด”

ปนศัพท์ ปักขันตรโศตกะ สตุถา สุทฺธกัตฺตฺตฺตาใน อาห ๕ อาชยาตบทกัตฺตฺตฺวาจก ตํ วิเสสฺนฺของ คามุปจารํ ๕ สัมปาปฺถึนฺยกัมฺมะใน ปตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ปารีเลยยก อาลปนฺ ๕ อัยฺ วิเสสฺนฺของ ญฺมิ ๕ สุทฺธกัตฺตฺตาใน โหติ ๕ อาชยาตบทกัตฺตฺตฺวาจก อีโต วิเสสฺนฺของ จฺานโต ๕ อปาทานใน ปฏฺจาย ๕ กิริยาวิเสสฺนฺใน โหติ ตว สามีสัมพันธฺใน อญฺมิ ๕ วิกตีกัตฺตฺตาใน โหติ, อัยฺ วิเสสฺนฺของ ญฺมิ ๕ สุทฺธกัตฺตฺตาใน โหติ ๕ อาชยาตบทกัตฺตฺตฺวาจก มนุสฺสวาโส กัตฺติ สปริปนฺโถ กัตฺติ วิกตีกัตฺตฺตาใน โหติ, ตวํ สุทฺธกัตฺตฺตาใน ติฏฺฐจฺ อาชยาตบทกัตฺตฺตฺวาจก” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ๕

๙๖. โส โรทฺมาโน ตตฺถ จตฺวา, สตุถฺริ จกฺขุปลํ วิชฺหนฺเต, หทฺเยน ผลิตฺน กาลํ กตฺวา สตุถฺริ ปสาเทน ตาวตีสฺสวเน ตีสโยชนิกเ กนกวิมาเน อจฺฉราสฺสสมฺชฺฉเม นิพฺพตฺติ ๕

โส (หตฺถิ) โรทฺมาโน ตตฺถ (จฺานเ) จตฺวา, สตุถฺริ จกฺขุปลํ วิชฺหนฺเต, หทฺเยน ผลิตฺน กาลํ กตฺวา สตุถฺริ ปสาเทน ตาวตีสฺสวเน ตีสโยชนิกเ กนกวิมาเน อจฺฉราสฺสสมฺชฺฉเม นิพฺพตฺติ ๕

โส (หตฺถิ) อ.ข้างนั้น โธมาโน ร้องให้อยู่ จตุวา ยืนอยู่แล้ว ตตฺถ (จาเน) ในที่นั้น, สตุถฺริ ครั้นเมื่อพระศาสดา วิชฺหุนฺเต ทรงแสดงอยู่ จกฺขุปลฺถิ ซึ่งคลองแห่งจักขุ, หทฺเยน มีหทัย ผลิเตน อันแตกแล้ว กตุวา กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว อจฺจราสหฺสสมฺมุเฒ ในท่ามกลางแห่งพันแห่งนางอัปสร กนกวิมาเน ในวิมานอันเป็นวิหารแห่งทอง ตีสโยชนิกะ อันประกอบแล้วด้วยโยชนสามสิบ ดาวตีสภวเน ในภพชื่อว่าดาวตีส ปสาเทน เพราะความเลื่อมใส สตุถฺริ ในพระศาสดา ฯ

ข้างนั้นยืนร้องให้อยู่ในที่นั้น, เมื่อพระศาสดาทรงแสดงแห่งจักขุ, มีหทัยแตกทำ กาละ บังเกิดท่ามกลางนางอัปสร ๑,๐๐๐ นาง ในวิมานทองประกอบด้วย ๓๐ โยชน ในภพดาวตีส เพราะความเลื่อมใสในพระศาสดา

โส วิเสสนะของ หตฺถิ ๆ สุทฺธกตฺตานิ นิพฺพตฺติ ๆ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก โธมาโน อัปภันตฺริยาของ หตฺถิ ตตฺถ วิเสสนะของ จาเน ๆ วิสยาธาระไน จตุวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาไน กตุวา, สตุถฺริ ลักษณะไน วิชฺหุนฺเต ๆ ลักษณะกิริยา จกฺขุปลฺถิ อวฺตุตกัมมะไน วิชฺหุนฺเต, หทฺเยน อิตถัมภุตะของ หตฺถิ ผลิเตน วิเสสนะของ หทฺเยน กาลํ อวฺตุตกัมมะไน กตุวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาไน นิพฺพตฺติ สตุถฺริ วิสยาธาระไน ปสาเทน ๆ เหตุไน นิพฺพตฺติ ดาวตีสภวเน วิสยาธาระไน กนกวิมาเน ตีสโยชนิกะ วิเสสนะของ กนกวิมาเน ๆ วิสยาธาระไน นิพฺพตฺติ อจฺจราสหฺสสมฺมุเฒ วิสยาธาระไน นิพฺพตฺติ ฯ

๙๗. “ปารีเลยยกเทวปฺตุโตเตววสุส นามํ อโหสิ ฯ

“ปารีเลยยกเทวปฺตุโต” อิติ เอว (วจน) อสุส (เทวปฺตุตสุส) นามํ อโหสิ ฯ

(วจน) อ.คำ อิติ ว่า “ปารีเลยยกเทวปฺตุโต อ.เทพบุตรชื่อว่าปารีเลยยกะ” อิติ เอว ดั่งนั้นนี้เทียว นามํ เป็นชื่อ อสุส (เทวปฺตุตสุส) ของเทพบุตรนั้น อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

คำว่า “ปารีเลยยกเทพบุตร” ดั่งนั้นนี้แหละ ได้เป็นชื่อของเทพบุตรนั้น

“ปารีเลยยกเทวปฺตุโต ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ สรุปะไน วจน เอวศัพท์ อวฺธาธนะเข้ากับ “ปารีเลยยกเทวปฺตุโตติ วจน สุทฺธกตฺตานิ อโหสิ ๆ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก อสุส

วิเสสณะของ เทวปุตตสุสย สามีสัมพันธะใน นามังๆ วิกตีกัตตานิ อโหสิ ฯ

๙๘. สตถาปิ อนุปุพฺพเพน เขตวัน อคมาสิ ฯ

สตถาปิ แม้อ.พระศาสดา **อคมาสิ** ได้เสด็จไปแล้ว **เขตวัน** สู้พระวิหารชื่อว่าเขตวัน **อนุปุพฺพเพน** ตามลำดับ ฯ

แม้พระศาสดาได้เสด็จไปยังพระเชตวันตามลำดับ

อปีศัพฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ สตถาๆ สุททกัตตานิ อคมาสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อนุปุพฺพเพน ตติยาวิเสสณะใน อคมาสิ เขตวัน สัมปาปุณฺณีกัมมะใน อคมาสิ ฯ

๙๙. โกสมุพิกา ภิกขุ “สตถา กิร สวตฺถิ อากโตติ สุตฺวา สตถารํ ขมาเปตุํ ตตฺถ อคมํสุ ฯ

โกสมุพิกา ภิกขุ “สตถา กิร สวตฺถิ อากโตติ สุตฺวา สตถารํ ขมาเปตุํ ตตฺถ (สวตฺถิย) อคมํสุ ฯ

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. **โกสมุพิกา** ผู้อยู่ในเมืองโกสัมพี **สุตฺวา** ฟังแล้ว “**กิร** ได้ยินว่า **สตถา** อ.พระศาสดา **อากโต** เสด็จมาแล้ว **สวตฺถิ** สู่เมืองสาวตฺถิ” **อิติ** ดังนี้ **อคมํสุ** ได้ไปแล้ว **ตตฺถ** **สวตฺถิย** ที่เมืองสาวตฺถินั้น **สตถารํ** **ขมาเปตุํ** เพื่ออัน-ยังพระศาสดา -ให้อัดโทษ ฯ

พวกภิกษุชาวเมืองโกสัมพีฟังว่า “ทราบว่ พระศาสดาเสด็จมาสู่เมืองสาวตฺถิ” ดังนี้ ได้พากันไปที่เมืองสาวตฺถินั้น เพื่อขอขมาพระศาสดา

โกสมุพิกา วิเสสณะของ ภิกขุๆ สุททกัตตานิ อคมํสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “กิริศัพฺทํ อนุสสนันตถะ สตถา สุททกัตตานิ อากโตๆ กิตบทกัตตฺวาจาก สวตฺถิ สัมปาปุณฺณีกัมมะใน อากโต” อิติศัพฺทํ อาการะใน สุตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อคมํสุ สตถารํ การิตกัมมะใน ขมาเปตุํๆ ตุมัตถสัมปทานใน อคมํสุ ตตฺถ วิเสสณะของ สวตฺถิยๆ วิสยาธาระใน อคมํสุ ฯ

๑๐๐. โกศลราชา “เต กิร โกสมพิกา ภณฺทนาการกา ภิกฺขุ อาคจฺจนฺตํตี สุตฺวา สตุถารํ
อุปสงฺกมิตฺวา “อหํ ภนฺเต เตสํ มม วิชิตํ ปวิสิตุํ น ทสฺสามีติ อาห ๗

โกศลราชา “เต กิร โกสมพิกา ภณฺทนาการกา ภิกฺขุ อาคจฺจนฺตํตี สุตฺวา สตุถารํ อุปสงฺกมิตฺวา
“อหํ ภนฺเต เตสํ (ภิกฺขุณฺ) มม วิชิตํ ปวิสิตุํ น ทสฺสามีติ อาห ๗

โกศลราชา อ.พระราชานามว่าโกศล สุตฺวา ทรงสดับแล้ว อิติ ว่า “กิร ได้ยินว่า
ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. ภณฺทนาการกา ผู้กระทำซึ่งความแตกร้าง โกสมพิกา ผู้อยู่ในเมือง
โกสัสมิพี เต เหล่านั้น อาคจฺจนฺตํ ย่อมมา” อิติ ดังนี้ อุปสงฺกมิตฺวา เสด็จเข้าไปเฝ้า
แล้ว สตุถารํ ซึ่งพระศาสดา อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
อหํ อ.หม่อมฉัน น ทสฺสามิ จักไม่ให้ ปวิสิตุํ เพื่ออันเข้าไป วิชิตํ สู้แวนแคว้น มม
ของหม่อมฉัน เตสํ (ภิกฺขุณฺ) แก่ภิกษุ ท. เหล่านั้น” อิติ ดังนี้ ๗

พระเจ้าโกศลทรงสดับว่า “ทราบว่ พวกภิกษุผู้ทำความแตกร้างกันชาวเมืองโกสัสมิพี
เหล่านั้น กำลังมา” จึงเข้าไปเฝ้าพระศาสดา ตรัสว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉัน
จักไม่ให้เพื่อจะเข้ามายังแวนแคว้นของหม่อมฉันแก่พวกภิกษุเหล่านั้น”

โกศลราชา สุตฺวาทตฺตาใน อาห ๗ อาชยตบทกัตตฺวาจก “กิริศัพทํ อนุสฺสวณฺตตฺเต เต
กิตฺตี โกสมพิกา กิตฺตี ภณฺทนาการกา กิตฺตี วิเสสนะของ ภิกฺขุ ๗ สุตฺวาทตฺตาใน อาคจฺจนฺตํ
อาชยตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพทํ อาการะใน สุตฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปสงฺกมิตฺวา
สตุถารํ อวุตตกัมมะใน อุปสงฺกมิตฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ อหํ
สุตฺวาทตฺตาใน ทสฺสามิ ๗ อาชยตบทกัตตฺวาจก เตสํ วิเสสนะของ ภิกฺขุ ๗ สัมปทาน
ใน ทสฺสามิ มม สามีสัมพันธะใน วิชิตํ ๗ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปวิสิตุํ ตุมตฺถสสัมปทาน
ใน ทสฺสามิ นศัพทํ ปฏฺฐิเสระใน ทสฺสามิ” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ๗

.....
.....

๑๐๑. “มหาราช สีลวนฺดา เต ภิกฺขุ เกวลํ อญฺญมญฺญํ วิวาเทน มม วจฺหนํ น คณฺหีสุ;
อิทานิ มํ ขมาเปตฺตุ อาคจฺจนฺติ: อาคจฺจนฺตุ มหाराชาติ ๗

(สตุถา) “มหาราช สีลวนฺดา เต ภิกฺขุ เกวลํ อญฺญมญฺญํ วิวาเทน มม วจฺหนํ น คณฺหีสุ;
อิทานิ มํ ขมาเปตฺตุ อาคจฺจนฺติ: (ภิกฺขุ) อาคจฺจนฺตุ มหाराชาติ (อาห) ๗

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร เต ภิกษุ อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น สีลวนฺตา มีศีล น คณฺหีสุ ไม่ถือเอาแล้ว วจฺหนิ ซึ่งคำ มม ของอาตมาภาพ วิวาเทน เพราะความวิวาท อญฺญมญฺญิ ซึ่งกันและกัน เกวลฺล อย่างเดี๋ยว อาคจฺจนฺติ ย่อมมา มํ ขมาเปตฺตุ เพื่ออัน- ยังอาตมาภาพ -ให้อดโทษ อิทานิ ในกาลนี้, มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร (ภิกษุ) อ.ภิกษุ ท. อาคจฺจนฺตุ จงมา” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนมหาบพิตร พวกภิกษุเหล่านั้นมีศีล ไม่ถือเอาคำของอาตมาภาพ เพราะความวิวาทซึ่งกันและกันล้วนๆ ย่อมมาเพื่อจะขอขมาอาตมาภาพในบัดนี้, ดูก่อนมหาบพิตร ขอพวกภิกษุจงมาเถิด”

สตถา สุทฺธกัถตฺตาใน อาหจฺ อาชยาตบทกัถตฺตฺวาจก “มหาราช อาลปนฺนะ สีลวนฺตาก็ดี เต ก็ดี วิเสสนฺนะของ ภิกษุจฺ สุทฺธกัถตฺตาใน คณฺหีสุ และ อาคจฺจนฺติ คณฺหีสุ ก็ดี อาคจฺจนฺติ ก็ดี อาชยาตบทกัถตฺตฺวาจก เกวลฺล กิริยาวิเสสนฺนะใน วิวาเทน อญฺญมญฺญิ อวุตตกัถมฺมะใน วิวาเทนจฺ เหตุใด คณฺหีสุ มม สามีสัมพันธฺใน วจฺหนิจฺ อวุตตกัถมฺมะใน คณฺหีสุ นศฺพทฺ ปรฺฏิเสระใน คณฺหีสุ อิทานิ กาลสัตตมฺมีใน อาคจฺจนฺติ มํ การิตกัถมฺมะใน ขมาเปตฺตุจฺ ตุมตฺถสัมฺปทานใน อาคจฺจนฺติ, มหาราช อาลปนฺนะ ภิกษุ สุทฺธกัถตฺตาใน อาคจฺจนฺตุจฺ อาชยาตบทกัถตฺตฺวาจก” อิติศัพทฺ อากาเรใน อาห จ

๑๐๒. อนาถปิณฑโกปิ “ภนฺเต อหํ เตสํ วิหารํ ปวิสิตฺตุํ น ทสฺสามิตี วตฺวา ตเถว ภควตา ปฏิกฺขิตฺโต ตฺถนฺหิ อโหสิ ฯ

อนาถปิณฑโกปิ “ภนฺเต อหํ เตสํ (ภิกษุณฺ) วิหารํ ปวิสิตฺตุํ น ทสฺสามิตี วตฺวา ตเถว ภควตา ปฏิกฺขิตฺโต ตฺถนฺหิ อโหสิ ฯ

อนาถปิณฑโกปิ แม้ อ.เศรษฐีซึ่งชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ วตฺวา กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหํ อ.ข้าพระองค์ น ทสฺสามิ จักไม่ให้ ปวิสิตฺตุํ เพื่ออันเข้าไป วิหารํ สุวิหาร เตสํ (ภิกษุณฺ) แก่ภิกษุ ท. เหล่านั้น” อิติ ดังนี้ ภควตา ปฏิกฺขิตฺโต ผู้อันพระผู้มีพระภาคทรงห้ามแล้ว ตเถว เหมือนอย่างนั้นนั้นเกี่ยว ตฺถนฺหิ เป็นผู้หนึ่ง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

แม้ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีก็กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ก็จักไม่ให้ เพื่อจะเข้าไปสู่วิหารแก่พวกภิกษุเหล่านั้น” ดังนี้ แล้วถูกพระผู้มีพระภาคทรงห้ามเสีย เหมือนอย่างนั้นนั่นแหละ จึงได้เป็นผู้หนึ่งเสีย

อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ อนาถปิณฑิกโกฏ สุทธกัตตาใน อโหสิฏ อาชยาตบท กัตตุวาจก “ภนฺเต อาลปนะ อหิ สุทธกัตตาใน ทสฺสามิฏ อาชยาตบทกัตตุวาจก เตสํ วิเสสนะของ ภิกฺขุณฺณํ สัมปทานใน ทสฺสามิ วิหารํ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปวิสิตุฏ ตุมตถสัมปทานใน ทสฺสามิ นศฺพท ปฏฺวิเสธะใน ทสฺสามิ” อิติศัพท อาการะใน วตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏฺวิชิตฺโต เอวศัพท อวชารณะเข้ากับ ตถาจก กิริยาวิเสสนะใน ปฏฺวิชิตฺโต ภควตา อนภิทกัตตาใน ปฏฺวิชิตฺโตจก วิเสสนะของ อนาถปิณฑิกโก ตฺถุหิ วิกตีกัตตาใน อโหสิ ๗

.....

๑๐๓. สวตฺถิยํ อนุปฺปตฺตานํ ปน เตสํ ภควา เอกมฺนฺเต วิวิตฺตํ การาเปตฺวา เสนาสนํ ทาเปสิ ๗

สวตฺถิยํ อนุปฺปตฺตานํ ปน เตสํ (ภิกฺขุณฺ) ภควา (ปุคฺคลํ) เอกมฺนฺเต วิวิตฺตํ (จํา) การาเปตฺวา (ปุคฺคลํ) เสนาสนํ ทาเปสิ ๗

ปน ก็ ภควา อ.พระผู้มีพระภาค (ปุคฺคลํ) ทรงยังบุคคล การาเปตฺวา ให้กระทำแล้ว (จํา) ซึ่งที่ วิวิตฺตํ อันสงัดแล้ว เอกมฺนฺเต ณ ที่สุดแห่งหนึ่ง (ปุคฺคลํ) ทรงยังบุคคล ทาเปสิ ให้ถวายแล้ว เสนาสนํ ซึ่งเสนาสนะ เตสํ (ภิกฺขุณฺ) แก่ภิกษุ ท. เหล่านั้น อนุปฺปตฺตานํ ผู้ถึงแล้วโดยลำดับ สวตฺถิยํ ซึ่งเมืองชื่อว่าสวตฺถิ ๗

ก็พระผู้มีพระภาคทรงรับสั่งให้ทำที่อันสงัด ณ ที่สมควรแห่งหนึ่ง ให้ถวายเสนาสนะแก่ พวกภิกษุเหล่านั้น ผู้มาถึงเมืองสวตฺถิโดยลำดับแล้ว

ปนศัพท วากยารัมภโชตกะ ภควา เหตุกัตตาใน ทาเปสิจก อาชยาตบทเหตุกัตตุวาจก สวตฺถิยํ อวุตตกัมมะใน อนุปฺปตฺตานจก กิตฺติ เตสํ กิตฺติ วิเสสนะของ ภิกฺขุณฺณํ สัมปทาน ใน ทาเปสิ ปุคฺคลํ การิตกัมมะใน การาเปตฺวา เอกมฺนฺเต วิชยชาระใน การาเปตฺวา วิวิตฺตํ วิเสสนะของ จําจก อวุตตกัมมะใน การาเปตฺวาจก ปุพฺพกาลกิริยาใน ทาเปสิ ปุคฺคลํ การิตกัมมะใน ทาเปสิ เสนาสนํ อวุตตกัมมะใน ทาเปสิ ๗

.....

๑๐๔. อญเณ ภิกษุ เตหิ สหุธิ เเนา เอกโต นิสีทนต์ น ตัญจนตติ ฯ

อญเณ ภิกษุ เตหิ (ภิกษุหิ) สหุธิ น เเนา เอกโต นิสีทนต์ น ตัญจนตติ ฯ

ภิกษุ อ.ภิกษุ ท. อญเณ เหล่าอื่น น เเนา นิสีทนต์ ย่อมไม่นั่งนั้นเกี่ยว น ตัญจนตติ
ย่อมไม่ยืน เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน สหุธิ กับ เตหิ (ภิกษุหิ) ด้วยภิกษุ ท.
เหล่านั้น ฯ

พวกภิกษุเหล่าอื่น ไม่ยอมนั่งร่วม ไม่ยืนร่วมกับพวกภิกษุเหล่านั้นเลยทีเดียว

อญเณ วิเสสณะของ ภิกษุๆ สุทศกัตตาใน นิสีทนต์ และ ตัญจนตติ นิสีทนต์ ก็ดี ตัญจนตติ
ก็ดี อาชยاتبทกัตตฺวาจก เตหิ วิเสสณะของ ภิกษุหิๆ สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิๆ ทัพพ-
สมวาเยใน เอกโต เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ นๆ สองศัพท ปฏิสระใน นิสีทนต์ และ
ตัญจนตติ เอกโต ตติยาวิเสสณะใน นิสีทนต์ และ ตัญจนตติ ฯ

๑๐๕. อาคตาคตา สตถาริ ปุจจนตติ “กตเม เต ภนฺเต ภณฺทนาการกา โกสมฺพิกา ภิกษุติ ฯ

อาคตาคตา (ชนา) สตถาริ ปุจจนตติ “กตเม เต ภนฺเต ภณฺทนาการกา โกสมฺพิกา ภิกษุติ ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. อาคตาคตา ผู้ทั้งมาแล้วทั้งมาแล้ว ปุจจนตติ ย่อมทูลถาม
สตถาริ ซึ่งพระศาสดา อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุ อ.ภิกษุ ท.
โกสมฺพิกา ผู้อยู่ในเมืองโกสัมพี ภณฺทนาการกา ผู้กระทำซึ่งความแตกร้าง เต เหล่า
นั้น กตเม เหล่าไหน?” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนผู้ทั้งมาแล้วทั้งมาแล้ว ย่อมทูลถามพระศาสดาว่า “พวกภิกษุชาวเมืองโกสัมพี
ผู้ทำความแตกร้างเหล่านั้น เป็นพวกไหน พระเจ้าข้า”

อาคตาคตา วิเสสณะของ ชนาๆ สุทศกัตตาใน ปุจจนตติๆ อาชยاتبทกัตตฺวาจก
สตถาริ อวุตตกัมมะใน ปุจจนตติ “ภนฺเต อาลปนะ กตเม ก็ดี เต ก็ดี ภณฺทนาการกา
ก็ดี โกสมฺพิกา ก็ดี วิเสสณะของ ภิกษุๆ ลิงคัตถะ” อิติศัพท อากาละใน ปุจจนตติ ฯ

๑๐๖. สตุถา “เอเตติ ทสเสติ ๗

สตุถา “เอเต (ภิกขุ)” อิติ ทสเสติ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา **ทสเสติ** ย่อมทรงแสดง อิติ ว่า “เอเต (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่า
นั้น” อิติ ดังนี้ ๗

พระศาสดาทรงแสดงว่า “ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น”

สตุถา สุทรกัตตทาใน ทสเสติ๗ อาชยาตบทกัตตวาจก “เอเต วิเสสนะของ ภิกขุ๗
ลึงคัตถะ” อิติศัพท์ อากาละใน ทสเสติ ๗

๑๐๗. เต “เอเต กิร เต, เอเต กิร เตติ อาคตาคเตหิ องคูลิยา ทสฺสิยมาณา ลชฺชาย สีสํ
อุกฺขิปิตุํ อสฺสโกนฺดา ภควโต ปาหฺมุเล นิปชฺชิตฺวา ภควนฺตํ ขมาเปสฺสุ ๗

เต (ภิกขุ) “เอเต กิร เต (ภิกขุ โกสมพิกา โหนฺติ), เอเต กิร เต (ภิกขุ โกสมพิกา โหนฺติ)”
อิติ อาคตาคเตหิ (ชเนหิ) องคูลิยา ทสฺสิยมาณา ลชฺชาย สีสํ อุกฺขิปิตุํ อสฺสโกนฺดา ภควโต
ปาหฺมุเล นิปชฺชิตฺวา ภควนฺตํ ขมาเปสฺสุ ๗

เต (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น อาคตาคเตหิ (ชเนหิ) องคูลิยา ทสฺสิยมาณา
ผู้อันชน ท. ผู้ทั้งมาแล้วทั้งมาแล้ว แสดงอยู่ ด้วยนี้ว ท. อิติ ว่า “กิร ได้ยินว่า เต
(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น เอเต เหล่านั้น (โกสมพิกา) เป็นภิกษุผู้อยู่ในเมือง
โกสัสมพี (โหนฺติ) ย่อมเป็น, กิร ได้ยินว่า เต (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น เอเต
เหล่านั้น (โกสมพิกา) เป็นภิกษุผู้อยู่ในเมืองโกสัสมพี (โหนฺติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้
อสฺสโกนฺดา ไม่อาจอยู่ อุกฺขิปิตุํ เพื่ออันยกขึ้น สีสํ ซึ่งศีระชะ ลชฺชาย เพราะความ
ละอาย นิปชฺชิตฺวา หมอบแล้ว ปาหฺมุเล ที่ใกล้แห่งพระบาท ภควโต ของพระผู้มี
พระภาค ภควนฺตํ ยังพระผู้มีพระภาค ขมาเปสฺสุ ให้ทรงอดโทษแล้ว ๗

พวกภิกษุเหล่านั้น ถูกพวกชนผู้ทั้งมาแล้วทั้งมาแล้วแสดงด้วยนี้ว่า “ได้ยินว่า พวก
ภิกษุเหล่านั้น เป็นภิกษุกลุ่มนั้นชาวเมืองโกสัสมพี, ได้ยินว่า พวกภิกษุเหล่านั้น เป็น
ภิกษุกลุ่มนั้นชาวเมืองโกสัสมพี” ดังนี้ จนไม่สามารถเพื่อจะยกศีระชะขึ้นได้ เพราะความ
ละอาย พวกนั้นหมอบ ณ ที่ใกล้พระบาทของพระผู้มีพระภาค แล้วขอขมา

แต่ วิเสสนะของ ภิกษุ ๆ เหตุกัตตะใน ขมาเปสุง ๆ อาชยาตบทเหตุกัตตะจจาก “กิริศัพท อนุสสวานัตถะ เอเต กัตตี เต กัตตี วิเสสนะของ ภิกษุ ๆ สุตทกัตตะใน โหนติ ๆ อาชยาตบท กัตตะจจาก โกสมพิกา วิกัตกัตตะใน โหนติ, กิริศัพท อนุสสวานัตถะ เอเต กัตตี เต กัตตี วิเสสนะของ ภิกษุ ๆ สุตทกัตตะใน โหนติ ๆ อาชยาตบทกัตตะจจาก โกสมพิกา วิกัตกัตตะใน โหนติ” อิติศัพท อากาละเน ทสฺสียมานา อากตาคเตหิ วิเสสนะของ ชเนหิ ๆ อนภิตกัตตะใน ทสฺสียมานา อังคฺคฺลียา กรณะใน ทสฺสียมานา ๆ อัมภันตริกิริยาของ ภิกษุ ลชชชาย เหตุไน อสฺสโกนฺทา สีสํ อวุตตกัมมะไน อุกฺขิปิตุงฺ ตุมตตสัฒปทานไน อสฺสโกนฺทา ๆ อัมภันตริกิริยาของ ภิกษุ ภควโต สามีสัมพันธะไน ปาทมฺเฬ ๆ วิสยาธาระไน นิปฺชชิตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาไน ขมาเปสุง ภควนฺตํ การิตกัมมะไน ขมาเปสุง ๆ

๑๐๘. สตุถา “ภาริยํ โว ภิกฺขเว กตฺ; ตุมฺเห นาม มาทิสฺสส พุทฺธสฺส สนฺติเก ปพฺพชิตฺวาปิ, มยิ สามคฺคิ กโรนฺเต, มม วจันฺน กริตฺถ, ไปราณกปณฺชิตฺวาปิ วชฺฌปฺปตฺตานิ มาตาปิตุณฺ โอวาทํ สุตฺวา, เตสฺส ชีวิตา โวโรปยมาเนสุปิ, ตํ อนติภิกฺกมิตฺวา ปจฺฉา ทฺวิสฺส รฎฺเฐสฺส รชฺชํ การยฺยิสฺสูติ วุตฺวา ปุณฺนทเว ทิฆามวูกุมารชาตกํ กเถตุวา “เอวํ ภิกฺขเว ทิฆามวูกุมาร มาตาปิตุสฺส ชีวิตา โวโรปยมาเนสุปิ, เตสํ โอวาทํ อนติภิกฺกมิตฺวา ปจฺฉา พุรหฺมทตฺตสฺส ชีตรํ ลภิตฺวา ทฺวิสฺส กาสิโกสฺสจเรสฺส รชฺชํ กาลเรสิ, ตุมฺเหหิ ปน มม วจันฺน อกโรนฺเตหิ ภาริยํ กตฺนฺติ วุตฺวา อิมํ คถมาห

“**ปเร จ น วิชานนฺติ** **‘มยเมตฺถ ยมาม เส;**
เย จ ตตฺถ วิชานนฺติ, **ตโต สฺมมฺนฺติ เมธคาคิ ฯ**

สตุถา “ภาริยํ โว (กมม) ภิกฺขเว กตฺ; ตุมฺเห นาม มาทิสฺสส พุทฺธสฺส สนฺติเก ปพฺพชิตฺวาปิ, มยิ สามคฺคิ กโรนฺเต, มม วจันฺน กริตฺถ, ไปราณกปณฺชิตฺวาปิ วชฺฌปฺปตฺตานิ มาตาปิตุณฺ โอวาทํ สุตฺวา, เตสฺส (มาตาปิตุสฺส ชเนหิ) ชีวิตา โวโรปยมาเนสุปิ, ตํ (โอวาทํ) อนติภิกฺกมิตฺวา (ปฺคฺคฺล) ปจฺฉา ทฺวิสฺส รฎฺเฐสฺส รชฺชํ การยฺยิสฺสูติ วุตฺวา ปุณฺนทเว ทิฆามวูกุมารชาตกํ กเถตุวา “(ชเนหิ) เอวํ ภิกฺขเว ทิฆามวูกุมาร มาตาปิตุสฺส ชีวิตา โวโรปยมาเนสุปิ, เตสํ (มาตาปิตุณฺ) โอวาทํ อนติภิกฺกมิตฺวา ปจฺฉา พุรหฺมทตฺตสฺส ชีตรํ ลภิตฺวา (ปฺคฺคฺล) ทฺวิสฺส กาสิโกสฺสจเรสฺส รชฺชํ กาลเรสิ, ตุมฺเหหิ ปน มม วจันฺน อกโรนฺเตหิ ภาริยํ (กมม) กตฺนฺติ

วตฺวา อิมํ คาถํ อาท

“ปเร จ (ชนา) น วิชานหฺนติ

‘มยํ เอตถ (สงฺฆมชฺเช) ยมาม เส’ (อิตติ);

เย จ (ชนา) ตตถ (สงฺฆ) วิชานหฺนติ,

ตโต (เตสํ ชนानํ สหฺนติกา) สมฺมหฺนติ เมธคาคิ ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ตุก่อนภิกฺษุ ท. (กมฺม) อ.กรรม ภาริยํ อันหนัก โว อันเชอ ท. กตํ กระทำแล้ว, ตุมฺเห นาม ชื่อ อ.เธอ ท. ปพฺพชิตฺวาปิ แม้บวชแล้ว สหฺนติเก ในสำนัก พุทฺธสฺส ของพระพุทธเจ้า มาทิสฺสส ผู้เซ่นกับด้วยเรา, มยิ ครั้นเมื่อเรา กโรหฺนเต กระทำอยู่ สามคฺคิ ให้เป็นผู้มีความพร้อมเพรียงกัน, น กริตถฺย ไม่กระทำแล้ว วจฺหนิ ซึ่งคำ มม ของเรา, โปราถนก-ปณฺทิตาปิ แม้ อ.บัณฑิตผู้มีในกาลก่อน ท. สุตฺวา ฟังแล้ว โอวาทํ ซึ่งโอวาท มาตาปิตฺตุนํ ของมารดาและบิดา ท. วชฺสมปฺปตฺตทานํ ผู้ถึงแล้วซึ่งความเป็นผู้อันบุคคล ฟิงฆ่า, เตสฺ (มาตาปิตฺตฺส) ครั้นเมื่อมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น (ชเนหิ) อันชน ท. โวโรปียมาเหสฺสุปิ แม้ปลงลงอยู่ ชีวิตา จากชีวิต, อนตฺติกฺกมิตฺวา ไม่ก้าวล่วงแล้ว ตํ โอวาทํ ซึ่งโอวาทนั้น (ปฺคฺคํ) ยังบุคคล การยิสฺส ให้กระทำแล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา รฏฺเฐสฺ ในแคว้น ท. ทฺวิสฺส สอง ปจฺจนา ในภายหลัง” อิติ ดังนี้ กเถตฺวา ตรัสแล้ว ทีฆาวุฑฺฒมารชาตกํ ซึ่งทีฆาวุฑฺฒมารชาตก ปฺน เอว อิกนั้นเทียว วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ตุก่อนภิกฺษุ ท. ทีฆาวุฑฺฒาโร อ.ทีฆาวุฑฺฒ มาตาปิตฺตฺส ครั้นเมื่อมารดาและบิดา ท. (ชเนหิ) อันชน ท. โวโรปียมาเหสฺสุปิ แม้ปลงลงอยู่ ชีวิตา จากชีวิต เอวํ อย่างนี้, อนตฺติกฺกมิตฺวา ไม่ก้าวล่วงแล้ว โอวาทํ ซึ่งโอวาท เตสํ (มาตาปิตฺตุนํ) ของมารดาและบิดา ท. เหล่านั้น ลภิตฺวา ได้แล้ว ธีตฺริ ซึ่งพระธิดา พุรหฺมทตฺตสฺส ของพระเจ้าพรหมทัต ปจฺจนา ในภายหลัง (ปฺคฺคํ) ยังบุคคล กาเรสิ ให้กระทำแล้ว รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา กาสิโกสสรฏฺเฐสฺ ในแคว้นกาสีและแคว้นโกศล ท. ทฺวิสฺส สอง, ปน แต่ว (กมฺม) อ.กรรม ภาริยํ อันหนัก ตุมฺเหหิ อันเชอ ท. ออกโรหฺนเตหิ ผู้ไม่กระทำอยู่ วจฺหนิ ซึ่งคำ มม ของเรา กตํ กระทำแล้ว” อิติ ดังนี้ อาท ตรัสแล้ว อิมํ คาถํ ซึ่งพระคาถานี้ อิติ ว่า

“จ กิ ปเร (ชนา) อ.ชน ท. เหล่าอื่น น วิชานหฺนติ ย่อมไม่รู้

แจ้ง อิติ ว่า ‘มยํ อ.เรา ท. ยมาม เส ย่อมย่อยยับแล เอตถ

(สงฆมชฺเช) ในท่ามกลางแห่งสงฆ์นี้' อิติ ดังนี้, จ ส่วนว่า เย (ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด วิชานหฺติ ย่อมรู้แจ้ง ตตฺถ (สงฺฆ) ใน หมู่ นั้น, เมธคา อ.ความหมายมั่น ท. สมฺมฺหฺติ ย่อมสงบ ตโต (เตสํ ชนानํ สนฺติกา) จากสำนัก ของชน ท. เหล่านั้น นั้น" อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมอันหนักที่พวกเธอกระทำไว้, ธรรมดาว่าพวกเธอถึงจะบวชในสำนักของพระพุทธเจ้าผู้เช่นกับเรา เมื่อเราทำให้สามัคคีกัน ก็ไม่ทำตามคำของเรา, แม้โบราณบัณฑิตทั้งหลายฟังโอวาทของมารดาบิดาผู้ถึงภาวะอันบุคคลพึงฆ่า เมื่อมารดาบิดาเหล่านั้น ถูกพวกชนปลงลงจากชีวิต ไม่ก้าวล่วงโอวาทนั้น ครองราชย์ในแคว้นทั้ง ๒ ในภายหลัง” แล้วตรัสที่ชาวกุมารชาดกอีกครั้ง ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ที่ชาวกุมาร เมื่อมารดาบิดาถูกพวกชนปลงลงจากชีวิตอย่างนี้ ไม่ก้าวล่วงโอวาทของท่านเหล่านั้น ได้ธิดาของพระเจ้าพรหมทัตในภายหลัง แล้วครองราชย์ในแคว้นกาสิและโกศลทั้ง ๒, แต่กรรมอันหนักที่พวกเธอผู้ไม่ทำตามคำของเรา กระทำแล้ว” ดังนี้ ตรัสพระคาถานี้ว่า

“ก็พวกชนเหล่าอื่นย่อมไม่รู้แจ้งว่า ‘พวกเราย่อมย่อยยับแล ในท่ามกลางสงฆ์นี้’ ดังนี้, ส่วนพวกชนเหล่าใดย่อมรู้แจ้งในหมู่นั้น, ความหมายมั่นทั้งหลาย ย่อมสงบจากสำนักของพวกชนเหล่านั้นนั้น” ดังนี้

สตฺถา สุทฺธกัตฺตาใน อาหฺย อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “ภิกฺขเว อาลปนฺน ภาริยํ วิเสสนฺนํ ของ กมฺมํ ๑ วุตตกัมฺมํใน กตํ ๑ กิตตบทกัมฺมวาทก วอ อนภินฺนิตกัตฺตาใน กตํ, นามศัพฺพํ ครหฺตถโชตคกเข้ากัปฺ ตุมฺเห ๑ สุทฺธกัตฺตาใน กริตฺถ ๑ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก มาทิสฺส วิเสสนฺนํของ พุทฺธสฺส ๑ สามีสัมพันธฺนํใน สนฺติเก ๑ วิสยาธาระใน ปพฺพชิตฺวา อปีศัพฺพํ อเปกขัตถเข้ากัปฺ ปพฺพชิตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน กริตฺถ, มยิ ลักขณฺนํใน กโรนฺเต ๑ ลักขณฺนํกิริยา สามคฺคิ วิกตีกัมมํใน กโรนฺเต, มม สามีสัมพันธฺนํใน วจนฺ ๑ อุตตกัมฺมํใน กริตฺถ นศัพฺพํ ปฏฺฐิเสธฺนํใน กริตฺถ, อปีศัพฺพํ อเปกขัตถเข้ากัปฺ โปราณกปณฺนิตฺวา ๑ เหตุกัตฺตาใน การยีสฺสุ ๑ อาชยตบทเหตุกัตฺตฺวาจก วชฺสมปฺตฺตฺวานิ วิเสสนฺนํของ มาตาปีตฺตูนํ ๑ สามีสัมพันธฺนํใน โอวาทํ ๑ อุตตกัมฺมํใน สุตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน

อนตักกมิตวา, เตสฺ วิเสสณะของ มาตาปิตุสฺสฺ ลักษณะใน โวโรปียมานะสฺสฺ ลักษณะ
 กิริยา ชเนหิ อนภิตกัตตทาใน โวโรปียมานะสฺสฺ ชีวิตา อปาทานใน โวโรปียมานะสฺสฺ
 อปีศัพทํ อเปกชัตตะเข้ากับ โวโรปียมานะสฺสฺ, ตํ วิเสสณะของ โอวาทํ ๑ อวุตตกัมมะใน
 อนตักกมิตวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน การยีสฺสฺ ปุคฺคลํ การิตกัมมะใน การยีสฺสฺ ปจฺจนา กาล-
 สัตตมมฺใน การยีสฺสฺ ทวีสฺสฺ วิเสสณะ รฏฺเฐสฺสฺ วิสยาธาระใน การยีสฺสฺ รชฺชํ อวุตตกัมมะใน
 การยีสฺสฺ” อิติ ศัพทํ อากาละใน วตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน กเถตฺวา เอวศัพทํ อวชารณะ
 เข้ากับ ปุณฺ ๑ กิริยาวิเสสณะใน กเถตฺวา ที่ฆาฏุกุมารชาตกํ อวุตตกัมมะใน กเถตฺวา ๑
 ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภิกฺขเว อาลปนะ ที่ฆาฏุกุมาริ เหตุกัตตทาใน กาลเรสิ ๑
 อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ชเนหิ อนภิตกัตตทาใน โวโรปียมานะสฺสฺ เอวํ กิริยาวิเสสณะ
 ใน โวโรปียมานะสฺสฺ มาตาปิตุสฺสฺ ลักษณะใน โวโรปียมานะสฺสฺ ลักษณะกิริยา ชีวิตา
 อปาทานใน โวโรปียมานะสฺสฺ อปีศัพทํ อเปกชัตตะเข้ากับ โวโรปียมานะสฺสฺ, เตสฺ วิเสสณะ
 ของ มาตาปิตุสฺสฺ สามีสัมพันธะใน โอวาทํ ๑ อวุตตกัมมะใน อนตักกมิตวา ๑ ปุพพกาล
 กิริยาใน ลภิตฺวา ปจฺจนา กาลสัตตมมฺใน ลภิตฺวา พุรหุมทตฺตสฺสฺ สามีสัมพันธะใน ชีตฺร ๑
 อวุตตกัมมะใน ลภิตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน กาลเรสิ ปุคฺคลํ การิตกัมมะใน กาลเรสิ
 ทวีสฺสฺ วิเสสณะของ กาลสิโกสสรฏฺเฐสฺสฺ วิสยาธาระใน กาลเรสิ รชฺชํ อวุตตกัมมะใน กาลเรสิ,
 ปนศัพทํ ปักขันตรโชตกะ ภาริยํ วิเสสณะของ กมมํ ๑ อวุตตกัมมะใน กตํ ๑ กิตบทกัมม-
 วาจก ตุมฺเหหิ อนภิตกัตตทาใน กตํ มม สามีสัมพันธะใน วจฺนํ ๑ อวุตตกัมมะใน
 อกโรนฺเตหิ ๑ วิเสสณะของ ตุมฺเหหิ” อิติศัพทํ อากาละใน วตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน
 อาห อิมํ วิเสสณะของ คาลํ ๑ อวุตตกัมมะใน อาห

“จศัพทํ วากยารัมภโชตกะ ปเร วิเสสณะของ ชนา ๑ สฺสฺทกัตตทา
 ใน วิชานนฺติ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นศัพทํ ปฏฺฐิเสสณะใน
 วิชานนฺติ ‘มยํ สฺสฺทกัตตทาใน ยมาม ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 เอตฺถ วิเสสณะของ สงฺฆมชฺเฌ ๑ วิสยาธาระใน ยมาม เสศัพทํ
 ปทปฺปฺรณะ’ อิติศัพทํ อากาละใน วิชานนฺติ, จศัพทํ ปักขันตร-
 โชตกะ เย วิเสสณะของ ชนา ๑ สฺสฺทกัตตทาใน วิชานนฺติ ๑
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตตฺถ วิเสสณะของสงฺฆ ๑ วิสยาธาระ
 ใน วิชานนฺติ, เมธกา สฺสฺทกัตตทาใน สมฺมณฺติ ๑ อาชยาตบท-
 กัตตฺวาจก ตโต วิเสสณะของ สฺนฺติกา เตสฺ วิเสสณะของ

ชนานันท์ สามีสัมพันธะใน สนฺตีกาญ อปาทานใน สมฺมมุตฺติ”
 อิติศัพท์ สฺรุปะไน อิมิ คาลํ ฯ

๑๐๘. ตตฺถ “ปเรติ ปณฺหิตเต จเปตฺวา ตโต อญฺเฆ ภณฺฑนการกา ปเร นาม, เต ตตฺถ
 สงฺฆมชฺเฒ โกลาหลํ กโรนฺตฺวา “มยํ ยมาม เส อฺปรมาม นสฺสาม สสฺตํ สมิปฺปี
 มจฺจุสนฺตีกํ คจฺจามาติ น วิชานนฺติ ฯ

ตตฺถ (ปเทสุ) “ปเร”ติ (ปทสฺส) “ปณฺหิตเต จเปตฺวา ตโต (ปณฺหิตโต) อญฺเฆ ภณฺฑนการกา
 (ชนา) ปเร นาม, เต (ปเร ชนา) ตตฺถ สงฺฆมชฺเฒ โกลาหลํ กโรนฺตฺวา ‘มยํ ยมาม เส
 อฺปรมาม นสฺสาม สสฺตํ สมิปฺปี มจฺจุสนฺตีกํ คจฺจามาติ น วิชานนฺติ” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ อิติ ว่า “(ชนา) อ.ชน ท. ภณฺฑนการกา ผู้กระทำซึ่งความแตกร้าง
 จเปตฺวา เว้น ปณฺหิตเต ซึ่งบัณฑิต ท. อญฺเฆ คือว่า เหล่าอื่น ตโต (ปณฺหิตโต) จาก
 บัณฑิตนั้น ปเร นาม ชื่อว่าเหล่าอื่น, เต (ปเร ชนา) อ.ชน ท. เหล่าอื่น เหล่านั้น
 กโรนฺตฺวา กระทำอยู่ โกลาหลํ ซึ่งความโกลาหล ตตฺถ สงฺฆมชฺเฒ ในท่ามกลางแห่ง
 สงฆ์นั้น น วิชานนฺติ ย่อมไม่รู้ชัด อิติ ว่า ‘มยํ อ.เรา ท. ยมาม เส ย่อมย่อยยับ
 แล อฺปรมาม คือว่า ย่อมป่นปี้ นสฺสาม คือว่า ย่อมฉิบหาย คจฺจาม คือว่า ย่อม
 ไป สมิปฺปี สู้ที่ใกล้ มจฺจุสนฺตีกํ คือว่า สู้สำนักของความตาย สสฺตํ เนื่องๆ’ อิติ ดังนี้”
 อิติ ดังนี้ ตตฺถ (ปเทสุ) “ปเร”ติ ปทสฺส) แห่ง-ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “ปเร”
 ดังนี้เป็นต้น ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “ปเร” ดังนี้เป็นต้น ความว่า “พวกชนที่ทำความแตก
 ร้างเว้นบัณฑิตทั้งหลาย คือเหล่าอื่นจากบัณฑิต ชื่อว่าพวกอื่น, ชนเหล่าอื่นเหล่านั้น
 ทำความโกลาหลในท่ามกลางหมู่คณะ ย่อมไม่รู้ชัดว่า ‘พวกเรากำลังจะย่อยยับ คือ
 ว่า กำลังจะป่นปี้ คือว่า กำลังจะฉิบหาย ได้แก่ กำลังถึงที่ใกล้ คือสำนักของความตาย
 เนื่องๆ’ ดังนี้” ดังนี้

ตตฺถ วิเสสณะของ ปเทสุญ นิทธารณะใน ปทสฺส “ปเร” สฺรุปะไน อิติฯ ศัพท์ อาทยัตถะ
 ใน ปทสฺสญ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตุโถ “อญฺเฆ กิติ ภณฺฑนการกา กิติ
 วิเสสณะของ ชนาญ ลิงคัตถะ ปณฺหิตเต อวฺตตกัมมะไน จเปตฺวาญ วิเสสณะของ ชนา

ตโต วิเสสนะของ ปณฺหิตโตๆ อปาทานใน อญฺเณ ปณฺหิตเต จเปตฺวา วิวริยะใน ตโต อญฺเณๆ วิวฺรณะ นามศัพฺพํ สัญญาไซตกะเข้ากับ ปเรๆ วิเสสนะของ ชนา, เต กิตฺตี ปเร กิตฺตี วิเสสนะของ ชนาๆ สฺุททกัตตาใน วิชานนฺติๆ อาชยตบทกัตตฺวาจาก ตตฺถ วิเสสนะของ สงฺฆมชฺเณๆ วิสยาธาระใน กโรนฺดา โกลาหฺลํ อวฺุตตกัมมะใน กโรนฺดาๆ อํพกัณฺตรกิริยาของ ชนา ‘มยํ สฺุททกัตตาใน ยมาม อฺุปรมาม นสฺุสาม และ คจฺฉาม ยมาม กิตฺตี อฺุปรมาม กิตฺตี นสฺุสาม กิตฺตี คจฺฉาม กิตฺตี อาชยตบทกัตตฺวาจาก เสศัพฺพํ วจนาลัํการะ สสฺตํ กิริยาวิเสสนะใน คจฺฉาม สมึปํ กิตฺตี มจฺจุสนฺติกํ กิตฺตี สัมปาปฺุณียกัมมะใน คจฺฉาม ยมาม วิวริยะใน อฺุปรมามๆ วิวฺรณะและวิวริยะใน นสฺุสามๆ วิวฺรณะ และวิวริยะใน สสฺตํ สมึปํ มจฺจุสนฺติกํ คจฺฉามๆ วิวฺรณะ สมึปํ วิวริยะใน มจฺจุสนฺติกํๆ วิวฺรณะ’ อิติศัพฺพํ อากาเรใน วิชานนฺติ นศัพฺพํ ปฏฺุเสชะใน วิชานนฺติ’ อิติศัพฺพํ สฺุรูปะใน อตฺุโถๆ ลิงคัตถะ ๫

๑๑๐. **เย จ ตตฺถ วิชานนฺตีติ** เย ตตฺถ ปณฺหิตตา “มยํ มจฺจุสมึปํ คจฺฉามาติ วิชานนฺติ ๫ “เย จ ตตฺถ วิชานนฺตี”ติ (คาถาปาทสฺุส) “เย (ชนา) ตตฺถ (สงฺฆ) ปณฺหิตตา “มยํ มจฺจุสมึปํ คจฺฉามาติ วิชานนฺติ” (อิตฺติ อตฺุโถ) ๫

(อตฺุโถ) อ.อรรธ อิติ ว่า “เย (ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด ปณฺหิตตา ผู้เป็นบัณฑิต ตตฺถ (สงฺฆ) ในหมู่นั้น วิชานนฺติ ย่อมรู้ชัด อิติ ว่า ‘มยํ อ.เรา ท. คจฺฉาม ย่อมไป มจฺจุสมึปํ สฺุที่ไกล้แห่งความตาย’ อิติ ดังนี้” อิติ ดังนี้ คาถาปาทสฺุส แห่งบาทแห่ง พระคาถา “เย จ ตตฺถ วิชานนฺตี”ติ ว่า “เย จ ตตฺถ วิชานนฺติ” ดังนี้ ๫

บาทพระคาถาว่า “เย จ ตตฺถ วิชานนฺติ” ความว่า ชนเหล่าใดผู้เป็นบัณฑิตในหมู่ คนะนั้น ย่อมรู้ชัดว่า ‘พวกเรากำลังจะไปสู่สำนักของความตาย’ ดังนี้

“เย จ ตตฺถ วิชานนฺติ” สฺุรูปะใน อิตฺติๆ ศัพฺพํ สฺุรูปะใน คาถาปาทสฺุสๆ สามีสัมพันธะใน อตฺุโถ “เย วิเสสนะของ ชนาๆ สฺุททกัตตาใน วิชานนฺติๆ อาชยตบทกัตตฺวาจาก ตตฺถ วิเสสนะของ สงฺฆๆ วิสยาธาระใน ปณฺหิตตาๆ วิเสสนะของ ชนา ‘มยํ สฺุททกัตตาใน คจฺฉามๆ อาชยตบทกัตตฺวาจาก มจฺจุสมึปํ สัมปาปฺุณียกัมมะใน คจฺฉาม’ อิติศัพฺพํ อากาเรใน วิชานนฺติ” อิติศัพฺพํ สฺุรูปะใน อตฺุโถๆ ลิงคัตถะ ๫

๑๑๑. **ตโต สมฺมุนฺติ เมธคาคิ** เอวํ หิ เต ชานนฺตา โยนิโสมนสิการํ อุปฺปาเทตฺวา เมธคานํ กลหานํ วูปสมาย ปฏิปชฺชนฺติ, อถ เตสํ ตาย ปฏิปตฺติยา เต เมธคา สมฺมุนฺติ ฯ

“ตโต สมฺมุนฺติ เมธคา”ติ (คาถาปาทสุส) “เอวํ หิ เต (ชนา) ชานนฺตา โยนิโสมนสิการํ อุปฺปาเทตฺวา เมธคานํ กลหานํ วูปสมาย ปฏิปชฺชนฺติ, อถ (ภาเว สนฺเต), เตสํ (ปณฺทิตานํ) ตาย ปฏิปตฺติยา เต เมธคา สมฺมุนฺติ” (อิตติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “หิ ก็ เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ชานนฺตา รู้อยู่ เอวํ อย่างนี้ โยนิโสมนสิการํ ยังการกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยบคาย อุปฺปาเทตฺวา ให้เกิดขึ้นแล้ว ปฏิปชฺชนฺติ ย่อมปฏิบัติ วูปสมาย เพื่อความเข้าไปสงบบวิเศษ เมธคานํ แห่งความหมายมั่น ท. กลหานํ คือว่า แห่งความทะเลาะ ท., อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, เต เมธคา อ.ความหมายมั่น ท. เหล่านั้น สมฺมุนฺติ ย่อมสงบ ตาย ปฏิปตฺติยา ด้วยการปฏิบัติ นั้น เตสํ (ปณฺทิตานํ) ของบัณฑิต ท. เหล่านั้น” อิตติ ดังนี้ คาถาปาทสุส แห่งบาทแห่งพระคาถา “ตโต สมฺมุนฺติ เมธคาคิ” ว่า “ตโต สมฺมุนฺติ เมธคา” ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า “ตโต สมฺมุนฺติ เมธคา” ความว่า ก็ชนเหล่านั้นรู้้อย่างนี้ ทำ โยนิโสมนสิการให้เกิดขึ้น ย่อมปฏิบัติเพื่อระงับความหมายมั่น คือว่าความทะเลาะ เมื่อเป็นเช่นนั้น ความหมายมั่นเหล่านั้น ย่อมระงับไปด้วยการปฏิบัติ นั้นของบัณฑิตทั้งหลายเหล่านั้น

“ตโต สมฺมุนฺติ เมธคา” สรุปะไน อิตติฯ ศัพท์ สรุปะไน คาถาปาทสุสฯ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “หิศัพท์ วากยารัมภโชตกะ เต วิเสสณะของ ชนาฯ สุธกัตตาไน ปฏิปชฺชนฺติฯ อาชยาตบทกัตตุวากก เอวํ กิริยาวิเสสณะไน ชานนฺตาฯ อัมภันตรกิริยาของ ชนา โยนิโสมนสิการํ การิตกัมมะไน อุปฺปาเทตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาไน ปฏิปชฺชนฺติ เมธคานํ กิติ กลหานํ กิติ สามีสัมพันธะไน วูปสมาย เมธคานํ วิวริยะไน กลหานํฯ วิวริณะ วูปสมาย สัมปทานไน ปฏิปชฺชนฺติ, อถ วิเสสณะของ ภาเวฯ ลักษณะไน สนฺเตฯ ลักษณะ กิริยา เต วิเสสณะของ เมธคาฯ สุธกัตตาไน สมฺมุนฺติฯ อาชยาตบทกัตตุวากก เตสํ วิเสสณะของ ปณฺทิตานํฯ สามีสัมพันธะไน ปฏิปตฺติยา ตาย วิเสสณะของ ปฏิปตฺติยาฯ กรณะไน สมฺมุนฺติ” อิตติศัพท์ สรุปะไน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๑๑๒. อถวา “**ปเร จาติ ปุพฺเพ มยา** “มา ภิกฺขเว ภณฺทนนฺตฺอิทาถีนี วตฺวา โอวทฺธิยมาณาปี มม โอวาทสฺส อปฺภิกฺคฺคฺหณฺน อมามกา ปเร นาม, “มยฺ ฌนฺทาทิวเสน มิจฺฉาคาหํ คเหตุวา เอตฺถ สงฺฆมฺชฺเฒ ยมาม เส ภณฺทนาถีนํ วุชฺฐมฺปิยา วายมามาติ น วิชานนฺติ ฯ อิทานิ ปน โยนิโส ปจฺจเวกฺขมาณา ตตฺถ ตุมฺหากํ อนฺตเร เย ปณฺฑิตฺตปฺริสา “**ปุพฺเพ มยฺ ฌนฺทาทิวเสน วายมนฺตา อโยนิโส ปฏฺิปนฺนาติ** วิชานนฺติ, ตโต เตสํ สนฺติกา เต ปณฺฑิตฺตปฺริเส นิสฺสาย อิมิทานิ กลหฺสงฺขาตา เมธกา สมฺมณฺตฺิติ อยเมตฺถ อตฺโถติ ฯ

อถ วา “**ปเร จาติ** (ปทสฺส) “(ชนา) ปุพฺเพ มยา ‘(ตุมฺเห) มา ภิกฺขเว ภณฺทนํ (กริตฺถ)’ อิติอาถีนี (วจนานิ) วตฺวา โอวทฺธิยมาณาปี มม โอวาทสฺส อปฺภิกฺคฺคฺหณฺน อมามกา ปเร นาม, (เต ปเร ชนา) “มยฺ ฌนฺทาทิวเสน มิจฺฉาคาหํ คเหตุวา เอตฺถ สงฺฆมฺชฺเฒ ยมาม เส ภณฺทนาถีนํ (การณานํ) วุชฺฐมฺปิยา วายมามาติ น วิชานนฺติ, อิทานิ ปน โยนิโส ปจฺจเวกฺขมาณา ตตฺถ ตุมฺหากํ อนฺตเร เย ปณฺฑิตฺตปฺริสา ‘ปุพฺเพ มยฺ ฌนฺทาทิวเสน วายมนฺตา อโยนิโส ปฏฺิปนฺนา (อมฺห)’ อิติ วิชานนฺติ, ตโต เตสํ (ปณฺฑิตานํ) สนฺติกา เต ปณฺฑิตฺตปฺริเส นิสฺสาย อิม อิทานิ กลหฺสงฺขาตา เมธกา สมฺมณฺตฺิติ (อตฺโถ)” อิติ อยฺ เอตฺถ (คาถายํ) อตฺโถ (ปณฺฑิตฺเตน เวทิตฺตฺุโพ) อิติ ฯ

อถ วา อีกอย่างหนึ่ง **อตฺโถ** อ.อธิบาย **เอตฺถ คาถายํ** ในพระคาถานี้ **ออยฺ นี อิติ** ว่า “(อตฺโถ) อ.อรรถ **อิติ** ว่า “(ชนา) อ.ชน ท. **มยา ‘(ตุมฺเห) มา ภิกฺขเว ภณฺทนํ (กริตฺถ)’ อิติอาถีนี (วจนานิ) วตฺวา โอวทฺธิยมาณาปี** แม้ผู้อันเรากล่าวแล้ว ซึ่งคำ ท. มีคำว่า ‘ดูก่อนภิกษุ ท. (อ.เธอ ท. อย่าได้กระทำแล้ว) ซึ่งความแตกร้าง’ ดังนี้เป็นต้น กล่าวสอนอยู่ **ปุพฺเพ** ในกาลก่อน **อมามกา** ชื่อว่าผู้ไม่เชื่อถือ **อปฺภิกฺคฺคฺหณฺน** เพราะการไม่รับเอา **โอวาทสฺส** ซึ่งโอวาท **มม** ของเรา **ปเร นาม** ชื่อว่าเหล่าอื่น, (เต ปเร ชนา) อ.ชน ท. เหล่าอื่น เหล่านั้น **น วิชานนฺติ** ย่อมไม่รู้ชัด **อิติ** ว่า ‘มยฺ อ.เรา ท. **คเหตุวา** ถือเอาแล้ว **มิจฺฉาคาหํ** ถือเอาผิด **ฌนฺทาทิวเสน** ด้วยสามารถแห่งอคติ มีฉันทาคติเป็นต้น **ยมาม เส** ย่อมย่อยยับแล **วายนาม** คือว่า ย่อมพยายาม **วุชฺฐมฺปิยา** เพื่อความเจริญ **ภณฺทนาถีนํ (การณานํ)** แห่งเหตุ ท. มีความแตกร้างเป็นต้น **เอตฺถ สงฺฆมฺชฺเฒ** ในท่ามกลางแห่งสงฆ์นี้” **อิติ** ดังนี้, **ปน** แต่ว่า **อิทานิ** ในกาลนี้ **เย ปณฺฑิตฺตปฺริสา** อ.บุรุษผู้เป็นบัณฑิต เหล่าใด **อนฺตเร** ในระหว่าง **ตุมฺหากํ** แห่งเธอ ท. **ตตฺถ** นั้น **ปจฺจเวกฺขมาณา** ผู้พิจารณาอยู่ **โยนิโส** โดยแยบคาย **วิชานนฺติ** ย่อมรู้ชัด

อิติ ว่า ‘ปุพฺพเพ ในกาลก่อน มยฺ อ.เรา ท. วายมนฺดา พยายามอยู่ จนทาทิวเสน ด้วยสามารถแห่งอคติมีฉันทาคติเป็นต้น ปฏิปนฺนา เป็นผู้ปฏิบัติแล้ว อโยนิโส โดยไม่แยบคาย (อมฺห) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้, เมธคา อ.ความหมายมั่น ท. กลหสงฺขาตา อันบัณฑิตกล่าวแล้วว่าความทะเลาะ อิเม เหล่านี้ สมฺมฺนฺติ ย่อมสงบ สฺนฺติกา จากสำนัก เตสฺ (ปญฺจฺตทานฺ) ของบัณฑิต ท. เหล่านี้ ตโต นั้น เต ปญฺจฺตปฺริเส นิสฺสาย คือว่า เพราะอาศัย ซึ่งบุรุษผู้เป็นบัณฑิต ท. เหล่านี้ อิทานิ ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ ปทสฺส แห่งบท “ปเร จาติ ว่า “ปเร จ” ดังนี้เป็นต้น” อิติ ดังนี้ (ปญฺจฺตเตน) อันบัณฑิต (เวทิตพฺโพ) ฟังทราบ อิติ ดังนี้แล ฯ

อีกอย่างหนึ่ง บัณฑิตฟังทราบอธิบายในพระคาถานี้ดังนี้ว่า บทว่า “ปเร จ” ดังนี้ เป็นต้น ความว่า พวกชนที่เรากล่าวคำว่า ‘ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่าทำความแตกร้าวกัน’ เป็นต้นกล่าวสอนอยู่ในกาลก่อน ชื่อว่าผู้ไม่เชื่อถือ เพราะไม่รับเอาโอวาทของเรา ได้ชื่อว่าชนเหล่าอื่น, ชนเหล่าอื่นเหล่านั้น ไม่รู้ชัดว่า ‘พวกเราถือเอาผิดด้วยสามารถอคติมีฉันทาคติเป็นต้น กำลังจะย่อยยับ คือว่า พยายามเพื่อก่อให้เกิดเหตุมีความแตกร้าวกันเป็นต้นในท่ามกลางสงฆ์นี้’ ดังนี้, แต่ในกาลนี้ บุรุษผู้เป็นบัณฑิตเหล่าใดในระหว่างพวกเรานั้น ผู้พิจารณาโดยแยบคาย ย่อมจะรู้ชัดว่า ‘เมื่อก่อน พวกเราพยายามด้วยสามารถอคติมีฉันทาคติเป็นต้น เป็นผู้ปฏิบัติโดยไม่แยบคาย’ ดังนี้, ในบัดนี้ ความหมายมั่น กล่าวคือความทะเลาะเหล่านี้ ย่อมจะสงบจากสำนักของบัณฑิตเหล่านั้นนั้น คือว่า เพราะอาศัยบุรุษผู้เป็นบัณฑิตเหล่านั้น” ดังนี้แล

อถ วา อปรนฺย “ปเร จ” สฺรุปะไน อิติฯ ศัพท์ อาทยัตถะไน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “ปุพฺพเพ กาลสํตตฺมีไน โววทียมานา มยา อนภิตกัตตาไน โววทียมานา ‘ภิกฺขเว อาลปนะ ตุมฺहे สฺุทฺธกัตตาไน กริตฺถฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก มาศัพท์ ปฏิเสธะไน กริตฺถ ภณฺุทฺทฺน อวฺุตตกัมมะไน กริตฺถ’ อิติศัพท์ สฺรุปะไน อาทีนิ วจนานิ อาทีนิ วิเสสณะของ วจนานิจฺ อวฺุตตกัมมะไน วตฺวาฯ สมานกาลกิริยาไน โววทียมานา อปี- ศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ โววทียมานาฯ วิเสสณะของ ชนาฯ ลิงคัตถะ มม สามีสัมพันธะไน โววาทสฺสฯ จญฺุจฺจิวฺุตตกัมมะไน อปฺปฏิคฺคฺทเณนฯ เหตุไน อมามกาฯ สัญญาวิเสสณะของ ชนา นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ปเรฯ วิเสสณะของ ชนา, เต กิตฺติ ปเร กิตฺติ วิเสสณะของ ชนาฯ สฺุทฺธกัตตาไน วิชานนฺติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ‘มยฺ สฺุทฺธกัตตา

ใน ยมาม และวายมาม ยมาม ก็ดี วายมาม ก็ดี อาชยาดบทกัตตุวจาก ฉนุทาทีวเสณ ตติยาวิเสสณะใน คเหตุวา มิจฉาคาหิ กิริยาวิเสสณะใน คเหตุวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ยมาม เอตถ วิเสสณะใน สงฆมชฺเฌจ วิสยาธาระใน ยมาม เสคัพพทวจนาลังการะ ภาณุนาทีน วิเสสณะของ การณานจ สามีสัมพันธะใน วุฑุฌมียาจ สัมปทานใน วายมาม ยมาม วิวริยะใน ภาณุนาทีน วุฑุฌมียา วายมามจ วิวริณะ' อิตคัพพท อาการะใน วิชานนุติ นคัพพท ปฏิเสระใน วิชานนุติ, ปนคัพพท ปักขันตรโชตกะ อิทานิ กาลสคตตมิมิใน วิชานนุติ ปจฺจเวกขมานา ก็ดี เย ก็ดี วิเสสณะของ ปณฺหิตปฺริสาจ สุทธกัตตาใน วิชานนุติจ อาชยาดบทกัตตุวจาก โยนิโส ตติยาวิเสสณะใน ปจฺจเวกขมานา ตตถ วิเสสณะของ อนฺตเร ตมฺหากิ สามีสัมพันธะใน อนฺตเรจ วิสยาธาระใน ปณฺหิตปฺริสา 'ปุพฺเพ กาลสคตตมิมิใน ปฏิปฺนฺนา มยํ สุทธกัตตาใน อมฺหจ อาชยาดบทกัตตุวจาก ฉนุทาทีวเสณ ตติยาวิเสสณะใน วายมฺนฺตาจ อัมภันตรกิริยาของ มยํ อโยนิโส ตติยาวิเสสณะใน ปฏิปฺนฺนาจ วิกตีกัตตาใน อมฺห' อิตคัพพท อาการะใน วิชานนุติ, อิมเ ก็ดี กลหสงฺฆาตา ก็ดี วิเสสณะของ เมธจ สุทธกัตตาใน สมฺมฺนฺติจ อาชยาดบทกัตตุวจาก ตโต วิเสสณะของ สนฺติกา เตสํ วิเสสณะของ ปณฺหิตานจ สามีสัมพันธะใน สนฺติกาจ อปาทานใน สมฺมฺนฺติ เต วิเสสณะของ ปณฺหิตปฺริเสจ อวฺตตกัมมะใน นิสฺสายจ เหตุใน สมฺมฺนฺติ ตโต เตสํ (ปณฺหิตาน) สนฺติกา วิวริยะใน เต ปณฺหิตปฺริเส นิสฺสายจ วิวริณะ อิทานิ กาลสคตตมิมิใน สมฺมฺนฺติ' อิตคัพพท สฺรุปะใน อตุโถจ ลิงคัตถะ" อิตคัพพท สฺรุปะใน อตุโถ อยํ วิเสสณะของ อตุโถจ วฺตตกัมมะใน เวทิตฺพุโพจ กิตบทกัมมวจาก เอตถ วิเสสณะของ คาถายจ ภินนาธาระใน อตุโถ ปณฺหิตเตน อนภิทกัตตาใน เวทิตฺพุโพ อิตคัพพท สฺมาปนะ ๕

.....

๑๑๓. คาถาปริโยसानะ สมฺปตฺตภิกขุ โสตาปตฺติผลาทีสุ ปติฏฺฐหีสฺสูติ ๕

คาถาปริโยसानะ สมฺปตฺตภิกขุ โสตาปตฺติผลาทีสุ (อริยมฺลเส) ปติฏฺฐหีสฺสูติ ๕

คาถาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา สมฺปตฺตภิกขุ อ.ภิกษุผู้ถึงพร้อมแล้ว ท. ปติฏฺฐหีสฺสู ตั้งอยู่เฉพาแล้ว โสตาปตฺติผลาทีสุ (อริยมฺลเส) ในอริยมฺล ท. มีโสตาปตฺติผลเป็นต้น อิติ ดังนี้แล ๕

เวลาจบพระคาถา พวกภิกษุที่ถึงพร้อมแล้ว ต่างพากันตั้งอยู่ในอริยมลมีโสตาปัตตติผล
เป็นต้น ดังนี้แล

คาถาปริโยसानะ กาลสัตตมมีใน ปติฏฐหีสฺสุ สมปตฺตภิกขุ สุททกัตตานิ ปติฏฐหีสฺสุ
อาชยตบทกัตตฺวาจก โสตาปัตตผลาทิสฺสุ วิเสสนะของ อริยมลเสฺสุ วิสยาธาระใน
ปติฏฐหีสฺสุ อิติศัพทํ สมานะ ๕

.....
.....
โกสมพิกวตฺต ๕

โกสมพิกวตฺต (นิฏฐิตํ) ๕

โกสมพิกวตฺต อ.เรื่องแห่งภิกษุผู้อยู่ในเมืองโกสัมพี (นิฏฐิตํ) จบแล้ว ๕

โกสมพิกวตฺต สุททกัตตานิ นิฏฐิตํ กิตบทกัตตฺวาจก ๕

จบเรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพี

=====

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และตัทธิต

โกสมพิกวตถุ

เป็นฉัญญีตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- ๑. โกสมพิยั วสนตติ โกสมพิกา, ภิกขุ. (โกสมพี + ฦก) สังสัฎฐาทิอเนกัตตตัทธิต
(เย ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่าไต วสนติ ย่อมอยู่ โกสมพิยั ในเมืองโกสมพี อิติ เพราะเหตุ
นั้น (เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น โกสมพิกา ชื่อว่าโกสมพิก, ไตแกภิกษุทั้งหลาย. (ผู้อยู่ในเมืองโกสมพี)
- ๒. โกสมพิกาณั วตถุ โกสมพิกวตถุ. (โกสมพิก + วตถุ) ฉัญญีตูปุริสสมาส
วตถุ อ.เรื่อง โกสมพิกาณั (ภิกขุณั) แห่งภิกษุ ท. ผู้อยู่ในเมืองโกสมพี โกสมพิกวตถุ ชื่อว่า
โกสมพิกวตถุ. (เรื่องภิกษุผู้อยู่ในเมืองโกสมพี)

ปญจสตปญจสตปริวารา

เป็นฉัญญีทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอิตรัตริโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

- ๑. ปญจสตานิ จ ปญจสตานิ จ ปญจสตปญจสตานิ. (ปญจสต + ปญจสต) อิตริตรโยคทวันท-
สมาส
ปญจสตานิ จ อ.ร้อยห้า ท. ด้วย ปญจสตานิ จ อ.ร้อยห้า ท. ด้วย ปญจสตปญจสตานิ
ชื่อว่าปญจสตปญจสต. (ห้าร้อยและห้าร้อย)
- ๒. ปญจสตปญจสตานิ ปริวาริ เยสนติ ปญจสตปญจสตปริวารา, ภิกขุ. (ปญจสตปญจสต +
ปริวาร) ฉัญญีทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส
ปญจสตปญจสตานิ อ.ร้อยห้าและร้อยห้า ท. ปริวาริ เป็นปริวาร เยสั (ภิกขุณั) ของภิกษุ ท.
เหล่าไต (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น ปญจสตปญจสตปริวารา ชื่อว่า
ปญจสตปญจสตปริวาร, ไตแกภิกษุทั้งหลาย. (ผู้มีห้าร้อยรูปและห้าร้อยรูปเป็นปริวาร)

เอกทิวโส

เป็นอสมาหารทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- เอโก จ โส ทิวโส จาติ เอกทิวโส. (เอก + ทิวส)
- เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น เอกทิวโส ชื่อว่า
เอกทิวส. (วันหนึ่ง)

สรีรวลณฺโช

เป็นสันตติมัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

สรีเร วลณฺโช สรีรวลณฺโช. (สรี + วลณฺช)

वलณฺโช อ.वलฺณฺชฺ สรีเร ในสรีระ สรีรวลณฺโช ชื่อว่าสรีรวลณฺช. (वलฺณฺชฺในสรีระ)

อุทกโกฏฺจกั

เป็นภฺนฺตติมัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

อุทกสฺส โกฏฺจกั อุทกโกฏฺจกั. (อุทก + โกฏฺจก)

โกฏฺจกั อ.จุมฺ อุทกสฺส แห่งน้ำ อุทกโกฏฺจกั ชื่อว่าอุทกโกฏฺจก. (จุมฺน้ำ)

आจมนอุทกาวเสสั

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ที่ตั้งนี้

๑. อาจเมหฺติ เอเตนาติ อาจมนั. (อา + จมุ โหวนฺมุติ ในการชำระล้าง + ยุปัจจย) กัตตุรูป, กรณสาธนะ

(ชฺนา) อ.ชฺน ท. อาจเมหฺติ ย่อมชำระ เอเตน (อุทเกน) ด้วยน้ำนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอตฺ อุทกั) อ.น้ำนี้ อาจมนั ชื่อว่าอาจมน. (เป็นเครื่องชำระล้าง)

๒. อาจมนญจ ตั อุทกญจติ อาจมนอุทกั. (อาจมน + อุทก) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส อาจมนั จ อ.อันเป็นเครื่องชำระล้างด้วย ตั อ.อันเป็นเครื่องชำระล้างนั้น อุทกั จ เป็นน้ำด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อาจมนอุทกั ชื่อว่าอาจมนอุทก. (น้ำอันเป็นเครื่องชำระล้าง)

๓. อาจมนอุทกญจ ตั อวเสสญจติ อาจมนอุทกาวเสสั. (อาจมนอุทก + อวเสส) วิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส

อาจมนอุทกั จ อ.น้ำอันเป็นเครื่องชำระล้างด้วย ตั อ.น้ำอันเป็นเครื่องชำระล้างนั้น อวเสสั จ เป็นน้ำอันเหลือลงด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อาจมนอุทกาวเสสั ชื่อว่าอาจมนอุทกาวเสสั. (น้ำอันเป็นเครื่องชำระล้างอันเหลือลง)

อาปตติภาโว

เป็นฉัฏฐิตูปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาปตติยา ภาโว อาปตติภาโว. (อาปตติ + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น อาปตติยา แห่งอาบัติ อาปตติภาโว ชื่อว่าอาปตติภาว. (ความเป็นอาบัติ)

อสนติ

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. สรณฺ สติ. (สร คตจินฺดาຍ ในการไปและการคิด + ติปัจจย) ภาวรูป, ภาวสาธนะ

สรณฺ อ.ความระลึก สติ ชื่อว่าสติ. (ความระลึก)

๒. น สติ อสนติ. (น + สติ)

สติ อ.ความระลึกได้ น หามิได้ อสนติ ชื่อว่าอสนติ. (ความระลึกไม่ได้)

อนาปตติทิกฺขิ

เป็นสัมภาวนาบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น อาปตติ อนาปตติ. (น + อาปตติ) นนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส

อาปตติ อ.อาบัติ น หามิได้ อนาปตติ ชื่อว่าอนาปตติ. (ไม่เป็นอาบัติ)

๒. อนาปตติ อิติ ทิกฺขิ อนาปตติทิกฺขิ. (อนาปตติ + ทิกฺขิ) สัมภาวนาบุพพบทกัมมธารยสมาส

ทิกฺขิ อ.ความเห็น อนาปตติ อิติ ว่าไม่เป็นอาบัติ อนาปตติทิกฺขิ ชื่อว่าอนาปตติทิกฺขิ. (ความเห็นว่าเป็นอาบัติ)

มุสาวาทิ

เป็นปาทีบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มุสา วทติ สีเสนาติ มุสาวาทิ, ภิกฺขุ. (มุสาสทฺทูปปท + วท วิยตฺติย วาจาย ในการพูดขัด + ติปัจจย) กัตตุรูป, ตสฺสีลสาธนะ, เป็นกัตตันตสมาส

(โย ภิกฺขุ) อ.ภิกษุใด วทติ ย่อมกล่าว มุสา เท็จ สีเสณ โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ภิกฺขุ) อ.ภิกษุนั้น มุสาวาทิ ชื่อว่ามุสาวาทิ, ได้แก่ภิกษุ. (ผู้กล่าวเท็จโดยปกติ)

อทลสน์

เป็นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น ทลสน์ อทลสน์. (น + ทลสน)

ทลสน์ อ.การเห็น น หามิได้ อทลสน์ ชื่อว่าอทลสน. (การไม่เห็น)

อุกเขปนิยกมม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุกเขปนิยจ ต กมมจจาติ อุกเขปนิยกมม. (อุกเขปนิย + กมม)

อุกเขปนิย จ อ.อันสงฆ์พึงยกขึ้นด้วย ต อ.อันสงฆ์พึงยกขึ้นนั้น กมม จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อุกเขปนิยกมม ชื่อว่าอุกเขปนิยกมม. (กรรมที่สงฆ์พึงยกขึ้น, อุกเขปนิยกรรม)

ปจจยทายกา

เป็นฉฐฐิต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจจยานิ ทายกา ปจจยทายกา, ชนา. (ปจจย + ทายก)

(ชนา) อ.ชน ท. ทายกา ผู้ถวาย ปจจยานิ ซึ่งปัจจัย ท. ปจจยทายกา ชื่อว่าปจจยทายก, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้ถวายปัจจัย)

โหวาทปฏิตคาทิกา

เป็นฉฐฐิต์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โหวาทลส ปฏิตคาทิกา โหวาทปฏิตคาทิกา, ภิกขุณโย. (โหวาท + ปฏิตคาทิกา)

(ภิกขุณโย) อ.ภิกษุณี ท. ปฏิตคาทิกา ผู้รับ โหวาทลส ซึ่งโหวาท โหวาทปฏิตคาทิกา ชื่อว่าโหวาท-ปฏิตคาทิกา, ได้แก่ภิกษุณีทั้งหลาย. (ผู้รับโหวาท)

อารกขเทวดา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อารกขา จ ตา เทวดา จาติ อารกขเทวดา. (อารกขา + เทวดา)

อารกขา จ อ.ผู้อารักขา ท. ด้วย ตา อ.ผู้อารักขา ท. เหล่านั้น เทวดา จ เป็นเทวดาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อารกขเทวดา ชื่อว่าอารกขเทวดา. (เทวดาผู้รักษา, เทวดาอารักขา)

สนธิภูจสภมตต

เป็นอิติไตรโยคทวินทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สนธิภูจ จ สภมตต จ สนธิภูจสภมตต, เทวต. (สนธิภูจ + สภมตต)

(เทวต) อ.เทวต ท. สนธิภูจ จ ผู้สนธิสนมกันด้วย สภมตต จ ผู้ภักดีต่อกันด้วย สนธิภูจ-
สภมตต ชื่อว่า สนธิภูจสภมตต, ได้แก่เทวตทั้งหลาย. (ผู้สนธิสนมกันและผู้ภักดีต่อกัน)

เอกนิพนท

เป็นฉฐฐวิปทตลยธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอโก นิพนทโท ยสส ต เอกนิพนท, โกลาทล. (เอก + นิพนท)

นิพนทโท อ.เสียงบ้นลือ เอโก เป็นอันเดียวกัน ยสส (โกลาทลสส) แห่งความโกลาทลใด (อติ)
มีอยู่, ต (โกลาทล) อ.ความโกลาทลนั้น เอกนิพนท ชื่อว่าเอกนิพนท, ได้แก่ความโกลาทล. (มีเสียงบ้นลือ
เป็นอันเดียวกัน)

ธมมิก

เป็นสังสฐฐทอิอเนกัตตตทิต มีวิเคราะห์ว่า

ธมเมน นิยุดต ธมมิก, กมม. (ธมม + ฌิกปัจจย)

(กมม) อ.กรรม นิยุดต อันประกอบแล้ว ธมเมน ด้วยธรรม ธมมิก ชื่อว่าธมมิก, ได้แก่กรรม. (อัน
ประกอบด้วยธรรม)

อุกจิตตานุตตกา

เป็นฉฐฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุกจิตตสส อนูตตกา อุกจิตตานุตตกา, ภิกขุ. (อุกจิตต + อนูตตก)

(ภิกขุ) อ.ภิกขุ ท. อนูตตกา ผู้ประพฤติตาม (สงฆเม) อุกจิตตสส (ธมมกติกสส) ซึ่งพระธรรมกถิก
ผู้อันสงฆ์ ยกวัตรแล้ว อุกจิตตานุตตกา ชื่อว่าอุกจิตตานุตตกา, ได้แก่ภิกขุทั้งหลาย. (ผู้ประพฤติตามพระ
ธรรมกถิกผู้สงฆ์ยกวัตร)

วิจารณ์ภาโว

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิจารณ์เมว ภาโว วิจารณ์ภาโว. (วิจารณ์ + ภาว)

วิจารณ์ เอว อ.การเที่ยวไปนั้นเที่ยว ภาโว เป็นความเป็น วิจารณ์ภาโว ชื่อว่าวิจารณ์ภาว. (ความเป็นคือการเที่ยวไป)

ตติยวโร

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตติโย จ โส วาโร จาติ ตติยวโร. (ตติย + วาร)

ตติโย จ อ.ที่สามด้วย โส อ.ที่สามนั้น วาโร จ เป็นวาระด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ตติยวโร ชื่อว่าตติยวาร. (วาระที่ ๓, ครั้งที่ ๓)

ภิกษุสงฺฆโม

เป็นฉนฺฐีตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิกษุณฺ สงฺฆโม ภิกษุสงฺฆโม. (ภิกษุ + สงฺฆ)

สงฺฆโม อ.หมู่ ภิกษุณฺ แห่งภิกษุ ท. ภิกษุสงฺฆโม ชื่อว่าภิกษุสงฺฆม. (หมู่แห่งภิกษุ, ภิกษุสงฺฆ)

เอกสีมา

เป็นอสมาทวารทิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอกา จ ส่า สีมา จาติ เอกสีมา. (เอกา + สีมา)

เอกา จ อ.เดียวกันด้วย ส่า อ.เดียวกันนั้น สีมา จ เป็นสีมาด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น เอกสีมา ชื่อว่าเอกสีมา. (สีมาเดียวกัน)

อุโปสถาทินิ

เป็นฉนฺฐีทวิปตฺตฺสยาธิกรณพหุพพีทิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุโปสถโธ อาทิ เยสนฺติ อุโปสถาทินิ, กมฺมานิ. (อุโปสถ + อาทิ)

อุโปสถโธ อ.อุโปสถกรรม อาทิ เป็นต้น เยสนฺ (กมฺมานิ) แห่งกรรม ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ กมฺมานิ) อ.กรรม ท. เหล่านั้น อุโปสถาทินิ ชื่อว่าอุโปสถาทิ, ได้แก่กรรมทั้งหลาย. (มีอุโปสถกรรมเป็นต้น)

ภตตคคาทีนิ

เป็นบัญญัติวิปทูลยาธิกรณพหุพีหีสมาส โดยมีบัญญัติปปริสสมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภตตลล์ อคคฺ ภตตคคฺ. (ภตต + อคค) จันฎีตปปริสสมาล

อคคฺ อ.โรง ภตตลล์ แห่งภัตร ภตตคคฺ ชื่อว่าภตตคค. (โรงภัตร)

๒. ภตตคคฺ อาทิ เยลนฺติ ภตตคคาทีนิ, จานานิ. (ภตตคค + อาทิ) จันฎีตวิปทูลยาธิกรณพหุพีหีสมาส

ภตตคคฺ อ.โรงแห่งภัตร อาทิ เป็นต้น เยล (จานานิ) แห่งที่ ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ จานานิ) อ.ที่ ท. เหล่านั้น ภตตคคาทีนิ ชื่อว่าภตตคคาที, ได้แก่สถานที่ทั้งหลาย. (มีโรงภัตรเป็นต้น)

ภณฺชนชาตฺตา

เป็นจตุตตีวิปทูลยาธิกรณพหุพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภณฺชนํ ชาตํ เยลฺ เต ภณฺชนชาตฺตา, ภิกฺขุ. (ภณฺชน + ชาต)

ภณฺชนํ อ.ความแตกร้าง ชาตํ อันเกิดแล้ว เยล (ภิกฺขุณฺ) แก่ภิกษุ ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่, เต (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น ภณฺชนชาตฺตา ชื่อว่าภณฺชนชาต, ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย. (ผู้มี ความแตกร้างอันเกิดแล้ว)

อาสนนฺตริกา

เป็นอัสสตีตตีทิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. อาสนานํ อนฺตฺรา อาสนนฺตฺรา. (อาสน + อนฺตฺรา) จันฎีตปปริสสมาล

อนฺตฺรา ในระหว่าง อาสนานํ แห่งอาสนะ ท. อาสนนฺตฺรา ชื่อว่าอาสนนฺตฺรา. (ในระหว่างแห่งอาสนะ)

๒. อาสนนฺตฺรา อสฺสา อตฺตีติ อาสนนฺตฺริกา, ปาฬิ. (อาสนนฺตฺรา + อิกปัจจย) อัสสตีตตีทิต

อาสนนฺตฺรา ในระหว่างแห่งอาสนะ อสฺสา (ปาฬิยา) แห่งแถวนั้น อตฺติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา ปาฬิ) อ.แถวนั้น อาสนนฺตฺริกา ชื่อว่าอาสนนฺตฺริกา, ได้แก่แถว. (อันมีในระหว่างแห่งอาสนะ)

ภณฺชนกลทวิคฺคทวิวาทา

เป็นอิติปริตรโยคทวันทสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภณฺชนญจ กลโท จ วิคฺคโท จ วิวาทो จ ภณฺชนกลทวิคฺคทวิวาทา. (ภณฺชน + กลท + วิคฺคท + วิวาท)

ภณฺชนํ จ อ.ความแตกร้าด้วย กลโท จ อ.ความทะเลาะด้วย วิคฺคโท จ อ.ความแก่งแย่งด้วย วิวาทो จ อ.ความวิวาทด้วย ภณฺชนกลทวิคฺคทวิวาทา ชื่อว่า ภณฺชนกลทวิคฺคทวิวาทา. (ความแตกร้า ความทะเลาะ ความแก่งแย่ง และความวิวาท)

อนตฺถการกา

เป็นจัมภูฐิตฺตปุริสสฺมาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น อตฺโต อนตฺโต. (น + อตฺต) นิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส

อตฺโต อ.ประโยชน์ น หามิได้ อนตฺโต ชื่อว่าอนตฺต. (มิใช่ประโยชน์)

๒. อนตฺตสฺส การกา อนตฺถการกา, ภณฺชนกลทวิคฺคทวิวาทา. (อนตฺต + การก) จัมภูฐิตฺตปุริสสฺมาส

(ภณฺชนกลทวิคฺคทวิวาทา) อ.ความแตกร้า ความทะเลาะ ความแก่งแย่ง และความวิวาท ท. การกา อันกระทำ อนตฺตสฺส ซึ่งความฉิบหายมิใช่ประโยชน์ อนตฺถการกา ชื่อว่าอนตฺถการก, ได้แก่ ความแตกร้า ความทะเลาะ ความแก่งแย่ง และความวิวาททั้งหลาย. (อันกระทำซึ่งความฉิบหายมิใช่ประโยชน์)

ทตฺตินาโค

เป็นวิเสสนุตฺตรบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทตฺติ จ โส นาโค จาติ ทตฺตินาโค. (ทตฺติ + นาโค)

ทตฺติ จ อ.ข้างด้วย โส อ.ข้างนั้น นาโค จ เป็นข้างตัวประเสริฐด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทตฺตินาโค ชื่อว่าทตฺตินาค. (ข้างตัวประเสริฐ)

ชีวิตกฺขโย

เป็นจัมภูฐิตฺตปุริสสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชีวิตสฺส ขโย ชีวิตกฺขโย. (ชีวิต + ขย)

ขโย อ.ความสิ้นไป ชีวิตสฺส แห่งชีวิต ชีวิตกฺขโย ชื่อว่าชีวิตกฺขย. (ความสิ้นไปแห่งชีวิต)

อเนกสทสส์วฏฏกา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมี นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส และจัญญิตวิปทตูลยาธิกรณ-
พหุพพิทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น เอกิ อเนก. (น + เอก) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

เอกิ อ.หนึ่ง น ทามีได้ อเนกิ ชื่อว่าอเนก. (มีใช้หนึ่ง)

๒. อเนกิ สทสส์ เยสนติ อเนกสทสส์. (อเนก + สทสส์) จัญญิตวิปทตูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส
สทสส์ อ.พัน อเนกิ มีใช้หนึ่ง เยส (วฏฏกาน) แห่งนกระจาบ ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (เต วฏฏกา) อ.นกระจาบ ท. เหล่านั้น อเนกสทสส์ ชื่อว่าอเนกสทสส์, ได้แก่นกระจาบ
ทั้งหลาย. (ตัวมีพันมีใช้หนึ่ง)

๓. อเนกสทสส์ จ เต วฏฏกา จาติ อเนกสทสส์วฏฏกา. (อเนกสทสส์ + วฏฏกา) วิเสสนบุพ
พทกัมมธารยสมาส

อเนกสทสส์ จ อ.ตัวมีพันมีใช้หนึ่ง ท. ด้วย เต อ.ตัวมีพันมีใช้หนึ่ง ท. เหล่านั้น วฏฏกา จ
เป็นนกระจาบด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อเนกสทสส์วฏฏกา ชื่อว่าอเนกสทสส์วฏฏกา. (นกระจาบตัวมีพันมีใช้
หนึ่ง, นกระจาบหลายพันตัว)

อนาเทียนตา

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น อาเทียนตา อนาเทียนตา, ภิกขุ. (น + อาเทียนต)

(ภิกขุ) อ.ภิกขุ ท. อาเทียนตา ถือเอาอยู่ น ทามีได้ อนาเทียนตา ชื่อว่าอนาเทียนต, ได้แก่ภิกขุทั้ง
หลาย. (ไม่ถือเอาอยู่)

ธมมวาที

เป็นทุตยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ธมม วทติ สีเลนาคิ ธมมวาที, ภิกขุ. (ธมมสททูปปท + วท วิยตติย วาจาญ ในการพูดจัด +
ณิปัจจัจย) กัตตรูป, ตัสสีลสาธนะ, เป็นกัตตันตสมาส

(โย ภิกขุ) อ.ภิกขุใด วทติ ย่อมกล่าวว ธมม ซึ่งธรรม สีเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส
ภิกขุ) อ.ภิกขุนั้น ธมมวาที ชื่อว่าธมมวาที, ได้แก่ภิกขุ. (ผู้กล่าวธรรมโดยปกติ)

อนิจจมนโต

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 น อิจจมนโต อนิจจมนโต, ภิกขุ. (น + อิจจมนโต)
 (ภิกขุ) อ.ภิกษุ อิจจมนโต ผู้ปรารถนาอยู่ น ทาไม่ได้ อนิจจมนโต ชื่อว่าอนิจจมนต, ได้แก่ภิกษุ. (ผู้ไม่
 ปรารถนาอยู่)

ธมมสสามี

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ธมมสส สามี ธมมสสามี. (ธมม + สามี)
 สามี อ.เจ้าของ ธมมสส แห่งธรรม ธมมสสามี ชื่อว่าธมมสสามี. (เจ้าของแห่งธรรม, พระพุทธเจ้า)

อโปโสสุกกโก

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อโป โสสุกกโก ยสส โส อโปโสสุกกโก, ภคฺวา, (อโป + โสสุกกโก)
 โสสุกกโก อ.ความชวนชวาย อโป อันน้อย ยสส (ภคฺวา) แห่งพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด (อติ)
 มีอยู่ โส (ภคฺวา) อ.พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น อโปโสสุกกโก ชื่อว่าอโปโสสุกกโก, ได้แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า.
 (ผู้ทรงมีความชวนชวายน้อย)

ทิกฺขจธมฺมสุวิหาโร

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส และทุตียาตบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มี
 วิเคราะห์ดังนี้

๑. ทิกฺขโจ จ โส ธมฺโม จาติ ทิกฺขจธมฺโม. (ทิกฺข + ธมฺม) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
 ทิกฺขโจ จ อ.อันสัตว์เห็นแล้วด้วย โส อ.อันสัตว์เห็นแล้วนั้น ธมฺโม จ เป็นธรรมด้วย อิติ
 เพราะเหตุนี้ ทิกฺขจธมฺโม ชื่อว่าทิกฺขจธมฺม. (ธรรมอันสัตว์เห็นแล้ว, ปัจจุบันชาติ, ชาตินี้)
๒. วิทรนฺติ เอตฺนาติ วิหาโร. (วิปฺพพ + ทฺร นิวาเส ในการอยู่ + ฌบฺัจจย) กัตตฺรฺรูป, ภคฺนสาธเน
 (ชฺนา) อ.ชน ท. วิทรนฺติ ย่อมอยู่ เอตฺน (ธมฺเม) ด้วยธรรมนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอโส
 ธมฺโม) อ.ธรรมนี้ วิหาโร ชื่อว่าวิหาโร. (ธรรมเป็นเครื่องอยู่)

๓. สุธัง วิหาโร สุขวิหาโร. (สุข + วิหาร) ทุติยาตปปุริสสมาส
 วิหาโร อ.ธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ สุธัง เป็นสุข สุขวิหาโร ชื่อว่าสุขวิหาร. (ธรรมเป็นเครื่องอยู่
 เป็นสุข)
๔. ทิฏฐธมฺเม สุขวิหาโร ทิฏฐธมฺมสุขวิหาโร. (ทิฏฐธมฺม + สุขวิหาร) สัตตมิตตปปุริสสมาส
 สุขวิหาโร อ.ธรรมอันเป็นเครื่องอยู่เป็นสุข ทิฏฐธมฺเม ในธรรมอันสัตว์เห็นแล้ว ทิฏฐธมฺมสุขวิหาโร
 ชื่อว่าทิฏฐธมฺมสุขวิหาร. (ธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรม)

อณฺเฑตกเวโส

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อณฺเฑตโก จ โส เวโส จาติ อณฺเฑตกเวโส. (อณฺเฑตก + เวส)
 (เกณจิ) อณฺเฑตโก จ อ.อันใครๆ ไม่รู้แล้วด้วย โส อ.อันใครๆ ไม่แล้วรู้แล้วนั้น เวโส จ เป็น
 เพศด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อณฺเฑตกเวโส ชื่อว่าอณฺเฑตกเวส. (เพศที่ใครๆ ไม่รู้)

มาริตภาโว

เป็นจัญญูตีตปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 มาริตสฺส ภาโว มาริตภาโว. (มาริต + ภาว)
 ภาโว อ.ความที่ (พुरुหมทตเตน) มาริตสฺส (ที่มิตติสฺส) แห่งพระเจ้าที่มิตติ ผู้อันพระเจ้าพรหมทัต
 ให้สรวรรตแล้ว มาริตภาโว ชื่อว่ามาริตภาว. (ความที่พระเจ้าที่มิตติถูกพระเจ้าพรหมทัตให้สรวรรต)

สมคฺคภาโว

เป็นจัญญูตีตปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 สมคฺคานํ ภาโว สมคฺคภาโว. (สมคฺค + ภาว)
 ภาโว อ.ความที่ สมคฺคานํ (ชานนํ) แห่งชน ท. ผู้พร้อมเพรียงกัน สมคฺคภาโว ชื่อว่าสมคฺคภาว.
 (ความที่ชนเป็นผู้พร้อมเพรียงกัน)

อาทินนลตถา

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาทินนานิ ลตฺถานิ เยที เต อาทินนลตถา, ชฺนา. (อาทินน + ลตถ)

ลตฺถานิ อ.คัสตรา ท. เยที (ชฺเนที) อันชน ท. เหล่าใด อาทินนานิ ถือเอาแล้ว เต (ชฺนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อาทินนลตถา ชื่อว่าอาทินนลตถ, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้มีคัสตราอันถือเอาแล้ว)

อาทินนทณฺหา

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาทินนา ทณฺหา เยที เต อาทินนทณฺหา, ชฺนา. (อาทินน + ทณฺหา)

ทณฺหา อ.ทอนไม้ ท. เยที (ชฺเนที) อันชน ท. เหล่าใด อาทินนา ถือเอาแล้ว เต (ชฺนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อาทินนทณฺหา ชื่อว่าอาทินนทณฺหา, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้มีทอนไม้อันถือเอาแล้ว)

ขนฺติโสรัจฺจ

เป็นสมาทธารทวันทสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ขนฺติ จ โสรัจฺจ ขนฺติโสรัจฺจ. (ขนฺติ + โสรัจฺจ)

ขนฺติ จ อ.ความอดทนด้วย โสรัจฺจ จ อ.ความสงบเสงี่ยมด้วย ขนฺติโสรัจฺจ ชื่อว่าขนฺติโสรัจฺจ. (ความอดทนและความสงบเสงี่ยม, ขันติและโสรัจจะ)

ธมฺมวินโย

เป็นสมาทธารทวันทสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ธมฺโม จ วินโย จ ธมฺมวินโย. (ธมฺม + วินโย)

ธมฺโม จ อ.ธรรมด้วย วินโย จ อ.วินัยด้วย ธมฺมวินโย ชื่อว่าธมฺมวินโย. (ธรรมและวินัย)

อาภิณฺณวิหารตา

เป็นภาวตฺทิตฺต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วิหรณฺ วิหาโร. (วิปฺพุพ + หร นิวาเส ในกาโรอยู่ + ฌปฺจจฺย) ภาวรูป, ภาวสาธนะ
วิหรณฺ อ.กาโรอยู่ วิหาโร ชื่อว่าวิหาร. (กาโรอยู่)

๒. อาภินโน วิหาโร ยสฺส โส อาภินโนวิหาโร, สตถา. (อาภินโน + วิหาร) จัณฐิทธิปท-
ตุลยาธิกรณพหุพีหิสมาส

วิหาโร อ.การอยู่ อาภินโน อันเกลื่อนกล่นแล้ว ยสฺส (สตถุโน) แห่งพระศาสดาใด (อตุติ)
มีอยู่ โส (สตถา) อ.พระศาสดานั้น อาภินโนวิหาโร ชื่อว่าอาภินโนวิหาร, ได้แก่พระศาสดา. (ผู้มีการอยู่อัน
เกลื่อนกล่นแล้ว)

๓. อาภินโนวิหารสฺส ภาโว อาภินโนวิหารตา. (อาภินโนวิหาร + ตาปัจจัจย) ภาวตฺถิต

ภาโว อ.ความที่ อาภินโนวิหารสฺส (สตถุโน) แห่งพระศาสดา ผู้มีการอยู่อันเกลื่อนกล่นแล้ว
อาภินโนวิหารตา ชื่อว่าอาภินโนวิหารตา. (ความที่พระศาสดามีการประทับอยู่อันเกลื่อนกล่นแล้ว)

อนปโลเกตวา

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

น อนปโลเกตวา อนปโลเกตวา. (น + อนปโลเกตวา)

อนปโลเกตวา บอกแล้ว น ทามีได้ อนปโลเกตวา ชื่อว่าอนปโลเกตวา. (ไม่บอกแล้ว)

ปตตจิวรี

เป็นสมาหารทวันทสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปตโต จ จิวรญจ ปตตจิวรี. (ปตต + จิวรี)

ปตโต จ อ.บาตรด้วย จิวรี จ อ.จิวรด้วย ปตตจิวรี ชื่อว่าปตตจิวรี. (บาตรและจิวรี)

พาลกโลณการาโม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

พาลกโลณโก จ โส อารามโ จาติ พาลกโลณการาโม. (พาลกโลณก + อาราม)

พาลกโลณโก จ อ.ชื่อว่าพาลกโลณกะด้วย โส อ.พาลกโลณกะนั้น อารามโ จ เป็นอารามด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ พาลกโลณการาโม ชื่อว่าพาลกโลณการาม. (อารามชื่อว่าพาลกโลณกะ)

ภคฺตุเถโร

เป็นวิเศษนุตตรบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ภคฺ จ โสฺ เถโร จาติ ภคฺตุเถโร. (ภคฺ + เถโร)

ภคฺ จ อ.พระภคฺด้วย โสฺ อ.พระภคฺนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ภคฺตุเถโร
ชื่อว่าภคฺตุเถโร. (พระภคฺผู้เถระ)

เอกจาริกวตฺต

เป็นฉฺฐิตฺตปฺริสฺสมาส โดยมือสฺมาหารทิสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. เอกฺ จ โสฺ จาริกฺ จาติ เอกจาริกฺ, ภิกฺขุ. (เอก + จาริก)

เอกฺ จ อ.ผู้เดียวด้วย โสฺ อ.ผู้เดียวนั้น จาริกฺ จ เป็นผู้เที่ยวไปด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
เอกจาริกฺ ชื่อว่าเอกจาริก, ไต่แกภิกฺขุ. (ผู้เที่ยวไปผู้เดียว)

๒. เอกจาริกสฺส วตฺตํ เอกจาริกวตฺตํ. (เอกจาริก + วตฺต)

วตฺตํ อ.วัตร เอกจาริกสฺส (ภิกฺขุสฺส) แห่งภิกฺขุ ผู้เที่ยวไปผู้เดียว เอกจาริกวตฺตํ ชื่อว่าเอก-
จาริกวตฺต. (วัตรของภิกฺขุผู้เที่ยวไปผู้เดียว)

ปาจันวิสฺมิตทาโย

เป็นวิเศษนุพพบทกัมมธารยสฺมาส โดยมีจตุตถิตฺตปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. มิตานํ ทาโย มิตทาโย. (มิต + ทาโย) จตุตถิตฺตปฺริสฺสมาส

ทาโย อ.ป่าเป็นที่ให้อภัย มิตานํ แก่นื้อ ท. มิตทาโย ชื่อว่ามิตทาย. (ป่าเป็นที่ให้อภัยแก่นื้อ)

๒. ปาจันวิสฺ จ โสฺ มิตทาโย จาติ ปาจันวิสฺมิตทาโย. (ปาจันวิสฺ + มิตทาย) วิเศษนุพพบท-
กัมมธารยสฺมาส

ปาจันวิสฺ จ อ. ชื่อว่าปาจันวิสฺด้วย โสฺ อ.ชื่อว่าปาจันวิสฺนั้น มิตทาโย จ เป็นป่าเป็นที่ให้อภัย
แก่นื้อด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปาจันวิสฺมิตทาโย ชื่อว่าปาจันวิสฺมิตทาย. (ป่าเป็นที่ให้อภัยแก่นื้อชื่อว่าปาจันวิสฺ)

สามคฺติรสานิสฺโส

เป็นฉฺฐิตฺตปฺริสฺสมาส โดยมีฉฺฐิตฺตปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. สามคฺติสฺส รโสฺ สามคฺติโร. (สามคฺติ + รโส)

รโสฺ อ.รส สามคฺติสฺส แห่งความสามัคคี สามคฺติโร ชื่อว่าสามคฺติโร. (รสแห่งความสามัคคี)

๒. สามคฺคีรสฺส อานิสฺโส สามคฺคีรสานิสฺโส. (สามคฺคีรส + อานิสฺส)

อานิสฺโส อ.อานิสฺส สํสามคฺคีรสฺส แห่งรสแห่งความสามัคคี สามคฺคีรสานิสฺโส ชื่อว่าสามคฺคีรสานิสฺส. (อานิสฺสแห่งรสแห่งความสามัคคี)

รกฺขิตวณฺสณฺโท

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีจฺญฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. วณฺสฺ สณฺโท วณฺสณฺโท. (วณ + สณฺท) จฺญฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส

สณฺโท อ.จฺญฐิตฺต วณฺสฺ แห่งป่า วณฺสณฺโท ชื่อว่าวณฺสณฺท. (จฺญฐิตฺตแห่งป่า)

๒. รกฺขิตตฺยจฺ ตํ วณฺสณฺโท จาติ รกฺขิตวณฺสณฺโท. (รกฺขิต + วณฺสณฺท)

รกฺขิตํ จ อ.ชื่อว่ารกฺขิตะด้วย ตํ อ.ชื่อว่ารกฺขิตะนั้น วณฺสณฺโท จ เป็นจฺญฐิตฺตแห่งป่าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ รกฺขิตวณฺสณฺโท ชื่อว่ารกฺขิตวณฺสณฺท. (จฺญฐิตฺตแห่งป่าชื่อว่ารกฺขิตะ)

ภทฺทสาละมฺลํ

เป็นจฺญฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ภทฺโท จ โสฺ สาโล จาติ ภทฺทสาโล. (ภทฺท + สาโล) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

ภทฺโท จ อ.อันเจริญฺด้วย โสฺ อ.อันเจริญฺนั้น สาโล จ เป็นต้นสาละด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ภทฺทสาโล ชื่อว่าภทฺทสาละ. (ต้นสาละอันเจริญ)

๒. ภทฺทสาละสฺส มฺลํ ภทฺทสาละมฺลํ. (ภทฺทสาละ + มฺล) จฺญฐิตฺตปฺปฺริสฺสมาส

มฺลํ อ.โคน ภทฺทสาละสฺส แห่งต้นสาละอันเจริญ ภทฺทสาละมฺลํ ชื่อว่าภทฺทสาละมฺล. (โคนต้นสาละที่เจริญ)

วสฺสวาโส

เป็นทฺติยัตตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

วสฺสํ อวาโส วสฺสวาโส. (วสฺส + อวาโส)

อวาโส อ.การอยู่จำ วสฺสํ ตลอดกาลฝน วสฺสวาโส ชื่อว่าวสฺสวาโส. (การอยู่จำตลอดกาลฝน)

โกสฺมพีวาลีโน

เป็นสํตตมิตฺตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

อุปปาหารตา

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุปโป อาทาโร เยส เต อุปปาหารา, ภิกขุ. (อุปโป + อาทาโร) ฉัฏฐีทวีปตลยาธิกรณ-
พหุพีหีสมาส

อาทาโร อ.อาทาโร อุปโป อันน้อย เยส (ภิกขุณี) แห่งภิกขุ ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ เต
(ภิกขุ) อ.ภิกขุ ท. เหล่านั้น อุปปาหารา ชื่อว่าอุปปาหาร, ได้แก่ภิกขุทั้งหลาย. (ผู้มีอาหารน้อย)

๒. อุปปาหารานิ ภาโว อุปปาหารตา. (อุปปาหาร + ตาปัจจัย) ภาวัตถิต

ภาโว อ.ความที่ อุปปาหารานิ (ภิกขุณี) แห่งภิกขุ ท. ผู้มีอาหารน้อย อุปปาหารตา ชื่อว่า
อุปปาหารตา. (ความที่ภิกขุเป็นผู้มีอาหารน้อย)

กติปาห

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กติปิ อห กติปาห. (กติปิ + อห)

อห อ.วัน กติปิ อันเล็กน้อย กติปาห ชื่อว่ากติปาห. (วันเล็กน้อย, เพียงสองสามวัน)

ปุริมสทิส

เป็นตติยัตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุเร ภาโว ปุริโม, กาล. (ปุเร + อิมปัจจัย) สังสัจจาทิอเนกัตถิต

(กาล) อ.กาล ภาโว อันมี ปุเร ในก่อน ปุริโม ชื่อว่าปุริม, ได้แก่กาล. (อันมีในก่อน)

๒. ปุริเมเน สทิส ปุริมสทิส, ชนา. (ปุริม + สทิส)

(ชนา) อ.ชน ท. สทิส ผู้เป็นเช่นกับ ปุริเมเน (กาเลน) ด้วยกาลอันมีในก่อน ปุริมสทิส
ชื่อว่าปุริมสทิส, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้เป็นเช่นกับด้วยกาลอันมีในก่อน)

ขมาปิดกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ขมาปียิตถ เอตถาติ ขมาปีโต, กาล. (ขมุ สทเน ในความอดกลั้น + ธาเปปัจจัย + ต
ปัจจัย) เหตุกัมมรูป, อธิกรณสาธนะ

(สดถา) อ.พระค้ำดา (ตุมเทหิ) อันท่าน ท. ขมาปียิตถ ให้ออตโทษแล้ว เอตถ (กาล) ในกาลนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ (เอโส กาล) อ.กาลนี้ ขมาปิต ชื่อว่าขมาปิต, ใต้แก่กาล. (เป็นที่อันท่านทั้งหลายให้ออตโทษแล้ว)

๒. ขมาปิต จ โส กาล จาติ ขมาปิตกาล. (ขมาปิต + กาล) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส ขมาปิต จ อ.อันถูกให้ออตกั้นแล้วด้วย โส อ.อันถูกให้ออตกั้นแล้วนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ขมาปิตกาล ชื่อว่าขมาปิตกาล. (กาลเป็นที่ถูกให้ออตกั้นแล้ว)

อนโตวสสกาโว

เป็นจัญฐิตปปริสสมาส โดยมีนิบาตบุพพะอภัยยิภาวสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วสสสส อนโต อนโตวสส. (อนโต + วสส) นิบาตบุพพะอภัยยิภาวสมาส
อนโต ในภายใน วสสสส แห่งกาลฝน อนโตวสส ชื่อว่าอนโตวสส. (ภายในกาลฝน)

๒. อนโตวสสสส ภาโว อนโตวสสกาโว. (อนโตวสส + ภาว) จัญฐิตปปริสสมาส
ภาโว อ.ความเป็น อนโตวสสสส แห่งภายในกาลฝน อนโตวสสกาโว ชื่อว่าอนโตวสสกาว.

(ความเป็นภายในกาลฝน)

อวิสหุตตา

เป็นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น วิสหุตตา อวิสหุตตา, ภิกขุ. (น + วิสหุต)

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. วิสหุตตา อาจอยู่ น หามิได้ อวิสหุตตา ชื่อว่าอวิสหุต, ใต้แก่ภิกษุทั้งหลาย.

(ผู้ไม่อาจอยู่)

ผาสุวิหารตถาย

เป็นจตุตถิตปปริสสมาส โดยมีทุติยัตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ผาสุ วิหาโร ผาสุวิหาโร. (ผาสุ + วิหาร) ทุติยัตปปริสสมาส
วิหาโร อ.การอยู่ ผาสุ ผาสุก ผาสุวิหาโร ชื่อว่าผาสุวิหาร. (การอยู่ผาสุก)

๒. ผาสุวิหารสส อตถาย ผาสุวิหารตถาย. (ผาสุวิหาร + อตถ) จตุตถิตปปริสสมาส
อตถาย เพื่อประโยชน์ ผาสุวิหารสส แก่การอยู่ผาสุก ผาสุวิหารตถาย ชื่อว่าผาสุวิหารตถ.

(เพื่อประโยชน์แก่การอยู่ผาสุก)

ฉินนคคานี

เป็นฉินนคคานีทวิปทตลยาธิกรณพหุพีหีสมาส มีวิเคราะหว่า

ฉินนคคานี อคคานี เยสนติ ฉินนคคานี, ตินานี. (ฉินน + อคค)

อคคานี อ.ปลาย ท. เยส (ตินานี) แห่งหญ้า ท. เหล่าใด (ทตติ) อันข้าง ท. ฉินนคคานี ตัดแล้ว
อติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ ตินานี) อ.หญ้า ท. เหล่านั้น ฉินนคคานี ชื่อว่าฉินนคค, ได้แก่หญ้าทั้งหลาย.
(มีปลายอันถูกตัดแล้ว)

โอมคโคมคโค

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

โอมคโค จ โอมคโค จ โอมคโคมคโค, ส่าขามงโค. (โอมคค + โอมคค)

(ส่าขามงโค) อ.กึ่งอันหัก โอมคโค จ อันเราหักลงแล้วด้วย โอมคโค จ อันเราหักลงแล้วด้วย
โอมคโคมคโค ชื่อว่าโอมคโคมคค, ได้แก่กึ่งที่หัก. (อันเราทั้งหักลงแล้วทั้งหักลงแล้ว)

ส่าขามงโค

เป็นวิเสสสนฺตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

ส่าขา จ ส่า มงโค จาติ ส่าขามงโค. (ส่าขา + มงค)

ส่าขา จ อ.กึ่งด้วย ส่า อ.กึ่งนั้น มงโค จ เป็นกึ่งอันหักด้วย อติ เพราะเหตุนั้น ส่าขามงโค
ชื่อว่าส่าขามงค. (กึ่งที่หัก)

อฺณโททกั

เป็นวิเสสสนฺบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

อฺณทจ ตั อฺทกจจาติ อฺณโททกั. (อฺณท + อฺทก)

อฺณท จ อ.อันอันด้วย ตั อ.อันอันนั้น อฺทกั จ เป็นน้ำด้วย อติ เพราะเหตุนั้น อฺณโททกั ชื่อว่า
อฺณโททก. (น้ำอัน, น้ำอัน)

ทารุทณฺทโก

เป็นฉินนคคานีทวิปทตลยาธิกรณพหุพีหีสมาส มีวิเคราะหว่า

ทารุสสั ทณฺทโก ทารุทณฺทโก. (ทารุ + ทณฺทก)

ทณฺทโก อ.ท่อนไม้ ทารุสสั แห่งไม้พิน ทารุทณฺทโก ชื่อว่าทารุทณฺทก. (ท่อนพิน, ท่อนไม้)

ขุททกโลณฺหิ

เป็นนิเวศน์บุพพทกัมมธรรยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ขุททกา จ ส่า โลณฺหิ จาติ ขุททกโลณฺหิ. (ขุททกา + โลณฺหิ)

ขุททกา จ อ.อันน้อยด้วย ส่า อ.อันน้อยนั้น โลณฺหิ จ เป็นลํารางด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ขุททกโลณฺหิ ชื่อว่าขุททกโลณฺหิ. (ลํารางน้อย)

ตตตภาโว

เป็นฉนฺฺฐิตฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ตตตสฺส ภาโว ตตตภาโว. (ตตต + ภาว)

ภาโว อ.ความที่ ตตตสฺส (อุทกสฺส) แห่งน้ำ อันร้อนแล้ว ตตตภาโว ชื่อว่าตตตภาว. (ความที่น้ำเป็น
ของร้อนแล้ว)

นานาวิธานิ

เป็นฉนฺฺฐิตฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

นานา วิธา เยสํ ตานิ นานาวิธานิ, ผลานิ. (นานา + วิธ)

วิธา อ.อย่าง ท. นานา ต่างๆ เยสํ (ผลานิ) แห่งผลไม้ ท. เหล่าใด (อิตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นี้ ตานิ (ผลานิ) อ.ผลไม้ ท. เหล่านั้น นานาวิธานิ ชื่อว่านานาวิธ, ได้แก่ผลไม้ทั้งหลาย. (อันมีอย่างต่างๆ,
หลายชนิด)

คามุปจาโร

เป็นฉนฺฺฐิตฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

คามสฺส อุปจาโร คามุปจาโร. (คาม + อุปจาร)

อุปจาโร อ.อุปจาระ คามสฺส แห่งหมู่บ้าน คามุปจาโร ชื่อว่าคามุปจาร. (อุปจาระแห่งหมู่บ้าน)

อาคมนาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

๑. อาคจจติ เอตถาติ อาคมน. (อาปุพพ + คมฺ คติมฺทึ ในการไป + ยุปัจจย) กัตตุรูป, อธิกรณสาธนะ

(สตุถา) อ.พระคาสตา อาคจจติ ย่อมเสด็จมา เอตถ (กาล) ในกาลนี้ อิติ เพราะเหตุนั้น (เอโส กาล) อ.กาลนี้ อาคมน ชื่อว่าอาคมน. (เป็นที่เสด็จมา)

๒. อาคมนาญจ ตํ กาลโ จาติ อาคมนาโล. (อาคมนา + กาล) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส อาคมน จ อ.เป็นที่เสด็จมาด้วย ตํ อ.เป็นที่เสด็จมานั้น กาลโ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อาคมนาโล ชื่อว่าอาคมนาโล. (กาลเป็นที่เสด็จมา)

ปุริมนโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

ปุริโม จ โส นโย จาติ ปุริมนโย. (ปุริมา + นโย)

ปุริโม จ อ.อันมีในก่อนด้วย โส อ.อันมีในก่อนนั้น นโย จ เป็นนัยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปุริมนโย ชื่อว่าปุริมนโย. (นัยอันมีในก่อน)

วสนญจาน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

วสนญจ ตํ จานญจาติ วสนญจาน. (วสน + จาน)

วสนญ จ อ.อันเป็นที่อยู่ด้วย ตํ อ.อันเป็นที่อยู่นั้น จานญ จ เป็นที่ด้วย วสนญจาน ชื่อว่าวสนญจาน. (ที่อันเป็นที่อยู่, ที่อยู่)

วาลมิตปริพนฺถนิวารณ

เป็นฉฎฐิตูปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส และปัญจมีตูปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. วาลา จ เต มิตา จาติ วาลมิตา. (วาล + มิต)

วาลา จ อ.ร้าย ท. ด้วย เต อ.ร้าย ท. เหล่านั้น มิตา จ เป็นเนื้อด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วาลมิตา ชื่อว่าวาลมิต. (เนื้อร้าย เช่น เลือเป็นต้น)

๒. วาลมิตฺติ ปริปนฺโต วาลมิตฺตปริปนฺโต. (วาลมิต + ปริปนฺต)

ปริปนฺโต อ.อันตรายเป็นเครื่องเขียนรอบ วาลมิตฺติ จากเนื้อร้าย ท. วาลมิตฺตปริปนฺโต
ชื่อว่าวาลมิตฺตปริปนฺต. (อันตรายเป็นเครื่องเขียนรอบจากเนื้อร้าย)

๓. วาลมิตฺตปริปนฺตสฺส นินฺวารณํ วาลมิตฺตปริปนฺตนินฺวารณํ. (วาลมิตฺตปริปนฺต + นินฺวารณ)

นินฺวารณํ อ.การทำม วาลมิตฺตปริปนฺตสฺส ซึ่งอันตรายเป็นเครื่องเขียนรอบจากเนื้อร้าย วาลมิต-
ตปริปนฺตนินฺวารณํ ชื่อว่าวาลมิตฺตปริปนฺตนินฺวารณ. (การทำมอันตรายเป็นเครื่องเขียนรอบจากเนื้อร้าย)

อรุณฺคฺคฺมณํ

เป็นฉฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

อรุณฺสฺส อฺคฺคฺมณํ อรุณฺคฺคฺมณํ. (อรุณ + อฺคฺคฺมณ)

อฺคฺคฺมณํ อ.การขึ้นไป อรุณฺสฺส แห่งอรุณ อรุณฺคฺคฺมณํ ชื่อว่าอรุณฺคฺคฺมณ. (การขึ้นไปแห่งอรุณ)

มุจฺจกฺกทานํ

เป็นฉฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสฺมาส โดยมีฉฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. มุจฺจสฺส โฉวนํ อุกฺกํ มุจฺจกฺก. (มุจ + อุกฺก) มฺชฺฉโลปสฺมาส, ลป โฉวนคฺคฺพฺ, ฉฺฉฐิตฺตปฺปฺริส-
สฺมาส

อุกฺกํ อ.น้ำ โฉวนํ อันเป็นเครื่องชำระ มุจฺจสฺส ซึ่งหน้า มุจฺจกฺก ชื่อว่ามุจฺจก. (น้ำเป็นเครื่องชำระ
หน้า)

๒. มุจฺจกฺกสฺส ทานํ มุจฺจกฺกทานํ. (มุจฺจก + ทาน) ฉฺฉฐิตฺตปฺปฺริสฺสฺมาส

ทานํ อ.การถวาย มุจฺจกฺกสฺส ซึ่งน้ำเป็นเครื่องชำระซึ่งหน้า มุจฺจกฺกทานํ ชื่อว่ามุจฺจกฺกทาน. (การ
ถวายน้ำเป็นเครื่องชำระหน้า)

สพฺพวตฺตานิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

สพฺพานิ จ ตานิ วตฺตานิ จาติ สพฺพวตฺตานิ. (สพฺพ + วตฺต)

สพฺพานิ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย ตานิ อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น วตฺตานิ จ เป็นวัตรด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ สพฺพวตฺตานิ ชื่อว่าสพฺพวตฺต. (วัตรทั้งปวง)

นิมมกชิกโก

เป็นปัญจมีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

นิตฺตดา มกฺชิกา อสฺมาติ นิมมกชิกโก, มรฺอุปฺพล. (นิ + มกฺชิกา)

มกฺชิกา อ.ตัวฝึ้ง ท. นิตฺตดา ไปปราดแล้ว อสฺมา (มรฺอุปฺปลา) จากรวงฝึ้งนั้น อิติ เพราะเหตุนั้น (โล่ มรฺอุปฺพล) อ.รวงฝึ้งนั้น นิมมกชิกโก ชื่อว่านิมมกชิก, ไต่แก้รวงฝึ้ง. (มีตัวฝึ้งออกไปแล้ว, ไม่มีตัวฝึ้ง)

ทณฺทกมรฺอุปฺพล

เป็นลตฺตมิตฺตปฺริสฺสมาส โดยมัญฺฉิตฺตปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. มรฺอุสฺส ปฺพล. มรฺอุปฺพล. (มรฺ + ปฺพล) มัญฺฉิตฺตปฺริสฺสมาส

ปฺพล. อ.รวง มรฺอุสฺส แห่งฝึ้ง มรฺอุปฺพล ชื่อว่ามรฺอุปฺพล. (รวงฝึ้ง)

๒. ทณฺทเก มรฺอุปฺพล. ทณฺทกมรฺอุปฺพล. (ทณฺทก + มรฺอุปฺพล) ลตฺตมิตฺตปฺริสฺสมาส

มรฺอุปฺพล. อ.รวงแห่งฝึ้ง ทณฺทเก ที่ท่อนไม้ ทณฺทกมรฺอุปฺพล ชื่อว่าทณฺทกมรฺอุปฺพล. (รวงฝึ้ง
ที่ท่อนไม้)

ทณฺทโกฏฺฐิ

เป็นมัญฺฉิตฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ทณฺทลฺล. โกฏฺฐิ. ทณฺทโกฏฺฐิ. (ทณฺท + โกฏฺฐิ)

โกฏฺฐิ. อ.ปลาย ทณฺทลฺล. แห่งท่อนไม้ ทณฺทโกฏฺฐิ ชื่อว่าทณฺทโกฏฺฐิ. (ปลายท่อนไม้)

ตฺฎฺจมานโล

เป็นมัญฺฉิตฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ตฺฎฺจ. มานโล. ยลฺล. โล. ตฺฎฺจมานโล, มกฺกโก. (ตฺฎฺจ + มานโล)

มานโล. อ.ใจ ตฺฎฺจ. อันยินตีแล้ว ยลฺล. (มกฺกโก) แห่งลิงใต้ (อตฺติ) มีอยู่, โล. (มกฺกโก)

อ.ลิงนั้น ตฺฎฺจมานโล ชื่อว่าตฺฎฺจมานโล, ไต่แก้ลิง. (ตัวมีใจอันยินตีแล้ว)

คหิตสาชา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

คหิตา จ ส่า ส่าชา จาติ คหิตสาชา. (คหิตา + ส่าชา)

คหิตา จ อ.อันถูกจับแล้วด้วย ส่า อ.อันถูกจับแล้วนั้น ส่าชา จ เป็นกึ่งไม้ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
คหิตสาชา ชื่อว่าคหิตสาชา. (กึ่งไม้ที่ถูกจับแล้ว)

อกุกนุตสาชา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

อกุกนุตตา จ ส่า ส่าชา จาติ อกุกนุตสาชา. (อกุกนุตตา + ส่าชา)

อกุกนุตตา จ อ.อันถูกเหยียบแล้วด้วย ส่า อ.อันถูกเหยียบแล้วนั้น ส่าชา จ เป็นกึ่งไม้ด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ อกุกนุตสาชา ชื่อว่าอกุกนุตสาชา. (กึ่งไม้ที่ถูกเหยียบแล้ว)

ชาณุมตถกั

เป็นฉัญฐิตูปุริสสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ชาณุสฺส มตถกั ชาณุมตถกั. (ชาณุ + มตถก)

มตถกั อ.ที่สุด ชาณุสฺส แห่งตอไม้ ชาณุมตถกั ชื่อว่าชาณุมตถก. (ที่สุดแห่งตอไม้)

นิพพิทตคตโต

เป็นฉัญฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มิวีเคราะห์ว่า

นิพพิทต คตต ยสฺสาติ นิพพิทตคตโต, มกุกโก. (นิพพิทต + คตต)

คตต อ.ตัว ยสฺส (มกุกกุสฺส) ของลิงใต้ (ชาณุนา) นิพพิทต อันตอไม้ แหวแล้ว (อตติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (โส มกุกโก) อ.ลิงนั้น นิพพิทตคตโต ชื่อว่านิพพิทตคต, ได้แก่ลิง. (ผู้มีตัวอันตอไม้แหวแล้ว)

ติสโยชนิกั

เป็นสังสฺฐฐาเทอเนกัตถตทิต มิวีเคราะห์ว่า

๑. ติส โยชนานิ ติสโยชนานิ. (ติส + โยชน) อสมาหารทิกุสมาส

โยชนานิ อ.โยชนั ท. ติส ส่ามสิบ ติสโยชนานิ ชื่อว่าติสโยชน. (๓๐ โยชน)

สลกช่มพุทโธ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธรรยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

สลกโล จ โส ช่มพุทโธ จาติ สลกช่มพุทโธ. (สลก + ช่มพุทโธ)

สลกโล จ อ.ทั้งสิ้นด้วย โส อ.ทั้งสิ้นนั้น ช่มพุทโธ จ เป็นช่มพุทโธด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สลก-
ช่มพุทโธ ชื่อว่าสลกช่มพุทโธ. (ช่มพุทโธทั้งสิ้น)

มหากุลานิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธรรยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

มหนุตานิ จ ตานิ กุลานิ จาติ มหากุลานิ. (มหนุต + กุล)

มหนุตานิ จ อ.ใหญ่ ท. ด้วย ตานิ อ.ใหญ่นั้น กุลานิ จ เป็นตระกูลด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ มหากุลานิ ชื่อว่ามหากุล. (ตระกูลใหญ่)

อานนุตเถโร

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธรรยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

อานนุโท จ โส เถโร จาติ อานนุตเถโร. (อานนุ + เถร)

อานนุโท จ อ.พระอานนัทด้วย โส อ.พระอานนัทนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุ
นี้ อานนุตเถโร ชื่อว่าอานนุตเถร. (พระอานนทเถระ)

ทิสาวาสีโน

เป็นลัตตมิตตปุริสสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ทิสาย วสนฺติ สีเสนาติ ทิสาวาสีโน, ภิกขุ. (ทิสายทูปปท + วส นิวาเส ในการอยู่ + ณีปัจจย)
กัตตุรูป, ตัสสีลสาธนะ, เป็นกัตตสมาส

(เย ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่าใด วสนฺติ ย่อมอยู่ ทิสาย ในทิศ สีเสน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านี้ ทิสาวาสีโน ชื่อว่าทิสาวาสี, ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย. (ผู้อยู่ในทิศโดยปกติ)

ปณจสตา

เป็นจัญญูทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มีวเฑาะระหฺว่า

ปณจ สตานิ ปริมาณํ เยสํ เต ปณจสตา, ภิกฺขุ. (ปณจ + สต)

สตานิ อ.ร้อย ท. ปณจ ท้า ปริมาณํ เป็นประมาณ เยสํ (ภิกฺขุณฺ) แห่งภิกฺษุ ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่, เต (ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุ ท. เหล่านั้น ปณจสตา ชื่อว่าปณจสตา, ได้แก่ภิกฺษุทั้งหลาย. (ผู้มี ๕๐๐ รูปเป็นประมาณ)

วุดถวสฺสา

เป็นตติยาทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มีวเฑาะระหฺว่า

วุดถํ วสฺสํ เยหิ เต วุดถวสฺสา, ภิกฺขุ. (วุดถ + วสฺส)

วสฺสํ อ.กาลฝน เยหิ (ภิกฺขุทฺ) อื่นภิกฺษุ ท. เหล่าใด วุดถํ อยู่จำแล้ว, เต (ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุ ท. เหล่านั้น วุดถวสฺสา ชื่อว่าวุดถวสฺส, ได้แก่ภิกฺษุทั้งหลาย. (ผู้มีกาลฝนอันอยู่จำแล้ว)

เตมาส

เป็นสมาหารทิสฺมาส มีวเฑาะระหฺว่า

ตโย มาสํ เตมาส. (ติ + มาส)

มาสํ อ.เดือน ท. ตโย สาม เตมาส ชื่อว่าเตมาส. (สามเดือน, ไตรมาส)

เอกวิหารี

เป็นทุตติยาตปฺปรัสสฺมาส มีวเฑาะระหฺว่า

เอกํ วิหฺรติ สีสฺเสนาติ เอกวิหารี, ภิกฺขุ. (เอกสทฺทูปปท + วิปฺพ + ทฺร นิวาเส ในการอยู่ + ติปฺปัจจย) กัตตฺรูป, ตสฺสีสฺสาธนะ, เป็นกิตันตสฺมาส

(โย ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุใด วิหฺรติ ย่อมอยู่ เอกํ รูปเดียว สีสฺเสน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุนั้น เอกวิหารี ชื่อว่าเอกวิหารี, ได้แก่ภิกฺษุ. (ผู้อยู่รูปเดียวโดยปกติ)

พุทธอุปัฏฐาก

เป็นฉัฏฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พุทธอุปัฏฐาก โอปุฏฐาก (พุทธ + อุปุฏฐาก)

อุปัฏฐาก อ.ผู้อุปัฏฐาก พุทธอุปัฏฐาก ซึ่งพระพุทธรูป พุทธอุปัฏฐาก ชื่อว่าพุทธอุปัฏฐาก. (ผู้อุปัฏฐาก พระพุทธรูป)

ปัตตจีวรคฤหิณ

เป็นฉัฏฐิต์ปุริสสมาส โดยมีสมาหารทนต์สมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปัตโต จ จีวรญจ ปัตตจีวร. (ปัตต + จีวร) สมาหารทนต์สมาส

ปัตโต จ อ.บาตรด้วย จีวร จ อ.จีวรด้วย ปัตตจีวร ชื่อว่าปัตตจีวร. (บาตรและจีวร)

๒. ปัตตจีวรคฤหิณ คฤหิณ ปัตตจีวรคฤหิณ. (ปัตตจีวร + คฤหิณ) ฉัฏฐิต์ปุริสสมาส

คฤหิณ อ.การรับ ปัตตจีวรคฤหิณ ซึ่งบาตรและจีวร ปัตตจีวรคฤหิณ ชื่อว่าปัตตจีวรคฤหิณ. (การรับ บาตรและจีวร)

อุคคหิตวัตโต

เป็นตติยชาติวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุคคหิต วัตต เยนาติ อุคคหิตวัตโต, ภิกษุ. (อุคคหิต + วัตต)

วัตต อ.ข้อวัตร เยน (ภิกษุณา) อันภิกษุใด อุคคหิต เรียนเอาแล้ว (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุ นั้น (โส ภิกษุ) อ.ภิกษุนั้น อุคคหิตวัตโต ชื่อว่าอุคคหิตวัตต, ได้แก่ภิกษุ. (ผู้มีข้อวัตรอันเรียนเอาแล้ว)

นีสันทปาสาณผลก

เป็นวิเศษนุตตบถกัมมธรรยสมาส โดยมีฉัฏฐิต์ปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปาสาณผลก ผลก ปาสาณผลก. (ปาสาณ + ผลก) ฉัฏฐิต์ปุริสสมาส

ผลก อ.แผ่น ปาสาณผลก แห่งหิน ปาสาณผลก ชื่อว่าปาสาณผลก. (แผ่นหิน)

๒. นีสันทญจ ต ปาสาณผลกญจติ นีสันทปาสาณผลก. (นีสันท + ปาสาณผลก) วิเศษนุตตบถกัมมธรรยสมาส

นีสันท จ อ.อันเป็นที่ประทับนั่งด้วย ต อ.อันเป็นที่ประทับนั่งนั้น ปาสาณผลก จ เป็นแผ่นแห่ง หินด้วย อติ เพราะเหตุนี้ นีสันทปาสาณผลก ชื่อว่านีสันทปาสาณผลก. (แผ่นหินเป็นที่ประทับนั่ง)

วตตสัมปนนา

เป็นนิตติยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วตเตน สัมปนนา วตตสัมปนนา, ภิกขุ. (วตต + สัมปน)

(ภิกขุ) อ.ภิกขุ ท. สัมปนนา ผู้ถึงพร้อมแล้ว วตเตน ด้วยข้อวัตร วตตสัมปนนา ชื่อว่าวตตสัมปน,
ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย. (ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยข้อวัตร)

ปสนุนจิตโต

เป็นจัญญิตวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปสนุน จิตโต ยสฺส โส ปสนุนจิตโต, ทตฺถิ. (ปสนุน + จิตโต)

จิตโต อ.จิต ปสนุน อันเลื่อมใสแล้ว ยสฺส (ทตฺถิสฺส) แห่งข้างใด (อตฺถิ) มีอยู่, โส (ทตฺถิ) อ.ข้าง
นั้น ปสนุนจิตโต ชื่อว่าปสนุนจิตโต, ได้แก่ข้าง. (ผู้มีจิตอันเลื่อมใสแล้ว)

อาคตภาโว

เป็นจัญญิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคตสฺส ภาโว อาคตภาโว. (อาคต + ภาว)

ภาโว อ.ความที่ อาคตสฺส (เถรสฺส) แห่งพระเถระ ผู้มาแล้ว อาคตภาโว ชื่อว่าอาคตภาว. (ความ
ที่พระเถระเป็นผู้มาแล้ว)

พทุธสุชฺชมาโล

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พทุโธ จ โส สุชฺชมาโล จาติ พทุธสุชฺชมาโล. (พทุธ + สุชฺชมาล)

พทุโธ จ อ.พระพทุธเจ้าด้วย โส อ.พระพทุธเจ้านั้น สุชฺชมาโล จ เป็นผู้ละเอียดอ่อนด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ พทุธสุชฺชมาโล ชื่อว่าพทุธสุชฺชมาล. (พระพทุธเจ้าผู้ละเอียดอ่อน)

ขตติยสุชฺชมาโล

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ขตติโย จ โส สุชฺชมาโล จาติ ขตติยสุชฺชมาโล. (ขตติย + สุชฺชมาล)

ขตติโย จ อ.กษัตริย์ด้วย โส อ.กษัตริย์นั้น สุธุมมาโล จ เป็นผู้ละเหยียดอ่อนด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น ขตติยสุธุมมาโล ชื่อว่าขตติยสุธุมมาล. (กษัตริย์ผู้ละเหยียดอ่อน)

วตตปฏิวตตการโก

เป็นฉัฏฐิตุปุริสสมาส โดยมีสมาหารทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วตตตยจ ปฏิวตตตยจ วตตปฏิวตต. (วตต + ปฏิวตต) สมาหารทวันทสมาส

วตต จ อ.วัตรใหญ่ด้วย ปฏิวตต จ วัตรน้อยด้วย วตตปฏิวตต ชื่อว่าวตตปฏิวตต. (วัตร
ใหญ่และวัตรน้อย)

๒. วตตปฏิวตตสส การโก วตตปฏิวตตการโก, ปุคคโล. (วตตปฏิวตต + การก) ฉัฏฐิตุปุริส
สมาส

(ปุคคโล) อ.บุคคล การโก ผู้กระทำ วตตปฏิวตตสส ซึ่งวัตรใหญ่และวัตรน้อย วตตปฏิวตต-
การโก ชื่อว่าวตตปฏิวตตการโก, ได้แก่บุคคล. (ผู้กระทำซึ่งวัตรใหญ่และวัตรน้อย)

มุโขทกทายโก

เป็นฉัฏฐิตุปุริสสมาส โดยมีฉัฏฐิตุปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มุขสส โธวนิ อุทกั มุโขทก. (มุข + อุทก) มังฆเณโลปสมาส, ลป โธวนิตัพพ, ฉัฏฐิตุปุริส
สมาส

อุทกั อ.น้ำ โธวนิ อันเป็นเครื่องชำระ मुखสส ซึ่งหน้า มุโขทก ชื่อว่ามุโขทก. (น้ำเป็นเครื่องชำระ
หน้า)

๒. มุโขทกสส ทายโก มุโขทกทายโก, ปุคคโล. (มุโขทก + ทายก) ฉัฏฐิตุปุริสสมาส

(ปุคคโล) อ.บุคคล ทายโก ผู้ถวาย มุโขทกสส ซึ่งน้ำเป็นเครื่องชำระซึ่งหน้า มุโขทกทายโก
ชื่อว่ามุโขทกทายโก, ได้แก่บุคคล. (ผู้ถวายน้ำเป็นเครื่องชำระหน้า)

สัพพกิจจานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สัพพทานิ จ ตานิ กิจจานิ จาติ สัพพกิจจานิ. (สัพพ + กิจจ)

สัพพทานิ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย ตานิ อ.ทั้งปวง ท. เหล่านี้ กิจจานิ จ เป็นกิจด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ สัพพกิจจานิ ชื่อว่าสัพพกิจจ. (กิจทั้งปวง)

เอกจาริกภาโว

เป็นฉัฏฐัตถิปุริสสมาส โดยมีอสมหารทิกุสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เอกโก จ โส จาริกโก จาติ เอกจาริกโก. (เอก + จาริก) อสมหารทิกุสมาส
เอกโก จ อ.ผู้เดียวด้วย โส อ.ผู้เดียวนั้น จาริกโก จ เป็นผู้เที่ยวไปด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
เอกจาริกโก ชื่อว่าเอกจาริก. (ผู้เที่ยวไปผู้เดียว)
๒. เอกจาริกสส ภาโว เอกจาริกภาโว. (เอกจาริก + ภาว) ฉัฏฐัตถิปุริสสมาส
ภาโว อ.ความที่ เอกจาริกสส (บุคคลสส) แห่งบุคคล ผู้เที่ยวไปผู้เดียว เอกจาริกภาโว ชื่อว่า
เอกจาริกภาว. (ความที่บุคคลเป็นผู้เที่ยวไปผู้เดียว)

เสยโย

เป็นวิเสสตัดทิต มีวิเคราะห์ว่า

- สพเพ อิเม ปสตถา, อยมิเมส วิเสเสน ปสโตติ เสยโย, จโน. (ปสตถ + อิมปัจจย)
อิเม (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านี้ สพเพ ทั้งปวง ปสตถา เป็นผู้นำสรรเสริญ (โหนติ) ย่อมเป็น, อย
(จโน) อิเมส (ชนาน) อ.- แห่งชน ท. เหล่านี้ทนา -ชนนี้ ปสโตติ เป็นผู้นำสรรเสริญ วิเสเสน โดยพิเศษ
(โหติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนั้น (อย จโน) อ.ชนนี้ เสยโย ชื่อว่าเสยย, ได้แก่ชน. (ผู้นำสรรเสริญกว่า)

นิปโก

เป็นอัสสตัดิตทิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นิสเสเสน อุตตานํ ปาติ เอเตนати นิปโก. (นิปพพ + ปา รกขณ ในการรักษา + ฌว
ปัจจย) กัตตุรูป, กรรมสาณะ
(บุคคล) อ.บุคคล ปาติ ย่อมรักษา อุตตานํ ซึ่งตน นิสเสเสน โดยไม่เหลือ เอเตน (ฌมเมณ)
ด้วยปัญญา อิติ เพราะเหตุนั้น (เอโส ฌมโม) อ.ปัญญา นิปโก ชื่อว่านิปโก. (ปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน
โดยไม่เหลือ)
๒. นิปโก อสส อตถิติ นิปโก. (นิปโก + ฌปัจจย) อัสสตัดิตทิต
นิปโก อ.ปัญญาเป็นเครื่องรักษาซึ่งตนโดยไม่เหลือ อสส (สหายสส) แห่งสหายนั้น อตถิ มีอยู่
อิติ เพราะเหตุนี้ (โส สหาย) อ.สหายนั้น นิปโก ชื่อว่านิปโก. (ผู้มีปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนโดยไม่เหลือ)

สาธุวิหารี

เป็นอัสสัถตัตถิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สาธุ จ โส วิหาโร จาติ สาธุวิหารโ. (สาธุ + วิหาร) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
 สาธุ จ อ.อันยังประโยชน์ให้สำเร็จด้วย โส อ.อันยังประโยชน์ให้สำเร็จนั้น วิหาโร จ เป็นธรรม
 เป็นเครื่องอยู่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สาธุวิหารโ ชื่อว่าสาธุวิหาร. (ธรรมเป็นเครื่องอยู่อันยังประโยชน์ให้สำเร็จ)
๒. สาธุวิหารโ อสส อตถิติ สาธุวิหารี, สหาโย. (สาธุวิหาร + อิปัจจย) อัสสัถตัตถิต
 สาธุวิหารโ อ.ธรรมเป็นเครื่องอยู่อันยังประโยชน์ให้สำเร็จ อสส (สหายสส) แห่งสหายนั้น อตถิ
 มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส สหาโย) อ.สหายนั้น สาธุวิหารี ชื่อว่าสาธุวิหารี, ได้แก่สหาย. (ผู้มีธรรมเป็น
 เครื่องอยู่อันยังประโยชน์ให้สำเร็จ)

อตุตมโน

เป็นทวิปทภินนาธิกรณพทุพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- อตุตมโน สนุตโก มโน ยสสาติ อตุตมโน, ปุคฺคโล. (อตุต + มน)
 มโน อ.ใจ สนุตโก อันเป็นของ อตุตมโน แห่งตน ยสส (ปุคฺคลสส) แห่งปุคฺคลใด (อตุต) มีอยู่ อิติ
 เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.ปุคฺคลนั้น อตุตมโน ชื่อว่าอตุตมโน, ได้แก่ปุคฺคล. (ผู้มีใจอันเป็นของแห่งตน)

สหายตา

เป็นภาวตัตถิต มีรูปวิเคราะห์ว่า

สหายสส ภาวโ สหายตา. (สหาย + ตา)

ภาวโ อ.ความเป็น สหายสส แห่งสหาย สหายตา ชื่อว่าสหายตา. (ความเป็นสหาย, ความเป็นเพื่อน)

สติมา

เป็นอัสสัถตัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

สติ อสส อตถิติ สติมา, ปุคฺคโล. (สติ + มนตุปัจจย)

สติ อ.สติ อสส (ปุคฺคลสส) แห่งปุคฺคลนั้น อตถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.ปุคฺคล
 นั้น สติมา ชื่อว่าสติมนตุ, ได้แก่ปุคฺคล. (ผู้มีสติ)

คาถาปริโยสาน

เป็นฉัฏฐิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คาถาย ปริโยสาน คาถาปริโยสาน. (คาถา + ปริโยสาน)

ปริโยสาน อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ คาถาย แห่งพระคาถา คาถาปริโยสาน ชื่อว่าคาถาปริโยสาน.
(กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา)

อนาถปิณฑิกาทโย

เป็นฉัฏฐิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อนาถปิณฑิกอ อาทิ เยส เต อนาถปิณฑิกาทโย, ช่นา. (อนาถปิณฑิก + อาทิ)

อนาถปิณฑิกอ อ.เศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ อาทิ เป็นต้น เยส (ช่นาน) แห่งช่น ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่, เต (ช่นา) อ.ช่น ท. เหล่านั้น อนาถปิณฑิกาทโย ชื่อว่าอนาถปิณฑิกาทิ, ได้แก่ช่นทั้งหลาย. (มีเศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะเป็นต้น)

อนาถปิณฑิกปมฺชา

เป็นฉัฏฐิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อนาถปิณฑิกอ ปมฺช เยส เต อนาถปิณฑิกปมฺชา, ช่นา. (อนาถปิณฑิก + ปมฺช)

อนาถปิณฑิกอ อ.เศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะ ปมฺช เป็นประมุข เยส (ช่นาน) แห่งช่น ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่, เต (ช่นา) อ.ช่น ท. เหล่านั้น อนาถปิณฑิกปมฺชา ชื่อว่าอนาถปิณฑิกปมฺช, ได้แก่ช่นทั้งหลาย. (มีเศรษฐีชื่อว่าอนาถปิณฑิกะเป็นประมุข)

อริยสาวกโกฏิโย

เป็นฉัฏฐิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อริยสาวกาน โกฏิโย อริยสาวกโกฏิโย. (อริยสาวก + โกฏิ)

โกฏิโย อ.โกฏิ ท. อริยสาวกาน แห่งอริยสาวก ท. อริยสาวกโกฏิโย ชื่อว่าอริยสาวกโกฏิ. (โกฏิแห่งอริยสาวก)

ทีฆรตต์

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ทีฆา จ ล่า รตติ จาติ ทีฆรตต์. (ทีฆา + รตติ)

ทีฆา จ อ.อันยาวด้วย ล่า อ.อันยาวนั้น รตติ จ เป็นราตรีด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทีฆรตต์ ชื่อว่าทีฆรตต์. (ราตรีอันยาว, กาลนาน)

ปนสกทลิลลาทีนิ

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส โดยมีอิตรียโคทวันทสมาส และฉัฏฐีตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปนสา จ กทลี จ ปนสกทลี. (ปนส + กทลี) อิตรียโคทวันทสมาส

ปนสา จ. อ.ขุณ ท. ด้วย กทลี จ อ.กัด้วย ท. ด้วย ปนสกทลี ชื่อว่าปนสกทลี. (ขุณและกัด้วย)

๒. ปนสกทลีนี ผลานิ ปนสกทลิลลานิ. (ปนสกทลี + ผล) ฉัฏฐีตปุริสสมาส

ผลานิ อ.ผล ท. ปนสกทลีนี แห่งขุณและกัด้วย ท. ปนสกทลิลลานิ ชื่อว่าปนสกทลิลล. (ผลขุณและผลกัด้วย)

๓. ปนสกทลิลลานิ อาทิ เยสํ ตานิ ปนสกทลิลลาทีนิ, นานาผลานิ. (ปนสกทลิลล + อาทิ)

ฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส

ปนสกทลิลลานิ อ.ผลขุณและผลกัด้วย ท. อาทิ เป็นต้น เยสํ (นานาผลานิ) แห่งผลไม้ต่างๆ ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่, ตานิ (นานาผลานิ) อ.ผลไม้ต่างๆ ท. เหล่านั้น ปนสกทลิลลาทีนิ ชื่อว่าปนสกทลิลลาที, ได้แก่ผลไม้ต่างๆ ทั้งหลาย. (มีผลขุณและผลกัด้วยเป็นต้น)

นานาผลานิ

เป็นปาทีบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

นานา ผลานิ นานาผลานิ. (นานา + ผล)

ผลานิ อ.ผลไม้ ท. นานา ต่างๆ นานาผลานิ ชื่อว่านานาผล. (ผลไม้ต่างๆ)

ภตตกิจจปริโยส่าน

เป็นจัญญิตตปปริสสมาส โดยมิตติยาตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. ภตเตน กิจจ ภตตกิจจ. (ภตต + กิจจ) ตติยาตปปริสสมาส

กิจจ อ.กิจ ภตเตน ด้วยภตฺร ภตตกิจจ ชื่อว่าภตตกิจจ. (กิจด้วยภตฺร, ภตฺตกิจ)

๒. ภตตกิจจสส ปริโยส่าน ภตตกิจจปริโยส่าน. (ภตตกิจจ + ปริโยส่าน) จัญญิตตปปริสสมาส

ปริโยส่าน อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ ภตตกิจจสส แห่งกิจด้วยภตฺร ภตตกิจจปริโยส่าน ชื่อว่า ภตตกิจจปริโยส่าน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งกิจด้วยภตฺร, เวลาเสร็จภตฺตกิจ)

อนิวตตคมน

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. นิวตตญจ ต คมนญจาติ นิวตตคมน. (นิวตต + คมน) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

นิวตต จ อ.อันกลับแล้วด้วย ต อ.อันกลับแล้วนั้น คมน จ เป็นการไปด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น นิวตตคมน ชื่อว่านิวตตคมน. (การไปอันกลับแล้ว)

๒. น นิวตตคมน อนิวตตคมน. (น + นิวตตคมน) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

นิวตตคมน อ.การไปอันกลับแล้ว น ทาไม้ได้ อนิวตตคมน ชื่อว่าอนิวตตคมน. (การไปไม่กลับ)

มคคผล

เป็นสสมาทรวทสมาส มีวิเคราะห้ว่า

มคโค จ ผลญจ มคคผล. (มคค + ผล)

มคโค จ อ.มรรคด้วย ผล จ อ.ผลด้วย มคคผล ชื่อว่ามคคผล. (มรรคและผล)

ยาวชีวิ

เป็นนนิบาตบุพพกะอัพยยิภาวสมาส มีวิเคราะห้ว่า

ชีวิสส ยตตโก ปริจเฉโท ยาวชีวิ. (ยาว + ชีวิ)

ปริจเฉโท อ.การกำหนด ยตตโก อันมีประมาณเพียงใด ชีวิสส แห่งชีวิต ยาวชีวิ ชื่อว่ายาวชีวิ. (กำหนดเพียงใดแห่งชีวิต)

มนุสส์าวาโล

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

มนุสส์านํ อวาโล มนุสส์าวาโล. (มนุสส์ + อวาโล)

อวาโล อ.ถิ่นอันเป็นที่อยู่ มนุสส์านํ ของมนุษย์ ท. มนุสส์าวาโล ชื่อว่ามนุสส์าวาโล. (ถิ่นที่อยู่ของมนุษย์)

สปริปนุโต

เป็นสทบุพพบทพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สท ปริปนุเถติ โย วตตติติ สปริปนุโต, มนุสส์าวาโล. (สท + ปริปนุ)

โย (มนุสส์าวาโล) อ.ถิ่นอันเป็นที่อยู่ของมนุษย์ใด วตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ ปริปนุเถติ ด้วยอันตรายเป็นเครื่องเบียดเบียนรอบ ท. อิติ เพราะเหตุนั้น (โล มนุสส์าวาโล) อ.ถิ่นอันเป็นที่อยู่ของมนุษย์นั้น สปริปนุโต ชื่อว่าสปริปนุโต, ได้แก่ถิ่นที่อยู่ของมนุษย์. (เป็นไปกับด้วยอันตราย)

จกขุปโต

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

จกขุณํ ปโต จกขุปโต. (จกขุ + ปโต)

ปโต อ.คลอง จกขุณํ แห่งจักขุ ท. จกขุปโต ชื่อว่าจกขุปโต. (คลองแห่งจักขุ)

อจจรราสทสส์มขุโธ

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส โดยมีฉันทลักษณ์ปรัสนมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อจจรรานํ สทสส์ํ อจจรราสทสส์ํ. (อจจรรานํ + สทสส์)

สทสส์ํ อ.พัน อจจรรานํ แห่งนางอัปสร ท. อจจรราสทสส์ํ ชื่อว่าอจจรราสทสส์. (นางอัปสรหนึ่งพัน)

๒. อจจรราสทสส์สฺสํ มขุโธ อจจรราสทสส์มขุโธ. (อจจรราสทสส์ + มขุโธ)

มขุโธ อ.ท่ามกลาง อจจรราสทสส์สฺสํ แห่งพันแห่งนางอัปสร อจจรราสทสส์มขุโธ ชื่อว่าอจจรราสทสส์มขุโธ. (ท่ามกลางนางอัปสรหนึ่งพัน)

ภณทนาการกา

เป็นฉัฏฐิตปฺปรีสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า
 ภณทณฺสฺส การกา ภณทนาการกา, ภิกฺขุ. (ภณทณ + การก)
 (ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุ ท. การกา ผู้กระทำ ภณทณฺสฺส ซึ่งความแตกร้าง ภณทนาการกา ชื่อว่าภณท-
 การก, ได้แก่ภิกฺขุทั้งหลาย. (ผู้ทำความแตกร้าง)

สีลวนฺดา

เป็นอัสสตีตติตฺทิต มิวีเคราะหฺว่า
 สีลํ เตลฺลํ อตฺตตีติ สีลวนฺดา, ภิกฺขุ. (สีล + วนฺตฺปัจจย)
 สีลํ อ.สีล เตลฺลํ (ภิกฺขุณฺ) แห่งภิกฺขุ ท. เหล่านั้น อตฺตตี มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น สีลวนฺดา ชื่อว่า
 สีลวนฺตฺ, ได้แก่ภิกฺขุทั้งหลาย. (ผู้มีศีล)

อาคตาคตฺตา

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมชารยสฺมาส มิวีเคราะหฺว่า
 อาคตฺตา จ เต อาคตฺตา จาติ อาคตาคตฺตา, ชฺเนา. (อาคต + อาคต)
 เต (ชฺเนา) อ.ชฺเนา ท. เหล่านั้น อาคตฺตา จ ผู้มาแล้วด้วย อาคตฺตา จ ผู้มาแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
 อาคตาคตฺตา ชื่อว่าอาคตาคตฺ, ได้แก่ชฺเนาทั้งหลาย. (ผู้ทั้งมาแล้วทั้งมาแล้ว)

ปาทมูลํ

เป็นฉัฏฐิตปฺปรีสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า
 ปาทานํ มูลํ ปาทมูลํ. (ปาท + มูล)
 มูลํ อ.ใกล้ ปาทานํ แห่งเท้า ท. ปาทมูลํ ชื่อว่าปาทมูล. (ใกล้เท้า)

มาทิสํ

เป็นทุตฺติยาตปฺปรีสฺสมาส มิวีเคราะหฺว่า
 มมิว นํ ปสฺสตีติ มาทิสํ, พุทฺโธ. (อมุทฺสทฺทูปปท + ทิสํ เปกฺขณ ในกาเรตฺตุ,การเห็น + กฺวิปัจจย)
 กัตตฺรูป, กัมมสาธนะ, เป็นกิตฺตณฺตสฺมาส

(บุคคล) อ.บุคคล ปัสสดี ย่อมเห็น น้ (บุคคล) ซึ่งบุคคลนั้น ม้ อิว เพียงดั่ง ซึ่งเรา อิติ เพราะเหตุ นั้น มาทีโล่ ชื่อว่ามาทิส, ได้แก่พระพุทธเจ้า. (ผู้เห็นกับเรา)

ไปราณกปณชิตา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ไปราณกา จ เต ปณชิตา จาติ ไปราณกปณชิตา. (ไปราณก + ปณชิต)

ไปราณกา จ อ.ผู้มีมาก่อน ท. ด้วย เต อ.ผู้มีมาก่อน ท. เหล่านั้น ปณชิตา จ เป็นบัณฑิตด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น ไปราณกปณชิตา ชื่อว่าไปราณกปณชิต. (บัณฑิตผู้มีมาก่อน)

วชฺฌปุตตา

เป็นทุตียาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. วชฺฌิตพพาติ วชฺฌา. (ทน ทิสาย ในการเบียดเบียน + ฌยปัจจย) กัมมรูป, กัมมสาธนะ

(มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. (บุคคล) อันบุคคล วชฺฌิตพพา พิงฆ่า อิติ เพราะเหตุ นั้น วชฺฌา ชื่อว่าวชฺฌ. (อันบุคคลพิงฆ่า)

๒. วชฺฌเฒ ปุตตา วชฺฌปุตตา, มาตาปิตโร. (วชฺฌ + ปุตต) ทุตียาตปปริสสมาส

(มาตาปิตโร) อ.มารดาและบิดา ท. ปุตตา ผู้ถึงแล้ว วชฺฌเฒ ซึ่งความเป็นผู้อันบุคคลพิงฆ่า วชฺฌปุตตา ชื่อว่าวชฺฌปุตต, ได้แก่มารดาและบิดาทั้งหลาย. (ผู้ถึงแล้วซึ่งความเป็นผู้อันบุคคลพิงฆ่า)

มาตาปิตโร

เป็นอิตริตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิตุ)

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดา)

อนติกกมิตวา

เป็นนินบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น อติกกมิตวา อนติกกมิตวา. (น + อติกกมิตวา)

อนติกกมิตวา ก้าวล่วงแล้ว น หามีได้ อนติกกมิตวา ชื่อว่าอนติกกมิตวา. (ไม่ก้าวล่วงแล้ว)

กาลิโกศลรฎจานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีอิตรียคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กาลี จ โกลโล จ กาลีโกศล. (กาลี + โกล) อิตรียคทวันทสมาส

กาลี จ อ.ชื่อว่ากาลีด้วย โกลโล จ อ.ชื่อว่าโกลด้วย กาลีโกศล ชื่อว่ากาลีโกศล. (ชื่อว่า กาลีและชื่อว่าโกล)

๒. กาลีโกศล จ เต รฎจานิ จาติ กาลีโกศลรฎจานิ. (กาลีโกศล + รฎจ) วิเสสนบุพพทกัมม ธารยสมาส

กาลีโกศล จ อ.ชื่อว่ากาลีและชื่อว่าโกล ท. ด้วย เต อ.ชื่อว่ากาลีและชื่อว่าโกล ท. เหล่า นั้น รฎจานิ จ เป็นแวนแคว้นด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น กาลีโกศลรฎจานิ ชื่อว่ากาลีโกศลรฎจ. (แคว้นชื่อว่า กาลีและแคว้นชื่อว่าโกล)

อกโรนตา

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น กโรนตา ออกโรนตา, ตุมเท. (น + กโรนตา)

(ตุมเท) อ.เธอ ท. กโรนตา ผู้กระทำอยู่ น หามิได้ ออกโรนตา ชื่อว่าออกโรนต, ได้แก่เธอทั้งหลาย. (ผู้ไม่กระทำอยู่)

สงฆมชฺโฌ

เป็นฉฎฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สงฆสฺส มชฺโฌ สงฆมชฺโฌ. (สงฆ + มชฺโฌ)

มชฺโฌ อ.ท่ามกลาง สงฆสฺส แห่งสงฆ์ สงฆมชฺโฌ ชื่อว่าสงฆมชฺโฌ. (ท่ามกลางสงฆ์)

มจฺจุสนฺติกั

เป็นฉฎฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มจฺจุโน สนฺติกั มจฺจุสนฺติกั. (มจฺจุ + สนฺติก)

สนฺติกั อ.สำนัก มจฺจุโน แห่งความตาย มจฺจุสนฺติกั ชื่อว่ามจฺจุสนฺติก. (สำนักของความตาย)

มจจุสมีป

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

มจจุโน สมีป มจจุสมีป. (มจจุ + สมีป)

สมีป อ.ที่ใกล้ มจจุโน แห่งความตาย มจจุสมีป ชื่อว่ามจจุสมีป. (ที่ใกล้ความตาย)

โยนิโสมนสิกาโร

เป็นอโลปตปรัสนมาส โดยมีอโลปตปรัสนมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. มนสิ กรณิ มนสิกาโร. (มนสฺทฺหุปฺปท + กร กรณ ในกรกระทำ + ฌปฺจจฺย) อโลปตปรัสน-
มาส

กรณิ อ.กรกระทำไว้ มนสิ ในใจ มนสิกาโร ชื่อว่ามนสิการ. (กรกระทำไว้ในใจ)

๒. โยนิโส มนสิกาโร โยนิโสมนสิกาโร. (โยนิโส + มนสิการ) อโลปตปรัสนมาส
มนสิกาโร อ.กรกระทำไว้ในใจ โยนิโส โดยแยกตาย โยนิโสมนสิกาโร ชื่อว่าโยนิโสมนสิการ.
(กรกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันแยกตาย)

ฉนทาทีวโส

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส โดยมีฉันทลักษณ์วิปทตฺลยชาติกรณพหุพิทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. ฉนฺโท อาทิ เยสนฺติ ฉนทาทยโย, อตตโย. (ฉนท + อาทิ)

ฉนฺโท อ.ฉันทะ อาทิ เป็นต้น เยส (อคติน) แห่งอคติ ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนั้น (เต อตตโย) อ.อคติ ท. เหล่านั้น ฉนทาทยโย ชื่อว่าฉนทาทย, ได้แก่อคติทั้งหลาย. (มีฉันทาคติเป็นต้น)

๒. ฉนทาทีนํ วโส ฉนทาทีวโส. (ฉนทาทย + วส)

วโส อ.สามารถ ฉนทาทีนํ (อคติน) แห่งอคติ ท. มีฉันทะเป็นต้น ฉนทาทีวโส ชื่อว่าฉนทาทีวโส.
(สามารถแห่งอคติมีฉันทาคติเป็นต้น)

มิจจาคาโท

เป็นปาทีบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มิจจา คาโท มิจจาคาโท. (มิจจา + คาท)

คาโท อ.การถือเอา มิจจา ผิด มิจจาคาโท ชื่อว่ามิจจาคาท. (การถือเอาผิด)

ภณฺหนาทีนึ

เป็นนวิเสสบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ภณฺหณํ อาทึ เยสํ ตานึ ภณฺหนาทีนึ, การณานึ. (ภณฺหณ + อาทึ)

ภณฺหณํ อ.ความแตกร้าง อาทึ เป็นต้น เยสํ (การณานึ) แห่งเหตุ ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่, ตานึ (การณานึ) อ.เหตุ ท. เหล่านั้น ภณฺหนาทีนึ ชื่อว่าภณฺหนาทึ, ได้แก่เหตุทั้งหลาย. (มีความแตกร้างเป็นต้น)

ปณฺชิตปุริสา

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปณฺชิตา จ เต ปุริสา จาติ ปณฺชิตปุริสา. (ปณฺชิต + ปุริส)

ปณฺชิตา จ อ.ผู้เป็นบัณฑิต ท. ด้วย เต อ.ผู้เป็นบัณฑิต ท. เหล่านั้น ปุริสา จ เป็นบุรุษด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปณฺชิตปุริสา ชื่อว่าปณฺชิตปุริส. (บุรุษผู้เป็นบัณฑิต)

อโยนิโส

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

น โยนิโส อโยนิโส. (น + โยนิโส)

โยนิโส โดยอุบายอันแยบคาย น ทามีได้ อโยนิโส ชื่อว่าอโยนิโส. (โดยอุบายอันไม่แยบคาย)

กลทสงฺฆาตา

เป็นสัมภาวนาบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

กลโท อิติ สงฺฆาตา กลทสงฺฆาตา, เมธคา. (กลท + สงฺฆาต)

(เมธคา) อ.หมายมั่น ท. (ปณฺชิติน) สงฺฆาตา อัน- อันบัณฑิต -กล่าวแล้ว กลโท อิติ ว่าความทะเลาะ กลทสงฺฆาตา ชื่อว่ากลทสงฺฆาต, ได้แก่ความหมายมั่นทั้งหลาย. (กล่าวคือความทะเลาะ)

สฺมปตฺตมิกฺขุ

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

สฺมปตฺตา จ เต มิกฺขุ จาติ สฺมปตฺตมิกฺขุ. (สฺมปตฺต + มิกฺขุ)

สฺมปตฺตา จ อ.ผู้ถึงพร้อมแล้ว ท. ด้วย เต อ.ผู้ถึงพร้อมแล้ว ท. เหล่านั้น มิกฺขุ จ เป็นมิชฺษุด้วย

อติ เพราะเหตุนั้น สมบัติภิกษุ ชื่อว่าสมบัติภิกษุ. (ภิกษุผู้ถึงพร้อมแล้ว)

โสดาปัตติผลาทีน

เป็นภิกษุที่วิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสดาปัตติผล อาทิ เยสํ ตานิ โสดาปัตติผลาทีน, อริยผลานิ. (โสดาปัตติผล + อาทิ)

โสดาปัตติผล อ.โสดาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยสํ (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่, ตานิ (อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสดาปัตติผลาทีน ชื่อว่าโสดาปัตติผลาทีน, ได้แก่อริยผลทั้งหลาย. (มีโสดาปัตติผลเป็นต้น)

๖. จุลลกาลมหากาลวตถุ [๖]

จุลลกาลมหากาลวตถุ (มยา วุจเจเต) ๗

จุลลกาลมหากาลวตถุ อ.เรื่องแห่งพระจุลกาลและพระมหากาล
(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทฺธโฆสสะ) วุจเจเต จะกล่าว ๗

จุลลกาลมหากาลวตถุ วุตตกัมมะใน วุจเจเตฯ อาชยาตบทกัมมวจาก
มยา อนภิตกัตตาใน วุจเจเต ๗

๖. เรื่องพระจุลกาลและพระมหากาล

๑. “สุภานุปสุสี วิหรนฺตฺตติ อิมํ ฌมฺมเทสนํ สตุถา เสตพฺยนฺครํ อุปนฺนุสฺสาย สีสฺปาวเน
วิหรนฺโต จุลลกาลมหากาเล อารพฺภ กเถสิ ๗

สตุถา เสตพฺยนฺครํ อุปนฺนุสฺสาย สีสฺปาวเน วิหรนฺโต จุลลกาลมหากาเล อารพฺภ
“สุภานุปสุสี วิหรนฺตฺตติ อิมํ ฌมฺมเทสนํ กเถสิ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา อุปนฺนุสฺสาย ทรงเข้าไปอาศัยแล้ว เสตพฺยนฺครํ ซึ่งนครชื่อว่า
เสตัพพะ วิหรนฺโต เมื่อประทับ สีสฺปาวเน ในป่าแห่งไม้สีเขียว อารพฺภ ทรงปรารภ
จุลลกาลมหากาเล ซึ่งพระจุลกาลและพระมหากาล ท. กเถสิ ตรัสแล้ว อิมํ
ฌมฺมเทสนํ ซึ่งพระธรรมเทศนาว่า “สุภานุปสุสี วิหรนฺตฺตติ” ว่า “สุภานุปสุสี วิหรนฺตฺ”
ดังนี้ เป็นต้น ๗

พระศาสดาเมื่อทรงเข้าอาศัยเสตัพพะนครประทับอยู่ในสีสฺปาววัน ทรงปรารภพระจุล
กาลและพระมหากาเล ตรัสพระธรรมเทศนาว่า “สุภานุปสุสี วิหรนฺตฺ” ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุทฺธกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตวจาก “สุภานุปสุสี วิหรนฺตฺ” สรุปะใน
อิตฺติฯ ศัพทํ อาทยตฺตเถใน อิมํ ฌมฺมเทสนํ อิมํ วิเสสนะของ ฌมฺมเทสนํฯ อวุตตกัมมะ
ใน กเถสิ เสตพฺยนฺครํ อวุตตกัมมะใน อุปนฺนุสฺสายฯ สมานกาลกิริยาใน วิหรนฺโต
สีสฺปาวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปภันตฺรกิริยาของ สตุถา จุลลกาลมหากาเล
อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๗

.....

๒. เสตพยนครวาสีโน หิ “จูลกาลโล มชฌิมกาลโล มหากาโล จาติ ตโย ภาคโร กุฎุมพิกา ๗

เสตพยนครวาสีโน หิ “จูลกาลโล มชฌิมกาลโล มหากาโล จาติ ตโย ภาคโร กุฎุมพิกา (อหะสุ) ๗

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร กุฎุมพิกา อ.กุฎุมพี ท. ภาคโร ผู้เป็นพี่น้องกัน ตโย ๓ อิติ คือ “จูลกาลโล จ อ.จูลกาลด้วย มชฌิมกาลโล จ อ.มชฌิมกาลด้วย มหากาโล จ อ.มหากาลด้วย” เสตพยนครวาสีโน เป็นผู้อยู่ในนครชื่อว่าเสตัพยะโดยปกติ (อหะสุ) ได้เป็นแล้ว ๗

ความพิสดารว่า ได้มีกุฎุมพี ๓ พี่น้อง คือ จูลกาล มชฌิมกาล และมหากาล เป็นชาวเมืองเสตัพยะ

หิศัพท์ วิตถารโชตกะ “จูลกาลโล กิติ มชฌิมกาลโล กิติ มหากาโล กิติ ลิงคัตตะ จศัพท์ ปทสมุจจยัตตะเข้ากับ จูลกาลโล มชฌิมกาลโล และ มหากาโล” อิติศัพท์ สรุปะ ใน ตโย ภาคโร กุฎุมพิกา ตโย กิติ ภาคโร กิติ วิเสสนะของ กุฎุมพิกาๆ สุทธกัตตา ใน อหะสุๆ อาชยาตบทกัตตวาจก เสตพยนครวาสีโน วิกติกัตตาใน อหะสุ ๗

.....
.....

๓. เตสุ เชฏฐกนิฏฐา ทิสาสู วิจริตวา ปญจหิ สกฏฐเตหิ ภณฺหํ ออาหารนฺติ ๗

เตสุ (ตีสู กุฎุมพีเกสุ) เชฏฐกนิฏฐา (กุฎุมพิกา) ทิสาสู วิจริตวา ปญจหิ สกฏฐเตหิ ภณฺหํ ออาหารนฺติ ๗

เตสุ (ตีสู กุฎุมพีเกสุ) เชฏฐกนิฏฐา (กุฎุมพิกา) อ.- ในกุฎุมพี ท. สาม เหล่านั้น หนา -กุฎุมพี ท. ผู้เจริญที่สุดและผู้น้อยที่สุด วิจริตวา เทียวไปแล้ว ทิสาสู ในทิส ท. ออาหารนฺติ ย่อมนำมา ภณฺหํ ซึ่งสิ่งของ สกฏฐเตหิ ด้วยร้อยแห่งเกวียน ปญจหิ ห้า ๗

ในบรรดากุฎุมพี ๓ คนเหล่านั้น พี่ชายคนโตและน้องชายคนเล็ก เทียวไปในทิศทั้งหลาย ใช้เกวียน ๕๐๐ เล่มบรรทุกสิ่งของมา

เตสุ กิติ์ ตีสุ กิติ์ วิเสสณะของ กุฎุมพิกะสุๆ นิทธารณะใน เชฎฐกนิฎฐจา กุฎุมพิกา
 เชฎฐกนิฎฐจา วิเสสณะของ กุฎุมพิกาๆ นิทธารณียะและสุททกัตตาใน ออาหารนุติๆ
 อาขยาตบทกัตตวาจก ทิสาสุ วิสยาธาระใน วิจริตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ออาหารนุติ
 ปญจหิ วิเสสณะของ สกฏฐเตหิๆ ภาระใน ออาหารนุติ ภาระ อวุตตกัมมะใน ออาหารนุติ ๫

.....

.....

.....

๔. มชฌิมกาลโล อากตัม วิภิกิณชาติ ๫

มชฌิมกาลโล (ภาตเรหิ) อากตัม (ภณุทัม) วิภิกิณชาติ ๫

มชฌิมกาลโล อ.กุฎุมพีสื่อว่ามชฌิมกาล วิภิกิณชาติ ย่อมขาย (ภณุทัม) ซึ่งสิ่งของ
 (ภาตเรหิ) อากตัม อัน- อันพี่น้องชาย ท. -นำมาแล้ว ๫

มชฌิมกาล ย่อมขายสิ่งของที่พี่ชายคนโตและน้องชายคนเล็กนำมา

มชฌิมกาลโล สุททกัตตาใน วิภิกิณชาติๆ อาขยาตบทกัตตวาจก ภาตเรหิ อนภิตกัตตา
 ใน อากตัมๆ วิเสสณะของ ภาระๆ อวุตตกัมมะใน วิภิกิณชาติ ๫

.....

.....

.....

๕. อเอกสมิ สมเย เต อุโภปิ ภาตโร ปญจหิ สกฏฐเตหิ นานาภณุทัม คเหตุวา

สาวตติ คนตุวา สาวตติยา จ เชตวนสุส จ อนนฺตเร สกฏฐานิ โมจยีสุ ๫

อก ครั้งนั้น เอกสมิ สมเย ในสมัยหนึ่ง ภาตโร อ.พี่น้องชาย ท. อุโภปิ แม้ทั้งสอง
 เต เหล่านั้น คเหตุวา ถือเอาแล้ว นานาภณุทัม ซึ่งสิ่งของต่างๆ สกฏฐเตหิ ด้วย
 ร้อยแห่งเกวียน ท. ปญจหิ ห้า คนตุวา ไปแล้ว สาวตติ สู่เมืองสาวตติ โมจยีสุ แก่
 แล้ว สกฏฐานิ ซึ่งเกวียน ท. อนนฺตเร ในระหว่าง สาวตติยา จ แห่งเมืองสาวตติด้วย
 เชตวนสุส จ แห่งพระเชตวันด้วย ๫

ครั้งนั้น ในสมัยหนึ่ง พี่น้องชายแม้ทั้งสองเหล่านั้นใช้เกวียน ๕๐๐ เล่มบรรทุกสิ่งของ
 ต่างๆ ไปเมืองสาวตติ แก่เกวียนทั้งหลายในระหว่างเมืองสาวตติกับวัดพระเชตวัน

อถ กาลสัตตมมี เอกสมมี วิเสสณะของ สมเยย กาลสัตตมมีใน โมจยีสู อปีคัพท อเปกขัตถะ
 เข้ากับ อุโก เต กัตติ อุโก กัตติ วิเสสณะของ ภาตโรย สุกทกัตตาใน โมจยีสูย อาชยาต-
 บทกัตตุวาก ปญจหิ วิเสสณะของ สกฏฐเตหิย ภาระใน คเหตุวา นานาภณท์
 อวุตตกัมมะใน คเหตุวาย ปุพพกาลกิริยาใน คนตุวา สวตถุถิ สัมปาปญญีกัมมะใน
 คนตุวาย ปุพพกาลกิริยาใน โมจยีสู สวตถุถิยา กัตติ เซตวนสสุ กัตติ สามีสัมพันธะใน
 อนตุเร จ สองคัพท ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ สวตถุถิยา และเซตวนสสุ อนตุเร อาชาระ
 ใน โมจยีสู สกฏฐานิ อวุตตกัมมะใน โมจยีสู ย

.....

๖. เตสุ มหากาลโล สายณหสมเย มาลาคนฐาทิหตุเถ สวตถุถิวาสินอ อริยสาวเก
 ฐมมสฺสวานาย คจจนฺเต ทิสฺวา “กุหิ อิเม คจจนฺตัตติ ปุจฺฉิตฺวา ตมตถํ สุตฺวา “อหंपิ
 คมิสฺสามิตฺติ จินฺเตตฺวา กนิฏฺฐํ อามนฺเตตฺวา “ตาต สกฏฺฐสฺ อปฺปมตฺโต โหหิ, อหंपิ
 ฐมมํ โสตุํ คมิสฺสามิตฺติ วตฺวา คนฺตุวา ตถาคตํ วนฺทิตฺวา ปริสฺปริยนฺเต นิสิตฺติ ย

เตสุ (ทฺวิสฺสุ กุฏฺฐมฺพิเกสุ) มหากาลโล สายณหสมเย มาลาคนฐาทิหตุเถ สวตถุถิวาสินอ
 อริยสาวเก ฐมมสฺสวานาย คจจนฺเต ทิสฺวา “กุหิ (จาเน) อิเม (ชนา) คจจนฺตัตติ ปุจฺฉิตฺวา
 ตํ อตถํ สุตฺวา “อหंपิ คมิสฺสามิตฺติ จินฺเตตฺวา กนิฏฺฐํ อามนฺเตตฺวา “ตาต (ตฺว) สกฏฺฐสฺ
 อปฺปมตฺโต โหหิ, อหंपิ ฐมมํ โสตุํ คมิสฺสามิตฺติ วตฺวา คนฺตุวา ตถาคตํ วนฺทิตฺวา ปริส-
 ปริยนฺเต นิสิตฺติ ย

เตสุ (ทฺวิสฺสุ กุฏฺฐมฺพิเกสุ) มหากาลโล อ.- ในกุฏฐมพี ท. สอง เหล่านั้นหนา -กุฏฐมพีชื่อ
 ว่ามหากาล ทิสฺวา เห็นแล้ว อริยสาวเก ซึ่งอริยสาวก ท. สวตถุถิวาสินอ ผู้อยู่ใน
 เมืองสาวัตถีโดยปกติ มาลาคนฐาทิหตุเถ ผู้มีวัตรผู้มีระเบียบและของหอมเป็นต้นใน
 มือ คจจนฺเต ผู้ไปอยู่ ฐมมสฺสวานาย เพื่ออันฟังซึ่งธรรม สายณหสมเย ในสมัยเป็น
 ที่สิ้นไปแห่งวัน ปุจฺฉิตฺวา ถามแล้ว อิติ ว่า “อิเม (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านี้ คจจนฺต
 จะไป กุหิ จาเน ในที่ไหน?” อิติ ดังนี้ สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ อตถํ ซึ่งเนื้อความนั้น
 จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “อหंपิ แม้อ.เรา คมิสฺสามิ จักไป” อิติ ดังนี้ อามนฺเตตฺวา
 เรียกมาแล้ว กนิฏฺฐํ ซึ่งน้องชายผู้น้อยที่สุด วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาต เนพะอ
 (ตฺว) อ.เธอ อปฺปมตฺโต เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว สกฏฺฐสฺ ในเกวียน ท. โหหิ จงเป็น,

อหังปี แม่ อ.เรา คมิสุสามิ จักไป โสตุ เพื่ออันฟัง ธรรม์ ซึ่งธรรม” อิติ ดังนี้ คนดูวา
ไปแล้ว วนหิตูวา ถวายบังคมแล้ว ตถาคตฺ ซึ่งพระตถาคต นิสิตี นั้งแล้ว ปริส-
ปริญเต ในที่สุตรอบแห่งบริษัท ฯ

ในบรรดาภุฎมพืทั้งสองคนเหล่านั้น มหากาลเห็นพวกอริยสาวกชาวเมืองสาวัตถี ถือ
พวงมาลัยและของหอมเป็นต้นกำลังเดินทางไปเพื่อฟังธรรมในเวลาเย็น จึงถามว่า
“พวกคนเหล่านี้กำลังจะไปไหนกัน” ฟังข้อความนั้นแล้ว ก็คิดว่า “แม่เรา ก็จักไปบ้าง”
แล้วเรียกน้องชายมา กล่าวว่่า “พ่อคุณ เธอจงไม่ประมาทในเกวียนทั้งหลาย, แม่เราก็
จักไปเพื่อฟังธรรม” ดังนี้แล้ว ก็ไป ถวายบังคมพระตถาคต นั้งอยู่ท้ายบริษัท

เตสุ กิติ ทวีสุ กิติ วิเสสณะของ ภุฎมพืเกสุๆ นิทธารณะใน มหากาลโลๆ นิทธารณียะ
และสุททกัตตาใน นิสิตีๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก สายณฺหสมเย กาลสัตตมีใน ทิสฺวา
มาลาคนุธาทิตุเต กิติ สวตฺถิวาสินอ กิติ วิเสสณะของ อริยสาวเกๆ อวุตตกัมมะ
ใน ทิสฺวา ธรรมสุสวนาย สัมปทานใน คจฺจนฺเตๆ วิเสสณะของ อริยสาวเก ทิสฺวา
ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิตฺวา “อิม วิเสสณะของ ชนาๆ สุททกัตตาใน คจฺจนฺติๆ
อาชยาตบทกัตตุวาจก กุหิ วิเสสณะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน คจฺจนฺติ” อิติศัพท์
อาการะใน ปุจฺฉิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน สุตฺวา ต วิเสสณะของ อตฺถิๆ อวุตตกัมมะใน
สุตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อหังๆ สุททกัตตา
ใน คมิสุสามิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก” อิติศัพท์ อาการะใน จินฺเตตฺวาๆ ปุพพกาล-
กิริยาใน อามนฺเตตฺวา กนิฏฺจ อวุตตกัมมะใน อามนฺเตตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วตฺวา
“ตาท อาลปนะ ตวํ สุททกัตตาใน โหหิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก สกฺกฺเส วิสยาธาระใน
อปฺปมตฺโตๆ วิกิตกัตตาใน โหหิ, อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อหังๆ สุททกัตตาใน
คมิสุสามิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก ธรรม์ อวุตตกัมมะใน โสตุๆ ตุมัตถสัมปทานใน
คมิสุสามิ” อิติศัพท์ อาการะใน วตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺดูวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน
วนหิตูวา ตถาคตฺ อวุตตกัมมะใน วนหิตูวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิสิตี ปริสปริญเต
วิสยาธาระใน นิสิตี ฯ

.....
.....
.....

๗. สตุถา ตํทิวสํ ตสฺส อชฺฌาสนเยน อนุปุพฺพพีถํ กเถนุโต ทุภฺขทุภฺนุสฺสตุตทาทิวเสน
 อเนกปริยาเยน กามานํ อาทีนํ โอการํ สงฺกิเลสญจ กเถสิ ๗

สตุถา ตํทิวสํ ตสฺส (กฺุฏฺมุพิกสฺส) อชฺฌาสนเยน อนุปุพฺพพีถํ กเถนุโต ทุภฺขทุภฺนุสฺสตุตทาทิวเสน
 อเนกปริยาเยน กามานํ อาทีนํ (จ) โอการํ (จ) สงฺกิเลสํ จ กเถสิ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา กเถนุโต เมื่อตรัส อนุปุพฺพพีถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวโดย
 ลำดับ อชฺฌาสนเยน ตามอรรถาัย ตสฺส (กฺุฏฺมุพิกสฺส) แห่งกฺุฏฺมุพินัน ตํทิวสํ ใน
 วันนั้น กเถสิ ตรัสแล้ว อาทีนํ (จ) ซึ่งโทษด้วย โอการํ (จ) ซึ่งการกระทำต่ำด้วย
 สงฺกิเลสํ จ ซึ่งความเศร้าหมองด้วย กามานํ แห่งกาม ท. อเนกปริยาเยน โดย
 อเนกปริยาย ทุภฺขทุภฺนุสฺสตุตทาทิวเสน ด้วยสามารถแห่งพระสูตรมีทุภฺขขันธสูตร
 เป็นต้น ๗

พระศาสดา เมื่อจะทรงตรัสอนุปุพฺพพีถา ตามอรรถาัยของกฺุฏฺมุพินันในวันนั้น ตรัส
 โทษ ความต่ำช้า และความเศร้าหมองของกามทั้งหลายโดยอเนกปริยาย ด้วยสามารถ
 พระสูตรมีทุภฺขขันธสูตรเป็นต้น

สตุถา สฺุทฺทกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํทิวสํ ทุติยากาลสัตตมีใน กเถนุโต
 ตสฺส วิเสสนะของ กฺุฏฺมุพิกสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อชฺฌาสนเยนฯ ภาระใน กเถนุโต
 อนุปุพฺพพีถํ อวุตตกัมมะใน กเถนุโตฯ อัปภันตรกิริยาของ สตุถา ทุภฺขทุภฺนุสฺสตุตทาทิว
 เสน ตติยาวิเสสนะใน กเถสิ อเนกปริยาเยน ตติยาวิเสสนะใน กเถสิ กามานํ
 สามีสัมพันธะใน อาทีนํ โอการํ และ สงฺกิเลสํ อาทีนํ ก็ดี โอการํ ก็ดี สงฺกิเลสํ ก็ดี
 อวุตตกัมมะใน กเถสิ จศฺพทํ ปทสมฺมุจยัตถะเข้ากับ อาทีนํ โอการํ และ สงฺกิเลสํ ๗

.....

๘. ตํ สุตฺวา มหากาลอ “สพฺพํ กิร ปหาย คนฺตพฺพํ, ปรโลกํ คจฺจนฺตํ เนว โภคา
 น ฌาตโย อนุคจฺจนฺติ, กิ เม ฆราวาเสน, ปพฺพชิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา, มหาชน
 วนฺทิตฺวา ปกฺกนฺเต, สตุถารํ ปพฺพชฺชํ ยาจิตฺวา, สตุถารา “นตฺถิ เต โภจ
 ิอฺปโลเกตพฺโพติ วุตฺเต, “กนิฏฺโฐ เม อตฺถิ ภาณเตติ วตฺวา, “เตนหิ อฺปโลเกหิ นนฺติ
 วุตฺเต, “สาธู ภาณเตติ อาคนฺตฺวา กนิฏฺฐํ เอตทโวจ “ตาท อิมํ สพฺพํ สาปเตยฺยํ
 ปฏิปชฺชาติ ๗

ตี (วจน) สุตวา มหากาโล “(ปุคฺคเลน) สพฺพํ กิร (วตฺถุ) ปหาย คนฺตพฺพํ, (ปุคฺคล) ปรโลภํ
 คจฺจนฺตํ เหว โภคา (อนฺคจฺจนฺต) น ฌาตโย อนฺคจฺจนฺต, กิ (ปโยชน) เม ฆราวาเสน, (อห) ๑
 ปพฺพชิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา, มหาชน เวนฺทิตฺวา ปกฺกนฺเต, สตฺถารํ ปพฺพชฺชํ ยาจิตฺวา, สตฺถารา
 “นตฺถิ เต โภจิ อปฺโลเกตฺพฺโพติ (วจน) วุตฺเต, “กนิฺฏฺโจ เม อตฺถิ ฆนฺเตติ วตฺวา, “เตนฺหิ
 (ตฺว) อปฺโลเกหิ นํ (กนิฺฏฺจ)” อิติ (วจน สตฺถารา) วุตฺเต, “สาธฺว ฆนฺเตติ (สมฺปฏฺิจฺจิตฺวา)
 อาคนฺตฺวา กนิฺฏฺจํ เอตํ (วจน) อโวจ “ตาท (ตฺว) อิมํ สพฺพํ สาปเตยฺยํ ปฏิปชฺช” อิติ ๕

มหากาโล อ.กฺุฏฺมพิมหากาล สุตฺวา ฟังแล้ว ตี (วจน) ซึ่งพระดำรัสนั้น จินฺเตตฺวา
 คิดแล้ว อิติ ว่า “กิร ได้ยินว่า (ปุคฺคเลน) อันบุคคล ปหาย ละแล้ว สพฺพํ (วตฺถุ)
 ซึ่งวัตถุทั้งปวง คนฺตพฺพํ ฟังไป, โภคา อ.โภคะ ท. น เหว อนฺคจฺจนฺต ย่อมไม่ไป
 ตามนั้นเทียว ฌาตโย อ.ญาติ ท. น อนฺคจฺจนฺต ย่อมไม่ไปตาม (ปุคฺคล) ซึ่งบุคคล
 คจฺจนฺต ผู้ไปอยู่ ปรโลภํ สู่โลกอื่น, กิ ปโยชน อ.ประโยชน์อะไร ฆราวาเสน ด้วย
 การอยู่ในเรือน เม แก่เรา, (อห) อ.เรา ปพฺพชิสฺสามิ จักบวช” อิติ ดังนี้, มหาชน
 ครั้นเมื่อมหาชน เวนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว ปกฺกนฺเต หลีกไปแล้ว, ยาจิตฺวา ทูลขอ
 แล้ว ปพฺพชฺชํ ซึ่งการบวช สตฺถารํ กะพระศาสดา, (วจน) ครั้นเมื่อพระดำรัส อิติ ว่า
 “โภจิ อ.ใครๆ เต อปฺโลเกตฺพฺโพ เป็นผู้อันเธอฟังอำลา นตฺถิ ย่อมไม่มีหรือ?” อิติ
 ดังนี้ สตฺถารา อันพระศาสดา วุตฺเต ตรัสแล้ว, วตฺวา กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต
 ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กนิฺฏฺโจ อ.น้องชายผู้น้อยที่สุด เม ของข้าพระองค์ อตฺถิ มี
 อยู่” อิติ ดังนี้, (วจน) ครั้นเมื่อพระดำรัส อิติ ว่า “เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น (ตฺว) อ.เธอ
 อปฺโลเกหิ จงอำลา นํ (กนิฺฏฺจ) ซึ่งน้องชายผู้น้อยที่สุดนั้น” อิติ ดังนี้ (สตฺถารา) อัน
 พระศาสดา วุตฺเต ตรัสแล้ว, (สมฺปฏฺิจฺจิตฺวา) รับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่
 พระองค์ผู้เจริญ สาธฺว อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ อาคนฺตฺวา มาแล้ว อโวจ ได้กล่าวแล้ว เอตํ
 (วจน) ซึ่งคำนั้น กนิฺฏฺจํ กะน้องชายผู้น้อยที่สุด อิติ ว่า “ตาท ณะพ้อ (ตฺว) อ.เธอ
 ปฏิปชฺช จงปฏิบัติ สาปเตยฺยํ ซึ่งสมบัติ สพฺพํ ทั้งปวง อิมํ นี้” อิติ ดังนี้ ๕

มหากาลฟังพระดำรัสนั้นแล้ว ก็คิดว่า “ทราบวา บุคคลควรละทุกสิ่งไป, โภคะทั้ง
 หลาย ก็ไม่ไปตามบุคคลผู้ไปอยู่สู่โลกอื่น ถึงพวกญาติก็ไม่ไปตามบุคคลผู้ไปสู่โลกอื่น
 ประโยชน์อะไรด้วยการอยู่ครองเรือนแก่เรา, เราจักบวช” ดังนี้ เมื่อมหาชนพากันถวาย
 บังคมแล้วหลีกไป, ทูลขอการบวชกับพระศาสดา, เมื่อพระศาสดาตรัสว่า “ใครๆ เป็นผู้

ที่เธอควรบอกลา "ไม่มีหรือ" จึงกราบทูลว่า "น้องชายของข้าพระองค์มีอยู่ พระเจ้าข้า" เมื่อพระศาสดาตรัสว่า "ถ้าเช่นนั้น เธอจงบอกลาเขาเสีย" จึงรับว่า "สาธุ พระเจ้าข้า" แล้วกลับมา ได้พูดคำนี้กับน้องชายว่า "พ่อคุณ เธอจงดูแลสมบัติทั้งหมดนี้"

มหากาโล สุทรกัตตาใน อโวจๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตั วิเสสณะของ วจนัง อวุตตกัมมะใน สุตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จินุตเตวา "กิริ อนุสสวัตตะ ปุคฺคเลน อนภิตกัตตาใน คนุตพุพๆ กิตตทภาววจาก สพุพ วิเสสณะของ วตถุๆ อวุตตกัมมะใน ปหายๆ ปุพพกาลกิริยาใน คนุตพุพ, โภคา สุทรกัตตาใน อนุจจนุตติๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ปรโลกั สัมปาปุณียกัมมะใน จจนุตถุๆ วิเสสณะของ ปุคฺคล้ง อวุตตกัมมะใน อนุจจนุตติ เอวคัพท อวธารณะเข้ากับ นๆ คัพท ปฏิเสระใน อนุจจนุตติ, ฌาตโย สุทรกัตตาใน อนุจจนุตติๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก นคัพท ปฏิเสระใน อนุจจนุตติ, กิ วิเสสณะของ ปโยชนัง ลิงคัตตะ เม สัมปทานใน ปโยชนั ฆราวาเสน ตติยาวิเสสณะใน ปโยชนั, อหิ สุทรกัตตาใน ปพพชิสฺสามิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก" อิตคัพท อาการะใน จินุตเตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ยาจิตวา, มหาชเน ลักษณะใน ปกุกนเตๆ ลักษณะกิริยา วนทิตวา ปุพพกาลกิริยาใน ปกุกนเต, สตุถาร อกถิตกัมมะใน ยาจิตวา ปพพชช อวุตตกัมมะใน ยาจิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วตุวา, สตุถารา อนภิตกัตตาใน วุตเต "โกจิ สุทรกัตตาใน นตถิๆ กิริยาบทกัตตุวจาก เต อนภิตกัตตาใน อปโลเกตพุโพๆ วิกติกัตตาใน นตถิ" อิตคัพท สรุปะใน วจเนๆ ลักษณะใน วุตเตๆ ลักษณะกิริยา, "ภนเต อาลปนะ กนิฏฺโจ สุทรกัตตาใน อตถิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก เม สามีสัมพันธะใน กนิฏฺโจ" อิตคัพท อาการะใน วตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน สมปฏิจจิตวา "เตนหิ อุกโยชนัตตะ ตวํ สุทรกัตตาใน อปโลเกหิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก น วิเสสณะของ กนิฏฺจ้ง อวุตตกัมมะใน อปโลเกหิ" อิตคัพท สรุปะใน วจเนๆ ลักษณะใน วุตเตๆ ลักษณะกิริยา สตุถารา อนภิตกัตตาใน วุตเต, "ภนเต อาลปนะ สาธุ ลิงคัตตะ" อิตคัพท อาการะใน สมปฏิจจิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาคนุตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อโวจ กนิฏฺจ อกถิตกัมมะใน อโวจ เอต วิเสสณะของ วจนัง อวุตตกัมมะใน อโวจ "ตาต อาลปนะ ตวํ สุทรกัตตาใน ปฏิปชชๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก อิม กิดี สพุพ กิดี วิเสสณะของ สาปเตยย้ง อวุตตกัมมะใน ปฏิปชช" อิตคัพท สรุปะใน เอต วจนัง ๕

๙. “ตุ้มเห ปน ภาคิกาคติ ฯ

โส (กนิฏฺโง) “ตุ้มเห ปน ภาคิกาคติ (อาห) ฯ

โส (กนิฏฺโง) อ.น้องชายผู้น้อยที่สุดนั้น (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภาคิก ข้าแต่พี่ชาย ปน ก็ ตุ้มเห อ.ท่านเล่า?” อิติ ดังนี้ ฯ

น้องชายนั้น กล่าวว่า “พี่ชาย ก็ท่านเล่า”

โส วิเสสนะของ กนิฏฺโง ๆ สุธกัตตทาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภาคิก อาลปนนะ ปนศัพท วากยารัมภโชตกะ ตุ้มเห ลิงคัตตกะ” อิติศัพท อาการะใน อาห ฯ

๑๐. “อหํ สตุถุ สนฺติเก ปพฺพชิสฺสามีติ ฯ

(โส กุฏุมฺพิก) “อหํ สตุถุ สนฺติเก ปพฺพชิสฺสามีติ (อาห) ฯ

(โส กุฏุมฺพิก) อ.กุฏุมพีนัน (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหํ อ.เรา ปพฺพชิสฺสามิ จักบวช สนฺติเก ในสำนัก สตุถุ ของพระศาสดา” อิติ ดังนี้ ฯ

กุฏุมพีนันกล่าวว่า “เราจักบวชในสำนักของพระศาสดา”

โส วิเสสนะของ กุฏุมฺพิก ๆ สุธกัตตทาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อหํ สุธกัตตทา ใน ปพฺพชิสฺสามิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สตุถุ สามีสัมพันธะใน สนฺติเก ๆ วิสยาธาระ ใน ปพฺพชิสฺสามิ” อิติศัพท อาการะใน อาห ฯ

๑๑. โส ตํ นานปฺปการเหติ ยาจิตฺวา นิวตฺเตตฺตุ อสฺสโกนฺโต “สาธุ สามิ ยถาชฺฌาสยํ กโรถาติ อาห ฯ

โส (กนิฏฺโง) ตํ (กุฏุมฺพิก) นานปฺปการเหติ ยาจิตฺวา (กุฏุมฺพิก) นิวตฺเตตฺตุ อสฺสโกนฺโต “สาธุ สามิ, (ตุ้มเห) ยถาชฺฌาสยํ กโรถาติ อาห ฯ

โส (กนิฏฺโง) อ.น้องชายผู้น้อยที่สุดนั้น ยาจิตฺวา อ้อนวอนแล้ว ตํ (กุฏุมฺพิก) ซึ่ง กุฏุมพีนัน นานปฺปการเหติ โดยประการต่าง ๆ ท. อสฺสโกนฺโต ไม่อาจอยู่ (กุฏุมฺพิก)

นิวตเตตุ เพื่ออัน- ยังกุมพี่ -ให้กลับ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย สาธุ
อ.ดีละ, (ตุเมเห) อ.ท่าน กโรธ จงกระทำ ยถาชฎาสยัม ตามอัธยาศัย” อิติ ดังนี้ ฯ

น้องชายนั้น อ่อนวอนกุมพี่นั้นโดยประการต่างๆ เมื่อไม่สามารถที่จะให้กุมพี่นั้น
กลับใจได้ จึงกล่าวว่า “ดีแล้ว พี่ ท่านจงทำตามอัธยาศัยเถิด”

โส วิเสสนะของ กนิฏฐโจจ สุธกัตตทาใน อาห ฤ อาชยาตบทกัตตวาจก ตัม วิเสสนะ
ของ กุมพี่พิกัง อุตตกัมมะใน ยาจิตวา นานปฎกาเรหิ ตติยาวิเสสนะใน ยาจิตวาจ
ปุพพกาลกิริยาใน อสกุโณโต กุมพี่พิกัง การิตกัมมะใน นิวตเตตุจ ตุมตถสัมปทานใน
อสกุโณโตจ อัพภันตกริยาของ กนิฏฐโจ “สามิ อาลปนนะ สาธุ ลิงคัตถะ ตุมเห สุธ-
กัตตทาใน กโรธ ฤ อาชยาตบทกัตตวาจก ยถาชฎาสยัม กิริยาวิเสสนะใน กโรธ” อิติ
ศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๑๒. มหากาลโล คนตุวา สตุถุ สนติเก ปพพชิ ฯ

มหากาลโล อ.กุมพี่ชื่อว่ามหากาล คนตุวา ไปแล้ว ปพพชิ บวชแล้ว สนติเก ใน
สำนัก สตุถุ ของพระศาสดา ฯ

มหากาลไป แล้วบวชในสำนักพระศาสดา

มหากาลโล สุธกัตตทาใน ปพพชิจ อาชยาตบทกัตตวาจก คนตุวา ปุพพกาลกิริยาใน
ปพพชิ สตุถุ สามีสัมพันธะใน สนติเกจ วิสยาธาระใน ปพพชิ ฯ

๑๓. “อหิ ภาติกัง คเหตุวา ว อุปปพพชิสสามีติ จุลลกาโลปิ ปพพชิ ฯ

“อหิ ภาติกัง คเหตุวา ว อุปปพพชิสสามีติ (จินเตตวา) จุลลกาโลปิ ปพพชิ ฯ

จุลลกาโลปิ แม้ อ.กุมพี่ชื่อว่าจุลกาล (จินเตตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.เรา
คเหตุวา ว พาเอาแล้วเทียว ภาติกัง ซึ่งพี่ชาย อุปปพพชิสสามิ จักสึก” อิติ ดังนี้
ปพพชิ บวชแล้ว ฯ

แม่จุลกาล คิดว่า “เราจักพาเอาพี่ชายนั้นแหละสิ” จึงบวช

อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ จุลกาลโล ๆ สุธกัตตาใน ปุพพิชช อายตบทกัตตุวาจก
“อหิ สุธกัตตาใน อุปปุพพิชชสัมมิ อายตบทกัตตุวาจก ภาติกิ อวุตตกัมมะใน
คเหตฺวา เอวคัพทิ อวธารณะเข้ากับ คเหตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อุปปุพพิชชสัมมิ”
อิตติศัพทิ อากาละใน จินฺนเตตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปุพพิชช ฯ

๑๔. อปรภาเค มหากาโล อุปสมปทํ ลภิตฺวา สตุถาริ อุปสงฺกมิตฺวา สาสเน ชุรานิ
ปุจฺฉิตฺวา, สตุถารา ทฺวิสุ ชุเรสุ กถิตฺสู, “อหิ ภาเนเต มหุลลกาเล ปุพพิชชิตฺตฺตา
คณฺถชฺริ ปฺปรเตตุํ น สกฺขิสฺสามิ, วิปฺสสนาชฺริ ปน ปฺปรเสสามิตี ยาว อรหตฺตฺตา
โสสานิกชฺตฺตฺตํ กถาเปตฺวา, ปจฺมยามาติทุกฺกเม สพฺเพสุ นิทฺทํ โอกฺกนฺเตสุ, สฺसानํ
คณฺถฺวา, ปจฺจฺจฺกาลเ สพฺเพสุ อนฺนุจฺฉิตฺสูเยว, วิหาริ อากจฺฉติ ฯ

อปรภาเค มหากาโล อุปสมปทํ ลภิตฺวา สตุถาริ อุปสงฺกมิตฺวา สาสเน ชุรานิ ปุจฺฉิตฺวา,
สตุถารา ทฺวิสุ ชุเรสุ กถิตฺสู, “อหิ ภาเนเต (มยฺหิ มยฺหิ) มหุลลกาเล ปุพพิชชิตฺตฺตา
คณฺถชฺริ ปฺปรเตตุํ น สกฺขิสฺสามิ, (อหิ) วิปฺสสนาชฺริ ปน ปฺปรเสสามิตี (วตฺวา สตุถาริ) ยาว อรหตฺตฺตา
โสสานิกชฺตฺตฺตํ กถาเปตฺวา, ปจฺมยามาติทุกฺกเม สพฺเพสุ (ชเนสุ) นิทฺทํ โอกฺกนฺเตสุ, สฺसानํ
คณฺถฺวา, ปจฺจฺจฺกาลเ สพฺเพสุ (ชเนสุ) อนฺนุจฺฉิตฺสูเยว, วิหาริ อากจฺฉติ ฯ

อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก มหากาโล อ.มหากาล ลภิตฺวา ได้แล้ว
อุปสมปทํ ซึ่งการอุปสมบท อุปสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา
ปุจฺฉิตฺวา ทูลถามแล้ว ชุรานิ ซึ่งชฺริท. สาสเน ในพระศาสนา, ชุเรสุ ครั้นเมื่อชฺริ
ท. ทฺวิสุ สอง สตุถารา อันพระศาสดา กถิตฺสู ตรัสบอกแล้ว, (วตฺวา) กราบทูล
แล้ว อิติ ว่า “ภาเนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อหิ อ.ข้าพระองค์ น สกฺขิสฺสามิ จัก
ไม่อาจ คณฺถชฺริ ปฺปรเตตุํ เพื่ออัน- ยังคณฺถชฺริ - ให้เต็ม (มยฺหิ มยฺหิ) มหุลลกาเล
ปุพพิชชิตฺตฺตา เพราะความที่- แห่งข้าพระองค์ -เป็นผู้บวชแล้ว ในกาล- แห่งข้าพระองค์
-เป็นคนแก่, ปน แต่ว่า อหิ อ.ข้าพระองค์ วิปฺสสนาชฺริ ยังวิปฺสสนาชฺริ ปฺปรเสสามิ
จักให้เต็ม” อิติ ดังนี้ (สตุถาริ) ยังพระศาสดา กถาเปตฺวา ให้ตรัสบอกแล้ว โสสานิก-
ชฺตฺตํ ซึ่งชฺริท.แห่งภิกษุผู้มีอันอยู่ในป่าช้าเป็นปกติ ยาว เพียงใด อรหตฺตฺตา แต่

ความเป็นแห่งพระอรหันต์, (ขเนสฺ) ครั้นเมื่อชน ท. สพฺเพสฺส ทั้งปวง โอภกนฺเตสฺส ก้าวลงแล้ว นิทฺทํ สู่ความหลับ ปจฺมยามาติทุกเม ในกาลเป็นที่ก้าวล่วงซึ่งยามที่หนึ่ง, คนฺตฺวา ไปแล้ว สฺสุสานํ สู่ป่าช้า, (ขเนสฺ) ครั้นเมื่อชน ท. สพฺเพสฺส ทั้งปวง อนุญฺจิเตสฺส เอว ไม่ลุกขึ้นแล้วนั้นเทียว ปจฺจฺสุกาลเ ในกาลเป็นที่ขจัดเสียเฉพาะซึ่งมีด, อาคจฺจติ ย่อมมา วิหาริ สฺสูวิหาร ฯ

ในกาลต่อมา มหากาลได้อุปสมบท เข้าไปเฝ้าพระศาสดา ทูลถามพระทั้งหลายในพระศาสนา, เมื่อพระศาสดาตรัสบอกพระ ๒ อย่าง, ก็กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักไม่สามารถเพื่อจะทำคณฺธพระให้เต็มได้ เพราะบวชตอนแก่ แต่จักบำเพ็ญ วิปัสสนาพระ” ดังนี้ แล้วทูลขอให้พระศาสดาตรัสบอกโสสานิกขุตงฺคฺ จนถึงพระอรหันต์, เมื่อชนทั้งหมดก้าวสู่ความหลับในกาลก้าวล่วงปฐมยาม, ไปสู่ป่าช้า, เมื่อชนทั้งหมดยังไม่ลุกขึ้นนั้นแหละในเวลาใกล้สว่าง, ก็กลับมายังวิหาร

อปรภาเค กาลสัตตมีใน อาคจฺจติ มหากาลเ สุททกัตตาใน อาคจฺจติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อุปสมฺปทํ อวุตตกัมมะใน ลภิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปสงฺกมิตฺวา สตุถาริ อวุตตกัมมะใน อุปสงฺกมิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺจิตฺวา สาสเน ภินนาชาระ ใน ฐรานิฯ อวุตตกัมมะใน ปุจฺจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา, สตุถารา อนภิตกัตตาใน กถิตฺเตสฺส ทฺวิสฺสุ วิเสสณะของ ฐเรสุฯ ลักษณะใน กถิตฺเตสฺส ลักษณะกิริยา, “ภนฺเต อาลปนะ อหิ สุททกัตตาใน สกฺขิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มยฺหิ ภาวาทิสัมพันธะใน ปพฺพชิตตฺตา มยฺหิ สามีสัมพันธะใน มหุลลกกาเลฯ กาลสัตตมี ใน ปพฺพชิต- ปพฺพชิตตฺตา เหตุใน สกฺขิสฺสามิ คนฺธธฺรํ การิตกัมมะใน ปุเรตฺถํ ตุมฺถตฺถสัมปทาน ใน สกฺขิสฺสามิ นคฺคํ ปฏฺฐิสฺสเรใน สกฺขิสฺสามิ, ปนคฺคํ วิเสสชิตตะ อหิ เหตุกัตตาใน ปุเรสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก วิปสฺสนาธฺรํ การิตกัมมะใน ปุเรสฺสามิ” อิตฺถคฺคํ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กถาเปตฺวา สตุถาริ การิตกัมมะใน กถาเปตฺวา ยาวคฺคํ กิริยาวิเสสณะใน กถาเปตฺวา อรหฺตฺตา อปาทาน ใน ยาว โสสานิกขุตงฺคฺ อวุตตกัมมะใน กถาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา, ปจฺมยามาติทุกเม กาลสัตตมีใน โอภกนฺเตสฺส สพฺเพสฺส วิเสสณะของ ขเนสฺสุฯ ลักษณะใน โอภกนฺเตสฺส ลักษณะกิริยา นิทฺทํ สัมปปาปฺถึยกัมมะใน โอภกนฺเตสฺส, สฺสุสานํ สัมปปาปฺถึยกัมมะใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคจฺจติ, ปจฺจฺสุกาลเ กาลสัตตมีใน อนุญฺจิเตสฺส

สพฺเพสุ วิเสสณะของ ชนฺตฺตฺย ลักขณะใน อนุญฺจิตฺตฺย ลักขณกิริยา เอวคัพฺพ อวชาธณะ
เข้ากับ อนุญฺจิตฺตฺย, วิหารํ สัมปาปฺตฺตฺยกัมมะใน อากจฺจติ ฯ

๑๕. อถกา สุสานโคปิกา กาลี นาม จวทาหิกา เถรสฺส จิตฺตฺตฺยจฺจ นิสฺสิตฺตฺยจฺจ
จฺจกมฺมจฺจ ทิสฺวา “โก นุ โข อิทฺตฺยจฺจ, ปริคฺคณฺทิสฺสามิ นนฺติ ปริคฺคณฺทิตฺตฺย
อสกฺโกนฺทิตฺตฺย เอกทิวสํ สุสานกฺก
เอกมฺนฺเต นิสฺสิตฺตฺย มชฺฌิมยาม เถรํ อากจฺจนฺตฺย ทิสฺวา คนฺตฺวา วนฺทิตฺตฺย “อโย โน
ภนฺเต อิมฺสฺมึ จาเน วิหฺรติ อิทฺตฺย ฯ

อถ เอกา สุสานโคปิกา กาลี นาม จวทาหิกา (อิตฺตฺย) เถรสฺส จิตฺตฺตฺยจฺจ นิสฺสิตฺตฺยจฺจ
จฺจกมฺมจฺจ ทิสฺวา “โก นุ โข อิทฺ (จาเน) อากจฺจติ, (อหํ) ปริคฺคณฺทิสฺสามิ นํ (ปฺคฺคณฺทิตฺตฺย
อิตฺติ (จฺจนฺเตตฺตฺย) ปริคฺคณฺทิตฺตฺย อสกฺโกนฺทิตฺตฺย เอกทิวสํ สุสานกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก
อาทาย คนฺตฺวา เอกมฺนฺเต นิสฺสิตฺตฺย มชฺฌิมยาม เถรํ อากจฺจนฺตฺย ทิสฺวา คนฺตฺวา วนฺทิตฺตฺย
“อโย โน ภนฺเต อิมฺสฺมึ จาเน วิหฺรติ อิทฺตฺย ฯ

อถ ครั้งนั้น (อิตฺตฺย) อ.หญิง จวทาหิกา ผู้เฝ้าซึ่งซากศพ เอกา คนหนึ่ง กาลี นาม
ชื่อว่ากาลี สุสานโคปิกา ผู้เฝ้าซึ่งป่าช้า ทิสฺวา เห็นแล้ว จิตฺตฺตฺยจฺจ นิสฺสิตฺตฺยจฺจ
ซึ่งที่เป็นที่
ยืนด้วย นิสฺสิตฺตฺยจฺจ นิสฺสิตฺตฺยจฺจ นิสฺสิตฺตฺยจฺจ นิสฺสิตฺตฺยจฺจ นิสฺสิตฺตฺยจฺจ นิสฺสิตฺตฺยจฺจ
ด้วย เถรสฺส แห่งพระเถระ (จฺจนฺเตตฺตฺย) คิดแล้ว อิตฺติ ว่า “โก นุ โข อ.ใครหนอแล
อากจฺจติ ย่อมมา อิทฺ (จาเน) ในที่นี้, (อหํ) อ.เรา ปริคฺคณฺทิสฺสามิ จักกำหนด
จับ นํ (ปฺคฺคณฺทิตฺตฺย) ซึ่งบุคคลนั้น” อิตฺติ ดังนี้ อสกฺโกนฺทิตฺตฺย ไม่อาจอยู่ ปริคฺคณฺทิตฺตฺย
อันกำหนดจับ ทิปฺ ยังประทีป ชาเลตฺตฺย ให้โพลงแล้ว สุสานกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก
ในป่าช้า เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง อาทาย พาเอาแล้ว ปฺคฺคณฺทิตฺตฺย ซึ่งบุตรและธิดา ท.
คนฺตฺวา ไปแล้ว นิสฺสิตฺตฺย แอบแล้ว เอกมฺนฺเต ณ ที่สุดแห่งหนึ่ง ทิสฺวา เห็นแล้ว เถรํ
ซึ่งพระเถระ อากจฺจนฺตฺย ผู้มาอยู่ มชฺฌิมยาม ในยามอันมีในท่ามกลาง คนฺตฺวา ไป
แล้ว วนฺทิตฺตฺย ไหว้แล้ว อิทฺ กล่าวแล้ว อิตฺติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อโย
อ.พระคุณเจ้า วิหฺรติ ย่อมอยู่ อิมฺสฺมึ จาเน ในที่นี้ โน ของเรา ท. หรือ” อิตฺติ ดังนี้ ฯ

ที่นั่น หญิงสัปเหร่อนางหนึ่ง ชื่อว่ากาลิ ผู้เฝ้าป่าช้า เห็นที่ยืน ที่นั่งและที่จงกรมของ พระเถระ จึงคิดว่า “ใครกันหนอมาในที่นี้, เราจักกำหนดจับเขา” เมื่อไม่สามารถเพื่อ จะกำหนดจับได้ วันหนึ่ง จึงตามประทีปไว้ในกระท่อมในป่าช้า แล้วพาเอาบุตรธิดา ไปแอบซ่อน ณ ที่สุดแห่งหนึ่ง เห็นพระเถระกำลังเดินมาในมัชฌิมยาม จึงไป แล้วไหว้ กล่าวว่่า “ท่านเจ้าคะ พระคุณเจ้ายอมอยู่ในที่นี้ของพวกดิฉันหรือคะ”

อถ กาลสัตตมี เอกา กิติ สุสานโคปิกา กิติ กาลิ กิติ ฉวทาหิกา กิติ วิเสสนะของ อิตถึฏฐ สุทธกัตตาใน อาหจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นามศัพทํ สัญญาชิตกะเข้ากับ กาลิ เถรสฺส สามีสัมพันธะใน จิตฺตฺวจานํ นิสิตฺตฺวจานํ และจกฺกมนฺตฺวจานํ จิตฺตฺวจานํ กิติ นิสิตฺตฺวจานํ กิติ จกฺกมนฺตฺวจานํ กิติ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา จ สามศัพทํ ปทสมุจจยัตถะ เข้ากับ จิตฺตฺวจานํ นิสิตฺตฺวจานํ และจกฺกมนฺตฺวจานํ ทิสฺวา ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “โก สุทธกัตตาใน อากจฺจตฺถึ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นุศัพทํ สังกปปีตถะ โขศัพทํ วจนาลังการะ อิท วิเสสนะของ จาเนจฺ วิสยาธาระใน อากจฺจตฺถึ, อหํ สุทธกัตตาใน ปรีคฺคณฺหิสฺสामीจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นํ วิเสสนะของ ปุคฺคลํจฺ อวุตตกัมมะใน ปรีคฺคณฺหิสฺสामी” อิตฺติศัพทํ อาการะใน จินฺเตตฺวาจฺ ปุพพกาลกิริยาใน อสฺกโกนฺตฺถึ ปรีคฺคณฺหิตุํ ตุมตฺถสัสมฺปทานใน อสฺกโกนฺตฺถึจฺ อพฺภันตฺรกิริยาของ อิตฺถึ เอกทิวสํ ทุดิยากาลสัตตมีใน ชาเลตฺวา สุสานกุกฺกิกาย วิสยาธาระใน ชาเลตฺวา ทิปิ การิตกัมมะ ใน ชาเลตฺวาจฺ ปุพพกาลกิริยาใน อาทาย ปุตฺตฺตริตโร อวุตตกัมมะใน อาทายจฺ สมาน- กาลกิริยาใน คนฺตฺวาจฺ ปุพพกาลกิริยาใน นิลินา เอกมนฺเต วิสยาธาระใน นิลินาจฺ วิเสสนะของ อิตฺถึ มชฺฌิมยามะ กาลสัตตมีใน ทิสฺวา เถร์ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา อากจฺจนฺตํ วิเสสนะของ เถร์ ทิสฺวา ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตฺวาจฺ ปุพพกาลกิริยา ใน วนฺทิตฺวาจฺ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ อโยโย สุทธกัตตาใน วิหฺรตฺถึจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โน สามีสัมพันธะใน จาเน อิมสฺสมี วิเสสนะของ จาเนจฺ วิสยาธาระใน วิหฺรตฺถึ” อิตฺติศัพทํ อาการะใน อาห ๕

๑๖. “อาม อุปาสิเกติ ๕

(เถโร) “อาม อุปาสิเก (เอว)” อิติ (อาห) ๕

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อุปาสิกเก ตุก่อนอุปาสิกา อาม เจริญพร เอว อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระกล่าวว่า “เจริญพรอุปาสิกา”

เถโร สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อุปาสิกเก อาลปนนะ อาม สัมปฏิจจันตถะ เอว ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๑๗. “ภนฺเต สุสานเ วิหรนฺเตหิ นาม วตฺตํ อุกฺคณฺหิตุํ วมฺภูตฺตีติ ฯ

(กาลี) “ภนฺเต สุสานเ วิหรนฺเตหิ นาม (ภิกฺขุหิ) วตฺตํ อุกฺคณฺหิตุํ วมฺภูตฺตีติ (อาห) ฯ

(กาลี) อ.นางกาลี (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ สุสานเ วิหรนฺเตหิ นาม (ภิกฺขุหิ) วตฺตํ อุกฺคณฺหิตุํ อ.อัน- อันภิกษุ ท. ชื่อ ผู้อยู่อยู่ในป่าช้า เรียนเอา ซึ่งวัตร วมฺภูตฺติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ฯ

นางกาลีกล่าวว่า “ท่านเจ้าคะ การที่ภิกษุทั้งหลายธรรมดาว่าผู้อยู่อยู่ในป่าช้า เรียนเอา ขั้ววัตร จึงจะควร”

กาลี สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนนะ อุกฺคณฺหิตุํฯ ตุมตถกัตตาใน วมฺภูตฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สุสานเ วิสยาธาระใน วิหรนฺเตหิ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ วิหรนฺเตหิฯ วิเสสนะของ ภิกฺขุหิฯ อนภิตกัตตาใน อุกฺคณฺหิตุํ วตฺตํ อวตตกัมมะใน อุกฺคณฺหิตุํ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๑๘. เถโร “กั ปน มยํ ตยา กถิตวตฺเต วตฺติสุสามาติ อวตฺวา “กั กาทุํ วมฺภูตฺติ อุปาสิกเกติ อาห ฯ

เถโร “กั ปน มยํ ตยา กถิตวตฺเต วตฺติสุสามาติ อวตฺวา “(มยา) กั กาทุํ วมฺภูตฺติ อุปาสิกเกติ อาห ฯ

เถโร อ.พระเถระ อวตฺวา ไม่กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ปน กั มยํ อ.เรา ท. วตฺติสุสาม จักประพฤติ ตยา กถิตวตฺเต ในวัตร อันธอ กล่าวแล้ว กั หรือ” อิติ ดังนี้ อาห

กล่าวแล้ว **อิตติ** ว่า “**อุปาสิเก** ตุก่อนอุปาสิกา (**มยา**) ก็ **กาตุ** อ.อัน- อันเรา กระทำ
ซึ่งอะไร **วฏฏติ** ย่อมควร” **อิตติ** ดังนี้ ฯ

พระเถระไม่กล่าวว่า “ก็ พวกเราจักประพฤติในวัตรที่คณโยมกล่าวแล้วหรือ” กล่าวว่า
“เราทำอะไร จึงจะควร **อุปาสิกา**”

เถโร สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ปนศัพท วากยารัมภโชตกะ มย
สุทธกัตตาใน วตฺติสฺสามฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ก็ศัพท ปุจฉนัตถะ ตยา อนภิต-
กัตตาใน กถิตวตฺเตฯ วิสยาธาระใน วตฺติสฺสาม” **อิตติศัพท** อาการะใน อวตฺวาฯ
ปุพพกาลกิริยาใน อาห “**อุปาสิเก** อาลปนะ **กาตุ** ตุมัตถกัตตาใน **วฏฏติ**ฯ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก **มยา** อนภิตกัตตาใน **กาตุ** ก็ อวตฺตกัมมะใน **กาตุ**” **อิตติศัพท** อาการะ
ใน อาห ฯ

๑๙. “**ภนฺเต** **โสสานิกะ** นาม **สุसानะ** **วสนภาโว** **สุसानโคปกานํ** **วิหาเร** **มหาเถรสฺส**
คามโภชกสฺส **จ** **กเถตุ** **วฏฏตีติ** ฯ

(กาลิ) “**ภนฺเต** **โสสานิกะ** นาม (**ภิกฺขุ**) **สุसानะ** **วสนภาโว** **สุसानโคปกานํ** (**ชนานํ** **จ**) **วิหาเร**
มหาเถรสฺส (**จ**) **คามโภชกสฺส** (**ปุคฺคสฺส**) **จ** **กเถตุ** **วฏฏตีติ** (**อาห**) ฯ

(กาลิ) **อ.**นางกาลิ (**อาห**) กล่าวแล้ว **อิตติ** ว่า “**ภนฺเต** ข้าแต่ท่านผู้เจริญ **โสสานิกะ**
นาม (**ภิกฺขุ**) **สุसानะ** **วสนภาโว** **สุसानโคปกานํ** (**ชนานํ** **จ**) **วิหาเร** **มหาเถรสฺส**
(**จ**) **คามโภชกสฺส** (**ปุคฺคสฺส**) **จ** **กเถตุ** **อ.อัน- อันภิกษุ** **ท.** ชื่อ ผู้อยู่ในป่าช้เป็น
ปกติ บอก ซึ่งความเป็นอันอยู่ในป่าช้ แก่ชน **ท.** ผู้เฝ้าซึ่งป่าช้ด้วย แก่พระมหา
เถระ ในวิหาร ด้วย แก่บุคคล ผู้รักษาซึ่งหมู่บ้านด้วย **วฏฏติ** ย่อมควร” **อิตติ** ดังนี้ ฯ

นางกาลิกล่าวว่า “ท่านเจ้าคะ การที่ภิกษุทั้งหลายธรรมดาว่าอยู่ในป่าช้เป็นปกติ บอก
ความเป็นอันอยู่ในป่าช้ แก่ผู้เฝ้าป่าช้ทั้งหลาย แก่พระมหาเถระในวิหาร และแก่
ผู้ใหญ่บ้าน จึงจะควร”

กาลิ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “**ภนฺเต** **อาลปนะ** **กเถตุ** **ตุมัตถกัตตา**

ใน วรรณคดีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ โสสานิเกหิฯ วิเสสนะของ ภิกขุหิฯ อนภินิตกัตตฺวาใน กเถตุ สฺसान วิสยาธาระใน วสน- วสนภาโว อุตตกัมมะใน กเถตุ สฺसानโคปกานํ วิเสสนะของ ชนานํฯ กิติ มหาเถรสฺส กิติ ปุคฺคสฺส กิติ สัมปทานใน กเถตุ วิหาระ วิสยาธาระใน มหาเถรสฺส ความโภชกสฺส วิเสสนะของ ปุคฺคสฺส จศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ สฺसानโคปกานํ, วิหาระ มหาเถรสฺส และ ความโภชกสฺส” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ๫

๒๐. “กึการณาติ ๫

(เถโร) “กึการณา (โสสานิเกหิ นาม ภิกขุหิ) สฺसानะ วสนภาโว สฺसानโคปกานํ (ชนานํ จ) วิหาระ มหาเถรสฺส (จ) ความโภชกสฺส (ปุคฺคสฺส) จ กเถตุ วรรณคดี)” อิติ (อาห) ๫

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “โสสานิเกหิ นาม (ภิกขุหิ) สฺसानะ วสนภาโว สฺसानโคปกานํ (ชนานํ จ) วิหาระ มหาเถรสฺส (จ) ความโภชกสฺส (ปุคฺคสฺส) จ กเถตุ อ.อัน- อันภิกษุ ท. ชื่อ ผู้อยู่ในป่าช้าเป็นปกติ บอก ซึ่งความเป็นคืออันอยู่ ในป่าช้า แก่ชน ท. ผู้เฝ้าซึ่งป่าช้าด้วย แก่พระมหาเถระ ในวิหารด้วย แก่บุคคล ผู้รักษาซึ่งหมู่บ้านด้วย วรรณคดี ย่อมควร กึการณา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ๫

พระเถระกล่าวว่า “เพราะเหตุอะไร”

เถโร สฺฐทกัตตฺวาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “กเถตุ ตุมัตถกัตตฺวาใน วรรณคดีฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กึการณา เหตุใน วรรณคดี นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ โสสานิเกหิฯ วิเสสนะของ ภิกขุหิฯ อนภินิตกัตตฺวาใน กเถตุ สฺसानะ วิสยาธาระใน วสน- วสนภาโว อุตตกัมมะใน กเถตุ สฺसानโคปกานํ วิเสสนะของ ชนานํฯ กิติ มหาเถรสฺส กิติ ปุคฺคสฺส กิติ สัมปทานใน กเถตุ วิหาระ วิสยาธาระใน มหาเถรสฺส ความโภชกสฺส วิเสสนะของ ปุคฺคสฺส จศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ สฺसानโคปกานํ, วิหาระ มหาเถรสฺส และ ความโภชกสฺส” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ๫

๒๑. “กตกมฺมา โจรา สามิเกหิ ปทานุปรํ อนุพนฺธนฺดา สุसानเ ภณฺฑิกํ จชฺชเตตฺวา
 ปลายนฺติ; อถ มนุสฺสา โสสานิกานํ ปรีปนฺถํ กโรนฺติ; เอเตสํ ปน กถิตเ, ‘มยํ
 อิมสฺส ภาทฺทนฺตสฺส เอตฺตกนฺนาม กาลํ เอตฺถ วสนภาวํ ชานาม, อโจโร เอโสติ
 อุปฺททวํ นีวาเรนฺติ; ตสฺมา เอเตสํ กเถตุํ วฏฺฏตีติ ฯ”

(กาลิ) “กตกมฺมา โจรา สามิเกหิ ปทานุปรํ อนุพนฺธนฺดา สุसानเ ภณฺฑิกํ จชฺชเตตฺวา
 ปลายนฺติ; อถ (ภาเว สนฺเต), มนุสฺสา โสสานิกานํ (ภิกฺขุณฺ) ปรีปนฺถํ กโรนฺติ; (โสสานิเกหิ
 ภิกฺขุหิ สุसानเ วสนภาเว) เอเตสํ (สุสานโคปกาทินํ ชนานํ) ปน กถิตเ, (เอเต ชนา) ‘มยํ
 อิมสฺส ภาทฺทนฺตสฺส เอตฺตกํ นาม กาลํ เอตฺถ (สุसानเ) วสนภาวํ ชานาม, อโจโร (โหติ) เอโส
 (ภาทฺทนฺโต)” อิติ (วจนเ) อุปฺททวํ นีวาเรนฺติ; ตสฺมา โสสานิเกหิ ภิกฺขุหิ เอเตสํ (ชนานํ)
 กเถตุํ วฏฺฏตีติ (อาห) ฯ”

(กาลิ) อ.นางกาลิ (อาห) กล่าวว่ อิติ ว่ “โจรา อ.โจร ท. กตกมฺมา ผู้มีกรรมอัน
 กระทำแล้ว สามิเกหิ อนุพนฺธนฺดา ผู้อันเจ้าของ ท. ติดตามอยู่ ปทานุปรํ ซึ่งรอย
 ทำและรอยเท้าตาม จชฺชเตตฺวา ทิ้งแล้ว ภณฺฑิกํ ซึ่งห่ออันมีภันตะ สุसानเ ในป่าช้า
 ปลายนฺติ ย่อมหนีไป, อถ (ภาเว) ครั้นเมื่อความเป็นอนอย่างนั้น (สนฺเต) มีอยู่, มนุสฺสา
 อ.มนุษย์ ท. กโรนฺติ ย่อมกระทำ ปรีปนฺถํ ซึ่งอันตรายเป็นเครื่องเบียดเบียนรอบ
 (ภิกฺขุณฺ) แก่ภิกษุ ท. โสสานิกานํ ผู้อยู่ในป่าช้าเป็นปกติ, ปน แต่ว่า (วสนภาเว)
 ครั้นเมื่อความเป็นคืออันอยู่ (สุसानเ) ในป่าช้า (ภิกฺขุหิ) อันภิกษุ ท. (โสสานิเกหิ)
 ผู้อยู่ในป่าช้าเป็นปกติ กถิตเ บอกแล้ว (ชนานํ) แก่ชน ท. สุสานโคปกาทินํ มีคน
 ฝ้าป่าช้าเป็นต้น เอเตสํ เหล่านั้น, (เอเต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น นีวาเรนฺติ ย่อม
 ห้าม อุปฺททวํ ซึ่งอุปัทวะ (วจนเ) ด้วยคำ อิติ ว่ “มยํ อ.เรา ท. ชานาม ย่อมรู้
 วสนภาวํ ซึ่งความเป็นคืออันอยู่ เอตฺถ (สุसानเ) ในป่าช้านี้ กาลํ สิ้นกาล เอตฺตกํ
 นาม ชื่อมีประมาณเท่านี้ อิมสฺส ภาทฺทนฺตสฺส แห่งท่านผู้เจริญนี้, เอโส (ภาทฺทนฺโต)
 อ.ท่านผู้เจริญนั้น อโจโร เป็นผู้มีใจโจร (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้, ตสฺมา เพราะ
 เหตุนั้น โสสานิเกหิ ภิกฺขุหิ เอเตสํ (ชนานํ) กเถตุํ อ.อัน-อันภิกษุ ท. ผู้อยู่ในป่าช้า
 เป็นปกติ บอก แก่ชน ท. เหล่านั้น วฏฺฏตีติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ฯ”

นางกาลิกล่าวว่า “พวกโจรที่ทำการแล้ว ถูกเจ้าของติดตามรอยเท้าและรอยเท้าตาม
 ทิ้งห่อของในป่าช้าแล้วหนีไป, เมื่อเป็นเช่นนี้ พวกมนุษย์ย่อมทำอันตรายแก่ภิกษุผู้

ในป่าช้าเป็นปกติ, แต่เมื่อความเป็นคืออันอยู่ในป่าช้า พวกภิกษุผู้อยู่ในป่าช้าเป็นปกติ บอกรักแก่ชนมีคนเฝ้าป่าช้าเป็นต้นเหล่านั้น, พวกชนเหล่านั้นยอมห้ามอุปัชฌาย์ด้วยคำ ว่า “พวกเราอย่ามรรู้ว่าท่านผู้เจริญนี้อยู่ในป่าช้านี้ สิ้นระยะเวลาประมาณเท่านั้น, ผู้นี้ มิใช่ เป็นโจร”, เพราะฉะนั้น การที่พวกภิกษุผู้อยู่ในป่าช้าเป็นปกติบอกรักแก่พวกชนเหล่านั้น จึงควร”

กาลี สุธรรกัตตาใน อาหฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก “กตกมฺมา วิเสสฺนหฺของ โจรํจ สุธรรกัตตาใน ปลายนฺตฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก สามิเกหิ อนภิทกัตตฺวาใน อนฺุพฺนฺชฺนฺตา ปทานุปทํ อวฺตตกัมมเใน อนฺุพฺนฺชฺนฺตาจ อํพภันตรกิริยาของ โจรา สฺุสฺสานเ วิสยาธาระใน จตฺเตตฺวา ภาณฺุทิกํ อวฺตตกัมมเใน จตฺเตตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาในปลายนฺตฺย, อถ วิเสสฺนหฺของ ภาเวจ ลักขณเใน สนฺเตจ ลักขณกิริยา, มนฺุสฺสา สุธรรกัตตาใน กโรนฺตฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก โสสานิกานํ วิเสสฺนหฺของ ภิกฺขุณฺุจ สัมปทานเใน กโรนฺตฺย ปริปนฺถํ อวฺตตกัมมเใน กโรนฺตฺย, ปน วิเสสโชตกะ วสนภาเว ลักขณเใน กถิตฺย ลักขณกิริยา โสสานิกะหิ วิเสสฺนหฺของ ภิกฺขุหฺิจ อนภิทกัตตฺวาใน กถิตเ สฺุสฺสานเ วิสยาธาระเใน วสน- เอเตสํ กิธฺิ สฺุสฺสานโคปกาทินํ กิธฺิ วิเสสฺนหฺของ ชนานํจ สัมปทานเใน กถิตเ, เอเต วิเสสฺนหฺของ ชนจ สุธรรกัตตาใน นีวาเรนฺตฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก “มยฺ สุธรรกัตตาใน ชานามจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิมสฺส วิเสสฺนหฺของ ภาทฺุทฺตสฺสจ สามิสัมพันธเใน วสน- นามศัพทํ สัญญาโชตกะเข้ากับ เอตฺตกํจ วิเสสฺนหฺของ กาลํจ อัจจันตสํโยคะเใน วสน- เอตฺถ วิเสสฺนหฺของ สฺุสฺสานจ วิสยาธาระเใน วสนภาวํจ อวฺตตกัมมเใน ชานาม, เอโส วิเสสฺนหฺของ ภาทฺุทฺโตจ สุธรรกัตตาใน โหติจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อโจโร วิกติกัตตฺวาใน โหติ” อิตฺศัพทํ สรฺุปะเใน วจเนนจ ภาระเใน นีวาเรนฺตฺย อุปทฺุทวํ อวฺตตกัมมเใน นีวาเรนฺตฺย, ตสฺมา เหตุวตถะ กเถตุํ ตุมัตถกัตตฺวา เใน วฏฺุฏฺุทฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก โสสานิกะหิ วิเสสฺนหฺของ ภิกฺขุหฺิจ อนภิทกัตตฺวา เใน กเถตุํ เอเตสํ วิเสสฺนหฺของ ชนานํจ สัมปทานเใน กเถตุํ” อิตฺศัพทํ อาการะเใน อาหฺ ๙

.....

๒๒. “อญญํ ก็ กาทพฺพนฺติ ฯ

(เถโร) “(มยา) อญญํ ก็ (กมฺม) กาทพฺพนฺติ (อาห) ฯ

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(กมฺม) อ.กรรม ก็ อะไร อญญํ อื่น (มยา) อันอาดมาภาพ กาทพฺพํ ฟังกระทำ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระกล่าวว่า “อาดมาภาพควรทำกิจอะไรอื่น”

เถโร สุททกัตตานิ อาหฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “อญญํ ก็ดี ก็ ก็ดี วิเสสนะของ กมฺมฺฯ วุตตกัมมะใน กาทพฺพํฯ กิตบทกัมมวจาก มยา อนภิตกัตตานิ กาทพฺพํ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๒๓. “ภนฺเต สุसानะ วสนฺเตน นาม อยฺเยน มจฺฉมฺสปีฏจติลคฺคฺพาทินิ วชฺเชตพฺพานิ, ทิวา น นินฺททายิตพฺพํ, อุกฺสีเตน ภวิตพฺพํ อารทฺทวิริเยน, อสเจน อมายาวินา หุตฺวา กลฺยาณชฺฌาสเยน ภวิตพฺพํ, สายํ สพฺเพสุ สุตฺเตสุ วิหารโต อาคนฺตพฺพํ, ปจฺจุสกาละ สพฺเพสุ อนฺนุจฺเจตฺสเยว, วิหารํ คนฺตพฺพํ, สเจ ภนฺเต อโย อิมสฺมึ จานะ เอรุ วิหรนฺโต ปพฺพชิตกิจฺจํ มตฺถกํ ปาเปตฺถุ สกฺขิสฺสติ, สเจ มตฺสรีริ อาเนตฺวา จทฺเทนฺติ, กมฺพลกฺกุฏาคารํ อาโรเปตฺวา คนฺธมาลาทีหิ สกฺการํ กตฺวา สรีริกิจฺจํ กริสฺสามิ; โน เจ สกฺขิสฺสติ, จิตกํ อาโรเปตฺวา อคฺคิ ชาเลตฺวา สงฺกฺนา อากทฺถิตฺวา พหิ จเปตฺวา ผรฺสุนา โภกฺกฺฏฺตฺวา ขณฺทฺชาขณฺทิกํ ฉินฺทิตฺวา อคฺคิมฺหิ ปกฺขิปิตฺวา ตฺยหํ ทสฺเสตฺวา ฌาเปสฺสามิตี ฯ

(กาลิ) “ภนฺเต สุसानะ วสนฺเตน นาม อยฺเยน มจฺฉมฺสปีฏจติลคฺคฺพาทินิ (วตฺถุนิ)วชฺเชตพฺพานิ, (สุसानะ วสนฺเตน นาม อยฺเยน) ทิวา น นินฺททายิตพฺพํ, อุกฺสีเตน ภวิตพฺพํ อารทฺทวิริเยน, อสเจน อมายาวินา หุตฺวา กลฺยาณชฺฌาสเยน ภวิตพฺพํ, สายํ สพฺเพสุ (ชเนสุ) สุตฺเตสุ (สุसानะ วสนฺเตน นาม อยฺเยน) วิหารโต อาคนฺตพฺพํ, ปจฺจุสกาละ สพฺเพสุ (ชเนสุ) อนฺนุจฺเจตฺสเยว, วิหารํ คนฺตพฺพํ, สเจ ภนฺเต อโย อิมสฺมึ จานะ เอรุ วิหรนฺโต ปพฺพชิตกิจฺจํ มตฺถกํ ปาเปตฺถุ สกฺขิสฺสติ, สเจ (ชนา) มตฺสรีริ อาเนตฺวา จทฺเทนฺติ, (อห) กมฺพลกฺกุฏาคารํ อาโรเปตฺวา คนฺธมาลาทีหิ (วตฺถุหิ) สกฺการํ กตฺวา สรีริกิจฺจํ กริสฺสามิ; โน เจ (อโย ปพฺพชิตกิจฺจํ

มตถกัม ปาเปตฺตํ) สกขิสฺสตี, (อหํ) จิตกัม อาโรเปตฺวา อคฺคิ ชาเลตฺวา สงฺกฺนา อากขุตฺติตฺวา พหิ
จเปตฺวา ฝรสุนา โภฏฺเฏตฺวา ขณฺทาทฺตฺตํ จินฺทิตฺวา อคฺคิมฺหิ ปกฺขิปิตฺวา ตฺยหํ ทสฺเสตฺวา
(มตฺสรีริ) ฌาเปสฺสามิตฺติ (อาห) ฯ

(กาลิ) อ.นางกาลิ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (วตฺถุหิ)
อ.วัตถุ ท. มจฺจมนฺสปิฏฺฐติลคฺคฺคาทินิ มีปลา เนื้อ แบ่ง งา และน้ำอ้อยงบเป็นต้น
อยฺเยน อันพระคุณเจ้า วสนฺเตน นาม ชื่อผู้อยู่อยู่ สุสาเน ในป่าช้า วขฺเขตฺตพฺพานิ
พินฺגעเน, อยฺเยน อันพระคุณเจ้า วสนฺเตน นาม ชื่อผู้อยู่อยู่ สุสาเน ในป่าช้า น
นิตฺทาทิตฺตพฺพํ ไม่พึงประพฤติหลับ ทิวา ในเวลากลางวัน, อกฺขฺสึเตน เป็นผู้ไม่
เกียจคร้าน อารทฺทวิริเยน เป็นผู้มีความเพียรอันปรารภแล้ว ภวิตฺตพฺพํ พินฺגעเน, อสเจน
เป็นผู้ไม่โอ้อวด อมายาวินา เป็นผู้ไม่มีมารยา หุตฺวา เป็น กลฺยาณชฺฌาสเยน
เป็นผู้มีอริยาศยอันงาม ภวิตฺตพฺพํ พินฺגעเน, สายํ ในเวลาเย็น (ชเนสฺสุ) ครั้นเมื่อชน ท.
สพฺเพสฺสุ ทังปวง สุตฺเตสฺสุ หลับแล้ว อยฺเยน อันพระคุณเจ้า วสนฺเตน นาม ชื่อผู้อยู่
อยู่ สุสาเน ในป่าช้า อาคนฺตพฺพํ พินฺגעเน วิหารโต จากวิหาร, ปจฺจฺจสกาเล ในเวลา
เป็นที่ขจัดเสียเฉพาะซึ่งความมืด (ชเนสฺสุ) ครั้นเมื่อชน ท. สพฺเพสฺสุ ทังปวง อนฺนุจฺเจตฺส
เอว ไม่ลุกขึ้นแล้วนั้นเทียว คนฺตพฺพํ พินฺגעเน วิหารํ สุวิหาร, ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้
เจริญ สเจ ถ้าว่า อยฺโย อ.พระคุณเจ้า วิหรนฺโต อยฺโย เอว อย่างนี้ อิมสฺสมิ จาเน
ในที่นี้ไซ้ สกขิสฺสตี จักอาจ ปพฺพชิตกิจจํ มตฺถกัม ปาเปตฺตํ เพื่ออัน- ยังกิจแห่ง
บรรพชิต -ให้ถึง ซึ่งที่สุด, สเจ ถ้าว่า (ชนา) อ.ชน ท. อาเนตฺวา นำมาแล้ว มตฺสรีริ
ซึ่งสรีระที่ตายแล้ว จทฺเทนฺตติ ย่อมทิ้งไซ้, (อหํ) อ.ดิฉัน อาโรเปตฺวา ยกขึ้นแล้ว
กมฺพลกฺฎฏาคาริ สู้เรือนยอดอันบุคคลลาดแล้วด้วยผ้ากัมพล กตฺวา กระทำแล้ว
สภฺการิซึ่งสักการะ (วตฺถุหิ) ด้วยวัตถุท. คนฺธมาลาทินิ มีของหอมและระเบียบเป็นต้น
กริสฺสามิ จักกระทำ สรีริกิจจํ ซึ่งกิจด้วยสรีระ, เจ หากว่า (อยฺโย) อ.พระคุณเจ้า
โน สกขิสฺสตี จักไม่อาจ ปพฺพชิตกิจจํ มตฺถกัม ปาเปตฺตํ เพื่ออัน- ยังกิจแห่งบรรพชิต
-ให้ถึง ซึ่งที่สุดไซ้, (อหํ) อ.ดิฉัน อาโรเปตฺวา ยกขึ้นแล้ว จิตกัม สู้เชิงตะกอน อคฺคิ
ยังไฟ ชาเลตฺวา ให้โพลงแล้ว อากขุตฺติตฺวา คร่ำมาแล้ว สงฺกฺนา ด้วยขอ จเปตฺวา
วางไว้แล้ว พหิ ในภายนอก โภฏฺเฏตฺวา สับแล้ว ฝรสุนา ด้วยขวาน จินฺทิตฺวา ตัด
แล้ว ขณฺทาทิตฺตํ ให้เป็นอวียะมีที่อ่อนน้อยท่อนใหญ่ ปกฺขิปิตฺวา ใส่เข้าไปแล้ว
อคฺคิมฺหิ ในไฟ ทสฺเสตฺวา แสดงแล้ว ตฺยหํ แก่ท่าน (มตฺสรีริ) ยังสรีระที่ตายแล้ว

ฉาเปสุสามิ จักให้ใหม่” อิติ ดังนี้ ฯ

นางกาลีกกล่าวว่า “ท่านเจ้าคะ พระคุณเจ้าธรรมว่าผู้อยู่ในป่าช้าควรเว้นวัดผู้มีปลา เนื้อ แป้ง งา และน้ำอ้อยงบเป็นต้น ไม่ควรจำวัดในเวลากลางวัน ไม่ควรเป็นผู้เกียจคร้าน ควรเป็นผู้ปรารถนาความเพียร ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา ควรมีธรรมาศัยที่ดีงาม เวลาเย็น เมื่อชนทั้งหลายพากันหลับหมดแล้ว ฟังมาจากวิหาร ในเวลารุ่งสาง เมื่อชนทั้งหลาย ยังไม่พากันลุกขึ้นนั้นแหละ ฟังกลับไปวิหาร ท่านเจ้าคะ ถ้าพระคุณเจ้า เมื่ออยู่อย่างนี้ ในที่นี้ จักอาจเพื่อจะทำกิจของบรรพชิตให้ถึงที่สุดได้ ถ้าพวกชนนาร่างที่เสียชีวิตแล้ว มาถึง ดิฉันยกขึ้นสู่เรือนยอดที่ลาดด้วยผ้ากัมพล ทำการสักการะด้วยของหอมและ พวงมาลัยเป็นต้นแล้ว จักทำสรริกกิจ ถ้าไม่อาจเพื่อจะทำให้กิจของบรรพชิตให้ถึงที่สุด ได้ ดิฉันยกขึ้นสู่เชิงตะกอน ก่อไฟ ไขข้อดึงมาวางไว้ข้างนอก สับด้วยขวาน ตัดให้เป็น ท่อนน้อยท่อนใหญ่ ใส่เข้าไปในไฟ แสดงแก่พระคุณเจ้า จักฃาปนกิจร่างที่เสียชีวิต แล้ว”

กาลี สุทรกัตตทาใน อาหะ อาชยาตบทกัตตวาจก “ภนุเต อาลปนะ มจฺจมนฺสปิฏฺฐติล-
 คุพาทีนิ วิเสสนะของ วตฺถุนิยฺ วุตตกัมมะใน วชฺเชตพฺพานิยฺ กิตบทกัมมวาจก สุสาเน
 วิสยาธาระใน วสนฺเตน นามคัพฺทํ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ วสนฺเตนยฺ วิเสสนะของ
 อยฺเยนยฺ อนภิทกัตตทาใน วชฺเชตพฺพานิ, นามคัพฺทํ สัณฺญาโชตกะเข้ากับ วสนฺเตนยฺ
 วิเสสนะของ อยฺเยนยฺ อนภิทกัตตทาใน นิทฺทายิตพฺพํ และภวิตพฺพํ นิทฺทายิตพฺพํ กัตี
 ภวิตพฺพํ สองบทกัตี กิตบทภาววาจก สุสาเน วิสยาธาระใน วสนฺเตน ทิวา กาลสัตตมี
 ใน นิทฺทายิตพฺพํ นคัพฺทํ ปฏฺฐิเสธะใน นิทฺทายิตพฺพํ, อุกุสีเตน กัตี อารทฺทวิริเยน กัตี
 วิกิตกัตตทาใน ภวิตพฺพํ, อสเจน กัตี อมายาวินา กัตี วิกิตกัตตทาใน หุตฺวาจก สมาน-
 กาลกิริยาใน ภวิตพฺพํ กลฺยาณชฺฆาสมเยน วิกิตกัตตทาใน ภวิตพฺพํ, สายํ กาลสัตตมี
 ใน สุตฺเตสุ สพฺเพสุ วิเสสนะของ ชเนสุยฺ ลักขณะใน สุตฺเตสุยฺ ลักขณกิริยา นามคัพฺทํ
 สัณฺญาโชตกะเข้ากับ วสนฺเตนยฺ วิเสสนะของ อยฺเยนยฺ อนภิทกัตตทาใน อาคนฺตพฺพํ
 และ คนฺตพฺพํ อาคนฺตพฺพํ กัตี คนฺตพฺพํ กัตี กิตบทภาววาจก สุสาเน วิสยาธาระใน
 วสนฺเตน วิหารโต อปาทานใน อาคนฺตพฺพํ, ปจฺจูกาเล กาลสัตตมีใน อนุฏฺฐิตะสุ
 สพฺเพสุ วิเสสนะของ ชเนสุยฺ ลักขณะใน อนุฏฺฐิตะสุยฺ ลักขณกิริยา เอวคัพฺทํ
 อวธารณะเข้ากับ อนุฏฺฐิตะสุ วิหารํ สัมปาปฺถึนยกัมมะใน คนฺตพฺพํ, ภนุเต อาลปนะ

สเจ ปริกัปปัตถะ อโยโย สุทธกัตตานิ สกขิสฺสตีจฺจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก อิมสฺมี
 วิเสสณะของ จาเนจฺจ วิสยาธาระใน วิหรนฺโต เอวํ กิริยาวิเสสณะใน วิหรนฺโตจฺจ อัมภันตร-
 กิริยาของ อโยโย ปพฺพชิตกัจจํ การิตกัम्मะใน ปาเปตฺตุ มตฺถกํ สัมปาปฺุณียกัम्मะใน
 ปาเปตฺตุจฺจ ตุมัตถสัมปทานใน สกขิสฺสตี, สเจ ปริกัปปัตถะ ชนา สุทธกัตตานิ
 จชฺชเทนฺตีจฺจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก มตฺสรีริ อวุตตกัम्मะใน อาเนตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน จชฺชเทนฺตี, อหํ สุทธกัตตานิ กริสฺสามิจฺจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก กมฺพลกฺุฎาการี
 สัมปาปฺุณียกัम्मะใน อาโรเปตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา คนฺธมาลาทีหิ วิเสสณะ
 ของ วตฺถุหิจฺจ ภาวะใน กตฺวา สกฺการี อวุตตกัम्मะใน กตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 กริสฺสามิ สรีริกัจจํ อวุตตกัम्मะใน กริสฺสามิ, เจ ปริกัปปัตถะ อโยโย สุทธกัตตานิ
 สกขิสฺสตีจฺจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก โนศฺัพท์ ปฏฺิเสระใน สกขิสฺสตี ปพฺพชิตกัจจํ
 การิตกัम्मะใน ปาเปตฺตุ มตฺถกํ สัมปาปฺุณียกัम्मะใน ปาเปตฺตุจฺจ ตุมัตถสัมปทานใน
 สกขิสฺสตี, อหํ เหตุกัตตานิ ฌาเปสฺสามิจฺจ อาชยاتبทเหตุกัตตฺวาจก จิตกํ
 สัมปาปฺุณียกัम्मะใน อาโรเปตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชาเลตฺวา อคฺคิ การิตกัम्मะใน
 ชาเลตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อากขฺุฒิตฺวา สงฺกฺนา ภาวะใน อากขฺุฒิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน จเปตฺวา พหิ อาธาระใน จเปตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน โกฏฺุฏฺุฏฺุฏฺุฏฺุฏฺุฏฺุฏฺุฏ
 ภาวะใน โกฏฺุฏ
 จินฺหิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปกฺขิปีตฺวา อคฺคิมฺหิ วิสยาธาระใน ปกฺขิปีตฺวาจฺจ ปุพฺพ-
 กาลกิริยาใน ทสฺเสตฺวา ตฺยหํ สัมปทานใน ทสฺเสตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ฌาเปสฺสามิ
 มตฺสรีริ การิตกัम्मะใน ฌาเปสฺสามิ” อิติศฺัพท์ อาการะใน อาห ๕

๒๔. อถ นํ เถโร “สาธฺุ ภาทฺุเท, เอกํ ปน รุปรามฺมณํ ทิสฺวา มยฺหํ กเถหีตี อาห ๕

อถ นํ (กาลี) เถโร “สาธฺุ ภาทฺุเท, (ตฺว) เอกํ ปน รุปรามฺมณํ ทิสฺวา มยฺหํ กเถหีตี อาห ๕

อถ ครั้งนั้น เถโร อ.พระเถระ อาห กล่าวแล้ว นํ (กาลี) กะนางกาลีนัน อิติ ว่า “ภาทฺุเท
 แ่นะนางผู้เจริญ สาธฺุ อ.ดีละ, ปน ก็ (ตฺว) อ.เธอ ทิสฺวา เห็นแล้ว รุปรามฺมณํ
 ซึ่งอารมณํคือรูป เอกํ อย่างหนึ่ง กเถหิ จงบอก มยฺหํ แก่เรา” อิติ ดังนี้ ๕

ครั้งนั้น พระเถระพูดกับนางกาลีนันว่า “ดีแล้วนางผู้เจริญ, ก็(ถ้า)เธอเห็นรูปารมณํ

อย่างหนึ่ง ช่วยบอกแก่เราด้วย”

อถ กาลสัตตมมี เถโร สุทธกัตตทาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก น วิเสสณะของ กาลีฯ อวุตตกัมมะใน อาห “ภทฺเท อาลปนะ สาธุ ลิงคัตถะ, ปน วากยารัมภชิตกะ ตฺวํ สุทธกัตตทาใน กเถหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอกํ วิเสสณะของ รูปารมฺมณฺญํ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถหิ มยฺหิ สัมปทานใน กเถหิ” อิติศัพฺท อากาละใน อาห ฯ

.....
.....

๒๕. สา “สาธุติ ปจฺจสุโสสิ ฯ

สา (กาลิ) “สาธุติ ปจฺจสุโสสิ ฯ

สา (กาลิ) อ.นางกาลินั้น ปจฺจสุโสสิ ได้ฟังตอบแล้ว อิติ ว่า “สาธุ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ ฯ

นางกาลิรับปากว่า “สาธุเจ้าคะ”

สา วิเสสณะของ กาลีฯ สุทธกัตตทาใน ปจฺจสุโสสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “สาธุ ลิงคัตถะ” อิติศัพฺท อากาละใน ปจฺจสุโสสิ ฯ

.....
.....

๒๖. เถโร ยถาชฺฌาสนเยน สุสฺสาเน สมณธมฺมํ กโรติ ฯ

เถโร อ.พระเถระ กโรติ ย่อมกระทำ สมณธมฺมํ ซึ่งสมณธรรม สุสฺสาเน ในป่าช้า ยถาชฺฌาสนเยน ตามอัธยาศัย ฯ

พระเถระทำสมณธรรมอยู่ในป่าช้าตามอัธยาศัย

เถโร สุทธกัตตทาใน กโรติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยถาชฺฌาสนเยน ตติยาวิเสสณะใน กโรติ สุสฺสาเน วิสยาธาระใน กโรติ สมณธมฺมํ อวุตตกัมมะใน กโรติ ฯ

.....
.....

๒๗. จุลกาลตฤเทโร ปน อฏฺฐจาย สมฏฺฐจาย ฆรราวาสํ จินฺเตติ, ปุตุตทวาริ อณุสฺสรติ, “อัยเม ภาติโก อติภาริยํ กมฺมํ กโรตีติ จินฺเตสิ ฯ”

ปน ส่วนว่า จุลกาลตฤเทโร อ.พระจุลกาลผู้เถระ อฏฺฐจาย ลุกขึ้นแล้ว สมฏฺฐจาย ลุกขึ้นพร้อมแล้ว จินฺเตติ ย่อมคิด ฆรราวาสํ ซึ่งการอยู่ในเรือน อณุสฺสรติ ย่อมตามระลึกถึง ปุตุตทวาริ ซึ่งบุตรและภรรยา จินฺเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “อัย เม ภาติโก อ.พี่ชายของเรา นี้ กโรติ ย่อมกระทำ กมฺมํ ซึ่งกรรม อติภาริยํ อันหนักยิ่ง” อิตติ ดังนี้ ฯ

ฝ่ายพระจุลกาลเถระ ผลุดลุกผลุดนั่ง คิดถึงแต่ฆรราวาส ระลึกถึงแต่บุตรและภรรยา คิดว่า “พี่ชายของเรา นี้ ทำกรรมที่หนักมาก”

ปนศัพท์ ปักขันตรโฆตกะ จุลกาลตฤเทโร สุททกัตตาโน จินฺเตติ อณุสฺสรติ และ จินฺเตสิ จินฺเตติ กิติ อณุสฺสรติ กิติ จินฺเตสิ กิติ อาชยาตบทกัตตุวจาก อฏฺฐจาย กิติ สมฏฺฐจาย กิติ สมานกาลกิริยาโน จินฺเตติ และ อณุสฺสรติ ฆรราวาสํ อวุตตกัมมะโน จินฺเตติ ปุตุตทวาริ อวุตตกัมมะโน อณุสฺสรติ “อัย วิเสสนะของ ภาติโกสุททกัตตาโน กโรติสุ อาชยาตบทกัตตุวจาก เม สามีสัมพันธะโน ภาติโก อติภาริยํ วิเสสนะของ กมฺมํ อวุตตกัมมะโน กโรติ” อิติศัพท์ อากาละโน จินฺเตสิ ฯ

๒๘. อเถกา กุลธิตา ตัมฺหุตฺตํ สมฏฺฐจิตฺเตน พุยาธินา สายณฺหสมเย อมิลาตา อกิลนฺดา กาลมกาสิ ฯ

อถ เอกา กุลธิตา ตัมฺหุตฺตํ สมฏฺฐจิตฺเตน พุยาธินา สายณฺหสมเย อมิลาตา อกิลนฺดา กาลมกาสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น กุลธิตา อ.กุลธิตา เอกา คนหนึ่ง อมิลาตา ไม่เหี่ยวแห้งแล้ว อกิลนฺดา ไม่บอบช้ำแล้ว อกาสิ ได้กระทำแล้ว กาลม ซึ่งกาละ สายณฺหสมเย ในสมัยเป็นที่สิ้นไปแห่งวัน พุยาธินา ด้วยความป่วยไข้ สมฏฺฐจิตฺเตน อันตั้งขึ้นพร้อมแล้ว ตัมฺหุตฺตํ สิ้นกาลชั่วครู่หนึ่ง ฯ

ทีนั้น นางกุลธิตาคนหนึ่ง ไม่เหี่ยวแห้ง ไม่บอบช้ำได้เสียชีวิตลงในเวลาเย็น ด้วยโรคที่เกิดขึ้นเพียงชั่วครู่เดียว

อถ กาลสัตตมมี เอกา วิเสสนะของ กุลธิตาๆ สุททกัตตาใน อกาลิๆ อาขยาตบกัตตุ-
 วาจก ตัมहुत्तुत् อัจฉันตสังโยคะใน สมุฏฺฐิตินๆ วิเสสนะของ พยาธินาๆ ภาวะใน
 อกาลิ สายณฺหสมเย กาลสัตตมมีใน อกาลิ อมิลตา กิติ อกิลนฺตา กิติ วิเสสนะของ
 กุลธิตา กาล อวุตตกัมมะใน อกาลิ ๫

๒๙. ตเมเน ฌาตโย ทารุเตลาทีหิ สทฺธิ์ สายํ สุสานํ เนตฺวา สุสานโคปิกาย “อิมํ
 ฌาเปหิติ ภาตี ทตฺวา นียยาเทตฺวา ปกุกมึสุ ๫

ตํ เอนํ (กุลธิตฺร) ฌาตโย ทารุเตลาทีหิ (วตฺถุหิ) สทฺธิ์ สายํ สุสานํ เนตฺวา สุสานโคปิกาย
 (อิตฺถิยา) “(ตฺว) อิมํ (กุลธิตฺร) ฌาเปหิติ (วจนฺน) ภาตี ทตฺวา นียยาเทตฺวา ปกุกมึสุ ๫

ฌาตโย อ.ญฺาติ ท. เนตฺวา นำไปแล้ว ตํ เอนํ (กุลธิตฺร) ซึ่งกุลธิตานั้นนั้น สุสานํ
 สฺฐป้าชา สายํ ในเวลาเย็น สทฺธิ์ กับ ทารุเตลาทีหิ (วตฺถุหิ) ด้วยวตฺถุ ท. มีพินและ
 น้ำมันเป็นต้น ทตฺวา ให้แล้ว ภาตี ซึ่งค่าจ้าง สุสานโคปิกาย (อิตฺถิยา) แก่หญิง ผู้
 ฝ้าซึ่งป้าชา (วจนฺน) ด้วยคำ อิติ ว่า “(ตฺว) อ.ท่าน อิมํ (กุลธิตฺร) ยังกุลธิตานี้
 ฌาเปหิ จงให้ใหม่” อิติ ดังนี้ นียยาเทตฺวา มอบให้แล้ว ปกุกมึสุ หลีกไปแล้ว ๫

พวกญาตินำเอานางกุลธิตานั้นไปยังป้าชาในเวลาเย็น พร้อมกับพินและน้ำมันเป็นต้น
 ให้ค่าจ้างแก่หญิงผู้ฝ้าป้าชา พร้อมกับบกล่าวว่า “เธอช่วยเผานางกุลธิตานี้” มอบให้
 แล้ว ก็พากันหลีกไป

ฌาตโย สุททกัตตาใน ปกุกมึสุๆ อาขยาตบกัตตุวาจก ตํ กิติ เอนํ กิติ วิเสสนะของ
 กุลธิตฺรๆ อวุตตกัมมะใน เนตฺวา ทารุเตลาทีหิ วิเสสนะของ วตฺถุหิๆ สหัตถตติยาเข้า
 กับ สทฺธิ์ๆ กิริยาสมวาเยใน เนตฺวา สายํ กาลสัตตมมีใน เนตฺวา สุสานํ สัมปปาปฺถึย-
 กัมมะใน เนตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ทตฺวา สุสานโคปิกาย วิเสสนะของ อิตฺถิยาๆ
 สัมปทานใน ทตฺวา “ตฺว เหตุกัตตาใน ฌาเปหิๆ อาขยาตบเหตุกัตตุวาจก อิมํ
 วิเสสนะของ กุลธิตฺรๆ การิตกัมมะใน ฌาเปหิ” อิตฺตัพพ์ สรุปะใน วจนฺนๆ ภาวะใน
 ทตฺวา ภาตี อวุตตกัมมะใน ทตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นียยาเทตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยา
 ใน ปกุกมึสุ ๫

๓๐. สา ตสฺสา ปารุปนวัตถํ อปเนตฺวา ตํ มุหุตฺตมตํ ปณฺธิตฺปณฺธิตํ สุวณฺณวณฺณํ
 สรีรํ ทิสฺวา “อิมํ อยฺยสฺส ทสฺเสตฺถํ ปฏฺฐิรูปํ อารมฺมณฺณติ จินฺเตตฺวา คนฺตฺวา เถรํ
 วนฺทิตฺวา “เอวรูปํ นาม ฆนฺเต อารมฺมณฺ อตฺถิ, โอลฺลเกยฺยาถาติ อาห ๕

สา (กาลิ) ตสฺสา (กุลธิตฺยา) ปารุปนวัตถํ อปเนตฺวา ตํ มุหุตฺตมตํ ปณฺธิตฺปณฺธิตํ สุวณฺณวณฺณํ
 สรีรํ ทิสฺวา “อิมํ (อารมฺมณฺ) อยฺยสฺส ทสฺเสตฺถํ ปฏฺฐิรูปํ อารมฺมณฺ (โหติ)” อิติ จินฺเตตฺวา
 คนฺตฺวา เถรํ วนฺทิตฺวา “เอวรูปํ นาม ฆนฺเต อารมฺมณฺ อตฺถิ, (ตุมฺเห) โอลฺลเกยฺยาถาติ อาห ๕

สา (กาลิ) อ.นางกาลินั้น อปเนตฺวา นำไปปราศแล้ว ปารุปนวัตถํ ซึ่งผ้าเป็น
 เครื่องห่ม ตสฺสา (กุลธิตฺยา) ของนางกุลธิดานั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว สรีรํ ซึ่งสรีระ
 สุวณฺณวณฺณํ อันมีสีเพียงดั่งสีแห่งทอง ปณฺธิตฺปณฺธิตํ อันทั้งประณีตทั้งประณีต
 มุหุตฺตมตํ อันตายแล้วสิ้นกาลชั่วคราว ตํ นั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “อิมํ
 (อารมฺมณฺ) อ.อารมฺมณฺนี้ อารมฺมณฺ เป็นอารมฺมณฺ ปฏฺฐิรูปํ อันเหมาะสม ทสฺเสตฺถํ เพื่อ
 อันแสดง อยฺยสฺส แก่พระคุณเจ้า (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดั่งนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว
 วนฺทิตฺวา ไหว้แล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่าน
 ผู้เจริญ อารมฺมณฺ อ.อารมฺมณฺ เอวรูปํ นาม ชื่ออันมีอย่างนี้เป็นรูป อตฺถิ มีอยู่,
 (ตุมฺเห) อ.ท่าน โอลฺลเกยฺยาถ ฟังแลดู” อิติ ดั่งนี้ ๕

นางกาลินั้นนำผ้าห่มของนางกุลธิดานั้นออกไป เห็นร่างที่มีสีดุจทองคำ สดประณีต ที่
 เพิ่งเสียชีวิตนั้น คิดว่า “อารมฺมณฺนี้ เป็นอารมฺมณฺเหมาะสมเพื่อจะแสดงแก่พระคุณเจ้า”
 ดั่งนี้แล้ว จึงไป ไหว้พระเถระ กล่าวว่า “ท่านเจ้าคะ อารมฺมณฺธรรมดาว่าเห็นปานนี้ มีอยู่,
 ท่านฟังตรวจดู”

สา วิเสสณะของ กาลิ ๆ สุททกัตตาใน อาห ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺสา วิเสสณะของ
 กุลธิตฺยา ๆ สามีสัมพันธะใน ปารุปนวัตถํ ๆ อวุตตกัมมะใน อปเนตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน ทิสฺวา ตํ กิติ มุหุตฺตมตํ กิติ ปณฺธิตฺปณฺธิตํ กิติ สุวณฺณวณฺณํ กิติ วิเสสณะของ สรีรํ ๆ
 อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อิมํ วิเสสณะของ อารมฺมณฺ ๆ
 สุททกัตตาใน โหติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อยฺยสฺส สัมปทานใน ทสฺเสตฺถํ ตุมฺตถ-
 สัมปทานใน ปฏฺฐิรูปํ ๆ วิเสสณะของ อารมฺมณฺ ๆ วิกตีกัตตาใน โหติ” อิติศัพท์ อาการะ
 ใน จินฺเตตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวา เถรํ อวุตต-

กัมมะใน วนทีตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ นามศัพท์ สัจฺจญาโชตกะ เข้ากับ เหวรูปร่าง วิเสสนะของ อารมมณฺเฑ สุทฺธกัตฺตาใน อตฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก, ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน โอลเกยฺยาถฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๓๑. เถโร “สาธฺฐติ คนฺตฺวา ปารุปนฺวตฺถํ นีหฺราเปตฺวา ปาทลโต ยาว เกสคฺคา โอลเกตฺวา “อติปณฺตีเมตํ รูปํ สุวณฺณวณฺณํ, อคฺคิมฺหิ นํ ปกฺขิปิตฺวา มหาชาลาหิ คหิตกาเล มยฺหํ อโรเจยฺยาสิตี วตฺวา สกฺกุจฺจานเมว คนฺตฺวา นิสีทิ ฯ

เถโร “สาธฺฐติ (สมฺปฏฺิจฺจิตฺวา) คนฺตฺวา (ตํ กาลี) ปารุปนฺวตฺถํ นีหฺราเปตฺวา ปาทลโต ยาว เกสคฺคา โอลเกตฺวา “อติปณฺตี เตตํ รูปํ สุวณฺณวณฺณํ (โหติ), (ตฺวํ) อคฺคิมฺหิ นํ (รูปํ) ปกฺขิปิตฺวา (ตสฺส รูปสฺส) มหาชาลาหิ คหิตกาเล มยฺหํ อโรเจยฺยาสิตี วตฺวา สกฺกุจฺจาน เอว คนฺตฺวา นิสีทิ ฯ

เถโร อ.พระเถระ (สมฺปฏฺิจฺจิตฺวา) รัปพร้อมแล้ว อิติ ว่า “สาธฺฐ อ.ดีละ” อิติ ดั่งนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว (ตํ กาลี) ยังนางกาลีนัน นีหฺราเปตฺวา ให้นำออกไปแล้ว ปารุปนฺวตฺถํ ซึ่งผ้าเป็นเครื่องห่ม โอลเกตฺวา แลดูแล้ว ปาทลโต แต่พื้นแห่งเท้า ยาว เพียงใด เกสคฺคา แต่ปลายแห่งเส้นผม วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เอตํ รูปํ อ.รูปนั้น อติปณฺตี เป็นรูปอันประณีตยิ่ง สุวณฺณวณฺณํ เป็นรูปมีสีเพียงดั่งสีแห่งทอง (โหติ) ย่อมเป็น, (ตฺวํ) อ.เธอ ปกฺขิปิตฺวา ใส่เข้าไปแล้ว นํ (รูปํ) ซึ่งรูปนั้น อคฺคิมฺหิ ในไฟ อโรเจยฺยาสิ พึงบอก มยฺหํ แก่อาตมา (ตสฺส รูปสฺส) มหาชาลาหิ คหิตกาเล ในกาล- แห่งรูปนั้น เป็นรูป อันเปลวไฟใหญ่ ท. -จับแล้ว” อิติ ดั่งนี้ คนฺตฺวา ไปแล้ว สกฺกุจฺจาน เอว สูทฺธิ์ของตนนั้นเทียว นิสีทิ นั้งแล้ว ฯ

พระเถระรับคำว่า “ดีแล้ว” แล้วไป ให้นำนางกาลีช่วยนำผ้าห่มออก มองดูตั้งแต่ผ้าเท้า จนถึงปลายผม กล่าววว่า “รูปนี้ประณีตยิ่งนัก มีสีเหมือนทองคำ, เธอใส่รูปนั้นในไฟ แล้วพึงบอกแก่อาตมาในเวลาทีเปลวไฟใหญ่ทั้งหลายจับแล้ว” ดั่งนี้ ไปยังที่ของตนนั้น แหละ นั้งแล้ว

เถโร สุทฺธกัตฺตาใน นิสีทิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “สาธฺฐ ลิงคัตฺถะ” อิติศัพท์ อากาเร ใน สมฺปฏฺิจฺจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นีหฺราเปตฺวา ตํ

วิเสสณะของ กาลี ๆ การิตกัมมะใน นีหฺราเปตฺวา ปารุปนวัตถุ อวุตตกัมมะใน นีหฺราเปตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอลฺเกตฺวา ปาทลโต อปาทานใน โอลฺเกตฺวา ยาวศัพฺท กิริยาวิเสสณะใน โอลฺเกตฺวา เกสคฺคา อปาทานใน ยาว โอลฺเกตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “เอตํ วิเสสณะของ รูปฺ ๆ สุทฺธกัตฺตานิ โหติ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อติปณฺตี กัตี สุวณฺณวณฺณ กัตี วิกตีกัตฺตานิ โหติ, ตฺวํ สุทฺธกัตฺตานิ อารโเจยฺยาสึ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อคฺคิมฺหิ วิสยาธาระใน ปกฺขิปิตฺวา น วิเสสณะของ รูปฺ ๆ อวุตตกัมมะใน ปกฺขิปิตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อารโเจยฺยาสึ ตสฺส วิเสสณะของ รูปฺ ๆ สามีสัมพันธะใน คหิตกาเล มหาชาลาหิ อนภินฺทีกัตฺตานิ คหิตคหิตกาเล กาลสัตตมฺหิใน อารโเจยฺยาสึ มยฺหิ สัมปทานใน อารโเจยฺยาสึ” อิติศัพฺท อาการะใน วตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากับ สกฺกุจฺจานํ ๆ สัมปาปฺณียกัมมะใน คนฺตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิสฺสิ ฯ

.....
๓๒. สฺวา ตถา กตฺวา เถรสฺส อารโเจสิ ฯ

สฺวา (กาลี) ตถา กตฺวา เถรสฺส อารโเจสิ ฯ

สฺวา (กาลี) อ.นางกาลีนั้น กตฺวา กระทำแล้ว ตถา เหมือนอย่างนั้น อารโเจสิ บอกลแล้ว เถรสฺส แก่พระเถระ ฯ

นางทำอย่างนั้น แล้วบอกแก่พระเถระ

สฺวา วิเสสณะของ กาลี ๆ สุทฺธกัตฺตานิ อารโเจสิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตถา กิริยาวิเสสณะใน กตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อารโเจสิ เถรสฺส สัมปทานใน อารโเจสิ ฯ

.....
๓๓. เถโร คนฺตฺวา โอลฺเกสิ ฯ

เถโร อ.พระเถระ คนฺตฺวา ไปแล้ว โอลฺเกสิ แลดูแล้ว ฯ

พระเถระไปแลดู

เถโร สุทฺธกัตฺตานิ โอลฺเกสิ ๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก คนฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน โอลฺเกสิ ฯ

๓๔. ซาลาย ปหุพปหุฏฐจาเน กวรรคาวิ วีย สรีรวณฺณํ อโหสิ ฯ

สรีรวณฺณํ อ.สีแห่งสรีระ กวรรคาวิ วีย เป็นราวกะว่า แม่โคต่าง อโหสิ ได้เป็นแล้ว
ซาลาย ปหุพปหุฏฐจาเน ในที่เป็นที่ อันเปลวไฟ ทั้งกระทบแล้วทั้งกระทบแล้ว ฯ

ทุกๆ ที่ที่เปลวไฟกระทบ สีสร่างกาย ได้เป็นดุงแม่โคต่าง

สรีรวณฺณํ สุธกัถตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก ซาลาย อนภิตกัถตาใน
ปหุพปหุฏฐจาเนฯ วิสยาธาระใน อโหสิ กวรรคาวิ อุปมาวิกติกัถตาใน อโหสิ วียศัพท์
อุปมาโชตกะเข้ากับ กวรรคาวิ ฯ

๓๕. ปาทา นมิตฺวา โอลมฺพีสุ, หตฺถา ปฏิกุชฺชิสฺสุ, ลลาภฺมฺ นิจฺจมฺมํ อโหสิ ฯ

ปาทา อ.เท้า ท. นมิตฺวา งอแล้ว โอลมฺพีสุ ห้อยลงแล้ว, หตฺถา อ.มือ ท. ปฏิกุชฺชิสฺสุ
งอกลับแล้ว, ลลาภฺมฺ อ.หน้าผาก นิจฺจมฺมํ เป็นอวัยวะมีหนังไปปราศแล้ว อโหสิ ได้
เป็นแล้ว ฯ

เท้าทั้งหลาย งอห้อยลง, มือทั้งหลายงอกลับ, หน้าผากได้ปราศจากหนัง

ปาทา สุธกัถตาใน โอลมฺพีสุฯ อาชยาตบทกัถตฺวาจก นมิตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน
โอลมฺพีสุ, หตฺถา สุธกัถตาใน ปฏิกุชฺชิสฺสุ, ลลาภฺมฺ สุธกัถตาใน อโหสิฯ อาชยาตบท-
กัถตฺวาจก นิจฺจมฺมํ วิกติกัถตาใน อโหสิ ฯ

๓๖. เถโร “อิทํ สรีรํ อิทาเนว โอลเณตฺตานํ อปริยฺนตฺตํ หุตฺวา อิทาเนว ขยปฺปตฺตํ
วยปฺปตฺตนฺติ รตฺติฎฺฐานํ คนฺตฺวา นิสิตฺตฺวา ขยวํ สมปฺสฺสฺมาโน

“อนิจฺจา วต สงฺขารา อุปฺปาทวฺยธมฺมิโน,

อุปฺปชฺชิตฺวา นิจฺจมฺมํ เตสํ วุปฺสโม สุโขติ

คาถํ วตฺวา วิปฺสฺสนํ วฑฺฒเตตฺวา สห ปฏิสฺมฺภิทาหิ อรหฺตฺตํ ปาปฺณิ ฯ

เถโร “อิทํ สรีรํ อิทานิ เอว โอลเณตฺตานํ (ขนาน) อปริยฺนตฺตํ หุตฺวา อิทานิ เอว ขยปฺปตฺตํ

วชิรวิชัย (มนสิกริตวา) รตติภูจัน คณตวา นิสิติตวา ขยวย สมปสสมาโน

“อหิจจา วต สงขารา อุปปาทวยธมฺมิโน,
 อุปฺปชฺชิตวา นิริชฺฌนฺติ เตสํ (สงขารานํ) วุปฺสโม สุโข (โหติ)” อิติ

คาถํ วตวา วิปฺสสนํ วทฺเตตฺตวา สห ปฏฺฐิสฺสภิกาทิ อรหฺตตํ ปาปฺณิ ๕

เถโร อ.พระเถระ (มนสิกริตวา) กระทำไว้ในใจแล้ว อิติ ว่า “อิทํ สรีริ อ.สรีระนี้
 อปริยฺหนฺติกริ เป็นอวัยวะกระทำให้มีที่สุตรอบหามิได้ (ชานํ) แก่ชน ท.
 โอลเกนฺตฺตํ ผู้แลดูอยู่ อิทานิ เอว ในกาลนี้นั่นเทียว หุตฺตวา เป็นแล้ว ขยฺปฺตฺตํ
 ถึงแล้วซึ่งความสิ้นไป วชิรวิชัย ถึงแล้วซึ่งความเสื่อมไป อิทานิ เอว ในกาลนี้นั่น
 เทียว” อิติ ดังนี้ คณตวา ไปแล้ว รตติภูจัน สูที่เป็นที่พักในเวลากลางคืน นิสิติตวา
 นั่งแล้ว สมปสสมาโน พิจารณาอยู่ ขยวย ซึ่งความสิ้นไปและความเสื่อมไป วตวา
 กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคาถา อิติ ว่า

“สงขารา อ.สังขาร ท. อหิจจา วต ไม่เที่ยงหนอ อุปปาทวย
 ธมฺมิโน มีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา อุปฺปชฺชิตวา
 เกิดขึ้นแล้ว นิริชฺฌนฺติ ย่อมดับไป, วุปฺสโม อ.การเข้าไปสงบ
 เตสํ (สงขารานํ) แห่งสังขาร ท. เหล่านั้น สุโข เป็นเหตุนำมา
 ซึ่งความสุข (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้

วิปฺสสนํ ยังวิปฺสสนา วทฺเตตฺตวา ให้เจริญแล้ว ปาปฺณิ บรรลุแล้ว อรหฺตตํ ซึ่งความ
 เป็นแห่งพระอรหันต์ สห กับ ปฏฺฐิสฺสภิกาทิ ด้วยปฏฺฐิสฺสภิกาท ท. ๕

พระเถระมนสิการว่า “ร่างกายนี้เป็นอวัยวะทำให้ไม่มีที่สิ้นสุดแก่เหล่าชนผู้แลดูในบัดนี้
 นั่นแหละ ถึงความสิ้นไป ถึงความเสื่อมไป ในบัดนี้นั่นแหละ” ไปสู่ที่พักกลางคืน นั่ง
 พิจารณาความสิ้นไปและเสื่อมไป กล่าวคาถาว่า

“สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็น
 ธรรมดา เกิดขึ้นแล้ว ก็ดับไป การเข้าไปสงบสังขารเหล่านั้น
 เป็นเหตุนำความสุขมาให้” ดังนี้

แล้วเจริญวิปฺสสนา ก็บรรลุพระอรหันต์พร้อมปฏฺฐิสฺสภิกาทิทั้งหลาย

เถโร สุทฺถกัฏฺฏตาใน ปาปฺณิๆ อาชยฺตบทกัฏฺฏตฺตวาจก “อิทํ วิเสสนะของ สรีริๆ สุทฺถกัฏฺฏตา
 ใน ขยฺปฺตฺตํ และ วชิรวิชัย ขยฺปฺตฺตํ ก็ดี วชิรวิชัย ก็ดี กิตฺตบทกัฏฺฏตฺตวาจก เอว-

ศัพท อวธารณะเข้ากับ อิทานิๆ กาลสัตตมีใน โอลเกนุตานๆ วิเสสนะของ ชนานๆ
 สัมปทานใน อปริยณูตีกรๆ วิกตีกัตตาใน หุตวๆ ปุพพกาลกิริยาใน ขยปรตต และ
 วยปรตต เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ อิทานิๆ กาลสัตตมีใน ขยปรตต และ วยปรตต”
 อิตีศัพท อาการะใน มนสิกริตวๆ ปุพพกาลกิริยาใน คนุตวา รตติฎจาน สัมปาปุณีย-
 กัมมะใน คนุตวๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิสิติตวๆ ปุพพกาลกิริยาใน สมปสุสมาโน
 ขยวย อวุตตกัมมะใน สมปสุสมาโนๆ อัมกันตรกิริยาของ เถโร

“อนิจจา กิติ อุปาทวยธมมิโน กิติ วิเสสนะของ สงขารๆ
 สุกทกัตตาใน นิรุชฌนุติๆ อาขยاتبทกัตตวจาก วตศัพท
 สังเวคัตตะ อุปปชชิตว ปุพพกาลกิริยาใน นิรุชฌนุติ, วุปสโม
 สุกทกัตตาใน โหติๆ อาขยاتبทกัตตวจาก เตส วิเสสนะของ
 สงขารานๆ สามีสัมพันธะใน วุปสโม สุข วิกตีกัตตาใน โหติ”
 อิตีศัพท สุระปะใน คาก

คาก อวุตตกัมมะใน วตวๆ ปุพพกาลกิริยาใน วทุฆเมตว วิปสุสน การิตกัมมะใน
 วทุฆเมตวๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปาปุณิ สหศัพท ทัพพสมวายะใน อรหตต ปฏิสมภิทาหิ
 สหัตถตติยาเข้ากับ สห อรหตต สัมปาปุณียกัมมะใน ปาปุณิ ๗

.....

๓๗. ตสมิ อรหตต ปตเต, สตุถา ภิกขุสงฆปริวุโต จาริกญจรมาโน เสตพยนคร คนุตวา
 สีสพาน ปาวิสิ ๗

ตสมิ (มหากาเล) อรหตต ปตเต, สตุถา ภิกขุสงฆปริวุโต จาริก จรมาโน เสตพยนคร
 คนุตวา สีสพาน ปาวิสิ ๗

ตสมิ (มหากาเล) ครั้นเมื่อพระมหากาลนั้น **ปตเต** บรรลุแล้ว **อรหตต** ซึ่งความเป็น
 แห่งพระอรหันต์, **สตุถา** อ.พระศาสดา **ภิกขุสงฆปริวุโต** ผู้อันหมู่แห่งภิกษุแวดล้อม
 แล้ว **จรมาโน** เสด็จเที่ยวไปอยู่ **จาริก** สู่ที่จาริก **คนุตวา** เสด็จไปแล้ว **เสตพยนคร**
 สูเสตพยนคร **ปาวิสิ** ได้เสด็จเข้าไปแล้ว **สีสพาน** สุปาสีเสียด ๗

เมื่อพระมหากาลนั้นบรรลุพระอรหัตแล้ว, พระศาสดามีภิกษุสงฆ์แวดล้อมเสด็จเที่ยว
 จาริกไปเมืองเสตพยนคร ได้เสด็จเข้าไปยังป่าไม้สี่เสียด

ตสุมี วิเสสณะของ มหากาเลฯ ลักษณะใน ปตฺเตฯ ลักษณะกิริยา อรหตุตฺ สัมปาปุณฺเญ-
 กัมมะใน ปตฺเต, สตฺถา สุทฺธกัตฺตาใน ปาวีสีฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก ภิกฺขุสงฺฆปริวฺโต
 วิเสสณะของ สตฺถา จาริกํ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน จรมาโนฯ อัปฺภันฺตรกิริยาของ สตฺถา
 เสตฺพฺยนคฺร์ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน คนฺดฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปาวีสี สีสฺปาวนํ
 สัมปาปุณฺเญกัมมะใน ปาวีสี ฯ

๓๘. จุลกาลสุส ภริยาโย “สตฺถา กิร อนุปฺปตฺโตติ สุตฺวา “อมฺหากํ สามิกํ คณฺหิสฺสามาติ
 เปเสตฺวา สตฺถารํ นิมนฺตาเปสุํ ฯ

จุลกาลสุส ภริยาโย “สตฺถา กิร อนุปฺปตฺโตติ สุตฺวา “(มยฺ) อมฺหากํ สามิกํ คณฺหิสฺสามาติ
 (จินฺเตตฺวา) เปเสตฺวา (ปฺริสฺ) สตฺถารํ นิมนฺตาเปสุํ ฯ

ภริยาโย อ.ภรรยา ท. จุลกาลสุส แห่งพระจุลกาล สุตฺวา ฟังแล้ว อิติ ว่า “กิร
 ได้ยินว่า สตฺถา อ.พระศาสดา อนุปฺปตฺโต เสด็จถึงแล้วโดยลำดับ” อิติ ดังนี้
 (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(มยฺ) อ.เรา ท. คณฺหิสฺสาม จักจับ สามิกํ ซึ่งสามี
 อมฺหากํ ของเรา ท.” อิติ ดังนี้ เปเสตฺวา ส่งไปแล้ว (ปฺริสฺ) ยังบุรุษ นิมนฺตาเปสุํ
 ให้ทูลนิมนต์แล้ว สตฺถารํ ซึ่งพระศาสดา ฯ

เหล่าภรรยาของพระจุลกาลฟังว่า “ทราบมาว่า พระศาสดาเสด็จถึงโดยลำดับ” พวกกัน
 คิดว่า “พวกเราจักจับสามีของพวกเรา” จึงส่งคนไปให้ทูลนิมนต์พระศาสดา

ภริยาโย เหตุกัตฺตาใน นิมนฺตาเปสุํฯ อาชยาดบทเหตุกัตฺตฺวาจก จุลกาลสุส สามี-
 สัมพันธะใน ภริยาโย “กิร อนุสฺสวณฺตถะ สตฺถา สุทฺธกัตฺตาใน อนุปฺปตฺโตฯ กิตฺตบ-
 ทกัตฺตฺวาจก” อิตฺตฺพิทฺ อากาเรใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “มยฺ สุทฺธกัตฺตา
 ใน คณฺหิสฺสามฯ อาชยาดบทกัตฺตฺวาจก อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน สามิกํฯ อวฺตตกัมมะ
 ใน คณฺหิสฺสาม” อิตฺตฺพิทฺ อากาเรใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน เปเสตฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน นิมนฺตาเปสุํ ปฺริสฺ การิตกัมมะใน นิมนฺตาเปสุํ สตฺถารํ อวฺตตกัมมะ
 ใน นิมนฺตาเปสุํ ฯ

๓๙. พุทธานัน ปน อปริจิตฎจาเน อาสนปณณตติ อาจิขุขนเตน เอเกน ภิกขุณา ปจมตรั คนตุ วฏฏติ ฯ

ปน ก็ อาสนปณณตติ อาจิขุขนเตน เอเกน ภิกขุณา ปจมตรั คนตุ อ.อัน- อัน ภิกษุ รูปหนึ่ง ผู้บอกอยู่ ซึ่งการปลาดซึ่งอาสนะ -ไป ก่อนกว่า อปริจิตฎจาเน ในที่ เป็นที่ไม่คั่นเคย พุทธานัน แห่งพระพุทเจ้า ท. วฏฏติ ย่อมควร ฯ

ก็ การที่ภิกษุรูปหนึ่งผู้บอกการปลาดอาสนะไปก่อนกว่า ในที่ เป็นที่ไม่คั่นเคยแห่ง พระพุทเจ้าทั้งหลาย จึงจะควร

ปนศัพท์ วากยารัมภโชนตะ คนตุ ตุมตถกัตตาใน วฏฏติ ฯ อาชยาตบทกัตตวาจก พุทธานัน สามีสัมพันธะใน อปริจิตฎจาเน ฯ วิสยาธาระใน คนตุ อาสนปณณตติ อวุตตกัมมะใน อาจิขุขนเตน ฯ กิติ เอเกน กิติ วิเสสณะของ ภิกขุณา ฯ อนภินทกัตตา ใน คนตุ ปจมตรั กิริยาวิเสสณะใน คนตุ ฯ

๔๐. พุทธานัน หิ มชฺฌิมฎจาเน อาสนัน ปณณาเปตวา ตสฺส ทกฺขินโต สาริปุตฺตตเถรสฺส วามโต มหาโมคคฺคฺลลานตเถรสฺส ตโต ปฏฺจาย อุกฺโกสุ ปสฺเสสุ ภิกขุสงฺฆสฺส อาสนัน ปณณาเปตพฺพํ โหติ; ตสฺมา มหากาลตเถโร จีวรปารุปนฎจาเน จตฺวา “ตฺวํ ปุโรโต คนฺตฺวา อาสนปณณตติ อาจิขุขาหิติ จุลลกาลํ เปเสสิ ฯ

(ปุคฺคเลน) พุทธานัน หิ มชฺฌิมฎจาเน อาสนัน ปณณาเปตวา ตสฺส (พุทธานัน อาสนนฺต) ทกฺขินโต สาริปุตฺตตเถรสฺส วามโต มหาโมคคฺคฺลลานตเถรสฺส ตโต (อาสนโต) ปฏฺจาย อุกฺโกสุ ปสฺเสสุ ภิกขุสงฺฆสฺส อาสนัน ปณณาเปตพฺพํ โหติ; ตสฺมา มหากาลตเถโร จีวรปารุปนฎจาเน จตฺวา “ตฺวํ ปุโรโต คนฺตฺวา อาสนปณณตติ อาจิขุขาหิติ (วจนน) จุลลกาลํ เปเสสิ ฯ

หิ จริงอยู่ อาสนัน อ.อาสนะ (ปุคฺคเลน) พุทธานัน มชฺฌิมฎจาเน อาสนัน ปณณาเปตวา ตสฺส (พุทธานัน อาสนนฺต) ทกฺขินโต สาริปุตฺตตเถรสฺส วามโต มหาโมคคฺคฺลลานตเถรสฺส ตโต (อาสนโต) ปฏฺจาย อุกฺโกสุ ปสฺเสสุ ภิกขุสงฺฆสฺส ปณณาเปตพฺพํ เป็นอาสนะ อันบุคคล ฟัง- ปลาดแล้ว ซึ่งอาสนะ ใน ที่อันมีในท่ามกลาง เพื่อพระพุทเจ้า ท. -ปลาด เพื่อพระสารีบุตรผู้เถระ ในเบื้องขวา เพื่อพระมหาโมคคัลลนนะผู้เถระ ในเบื้องซ้าย แห่งอาสนะ ของพระพุทเจ้า ท. นั้น

เพื่อหมู่แห่งภิกษุในข้าง ท. สอง จำเดิม แต่อาสนะนั้น โหติ ย่อมเป็น, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น มหากาลตฺเถโร อ.พระมหากาลผู้เถระ จตุวา ยืนอยู่แล้ว จีวรปารุปนฏฺจาเน ในที่เป็นที่ห่มซึ่งจีวร เปเสสิ ส่งไปแล้ว จุลกาล ซึ่งพระจุลกาล (วจนฺ) ด้วยคำ อิติ ว่า “ตฺว อ.ท่าน คนฺตฺวา ไปแล้ว ปุโรโต ในที่ข้างหน้า อาจิกฺขาหิ จงบอก อาสนปญฺญตฺตี ซึ่งการปลูลาดซึ่งอาสนะ” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่จริง บุคคลพึงปลูลาดอาสนะที่ตรงกลางไว้เพื่อพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย เพื่อพระสารีบุตรเถระข้างขวา พระมหาโมคคัลลานเถระข้างซ้ายแห่งอาสนะของพระพุทธรเจ้า นั้น ต่อจากอาสนะของท่านทั้งสองนั้น พึงปลูลาดอาสนะไว้ทั้งสองข้างสำหรับภิกษุสงฆ์ เพราะฉะนั้น พระมหากาลเถระยืนอยู่ที่ห่มจีวร ส่งพระจุลกาลไปด้วยคำสั่งว่า “ท่านไปก่อน จงบอกวิธีการปลูลาดอาสนะ”

หิตฺัพพ์ ทัพพิกรณฺโชตกะ อาสนํ สุทฺธกัตฺตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ปุคฺคเลน อนภิหิตกัตฺตาใน ปญฺญาเปตพฺพํ พุทฺธานํ สัมปทานใน ปญฺญาเปตฺวา มชฺฌิมมฺภูจฺจาเน วิสยาธาระใน ปญฺญาเปตฺวา อาสนํ อวุตตกัมมะใน ปญฺญาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปญฺญาเปตพฺพํ ตสฺส วิเสสนะของ อาสนนฺตฺส พุทฺธานํ สามีสัมพันธะใน อาสนนฺตฺสฯ สามีสัมพันธะใน ทกฺขินฺโต และ วามโต ทกฺขินฺโต อาธาระใน ปญฺญาเปตพฺพํ สารีปุตฺตตฺเถรตฺส สัมปทานใน ปญฺญาเปตพฺพํ วามโต อาธาระใน ปญฺญาเปตพฺพํ มหาโมคคฺลฺลานตฺเถรตฺส สัมปทานใน ปญฺญาเปตพฺพํ ตโต วิเสสนะของ อาสนโตฯ อปาทานใน ปญฺญาฯ กิริยาวิเสสนะใน ปญฺญาเปตพฺพํ อุโภสุ วิเสสนะของ ปสฺเสสุฯ วิสยาธาระใน ปญฺญาเปตพฺพํ ภิกฺขุสงฺฆตฺส สัมปทานใน ปญฺญาเปตพฺพํฯ วิกิตกัตฺตาใน โหติ, ตสฺมา เหตุวตฺถะ มหากาลตฺเถโร สุทฺธกัตฺตาใน เปเสสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก จีวรปารุปนฏฺจาเน วิสยาธาระใน จตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน เปเสสิ “ตฺว สุทฺธกัตฺตาใน อาจิกฺขาหิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ปุโรโต อาธาระใน คนฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาจิกฺขาหิ อาสนปญฺญตฺตี อวุตตกัมมะใน อาจิกฺขาหิ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจนฺฯ ภาวะใน เปเสสิ จุลกาล อวุตตกัมมะใน เปเสสิ ฯ

.....

๔๑. ตสฺส ทิฏฐกาลโต ปฏฺจาย เคหชนา เตน สทฺธิ ปริหาสิ กโรนฺดา นีจาสนานิ สงฺฆตฺเถรโกฏฺฐิ อตฺถรณฺติ, อุจฺจาสนานิ สงฺฆนวกโกฏฺฐิ ๗

ตสฺส (จุลฺลกาลสฺส อตฺตนา) ทิฏฐกาลโต ปฏฺจาย เคหชนา เตน (จุลฺลกาเลน) สทฺธิ ปริหาสิ กโรนฺดา นีจาสนานิ สงฺฆตฺเถรโกฏฺฐิ อตฺถรณฺติ, อุจฺจาสนานิ สงฺฆนวกโกฏฺฐิ (อตฺถรณฺติ) ๗

เคหชนา อ.ชนในเรือน ท. กโรนฺดา กระทำอยู่ ปริหาสิ ซึ่งการเล่นหัว สทฺธิ กับ เตน (จุลฺลกาเลน) ด้วยพระจุลกาลนั้น ปฏฺจาย จำเดิม ตสฺส (จุลฺลกาลสฺส อตฺตนา) ทิฏฐกาลโต แต่กาล แห่งพระจุลกาลนั้น เป็นผู้อันตน เห็นแล้ว อตฺถรณฺติ ย่อมปูลาด นีจาสนานิ ซึ่งอาสนะอันต่ำ ท. สงฺฆตฺเถรโกฏฺฐิ ณ ที่เบื้องปลายแห่งพระเถระในสงฆ์ (อตฺถรณฺติ) ย่อมปูลาด อุจฺจาสนานิ ซึ่งอาสนะอันสูง ท. สงฺฆนวกโกฏฺฐิ ณ ที่เบื้องปลายแห่งพระนวกะในสงฆ์ ๗

พวกชนในเรือนพากันทำการเล่นหัวกับพระจุลกาลนั้น ตั้งแต่พวกเขาเห็นพระจุลกาลปูลาดอาสนะต่ำทั้งหลาย ณ ที่เบื้องปลายแห่งพระเถระในสงฆ์ ปูลาดอาสนะอันสูง ณ ที่เบื้องปลายแห่งพระนวกะในสงฆ์

เคหชนา สุทรกัตตาใน อตฺถรณฺติฯ สองบท อาชยตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ จุลฺลกาลสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ทิฏฐกาลโต อตฺตนา อนภิทกัตตาใน ทิฏฐ- ทิฏฐกาลโต อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสนะใน กโรนฺดา เตน วิเสสนะของ จุลฺลกาเลนฯ สหัตถตตฺติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวายะใน กโรนฺดา ปริหาสิ อวฺตตกัมมะใน กโรนฺตาฯ อัปภันตรกิริยาของ เคหชนา นีจาสนานิ อวฺตตกัมมะใน อตฺถรณฺติ สงฺฆตฺเถรโกฏฺฐิ วิสยาธาระใน อตฺถรณฺติ อุจฺจาสนานิ อวฺตตกัมมะใน อตฺถรณฺติ สงฺฆนวกโกฏฺฐิ วิสยาธาระใน อตฺถรณฺติ ๗

.....

๔๒. อิตโร “มา เอวํ กโรถ, อุจฺจาสนานิ อุปริ ปณฺญาเปถ, นีจาสนานิ เหฏฺฐาติ อาห ๗

อิตโร (จุลฺลกาลโ) “(ตุมฺเห) มา เอวํ กโรถ, (ตุมฺเห) อุจฺจาสนานิ อุปริ ปณฺญาเปถ, (ตุมฺเห) นีจาสนานิ เหฏฺฐา (ปณฺญาเปถ)” อิติ อาห ๗

อิตโร (จุลฺลกาลโ) อ.พระจุลกาลนอภนี้ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. มา กโรถ จงอย่ากระทำ เอวํ อย่างนี้, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. ปณฺญาเปถ จงปูลาด

อุจจาสนานี ซึ่งอาสนะอันสูง ท. อุปริ ในเบ็องบน, (ตุ้มเห) อ.ท่าน ท. ปญญาเปถ
จงปูลาด นีจาสนานี ซึ่งอาสนะอันต่ำ ท. เหฏฐา ในภายใต้” อิติ ดังนี้ ๕

พระจุลกาลนอกนี้ กล่าวว่า “พวกท่านจงอย่าทำอย่างนี้, จงปูอาสนะที่สูงในที่สูง อาสนะ
ต่ำ ในที่ต่ำเถิด”

อิตโร วิเสสณะของ จุลกาลโลๆ สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ตุ้มเห
สุทธกัตตาใน กโรถๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก มาศัพท์ ปฏิเสระใน กโรถ เอว
กิริยาวิเสสณะใน กโรถ, ตุ้มเห สุทธกัตตาใน ปญญาเปถๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก
อุจจาสนานี อุตตกัมมะใน ปญญาเปถ อุปริ อาชระใน ปญญาเปถ, ตุ้มเห สุทธ-
กัตตาใน ปญญาเปถๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก นีจาสนานี อุตตกัมมะใน ปญญาเปถ
เหฏฐา อาชระใน ปญญาเปถ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๔๓. อิตถิโย ตสฺส วจัน อสฺสณฺหนฺติโย วีย “ตุํว ก็ กโรนฺโต วิจรสิ ? ก็ ตว อาสนานี
ปญญาเปตุํ น วฏฺฐติ ? ตุํว ก็ อาปุจฺจติว ปพฺพชิตฺ ? เกน ปพฺพชาปิโตสิ ?
กสฺมา อิธาคโตสิตี วตุวา นิวาสนปรารุปนํ อจฺฉินฺทิตฺวา เสตกานี วตุถานี นิวาเสตุวา
สีเส มาลาจุมฺพุกํ จเปตุวา “จจฺฉ ตุํว, สตุถารํ อาเนหิ; มยํ อาสนานี
ปญญาเปสฺสามาติ ปหิณฺสิ ๕

อิตถิโย ตสฺส (จุลกาลสฺส) วจัน อสฺสณฺหนฺติโย วีย “ตุํว ก็ กโรนฺโต วิจรสิ ? ก็ ตว อาสนานี
ปญญาเปตุํ น วฏฺฐติ ? ตุํว ก็ อาปุจฺจติว ปพฺพชิต (อสิ) ? (ตุํว) เกน ปพฺพชาปิโต
อสิ ? (ตุํว) กสฺมา อิธ (จาเน) อากโตสิตี วตุวา นิวาสนปรารุปนํ อจฺฉินฺทิตฺวา (ตุํ จุลกาลํ)
เสตกานี วตุถานี นิวาเสตุวา สีเส มาลาจุมฺพุกํ จเปตุวา “จจฺฉ ตุํว, (ตุํว) สตุถารํ อาเนหิ;
มยํ อาสนานี ปญญาเปสฺสามาติ (วตุวา) ปหิณฺสิ ๕

อิตถิโย อ.หญิง ท. อสฺสณฺหนฺติโย วีย รวากะว่าไม่ฟังอยู่ วจัน ซึ่งคำ ตสฺส (จุล-
กาลสฺส) ของพระจุลกาลนั้น วตุวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตุํว อ.ท่าน กโรนฺโต วิจรสิ
ย่อมเที่ยวกระทำอยู่ ก็ ซึ่งอะไร, ตว อาสนานี ปญญาเปตุํ อ.อัน- อันท่าน -ปูลาด
ซึ่งอาสนะ ท. น วฏฺฐติ ย่อมไม่ควร ก็ หรือ, ตุํว อ.ท่าน อาปุจฺจติว บอกมาแล้ว
ก็ ซึ่งใคร ปพฺพชิต เป็นผู้บวชแล้ว อสิ ย่อมเป็น, ตุํว อ.ท่าน เกน ปพฺพชาปิโต

เป็นผู้- อันใคร -ให้บวชแล้ว อสิ ย่อมเป็น, (ตฺว) อ.ท่าน อาคโต เป็นผู้มาแล้ว อิศ (จาเน) ในที่นี้ กสุม่า เพราะเหตุอะไร อสิ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อจฉินฺหิตฺวา แอ่งชิง เอาแล้ว นิวาสนปารุปนํ ซึ่งผ้าเป็นเครื่องนุ่งและผ้าเป็นเครื่องห่ม (ตํ จุลลกาลํ) ยัง พระจุลกาล นิวาเสตฺวา ให้นุ่งแล้ว วตฺถานิ ซึ่งผ้า ท. เสตกานิ อันขาว จเปตฺวา วางไว้แล้ว มาลาจุมพฺภกํ ซึ่งเทริดอันเป็นวิการแห่งระเบียบ สีเส บนศีรชะ (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตฺว อ.ท่าน คจฺจ จงไป, (ตฺว) อ.ท่าน อาเนหิ จงนำมา สตฺถาริ ซึ่งพระศาสดา, มยฺ อ.เรา ท. ปญฺญาเปสฺสาม จักปฺปลาต อาสนานิ ซึ่งอาสนะ ท.” อิติ ดังนี้ ปหิณฺสีสุ ส่งไปแล้ว ฯ

พวกหญิงทำเป็นเหมือนไม่ได้ยินคำของท่าน กล่าวว่า “ท่านเที่ยวทำอะไรอยู่, การที่ท่านปลุกอาสนะทั้งหลาย ไม่สมควรหรือ, ท่านลาใครบวช, ใครอนุญาตให้ท่านบวช, ท่านมาที่นี่ทำไม” ดังนี้แล้ว ก็พากันแอ่งชิงผ้านุ่งผ้าห่ม ให้ท่านนุ่งผ้าขาว วางเทริดพวงมาลัยไว้บนศีรชะ กล่าวว่า “ท่านจงไป จงนำพระศาสดามา พวกเราจักพากันปลุกอาสนะทั้งหลาย” แล้วก็ส่งไป

อิตฺถิโย สุทฺธกัตฺตานิ ปหิณฺสีสุฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺส วิเสสชะของ จุลลกาลสุสฺสฯ สามีสัมพันธ์ชะใน วจฺนํฯ อวฺตตกัมมะใน อสุณฺนติโยฯ อุปฺมาอัปภันตฺรกีรียาของ อิตฺถิโย วยศัพทํ อุปฺมาโชตกะเข้ากับ อสุณฺนติโย “ตฺว สุทฺธกัตฺตานิ วิจรสิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ก็ อวฺตตกัมมะใน กโรนฺโตฯ อัปภันตฺรกีรียาของ ตฺว, ปญฺญาเปตฺตุมตฺถกัตฺตานิ วฏฺฐติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ก็ศัพทํ ปุจฺฉนฺตถะ ตว ฌัฏฺฐิออนภิตกัตฺตานิ ปญฺญาเปตฺตํ อาสนานิ อวฺตตกัมมะใน ปญฺญาเปตฺตํ นศัพทํ ปฏฺฐิเสชะใน วฏฺฐติ, ตฺว สุทฺธกัตฺตานิ อสิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก กํ อวฺตตกัมมะใน อาปุจฺฉิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกีรียาใน ปุพฺพชิโตฯ วิกติกัตฺตานิ อสิ, ตฺว สุทฺธกัตฺตานิ อสิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เกน อนภิตกัตฺตานิ ปุพฺพชาปิโตฯ วิกติกัตฺตานิ อสิ, ตฺว สุทฺธกัตฺตานิ อสิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก กสุม่า เหตุไฉน อาคโต อิศ วิเสสชะของ จาเนฯ วิสยาธารชะใน อาคโตฯ วิกติกัตฺตานิ อสิ” อิติศัพทํ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกีรียาใน อจฉินฺหิตฺวา นิวาสนปารุปนํ อวฺตตกัมมะใน อจฉินฺหิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกีรียาใน นิวาเสตฺวา ตํ วิเสสชะของ จุลลกาลํฯ การิตกัมมะใน นิวาเสตฺวา เสตกานิ วิเสสชะของ วตฺถานิฯ อวฺตตกัมมะใน นิวาเสตฺวาฯ ปุพฺพกาลกีรียาใน จเปตฺวา สีเส

วิสยาธาระใน จเปตวา มาลาจุมพฏัก อวุตตกัมมะใน จเปตวาฯ ปุพพกาลกิริยา
ใน วตวา “ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน คจฺจฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก, ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน
อาเนหิฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก สตุถาริ อวุตตกัมมะใน อาเนหิ, มยิ สุทฺธกัตฺตาใน
ปญฺญาเปสฺสามฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก อาสนานิ อวุตตกัมมะใน ปญฺญาเปสฺสาม”
อิติศัพฺท อากาเรใน วตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปหิณฺสีสุฯ

๔๔. โส นจิริ ภิกฺขุภาเว จตฺวา อวสฺสีโกว อุปฺปพฺพชิตฺวา ลชฺชิตฺุ น ชานาติ; ตสฺมา
เตน อากฺขเปเน นิราสฺงโกว คนฺตฺวา สตุถาริ วนฺทิตฺวา พุทฺธปฺปมฺขิ ภิกฺขุสงฺฆมิ
อาทาย อาคโตฯ

โส (จุลลกาล) นจิริ ภิกฺขุภาเว จตฺวา อวสฺสีโกว อุปฺปพฺพชิตฺวา ลชฺชิตฺุ น ชานาติ; ตสฺมา
(โส จุลลกาล) เตน อากฺขเปเน นิราสฺงโกว คนฺตฺวา สตุถาริ วนฺทิตฺวา พุทฺธปฺปมฺขิ ภิกฺขุสงฺฆมิ
อาทาย อาคโตฯ

โส (จุลลกาล) อ.จุลกาลนั้น จตฺวา ดำรงอยู่แล้ว ภิกฺขุภาเว ในความเป็นแห่งภิกฺขุ
นจิริ สิ้นกาลไม่นาน อวสฺสีโกว ไม่มีกาลฝนเทียว อุปฺปพฺพชิตฺวา สึกแล้ว น ชานาติ
ย่อมไม่รู้ ลชฺชิตฺุ เพื่ออันละลาย, ตสฺมา เพราะเหตุนั้น (โส จุลลกาล) อ.จุลกาล
นั้น นิราสฺงโกว ผู้ความรังเกียจออกแล้วเทียว เตน อากฺขเปเน ด้วยอากัปกิริยานั้น
คนฺตฺวา ไปแล้ว วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา อาทาย พาเอา
แล้ว ภิกฺขุสงฺฆมิ ซึ่งหมู่แห่งภิกฺขุ พุทฺธปฺปมฺขิ อันมีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุข อาคโต
มาแล้วฯ

จุลกาลนั้นดำรงอยู่ในความเป็นภิกฺขุได้ไม่นาน ยังไม่ได้พรรษาเทียว ก็สึกไป ย่อมไม่รู้
เพื่อจะละลาย, เพราะฉะนั้น จุลกาลนั้น ไม่มีความรังเกียจด้วยอากัปกิริยานั้นนั่นแหละ
ไปถวายบังคมพระศาสดา พาเอาภิกฺขุสงฺฆมิมีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุขมา

โส วิเสสนะของ จุลลกาลโง ๆ สุทฺธกัตฺตาใน ชานาติฯ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก นจิริ
อิจฺฉันตสฺงโยคะใน จตฺวา ภิกฺขุภาเว วิสยาธาระใน จตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
อุปฺปพฺพชิตฺวาฯ เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากับ อวสฺสีโกว วิเสสนะของ จุลลกาล
อุปฺปพฺพชิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ชานาติ ลชฺชิตฺุ ตุมฺตถสฺมปทานใน ชานาติ นศัพฺท

ปฏิเสชนะใน ชานาติ, ตสฺมา เหตุวัตถะ โส วิเสสนะของ จุลลกาโลจฺจ สฺวทกัตตาใน
 อาคโตจฺจ กิตบทกัตตฺวาจก เตน วิเสสนะของ อากปฺเปนจฺจ ภาระใน นิราสฺงโก เอว-
 ตัปฺพ อวธารณะเข้ากับ นิราสฺงโกจฺจ วิเสสนะของ จุลลกาโล คนุตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน วนฺหิตฺวา สตุถาริ อวุตตกัมมะใน วนฺหิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาทาย พุทฺธป-
 รมฺข วิเสสนะของ ภิกฺขุสงฺฆจฺจ อวุตตกัมมะใน อาทายจฺจ สมานกาลกิริยาใน อาคโต ๫

.....

๔๕. ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปน ภตฺตกิจฺจาวสาเน มหากาลสฺส ภริยาโย “อิมาทิ อตฺตโน สามิโก
 คหิโต, มยฺปิ อมฺหากํ สามิกํ คณฺหิสฺสามาติ จินฺเตตฺวา ปฺนทิวสตุถาย สตุถาริ
 นิมนฺตยีสฺสุ ๫

ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปน ภตฺตกิจฺจาวสาเน มหากาลสฺส ภริยาโย “อิมาทิ (อิตฺถิหิ) อตฺตโน สามิโก
 คหิโต, มยฺปิ อมฺหากํ สามิกํ คณฺหิสฺสามาติ จินฺเตตฺวา ปฺนทิวสตุถาย สตุถาริ นิมนฺตยีสฺสุ ๫

ปน ก็ **ภตฺตกิจฺจาวสาเน** ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งกิจด้วยภตฺต **ภิกฺขุสงฺฆสฺส**
 แห่งหมู่แห่งภิกษุ **ภริยาโย** อ.ภรรยา ท. **มหากาลสฺส** ของพระมหากาล **จินฺเตตฺวา**
 คิดแล้ว **อิติ** ว่า “**สามิโก** อ.สามิ **อตฺตโน** ของตน **อิมาทิ (อิตฺถิหิ)** อันหญิง ท. เหล่านี้
คหิโต จับแล้ว, **มยฺปิ** แม้ อ.เรา ท. **คณฺหิสฺสาม** จักจับ **สามิกํ** ซึ่งสามิ **อมฺหากํ**
 ของเรา ท.” **อิติ** ดังนี้ **นิมนฺตยีสฺสุ** ทูลนิมนต์แล้ว **สตุถาริ** ซึ่งพระศาสดา **ปฺนทิวสตุถาย**
 เพื่อประโยชน์แก่ภตฺตรอันจะมีในวันรุ่งขึ้น ๫

ก็ ในเวลาสิ้นสุดภตฺตกิจของภิกษุสงฆ์ เหล่าภรรยาของพระมหากาล พวกกันคิดว่า “พวก
 หญิงเหล่านี้จับสามิของตน แม้พวกเราจักจับสามิของพวกเรา” ดังนี้แล้ว จึงทูลนิมนต์
 พระศาสดา เพื่อ(ฉันภัตตาหาร)ในวันรุ่งขึ้น

ปนศัพท์ วากยารัมภोชตกะ ภริยาโย สฺวทกัตตาใน นิมนฺตยีสฺสุจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 ภิกฺขุสงฺฆสฺส สามิสัมพันธะใน ภตฺตกิจฺจาวสาเน กาลสฺตตมฺมีใน นิมนฺตยีสฺสุ มหากาลสฺส
 สามิสัมพันธะใน ภริยาโย “สามิโก วุตตกัมมะใน คหิโตจฺจ กิตบทกัมมวาทก อิมาทิ
 วิเสสนะของ อิตฺถิหิจฺจ อนภิตกัตตาใน คหิโต อตฺตโน สามิสัมพันธะใน สามิโก, อปี-
 ตัปฺพ อเปกชตตะเข้ากับ มยฺจฺจ สฺวทกัตตาใน คณฺหิสฺสามจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก

อมุหากัม สามีสัมพันธะใน สามิกัง อวุตตกัมมะใน คณฺหิสฺสาม” อิตฺตํพทฺ อากาเรใน
 จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิมนฺตยีสฺ ปุณฺทิวสฺตถาย สัมปทานใน นิมนฺตยีสฺ
 สตุถารํ อวุตตกัมมะใน นิมนฺตยีสฺ ฯ

๔๖. ตทา ปน อาสนปญญาปนตถํ อญฺโฆ ภิกฺขุ อคมาสิ ฯ

ปน ก็ ตทา ในกาลนั้น ภิกฺขุ อ.ภิกฺษุ อญฺโฆ รูปอื่น อคมาสิ ได้ไปแล้ว
 อาสนปญญาปนตถํ เพื่อการปลาดซึ่งอาสนะ ฯ

ก็ในคราวนั้น ภิกฺษุรูปอื่นได้ไปเพื่อ(บอกวิธี)การปลาดอาสนะ

ปนศัพทํ วากยารัมภโชตกะ ตทา กาลสํตตมฺ อญฺโฆ วิเสสณะของ ภิกฺขุฯ สุทฺธกัตตา
 ใน อคมาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อาสนปญญาปนตถํ สัมปทานใน อคมาสิ ฯ

๔๗. ตา ตสฺมี ขณฺเ อโอกาสํ อลภิตฺวา พุทฺธปฺปมฺขํ ภิกฺขุสงฺฆํ นิสฺสทาเปตฺวา ภิกฺขุ
 อทํสุ ฯ

ตา (อิตฺถิโย) ตสฺมี ขณฺเ อโอกาสํ อลภิตฺวา พุทฺธปฺปมฺขํ ภิกฺขุสงฺฆํ นิสฺสทาเปตฺวา ภิกฺขุ อทํสุ ฯ

ตา (อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น อลภิตฺวา ไม่ได้แล้ว อโอกาสํ ซึ่งโอกาส ตสฺมี
 ขณฺเ ในขณะที่นั้น ภิกฺขุสงฺฆํ ยังหม้แห่งภิกฺษุ พุทฺธปฺปมฺขํ มีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุข
 นิสฺสทาเปตฺวา ใหนึ่งแล้ว อทํสุ ได้ถวายแล้ว ภิกฺขุ ซึ่งภิกฺษา ฯ

พวกหญิงเหล่านั้นไม่ได้โอกาสในขณะที่นั้น นิมนต์ภิกฺษุสงฺฆมฺมีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุข
 ใหนึ่ง แล้วได้ถวายภิกฺษา

ตา วิเสสณะของ อิตฺถิโยฯ สุทฺธกัตตาใน อทํสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺมี วิเสสณะ
 ของ ขณฺเฯ กาลสํตตมฺใน อลภิตฺวา อโอกาสํ อวุตตกัมมะใน อลภิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน นิสฺสทาเปตฺวา พุทฺธปฺปมฺขํ วิเสสณะของ ภิกฺขุสงฺฆมฺย การิตกัมมะใน นิสฺสทาเปตฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน อทํสุ ภิกฺขุ อวุตตกัมมะใน อทํสุ ฯ

๔๘. จุลกาลสุส ปน เทว ภริยาโย, มชฺฌิมกาลสุส จตฺสฺโส, มหากาลสุส อฏฺจ ๗

จุลกาลสุส ปน เทว ภริยาโย (สนฺติ), มชฺฌิมกาลสุส จตฺสฺโส (ภริยาโย สนฺติ), มหากาลสุส อฏฺจ (ภริยาโย สนฺติ) ๗

ปน ก็ ภริยาโย อ.ภรรยา ท. เทว สอง จุลกาลสุส ของพระจุลกาล (สนฺติ) มีอยู่, (ภริยาโย) อ.ภรรยา ท. จตฺสฺโส สี่ มชฺฌิมกาลสุส ของนายมัชฌิมกาล (สนฺติ) มีอยู่, (ภริยาโย) อ.ภรรยา ท. อฏฺจ แปด มหากาลสุส ของพระมหากาล (สนฺติ) มีอยู่ ๗

ก็ พระจุลกาลมีภรรยาสองคน นายมัชฌิมกาลมีภรรยาสี่คน พระมหากาลมีภรรยาแปดคน

ปนศัพท์ วากยารัมภโฆตกะ เทว วิเสสนะของ ภริยาโย๑ สุทฺธกัตฺตาใน สนฺติ๑ อาขยาต-
บทกัตฺตฺวาจก จุลกาลสุส สามีสัมพันธะใน ภริยาโย, จตฺสฺโส วิเสสนะของ ภริยาโย๑
สุทฺธกัตฺตาใน สนฺติ๑ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก มชฺฌิมกาลสุส สามีสัมพันธะใน ภริยาโย,
อฏฺจ วิเสสนะของ ภริยาโย๑ สุทฺธกัตฺตาใน สนฺติ๑ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจก มหากาลสุส
สามีสัมพันธะใน ภริยาโย ๗

๔๙. ภิกฺขุปี ภตฺตกิจฺจํ กาทฺตุกามา นิสีทิตฺวา ภตฺตกิจฺจมกัสมุ, พหิ คนฺตุกามา อฏฺจาย
อคมฺสฺสุ ๗

ภิกฺขุปี ภตฺตกิจฺจํ กาทฺตุกามา (หฺตุวา) นิสีทิตฺวา ภตฺตกิจฺจํ อกัสมุ, พหิ คนฺตุกามา (หฺตุวา)
อฏฺจาย อคมฺสฺสุ ๗

ภิกฺขุปี แม้ อ.ภิกษุ ท. กาทฺตุกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันกระทำ ภตฺตกิจฺจํ ซึ่งกิจด้วยภัตฺร
(หฺตุวา) เป็นแล้ว นิสีทิตฺวา นั่งแล้ว อกัสมุ ได้กระทำแล้ว ภตฺตกิจฺจํ ซึ่งกิจด้วยภัตฺร
คนฺตุกามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันไป พหิ ในภายนอก (หฺตุวา) เป็นแล้ว อฏฺจาย ลุกขึ้น
แล้ว อคมฺสฺสุ ได้ไปแล้ว ๗

แม้พวกภิกษุผู้มีความประสงค์จะทำภตฺตกิจ ก็นั่งทำภตฺตกิจกัน ผู้มีความประสงค์จะไปข้าง
นอก ก็พากันลุกขึ้นแล้วก็ไป

อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ ภิกขุญญ สุทรกัตตานิ อกัมสุ และ อคมัมสุ อกัมสุ กัตติ อคมัมสุ กัตติ อาชยาตบทกัตตวาจาก ภตตทิจจัม อวุตตกัมมะใน กาดุกามาจ วิกตีกัตตานิ หุตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน นิสสีทิตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อกัมสุ ภตตทิจจัม อวุตตกัมมะใน อกัมสุ, พหิ อาชาระใน คนตุกามาจ วิกตีกัตตานิ หุตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อฏฐายจ ปุพพกาลกิริยาใน อคมัมสุ ฯ

๕๐. สตุถา ปน นิสสีทิตวา ภตตทิจจัม กิริ ฯ

ปน ส่วนว่า สตุถา อ.พระศาสดา นิสสีทิตวา ประทับนั่งแล้ว กิริ ทรงกระทำแล้ว ภตตทิจจัม ซึ่งกิจด้วยภัตตร ฯ

ฝ่ายพระศาสดาประทับนั่งทรงทำภัตตกิจ

ปนศัพท ปักขันตรโชตกะ สตุถา สุทรกัตตานิ กิริจ อาชยาตบทกัตตวาจาก นิสสีทิตวา ปุพพกาลกิริยาใน กิริ ภตตทิจจัม อวุตตกัมมะใน กิริ ฯ

๕๑. ตสฺส ภตตทิจจปริโยसानเ ตา อิตฺถิโย “ภนฺเต มหากาโล อมฺหากํ อนุโมทนา กตฺวา คมิสฺสตี, ตุมฺहे ปฺรโต คจฺจถาตี วทิสฺสุ ฯ

ตสฺส (สตุถุโน) ภตตทิจจปริโยसानเ ตา อิตฺถิโย “ภนฺเต มหากาโล อมฺหากํ อนุโมทนา กตฺวา คมิสฺสตี, ตุมฺहे ปฺรโต คจฺจถาตี วทิสฺสุ ฯ

ภตตทิจจปริโยसानเ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดแห่งกิจด้วยภัตตร ตสฺส (สตุถุโน) แห่งพระศาสดานั้น ตา อิตฺถิโย อ.หญิง ท. เหล่านั้น วทิสฺสุ กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มหากาโล อ.พระมหากาล กตฺวา กระทำแล้ว อนุโมทนา ซึ่งการอนุโมทนา อมฺหากํ แก่หม่อมฉัน ท. คมิสฺสตี จักไป, ตุมฺहे อ.พระองค์ จจฺจถาตี ขอจงเสด็จไป ปฺรโต ในที่ข้างหน้า” อิติ ดังนี้ ฯ

ในเวลาเสร็จภัตตกิจของพระศาสดานั้น หญิงเหล่านั้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระมหากาลจะทำอนุโมทนาแก่พวกหม่อมฉันแล้วจึงจักไป, ขอพระองค์จงเสด็จกลับไปก่อนเถิด”

ภิกษุสงฆ์ อ.หมู่แห่งภิกษุ ปตฺวา ถึงแล้ว ความทวาริ์ ซึ่งประตูแห่งหมู่บ้าน อุชฺฌายิ์ ยกโทษแล้ว อิติ ว่า “เอตฺ (กมฺม) อ.กรรมนั้น ก็ นาม ชื่ออะไร สตุถารา อันพระ ศาสดา กตฺ ทรงกระทำแล้ว, (กมฺม) อ.กรรม (สตุถารา) อันพระศาสดา ฃตฺวา หุ โข ทรงทราบแล้วหรือหนอแล กตฺ ทรงกระทำแล้ว อุทาหุ หรือว่า (กมฺม) อ.กรรม (สตุถารา) อันพระศาสดา (อชานิตฺวา) ไม่ทรงทราบแล้ว (กตฺ) ทรงกระทำแล้ว, หิโยโย ในวันวาน ปพฺพชฺชนฺตฺราโย อ.อันตรายแห่งการบวช ชาโต เกิดแล้ว จุลกาลสุส ปุโรต คตฺตฺตา เพราะความที่แห่งพระจุลกาล เป็นผู้ไปแล้ว ในที่ข้างหน้า, อชฺช ใน วันนี้ อนฺตฺราโย อ.อันตราย น อโหสิ ไม่ได้มีแล้ว อญฺญสุส (ภิกฺขุโน) ปุโรต คตฺตฺตา เพราะความที่ แห่งภิกษุรูปอื่น เป็นผู้ไปแล้ว ในที่ข้างหน้า, อิทาหิ ในกาลนี้ สตุถา อ.พระศาสดา มหากาลิ์ ทรงยังพระมหากาล นิวตฺเตตฺวา ให้กลับแล้ว อาคโต เสด็จมาแล้ว, ปน ก็ ภิกฺขุ อ.ภิกษุ สีลวา โข เป็นผู้ผู้มีศีลแล อาจารย์สมฺปนฺโน เป็นผู้ ถึงพร้อมด้วยอาจารย์ (โหติ) ย่อมเป็น, (ตา อิตฺถิโย) อ.หญิง ท. เหล่านั้น กริสฺสนฺตฺติ หุ โข จักกระทำหรือหนอแล ปพฺพชฺชนฺตฺราโย ซึ่งอันตรายแห่งการบวช ตฺสุส (มหากาลสุส) ของพระมหากาลนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุสงฆ์พอลถึงประตูหมู่บ้านก็โพนทะนาวา “พระศาสดาทรงทำกรรมอะไรนั้น, ทรง ทราบแล้วทำหรือว่าไม่ทรงทราบแล้วทำ, เมื่อวาน เกิดอันตรายแห่งการบวชขึ้น เพราะ พระจุลกาลไปก่อน, วันนี้ ไม่มีอันตรายเพราะพระรูปอื่นไปก่อน, บัดนี้ พระศาสดาให้ พระมหากาลกลับ แล้วเสด็จมา, ก็ภิกษุเป็นผู้มีศีล ถึงพร้อมด้วยอาจารย์, พวกหญิง เหล่านั้นจะทำอันตรายแห่งการบวชของท่านหรือเปล่าหนอ” ดังนี้

ภิกษุสงฆ์ สุทฺธกตฺตาใน อุชฺฌายิ์ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก ความทวาริ์ สัมปาปุณฺนีย- กัมมะใน ปตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุชฺฌายิ์ “นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ก็ๆ กิติ์ เอตฺ กิติ์ วิเสสนะของ กมฺมๆ วุตตกัมมะใน กตฺๆ กิตบทกัมมวจาก สตุถารา อนภิตกตฺตาใน กตฺ, กมฺม วุตตกัมมะใน กตฺๆ กิตบทกัมมวจาก สตุถารา อนภิตก- ตฺตาใน กตฺ ฃตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺ นุศัพท์ สังกัปตตะ ไซศัพท์ วจนาลังการะ อุทาหุ ปุจฺฉนตฺตะ กมฺม วุตตกัมมะใน กตฺๆ กิตบทกัมมวจาก สตุถารา อนภิตกตฺตา ใน กตฺ อชานิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺ, หิโยโย กาลสตฺตฺมิใน ชาโต ปพฺพชฺชนฺตฺราโย สุทฺธกตฺตาใน ชาโตๆ กิตบทกตฺตฺวาจาก จุลกาลสุส ภาวาทิสัมพันธะใน คตฺตฺตา

ปุโรโต อาชาระใน คตตุดาๆ เหตุไฉน ชาโต, อชช กาลสัตตมีใน อโหสิ อนุตราโย
 สุกุทธกัตตาใน อโหสิๆ อาชยาตบทกัตตุดาจาก อณณสสุ วิเสสณะของ ภิกขุโนๆ ภาวาภิ-
 สัมพันธะใน คตตุดา ปุโรโต อาชาระใน คตตุดาๆ เหตุไฉน นคัพท ปฏิสะระใน
 อโหสิ, อิทานิ กาลสัตตมีใน อาคโต สตุถา สุกุทธกัตตาใน อาคโตๆ กิตบทกัตตุดาจาก
 มหากาลั การิตกัมมะใน นีวตเตตุดาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาคโต, ปนคัพท วากยา-
 รัมภโชตกะ ภิกขุ สุกุทธกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตตุดาจาก สีลวา กิติ อจาร-
 สมุปนโน กิติ วิกติกัตตาใน โหติ โชคัพท วจนาลังการะ, ตา วิเสสณะของ อิตถิโยๆ
 สุกุทธกัตตาใน กริสฺสนฺติๆ อาชยาตบทกัตตุดาจาก นคัพท สังกัปปัตถะ โชคัพท
 วจนาลังการะ ตสฺส วิเสสณะของ มหากาลสฺสๆ สามีสัมพันธะใน ปุพพชชนฺตฺรายัๆ
 อวุตตกัมมะใน กริสฺสนฺติ” อิตคัพท อาการะใน อชฺชฌายิ ฯ

๕๔. สตุถา เตสํ วจนํ สุตฺวา นีวตฺติตฺวา จิโต “กึ กเถถ ภิกฺขเวติ ปุจฺฉิ ฯ

สตุถา เตสํ (ภิกขุโน) วจนํ สุตฺวา นีวตฺติตฺวา จิโต “(ตุมฺเห) กึ (วจนํ) กเถถ ภิกฺขเวติ
 ปุจฺฉิ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา สุตฺวา สดับแล้ว วจนํ ซึ่งคำ เตสํ (ภิกขุโน) ของภิกษุ ท. เหล่า
 นั้น นีวตฺติตฺวา เสด็จกลับแล้ว จิโต ประทับยืนแล้ว ปุจฺฉิ ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า
 “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. กเถถ ย่อมกล่าว กึ (วจนํ) ซึ่งคำอะไร” อิติ
 ดังนี้ ฯ

พระศาสดาสดับคำของภิกษุเหล่านั้น เสด็จกลับประทับยืน ตรัสถามว่า “ดูก่อนภิกษุ
 ทั้งหลาย พวกเขาย่อมกล่าวคำอะไรกัน”

สตุถา สุกุทธกัตตาใน ปุจฺฉิๆ อาชยาตบทกัตตุดาจาก เตสํ วิเสสณะของ ภิกขุโนๆ สามีส-
 สมุพันธะใน วจนัๆ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นีวตฺติตฺวาๆ ปุพพกาล-
 กิริยาใน จิโตๆ วิเสสณะของ สตุถา “ภิกฺขเว อาลปนะ ตุมฺเห สุกุทธกัตตาใน กเถถๆ
 อาชยาตบทกัตตุดาจาก กึ วิเสสณะของ วจนัๆ อวุตตกัมมะใน กเถถ” อิตคัพท อาการะ
 ใน ปุจฺฉิ ฯ

๕๕. เต ตมตถ์ อโรเจสฺ ๗

เต (ภิกขุ) ตํ อตถ์ อโรเจสฺ ๗

เต (ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น อโรเจสฺ กราบหูลแล้ว ตํ อตถ์ ซึ่งเนื้อความนั้น ๗

พวกภิกษุเหล่านั้นกราบหูลเนื้อความนั้น

เต วิเสสนะของ ภิกขุ๗ สุทรกัตตาใน อโรเจสฺ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสนะ
ของ อตถ์๗ อวุตตกัมมะใน อโรเจสฺ ๗

.....
.....
.....
.....

๕๖. “กั ปน ตุมเห ภิกขเว จุลกาลํ วีย มหากาลํ สลลกุเขธาติ ๗

(สตถา) “กั ปน ตุมเห ภิกขเว จุลกาลํ วีย มหากาลํ สลลกุเขธาติ (อาห) ๗

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ตุก่อนภิกษุ ท. ปน กั
ตุมเห อ.เธอ ท. สลลกุเขถ ย่อมกำหนด มหากาล ซึ่งพระมหากาล จุลกาลํ วีย
ราวกะพระจุลกาล กั หรือ” อิติ ดังนี้ ๗

พระศาสดาตรัสแล้วว่า “ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็พวกเธอกำหนดพระมหากาลเหมือนกับ
พระจุลกาลหรือ”

สตถา สุทรกัตตาใน อาห๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ภิกขเว อาลปนะ ปนศัพทํ
วากยารัมภโฆตกะ ตุมเห สุทรกัตตาใน สลลกุเขถ๗ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก กัศัพทํ
ปัจจนันตเถ จุลกาลํ อุปมาวิเสสนะของ มหากาลํ วียศัพทํ อุปมาโฆตกะเข้ากับ
มหากาล๗ อวุตตกัมมะใน สลลกุเขถ” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ๗

.....
.....
.....
.....

๕๗. “อาม ฆนเต, ตสฺส หิ เทว ปชาปติโย, อิมสฺส อฏฺฐ; อฏฺฐหิ ปริกฺขิปิตฺวา คหิตฺโต ก็ กริสฺสติ ฆนเตติ ฯ

(เต ภิกฺขุ) “อาม ฆนเต (เอว), ตสฺส หิ (จุลกาลสฺส) เทว ปชาปติโย (สนฺติ), อิมสฺส (มหากาลสฺส) อฏฺฐ (ปชาปติโย สนฺติ); (โส มหากาโล) อฏฺฐหิ (ปชาปตีหิ) ปริกฺขิปิตฺวา คหิตฺโต ก็ กริสฺสติ ฆนเตติ (อาหํสุ) ฯ

(เต ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาม พระเจ้าข้า (เอว) อ.อย่างนั้น, หิ เพราะว่า ปชาปติโย อ.ปชาปตี ท. เทว สอง ตสฺส (จุลกาลสฺส) ของพระจุลกาลนั้น (สนฺติ) มีอยู่, (ปชาปติโย) อ.ปชาปตี ท. อฏฺฐ แปล อิมสฺส (มหากาลสฺส) ของพระมหากาลนี้ (สนฺติ) มีอยู่, ฆนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (โส มหากาโล) อ.พระมหากาลนั้น อฏฺฐหิ (ปชาปตีหิ) ปริกฺขิปิตฺวา คหิตฺโต ผู้อันปชาปตี ท. แปล ล้อมแล้ว จับแล้ว กริสฺสติ จักกระทำ ก็ อย่างไร” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าข้า, เพราะว่า พระจุลกาล มีปชาปตีสองคน พระมหากาลนี้มีภรรยาแปดคน, พระมหากาลนั้นถูกปชาปตีทั้งแปดคนล้อมจับ จักทำอย่างไร พระเจ้าข้า”

เต วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ สุทฺธกัตตาใน อาหํสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ฆนเต อาลปนํ อาม สัมปฏฺิจฉนฺตถะ เอวํ ลิงคัตถะ, หิศฺพทฺ์ เหตุโขตถะ เทว วิเสสนะของ ปชาปติโยฯ สุทฺธกัตตาใน สนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ จุลกาลสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ปชาปติโย, อฏฺฐ วิเสสนะของ ปชาปติโยฯ สุทฺธกัตตาใน สนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิมสฺส วิเสสนะของ มหากาลสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ปชาปติโย, ฆนเต อาลปนํ โส วิเสสนะของ มหากาโลฯ สุทฺธกัตตาใน กริสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อฏฺฐหิ วิเสสนะของ ปชาปตีหิฯ อนภิตกัตตาใน คหิตฺโต ปริกฺขิปิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา ใน คหิตฺโตฯ วิเสสนะของ มหากาโล ก็ศฺพทฺ์ ปุจฉนฺตถะ” อิติศฺพทฺ์ อากาเรใน อาหํสุ ฯ

.....
.....
.....

๕๘. สตถา “มา ภิกขเว เอวํ อวจตุถ, จุลกาลโล อฏฺฐาย สมฏฺฐาย สุภารมมณพฺหุโล
 วิหริติ, ปปาตตณฺเฏ จิตฺตพฺพลรฺกฺขสทิสฺโส, มยฺหํ ปน ปฺตฺโต มหากาลโล อสุภานุปฺสฺสึ
 วิหริติ, ขนฺนเสลปพฺพโต วีย อจโล วาติ วตฺวา อีมา คาถาโย อภาสิ

“สุภานุปฺสฺสึ วิหริตฺ	อินฺทฺริเยสุ อสฺสํวตฺ
โกชนมฺหิ อมตฺตณฺณํ	กฺุสึตฺ หีนวิริยํ
ตํ เว ปสฺหตี มาโร,	วาโต รุกฺขํ ทฺพฺพลํ ๕
อสุภานุปฺสฺสึ วิหริตฺ	อินฺทฺริเยสุ สฺสํวตฺ
โกชนมฺหิ จ มตฺตณฺณํ	สทฺธํ อารทฺธวิริยํ
ตํ เว นปฺสฺหตี มาโร,	วาโต เสลํว ปพฺพตฺนฺติ ๕

สตถา “(ตุมฺเห) มา ภิกขเว เอวํ อวจตุถ, จุลกาลโล อฏฺฐาย สมฏฺฐาย สุภารมมณพฺหุโล
 (หุตฺวา) วิหริติ, (โส จุลกาลโล) ปปาตตณฺเฏ จิตฺตพฺพลรฺกฺขสทิสฺโส (โหติ), มยฺหํ ปน ปฺตฺโต
 มหากาลโล อสุภานุปฺสฺสึ (หุตฺวา) วิหริติ, (โส มหากาลโล) ขนฺนเสลปพฺพโต วีย อจโล เอว
 (โหติ)” อิติ วตฺวา อีมา คาถาโย อภาสิ

“(บุคคล) สุภานุปฺสฺสึ วิหริตฺ	อินฺทฺริเยสุ อสฺสํวตฺ
โกชนมฺหิ อมตฺตณฺณํ	กฺุสึตฺ หีนวิริยํ
ตํ เว ปสฺหตี มาโร,	วาโต รุกฺขํ อิว ทฺพฺพลํ (ปสฺหนฺโต) ๕
(บุคคล) อสุภานุปฺสฺสึ วิหริตฺ	อินฺทฺริเยสุ สฺสํวตฺ
โกชนมฺหิ จ มตฺตณฺณํ	สทฺธํ อารทฺธวิริยํ
ตํ เว น ปสฺหตี มาโร,	วาโต เสลํ อิว ปพฺพตฺ (อปฺสฺหนฺโต) อิติ ๕

สตถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ตุก่อนภิกษุ ท. (ตุมฺเห) อ.เธอ
 ท. มา อวจตุถ อย่างได้กล่าวแล้ว เอวํ อย่างนี้, จุลกาลโล อ.พระจุลกาล อฏฺฐาย
 ลุกขึ้นแล้ว สมฏฺฐาย ลุกขึ้นพร้อมแล้ว สุภารมมณพฺหุโล เป็นผู้มากด้วยอารมณ์ว่า
 งาม (หุตฺวา) เป็นแล้ว วิหริติ ย่อมอยู่, (โส จุลกาลโล) อ.พระจุลกาลนั้น จิต-
 ตพฺพลรฺกฺขสทิสฺโส เป็นเช่นกับด้วยต้นไม้อันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้วอันตั้งอยู่
 แล้ว ปปาตตณฺเฏ ที่ริมแห่งเหว (โหติ) ย่อมเป็น, ปน ส่วนว่า มหากาลโล อ.พระมหา-
 กาล ปฺตฺโต ผู้เป็นบุตร มยฺหํ ของเรา อสุภานุปฺสฺสึ เป็นผู้ตามเห็นซึ่งอารมณ์ว่า
 ไม่งามโดยปกติ (หุตฺวา) เป็นแล้ว วิหริติ ย่อมอยู่, (โส มหากาลโล) อ.พระมหากาล

นั้น อจโล เอว เป็นผู้ไม่หวั่นไหวเทียว **ฆนเสลปพฺพโต** วีย ราวกะ อ.ภูเขอาอัน ประกอบแล้วด้วยศิลาอันเป็นแท่งทึบ (**โหติ**) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ **อภาสิ** ได้ตรัสแล้ว **อิมมา คาถาโย** ซึ่งพระคาถา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“มาโร อ.มาร **ปสหติ** ย่อมรังควาน (**ปฺคฺคฺล**) ซึ่งบุคคล **สุภา-
นุปสุสิ** ผู้ตามเห็นซึ่งอารมณ์ว่างามโดยปกติ **วิหรนฺตํ** ผู้อยู่อยู่
อสิวุตํ ผู้ไม่สำรวมแล้ว **อินฺทฺริเยสุ** ในอินทรีย์ ท. **อมตฺตญญํ**
ผู้ไม่รู้ซึ่งประมาณ **โกชนมฺหิ** ในโกชนะ **กุสิตํ** ผู้เกียจคร้าน
หีนวิริยํ ผู้มีความเพียรอันทราม **ตํ** เว นั้นแล **วาโต** อิว
เพียงดัง อ.ลม (**ปสหนฺโต**) รังควานอยู่ **รุกฺขํ** ซึ่งต้นไม้
ทุพฺพลํ อันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว ฯ

มาโร อ.มาร **น ปสหติ** ย่อมไม่รังควาน (**ปฺคฺคฺล**) ซึ่งบุคคล
อสุภาณุปสุสิ ผู้ตามเห็นซึ่งอารมณ์ว่าไม่งามโดยปกติ **วิหรนฺตํ**
ผู้อยู่อยู่ (จ) ด้วย **สุสิวุตํ** ผู้สำรวมดีแล้ว **อินฺทฺริเยสุ** ใน
อินทรีย์ ท. (จ) ด้วย **มตฺตญญํ** ผู้รู้ซึ่งประมาณ **โกชนมฺหิ**
ในโกชนะ จ ด้วย **สทฺธํ** ผู้มีศรัทธา (จ) ด้วย **อารทฺธวิริยํ**
ผู้มีความเพียรอันปรารภแล้ว (จ) ด้วย **ตํ** เว นั้นแล **วาโต**
อิว เพียงดัง อ.ลม **อปฺปสหนฺโต** ไม่รังควานอยู่ **ปพฺพตํ** ซึ่ง
ภูเข **เสลํ** อันประกอบด้วยศิลา” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ พระจุลกาลผลุด
ลูกผลุดนั้น เป็นผู้มากไปด้วยอารมณ์ว่างามอยู่อยู่, พระจุลกาลเป็นเช่นกับต้นไม้ที่ไม่มี
กำลังที่ตั้งอยู่ริมเหว, ส่วนพระมหากาลผู้เป็นบุตรของเรา เป็นผู้ตามเห็นอารมณ์ว่าไม่
งามโดยปกติอยู่อยู่, พระมหากาลนั้น เป็นผู้ไม่หวั่นไหวเทียว เหมือนภูเขาศิลาแท่งทึบ
ฉะนั้น” ดังนี้ ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

“มารย่อมรังควานบุคคลผู้ตามเห็นอารมณ์ว่างามโดยปกติ อยู่
อยู่ ผู้ไม่สำรวมในอินทรีย์ทั้งหลาย ผู้ไม่รู้จักประมาณในโกชนะ
ผู้เกียจคร้าน มีความเพียรอันทรามนั้นแหละ จุลมรังควาน
ต้นไม้ที่ไม่มีกำลัง ฉะนั้น

มารย่อมไม่รังควานบุคคลผู้ตามเห็นอารมณ์ว่าไม่งามโดย

ปกติอยู่อยู่ ผู้สำรวจดีแล้วในอินทรีทั้งหลาย ผู้รู้ประมาณ
ในโภชนะ ผู้มีศรัทธา ผู้ปรารถนาความเพียรนั้นแหละ จุลกาลไม่
สามารถรั้งความภูเขาศิลาได้ ฉะนั้น”

สตุถา สุทธกัตตาใน อภาสี ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภิกฺขเว อาลปนะ ตุมฺहे สุทธกัตตา
ใน อวจุตฺถ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มาศัพฺท ๑ ปฏฺฐิเสษะใน อวจุตฺถ เหว กิริยาวิเสสนะ
ใน อวจุตฺถ, จุลกาลโล สุทธกัตตาใน วิหฺรติ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อฏฺฐจาย กิติ
สมฺภูจาย กิติ สมานกาลกิริยาใน หุตฺวา ๑ สุภารมฺมณพฺหุโล วิกตีกัตตาใน หุตฺวา ๑
สมานกาลกิริยาใน วิหฺรติ, โส วิเสสนะของ จุลกาลโล ๑ สุทธกัตตาใน โหติ ๑ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก ปปาตตฺถ ๑ วิสยาธาระใน จิตฺพุพฺพลรฺกฺขสฺทิสฺโส ๑ วิกตีกัตตาใน โหติ,
ปนศัพฺท ๑ ปักขันตรโชตกะ ๑ ปุตฺโต วิเสสนะของ มหากาลโล ๑ สุทธกัตตาใน วิหฺรติ ๑
อาชยาตบทกัตตฺวาจก มยฺหํ สามีสัมพันธะใน ปุตฺโต ๑ อสุภานุปลสฺสี ๑ วิกตีกัตตาใน
หุตฺวา ๑ สมานกาลกิริยาใน วิหฺรติ, โส วิเสสนะของ มหากาลโล ๑ สุทธกัตตาใน โหติ ๑
อาชยาตบทกัตตฺวาจก ฌนเสลปฺพุพฺโต ๑ อุปมาลึงคัตถะ ๑ วิยศัพฺท ๑ อุปมาโชตกะเข้า
กับ ฌนเสลปฺพุพฺโต ๑ เอวศัพฺท ๑ อวธารณะเข้ากับ อจโล ๑ วิกตีกัตตาใน โหติ” ๑ อิติศัพฺท
อากาเรใน วตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อภาสี ๑ อิมะ วิเสสนะของ คากาโย ๑ อวุตตกัมมะ
ใน อภาสี

“มาโร สุทธกัตตาใน ปสฺหติ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุคฺคัล
อวุตตกัมมะใน ปสฺหติ ๑ อสุภานุปลสฺสี กิติ วิหฺรนฺตํ กิติ อสฺวตฺ
กิติ อมตฺตตฺถ ๑ กิติ กุสฺสํ กิติ หีนวีริยํ กิติ ตํ กิติ วิเสสนะของ
ปุคฺคัล ๑ อินฺทฺริเยสุ วิสยาธาระใน อสฺวตฺ ๑ โภชนมฺหิ ๑ วิสยาธาระ
ใน อมตฺตตฺถ ๑ เวศัพฺท ๑ ปทปฺปฺรณะ ๑ วาโต ๑ อุปมาลึงคัตถะ ๑ รุกฺข
อวุตตกัมมะใน ปสฺहनฺโต ๑ อิวศัพฺท ๑ อุปมาโชตกะเข้ากับ วาโต
๑ รุกฺข ๑ พุพฺพลํ ๑ ปสฺहनฺโต ๑ พุพฺพลํ ๑ วิเสสนะของ รุกฺข ๑ ปสฺहनฺโต
๑ วิเสสนะของ วาโต ๑

มาโร สุทธกัตตาใน ปสฺหติ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุคฺคัล
อวุตตกัมมะใน ปสฺหติ ๑ อสุภานุปลสฺสี กิติ วิหฺรนฺตํ กิติ อสฺวตฺ
กิติ มตฺตตฺถ ๑ กิติ สทฺธํ กิติ อารทฺธวีริยํ กิติ ตํ กิติ วิเสสนะ
ของ ปุคฺคัล ๑ อินฺทฺริเยสุ วิสยาธาระใน อสฺวตฺ ๑ โภชนมฺหิ

วิสยาธาระใน มตตตณฺญํ เวศัพท์ ปทปฺปฺรณะ จศัพท์ ปท-
สมุจจยัตตะเข้ากั๊บ อสุภานุสฺสึ วิหรนฺตํ, อินฺทฺริเย สุสํวตฺ,
โกชนมฺหิ มตตตณฺญํ, สทฺธั และ อารทฺทวึริยํ วาโต อฺปมา-
ลึงคัตตะ เสลั วิเสสณะของ ปพฺพตํ อิวศัพท์ อฺปมาโชตตะ
เข้ากั๊บ วาโต เสลั ปพฺพตํ อปฺปสหนฺโต ปพฺพตํ อวุตตกั้มมะ
ใน อปฺปสหนฺโตฯ วิเสสณะของ วาโต” อิตติศัพท์ สฺรฺูปะใน อิม่า
คาคาโย ฯ

๕๙. ตตฺถ สฺภานุสฺสึนฺติ สฺภํ อนฺุสฺสนนฺตํ ฯ

ตตฺถ (ปทสฺ) “สฺภานุสฺสึนฺติ (ปทสฺ) “(อารมฺมณั) สฺภํ อนฺุสฺสนนฺตํ” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรธ (อิตติ) ว่า “อนฺุสฺสนนฺตํ ผู้ตามเห็นอยู่ (อารมฺมณั) ซึ่งอารมณั สฺภํ
ว่างาม” (อิตติ) ดั่งนี้ ตตฺถ (ปทสฺ) “สฺภานุสฺสึนฺติ (ปทสฺ) แห่ง- ในบท ท. เหล่า
นั้นหนา -บทว่า “สฺภานุสฺสึ” ดั่งนี้

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “สฺภานุสฺสึ” ความว่า “ผู้ตามเห็นอารมณัว่างามอยู่”

ตตฺถ วิเสสณะของ ปทสฺฯ นิทธารณะใน ปทสฺ “สฺภานุสฺสึ” สฺรฺูปะใน ปทสฺฯ
นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตฺโถ “อารมฺมณั อวุตตกั้มมะใน อนฺุสฺสนนฺตํ สฺภํ
สัมภาวานาใน อนฺุสฺสนนฺตํฯ วิเสสณะของ ปุคฺคัล” อิตติศัพท์ สฺรฺูปะใน อตฺโถฯ ลึงคัตตะ ฯ

๖๐. “อิกฺขจฺจารมฺมณเณ มานสั วิสฺสชฺเชตฺวา วิหรนฺตนฺติ อตฺโถ ฯ

อตฺโถ อ.อธิบาย อิตติ ว่า “อิกฺขจฺจารมฺมณเณ มานสั วิสฺสชฺเชตฺวา วิหรนฺตํ ผู้สละแล้ว
ซึ่งใจ ในอารมณัอันบุคคฺลปรารธนาแล้ว อยู่อยู่” อิตติ ดั่งนี้ ฯ

อธิบายว่า “ผู้สละใจไปในอิกฺขจฺจารมณัแล้วอยู่อยู่”

“อิกฺขจฺจารมฺมณเณ วิสยาธาระใน วิสฺสชฺเชตฺวา มานสั อวุตตกั้มมะใน วิสฺสชฺเชตฺวาฯ
ปุพฺพกาลกิริยาใน วิหรนฺตํฯ วิเสสณะของ ปุคฺคัล” อิตติศัพท์ สฺรฺูปะใน อตฺโถฯ
ลึงคัตตะฯ

๖๑. โย หิ ปุคฺคโล นิมิตฺตคฺคาคํ อนุพฺยณฺชนคฺคาคํ คณฺหฺนโต “นขา โสภณฺนาติ คณฺหาติ, “องฺคฺลฺโย โสภณฺนาติ คณฺหาติ, “หตฺถา ปาธา ชงฺฆา อูรฺว กฺกฺวิ อูทฺรํ ฅนา ตีวา โอฺภฺวโจ ทนฺดา มุขํ นาสา อกฺขีนิ กณฺณนา ภมฺมกา ลลาภฺมํ เกสา โสภณฺนาติ คณฺหาติ, “เกสา โลมา นขา ทนฺดา ตโจ โสภณฺนติ คณฺหาติ, “วณฺโณ สฺสฺโส, สณฺจฺจํ สฺสฺสฺสํ คณฺหาติ; อยฺมํ สฺสฺสฺสํ นาม; ตํ เอวํ สฺสฺสฺสํ วิหรนฺตํ ฯ

โย หิ ปุคฺคโล นิมิตฺตคฺคาคํ อนุพฺยณฺชนคฺคาคํ คณฺหฺนโต “นขา โสภณฺนา (โหนฺติ)” อิติ คณฺหาติ, “องฺคฺลฺโย โสภณฺนา (โหนฺติ)” อิติ คณฺหาติ, “หตฺถา ปาธา ชงฺฆา อูรฺว กฺกฺวิ อูทฺรํ ฅนา ตีวา โอฺภฺวโจ ทนฺดา มุขํ นาสา อกฺขีนิ กณฺณนา ภมฺมกา ลลาภฺมํ เกสา โสภณฺนา (โหนฺติ)” อิติ คณฺหาติ, “เกสา โลมา นขา ทนฺดา ตโจ โสภณฺน (โหนฺติ)” อิติ คณฺหาติ, “วณฺโณ สฺสฺโส (โหนฺติ), สณฺจฺจํ สฺสฺสํ (โหนฺติ)” อิติ คณฺหาติ; อยฺมํ (ปุคฺคโล) สฺสฺสฺสํ นาม (โหนฺติ); ตํ (ปุคฺคโล) เอวํ สฺสฺสฺสํ วิหรนฺตํ ฯ

หิ จริจฺจอยู่ โย ปุคฺคโล อ.บุคฺคฺลฺโต คณฺหฺนโต เมื่อถือ นิมิตฺตคฺคาคํ ถือโดยนิมิต อนุพฺยณฺชนคฺคาคํ ถือโดยอนุพฺยณฺชนคฺคาคํ คณฺหาติ ย่อมถือ อิติ ว่า “นขา อ.เล็บ ท. โสภณฺนา เป็นของงาม (โหนฺติ) ย่อมเป็น” อิติ ดั่งนี้, คณฺหาติ ย่อมถือ อิติ ว่า “องฺคฺลฺโย อ.นิ้ว ท. โสภณฺนา เป็นของงาม (โหนฺติ) ย่อมเป็น” อิติ ดั่งนี้, คณฺหาติ ย่อมถือ อิติ ว่า “หตฺถา อ.มือ ท. ปาธา อ.เท้า ท. ชงฺฆา อ.แข้ง ท. อูรฺว อ.ขาอ่อน ท. กฺกฺวิ อ.สะเอว อูทฺรํ อ.ท้อง ฅนา อ.ถัน ท. ตีวา อ.คอ โอฺภฺวโจ อ.ริมฝีปาก ทนฺดา อ.ฟัน ท. มุขํ อ.ปาก นาสา อ.จมูก อกฺขีนิ อ.นัยน์ตา ท. กณฺณนา อ.หู ท. ภมฺมกา อ.คิ้ว ท. ลลาภฺมํ อ.หน้าผาก เกสา อ.ผม ท. โสภณฺนา เป็นของงาม (โหนฺติ) ย่อมเป็น” อิติ ดั่งนี้, คณฺหาติ ย่อมถือ อิติ ว่า “เกสา อ.ผม ท. โลมา อ.ขน ท. นขา อ.เล็บ ท. ทนฺดา อ.ฟัน ท. ตโจ อ.หนัง โสภณฺน เป็นของงาม (โหนฺติ) ย่อมเป็น” อิติ ดั่งนี้, คณฺหาติ ย่อมถือ อิติ ว่า “วณฺโณ อ.วรรณะ สฺสฺโส เป็นของงาม (โหนฺติ) ย่อมเป็น, สณฺจฺจํ อ.รูปทรงสัณฐาน สฺสฺสํ เป็นของงาม (โหนฺติ) ย่อมเป็น” อิติ ดั่งนี้, อยฺมํ (ปุคฺคโล) อ.บุคฺคฺลฺนี้ สฺสฺสฺสํ นาม ชื่อว่าเป็นผู้ตามเห็นซึ่งอารมณ์ว่างามโดย ปกติ (โหนฺติ) ย่อมเป็น, ตํ (ปุคฺคโล) ซึ่งบุคฺคฺลฺนี้ สฺสฺสฺสํ ผู้ตามเห็นซึ่งอารมณ์ว่างามโดยปกติ วิหรนฺตํ อยู่อยู่ เอวํ อย่างนี้ ฯ

จริงอยู่ บุคคลใด ถือเอา ถือโดยนิमित ถือโดยอนุพยัญชนะ ย่อมถือว่า “เล็บบาง” ย่อมถือว่า “นิ้วทั้งหลายงาม” ย่อมถือว่า “มือทั้งหลาย เท้าทั้งหลาย แข้งทั้งหลาย ขาอ่อนทั้งหลาย สะเอว ท้อง ถันทั้งหลาย คอ ริมฝีปาก ฟันทั้งหลาย ปาก จมูก นัยน์ตาทั้งหลาย หูทั้งหลาย คิ้วทั้งหลาย หน้าผาก เส้นผมทั้งหลาย งาม” ย่อมถือว่า “เส้นผมทั้งหลาย ขนทั้งหลาย เล็บทั้งหลาย ฟันทั้งหลาย หนั งาม” ย่อมถือว่า “วรรณะงาม ทรวดทรงงาม” บุคคลนี้ ชื่อว่าผู้ตามเห็นอารมณ์ว่างามโดยปกติ, บุคคลนั้นผู้ตามเห็นอารมณ์ว่างามโดยปกติอยู่อย่างนี้

หิศัพท์ ทัพหิกรณชตกะ โย วิเสสณะของ ปุคฺคโล๑ สุทฺธกตฺตานิ คณฺหาติ๑ ห้าบท อาชยตบทกตฺตฺวาจก นิमितฺตคฺคาหํ กิตฺติ อนุพยัญชนคฺคาหํ กิตฺติ กิริยาวิเสสณะใน คณฺหฺนุ๑ อํพกัณฺตรกิริยาของ ปุคฺคโล “นขา สุทฺธกตฺตานิ โหนฺติ๑ อาชยตบทกตฺตฺวาจก โสภณา วิกตีกตฺตานิ โหนฺติ” อิตฺติศัพท์ อากาเรใน คณฺหาติ, “องฺคฺคฺลฺโย สุทฺธกตฺตานิ โหนฺติ๑ อาชยตบทกตฺตฺวาจก โสภณา วิกตีกตฺตานิ โหนฺติ” อิตฺติศัพท์ อากาเรใน คณฺหาติ, “หตฺถา กิตฺติ ปาทา กิตฺติ ชงฺฆา กิตฺติ อูรฺร กิตฺติ กฏฺฐิ กิตฺติ อุทฺธํ กิตฺติ ฌนา กิตฺติ คีวา กิตฺติ โอมฺมฺโจ กิตฺติ ทนฺตา กิตฺติ มุขํ กิตฺติ นาสา กิตฺติ อกฺขีนิ กิตฺติ กณฺธนา กิตฺติ ฌมฺภา กิตฺติ ลลาฏฺฏํ กิตฺติ เกสา กิตฺติ สุทฺธกตฺตานิ โหนฺติ๑ อาชยตบทกตฺตฺวาจก โสภณา วิกตีกตฺตานิ โหนฺติ” อิตฺติศัพท์ อากาเรใน คณฺหาติ, “เกสา กิตฺติ โลมา กิตฺติ นขา กิตฺติ ทนฺตา กิตฺติ ตโจ กิตฺติ สุทฺธกตฺตานิ โหติ๑ อาชยตบทกตฺตฺวาจก โสภณฺโณ วิกตีกตฺตานิ โหติ” อิตฺติศัพท์ อากาเรใน คณฺหาติ, “วณฺโณ สุทฺธกตฺตานิ โหติ๑ อาชยตบทกตฺตฺวาจก สุภฺโณ วิกตีกตฺตานิ โหติ, สณฺจานํ สุทฺธกตฺตานิ โหติ๑ อาชยตบทกตฺตฺวาจก สุภํ วิกตีกตฺตานิ โหติ” อิตฺติศัพท์ อากาเรใน คณฺหาติ, อยํ วิเสสณะของ ปุคฺคโล๑ สุทฺธกตฺตานิ โหติ๑ อาชยตบทกตฺตฺวาจก นามศัพท์ สัมมฺญาชตกะเข้ากับ สุภานุปฺสฺสี๑ วิกตีกตฺตานิ โหติ, ตํ กิตฺติ สุภานุปฺสฺสี กิตฺติ วิหรนฺตํ กิตฺติ วิเสสณะของ ปุคฺคลํ๑ อวุตตกัมมะใน ปสฺหติ เอรํ กิริยาวิเสสณะใน วิหรนฺตํ ๕

.....

๖๒. **อินฺทฺริเยสุติ จกฺขาทิสฺส ฌสฺส อินฺทฺริเยสุ ๕**

“อินฺทฺริเยสุติ (ปทสฺส) “จกฺขาทิสฺส ฌสฺส อินฺทฺริเยสุ” (อิตฺติ อตฺโถ) ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “อินฺทฺริเยสุ ในอินฺทฺริยํ ท. ฌสฺส หก จกฺขาทิสฺส มีจักขุ

เป็นต้น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อินฺทุริเยสุติ ว่า “อินฺทุริเยสุ” ดังนี้ ๕

บทว่า “อินฺทุริเยสุ” ความว่า ในอินฺทุริย์ ๖ มีจักขุเป็นต้น”

“อินฺทุริเยสุ” สรุปะไน อิติ ๕ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺส ๕ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “จกฺขาทิสฺสุ กิตฺติ จสฺสุ กิตฺติ วิเสสณะของ อินฺทุริเยสุ วิสยาธาระไน อสฺสูตฺ” อิติศัพท์ สรุปะไน อตุโถ ๕ ลิงคัตถะ ๕

๖๓. **อัสสูตฺนุติ** จกฺขุทวาราทินิ อรกฺขนฺตํ ๕

“อัสสูตฺนุติ (ปทสฺส) “จกฺขุทวาราทินิ (ทวารานิ) อรกฺขนฺตํ” (อิตติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “อรกฺขนฺตํ ผู้ไม่รักษาอยู่ (ทวารานิ) ซึ่งทวาร ท. จกฺขุ- ทวาราทินิ มีทวารคือจักขุเป็นต้น” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อัสสูตฺนุติ ว่า “อัสสูตฺ” ดังนี้ ๕

บทว่า “อัสสูตฺ” ความว่า “ผู้ไม่สำรวมทวารมีจักขุทวารเป็นต้น”

“อัสสูตฺ” สรุปะไน อิติ ๕ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺส ๕ สามีสัมพันธะไน อตุโถ “จกฺขุทวาราทินิ วิเสสณะของ ทวารานิ ๕ อวุตตกัมมะไน อรกฺขนฺตํ ๕ วิเสสณะของ ปุคฺคัล” อิติศัพท์ สรุปะไน อตุโถ ๕ ลิงคัตถะ ๕

๖๔. **อมตฺตณฺณุติ** ปรีเยสนมตฺตา ปฏฺกคฺคหณมตฺตา ปรีโภคมตฺตาติ อิมิสฺสา มตฺตตาย อชานนโต โภชนมฺหิ อมตฺตณฺณํ, อปีจ “ปจฺจเวกฺขณมตฺตา วิสฺสชฺชนมตฺตาติ อิมิสฺสาปิ มตฺตตาย อชานนโต อมตฺตณฺณํ, “อิทํ โภชนํ ฐมฺมิกํ, อิทํ อฐมฺมิกนฺตฺติปิ อชานนฺตํ ๕

“อมตฺตณฺณุติ (ปทสฺส) “ปรีเยสนมตฺตา ปฏฺกคฺคหณมตฺตา ปรีโภคมตฺตาติ อิมิสฺสา มตฺตตาย อชานนโต โภชนมฺหิ อมตฺตณฺณํ” (อิตติ อตุโถ) ๕

อปีจ “ปจฺจเวกฺขณมตฺตา วิสฺสชฺชนมตฺตาติ อิมิสฺสาปิ มตฺตตาย อชานนโต อมตฺตณฺณํ, “อิทํ โภชนํ ฐมฺมิกํ (โหติ), อิทํ (โภชน) อฐมฺมิกํ (โหติ)” อิติปิ อชานนฺตํ ๕

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “อมตฺตณฺณํ” ชื่อว่าผู้ไม่รู้ซึ่งประมาณ โภชนมฺหิ ในโภชนะ อชานนโต เพราะการไม่รู้ อิมิสฺสา มตฺตตาย ซึ่งประมาณนี้ อิตฺติ คือ “ปริเยสนมตฺตา อ.ประมาณในการแสวงหา ปฏิคฺคหณมตฺตา อ.ประมาณในการรับ ปรีโภคมตฺตา อ.ประมาณในการบริโภค” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อมตฺตณฺณนฺติ” ว่า “อมตฺตณฺณํ” ดังนี้ ฯ

อปิจ อีกอย่างหนึ่ง อมตฺตณฺณํ ชื่อว่าผู้ไม่รู้ซึ่งประมาณ อชานนโต เพราะการไม่รู้ อิมิสฺสา มตฺตตาย ซึ่งประมาณนี้ อิตฺติ คือ “ปัจฺจเวกฺขณมตฺตา อ.ประมาณในการพิจารณา วิสฺสชฺชนมตฺตา อ.ประมาณในการสละ” อชานนฺโต ชื่อว่าผู้ไม่รู้อยู่ อิตฺติปิ แม้ว่ “อิทํ โภชนํ อ.โภชนะนี้ ธมฺมิกํ เป็นโภชนะอันประกอบด้วยธรรม (โหติ) ย่อมเป็น, อิทํ (โภชนํ) อ.โภชนะนี้ ธมฺมิกํ เป็นโภชนะอันไม่ประกอบด้วยธรรม (โหติ) ย่อมเป็น” อิตฺติ ดังนี้ ฯ

บทว่า “อมตฺตณฺณํ” ความว่า “ชื่อว่าผู้ไม่รู้ประมาณในโภชนะ เพราะความไม่รู้จักประมาณนี้คือ ประมาณในการแสวงหา ประมาณในการรับ ประมาณในการบริโภค” อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่าผู้ไม่รู้ประมาณ เพราะไม่รู้ประมาณนี้ คือ ประมาณในการพิจารณา ประมาณในการสละ ชื่อว่า ผู้ไม่รู้อยู่แม้ว่ “โภชนะนี้ ประกอบด้วยธรรม โภชนะนี้ ไม่ประกอบด้วยธรรม” ดังนี้

“อมตฺตณฺณํ” สรูปะใน อิตฺติฯ ศัพท์ สรูปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “ปริเยสนมตฺตา กิตฺติ ปฏิคฺคหณมตฺตา กิตฺติ ปรีโภคมตฺตา กิตฺติ ลิงคัตถะ” อิตฺติศัพท์ สรูปะใน อิมิสฺสา มตฺตตาย อิมิสฺสา วิเสสณะของ มตฺตตายฯ ฉัญฺฐีอวฺตตกัมมะใน อชานนโตฯ เหตุไฉน อมตฺตณฺณํ โภชนมฺหิ วิสยาธาระใน อมตฺตณฺณํฯ วิเสสณะของ ปุคฺคลํ มตฺตตาย อชานนโต สัญฺญี อมตฺตณฺณํ สัญฺญา” อิตฺติศัพท์ สรูปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

อปิจ อปรนัย “ปัจฺจเวกฺขณมตฺตา กิตฺติ วิสฺสชฺชนมตฺตา กิตฺติ ลิงคัตถะ” อิตฺติศัพท์ สรูปะใน อิมิสฺสาปิ มตฺตตาย อปิศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อิมิสฺสาฯ วิเสสณะของ มตฺตตายฯ ฉัญฺฐีอวฺตตกัมมะใน อชานนโตฯ เหตุไฉน อมตฺตณฺณํฯ วิเสสณะของ ปุคฺคลํ มตฺตตาย อชานนโต สัญฺญี อมตฺตณฺณํ สัญฺญา, “อิทํ วิเสสณะของ โภชนนฺฯ สุกฺทกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ธมฺมิกํ วิกตีกัตตาใน โหติ, อิทํ วิเสสณะของ โภชนนฺฯ สุกฺทกัตตา ใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ธมฺมิกํ วิกตีกัตตาใน โหติ” อปิศัพท์ อเปกขัตถะ เข้ากับ อิตฺติฯ ศัพท์ อาการะใน อชานนฺตฺฯ วิเสสณะของ ปุคฺคลํ อมตฺตณฺณํ วิริยะใน

อชานนุตฺตํ วิวระณํ ฯ

๖๕. กุสึตฺตํ กามพฺยาปาทวิหีสาวิตกฺวสีกตาย กุสึตฺตํ ฯ

“กุสึตฺตํ (ปทสฺส) “(อตุตฺโถ) กามพฺยาปาทวิหีสาวิตกฺวสีกตาย กุสึตฺตํ” (อติ อตุตฺโถ) ฯ

(อตุตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “กุสึตฺตํ ผู้เกียจคร้าน (อตุตฺโถ) กามพฺยาปาทวิหีสาวิตกฺวสีกตาย เพราะความที่แห่งตน เป็นผู้เป็นไปแล้วในอำนาจแห่งกามวิตก พยาบาทวิตก และวิหิงสาวิตก” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “กุสึตฺตํ ว่า “กุสึตฺตํ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “กุสึตฺตํ” ความว่า “ผู้เกียจคร้าน เพราะว่าตนเป็นไปในอำนาจของกามวิตก พยาบาทวิตก และวิหิงสาวิตก”

“กุสึตฺตํ” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุตฺโถ “อตุตฺโถ ภาวาทิสัมพันธะใน กามพฺยาปาทวิหีสาวิตกฺวสีกตาย เหตุใน กุสึตฺตํ วิเสสณะของ ปุคฺคัล” อติศัพท์ สรุปะใน อตุตฺโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๖๖. หีนวีริยนฺตํ นิพฺพรียํ จตุสฺส อิริยาปเถสฺส วีริยกรณฺวิรหิตํ ฯ

“หีนวีริยนฺตํ (ปทสฺส) “นิพฺพรียํ จตุสฺส อิริยาปเถสฺส วีริยกรณฺวิรหิตํ” (อติ อตุตฺโถ) ฯ

(อตุตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “นิพฺพรียํ ผู้มีความเพียรอันออกแล้ว วีริยกรณฺวิรหิตํ คือว่า ผู้เว้นแล้วจากการกระทำซึ่งความเพียร อิริยาปเถสฺส ในอิริยาบถ ท. จตุสฺส สี่” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “หีนวีริยนฺตํ ว่า “หีนวีริย” ดังนี้ ฯ

บทว่า “หีนวีริย” ความว่า “ผู้ไม่มีความเพียร คือ ผู้เว้นจากทำความเพียรในอิริยาบถ ทั้งสี่”

“หีนวีริย” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุตฺโถ “นิพฺพรียํ ก็ดี วีริยกรณฺวิรหิตํ ก็ดี วิเสสณะของ ปุคฺคัล จตุสฺส วิเสสณะของ อิริยาปเถสฺส วิสยาธาระใน วีริยกรณฺวิรหิตํ นิพฺพรียํ วิวริยะใน จตุสฺส อิริยาปเถสฺส วีริยกรณฺวิรหิตํ วิวระณ” อติ ศัพท์ สรุปะใน อตุตฺโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๖๗. ปสหตีติ อภิภาติ อชฺโฆตฺถติ ฯ

“ปสหตีติ (ปทสฺส) “อภิภาติ อชฺโฆตฺถติ” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “อภิภาติ ย่อมครอบงำ อชฺโฆตฺถติ คือว่า ย่อมท่วมทับ”
(อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ปสหตีติ ว่า “ปสหติ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “ปสหติ” ความว่า “ย่อมครอบงำ คือว่า ย่อมท่วมทับ”

“ปสหติ” สรุปะไน อิติฯ ศัพท์ สรุปะไน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะไน อตฺโถ “อภิภาติ กิติ อชฺโฆตฺถติ กิติ อาชยตบทกัตตฺวาจกของ มาโร อภิภาติ วิวริยะไน อชฺโฆตฺถติ วิวริณะ” อติศัพท์ สรุปะไน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๖๘. วาโต รุกฺขํ ทุพฺพลนฺติ พลววาโต ฉินฺนตณฺเฏ ชาตํ ทุพฺพลรุกฺขํ วิย ฯ

“วาโต รุกฺขํ ทุพฺพลนฺติ (คาถาปาทสฺส) “พลววาโต ฉินฺนตณฺเฏ ชาตํ ทุพฺพลรุกฺขํ (ปสหนฺโต) วิย” (อติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “พลววาโต วิย รวากะ อ.ลมอันมีกำลัง (ปสหนฺโต) รังควานอยู่ ทุพฺพลรุกฺขํ ซึ่งต้นไม้อันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว ชาตํ ต้นเกิดแล้ว ฉินฺนตณฺเฏ ไกล่เหวอันขาดแล้ว” (อติ) ดังนี้ (คาถาปาทสฺส) แห่งบาทแห่งพระคาถา “วาโต รุกฺขํ ทุพฺพลนฺติ ว่า “วาโต รุกฺขํ ทุพฺพล” ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า “วาโต รุกฺขํ ทุพฺพล” ความว่า “เหมือนลมแรงพัดต้นไม้ที่ไม่มีกำลังที่เกิดไกล่ริมหิวขาด”

“วาโต รุกฺขํ ทุพฺพล” สรุปะไน อิติฯ ศัพท์ สรุปะไน คาถาปาทสฺสฯ สามีสัมพันธะไน อตฺโถ “พลววาโต อุปมาลึงคัตถะ ฉินฺนตณฺเฏ วิสยาธาระไน ชาตํฯ วิเสสณะของ ทุพฺพล- รุกฺขํฯ อวุตตกัมมะไน ปสหนฺโตฯ วิเสสณะของ พลววาโต วิยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้า กับ พลววาโต ฉินฺนตณฺเฏ ชาตํ ทุพฺพลรุกฺขํ” อติศัพท์ สรุปะไน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๖๙. “ยถา หิ โส วาโต ตสฺส รุกฺขสฺส ปฺุผลพลฺลวาทินิปี ปาเตติ, ขุทฺทกสาขาปิ ภาณฺชติ, มหาสาขาปิ ภาณฺชติ, สมฺมิลฺปิ ตํ รุกฺขํ อุพฺพตเตตฺวา อุทฺธมฺมํ อโรสาขํ กตฺวา คจฺจติ; เอวเมว เอวรूपํ ปุคฺคํ อนฺโต อุปฺปนฺโน กิเลสฺมาโร ปสฺหติ; พลฺววาโต ทุพฺพลฺลวาทินิปี ปฺุผลพลฺลวาทิปาตํ วยิ ขุทฺทานุขุทฺทาปตฺติอาปชฺชนํปี กโรติ, ขุทฺทกสาขานิ วยิ นิสฺสคฺคิยาทิวาปตฺติอาปชฺชนํปี กโรติ, มหาสาขานิ วยิ เตรสสงฺฆาทิวาปชฺชนํปี กโรติ, อุพฺพตเตตฺวา อุทฺธมฺมํ เหฏฺฐาสาขํ กตฺวา ปาตํ วยิ ปาราชิกาปตฺติอาปชฺชนํปี กโรติ, สุวากฺขาตฺตสฺส นีหริตฺวา กติปาเหเนว คิหิภาวํ ปาเปติ; เอวรूपํ ปุคฺคํ กิเลสฺมาโร อตฺตโน วเส วตฺเตตีติ อตฺโต ๕

“ยถา หิ โส วาโต ตสฺส รุกฺขสฺส ปฺุผลพลฺลวาทินิปี (รุกฺขาวยวานิ) ปาเตติ, ขุทฺทกสาขาปิ ภาณฺชติ, มหาสาขาปิ ภาณฺชติ, สมฺมิลฺปิ ตํ รุกฺขํ อุพฺพตเตตฺวา อุทฺธมฺมํ อโรสาขํ กตฺวา คจฺจติ; เอวเมว เอวรूपํ ปุคฺคํ อนฺโต อุปฺปนฺโน กิเลสฺมาโร ปสฺหติ; (กิเลสฺมาโร) พลฺววาโต ทุพฺพลฺลวาทินิปี ปฺุผลพลฺลวาทิปาตํ (กิโรนฺโต) วยิ ขุทฺทานุขุทฺทาปตฺติอาปชฺชนํปี กโรติ, (พลฺววาโต) ขุทฺทกสาขานิ (กิโรนฺโต) วยิ นิสฺสคฺคิยาทิวาปตฺติอาปชฺชนํปี กโรติ, (พลฺววาโต) มหาสาขานิ (กิโรนฺโต) วยิ เตรสสงฺฆาทิวาปชฺชนํปี กโรติ, (พลฺววาโต รุกฺขํ) อุพฺพตเตตฺวา อุทฺธมฺมํ เหฏฺฐาสาขํ กตฺวา ปาตํ (กิโรนฺโต) วยิ ปาราชิกาปตฺติอาปชฺชนํปี กโรติ, สุวากฺขาตฺตสฺส นีหริตฺวา กติปาเหเนว คิหิภาวํ ปาเปติ; เอวรूपํ ปุคฺคํ กิเลสฺมาโร อตฺตโน วเส วตฺเตตีติ อตฺโต ๕

อตฺโต อ.ธธิบาย อิติ ว่า “หิ เหมือนอย่างว่า โส วาโต อ.ลมนั้น ปฺุผลพลฺลวาทินิปี (รุกฺขาวยวานิ) ยังส่วนของต้นไม้ ท. มีดอก ผล และใบอ่อนเป็นต้น ตสฺส รุกฺขสฺส ของต้นไม้นั้น ปาเตติ ย่อมให้ตกไปบ้าง, ภาณฺชติ ย่อมให้กราน ขุทฺทกสาขาปิ ซึ่งกิ่งอันเล็ก ท. บ้าง, ภาณฺชติ ย่อมให้กราน มหาสาขาปิ ซึ่งกิ่งอันใหญ่ ท. บ้าง, ตํ รุกฺขํ ยังต้นไม้นั้น สมฺมิลฺปิ อันเป็นไปกับด้วยราก อุพฺพตเตตฺวา ให้เพิกขึ้นแล้ว กตฺวา กระทำแล้ว อุทฺธมฺมํ ให้เป็นต้นไม้อันมีรากในเบื้องบน อโรสาขํ ให้มีกิ่งในเบื้องล่าง คจฺจติ ย่อมไป ยถา ฉนฺใด; กิเลสฺมาโร อ.มารคือกิเลส อุปฺปนฺโน อันเกิดขึ้นแล้ว อนฺโต ในภายใน ปสฺหติ ย่อมรั้งควาน ปุคฺคํ ซึ่งบุคคล เอวรूपํ ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป เอว เอว ฉนฺนั้นนั่นเทียว, (กิเลสฺมาโร) คือว่า อ.มารคือกิเลส กโรติ ย่อมกระทำ

ขุททาณขุททกาปตติอาปชชนปี ซึ่งการต้องซึ่งอาบัติเล็ก ๆ น้อย ๆ พลววาโต วีย ราวกะ อ.ลมอันมีกำลัง (โกรฺหโต) กระทำอยู่ ทุพฺพลรฺกขสฺส ปุพฺผลพลลวาทิ- ปาตน์ ซึ่งการยังส่วนแห่งต้นไม้มีดอก ผล และใบอ่อนเป็นต้น ของต้นไม้อันมีกำลัง อันโทษประทุษร้ายแล้ว ให้ตกไปบ้าง กโรติ ย่อมกระทำ นิสฺสคฺคิยาทิอาปตติ- อาปชชนปี ซึ่งการต้องซึ่งอาบัติมีนิสสัคคีย์เป็นต้น (พลววาโต) วีย ราวกะ อ.ลม อันมีกำลัง (โกรฺหโต) กระทำอยู่ ขุทฺทกสาขากณฺชนํ ซึ่งการหักรานซึ่งกิ่งเล็กบ้าง กโรติ ย่อมกระทำ เทรสสงฺฆาติเสสาปชชนปี ซึ่งการต้องซึ่งอาบัติสังฆาติเสส ๑๓ (พลววาโต) วีย ราวกะ อ.ลมอันมีกำลัง (โกรฺหโต) กระทำอยู่ มหาสาขากณฺชนํ ซึ่ง การหักรานซึ่งกิ่งใหญ่บ้าง กโรติ ย่อมกระทำ ปาราชิกาปตติอาปชชนปี ซึ่งการต้อง ซึ่งอาบัติปาราชิก นีหริตฺวา นำออกแล้ว สุวากฺขาทสฺสาณ จากพระศาสนาอันพระ ผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ปาเปติ ย่อมให้ถึง คิทธิกาว่า ซึ่งความเป็นแห่งคฤหัสถ์ กติปาเหณ เอว โดยวันเล็กน้อยนั้นเทียว (พลววาโต) วีย ราวกะ อ.ลมอันมีกำลัง (โกรฺหโต) กระทำอยู่ (รฺกขํ) อุพฺพตฺเตตฺวา อุทฺธมฺลํ เหมฺจฺจาสาขํ กตฺวา ปาตน์ ซึ่งการ- ยังต้นไม้ ให้เพิกขึ้นแล้ว กระทำแล้ว ให้มีรากในเบื้องบน ให้มีกิ่งในภายใต้ -ให้ตกไปบ้าง, กิเลสฺมาโร อ.มารคือกิเลส ปุคฺคํ ยังบุคคล เอวรูปํ ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป วตฺเตติ ย่อมให้เป็นไป วเส ในอำนาจ อตฺตโน ของตน” อิติ ดังนี้ ฯ

อธิบายว่า “เหมือนอย่างว่า ลมนั้น ทำให้ส่วนของต้นไม้มีดอก ผล และใบอ่อนเป็นต้น ของต้นไม้ให้ตกลงไปบ้าง หักกิ่งเล็ก ๆ บ้าง หักกิ่งใหญ่บ้าง ถอนต้นไม้พร้อม กับรากไม้ทำให้มีรากขึ้นข้างบน กิ่งลงล่างแล้วพัดไป ฉันท, กิเลสมารที่เกิดขึ้นภายใน ย่อมรังควานบุคคลผู้มีสภาพเช่นนี้ ฉันทนั้นนั่นแหละ คือว่า กิเลสมารย่อมทำการต้อง อาบัติเล็ก ๆ น้อย ๆ เหมือนลมมีกำลังทำการพัดส่วนของต้นไม้มีดอก ผล และใบอ่อน เป็นต้น ของต้นไม้ที่มีกำลังทรมานให้ตกไปบ้าง ย่อมทำการต้องอาบัตินิสสัคคีย์เป็นต้น เหมือนลมมีกำลังย่อมทำการหักรานกิ่งเล็กบ้าง ย่อมทำการต้องอาบัติสังฆาติเสส ๑๓ เหมือนลมมีกำลังทำการหักกิ่งใหญ่บ้าง ย่อมทำการต้องอาบัติปาราชิก เหมือนลมมี กำลังทำการถอนต้นไม้ ทำให้มีรากข้างบน มีกิ่งข้างล่าง แล้วให้ล้มไป นำออกจากพระ ศาสนาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ให้ถึงความเป็นคฤหัสถ์โดยวันเล็กน้อยนั้น แหละบ้าง กิเลสมารทำบุคคลผู้มีสภาพเช่นนี้ให้เป็นไปในอำนาจของตน” ดังนี้

“หิศัพท์ ตัปฺปภาฏิกกรรมโชตกะ โส วิเสสณะของ วาโต๑ เหตุกัตตานิ ปาเตติ และสุทรกัตตานิ ภณฺชติ และคจฺจติ ปาเตติ อาชยตบทเหตุกัตตฺตฺวาจก ภณฺชติ สองบท กัตติ คจฺจติ กัตติ อาชยตบทกัตตฺตฺวาจก ยถา อุปมาโชตกะ ตสฺส วิเสสณะของ รุกฺขสฺส๑ สามีสัมพันธะใน ปุปฺผลปลฺลวาทินิ๑ วิเสสณะของ รุกฺขชวาวานิ๑ การิตกัมมะใน ปาเตติ อปี สามศัพท์ อเปกขัตตเถเข้ากัป ปุปฺผลปลฺลวาทินิ ชุทฺทกสาชา และ มหาสาชา ชุทฺทกสาชา อวุตตกัมมะใน ภณฺชติ มหาสาชา อวุตตกัมมะใน ภณฺชติ อปีศัพท์ อเปกขัตตเถเข้ากัป สมฺมัล๑ กัตติ ตํ กัตติ วิเสสณะของ รุกฺข๑ การิตกัมมะใน อุพฺพตเตตฺตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา อุทฺธมฺมัล กัตติ อโรสาช กัตติ วิกิตกัมมะใน กตฺวา๑ สมานกาลกิริยาใน คจฺจติ; อุปฺปนฺโน วิเสสณะของ กิเลสมาโร๑ สุทรกัตตานิ ปสฺหติ๑ อาชยตบทกัตตฺตฺวาจก เอวเมว อุปฺเมยโชตกะ เอวรूपิ วิเสสณะของ ปุคฺคัล๑ อวุตตกัมมะใน ปสฺหติ อนฺโต อาชาระใน อุปฺปนฺโน, กิเลสมาโร สุทรกัตตานิ กโรติ และเหตุกัตตานิ ปาเปติ กโรติ สึบท อาชยตบทกัตตฺตฺวาจก ปาเปติ อาชยตบทเหตุกัตตฺตฺวาจก พลววาโต อุปมาลึงคัตถะ ทุพฺพลรุกฺขสฺส สามีสัมพันธะใน ปุปฺผลปลฺลวาทิปาตนิ อวุตตกัมมะใน กโรนฺโต๑ วิเสสณะของ พลววาโต วยศัพท์ อุปมาโชตกะ เข้ากัป พลววาโต ทุพฺพลรุกฺขสฺส ปุปฺผลปลฺลวาทิปาตนิ กโรนฺโต, ชุทฺทานุชุทฺทกาปตฺติอาปชฺชนํ อวุตตกัมมะใน กโรติ อปีศัพท์ อเปกขัตตเถเข้ากัป ชุทฺทานุชุทฺทกาปตฺติอาปชฺชนํ, พลววาโต อุปมาลึงคัตถะ ชุทฺทกสาชาภณฺชนํ อวุตตกัมมะใน กโรนฺโต๑ วิเสสณะของ พลววาโต วยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากัป พลววาโต ชุทฺทกสาชาภณฺชนํ กโรนฺโต, นิสฺสคฺคิยาทีอาปตฺติอาปชฺชนํ อวุตตกัมมะใน กโรติ อปีศัพท์ อเปกขัตตเถเข้ากัป นิสฺสคฺคิยาทีอาปตฺติอาปชฺชนํ, พลววาโต อุปมาลึงคัตถะ มหาสาชาภณฺชนํ อวุตตกัมมะใน กโรนฺโต๑ วิเสสณะของ พลววาโต วยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากัป พลววาโต มหาสาชาภณฺชนํ กโรนฺโต, เตรสสงฺฆาทีเสสาปชฺชนํ อวุตตกัมมะใน กโรติ อปีศัพท์ อเปกขัตตเถเข้ากัป เตรสสงฺฆาทีเสสาปชฺชนํ, พลววาโต อุปมาลึงคัตถะ รุกฺขํ การิตกัมมะใน อุพฺพตเตตฺตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา อุทฺธมฺมัล กัตติ เหฏฺฐจาสาช กัตติ วิกิตกัมมะใน กตฺวา๑ สมานกาลกิริยาใน กโรนฺโต ปาตนิ อวุตตกัมมะใน กโรนฺโต๑ วิเสสณะของ พลววาโต วยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากัป พลววาโต รุกฺขํ อุพฺพตเตตฺตฺวา อุทฺธมฺมัล เหฏฺฐจาสาช กตฺวา ปาตนิ กโรนฺโต, ปาราชีกาปตฺติอาปชฺชนํ อวุตตกัมมะใน กโรติ อปีศัพท์ อเปกขัตตเถเข้ากัป ปาราชีกาปตฺติอาปชฺชนํ,

สุวาทสาสนา อปาทานโน นีหริตวาๆ ปุพพกาลกิริยาโน ปาเปติ เอวตัพพท
 อวธารณะเข้ากับ กติปาเหนงๆ ตติยาวิเสสนะโน ปาเปติ คิหิภาว สัมปาปญญีกัมมะ
 ใน ปาเปติ, เอวรูป ปุคฺคัล อนุโต อุปปนโน กิเลสमारो ปสฺหติ วิวริยะโน พลว-
 วาโต ทุพฺพผลรฺกขสฺส ปุพฺพผลปลฺลวาทิปาตโน วิย ขุทฺททานุขุทฺทกาปตฺติอาปฺชชนปี
 กโรติ, ขุทฺททกสาขากณฺชน วิย นิสฺสคฺคิยาทีกาปตฺติอาปฺชชนปี กโรติ, มหาสาขาก-
 กณฺชน วิย เตรสสงฺฆาทีกเสสาปฺชชนปี กโรติ, อุพฺพตฺเตตฺตวา อุทฺธมฺมัล เหนฺจฺจาสาข
 กตฺวา ปาตโน วิย ปาราชิกาปตฺติอาปฺชชนปี กโรติ, สุวาทสาสนา นีหริตวา
 กติปาเหนง คิหิภาว ปาเปติๆ วิวริยะ; กิเลสमारो เหตุกัตตาโน วตฺเตติๆ อาชยาต-
 บทเหตุกัตตฺวาจก เอวรูป วิเสสนะของ ปุคฺคัลๆ การิตกัมมะโน วตฺเตติ อตฺตโน
 สามีสัมพันธะโน วเสจ วิสยาธาระโน วตฺเตติ” อิติศัพท์ สฺรฺปะโน อตฺโถจฺจ ลิงคัตถะ ๗

๗๐. **อสุภานุปัสสินฺติ** ทสฺสุ อสุภสฺสุ อญฺญตรํ อสุภํ ปสฺสนฺตํ, ปฏิกฺกุลมนสิกาเร ยุตฺตํ,
 เกเส อสุภโต ปสฺสนฺตํ, โลเม นฺเช ทนฺเต ตจฺจ วณฺณํ สณฺจจํ อสุภโต ปสฺสนฺตํ ๗

“**อสุภานุปัสสินฺติ** (ปทสฺส) “ทสฺสุ อสุภสฺสุ (อารมฺมณฺสฺ) อญฺญตรํ อสุภํ (อารมฺมณฺ) ปสฺสนฺตํ,
 ปฏิกฺกุลมนสิกาเร ยุตฺตํ, เกเส อสุภโต ปสฺสนฺตํ, โลเม นฺเช ทนฺเต ตจฺจ วณฺณํ สณฺจจํ
 อสุภโต ปสฺสนฺตํ” (อติ อตฺโถ) ๗

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**ปสฺสนฺตํ** ผู้เห็นอยู่ **ทสฺสุ อสุภสฺสุ (อารมฺมณฺสฺ)**
อญฺญตรํ อสุภํ (อารมฺมณฺ) ซึ่ง- ในอารมณฺ ท. อันไม่งาม สิบหนา -อารมณฺ อันไม่
 งาม อยางใดอยางหนึ่ง, **ยุตฺตํ** คือว่าผู้ประกอบแล้ว **ปฏิกฺกุลมนสิกาเร** ในการกระทำ
 ไว้ในใจโดยความเป็นของปฏิกฺกุล, **ปสฺสนฺตํ** คือว่าผู้เห็นอยู่ **เกเส** ซึ่งผม ท. **อสุภโต**
 โดยความเป็นของไม่งาม, **ปสฺสนฺตํ** ผู้เห็นอยู่ **โลเม** ซึ่งขน ท. **นฺเช** ซึ่งเล็บ ท.
ทนฺเต ซึ่งฟัน ท. **ตจฺจ** ซึ่งหนึ่ง **วณฺณํ** ซึ่งวรรณะ **สณฺจจํ** ซึ่งทรวดทรง **อสุภโต**
 โดยความเป็นของไม่งาม” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**อสุภานุปัสสินฺติ** ว่า
 “**อสุภานุปัสสินฺติ**” ดังนี้ ๗

บทว่า “**อสุภานุปัสสินฺติ**” ความว่า “ผู้เห็นในบรรดาอารมณฺอสุภะ ๑๐ ประการ อารมณฺ
 อสุภะอยางใดอยางหนึ่ง คือว่าผู้ประกอบในการทำให้ไว้ในใจว่าเป็นของปฏิกฺกุล ได้แก่

ผู้เห็นผมทั้งหลายโดยความเป็นของไม่งาม ผู้เห็นชนทั้งหลาย เล็บทั้งหลาย ฟันทั้งหลาย หน้าง วรรณะ ทรวดทรงสัณฐาน โดยความเป็นของไม่งาม”

“อสุภานุปัสสี” สรูปะใน อิติ ๆ ศัพท์ สรูปะใน ปทสฺส ๆ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “ทสฺส กิติ อสุภสฺส กิติ วิเสสนะของ อารมฺมณฺสฺส นิตฺถารณฺสฺส ใน อญฺจตรํ อสุภํ อารมฺมณฺ อญฺจตรํ กิติ อสุภํ กิติ วิเสสนะของ อารมฺมณฺสฺส นิตฺถารณฺสฺส และอวุตตกัมมะใน ปสฺสนุตฺตํ วิเสสนะของ ปุคฺคณฺ, ปฏิกฺกุลมนสิกาเร วิสยาธาระใน ยุตฺตํ วิเสสนะของ ปุคฺคณฺ, เกส อวุตตกัมมะใน ปสฺสนุตฺตํ อสุภโต ตติยาวิเสสนะใน ปสฺสนุตฺตํ วิเสสนะของ ปุคฺคณฺ ปสฺสนุตฺตํ วิวรียะใน ยุตฺตํ วิวรณะและวิวรียะใน ปสฺสนุตฺตํ วิวรณะ, โลเม กิติ นเข กิติ ทนฺเต กิติ ตจฺจ กิติ วณฺณ กิติ สณฺจานํ กิติ อวุตตกัมมะใน ปสฺสนุตฺตํ อสุภโต ตติยาวิเสสนะใน ปสฺสนุตฺตํ” อิติศัพท์ สรูปะใน อตฺโถ ๆ ลิงคัตถะ ๗

๗๑. **อินฺทฺริเยสฺสุติ** ฉสุ อินฺทฺริเยสฺสุ ๗

“อินฺทฺริเยสฺสุติ (ปทสฺส) “ฉสุ อินฺทฺริเยสฺสุ” (อิติ อตฺโถ) ๗

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “อินฺทฺริเยสฺสุ ในอินฺทฺริยํ ท. ฉสุ หก” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อินฺทฺริเยสฺสุติ ว่า “อินฺทฺริเยสฺสุ” ดังนี้ ๗

บทว่า “อินฺทฺริเยสฺสุ” ความว่า “ในอินฺทฺริยํ ๖”

“อินฺทฺริเยสฺสุ” สรูปะใน อิติ ๆ ศัพท์ สรูปะใน ปทสฺส ๆ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “ฉสุ วิเสสนะของ อินฺทฺริเยสฺส วิสยาธาระใน สฺสวฺตฺ” อิติศัพท์ สรูปะใน อตฺโถ ๆ ลิงคัตถะ ๗

๗๒. **สฺสวฺตฺนฺติ** นิมิตฺตคฺคาหาทิวริหิตํ ปิหิตทวารํ ๗

“สฺสวฺตฺนฺติ (ปทสฺส) “นิมิตฺตคฺคาหาทิวริหิตํ ปิหิตทวารํ” (อิติ อตฺโถ) ๗

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “นิมิตฺตคฺคาหาทิวริหิตํ ผู้เว้นแล้วจากการถือมีการถือ โดยนิमितเป็นต้น ปิหิตทวารํ คือว่าผู้มีทวารอันปิดแล้ว” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สฺสวฺตฺนฺติ ว่า “สฺสวฺตฺ” ดังนี้ ๗

บทว่า “สฺสวฺตฺ” ความว่า “ผู้เว้นจากการถือเอาโดยนิमितเป็นต้น คือว่าผู้ปิดทวารแล้ว”

“สุสวัต” สรูปะใน อิติฯ ศัพท์ สรูปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “นิมิตตคคาหาทิวิริหิตํ กิติ ปิหิตทวารํ กิติ วิเสสนะของ ปุคฺคํ นิมิตตคคาหาทิวิริหิตํ วิริยะใน ปิหิตทวารํ วิริณะ” อิติศัพท์ สรูปะใน อตุโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

.....
.....
.....

๗๓. อมตตณฺณตาปฏิกฺขเณ โภชนมฺหิ จ มตตณฺณํ ฯ

มตตณฺณํ ผู้รู้ซึ่งประมาณ โภชนมฺหิ ในโภชนะ อมตตณฺณตาปฏิกฺขเณ โดยความเป็นปฏิปักษ์ต่อความเป็นแห่งบุคคลผู้ไม่รู้ซึ่งประมาณ จ ด้วย ฯ

ผู้รู้ประมาณในโภชนะ โดยความเป็นปฏิปักษ์ต่อความเป็นผู้ไม่รู้ประมาณ

อมตตณฺณตาปฏิกฺขเณ ตติยาวิเสสนะใน มตตณฺณํ โภชนมฺหิ วิสยาธาระใน มตตณฺณํฯ วิเสสนะของ ปุคฺคํ จศัพท์ ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ อมตตณฺณตาปฏิกฺขเณ โภชนมฺหิ มตตณฺณํ ฯ

.....
.....
.....

๗๔. สทฺธนฺติ กมฺมสฺส เจว ผลสฺส จ สทฺทหนลกฺขณาย โลกฺยสทฺธาเย เจว ตีสุ วตฺถุสุ อเวจฺจปฺปสาทสงฺฆาตาย โลกุตฺตรสทฺธาเย จ สมฺนฺนาคตํ ฯ

“สทฺธนฺติ (ปทสฺส) “กมฺมสฺส เจว ผลสฺส จ สทฺทหนลกฺขณาย โลกฺยสทฺธาเย เจว ตีสุ วตฺถุสุ อเวจฺจปฺปสาทสงฺฆาตาย โลกุตฺตรสทฺธาเย จ สมฺนฺนาคตํ” (อติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “สมฺนฺนาคตํ ผู้มาตามพร้อมแล้ว โลกฺยสทฺธาเย ด้วยศรัทธาอันเป็นโลกิยะ กมฺมสฺส เจว ผลสฺส จ สทฺทหนลกฺขณาย อันมีความเชื่อ ซึ่งกรรมด้วยนั้นเทียว ซึ่งผลด้วย เป็นลักษณะ จ เหว ด้วยนั้นเทียว โลกุตฺตรสทฺธาเย ด้วยศรัทธาอันเป็นโลกุตระ อเวจฺจปฺปสาทสงฺฆาตาย อันอันบัณฑิตนับพร้อมแล้วว่า ความเลื่อมใสอันไม่คลอนแคลน วตฺถุสุ ในวัตถุ ท. ตีสุ สาม จ ด้วย” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สทฺธนฺติ ว่า “สทฺธิ” ดังนี้ ฯ

บทว่า “**สทฺธํ**” ความว่า “ผู้ประกอบด้วยโลกยศรัทธาที่มีความเชื่อกรรมและผลของกรรมเป็นลักษณะ และโลกุตระศรัทธา กล่าวคือความเลื่อมใสที่ไม่คลอนแคลนในพระรัตนตรัย”

“**สทฺธํ**” สรุประใน อิติฯ ศัพท์ สรุประใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “กมฺมสฺส กิตฺติผลสฺส กิตฺติ จัณฺฐิอุตฺตตกัมมะใน สทฺทหน- เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ จฯ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ กมฺมสฺส และ ผลสฺส สทฺทหนลกฺขณาย วิเสสณะของ โลกียสทฺธาฯ ตติยาวิเสสณะใน สมณฺนาคตํ เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ จฯ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ โลกียสทฺธาฯ และโลกุตฺตรสทฺธาฯ ติสฺ วิเสสณะของ วตฺถุสฺสฯ วิสยาชาระใน อเวจฺจปฺปสาทสงฺขาตยาฯ วิเสสณะของ โลกุตฺตรสทฺธาฯ ตติยาวิเสสณะใน สมณฺนาคตํฯ วิเสสณะของ ปุคฺคลํ” อิติศัพท์ สรุประใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ๗

.....
.....
.....

๗๕. **อารทฺฐวิริยฺหฺติ** ปคฺคหิตวิริยํ ปริปฺญณฺวิริยํ ๗

“**อารทฺฐวิริยฺหฺติ** (ปทสฺส) “**ปคฺคหิตวิริยํ** **ปริปฺญณฺวิริยํ**” (อิติ อตฺโถ) ๗

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “**ปคฺคหิตวิริยํ** ผู้มีความเพียรอันตนประคองแล้ว **ปริปฺญณฺวิริยํ** คือว่าผู้มีความเพียรอันเต็มรอบแล้ว” (อิติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**อารทฺฐวิริยฺหฺติ** ว่า “**อารทฺฐวิริยํ**” ดังนี้ ๗

บทว่า “**อารทฺฐวิริยํ**” ความว่า “ผู้ประคองความเพียร คือว่า ผู้มีความเพียรที่เต็มบริบูรณ์”

“**อารทฺฐวิริยํ**” สรุประใน อิติฯ ศัพท์ สรุประใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “**ปคฺคหิตวิริยํ** กิตฺติ **ปริปฺญณฺวิริยํ** กิตฺติ วิเสสณะของ ปุคฺคลํ **ปคฺคหิตวิริยํ** **วิริยะ**ใน **ปริปฺญณฺวิริยํ**ฯ **วิริยณะ**” อิติศัพท์ สรุประใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ๗

.....
.....
.....

๗๖. ตั เวติ ตั เอวรูป ปุคฺคัล ๕

“ตั เวติ (ปทสฺส) “ตั เอวรูป ปุคฺคัล” (อติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**ปุคฺคัล** ซึ่งบุคคล **ตั** นั้น **เอวรูป** คือว่า ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “**ตั เวติ** ว่า “**ตั เว**” ดังนี้ ๕

บทว่า “**ตั เว**” ความว่า “บุคคลนั้น คือว่า ผู้เห็นปานนี้”

“**ตั เว**” สรุปะใน อิติ ๑ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺส ๑ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “**ตั** ก็ดี **เอวรูป** ก็ดี วิเสสนะของ **ปุคฺคัล** ๑ อวุตตกัมมะใน ปสหติ **ตั** วิริยะใน **เอวรูป** ๑ **วิวรรณะ**” อิติ ศัพท์ สรุปะใน อตุโถ ๑ ลิงคัตถะ ๕

๗๗. “ยถา ทุพฺพลวาโต สณฺฑิกํ ปหฺรณฺโต เอกขณํ เสลฺลํ จาเลตุํ น สกฺโกติ; ตถา อพฺภนฺตเร อุปฺปชฺชมาโนปิ ทุพฺพลกิเลสมาโร นปฺปสหติ โขภะตุํ กมฺเปตุํ จาเลตุํ น สกฺโกตีติ อตุโถ ๕

“ยถา ทุพฺพลวาโต สณฺฑิกํ ปหฺรณฺโต เอกขณํ เสลฺลํ (ปพฺพตฺ) จาเลตุํ น สกฺโกติ; ตถา อพฺภนฺตเร อุปฺปชฺชมาโนปิ ทุพฺพลกิเลสมาโร น ปสหติ โขภะตุํ กมฺเปตุํ จาเลตุํ น สกฺโกตีติ อตุโถ ๕

อตุโถ อ.อธิบาย อิติ ว่า “**ทุพฺพลวาโต** อ.ลมอันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว **ปหฺรณฺโต** พัดอยู่ **สณฺฑิกํ** ค่อยๆ **น สกฺโกติ** ย่อมไม่อาจ **เอกขณํ เสลฺลํ (ปพฺพตฺ)** **จาเลตุํ** เพื่ออัน-ยังภูเขา อันประกอบแล้วด้วยศิลา อันเป็นแห่งที่บ-ให้ไหว **ยถา** ฉนฺไต, **ทุพฺพลกิเลสมาโร** อ.มารคือกิเลสอันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว **อุปฺปชฺชมาโนปิ** แม้อันเกิดขึ้นอยู่ **อพฺภนฺตเร** ในภายใน **น ปสหติ** ย่อมไม่รังควาน **น สกฺโกติ** คือว่า ย่อมไม่อาจ **โขภะตุํ** เพื่ออันให้หวั่นไหว **กมฺเปตุํ** คือว่าเพื่ออันให้เคลื่อนไหว **จาเลตุํ** คือว่าเพื่ออันให้สะเทือน **ตถา** ฉนฺตนั้น” อิติ ดังนี้ ๕

อธิบายว่า “ลมที่ไม่แรง พัดเบาๆ ย่อมไม่สามารถเพื่อจะทำให้ภูเขาศิลาแห่งที่บหวั่นไหวได้ ฉนฺไต, กิเลสมารที่ไม่มีกำลัง แม้เกิดในภายใน ย่อมไม่รังควาน คือว่าไม่สามารถเพื่อจะทำให้หวั่นไหว คือให้เคลื่อนไหว ได้แก่ให้สั่นสะเทือนได้ ฉนฺตนั้น”

“ทพพลวาโต สุททกัตตานิ สกโกติ ๆ อาชยาตบทกัตตวาจก ยถา อุปมาโชตกะ สณิกั กิริยาวิเสสณะใน ปหรนโต ๆ อัมภันตกริยาของ ทพพลวาโต เอกมณ กิติ สลั กิติ วิเสสณะของ ปพพต ๆ การิตกัมมะใน จาเลต ๆ ตุมัตถสัมปทานใน สกโกติ นคัพท ปฏิเสระใน สกโกติ, อปคัพท อเปกชัตถะเข้ากับ อุปปชชมาโน ๆ วิเสสณะของ กิเลส- มาโร ทพพลกิเลสมาโร ๆ สุททกัตตานิ ปสหติ และสกโกติ ปสหติ กิติ สกโกติ กิติ อาชยาตบทกัตตวาจก ตถา อุปเมยโยชตกะ อพภนตเร วิสยาธาระใน อุปปชชมาโน นคัพท ปฏิเสระใน ปสหติ โขเภต กิติ กมเปต กิติ จาเลต กิติ ตุมัตถสัมปทานใน สกโกติ นคัพท ปฏิเสระใน สกโกติ โขเภต วิวริยะใน กมเปต ๆ วิวระณะและวิวริยะใน จาเลต ๆ วิวระณะ นปปสหติ วิวริยะใน โขเภต กมิเปต จาเลต น สกโกติ ๆ วิวระณะ” อิตคัพท สรุปะใน อตุโถ ๆ ลิงคัตถะ ฯ

๗๘. ตาปี โข ตสฺส ปุราณหุติยิกา เถร์ ปริวาเรตฺวา “ตฺวํ กํ อาปุจฺจิตฺวา ปพฺพชิตฺวา ? อิทานิ คิหิ ภาวิสฺสสิ น ภาวิสฺสสิตฺวาทีนํ วตฺวา กาสายานิ นีหริตฺวากามา อเหสฺสุ ฯ

ตาปี โข ตสฺส (มหากาลสฺส) ปุราณหุติยิกา เถร์ ปริวาเรตฺวา “ตฺวํ กํ อาปุจฺจิตฺวา ปพฺพชิตฺวา (อสิ) ? อิทานิ (ตฺวํ) คิหิ ภาวิสฺสสิ (อุทาหุ ตฺวํ คิหิ) น ภาวิสฺสสิตฺวาทีนํ (วจนานิ) วตฺวา กาสายานิ นีหริตฺวากามา อเหสฺสุ ฯ

ปุราณหุติยิกา อ.ภรรยาเก่า ท. ตสฺส (มหากาลสฺส) ของพระมหากาลนั้น ตาปี โข แม่เหล่านั่นแล ปริวาเรตฺวา แวดล้อมแล้ว เถร์ ซึ่งพระเถระ วตฺวา กล่าวแล้ว (วจนานิ) ซึ่งคำ ท. อิตฺวาทีนํ เป็นต้นว่า “ตฺวํ อ.ท่าน อาปุจฺจิตฺวา อํลาแล้ว กํ ซึ่งใคร ปพฺพชิตฺวา เป็นผู้บวชแล้ว (อสิ) ย่อมเป็น, อิทานิ ในกาลนี้ (ตฺวํ) อ.ท่าน คิหิ เป็นคฤหัสถ์ ภาวิสฺสสิ จักเป็น, (อุทาหุ) หรือว่า (ตฺวํ) อ.ท่าน คิหิ เป็นคฤหัสถ์ น ภาวิสฺสสิ จักไม่เป็น” อิติ ดังนี้ นีหริตฺวากามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันนำออก กาสายานิ ซึ่งผ้ากาสาเย ท. อเหสฺสุ ได้เป็นแล้ว ฯ

พวกภรรยาเก่าของพระมหากาลนั้นแม่เหล่านั่นแล แวดล้อมพระเถระ กล่าวคำเป็นต้น ว่า “ท่านลาใครบวช, ตอนนี ท่านจักเป็นคฤหัสถ์หรือจักไม่เป็น” ได้เป็นผู้ใคร่เพื่อจะนำ ผ้ากาสาเยทั้งหลายออก

อปีศัพท อเปกชัตถะเข้ากับ ตาๆ วิเสสนะของ ปุราณหุติยิกาๆ สุทธกัตตาใน อเหสิ์ๆ
 อาชยาตบทกัตตุวาจก โชศัพท วจนาลังการะ ตสส วิเสสนะของ มหากาลสสุๆ
 สามีสัมพันธะใน ปุราณหุติยิกา เถร์ อวุตตกัมมะใน ปริวาเรตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน
 วตวา “ตวั สุทธกัตตาใน อสิ์ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก กั อวุตตกัมมะใน อาปุจฉิตวาๆ
 ปุพพกาลกิริยาใน ปพพชิตะๆ วิกตีกัตตาใน อสิ, อิทานิ กาลสสัตตมี ตวั สุทธกัตตา
 ใน ภวิสสุสิ์ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก คีหิ วิกตีกัตตาใน ภวิสสุสิ อุทาหุ ปุจฉนัตถะ
 ตวั สุทธกัตตาใน ภวิสสุสิ์ๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก คีหิ วิกตีกัตตาใน ภวิสสุสิ นศัพท
 ปฏิเสษะใน ภวิสสุสิ” อิติศัพท สรุปะเน อาทีน วจนานิ อาทีน วิเสสนะของ วจนานิๆ
 อวุตตกัมมะใน วตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อเหสิ์ กาสายานิ อวุตตกัมมะใน นีหริตุ-
 นีหริตุกามา วิกตีกัตตาใน อเหสิ์ ๫

.....

๗๙.

เถโร ตาส์ อาการิ สลลกุเขตวา นิสินฺหาสนา วุฏฺฏาย อิทธิยา อุปฺปติตวา
 กุฎฺฎาคารกณฺณิกั ภินฺทิตวา อากาเสน คนฺตวา, สตุถฺริ คาถา ปรีโยสาเปนฺเตเยว,
 สตุถฺ สุวณฺณวณฺณ สรีริ อภิตฺถวณฺโต โอตฺริตวา ตถาคตฺสฺส ปาเท วนฺทิ ๫

เถโร ตาส์ (อิตฺถินฺ) อาการิ สลลกุเขตวา นิสินฺหาสนา วุฏฺฏาย อิทธิยา อุปฺปติตวา กุฎฺฎาคาร-
 กณฺณิกั ภินฺทิตวา อากาเสน คนฺตวา, สตุถฺริ คาถา ปรีโยสาเปนฺเตเยว, สตุถฺ สุวณฺณวณฺณ
 สรีริ อภิตฺถวณฺโต โอตฺริตวา ตถาคตฺสฺส ปาเท วนฺทิ ๫

เถโร อ.พระเถระ สลลกุเขตวา กำหนดแล้ว อาการิ ซึ่งอาการ ตาส์ (อิตฺถินฺ) ของ
 หญิง ท. เหล่านั้น วุฏฺฏาย ลุกขึ้นแล้ว นิสินฺหาสนา จากอาสนะเป็นที่นั้น อุปฺปติตวา
 เหาะขึ้นไปแล้ว อิทธิยา ด้วยฤทธิ์ ภินฺทิตวา ทำลายแล้ว กุฎฺฎาคารกณฺณิกั ซึ่ง
 ช่อฟ้าแห่งเรือนยอด คนฺตวา ไปแล้ว อากาเสน โดยอากาศ, สตุถฺริ ครั้นเมื่อพระ
 ศาสดา คาถา ยิงพระคาถา ท. ปรีโยสาเปนฺเต เหว ให้สิ้นสุตลงรอบอยู่นั้นเทียว,
 อภิตฺถวณฺโต ชมเชยอยู่ สรีริ ซึ่งพระสรีระ สุวณฺณวณฺณ อันมีวรรณะเพียงตั้งวรรณะ
 แห่งทอง สตุถฺ ของพระศาสดา โอตฺริตวา ข้ามลงแล้ว วนฺทิ ถวายบังคมแล้ว ปาเท
 ซึ่งพระบาท ท. ตถาคตฺสฺส ของพระตถาคต ๫

พระเถระกำหนดอาการของพวกหญิงเหล่านั้น ลุกขึ้นจากอาสนะที่หนึ่ง เหาะขึ้นด้วย ฤทธิ์ ทำลายข้อฟ้าเรือนยอด ไปทางอากาศ, เมื่อพระศาสดาทำให้พระคาถาทั้งหลาย จบลงอยู่นั้นแหละ, ชมเชยพระสรีระที่มีวรรณเพียงดั่งวรรณแห่งทองของพระศาสดา ข้ามลง ถวายบังคมคู่พระบาทของพระตถาคต

เถโร สุทธกัตตาใน วนฺทิจฺจ อาชยตบทกัตตฺวาจก ตาสฺม วิเสสนะของ อิตฺถีนํจฺจ สามี- สัมพันธะใน อาการํจฺจ อวุตตกัมมะใน สลลฺกฺเขตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน วุฏฺฏจาย นิสินฺนาสนา อปาทานใน วุฏฺฏจายจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปฺปติตฺวา อิทฺธิยา ภาวะใน อุปฺปติตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ฆนฺทิตฺวา กุฏฺฏาคารกณฺณิกํ อวุตตกัมมะใน ฆนฺทิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา อากาเสน ตติยาวิเสสนะใน คนฺตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อภิตฺถวนฺโต, สตฺถฺริ ลักขณะใน ปรีโยสาเปนฺเต คาถา การิตกัมมะใน ปรีโยสาเปนฺเตจฺจ ลักขณกิริยา เอวศัพฺทํ อวธารณะเข้ากับ ปรีโยสาเปนฺเต, สตฺถฺถุ สามีสัมพันธะใน สรีรํ สุวณฺณวณฺณํ วิเสสนะของ สรีรํจฺจ อวุตตกัมมะใน อภิตฺถวนฺโตจฺจ อัมภันตฺรกิริยาของ เถโร โอตฺริตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทิจฺจ ตถาคตฺตฺส สามีสัมพันธะใน ปาเทจฺจ อวุตต- กัมมะใน วนฺทิจฺจ ฯ

๘๐. คาถาปริโยसानะ สมฺปตฺตภิกฺขุ โสตาปตฺติผลาที่สุ ปตฺติฏฺฐหีสฺสูติ ฯ

คาถาปริโยसानะ สมฺปตฺตภิกฺขุ โสตาปตฺติผลาที่สุ (อริยมลฺลสุ) ปตฺติฏฺฐหีสฺสูติ ฯ

คาถาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา **สมฺปตฺตภิกฺขุ** อ.ภิกษุผู้ ถึงพร้อมแล้ว ท. **ปตฺติฏฺฐหีสฺสู** ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว (อริยมลฺลสุ) ในอริยมล ท. **โสตาปตฺติ- ผลาที่สุ** มีโสตาปตฺติผลเป็นต้น **อิตฺติ** ดังนี้แล ฯ

ในเวลาจบพระคาถา พวกภิกษุผู้ถึงพร้อมแล้ว ตั้งอยู่ในอริยมลทั้งหลายมีโสตาปตฺติ ผลเป็นต้น ดังนี้แล

คาถาปริโยसानะ กาลสํตฺตมีใน ปตฺติฏฺฐหีสฺสู สมฺปตฺตภิกฺขุ สุทธกัตตาใน ปตฺติฏฺฐหีสฺสูจฺจ อาชยตบทกัตตฺวาจก โสตาปตฺติผลาที่สุ วิเสสนะของ อริยมลฺลสุจฺจ วิสยาธาระใน ปตฺติฏฺฐหีสฺสู อิตฺติศัพฺทํ สมาปนะ ฯ

จุลกาลมหากาลวตุ ๗

จุลกาลมหากาลวตุ (นิมิต্ত) ๗

จุลกาลมหากาลวตุ อ.เรื่องแห่งพระจุลกาลและพระมหากาล (นิมิต্ত) จบแล้ว ๗

จุลกาลมหากาลวตุ สุกตัตตาใน นิมิต্ত กิตบทกัตตวาจก ๗

จบเรื่องพระจุลกาลและพระมหากาล

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาส และศัพท์ติด

จุลกาลมหากาลวตถุ

เป็นฉันทวิธีตีปริสส์มาส โดยมีอิทธิไตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จุลกาลโล จ มหากาลโล จ จุลกาลมหากาล. (จุลกาล + มหากาล) อิทธิไตรโยคทวันทสมาส

จุลกาลโล จ อ.พระจุลกาลด้วย มหากาลโล จ อ.พระมหากาลด้วย จุลกาลมหากาลา ชื่อว่า จุลกาลมหากาล. (พระจุลกาลและพระมหากาล)

๒. จุลกาลมหากาลานัน วตถุ จุลกาลมหากาลวตถุ. (จุลกาลมหากาล + วตถุ) ฉันทวิธีตีปริสส์มาส

วตถุ อ.เรื่อง จุลกาลมหากาลานัน แห่งพระจุลกาลและพระมหากาล ท. จุลกาลมหากาลวตถุ ชื่อว่าจุลกาลมหากาลวตถุ. (เรื่องแห่งพระจุลกาลและพระมหากาล)

เสตพยนครวาลีโน

เป็นฉันทวิธีตีปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

เสตพยนครเว วสนนติ ลีเลนนติ เสตพยนครวาลีโน, ช่นา. (เสตพยสททูปปท + วส นินวาเส ในการอยู่ + ณี) กัตตรูป, ตัสลีสลสาธนะ, กิตันตสมาส

(ช่นา) อ.ช่น ท. วสนนติ ย่อมอยู่ เสตพยนครเว ในพระนครชื่อว่าเสตัพยะ ลีเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น เสตพยนครวาลีโน ชื่อว่าเสตพยนครวาลี, ได้แก่ช่นทั้งหลาย. (ผู้อยู่ในพระนครชื่อว่าเสตัพยะโดยปกติ)

เชฏฐกนิฏฐา

เป็นอิทธิไตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

เชฏฐโจ จ กนิฏฐโจ จ เชฏฐกนิฏฐา, กุฏฐพิกา. (เชฏฐ + กนิฏฐ) อิทธิไตรโยคทวันทสมาส

เชฏฐโจ (กุฏฐพิโก) จ อ.กุฏฐพี ผู้เจริญที่สุดด้วย กนิฏฐโจ (กุฏฐพิโก) จ อ.กุฏฐพี ผู้น้อยที่สุดด้วย เชฏฐกนิฏฐา ชื่อว่าเชฏฐกนิฏฐา, ได้แก่กุฏฐพีทั้งหลาย. (ผู้เจริญที่สุดและผู้่น้อยที่สุด)

สกฏสตานิ

เป็นฉัฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกฏานัน สตานิ สกฏสตานิ. (สกฏ + สต)

สตานิ อ.ร้อย ท. สกฏานัน แห่งเกวียน ท. สกฏสตานิ ชื่อว่าสกฏสต. (เกวียนร้อยเล่ม)

มาลาคนุธาทิตตถา

เป็นทวีปทมิณาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีฉัฏฐิตวีปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส และอิตรัตริโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มาลา จ คนธอ จ มาลาคนุธา. (มาลา + คนธ) อิตรัตริโยคทวันทสมาส

มาลา จ อ.ระเบียบด้วย คนธอ จ อ.ของหอมด้วย มาลาคนุธา ชื่อว่ามาลาคนธ. (ระเบียบและของหอม)

๒. มาลาคนุธา อาทิ เยสนนติ มาลาคนุธาทินิ, วตถุณิ. (มาลาคนธ + อาทิ) ฉัฏฐิตวีปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

มาลาคนุธา อ.ระเบียบและของหอม ท. อาทิ เป็นต้น เยส (วตถุณิ) แห่งวตถุ ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ วตถุณิ) อ.วตถุ ท. เหล่านั้น มาลาคนุธาทินิ ชื่อว่ามาลาคนุธาทิ, ได้แก่วตถุทั้งหลาย. (มีระเบียบและของหอมเป็นต้น)

๓. มาลาคนุธาทินิ ทตถุณิ เยสนนติ มาลาคนุธาทิตตถา, ชนา. (มาลาคนุธาทิ + ทตถ) ทวีปทมิณาธิกรณพหุพีทิสมาส

(วตถุณิ) อ.วตถุ ท. มาลาคนุธาทินิ มีระเบียบและของหอมเป็นต้น ทตถุณิ ในมือ ท. เยส (ชนา) ของชน ท. เหล่าใด (สนนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น มาลาคนุธาทิตตถา ชื่อว่ามาลาคนุธาทิตตถุ, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้มีวตถุมีระเบียบและของหอมเป็นต้นในมือ)

สาวตติวาสิโน

เป็นสัตตมัตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สาวตติยั วสนนติ สีเลนนาติ สาวตติวาสิโน, ชนา. (สาวตติสทูปปท + วส นิวาเส ในการอยู่ + ติปัจจย) กัตตุรูป, ตัสสีลสาธนะ, กิตันตสมาส

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด วสนนติ ย่อมอยู่ สาวตติยั ในพระนครชื่อว่าสาวตติ สีเลน โดยปกติ

อิติ เพราะเหตุนี้ ส่วตติวาสโน ชื่อว่าส่วตติวาสี, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้อยู่ในพระนครชื่อว่าส่วตติโดยปกติ, ชาวเมืองส่วตติ)

ธมมส์ส่วน

เป็นนัญฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ธมมส์ ส่วน ธมมส์ส่วน. (ธมม + ส่วน)

ส่วน อ.การฟัง ธมมส์ ซึ่งธรรม ธมมส์ส่วน ชื่อว่าธมมส์ส่วน. (การฟังธรรม)

อุปมตโต

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

น ปมตโต อุปมตโต, จโน. (น + ปมตต)

(จโน) อ.จน ปมตโต ผู้ประมาทแล้ว น หามิได้ อุปมตโต ชื่อว่าอุปมตโต, ได้แก่ชน. (ผู้ไม่ประมาทแล้ว)

ปริสปริยนโต

เป็นนัญฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริสสาย ปริยนโต ปริสปริยนโต. (ปริสสา + ปริยนต)

ปริยนโต อ.ที่สุ่ครอบ ปริสสาย แห่งบริษัท ปริสปริยนโต ชื่อว่าปริสปริยนต. (ที่สุ่ครอบแห่งบริษัท)

อนุปุพพิกถา

เป็นนตติยัตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อนุปุพเพน กถา อนุปุพพิกถา. (อนุปุพพ + กถา)

กถา อ.วาทเป็นเครื่องกล่าว อนุปุพเพน โดยลำดับ อนุปุพพิกถา ชื่อว่าอนุปุพพิกถา. (วาทเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ)

ทุกขกขณสูตรตาทิวโล

เป็นจัญญิต์ปฐิสสมาส โดยมัจญญีทวิปทลยาธิกรณพทพพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหตั้งนี้

๑. ทุกขกขณสูตรต อาทิ เยสนุติ ทุกขกขณสูตรตาทินิ, สุตตานิ. (ทุกขกขณสูตรต + อาทิ) จัญญี-
ทวิปทลยาธิกรณพทพพีทิสมาส

ทุกขกขณสูตรต อ.ทุกขจันธสูตร อาทิ เป็นต้น เยส (สูตรตานิ) แห่งสูตร ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ สูตรตานิ) อ.สูตร ท. เหล่านั้น ทุกขกขณสูตรตาทินิ ชื่อว่า ทุกขกขณสูตรตาทิ, ได้แกสูตรทั้งหลาย. (มีทุกขจันธสูตรเป็นต้น)

๒. ทุกขกขณสูตรตาทินิ วโล ทุกขกขณสูตรตาทิวโล. (ทุกขกขณสูตรตาทิ + วล) จัญญิต์ปฐิสสมาส
วโล อ.สามารถ ทุกขกขณสูตรตาทินิ (สูตรตานิ) แห่งสูตร ท. มีทุกขจันธสูตรเป็นต้น ทุกขก-
ขณสูตรตาทิวโล ชื่อว่าทุกขกขณสูตรตาทิวโล. (สามารถแห่งสูตรมีทุกขจันธสูตรเป็นต้น)

อเนกปริยาโย

เป็นอสมหารทิสสมาส โดยมีนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหตั้งนี้

๑. น เอก อเนโก. (น + เอก) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

เอก อ.หนึ่ง น ทามีได้ อเนโก ชื่อว่าอเนก. (มิใช่หนึ่ง)

๒. อเนโก จ โล ปริยาโย จาติ อเนกปริยาโย. (อเนก + ปริยาย) อสมหารทิสสมาส

อเนโก จ อ.มิใช่หนึ่งด้วย โล อ.มิใช่หนึ่งนั้น ปริยาโย จ เป็นปริยายด้วย อติ เพราะเหตุนี้
อเนกปริยาโย ชื่อว่าอเนกปริยาย. (ปริยายมิใช่หนึ่ง, อเนกปริยาย)

ปรโลโก

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหที่ว่า

ปรโร จ โล โลโก จาติ ปรโลโก. (ปร + โลก)

ปรโร จ อ.อื่นด้วย โล อ.อื่นนั้น โลโก จ เป็นโลกด้วย อติ เพราะเหตุนี้ ปรโลโก ชื่อว่าปรโลก.
(โลกอื่น, ปรโลก)

สาปเตยฺย

เป็นสังสัจจฐาทิอเนกัตถตติต มีวิเคราะหที่ว่า

สปีติสส์ ทิด ส่าปเตยย, ฌน. (สปีติ + เณยย)

(ฌน) อ.ทรัพย์ ทิด อันเป็นประโยชน์แก่อกุล สปีติสส์ แก่เจ้าของ ส่าปเตยย ชื่อว่าส่าปเตยย, ได้แก่ ทรัพย์. (ทรัพย์สมบัติ)

ยถาขุฌาสย

เป็นนิบาตบุพพะอภัยยี่ภาวสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โย โย อขุฌาสโย ยถาขุฌาสย. (ยถา + อขุฌาสย)

โย โย อขุฌาสโย อ.อภัยยศยิตไต ยถาขุฌาสย ชื่อว่ายถาขุฌาสย. (ตามอภัยยศย)

อปรภาโค

เป็นวิเศษนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปโร จ โส ภาโค จาติ อปรภาโค. (อปโร + ภาค)

อปโร จ อ.อื่นอีกด้วย โส อ.อื่นอีกนั้น ภาโค จ เป็นส่วนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อปรภาโค ชื่อว่า อปรภาค. (ส่วนอื่นอีก)

ปพพชิตตต

เป็นภาวัตทิต มีวิเคราะห์ว่า

ปพพชิตสส ภาโว ปพพชิตตต. (ปพพชิต + ตต)

ภาโว อ.ความเป็น ปพพชิตสส แห่งบรรพชิต ปพพชิตตต ชื่อว่าปพพชิตตต. (ความเป็นบรรพชิต)

โสสานิกชุตงค

เป็นฉนฺฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สุสานเน วสนสีโล โสสานิกโก, ภิกขุ. (สุสาน + ฌน) สันสัฎฐาทิอเนกัตถตทิต

(ภิกขุ) อ.ภิกขุ สุสานเน วสนสีโล ผู้มีการอยู่ในป่าช้าเป็นปกติ ชื่อว่าโสสานิก, ได้แก่ภิกขุ. (ผู้มีการอยู่ในป่าช้าเป็นปกติ)

๒. โสสานิกสส ชุตงค โสสานิกชุตงค. (โสสานิก + ชุตงค) ฉนฺฐิตูปุริสสมาส

ชุตงค อ.ชุตงค โสสานิกสส (ภิกขุโน) แห่งภิกขุ ผู้มีการอยู่ในป่าช้าเป็นปกติ โสสานิกชุตงค ชื่อว่าโสสานิกชุตงค. (ชุตงคแห่งภิกขุผู้มีการอยู่ในป่าช้าเป็นปกติ)

ปจฺมยามาติกกฺกโม

เป็นทุติยาตปฺปฺริสฺสํมาส โดยมฺวิเสสฺนบุพฺพทกัมฺมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มฺวิเคราะหฺตังนึ

๑. ปจฺโม จ โส ยามิ จาติ ปจฺมยामิ. (ปจฺม + ยาม) วิเสสฺนบุพฺพทกัมฺมธารยสฺมาส

ปจฺโม จ อ.ที่หนึ่งด้วย โส อ.ที่หนึ่งนั้น ยามิ จ เป็นยามด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปจฺมยामิ
ชื่อว่าปจฺมยาม. (ยามที่หนึ่ง)

๒. ปจฺมยามิ อติกกฺกโม ปจฺมยามาติกกฺกโม. (ปจฺมยาม + อติกกฺกม) ทุติยาตปฺปฺริสฺสํมาส

อติกกฺกโม อ.การก้าวล่วง ปจฺมยามิ ซึ่งยามที่หนึ่ง ปจฺมยามาติกกฺกโม ชื่อว่าปจฺมยามาติกกฺกม. (ก้าว
ล่วงซึ่งยามที่หนึ่ง)

สุสํานโคปิภา

เป็นทุติยาตปฺปฺริสฺสํมาส มฺวิเคราะหฺหฺว่า

สุสํานํ โคเปตฺติติ สุสํานโคปิภา, อิตฺถิ. (สุสํานสทฺหุปฺท + คุป โคปเน ในการคํมฺครอง +
ณฺวฺรฺบจฺจย) กัตตฺรูป, กัตตฺสาธนะ, กิตฺตฺนตฺสํมาส, ทุติยาตปฺปฺริสฺสํมาส

(ยา อิตฺถิ) อ.ทญฺงใจ โคเปติ ย่อมรักษา สุสํานํ ซึ่งป่าช้า อิติ เพราะเหตุนี้ (สา อิตฺถิ) อ.ทญฺง
นั้น สุสํานโคปิภา ชื่อว่าสุสํานโคปิภา, ได้แก่ทญฺง. (ผู้เฝ้าป่าช้า)

จวหาทิกภา

เป็นทุติยาตปฺปฺริสฺสํมาส มฺวิเคราะหฺหฺว่า

จรวํ ททตฺติติ จวหาทิกภา, อิตฺถิ. (จรวสทฺหุปฺท + ทท ทาท ในความร้อน + ณฺวฺรฺบจฺจย) กัตตฺรูป,
กัตตฺรูป, กิตฺตฺนตฺสํมาส, ทุติยาตปฺปฺริสฺสํมาส

(ยา อิตฺถิ) อ.ทญฺงใจ ททติ ย่อมเผา จรวํ ซึ่งซากศพ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา อิตฺถิ) อ.ทญฺงนั้น
จวหาทิกภา ชื่อว่าจวหาทิกภา, ได้แก่ทญฺง. (ผู้เผาซากศพ, ลับเทร่อทญฺง)

จิตฺตฺวจานํ

เป็นวิเสสฺนบุพฺพทกัมฺมธารยสฺมาส มฺวิเคราะหฺหฺว่า

จิตฺตฺวจ ตํ จานญฺจาติ จิตฺตฺวจานํ. (จิต + จาน)

จิตํ จ อ.เป็นที่ยืนด้วย ตํ อ.เป็นที่ยืนนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ จิตฺตฺวจานํ ชื่อว่า

จิตภูจน. (ที่เป็นที่ยืน)

นิสีทนภูจนัน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิสีทนญจ ตํ จานญจาติ นิสีทนภูจนัน. (นิสีทน + จาน)

นิสีทนํ จ อ.เป็นที่นั่งด้วย ตํ อ.เป็นที่นั่งนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น นิสีทนภูจนัน
ชื่อว่านิสีทนภูจน. (ที่เป็นที่นั่ง)

จงกมณภูจนัน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จงกมณญจ ตํ จานญจาติ จงกมณภูจนัน. (จงกมณ + จาน)

จงกมณํ จ อ.เป็นที่จงกรมด้วย ตํ อ.เป็นที่จงกรมนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
จงกมณภูจนัน ชื่อว่าจงกมณภูจน. (ที่เป็นที่จงกรม)

สุสานกุกุภา

เป็นสัตตमितุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุสานเ กุกุภา สุสานกุกุภา. (สุสาน + กุกุภา)

กุกุภา อ.กระตอม สุสานเ ในป่าช้า สุสานกุกุภา ชื่อว่าสุสานกุกุภา. (กระตอมในป่าช้า)

ปุตตธิตโร

เป็นอิตริตโรยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุตโต จ ธิตา จ ปุตตธิตโร. (ปุตต + ธิต)

ปุตโต จ อ.บุตรด้วย ธิตา จ อ.ธิตาด้วย ปุตตธิตโร ชื่อว่าปุตตธิตุ. (บุตรและธิตา)

มชฺฌิมยาโม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มชฺฌเ ภโว มชฺฌิมเ, ยาโม. (มชฺฌ + อิม) สัจฉัญญาทือเนกัตถัตถิต

ภโว อ.อันมีอยู่ มชฺฌเ ในท่ามกลาง มชฺฌิมเ ชื่อว่ามชฺฌิม, ได้แก่ยาม. (อันมีในท่ามกลาง)

๒. มชฺฌิมโ ฌ โส ยามโ จาติ มชฺฌิมยามโ. (มชฺฌิม + ยาม) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
 มชฺฌิมโ ฌ อ.อันมีในท่ามกลางด้วย โส อ.อันมีในท่ามกลางนั้น ยามโ ฌ เป็นยามด้วย อิติ
 เพราะเหตุนี้ มชฺฌิมยามโ ชื่อว่ามชฺฌิมยาม. (ยามอันมีในท่ามกลาง, มชฺฌิมยาม)

วสนภาโว

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสนเมว ภาโว วสนภาโว. (วสน + ภาว)

วสนํ เอว อ.การอยู่นั้นเที่ยว ภาโว เป็นความเป็น วสนภาโว ชื่อว่าวสนภาว. (ความเป็นคืออันอยู่)

สุสานโคปกกา

เป็นทุตติยาตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุสานํ โคเปตตีติ สุสานโคปกกา, ชนา. (สุสานสทฺทูปปท + คุป โคปเน ในการคุ้มครอง + ญฺญัจจย)
 กัตตฺรูป, กัตตฺสาธนะ, กิตฺตฺตสมาส

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด โคเปตติ ย่อมรักษา สุสาน ซึ่งป่าช้า อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ชนา)
 อ.ชน ท. เหล่านั้น สุสานโคปกกา ชื่อว่าสุสานโคปก, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้เฝ้าป่าช้า)

คามโกชโก

เป็นทุตติยาตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คามํ ภูถฺขติ ปาเลตตีติ คามโกชโก. (คามสทฺทูปปท + ภูชฺ ปาลนทพฺยปทาเนสฺ ในการรักษาและ
 กสิณกิน + ญฺญัจจย) กัตตฺรูป, กัตตฺสาธนะ, กิตฺตฺตสมาส

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด ภูถฺขติ ปาเลติ ย่อมรักษา คาม ซึ่งหมู่บ้าน อิติ เพราะเหตุนี้ (โส
 ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น คามโกชโก ชื่อว่าคามโกชก. (ผู้รักษาหมู่บ้าน, ผู้ใหญ่บ้าน)

กตกมฺมา

เป็นตติยาทวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กตํ กมฺมํ เยหิ เต กตกมฺมา, โจรา. (กต + กมฺม)

กมฺมํ อ.กรรม เยหิ (โจเรหิ) อันโจร ท. เหล่าใด กตํ กระทำแล้ว เต (โจรา) อ.โจร ท. เหล่านั้น

กตกมฺมา ชื่อว่ากตกมฺม, ได้แก่ใจทั้งหลาย. (ผู้มีกรรมอันกระทำแล้ว)

ปทานุปทํ

เป็นสํมาทวารวันทสํมาสํ มีวิเคราะห์ว่า

ปทณฺจ อนุปทณฺจ ปทานุปทํ. (ปท + อนุปท)

ปทํ จ อ.รอยเท้าด้วย อนุปทํ จ อ.รอยเท้าตามด้วย ปทานุปทํ ชื่อว่าปทานุปท. (รอยเท้าและรอยเท้าตาม)

มจฺจมนํสํปิฏฺจติลคฺคฺพาทินิ

เป็น จัณฐิสิทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสํมาสํ โดยมีอิตรียศไตรโยคทวันทสํมาสํอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มจฺจโน จ มํสํณฺจ ปิฏฺจณฺจ ติลคฺจ คฺโพ จ มจฺจมนํสํปิฏฺจติลคฺคฺพาทิ. (มจฺจ + มํสํ + ปิฏฺจ + ติล + คฺพ) อิตรียศไตรโยคทวันทสํมาสํ

มจฺจโน จ อ.ปลาด้วย มํสํ จ อ.เนื้อด้วย ปิฏฺจํ จ อ.แบ่งด้วย ติลํ จ อ.งาด้วย คฺโพ จ อ.น้ำอ้อยงบด้วย มจฺจมนํสํปิฏฺจติลคฺคฺพาทิ ชื่อว่ามจฺจมนํสํปิฏฺจติลคฺคฺพ. (ปลา เนื้อ แบ่ง งา และน้ำอ้อยงบ)

๒. มจฺจมนํสํปิฏฺจติลคฺคฺพาทิ อาทิ เยสนฺติ มจฺจมนํสํปิฏฺจติลคฺคฺพาทินิ, วัตตฺตฺนินิ. (มจฺจมนํสํปิฏฺจติลคฺคฺพ + อาทิ) จัณฐิสิทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสํมาสํ

มจฺจมนํสํปิฏฺจติลคฺคฺพาทิ อ.ปลา เนื้อ แบ่ง งา และน้ำอ้อยงบ ท. อาทิ เป็นต้น เยสํ (วัตตฺตฺนินิ) แห่ง วัตตฺตฺน. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ วัตตฺตฺนินิ) อ.วัตตฺตฺน. เหล่านั้น มจฺจมนํสํปิฏฺจติลคฺคฺพาทินิ ชื่อว่ามจฺจมนํสํปิฏฺจติลคฺคฺพาทิ, ได้แก่วัตตฺตฺนทั้งหลาย. (มีปลา เนื้อ แบ่ง งา และน้ำอ้อยงบเป็นต้น)

อกุสิโต

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสํมาสํ มีวิเคราะห์ว่า

น กุสิโต อกุสิโต, ปุคฺคโล. (น + กุสิโต)

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล กุสิโต ผู้เกียจคร้าน น ทาไมได้ อกุสิโต ชื่อว่าอกุสิโต. (ผู้ไม่เกียจคร้าน)

อารทฐวิริโย

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสฺมาล มิวีเคราะหฺว่า

อารทฐ วิริยฺ เยน โสยฺ อารทฐวิริโย, ปุคฺคโล. (อารทฐ + วิริย)

วิริยฺ อ.ความเพียร เยน (ปุคฺคเลน) อันบุคคลใด อารทฐฺ ปรารภแล้ว โสฺ อยฺ (ปุคฺคโล) อ.บุคคล
นั้น อารทฐวิริโย ชื่อว่าอารทฐวิริย, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีความเพียรอันปรารภแล้ว)

อสฺโจ

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสฺมาล มิวีเคราะหฺว่า

น สฺโจ อสฺโจ, ปุคฺคโล. (น + สฺจ)

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล สฺโจ ผู้โง่เขลา น ทาหิโต อสฺโจ ชื่อว่าอสฺจ, ได้แก่บุคคล. (ผู้ไม่โง่เขลา)

อมายาวิ

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสฺมาล มิวีเคราะหฺตั้งนี้

๑. มายา อสฺลฺ อตฺถิติ มายาวิ, ปุคฺคโล. (มายา + วิ) อัสสํตฺถิตฺตฺทิต

มายา อ.มารยา อสฺลฺ (ปุคฺคลสฺล) ของบุคคลนั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ มายาวิ
ชื่อว่ามายาวิ, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีมารยา)

๒. น มายาวิ อมายาวิ, ปุคฺคโล. (น + มายาวิ) นนิบาตบุพพบทกัมมธารยสฺมาล

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล มายาวิ ผู้มีมารยา น ทาหิโต อมายาวิ ชื่อว่าอมายาวิ. (ผู้ไม่มีมารยา)

กฺลยาณชฺฌมาสโย

เป็นจฺฐวีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสฺมาล มิวีเคราะหฺว่า

กฺลยาโณ อชฺฌมาสโย อสฺลฺาติ กฺลยาณชฺฌมาสโย, ปุคฺคโล. (กฺลยาณ + อชฺฌมาสย)

อชฺฌมาสโย อ.อชฺชยาศัย กฺลยาโณ อันงาม อสฺลฺ (ปุคฺคลสฺล) ของบุคคลนั้น (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนี้ กฺลยาณชฺฌมาสโย ชื่อว่ากฺลยาณชฺฌมาสย, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีอชฺชยาศัยงาม)

ปพพชิตกิจจ

เป็นฉันทวิธานปรีชาสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปพพชิตสส กิจจ ปพพชิตกิจจ. (ปพพชิต + กิจจ)

กิจจ อ.กิจ ปพพชิตสส แห่งบรรพชิต ปพพชิตกิจจ ชื่อว่าปพพชิตกิจจ. (กิจแห่งบรรพชิต)

มตสรีร์

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มตญจ ต สรีร์ญจจติ มตสรีร์. (มต + สรีร์)

มต จ อ.อันตายแล้วด้วย ต อ.อันตายแล้วนั้น สรีร์ จ เป็นสรีร์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มต-
สรีร์ ชื่อว่ามตสรีร์. (สรีร์อันตายแล้ว, ร่างที่ตายแล้ว)

กมพลกุฎาคาร

เป็นตติยัตปรีชาสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กมพเลน วิธานิต์ กุฎาคาร กมพลกุฎาคาร. (กมพล + กุฎาคาร)

กุฎาคาร อ.เรือนยอด (บุคคล) วิธานิต์ อันบุคคล ตาษแล้ว กมพเลน ด้วยผ้ากัมพล กมพล-
กุฎาคาร ชื่อว่ากมพลกุฎาคาร. (เรือนยอดที่บุคคลตาษด้วยผ้ากัมพล)

คณธมาลาทีน

เป็นฉันทวิธานปทุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คณโธ จ มาลา จ คณธมาลา. (คณธ + มาลา) อิตริตรโยคทวันทสมาส

คณโธ จ อ.ของหอมด้วย มาลา จ อ.ระเบียบด้วย คณธมาลา ชื่อว่าคณธมาลา. (ของหอม
และระเบียบ)

๒. คณธมาลา อาทิ เยสนุติ คณธมาลาทีน, วตญุณี. (คณธมาลา + อาทิ) ฉันทวิธานปทุลยาธิกรณ-
พหุพีทิสมาส

คณธมาลา อ.ของหอมและระเบียบ ท. อาทิ เป็นต้น เยส (วตญุณี) แห่งวัตถุ ท. เหล่าใด
(สนุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ คณธมาลาทีน ชื่อว่าคณธมาลาทีน, ได้แก้ว่าวัตถุทั้งหลาย. (มีของหอมและระเบียบ
เป็นต้น)

สรีริกัจจ

เป็นฉฐฐิตุปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สรีรส กิจจ สรีริกัจจ. (สรีร + กิจจ)

กัจจ อ.กัจ สรีรส แห่งสรีระ สรีริกัจจ ชื่อว่าสรีริกัจจ. (กัจแห่งสรีระ)

ขณทาขณทิก

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ขณทญจ ต อาขณทิกญจติ ขณทาขณทิก, สรีร. (ขณท + อาขณทิก)

ต (สรีร) อ.สรีรนั้น ขณท จ ขึ้นน้อยด้วย อาขณทิก จ ขึ้นใหญ่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ขณทาขณทิก ชื่อว่าขณทาขณทิก, ได้แก่สรีระ. (ทั้งขึ้นน้อยทั้งขึ้นใหญ่)

รูปารมมณ

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รูปเมว อารมมณ รูปารมมณ. (รูป + อารมมณ)

รูปิ เอว อ.รูปนั้นเที่ยว อารมมณ เป็นอารมณ รูปารมมณ ชื่อว่ารูปารมมณ. (อารมณคือรูป)

อมิสาดตา

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น มิสาดตา อมิสาดตา, กุลธิตา. (น + มิสาดตา)

กุลธิตา อ.กุลธิตา มิสาดตา ผู้เที่ยวแห่งแล้ว น หามีได้ อมิสาดตา ชื่อว่าอมิสาดตา, ได้แก่กุลธิตา.
(ผู้ไม่เที่ยวแห่งแล้ว)

อกิลนดา

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น กิลนดา อกิลนดา, กุลธิตา. (น + กิลนดา)

กุลธิตา อ.กุลธิตา กิลนดา ผู้บอบซ้ำแล้ว น หามีได้ อกิลนดา ชื่อว่าอกิลนดา, ได้แก่กุลธิตา.
(ผู้ไม่บอบซ้ำแล้ว)

ทารุเตลาทีนิ

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทารุ จ เตลญจ ทารุเตลานิ. (ทารุ + เตล) อิตริตรโยคทวันทสมาส

ทารุ จ อ.พินด้วย เตล จ อ.น้ำมันด้วย ทารุเตลานิ ชื่อว่าทารุเตล. (พินและน้ำมัน)

๒. ทารุเตลานิ อาทิ เยสนฺติ ทารุเตลาทีนิ, วตฺตฺนึ. (ทารุเตล + อาทิ) ฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาธิกรณพหุพพิทิสมาส

ทารุเตลานิ อ.พินและน้ำมัน ท. อาทิ เป็นต้น เยส (วตฺตฺนึ) แห่งวตฺตฺ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ดานิ วตฺตฺนึ) อ.วตฺตฺ ท. เหล่านั้น ทารุเตลาทีนิ ชื่อว่าทารุเตลาทิ, ได้แก่วตฺตฺ ทั้งหลาย. (มีพินและน้ำมันเป็นต้น)

ปารุปนวตฺถ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปารุปนญจ ตํ วตฺตฺญจาทิ ปารุปนวตฺถ. (ปารุปน + วตฺถ)

ปารุปนํ จ อ.อันเป็นเครื่องท่มด้วย ตํ อ.อันเป็นเครื่องท่มนั้น วตฺถ จ เป็นผ้าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปารุปนวตฺถ ชื่อว่าปารุปนวตฺถ. (ผ้าเป็นเครื่องท่ม)

มฺหุตฺตมต

เป็นทุตติยาดปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มฺหุตฺตํ มตฺ มฺหุตฺตมตฺ, สรีรํ. (มฺหุตฺต + มต)

มตฺ อ.อันตายแล้ว มฺหุตฺตํ สิ้นกาลชั่วครู่ มฺหุตฺตมตฺ ชื่อว่ามฺหุตฺตมต, ได้แก่สรีระ. (เพิ่งตายชั่วครู่)

ปณิตฺตปณิต

เป็นวิเสสนโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปณิตฺตญจ ตํ ปณิตฺตญจาทิ ปณิตฺตปณิต, สรีรํ. (ปณิต + ปณิต)

ตํ (สรีรํ) อ.สรีระนั้น ปณิตํ จ อันประณิตด้วย ปณิตํ จ อันประณิตด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปณิตฺตปณิต ชื่อว่าปณิตฺตปณิต, ได้แก่สรีระ. (อันทั้งประณิตทั้งประณิต)

ส่วณณวณณ

เป็นนญญีอุปมานบุพพทพทพพิทิสมาล มีวิเคราะหว่า

ส่วณณลล วณณ วิย วณณ ยลล ต ส่วณณวณณ, ลลล. (ส่วณณวณณ + วณณ)

วณณ อ.ลล วณณ วิย เพียงดง อ.ลล ส่วณณลล แห่งทอง ยลล (ลลลล) แห่งลลลลล (อตุติ)

มีอยู่, ต (ลลล) อ.ลลลลล ส่วณณวณณ ชื่อว่าส่วณณวณณ, ได้แกลลลล. (อันมีลลเพียงดงลลแห่งทอง)

ปาทลล

เป็นนญญีตปุลลลลลล มีวิเคราะหว่า

ปาทลล ตล ปาทลล. (ปาท + ตล)

ตล อ.พื้น ปาทลล แห่งเท้า ปาทลล ชื่อว่าปาทลล. (พื้นแห่งเท้า)

เกลลลล

เป็นนญญีตปุลลลลลล มีวิเคราะหว่า

เกลลลล อลลลล เกลลลล. (เกลล + อลลล)

อลลลล อ.ปลาย เกลลลล แห่งผม ท. เกลลลล ชื่อว่าเกลลลล. (ปลายแห่งผม)

มหาขาลา

เป็นวิเสสนบุพพททกมมธารยลลลล มีวิเคราะหว่า

มหนลล จ ลล ขาลา จาติ มหาขาลา. (มหนลล + ขาลา)

มหนลล จ อ.ใหญ่ด้วย ลล อ.ใหญ่นั้น ขาลา จ เป็นเปลวไฟด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น มหาขาลา
ชื่อว่ามหาขาลา. (เปลวไฟใหญ่)

คทิตกาลล

เป็นวิเสสนบุพพททกมมธารยลลลล มีวิเคราะหว่า

คทิตญจ จ ต กาลล จาติ คทิตกาลล. (คทิต + กาลล)

คทิต จ อ.เป็นที่จับแล้วด้วย ต อ.เป็นที่จับแล้วนั้น กาลล จ เป็นกาลลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
คทิตกาลล ชื่อว่าคทิตกาลล. (กาลลเป็นที่จับ)

ปทภูปทภูจจัน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส โดยมีวิเสสนโนภยบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. ปทภูญจ ตํ ปทภูญจติ ปทภูปทภู, จจัน. (ปทภู + ปทภู) วิเสสนโนภยบทกัมมธารยส์มาส ตํ (จจัน) อ.ที่ ปทภู จ อันถูกกระทบแล้วด้วย ปทภู จ อันถูกกระทบแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปทภูปทภู ชื่อว่าปทภูปทภู, ได้แก่ที่. (อันทั้งถูกกระทบแล้วทั้งถูกกระทบแล้ว)

๒. ปทภูปทภูญจ ตํ จจันญจติ ปทภูปทภูจจัน. (ปทภูปทภู + จจัน) เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาส

ปทภูปทภู จ อ.อันทั้งถูกกระทบแล้วทั้งถูกกระทบแล้วด้วย ตํ อ.อันทั้งถูกกระทบแล้วทั้งถูกกระทบแล้วนั้น จจัน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปทภูปทภูจจัน ชื่อว่าปทภูปทภูจจัน. (ที่อันทั้งถูกกระทบแล้วทั้งถูกกระทบแล้ว)

กวรคาวี

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห้ว่า

กวรจ จ ส่า คาวี จติ กวรคาวี. (กวรจ + คาวี)

กวรจ จ อ.อันต่างด้วย ส่า อ.อันต่างนั้น คาวี จ เป็นแม่ว้วด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น กวรคาวี ชื่อว่ากวรคาวี. (แม่ว้วต่าง)

สรีรวณณ

เป็นจัญฐิตุปุริสส์มาส มีวิเคราะห้ว่า

สรีรสส์ วณณ สรีรวณณ. (สรีร + วณณ)

วณณ อ.สี สรีรสส์ แห่งสรีระ สรีรวณณ ชื่อว่าสรีรวณณ. (สีแห่งสรีระ)

นิจจมม

เป็นปัญจมีทวิปทตุลยาธิกรณพทพิธิสมาส มีวิเคราะห้ว่า

นิคตตํ จมม อสฺมาติ นิจจมม, ลลาภู. (นิ + จมม)

จมม อ.หนึ่ง นิคตตํ ออกไปแล้ว อสฺมา (ลลาภูสฺมา) จากหน้าผากนั้น (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น นิจจมม ชื่อว่านิจจมม, ได้แก่หน้าผาก. (มีหนึ่งออกแล้ว)

ขยปุตต์

เป็นทุตติยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ขย ปุตต์ ขยปุตต์, สิริ. (ขย + ปุต)

(สิริ) อ.สริระ ปุตต์ อันถึงแล้ว ขย ซึ่งความสิ้นไป ขยปุตต์ ชื่อว่าขยปุตต์, ได้แก่สริระ. (อันถึงแล้วซึ่งความสิ้นไป)

วยปุตต์

เป็นทุตติยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วย ปุตต์ วยปุตต์, สิริ. (วย + ปุต)

(สิริ) อ.สริระ ปุตต์ อันถึงแล้ว วย ซึ่งความเสื่อมไป วยปุตต์ ชื่อว่าวยปุตต์, ได้แก่สริระ. (อันถึงความเสื่อมไป)

รตติฎจัน

เป็นสัดตมิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รตติย์ จัน รตติฎจัน. (รตติ + จัน)

จัน อ.ที่เป็นที่พัก รตติย์ ในกลางคืน รตติฎจัน ชื่อว่ารตติฎจัน. (ที่เป็นที่พักในกลางคืน)

ขยวย

เป็นสมาทรวทสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ขโย จ วโย จ ขยวย. (ขย + วย)

ขโย จ อ.ความสิ้นไปด้วย วโย จ อ.ความเสื่อมไปด้วย ขยวย ชื่อว่าขยวย. (ความสิ้นไปและความเสื่อมไป)

อุปปาทวยธมมิโน

เป็นอัสลตถิตถิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุปปาโท จ วโย จ อุปปาทวย. (อุปปา + วย) อิตริตรโยคทวนทสสมาส

อุปปาโท จ อ.ความเกิดขึ้นด้วย วโย จ อ.ความเสื่อมไปด้วย อุปปาทวย ชื่อว่าอุปปาทวย. (ความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป)

๒. อุปปาทวยา ฌมมา เยลล์ สันตตีติ อุปปาทวยฌมมิโน, สงฺขารา. (อุปปาทวย + ฌมม + อีปัจจย)
 อุปปาทวยา อ.ความเกิดขึ้นและเสื่อมไป ท. ฌมมา เป็นธรรมดา เยลล์ (สงฺขาราน) แห่งสังขาร
 ท. เหล่าใด (สันตตี) มีอยู่ เพราะเหตุนั้น (เต สงฺขารา) อ.สังขาร ท. เหล่านั้น อุปปาทวยฌมมิโน ชื่อว่า
 อุปปาทวยฌมมี, ได้แก่สังขารทั้งหลาย. (มีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา)

ภิกขุสงฺฆปริวฺโต

เป็นตติยชาติปุริสสมาส โดยมีฉฐฐิตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภิกขุณฺํ สงฺโฆ ภิกขุสงฺโฆ. (ภิกขุ + สงฺฆ) ฉฐฐิตปุริสสมาส
 สงฺโฆ อ.หมู่ ภิกขุณฺํ แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสงฺโฆ ชื่อว่าภิกขุสงฺฆ. (หมู่แห่งภิกษุ, ภิกษุสงฺฆ)
๒. ภิกขุสงฺฆเมณ ปริวฺโต ภิกขุสงฺฆปริวฺโต, สตฺถา. (ภิกขุสงฺฆ + ปริวฺโต) ตติยชาติปุริสสมาส
 (สตฺถา) อ.พระศาสดา ภิกขุสงฺฆเมณ ปริวฺโต ผู้อันหมู่แห่งภิกษุ แวดล้อมแล้ว ภิกขุสงฺฆปริวฺโต
 ชื่อว่าภิกขุสงฺฆปริวฺโต, ได้แก่พระศาสดา. (ผู้อันหมู่แห่งภิกษุแวดล้อมแล้ว)

อปริจิตฎฺจานํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น ปริจิตํ อปริจิตํ, จานํ. (น + ปริจิต) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส
 (จานํ) อ.ที่ ปริจิตํ คู่ที่เคยแล้ว น หามิได้ อปริจิตํ ชื่อว่าอปริจิต, ได้แก่ที่. (ที่ไม่คู่เคย)
๒. อปริจิตญฺจ ตํ จานญฺจาทิ อปริจิตฎฺจานํ. (อปริจิต + จาน) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
 อปริจิตํ จ อ.อันไม่คู่เคยแล้ว ตํ อ.อันไม่คู่เคยแล้วนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุ
 นั้น อปริจิตฎฺจานํ ชื่อว่าอปริจิตฎฺจาน. (ที่เป็นที่ไม่คู่เคยแล้ว)

อาสนปญฺจตฺติ

เป็นทุตติยชาติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- อาสนานิ ปญฺจตฺติ อาสนปญฺจตฺติ. (อาสน + ปญฺจตฺติ)
 ปญฺจตฺติ อ.การปูลาด อาสนานิ ซึ่งอาสนะ ท. อาสนปญฺจตฺติ ชื่อว่าอาสนปญฺจตฺติ. (การปูลาด
 อาสนะ)

ปจฺมตโร

เป็นวิเสสตัดทิต มีวิเคราะห์ว่า

สพฺเพ อิมํ ปจฺมา, อยฺมิเมสํ วิเสสํ ปจฺโมติ ปจฺมตโร, ภิกฺขุ. (ปจฺม + ตฺร)

อิมํ (ภิกฺขุ) อ.ภิกฺษุ ท. เหล่านี้ สพฺเพ ทั้งปวง ปจฺมา ก่อน, อยฺ (ภิกฺขุ) อิมํ (ภิกฺขุ) อ.-
แห่งภิกฺษุ ท. เหล่านี้หนา -ภิกฺษุนี้ ปจฺโม เป็นผู้ก่อน วิเสสํ โดยวิเศษ อิติ เพราะเหตุนี้ ปจฺมตโร ชื่อว่า
ปจฺมตฺร, ได้แก่ภิกฺษุ. (ผู้ก่อนกว่า)

มชฺฌิมญฺจานํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มชฺฌํ ภวํ มชฺฌิมํ, จานํ. (มชฺฌ + อิม) สํสํญฺฐาติอเนกัตถตฺติต

(จํา) อ.ที่ ภวํ อันมี มชฺฌํ ในท่ามกลาง มชฺฌิมํ ชื่อว่ามชฺฌิม, ได้แก่ที่. (อันมีในท่ามกลาง)

๒. มชฺฌิมญฺจ ตํ จานญฺจจติ มชฺฌิมญฺจจานํ. (มชฺฌิม + จาน) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส

มชฺฌิมํ จ อ.อันมีในท่ามกลางด้วย ตํ อ.อันมีในท่ากลางนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ มชฺฌิมญฺจจานํ ชื่อว่ามชฺฌิมญฺจจาน. (ที่อันมีในท่ากลาง)

จิวฺรปารุปนญฺจจานํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส โดยมีจํญฺฐิตํปฺริสสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จิวฺรสฺสํ ปารุปนํ จิวฺรปารุปนํ. (จิวฺร + ปารุปน) จํญฺฐิตํปฺริสสฺมาส

ปารุปนํ อ.การทํม จิวฺรสฺสํ ซึ่งจิวฺร จิวฺรปารุปนํ ชื่อว่าจิวฺรปารุปน. (การทํมจิวฺร)

๒. จิวฺรปารุปนญฺจ ตํ จานญฺจจติ จิวฺรปารุปนญฺจจานํ. (จิวฺรปารุปน + จาน) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สฺมาส

จิวฺรปารุปนํ จ อ.อันเป็นที่ทํมซึ่งจิวฺรด้วย ตํ อ.อันเป็นที่ทํมซึ่งจิวฺรนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ จิวฺรปารุปนญฺจจานํ ชื่อว่าจิวฺรปารุปนญฺจจาน. (ที่เป็นที่ทํมจิวฺร)

ทิจฺจกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิจฺจญฺจ ตํ กาลํ จติ ทิจฺจกาโล. (ทิจฺจ + กาล)

ทิวจุจ ๑ อ.อันเป็นที่เห็นด้วย ต อ.อันเป็นที่เห็นนั้น กาล ๑ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ทิวจุจกาล ชื่อว่าทิวจุจกาล. (กาลเป็นที่เห็น)

เคทขณา

เป็นสัตตมิตต์ปุปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เคท ขณา เคทขณา. (เคท + ขณ)

ขณา อ.ขณ ท. เคท ในเรือน เคทขณา ชื่อว่าเคทขณ. (ขณในเรือน)

นิจาสนานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิจานิ ๑ ตานิ อาสนานิ จาติ นิจาสนานิ. (นิจ + อาสน)

นิจานิ ๑ อ.อันต่ำ ท. ด้วย ตานิ อ.อันต่ำ ท. เหล่านี้ อาสนานิ ๑ เป็นอาสนะด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ นิจาสนานิ ชื่อว่านิจาสน. (อาสนะอันต่ำ)

สงฆตเถรโกฏี

เป็นนิจฐิตต์ปุปริสสมาส โดยมีสัตตมิตต์ปุปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สงฆ เถโร สงฆตเถโร. (สงฆ + เถร) สัตตมิตต์ปุปริสสมาส

เถโร อ.พระเถระ สงฆ ในสงฆ์ สงฆตเถโร ชื่อว่าสงฆตเถร. (พระเถระในสงฆ์)

๒. สงฆตเถรสส โกฏี สงฆตเถรโกฏี. (สงฆตเถร + โกฏี) นิจฐิตต์ปุปริสสมาส

โกฏี อ.ที่สุด สงฆตเถรสส แห่งพระเถระในสงฆ์ สงฆตเถรโกฏี ชื่อว่าสงฆตเถรโกฏี. (ที่สุดแห่ง
พระเถระในสงฆ์, เบื้องปลายแห่งพระเถระในสงฆ์)

อุจจาสนานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุจจานิ ๑ ตานิ อาสนานิ จาติ อุจจาสนานิ. (อุจจ + อาสน)

อุจจานิ ๑ อ.อันสูง ท. ด้วย ตานิ อ.อันสูง ท. เหล่านี้ อาสนานิ ๑ เป็นอาสนะด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ อุจจาสนานิ ชื่อว่าอุจจาสน. (อาสนะอันสูง)

สงฆนวกโกฏิ

เป็นจัญฐิตุปุริสสมาส โดยมีสัตตमितุปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สงฆ นวโก สงฆนวกโก. (สงฆ + นวก) สัตตमितุปุริสสมาส

นวโก อ.ภิกษุผู้ใหม่ สงฆ ในสงฆ์ สงฆนวก ชื่อว่าสงฆนวก. (ภิกษุผู้ใหม่ในสงฆ์)

๒. สงฆนวกสส โกฏิ สงฆนวกโกฏิ. (สงฆนวก + โกฏิ) จัญฐิตุปุริสสมาส

โกฏิ อ.ที่สุด สงฆนวกสส แห่งภิกษุผู้ใหม่ในสงฆ์ สงฆนวกโกฏิ ชื่อว่าสงฆนวกโกฏิ. (ที่สุดแห่งภิกษุผู้ใหม่ในสงฆ์, เบื้องปลายแห่งพระนวกะในสงฆ์)

นิวาสนปารุปน

เป็นสมาทานทนต์สมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิวาสนนญจ ปารุปนญจ นิวาสนปารุปน. (นิวาสน + ปารุปน)

นิวาสนน จ อ.ผ้าเป็นเครื่องนุ่งด้วย ปารุปน จ อ.ผ้าเป็นเครื่องท่มด้วย นิวาสนปารุปน ชื่อว่านิวาสน-ปารุปน. (ผ้าเป็นเครื่องนุ่งและผ้าเป็นเครื่องท่ม)

มาลาจุมพฏโก

เป็นจัญฐิตุปุริสสมาส เป็นมัจฉเณโลปัสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาลาย วิกาโร จุมพฏโก มาลาจุมพฏโก. (มาลา + จุมพฏก)

จุมพฏโก อ.เทริด วิกาโร อันเป็นvikar มาลาย แห่งระเบียบ มาลาจุมพฏโก ชื่อว่ามาลาจุมพฏก. (เทริดอันเป็นvikarแห่งระเบียบ)

ภิกษุภาโว

เป็นจัญฐิตุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิกษุโน ภาโว ภิกษุภาโว. (ภิกษุ + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น ภิกษุโน แห่งภิกษุ ภิกษุภาโว ชื่อว่าภิกษุภาว. (ความเป็นภิกษุ)

อวสลิโก

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วลีโส อสส อตติติ วลีโก, ภิกขุ. (วลี + อิก) อัสสัถิตัตถิต
 วลีโส อ.กาลณ อสส (ภิกขุโน) ของภิกขุโน อตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น วลีโก
 ชื่อว่าวลีโก, ได้แก่ภิกขุ. (ผู้มีกาลณ)
๒. น วลีโก อวลีโก, ภิกขุ. (น + วลีโก) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส
 (ภิกขุ) อ.ภิกขุ วลีโก ผู้มีกาลณ น ทามิได้ อวลีโก ชื่อว่าอวลีโก, ได้แก่ภิกขุ. (ผู้ไม่มีกาล
 ณ, ผู้มีกาลณทามิได้)

นิราสงโก

เป็นปัญจมีทวิปทลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 นิคคโต อาสงโก อสมมาติ นิราสงโก, ปุคคโล. (นิ + อาสงก)
 อาสงโก อ.ความรังเกียจ นิคคโต ออกไปแล้ว อสมมา (ปุคคลา) จากบุคคลนั้น (อตติ) มีอยู่ อิติ
 เพราะเหตุนั้น นิราสงโก ชื่อว่านิราสงก, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีความรังเกียจออกแล้ว)

พทุธปมุโข

เป็นัญฐิตวิปทลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 พทุธ ปมุโข อสสาติ พทุธปมุโข, ภิกขุสงโฆ. (พทุธ + ปมุข)
 พทุธ อ.พระพทุธเจ้า ปมุโข เป็นประมุข อสส (ภิกขุสงฆสส) แห่งหมู่แห่งภิกขุโน (อตติ) มีอยู่
 อิติ เพราะเหตุนั้น พทุธปมุโข ชื่อว่าพทุธปมุข, ได้แก่หมู่แห่งภิกขุ. (มีพระพทุธเจ้าเป็นประมุข)

ภตตกิจจาวสาน

เป็นัญฐิตปปริสสมาส โดยมีตติยาดปปริสสมาสอยู่ใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภตเตน กิจจ ภตตกิจจ. (ภตต + กิจจ) ตติยาดปปริสสมาส
 กิจจ อ.กิจ ภตเตน ด้วยภัต ภตตกิจจ ชื่อว่าภตตกิจจ. (กิจด้วยภัต)
๒. ภตตกิจจส อวสาน ภตตกิจจาวสาน. (ภตตกิจจ + อวสาน) ัญฐิตปปริสสมาส
 อวสาน อ.กาลอันเป็นที่สุดลง ภตตกิจจส แห่งกิจด้วยภัต ภตตกิจจาวสาน ชื่อว่าภตตกิจจ-
 าวสาน. (กาลอันเป็นที่สุดลงแห่งกิจด้วยภัต, เวลาเสร็จภัตกิจ)

ปุณทิวส์ตถาย

เป็นสัตตมัตตปุริสส์มาส มัชฌิมโลปัสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุณทิวเส ภวสัส ภตตสัส อตถาย ปุณทิวส์ตถาย. (ปุณทิวส์ + อตถ)

อตถาย เพื่อประโยชน์ ภตตสัส แก่ภักตร ภวสัส อันจะมี ปุณทิวเส ในวันรุ่งขึ้น ปุณทิวส์ตถาย ชื่อว่า ปุณทิวส์ตถ. (ประโยชน์แก่ภักตรอันจะมีในวันรุ่งขึ้น)

อาสนนปณญาปน

เป็นพุทิตยัตตปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อาสนนนิ ปณญาปน อาสนนปณญาปน. (อาสน + ปณญาปน)

ปณญาปน อ.การปูลาด อาสนนนิ ซึ่งอาสนน ท. อาสนนปณญาปน ชื่อว่าอาสนนปณญาปน. (การปูลาด อาสนน)

กาตูกามา

เป็นจตุตถัตตปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

กาตุ กามนตติติ กาตูกามา, ภิกขุ. (กาตุสทหุปท + กมุ กนฺติย ในความใคร่ + ฌปจจย) กัตตรูป, กัตตสาธนะ, กิตันตสมาส

(เย ภิกขุ) อ.ภิกขุ ท. เหล่าใด กามนติ ย่อมใคร่ กาตุ เพื่ออันกระทำ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ภิกขุ) อ.ภิกขุ ท. เหล่านั้น กาตูกามา ชื่อว่ากาตูกาม, ได้แก่ภิกขุทั้งหลาย. (ผู้ใคร่เพื่ออันกระทำ)

คนฺตูกามา

เป็นจตุตถัตตปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

คนฺตุ กามนตติติ คนฺตูกามา, ภิกขุ. (คนฺตฺสทหุปท + กมุ กนฺติย ในความใคร่ + ฌปจจย) กัตตรูป, กัตตสาธนะ, กิตันตสมาส

(เย ภิกขุ) อ.ภิกขุ ท. เหล่าใด กามนติ ย่อมใคร่ คนฺตุ เพื่ออันไป อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ภิกขุ) อ.ภิกขุ ท. เหล่านั้น คนฺตูกามา ชื่อว่าคนฺตูกาม, ได้แก่ภิกขุทั้งหลาย. (ผู้ใคร่เพื่ออันไป)

ภตตกิจจปริโยสาน์

เป็นฉันทวิธาน์ปฐักษมาส โดยมิตติยาตปฐักษมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. ภตเตน กิจจ ภตตกิจจ. (ภตต + กิจจ) ตติยาตปฐักษมาส

กิจจ อ.กิจ ภตเตน ด้วยภตตร ภตตกิจจ ชื่อว่าภตตกิจจ. (กิจด้วยภตตร)

๒. ภตตกิจจสส ปริโยสาน์ ภตตกิจจปริโยสาน์. (ภตตกิจจ + ปริโยสาน์) ฉันทวิธาน์ปฐักษมาส

ปริโยสาน์ อ.กาลอันเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ ภตตกิจจสส แห่งกิจด้วยภตตร ภตตกิจจปริโยสาน์ ชื่อว่า ภตตกิจจปริโยสาน์. (กาลอันเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งกิจด้วยภตตร, เวลาเสร็จภตตรกิจ)

คามาทวาริ

เป็นฉันทวิธาน์ปฐักษมาส มีวิเคราะห้ว่า

คามาสส ทวาริ คามาทวาริ. (คามา + ทวาริ)

ทวาริ อ.ประตุ คามาสส แห่งท่มบ้าน คามาทวาริ ชื่อว่าคามาทวาริ. (ประตุท่มบ้าน)

ปพพชชุนตราโย

เป็นฉันทวิธาน์ปฐักษมาส มีวิเคราะห้ว่า

ปพพชช่าย อนตราโย ปพพชชุนตราโย. (ปพพชช่า + อนตราโย)

อนตราโย อ.อันตราโย ปพพชช่าย แห่งการบวช ปพพชชุนตราโย ชื่อว่าปพพชชุนตราโย. (อันตราโยแห่งการบวช)

อาจาเรณสมปนโน

เป็นตติยาตปฐักษมาส มีวิเคราะห้ว่า

อาจาเรณ สมปนโน อาจาเรณสมปนโน, ภิกษุ. (อาจาเรณ + สมปนโน)

(ภิกษุ) อ.ภิกษุ สมปนโน ผู้ถึงพร้อมแล้ว อาจาเรณ ด้วยอาจาเรณ อาจาเรณสมปนโน ชื่อว่าอาจาเรณ-สมปนโน, ได้แก่ภิกษุ. (ผู้ถึงพร้อมด้วยอาจาเรณ)

สุภารมมณพหุโล

เป็นตติยัตปปริสส์มาส โดยมีสัมภวานาบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สุภํ อิติ อารมมณํ สุภารมมณํ. (สุภ + อารมมณ) สัมภวานาบุพพทกัมมธารยสมาส อารมมณํ อ.อารมณํ สุภํ อิติ ว่างาม สุภารมมณํ ชื่อว่าสุภารมมณ. (อารมณํว่างาม)
๒. สุภารมมณเทหิ พหุโล สุภารมมณพหุโล, ภิกขุ. (สุภารมมณ + พหุ) ตติยัตปปริสส์มาส (ภิกขุ) อ.ภิกขุ พหุโล ผู้มาก สุภารมมณเทหิ ด้วยอารมณํว่างาม ท. สุภารมมณพหุโล ชื่อว่าสุภารมมณพหุ, ได้แก่ภิกขุ. (ผู้มากด้วยอารมณํว่างาม)

ปปาตตมฺหิ

เป็นฉนฺฐิตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปปาตสฺส ตมฺหิ ปปาตตมฺหิ. (ปปาต + ตมฺหิ)

ตมฺหิ อ.ริม ปปาตสฺส แห่งเทว ปปาตตมฺหิ ชื่อว่าปปาตตมฺหิ. (ริมเทว)

จิตตพพลรูกฺขลทิลो

เป็นตติยัตปปริสส์มาส โดยมีฉนฺฐิตวิปทตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส และวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทมฺหิ พลํ อสฺสาติ ทพพโล, รูกฺโข. (ท + พล) ฉนฺฐิตวิปทตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส พลํ อ.กำลัง ทมฺหิ อันโทษประทุษร้ายแล้ว อสฺส (รูกฺขล) ของต้นไม้นั้น (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล รูกฺโข) อ.ต้นไม้นั้น ทพพโล ชื่อว่าทพพล, ได้แก่ต้นไม. (อันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว)
๒. ทพพโล จ โล รูกฺโข จาติ ทพพลรูกฺโข. (ทพพล + รูกฺโข) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส ทพพโล จ อ.อันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้วด้วย โล อ.อันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้วนั้น รูกฺโข จ เป็นต้นไม้ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทพพลรูกฺโข ชื่อว่าทพพลรูกฺโข. (ต้นไม้อันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว)
๓. จิตโต จ โล ทพพลรูกฺโข จาติ จิตตพพลรูกฺโข. (จิต + ทพพลรูกฺโข) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

จิตโต จ อ.อันตั้งอยู่แล้วด้วย โล อ.อันตั้งอยู่แล้วนั้น ทพพลรูกฺโข จ เป็นต้นไม้อันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ จิตตพพลรูกฺโข ชื่อว่าจิตตพพลรูกฺโข. (ต้นไม้อันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว)

แล้วอันตั้งอยู่แล้ว)

๔. จิตตพหุพลรุทเจเน สทิสโส จิตตพหุพลรุทขสทิสโส, ปุคคโล. (จิตตพหุพลรุทข + สทิส) ตติยาตปปุริส
สมาส

(ปุคคโล) อ.บุคคล สทิสโส ผู้เช่นกับ จิตตพหุพลรุทเจเน ด้วยตันไม้อันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว
อันตั้งอยู่แล้ว จิตตพหุพลรุทขสทิสโส ชื่อว่าจิตตพหุพลรุทขสทิส, ได้แก่บุคคล. (ผู้เช่นกับด้วยตันไม้อันมีกำลังอันโทษ
ประทุษร้ายแล้วอันตั้งอยู่แล้ว)

อสุภานุปัสสี

เป็นทติยาตปปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อสุภัง อิติ อารมมณัง อนุปัสสตี สีเลนาติ อสุภานุปัสสี, ปุคคโล. (อสุภาสทูปปท + อนุปุพพ + ทิส
เปกขณ ในการดู, เห็น + ณีปัจจย) กัตตุรูป, ตัสสิลสาธนะ, กัตตันตสมาส

(โย ปุคคโล) อ.บุคคลใด อนุปัสสตี ย่อมตามเห็น อารมมณัง ซึ่งอารมณัง อสุภัง อิติ ว่าไม่งาม
สีเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคคโล) อ.บุคคลนั้น อสุภานุปัสสี ชื่อว่าอสุภานุปัสสี, ได้แก่บุคคล.
(ผู้ตามเห็นอารมณังว่าไม่งามโดยปกติ)

มนเสลปพพโต

เป็น วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สีสาย นิยุตโต เสโล, ปพพโต. (สีลา + ณ) สังสัจจฐาทิอเนกัตถัตถิต

(ปพพโต) อ.ภูเขา นิยุตโต อันประกอบแล้ว สีสาย ด้วยศีลา เสโล ชื่อว่าเสล, ได้แก่ภูเขา.
(อันประกอบแล้วด้วยศีลา)

๒. เสโล จ โส ปพพโต จาติ เสลปพพโต. (เสล + ปพพ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
เสโล จ อ.อันประกอบแล้วด้วยศีลาด้วย โส อ.อันประกอบแล้วด้วยศีลานั้น ปพพโต จ เป็น
ภูเขาด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น เสลปพพโต ชื่อว่าเสลปพพ. (ภูเขาอันประกอบแล้วด้วยศีลา)

๓. มโน จ โส เสลปพพโต จาติ มนเสลปพพโต. (มน + เสลปพพ) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สมาส

มโน จ อ.อันเป็นแห่งที่บด้วย โส อ.อันเป็นแห่งที่บนั้น เสลปพพโต จ เป็นภูเขาอันประกอบ
แล้วด้วยศีลาด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น มนเสลปพพโต ชื่อว่ามนเสลปพพ. (ภูเขาอันประกอบแล้วด้วยศีลา
อันเป็นแห่งที่บ)

อมตตณฺญ

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส โดยมิตฺติยาตปฺปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. มตฺตํ ชานาตีติ มตฺตณฺญ. (มตฺตาสทฺทฺทฺปท + ทฺวา อวโธเน ในกาารรู้ + ฐ) ทฺติยาตปฺปฺริสฺสมาส

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคฺคโล ชานาติ ย่อมรู้ มตฺตํ ซึ่งประมาณ อิติ เพราะเหตุ นั้น มตฺตณฺญ ชื่อว่าอมตตณฺญ. (ผู้รู้ซึ่งประมาณ)

๒. น มตฺตณฺญ อมตตณฺญ. (น + มตฺตณฺญ) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส

มตฺตณฺญ อ.ผู้ซึ่งประมาณ น หามิได้ อมตตณฺญ ชื่อว่าอมตตณฺญ. (ผู้ไม่ผู้ซึ่งประมาณ)

ทินวิริโย

เป็นจฺญฐิตฺวิปทฺตฺลยาธิกรณพฺทฺพิทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ทินํ วิริยํ อสฺสาตี ทินวิริโย, ปุคฺคโล. (ทิน + วิริย)

วิริยํ อ.ความเพียร ทินํ อันทราม อสฺสํ (ปุคฺคลสฺส) ของบุคฺคลนั้น (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น ทินวิริโย ชื่อว่าทินวิริโย, ได้แก่บุคฺคล. (ผู้มีความเพียรอันทราม)

อารทฺทวิริโย

เป็นตฺติยาทวิปทฺตฺลยาธิกรณพฺทฺพิทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

อารทฺทํ วิริยํ เยน โสยํ อารทฺทวิริโย, ปุคฺคโล. (อารทฺท + วิริย)

วิริยํ อ.ความเพียร เยน (ปุคฺคเลน) อันบุคฺคโล อารทฺทํ ปรารภแล้ว โส โย (ปุคฺคโล) อ.บุคฺคล นั้น อารทฺทวิริโย ชื่อว่าอารทฺทวิริโย, ได้แก่บุคฺคล. (ผู้มีความเพียรอันปรารภแล้ว)

อิฎฺฐารมฺมณฺ

เป็นวิเสสฺนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

อิฎฺฐณฺจ ตํ อารมฺมณฺญจาตี อิฎฺฐารมฺมณฺ. (อิฎฺฐ + อารมฺมณ)

อิฎฺฐํ จ อ.อันถูกปรารภมาแล้วด้วย ตํ อ.อันถูกปรารภมาแล้วนั้น อารมฺมณฺ จ เป็นอารมณฺด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น อิฎฺฐารมฺมณฺ ชื่อว่าอิฎฺฐารมฺมณฺ. (อารมณฺอันถูกปรารภมาแล้ว, อิฎฺฐารมณฺ)

นิมิตตคคาโท

เป็นตติยชาติปฐิสสรมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิมิตเตน คคาโท นิมิตตคคาโท. (นิมิตต + คคาท)

คคาโท อ.ผู้ถือเอา นิมิตเตน โดยนิมิต นิมิตตคคาโท ชื่อว่านิมิตตคคาท. (ผู้ถือเอาโดยนิมิต)

อนุพยัญชนคคาโท

เป็นตติยชาติปฐิสสรมาส มีวิเคราะห์ว่า

อนุพยัญชนเนน คคาโท อนุพยัญชนคคาโท. (อนุพยัญชน + คคาท)

คคาโท อ.ผู้ถือเอา อนุพยัญชนเนน โดยอนุพยัญชนะ อนุพยัญชนคคาโท ชื่อว่าอนุพยัญชนคคาท. (ผู้ถือเอาโดยอนุพยัญชนะ)

จกขุทวารทีนิ

เป็นจกขุทวารทีนิปฐิสสรมาส โดยมี อวธารณบุพพทกัมมธารยสรมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จกขุเอว ทวาริ จกขุทวาริ. (จกขุ + ทวาร) อวธารณบุพพทกัมมธารยสรมาส

จกขุเอว อ.จักขุหนึ่งเดียว ทวาริ เป็นทวาร จกขุทวาริ ชื่อว่าจกขุทวาร. (ทวารคือจักขุ)

๒. จกขุทวาริ อาทิ เยสนติ จกขุทวาราทินิ, ทวารานิ. (จกขุทวาร + อาทิ) จกขุทวาริปฐิสสรมาส

จกขุทวาริ อ.ทวารคือจักขุ อาทิ เป็นต้น เยสน (ทวารานิ) แห่งทวาร ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (ทานิ ทวารานิ) อ.ทวาร ท. เหล่านั้น จกขุทวาราทินิ ชื่อว่า จกขุทวาราทิ, ได้แก่ทวารทั้งหลาย. (มีทวารคือจักขุเป็นต้น)

ปริเยสนมตดา

เป็นลัตตมิตปฐิสสรมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริเยสนเน มตดา ปริเยสนมตดา. (ปริเยสน + มตดา)

มตดา อ.ประมาณ ปริเยสนเน ในการแสวงหา ปริเยสนมตดา ชื่อว่าปริเยสนมตดา. (ประมาณในการแสวงหา)

ปฏิบัติศุทนมตดา

เป็นสัตตมิตต์ปฐิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปฏิบัติศุทเน มตดา ปรีเยสนมตดา. (ปฏิบัติศุทเน + มตดา)

มตดา อ.ประมาณ ปฏิบัติศุทเน ในการรับ ปฏิบัติศุทนมตดา ชื่อว่าปฏิบัติศุทนมตดา. (ประมาณในการรับ)

ปริโภาคมตดา

เป็นสัตตมิตต์ปฐิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริโภาค มตดา ปริโภาคมตดา. (ปริโภาค + มตดา)

มตดา อ.ประมาณ ปริโภาค ในการปริโภาค ปริโภาคมตดา ชื่อว่าปริโภาคมตดา. (ประมาณในการปริโภาค)

ปัจจเวกษณมตดา

เป็นสัตตมิตต์ปฐิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ปัจจเวกษณ มตดา ปัจจเวกษณมตดา. (ปัจจเวกษณ + มตดา)

มตดา อ.ประมาณ ปัจจเวกษณ ในการพิจารณา ปัจจเวกษณมตดา ชื่อว่าปัจจเวกษณมตดา. (ประมาณในการพิจารณา)

วิสส์ซุชนมตดา

เป็นสัตตมิตต์ปฐิสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

วิสส์ซุชน มตดา วิสส์ซุชนมตดา. (วิสส์ซุชน + มตดา)

มตดา อ.ประมาณ วิสส์ซุชน ในการสละ วิสส์ซุชนมตดา ชื่อว่าวิสส์ซุชนมตดา. (ประมาณในการสละ)

อธมมิกิ

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ธมเมเน นียุตต์ ธมมิกิ, โภชนิ. (ธมม + ฌิก) สั้งลัญฐาทิอเนกัตถัตถิต

(โภชนิ) อ.โภชนะ นียุตต์ อันประกอบแล้ว ธมเมเน ด้วยธรรม ธมมิกิ ชื่อว่าธมมิกิ, ได้แก่ โภชนะ. (อันประกอบแล้วด้วยธรรม)

๒. น อมมิกั ออมมิกั, โภชน์. (น + อมมิก) นิปาทปุพพทกัมมธารยส์มาส
(โภชน์) อ.โภชนะ อมมิกั อันประกอบแล้วด้วยธรรม น ทามีได้ ออมมิกั ชื่อว่าอมมิก, ได้แก่
โภชนะ. (อันไม่ประกอบแล้วด้วยธรรม, อันประกอบแล้วด้วยธรรมทามีได้)

กามพญาปาทวิทธีส์วัตตูกวสิกตา

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กาโม จ พญาปาโท จ วิทธีส์ จ กามพญาปาทวิทธีส์. (กาม + พญาปาท + วิทธีส์) อิตริตร-
โยคทวันทส์มาส

กาโม จ อ.กามด้วย พญาปาโท จ อ.พญาปาทด้วย วิทธีส์ จ อ.วิทธีส์ด้วย กามพญาปาท-
วิทธีส์ ชื่อว่ากามพญาปาทวิทธีส์. (กาม พญาปาท และวิทธีส์)

๒. กามพญาปาทวิทธีส์สู วัตตูกา กามพญาปาทวิทธีส์วัตตูกา. (กามพญาปาทวิทธีส์ + วัตตูก)
สัตตมีตปปริสส์มาส

วัตตูกา อ.วัตต ท. กามพญาปาทวิทธีส์สู ในกาม พญาปาท และวิทธีส์ ท. กามพญาปาทวิทธีส์-
วัตตูกา ชื่อว่ากามพญาปาทวิทธีส์วัตตูก. (วัตตูกในกาม พญาปาท และวิทธีส์, กามวัตต พญาปาทวัตต และวิทธีส์
วัตต)

๓. กามพญาปาทวิทธีส์วัตตูกานัน วเส ปวตตติ กามพญาปาทวิทธีส์วัตตูกวสิกโก. (กามพญาปาท-
วิทธีส์วัตตูก + วเส + ติก) สันสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด ปวตตติ เป็นไปแล้ว วเส ในอำนาจ กามพญาปาทวิทธีส์วัตตูกานัน
แห่งกามวัตต พญาปาทวัตต และวิทธีส์วัตต ท. อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น กามพญาปาท-
วิทธีส์วัตตูกวสิกโก ชื่อว่ากามพญาปาทวิทธีส์วัตตูกวสิก. (ผู้เป็นไปแล้วในอำนาจแห่งกามวัตต พญาปาทวัตต และ
วิทธีส์วัตต)

๔. กามพญาปาทวิทธีส์วัตตูกวสิกส์ส ภาโว กามพญาปาทวิทธีส์วัตตูกวสิกตา. (กามพญาปาทวิทธีส์-
วัตตูกวสิก + ตา) ภาวัตถิต

ภาโว อ.ความเป็น กามพญาปาทวิทธีส์วัตตูกวสิกส์ส (ปุคฺคลส์ส) แห่งบุคคล ผู้เป็นไปแล้วใน
อำนาจแห่งกามวัตต พญาปาทวัตต และวิทธีส์วัตต กามพญาปาทวิทธีส์วัตตูกวสิกตา ชื่อว่ากามพญาปาทวิทธีส์-
วัตตูกวสิกตา. (ความเป็นแห่งผู้เป็นไปแล้วในอำนาจแห่งกามวัตต พญาปาทวัตต และวิทธีส์วัตต)

นิพพิริโย

เป็นปัญจมีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคฺคตํ วิริยํ อสฺมาติ นิพพิริโย, ปุคฺคโล. (นิ + วิริย)

วิริยํ อ.ความเพียร นิคฺคตํ อันออกไปแล้ว อสฺมา (ปุคฺคลา) จากบุคคลนั้น อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น นิพพิริโย ชื่อว่านิพพิริย, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีความเพียรออกไปแล้ว, ผู้ปราศจากความเพียร, ผู้ไม่มีความเพียร)

วิริยกรณวิริโต

เป็นปัญจมีตํปุริสสมาส โดยมีจฺญฐิตํปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. วิริยสฺส กรณํ วิริยกรณํ. (วิริย + กรณ) จฺญฐิตํปุริสสมาส

กรณํ อ.การกระทำ วิริยสฺส ซึ่งความเพียร วิริยกรณํ ชื่อว่าวิริยกรณ. (การกระทำความเพียร)

๒. วิริยกรณสฺมา วิริโต วิริยกรณวิริโต, ปุคฺคโล. (วิริยกรณ + วิริโต) ปญฺจมีตํปุริสสมาส

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล วิริโต ผู้เว้นแล้ว วิริยกรณสฺมา จากการกระทำซึ่งความเพียร วิริยกรณ-วิริโต ชื่อว่าวิริยกรณวิริโต, ได้แก่บุคคล. (ผู้เว้นจากการทำความเพียร)

พลววาโต

เป็นวิเสสํบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. พลํ อสฺสํ อตฺถิติ พลวา, วาโต. (พล + วนฺตุ) อัสสํตฺถิตํทฺธิต

พลํ อ.กำลัง อสฺสํ (วาทสฺส) ของลมนั้น (อตฺถิติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ พลวา ชื่อว่าพลวนฺตุ, ได้แก่ลม. (อันมีกำลัง)

๒. พลวา จ โส วาโต จาติ พลววาโต. (พลวนฺตุ + วาต) วิเสสํบุพพทกัมมธารยสมาส

พลวา จ อ.อันมีกำลังด้วย โส อ.อันมีกำลังนั้น วาโต จ เป็นลมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ พลววาโต ชื่อว่าพลววาต. (ลมอันมีกำลัง)

จินฺนตฺตํ

เป็นวิเสสํบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จินฺนญฺจ ตํ ตฺตฺตฺตฺจาติ จินฺนตฺตํ. (จินฺน + ตฺต)

จินฺนํ จ อ.อันขาดแล้วด้วย ตํ อ.อันขาดแล้วนั้น ตฺตํ จ เป็นเหตุด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ จินฺนตฺตํ

ชื่อว่าฉินนตมฺ. (เทวชาติ)

ปุပ္ผลปลลวาทินิ

เป็นฉินฺนตมฺวิปทฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส โดยมิตฺติตรโยคทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ปุပ္ผลจ ผลจจ ปลลวจจ ปุပ္ผลปลลวานิ. (ปุပ္ผล + ผล + ปลลว) อิตฺติตรโยคทวันทสฺมาส
 ปุပ္ผล จ อ.ตอกด้วย ผล จ อ.ผลด้วย ปลลว จ อ.ไปอ่อนด้วย ปุပ္ผลปลลวานิ ชื่อว่า
 ปุပ္ผลปลลว. (ตอก ผล และไปอ่อน)

๒. ปุပ္ผลปลลวานิ อาทิ เยสนฺติ ปุပ္ผลปลลวาทินิ, รุกฺขาววานิ. (ปุပ္ผลปลลว + อาทิ)
 ฉินฺนตมฺวิปทฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

ปุပ္ผลปลลวานิ อ.ตอก ผล และไปอ่อน ท. อาทิ เป็นต้น เยสฺ (รุกฺขาววานิ) แห่ง
 รุกฺขาววาระ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ รุกฺขาววานิ) อ.รุกฺขาววาระ ท. เหล่านี้
 ปุပ္ผลปลลวาทินิ ชื่อว่าปุပ္ผลปลลวาทิ, ได้แก่รุกฺขาววาระทั้งหลาย. (มีตอก ผล และไปอ่อนเป็นต้น)

ขุททกสาขา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ขุททกา จ ตา สาขา จาติ ขุททกสาขา. (ขุททกา + สาขา)

ขุททกา จ อ.เล็ก ท. ด้วย ตา อ.เล็ก ท. เหล่านี้ สาขา จ เป็นกึ่งด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 ขุททกสาขา ชื่อว่าขุททกสาขา. (กึ่งเล็ก)

มหาสาขา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

มทฺนติโย จ ตา สาขา จาติ มหาสาขา. (มทฺนติ + สาขา)

มทฺนติโย จ อ.ใหญ่ ท. ด้วย ตา อ.ใหญ่ ท. เหล่านี้ สาขา จ เป็นกึ่งด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 มหาสาขา ชื่อว่ามหาสาขา. (กึ่งใหญ่)

สมุโล

เป็นสหบุพพบทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สท มุเลติ โย วตตตีติ สมุโล, รุกฺโข. (สท + มุล)

โย (รุกฺโข) อ.ต้นไม้โต วตตตีติ ย่อมเป็นไป สท กับ มุเลติ ด้วยราก ท. อิติ เพราะเหตุนั้น (โล รุกฺโข) อ.ต้นไม้นั้น สมุโล ชื่อว่าสมุล, ได้แก่ต้นไม้. (อันเป็นไปกับด้วยราก)

อุทุมุโล

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุทุมุ มุลฺ ยสฺสาติ อุทุมุโล, รุกฺโข. (อุทุมุ + มุล)

มุลฺ อ.ราก อุทุมุ ในเบื้องบน ยสฺส (รุกฺขสฺส) แห่งต้นไม้โต (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล รุกฺโข) อ.ต้นไม้นั้น อุทุมุโล ชื่อว่าอุทุมุล, ได้แก่ต้นไม้. (มีรากในเบื้องบน)

อโธสาโจ

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อโธ สาชา ยสฺสาติ อโธสาโจ, รุกฺโข. (อโธ + สาชา)

สาชา อ.กิ่ง อโธ ในเบื้องล่าง ยสฺส (รุกฺขสฺส) แห่งต้นไม้โต (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โล รุกฺโข) อ.ต้นไม้นั้น อโธสาโจ ชื่อว่าอโธสาช, ได้แก่ต้นไม้. (อันมีกิ่งในเบื้องล่าง)

กิเลสमारो

เป็น อวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กิเลสเวยว มารो กิเลสमारो. (กิเลส + มาร)

กิเลสเวยว อ.กิเลสนั้นเที่ยว มารो เป็นมาร กิเลสमारो ชื่อว่ากิเลสมาร. (มารคือกิเลส, กิเลสมาร)

ปุပ္ผผลปลลวาทิปาตณ

เป็นทติยาตปุริสสมาส โดยมีอิตริตรโยคทวนทสมาส และฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส อยู่ใน วิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุ่ผลผลจ ผลผลจ ปลลผลจ ปุ่ผลผลปลลวานิ. (ปุ่ผล + ผล + ปลล) อิตริ์ทรโยคทวันท์สมาส
 ปุ่ผล จ อ.ตอกด้วย ผล จ อ.ผลด้วย ปลลวิ จ อ.ใบอ่อนด้วย ปุ่ผลผลปลลวานิ ชื่อว่า
 ปุ่ผลผลปลลว. (ตอก ผล และใบอ่อน)

๒. ปุ่ผลผลปลลวานิ อาทิ เยสน์ติ ปุ่ผลผลปลลวาทีนิ, รุกขาวยวานิ. (ปุ่ผลผลปลลว + อาทิ)
 ฌฎฐิ์ทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

ปุ่ผลผลปลลวานิ อ.ตอก ผล และใบอ่อน ท. อาทิ เป็นต้น เยส (รุกขาวยวานิ) แห่ง
 รุกขาวัยวะ ท. เหล่าใด (สน์ติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ รุกขาวยวานิ) อ.รุกขาวัยวะ ท. เหล่านั้น
 ปุ่ผลผลปลลวาทีนิ ชื่อว่าปุ่ผลผลปลลวาที, ไต่แก่รุกขาวัยวะทั้งหลาย. (มีตอก ผล และใบอ่อนเป็นต้น)

๓. ปุ่ผลผลปลลวาทีนิ ปาตนิ ปุ่ผลผลปลลวาทีปาตนิ. (ปุ่ผลผลปลลวาที + ปาตนิ) ทุติยาตปุริส
 สมาส

ปุ่ผลผลปลลวาทีนิ (องตานิ) ปาตนิ อ.การยังรุกขาวัยวะ ท. มีตอก ผล และใบอ่อนเป็นต้น ให้
 ตกไป ปุ่ผลผลปลลวาทีปาตนิ ชื่อว่าปุ่ผลผลปลลวาทีปาตนิ. (การยังรุกขาวัยวะมีตอก ผล และใบอ่อนเป็นต้นให้
 ตกไป)

ขุทธานุขุททกาปตติอาปชขัน

เป็นฌฎฐิ์ตปุริสมาส โดยมีวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส และวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่
 ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ขุททา จ อนุขุททา จ ขุทธานุขุททา, อาปตติโย. (ขุททา + อนุขุททา) วิเสสโนภยบท-
 กัมมธารยสมาส

(อาปตติโย) อ.อาบัติ ท. ขุททา จ อันเล็กด้วย อนุขุททา จ อันน้อยด้วย ขุทธานุขุททา
 ชื่อว่าขุทธานุขุททา, ไต่แก่อาบัติทั้งหลาย. (เล็ก น้อย)

๒. ขุทธานุขุททา จ ตา อาปตติโย จาติ ขุทธานุขุททาปตติโย. (ขุทธานุขุททา + อาปตติ)
 วิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส

ขุทธานุขุททา จ อ.อันเล็ก น้อย ท. ด้วย ตา อ.อันเล็ก น้อย ท. เหล่านั้น อาปตติโย
 จ เป็นอาบัติด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ขุทธานุขุททาปตติโย ชื่อว่าขุทธานุขุททาปตติ. (อาบัติเล็ก น้อย)

๓. ขุทธานุขุททาปตติ นี อาปชขัน ขุทธานุขุททาปตติอาปชขัน. (ขุทธานุขุททาปตติ + อาปชขัน)
 ฌฎฐิ์ตปุริสมาส

อาปชขัน อ.การต้อง ขุทธานุขุททาปตติ นี ซึ่งอาบัติเล็ก น้อย ท. ขุทธานุขุททาปตติอาปชขัน
 ชื่อว่าขุทธานุขุททาปตติอาปชขัน. (การต้องซึ่งอาบัติเล็ก น้อย)

ขุททกสาขามณฺชนํ

เป็นจณฺฐิตปฺปฺริสฺสมาส โดยมิ วิเสสนบุพพทกัम्मธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺตังนี้

๑. ขุททกา จ ตา สาขา จาติ ขุททกสาขา. (ขุททกา + สาขา) วิเสสนบุพพทกัम्मธารยสฺมาส ขุททกา จ อ.เล็ก ท. ด้วย ตา อ.เล็ก ท. เหล่านั้น สาขา จ เป็นกึ่งด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ขุททกสาขา ชื่อว่าขุททกสาขา. (กึ่งเล็ก)
๒. ขุททกสาขานํ มณฺชนํ ขุททกสาขามณฺชนํ. (ขุททกสาขา + มณฺชน) จณฺฐิตปฺปฺริสฺสมาส มณฺชนํ อ.การทกราน ขุททกสาขานํ ซึ่งกึ่งเล็ก ท. ขุททกสาขามณฺชนํ ชื่อว่าขุททกสาขามณฺชน. (การทกรานซึ่งกึ่งเล็ก)

นิสฺสคฺคิยาทีอาปตฺติอาปชฺชนํ

เป็นจณฺฐิตปฺปฺริสฺสมาส โดยมิจณฺฐิตวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส และวิเสสนบุพพทกัम्मธารยสฺมาส อยู่ภายใน มีวิเคราะหฺตังนี้

๑. นิสฺสคฺคิยํ อาที ยาสฺนติ นิสฺสคฺคิยาที, อาปตฺติโย. (นิสฺสคฺคิย + อาที) จณฺฐิตวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส
 นิสฺสคฺคิยํ อ.นิสฺสคฺคิยํ อาที เป็นต้น ยาสฺ (อาปตฺติน) แห่งอาบตี ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตา อาปตฺติโย) อ.อาบตี ท. เหล่านั้น นิสฺสคฺคิยาที ชื่อว่า นิสฺสคฺคิยาที, ได้แก่อาบตี ทั้งหลาย. (มีนิสฺสคฺคิยํเป็นต้น)
๒. นิสฺสคฺคิยาที จ ตา อาปตฺติโย จาติ นิสฺสคฺคิยาทีอาปตฺติโย. (นิสฺสคฺคิยาที + อาปตฺติ) วิเสสนบุพพทกัम्मธารยสฺมาส
 นิสฺสคฺคิยาที จ อ.นิสฺสคฺคิยํเป็นต้น ท. ด้วย ตา อ.นิสฺสคฺคิยํเป็นต้น ท. เหล่านั้น อาปตฺติโย จ เป็นอาบตีด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น นิสฺสคฺคิยาทีอาปตฺติโย ชื่อว่า นิสฺสคฺคิยาทีอาปตฺติ. (อาบตีมีนิสฺสคฺคิยํเป็นต้น)
๓. นิสฺสคฺคิยาทีอาปตฺตินํ อาปชฺชนํ นิสฺสคฺคิยาทีอาปตฺติอาปชฺชนํ. (นิสฺสคฺคิยาทีอาปตฺติ + อาปชฺชน) จณฺฐิตปฺปฺริสฺสมาส
 อาปชฺชนํ อ.การต้อง นิสฺสคฺคิยาทีอาปตฺตินํ ซึ่งอาบตีมีนิสฺสคฺคิยํเป็นต้น ท. นิสฺสคฺคิยาทีอาปตฺติอาปชฺชนํ ชื่อว่านิสฺสคฺคิยาทีอาปตฺติอาปชฺชน. (การต้องอาบตีมีนิสฺสคฺคิยํเป็นต้น)

มหาสาขามณฑล

เป็นฉันทวิธานูปริสนิม โดยมิวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. มณฑลโย จ ตา สาขา จาติ มหาสาขา. (มณฑล + สาขา) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มณฑลโย จ อ.ใหญ่ ท. ด้วย ตา อ.ใหญ่ ท. เหล่านั้น สาขา จ เป็นกึ่งด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาสาขา ชื่อว่ามหาสาขา. (กึ่งใหญ่)

๒. มหาสาขานัน ฅณฑล มหาสาขามณฑล. (มหาสาขา + ฅณฑล) ฉันทวิธานูปริสนิม ฅณฑล อ.การทกราน มหาสาขานัน ซึ่งกึ่งใหญ่ ท. มหาสาขามณฑล ชื่อว่ามหาสาขามณฑล. (การทกรานซึ่งกึ่งใหญ่)

เตรสสงฆมาทิสเสสาปชฅน

เป็นฉันทวิธานูปริสนิม โดยมิอสมาททคสมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. เตรส สงฆมาทิสเสสา เตรสสงฆมาทิสเสสา. (เตรส + สงฆมาทิสเสสา) อสมาททคสมาส สงฆมาทิสเสสา อ.อบัติสังฆมาทิสเสสา ท. เตรส ๑๓ เตรสสงฆมาทิสเสสา ชื่อว่าเตรสสงฆมาทิสเสสา. (อบัติสังฆมาทิสเสสา ๑๓)

๒. เตรสสงฆมาทิสเสสานัน อปชฅน เตรสสงฆมาทิสเสสาปชฅน. (เตรสสงฆมาทิสเสสา + อปชฅน) ฉันทวิธานูปริสนิม อปชฅน อ.การตอง เตรสสงฆมาทิสเสสานัน ซึ่งอบัติสังฆมาทิสเสสา ๑๓ ท. เตรสสงฆมาทิสเสสาปชฅน ชื่อว่าเตรสสงฆมาทิสเสสาปชฅน. (การตองอบัติสังฆมาทิสเสสา ๑๓)

เทฆจาสาโฆ

เป็นทวิปททินนาธกรณพทพทิสมาส มิวิเคราะห์ว่า

เทฆจา สาขา อสสาติ เทฆจาสาโฆ, รุกโฆ. (เทฆจา + สาขา) สาขา อ.กึ่ง ท. เทฆจา ในภายใต้ อสส (รุกขสส) แทงตันไม้นัน (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ส รุกโฆ) อ.ตันไม้นัน เทฆจาสาโฆ ชื่อว่าเทฆจาสา, ใต้แกตันไม้. (อันมีกึ่งในภายใต้)

ปาราชิกาปตติอาปชฺชนิ

เป็นฉนฺธุตฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปาราชิกาปตติยา อาปชฺชนิ ปาราชิกาปตติอาปชฺชนิ. (ปาราชิกาปตติ + อาปชฺชนิ)

อาปชฺชนิ อ.การตอง ปาราชิกาปตติยา ซึ่งอาบัติปาราชิก ปาราชิกาปตติอาปชฺชนิ ชื่อว่าปาราชิกาปตติ-
อาปชฺชนิ. (การตองอาบัติปาราชิก)

สฺวากฺขาตสาสนํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

สฺวากฺขาตญจ ตํ สาสนญจาติ สฺวากฺขาตสาสนํ. (สฺวากฺขาต + สาสน)

(ภควตา) สฺวากฺขาตํ จ อ.อินฺพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้วด้วย ตํ อ.อินฺพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส
ไว้ดีแล้วนั้น สาสนํ จ เป็นคำสนาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สฺวากฺขาตสาสนํ ชื่อว่าสฺวากฺขาตสาสน. (คำสนา
อินฺพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว)

ปฏิกุลมนสิกาโร

เป็นตติยาตฺปฺริสฺสมาส โดยมีอโลปตฺปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. มนสิ กรณํ มนสิกาโร. (มนสฺทหุปฺท + กร กรณ ในการกระทำ + ณ) อโลปตฺปฺริสฺสมาส
กรณํ อ.การกระทำไว้ มนสิ ในใจ มนสิกาโร ชื่อว่ามนสิการ. (การกระทำไว้ในใจ)

๒. ปฏิกุเลน มนสิกาโร ปฏิกุลมนสิกาโร. (ปฏิกุล + มนสิการ) ตติยาตฺปฺริสฺสมาส
มนสิกาโร อ.การกระทำไว้ในใจ ปฏิกุเลน โดยความเป็นของปฏิกุล ปฏิกุลมนสิกาโร ชื่อว่า
ปฏิกุลมนสิการ. (การกระทำไว้ในใจโดยความเป็นของปฏิกุล)

นิมิตตคฺคาทาหิวิโร

เป็นปัญจมีตฺปฺริสฺสมาส โดยมีตติยาตฺปฺริสฺสมาส และฉนฺธุตฺตวิปทฺตลยาธิกรณพหุพีหิสมาสอยู่ภายใน
มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. นิมิตเตน คาโท นิมิตตคฺคาโท. (นิมิตต + คาท) ตติยาตฺปฺริสฺสมาส

คาโท อ.ผู้ถือเอา นิมิตเตน โดยนิมิต นิมิตตคฺคาโท ชื่อว่านิมิตตคฺคาท. (ผู้ถือเอาโดยนิมิต)

๒. นิมิตตคฺคาโท อาทิ เยสนฺติ นิมิตตคฺคาทาปิ, คาทา. (นิมิตตคฺคาท + อาทิ) ฉนฺธุตฺตลยา-
ธิกรณพหุพีหิสมาส

นิมิตตคคาโท อ.การถือโดยนิมิต อาทิต เป็นตัน เยล (คาทาน) แห่งการถือ ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (เต คาทา) อ.การถือ ท. เหล่านี้ นิมิตตคคาทาทโย ชื่อว่านิมิตตคคาทาทิ, ได้แก่ การถือ. (มีการถือโดยนิมิตเป็นต้น)

๓. นิมิตตคคาทาทิตี วิรทิต นิมิตตคคาทาทิตี, ปุคคโล. (นิมิตตคคาทาทิตี + วิรทิต) ปัญจมี-
ดปปริสสมาล

(ปุคคโล) อ.บุคคล วิรทิต ผู้เว้นแล้ว นิมิตตคคาทาทิตี (คาเทหิ) จากการถือเอา ท. มีการ
ถือโดยนิมิตเป็นต้น นิมิตตคคาทาทิตี ชื่อว่านิมิตตคคาทาทิตี, ได้แก่บุคคล. (ผู้เว้นจากการถือมีการถือ
โดยนิมิตเป็นต้น)

ปิติตทวารโ

เป็นตติยาทวีปทศยาธิกรณพหุพีทิสมาล มีวิเคราะห์ว่า

ปิติต ทวาร เยน โสย ปิติตทวารโ, ปุคคโล. (ปิติต + ทวาร)

ทวาร อ.ทวาร เยน (ปุคคเลน) อันบุคคลใด ปิติต ปิดแล้ว โส อัย (ปุคคโล) อ.บุคคลนั้น
ปิติตทวารโ ชื่อว่าปิติตทวาร, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีทวารอันปิดแล้ว)

อมตตณฺฏตาปฏิกงฺ

เป็นจตุตถิตปปริสสมาล มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มตตํ ชานาตีติ มตตณฺฏ. (มตตาสทูปปท + ณา อวโพธเน ในการรู้ + ฐ) ทุตยาดปปริส
(โย ปุคคโล) อ.บุคคลใด ชานาติ ย่อมรู้ มตตํ ซึ่งประมาณ อติ เพราะเหตุนี้ มตตณฺฏ
ชื่อว่าอมตตณฺฏ. (ผู้รู้ซึ่งประมาณ)

๒. น มตตณฺฏ อมตตณฺฏ. (น + มตตณฺฏ) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาล

มตตณฺฏ อ.ผู้รู้ซึ่งประมาณ น ทาไมได้ อมตตณฺฏ ชื่อว่าอมตตณฺฏ. (ผู้ไม่รู้ซึ่งประมาณ)

๓. อมตตณฺฏสฺส ภาโว อมตตณฺฏตา. (อมตตณฺฏ + ตา) ภาวัตถิต

ภาโว อ.ความเป็น อมตตณฺฏสฺส แห่งผู้ไม่รู้ซึ่งประมาณ อมตตณฺฏตา ชื่อว่าอมตตณฺฏตา.
(ความเป็นแห่งผู้ไม่รู้ซึ่งประมาณ)

๔. อมตตณฺฏตาย ปฏิกงฺ อมตตณฺฏตาปฏิกงฺ. (อมตตณฺฏตา + ปฏิกงฺ) จตุตถิตปปริสสมาล

ปฏิกงฺ อ.ความปฏิบัติ อมตตณฺฏตาย ต่อความเป็นแห่งผู้ไม่รู้ซึ่งประมาณ อมตตณฺฏตา-
ปฏิกงฺ ชื่อว่าอมตตณฺฏตาปฏิกงฺ. (ความปฏิบัติต่อความเป็นแห่งบุคคลผู้ไม่รู้ซึ่งประมาณ)

สัททหนลกขณา

เป็นจัญญูทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมิวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์
ดังนี้

๑. โลภียา จ ส่า สทธา จาติ โลภียสทธา. (โลภียา + สทธา) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
โลภียา จ อ.อันเป็นโลภียะด้วย ส่า อ.อันเป็นโลภียะนั้น สทธา จ เป็นศรัทธาด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ โลภียสทธา ชื่อว่าโลภียสทธา. (ศรัทธาอันเป็นโลภียะ)
๒. สัททหน ลกขณ อสสาติ สัททหนลกขณา, โลภียสทธา. (สัททหน + ลกขณ) จัญญูทวิปท-
ตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

สัททหน อ.อันเชื้อ ลกขณ เป็นลักษณะ อสสา (โลภียสทธาย) ของศรัทธาอันเป็นโลภียะนั้น
(อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ สัททหนลกขณา ชื่อว่าสัททหนลกขณา, ได้แก่ศรัทธาอันเป็นโลภียะ. (อันมีอัน
เชื้อเป็นลักษณะ)

อเวจจปปสาทสงฆาตา

เป็นสัมภวานาบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมิวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส และ วิเสสนบุพพบทกัมม-
ธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โลกุตโตร จ โส สทธา จาติ โลกุตตรสทธา. (โลกุตตร + สทธา) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
สมาส

โลกุตโตร จ อ.อันเป็นโลกูตระด้วย โส อ.อันเป็นโลกูตระนั้น สทธา จ เป็นศรัทธาด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ โลกุตตรสทธา ชื่อว่าโลกุตตรสทธา. (ศรัทธาอันเป็นโลกูตระ)

๒. อเวจจ จ โส ปสาโท จาติ อเวจจปปสาโท. (อเวจจ + ปสาท) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย
สมาส

อเวจจ จ อ.อันไม่คลอนแคลนด้วย โส อ.อันไม่คลอนแคลนนั้น ปสาโท จ เป็นความเลื่อมใสด้วย
อิติ เพราะเหตุนี้ อเวจจปปสาโท ชื่อว่าอเวจจปปสาท. (ความเลื่อมใสอันไม่คลอนแคลน)

๓. อเวจจปปสาโท อิติ สงฆาตา อเวจจปปสาทสงฆาตา, โลกุตตรสทธา. (อเวจจปปสาท +
สงฆาตา) สัมภวานาบุพพบทกัมมธารยสมาส

(โลกุตตรสทธา) อ.โลกูตตรศรัทธา สงฆาตา อันถูกนั้บพร้อมแล้ว อเวจจปปสาโท อิติ ว่าความ
เลื่อมใสอันไม่คลอนแคลน อเวจจปปสาทสงฆาตา ชื่อว่าอเวจจปปสาทสงฆาตา, ได้แก่ศรัทธาอันเป็นโลกูตระ.
(อันถูกนั้บพร้อมแล้วว่าความเลื่อมใสอันไม่คลอนแคลน)

บุคคลทิตวีริโย

เป็นตติยาทวีปตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

บุคคลทิต วีริย์ เยน โสยํ บุคคทิตวีริโย, บุคคโโล. (บุคคลทิต + วีริโย)

วีริย์ อ.ความเพียร เยน (บุคคเลน) อันบุคคไลเต บุคคทิต ประคองแล้ว โส อัย (บุคคโโล)
อ.บุคคคสนั้น บุคคทิตวีริโย ชื่อว่าบุคคทิตวีริโย, ได้แก่บุคคค. (ผู้มีความเพียรอันประคองแล้ว)

ทพพลวาโต

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีจัญญีทวีปตลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์
ดังนี้

๑. ทฎจํ พลํ อสสาติ ทพพโล, วาโต. (ท + พล) จัญญีทวีปตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส
พลํ อ.กำลัง ทฎจํ อันโทษประทุษร้ายแล้ว อสส (วาตสส) ของลมนั้น (อตุติ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ ทพพโล ชื่อว่าทพพล, ได้แก่ลม. (อันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว)

๒. ทพพโล จ โส วาโต จาติ ทพพลวาโต. (ทพพล + วา) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
ทพพโล จ อ.อันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้วด้วย โส อ.อันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้วนั้น
วาโต จ เป็นลมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทพพลวาโต ชื่อว่าทพพลวาต. (ลมนันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว)

ทพพลกิเลสमारो

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีจัญญีทวีปตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส และอวธารณกัมมธารย
สมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทฎจํ พลํ อสสาติ ทพพโล, กิเลสमारो. (ท + พล) จัญญีทวีปตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส
พลํ อ.กำลัง ทฎจํ อันโทษประทุษร้ายแล้ว อสส (กิเลสमारส) ของมารคือกิเลสนั้น (อตุติ)
มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ ทพพโล ชื่อว่าทพพล, ได้แก่มารคือกิเลส. (อันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว)

๒. กิเลสเวย มาโร กิเลสमारो. (กิเลส + มาร) อวธารณกัมมธารยสมาส
กิเลส เวย อ.กิเลสนั้นเทียว มาโร เป็นมาร กิเลสमारอ ชื่อว่ากิเลสमार. (มารคือกิเลส)

๓. ทพพโล จ โส กิเลสमारอ จาติ ทพพลกิเลสमारอ. (ทพพล + กิเลสमार) วิเสสนบุพพท
กัมมธารยสมาส

ทพพโล จ อ.อันมีกำลังประทุษร้ายแล้วด้วย โส อ.อันมีกำลังประทุษร้ายแล้วนั้น กิเลสमारอ จ

เป็นมารคือกิเลสด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทุพฺพลกิเลสमारो ชื่อว่าทุพฺพลกิเลสमार. (มารคือกิเลสอันมีกำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว)

ปุราณทุดิยิกา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุราณมา จ ส่า ทุดิยิกา จาติ ปุราณทุดิยิกา. (ปุราณมา + ทุดิยิกา)

ปุราณมา จ อ.เก่าด้วย ส่า อ.เก่านั้น ทุดิยิกา จ เป็นภรรยาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปุราณทุดิยิกา ชื่อว่าปุราณทุดิยิกา. (ภรรยาเก่า)

นัทริตุกามา

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นัทริตุ กามาเนตติ นัทริตุกามา, ภริยาโย. (นัทริตุสทูปปท + กมุ กนฺตยํ ในความใคร่ + ฌปจจย) กัตตฺรูป, กัตตฺสาธนะ, กิตันตสมาส

(ยา ภริยาโย) อ.ภรรยา ท. เหล่าใด กามาเนติ ย่อมใคร่ นัทริตุ เพื่ออันนำออก อิติ เพราะเหตุนี้ (ดา ภริยาโย) อ.ภรรยา ท. เหล่านั้น นัทริตุกามา ชื่อว่านัทริตุกามา, ได้แก่ภรรยาทั้งหลาย. (ผู้ใคร่เพื่ออันนำออก)

นินินนาสน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นินินนญจ ตํ อาสนญจาติ นินินนาสน. (นินินน + อาสน)

นินินน จ อ.อันเป็นที่นั่งด้วย ตํ อ.อันเป็นที่นั่งนั้น อาสน จ เป็นอาสนะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นินินนาสน ชื่อว่านินินนาสน. (อาสนะเป็นที่นั่ง)

กุกฏาคารกณฺณิกา

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส โดยมีตติยาตตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กุกฏทิ นิยุตติ อคารํ กุกฏาคาร. (กุกฏ + อคาร) ตติยาตตปุริสสมาส, มัจฌเณโลปัสมาส

อคารํ อ.เรือน นิยุตติ อันประกอบแล้ว กุกฏทิ ด้วยยอด ท. กุกฏาคาร ชื่อว่ากุกฏาคาร. (เรือนอันประกอบแล้วด้วยยอด)

๒. กฎาการศล กณณิกา กฎาการกณณิกา. (กฎาการ + กณณิกา) จัณฐิตปปริสสมาส
 กณณิกา อ.ข้อฟ้า กฎาการศล แห่งเรือนอันประกอบแล้วด้วยยอด กฎาการกณณิกา ชื่อว่า
 กฎาการกณณิกา. (ข้อฟ้าแห่งเรือนยอด)

คาถาปริโยสานั

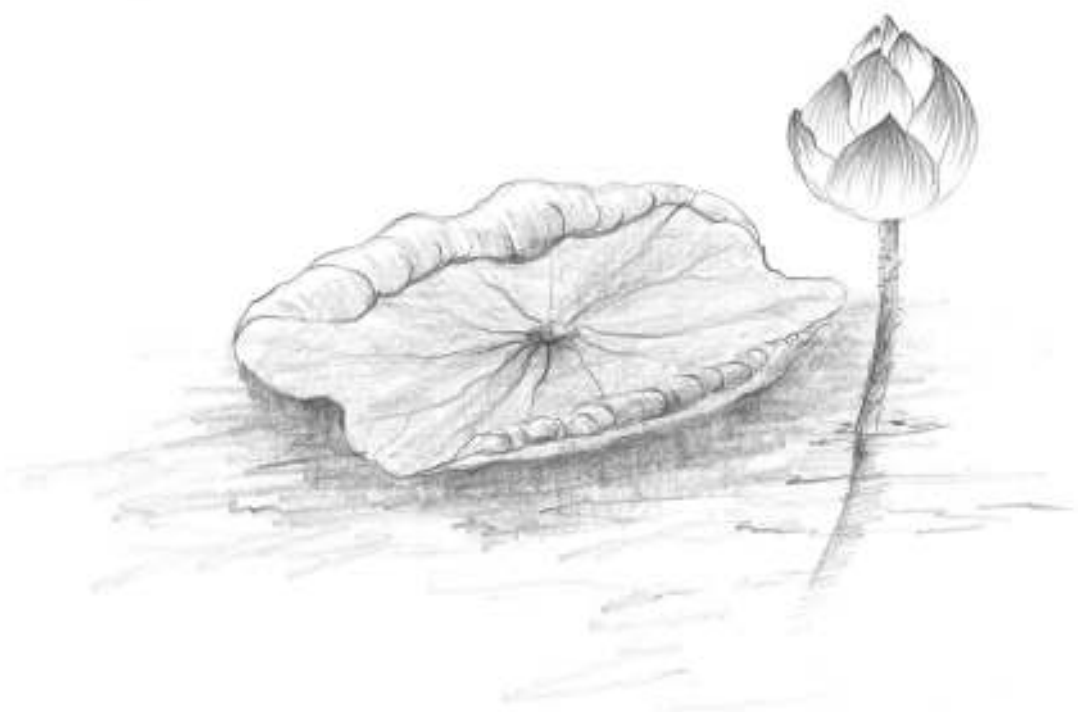
เป็นจัณฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 คาถาย ปริโยสานั คาถาปริโยสานั. (คาถา + ปริโยสานั)
 ปริโยสานั อ.กาลอันเป็นที่สุดลงรอบ คาถาย แห่งพระคาถา คาถาปริโยสานั ชื่อว่าคาถาปริโยสานั.
 (กาลอันเป็นที่สุดลงรอบแห่งพระคาถา)

สมปตตภิกขุ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 สมปตตา จ เต ภิกขุ จาติ สมปตตภิกขุ. (สมปตต + ภิกขุ)
 สมปตตา จ อ.ผู้ถึงพร้อมแล้ว ท. ด้วย เต อ.ผู้ถึงพร้อมแล้ว ท. เหล่านั้น ภิกขุ จ เป็นภิกษุด้วย
 อิติ เพราะเหตุนี้ สมปตตภิกขุ ชื่อว่าสมปตตภิกขุ. (ภิกษุผู้ถึงพร้อมแล้ว)

โสตาปตติผลาทินิ

เป็นจัณฐิตวิปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 โสตาปตติผล อาทิ เยสนติ โสตาปตติผลาทินิ, อริยผลานิ. (โสตาปตติผล + อาทิ)
 โสตาปตติผล อ.โสตาปตติผล อาทิ เป็นต้น เยส (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อตติ) มี
 อยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปตติผลาทินิ ชื่อว่าโสตาปตติผลาทิ,
 ได้แก่อริยผลทั้งหลาย. (มีโสตาปตติผลเป็นต้น)

๓/. เทวทูตวตถุ [๓/]

เทวทูตวตถุ (มยา วุจเต) ๕

เทวทูตวตถุ อ.เรื่องแห่งพระเทวทัต

(มยา) อันข้าพเจ้า (พระพุทโธมสะ) (วุจเต) จะกล่าว ๕

เทวทูตวตถุ วุตตกัมมะใน วุจเตฯ อาชยาตบทกัมมวจาก
มยา อนภิตกัตตาใน วุจเต ๕

๓/. เรื่องพระเทวทัต

๑. “อนิกกสาโวติ อิมิ ฌมฺมเทสนิ สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต ราชคเห เทวทูตสุส
คณฺหารกาสาเวลามิ อารพฺภ กเถสิ ๕

สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต ราชคเห เทวทูตสุส คณฺหารกาสาเวลามิ อารพฺภ “อนิกกสาโวติ
อิมิ ฌมฺมเทสนิ กเถสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เขตวเน ในพระวิหารชื่อว่าเขตวัน
อารพฺภ ทรงปรารภ คณฺหารกาสาเวลามิ ซึ่งการได้ซึ่งผ้ากาสาเวอันบุคคลนำมาจาก
แคว้นคันธาระ เทวทูตสุส ของพระเทวทัต ราชคเห ในเมืองราชคฤห์ กเถสิ ตรีส
แล้ว อิมิ ฌมฺมเทสนิ ซึ่งพระธรรมเทศนานี้ “อนิกกสาโวติ ว่า “อนิกกสาโว” ดังนี้
เป็นต้น ๕

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่วัดพระเชตะวัน ทรงปรารภการได้ผ้ากาสาพัสตร์ของพระ
เทวทัตในเมืองราชคฤห์ ตรีสพระธรรมเทศนานี้ว่า “อนิกกสาโว” ดังนี้เป็นต้น

สตุถา สุกฺกัตตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตตวจาก “อนิกกสาโว” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์
อาชยัตถะใน อิมิ ฌมฺมเทสนิ อิมิ วิเสสนะของ ฌมฺมเทสนิฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ
เขตวเน วิสยาธาระใน วิหรนฺโตฯ อัปภันตริกิริยาของ สตุถา ราชคเห วิสยาธาระใน
เทวทูตสุสฯ สามีสัมพันธะใน คณฺหารกาสาเวลามิฯ อวุตตกัมมะใน อารพฺภฯ สมาน-
กาลกิริยาใน กเถสิ ๕

.....

๒. เอกสุมี หิ สมเย เทว อคฺคสาวกา ปญฺจสเต ปญฺจสเต อตฺตโน ปริวาระ อาทาย สตุถาริ อาปุจฺจิตฺวา เชตวนโต ราชคหิ อคฺมสิ ๗

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร เอกสุมี สมเย ในสมัยหนึ่ง อคฺคสาวกา อ.พระอัครสาวก ท. เทว สอง อาทาย พาเอาแล้ว ปริวาระ ซึ่งบริวาร ท. อตฺตโน ของตน ปญฺจสเต มีร้อยห้าเป็นประมาณ ปญฺจสเต มีร้อยห้าเป็นประมาณ อาปุจฺจิตฺวา ทูลอําลาแล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา อคฺมสิ ได้ไปแล้ว ราชคหิ สู่เมืองราชคฤห์ เชตวนโต จาก พระวิหารชื่อว่าเชตวัน ๗

ความพิสดารว่า ในสมัยหนึ่ง พระอัครสาวกทั้งสองรูป พาเอาบริวารของตน รูปละ ๕๐๐ ทูลอําลาพระศาสดา ได้ไปยังเมืองราชคฤห์จากพระเชตวัน

หิศัพท์ วิตถารโชตกะ เอกสุมี วิเสสนะของ สมเยฯ กาลสัตตมึใน อคฺมสิ เทว วิเสสนะของ อคฺคสาวกาฯ สุททกัตตาใน อคฺมสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปญฺจสเต สองบท วิเสสนะของ ปริวาระ อตฺตโน สามีสัมพันธะใน ปริวาระฯ อวุตตกัมมะใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน อาปุจฺจิตฺวา สตุถาริ อวุตตกัมมะใน อาปุจฺจิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อคฺมสิ เชตวนโต อปาทานใน อคฺมสิ ราชคหิ สัมปาปุณฺณียกัมมะใน อคฺมสิ ๗

๓. ราชคหฺวาลิโน เทวปิ ตโยปิ พหุปี เอกโต หุตฺวา อาคนตุกทานํ อทฺสิ ๗

ราชคหฺวาลิโน (ชนา) เทวปิ ตโยปิ พหุปี เอกโต หุตฺวา อาคนตุกทานํ อทฺสิ ๗

(ชนา) อ.ชน ท. ราชคหฺวาลิโน ผู้อยู่ในเมืองราชคฤห์โดยปกติ เทวปิ สองบ้าง ตโยปิ สามบ้าง พหุปี มากบ้าง หุตฺวา เป็นแล้ว เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน อทฺสิ ได้ถวายแล้ว อาคนตุกทานํ ซึ่งทานเพื่ออภิษุผู้จรมมา ๗

ชาวเมืองราชคฤห์ทั้งหลาย สองคนบ้าง สามคนบ้าง มากบ้าง รวมกันตัวกัน ได้ถวาย อาคนตุกทาน

ราชคหฺวาลิโน วิเสสนะของ ชนาฯ สุททกัตตาใน อทฺสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อปิ สามศัพท์ อเปกชัตถะเข้ากับ เทว ตโย และ พหุ เทว กิติ ตโย กิติ พหุ กิติ วิเสสนะ

ของ ชนา เอกโต ตติยาวิเสสณะใน หุตวาจ สมานกาลกิริยาใน อทิสฺ อาคณตูกทาน์
อวุตตกัมมะใน อทิสฺ ฯ

๔. อเถกทิวสํ อายสฺมา สาริปฺตุโต อนุโมทนํ กโรนฺโต “อุปาสกา เอโก สยํ ทานํ เทติ,
ปรํ น สมาทเปติ, โส นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตญฺจาเน โภคสมฺปทํ ลภติ, โน ปริวารสมฺปทํ,
เอโก ปรํ สมาทเปติ, สยํ น เทติ, นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตญฺจาเน ปริวารสมฺปทํ ลภติ,
โน โภคสมฺปทํ, เอโก สยํปิ น เทติ, ปรํปิ น สมาทเปติ; โส นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตญฺ-
จาเน กณฺชิกมตฺตํปิ กุจฺฉิปปุริ น ลภติ, อนาถो โหติ นิปฺปจฺจโย, เอโก สยํปิ
เทติ, ปรํปิ สมาทเปติ; โส นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตญฺจาเน อตฺตภาวสเตปิ อตฺตภาว-
สทฺสเสปิ อตฺตภาวสทฺสเสปิ โภคสมฺปทญฺเจว ปริวารสมฺปทญฺจ ลภตฺตีติ เอวํ ฌมฺมํ
เทเสสิ ฯ

อถ เอกทิวสํ อายสฺมา สาริปฺตุโต อนุโมทนํ กโรนฺโต “อุปาสกา ^(๑)เอโก (บุคฺคโล) สยํ ทานํ
เทติ, ปรํ (บุคฺคลํ) น สมาทเปติ, โส (บุคฺคโล) นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตญฺจาเน โภคสมฺปทํ ลภติ, โน
ปริวารสมฺปทํ (ลภติ), ^(๒)เอโก (บุคฺคโล) ปรํ (บุคฺคลํ) สมาทเปติ, สยํ น เทติ, (โส บุคฺคโล)
นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตญฺจาเน ปริวารสมฺปทํ ลภติ, โน โภคสมฺปทํ (ลภติ), ^(๓)เอโก (บุคฺคโล) สยํปิ
น เทติ, ปรํปิ (บุคฺคลํ) น สมาทเปติ; โส (บุคฺคโล) นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตญฺจาเน กณฺชิกมตฺตํปิ
กุจฺฉิปปุริ (อาหารํ) น ลภติ, อนาถो โหติ นิปฺปจฺจโย, ^(๔)เอโก (บุคฺคโล) สยํปิ เทติ, ปรํปิ
(บุคฺคลํ) สมาทเปติ; โส (บุคฺคโล) นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตญฺจาเน อตฺตภาวสเตปิ อตฺตภาวสทฺสเสปิ
อตฺตภาวสทฺสเสปิ โภคสมฺปทํ เจว ปริวารสมฺปทํ จ ลภตฺตีติ เอวํ ฌมฺมํ เทเสสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง สาริปฺตุโต อ.พระสาริปฺตฺร อายสฺมา ผู้มีอายุ
กโรนฺโต เมื่อกระทำ อนุโมทนํ ซึ่งการอนุโมทนา เทเสสิ แสดงแล้ว ฌมฺมํ ซึ่งธรรม
เอวํ อย่างนี้ อิติ ว่า “อุปาสกา ดูก่อนอุปาสกและอุบาสิกา ท. ^(๑)เอโก (บุคฺคโล)
อ.บุคคลคนหนึ่ง เทติ ย่อมให้ ทานํ ซึ่งทาน สยํ ด้วยตนเอง น สมาทเปติ ย่อม
ไม่ชักชวน ปรํ (บุคฺคลํ) ซึ่งบุคคลอื่น, โส (บุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ลภติ ย่อมได้
โภคสมฺปทํ ซึ่งความถึงพร้อมด้วยโภคะ โน (ลภติ) ย่อมไม่ได้ ปริวารสมฺปทํ ซึ่ง
ความถึงพร้อมด้วยปริวาร นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตญฺจาเน ในที่ที่บังเกิดแล้วทั้งบังเกิด
แล้ว, ^(๒)เอโก (บุคฺคโล) อ.บุคคลคนหนึ่ง สมาทเปติ ย่อมชักชวน ปรํ (บุคฺคลํ)

ซึ่งบุคคลอื่น น เทติ ย่อมไม่ให้ สยั ด้วยตนเอง, (โส บุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ลภติ ย่อมได้ ปริวารสมฺบติ ซึ่งความถึงพร้อมด้วยบริวาร โห (ลภติ) ย่อมไม่ได้ โภคสมฺบติ ซึ่งความถึงพร้อมด้วยโภคะ นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตญฺจาเน ในที่ทั้งบังเกิดแล้วทั้งบังเกิดแล้ว, ^(๓)เอโก (บุคฺคโล) อ.บุคคลหนึ่ง น เทติ ย่อมไม่ให้ สยัปี แม้ด้วยตนเอง น สมฺมาเปติ ย่อมไม่ชักชวน ปรีปี (บุคฺคโล) ซึ่งบุคคลแม่อื่น, โส (บุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น น ลภติ ย่อมไม่ได้ (อาหาร) ซึ่งอาหาร กุจฺฉิปุริ อันยังท้องให้เต็ม กญฺชิกมตฺตปิ แม้สักว่าข้าวปลายเกรียน, อนาโถ เป็นผู้ไม่มีที่พึ่ง นิปฺปจฺจโย เป็นผู้มีปัจจัย โหติ ย่อมเป็น นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตญฺจาเน ในที่ทั้งบังเกิดแล้วทั้งบังเกิดแล้ว, ^(๔)เอโก (บุคฺคโล) อ.บุคคลคนหนึ่ง เทติ ย่อมให้ สยัปี แม้ด้วยตนเอง สมฺมาเปติ ย่อมชักชวน ปรีปี (บุคฺคโล) ซึ่งบุคคลแม่อื่น, โส (บุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ลภติ ย่อมได้ โภคสมฺบติ เจว ซึ่งความถึงพร้อมด้วยโภคะด้วยนั้นเที่ยว ปริวารสมฺบติ จ ซึ่งความถึงพร้อมด้วยบริวารด้วย อตฺตภาวสเตปิ แม้นร้อยแห่ง อตฺตภาพ อตฺตภาวสทฺสเสปิ แม้นพันแห่งอตฺตภาพ อตฺตภาวสทฺสเสปิ แม้นแสนแห่งอตฺตภาพ นิพฺพตฺตนิพฺพตฺตญฺจาเน ในที่ทั้งบังเกิดแล้วทั้งบังเกิดแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

ต่อมาวันหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรเมื่อจะทำอนุโมทนา แสดงธรรมอย่างนี้ว่า “ดูก่อน อุปาสกอุปาสิกาทั้งหลาย ^(๑)บุคคลคนหนึ่งทำทานด้วยตนเอง แต่ไม่ชักชวนบุคคลอื่น เขาย่อมได้โภคสมบัตติ แต่ไม่ได้บริวารสมบัตติ ในทุกที่ที่ตัวเองบังเกิด, ^(๒)บุคคลคนหนึ่งเอาแต่ชักชวนคนอื่น แต่ไม่ได้ทำเอง, เขาย่อมได้บริวารสมบัตติ แต่ไม่ได้โภคสมบัตติ ในทุกที่ที่ตัวเองบังเกิด, ^(๓)บุคคลคนหนึ่ง ทั้งไม่ได้ทำด้วยตนเอง ทั้งไม่ชักชวนบุคคลอื่นให้ทำ, เขาผู้นั้น ย่อมไม่ได้อาหารใส่ท้องให้เต็มแม้สักว่าข้าวปลายเกรียน เป็นคนอนาถา ปราศจากปัจจัย ในทุกที่ที่ตนเองบังเกิด, ^(๔)บุคคลคนหนึ่งยอมทำด้วยตัวเอง ทั้งยังชักชวนคนอื่นให้ทำด้วย, เขาผู้นั้นยอมได้โภคสมบัตติและบริวารสมบัตติ ในร้อยอตฺตภาพบ้าง พันอตฺตภาพบ้าง แสนอตฺตภาพบ้าง ในทุกที่ที่ตนบังเกิดแล้ว”

อถ กาลสัตฺตมี เอกทิวส์ ทฺติยากาลสัตฺตมีใน เทเสสิ อายสุมา วิเสสนะของ สารีปุโตะสุทฺถกัตฺตาใน เทเสสิฯ อาขยาตบทกัตฺตวาจก อนุโมทน อวฺตตกัมมะ ใน กโรนุโตะ อัมภันตฺรกริยาของ สารีปุโตะ “อุปาสกกา อาลปนะ เอโก วิเสสนะของ บุคฺคโลสุทฺถกัตฺตาใน เทติ และ สมฺมาเปติ เทติ กิติ สมฺมาเปติ กิติ อาขยาตบ

กัตตุวจาก สยั ภาระณะใน เทติ ทานํ อุตตกัมมะใน เทติ ปรี วิเสสณะของ ปุคคัลลํ อุตตกัมมะใน สมาทเปติ นคัพพํ ปฏิเสระใน สมาทเปติ, โส วิเสสณะของ ปุคคโลจ สุธกัตตทานิ ลภติจฺจ สองบพ อาชยاتبทกัตตุวจาก นิพพตตนิพพตตฎฺฎาเน วิสยาธาระใน ลภติ โภคสมฺปทํ อุตตกัมมะใน ลภติ โนคัพพํ ปฏิเสระใน ลภติ ปริวารสมฺปทํ อุตตกัมมะใน ลภติ, เอโก วิเสสณะของ ปุคคโลจ สุธกัตตทานิ สมาทเปติ และ เทติ สมาทเปติ กิตฺติ เทติ กิตฺติ อาชยاتبทกัตตุวจาก ปรี วิเสสณะของ ปุคคัลลํ อุตตกัมมะใน สมาทเปติ สยั ภาระณะใน เทติ นคัพพํ ปฏิเสระใน เทติ, โส วิเสสณะของ ปุคคโลจ สุธกัตตทานิ ลภติจฺจ สองบพ อาชยاتبทกัตตุวจาก นิพพตตนิพพตตฎฺฎาเน วิสยาธาระใน ลภติ ปริวารสมฺปทํ อุตตกัมมะใน ลภติ โนคัพพํ ปฏิเสระใน ลภติ โภคสมฺปทํ อุตตกัมมะใน ลภติ, เอโก วิเสสณะของ ปุคคโลจ สุธกัตตทานิ เทติ และ สมาทเปติ เทติ กิตฺติ สมาทเปติ กิตฺติ อาชยاتبทกัตตุวจาก อปีคัพพํ อเปกขัตตเถเข้ากัปป สยัจฺจ ภาระณะใน เทติ นคัพพํ ปฏิเสระใน เทติ อปีคัพพํ อเปกขัตตเถเข้ากัปป ปรีจฺจ วิเสสณะของ ปุคคัลลํ อุตตกัมมะใน สมาทเปติ, โส วิเสสณะของ ปุคคโลจ สุธกัตตทานิ ลภติ และ โหติ ลภติ กิตฺติ โหติ กิตฺติ อาชยاتبทกัตตุวจาก นิพพตตนิพพตตฎฺฎาเน วิสยาธาระใน ลภติ และ โหติ อปีคัพพํ อเปกขัตตเถเข้ากัปป กณฺฐิกมตฺตํจฺจ กิตฺติ กุจฺฉิปฺปรี กิตฺติ วิเสสณะของ อาหารังจฺจ อุตตกัมมะใน ลภติ นคัพพํ ปฏิเสระใน ลภติ อนาโถ กิตฺติ นิปฺปจฺจโย กิตฺติ วิกิตกัตตทานิ โหติ, เอโก วิเสสณะของ ปุคคโลจ สุธกัตตทานิ เทติ และ สมาทเปติ เทติ กิตฺติ สมาทเปติ กิตฺติ อาชยاتبทกัตตุวจาก อปีคัพพํ อเปกขัตตเถเข้ากัปป สยัจฺจ ภาระณะใน เทติ อปีคัพพํ อเปกขัตตเถเข้ากัปป ปรีจฺจ วิเสสณะของ ปุคคัลลํ อุตตกัมมะใน สมาทเปติ, โส วิเสสณะของ ปุคคโลจ สุธกัตตทานิ ลภติจฺจ อาชยاتبทกัตตุวจาก นิพพตตนิพพตตฎฺฎาเน วิสยาธาระใน ลภติ อปี สามคัพพํ อเปกขัตตเถเข้ากัปป อตฺตภาวสเส อตฺตภาวสสเส และ อตฺตภาวสสสเส อตฺตภาวสเส กิตฺติ อตฺตภาวสสสเส กิตฺติ อตฺตภาวสสสเส กิตฺติ วิสยาธาระใน ลภติ โภคสมฺปทํ กิตฺติ ปริวารสมฺปทํ กิตฺติ อุตตกัมมะใน ลภติ เอวคัพพํ อวชาธนะเข้ากัปป จจฺจ สองคัพพํ ปทสมฺมจยัตตเถเข้ากัปป โภคสมฺปทํ และ ปริวารสมฺปทํ” อิติคัพพํ สรุปะเน เหว่จฺจ นัทฺตสนันตเถ ฐมฺมํ อุตตกัมมะใน เทเสสิ ๗

๕. ตเมโก ปณฺฑิตปริโส สุตฺวา “อจฺฉริยา วต โภ ฆมฺมเทสฺนา, สุขการณํ กถิตํ; มยา อิมาสํ ทฺวิหฺนํ สมฺปตฺตินํ นิปฺผาทนกกมฺมํ กาทํ วฏฺฏตีติ จินฺเตตฺวา “ภนฺเต เสฺวมยฺหํ ภิกฺขุ คณฺหเถติ เถรํ นิมนฺเตสิ ๕

ตํ (วจนํ) เอโก ปณฺฑิตปริโส สุตฺวา “อจฺฉริยา วต โภ ฆมฺมเทสฺนา, (เถเรน) สุขการณํ กถิตํ; มยา อิมาสํ ทฺวิหฺนํ สมฺปตฺตินํ นิปฺผาทนกกมฺมํ กาทํ วฏฺฏตีติ จินฺเตตฺวา “ภนฺเต (ตุมฺเห) เสฺวมยฺหํ ภิกฺขุ คณฺหเถติ เถรํ นิมนฺเตสิ ๕

ปณฺฑิตปริโส อ.บุรุษผู้เป็นบัณฑิต เอโก คนหนึ่ง สุตฺวา ฟังแล้ว ตํ (วจนํ) ซึ่งคำนั้น จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “โภ เนะท่านผู้เจริญ ฆมฺมเทสฺนา อ.พระธรรมเทศนา อจฺฉริยา วต นำอัศจรรย์หนอ, สุขการณํ อ.เหตุแห่งความสุข (เถเรน) อันพระเถระ กถิตํ กล่าวแล้ว, มยา อิมาสํ ทฺวิหฺนํ สมฺปตฺตินํ นิปฺผาทนกกมฺมํ กาทํ อ.อัน- อันเรา กระทำ ซึ่งกรรมอันเป็นเครื่อง- ยังสมบัติ ท. สอง เหล่านี้ -ให้สำเร็จ วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ นิมนฺเตสิ นิมนต์แล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. คณฺหเถ ขอจงรับ ภิกฺขุ ซึ่งภิกษา มยฺหํ ของกระผม เสฺวในวันพรุ่งนี้” อิติ ดังนี้ ๕

บุรุษผู้เป็นบัณฑิตคนหนึ่งพอฟังคำนั้น ก็คิดว่า “เนะท่านผู้เจริญ พระธรรมเทศนา นำอัศจรรย์หนอ, พระเถระกล่าวเหตุแห่งความสุข, การที่เราทำกรรมที่จะทำให้สมบัติทั้งสองเหล่านี้สำเร็จ จึงจะควร” ดังนี้แล้ว ก็นิมนต์พระเถระว่า “ท่านครับ พรุ่งนี้ นิมนต์ท่านรับภิกษาของกระผมด้วยเถิด”

เอโก วิเสสนะของ ปณฺฑิตปริโส๑ สุทฺธกัตตาใน นิมนฺเตสิ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจาก ตํ วิเสสนะของ วจนํ๑ อวุตตกัมมะใน สุตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “โภ อาลปนะ อจฺฉริยา วิเสสนะของ ฆมฺมเทสฺนา๑ ลิงคัตถะ วต อจฺฉริยัตถะ, สุขการณํ วุตตกัมมะ ใน กถิตํ๑ กิตบทกัมมฺวาจาก เถเรน อนภินฺทกัตตาใน กถิตํ, กาทํ ตุมฺตถกัตตาใน วฏฺฏติ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจาก มยา อนภินฺทกัตตาใน กาทํ อิมาสํ กิติ ทฺวิหฺนํ กิติ วิเสสนะของ สมฺปตฺตินํ๑ ฉนฺนิจฺจาริตกัมมะใน นิปฺผาทนก- นิปฺผาทนกกมฺมํ อวุตตกัมมะ ใน กาทํ” อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิมนฺเตสิ “ภนฺเต อาลปนะ ตุมฺเห สุทฺธกัตตาใน คณฺหเถ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจาก เสฺว กาลสํตตมฺิใน คณฺหเถ มยฺหํ

สามีสัมพันธ์ใน ภิกขุข่ง อุตตกัมมะใน คณฺหฬ” อิตฺตํพทฺ อาการะใน นินนุเตลลล เถร อุตตกัมมะใน นินนุเตลลล ๗

.....

.....

๖. “กิตฺตเกหล เต ภลคฺคหล อตฺถอ อฺปาสกาทล ๗

(เถโร) “กิตฺตเกหล เต ภลคฺคหล อตฺถอ อฺปาสก (อตฺถล)” อลล (อาห) ๗

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อลล ว่า “อฺปาสก คูก่อนอฺปาสก อตฺถอ อ.ความ ต้องการ ภลคฺคหล ด้วยภลคฺค ท. กิตฺตเกหล มลประมาณเท่าไร (อตฺถล) มลอยู่ เต แก่ท่าน” อลล ดั่งนล ๗

พระเถระกล่าววว่า “ท่านต้องการภลคฺคจํนวนกอรูปละ อฺปาสก”

เถโร สฺคทกตฺตาใน อาหจฺ อาขยตบทกตฺตวจาก “อฺปาสก อาลปนะ อตฺถอ สฺคทกตฺตา ใน อตฺถลจฺ อาขยตบทกตฺตวจาก กิตฺตเกหล ลลเสนะของ ภลคฺคหล เต สัมปทานใน อตฺถล ภลคฺคหล ตตยาลลเสนะใน อตฺถอ” อลลตํพทฺ อาการะใน อาห ๗

.....

.....

๗. “กิตฺตกา ปน วอ ภนฺเต ปรรลวราตล ๗

(อฺปาสโก) “กิตฺตกา ปน วอ ภนฺเต ปรรลวราตล (ปฺจจล) ๗

(อฺปาสโก) อ.อฺปาสก (ปฺจจล) ถามแล้ว อลล ว่า “ภนฺเต ข้แต่ท่านผู้เจรลญ ปน กล ปรรลวรา อ.บรลวรา ท. วอ ของท่าน ท. กิตฺตกา มลประมาณเท่าไร” อลล ดั่งนล

อฺปาสกถามวว่า “ท่านครลบ กลเหล่าบรลวราของท่านมลประมาณเท่าไรครลบ”

อฺปาสโก สฺคทกตฺตาใน ปฺจจลจฺ อาขยตบทกตฺตวจาก “ภนฺเต อาลปนะ ปนศัพทฺ วากยารมภลชตกะ กิตฺตกา ลลเสนะของ ปรรลวราจฺ ลลลคตฺถะ วอ สามีสัมพันธ์ใน ปรรลวรา” อลลตํพทฺ อาการะใน ปฺจจล ๗

.....

.....

๘. “สหุสมตดา อุปาสกาทิ ๗

(เถโร) “สหุสมตดา (มยหิ ปรริวารา) อุปาสกาทิ (อาห) ๗

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อุปาสก ตุก่อนอุปาสก (ปรริวารา) อ.ปรริวาร ท. (มยหิ) ของเรา สหุสมตดา มีพันเป็นประมาณ” อิติ ดังนี้ ๗

พระเถระกล่าวว่า “มีประมาณ ๑,๐๐๐ รูป อุปาสก”

เถโร สุทธกัตตาใน อาห๗ อาชยاتبทกัตตวาจก “อุปาสก อาลปนะ สหุสมตดา วิเสสนะของ ปรริวารา๗ ลิงคัตถะ มยหิ สามีสัมพันธะใน ปรริวารา” อิติศัพท์ อาการะ ใน อาห ๗

๙. “สพเพหิ สหุธิเยว ภิกขุ คณฺหถ ฆนฺเตติ ๗

(อุปาสก) “(ตุมฺเห) สพเพหิ (ภิกขุหิ) สหุธิ เอว ภิกขุ คณฺหถ ฆนฺเตติ (อาห) ๗

(อุปาสก) อ.อุปาสก (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. คณฺหถ ขอจงรับ ภิกขุ ซึ่งภิกษา สหุธิ เอว กับ ภิกขุหิ ด้วยภิกษุ ท. สพเพหิ ทั้งปวงนั้นเทียว” อิติ ดังนี้ ๗

อุปาสกกล่าวว่า “ขอจงรับภิกษาพร้อมทั้งภิกษุทั้งหมดนั้นแหละ ขอรับท่าน”

อุปาสก สุทธกัตตาใน อาห๗ อาชยاتبทกัตตวาจก “ฆนฺเต อาลปนะ ตุมฺเห สุทธกัตตา ใน คณฺหถ๗ อาชยاتبทกัตตวาจก สพเพหิ วิเสสนะของ ภิกขุหิ๗ สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ สหุธิ๗ กรียาสมวาเยใน คณฺหถ ภิกขุ อุตตกัมมะใน คณฺหถ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๗

๑๐. เถโร อธิวาเสสิ ๗

เถโร (นิมฺนฺตน) อธิวาเสสิ ๗

เถโร อ.พระเถระ (นิมฺนฺตน) ยังคำนิมนต์ อธิวาเสสิ ให้อยู่ทับแล้ว ๗

พระเถระรับนิมนต์แล้ว

เถโร เหตุกัฏฐตาใน อธิวาเสสิฯ อาชยาตบทเหตุกัฏฐตาจาก นิมนตน์ การิตกัมมะใน
อธิวาเสสิ ฯ

๑๑. อุปาสโก นครวิถียํ จรนโต “อมมตาดา มยา ภิกขุสหสฺสํ นิมนตฺตํ, ตุมฺเห
กิตฺตกาณํ ภิกขุณฺํ ภิกขุํ ทาตุํ สกฺขิสฺสถ, ตุมฺเห กิตฺตกาณนฺติ สมากเปติ ฯ

อุปาสโก นครวิถียํ จรนโต “อมมตาดา มยา ภิกขุสหสฺสํ นิมนตฺตํ, ตุมฺเห กิตฺตกาณํ ภิกขุณฺํ
ภิกขุํ ทาตุํ สกฺขิสฺสถ, ตุมฺเห กิตฺตกาณํ (ภิกขุณฺํ ภิกขุํ ทาตุํ สกฺขิสฺสถ)” อิติ สมากเปติ ฯ

อุปาสโก อ.อุปาสก จรนโต เทียวไปอยู่ นครวิถียํ ในถนนในเมือง สมากเปติ ย่อม
ชักชวน อิติ ว่า “อมมตาดา เนะแม่และพ่อ ท. ภิกขุสหสฺสํ อ.พันแห่งภิกษุ มยา
อันกระผม นิมนตฺตํ นิมนต์แล้ว, ตุมฺเห อ.ท่าน ท. สกฺขิสฺสถ จักอาจ ทาตุํ เพื่อ
อันถวาย ภิกขุํ ซึ่งภิกษา ภิกขุณฺํ แก่ภิกษุ ท. กิตฺตกาณํ มีประมาณเท่าไร, ตุมฺเห
อ.ท่าน ท. (สกฺขิสฺสถ) จักอาจ (ทาตุํ) เพื่ออันถวาย (ภิกขุํ) ซึ่งภิกษา (ภิกขุณฺํ) แก่
ภิกษุ ท. (กิตฺตกาณํ) มีประมาณเท่าไร” อิติ ดังนี้ ฯ

อุปาสกเทียวไปในถนนในเมือง กล่าวชักชวนว่า “แม่พ่อทั้งหลาย กระผมนิมนต์ภิกษุ
ไว้ ๑,๐๐๐ รูป, พวกท่านสามารถที่จะถวายภิกษาแก่ภิกษุจำนวนเท่าไร? พวกท่านจะ
เท่าไรกัน”

อุปาสโก สุทธกัฏฐตาใน สมากเปติฯ อาชยาตบทกัฏฐตาจาก นครวิถียํ วิสยาธาระใน
จรนโตฯ อัมภันตริกิริยาของ อุปาสโก “อมมตาดา อาลปนะ ภิกขุสหสฺสํ วุตตกัมมะ
ใน นิมนตฺตํ กิตฺตทกัมมวจาก มยา อนภิตกัฏฐตาใน นิมนตฺตํ, ตุมฺเห สุทธกัฏฐตา
ใน สกฺขิสฺสถฯ อาชยาตบทกัฏฐตาจาก กิตฺตกาณํ วิเสสนะของ ภิกขุณฺํฯ สัมปทานใน
ทาตุํ ภิกขุํ อวุตตกัมมะใน ทาตุํฯ ตุมฺตถสัมปทานใน สกฺขิสฺสถ, ตุมฺเห สุทธกัฏฐตา
ใน สกฺขิสฺสถฯ อาชยาตบทกัฏฐตาจาก กิตฺตกาณํ วิเสสนะของ ภิกขุณฺํฯ สัมปทานใน
ทาตุํ ภิกขุํ อวุตตกัมมะใน ทาตุํฯ ตุมฺตถสัมปทานใน สกฺขิสฺสถ” อิติศัพท์ อาการะใน
สมากเปติ ฯ

๑๒. มนุสฺสา อตฺตโน อตฺตโน ปโหนกนินยาเมน “มยํ ทสฺสนํ ทสฺสาม, มยํ วิสฺตียา, มยํ สตฺสฺสาติ อหํสุ ๗

มนุสฺสา อตฺตโน อตฺตโน ปโหนกนินยาเมน “มยํ ทสฺสนํ (ภิกฺขุณฺ) ทสฺสาม, มยํ วิสฺตียา (ภิกฺขุณฺ ทสฺสาม), มยํ (ภิกฺขุณฺ) สตฺสฺส (ทสฺสาม)” อิติ อหํสุ ๗

มนุสฺสา อ.มณฺษยํ ท. อหํสุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “มยํ อ.เรา ท. ทสฺสาม จักฺกถวย (ภิกฺขุณฺ) แก่ภิกฺษุ ท. ทสฺสนํ สิบรูป, มยํ อ.เรา ท. ทสฺสาม จักฺกถวย (ภิกฺขุณฺ) แก่ภิกฺษุ ท. วิสฺตียา ยี่สิบรูป, มยํ อ.เรา ท. ทสฺสาม จักฺกถวย สตฺสฺส แก่ร้อย (ภิกฺขุณฺ) แห่งภิกฺษุ ท.” อิติ ดังนี้ ปโหนกนินยาเมน โดยกำหนดแห่งภิกฺษุผู้เพียงพอ อตฺตโน แก่ตน อตฺตโน แก่ตน ๗

พวกมณฺษยํพากันกล่าวว่า “พวกเราจักกถวยแก่ภิกฺษุ ๑๐ รูป, พวกเราจักกถวยแก่ภิกฺษุ ๒๐ รูป, พวกเราจักกถวยแก่ภิกฺษุ ๑๐๐ รูป” ตามที่กำหนดเพียงพอแก่ตัวเอง ๗

มนุสฺสา สฺททกัถตาโน อหํสุ ๗ อาชยาตบทกัถตาจก อตฺตโน สองบท สัมปทาน ใน ปโหนก- ปโหนกนินยาเมน ตติยาวิเสสนะใน อหํสุ “มยํ สฺททกัถตาโน ทสฺสาม ๗ อาชยาตบทกัถตาจก ทสฺสนํ วิเสสนะของ ภิกฺขุณฺ ๗ สัมปทานใน ทสฺสาม, มยํ สฺททกัถตาโน ทสฺสาม ๗ อาชยาตบทกัถตาจก วิสฺตียา วิเสสนะของ ภิกฺขุณฺ ๗ สัมปทานใน ทสฺสาม, มยํ สฺททกัถตาโน ทสฺสาม ๗ อาชยาตบทกัถตาจก ภิกฺขุณฺ สามีสัมพันธะใน สตฺสฺส ๗ สัมปทานใน ทสฺสาม” อิติศัพท์ อากาละใน อหํสุ ๗

๑๓. อุปาสโก “เตนฺหิ เอกสฺมี จาเน สมากมํ กตฺวา เอกโตว ปจิสฺสาม, สพฺเพ เตลฺลิตฺตณฺฑลสฺสปีผาณิตาทีนํ สมหาธธาติ เอกสฺมี จาเน สมหาธาเปสิ ๗

อุปาสโก “เตนฺหิ (มยํ) เอกสฺมี จาเน สมากมํ กตฺวา เอกโตว ปจิสฺสาม, สพฺเพ (ตุมฺเห) เตลฺลิตฺตณฺฑลสฺสปีผาณิตาทีนํ (วตฺถุณฺ) สมหาธธาติ (วตฺวา ชเน) เอกสฺมี จาเน สมหาธาเปสิ ๗

อุปาสโก อ.อุปาสก (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น (มยํ) อ.เรา ท. กตฺวา กระทำแล้ว สมากมํ ซึ่งการมาพร้อมกัน เอกสฺมี จาเน ในที่แห่งหนึ่ง ปจิสฺสาม จักฺกหุง เอกโตว โดยความเป็นอันเดียวกันเทียว, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. สพฺเพ ทั้งปวง สมหาธธ จงนำมารวมกัน (วตฺถุณฺ) ซึ่งวัตถุ ท. เตลฺลิตฺตณฺฑลสฺสปี-

ผาณิตาทินี มีน้ำมัน งาม ข้าวสาร เนยใส และน้ำอ้อย เป็นต้น” อิติ ดังนี้ (ชเน) ยังชน
ท. สมหาราเปสิ ให้นำมารวมกันแล้ว เอกสมิ จาเน ในที่แห่งหนึ่ง ฯ

อุปาสกกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น พวกเราทำการมาพร้อมกันในที่แห่งหนึ่ง จักหุงต้มโดย
ความเป็นอันเดียวกันนั้นแหละ, ทุกท่านทั้งหมดรวบรวมวัตถุ มีน้ำมัน งาม ข้าวสาร
เนยใส และน้ำอ้อย เป็นต้น” ดังนี้ ให้นำรวบรวมในที่แห่งหนึ่ง

อุปาสก เหตุกัตตาใน สมหาราเปสิ ฯ อาชยาตบทเหตุกัตตุวาจก “เตนหิ อุษโยชนัตถะ
มยํ สุทธกัตตาใน ปจิสสาม ฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก เอกสมิ วิเสสนะของ จาเน ฯ
วิสยาธาระใน กตุวา สมาคมํ อวุตตกัมมะใน กตุวา ฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปจิสสาม
เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ เอกโต ฯ ตติยาวิเสสนะใน ปจิสสาม, สัพเพ วิเสสนะ
ของ ตุมเห ฯ สุทธกัตตาใน สมหารถ ฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก เตลติลตณฺหุลสปปิ-
ผาณิตาทินี วิเสสนะของ วตฺถุณี ฯ อวุตตกัมมะใน สมหารถ” อิติคัพพํ อาการะใน
วตุวา ฯ ปุพพกาลกิริยาใน สมหาราเปสิ ชเน การิตกัมมะใน สมหาราเปสิ เอกสมิ
วิเสสนะของ จาเน ฯ วิสยาธาระใน สมหาราเปสิ ฯ

๑๔. อถ สฺส เอโก กุฏุมฺพโก สตสหฺสสุคฺคณฺภํ คณฺฐารกาสา วตฺถํ ทตุวา “สเจ เต
ทานวฏฺฐํ นปฺปโหติ, อิทํ วิสฺสชฺเชตฺวา, ยหฺนํ, ตํ ปฺปูเรยยาสิ; สเจ ปโหติ, ยสฺส
อิจฺฉสิ; ตสฺส ภิกฺขุโน ทเทยฺยาสีติ อาห ฯ

อถ สฺส (อุปาสกสฺส) เอโก กุฏุมฺพโก สตสหฺสสุคฺคณฺภํ คณฺฐารกาสา วตฺถํ ทตุวา “สเจ
เต ทานวฏฺฐํ น ปโหติ, (ตุว) อิทํ (วตฺถ) วิสฺสชฺเชตฺวา, ย (วตฺถ) อหฺนํ (โหติ), ตํ (วตฺถ)
ปฺปูเรยยาสิ; สเจ (ทานวฏฺฐ) ปโหติ, (ตุว) ยสฺส (ภิกฺขุโน) อิจฺฉสิ; (ตุว) ตสฺส ภิกฺขุโน
ทเทยฺยาสีติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น กุฏุมฺพโก อ.กุฏุมฺพ เอโก คนหนึ่ง ทตุวา ให้แล้ว คณฺฐารกาสา-
วตฺถํ ซึ่งผ้าอันบุคคลย้อมแล้วด้วยน้ำฝาดอันบุคคลนำมาแล้วจากแคววันคันธาระ สต-
สหฺสสุคฺคณฺภํ อันมีแสนหนึ่งเป็นราคา สฺส (อุปาสกสฺส) แก่อุปาสกนั้น อาห กล่าว
แล้ว อิติ ว่า “สเจ ถ้าว่า ทานวฏฺฐํ อ.วัตถุอันเป็นไปในทาน เต ของท่าน น ปโหติ
ย่อมไม่เพียงพอไซ้, (ตุว) อ.ท่าน วิสฺสชฺเชตฺวา สละแล้ว อิทํ วตฺถํ ซึ่งผ้าผืนนี้
ตํ (วตฺถ) ยัง-, ย (วตฺถ) อ.วัตถุใด อหฺนํ เป็นของพร่อง (โหติ) ย่อมเป็น, -วตฺถุนั้น

ปุเรยยาสิ พึงให้เต็ม, สเจ ถ้าว่า (ทานวฏฏ) อ.วัตถุอันเป็นไปในทาน ปโหติ ย่อม
เพียงพอไซรั, (ตุ) อ.ท่าน อิจจสิ ย่อมปรารถนา ยสฺส (ภิกขุโน) ต่อภิกษุรูปใด,
(ตุ) อ.ท่าน ทเทยยาสิ พึงถวาย ตสฺส ภิกขุโน แก่ภิกษุรูปนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น มีภุมมพิกคนหนึ่งได้ให้ผ้ากาสาวะที่นำมาจากแคว้นคันธาระซึ่งมีราคาตั้งแสน
แก่อุบาสกนั้น แล้วกล่าวว่า “ถ้าทานวฏฏของท่านไม่เพียงพอ ท่านพึงสละผ้าผืนนี้เพิ่ม
เต็มวัตถุที่ยังบกพร่องนั้นเสีย ถ้าทานวฏฏเพียงพอ ท่านประสงค์ภิกษุรูปใด ก็พึงถวาย
แก่ภิกษุรูปนั้นเถิด”

อถ กาลสัตตมี เอโก วิเสสนะของ กุฏุมพิกโกฯ สุทธกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบห
กัตตุจาก อสฺส วิเสสนะของ อุปาสกสฺสฯ สัมปทานใน ทตฺวา สตสฺสหฺสฺสคฺชนกั
วิเสสนะของ คนธรรกาสาหวตฺถึฯ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห
“สเจ ปริกัปปัตถะ ทานวฏฏ สุทธกัตตานิ ปโหติฯ อาชยาตบหกัตตุจาก เต สามี-
สัมพันธะใน ทานวฏฏ นคัพฺท ปฏิสฺสะระใน ปโหติ, ตุ เหตุกัตตานิ ปุเรยยาสิฯ
อาชยาตบหเหตุกัตตุจาก อิท วิเสสนะของ วตฺถึฯ อวุตตกัมมะใน วิสฺสชฺเชตฺวาฯ
ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุเรยยาสิ, ย วิเสสนะของ วตฺถึฯ สุทธกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบห-
กัตตุจาก อุน วิกตีกัตตานิ โหติ, ต วิเสสนะของ วตฺถึฯ การิตกัมมะใน ปุเรยยาสิ,
สเจ ปริกัปปัตถะ ทานวฏฏ สุทธกัตตานิ ปโหติฯ อาชยาตบหกัตตุจาก, ตุ สุทธ-
กัตตานิ อิจจสิฯ อาชยาตบหกัตตุจาก ยสฺส วิเสสนะของ ภิกขุโนฯ สัมปทาน
ใน อิจจสิ, ตุ สุทธกัตตานิ ทเทยยาสิฯ อาชยาตบหกัตตุจาก ตสฺส วิเสสนะของ
ภิกขุโนฯ สัมปทานใน ทเทยยาสิ” อิติ คัพฺท อากาละใน อาห ฯ

๑๕. ตทา ตสฺส สพฺพ ทานวฏฏ ปโหสิ, กิณฺจิ อุนนฺนาม นาโหสิ ฯ

ตทา ตสฺส (อุปาสกสฺส) สพฺพ ทานวฏฏ ปโหสิ, กิณฺจิ (วตฺถุ) อุน นาม น อโหสิ ฯ

ตทา ในกาลนั้น ทานวฏฏ อ.วัตถุอันเป็นไปในทาน สพฺพ ทั้งปวง ตสฺส
(อุปาสกสฺส) ของอุบาสกนั้น ปโหสิ เพียงพอแล้ว, กิณฺจิ (วตฺถุ) อ.วัตถุอะไรๆ อุน
นาม ชื่อว่าเป็นของพร่อง น อโหสิ ไม่ได้มีแล้ว ฯ

ในคราวนั้น วัตถุสิ่งของที่เป็นไปในทานทุกอย่างของอุบาสกนั้น มีเพียงพอ, วัตถุ

สิ่งของแม้แต่อย่างเดียว ที่ได้ชื่อว่าบกพร่องไป มิได้มีเลย

ตथा กาลสัตตมี สพุพฺ วิเสสชะของ ทานวภูฏีสุทฐกัตตานิ ปโหสิสุ อาชยาตบท
กัตตุวาจก ตสสุ วิเสสชะของ อุปาสกสสุสุ สามีสัมพันธชะใน ทานวภูฏี, กิณฺจ วิเสสชะ
ของ วตฺถุสุ สุทฐกัตตานิ อโหสิสุ อาชยาตบทกัตตุวาจก นามคัพฺ สัณฺญาโชตกะเข้า
กับ อุณฺเฏ วิกิตกัตตานิ อโหสิ นคัพฺ ปฏิเสชะใน อโหสิ ๕

๑๖. โส มนุสฺเส ปุจฺฉิ “อิทํ อนคฺชกาสาวิ เอเกน กุณฺณมพิเกน เหวํ นาม วตฺวา ทินฺนํ,
ทานวภูฏี อติเรกํ ชาตํ, กสฺสิทํ เทมาติ ๕

โส (อุปาสโก) มนุสฺเส ปุจฺฉิ “อิทํ อนคฺชกาสาวิ เอเกน กุณฺณมพิเกน เหวํ นาม (วจนฺ) วตฺวา
ตินฺนํ, ทานวภูฏี อติเรกํ ชาตํ, (มยํ) กสฺส อิทํ (กาสาวิ) เทมาติ ๕

โส (อุปาสโก) อ.อุปาสกนััน ปุจฺฉิ งามแล้ว มนุสฺเส ซึ่งมนุษย์ ท. อิติ ว่า “อิทํ
อนคฺชกาสาวิ อ.ผ้ากาสาเวอันหาคามีได้นี้ เอเกน กุณฺณมพิเกน เหวํ นาม (วจนฺ)
วตฺวา อันกุณฺณมพิ คนหนึ่ง กล่าวแล้ว ซึ่งคำ ชื่อ อย่างนี้ ทินฺนํ ให้แล้ว, ทานวภูฏี
อ.วัตถุอันเป็นไปในทาน อติเรกํ เป็นของมากยิ่งขึ้น ชาตํ เกิดแล้ว, (มยํ) อ.เรา ท.
เทม จะถวาย อิทํ กาสาวิ ซึ่งผ้ากาสาเวนี้ กสฺส แก่ใคร” อิติ ดังนี้ ๕

อุปาสกนัันถามพวกคนทั้งหลายว่า “กุณฺณมพิคนหนึ่งกล่าวอย่างนี้ แล้วได้ให้ผ้ากาสาเว
ที่หาคามีได้นี้ไว้, วัตถุสิ่งของที่เป็นไปในทาน เป็นของมากมายยิ่งนัก, พวกเราจะ
ถวายผ้ากาสาเวผืนนี้แก่ใคร”

โส วิเสสชะของ อุปาสโกสุทฐกัตตานิ ปุจฺฉิสุ อาชยาตบทกัตตุวาจก มนุสฺเส อุตต-
กัมมะใน ปุจฺฉิ “อิทํ วิเสสชะของ อนคฺชกาสาวิสุ อุตตกัมมะใน ทินฺนํ กิตบทกัมม-
วาจก เอเกน วิเสสชะของ กุณฺณมพิเกนสุ อนภิตกัตตานิ ทินฺนํ นามคัพฺ สัณฺญา-
โชตกะเข้ากับ เหวํ วิเสสชะของ วจนฺสุ อุตตกัมมะใน วตฺวาสุ ปุพฺพกาลกิริยาใน
ตินฺนํ, ทานวภูฏี สุทฐกัตตานิ ชาตํ กิตบทกัตตุวาจก อติเรกํ วิกิตกัตตานิ ชาตํ,
มยํ สุทฐกัตตานิ เทมสุ อาชยาตบทกัตตุวาจก กสฺส สัมปทานใน เทม อิทํ วิเสสชะ
ของ กาสาวิสุ อุตตกัมมะใน เทม” อิติคัพฺ อากาเรใน ปุจฺฉิ ๕

๑๗. เอกจุเจ “สารีปุตตตเถรสุสาติ อาหंसุ ๫

เอกจุเจ (ชนา) “(มย) สารีปุตตตเถรสุส (เทม)” อิติ อาหंसุ ๫

(ชนา) อ.ชน ท. เอกจุเจ บางพวก อาหंसุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(มย) อ.เรา ท. (เทม) จะถวาย สารีปุตตตเถรสุส แก่พระสารีบุตรผู้เถระ” อิติ ดังนี้ ๫

ประชาชนบางพวกกล่าวว่า “จะถวายพระสารีบุตรเถระ”

เอกจุเจ วิเสสนะของ ชนา ๫ สุททกัตตาใน อาหंसุ ๫ อาชยาตบทกัตตวาจาก “มย สุททกัตตาใน เทม ๫ อาชยาตบทกัตตวาจาก สารีปุตตตเถรสุส ๫ สัมปทานใน เทม” อิติศัพท์ อาการะใน อาหंसุ ๫

๑๘. เอกจุเจ “เถโร สสุสปริปากสมเย อาคนุตวา คมนสีโล; เทวทตโต อมุหากัง มงฺคลา-
มงฺคลเสสุ สหาโย อุกมณโก วีย นิจจํ ปติฏฺฐิตโต, ตสฺส ตํ เทมาติ อาหंसุ ๫

เอกจุเจ (ชนา) “เถโร สสุสปริปากสมเย อาคนุตวา คมนสีโล (โหติ); เทวทตโต อมุหากัง มงฺคลามงฺคลเสสุ สหาโย (หุตฺวา) อุกมณโก วีย นิจจํ ปติฏฺฐิตโต, (มย) ตสฺส (เทวทตตสฺส) ตํ (วตฺถ) เทมาติ อาหंसุ ๫

(ชนา) อ.ชน ท. เอกจุเจ บางพวก อาหंसุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “เถโร อ.พระเถระ สสุสปริปากสมเย อาคนุตวา คมนสีโล เป็นผู้มาในสมัยเป็นที่แกรอบแห่งข้าวกล้า แล้วจึงไปเป็นปกติ (โหติ) ย่อมเป็น, เทวทตโต อ.พระเทวทัต สหาโย เป็นสหาย มงฺคลามงฺคลเสสุ ในงานมงคลและมีใช้มงคล ท. อมุหากัง ของเรา ท. (หุตฺวา) เป็น ปติฏฺฐิตโต ดำรงอยู่เฉพาะแล้ว นิจจํ เนื่องนิตย์ อุกมณโก วีย ราวกะ อ.ตุ้มแห่ง น้ำ, (มย) อ.เรา ท. เทม จะถวาย ตํ (วตฺถ) ซึ่งผ้านั้น ตสฺส (เทวทตตสฺส) แก่พระ เทวทัตนั้น” อิติ ดังนี้ ๫

ประชาชนบางพวกกล่าวว่า “พระเถระมีปกติมาในเวลาข้าวกล้าแก่แล้วก็ไป, พระเทว-
ทัตเป็นเพื่อนในงานมงคลและอวมงคลของพวกเรา ดำรงอยู่เป็นเนื่องนิตย์ ดูกตุ้มน้ำ,
พวกเราจะถวายผ้าผืนนั้นแก่พระเทวทัต”

เอกจเจ วิเสสณะของ ชนากุ สุทฐกัตตานิ อาหังสุญ อาชยตบทกัตตฺวาจก “เถโร
 สุทฐกัตตานิ โหติญ อาชยตบทกัตตฺวาจก สสฺสปริปากสมเย กาลสัตตมึใน
 อาคณฺตฺวาญ ปุพฺพกาลกิริยาใน คมน- คมนสิโล วิกตีกัตตานิ โหติ, เทวทฺโต
 สุทฐกัตตานิ ปติฏฺฐิจิตฺตํ กิตตบทกัตตฺวาจก อมฺหากํ สามีสัมพันธึใน มงฺคลามงฺคเลสุญ
 ภินนาชาระใน สหาโยญ วิกตีกัตตานิ หุตฺวาญ สมานกาลกิริยาใน ปติฏฺฐิจิตฺตํ อุทก-
 มณิกโก อุปมาลึงคัตตะ วิยศัพท์ อุปมาโชตตะเข้ากับ อุทกมณิกโก นิจฺจํ กิริยาวิเสสณะ
 ใน ปติฏฺฐิจิตฺตํ, มยฺ สุทฐกัตตานิ เทมญ อาชยตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะของ
 เทวทฺตตสฺสญ สัมปทานึใน เทม ตํ วิเสสณะของ วตฺถึญ อวุตตกัมมะใน เทม” อิติศัพท์
 อากาเรใน อาหังสุ ๕

๑๙. สมุพฺพหุฬิกาย กถายปี “เทวทฺตตสฺส ทาทพฺพนฺติ วตฺตาโร พหุตรา อเหสิ ๕

สมุพฺพหุฬิกาย (สมานาย) กถายปี, “(วตฺถึ อมฺเหติ) เทวทฺตตสฺส ทาทพฺพนฺติ วตฺตาโร (ชนา)
 พหุตรา อเหสิ ๕

กถายปี แม้ครันเมื่อวาจาเป็นเครื่องกล่าว **สมุพฺพหุฬิกาย** เป็นวาจามีมากพร้อม
 (สมานาย) มีอยู่, (ชนา) อ.ชน ท. วตฺตาโร ผู้กล่าว อิติ ว่า “(วตฺถึ) อ.ผ้า (อมฺเหติ)
 อันเรา ท. ทาทพฺพ วรรถวาย เทวทฺตตสฺส แก่พระเทวทัต” อิติ ดังนี้ พหุตรา เป็น
 ผู้มากกว่า อเหสิ ได้เป็นแล้ว ๕

แม้เมื่อคำกล่าวมีจำนวนมาก, พวกชนผู้พากันพูดว่า “วรรถวายแก่พระเทวทัต” ได้มี
 จำนวนมากกว่า

อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ กถายญ ลักษณะึใน สมานายญ ลักษณะึกิริยา สมุพฺพหุฬิกาย
 วิกตีกัตตานิ สมานาย, “วตฺถึ วุตตกัมมะใน ทาทพฺพญ กิตตบทกัตตฺวาจก อมฺเหติ
 อนภินทีกัตตานิ ทาทพฺพ เทวทฺตตสฺส สัมปทานึใน ทาทพฺพ” อิติศัพท์ สรุปะใน
 วตฺตาโรญ วิเสสณะของ ชนากุ สุทฐกัตตานิ อเหสิญ อาชยตบทกัตตฺวาจก พหุตรา
 วิกตีกัตตานิ อเหสิ ๕

๒๐. อถ นั เทวทตตสฺส อทฺสฺส ๗

อถ นั (วตฺถิ ชนา) เทวทตตสฺส อทฺสฺส ๗

อถ ครั้งนั้น (ชนา) อ.ชน ท. อทฺสฺส ได้ถวายแล้ว นั (วตฺถิ) ซึ่งฝ้านั้น เทวทตตสฺส
แก่พระเทวทัต ๗

ที่นั้น พวกชนทั้งหลายได้พากันถวายฝ้าฝ้านั้นแก่พระเทวทัต

อถ กาลสัตตมึ ชนา สุกฺทกัตตานิ อทฺสฺสฺส อายตบทกัตตฺวาจก นั วิเสสนะของ
วตฺถิ ๗ อวุตตกัมมะไน อทฺสฺส เทวทตตสฺส สัมปทานไน อทฺสฺส ๗

.....
.....
.....

๒๑. โส ตั ฉินฺหิตฺวา สิพฺพิตฺวา รชิตฺวา นิวาเสตฺวา ปารุปีตฺวา วิจฺรติ ๗

โส (เทวทโต) ตั (วตฺถิ) ฉินฺหิตฺวา สิพฺพิตฺวา รชิตฺวา นิวาเสตฺวา ปารุปีตฺวา วิจฺรติ ๗

โส (เทวทโต) อ.พระเทวทัตนั้น ฉินฺหิตฺวา ตัดแล้ว ตั (วตฺถิ) ซึ่งฝ้าฝ้านั้น
สิพฺพิตฺวา เย็บแล้ว รชิตฺวา ย้อมแล้ว นิวาเสตฺวา นุ่งแล้ว ปารุปีตฺวา ห่มแล้ว
วิจฺรติ ย้อมเที่ยวไป ๗

พระเทวทัตนั้น ตัดฝ้าฝ้านั้น เย็บ ย้อม นุ่งห่ม แล้วก็เที่ยวไป

โส วิเสสนะของ เทวทโต ๗ สุกฺทกัตตานิ วิจฺรติ ๗ อายตบทกัตตฺวาจก ตั วิเสสนะ
ของ วตฺถิ ๗ อวุตตกัมมะไน ฉินฺหิตฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยาไน สิพฺพิตฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยา
ไน รชิตฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยาไน นิวาเสตฺวา ๗ ปุพฺพกาลกิริยาไน ปารุปีตฺวา ๗ ปุพฺพกาล-
กิริยาไน วิจฺรติ ๗

.....
.....
.....
.....
.....

๒๒. มนุสฺสา ตํ ทิสฺวา “นยิทํ เทวทตฺตสฺส อนฺุจฺฉวิกํ; สารีปฺุตตตฺเถรสฺส อนฺุจฺฉวิกํ; เทวทตฺโต อตฺตโน อนฺุจฺฉวิกํ นีวาเสตฺวา ปารุปีตฺวา วิจฺรตีติ วทิสฺสุ ๕

มนุสฺสา ตํ (เทวทตฺตํ) ทิสฺวา “น อิทํ (วตถุํ) เทวทตฺตสฺส อนฺุจฺฉวิกํ (โหติ); (อิทํ วตถุํ) สารีปฺุตตตฺเถรสฺส อนฺุจฺฉวิกํ (โหติ); เทวทตฺโต อตฺตโน อนฺุจฺฉวิกํ (วตถุํ) นีวาเสตฺวา ปารุปีตฺวา วิจฺรตีติ วทิสฺสุ ๕

มนุสฺสา อ.มนุษย์ ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (เทวทตฺตํ) ซึ่งพระเทวทัตนั้น วทิสฺสุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อิทํ (วตถุํ) อ.ผ้านี้ อนฺุจฺฉวิกํ เป็นผ้าสมควร เทวทตฺตสฺส แก่พระเทวทัต (โหติ) ย่อมเป็น น หามิได้, (อิทํ วตถุํ) อ.ผ้านี้ อนฺุจฺฉวิกํ เป็นผ้าสมควร สารีปฺุตตตฺเถรสฺส แก่พระสารีบุตรผู้เถระ (โหติ) ย่อมเป็น, เทวทตฺโต อ.พระเทวทัต นีวาเสตฺวา นุ่งแล้ว ปารุปีตฺวา ห่มแล้ว (วตถุํ) ซึ่งผ้า อนฺุจฺฉวิกํ อันไม่สมควร อตฺตโน แก่ตน วิจฺรตี ย่อมเที่ยวไป” อิติ ดังนี้ ๕

พวกคนทั้งหลายพากันพูดว่า “ผ้าผืนนี้ ไม่สมควรแก่พระเทวทัต, ผ้าผืนนี้ สมควรแก่พระสารีบุตรเถระ, พระเทวทัตนุ่งห่มผ้าที่ไม่สมควรแก่ตนเที่ยวไป”

มนุสฺสา สุทฺธกตฺตานิ วทิสฺสุ ๕ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ตํ วิเสสฺนฺะของ เทวทตฺตํ ๕ อวตฺต-กัมมะใน ทิสฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน วทิสฺสุ “อิทํ วิเสสฺนฺะของ วตถุํ ๕ สุทฺธกตฺตานิ โหติ ๕ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก นคฺัพทํ ปฏฺิเสธนตฺถะ เทวทตฺตสฺส สัมปทานใน อนฺุจฺฉวิกํ ๕ วิกตฺกตฺตานิ โหติ, อิทํ วิเสสฺนฺะของ วตถุํ ๕ สุทฺธกตฺตานิ โหติ ๕ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก สารีปฺุตตตฺเถรสฺส สัมปทานใน อนฺุจฺฉวิกํ ๕ วิกตฺกตฺตานิ โหติ, เทวทตฺโต สุทฺธกตฺตานิ วิจฺรตี ๕ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก อตฺตโน สัมปทานใน อนฺุจฺฉวิกํ ๕ วิเสสฺนฺะของ วตถุํ ๕ อวตฺตกัมมะใน นีวาเสตฺวา และ ปารุปีตฺวา นีวาเสตฺวา ปุพฺพกาล-กิริยาใน ปารุปีตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิจฺรตี” อิตฺตคฺัพทํ อากาเรใน วทิสฺสุ ๕

.....
.....
.....
.....
.....

๒๓. อเถโก ทิสาวาสโก ภิกขุ ราชคหา สาวตถึ คนฺตวา สตุถาริ วนฺทิตฺวา กต-
ปฏิสนฺถาโร สตุถารา ทฺวินฺนํ อคฺคสาวกานํ ฆาสฺวิหารํ ปุจฺฉิตฺ อาทิตฺ ปฏฺจาย
สพฺพํ ตํ ปวตฺตี อารฺเจสิ ฯ

อถ เอโก ทิสาวาสโก ภิกขุ ราชคหา สาวตถึ คนฺตวา สตุถาริ วนฺทิตฺวา กตปฏิสนฺถาโร
สตุถารา ทฺวินฺนํ อคฺคสาวกานํ ฆาสฺวิหารํ ปุจฺฉิตฺ อาทิตฺ ปฏฺจาย สพฺพํ ตํ ปวตฺตี อารฺเจสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น ภิกขุ อ.ภิกษุ ทิสาวาสโก ผู้อยู่ในทิศโดยปกติ เอโก รูปหนึ่ง คนฺตวา
ไปแล้ว สาวตถึ สูเมืองสาวตถึ ราชคหา จากเมืองราชคฤห์ วนฺทิตฺวา ถวายบังคม
แล้ว สตุถาริ ซึ่งพระศาสดา กตปฏิสนฺถาโร ผู้มีปฏิสันถารอันพระศาสดาทรง
กระทำแล้ว สตุถารา ปุจฺฉิตฺ ผู้อันพระศาสดา ตรัสถามแล้ว ฆาสฺวิหารํ ซึ่งการอยู่
ผาสุก อคฺคสาวกานํ ของพระอัครสาวก ท. ทฺวินฺนํ สอง อารฺเจสิ กราบทูลแล้ว ตํ
ปวตฺตี ซึ่งความเป็นไปนั้น สพฺพํ ทั้งปวง ปฏฺจาย จำเดิม อาทิตฺ แต่ต้น ฯ

ที่นั้น ภิกษุผู้อยู่ต่างทิศรูปหนึ่ง มาเมืองสาวตถึจากเมืองราชคฤห์ ถวายบังคมพระ
ศาสดา มีปฏิสันถารที่พระองค์ทรงกระทำแล้ว พระศาสดาทรงตรัสถามถึงการอยู่
ผาสุกของพระอัครสาวกทั้งสองรูป ก็กราบทูลเรื่องราวนั้นทั้งหมดตั้งแต่ต้น

อถ กาลสัตตมี เอโก กัถิ ทิสาวาสโก กัถิ วิเสสนะของ ภิกขุๆ สุททกัถิตาใน
อารฺเจสิๆ อาชยาตบทกัถิตฺวาจก ราชคหา อปาทานใน คนฺตวา สาวตถึ สัมปาปุถึนย-
กัมมะใน คนฺตวาๆ ปุพฺพกกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวา สตุถาริ อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวาๆ
ปุพฺพกกาลกิริยาใน กต- กตปฏิสนฺถาโร วิเสสนะของ ภิกขุ สตุถารา อนภิตกัถิตา
ใน ปุจฺฉิตฺ ทฺวินฺนํ วิเสสนะของ อคฺคสาวกานํๆ สามีสัมพันธะใน ฆาสฺวิหารํๆ อวุตต-
กัมมะใน ปุจฺฉิตฺๆ วิเสสนะของ ภิกขุ อาทิตฺ อปาทานใน ปฏฺจายๆ กิริยาวิเสสนะ
ใน อารฺเจสิ สพฺพํ กัถิ ตํ กัถิ วิเสสนะของ ปวตฺตีๆ อวุตตกัมมะใน อารฺเจสิ ฯ

๒๔. สตุถา “น โข ภิกขุ อิทาเนว โส อตฺตโน อนนฺจฉิวกั วตฺถึ ชาเรติ, ปุพฺเพปิ
ชาเรสิเยวาติ วตฺวา อตีตํ อหริ ฯ

สตุถา “น โข ภิกขุ อิทานิ เอว โส (เทวทตฺโต) อตฺตโน อนนฺจฉิวกั วตฺถึ ชาเรติ, ปุพฺเพปิ
(โส เทวทตฺโต) ชาเรสิ เอว” อิติ วตฺวา อตีตํ (วตฺถึ) อหริ ฯ

สตถา อ.พระศาสดา วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกษุ ดูก่อนภิกษุ โส (เทวทัต) อ.พระเทวทัตนั้น ฐาเรติ ย่อมทรงไว้ วตฺถึ ซึ่งผ้า อนนฺจฺจวิกั อันไม่สมควร อตฺตโน แก่ตน อิทานิ เอว ในกาลนี้นั้นเที่ยว น โข หามิได้แล, ปุพฺพเพปิ แม้ในกาลก่อน (โส เทวทัต) อ.พระเทวทัตนั้น ฐาเรสิ เอว ทรงไว้แล้วนั้นเที่ยว” อิติ ดังนี้ อหริ ทรงนำมาแล้ว (วตฺถึ) ซึ่งเรื่อง อตีตฺ อันเป็นไปล่วงแล้ว อิติ ว่า ...

พระศาสดาตรัสว่า “ภิกษุ พระเทวทัตนั้นทรงผ้าที่ไม่เหมาะสมกับตัวเอง ในบัดนี้ เท่านั้น ก็หามิได้, แม้แต่ในกาลก่อน พระเทวทัต ก็ได้ทรงไว้แล้วนั้นแหละ” จึงทรงนำเรื่องราวในอดีตมาแล้วว่า...

สตถา สุทฺธกัตฺตาใน อหริฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “ภิกษุ อาลปะนะ โส วิเสสนะของ เทวทัตฺตฺวาฯ สุทฺธกัตฺตาใน ฐาเรติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก นคัพฺพํ ปฏฺฐิเสสนํตถะ โข คัพฺพํ วจนาลังการะ เอวคัพฺพํ อวชารณะเข้ากับ อิทานิฯ กาลสัตตมึใน ฐาเรติ อตฺตโน สัมปทานใน อนนฺจฺจวิกัฯ วิเสสนะของ วตฺถึฯ อวุตตกัมมะใน ฐาเรติ, โส วิเสสนะของ เทวทัตฺตฺวาฯ สุทฺธกัตฺตาใน ฐาเรสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อปิคัพฺพํ อเปกขัตถะเข้ากับ ปุพฺพเพฯ กาลสัตตมึใน ฐาเรสิ เอวคัพฺพํ อวชารณะเข้ากับ ฐาเรสิ” อิตีคัพฺพํ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อหริ อตีตฺ วิเสสนะของ วตฺถึฯ อวุตตกัมมะใน อหริ ฯ

๒๕. อตีเต พาราณสียํ พุรุมฺมทตฺเต รชฺชํ กาเรนฺเต, พาราณสีวาสิ เอโก หตฺถิมารโก หตฺถิ มาเรตฺวา ทนฺเต จ ตเจ จ อนฺตานิ จ ฆนฺมัสญจ อหริตฺวา วิกฺกึณฺนโต ชีวิตํ กปฺเปสิ ฯ

อตีเต พาราณสียํ พุรุมฺมทตฺเต (บุคคล) รชฺชํ กาเรนฺเต, พาราณสีวาสิ เอโก หตฺถิมารโก หตฺถิ มาเรตฺวา ทนฺเต จ ตเจ จ อนฺตานิ จ ฆนฺมัสญจ อหริตฺวา วิกฺกึณฺนโต ชีวิตํ กปฺเปสิ ฯ

อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว พุรุมฺมทตฺเต ครั้นเมื่อพระเจ้าพรหมทัต (บุคคล) ทรงยังบุคคล กาเรนฺเต ให้กระทำอยู่ รชฺชํ ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา พาราณสียํ ในเมืองพาราณสี, หตฺถิมารโก อ.บุคคลผู้ยังข้างให้ตาย เอโก คนหนึ่ง พาราณสี วาสิ ผู้อยู่ในเมืองพาราณสีโดยปกติ หตฺถิ ยังข้าง มาเรตฺวา ให้ตายแล้ว อหริตฺวา นำมาแล้ว ทนฺเต จ ซึ่งงา ท. ด้วย ตเจ จ ซึ่งหนัง ท. ด้วย อนฺตานิ จ ซึ่งใส่ใหญ่ ท. ด้วย ฆนฺมัส จ ซึ่งเนื้อล่าด้วย วิกฺกึณฺนโต ขายอยู่ กปฺเปสิ สำเร็จแล้ว ชีวิตํ ซึ่ง

ชีวิต ๫

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตทรงครองราชย์อยู่ที่เมืองพาราณสี มีนายพรานช้าง คนหนึ่งชาวเมืองพาราณสี ฆ่าช้าง แล้วนำงา หนึ่ง ใส่ใหญ่ และเนื้อล่าไปขาย เลี้ยงชีวิต

อดีต กาลสัตตมมีใน กปุเปสิ พุรหมตเต ลักษณะใน กาเรนเตๆ ลักษณะกิริยา พาราณสีย วิสยาธาระใน กาเรนเต ปุคคัลล การิตกัมมะใน กาเรนเต รชช อวุตตกัมมะ ใน กาเรนเต, พาราณสีวาสิ กิติ เอโก กิติ วิเสสณะของ หตถิมารโกๆ สุธกัตตาใน กปุเปสิๆ อาขยาตบทกัตตวาจก หตถิ การิตกัมมะใน มาเรตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อหริตวา ทนเต กิติ ตเจ กิติ อนุตานิ กิติ ฆนมนัส กิติ อวุตตกัมมะใน อหริตวา จ สัตถ์ ปทสมุจยัตตะเข้ากับ ทนเต ตเจ อนุตานิ และฆนมนัส อหริตวา ปุพพกาล- กิริยาใน วิภิกิณนุโตๆ อัพภันตรกิริยาของ หตถิมารโก ชีวิต อวุตตกัมมะใน กปุเปสิ ๫

๒๖. อเอกสมิ อรณเณ อเนกสหสสา หตถิ โคจรั คเหตุวา คจจนตา ปจเจกพุทเธ ทิสวา ตโต ปฏจาย คจจมานา คมนาคมนกาลे ชนุเกหิ นิปติตวา วนุทิตวา ปกุกมหนุติ ๫

อถ เอกสมิ อรณเณ อเนกสหสสา หตถิ โคจรั คเหตุวา คจจนตา ปจเจกพุทเธ ทิสวา ตโต (กาลโต) ปฏจาย คจจมานา คมนาคมนกาลे ชนุเกหิ นิปติตวา วนุทิตวา ปกุกมหนุติ ๫

อถ ครั้งนั้น หตถิ อ.ช้าง ท. อเนกสหสสา ตัวมีพันมีไช่หนึ่ง อรณเณ ในป่า เอกสมิ แห่งหนึ่ง คเหตุวา ถือเอาแล้ว โคจรั ซึ่งเป็นที่หากิน คจจนตา ไปอยู่ ทิสวา เห็น แล้ว ปจเจกพุทเธ ซึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้า ท. คจจมานา เมื่อไป ปฏจาย จำเดิม ตโต (กาลโต) แต่กาลนั้น นิปติตวา หมอบแล้ว ชนุเกหิ ด้วยเข้า ท. วนุทิตวา จบแล้ว คมนาคมนกาลे ในกาลเป็นที่ไปและเป็นที่มา ปกุกมหนุติ ย่อมหลีกไป ๫

ครั้งนั้น ช้างหลายพันตัวในป่าแห่งหนึ่ง ถือเอาที่โคจรั ไปอยู่ เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ทั้งหลาย จำเดิมแต่กาลนั้น เมื่อไป หมอบด้วยเข้าทั้งหลาย จบแล้วในกาลเป็นที่ไปและ มา แล้วจึงหลีกไป

อด กาลสัตตมณี อเนกสหัสสา วิเสสนะของ หตฺถิ ๆ สุทฺถกัถตาโน ปกฺกมณฺธิ ๆ อาชยาต-
 บทกัถตฺวาจาก เอกสมฺม วิเสสนะของ อรณฺเย ๆ วิสยาธาระโน หตฺถิ โคจรั อวุตตกัถมมะ
 ใน คเหตุวาทฺ ปุพฺพกาลกิริยาโน คจฺจนฺตา ๆ อัปภันฺตรกิริยาของ หตฺถิ ปจฺเจกพุทฺเ
 อวุตตกัถมมะโน ทิสฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาโน คจฺจมานา ตโต วิเสสนะของ กาลโต ๆ
 อปาทานโน ปฏฺจาย ๆ กิริยาวิเสสนะโน คจฺจมานา ๆ อัปภันฺตรกิริยาของ หตฺถิ
 คมฺนาคมนกาลเ กาลสัตตมณีโน นิปติตฺวา ชนฺนุเกหิ ภาวะโน นิปติตฺวา ๆ ปุพฺพกาล-
 กิริยาโน วนฺทิตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาโน ปกฺกมณฺธิ ฯ

๒๗. เอกทิวสํ หตฺถิมารโก ตํ กิริยํ ทิสฺวา “อหํ อิเม กิจฺเจเน มาเรมิ, อิเม จ
 คมฺนาคมนกาลเ ปจฺเจกพุทฺเ วนฺทนฺติ, กิณฺนุ โข ทิสฺวา วนฺทนฺตีติ จินฺเตนฺโต
 “กาสาวันฺติ สลฺลกุเขตฺวา “มยาปิ อิทานิ กาสาวํ ลทฺฐํ วฏฺฏตีติ จินฺเตตฺวา เอกสฺส
 ปจฺเจกพุทฺธสฺส ชาตสฺสรํ โอรุยฺห นหายนฺตสฺส ตีเร จปิเตสฺ กาสาเวสฺ จีวรํ
 เถเนตฺวา เตสํ หตฺถินํ คมฺนาคมนมคฺเค สตฺตี คเหตุวาทฺ สสีสํ ปารุปีตฺวา นิสฺสทฺติ ฯ

เอกทิวสํ หตฺถิมารโก ตํ กิริยํ ทิสฺวา “อหํ อิเม (หตฺถิ) กิจฺเจเน มาเรมิ, อิเม จ (หตฺถิ)
 คมฺนาคมนกาลเ ปจฺเจกพุทฺเ วนฺทนฺติ, (อิเม หตฺถิ) กิณฺนุ โข ทิสฺวา วนฺทนฺตีติ จินฺเตนฺโต
 “(อิเม หตฺถิ) กาสาวํ (ทิสฺวา วนฺทนฺติ)” อิติ สลฺลกุเขตฺวา “มยาปิ อิทานิ กาสาวํ ลทฺฐํ
 วฏฺฏตีติ จินฺเตตฺวา เอกสฺส ปจฺเจกพุทฺธสฺส ชาตสฺสรํ โอรุยฺห นหายนฺตสฺส ตีเร จปิเตสฺ
 กาสาเวสฺ จีวรํ เถเนตฺวา เตสํ หตฺถินํ คมฺนาคมนมคฺเค สตฺตี คเหตุวาทฺ สสีสํ (อํจ) ๑
 ปารุปีตฺวา นิสฺสทฺติ ฯ

เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง หตฺถิมารโก อ.บุคคณฺผู้ยั้งชั่งให้ตาย ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ กิริยํ
 ซึ่งกิริยานั้น จินฺเตนฺโต คิดอยู่ อิติ ว่า “อหํ อ.เรา อิเม (หตฺถิ) ยั้งชั่ง ท. เหล่านี้
 มาเรมิ ย่อมให้ตาย กิจฺเจเน โดยยากลำบาก, จ อหนึ่ง อิเม (หตฺถิ) อ.ชั่ง ท. เหล่า
 นี้ วนฺทนฺติ ย่อมจบ ปจฺเจกพุทฺเ ซึ่งพระปัจเจกพุทฺธเจ้า ท. คมฺนาคมนกาลเ ใน
 กาลเป็นที่ไปและเป็นที่มา, (อิเม หตฺถิ) อ.ชั่ง ท. เหล่านี้ ทิสฺวา เห็นแล้ว ก็ หุ โข
 ซึ่งอะไรหนอแล วนฺทนฺติ ย่อมจบ” อิติ ดังนี้ สลฺลกุเขตฺวา กำหนดแล้ว อิติ ว่า
 “(อิเม หตฺถิ) อ.ชั่ง ท. เหล่านี้ (ทิสฺวา) เห็นแล้ว กาสาวํ ซึ่งผ้ากาสาเว (วนฺทนฺติ)

ย่อมจบ” อิติ ดังนี้ จินฺเตตฺตวา คิดแล้ว อิติ ว่า “มยาปิ อิทานิ กาสาวํ ลหุํ
 อ.อัน- แม้อันเรา ได้ ซึ่งผ้ากาสาจะ ในกาลนี้ วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ เถเนตฺตวา
 ขโมยแล้ว เอกสุส ปจฺเจกพุทฺธสุส ชาตสุสริ โอรุยุห นหายนฺตสุส ตีเร จปิเตสุ
 กาสาเวสุ จิวริ ซึ่ง- ในผ้ากาสาจะ ท. อัน- อันพระปัจเจกพุทธเจ้า รูปหนึ่ง ผู้ลงแล้ว สู้
 สระอันเกิดแล้ว สรงอยู่ วางไว้แล้ว ที่ฝั่งหนา- จิวร คเหตุวา ถือเอาแล้ว สตุติ ซึ่งหอก
 ปารุปีตฺวา นิสิตฺติ ย่อมนั่งคลุมแล้ว (องคฺ) ซึ่งอวัยวะ สลีสํ อันเป็นไปกับด้วยศีรษะ
 คมนาคมนมคฺเค ในหนทางเป็นที่ไปและเป็นที่มา เตสํ หตฺถินิ แห่งข้าง ท. เหล่า
 นั้น ๆ

วันหนึ่ง นายพรานข้างเห็นกิริยานั้น คิดอยู่ว่า “เราฆ่าข้างเหล่านี้โดยยากลำบาก, อึ่ง
 ข้างเหล่านี้ ย่อมจบพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายในเวลาทั้งไปและมา, ข้างเหล่านี้เห็น
 อะไรหนอ จึงจบ” กำหนดว่า “เห็นจิวร” จึงคิดว่า “แม่เราได้ผ้ากาสาจะในบัดนี้ ย่อมควร”
 ดังนี้แล้ว จึงขโมยจิวรในบรรดาผ้ากาสาจะทั้งหลายที่พระปัจเจกพุทธเจ้ารูปหนึ่งผู้ลง
 สรรพชาติแล้วสรงน้ำอยู่ วางไว้ที่ฝั่ง ถือเอาหอก นั่งคลุมอวัยวะพร้อมศีรษะในทาง
 เป็นที่ไปและมาของข้างเหล่านั้น

เอกทิวสํ ทฺตุติยากาลสํตตมึใน นิสิตฺติ หตฺถิมารโก สุทฺธกัตฺตานิ นิสิตฺติฯ อาชยาตบท
 กัตฺตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ กิริยํ อวฺตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตนฺโต
 “อหํ เหตุกัตฺตานิ มาเรมิฯ อาชยาตบทเหตุกัตฺตฺวาจก อิเม วิเสสนะของ หตฺถิฯ
 การิตกัมมะใน มาเรมิ กิจฺเจเน ตติยาวิเสสนะใน มาเรมิ, จศฺพํ สัมปฺปนฺนตฺถะ อิเม
 วิเสสนะของ หตฺถิฯ สุทฺธกัตฺตานิ วนฺทฺตฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก คมนาคมนกาเล
 กาลสํตตมึใน วนฺทฺตฺติ ปจฺเจกพุทฺธ อวฺตตกัมมะใน วนฺทฺตฺติ, อิเม วิเสสนะของ หตฺถิฯ
 สุทฺธกัตฺตานิ วนฺทฺตฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ก็ อวฺตตกัมมะใน ทิสฺวา นุศฺพํ
 สังกัปปตฺถะ โชศฺพํ วจนาลังการะ ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทฺตฺติ” อิติศฺพํ
 อากาเรใน จินฺเตนฺโตฯ อัมภันตฺรกิริยาของ หตฺถิมารโก “อิเม วิเสสนะของ หตฺถิฯ
 สุทฺธกัตฺตานิ วนฺทฺตฺติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กาสาวํ อวฺตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทฺตฺติ” อิติศฺพํ อากาเรใน สลฺลภฺเขตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 จินฺเตตฺตวา “ลหุํ ตุมตฺถกัตฺตานิ วฏฺฏติฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อปีศฺพํ อเปกขตฺถะ
 เข้ากับ มยาฯ อนภินฺทกัตฺตานิ ลหุํ อิทานิ กาลสํตตมึใน ลหุํ กาสาวํ อวฺตตกัมมะ

ใน ลพบุรี” อิตติศัพท์ อากาธระใน จินตเตตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน เถเนตวา เอกสสุ
 วิเสสณะของ ปจเจกพุทฺธสฺสฯ จัญญีอนภิตกัตตาใน จปิเตสฺ ชาติสฺสรํ สัมปาปญฺญิ-
 กัมมะใน โอโรยหฺฯ ปุพพกาลกิริยาใน นหายนุตสฺสฯ วิเสสณะของ ปจเจกพุทฺธสฺส
 ตีเร วิสยาธาระใน จปิเตสฺฯ วิเสสณะของ กาสาเวสฺฯ นิทธารณะใน จีวรํฯ นิทธารณียะ
 และอวุตตกัมมะใน เถเนตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คเหตุวา เตสํ วิเสสณะของ หตฺถินํฯ
 สามีสัมพันธะใน คมนาคมนมคฺเคฯ วิสยาธาระใน นิสิตฺติ สตฺตํ อวุตตกัมมะใน
 คเหตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปารุปีตวา สีสํ วิเสสณะของ องฺคํ อวุตตกัมมะใน
 ปารุปีตวาฯ สมานกาลกิริยาใน นิสิตฺติ ฯ

.....

๒๘. หตฺถิ ตํ ทิสฺวา “ปจเจกพุทฺโธติ สญฺญา ย วนฺทิตฺวา ปกฺกมฺนฺติ ฯ

หตฺถิ ตํ (หตฺถิมารกํ) ทิสฺวา “ปจเจกพุทฺโธติ สญฺญา ย วนฺทิตฺวา ปกฺกมฺนฺติ ฯ

หตฺถิ อ.ช้าง ท. ทิสฺวา เห็นแล้ว ตํ (หตฺถิมารกํ) ซึ่งบุคคลผู้ยังช้างให้ตายนั้น
 วนฺทิตฺวา จบแล้ว สญฺญา ด้วยความสำคัญ อิติ ว่า “ปจเจกพุทฺโธ อ.พระปัจเจก-
 พุทฺธเจ้า” อิติ ดังนี้ ปกฺกมฺนฺติ ย่อมหลีกไป ฯ

ช้างทั้งหลายพอเห็นนายพรานช้างนั้น ก็จับด้วยความสำคัญว่า “พระปัจเจกพุทฺธเจ้า”
 แล้วก็พากันหลีกไป

หตฺถิ สฺุทฺธกัตตาใน ปกฺกมฺนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ หตฺถิมารกํฯ
 อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวา “ปจเจกพุทฺโธ ลิงคัตถะ” อิตติศัพท์
 สฺุประโน สญฺญาฯ ภาระใน วนฺทิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปกฺกมฺนฺติ ฯ

.....

๒๙. โส เตสํ สพฺพปจฺจโต คจฺจนฺตํ สฺตติยา ปหริตฺวา มาเรตฺวา ทนฺดาทีนํ คเหตุวา
เสสํ ภูมียํ นิขนิตฺวา คจฺจติ ฯ

โส (หตฺถิมารโก) เตสํ (หตฺถินํ) สพฺพปจฺจโต คจฺจนฺตํ (หตฺถิ) สฺตติยา ปหริตฺวา (ตํ หตฺถิ)
มาเรตฺวา ทนฺดาทีนํ (องฺคานิ) คเหตุวา เสสํ (องฺคํ) ภูมียํ นิขนิตฺวา คจฺจติ ฯ

โส (หตฺถิมารโก) อ.บุคคลผู้ยังช้างให้ตายนั้น ปหริตฺวา ประหารแล้ว (หตฺถิ) ซึ่งช้าง
คจฺจนฺตํ ตัวไปอยู่ สพฺพปจฺจโต ช้างหลังแห่งช้างทั้งปวง เตสํ (หตฺถินํ) แห่งช้าง ท.
เหล่านั้น สฺตติยา ด้วยหอก (ตํ หตฺถิ) ยังช้างนั้น มาเรตฺวา ให้ตายแล้ว คเหตุวา
ถือเอาแล้ว (องฺคานิ) ซึ่งอวัยวะ ท. ทนฺดาทีนํ มีงา เป็นต้น นิขนิตฺวา ฝังแล้ว เสสํ
(องฺคํ) ซึ่งอวัยวะ ที่เหลือ ภูมียํ ในแผ่นดิน คจฺจติ ย่อมไป ฯ

นายพรานช้างนั้นใช้หอกประหารช้างตัวที่กำลังเดินไปข้างหลังสุดแห่งช้างเหล่านั้นให้
ตาย แล้วถือเอาอวัยวะมีงา เป็นต้น ฝังอวัยวะที่เหลือในแผ่นดิน แล้วก็ไป

โส วิเสสฺนะของ หตฺถิมารโกฯ สุทฺธกตฺตตฺตาใน คจฺจติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก เตสํ
วิเสสฺนะของ หตฺถินํฯ สามีสัมพันธฺะใน สพฺพปจฺจโตฯ ตติยาวิเสสฺนะใน คจฺจนฺตํฯ
วิเสสฺนะของ หตฺถิฯ อวฺตตกัมมฺะใน ปหริตฺวา สฺตติยา ภาวะใน ปหริตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน มาเรตฺวา ตํ วิเสสฺนะของ หตฺถิฯ การิตกัมมฺะใน มาเรตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
คเหตุวา ทนฺดาทีนํ วิเสสฺนะของ องฺคานิฯ อวฺตตกัมมฺะใน คเหตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
ใน นิขนิตฺวา เสสํ วิเสสฺนะของ องฺคํฯ อวฺตตกัมมฺะใน นิขนิตฺวา ภูมียํ วิสยาธาระใน
นิขนิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คจฺจติ ฯ

.....
.....

๓๐. อปรภาเค โพรสิสฺสโต หตฺถิโยนียํ ปฏฺฐิสฺสฺหี คเหตุวา หตฺถิเชฏฺฐโก ยฺยอุปฺติ อโหสิ ฯ

อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก โพรสิสฺสโต อ.พระโพธิสัตว์ คเหตุวา ถือเอา
แล้ว ปฏฺฐิสฺสฺหี ซึ่งปฏฺฐิสฺสฺหิ หตฺถิโยนียํ ในกำเนิดแห่งช้าง หตฺถิเชฏฺฐโก เป็นช้าง
เชือกเจริญที่สุด ยฺยอุปฺติ เป็นช้างจำโคลง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

ในกาลต่อมา พระโพธิสัตว์ ถือปฏฺฐิสฺสฺหิในกำเนิดช้าง เป็นหัวหน้าช้าง เป็นช้างจำโคลง

อปรภาเค กาลสัตตมมีใน อโหสิ โพริสตุโต สุทรกัตตนาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
หตุถิโยนิย วิสยาธาระใน คเหตุวา ปฏิสนธิ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ ปุพพกาลกิริยา
ใน อโหสิ หตุถิเชฏฐโก กิติ ยุตปติ กิติ วิกติกัตตนาใน อโหสิ ฯ

๓๑. ตทาปี โส ตเถว กโรติ ฯ

ตทาปี โส (หตุถิมารโก) ตเถว กโรติ ฯ

ตทาปี แม่ในกาลนั้น **โส (หตุถิมารโก)** อ.บุคคคลผู้ยังข้างให้ตายนั้น **กโรติ** ย่อมกระทำ
ตถา **เอว** เหมือนอย่างนั้นนั้นเทียว ฯ

ในคราวนั้น นายพรานข้าง ย่อมกระทำเหมือนอย่างนั้นนั้นแหละ

อพิศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ตทาฯ กาลสัตตมมีใน กโรติ โส วิเสสนะของ หตุถิมารโกฯ
สุทรกัตตนาใน กโรติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตถาฯ กิริยา-
วิเสสนะใน กโรติ ฯ

๓๒. มหาปุริโส อตฺตโน ปริสาย ปริหานี ฅตฺวา “กุหิ อิเม หตุถิ คตา มนฺหา ซาตาดิ
ปุจฺจิตฺวา, “น ซานาม สามิติ วุตเต, “กุหิ คจฺจนฺตา มํ อนาคตา น คมิสฺสนฺติ,
ปริปนฺเถน ภวิตพฺพนฺติ จินฺเตตฺวา “เอกสฺมี จาเน กาสาวํ ปารุปีตฺวา นิสินฺนฺสฺส
สนฺติกา ปริปนฺเถน ภวิตพฺพนฺติ ปริสงฺกิตฺวา ตํ ปริคฺคณฺหิตุํ สพฺเพ หตุถิ ปุโรโต
เปเสตฺวา สยํ ปจฺจโต วิลมพฺมานो อากจฺจติ ฯ

มหาปุริโส อตฺตโน ปริสาย ปริหานี ฅตฺวา “กุหิ (จาเน) อิเม หตุถิ คตา มนฺหา ซาตาดิ
ปุจฺจิตฺวา, “(มย) น ซานาม สามิติ (วเจเน เตหิ หตุถิหิ) วุตเต, “(อิเม หตุถิ) กุหิ (จาเน)
คจฺจนฺตา มํ อนาคตา น คมิสฺสนฺติ, ปริปนฺเถน ภวิตพฺพนฺติ จินฺเตตฺวา “เอกสฺมี จาเน
กาสาวํ ปารุปีตฺวา นิสินฺนฺสฺส (ปริสฺสฺส) สนฺติกา ปริปนฺเถน ภวิตพฺพนฺติ ปริสงฺกิตฺวา ตํ (ปริสฺ)
ปริคฺคณฺหิตุํ สพฺเพ หตุถิ ปุโรโต เปเสตฺวา สยํ ปจฺจโต วิลมพฺมานो อากจฺจติ ฯ

มหาปุริโส อ.มหาบุรุษ **ฅตฺวา** รู้แล้ว **ปริหานี** ซึ่งความเสื่อมรอบ **ปริสาย** แห่ง
บริษัท **อตฺตโน** ของตน **ปุจฺจิตฺวา** ถามแล้ว **อิติ** ว่า “**อิเม หตุถิ** อ.ข้าง ท. เหล่านี้

คตา ไปแล้ว กุหิ (จาเน) ในที่ไหน มนุทา เป็นผู้น้อย ซาตา เกิดแล้ว” อิติ ดังนี้, (วจน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่ นาย (มย) อ.เรา ท. น ซานาม ย่อมไม่รู้” อิติ ดังนี้ (เตหิ หตถิหิ) อันข้าง ท. เหล่านั้น วุตเต กล่าวแล้ว, จินเตตวา คิดแล้ว อิติ ว่า “(อิเม หตถิ) อ.ข้าง ท. เหล่านี้ คจจนุตา เมื่อไป กุหิ (จาเน) ในที่ไหนๆ อนาปุจจา ไม่บอกมาแล้ว ม ซึ่งเรา น คมิสนุติ จักไม่ไป, ปรีปนุเถน อันอันตราย เป็นเครื่องเบียดเบียนรอบ ภวิตพพ ฟิงมี” อิติ ดังนี้ ปรีสงกิตวา ระวางแล้ว อิติ ว่า “ปรีปนุเถน อันอันตรายเป็นเครื่องเบียดเบียนรอบ ภวิตพพ ฟิงมี สนุติกา จากสำนัก (ปรีสส) ของบุรุษ กาสาว ปารูปตวา นิสินุสนุ ผู้นั่งคลุมแล้ว ซึ่งผ้ากาสาเว เอกสุมิ จาเน ในที่แห่งหนึ่ง” อิติ ดังนี้ เปเสตวา ส่งไปแล้ว หตถิ ซึ่งข้าง ท. สพเพ ทั้งปวง ปุโรโต ในที่ข้างหน้า วิลมพมาโน ล้าอยู่ ปจจโต ในที่ข้างหลัง สย ด้วยตนเอง อาคจจติ ย่อมมา ปรีคคณหิตุ เพื่ออันกำหนดจับ ต (ปรีส) ซึ่งบุรุษ นั้น ๆ

มหาบุรุษรู้ความเสื่อมไปแห่งบริษัทของตนเอง ก็ถามว่า “ข้างพวกนี้ไปที่ไหน จึงมี จำนวนน้อยลง” เมื่อพวกข้างกล่าวว่า “พวกเราไม่รู้ นายท่าน”, จึงคิดว่า “ข้างพวกนี้ เมื่อจะไปในที่ไหนๆ ไม่บอกเราก่อน จะไม่ไป, น่าจะมีอันตรายเบียดเบียน” ระวาง ว่า “น่าจะมีอันตรายจากบุรุษผู้นั่งคลุมผ้ากาสาเวในที่แห่งหนึ่ง” จึงส่งพวกข้างทั้งหมด ไปข้างหน้า ตนเองมาห้อยท้าย เพื่อจะกำหนดจับบุรุษนั้น

มหาปุริโส สุทธกัตตาใน อาคจจติๆ อาชยาตบทกัตตวาจก อุตตโน สามีสัมพันธะ ใน ปรีสายๆ สามีสัมพันธะใน ปรีหานี้ๆ อวุตตกัมมะใน ญตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจจิตวา “อิเม วิเสสณะของ หตถิๆ สุทธกัตตาใน ซาตาๆ กิตบทกัตตวาจก กุหิ วิเสสณะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน คตาๆ วิเสสณะของ หตถิ มนุทา วิกติกัตตาใน ซาตา” อิติศัพท์ อาการะใน ปุจจิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จินเตตวา “สามิ อาลปะนะ มย สุทธกัตตาใน ซานามๆ อาชยาตบทกัตตวาจก นศัพท์ ปฏีเสระใน ซานาม” อิติ ศัพท์ สรุปะใน วจนๆ ลักษณะใน วุตเตๆ ลักษณะกิริยา เตหิ วิเสสณะของ หตถิหิๆ อนภีหิตกัตตาใน วุตเต, “อิเม วิเสสณะของ หตถิๆ สุทธกัตตาใน คมิสนุติๆ อาชยาตบทกัตตวาจก กุหิ วิเสสณะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน คจจนุตาๆ อัพภันตรกิริยาของ หตถิ ม อวุตตกัมมะใน อนาปุจจาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คมิสนุติ นศัพท์ ปฏีเสระ

ใน คมิสฺสนฺตฺติ, ปรีปนฺเถน อนภิทกัถตาโน ภวิตพฺพํ กิตบถภาววาจก” อิตฺตฺัพพํ
 อากาเรโน จินฺเตตฺตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาโน ปรีสงกิตฺวา “ปรีปนฺเถน อนภิทกัถตา
 โน ภวิตพฺพํ กิตบถภาววาจก เอกสฺมี วิเสสเนของ จาเนจฺ วิสาธาธารโน นิสินฺนสฺส
 กาสาวํ อุตฺตกัถมฺมะโน ปารุปีตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาโน นิสินฺนสฺสจฺ วิเสสเนของ
 ปุริสฺสจฺ สามีสัมพันธฺโน สนฺตฺิกาจฺ อปาทานโน ภวิตพฺพ” อิตฺตฺัพพํ อากาเรโน
 ปรีสงกิตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาโน เปเสตฺวา ตํ วิเสสเนของ ปุริสฺสจฺ อุตฺตกัถมฺมะโน
 ปรีคคณฺหิตุจฺ ตุมฺถตฺถสัมปทานโน อากจฺจตฺติ สพฺเพ วิเสสเนของ หตฺถิจฺ อุตฺตกัถมฺมะโน
 เปเสตฺวา ปุริสฺส อากาเรโน เปเสตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาโน วิลมพฺมาโน สยฺ ภาระโน
 วิลมพฺมาโน ปจฺจโต อากาเรโน วิลมพฺมาโนจฺ อัมภันตฺรกิริยาของ มหาปุริสฺ ๕

๓๓. โส เสสฺหตฺถีสุ วนฺทิตฺวา คเตสฺ, มหาปุริสฺ อากจฺจนฺตํ ทิสฺวา จีวรํ สฺหริตฺวา สตฺตี
 วิสฺสชฺชชฺ ๕

โส (หตฺถิมารโก), เสสฺหตฺถีสุ วนฺทิตฺวา คเตสฺ, มหาปุริสฺ อากจฺจนฺตํ ทิสฺวา จีวรํ สฺหริตฺวา
 สตฺตี วิสฺสชฺชชฺ ๕

โส (หตฺถิมารโก) อ.บุคคลผู้ยังข้างให้ตายนั้น, เสสฺหตฺถีสุ ครั้นเมื่อข้างที่เหลือ ท.
 วนฺทิตฺวา จบแล้ว คเตสฺ ไปแล้ว, ทิสฺวา เห็นแล้ว มหาปุริสฺ ซึ่งมหาบุรุษ อากจฺจนฺตํ
 ตัวมาอยู่ สฺหริตฺวา รวบรวมแล้ว จีวรํ ซึ่งจีวร วิสฺสชฺชชฺ ปล่อยแล้ว สตฺตี ซึ่งหอก ๕

นายพรานข้างนั้น เมื่อเหล่าข้างที่เหลือจบเสร็จไปแล้ว เห็นมหาบุรุษกำลังเดินมา ก็
 รวบรวมจีวร แล้วปล่อยหอก

โส วิเสสเนของ หตฺถิมารโกจฺ สุทฺธกัถตาโน วิสฺสชฺชชฺจฺ อาชยาตบถกัถตฺตฺวาจก,
 เสสฺหตฺถีสุ ลักขณฺโน คเตสฺจฺ ลักขณฺกิริยา วนฺทิตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาโน คเตสฺ,
 มหาปุริสฺ อุตฺตกัถมฺมะโน ทิสฺวา อากจฺจนฺตํ วิเสสเนของ มหาปุริสฺ ทิสฺวา ปุพฺพกาล-
 กิริยาโน สฺหริตฺวา จีวรํ อุตฺตกัถมฺมะโน สฺหริตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาโน วิสฺสชฺชชฺ สตฺตี
 อุตฺตกัถมฺมะโน วิสฺสชฺชชฺ ๕

๓๔. มหาปุริโส สตี อุปฏฺจเปตฺวา อากจฺจนฺโต ปจฺจโต ปฏฺิกกมิตฺวา สตฺตี วณฺเจสิ ฯ

มหาปุริโส อ.มหาบุรุษ อุปฏฺจเปตฺวา เข้าไปตั้งไว้แล้ว สตี ซึ่งสตี อากจฺจนฺโต มาอยู่ ปฏฺิกกมิตฺวา ก้าวกลับแล้ว ปจฺจโต ข้างหลัง วณฺเจสิ ลวงแล้ว สตฺตี ซึ่งหอก ฯ

มหาบุรุษเข้าไปตั้งสตีไว้ เดินมา ถอยกลับข้างหลัง ลวงหอก

มหาปุริโส สุทฺธกัตฺตานิ วณฺเจสิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก สตี อวฺตตกัมฺมะใน อุปฏฺจเปตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อากจฺจนฺโต ฯ อัมภันตฺรกิริยาของ มหาปุริโส ปจฺจโต ตติยาวิเสสนะใน ปฏฺิกกมิตฺวา ฯ สมานกาลกิริยาใน วณฺเจสิ สตฺตี อวฺตตกัมฺมะใน วณฺเจสิ ฯ

๓๕. อถ นํ “อิมินา เม หตฺถิ นาสิตาติ คณฺหิตุํ ปกฺขนฺหิ ฯ

อถ (มหาปุริโส) นํ (ปุริสํ) “อิมินา (ปุริเสน) เม หตฺถิ นาสิตาติ (จินฺตเนน) คณฺหิตุํ ปกฺขนฺหิ ฯ

อถ ครั้งนั้น (มหาปุริโส) อ.มหาบุรุษ ปกฺขนฺหิ แล่นไปแล้ว คณฺหิตุํ เพื่ออันจับ นํ (ปุริสํ) ซึ่งบุรุษนั้น (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “หตฺถิ อ.ข้าง ท. เม ของเรา อิมินา (ปุริเสน) อันบุรุษนี้ นาสิตา ให้ฉิบหายแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น มหาบุรุษแล่นไปเพื่อจะจับบุรุษนั้นด้วยความคิดว่า “บุรุษนี้ทำข้างทั้งหลายของเราให้ฉิบหาย”

อถ กาลสัตฺตมึ มหาปุริโส สุทฺธกัตฺตานิ ปกฺขนฺหิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก นํ วิเสสนะของ ปุริสํ อวฺตตกัมฺมะใน คณฺหิตุํ “หตฺถิ วฺตตกัมฺมะใน นาสิตา ฯ กิตฺตบ-เหตุกัมฺมวจาก อิมินา วิเสสนะของ ปุริเสน ฯ อนภิตกัตฺตานิ นาสิตา เม สามี-สัมพันธะใน หตฺถิ” อิติศัพท์ สรุปะใน จินฺตเนน ฯ ภาระใน คณฺหิตุํ ตุมัถสัมฺปทาน ใน ปกฺขนฺหิ ฯ

๓๖. อิตโร เอกํ รุกฺขํ ปุโรโต กตฺวา นิลียิ ฯ

อิตโร (หตฺถิมารโก) เอกํ รุกฺขํ ปุโรโต กตฺวา นิลียิ ฯ

อิตโร (หตถิมารโก) อ.บุคคลผู้ยังข้างให้ตายนอกนี้ กตฺวา กระทำแล้ว เอกํ รุกฺขํ ซึ่งต้นไม้ต้นหนึ่ง ปฺรโต ในที่ข้างหน้า นิลียิ แอบแล้ว ฯ

พรานข้างนอกนี้ ทำต้นไม้ต้นหนึ่งข้างหน้า แล้วแอบ

อิตโร วิเสสนะของ หตถิมารโกฯ สุทฺถกัตฺตาใน นิลียิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เอกํ วิเสสนะของ รุกฺขํฯ อวฺตตกัมมะใน กตฺวา ปฺรโต อาชาระใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา ใน นิลียิ ฯ

๓๗. อถ นํ รุกฺขเณ สทฺธิ โสณฺทาย ปริกฺขิปีตฺวา “คเหตฺวา ภูมียํ โปเถสฺสามีติ เตน นีหริตฺวา ทสฺสิตํ กาสาวํ ทิสฺวา “สจหา อิมสฺมี ทุสฺสิสฺสามิ, อเนกสทฺสเสสฺ เม พุทฺธปฺปจฺเจกพุทฺธชីณาสเวสฺ ลชฺชา นาม ภินฺหา ภวิสฺสตีติ อธิวาทฺเตว “ตยา เม เอตฺตกา ฌาตกา นาสิตาติ ปฺจฺฉิ ฯ

อถ (มหาปฺริโส) นํ (หตถิมารกํ) รุกฺขเณ สทฺธิ โสณฺทาย ปริกฺขิปีตฺวา “(อหํ) คเหตฺวา ภูมียํ โปเถสฺสามีติ (จินฺเตตฺวา) เตน (หตถิมารเกณ) นีหริตฺวา ทสฺสิตํ กาสาวํ ทิสฺวา “สจ อหํ อิมสฺมี (ปฺริเส) ทุสฺสิสฺสามิ, อเนกสทฺสเสสฺ เม พุทฺธปฺปจฺเจกพุทฺธชីณาสเวสฺ ลชฺชา นาม ภินฺหา ภวิสฺสตีติ (จินฺตเนน โภธํ) อธิวาทฺเตว “ตยา เม เอตฺตกา ฌาตกา นาสิตาติ ปฺจฺฉิ ฯ

อถ ครั้งนั้น (มหาปฺริโส) อ.มหาบุรุษ ปริกฺขิปีตฺวา รวบแล้ว นํ (หตถิมารกํ) ซึ่ง บุคคลผู้ยังข้างให้ตาย โสณฺทาย ด้วยวง สทฺธิ กับ รุกฺขเณ ด้วยต้นไม้ (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(อหํ) อ.เรา คเหตฺวา จับแล้ว โปเถสฺสามิ จักฟาด ภูมียํ ที่ ภาคพื้น” อิติ ดังนี้ ทิสฺวา เห็นแล้ว กาสาวํ ซึ่งผ้ากาสาวะ เตน (หตถิมารเกณ) นีหริตฺวา ทสฺสิตํ อัน- อันบุคคลผู้ยังข้างให้ตายนั้น นำออกแล้ว แสดงแล้ว (โภธํ) ยัง ความโกรธ อธิวาทฺเตว ให้อยู่ทับแล้ว (จินฺตเนน) ด้วยอันคิด อิติ ว่า “สจ ถ้าว่า อหํ อ.เรา ทุสฺสิสฺสามิ จักประทุษร้าย อิมสฺมี (ปฺริเส) ในบุรุษนี้ไซ้, ลชฺชา นาม ชื่อ อ.ความละอาย พุทฺธปฺปจฺเจกพุทฺธชីณาสเวสฺ ในพระพุทฺธเจ้า พระปัจเจกพุทฺธ เจ้า และพระชีณาสพ ท. อเนกสทฺสเสสฺ มีพนมิใช่หนึ่ง เม ของเรา ภินฺหา เป็น ธรรมชาติแตกแล้ว ภวิสฺสตีติ จักเป็น” อิติ ดังนี้ ปฺจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “ฌาตกา อ.ญาติ ท. เอตฺตกา มีประมาณเท่านี้ เม ของเรา ตยา อันท่าน นาสิตา ให้ฉิบหาย แล้วหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

ครั้งนั้น มหาบุรุษรวบนายพรานข้างเข้ากับต้นไม้ด้วยวงง คิดว่า “จับแล้ว จักฟาดที่พื้น” ดังนี้ เห็นผ้ากาสาвањеที่นายพรานข้างนั้นนำออกแสดงแล้ว ก็ยับยั้งความโกรธด้วยความคิดว่า “ถ้าเราจักประทุษร้ายในนายคนนี้ไซ้ร้, ธรรมด่าว่าความละอายของเรา ในพระพุทธรเจ้า พระปัจเจกพุทธรเจ้า และพระชีณาสพทั้งหลายหลายพันองค์ จักเป็นธรรมชาติแตก” แล้วถามว่า “ญาตีประมาณเท่านี้ของเรา ท่านให้จับหายแล้วไซ้ไหม”

อถ กาลสัตตมี มหาปุริโส สุทรรกัตตทานิ ปุจฉินฺจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก น วิเสสนะของ หตฺถิมารกํจ อวุตตกัมมะเน ปริกฺขิปีตฺวา รุกฺเขน สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิจฺจ ทัพพสมวายะเน น หตฺถิมารกํ โสณฺทหาย ภาระเน ปริกฺขิปีตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อหิ สุทรรกัตตทานิ โปเถสุสสามิจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก คเหตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน โปเถสุสสามิ ภูมียํ วิสยาธาระเน โปเถสุสสามิ” อิตฺตฺัพพ อาการะเน จินฺเตตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ทิสฺวา เตน วิเสสนะของ หตฺถิมารเกนจ อนภินิหิตกัตตทานิ ทสฺสิตฺตํ นีหริตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน ทสฺสิตฺตํ วิเสสนะของ กาสาวํจ อวุตตกัมมะเน ทิสฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อธิวาเสตฺวา “สเจ ปริกฺขปฺปัดถะ อหิ สุทรรกัตตทานิ ทสฺสิตฺตฺวาจก อิมสฺสมิ วิเสสนะของ ปุริเสจ วิสยาธาระเน ทสฺสิตฺตฺวาจก อเนกสทฺสเสสุ วิเสสนะของ พุทฺธปฺปจฺเจกพุทฺธชีณาสเวสุ เม สามีสัมพันธะเน ลชฺชา พุทฺธปฺปจฺเจกพุทฺธชีณาสเวสุ ภินนาธาระเน ลชฺชา ภินฺนา วิกิตกัตตทานิ ภวิสฺสติ” อิตฺตฺัพพ สรุปะเน จินฺตเนนจ ภาระเน อธิวาเสตฺวา โภธํ การิตกัมมะเน อธิวาเสตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ปุจฉิน “เอตฺตกา วิเสสนะของ ฌาตกาจ วุตตกัมมะเน นาสิตาจ กิตบทเหตุกัมมวาทก ตยา อนภินิหิตกัตตทานิ นาสิตา เม สามีสัมพันธะเน ฌาตกา” อิตฺตฺัพพ อาการะเน ปุจฉิน ๕

๓๘. “อาม สามีติ ๕

(หตฺถิมารโก) “อาม สามีติ (อาห) ๕

(หตฺถิมารโก) อ.บุคคลผู้ยังข้างให้ตาย (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สามิ ข้าแต่นายอาม ครับ (เอว) อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ๕

พรานข้างกล่าว่า “ครั้นนายท่าน”

หตุถิมารโก สุทธกัตตานิ อาหุ อายยาตบทกัตตุวจาก “สามิ อาลปะนะ อาม สัมปฏิจฉนัตตะ เอว สัจจวาจกสิงคัตตะ” อิติศัพท์ อาการะไน อาห ๫

๓๙. “กสุมมา เอว ภาริยัม กมมัม อกาสิ ? อุตตโน อนนุจฉวิกัม วิตราคานัม อนุจฉวิกัม วตถัม ปริทหิตวา เอวรูปัม ปาปกมมัม กโรนุเตน ภาริยัม ตยา กตนุติ ๫

(มหาปุริโส) “(ตุว) กสุมมา เอว ภาริยัม กมมัม อกาสิ ? อุตตโน อนนุจฉวิกัม วิตราคานัม (ชนานัม) อนุจฉวิกัม วตถัม ปริทหิตวา เอวรูปัม ปาปกมมัม กโรนุเตน ภาริยัม (กมมัม) ตยา กตนุติ (อาห) ๫

(มหาปุริโส) อ.มหาบุรุษ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.ท่าน อกาสิ ได้กระทำ แล้ว กมมัม ซึ่งกรรม ภาริยัม อันหนัก เอว อย่างนี้ กสุมมา เพราะเหตุอะไร ? (กมมัม) อ.กรรม ภาริยัม อันหนัก ตยา อันท่าน อุตตโน อนนุจฉวิกัม วิตราคานัม (ชนานัม) อนุจฉวิกัม วตถัม ปริทหิตวา เอวรูปัม ปาปกมมัม กโรนุเตน ผู้นุ่งห่มแล้ว ซึ่งผ้า อันไม่สมควร แก่ตน อันสมควร แก่ชน ท. ผู้มีราคาจะไปปราศแล้ว กระทำอยู่ ซึ่งกรรมชั่ว อันมี อย่างนี้เป็นรูป กตัม กระทำแล้ว” อิติ ดังนี้ ๫

มหาบุรุษกล่าวว่า “ท่านทำกรรมหนักอย่างนี้เพราะอะไร? กรรมหนักที่ท่านผู้นุ่งห่มผ้า ที่ไม่สมควรแก่ตนเอง สมควรแก่ผู้ปราศจากราคะทั้งหลาย แล้วทำกรรมชั่วเห็นปานนี้ ทำแล้ว

มหาปุริโส สุทธกัตตานิ อาหุ อายยาตบทกัตตุวจาก “ตุว สุทธกัตตานิ อกาสิ อายยาตบทกัตตุวจาก กสุมมา เหตุไน อกาสิ เอว กิริยาวิเสสนะไน อกาสิ ภาริยัม วิเสสนะของ กมมัม อุตตกัมมะไน อกาสิ, ภาริยัม วิเสสนะของ กมมัม อุตตกัมมะไน กตัม กิตบทกัมมวจาก อุตตโน สัมปทานไน อนนุจฉวิกัม วิเสสนะของ วตถัม วิตราคานัม วิเสสนะของ ชนานัม สัมปทานไน อนนุจฉวิกัม วิเสสนะของ วตถัม อุตตกัมมะไน ปริทหิตวา ปุพพกาลกิริยาไน กโรนุเตน เอวรูปัม วิเสสนะของ ปาปกมมัม อุตตกัมมะไน กโรนุเตน วิเสสนะของ ตยา อนภิหิตกัตตานิ กตัม” อิติศัพท์ อาการะไน อาห ๫

๔๐. เาเวญจ ปน วตฺวา อุตฺตริปี นิคฺคณฺหนโต

“อนิกฺกสาโว กาสาวํ	โย วตฺถํ ปริทฺhesฺสติ
อเปโต ทมฺสจฺเจน,	น โส กาสาวมฺรหฺติ,
โย จ วนฺตกสฺวสฺส	สีเลสุ สฺสฺมาหิโต
อูเปโต ทมฺสจฺเจน,	ส เว กาสาวมฺรหฺตีติ

คาถํ วตฺวา “อฺยฺตฺตฺนฺเต กตฺนฺติ วตฺวา ตํ วิสฺสชฺเชสิ ๕

(มหาปฺริโส) เาเว จ ปน วตฺวา อุตฺตริปี นิคฺคณฺหนโต

“อนิกฺกสาโว กาสาวํ	โย (ปฺคฺคโล) วตฺถํ ปริทฺhesฺสติ
อเปโต ทมฺสจฺเจน, น โส (ปฺคฺคโล) กาสาวํ (ปฺริทฺหิตฺตุ) อฺรหฺติ,	
โย จ (ปฺคฺคโล) วนฺตกสฺวโว อฺสฺส สีเลสุ สฺสฺมาหิโต	
อูเปโต ทมฺสจฺเจน, โส (ปฺคฺคโล) เว กาสาวํ (ปฺริทฺหิตฺตุ) อฺรหฺตีติ	

คาถํ วตฺวา “อฺยฺตฺตํ เต (กมฺมํ) กตฺนฺติ วตฺวา ตํ (หตฺถิมารกํ) วิสฺสชฺเชสิ ๕

จ ปน ก็แล (มหาปฺริโส) อ.มหาบุรุษ วตฺวา ครั้นกล่าวแล้ว เาเว อย่างนี้ นิคฺคณฺหนโต เมื่อข่ม อุตฺตริปี แม้ยัง วตฺวา กล่าวแล้ว คาถํ ซึ่งคาถา อิติ ว่า

“โย (ปฺคฺคโล) อ.บุคฺคฺลใด อนิกฺกสาโว ผู้มีกิเลสเพียงดั่งน้ำ ฝาดอันไม่ออกแล้ว อเปโต ผู้ไปปราศแล้ว ทมฺสจฺเจน จาก การฝึกและสัจจะ ปริทฺhesฺสติ จักนุ่งห่ม วตฺถํ ซึ่งผ้า กาสาวํ อันบุคฺคฺลย้อมแล้วด้วยน้ำฝาด, โส (ปฺคฺคโล) อ.บุคฺคฺลนั้น น อฺรหฺติ ย่อมไม่ควร (ปฺริทฺหิตฺตุ) เพื่ออันนุ่งห่ม กาสาวํ ซึ่งผ้า กาสาวะ, จ ส่วนว่า โย (ปฺคฺคโล) อ.บุคฺคฺลใด วนฺตกสฺวโว ผู้มีกิเลสเพียงดั่งน้ำฝาดอันคายแล้ว สฺสฺมาหิโต เป็นผู้ตั้ง มั่นดีแล้ว สีเลสุ ในศีล ท. อูเปโต เป็นผู้เข้าถึงแล้ว ทม- สจฺเจน ด้วยการฝึกและสัจจะ อฺสฺส พึงเป็น, โส (ปฺคฺคโล) เว อ.บุคฺคฺลนั้นแล อฺรหฺติ ย่อมควร (ปฺริทฺหิตฺตุ) เพื่ออันนุ่งห่ม กาสาวํ ซึ่งผ้ากาสาวะ” อิติ ดังนี้

วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(กมฺมํ) อ.กรรม อฺยฺตฺตํ อันไม่สมควรแล้ว เต อันท่าน กตฺ กระทำแล้ว” อิติ ดังนี้ วิสฺสชฺเชสิ ปล่อยแล้ว ตํ (หตฺถิมารกํ) ซึ่งบุคฺคฺลผู้ยังช้างให้

ตายนั้น ๆ

ก็แล มหาบุรุษครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว เมื่อจะขมให้มากไปกว่านี้ จึงกล่าวคาถาว่า

“บุคคลใด ผู้ยังมีกิเลสดูจนน้ำฝนตกอยู่ ผู้ปราศจากการฝึกและ
สังขะ จะห่มผ้ากาสาละ, บุคคลผู้นั้น ย่อมไม่ควรเพื่อจะนุ่งห่ม
ผ้ากาสาละ,

ส่วนว่า บุคคลใด ผู้มีกิเลสดูจนน้ำฝนตกที่กายแล้ว เป็นผู้ตั้งมั่น
ด้วยดีในศีลทั้งหลาย เป็นผู้เข้าถึงการฝึกและสังขะ, บุคคล
นั้นแล ย่อมควรเพื่อจะนุ่งห่มผ้ากาสาละ”

แล้วกล่าวว่า “ท่านทำกรรมที่ไม่ควรเลย” ดังนี้ แล้วก็ปล่อยนายพรานข้างนั้นไป

จ ปน นิปาตสมุหะ มหาปุริโส สุทธกัตตานิ วิสสุชเชสิญฺญ อาชยาตบทกัตตวาจก เอว
กิริยาวิเสสณะใน วตุวาญฺญ ลักขณัตถะ อปีคัพพํ อเปกขัตถะเข้ากับ อุตฺตริญฺญ กิริยา-
วิเสสณะใน นิคฺคณฺหนโตญฺญ อัปภันตรกิริยาของ มหาปุริโส

“โย วิเสสณะของ ปุคฺคโลญฺญ สุทธกัตตานิ ปรีทเหสฺสติญฺญ อาชยาต
บทกัตตวาจก อนิกฺกสาโว วิเสสณะของ ปุคฺคโล กาสาวํ
วิเสสณะของ วตุญฺญ อุตฺตกัมมะใน ปรีทเหสฺสติ อเปโต
วิเสสณะของ ปุคฺคโล ทมสจฺเจน ตติยาอปาทานใน อเปโต,
โส วิเสสณะของ ปุคฺคโลญฺญ สุทธกัตตานิ อรหติญฺญ อาชยาตบท
กัตตวาจก นคัพพํ ปฏฺวิเสสณะใน อรหติ กาสาวํ อุตฺตกัมมะใน
ปรีทหิตุญฺญ ตุมัตถสัมปทานใน อรหติ,

จคัพพํ ปักขันตรโชตกะ โย วิเสสณะของ ปุคฺคโลญฺญ สุทธ-
กัตตานิ อสฺสญฺญ อาชยาตบทกัตตวาจก วนฺตกสาโว วิเสสณะ
ของ ปุคฺคโล สีเลสุ วิสยาธาระใน สฺสุสมาหิตุญฺญ กิตฺติ อฺเปโต กิตฺติ
วิกตีกัตตานิ อสฺส ทมสจฺเจน ภาวะใน อฺเปโต, โส วิเสสณะ
ของ ปุคฺคโลญฺญสุทธกัตตานิ อรหติญฺญ อาชยาตบทกัตตวาจก
เวคัพพํ ปทปุรณะ กาสาวํ อุตฺตกัมมะใน ปรีทหิตุญฺญ ตุมัตถ-
สัมปทานใน อรหติ” อิติคัพพํ สฺรุปะเน คาถํ

คาถํ อุตฺตกัมมะใน วตุวาญฺญ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตุวา “อฺยฺยตุตฺติ วิเสสณะของ กมฺมญฺญ

วุดตกัมมะใน กตัญ กิตตบทกัมมวจาก เต อนภินทิตกัตตาใน กตัญ” อิติศัพท์ อาการะ
ใน วตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน วิสสุชเชสิ ตั วิเสสนะของ หตฺถิมารกัจ วุดตกัมมะใน
วิสสุชเชสิ ฯ

๔๑. สตุถา อิมั ฆมฺมเทสนั อหริตฺวา “ตทา หตฺถิมารโก เทวทตฺโต อโหสิ, ตสฺส
นิกฺคหโก หตฺถินาโค อหเมวาทิ ชาตกั สโมธานेतฺวา “น โข ภิกฺขุ อิทาเนว,
ปุพฺเพปิ เทวทตฺโต อตฺตโน อนนฺจจวิกั วตฺถั ชาเรสิเยวาทิ วตฺวา อีมา คาถา
อภาสิ

“อนิกฺกสาโว กาสาวั
อเปโต ทมสจฺเจน,
โย จ วนฺตกสาวสฺส
อเปโต ทมสจฺเจน,

โย วตฺถั ปริทฺhesฺสติ
น โส กาสาวมรฺหติ,
สีเลสุ สฺสมาหิโต
ส เว กาสาวมรฺหตีติ ฯ

สตุถา อิมั ฆมฺมเทสนั อหริตฺวา “ตทา หตฺถิมารโก (อิทานิ) เทวทตฺโต อโหสิ,
(ตทา) ตสฺส (หตฺถิมารกสฺส) นิกฺคหโก หตฺถินาโค (อิทานิ) อหิ เอว (อโหสิ)” อิติ
ชาตกั สโมธานेतฺวา “น โข ภิกฺขุ อิทานิ เอว (เทวทตฺโต อตฺตโน อนนฺจจวิกั วตฺถั ชาเรติ),
ปุพฺเพปิ เทวทตฺโต อตฺตโน อนนฺจจวิกั วตฺถั ชาเรสิเยวาทิ วตฺวา อีมา คาถา อภาสิ

“อนิกฺกสาโว กาสาวั

โย (ปุคฺคโล) วตฺถั ปริทฺhesฺสติ

อเปโต ทมสจฺเจน, น โส (ปุคฺคโล) กาสาวั (ปริทฺหิตุ) อรฺหติ,

โย จ (ปุคฺคโล) วนฺตกสาวอ สฺส สีเลสุ สฺสมาหิโต

อเปโต ทมสจฺเจน, โส (ปุคฺคโล) เว กาสาวั (ปริทฺหิตุ) อรฺหตีติ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา อหริตฺวา ครันฺทรงนำมาแล้ว อิมั ฆมฺมเทสนั ซึ่งพระธรรม
เทศนา นี้ ชาตกั ทรงยังชาตก สโมธานेतฺวา ให้ประจุมลงพร้อมแล้ว อิติ ว่า
“หตฺถิมารโก อ.บุคฺคลผู้ยังช้งให้ตาย ตทา ในกาลนั้น เทวทตฺโต เป็นพระเทวทต
อโหสิ ได้เป็นแล้ว อิทานิ ในกาลนี้, หตฺถินาโค อ.ช้งตัวประเสริฐ นิกฺคหโก ตัวฆม
ตสฺส (หตฺถิมารกสฺส) ซึ่งบุคฺคลผู้ยังช้งให้ตายนั้น (ตทา) ในกาลนั้น อหิ เอว เป็น
เรานั้นเทียว อโหสิ ได้เป็นแล้ว (อิทานิ) ในกาลนี้” อิติ ดังนี้ วตฺวา ตรีสแล้ว อิติ

ว่า “ภิกษุ ดูก่อนภิกษุ (เทวทัต) อ.พระเทวทัต (ธาเรติ) ย่อมทรงไว้ (วตุถิ) ซึ่งผ้า (อนนุจจวิกิ) อันไม่สมควร (อตตโน) แก่ตน อิทานิ เอว ในกาลนี้นั้นเทียว นโช หามิได้แล, ปุพเพปิ แม้ในกาลก่อน เทวทัต อ.พระเทวทัต ธาเรสิ เอว ทรงไว้แล้วนั้นเทียว วตุถิ ซึ่งผ้า อนนุจจวิกิ อันไม่สมควร อตตโน แก่ตน” อิติ ดังนี้ อกาสิ ได้ตรัสแล้ว อีมา คาถา ซึ่งพระคาถา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“โย (ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด อนิกฺกสาโว ผู้มีกิเลสเพียงดั่งน้ำฝาดอันไม่ออกแล้ว อเปโต ผู้ไปปราศแล้ว ทมสฺจฺเจน จาก การฝึกและสัจจะ ปริทฺทสฺสติ จักนุ่งห่ม วตุถิ ซึ่งผ้า กาสาวํ อันบุคคลย้อมแล้วด้วยน้ำฝาด, โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น นอรฺหติ ย่อมไม่ควร (ปริทฺทิตฺตุ) เพื่ออันนุ่งห่ม กาสาวํ ซึ่งผ้า กาสาวะ,

จ ส่วนว่า โย (ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด วนฺตกฺสาโว ผู้มีกิเลสเพียงดั่งน้ำฝาดอันคายนแล้ว สฺสฺมาหิตो เป็นผู้ตั้งมั่นดีแล้ว สีเลสุ ในศีล ท. อเปโต เป็นผู้เข้าถึงแล้ว ทมสฺจฺเจน ด้วยการฝึกและสัจจะ อสฺส พึงเป็น, โส (ปุคฺคโล) เว อ.บุคคลนั้นแล ออรฺหติ ย่อมควร (ปริทฺทิตฺตุ) เพื่ออันนุ่งห่ม กาสาวํ ซึ่งผ้า กาสาวะ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า “นายพราน ช้างในคราวนั้น ได้เป็นพระเทวทัตในกาลนี้, ช้างตัวประเสริฐในคราวนั้น ได้เป็นเรานั้นแหละในกาลนี้” ตรัสแล้วว่า “ดูก่อนภิกษุ มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น, แม้ในกาลก่อน พระเทวทัต ก็ทรงผ้าที่ไม่สมควรแก่ตนไว้นั้นแหละ” ดังนี้แล้ว ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

“บุคคลใด ผู้ยังมีกิเลสดูจนน้ำฝาดอยู่ ผู้ปราศจากการฝึกและสัจจะ จะห่มผ้า กาสาวะ, บุคคลผู้นั้น ย่อมไม่ควรเพื่อจะนุ่งห่มผ้า กาสาวะ,

ส่วนว่า บุคคลใด ผู้มีกิเลสดูจนน้ำฝาดที่คายนแล้ว เป็นผู้ตั้งมั่นด้วยดีในศีลทั้งหลาย เป็นผู้เข้าถึงการฝึกและสัจจะ, บุคคลนั้นแล ย่อมควรเพื่อจะนุ่งห่มผ้า กาสาวะ”

สตถา สุทธกัตตานิ อภาสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิมํ วิเสสนะของ ชมฺมเทสนํฯ
 อวุตตกัมมะใน อหริตฺวาฯ ลักขณตถะ “หตฺถิมารโก สุทธกัตตานิ อโหสิฯ อาชยาต
 บทกัตตฺวาจก ตทา กาลสัตตมึใน หตฺถิมารโก อิทานิ กาลสัตตมึใน อโหสิ เทวทฺโต
 วิกิตกัตตานิ อโหสิ, นิคฺคหโก วิเสสนะของ หตฺถินาโคฯ สุทธกัตตานิ อโหสิฯ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตทา กาลสัตตมึใน หตฺถินาโค ตสฺส วิเสสนะของ หตฺถิ-
 มารกสฺสฯ ฌฎฐึอวุตตกัมมะใน นิคฺคหโก อิทานิ กาลสัตตมึใน อโหสิ เอวคัप्พํ
 อวชารณะเข้ากัป อหํฯ วิกิตกัตตานิ อโหสิ” อิตคัप्พํ สรฺูปะใน ชาตกํฯ การิตกัมมะ
 ใน สโมชานะตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วตฺวา “ภิกฺขุ อาลปนะ เทวทฺโต สุทธกัตตานิ
 ชาเรติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นคัप्พํ ปฏฺฐิเสชนตถะ ไชคัप्พํ วจนาลังการะ เอวคัप्พํ
 อวชารณะเข้ากัป อิทานิฯ กาลสัตตมึใน ชาเรติ อตฺตโน สัมปทานใน อนนฺจฺฉวิกํฯ
 วิเสสนะของ วตฺถํฯ อวุตตกัมมะใน ชาเรติ, อปคัप्พํ อเปกขัตถะเข้ากัป ปุพฺพเพฯ
 กาลสัตตมึใน ชาเรสิ เทวทฺโต สุทธกัตตานิ ชาเรสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 อตฺตโน สัมปทานใน อนนฺจฺฉวิกํฯ วิเสสนะของ วตฺถํฯ อวุตตกัมมะใน ชาเรสิ เอวคัप्พํ
 อวชารณะเข้ากัป ชาเรสิ” อิตคัप्พํ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อภาสิ
 อิมา วิเสสนะของ คาถาฯ อวุตตกัมมะใน อภาสิ

“โย วิเสสนะของ ปุคฺคโลฯ สุทธกัตตานิ ปริทหะสฺสติฯ อาชยาต
 บทกัตตฺวาจก อนิกฺกสาโว วิเสสนะของ ปุคฺคโล กาสาวํ
 วิเสสนะของ วตฺถํฯ อวุตตกัมมะใน ปริทหะสฺสติ อเปโต
 วิเสสนะของ ปุคฺคโล ทมฺสจฺเจน ตติยาอปาทานใน อเปโต,
 โส วิเสสนะของ ปุคฺคโลฯ สุทธกัตตานิ อรหฺติฯ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจก นคัप्พํ ปฏฺฐิเสชนะใน อรหฺติ กาสาวํ อวุตตกัมมะใน
 ปริทหิตุํฯ ตุมัตถสัมปทานใน อรหฺติ,
 จคัप्พํ ปักขันตรชิตถะ โย วิเสสนะของ ปุคฺคโลฯ สุทธ-
 กัตตานิ อสฺสฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก วนฺตกสาโว วิเสสนะ
 ของ ปุคฺคโล สีเลสุ วิสยาชาระใน สฺสฺมาหิตฺวาฯ กิตฺติ อูเปโต กิตฺติ
 วิกิตกัตตานิ อสฺส ทมฺสจฺเจน ภาระใน อูเปโต, โส วิเสสนะ
 ของ ปุคฺคโลฯ สุทธกัตตานิ อรหฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 เวคัप्พํ ปทปฺปฺรณะ กาสาวํ อวุตตกัมมะใน ปริทหิตุํฯ ตุมัตถ-

สัมปทานใน อรหติ” อิติศัพท์ สรุประใน อิมมา คาถา

๔๒. จกฺกนุตฺตชาตเกนาปี อยมตฺโถ ทีเปตพุโพติ ฯ

(ปณฺฑิตฺเตน) จกฺกนุตฺตชาตเกนาปี อยมตฺโถ ทีเปตพุโพติ ฯ

อัย อตฺโถ อ.เนื่อความนี้ (ปณฺฑิตฺเตน) อันบัณฑิต ทีเปตพุโพ พึงแสดง จกฺกนุต-
ชาตเกนาปี แม็ดด้วยฉัททันตชาตก อิติ ดังนี้แล ฯ

บัณฑิตพึงแสดงเนื่อความนี้แม็ดด้วยฉัททันตชาตก ดังนี้แล

อัย วิเสสนะของ อตฺโถๆ วุตตกัมมะใน ทีเปตพุโพๆ กิตตบถกัมมวาทก ปณฺฑิตฺเตน
อนภินิหิตกัตตนาใน ทีเปตพุโพ อปิตฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ จกฺกนุตฺตชาตเกนๆ ภาระใน
ทีเปตพุโพ อิติศัพท์ สมานปะ ฯ

๔๓. ตตฺถ อนิกฺกสาโวติ กามราคาทีหิ กสาเวหิ สกสาโว ฯ

ตตฺถ (ปะเทสุ) “อนิกฺกสาโวติ (ปะทสุส) “กามราคาทีหิ กสาเวหิ สกสาโว” (อิตติ อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “สกสาโว ผู้เป็นไปกับด้วยกิเลสเพียงตั้งน้ำฝาด กสาเวหิ
เพราะกิเลสเพียงตั้งน้ำฝาด ท. กามราคาทีหิ มีกามราคะเป็นต้น” (อิตติ) ดังนี้ ตตฺถ
(ปะเทสุ) “อนิกฺกสาโวติ (ปะทสุส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บทว่า “อนิกฺกสาโว”
ดังนี้ ฯ

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า “อนิกฺกสาโว” ความว่า “ผู้มีกิเลสจุน้ำฝาด เพราะกิเลสจุน
น้ำฝาดทั้งหลายมีกามราคะเป็นต้น

ตตฺถ วิเสสนะของ ปะเทสุๆ นิทธารณะใน ปะทสุส “อนิกฺกสาโว” สรุประใน อิติๆ ศัพท์
สรุประใน ปะทสุสๆ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตฺโถ “กามราคาทีหิ วิเสสนะ
ของ กสาเวหิๆ เหตุไฉน สกสาโวๆ วิเสสนะของ ปุคฺคโล” อิติศัพท์ สรุประใน อตฺโถๆ
ลึงคัตถะ ฯ

๔๔. **ปริทหะสุสตีติ** นิวาสนปารุปนตุถรณวเสน ปริภุญชิสฺสตี ๗

“ปริทหะสุสตีติ (ปทสฺส) “นิวาสนปารุปนตุถรณวเสน ปริภุญชิสฺสตี” (อติ อตุโถ) ๗

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “ปริภุญชิสฺสตี จักใช้สอย นิวาสนปารุปนตุถรณวเสน ด้วยสามารถแห่งการนุ่ง การห่มและการปูลาด” (อติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ปริทหะสุสตีติ” ว่า “ปริทหะสุสตี” ดังนี้ ๗

บทว่า “ปริทหะสุสตี” ความว่า “จักใช้สอยด้วยสามารถแห่งการนุ่ง การห่ม และการปูลาด

“ปริทหะสุสตี” สรุปะใน ปทสฺส๗ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “นิวาสนปารุปนตุถรณวเสน ตติยาวิเสสนะใน ปริภุญชิสฺสตี๗ อาชยตบทกัตตฺวาจกขของ ปุคฺคโล” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถ๗ ลิงคัตถะ ๗

๔๕. **“ปริทหิสฺสตีติปิ** ปาโจ ๗

ปาโจ อ.พระบาลี **ปริทหิสฺสตีติปิ** ว่า “ปริทหิสฺสตี” ดังนี้บ้าง ๗

พระบาลีว่า “ปริทหิสฺสตี” ดังนี้ ก็มีใช้

“ปริทหิสฺสตี” สรุปะใน อิติ๗ ศัพท์ สรุปะใน ปาโจ๗ ลิงคัตถะ อปิศัพท์ อเปกษัตถะเข้ากับ “ปริทหิสฺสตีติ” ๗

๔๖. **อเปโต ทมสฺจเจนาติ** อินฺหุริยทมเนน เจว ปรมตฺถสฺจจปฺกฺชิเกน จ วจิสฺสเจเนน อเปโต, “วิยฺตุโตติ อตุโถ ๗

“อเปโต ทมสฺจเจนาติ (คาถาปาทสฺส) “อินฺหุริยทมเนน เจว ปรมตฺถสฺจจปฺกฺชิเกน จ วจิสฺสเจเนน อเปโต” (อติ อตุโถ), “วิยฺตุโตติ อตุโถ ๗

(อตุโถ) อ.อรรถ อติ ว่า “อเปโต ผู้ไปปราศแล้ว, อตุโถ อ.อธิบาย อติ ว่า “วิยฺตุโต ผู้พรากแล้ว” อติ ดังนี้, อินฺหุริยทมเนน เจว จากการฝึกซึ่งอินทรีด้วยนั้น

เที่ยว **วชิรสัจจะ** จากวชิรสัจจะ **ปรมตถสัจจปกฺขิเกน** อันมีในฝ่ายแห่งปรมตถสัจจะ
จ ด้วย” **อิตติ** ดังนี้ **คาถาปาทสฺส** แห่งบาทแห่งพระคาถา “**อเปโต ทมสฺสจฺเณนาติ** ว่า
“**อเปโต ทมสฺสจฺเณ**” ดังนี้ ฯ

บาทพระคาถาว่า “**อเปโต ทมสฺสจฺเณ**” ความว่า “ผู้ปราศจาก อธิบายว่า “ผู้พรากแล้ว
จากการฝึกอินทรีย์ และวชิรสัจจะที่มีในฝ่ายปรมตถสัจจะ”

“**อเปโต ทมสฺสจฺเณ**” สรุประโน **อิตติ** ๓ ศัพท์ สรุประโน **คาถาปาทสฺส** ๓ สามีสัมพันธะใน
อตุโถ “**อินฺทฺริยทมเนน กิตฺติ วชิรสฺจฺเณ กิตฺติ ตติยาอปาทานใน อเปโต และ วิยฺตุโต**
เอวศัพฺท อวชารณะเข้ากับ จจฺ สองศัพท์ ปทสมฺมจยัตถะเข้ากับ อินฺทฺริยทมเนน และ
ปรมตถสฺจฺจปกฺขิเกน วชิรสฺจฺเณ ปรมตถสฺจฺจปกฺขิเกน วิเสสนะของ วชิรสฺจฺเณ อเปโต
วิเสสนะของ ปุคฺคโล” **อิตติศัพท์ สรุประโน อตุโถ** ๓ **ลึงคัตถะ** “**วิยฺตุโต วิเสสนะของ**
ปุคฺคโล” **อิตติศัพท์ สรุประโน อตุโถ** ๓ **ลึงคัตถะ** ฯ

๔๗. **น โสติ โส** **เอวรูปุ ปุคฺคโล กาสาวํ ปริทฺหิตุํ นารหติ** ฯ

“**น โสติ** (ปทสฺส) “**โส เอวรูปุ ปุคฺคโล กาสาวํ ปริทฺหิตุํ นารหติ**” (อิตติ อตุโถ) ๓

(อตุโถ) **อ.อรรธ** (อิตติ) ว่า “**โส ปุคฺคโล** **อ.บุคฺค** นั้น **เอวรูปุ** คือว่า ผู้มีอย่างนี้เป็น
รูป **น อรหติ** ย่อมไม่ควร **ปริทฺหิตุํ** เพื่ออันนุ่งห่ม **กาสาวํ** ซึ่งผ้ากาสาวะ” (อิตติ) ดังนี้
(ปทสฺส) แห่งบท “**น โสติ** ว่า “**น โส**” ดังนี้ เป็นต้น ฯ

บทว่า “**น โส**” ดังนี้ เป็นต้น ความว่า “บุคฺค

“**น โส**” สรุประโน **อิตติ** ๓ ศัพท์ อาทยัตถะใน **ปทสฺส** ๓ สามีสัมพันธะใน **อตุโถ** “**โส** กิตฺติ
เอวรูปุ กิตฺติ **วิเสสนะของ ปุคฺคโล** ๓ **สุทฺธกัตตาใน อรหติ** ๓ **อาชยาตบทกัตตฺวาจาก**
โส วิวริยะใน เอวรูปุ ๓ **วิวระ** **กาสาวํ อวุตตกัมมะใน ปริทฺหิตุํ** **ตุมตถสฺมปทาน**
ใน อรหติ **นศัพท์ ปฏิเสฐะใน อรหติ**” **อิตติศัพท์ สรุประโน อตุโถ** ๓ **ลึงคัตถะ** ฯ

๔๘. **วณฺตกสาวสุสชาติ** จตุหิ มคฺเคหิ วณฺตกสาโว จจฺจฺหิตกสาโว ปหีนกสาโว อสฺส ๫

“วณฺตกสาวสุสชาติ (ปทสฺส) “จตุหิ มคฺเคหิ วณฺตกสาโว จจฺจฺหิตกสาโว ปหีนกสาโว อสฺส” (อิตฺติ อตฺโถ) ๫

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “วณฺตกสาโว เป็นผู้มีกิเลสเพียงดั่งน้ำฝาดอันคายนแล้ว จจฺจฺหิตกสาโว คือว่า เป็นผู้มีกิเลสเพียงดั่งน้ำฝาดอันทิ้งแล้ว ปหีนกสาโว คือว่า เป็นผู้มีกิเลสเพียงดั่งน้ำฝาดอันละลายแล้ว มคฺเคหิ ด้วยมรรค ท. จตุหิ สี่ อสฺส ฟังเป็น” อิตฺติ ดังนี้ ปทสฺส แห่งบท “วณฺตกสาวสุสชาติ” ว่า “วณฺตกสาวสุส” ดังนี้ ๫

บทว่า “วณฺตกสาวสุส” ความว่า “ฟังเป็นผู้มีกิเลสจนน้ำฝาดอันคายนแล้ว คือว่า ฟังเป็นผู้มีกิเลสจนน้ำฝาดอันทิ้งแล้ว ได้แก่ ฟังเป็นผู้มีกิเลสจนน้ำฝาดอันละลายได้แล้ว ด้วยมรรค ๔”

“วณฺตกสาวสุส” สรุปะในอิตฺติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “จตุหิ วิเสสนะของ มคฺเคหิฯ ภาวะในวณฺต- จจฺจฺหิต- และ ปหีน- วณฺตกสาโว กิตฺติ จจฺจฺหิตกสาโว กิตฺติ ปหีนกสาโว กิตฺติ วิกตีกิตฺตาใน อสฺสฯ อาชยาตบทกิตฺตฺวาจากของ ปุคฺคโล วณฺตกสาโว วิวริยะใน จจฺจฺหิตกสาโวฯ วิวริยะและวิวริยะใน ปหีนกสาโวฯ วิวริยะ” อิตฺติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ๫

๔๙. **สีเลสุตฺติ** จตุสฺส ปาริสฺสุทฺธิสีเลสุ ๫

“สีเลสุตฺติ (ปทสฺส) “จตุสฺส ปาริสฺสุทฺธิสีเลสุ” (อิตฺติ อตฺโถ) ๫

(อตฺโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “ปาริสฺสุทฺธิสีเลสุ ในปาริสฺสุทฺธิศีล ท. จตุสฺส สี่” (อิตฺติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สีเลสุตฺติ” ว่า “สีเลสุ” ดังนี้ ๫

บทว่า “สีเลสุ” หมายถึง ปาริสฺสุทฺธิศีล ๔

“สีเลสุ” สรุปะใน อิตฺติฯ ศัพท์ สรุปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “จตุสฺส วิเสสนะของ ปาริสฺสุทฺธิสีเลสุฯ วิสยาธาระใน สฺสุมาทิต” อิตฺติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ๫

๕๐. สุตมาหิตโตติ สุกฺกุ สมาหิตโต สุกฺกุ จิตโต ฯ

“สุตมาหิตโตติ (ปทสฺส) “สุกฺกุ สมาหิตโต สุกฺกุ จิตโต” (อิตติ อตฺถโถ) ฯ

(อตฺถโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “สมาหิตโต เป็นผู้ตั้งมั่นแล้ว สุกฺกุ ด้วยดี จิตโต คือว่า ดำรงอยู่แล้ว สุกฺกุ ด้วยดี” (อิตติ) ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สุตมาหิตโตติ ว่า “สุตมาหิตโต” ดังนี้ ฯ

บทว่า “สุตมาหิตโต” ความว่า “เป็นผู้ตั้งมั่นแล้วด้วยดี คือว่า ดำรงอยู่ด้วยดี”

“สุตมาหิตโต” สรูปะใน อิตติฯ ศัพท์ สรูปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺถโถ “สุกฺกุ กิริยาวิเสสณะใน สมาหิตโตฯ กิตติ จิตโต กิตติ วิกตีกัตตานิ อสฺส สุกฺกุ กิริยาวิเสสณะใน จิตโต สุกฺกุ สมาหิตโต วิวิริยะใน สุกฺกุ จิตโตฯ วิวรรณะ” อิตติศัพท์ สรูปะใน อตฺถโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๕๑. อุเปโตติ อินฺหุทริยทมเนน เจว วุตฺตปฺปการาเณ จ วจีสจฺเจเน อุเปโต ฯ

“อุเปโตติ (ปทสฺส) “อินฺหุทริยทมเนน เจว วุตฺตปฺปการาเณ จ วจีสจฺเจเน อุเปโต” (อิตติ อตฺถโถ) ฯ

(อตฺถโถ) อ.อรรถ (อิตติ) ว่า “อุเปโต เป็นผู้เข้าถึง อินฺหุทริยทมเนน เจว ด้วยการฝึกซึ่งอินทริย์ด้วยนั้นเทียว วจีสจฺเจเน ด้วยวจีสัจจะ วุตฺตปฺปการาเณ อันมีประการอันข้าพเจ้ากล่าวแล้ว จ ด้วย” อิตติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “อุเปโตติ ว่า “อุเปโต” ดังนี้ ฯ

บทว่า “อุเปโต” ความว่า “เป็นผู้เข้าถึงการฝึกอินทริย์และวจีสัจจะที่มีประการอันถูกกล่าวแล้ว”

“อุเปโต” สรูปะใน อิตติฯ ศัพท์ สรูปะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺถโถ “อินฺหุทริย-ทมเนน กิตติ วจีสจฺเจเน กิตติ ภาระใน อุเปโต เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ จฯ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ อินฺหุทริยทมเนน และวจีสจฺเจเน วุตฺตปฺปการาเณ วิเสสณะของ วจีสจฺเจเน อุเปโต วิกตีกัตตานิ อสฺส” อิตติศัพท์ สรูปะใน อตฺถโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

๕๒. ส เวติ โส เอวรูปุ ปุคฺคโล ตํ กาสาววตฺถํ อรหตีติ ฯ

“ส เวติ (ปทสฺส) “โส เอวรูปุ ปุคฺคโล ตํ กาสาววตฺถํ (ปริทหิตุํ) อรหตีติ (อตฺโถ) ฯ

(อตฺโถ) อ.อรรถ อิติ ว่า “โส ปุคฺคโล อ.บุคฺคลนััน เอวรูปุ คือว่าผู้มีอย่างนี้เป็นรูปุ อรหติ ย่อมควร (ปริทหิตุํ) เพื่้อันนุ่่งห่ม ตํ กาสาววตฺถํ ซึ่งผ้ากาสาเว่นั้น” อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “ส เวติ ว่า “ส เว” ดังนี้เป็นต้น ฯ

บทว่า “ส เว” ดังนี้เป็นต้น ความว่า “บุคฺคลนััน คือว่า ผู้เห็นปานนี้ ย่อมควรเพื่้อจะนุ่่งห่มผ้ากาสาเวฝืนนั้น”

“ส เว” สรุปะใน อิติฯ ศัพท์ อาทยัตถะใน ปทสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตฺโถ “โส กัิติ เอวรูปุ กัิติ วิเสสนะของ ปุคฺคโลฯ สุททกัตตาใน อรหติฯ อาขยาตบทกัตตุวจาก โส วิวริยะใน เอวรูปุฯ วิวริณะ ตํ วิเสสนะของ กาสาววตฺถํฯ อวุตตกัมมะใน ปริทหิตุํฯ ตุมัตถสัมปทานใน อรหติ” อิติศัพท์ สรุปะใน อตฺโถฯ ลิงคัตถะ ฯ

.....

๕๓. คาถาปริโยสาเน โส ทิสาวาสโก ภิกฺขุ โสตาปนุโน ชาโต ฯ

คาถาปริโยสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา โส ทิสาวาสโก ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ผู้อยู่ในทิศโดยปกตินั้น โสตาปนุโน เป็นพระโสตาบัน ชาโต เกิดแล้ว ฯ

ในเวลาจบพระคาถา ภิกษุรูปที่อยู่ในทิศนั้น เกิดเป็นพระโสตาบัน

คาถาปริโยสาเน กาลสัตตมมีใน ชาโต โส กัิติ ทิสาวาสโก กัิติ วิเสสนะของ ภิกษุฯ สุททกัตตาใน ชาโตฯ กิตบทกัตตุวจาก โสตาปนุโน วิกติกัตตาใน ชาโต ฯ

.....

๕๔. อญฺเฌปี พหุ โสตาปตฺติผลาทีนึ ปาปุณีสุ ฯ

อญฺเฌปี พหุ (ชนา) โสตาปตฺติผลาทีนึ (อริยผลานึ) ปาปุณีสุ ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก อญฺเฌปี แม่เหล่าอื่น ปาปุณีสุ บรรลุแล้ว (อริยผลานึ)

ซึ่งอริยมผล ท. โสตาปัตติผลาทีนิ มีโสตาปัตติผลเป็นต้น ฯ

พวกชนเป็นอันมากแม้เหล่าอื่น ต่างบรรลุลอริยมผลทั้งหลายมีโสตาปัตติผลเป็นต้น

อปีศัพทํ อเปกขัตตะเข้ากับ อญฺเฌยํ กิติ พหุ กิติ วิเสสนะของ ชนาญ สุกฺกัตตาใน
ปาปฺณีสฺสุญฺ อายยาตบทกัตตฺวาจาก โสตาปัตติผลาทีนิ วิเสสนะของ อริยมลานิญ
สัมปาปฺณียกัมมะใน ปาปฺณีสฺสุ ฯ

.....
.....

๕๕. เทสณา มหาชนสฺส สาทฎิกกา อโหสิตี ฯ

เทสณา อ.พระเทศนา สาทฎิกกา เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์ อโหสิ
ได้มีแล้ว มหาชนสฺส แก่มหาชน อิติ ดังนี้แล ฯ

พระเทศนา ได้เป็นเทศนามีประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล

เทสณา สุกฺกัตตาใน อโหสิญฺ อายยาตบทกัตตฺวาจาก มหาชนสฺส สัมปทานใน อโหสิ
สาทฎิกกา วิกติกัตตาใน อโหสิ อิติศัพทํ สมาปนนะ ฯ

.....
.....

เทวทตฺตวตฺตฺ ๗

เทวทตฺตวตฺตฺ (นินฺนุจิตฺ) ๗

เทวทตฺตวตฺตฺ อ.เรื่องแห่งพระเทวทัต (นินฺนุจิตฺ) จบแล้ว ๗

เทวทตฺตวตฺตฺ สุกฺกัตตาใน นินฺนุจิตฺญ กิตบทกัตตฺวาจาก ๗

จบเรื่องพระเทวทัต

วิเคราะห์ศัพท์กิตติ์ สมาส และศัพท์ิต

เทวทตตวตถุ

เป็นฉัฎฐิต์ปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

เทวทตตสส์ วตถุ เทวทตตวตถุ. (เทวทตต + วตถุ)

วตถุ อ.เรื่อง เทวทตตสส์ แห่งพระเทวทต เทวทตตวตถุ ชื่อว่าเทวทตตวตถุ. (เรื่องพระเทวทต)

คณธารกาสาเวลโภ

เป็นฉัฎฐิต์ปุริสส์มาส โดยมีบัญญัติปุริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คณธารสสมา อาหุฏี กาสาว์ คณธารกาสาเวล. (คณธาร + กาสาว์) มัชฌิมโลปสสมาส ลป อาหุฏี คัพพ์, เป็นบัญญัติปุริสส์มาส

กาสาเวล อ.ผ้ากาสาเวล อาหุฏี อันบุคคลนำมาแล้ว คณธารสสมา จากแคว้นคันทธาระ คณธาร- กาสาว์ ชื่อว่าคณธารกาสาเวล. (ผ้ากาสาเวลที่นำมาจากแคว้นคันทธาระ)

๒. คณธารกาสาเวลสส์ ลโภ คณธารกาสาเวลโภ. (คณธารกาสาเวล + ลโภ) ฉัฎฐิต์ปุริสส์มาส

ลโภ อ.การได้ คณธารกาสาเวลสส์ ซึ่งผ้ากาสาเวลอันบุคคลนำมาแล้วจากแคว้นคันทธาระ คณธาร- กาสาวลโภ ชื่อว่าคณธารกาสาเวลโภ. (การได้ผ้ากาสาเวลที่นำมาจากแคว้นคันทธาระ)

อคคส์วาก

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อคคฯ จ เต สวากฯ จาติ อคคส์วาก. (อคค + สวาก)

อคคฯ จ อ.ผู้เลิศ ท. ด้วย เต อ.ผู้เลิศ ท. เหล่านั้น สวากฯ จ เป็นสวาก ท. ด้วย อิติ เพราะ เหตุนั้น อคคส์วาก ชื่อว่าอคคส์วาก. (สวากผู้เลิศ, อัคร์สวาก)

ปญจสตา

เป็นฉัฎฐิต์วิปทตลยาธิกรณพหุพพิทิสสมาส โดยมีตติยาตปุริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปญจทิ อธิกานิ สตานิ ปญจสตานิ. (ปญจ + สต) ตติยาตปุริสส์มาส

สตานิ อ.ร้อย ท. อธิกานิ อันยั้ง ปญจทิ ด้วยห้า ท. ปญจสตานิ ชื่อว่าปญจสตา. (ห้าร้อย)

๒. ปญจสตานิ ปริมาณ เยส เต ปญจस्ता, ปริวาร. (ปญจส + ปริมาณ) อันตโลปสมาส, ลบ ปริมาณ, ฉวีรวิปทตลยาธิกรณพทุพพิทิมาส

ปญจสตานิ อ.ร้อยอันย้งด้วยท้ ท. ปริมาณ เป็นปริมาณ เยส (ปริวาราน) แห่งปริวาร ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่, เต (ปริวาร) อ.ปริวาร ท. เหล่านั้น ปญจस्ता ชื่อว่าปญจส, ได้แก่ปริวารทั้งหลาย. (มีท้ร้อยเป็นประมาณ, มีประมาณ ๕๐๐)

ราชคทวาลีโน

เป็นลัตตมิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ราชคท วสนฺติ สีเลนาติ ราชคทวาลีโน, ชนา. (ราชคท + วส นินาเส ในการอยู่ + ฌป้งจ้ง) เป็นกัตตรูป, ตัสลีสสาธนะ, เป็นกิตันตสมาส, เป็นลัตตมิตตปุริสสมาส

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด วสนฺติ ย่อมอยู่ ราชคท ในเมืองราชคทที่ สีเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ราชคทวาลีโน ชื่อว่าราชคทวาลี, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้อยู่ในเมืองราชคทโดยปกติ)

อาคนตุกทาน

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคนตุกทาน ทาน อาคนตุกทาน. (อาคนตุก + ทาน)

ทาน อ.ทาน อาคนตุกทาน เพื่อภิกษุผู้จรมมา ท. อาคนตุกทาน ชื่อว่าอาคนตุกทาน. (ทานเพื่อภิกษุผู้จรมมา, อาคนตุกทาน)

เอกทิวโส

เป็นอสมาหารทิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอโก จ โส ทิวโส จาติ เอกทิวโส. (เอก + ทิวส)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น เอกทิวโส ชื่อว่าเอกทิวส. (วันหนึ่ง)

นิพพตตนิพพตตฎจาน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีวิเสสนโนภพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นิพพตตญจ ต นิพพตตญจติ นิพพตตนิพพตต, จาน. (นิพพตต + นิพพตต) วิเสสนโนภพบทกัมมธารยสมาส

ต (จาน) อ.ที่นั่น นิพพตต จ เป็นที่บังเกิดแล้วด้วย นิพพตต จ เป็นที่บังเกิดแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นิพพตตนิพพตต ชื่อว่านิพพตตนิพพตต, ไต่แก่ที่. (ทั้งบังเกิดแล้วทั้งบังเกิดแล้ว)

๒. นิพพตตนิพพตตญจ ต จานญจติ นิพพตตนิพพตตฎจาน. (นิพพตตนิพพตต + จาน) วิเสสนโนภพบทกัมมธารยสมาส

นิพพตตนิพพตต จ อ.เป็นที่ทั้งบังเกิดแล้วทั้งบังเกิดแล้วด้วย ต อ.เป็นที่ทั้งบังเกิดแล้วทั้งบังเกิดแล้วนั้น จาน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นิพพตตนิพพตตฎจาน ชื่อว่านิพพตตนิพพตตฎจาน. (ที่เป็นที่ทั้งบังเกิดแล้วทั้งบังเกิดแล้ว)

โกศสมปทา

เป็นตติยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โกเคติ สมปทา โกศสมปทา. (โกศ + สมปทา)

สมปทา อ.ความถึงพร้อม โภเคติ ด้วยโภคะ ท. โกศสมปทา ชื่อว่าโกศสมปทา. (ถึงพร้อมด้วยโภคะ, โภศสมบัติ)

ปริวารสมปทา

เป็นตติยาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริวารเทติ สมปทา ปริวารสมปทา. (ปริวาร + สมปทา)

สมปทา อ.ความถึงพร้อม ปริวารเทติ ด้วยปริวาร ท. ปริวารสมปทา ชื่อว่าปริวารสมปทา. (ถึงพร้อมด้วยปริวาร, ปริวารสมบัติ)

อตุตถาวาสต

เป็นฉนฺธิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อตุตถาวาน สต อตุตถาวาสต. (อตุตถาว + สต)

สต อ.ร้อย อตุตถาวาน แห่งอตุตถาพ ท. อตุตถาวาสต ชื่อว่าอตุตถาวาสต. (ร้อยอตุตถาพ)

อตุตถาวาสทลล์

เป็นภิกษุผู้ดีปฐิสสมาส มีวิเคราะห้ว่า

อตุตถาวานั สทลล์ อตุตถาวาสทลล์. (อตุตถาว + สทลล์)

สทลล์ อ.พัน อตุตถาวานั แห่งอตุตถภาพ ท. อตุตถาวาสทลล์ ชื่อว่าอตุตถาวาสทลล์. (พันอตุตถภาพ)

อตุตถาวาสตลล์ทลล์

เป็นภิกษุผู้ดีปฐิสสมาส มีวิเคราะห้ว่า

อตุตถาวานั สตลล์ทลล์ อตุตถาวาสตลล์ทลล์. (อตุตถาว + สตลล์ทลล์)

สตลล์ทลล์ อ.แสน อตุตถาวานั แห่งอตุตถภาพ ท. อตุตถาวาสตลล์ทลล์ ชื่อว่าอตุตถาวาสตลล์ทลล์. (แสนอตุตถภาพ)

ปณทิตปุริส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห้ว่า

ปณทิตโต จ สอ ปุริส จาติ ปณทิตปุริส. (ปณทิต + ปุริส)

ปณทิตโต จ อ.ผู้เป็นบัณฑิตด้วย สอ อ.ผู้เป็นบัณฑิตนั้น ปุริส จ เป็นบุรุษด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปณทิตปุริส ชื่อว่าปณทิตปุริส. (บุรุษผู้เป็นบัณฑิต)

สขการณ

เป็นภิกษุผู้ดีปฐิสสมาส มีวิเคราะห้ว่า

สขสส การณ สขการณ. (สข + การณ)

การณ อ.เหตุ สขสส แห่งความสข สขการณ ชื่อว่าสขการณ. (เหตุแห่งความสข)

นิปผาทนกกมม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห้ว่า

นิปผาทนกกญจ ตั กมมญจาติ นิปผาทนกกมม. (นิปผาทนกก + กมม)

นิปผาทนกก จ อ.อันเป็นเครื่องให้สำเร็จด้วย ตั อ.อันเป็นเครื่องให้สำเร็จนั้น กมม จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น นิปผาทนกกมม ชื่อว่านิปผาทนกกมม. (กรรมที่เป็นเครื่องให้สำเร็จ)

กิตตกา

เป็นสังขลัญจนาทโณเนกัตถตตทิต มิวีเคราะห์ว่า

กี ปริมาณ เยสนติ กิตตกา, ปริวาร. (กี + ตตกปัจจัย)

ปริมาณ อ.ประมาณ กี เท่าไร เยส (ปริวาราน) แห่งปริวาร ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ปริวาร) อ.ปริวาร ท. เหล่านี้ กิตตกา ชื่อว่ากิตตก, ได้แก่ปริวารทั้งหลาย. (มีประมาณเท่าไร)

สหสสมตดา

เป็นฉฐฐวิทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาล มิวีเคราะห์ว่า

สหสส มตดา เยส เต สหสสมตดา, ปริวาร. (สหสส + มตดา)

สหสส อ.พัน มตดา เป็นประมาณ เยส (ปริวาราน) แห่งปริวาร ท. เหล่าใด (อตติ) มีอยู่, เต ปริวาร อ.ปริวาร ท. เหล่านี้ สหสสมตดา ชื่อว่าสหสสมตต, ได้แก่ปริวารทั้งหลาย. (มีพันเป็นประมาณ, มีประมาณหนึ่งพัน)

นครวีถิ

เป็นสัตตมิตตปุริสสมาล มิวีเคราะห์ว่า

นคร เวถิ นครวีถิ. (นคร + เวถิ)

เวถิ อ.ถนน นคร ในเมือง นครวีถิ ชื่อว่านครวีถิ. (ถนนในเมือง)

อมมตาดา

เป็นอิตริตโรยคทวันทสมาล มิวีเคราะห์ว่า

อมมา จ ตาดา จ อมมตาดา. (อมม + ตาด)

อมมา จ อ.แม่ ท. ด้วย ตาดา จ อ.พ่อ ท. ด้วย อมมตาดา ชื่อว่าอมมตาด. (แม่และพ่อ)

ภิกขุสหสส

เป็นฉฐฐวิทตปุริสสมาล มิวีเคราะห์ว่า

ภิกขุ สหสส ภิกขุสหสส. (ภิกขุ + สหสส)

สหสส อ.พัน ภิกขุ แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสหสส ชื่อว่าภิกขุสหสส. (ภิกษุหนึ่งพัน)

ปโตนกนิยาม

เป็นนัฎฐิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
ปโตนกสฺส นียาโม ปโตนกนิยาม. (ปโตนก + นียาโม)
นียาโม อ.กำหนด ปโตนกสฺส (ภิกขุโน) แห่งภิกษุ ผู้เพียงพอ ปโตนกนิยาม ชื่อว่าปโตนกนิยาม.
(กำหนดแห่งภิกษุผู้เพียงพอ)

เตลตลตณฺหุลสฺปิผาณิตาทีน

เป็นนัฎฐิต์ทวีปตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอิตริตรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้
๑. เตลตลตณฺหุลสฺปิผาณิตาทีน. (เตล + ตล + ตณฺหุล + สฺปิ + ผาณิต) อิตริตรโยคทวันทสมาส
เตลํ จ อ.น้ำมันด้วย ตลํ จ อ.งาด้วย ตณฺหุลํ จ อ.ข้าวสารด้วย สฺปิ จ อ.เนยใสด้วย ผาณิตํ จ อ.น้ำอ้อยด้วย เตลตลตณฺหุลสฺปิผาณิตาทีน ชื่อว่าเตลตลตณฺหุลสฺปิผาณิต. (น้ำมัน งา ข้าวสาร เนยใส และน้ำอ้อย)
๒. เตลตลตณฺหุลสฺปิผาณิตาทีน อาที เยสนฺติ เตลตลตณฺหุลสฺปิผาณิตาทีน, วตฺตุนิ. (เตลตลตณฺหุลสฺปิผาณิต + อาที) นัฎฐิต์ทวีปตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส
เตลตลตณฺหุลสฺปิผาณิตาทีน อ.น้ำมัน งา ข้าวสาร เนยใส และน้ำอ้อย ท. อาที เป็นต้น เยสํ (วตฺตุนิ) แห่งวตฺตุนิ ท. เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ดาที วตฺตุนิ) อ.วตฺตุนิ ท. เหล่านั้น เตลตลตณฺหุลสฺปิผาณิตาทีน ชื่อว่าเตลตลตณฺหุลสฺปิผาณิตาที, ได้แก่วตฺตุนิท้หลาย. (มีน้ำมัน งา ข้าวสาร เนยใส และน้ำอ้อย เป็นต้น)

สฺตสฺทสฺสคฺคฺชนก

เป็นนัฎฐิต์ทวีปตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
สฺตสฺทสฺสํ อคฺคฺชนกํ ยสฺสํ ตํ สฺตสฺทสฺสคฺคฺชนกํ, กาสาวํ. (สฺตสฺทสฺสํ + อคฺคฺชนก)
สฺตสฺทสฺสํ อ.แสน อคฺคฺชนกํ เป็นค่า ยสฺสํ (กาสาวสฺส) แห่งผ้ากาสาวะใด (อตฺติ) มีอยู่, ตํ (กาสาว) อ.ผ้ากาสาวะนั้น สฺตสฺทสฺสคฺคฺชนกํ ชื่อว่าสฺตสฺทสฺสคฺคฺชนก, ได้แก่ผ้ากาสาวะ. (อันมีแสนหนึ่งเป็นค่า, มีราคาหนึ่งแสน)

คณธารกาสาवวตถ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีบัญญัติปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กสาเวณ รตถ กาสาว, วตถ. (กาสาว + ณปัจจย) สังกฐฐาทีอเนกัตถตถิต (วตถ) อ.ผ้า (ปุคคเลน) รตถ อัน- อันบุคคล -ย้อมแล้ว กสาเวณ ด้วยน้ำฝาด กาสาว ชื่อวากาสาว, ไต้แก่ผ้า. (ที่บุคคลย้อมด้วยน้ำฝาด)
๒. กาสาวญจ ต วตถญจาทิ กาสาววตถ. (กาสาว + วตถ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส กาสาว จ อ.อันบุคคลย้อมแล้วด้วยน้ำฝาดด้วย ต อ.อันบุคคลย้อมแล้วด้วยน้ำฝาดนั้น วตถ จ เป็นผ้าด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น กาสาววตถ ชื่อวากาสาววตถ. (ผ้าที่บุคคลย้อมด้วยน้ำฝาด)
๓. คณธารโต อาหฏ กาสาววตถ คณธารกาสาवวตถ. (คณธาร + กาสาววตถ) ปุญจมีตปุริส สมาส
 กาสาววตถ อ.ผ้าอันบุคคลย้อมแล้วด้วยน้ำฝาด (ปุคคเลน) อาหฏ อัน- อันบุคคล -นำมาแล้ว คณธารโต จากแคว้นคันธาระ คณธารกาสาवวตถ ชื่อวาคณธารกาสาवวตถ. (ผ้าที่ย้อมด้วยน้ำฝาดที่เขานำมาจาก แคว้นคันธาระ)

ทานวฏฏ

เป็นสัตตมีตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทาน วฏฏ ทานวฏฏ. (ทาน + วฏฏ)

วฏฏ อ.วัตถุอันเป็นไป ทาน ในทาน ทานวฏฏ ชื่อวาทานวฏฏ. (วัตถุที่เป็นไปในทาน)

อนคฆกาสาวิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีนิบาตบุพพทพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นตติ อคโฆ เอตสสาติ อนคฆ, กาสาว. (น + อคฆ) นิบาตบุพพทพหุพีทิสมาส อคโฆ อ.ค่า เอตสส (กาสาวสส) แห่งผ้ากาสาวันั้น นตติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนั้น เอต (กาสาว) อ.ผ้ากาสาวันั้น อนคฆ ชื่อวออนคฆ, ไต้แก่ผ้ากาสาวัน. (อันไม่มีค่า, อันหาค่ามิได้)
๒. อนคฆญจ ต กาสาวญจาทิ อนคฆกาสาวิ. (อนคฆ + กาสาว) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส อนคฆ จ อ.อันหาค่ามิได้ด้วย ต อ.อันหาค่ามิได้นั้น กาสาว จ เป็นผ้ากาสาวันั้นด้วย อิติ เพราะ เหตุนี้ อนคฆกาสาวิ ชื่อวออนคฆกาสาวิ. (ผ้ากาสาวันั้นอันหาค่ามิได้)

สาริปุตตตเถโร

เป็นวิเสสนุตรบพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สาริปุตโต จ โส เถโร จาติ สาริปุตตตเถโร. (สาริปุตต + เถโร)

สาริปุตโต จ อ.พระสาริปุตรด้วย โส อ.พระสาริปุตรนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สาริปุตตตเถโร ชื่อว่าสาริปุตตตเถร. (พระสาริปุตรผู้เถระ, พระสาริปุตรเถระ)

สัสสปริปากสมโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีบัญญัติปฐีสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สัสสานํ ปริปากโก สัสสปริปากโก. (สัสส + ปริปาก) บัญญัติปฐีสมาส

ปริปากโก อ.เป็นที่แກ່รอบ สัสสานํ แห่งข้าวกล้า ท. สัสสปริปากโก ชื่อว่าสัสสปริปาก. (เป็นที่แກ່รอบแห่งข้าวกล้า)

๒. สัสสปริปากโก จ โส สมโย จาติ สัสสปริปากสมโย. (สัสสปริปาก + สมโย)

สัสสปริปากโก จ อ.เป็นที่แກ່รอบแห่งข้าวกล้าด้วย โส อ.เป็นที่แກ່รอบแห่งข้าวกล้านั้น สมโย จ เป็นสมัยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สัสสปริปากสมโย ชื่อว่าสัสสปริปากสมโย. (สมัยเป็นที่แກ່รอบแห่งข้าวกล้า)

คมนสิโล

เป็นบัญญัติวิปทตลยาธิกรณพทพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คมนํ สีสํ ยสฺสํ โส คมนสิโล, ภิกฺขุ. (คมน + สีส)

คมนํ อ.การไป สีสํ เป็นปกติ ยสฺสํ (ภิกฺขุโน) แห่งภิกษุใด (อดีต) มีอยู่, โส (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุนั้น คมนสิโล ชื่อว่าคมนสิล, ได้แก่ภิกษุ. (ผู้มีการไปเป็นปกติ)

มงฺคลามงฺคลานิ

เป็นอิติไตรโยคทวันทสมาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น มงฺคลํ อมงฺคลํ. (น + มงฺคล) นิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส

มงฺคลํ อ.มงฺคล น ทาไมได้ อมงฺคลํ ชื่อว่าอมงฺคล. (มิใช่มงฺคล, อวมงฺคล)

๒. มงฺคลญจ อมงฺคลญจ มงฺคลามงฺคลานิ. (มงฺคล + อมงฺคล) อิติไตรโยคทวันทสมาส

มงฺคลํ จ อ.มงฺคลด้วย อมงฺคลํ จ อ.อวมงฺคลด้วย มงฺคลามงฺคลานิ ชื่อว่ามงฺคลามงฺคล.

(มงคลและอวมงคล)

อุทกมณีโก

เป็นฉฏฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุทกสฺส มณีโก อุทกมณีโก. (อุทก + มณี)

มณีโก อ.ตุ้ม อุทกสฺส แห่งนี้ อุทกมณีโก ชื่อว่าอุทกมณี. (ตุ้มน้ำ)

พหุตรา

เป็นวิเสสตัดทิต มีวิเคราะห์ว่า

อิเม อิเมสฺ วิเสเสน พหุติ พหุตรา, ชนา. (พหุ + ตรีปัจจัย)

อิเม (ชนา) อิเมสฺ (ชนานิ) อ.- แห่งชน ท. เหล่านี้หนา -ชน ท. เหล่านี้ พหุ เป็นผู้มาก วิเสเสน โดยพิเศษ (โหนติ) ย่อมเป็น อิติ เพราะเหตุนั้น พหุตรา ชื่อว่าพหุตร, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้มากกว่า)

อนนุจจวิกิ

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น อนนุจจวิกิ อนนุจจวิกิ, จีวร. (น + อนนุจจวิกิ)

(จีวร) อ.จีวร อนนุจจวิกิ อันสมควร น ทาไม้ได้ อนนุจจวิกิ ชื่อว่าอนนุจจวิกิ, ได้แก่จีวร. (ที่ไม่สมควร)

ทิสาวาสีโก

เป็นสัตตมิตุปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิสาสฺ วสติ สีเสนาทิ ทิสาวาสีโก, ภิกขุ. (ทิสาสฺทูปปท + วสฺ นิวาเส ในการอยู่ + ณีปัจจัย)

เป็นกัตตุรูป, ตัสสีลสาธนะ

(โย ภิกขุ) อ.ภิกษุใด วสติ ย่อมอยู่ ทิสาสฺ ในทิศ ท. สีเสน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ภิกขุ) อ.ภิกษุนั้น ทิสาวาสีโก ชื่อว่าทิสาวาสีโก, ได้แก่ภิกษุ. (ผู้อยู่ในทิศโดยปกติ)

กตปฏิสนธนาโร

เป็นจตุตถีทวีปทตฺลยาธิกรณพทุพพิทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
 กโต ปฏิสนธนาโร ยสฺสาติ กตปฏิสนธนาโร, ภิกฺขุ. (กต + ปฏิสนธนา)
 ปฏิสนธนาโร อ.การปฏิสนธนา (สฺตฺถารา) อันพระศาสดา กโต ทรงกระทำแล้ว ยสฺส (ภิกฺขุโน) แก่
 ภิกฺขุใด อิติ เพราะเหตุนี้ กตปฏิสนธนาโร ชื่อว่ากตปฏิสนธนา, ได้แก่ภิกฺขุ. (ผู้มีปฏิสนธนาที่พระศาสดาทรงทำ
 แล้ว)

ผาสฺวิหาโร

เป็นทุตฺติยาตปฺปฺริสฺสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ผาสฺ วิหาโร ผาสฺวิหาโร. (ผาสฺ + วิหาร)
 วิหาโร อ.การอยู่ ผาสฺ อย่างผาสฺก ผาสฺวิหาโร ชื่อว่าผาสฺวิทฺหาร. (การอยู่อย่างผาสฺก, การอยู่ผาสฺก)

พาราณสีวาสี

เป็นสัดตมิตปฺปฺริสฺสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
 พาราณสียํ วสฺติ สีเลนาคิ พาราณสีวาสี, ทตฺติมารโก. (พาราณสีสทฺทฺอุปฺปท + วสฺ นิวาเส ใน
 การอยู่ + ณีปัจจย) กัตตฺรูป, ตฺสฺสิลฺสาธนะ
 (โย ทตฺติมารโก) อ.บุคคลผู้ยังข้างให้ตายใด วสฺติ ย่อมอยู่ พาราณสียํ ในเมืองพาราณสี สีเลน
 โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนี้ พาราณสีวาสี ชื่อว่าพาราณสีวาสี, ได้แก่นายพราณข้าง. (ผู้อยู่ในเมืองพาราณสี
 โดยปกติ, ชาวเมืองพาราณสี)

ทตฺติมารโก

เป็นทุตฺติยาตปฺปฺริสฺสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ทตฺติ มาเรตฺติ ทตฺติมารโก. (ทตฺติสทฺทฺอุปฺปท + มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + ญฺปัจจย)
 เป็นกัตตฺรูป, กัตตฺสาธนะ
 (โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด ทตฺติ ยังข้าง มาเรติ ย่อมให้ตาย อิติ เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล)
 อ.บุคคลนั้น ทตฺติมารโก ชื่อว่าทตฺติมารโก. (ผู้ยังข้างให้ตาย, ผู้ทำข้างให้ตาย, นายพราณข้าง)

พนมลี

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

พนมญจ ตั มส์ญจาติ พนมลี. (พน + มส์)

พนั จ อ.ลำด้วย ตั อ.ลำนั้น มส์ จ เป็นเนื้อด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น พนมลี ชื่อว่าพนมลี. (เนื้อลำ, เนื้อสัน)

อเนกสทส์สา

เป็นฉฐฐวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. น เอกั อเนกั. (น + เอก) นิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส

เอกั หนึ่ง น หามิได้ อเนกั ชื่อว่าอเนก. (มิใช่หนึ่ง, จำนวนมาก, อเนก)

๒. อเนกั สทส์ลี เยสนุติ อเนกสทส์สา, ทตถิ. (อเนก + สทส์ลี) ฉฐฐวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

สทส์ลี อ.พัน อเนกั มิใช่หนึ่ง เยสั (ทตถิน) แห่งข้าง ท. เหล่าใด (อตถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ทตถิ) อ.ข้าง ท. เหล่านั้น อเนกสทส์สา ชื่อว่าอเนกสทส์, ได้แก่ข้างทั้งหลาย. (ตัวมีพันมิใช่หนึ่ง, หลายพันเชือก)

คมนาคมนกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส โดยมีสมาหารทวันทส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คจจนุติ เอตถาติ คมนั. (คมุ คติมติ ในการไป + ยุบัจจย) กัตตุรูป, อธิกรณสาธนะ

ทตถิ อ.ข้าง ท. คจจนุติ ย่อมไป เอตถ (กาล) ในกาลนี้ อิติ เพราะเหตุนั้น คมนั ชื่อว่าคมนา. (เป็นที่ไป)

๒. อาคจจนุติ เอตถาติ อาคมนั. (อาปุพพ + คมุ คติมติ ในการไป + ยุบัจจย) กัตตุรูป, อธิกรณสาธนะ

ทตถิ อ.ข้าง ท. อาคจจนุติ ย่อมมา เอตถ (กาล) ในกาลนี้ อิติ เพราะเหตุนั้น อาคมนั ชื่อว่าอาคมนา. (เป็นที่มา)

๓. คมนญจ อาคมนญจ คมนาคมนั. (คมนา + อาคมนา) สมาหารทวันทส์มาส

คมนั จ อ.เป็นที่ไปด้วย อาคมนั จ อ.เป็นที่มาด้วย คมนาคมนั ชื่อว่าคมนาคมน. (เป็นที่ไป และเป็นที่มา)

๔. คมนาคมนนญจ ตํ กาลโถ จาติ คมนาคมนกาลโถ. (คมนาคนน + กาล) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส

คมนาคนนํ จ อ.เป็นที่ไปและเป็นที่มาด้วย ตํ อ.เป็นที่ไปและเป็นที่มา นั้น กาลโถ จ เป็นกาลเวลาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คมนาคมนกาลโถ ชื่อว่าคมนาคนนกาล. (กาลเป็นที่ไปและเป็นที่มา)

ชาตสฺสโร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชาโต จ โส สโร จาติ ชาตสฺสโร. (ชาต + สร)

ชาโต จ อ.อันเกิดแล้วด้วย โส อ.อันเกิดแล้วนั้น สโร จ เป็นสรด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ชาตสฺสโร ชื่อว่าชาตสฺสร. (สรอันเกิดแล้ว, สรตามธรรมชาต)

คมนาคนนมคฺโค

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส โดยมีสมาทรวินทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คจจนฺติ เอตฺถาติ คมนํ. (คมุ คติมฺหิ ในการไป + ยุปัจจัย) กัตตุรูป, อธิกรณสาธนะ

หตุตี อ.ข้าง ท. คจจนฺติ ย่อมไป เอตฺถ (มคฺเค) ในหนทางนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ คมนํ ชื่อว่าคมน. (เป็นที่ไป)

๒. อาคจจนฺติ เอตฺถาติ อาคมนํ. (อาปุพฺพ + คมุ คติมฺหิ ในการไป + ยุปัจจัย) กัตตุรูป, อธิกรณสาธนะ

หตุตี อ.ข้าง ท. อาคจจนฺติ ย่อมมา เอตฺถ (มคฺเค) ในหนทางนี้ อิติ เพราะเหตุนี้ อาคมนํ ชื่อว่าอาคมน. (เป็นที่มา)

๓. คมนนญจ อาคมนนญจ คมนาคนนํ. (คมน + อาคมน) สมาทรวินทสฺมาส

คมนํ จ อ.เป็นที่ไปด้วย อาคมนํ จ อ.เป็นที่มาด้วย คมนาคนนํ ชื่อว่าคมนาคนน. (เป็นที่ไปและเป็นที่มา)

๔. คมนาคนนญจ ตํ มคฺโค จาติ คมนาคนนมคฺโค. (คมนาคนน + มคฺค) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส

คมนาคนนํ จ อ.เป็นที่ไปและเป็นที่มาด้วย ตํ อ.เป็นที่ไปและเป็นที่มา นั้น มคฺโค จ เป็นหนทางด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คมนาคนนมคฺโค ชื่อว่าคมนาคนนมคฺค. (หนทางเป็นที่ไปและเป็นที่มา)

สลีส

เป็นสทบุพพทพทพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สท สีสเน ยม วตตตติ สลีส, องค. (สท + สีส)

ยม (องค) อ.อวัชระไต วตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ สีสเน ด้วยศีระษะ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตองค) อ.อวัชระนั้น สลีส ชื่อว่าสลีส, ได้แก่อวัชระ. (อันเป็นไปกับด้วยศีระษะ, พร้อมกับศีระษะ)

สพพปจจโต

เป็นฉฐฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สพเพส ปจจโต สพพปจจโต. (สพพ + ปจจโต)

ปจจโต ในภายหลัง สพเพส (ทตติ) แห่งข้าง ท. ทั้งปวง สพพปจจโต ชื่อว่าสพพปจจโต. (ในภายหลังแห่งข้างทั้งปวง)

ทนตาทินิ

เป็นฉฐฐิตวิทิตตลยาธิกรณพทพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทนตาทินิ อาทิ เยสนติ ทนตาทินิ, องคานิ. (ทนต + อาทิ)

ทนตาทินิ อ.งา ท. อาทิ เป็นต้น เยส (องคานิ) แห่งอวัชระ ท. เหล่าใด (สนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ องคานิ) อ.อวัชระ ท. เหล่านั้น ทนตาทินิ ชื่อว่าทนตาทินิ, ได้แก่อวัชระทั้งหลาย. (มีงาเป็นต้น)

อปรภาโค

เป็นวิเสสนบุพพททกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปโร จ โส ภาโค จาติ อปรภาโค. (อปโร + ภาค)

อปโร จ อ.อื่นอีกด้วย โส อ.อื่นอีกนั้น ภาโค จ เป็นส่วนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อปรภาโค ชื่อว่าอปรภาค. (ส่วนอื่นอีก, กาลต่อมา)

ทตติโยนิ

เป็นฉฐฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทตติสส โยนิ ทตติโยนิ. (ทตติ + โยนิ)

โยนิ อ.กำเนิด ทตติสส ของข้าง ทตติโยนิ ชื่อว่าทตติโยนิ. (กำเนิดข้าง)

หตฺถิเชฏฺฐโก

เป็นวิเสสบุตรบพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

หตฺถิ จ โส เชฏฺฐโก จาติ หตฺถิเชฏฺฐโก. (หตฺถิ + เชฏฺฐก)

หตฺถิ จ อ.ข้างด้วย โส อ.ข้างนั้น เชฏฺฐโก จ เป็นผู้เจริญที่สุดด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ หตฺถิเชฏฺฐโก
ชื่อว่าหตฺถิเชฏฺฐก. (ข้างตัวเจริญที่สุด, หัวหน้าข้าง)

ยฺยตฺตปติ

เป็นนัฏฐิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ยฺยตฺตสฺส ปติ ยฺยตฺตปติ. (ยฺยต + ปติ)

ปติ อ.เจ้า ยฺยตฺตสฺส แห่งโจลง ยฺยตฺตปติ ชื่อว่ายฺยตฺตปติ. (เจ้าแห่งโจลง, หัวหน้าโจลง)

อนาปุจฺจนา

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น อนาปุจฺจนา อนาปุจฺจนา. (น + อนาปุจฺจนา)

อนาปุจฺจนา บอกลาแล้ว น ทาไม้ได้ อนาปุจฺจนา ชื่อว่าอนาปุจฺจนา. (ไม่บอกลาแล้ว)

ปริปนฺนโถ

เป็นกัตตรูป, กรณสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

ปริปนฺนตฺติ เอเตนาคติ ปริปนฺนโถ. (ปริปนฺน + ตฺติ วิเทจน ในการเบียดเบียน + อปัจจัย)

(ปุคฺคฺโล) อ.บุคคล ปริปนฺนตฺติ ย่อมเบียดเบียน เอเตน (อนฺตรายเณ) ด้วยอันตรายนี อิติ เพราะเหตุ
นั้น ปริปนฺนโถ ชื่อว่าปริปนฺน. (อันตรายเป็นเครื่องเบียดเบียนรอบ)

เสสฺสหตฺถิ

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสสฺสา จ เต หตฺถิ จาติ เสสฺสหตฺถิ. (เสสฺ + หตฺถิ)

เสสฺสา จ อ.ที่เหลือ ท. ด้วย เต อ.ที่เหลือ ท. เหล่านี้ หตฺถิ จ เป็นข้างด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
เสสฺสหตฺถิ ชื่อว่าเสสฺสหตฺถิ. (ข้างตัวที่เหลือ)

พทุธปฺจเจกพทุธชีณาสว

เป็นอิติไตรโยคทวันนหสฺมาล มิวีเคราะหฺว่า

พทุธา จ ปฺจเจกพทุธา จ ชีณาสว จ พทุธปฺจเจกพทุธชีณาสว. (พทุธ + ปฺจเจกพทุธ + ชีณาสว)

พทุธา จ อ.พระพทุธเจ้า ท. ด้วย ปฺจเจกพทุธา จ อ.พระปฺจเจกพทุธเจ้า ท. ด้วย ชีณาสว จ อ.พระชีณาสพ ท. ด้วย พทุธปฺจเจกพทุธชีณาสว ชื่อว่าพทุธปฺจเจกพทุธชีณาสว. (พระพทุธเจ้า พระปฺจเจกพทุธเจ้า และพระชีณาสพ)

เอตตกา

เป็นสังสฺฐฐาเทอเนกัตถตฺทิต มิวีเคราะหฺว่า

เอตฺ ปริมาณํ เยสนฺติ เอตตกา, ฅาตกา. (เอต + ตตกปฺจจฺย)

ปริมาณ อ.ประมาณ เอตฺ เท่านั้น เยสฺ (ฅาตกา) แห่งฅาติ ท. เหล่าใด (เอตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ฅาตกา) อ.ฅาติ ท. เหล่านี้ เอตตกา ชื่อว่าเอตตก, ได้แก่ฅาติทั้งหลาย. (มีประมาณเท่านั้น)

ปาปกมฺม

เป็นวิเสสนฺบุพพบทกัมมธารยสฺมาล มิวีเคราะหฺว่า

ปาปญจ ตํ กมฺมญจาทิ ปาปกมฺม. (ปาป + กมฺม)

ปาป จ อ.อันชั่วด้วย ตํ อ.อันชั่วนั้น กมฺม จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปาปกมฺม ชื่อว่าปาปกมฺม. (กรรมชั่ว)

อนิกกสาโว

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสฺมาล โดยมีบัญญัติทวิปทฺตุลยาธิกรณพทุพพิทิสฺมาลอยู่ภายใน มิวีเคราะหฺ
ดังนี้

๑. กสาโว วีย กสาโว, กิเลโส. (กสาว + อปฺจจฺย) อุปมาตฺทิต

(กิเลโส) อ.กิเลส กสาโว วีย เพียงตั้งหน้าผาด กสาโว ชื่อว่ากสาว. (กิเลสตุจหน้าผาด)

๒. นิคฺคโต กสาโว เอตฺสฺมาติ นิกกสาโว, ปุคฺคโล. (นิ + กสาว) บัญญัติทวิปทฺตุลยาธิกรณ-

พทุพพิทิสฺมาล

กสาโว อ.กิเลสเพียงตั้งน้ำฝาด นิคฺคโต ออกไปแล้ว เอตสฺมา (บุคคลา) จากบุคคลนั้น อิติ เพราะเหตุนี้ (เอโส บุคคล) อ.บุคคลนั้น นิกฺกส่าโว ชื่อว่านิกฺกส่าว, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีกิเลสเพียงตั้งน้ำฝาด ออกไปแล้ว)

๓. น นิกฺกส่าโว อนิกฺกส่าโว, บุคฺคโล. (น + นิกฺกส่าว) นนินบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส (บุคฺคโล) อ.บุคคล นิกฺกส่าโว ผู้มีกิเลสเพียงตั้งน้ำฝาดออกไปแล้ว น ทาไมได้ อนิกฺกส่าโว ชื่อว่าอนิกฺกส่าว, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีกิเลสตั้งน้ำฝาดออกไปแล้วทาไมได้)

ทมสัจจํ

เป็นสมาหารทวันทสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทโม จ สัจฺจญฺจ ทมสัจฺจ. (ทม + สัจฺจ)

ทโม จ อ.การฝึกด้วย สัจฺจ จ อ.สัจจะด้วย ทมสัจฺจ ชื่อว่าทมสัจฺจ. (การฝึกและสัจจะ)

กาสาโว

เป็นสังสฺฐฐาทิอเนกัตถตฺทิต มีวิเคราะห์ว่า

กาสาเวน รตฺตํ กาสาโว, วตฺถ. (กาสาว + ฌบัจฺจย)

(วตฺถ) อ.ผ้า (บุคฺคเลน) รตฺตํ อันบุคคล ย้อมแล้ว กาสาเวน ด้วยน้ำฝาด กาสาโว ชื่อว่ากาสาว, ได้แก่ผ้า. (ที่บุคคลย้อมด้วยน้ำฝาด)

วนตกสาโว

เป็นตติยาทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

วนฺโต กสาโว เยน โส วนตกสาโว, บุคฺคโล. (วนต + กสาว)

กสาโว อ.กิเลสเพียงตั้งน้ำฝาด เยน (บุคฺคเลน) อันบุคคลใด วนฺโต คายแล้ว โส (บุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น วนตกสาโว ชื่อว่าวนตกสาว, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีกิเลสตั้งน้ำฝาดที่ตายแล้ว)

อยุตฺตํ

เป็นนินบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

น อยุตฺตํ อยุตฺตํ, จิวฺร. (น + อยุตฺต)

(จิวฺร) อ.จิวร อยุตฺต อันสมควรแล้ว น ทาไมได้ อยุตฺต ชื่อว่าอยุตฺต, ได้แก่จิวร. (ที่ไม่สมควร)

นิตคทโก

เป็นกัตตุรูป, กัตตุสาธนะ มีวิเคราะห์ว่า

นิตคณทาทิตติ นิตคทโก. (นิปุปพ + คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ญุขัจจย)

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด นิตคณทาทิ ย่อมงม อิติ เพราะเหตุนั้น (โล ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น นิตคทโก ชื่อว่านิตคทก. (ผู้ข่ม)

กามราคาทโย

เป็นจัญญูทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

กามราโค อาทิ เยสนฺติ กามราคาทโย, กสฺวา. (กามราค + อาทิ)

กามราโค อ.กามราคะ อาทิ เป็นต้น เยส (กสฺวานิ) แห่งกิเลสเพียงดั่งน้ำฝาด ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต กสฺวา) อ.กิเลสเพียงดั่งน้ำฝาด ท. เหล่านี้ กามราคาทโย ชื่อว่ากามราคาท, ได้แก่กิเลสดั่งน้ำฝาด. (มีกามราคะเป็นต้น)

สกสฺวาโว

เป็นสทบุพพบทพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

สท กสฺวาเวท โย วตตตีติ สกสฺวาโว, (ปุคฺคโล)

โย (ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด วตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ กสฺวาเวท ด้วยกิเลสเพียงดั่งน้ำฝาด ท. อิติ เพราะเหตุนี้ (โล ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น สกสฺวาโว ชื่อว่าสกสฺวา, ได้แก่บุคคล. (ผู้เป็นไปกับด้วยกิเลสดั่งน้ำฝาด)

นิวาสนปารุปนตฺตรณวโล

เป็นจัญญูตีปฺปฺริสฺสมาส โดยมีอิตรียคทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นิวาสนนญจ ปารุปนญจ อตฺตรณนญจ นิวาสนปารุปนตฺตรณานิ. (นิวาสน + ปารุปน + อตฺตรณ) อิตรียคทวันทสฺมาส

นิวาสนํ จ อ.การนุ่งด้วย ปารุปนํ จ อ.การท่มด้วย อตฺตรณํ จ อ.การปูลาด ด้วย นิวาสนปารุปนตฺตรณานิ ชื่อว่านิวาสนปารุปนตฺตรณ. (การนุ่ง การท่ม และการปูลาด)

๒. นิวาสนปารุปนตฺตรณานิ วโล นิวาสนปารุปนตฺตรณวโล. (นิวาสนปารุปนตฺตรณ + วล) จัญญูตีปฺปฺริสฺสมาส

วโล้ อ.สำมารถ นึวาสนปารุปนตฺรณานัน้ แห่งการนุ่่ง การท้ม และการปูลาด ท. นึวาสน-
ปารุปนตฺรณวโล้ ซึ่อว่านึวาสนปารุปนตฺรณวโล้. (สำมารถแห่งการนุ่่ง การท้ม และการปูลาด)

อินทริยทมนัน้

เป็นฉนัฎฐิต์ปฐึรึสสมาส มีวิเคราะท้ว่า

อินทริยานัน้ ทมนัน้ อินทริยทมนัน้. (อินทริย + ทมน)

ทมนัน้ อ.การฝึก อินทริยานัน้ ซึ่่งอินทริยั ท. อินทริยทมนัน้ ซึ่อว่าอินทริยทมน. (การฝึกอินทริยั)

ปรมตฺตสจฺจปฏฺกึ

เป็นอัสนัฎฐิต์ตึทิต มีวิเคราะท้ดังนึ้

๑. ปรมตฺโต จ โส สจฺจญฺจาติ ปรมตฺตสจฺจ. (ปรมตฺต + สจฺจ) วิเสสนบุพพทกัสมฆารยสมาส
ปรมตฺโต จ อ.อันเป็นปรมตฺตึด้วย โส อ.อันเป็นปรมตฺตึนััน สจฺจ จ เป็นสจฺจจะด้วย อิติ เพราะ
เหตุนััน ปรมตฺตสจฺจ ซึ่อว่าปรมตฺตสจฺจ. (สจฺจจะอันเป็นปรมตฺตึ)

๒. ปรมตฺตสจฺจสส ปฏฺโก ปรมตฺตสจฺจปฏฺโก. (ปรมตฺตสจฺจ + ปฏฺก) ฉนัฎฐิต์ปฐึรึสสมาส
ปฏฺโก อ.ฝ่าย ปรมตฺตสจฺจสส แห่งปรมตฺตสจฺจจะ ปรมตฺตสจฺจปฏฺโก ซึ่อว่าปรมตฺตสจฺจปฏฺก. (ฝ่าย
แห่งสจฺจจะอันเป็นปรมตฺตึ, ฝ่ายแห่งปรมตฺตสจฺจจะ)

๓. ปรมตฺตสจฺจปฏฺโก อสส อตฺถิติ ปรมตฺตสจฺจปฏฺกึ, วจึสจฺจ. (ปรมตฺตสจฺจปฏฺก + อิกบัจจย)
อัสนัฎฐิต์ตึทิต

ปรมตฺตสจฺจปฏฺโก อ.ฝ่ายแห่งสจฺจจะอันเป็นปรมตฺตึ อสส (วจึสจฺจสส) แห่งวจึสจฺจจะนััน อตฺถิ
มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนััน ปรมตฺตสจฺจปฏฺกึ ซึ่อว่าปรมตฺตสจฺจปฏฺกึ, ไต้แก้ววจึสจฺจจะ. (อันมีในฝ่ายแห่งปรมตฺต-
สจฺจจะ)

วจึสจฺจ

เป็นตติยาตปฐึรึสสมาส มีวิเคราะท้ว่า

วจสา สจฺจ วจึสจฺจ. (วจ + สจฺจ)

สจฺจ อ.สจฺจจะ วจสา ทางวจา วจึสจฺจ ซึ่อว่าวจึสจฺจ. (สจฺจจะทางวจา, วจึสจฺจจะ)

เอวรูปโป

เป็นฉฏฐวิทวิปทตูลยาธิกรณพหุพพีทิสมาล มีวิเคราะห์ว่า

เอว รูป ยสฺสาติ เอวรูป, ปุคฺคโล. (เอว + รูป)

รูป อ.รูป เอว อย่างนี้ ยสฺส (ปุคฺคลลสฺ) แห่งบุคฺคไลเต (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ นั้น (โล ปุคฺคโล) อ.บุคฺคลนั้น เอวรูป ชื่อว่าเอวรูป, ใต้แก่บุคฺคล. (ผู้มีอย่างนี้เป็นรูป, ผู้เห็นปานนี้)

จฺจทิตกสาโว

เป็นตติยาทวิปทตูลยาธิกรณพหุพพีทิสมาล มีวิเคราะห์ว่า

จฺจทิต กสาโว เยน โส จฺจทิตกสาโว, ปุคฺคโล. (จฺจทิต + กสาโว)

กสาโว อ.กิเลสเพียงตั้งน้ำฝาด เยน (ปุคฺคเลน) อันบุคฺคไลเต จฺจทิต ทังแล้ว โส (ปุคฺคโล) อ.บุคฺคลนั้น จฺจทิตกสาโว ชื่อว่าจฺจทิตกสาโว, ใต้แก่บุคฺคล. (ผู้มีกิเลสตั้งน้ำฝาดที่ทังแล้ว)

ปทินกสาโว

เป็นตติยาทวิปทตูลยาธิกรณพหุพพีทิสมาล มีวิเคราะห์ว่า

ปทิน กสาโว เยน โส ปทินกสาโว, ปุคฺคโล. (ปทิน + กสาโว)

กสาโว อ.กิเลสเพียงตั้งน้ำฝาด เยน (ปุคฺคเลน) อันบุคฺคไลเต ปทิน ละแล้ว โส (ปุคฺคโล) อ.บุคฺคล นั้น ปทินกสาโว ชื่อว่าปทินกสาโว, ใต้แก่บุคฺคล. (ผู้มีกิเลสตั้งน้ำฝาดที่ละแล้ว)

วุดตปฺปการ

เป็นตติยาทวิปทตูลยาธิกรณพหุพพีทิสมาล มีวิเคราะห์ว่า

วุดโต ปกาโร ยสฺสาติ วุดตปฺปการ, วจิสฺจจ. (วุดต + ปการ)

ปกาโร อ.ประการ ยสฺส (วจิสฺจจลล) แห่งวจิสฺจจจะไต (ปุคฺคเลน) อันบุคฺคล วุดโต กล่าวแล้ว อิติ เพราะเหตุ นั้น (ตํ วจิสฺจจ) อ.วจิสฺจจจะนั้น วุดตปฺปการ ชื่อว่าวุดตปฺปการ, ใต้แก่วจิสฺจจ. (มีประการอันถูก กล่าวแล้ว)

กาฬาววตถ์

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะหว่า

๑. กาลาเวน รตถ์ กาลาว์, วตถ์. (กาลาว + ฌปจจย) สังกฐฐาทอิเณกตถตถิต
(วตถ์) อ.ผ้า (ปุคคเลน) รตถ์ อหฺนบุคคล ยอมนแล้ว กาลาเวน ด้วยน้ำฝาด กาลาว์ ชื่อว่า
กาลาว, ใต้แกผ้า. (ที่ปุคคลยอมนด้วยน้ำฝาด)

๒. กาลาววณจ ตํ วตถญจาทิ กาลาววตถ์. (กาลาว + วตถ)
กาลาว์ จ อ.อหฺนบุคคลยอมนแล้วด้วยน้ำฝาดด้วย ตํ อ.อหฺนบุคคลยอมนแล้วด้วยน้ำฝาดนั้น วตถ์
จ เป็นผ้าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กาลาววตถ์ ชื่อว่ากาลาววตถ. (ผ้าที่ปุคคลยอมนด้วยน้ำฝาด)

คาถาปริโยสาน์

เป็นจัญฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

คาถาย ปริโยสาน์ คาถาปริโยสาน์. (คาถา + ปริโยสาน)

ปริโยสาน์ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ คาถาย แห่งพระคาถา คาถาปริโยสาน์ ชื่อว่าคาถาปริโยสาน.
(กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา)

โสตาปัตติผลาทินิ

เป็นจัญฐิตวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพีทิสมาส มีวิเคราะหว่า

โสตาปัตติผล อาทิ เยสนฺติ โสตาปัตติผลาทินิ, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาทิ)

โสตาปัตติผล อ.โสตาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยสน์ (อริยผลาน) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อตุติ)
มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ทานิ อริยผลาน) อ.อริยผล ท. เหล่านี้ โสตาปัตติผลาทินิ ชื่อว่าโสตาปัตติผลาทิ,
ใต้แกอริยผลทั้งหลาย. (มีโสตาปัตติผลเป็นต้น)

สาตติกา

เป็นสทบุพพบทพหุพพีทิสมาส มีวิเคราะหว่า

๑. อตฺโต อสสา อตฺตีติ อตฺติกา, วาจา. (อตฺต + อิกปจจย) อัสสตีตตีตติ

อตฺโต อ.ประโยชน์ อสสา (วาจาย) แห่งวาจานั้น อตฺติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา วาจา)
อ.วาจานั้น อตฺติกา ชื่อว่าอตฺติกา, ใต้แกวาจา. (อันมีประโยชน์)

๒. สห อตถิกาย ยา วตตตีติ ส่าตถิกา, เทสนา. (สห + อตถิกาย) สหบุพพทพทพพีหีสมาส
ยา (เทสนา) อ.พระเทศนาใด วตตติ ย่อมเป็นไป สห กับ อตถิกาย (วากาย) ด้วยวากา
อันมีประโยชน์ อิติ เพราะเหตุนั้น (สา เทสนา) อ.พระเทศนานั้น ส่าตถิกา ชื่อว่าส่าตถิกาย, ได้แก่เทศนา.
(อันเป็นไปกับด้วยวากาอันมีประโยชน์)

๘. สญชยวตถุ [๘]

สญชยวตถุ (มยา วุจเจเต) ๗

สญชยวตถุ อ.เรื่องแห่งปริพาชกชื่อว่าสญชย (มยา) อันข้าพเจ้า
(พระพุทธรโฆสะ) (วุจเจเต) จะกล่าว ๗

สญชยวตถุ วุตตกัมมะใน วุจเจเตฯ อาชยตบทกัมมวจาก
มยา อนภิตกัตตาใน วุจเจเต ๗

๘. เรื่องสญชยปริพาชก

๑. “อสาเร สารมตินโถ อิมั ฐมฺมเทสนั สตุถา เวพฺพเน วิหรนฺโต ทวีหิ อคฺคสาวเกหิ
นิเวทิตุ สญชยสฺส อนาคมนั อารพฺก กเถสิ ๗

สตุถา เวพฺพเน วิหรนฺโต ทวีหิ อคฺคสาวเกหิ นิเวทิตุ สญชยสฺส อนาคมนั อารพฺก “อสาเร
สารมตินโถ อิมั ฐมฺมเทสนั กเถสิ ๗

สตุถา อ.พระศาสดา วิหรนฺโต เมื่อประทับ เวพฺพเน ในพระวิหารชื่อว่าเวพฺพวัน
อารพฺก ทรงปรารภ อนาคมนั ซึ่งการไม่มา สญชยสฺส แห่งปริพาชกชื่อว่าสญชย
ทวีหิ อคฺคสาวเกหิ นิเวทิตุ อัน- อันพระอัครสาวก ท. สอง ชักชวนแล้ว กเถสิ
ตรัสแล้ว อิมั ฐมฺมเทสนั ซึ่งพระธรรมเทศนาว่า “อสาเร สารมตินโถ ว่า “อสาเร
สารมตินโถ” ดังนี้ เป็นต้น ๗

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่พระเวพฺพวัน ทรงปรารภการไม่มาของสญชยปริพาชก ที่
พระอัครสาวกทั้งสองชักชวนแล้ว ตรัสพระธรรมเทศนาว่า “อสาเร สารมตินโถ”
ดังนี้ เป็นต้น

สตุถา สุททกัตตาใน กเถสิฯ อาชยตบทกัตตวจาก “อสาเร สารมตินโถ” สรุปะเน อิติฯ
คัพฺพ อาทยตถะเน อิมั ฐมฺมเทสนั อิมั วิเสสณะของ ฐมฺมเทสนัฯ อวุตตกัมมะใน กเถสิ
เวพฺพเน วิสยาธาระเน วิหรนฺโตฯ อัปภันตริกิริยาของ สตุถา ทวีหิ วิเสสณะของ อคฺค-
สาวเกหิฯ อนภิตกัตตาใน นิเวทิตุฯ วิเสสณะของ อนาคมนั สญชยสฺส สามีสัมพันธะ
ใน อนาคมนัฯ อวุตตกัมมะใน อารพฺกฯ สมานกาลกิริยาใน กเถสิ ๗

๒. ตตฺราย อนุปฺพุทฺธิกา :

ตตฺร (วตฺตุมฺหิ) อัย อนุปฺพุทฺธิกา :

อนุปฺพุทฺธิกา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ ตตฺร (วตฺตุมฺหิ) ในเรื่องนั้น อัย นี้ ๕

วาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับในเรื่องนั้น ดังต่อไปนี้

ตตฺร วิเสสณะของ วตฺตุมฺหิๆ ภินนาธาระใน อนุปฺพุทฺธิกา อัย วิเสสณะของ อนุปฺพุทฺธิกาๆ ลิงคัตถะ ๕

.....

๓. อมฺหากํ หิ สตฺถา อิทฺถ กปฺปสฺตสฺสทฺสสาธิกานํ จตฺตุนํ อสงฺเขยยานํ มตฺถเก อมรฺวตฺตินฺนเร สฺมุเมโธ นาม พฺรหฺมาหฺมณฺกฺมาโร หุตฺวา สพฺพสิปฺปานํ นิปฺพตฺตี ปตฺโต มาตาปิตฺตุนํ อจฺจเยน อเนกโกภฺบิสฺสขยํ ฐนํ ปริจฺจชิตฺวา อธิสิปฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา หิมวณฺเต วสนฺโต ฆานาภิกฺขเวโย นิพฺพตฺเตตฺวา อากาเสน คจฺฉนฺโต ที่ปงฺกรทสฺพลสฺส สฺทสฺสนวิหารโต อมรฺวตฺตินฺนเร ปวิสฺนตฺถาย มคฺคํ โสธียมาณํ ทิสฺวา สยํปิ เอกํ ปเทสํ คเหตุวา, ตสฺมี อนิภฺบิจิตฺเตยว, อากตฺสฺส สตฺถุโน อตฺตานํ เสตฺถํ กตฺวา อชฺชินฺจมฺมํ กลเล อตฺถริตฺวา “สตฺถา สสาวกสงฺโฆ กลลํ อนกฺกมิตฺวา มํ อกฺกมณฺโต คจฺฉตฺตฺติ นิปฺนฺโน สตฺถารา ทิสฺวา ว “พฺพุทฺธงฺกุโร เอส อนาคเต กปฺปสฺตสฺสทฺสสาธิกานํ จตฺตุนํ อสงฺเขยยานํ ปริโยसानเ โคตโม นาม พฺพุโ ภวิสฺสตีติ พฺยาโกโต ตสฺส สตฺถุโน อปรภาเค “โกณฺฑนฺนโย สุมงฺคโล สุมโน เรวโต โสภิตฺโต อนมฺทสฺสี ปทุโม นารโท ปทุมุตฺตโร สฺมุเมโธ สฺฐาโต ปิยทสฺสี อตฺถทสฺสี ฐมฺมทสฺสี สิทฺชตฺโต ทิสฺโส ปุสฺโส วิปสฺสี สิขี เวสฺสภู กกุสนฺโธ โภนาคมโน กสฺสโป จาติ โลกํ โอบาเสตฺวา อุปฺปนฺนํ อิมสฺสปี เตวีสฺติยา พฺพุธานํ สนฺติเก ลทฺทพฺยากรโณ ทส ปารมฺมโย ทส อุปฺปารมฺมโย ทส ปรมตฺถปารมฺมโยติ สมตฺตีสปารมฺมโย ปฺเรตฺวา เวสฺสนฺตรตฺตภาเว จิตฺ สตฺตกฺขตฺตํ ปจฺวีกมฺปนฺนํ มหาทานํ ทตฺวา ปตฺตทหารํ ปริจฺจชิตฺวา อายุปริโยसानเ ตฺสิตฺปฺเร นิพฺพตฺติตฺวา ตตฺถ ยาวตฺตายุกํ จตฺวา ทสทสฺสจกฺกวาพเทวตาหิ สนฺนิปตฺติตฺวา

“กาโลยฺนเต มหาวีร อุปฺปชฺช มาตฺตฺกฺจฺฉินฺย,

สเทวกัม ธารยงโต พุชฌมสุ อมตัม ปทนต์
 วุตเต, ปณจ มหาวิโลกนานิ วิโลเกตวา ตโต จโต สกยราชกุลे ปฏิสันธี คเหตุวา
 ตตถ มหาสมปตติยา ปริจารีมาโน อนุกกเมน ภทรโยพพณัม ปตวา ตินณัม อุตุนัม
 อนุจณวิเกสุ तीसु पासातेसु त्वालोकसिरी विय रश्चसिरी अनुगानโต उययानकीपाय
 कमनसमे अनुकमेन चिण्णपुयारिमत्सखाते तโย त्वाहुते तिसुवा सम्भत्तस्वेโค
 निवत्तित्वा जत्तुत्वारे पपुชิต्तं तिसुवा “सार्त्तु पपुचुชาติ पपुचुचाय रुच्चि
 उपपातेत्वा उययानं कन्दुवा तत्तถ तिवसं चेपेतवा मङ्कलपोग्खरणीत्तिरे निสินโน
 กပ္ปกเวสั คเหตุวา อากเตน วิสสุกมมุนา ทเวปุตเตน อลงกตปฏิยโต ราหุล-
 กุมารสฺส ชาตสาสนัม สุตฺวา ปุตฺตสิเนหสฺส พลวภาวံ ฆตฺวา “ยว อิทํ พนฺธนํ น
 พนฺธติ, ตาวเทว จินฺทิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา สายํ นครํ ปวิสฺสูโต

“นิพพุตา นูน สา มาตา นิพพุโต นูน โส ปิตา

นิพพุตา นูน สา นารี ยสฺสายํ อิทิสฺส ปตีติ

กิสาคอตมียา นาม ปิตุจณาริตาย ภาสิตัม อิมัม คากัง สุตฺวา “อหํ อิมาย นิพพุตปทํ
 สาวีโตติ คีวโต มุตตาทหารํ โอมุจจิตฺวา ตสฺสา เปเสตฺวา อตฺตโน ภวนัม ปวิสฺสูวา
 สิริสยเน นิสินโน นินฺทูปคตानัม นาฏกิตฺถินัม วิปฺปการํ तिसुवा निपुพिनฺนทโย จนนัม
 อฏฺฐาเปตฺวา กนฺธกัม อหฺราเปตฺวา กนฺธกัม อารุยฺห จนนสหาโย ทสสทสฺสจกฺกวาพ-
 ทเวตฺวาหิ ปริวฺโต มหาภินิกฺขมณัม นิกฺขมิตฺวา อโนมานทิตีเร ปพุชิตฺวา อนุกกเมน
 ราชคหํ कन्दुवा तत्तถ पिण्णथाय जริत्वा पण्णทวपพุตปพุภาเร นิสินโน มคธ-
 रणฺวา रश्चने नमन्तीयमानो तं ปฏิกฺขิปิตฺวา สพพณฺณตัม ปตฺวา อตฺตโน วิชิต्तं
 อากมนตฺถาย तेन कहित्तिปฏิญ्ञโย अपारण्यज उकुทण्यज उपसङ्गमित्वा तेसं
 สนฺติเก อธิคตวิเสสํ อนลงฺกริตฺวา จพฺพสฺसानิ มหาปธานัม ปทहितฺวา วิสาขปฺกณฺณมี-
 ทิวเส ปาโตว สฺซุชิตฺตาย ทินฺนัม ปายาสํ ปริภุชิตฺวา เนรณฺชราย นทียา สฺซวณฺณ-
 ปาตี ปวาเหตุวา เนรณฺชราย นทียา तीरे महानसण्णत्ते नानาสมาปตตีहि
 ทิวสภาคัม วีดินาเมตฺวา สายณฺหสมเย สฺสอฺตฺถิเยน ทินฺนัม ตินฺนัม คเหตุวา กาเพน
 นาคราเชน อภิตฺถตฺตคฺโคเน โพชिमณฺฑํ อารุยฺห ตินฺนานิ สนฺถริत्वा “น ตาวิมํ ปลลฺงกัม
 ภินฺทิสฺสามิ ยว เม अनुपातया आसवेहि जित्तं न विमृज्जिसฺสตีติ ปฏิญ्ञณัม กตฺวา
 ปฺรตฺถาภิมุโข निसिहितฺวา สฺสุริเย अनत्तङ्गकमित्तयेव मारपल्लं विचमित्वा पจฺมयाเม
 ปุพฺเพนิวาสณฺณามे मञ्चमिमयामे जत्तुปपाตणฺณम् ปตฺวา पज्जिमयामावसाने पज्जयाกาเร

ฌาณ โอตาระตวา อรุณคฺคฺมเน ทสพลจตุเวสารชฺชาทิสพฺพคฺคณปฏิมณฺฑิตํ
 สพฺพณฺฑตฌาณํ ปฏิวิชฌิตฺวา สตฺตสตฺตทาหํ โโพธิมณฺเฑ เว็ดนาเมตฺวา อฏฺฐจเม
 สตฺตทาเห อชฺปาลนิกฺโรธมฺมุเล นิสินฺโน ฐมฺมคฺคมกฺีรตาปจฺจเวกฺขณเณ อปฺโปสฺสูกฺกตํ
 อาปชฺชมาโน ทสสทสฺสมหาพฺรหฺมปริวารเณ สหฺมปติพฺรหฺมณา อายาจิตฐมฺมเทสโน
 พุทฺธจกฺขุณา โลกํ โอลเเกตฺวา พฺรหฺมโน อชฺฌเณสนํ อธิวาทเสตฺวา “กสฺส นฺุ โช อหํ
 ปจฺฉม ฐมฺมํ เทเสยฺยนฺุติ โอลเเกนฺุโต อาพารุทฺทกาณํ กาลกตภาวํ ฌตฺวา ปณฺจวคฺคิยาณํ
 ภิกฺขุณฺํ พหุปรกาตํ อนุสฺสริตฺวา อฏฺฐจายาสนา กาสีปรุํ คจฺจนฺุโต อนฺุตรามคฺเค อุปรเกณ
 อาชีวเกณ สทฺธิ มนฺุเตตฺวา อาสาพฺพปฺปณฺุณมีทิวเส อิสฺสิปตเน มิคทาเย ปณฺจวคฺคิยาณํ
 ภิกฺขุณฺํ วสนนฺุฏฺฐาณํ ปตฺวา เต อนนฺุจฺจวิเกณ สมฺุททาจาเรน สมฺุททาจรนฺุเต สณฺุณาเปตฺวา
 อณฺุณาโกณฺุทณฺุณปฺปมฺุเข อฏฺฐจารสพฺรหฺมโกฏฺฐิโย อมตปาณํ ปาเยนฺุโต ฐมฺมจกฺกํ
 ปวตฺเตตฺวา ปวตฺติตปวธฐมฺมจกฺโก ปณฺุจมิยํ ปกฺขสฺส สพฺเพปิ เต ภิกฺขุ อรหตฺเต
 ปติฏฺฐาเปตฺวา ตํทิวสเมว ยสฺสส กุลปฺตฺตสฺส อุปนิสฺสยสมฺปตฺตีํ ทิสฺวา ตํ รตฺติภาเค
 นิพฺพิณฺุทิตฺวา เคหํ ปหาย นิกฺขมณฺุตํ “เอหิ ยสาติ ปกฺโกสิตฺวา ตสฺมีเยว รตฺติภาเค
 โสิตาปตฺติผลํ ปาเปตฺวา ปฺนทิวเส อรหตฺตํ ปาเปตฺวา อปเรปิ ตสฺส สหายเก
 จตฺตฺตปณฺุณาสชเน เอหิภิกฺขุปฺพพชฺชชย ปพฺพาเชตฺวา อรหตฺตํ ปาเปสิ ๕

อมฺหากํ ทิ สตฺถา อิตฺ (ภทฺทกปฺปโต) กปฺปสตฺสทสฺสสาธิกานํ จตฺตฺนํ อสงฺเขยฺยานํ มตฺถเก
 อมรฺวตฺตีนคเร สฺมุเโธ นาม พฺรหฺมณฺุณฺุมาโร หุตฺวา สพฺพลิปฺปานํ นิปฺผตฺตีํ ปตฺโต มาตาปิตฺตฺนํ
 อจฺจเยน อนเกโกฏฺฐิสฺงฺขยํ ฐนํ ปริจฺจชิตฺวา อิสฺสิปพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา ทิมวณฺุเต วสนฺุโต
 ฌานาภิกฺขุณฺุโย นิพฺพตฺเตตฺวา อากาเสน คจฺจนฺุโต (ปฺคฺคเลน) ที่ปฺงฺกรทสพลสฺส สฺุทสฺสน-
 วิหารโต อมรฺวตฺตีนคร์ ปวิสฺนตฺถาย มคฺคํ โสธียมาณํ ทิสฺวา สยฺปิ เอกํ ปเทสํ คเหตุวา, ตสฺมี
 (มคฺเค) อนิฏฺฐิจิเต เอว, อาคตสฺส สตฺถุโน อตฺตานํ เสตฺถุํ กตฺวา อชินฺุจฺจมฺมํ กลเล อตฺถริตฺวา
 “สตฺถา สสาวกสงฺฆเ กลลํ อนนฺุกมิตฺวา มํ อกฺกมณฺุโต คจฺจตฺตฺติ (อาสาเย) นิปฺนฺุโน สตฺถารา
 ทิสฺวาว “พฺุทฺธจกฺขุโร เอโส (ปริโส) อนาคเต กปฺปสตฺสทสฺสสาธิกานํ จตฺตฺนํ อสงฺเขยฺยานํ ปริโยสาเน
 โคตโม นาม พฺุทฺธโร ภวิสฺสตีติ พฺุยาโกโต ตสฺส สตฺถุโน อปรภาเค “โกณฺุทณฺุณโย สฺมุณฺุคโล
 สฺมุโน เรวโต โสภิตโต อโนมทสฺสี ปทฺุโม นารโท ปทฺุมุตฺตโร สฺมุเโธ สฺุชาโต ปิยทสฺสี
 อตฺถทสฺสี ฐมฺมทสฺสี สิทฺธตฺถโธ ติสฺโส ปุสฺโส วิปฺสฺสี สิชฺชี เวสฺสภู กกฺุสนฺุโร โโกนาคฺคโม กสฺสไป
 จาติ โลกํ โอลเเกเสตฺวา อุปรนฺุณานํ อิมสฺสปิ เตวีสตียา พุทฺธานํ สนฺุติเก ลทฺธพฺุยากรโณ ทส
 ปารมิโย ทส อุปรปารมิโย ทส ปรมตฺถปารมิโยติ สมตีสปารมิโย ปฺุเรตฺวา เวสฺสนฺุตรตฺตภาเว

จิต สัตตทกขตตุ ปจวีกรมปนานิ มหาทานานิ ทตฺวา ปุตฺตทาร์ ปริจฺจชิตฺวา อายุปริโยसानะ
 ดุสิตปุเร นิพฺพตฺติตฺวา ตตฺถ (ตุสิตปุเร) ยาวตายุก็ จตฺวา, ทสสทสฺสจกฺกวาพทเวตาทิ
 สนนิปตฺติตฺวา

“กาล (โหด) อัย (กาล) เต มหาวีร อุปฺปชฺช มาตุกฺขณิย,

(ตุ) สทวํ (โลก) ตารยนฺโต พุชฺฌสฺส อมตํ ปทํ (ธมม)” อิติ

(วจน) วุตเต, ปณฺจ มหาวิโลกนานิ วิโลเกตฺวา ตโต (ตุสิตปุโร) จโต สกฺยราชกุเล ปฏฺิสนฺธิ
 คเหตุวา (ณฺฐาตีหิ) ตตฺถ (ราชกุเล) มหาสมปตฺติยา ปริจาริยาโม นนฺกุกเมน ภทฺโรยพฺพน
 ปตฺวา ติณฺณํ อุตฺตํ นนฺจฉวิเกสฺส ตีสฺส ปาสาทิสฺส ทเวโลกสิริ วิย รชชสิริ นนฺกาวนฺโต อุตฺตยาน-
 กิพาย คมนสมเย นนฺกุกเมน ชินฺณนพฺยาริสมตสงฺขาเต ตโย ทเวทฺเต ทิสฺวา สมนฺชาตสฺสเวโค
 นินฺวตฺติตฺวา จตฺตตฺวาเร ปพฺพชิตํ ทิสฺวา “สาธฺ ปพฺพชฺชา (โหด)” อิติ ปพฺพชฺชชย รุจิ อุปฺปาเทตฺวา
 อุตฺตยานํ คนฺตฺวา ตตฺถ (อุตฺตยาน) ทิวสํ เขเปตฺวา มงฺคโลปฺกฺขรณฺตีเร นินฺนโน กปฺปกเวส
 คเหตุวา อากเตน วิสฺสุกมฺมฺนา ทเวปุตเตน อลงกตปฏฺิยตฺโต ราหุลกฺุมารสฺส ชาตสาสน
 สุตฺวา ปุตฺตติเนทสฺส พลวภาวํ ฌตฺวา “ยาว อิทํ พนฺธนํ น พนฺธติ, (อห) ตาว เอว
 จินฺทิสฺสามีติ จินฺเตตฺวา สายํ นครํ ปวิสนฺโต

“นิพฺพตฺตา นฺน สา มาตา,

ยสฺสา (มาตุยา) อัย อีทิสฺ (สิทฺตโต ปุตฺโต โหด),

นิพฺพตฺโต นฺน โส ปิตา,

ยสฺส (ปิตุโน) อัย อีทิสฺ (สิทฺตโต ปุตฺโต โหด),

นิพฺพตฺตา นฺน สา นารี,

ยสฺสา (นาริยา) อัย อีทิสฺ (สิทฺตโต) ปติ (โหด)” อิติ

กิสาคอตฺมียา นาม ปิตุจฺฉาริตาย ภาสิตํ อิมํ คาทํ สุตฺวา อหํ อิมาย (กิสาคอตฺมียา)
 นิพฺพตฺตปทํ สาวิตฺ (อมฺหิ)” อิติ (จินฺเตตฺวา) ติวโต มุตฺตาทาร์ โอมฺมจิตฺวา ตสฺสา (กิสาคอตฺมียา)
 เปเสตฺวา อตฺตโน ภาวนํ ปวิสิตฺวา สิริสยเน นินฺนโน นินฺทูปคตฺวานํ นาฏกิตฺถินํ วิปฺปการ
 ทิสฺวา นิพฺพินฺนทโย ฌนฺนํ อฏฺฐจาเปตฺวา กนฺถกํ อหาราเปตฺวา กนฺถกํ อารุยฺห ฌนฺนสหาโย
 ทสสทสฺสจกฺกวาพทเวตาทิ ปริวฺโต มหาภินิขมณํ นิขมิตฺวา อนฺมานทิตฺเร ปพฺพชิตฺวา
 นนฺกุกเมน ราชคหํ คนฺตฺวา ตตฺถ (ราชคเห) ปิณฺทาย จริตฺวา ปณฺทวปพฺพตฺตปภาเร
 นินฺนโน มคฺชรณฺญา รชเชน นินฺนุตฺตมาโน ตํ (รชช) ปฏฺิภิชิตฺวา สพฺพณฺญตํ ปตฺวา
 อตฺตโน วิชิตํ อากมนตฺถาย เตน (รณฺญา) คหิตปฏฺิณฺโณ อพฺพารณฺจ อุกฺทกณฺจ อุปฺสงกมิตฺวา

เตส (ตาปสาน) สหุติเก อธิคตวิเสส อนลงกริตวา จพพสุธานี มหาปธาน ปทหิตวา วิสาข-
 ปุณณมีทิวเส ปาโตว สุชาตาย ทินนุ ปายาส ปรีภุชิตวา เนรมชราย นทिया สุณณปาตี
 ปวาเหตุวา เนรมชราย นทिया तीरे महानसणे नानासमापत्ती ति वसकामं वीतिनामेतवा
 สายณสมเย สโตติเยน ทินนุ ตินนุ คเหตุวา กาเพน นาคราเชน อภิตุคฺคฺโณ โพรหมณฺ
 อารุยห ตินานิ สหุติรฺวา “(อห) น ตาว อิมิ ปลลنگิ ภินุทิสฺสามิ, ยาว เม อนฺปาทาย
 อาสเวหิ จิตฺตํ น วิมุจฺจิสฺสตีติ ปฏฺธิณฺณํ กตฺวา ปฺรตฺตาภิมุโข นิสฺสิตฺวา, สุริเย อนตฺถงฺคมิเต
 เหว, มารพลํ วิธมิตฺวา ปจฺมยาเม ปุพฺเพนิวาสณานํ มชฺฌิมยาเม จตฺตูปปาตณานํ ปตฺวา
 ปจฺฉิมยามาวसाने ปจฺจยาการเณณํ โอตารेतฺวา อรฺกฺคฺคฺเมเน ทสพลจตฺเวสารชฺชาทิสพฺพ-
 คุณฺปฏฺธิมณฺฑิตํ สพฺพณฺณตฺตณานํ ปฏฺธิวิธิตฺวา สตฺตสฺตฺตทาํ โพรหมณฺเฑ วีตินาเมตฺวา อฏฺฐเม
 สตฺตทาเห อชฺपालนิกฺโรธมฺมูเล นิสฺสินฺโน (ปฺกฺคฺลสฺส) ฐมฺมคฺคฺมฺภีรฺตฺวาปจฺจเวกฺชเณน อปฺโปสฺสูกฺกตํ
 อาปชฺชมาโน ทสสทสฺสมหาพฺรหฺมปรีวารเณ สหฺมปติพฺรหฺมฺนา อายาจิตฺตมฺมเทสโน พุทฺธจฺกฺขฺนา
 โลกํ โอลเเกตฺวา พฺรหฺมฺโน อชฺฌเณสนํ อธิวเสตฺวา “กสฺส นุ โข อหิ ปจฺฉิ ฐมฺมํ เทเสยฺยนฺติ
 โอลเเกนฺโต อาพารุทฺทกานํ กาลกตฺทาวํ ฌตฺวา ปณฺจวคฺคฺยานํ ภิกฺขฺวนํ พหุปการตํ อนฺสุสฺริตฺวา
 อฏฺฐจาย อาสนา กาสีปฺรู คจฺจนฺโต อนฺตรามคฺเค อฺปเเกน อาชีวเเกน สทฺธี มนฺเตตฺวา อาสาพฺพ-
 ปุณณมีทิวเส อธิสฺปตฺเน มิคทาเย ปณฺจวคฺคฺยานํ ภิกฺขฺวนํ วสนฺนฺจฺฉานํ ปตฺวา เต (ภิกฺขฺว)
 อนฺนฺจฺฉวิเกน สมฺมาจฺจารเณ สมฺมาจฺจเรเต สณฺญาเปตฺวา อณฺญาโกณฺฑณฺณปฺปฺมุเช อฏฺฐารส-
 พฺรหฺมโกฏฺธิโย อมตฺปานํ ปาเยนฺโต ฐมฺมจกฺกํ ปวตฺเตตฺวา ปวตฺติตฺตปวรฐมฺมจกฺโก ปณฺจมิยิ
 (ติถิย) ปกฺขสฺส สพฺเพปิ เต ภิกฺขฺว อรหฺตฺเต ปติฏฺฐาเปตฺวา ตํทิวสํ เหว ยสฺสสฺส กุลปฺตฺตสฺส
 อฺปนฺนิสฺสยสมฺปตฺตี ทิสฺวา ตํ (ยส) รตฺติภาเค นินฺพินฺทิตฺวา เคะํ ปหาย นิกฺขมฺนฺติ “(ตฺว) เอหิ
 ยสาติ (วจเณน) ปกฺโกสฺสิตฺวา (ตํ ยส) ตสฺมี เหว รตฺติภาเค สโตปตฺติผลํ ปาเปตฺวา ปฺนทิวเส
 อรหฺตฺติ ปาเปตฺวา อปเรปิ ตสฺส (ยสฺส) สหายเก จตฺตฺตณฺณาสชฺเชน เอหิภิกฺขฺพฺพชฺชาย
 ปพฺพาเชตฺวา อรหฺตฺติ ปาเปสิ ๕

หิ ดังจะกล่าวโดยพิสดาร สุตฺตา อ.พระศาสดา อมฺหากํ ของเรา ท. พฺรหฺมณ-
 กุมารโ เป็นกุมารของพฺรหฺมณฺ สฺมุเไร นาม ชื่อว่าสฺมุเระ อมรวตฺตีนคฺเร ในนคร
 ชื่อว่าอมรวตี มตฺตเก ในที่สุด อสงฺเขยฺยานํ แห่งอสงฺขาย ท. จตฺนฺหํ สี่ กปฺปส-
 สหฺสฺสาธิกานํ อันยิ่งด้วยแสนแห่งกปฺป อิตฺ (ภทฺทกปฺป) แต่ภทฺทกปฺปนี้ หุตฺวา
 เป็นแล้ว ปตฺโต ถึงแล้ว นินฺพตฺติ ซึ่งความสำเร็จ สพฺพสิปฺปานํ แห่งศีลปะทังปวง
 ท. ปรีจฺจชิตฺวา บริจาคแล้ว ฐนํ ซึ่งทรัพย์ อเนกโกฏฺธิสงฺขยํ อันบุคคลพึงนับพร้อม

ด้วยโกฏิมิใช่หนึ่ง อัจฉริยะ ในกาลอันล่วงไป มาตาปิตุณฺ์ แห่งมารดาและบิดา ท. ปพพชิตวา บวชแล้ว อธิปพพชชฺ์ บวชเป็นฤๅษี วสนฺโต อยู่อยู่ หิมพานฺเต ในป่า หิมพานต์ ฌานาภิญญาโย ยังฌานและอภิญญา ท. นิพพตเตตฺวา ให้บังเกิดแล้ว คจฺจนฺโต ไปอยู่ อากาเสน ทางอากาศ ทิสฺวา เห็นแล้ว มคฺคํ ซึ่งหนทาง (ปคฺคฺเลน) โสริยมานํ อัน- อันบุคคล -ให้หมดจดอยู่ ปวิสนตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่การเสด็จ เข้าไป อมรเวตีนครํ สู่เมืองชื่อว่าอมรเวตี สุทฺตสนฺนิหารโต จากวิหารชื่อว่าสุทฺตสนฺนะ ที่ปงฺกฺรทสพฺลสฺส แห่งพระศตพฺลพระนามว่าที่ปงฺกฺร คเหตุวา ถือเอาแล้ว ปเทสฺส ซึ่งประเทศ เอกํ แห่งหนึ่ง สยํปี แม้ด้วยตนเอง, ตสฺมี (มคฺเค) ครั้นเมื่อหนทาง นั้น อนิฏฺฐิตฺเต เอว ไม่สำเร็จแล้วนั้นเที่ยว, กตฺวา กระทำแล้ว อตฺตทานํ ซึ่งตน เสตุํ ให้เป็นสะพาน สตฺถุโน เพื่อพระศาสดา อาคตสฺส ผู้เสด็จมาแล้ว อตฺถริตฺวา ลาด แล้ว อชิหิจมฺมํ ซึ่งแผ่นหนังของเสือเหลือง กลเล บนเปือกตม นิปนฺโน นอนแล้ว (อาสาย) ด้วยความประสงคฺ์ อิติ ว่า “สตฺถา อ.พระศาสดา สสาวกสงฺฆโม ผู้เป็นไป กับด้วยหมู่แห่งสาวก อนกฺกมิตฺวา ไม่เหยียบแล้ว กลลํ ซึ่งเปือกตม ออกกมฺหฺโต เหยียบอยู่ มํ ซึ่งเรา คจฺจนฺตุ ขอจงเสด็จไป” อิติ ดังนี้ สตฺถารา ทิสฺวา พฺยาโกโต ผู้อันพระศาสดา ทอดพระเนตรแล้วเที่ยว ทรงพฺยากรรมแล้ว อิติ ว่า “เอโส (ปุริโส) อ.บุรุษนั้น พุทฺธงฺกุโร ผู้เป็นหน่อเนื้อแห่งพระพุทฺธเจ้า พุทฺโธ เป็นพระพุทฺธเจ้า โคตโม นาม พระนามว่าโคตม ปรีโยसानเ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ อสงฺเขยฺยานํ แห่งอสงฺขัย ท. จตฺตุนฺหํ สึ กปฺปสตสทฺสสาธิกานํ อันยิ่งด้วยแสนแห่งกัปป อนาคเต ในกาลอันไม่มาแล้ว ภวิสฺสตี จักเป็น” อิติ ดังนี้ ลทฺธพฺยากรรมโณ ผู้มีพฺยากรรมอันได้ แล้ว สนฺติเก ในสำนัก พุทฺธานํ ของพระพุทฺธเจ้า ท. เตวีสติยา ยี่สิบสามพระองค์ อิมสฺสปี แม้เหล่านี้ โลกํ โอภาเสตฺวา อุปฺปนฺหานํ ผู้ทรง ยังโลก ให้สว่างแล้ว อุบัติขึ้น แล้ว อิติ คือ “โกณฑนฺนโย อ.พระพุทฺธเจ้าพระนามว่าโกณฑนฺนโย จ ด้วย สุมงฺคโล อ.พระพุทฺธเจ้าพระนามว่าสุมงฺคละ จ ด้วย สุมโน อ.พระพุทฺธเจ้าพระนามว่าสุมนะ จ ด้วย เรวโต อ.พระพุทฺธเจ้าพระนามว่าเรวตะ จ ด้วย โสภิตอ อ.พระพุทฺธเจ้าพระนาม ว่าโสภิตะ จ ด้วย อนอมทสฺสึ อ.พระพุทฺธเจ้าพระนามว่าอนมทสฺสึ จ ด้วย ปทฺโม อ.พระพุทฺธเจ้าพระนามว่าปทฺมะ จ ด้วย นารโท อ.พระพุทฺธเจ้าพระนามว่านารทะ จ ด้วย ปทฺมุตฺตโร อ.พระพุทฺธเจ้าพระนามว่าปทฺมุตฺตระ จ ด้วย สุมโร อ.พระพุทฺธเจ้า พระนามว่าสุมระ จ ด้วย สุชาโต อ.พระพุทฺธเจ้าพระนามว่าสุชาตะ จ ด้วย ปิยทฺสึ

อ.พระพุทธเจ้าพระนามว่าปิยทัสสี จ ด้วย **อตุถทสฺสี** อ.พระพุทธเจ้าพระนามว่า
 อัถถทัสสี จ ด้วย **ธมฺมทสฺสี** อ.พระพุทธเจ้าพระนามว่าธम्मทัสสี จ ด้วย **สิทฺถตฺโต**
 อ.พระพุทธเจ้าพระนามว่าสิทฺถตฺตะ จ ด้วย **ติสฺโส** อ.พระพุทธเจ้าพระนามว่าติสสะ จ
 ด้วย **ปฺปฺสฺโส** อ.พระพุทธเจ้าพระนามว่าปฺปสสะ จ ด้วย **วิปฺสฺสี** อ.พระพุทธเจ้าพระนาม
 ว่าวิปฺสฺสี จ ด้วย **สิขี** อ.พระพุทธเจ้าพระนามว่าสิขี จ ด้วย **เวสฺสภู** อ.พระพุทธเจ้า
 พระนามว่าเวสสภู จ ด้วย **กกุสนฺโธ** อ.พระพุทธเจ้าพระนามว่ากกุสนฺธะ จ ด้วย
โกนาคมนโ อ.พระพุทธเจ้าพระนามว่าโกนาคมนะ จ ด้วย **กสฺสโป** อ.พระพุทธเจ้า
 พระนามว่ากสสปะ จ ด้วย” **อปรภาเค** ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก **ตสฺส สตฺถุโน**
 แห่งพระศาสดาพระองค์นั้น **สมตีสปารมิโย** ยังบารมีสามสิบอันเสมอ ท. **อิติ** คือ
 “**ปารมิโย** ยังบารมี ท. **ทส** สิบ **อุปปารมิโย** ยังอุปบารมี ท. **ทส** สิบ **ปรมตฺถ-**
ปารมิโย ยังปรมัตถบารมี ท. **ทส** สิบ” **ปุเรตฺวา** ให้เต็มแล้ว **จิโต** ดำรงอยู่แล้ว
เวสฺสนฺตรตฺตภาเว ในอรรถภาพแห่งพระเวสสันดร **ทตฺวา** ให้แล้ว **มหาทานานิ** ซึ่ง
 ทานใหญ่ ท. **ปจฺจิกมฺปนานิ** อันเป็นเครื่องหวนไหวแห่งแผ่นดิน **สตฺตกฺขตฺตํ** เจ็ด
 ครั้ง **ปริจฺจชิตฺวา** บริจาคแล้ว **ปุตฺตทาริ** ซึ่งบุตรและภรรยา **นิพฺพตฺติตฺวา** บังเกิด
 แล้ว **ตฺสฺติปฺเร** ในบุรีชื่อว่าตฺสฺติ อายุปริโยसानเ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งอายุ
จตฺวา ดำรงอยู่แล้ว **ยวตฺตายุกิ** สิ้นกาลกำหนดเพียงใดแห่งอายุ **ตตฺถ (ตฺสฺติปฺเร)** ใน
 บุรีชื่อว่าตฺสฺตินั้น, (**วจฺเ)** ครั้นเมื่อคำ **อิติ** ว่า

“**มหาวิระ** ข้าแต่พระมหาวิระ **อโย (กาล)** อ.กาลนี้ **กาล** เป็น
 กาล **เต** ของพระองค์ (**โหติ**) ย่อมเป็น, (**ตฺว)** อ.พระองค์
อุปฺปชฺช อุบัติขึ้นแล้ว **มาตฺกุกฺจฺยิ** ในพระกรรมของพระมารดา
(โลก) ยังโลก **สเทวกิ** อันเป็นไปกับด้วยเทวโลก **ตารยฺนโต**
 ให้ข้ามอยู่ **พฺพชฺสฺส** ของจตรัสรู้ (**ธมฺมิ**) ซึ่งธรรม **ปทํ** อันเป็น
 เครื่องถึง **อมตํ** ซึ่งอมตะ” **อิติ** ดังนี้

ทสสทสฺสจกฺกวาฬเทวตฺตาหิ อันเทวดาในจักรวาล همینหนึ่ง ท. **สนฺนิปตฺติตฺวา** ประชุม
 กันแล้ว **วฺตฺเต** กราบทูลแล้ว, **วิโลเกตฺวา** ทรงตรวจดูแล้ว **มหาวិโลกานานิ** ซึ่งการ
 ตรวจดูใหญ่ ท. **ปญฺจ** ห้า **จฺจฺโต** เคลื่อนแล้ว **ตโต (ตฺสฺติปฺรโต)** จากบุรีชื่อว่าตฺสฺตินั้น
คเหตุว ทรงถือเอาแล้ว **ปฏฺวิสนฺธิ** ซึ่งปฏฺวิสนธิ **สกุยราชกุเล** ในราชตระกูลแห่งเจ้า
 ศากยะ (**ภวตฺตีหิ**) **ปริจาริยมาโน** ผู้อันพระญาติ ท. **ทรงบำเรออยู่** **มหาสมฺปตฺติตฺยา**

ด้วยสมบัติอันใหญ่ ตตถ (ราชกุล) ในราชตระกูลนั้น ปตฺวา ทรงถึงแล้ว ภทร-
โยพพณ์ ซึ่งความเป็นแห่งคนหนุ่มอันเจริญ อนุกกเมณ ตามลำดับ อนุภวนโต ทรง
เสวยอยู่ รชชสิริ ซึ่งสิริในความเป็นแห่งพระราช เทวโลกสิริ วย อันราวกะว่าสิริ
ในเทวโลก ปาสาทสฺ ในปราสาท ท. ตีสฺ สาม อนุจจวิเกสฺ อันสมควร อุตฺถน์ แก่
ฤตฺ ท. ตินฺถน์ สาม ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว เทวทูเต ซึ่งเทวทูต ท. ตโย สาม ชินฺถ-
พฺยาธิมตสงฺขาเต อันอันบัณฑิตกล่าวว่าเป็นผู้แก่แล้ว ผู้เจ็บแล้ว และผู้ตายแล้ว
อนุกกเมณ ตามลำดับ คมนสมเย สมัยเป็นที่ไป อุตฺถยานกิปาย เพื่อทรงกริหาใน
พระอุทฺธาน สณฺชาตสเวโค ผู้มีความสังเวชอันเกิดพร้อมแล้ว นิวตฺติตฺวา เสด็จกลับ
แล้ว ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว ปพฺพชิตฺ ซึ่งบรรพชิต จตฺตตฺถวาเร ในวาระที่สี่ รุจฺจิ ทรง
ยังความชอบใจ ปพฺพชฺชาย ในการบวช อิติ ว่า “ปพฺพชฺชา อ.การบวช สาธุ เป็น
คุณชาติยังประโยชน์ให้สำเร็จ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อุตฺปาเทตฺวา ให้เกิดขึ้น
แล้ว คนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว อุตฺถยานํ สุตฺถฺยาน ทิวสฺ ยังวัน เขเปตฺวา ให้สิ้นไปแล้ว
ตตถ (อุตฺถยาน) ในพระอุทฺธานนั้น นิสินฺโน ประทับนั่งแล้ว มงฺคฺลโปกฺขรณฺตีเร
ที่ฝั่งแห่งสระโบกขรณอันเป็นมงคล กปฺปกเวสฺ คเหตุวา อาคเตน วิสฺสุกมฺมฺนา
เทวปฺตฺเตน อลงฺกตปฺภฺยตฺโต ผู้อันเทพบุตร ชื่อว่าวิสฺสุกรรม ผู้ถือเอา ซึ่งเพศแห่งช่าง
กัลบก มาแล้ว ทั้งถูกประดับแล้วทั้งถูกตกแต่งแล้ว สุตฺวา ทรงสดับแล้ว ชาตฺสาสนฺ
ซึ่งชาวสาสนแห่งการประสูติ ราหุลกุมารสฺส แห่งพระกุมารพระนามว่าราหุล ญตฺวา
ทรงทราบแล้ว ปุตฺตฺติเนหฺสฺส พลวภาวํ ซึ่งความที่ แห่งความรักในพระโอรส เป็น
สภาพมีกำลัง จินฺเตตฺวา ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “อิทํ พนฺธํ อ.เครื่องผูกนี้ น
พนฺธติ ย่อมไม่ผูก ยาว เพียงใด, (อหํ) อ.เรา จินฺทิสฺสามิ จักตัด ดาว เอว เพียง
นั้นนั่นเทียว” อิติ ดังนี้ ปวิสฺนโต เสด็จเข้าไปอยู่ นครํ สู่เมือง สายํ ในเวลาเย็น
สุตฺวา ทรงสดับแล้ว อิมํ คาคํ ซึ่งคาคานี้ กิสฺวาโคตมฺยา นาม ปิตฺจจฺฉาตีตาย
ภาสิตํ อัน อันพระจิตาของพระเจ้าอา พระนามว่ากิสฺวาโคตมิ ตรัสแล้ว อิติ ว่า

“อัย (สิทฺธตฺโต) อ.พระสิทฺธตฺตเถนี้ อิทิสฺโส ผู้เช่นนี้ (ปุตฺโต)
เป็นพระโอรส ยสฺสา (มาตฺถยา) ของพระมารดาใด (โหติ)
ย่อมเป็น, สา มาตา อ.พระมารดานั้น นินฺทิตฺวา ทรงดับแล้ว
นฺนุแน, อัย (สิทฺธตฺโต) อ.พระสิทฺธตฺตเถนี้ อิทิสฺโส ผู้เช่นนี้
(ปุตฺโต) เป็นพระโอรส ยสฺส (ปิตฺโณ) ของพระบิดาใด (โหติ)

ยอมเป็น, โส ปีตา อ.พระบิดานั้น นิพพุโต ทรงดับแล้ว หนุ
 แหน, อยั (สิทฺธตฺโต) อ.พระสิทธตเถนี้ อิติโส ผู้เช่นนี้ (ปติ)
 เป็นพระสวามี ยสุสา (นาริยา) ของพระนางใด (โหติ) ย่อม
 เป็น, สา นารี อ.พระนางนั้น นิพพุตา ทรงดับแล้ว หนุ แหน”
 อิติ ดังนี้

(จินฺเตตฺวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “อหัง อ.เรา อิมาย (กิสาคอตฺมียา) นิพพุตปทํ
 สาวิตฺโต เป็นผู้ อันพระนางกิสาคอตฺมียานี้ ให้ฟังแล้ว ซึ่งบทว่าดับแล้ว (อมฺหิ) ย่อมเป็น”
 อิติ ดังนี้ โอมุญฺจิตฺวา ทรงเปลื้องแล้ว มุตฺตาทาหารํ ซึ่งแก้วมุกดาหาร คิวโต จาก
 พระศอ เปเสตฺวา ทรงส่งไปแล้ว ตสุสา (กิสาคอตฺมียา) แก่พระนางกิสาคอตฺมียานี้
 ปวิสิตฺวา เสด็จเข้าไปแล้ว ภาวํ สู้ห้อง อตฺตโน ของพระองค์ นิสินฺโน ประทับนั่ง
 แล้ว สิริสยเน ในที่บรรทมอันเป็นสิริ ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว วิปฺปการํ ซึ่งประการ
 อันแปลก นาฏกิตฺถินํ ของหญิงนักฟ้อน ท. นิทฺทูปคตฺวานํ ผู้เข้าถึงแล้วซึ่งการหลับ
 นิพฺพิหนฺนทโย ผู้มีพระทัยอันเบื่อหน่ายแล้ว จหนํ ทรงยังนายฉันทะ อฏฺฐาเปตฺวา
 ให้ลุกขึ้นแล้ว อาหาราเปตฺวา ให้นำมาแล้ว กนฺถกํ ซึ่งม้กัถกะ อารุญฺห เสด็จ
 ขึ้นแล้ว กนฺถกํ สู้ม้กัถกะ จหนฺนสหาโย ผู้มีนายฉันทะเป็นสหาย ทสฺสทสฺส-
 จกฺกวาฬเทวตาหิ ปริวุโต ผู้อันเทวดาในจักรวาลหมื่นหนึ่ง แวดล้อมแล้ว นิกฺขมิตฺวา
 เสด็จออกแล้ว มหาภินิกฺขมณํ เสด็จออกเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ ปพฺพชิตฺวา ผนวชแล้ว
 อโนมานทีตีเร ที่ฝั่งแห่งแม่น้ำชื่อว่าอโนมา คนฺธุตฺวา เสด็จไปแล้ว ราชคหํ สู่เมือง
 ราชคฤห์ อหฺนุกฺกเมน ตามลำดับ จริตฺวา เสด็จเที่ยวไปแล้ว ตตฺถ (ราชคเห) ในเมือง
 ราชคฤห์นั้น ปิณฺฑทาย เพื่อบิณฑบาต นิสินฺโน ประทับนั่งแล้ว ปณฺฑทวปฺพุตปฺพกาเร
 ที่เงื้อมแห่งภูเขาชื่อว่าปณฺฑทวะ มคฺชรญฺญา รชฺเชน นิมนฺตฺยมาโน ผู้อันพระราชผู้
 เป็นใหญ่แคว้นชื่อว่ามคฺช ทรงเชื่อเชิญอยู่ ด้วยความเป็นแห่งพระราชา ปฏิกฺขิปิตฺวา
 ทรงห้ามแล้ว ตํ (รชฺชํ) ซึ่งความเป็นแห่งพระราชานั้น สพฺพพญฺตุํ ปตฺวา อตฺตโน
 วิชิตํ อาคมนฺตฺถาย เตน (รญฺญา) คหิตปฺปฏิญฺโย ผู้มีปฏฺญญา อันพระราชานั้น
 ทรงรับแล้ว เพื่อประโยชน์แก่การ- บรรลุ ซึ่งความเป็นแห่งพระสัพพัญญู -แล้วจึงเสด็จ
 มา สู่แคว้นแคว้น ของพระองค์ อุปสงฺกมิตฺวา เสด็จเข้าไปหาแล้ว อาฬารํ จ ซึ่งดาบส
 ชื่อว่าอาฬาระด้วย อุกฺทกํ จ ซึ่งดาบสชื่อว่าอุททกะด้วย อนฺหลงฺกริตฺวา ไม่ทรงกระทำ
 ให้พอแล้ว อธิคตฺวิเสสํ ซึ่งคุณวิเศษอันพระองค์ทรงบรรลุลแล้ว สนฺตฺติเก ในสำนัก

เตลี (ตาปสาน) แห่งดาบส ท. เหล่านั้น ปททิตวา ทรงเริ่มตั้งแล้ว มหาปธาน ซึ่ง
 ความเพียรใหญ่ จพพสุสานิ ลิ่นปีหก ท. ปรีภุชิตวา ทรงเสวยแล้ว ปายาส ซึ่ง
 ข้าวปายาส สุชาติตาย ทินห์ อัน อันนางสุชาติดา ถวายแล้ว ปาโตว ในเวลาเช้าเที่ยว
 วิสาขปุณณมีทิวเส ในวันแห่งดิถีเป็นที่เต็มด้วยดาวชื่อว่าวิสาขะ ปวาเหตุวา ทรง
 ลอยแล้ว สุวณฺณปาดิ ซึ่งถาดอันเป็นนิการแห่งทอง นทिया ในแม่น้ำ เทรุชราย
 ชื่อว่าเนรัญชรา ทิวสภาคัม ยังส่วนแห่งวัน วิตินาเมตวา ให้น้อมไปล่วงวิเศษแล้ว
 นานาสมาปตติหิ ด้วยสมบัติต่าง ๆ ท. มหาวนสนฺเท ในชฎแห่งป่าใหญ่ ดีเร ที่ฝั่ง
 นทिया แห่งแม่น้ำ เทรุชราย ชื่อว่าเนรัญชรา คเหตุวา ทรงรับแล้ว ดิณห์ ซึ่ง
 หญา โสตถิเยน ทินห์ อัน อันพรหมณ์ชื่อว่าโสตถิยะ ถวายแล้ว สายณฺหสมเย
 ในสมัยเป็นที่ลื่นไปแห่งวัน กาเสน นาคราเชน อภิตถุตคฺโคณ ผู้มีพระคุณ อันนาค
 ผู้พระราชา ชื่อว่ากาพะ ชมเชยแล้ว อารุหฺท ทรงเสด็จขึ้นแล้ว โพธิมณฺฑํ สู่ควง
 แห่งไม้โพธิ์ สหฺฤตริตวา ทรงลาดแล้ว ดิณานิ ซึ่งหญา ท. กตฺวา ทรงกระทำแล้ว
 ปฏินฺยํ ซึ่งการปฏิญญา อิติ ว่า “จิตตํ อ.จิต เม ของเรา น วิมุจฺจิสฺสติ จัก
 ไม่พ้นวิเศษ อาสเวหิ จากอาสวะ ท. อนุปาทาย เพราะไม่เข้าไปยึดมั่น ยาว
 เพียงใด, (อห) อ.เรา น ภินฺทิสฺสามิ จักไม่ทำลาย อิมํ ปลฺลลํกํ ซึ่งบัลลังก์นี้
 ดาว เพียงนั้น” อิติ ดังนี้ ปฺรตถากิมุโข ผู้มีพระพักตร์เฉพาะต่อทิศตะวันออก
 นิสิติตฺวา ประทับนั่งแล้ว, สุริเย ครั้นเมื่อพระอาทิตย์ อนตถฺกมฺมิตฺเต เหว ยังไม่ถึง
 แล้วซึ่งการตั้งอยู่ไม่ได้นั้นเที่ยว, วิธมิตฺวา ทรงกำจัดแล้ว มารพฺลํ ซึ่งมารและพลแห่ง
 มาร ปตฺวา บรรลุแล้ว ปุพฺเพนิวาสนาณํ ซึ่งปุพเพนิวาสนาณ ปจฺมยาเม ในยามที่
 หนึ่ง จุตฺตูปาตยาณํ ซึ่งจุตฺตูปาตยาณ มชฺฌิมยาเม ในยามอันมีในท่ามกลาง ยาณํ
 ทรงยังพระยาณ โอตาเรตฺวา ให้หยั่งลงแล้ว ปจฺจยาการ ในปัจจยาการ ปจฺจิม-
 ยามาวสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งยามอันมีในภายหลัง ปฏินฺยํชิตฺวา ทรง
 ทางตลอดแล้ว สพฺพญฺญุตยาณํ ซึ่งพระสัมพันธฺญุตยาณ ทสพฺพลจตุเวสารชฺชาทิ-
 สพฺพคุณปฏินฺยํทิตํ อันประดับด้วยคุณทั้งปวงมีทศพลยาณและเวสารชฺชยาณ ๔
 เป็นต้น อรุณคฺคฺมเน ในกาลเป็นที่ขึ้นไปแห่งอรุณ สดตฺตสฺตดาหํ ยังทรงสัปดาห
 เจต วิตินาเมตฺวา ให้น้อมไปล่วงวิเศษแล้ว โพธิมณฺฑํ ที่ควงแห่งไม้โพธิ์ นิสินฺโน
 ประทับนั่งแล้ว อชฺปาลนิโครธฺมุเล ที่โคนแห่งต้นอชฺปาลนิโครธ สดตฺตาเห ใน
 สัปดาห อฏฺฐเม ที่แปด อาปชฺชมาโน ทรงถึงท้าวอยู่ (ปุคฺคฺลสฺส) อปฺโปสุสฺสูกตํ

ซึ่งความที่แห่งบุคคล ผู้มีความชวนชวายน้อย **ธมฺมคฺคฺกิริตา**ปัจจเวกฺขเณน ด้วย
 การพิจารณาซึ่งความที่แห่งธรรมเป็นสภาพลุ่มลึก **ทสฺสทสฺสมหาพฺรหฺมปริวารเณ**
สทฺมปติพฺรหฺมณา อายาจิตธมฺมเทสโห ผู้มีพระธรรมเทศนา อันพรหมชื่อว่าสทฺมปติ
 ผู้มีมหาพรหมหมื่นหนึ่งเป็นประมาณเป็นบริวาร ทูลวิงวอนแล้ว **โอลเกตฺวา**ทรงตรวจ
 ดูแล้ว **โลกํ** ซึ่งโลก **พฺพุทฺจกฺขณา** ด้วยจักขุของพระพุทฺธเจ้า **อชฺเชสฺสนํ** ทรงยังคำเชื่อ
 เชิญ **พฺรหฺมโห** ของพรหม **อิทฺวาเสตฺวา** ให้อยู่ทับแล้ว **โอลเกนโตะ** ทรงตรวจดูอยู่
 อิติ ว่า “อหํ อ.เรา **เทเสยฺยํ** ฟังแสดง **ธมฺมํ** ซึ่งธรรม **ปจฺฉํ** ครั้งแรก **กสฺส หุ โข**
แกไครหนอแล” อิติ ดังนี้ **ณตฺวา** ทรงทราบแล้ว **อาพารุทฺทกาณํ** กาลกตภาวํ ซึ่ง
 ความที่แห่งดาบสชื่อว่าอาพาระและดาบสชื่อว่าอุททกะ เป็นผู้มีโอกาสอันกระทำแล้ว
อนุสฺสริตฺวา ทรงระลึกถึงแล้ว **ปญฺจวคฺคิยาณํ** ภิက္ขุณฺ्हํ **พฺพุทฺการตํ** ซึ่งความที่แห่ง
 ภิက္ขุ ท. ผู้มีอยู่ในพวกห้า เป็นผู้มียุประการมาก **อญฺจาย** เสด็จขึ้นแล้ว **อาสนา** จาก
 อาสนะ **คจฺจนโตะ** เสด็จไปอยู่ **กาสิปฺุริ** สู่เมืองชื่อว่ากาสิ **มณฺุเตตฺวา** ทรงสนทนา
 แล้ว **สทฺธิ** กับ **อาชีวเกน** ด้วยอาชีวก **อุปเกน** ชื่อว่าอุปกะ **อนุตรามคฺเค** ใน
 ระหว่างแห่งหนทาง **ปตฺวา** เสด็จถึงแล้ว **วสนฺภูจฺาณํ** ซึ่งที่เป็นที่อยู่ ภิက္ขุณฺ्हํ ของภิက္ขุ
 ท. **ปญฺจวคฺคิยาณํ** ผู้มีอยู่ในพวกห้า **มิตทาเย** ในป่าเป็นที่ให้อภัยแก่เนื้อ **อิสิปตเน**
 ชื่อว่าอิสิปตนะ **อาสาพฺหฺพฺุณฺณมิตฺวาเส** ในวันแห่งดิถีเป็นที่เต็มด้วยดาวชื่อว่า
 อาสาพหะ **เต (ภิက္ขุ)** ทรงยังภิက္ขุ ท. เหล่านั้น **สมฺุทาจรนฺุเต** ผู้ประพุดิร้องเรียกอยู่
สมฺุทาจเรณ ด้วยการประพุดิร้องเรียก **อนฺุจฺจวิเกน** อันไม่เหมาะสม
สญฺญาเปตฺวา ให้อุพร้อมแล้ว **อญฺจารสพฺรหฺมโกฏฺิโย** ทรงยังโกฏฺิแห่งพรหมสิบแปด
 ท. **อญฺญาโกณฺุทญฺญปฺมุเข** มีพระอัญญาโกณฺุทญฺญะเป็นประมุข **ปาเยนโตะ** ให้
 ดื่มอยู่ **อมตปานํ** ซึ่งน้ำอันบุคคลพึงดื่มชื่อว่าอมตะ **ธมฺมจกฺกํ** ทรงยังจักรคือธรรม
ปวตฺเตตฺวา ให้เป็นไปทั่วแล้ว **ปวตฺติตปวรธมฺมจกฺโก** ผู้มีจักรคือธรรมอันประเสริฐ
 อันทรงให้เป็นไปทั่วแล้ว **เต ภิက္ขุ** ทรงยังภิက္ขุ ท. เหล่านั้น **สพฺเพปิ** แม้ทั้งปวง
ปตฺติจฺาเปตฺวา ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว **อรหตฺเต** ในความเป็นแห่งพระอรหันต์ **ปญฺจมิยํ**
(ดิถี) ในดิถี ที่ห้า **ปฺกฺขสฺส** แห่งปักข์ **ทิสฺวา** ทรงเห็นแล้ว **อุปฺนิสฺสยสมฺุปตฺติ**
 ซึ่งความถึงพร้อมด้วยอุปนิสฺย **กฺุลปฺุตตสฺส** แห่งกฺุลบุตร **ยสฺสสฺ** ชื่อว่ายสะ **ตํทิวสํ**
 เอว ในวันนั้นนั้นเทียว **ปฺกฺโกสิตฺวา** ตรัสเรียกแล้ว **ตํ (ยสํ)** ซึ่งยสะนั้น **รตฺติภาเค**
นิพฺพิทฺติตฺวา เคหํ **ปฺหาย** นิกฺขมณฺุตํ ผู้เปื้อนหายแล้ว ละแล้ว ซึ่งเรือน ออกไปอยู่

ในส่วนแห่งราตรี (วจนเณ) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า “ยส ดูก่อนยสะ (ตุ) อ.เชอ เอหิจงมา” อิติ ดังนี้ (ตุ ยส) ทรงยังยสะนั้น ปาเปตวา ให้บรรลุแล้ว โสตาปัตติผล ซึ่งโสตาปัตติผล ตสุมิ เอว รตติภาเค ในส่วนแห่งราตรีนั้นนั้นเทียว ปาเปตวา ให้บรรลุแล้ว อรหตุติ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ปุนทิวเส ในวันรุ่งขึ้น จตุ-ปญญาสชเน ทรงยังชนห้าสิบสี่ท. สหายเก ผู้เป็นสหาย ตสฺส (ยสสฺส) ของพระยสะ นั้น อปเรปิ แม่เหล่าอื่นอีก ปพฺพาเชตวา ให้บวชแล้ว เอหิกฺกขุปพฺพชฺชาย ด้วย เอหิกฺกขุบรรพชา ปาเปสิ ให้บรรลุแล้ว อรหตุติ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ฯ

ความพิสดารว่า พระศาสดาของพวกเรา เป็นพราหมณ์กุมารชื่อว่าสุเมธ ในนคร ชื่อว่าอมรวดี ในที่สุดแห่งสี่องไขยกกับอีกแสนกัปแต่ภัทรกัปนี้ ถึงความสำเร็จ ศิลปะทุกอย่าง บริจาคทรัพย์หลายโกฏิ ในกาลที่มารดาบิดาเสียชีวิตไป แล้วบวช เป็นฤๅษี อยู่ในป่าหิมพานต์ ทำฌานและอภิฌญาให้บังเกิด ขณะเดินทางไปทาง อากาศ ก็เห็นหนทางที่ชาวบ้านช่วยกันทำความสะอาด เพื่อประโยชน์แก่การ เสด็จเข้าไปยังอมรวดีนคร จากสุทัสสนวิหาร ของพระศตพลพระนามว่าที่ปังกร ถือเอาที่แห่งหนึ่งแม่ด้วยตนเอง, เมื่อหนทางนั้น ยังไม่เสร็จนั้นแหละ, ก็ทำตัวเองให้ เป็นสะพานเพื่อพระศาสดาผู้เสด็จมาถึงแล้ว ลาดแผ่นหนังเสื่อเหลืองบนเปือกตม แล้วนอน ด้วยความประสงค์ว่า “พระศาสดาพร้อมหมู่สาวก ไม่เหยียบเปือกตม เหยียบเราจึงไปเกิด” พอพระพุทธเจ้า(พระนามว่าที่ปังกร)ทอดพระเนตรเท่านั้น ก็ ทรงพยากรณ์ว่า “บุรุษนั้น ผู้เป็นหน่อเนื้อพระพุทธเจ้า จักเป็นพระพุทธเจ้าพระนาม ว่าโคดม ในกาลสิ้นสุดแห่งสี่องไขยกกับอีกแสนกัปในอนาคตกาล” ในกาลต่อมา แห่งพระศาสดานั้น ก็ได้รับพยากรณ์ในสำนักของพระพุทธเจ้าอีก ๒๓ พระองค์ เหล่านี้ ผู้ทรงอุบัติขึ้นทำให้โลกสว่าง ดังนี้คือ พระพุทธเจ้าพระนามว่าโกณฑัญญะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าสุมิงคละ พระพุทธเจ้าพระนามว่าสุมนะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าเวตตะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าโสภิตะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าอโนมทัสสี พระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมะ พระพุทธเจ้าพระนามว่านารทะ พระพุทธเจ้าพระนาม ว่าปทุมุตตระ พระพุทธเจ้าพระนามว่าสุเมธะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าสุชาตะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าปิยทัสสี พระพุทธเจ้าพระนามว่าอัทธทัสสี พระพุทธเจ้าพระนามว่าธัมมทัสสี พระพุทธเจ้าพระนามว่าสิทธัตถะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าติสสะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าปุสสะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี พระพุทธเจ้าพระนาม

ว่าสีขี พระพุทธเจ้าพระนามว่าเวสสภู พระพุทธเจ้าพระนามว่ากกุสันธะ พระพุทธเจ้าพระนามว่าโกณฑกมนะ พระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ” ทรงบำเพ็ญบารมี ๓๐ ถัวน คือ “บารมี ๑๐ อุปบารมี ๑๐ ปรมัตถบารมี ๑๐” ทรงดำรงอยู่ในอัตภาพของพระเวสสันดรให้มหาทานที่เป็นเหตุให้แผ่นดินหวั่นไหวถึง ๗ ครั้ง บริจาคบุตรและภรรยา ในเวลาที่หมดอายุ ไปบังเกิดในภพดุสิต ดำรงอยู่ที่นั่นจนถึงอายุขัย, เมื่อเหล่าเทวดา ในหนึ่งหมื่นจักรวาลประชุมกันกราบทูลว่า

“ข้าแต่พระมหาวิระ กาลนี้ เป็นกาลของพระองค์, ขอพระองค์
อุบัติขึ้นแล้วในพระครรภ์ของพระมารดา ทำชาวโลกพร้อม
ทั้งเทวโลกให้ข้ามอยู่ จงตรัสรู้ธรรมอันเป็นเครื่องบรรลุมตะ
เถิด” ดังนี้,

ทรงตรวจดูมหาวิโลกนะ ๕ อย่าง ทรงเคลื่อนจากภพดุสิต ถือเอาปฏิสนธิในศากยราช
ตระกูล ผู้ที่เหล่าพระญาติทรงบำเรออยู่ด้วยสมบัติอันใหญ่ในราชตระกูลนั้น ทรงถึง
ความเป็นหนุ่มผู้เจริญตามลำดับ ทรงเสวยรัชสิริในปราสาททั้ง ๓ ที่เหมาะสมกับฤดู
ทั้ง ๓ เหมือนสิริในเทวโลก ทรงเห็นเทวทูต ๓ กล่าวคือ คนแก่ คนเจ็บ และคนตาย
ตามลำดับ ในสมัยเป็นที่เสด็จไปเพื่อทรงกริษาในพระอุทยาน เกิดความสังเวช แล้ว
เสด็จกลับ ทรงเห็นบรรพชิตในวาระที่ ๔ ทำความชอบใจให้เกิดขึ้นในการบวชว่า “การ
บวช เป็นคุณชาติทำประโยชน์ให้สำเร็จ” ดังนี้ เสด็จไปสู่อุทยาน ใช้เวลาทั้งวันให้หมด
ไปในพระอุทยานนั้น ประทับนั่งที่ริมฝั่งสระโบกขรณีที่เป็นมงคล ผู้ที่เทพบุตรชื่อว่า
วิสสุกรรมผู้ถือเอาเพศช่างกลบมาทั้งประดับทั้งตกแต่งแล้ว ทรงสดับข่าวสาส์นการ
ประสูติของพระราหุลกุมาร ทรงทราบว่าคุณมารักในบุตรเป็นสภาพมีกำลัง ทรงดำริว่า
“เครื่องผูกนี้ จะไม่ผูก ตราบใจ, เราจักตัดตรานั้นนั่นแหละ” ดังนี้ เมื่อเสด็จเข้าไปสู่
เมืองในเวลาเย็น ทรงสดับคาถานี้ ที่พระนางกิสาคีมีผู้เป็นพระธิดาของพระเจ้าอา
ตรัสว่า

“พระสิทธัตถะนี้ ผู้เช่นนี้ เป็นพระโอรสของพระมารดาใจ,
พระมารดานั้น ดับแล้ว เป็นแน่แท้, พระสิทธัตถะนี้ ผู้เช่นนี้
เป็นพระโอรสของพระบิดาใจ, พระบิดานั้น ดับแล้ว เป็นแน่แท้,
พระสิทธัตถะนี้ ผู้เช่นนี้ เป็นพระสวามีของหญิงใจ, หญิงนั้น
เป็นผู้ดับแล้ว เป็นแน่แท้” ดังนี้

ทรงดำริว่า “เราถูกพระนางกิสาคอตมิให้ไต่ยินบหวาดับแล้ว” ดังนี้ ทรงเปลื้องแล้ว มุกดาหารจากพระศอ ทรงส่งให้พระนางกิสาคอตมินั้น เสด็จเข้าไปสู่ห้องของพระองค์ ประทับนั่งบนที่บรรทมอันเป็นสิริ ทรงเห็นความวิปลาของเหล่านางนักฟ้อนผู้เข้าถึงความหลับ ทรงมีพระหทัยเบื่อหน่าย ปลุกนายฉันทะให้ลุกขึ้น ให้นำม้ากัณถกะมา เสด็จขึ้นสู่ม้ากัณถกะ มีนายฉันทะเป็นสหาย มีเทวดาในหนึ่งหมื่นจักรวาลแวดล้อม เสด็จออกมหาภิเนษกรมณณ์ ผนวชที่ฝั่งแม่น้ำอนา มาแล้วเสด็จไปยังเมืองราชคฤห์ตาม ลำดับ เสด็จเที่ยวไปในเมืองราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต ประทับนั่งที่เงื่อมเขาปัทมทวะ ผู้ที่พระราชอาชญาเป็นใหญ่ในแคว้นมคธทรงเชื่อเชิญด้วยราชสมบัติ ทรงห้ามราชสมบัติ นั้น ผู้รับปฏิญญาพระราชานั้นเพื่อที่จะเสด็จมายังแคว้นของพระองค์เมื่อบรรลุประ สัพพัญญุตญาณแล้ว เสด็จเข้าไปหาอาหารดาบสและอุททกดาบส ไม่ทรงพอพระทัย คุณวิเศษที่ได้บรรลู่ในสำนักของดาบสทั้งสองเหล่านั้น ทรงเริ่มตั้งความเพียรใหญ่ ลึ้น ๖ ปี ทรงเสวยข้าวปายาสที่นางสุชาดาทรงถวายแต่เช้าตรู่ในวันเพ็ญเดือน ๖ ทรง ลอยถาดทองคำ ในแม่น้ำเนรัญชรา ใช้เวลาทั้งวันให้ผ่านไปด้วยสมบัติต่างๆ ที่ชฎู แห่งป่าใหญ่ ที่ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ทรงรับหญ้าที่โสติยะพราหมณ์ถวายในเวลาเย็น ผู้มีพระคุณที่พญานาคชื่อว่ากาพะชมเซยแล้ว เสด็จขึ้นสู่ควงไม้โพธิ์ ทรงลาดหญ้าทั้ง หลาย ทรงทำปฏิญญาว่า “จิตของเราจักไม่หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่เข้าไป ยึดมั่น ตราบใด, เราจักไม่ทำลายบัลลังก์นี้ ตราบนั้น” ดังนี้ มีพระพักตร์ต่อทิศตะวันออก ประทับนั่ง, เมื่อพระอาทิตย์ยังไม่อัสดงคตนั้นแหละ, ทรงกำจัดมารและกำลังพล ของมารเสียได้ ทรงบรรลุปุพเพนิวาสญาณในปฐมยาม จุตูปปาตญาณในมัชฌิมยาม ทรงยังพระญาณให้หยั่งลงในปัจจุการในตอนท้ายของปัจจุณิมยาม ทรงแทงตลอด พระสัพพัญญุตญาณที่ประดับด้วยพระคุณทั้งปวงมีทศพลญาณและเวสารัชชญาณ ๔ เป็นต้นในเวลาอรุณขึ้น ทรงใช้เวลา ๗ สัปดาห์ให้ผ่านไปที่ควงไม้โพธิ์ ประทับนั่งที่ โคนต้นขอชปาลนิโครธในสัปดาห์ที่ ๘ ทรงถึงความเป็นผู้มีความขวนขวายน้อยด้วยการ พิจารณาความที่ธรรมเป็นสภาพลุ่มลึก ทรงมีพระธรรมเทศนาที่ทำวสหมมติพรหม ผู้มีทำวมหาพรหมหนึ่งหมื่นเป็นบริวารทูลวิงวอน ทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักขุ แล้วทรงรับคำเชื่อเชิญของพรหม ทรงตรวจดูว่า “เราพึงแสดงธรรมครั้งแรกแก่ใคร ก่อนดีหนอ” ทรงทราบว่อาหารดาบสและอุททกดาบสเสียชีวิตแล้ว ทรงระลึกถึงว่า ภิกษุปัญจวัคคีย์เป็นผู้มีอุปการะมาก เสด็จลุกขึ้นจากอาสนะ เสด็จไปเมืองกาสิ ใน

ระหว่างทางทรงสนทนากับอาชีวกชื่อว่าอุปกะ เสด็จถึงที่อยู่ของภิกษุกลุ่มปัญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ในวันเพ็ญเดือน ๘ ทำให้ภิกษุเหล่านั้นผู้กำลังประพฤติ ร้องเรียกด้วยคำที่ไม่เหมาะสมให้เข้าใจ ทรงทำให้พรหม ๑๘ โกฏิมีพระอัญญา- โภจนัตถุญะเป็นประมุขให้ตีมน้ำอมฤต ทรงหมุนธรรมจักรให้เป็นไป ผู้มีธรรมจักรที่ ประเสริฐที่ทรงให้เป็นไปแล้ว ทรงทำภิกษุเหล่านั้นแม่ทั้งหมดให้ตั้งอยู่ในพระอรหัต แล้ว ในดิถีที่ ๕ แห่งปักข์ ทรงเห็นความถึงพร้อมแห่งอุปนิสัยของยสกุลบุตรในวันนั้น นั้นแหละ ตรัสเรียกยสกุลบุตรนั้นผู้เปื้อนหน้าย ละทิ้งบ้านเรือน ออกไปอยู่ในส่วนแห่ง ราชตรี ด้วยพระดำรัสว่า “ดูก่อนยสะ เธอจงมา” ดังนี้ ทรงทำให้ยสกุลบุตรนั้นบรรลุโสดา- ปัตติผล แล้วให้บรรลุพระอรหัตในส่วนแห่งราชตรีนั้นนั้นแหละ ในวันรุ่งขึ้น ทรงช่วยชน ๕๔ คนผู้เป็นเพื่อนของยสกุลบุตรนั้นแม่เหล่าอื่นอีกให้บวชด้วยเอหิภิกขุบรรพชา แล้ว ทำให้บรรลุพระอรหัต

หิศัพท วิตถารโชตกะ สตุถา เหตุกัตตาใน ปาเปสิจฺ อาชยาตบพเหตุกัตตฺวาจาก อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน สตุถา อิโต วิเสสณะของ ภาททุกปฺโตจฺ อปาทานใน กปฺป- สตสทสฺสาธิกานํ จตฺตุนฺ อสงฺเขยฺยานํ กปฺปสตสทสฺสาธิกานํ กิตฺติ จตฺตุนฺ กิตฺติ วิเสสณะ ของ อสงฺเขยฺยานํ สามีสัมพันธะใน มตฺตเกจฺ กาลสัตตมฺมีใน หุตฺวา อมฺรวตฺตีนคเร วิสยาธาระใน สุมะโร นามศัพทํ สัญญาโชตกะเข้ากับ สุมะโรจฺ วิเสสณะของ พุราหมณ- กุมาโรจฺ วิกตีกัตตาใน หุตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺโต สพฺพสิปฺปานํ สามีสัมพันธะ ใน นิปฺพตฺตฺจฺ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปตฺโตจฺ วิเสสณะของ สตุถา มาตาปิตฺตุนํ สามีสัม- พันธะใน อจฺเจยนจฺ ตติยากาลสัตตมฺมีใน ปริจฺจชิตฺวา อเนกโกฏฺสิสงฺขยฺ วิเสสณะของ ชนจฺ อวฺตตกัมมะใน ปริจฺจชิตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปพฺพชิตฺวา อิสิปฺพชฺชํ กิริยา- วิเสสณะใน ปพฺพชิตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน วสนฺโต หิมวฺนเต วิสยาธาระใน วสนฺโตจฺ อัมภันตฺรกิริยาของ สตุถา ฆานาภิกฺขุญาโย การิตกัมมะใน นิพฺพตฺเตตฺวาจฺ ปุพฺพกาล- กิริยาใน คจฺฉนฺโต อากาเสน ตติยาวิเสสณะใน คจฺฉนฺโตจฺ อัมภันตฺรกิริยาของ สตุถา ปุคฺคเลน อนภิตกัตตาใน โสธียมานํ ที่ปงฺกรทสพฺลสฺส สามีสัมพันธะใน ปวิสฺนตฺถาย สฺทสฺสนวิหฺารโต อปาทานใน อมฺรวตฺตีนครจฺ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปวิสฺนตฺถายจฺ สัมปทานใน โสธียมานจฺ วิเสสณะของ มคฺคจฺ อวฺตตกัมมะใน ทิสฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน คเหตุวา อปีศัพทํ อเปกชฺตถะเข้ากับ สยจฺ ภาระใน คเหตุวา เอกํ วิเสสณะของ ปเทสจฺ อวฺตตกัมมะใน คเหตุวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา,

ตสมิ วิเสสณะของ มคเคจ ลักขณะใน อนิน္ณูจิตจ ลักขณกิริยา เอวคัพท อวชารณะเข้ากับ อนิน္ณูจิต, อาคตสส วิเสสณะของ สตถุโนจ สัมปทานใน กตวา อตตทาน อวุตตกัมมะใน กตวา เสตุ วิกตีกัมมะใน กตวาจ กิริยาวิเสสณะใน อตถริตวา อชินิจมม อวุตตกัมมะใน อตถริตวา กลเล วิสยาชาระใน อตถริตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน นิปนโน “สตถา สุททกัตตาใน คจจตุจ อาชยาตบทกัตตวาจก สสาวกสงโฆ วิเสสณะของ สตถา กลล อวุตตกัมมะใน อนนุกมิตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อกุกมโนโต ม อวุตตกัมมะใน อกุกมโนโตจ อัมภันตริกิริยาของ สตถา” อิตคัพท สรรูปะใน อาสายจ กระณะใน นิปนโนจ วิเสสณะของ สตถา สตถารา อนนิกิตกัตตาใน พุยาโกโต เอวคัพท อวชารณะ เข้ากับ ทิสวาจ ปุพพกาลกิริยาใน พุยาโกโต “พุทฺธงฺกุโร กิติ เอโส กิติ วิเสสณะของ ปุริโสจ สุททกัตตาใน ภวิสฺสติจ อาชยาตบทกัตตวาจก อนาคเต กาลสัตตมิมิใน พุทฺโธ กปฺปสตสทสฺสาธิกาณ กิติ จตฺตุนฺ กิติ วิเสสณะของ อสงฺเขยฺยานจ สามีสัมพันธะใน ปริโยสาเนจ กาลสัตตมิมิใน พุทฺโธ นามคัพท สัญญาชิตกะเข้ากับ โคตโมจ วิเสสณะของ พุทฺโธจ วิกตีกัตตาใน ภวิสฺสติ” อิตคัพท อาการะใน พุยาโกโตจ วิเสสณะของ สตถา ตสส วิเสสณะของ สตถุโนจ สามีสัมพันธะใน อปรภาเคจ กาลสัตตมิมิใน ลทฺธ- “โกณฑญฺเฒ สุมงฺคโล สุมโน เรวโต โสภิตอ โนมทสฺสี ปทฺโม นารโท ปทฺมุตฺโตโร สุมะโร สุชาโต ปิยทสฺสี อตถทสฺสี ฌมมทสฺสี สิทฺชตฺโต ทิสฺโส ปุสฺโส วิปสฺสี สิขี เวสฺสภู กุกฺสนฺโธ โจนาคมโน กสฺสโป สรรูปะใน อิติ จคัพท ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ โทณฑญฺเฒ สุมงฺคโล สุมโน เรวโต โสภิตอ โนมทสฺสี ปทฺโม นารโท ปทฺมุตฺโตโร สุมะโร สุชาโต ปิยทสฺสี อตถทสฺสี ฌมมทสฺสี สิทฺชตฺโต ทิสฺโส ปุสฺโส วิปสฺสี สิขี เวสฺสภู กุกฺสนฺโธ โจนาคมโน และ กสฺสโป” อิตคัพท สรรูปะใน เตวีสติยา พุทฺธาน โลกั การิตกัมมะใน โอภาเสตวาจ สมานกาลกิริยาใน อุปปนฺนान อปีคัพท อเปกชัตถะเข้ากับ อิมะส อูปฺนฺนान กิติ อิมะส กิติ เตวีสติยา กิติ วิเสสณะของ พุทฺธานจ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกจ วิสยาชาระ ใน ลทฺธพฺยากรโณจ วิเสสณะของ สตถา “ทส ปารมีย ทส อูปปารมีย ทส ปรมตฺต- ปารมีย” สรรูปะใน อิติจ คัพท สรรูปะใน สมตีสปารมียจการิตกัมมะใน ปุเรตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน จิตเว สุตฺตนาตฺตภาเว วิสยาชาระใน จิตจ วิเสสณะของ สตถา สุตตทกฺขตฺตจ กิริยาวิเสสณะใน ปจวีกมฺปนานจ วิเสสณะของ มหาทานานจ อวุตตกัมมะ ใน ทตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ปริจจชิตวา ปุตฺตทาร์ อวุตตกัมมะใน ปริจจชิตวาจ

ปุพพกาลกิริยาใน นิพพุตติตฺวา อายุปริโยसानเ กาลสัตตมึใน นิพพุตติตฺวา ตฺสิตฺปุเร
 วิสยาธาระใน นิพพุตติตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน จตฺวา ตตฺถ วิเสสณะของ ตฺสิตฺปุเรฯ
 วิสยาธาระใน จตฺวา ยาวตายุํ อัจจันตสังโยคะใน จตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
 วิโลเกตฺวา ทสสทฺสจกฺกวาทเวตฺตาหิ อนภิทกัตฺตาใน วุตฺเต สนฺนิปตติตฺวา
 ปุพพกาลกิริยาใน วุตฺเต

“มหาวิร อาลปะนะ อัย วิเสสณะของ กาโลจฺ สุทฺธกัตฺตาใน
 โหติจฺ อาขยาตบทกัตฺตฺวาจกฺ กาโล วิกติกัตฺตาใน โหติ เต
 สามีสัมพันธะใน กาโล, ตฺวํ สุทฺธกัตฺตาใน พุชฺฌสฺสุจฺ อาขยาต-
 บทกัตฺตฺวาจกฺ อุปฺปชฺช ปุพพกาลกิริยาใน ตารยฺนฺโต มาตฺตฺกฺจฺฉิยํ
 วิสยาธาระใน อุปฺปชฺช สทฺเวกํ วิเสสณะของ โลกํจฺ การิตกัมมะ
 ใน ตารยฺนฺโตจฺ อัมภันตฺรกิริยาของ ตฺวํ อมตํ สัมปาปุณฺณิย-
 กัมมะใน ปทํจฺ วิเสสณะของ ฌมมํจฺ อวุตตกัมมะใน พุชฺฌสฺสุจฺ”
 อิตฺตํ สฺรูปะใน วจเน

วจเน ลักษณะใน วุตฺเตจฺ ลักษณะกิริยา, ปญฺจ วิเสสณะของ มหาวิโลกนานิจฺ อวุตตกัมมะ
 ใน วิโลเกตฺวาจฺ ปุพพกาลกิริยาใน จฺโต ตโต วิเสสณะของ ตฺสิตฺปุโรจฺ อปาทานใน
 จฺโตจฺ วิเสสณะของ สตฺถา สกฺยราชกุเล วิสยาธาระใน คเหตุวา ปฏิสนฺธิ อวุตตกัมมะ
 ใน คเหตุวาจฺ ปุพพกาลกิริยาใน ปริจาริยมาโน ฉาตีหิ อนภิทกัตฺตาใน ปริจาริยมาโน
 ตตฺถ วิเสสณะของ ราชกุเลจฺ วิสยาธาระใน ปริจาริยมาโน มหาสมฺปตฺติยา ภาระใน
 ปริจาริยมาโนจฺ อัมภันตฺรกิริยาของ สตฺถา อนุกฺกเมน ตติยาวิเสสณะใน ปตฺวา ภาทฺร-
 โยพฺพนํ สัมปาปุณฺณิยกัมมะใน ปตฺวาจฺ ปุพพกาลกิริยาใน อนุกฺวานฺโต ตินฺถณํ วิเสสณะ
 ของ อุตฺตฺนํจฺ สัมปทานใน อนฺจฺฉวิเกสฺจฺ กิตฺติ ตีสฺส กิตฺติ วิเสสณะของ ปาสาทฺสจฺ วิสยา-
 ธาระใน อนุกฺวานฺโต ทเวโลกสิริ อุมมาวิเสสณะของ ราชสิริ วิยตฺตํ อุมมาไซตกะ
 เข้ากับ ทเวโลกสิริ ราชสิริ อวุตตกัมมะใน อนุกฺวานฺโตจฺ อัมภันตฺรกิริยาของ สตฺถา
 อุตฺตฺนํกัปปาย สัมปทานใน คมนสมเยจฺ กาลสัตตมึใน ทิสฺวา อนุกฺกเมน ตติยาวิเสสณะ
 ใน ทิสฺวา ชินฺถณพฺยาธิมตสงฺขาเต กิตฺติ ตโย กิตฺติ วิเสสณะของ ทเวทฺเตจฺ อวุตตกัมมะใน
 ทิสฺวาจฺ ปุพพกาลกิริยาใน นิวตฺติตฺวา สมฺฆาตสัเวโค วิเสสณะของ สตฺถา นิวตฺติตฺวา
 ปุพพกาลกิริยาใน ทิสฺวา จตฺตฺถวาเร กาลสัตตมึใน ทิสฺวา ปพฺพชิตํ อวุตตกัมมะใน
 ทิสฺวาจฺ ปุพพกาลกิริยาใน อุปฺปาเทตฺวา “ปพฺพชฺชา สุทฺธกัตฺตาใน โหติจฺ อาขยาตบท

กัตตฺวาจก สาธุ วิกตีกัตตานิ โหติ” อิตติศัพท์ สรุปะไน รุจี ปุพพชฺชชาย วิสยาธาระไน รุจีจ การิตกัมมะไน อุปปาเทตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาไน คนฺตฺวา อุยฺยานํ สัมปาปฺณียกัมมะไน คนฺตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาไน เขเปตฺวา ตตฺถ วิเสสณะของ อุยฺยานะจ วิสยาธาระไน เขเปตฺวา ทิวสํ การิตกัมมะไน เขเปตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาไน นิสินฺโน มงฺคฺลโปกฺขรณตีเร วิสยาธาระไน นิสินฺโนจ วิเสสณะของ สตฺถา กปฺปกเวสํ อวฺตตกัมมะไน คเหตุวฺจจ ปุพพกาลกิริยาไน อากเตนจ วิเสสณะของ วิสสุกมฺมฺนาจ สัณฺญาวิเสสณะของ เทวปฺตฺเตนจ อนภิทกัตตานิ อลงฺกตปฺฏิยตฺโตจ วิเสสณะของ สตฺถา ราหุลกุมารสฺส สามีสัมพันธะไน ชาตสาสนจ อวฺตตกัมมะไน สุตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาไน ฌตฺวา ปฺตฺตฺตฺสึเนหสฺส ภาวาทิสัมพันธะไน พลวภาวจ อวฺตตกัมมะไน ฌตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาไน จินฺเตตฺวา “อิทํ วิเสสณะของ พนฺธจจ สฺุทฺธกัตตานิ พนฺธติจ อาชยตบทกัตตฺวาจก ยาวศัพฺทํ ปฺริจเจทฺถนตฺถะ นศัพฺทํ ปฺฏิเสธะไน พนฺธติ, อหํ สฺุทฺธกัตตานิ จินฺทิสฺสามิจจ อาชยตบทกัตตฺวาจก เอวศัพฺทํ อวฺชารณะเข้ากัปตฺวาจจ ศัพฺทํ ปฺริจเจทฺถนตฺถะ” อิตติศัพท์ อาการะไน จินฺเตตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาไน ปวิสฺนฺโต สายํ กาลสัตตมึไน ปวิสฺนฺโต นครํ สัมปาปฺณียกัมมะไน ปวิสฺนฺโตจ อัมภันตฺร-กิริยาของ สตฺถา

“สา วิเสสณะของ มาตฺตาจ สฺุทฺธกัตตานิ นิพฺพุตฺตาจ กิตบทกัตตฺวาจก ฆฺนศัพฺทํ สังสยตฺถะ, อยํ กิตฺติ อีทิสฺส กิตฺติ วิเสสณะของ สิทฺทตฺโตจจ สฺุทฺธกัตตานิ โหติจ อาชยตบทกัตตฺวาจก ยสฺสา วิเสสณะของ มาตฺยาจ สามีสัมพันธะไน ปฺตฺโตจจ วิกตีกัตตานิ โหติ, สฺส วิเสสณะของ ปิตฺตาจ สฺุทฺธกัตตานิ นิพฺพุตฺโตจจ กิตบทกัตตฺวาจก ฆฺนศัพฺทํ สังสยตฺถะ, อยํ กิตฺติ อีทิสฺส กิตฺติ วิเสสณะของ สิทฺทตฺโตจจ สฺุทฺธกัตตานิ โหติจ อาชยตบทกัตตฺวาจก ยสฺส วิเสสณะของ ปิตฺโนจจ สามีสัมพันธะไน ปฺตฺโตจจ วิกตีกัตตานิ โหติ, สา วิเสสณะของ นารึจจ สฺุทฺธกัตตานิ นิพฺพุตฺตาจ กิตบทกัตตฺวาจก ฆฺนศัพฺทํ สังสยตฺถะ, อยํ กิตฺติ อีทิสฺส กิตฺติ วิเสสณะของ สิทฺทตฺโตจจ สฺุทฺธกัตตานิ โหติจ อาชยตบทกัตตฺวาจก ยสฺสา วิเสสณะของ นาริยาจ สามีสัมพันธะไน ปติจจ วิกตีกัตตานิ โหติ” อิตติศัพท์ สรุปะไน อิมํ คาถํ

นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ กิสาโคตมียาๆ วิเสสนะของ ปิตุจจาธิตายๆ อนภิตต-
 กัตตาใน ภาสิต์ๆ กิติ อิม กิติ วิเสสนะของ คาค์ๆ อุตตกัมมะใน สุตวาๆ ปุพพกาล-
 กิริยาใน จินฺเตตฺวา “อหิ สุทธกัตตาใน อมฺหิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิมาย วิเสสนะ
 ของ กิสาโคตมียาๆ อนภิตตกัตตาใน สาวิตฺโต นิพฺพุตฺปทํ อุตตกัมมะใน สาวิตฺโตๆ
 วิกตีกัตตาใน อมฺหิ” อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน โอมฺมุจิตฺวา
 คีวฺโต อปาทานใน โอมฺมุจิตฺวา มุตฺตอาหาริ อุตตกัมมะใน โอมฺมุจิตฺวาๆ ปุพพกาล-
 กิริยาใน เปเสตฺวา ตสฺสา วิเสสนะของ กิสาโคตมียาๆ สัมปทานใน เปเสตฺวาๆ
 ปุพพกาลกิริยาใน ปวิสิตฺวา อตฺตโน สามีสัมพันธะใน ภาวณิๆ สัมปทาปฺุณียกัมมะใน
 ปวิสิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิสินฺโน สิริสยเน วิสยาธาระใน นิสินฺโนๆ วิเสสนะของ
 สตฺถา นิตฺทูปคตานิ วิเสสนะของ นาฏกิตฺถินิๆ สามีสัมพันธะใน วิปฺปการิๆ อุตต-
 กัมมะใน ทิสฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิพฺพินฺททโยๆ วิเสสนะของ สตฺถา จนนํ
 การิตกัมมะใน อฺฎฺจาเปตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาหาราเปตฺวา กนฺถกํ สัมปทาปฺุณีย-
 กัมมะใน อาหาราเปตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อารฺุยฺห กนฺถกํ สัมปทาปฺุณียกัมมะใน
 อารฺุยฺหๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปรีวฺโต จนนฺสหาโย วิเสสนะของ สตฺถา ทสฺสทสฺส-
 จกฺกวาพเทวตาทิ อนภิตตกัตตาใน ปรีวฺโตๆ วิเสสนะของ สตฺถา มหาภินิกฺขมนํ กิริยา-
 วิเสสนะใน นิกฺขมิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปพฺพชิตฺวา อโนมานทีตีเร วิสยาธาระ
 ใน ปพฺพชิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คนฺตฺวา อนุกฺกเมน ตติยาวิเสสนะใน คนฺตฺวา
 ราชคหิ สัมปทาปฺุณียกัมมะใน คนฺตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จริตฺวา ตตฺถ วิเสสนะของ
 ราชคหะๆ วิสยาธาระใน จริตฺวา ปิณฺฑทาย สัมปทานใน จริตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน
 นิสินฺโน ปณฺทวปพฺพตปฺุภาเร วิสยาธาระใน นิสินฺโนๆ วิเสสนะของ สตฺถา
 มคฺชรณฺณา อนภิตตกัตตาใน นิมฺนฺตฺยมาโน รัชฺเชน กรณะใน นิมฺนฺตฺยมาโนๆ
 อํพกัณฺตรกิริยาของ สตฺถา ตํ วิเสสนะของ รัชฺชํ อุตตกัมมะใน ปฏิกฺขิปิตฺวาๆ
 ปุพพกาลกิริยาใน คหิต- สพฺพณฺณตุํ สัมปทาปฺุณียกัมมะใน ปตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยา
 ใน อาคมน- อตฺตโน สามีสัมพันธะใน วิชิตฺ์ๆ สัมปทาปฺุณียกัมมะใน อาคมนตฺถายๆ
 สัมปทานใน คหิต- เตน วิเสสนะของ รมฺณยาๆ อนภิตตกัตตาใน คหิตปฏฺิณฺโวยๆ
 วิเสสนะของ สตฺถา อาพาริ กิติ อฺุทฺทกํ กิติ อุตตกัมมะใน อฺุปสงฺกมิตฺวา จ สอง
 ศัพท์ ปทสมฺจยฺยตฺถะเข้ากับ อาพาริ และ อฺุทฺทกํ อฺุปสงฺกมิตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน
 อนลฺงฺกริตฺวา เตสฺ วิเสสนะของ ตาปฺสานํๆ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกๆ วิสยาธาระใน

อริศต- อริศตวิเสส อุตตกัมมะใน อนลงกริตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปทหิตวา
 ฉพพสุธานี อัจฉันตสังโยคะใน ปทหิตวา มหาปธาน อุตตกัมมะใน ปทหิตวาฯ
 ปุพพกาลกิริยาใน ปริภุชชิตวา วิสาขปุณณมีทิวเส กาลสัตตมมีใน ปาโต เอวคัพพ
 อวธารณะเข้ากับ ปาโตฯ กาลสัตตมมีใน ปริภุชชิตวา สุชาตยา อนภิตกัตตาใน
 ทินนุญ วิเสสณะของ ปายาสัง อุตตกัมมะใน ปริภุชชิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
 ปวาเหตุวา เนรมุชราย สัญญาวิเสสณะของ นทียาฯ วิสยาธาระใน ปวาเหตุวา
 สุวณณปาตี อุตตกัมมะใน ปวาเหตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วิดีนาเมตวา เนรมุชราย
 สัญญาวิเสสณะของ นทียาฯ สามีสัมพันธะใน ดีเรฯ วิสยาธาระใน มหาวนสณฺฑเฑฯ
 วิสยาธาระใน วิดีนาเมตวา นานาสมาปตฺตีหิ ภาระใน วิดีนาเมตวา ทิวสภาค์ การิต-
 กัมมะใน วิดีนาเมตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คเหตุวา สายณฺหสมเย กาลสัตตมมีใน
 คเหตุวา โสตุถิเยน อนภิตกัตตาใน ทินนุญ วิเสสณะของ ดิณฺญ อุตตกัมมะใน
 คเหตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อภิตถุต- กาเพน สัญญาวิเสสณะของ นาคราเชนฯ
 อนภิตกัตตาใน อภิตถุต- อภิตถุตคฺุโณ วิเสสณะของ สตุถา โพรหมณฺฑํ สัมปาปุณฺเญ-
 กัมมะใน อารุยฺหฯ ปุพพกาลกิริยาใน สนฺถริตวา ตินฺยานิ อุตตกัมมะใน สนฺถริตวาฯ
 ปุพพกาลกิริยาใน กตฺวา “อหํ สุทฺธกัตตาใน ภินฺทิสฺสามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 นคัพพํ ปฏฺิเสระใน ภินฺทิสฺสามิ ตาวคัพพํ ปริจเจหนตฺถะ อิมํ วิเสสณะของ ปลลฺงกํฯ
 อุตตกัมมะใน ภินฺทิสฺสามิ, จิตฺตํ สุทฺธกัตตาใน วิมุจฺจิสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 ยาวคัพพํ ปริจเจหนตฺถะ เม สามีสัมพันธะใน จิตฺตํ อนุปาทาย เหตุใน วิมุจฺจิสฺสติ
 อาสเวหิ อปาทานใน วิมุจฺจิสฺสติ นคัพพํ ปฏฺิเสระใน วิมุจฺจิสฺสติ” อิติคัพพํ สฺรุปะใน
 ปฏฺิณฺญํ อุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิสฺสีทิตฺวา ปฺรตฺถาภิมุโข วิเสสณะ
 ของ สตุถา นิสฺสีทิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วิชฺมิตฺวา, สุริเย ลักขณะใน อนตฺถงฺคมิเตฯ
 ลักขณกิริยา เอวคัพพํ อวธารณะเข้ากับ อนตฺถงฺคมิเต, มารพลํ อุตตกัมมะใน
 วิชฺมิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปตฺวา ปจฺมยามเม กาลสัตตมมีใน ปตฺวา ปุพฺเพนิวาสนาณํ
 สัมปาปุณฺเญกัมมะใน ปตฺวา มชฺฌิมยามเม กาลสัตตมมีใน ปตฺวา จุฑฺฐปฺปาตยาณํ
 สัมปาปุณฺเญกัมมะใน ปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน โอตฺวาเรตฺวา ปจฺฉิมยามาวสานเ
 กาลสัตตมมีใน โอตฺวาเรตฺวา ปจฺฉยาการเ วิสยาธาระใน โอตฺวาเรตฺวา ฌาณํ การิตกัมมะ
 ใน โอตฺวาเรตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปฏฺิวิชฺฌิตฺวา อรฺุณฺคฺุคฺุมนเ กาลสัตตมมีใน
 ปฏฺิวิชฺฌิตฺวา ทสพฺลจตุเวสารชฺชชาติสพฺพคฺุณฺปฏฺิมณฺฑิตํ วิเสสณะของ สพฺพณฺฑิตฺวาณํ

สัมปวาปฏินัยกัมมะใน ปฏิวิฐฐิตวาจ ปุพพกาลกิริยาใน วิดีนาเมตวา สตุตสตุตทาหิ
 การิตกัมมะใน วิดีนาเมตวา โพธิมณฺฑลเฑ วิสยาธาระใน วิดีนาเมตวาจ ปุพพกาล-
 กิริยาใน นิสินฺโน อฏฺฐจเม วิเสสณะของ สตุตทาเหจ กาลสัตตมีใน นิสินฺโน อชปา-
 นิโครธมฺมุเล วิสยาธาระใน นิสินฺโนจ วิเสสณะของ สตุตทา ฐมฺมคณฺภีรตาปจฺจเวกฺขณเณ
 ภาวะใน อาปชฺชมาโน ปุคฺคผลสฺส ภาวาหิสัมพันธะใน อปโปสฺสูกฺกตจฺจ สัมปวาปฏินัย-
 กัมมะใน อาปชฺชมาโนจ อัมภันตริกิริยาของ สตุตทา ทสสทสฺสมหาพฺรหฺมปริวาเรณ
 วิเสสณะของ สหฺมปติพฺรหฺมณาจ อนภินฺทิตกัตตาใน อายาจิต- อายาจิตฐมฺมเทสโน
 วิเสสณะของ สตุตทา พุทฺธจกฺขณาภาวะใน โอลเกตฺวา โลกํ อวุตตกัมมะใน โอลเกตฺวาจ
 ปุพพกาลกิริยาใน อธิวาเสตฺวา พฺรหฺมโน สามีสัมพันธะใน อชฺเชสฺสนํ การิตกัมมะใน
 อธิวาเสตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน โอลเกนฺโต “อหิ สฺพุทฺธกัตตาใน เทเสยฺยจฺจ อายยาต-
 บทกัตตฺวาจก กสฺส สัมปทานใน เทเสยฺย นุคัप्พทํ สังกปฺปัตถะ ไชคัप्พทํ วจนาลังการะ
 ปจฺจมี กิริยาวิเสสณะใน เทเสยฺย ฐมฺมํ อวุตตกัมมะใน เทเสยฺย” อิติคัप्พทํ อาการะ
 ใน โอลเกนฺโตจ อัมภันตริกิริยาของ สตุตทา อาพารุทฺทกาณํ ภาวาหิสัมพันธะใน
 กาลกตภาวจฺจ อวุตตกัมมะใน ฅตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อนุสฺสริตฺวา ปญฺจวคฺคิยานํ
 วิเสสณะของ ภิกฺขุณฺโณจ ภาวาหิสัมพันธะใน พหุปการตฺจ อวุตตกัมมะใน อนุสฺสริตฺวาจ
 ปุพพกาลกิริยาใน อฏฺฐจายจฺจ ปุพพกาลกิริยาใน คจฺจนฺโต อาสนา อปาทานใน อฏฺฐจาย
 กาสีปฺรู สัมปวาปฏินัยกัมมะใน คจฺจนฺโตจ อัมภันตริกิริยาของ สตุตทา อนตฺรามคฺเค
 วิสยาธาระใน มนฺเตตฺวา อุปเกณ สัญฺญาวิเสสณะของ อาชีวเกณจ สหิตถตติยาเข้ากับ
 สทฺธิจฺจ กิริยาสมวาเยใน มนฺเตตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ปตฺวา อาสาพหฺพญฺณณมีทิวเส
 กาลสัตตมีใน ปตฺวา อีสิปตเน สัญฺญาวิเสสณะของ มิคทาเยจ วิสยาธาระใน ปตฺวา
 ปญฺจวคฺคิยานํ วิเสสณะของ ภิกฺขุณฺโณจ สามีสัมพันธะใน วสนญฺจานจฺจ สัมปวาปฏินัยกัมมะ
 ใน ปตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน สญฺญาเปตฺวา เต วิเสสณะของ ภิกฺขุจฺจ การิตกัมมะใน
 สญฺญาเปตฺวา อนนฺจจฺจวิเกณ วิเสสณะของ สมุทาจारेณจ ภาวะใน สมุทาจเรณฺเตจ
 วิเสสณะของ ภิกฺขุ สญฺญาเปตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน ปาเยนฺโต อญฺญาโกณฺฑญฺญป-
 ปมุเช วิเสสณะของ อฏฺฐจารสพฺรหฺมโกฏิโยจ การิตกัมมะใน ปาเยนฺโต อมตปานํ
 อวุตตกัมมะใน ปาเยนฺโตจ อัมภันตริกิริยาของ สตุตทา ฐมฺมจกฺกํ การิตกัมมะใน
 ปวตฺเตตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน ปวตฺติต- ปวตฺติตปวรฐมฺมจกฺโก วิเสสณะของ สตุตทา
 ปญฺจมียํ วิเสสณะของ ติถียจฺจ กาลสัตตมีใน ปติญฺจาเปตฺวา ปกฺขสฺส สามีสัมพันธะ

ใน ปณจมียิ อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ สพุเพญ ก็ดี เต ก็ดี วิเสสณะของ ภิกขุชฎ การิตกัมมะใน ปติฏฐาเปตวา อรหตเต วิสยาธาระใน ปติฏฐาเปตวา ๆ ปุพพกาล- กิริยาใน ทิสฺวา เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ ตังทิวสัง ๆ ทุตียากาลสัตตมียิใน ทิสฺวา ยสฺส สัญญาวิเสสณะของ กุลปุตตสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อุปนีสฺสยสมปตตีฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปกุกุสิตฺวา ตัง วิเสสณะของ ยสัง อวุตตกัมมะใน ปกุกุสิตฺวา รตฺติภาเค กาลสัตตมียิใน นิภขมนนฺตํ นิพฺพินฺทิตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน ปหาย เคห์ อวุตตกัมมะใน ปหายฯ สมานกาลกิริยาใน นิภขมนนฺตํฯ วิเสสณะของ ยสํ “ยส อาลปนะ ตฺวํ สุทฺธกัตตาใน เอหิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก” อิติศัพท สฺรุปะใน วจเนนฯ ภาวะ ใน ปกุกุสิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปาเปตฺวา ตัง วิเสสณะของ ยสัง การิตกัมมะใน ปาเปตฺวา เอวศัพท อวธารณะเข้ากับ ตสมฺมิจ วิเสสณะของ รตฺติภาเคฯ กาลสัตตมียิ ใน ปาเปตฺวา โสตาปตฺติผลํ สัมปาปุณฺนียกัมมะใน ปาเปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปาเปตฺวา ปุนทิวเส กาลสัตตมียิใน ปาเปตฺวา อรหตฺตํ สัมปาปุณฺนียกัมมะใน ปาเปตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปพฺพาเซตฺวา อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ อปเรฯ วิเสสณะของ จตฺตฺพณฺณาสชเน ตสฺส วิเสสณะของ ยสฺสฯ สามีสัมพันธะใน สหายเกฯ วิเสสณะของ จตฺตฺพณฺณาสชเนฯ การิตกัมมะใน ปพฺพาเซตฺวา เอหิภิกขุปพฺพชฺชาย ภาวะใน ปพฺพาเซตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปาเปสิ อรหตฺตํ สัมปาปุณฺนียกัมมะใน ปาเปสิ ฯ

๔. เหว โลเก เอกสญฺญิจยา อรหนฺเตสฺสุ ชาเตสฺสุ, วุตถวสฺโส ปวาเรตฺวา “จรถ ภิกขเว จาริกนฺติ สญฺญิจภิกขุ ทิสาสฺส เปเสตฺวา สยํ อฺรุเวลล์ คจจนฺโต อนฺตรามคฺเค กปฺปาสิก- วนสญฺเฑ เทสิชเน ภาทฺทวคฺคิยกฺมาเร วินะสิ ฯ

เอหว โลเก เอกสญฺญิจยา อรหนฺเตสฺสุ ชาเตสฺสุ, (สตุถา) วุตถวสฺโส ปวาเรตฺวา “(ตุเม) จรถ ภิกขเว จาริกนฺติ (วจเนน) สญฺญิจภิกขุ ทิสาสฺส เปเสตฺวา สยํ อฺรุเวลล์ คจจนฺโต อนฺตรามคฺเค กปฺปาสิกวณสญฺเฑ เทสิชเน ภาทฺทวคฺคิยกฺมาเร วินะสิ ฯ

อรหนฺเตสฺสุ ครั้นเมื่อพระอรหันต์ ท. เอกสญฺญิจยา ๖๑ รูป ชาเตสฺสุ เกิดขึ้นแล้ว โลเก ในโลก เหว อย่างนี้, (สตุถา) อ.พระศาสดา วุตถวสฺโส ผู้มีกาลฝนอันทรงอยู่จำแล้ว ปวาเรตฺวา ทรงปวารณาแล้ว เปเสตฺวา ทรงส่งไปแล้ว สญฺญิจภิกขุ ซึ่งภิกษุ ๖๐ รูป ท. ทิสาสฺส ในทิศ ท. (วจเนน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุเม)

อ.เชอ ท. จรท จงเทียวไป จาริกิ สู้ที่จาริก” อิติ ดังนี้เป็นต้น **คจจนโต** เสด็จไปอยู่ อรุเวลล์ สู้อรุเวลา สยัม ด้วยพระองค์เอง วิเนสิ ทรงแนะนำแล้ว **ภททวคคิยกุมาร** ซึ่งกุมารผู้มีอยู่ในพวกอันเจริณ ท. **ตีสชเน** ผู้เป็นชน ๓๐ คน **กปฺปาสิกวนสนฺเท** ใน ชฎุแห่งป่าฝ้าย **อนฺตรามคฺเค** ในระหว่างแห่งหนทาง ฯ

เมื่อพระอรหันต์ทั้งหลาย ๖๑ รูปเกิดขึ้นในโลกอย่างนี้แล้ว, พระศาสดาผู้ประทับอยู่ จำพรรษา ทรงปวารณาแล้ว ทรงส่งภิกษุ ๖๐ รูปไปในทิศทั้งหลาย ด้วยพระดำรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเทียวไปสู้ที่จาริก” ดังนี้เป็นต้น เสด็จไปสู่อรุเวลาด้วย พระองค์เอง ระหว่างทาง ทรงแนะนำภททิกยวคคกุมาร ๓๐ คน ที่ชฎุแห่งป่าฝ้าย

เอกสมฺภูจฺจฺยา วิเสสนะของ อรหนฺเตสุๆ ลักษณะใน ชาเตสุๆ ลักษณะกิริยา เอวํ กิริยา- วิเสสนะใน ชาเตสุ โลเก วิสยาคาระใน ชาเตสุ, สตุถา สุททกัตตาใน วิเนสิๆ อาชยาด- บทกัตตฺวาจก วุตตฺวาสุโส วิเสสนะของ สตุถา ปวาเรตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน เปเสตฺวา “ภิกฺขเว อาลปนะ ตุมฺเห สุททกัตตาใน จรทๆ อาชยาดบทกัตตฺวาจก จาริกิ สัมปาปฺณียกัมมะใน จรท” อิติศัพท์ อาทยัตถะใน วจเนนๆ กรณะใน เปเสตฺวา สฺภูจฺจฺยิกฺขุ อวุตตกัมมะใน เปเสตฺวา ทิสาสุ วิสยาคาระใน เปเสตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน คจจนโต สยัม กรณะใน คจจนโต อรุเวลล์ สัมปาปฺณียกัมมะใน คจจนโตๆ อพฺภันตฺร- กิริยาของ สตุถา อนฺตรามคฺเค วิสยาคาระใน กปฺปาสิกวนสนฺเทๆ วิสยาคาระใน วิเนสิ ตีสชเน วิเสสนะของ ภททวคคิยกุมารเอๆ อวุตตกัมมะใน วิเนสิ ฯ

.....

๕. เตสุ สพฺพปจฺฉิมโก โสตาปนฺโน สพฺพุตฺโตโม อนาคามี อโหสิ ฯ

เตสุ (กุมารesu) สพฺพปจฺฉิมโก (กุมารo) โสตาปนฺโน (อโหสิ), สพฺพุตฺโตโม (กุมารo) อนาคามี อโหสิ ฯ

เตสุ (กุมารesu) สพฺพปจฺฉิมโก (กุมารo) อ. -ในกุมาร ท. เหล่านั้นหนา -กุมาร ผู้ มีในภายหลังแห่งกุมารทั้งปวง **โสตาปนฺโน** เป็นพระโสตาบัน (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว, (กุมารo) อ.กุมาร **สพฺพุตฺโตโม** ผู้สูงสุดกว่ากุมารทั้งปวง **อนาคามี** เป็นพระอนาคามี อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

บรรดากุมารเหล่านั้น กุมารผู้ต่ำสุดในกุมารทั้งปวง ได้เป็นพระโสดาบัน ผู้สูงสุดกว่า กุมารทั้งปวง ได้เป็นพระอนาคามี

เตสฺวิเสสณะของ กุมารเรสุ ๆ นิทธารณะใน สัพพปจฺฉิมโก กุมารโร สัพพปจฺฉิมโก วิเสสณะ ของ กุมารโร ๆ นิทธารณึยะและสุทฺธกัตฺตาใน อโหสิ ๆ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก โสตาปนโน วิกตีกัตฺตาใน อโหสิ, สัพพุตฺโตโม วิเสสณะของ กุมารโร ๆ สุทฺธกัตฺตาใน อโหสิ ๆ อาชยตบ ทกัตฺตฺวาจก อนาคามี วิกตีกัตฺตาใน อโหสิ ฯ

๖. เตปิ สัพเพ เอหิภิกขุภาเวเนว ปพฺพาเซตฺวา ทิสาสฺ เปเสตฺวา สยํ อรุเวลํ คนฺตฺวา อชฺชุกฺกฺขณานิ ปาฏิหาริยสฺสสฺสณานิ ทสฺเสตฺวา อรุเวลกสฺสปาทย สหสฺสชฺชฺฉิลปริวารเ เตภาติกชฺชฺฉิเล วิเนตฺวา เอหิภิกขุภาเวเนว ปพฺพาเซตฺวา คยาสึเส นิสึทาเปตฺวา อาทิตฺตปริยายเทสฺนนาย อรหฺตเต ปตฺติจฺจาเปตฺวา เตน อรหฺนฺตสฺสสฺสเนน ปริวุตฺโต “พิมฺพิสาร์ธมฺโฆ ทินฺนํ ปฏฺยณฺม โมเจสฺสามึติ ราชคหฺนคฺรฺปจारे ลฺภฺยจิวฺนุญฺยานํ คนฺตฺวา “สฺตถา กิร อาคโธติ สฺตฺวา ทฺวาทสนฺหฺตฺเตหิ พฺราหฺมณคหฺปติเกหิ สทฺธิ อาคตฺสฺส รมฺโฆ มจฺจรรมฺมกถํ กถเนฺโต ราชานํ เอกาทสฺหิ นหฺตฺเตหิ สทฺธิ โสตาปตฺติผลเ ปตฺติจฺจาเปตฺวา เอกํ นหฺตํ สรณฺสฺส ปตฺติจฺจาเปตฺวา ปุณฺทิวเส สกฺกเณ ทวารณฺญา มาณวกฺวณฺณํ คเหตฺวา อภิตฺถุตฺตฺคุโณ ราชคหฺนคฺรํ ปวิสิตฺวา ราชนิเวสเน กตภตฺตกิจฺจเ เวพฺพวนารามํ ปฏฺยคฺคเหตฺวา ตตฺถเถว วาสํ กปฺเปสิ ฯ

(สฺตถา) เตปิ สัพเพ (กุมาร) เอหิภิกขุภาเวเนว เอว ปพฺพาเซตฺวา ทิสาสฺ เปเสตฺวา สยํ อรุเวลํ คนฺตฺวา อชฺชุกฺกฺขณานิ ปาฏิหาริยสฺสสฺสณานิ ทสฺเสตฺวา อรุเวลกสฺสปาทย สหสฺสชฺชฺฉิลปริวารเ เตภาติกชฺชฺฉิเล วิเนตฺวา เอหิภิกขุภาเวเนว ปพฺพาเซตฺวา คยาสึเส นิสึทาเปตฺวา อาทิตฺต- ปริยายเทสฺนนาย อรหฺตเต ปตฺติจฺจาเปตฺวา เตน อรหฺนฺตสฺสสฺสเนน ปริวุตฺโต “(อหํ มยา) พิมฺพิสาร์ธมฺโฆ ทินฺนํ ปฏฺยณฺม โมเจสฺสามึติ (จินฺตฺเตตฺวา) ราชคหฺนคฺรฺปจारे ลฺภฺยจิวฺนุญฺยานํ คนฺตฺวา “สฺตถา กิร อาคโธติ สฺตฺวา ทฺวาทสนฺหฺตฺเตหิ พฺราหฺมณคหฺปติเกหิ สทฺธิ อาคตฺสฺส รมฺโฆ มจฺจรรมฺมกถํ กถเนฺโต ราชานํ เอกาทสฺหิ นหฺตฺเตหิ สทฺธิ โสตาปตฺติผลเ ปตฺติจฺจาเปตฺวา เอกํ นหฺตํ สรณฺสฺส ปตฺติจฺจาเปตฺวา ปุณฺทิวเส สกฺกเณ ทวารณฺญา มาณวกฺวณฺณํ คเหตฺวา อภิตฺถุตฺตฺคุโณ ราชคหฺนคฺรํ ปวิสิตฺวา ราชนิเวสเน กตภตฺตกิจฺจเ เวพฺพวนารามํ ปฏฺยคฺคเหตฺวา ตตฺถ เอว (อาราเม) วาสํ กปฺเปสิ ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา (กุมาร) ทรงยังกุมาร ท. สพุเพ ทั้งปวง เตปี แม่เหล่านั้น ปพพาเซตวา ให้บวชแล้ว เอหิกิขุภาเวณ เอว ด้วยความเป็นแห่งเอหิกิขุ นั้นเทียว เปเสตวา ทรงส่งไปแล้ว ทิสาสู ในทิส ท. คนุตวา เสด็จไปแล้ว อुरुเวลล์ สู่อुरुเวลา สยัม ด้วยพระองค์เอง ทสเสตวา ทรงแสดงแล้ว ปาฏิหาริยสทสสาณิ ซึ่งพันแห่งปาฏิหาริย์ ท. อทุกขุตทานิ ที่ ๔ ด้วยทั้งกึ่ง วิเนตวา ทรงแนะนำแล้ว เตมาติกชฎิเล ซึ่งชฎิลพี่น้องชาย ๓ คน ท. สทสชชฎิลปริวาเร ผู้มีชฎิลพันหนึ่ง เป็นบริวาร อुरुเวลกสสปาทยอ มีชฎิลชื่อว่าอुरुเวลกัสสปะเป็นต้น ปพพาเซตวา ให้บวชแล้ว เอหิกิขุภาเวณ เอว ด้วยความเป็นแห่งเอหิกิขุ นั้นเทียว นิสีทาเปตวา ให้นั่งแล้ว คยาสีเส ฌ ประเทศชื่อว่าคยาสีสะ ปติฏจาเปตวา ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว อรหตเต ในความเป็นแห่งพระอรหันต์ อาทิตตปริยายเทสนาย ด้วยเทศนาคือ อาทิตตปริยายสูตร เตน อรหตสทสเสน ปริวุโต ผู้ อันพันแห่งพระอรหันต์นั้น แวดล้อมแล้ว (จินเตตวา) ทรงดำริแล้ว อิติ ว่า “(อห) อ.เรา โมเจสสามิ จักเปลื้อง ปฏิญญัม ซึ่งปฏิญญา (มยา) พิมพิสารรณโย ทินัน อัน- อันเรา ให้แล้ว แก่พระราชา พระนามว่าพิมพิสาร” อิติ ดังนี้ คนุตวา เสด็จไปแล้ว ลภูจิวญุยานัน สูสวานชื่อว่าลภูจิว วัน ราชคชนครุปจาเร ในที่ใกล้แห่งพระนครชื่อว่าราชคฤห์ กเถนโต ตรัสอยู่ มธรรธมมกถัม ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรมอันไพเราะ รณโย แก่พระราชา “สตถา กิริ อาคโตติ สุตวา ทวาทสนหุเตหิ พุราหุมนคหปติเกหิ สทฐิ อาคตสส ผู้ ทรงสดับแล้ว ว่า “ไต่ยินว่า อ.พระศาสดา เสด็จมาแล้ว” ดังนี้ เสด็จมาแล้ว กับ ด้วย พราหมณและคฤหบดี ท. มินหุตสิบสองเป็นประมาณ ราชานัน ทรงยังพระราชา ปติฏจาเปตวา ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว โสตาปตติผล ในโสตาปตติผล สทฐิ กับ นหุเตหิ ด้วยนหุต ท. เอกาทสสิ สิเบ็ด นหุต ทรงยังนหุต เอกัม หนึ่ง ปติฏจาเปตวา ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว สรณสู ในสรณะ ท. สกุเกน เทวธมมา มาณวากถณัน คเหตุวา อภิตถุตคฺโณ ผู้มีพระคุณ อันท้าวสักกะ ผู้เป็นจอมแห่งเทพ ผู้ถือเอาแล้ว ซึ่ง เพศแห่งมาณพน้อย ทรงชมเชยแล้ว ปวิสิตวา เสด็จเข้าไปแล้ว ราชคชนครี สูเมือง ชื่อว่าราชคฤห์ ปุนทิวเส ในวันรุ่งขึ้น กตภตตกิจโจ ผู้มีกิจด้วยภัตร์อันทรงกระทำ แล้ว ราชนิเวสเน ในพระราชนิเวศน์ ปฏิกคเหตุวา ทรงรับเฉพาะแล้ว เวพฺพนา- รามัม ซึ่งอารามชื่อว่าเวพฺพวัน กปฺเปสิ ทรงสำเร็จแล้ว วาสัม ซึ่งการประทับอยู่ ตตถ เอว อาราม ในอารามนั้นนั้นเทียว ๕

พระศาสดาทรงยังกุมารเหล่านั้นแม่ทั้งหมดให้บวชด้วยความเป็นเอหิภิกขุขุั้นแหละ ทรงส่งไปในทิศทั้งหลาย เสด็จไปยังอรุณเวลาด้วยพระองค์เอง ทรงแสดงปาฏิหาริย์สาม พันห้าร้อยประการ ทรงแนะนำขุฎิลสามพี่น้อง ผู้มีบริวารหนึ่งพัน มีอรุณเวลกัสสะปะ เป็นต้น แล้วให้บวชด้วยความเป็นเอหิภิกขุขุั้นแหละ ให้นั่ง ณ คยาสีสะ ให้ตั้งอยู่ใน พระอรหันต์ด้วยพระเทศนาคืออาทิตตปริยายสูตร มีพระอรหันต์หนึ่งพันรูปแวดล้อม แล้ว ทรงดำริว่า “เราจักเปลื้องปฏิกุญญาที่เราให้ไว้แก่พระเจ้าพิมพิสาร” ดังนี้ เสด็จไป ยังสวนลัทธิวันใกล้พระนครราชคฤห์ ตรัสธรรมกถาที่ไพเราะแก่พระราชา ผู้ที่สดับ ว่า “ทราบวา พระศาสดาเสด็จมาถึงแล้ว” ดังนี้ แล้วเสด็จมาพร้อมกับพวกพราหมณ์ และคฤหบดีประมาณหนึ่งแสนสองหมื่นคน ทรงทำให้พระราชาตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล พร้อมกับประชาชนหนึ่งแสนหนึ่งหมื่นคน ทรงทำให้ประชาชนหนึ่งหมื่นคนตั้งอยู่ใน สรรณะทั้งหลาย ผู้ที่ท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพผู้แปลงเพศเป็นมาณพน้อยทรงชมเชย แล้ว เสด็จเข้าไปสู่เมืองราชคฤห์ในวันรุ่งขึ้น ทรงกระทำภักตกิจในพระราชนิเวศน์แล้ว ทรงรับพระอารามชื่อว่าเวฬุวัน ทรงสำเร็จการประทับอยู่ที่อารามนั้นนั้นแหละ

สตถา สุทถกัตตานิ กปะเปสิฯ อาชยตบทกัตตวาจก อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ เตฯ กัตติ สัพเพ กัตติ วิเสสนะของ กุมาระฯ การิตกัมมะใน ปัพพาเซตวา เอวศัพท อวธารณะ เข้ากับ เอหิภิกขุภาเวณฯ ภาระใน ปัพพาเซตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน เปเสตวา ทิสาสู วิสยาธาระใน เปเสตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คนตวา สย ภาระใน คนตวา อรุเวลล สัมปปาปุณียกัมมะใน คนตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ทสเสตวา อหุณฺณฏฏานิ วิเสสนะของ ปาฏิหาริยสหสฺสานิฯ อวุตตกัมมะใน ทสเสตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วิเนตวา อรุเวลกสฺสปาทโย กัตติ สหสฺสขุฎิลปริวาเร กัตติ วิเสสนะของ เตภาตักขุฎิลฯ อวุตตกัมมะใน วิเนตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปัพพาเซตวา เอวศัพท อวธารณะ เข้ากับ เอหิภิกขุภาเวณฯ ภาระใน ปัพพาเซตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิสีทาเปตวา คยาสีเส วิสยาธาระใน นิสีทาเปตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปติฏฺฐาเปตวา อาทิตต- ปริยายเทสนาย ภาระใน ปติฏฺฐาเปตวา อรหตเต วิสยาธาระใน ปติฏฺฐาเปตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปริวุโต เตน วิเสสนะของ อรหตสหสฺเสนฯ อนภินทกัตตานิ ปริวุตเตฯ วิเสสนะของ สตถา “อหิ สุทถกัตตานิ โมเจสฺสามิฯ อาชยตบทกัตตวาจก มยา อนภินทกัตตานิ ทินฺนํ พิมพิสารธมฺโม สัมปทานิ ทินฺนํ วิเสสนะของ ปฏิกุญญํฯ อวุตตกัมมะใน โมเจสฺสามิ” อิติศัพท อาการะใน จินฺเตตวาฯ ปุพพกาล-

กิริยาใน คนดูวา ราชคชนครปุจาเร วิสยาธาระใน คนดูวา ลมฺหิจินฺหุຍยานํ สัมปาปุณฺเญย-
 กัมมะใน คนดูวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถนฺโต “กิริศัพท์ อนุสฺสนนฺตถะ สตุถา
 สุกฺทกัตฺตาใน อาคโตะฯ กิตฺตบทกัตฺตฺวาจก” อิติศัพท์ อากาเรใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยา
 ใน อาคตฺสฺส ทฺวาทสนฺหุเตหิ วิเสสนะของ พุราหฺมณคหปฺตិเกหิฯ สหฺตถตฺติยาเข้ากับ
 สทฺธิฯ กิริยาสมวายะใน อาคตฺสฺสฯ วิเสสนะของ รมฺโถฯ สัมปทานใน กเถนฺโต มรฺร-
 ฐมฺมกถํ อวฺตตกัมมะใน กเถนฺโตฯ อัมภันตฺรกิริยาของ สตุถา ราชานํ การิตกัมมะใน
 ปตฺติฏฺฐาเปตฺวา เอกาทสฺหิ วิเสสนะของ นฺหุเตหิฯ สหฺตถตฺติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยา-
 สมวายะใน ปตฺติฏฺฐาเปตฺวา โสตาปตฺติมฺล วิสยาธาระใน ปตฺติฏฺฐาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน ปตฺติฏฺฐาเปตฺวา เอกํ วิเสสนะของ นฺหุตฺตํฯ การิตกัมมะใน ปตฺติฏฺฐาเปตฺวา
 สรณฺสฺ วิสยาธาระใน ปตฺติฏฺฐาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิสิตฺวา ปุณฺทิวเส กาล-
 สัตฺตมฺเิใน ปวิสิตฺวา สกฺเกน อนภิหิตกัตฺตาใน อภิตฺถุต- เทวฺรณฺญา วิเสสนะของ
 สกฺเกน มาณวฺวณฺณํ อวฺตตกัมมะใน คเหตุวฺฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อภิตฺถุต-
 อภิตฺถุตคฺุณฺ วิเสสนะของ สตุถา ราชคชนครํ สัมปาปุณฺเญยกัมมะใน ปวิสิตฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน กต- ราชนฺเวสเน วิสยาธาระใน กต- กตภตฺตกิจฺโจ วิเสสนะของ
 สตุถา เวพฺพนารามํ อวฺตตกัมมะใน ปฏฺิคฺคเหตุวฺฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กปฺเปสิ
 เอวคัฟฺทํ อวฺธารณะเข้ากับ ตตฺถฯ วิเสสนะของ อาราเมฯ วิสยาธาระใน กปฺเปสิ วาสํ
 อวฺตตกัมมะใน กปฺเปสิ ฯ

๗. ตตฺถ นํ สารีปฺตฺตโมคฺคฺลลานา อุปสงฺกมฺมึสุ ฯ

ตตฺถ (อาราเม) นํ (สตุถารํ) สารีปฺตฺตโมคฺคฺลลานา อุปสงฺกมฺมึสุ ฯ

สารีปฺตฺตโมคฺคฺลลานา อ.พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ ท. **อุปสงฺกมฺมึสุ** เข้าไป
 เฝ้าแล้ว **นํ (สตุถารํ)** ซึ่งพระศาสดานั้น **ตตฺถ (อาราเม)** ในอารามนั้น ฯ

พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเข้าไปเฝ้าพระศาสดานั้นในอารามนั้น

สารีปฺตฺตโมคฺคฺลลานา สุกฺทกัตฺตาใน อุปสงฺกมฺมึสุฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตตฺถ วิเสสนะ
 ของ อาราเมฯ วิสยาธาระใน อุปสงฺกมฺมึสุ นํ วิเสสนะของ สตุถารํฯ อวฺตตกัมมะใน
 อุปสงฺกมฺมึสุ ฯ

๘. ตตฺรรายิ์ อนุปฺพุพิกฺกา ฯ

ตตฺร (วตฺถุมฺหิ) อยิ์ อนุปฺพุพิกฺกา ฯ

ตตฺร (วตฺถุมฺหิ) อยิ์ อนุปฺพุพิกฺกา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ ในเรื่องนั้น นี้ ฯ
วาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับในเรื่องนั้น ดังต่อไปนี้

ตตฺร วิเสสณะของ วตฺถุมฺหิ ฯ วิสยาธาระไน อนุปฺพุพิกฺกา อยิ์ วิเสสณะของ อนุปฺพุพิกฺกา ฯ ลิงคัตถะ ฯ

๙. อนุปฺปนฺเนเวว หิ พุทฺเธ, ราชคฺหโต อวิทฺฐเร “อุปฺติสฺสคาโม จ โกลิตคาโม จาติ เทว พฺราหฺมณคามา อหฺลฺสุ ฯ

อนุปฺปนฺเน เหว หิ พุทฺเธ, ราชคฺหโต อวิทฺฐเร “อุปฺติสฺสคาโม จ โกลิตคาโม จาติ เทว พฺราหฺมณคามา อหฺลฺสุ ฯ

หิ ก็ **พุทฺเธ** ครั้นเมื่อพระพุทฺธเจ้า **อนุปฺปนฺเน เหว** ไม่เสด็จอุบัติขึ้นแล้วนั้นเกี่ยว, **พฺราหฺมณคามา** อ.หมู่บ้านของพราหมณ์ ท. **เทว** สอง **อิตฺติ** คือ “อุปฺติสฺสคาโม จ อ.หมู่บ้านชื่อว่าอุปฺติสสะด้วย **โกลิตคาโม จ** อ.หมู่บ้านชื่อว่าโกลิตะด้วย” **อหฺลฺสุ** ได้มีแล้ว **อวิทฺฐเร** ในที่ไม่ไกล **ราชคฺหโต** จากเมืองชื่อว่าราชคฤห์ ฯ

ก็ เมื่อพระพุทฺธเจ้ายังไม่เสด็จอุบัติขึ้นนั้นแหละ, ได้มีหมู่บ้านพราหมณ์สองหมู่บ้าน คือหมู่บ้านชื่อว่าอุปฺติสสะ และหมู่บ้านชื่อว่าโกลิตะ

หิศัพท์ วากยารัมภโชตกะ พุทฺเธ ลักษณะไน อนุปฺปนฺเน ฯ ลักษณะกิริยา เหวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อนุปฺปนฺเน, “อุปฺติสฺสคาโม ก็ดี โกลิตคาโม ก็ดี สรรูปะไน อิตฺติ จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ อุปฺติสฺสคาโม และโกลิตคาโม” อิตฺติศัพท์ สรรูปะไน เทว พฺราหฺมณคามา เทว วิเสสณะของ พฺราหฺมณคามา ฯ สุทฺธกัตตาไน อหฺลฺสุ ฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ราชคฺหโต อยาทานไน อวิทฺฐเร ฯ วิสยาธาระไน อหฺลฺสุ ฯ

.....
.....
.....

๑๐. เตสุ อุปติสฺสคาเม สาริยา นาม พฺราหฺมณิยา คพฺภสฺส ปติฏฺฐิตทิวเสเยว โกลิตคาเม
โมคคฺคฺลฺลฺยา นาม พฺราหฺมณิยาปิ คพฺโภ ปติฏฺฐทฺทฺทฺท ๕

เตสุ (คาเมสุ) อุปติสฺสคาเม สาริยา นาม พฺราหฺมณิยา คพฺภสฺส ปติฏฺฐิตทิวเส เอว
โกลิตคาเม โมคคฺคฺลฺลฺยา นาม พฺราหฺมณิยาปิ คพฺโภ ปติฏฺฐทฺทฺทฺท ๕

คพฺโภ อ.ครรรภ พฺราหฺมณิยาปิ แม้ของนางพฺราหฺมณิ โมคคฺคฺลฺลฺยา นาม ชื่อว่า
โมคคัลลึ โกลิตคาเม ในหมู่บ้านชื่อว่าโกลิตะ **ปติฏฺฐทฺทฺทฺท** ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว **ปติฏฺฐิต-**
ทิวเส เอว ในวันเป็นที่ตั้งอยู่เฉพาะแล้วนั้นเทียว **คพฺภสฺส** แห่งครรรภ พฺราหฺมณิยา
ของนางพฺราหฺมณิ **สาริยา** นาม ชื่อว่าสารี **เตสุ (คาเมสุ) อุปติสฺสคาเม** ใน-
ในหมู่บ้าน ท. เหล่านั้นหนา -หมู่บ้านชื่อว่าอุปติสสะนั้นเทียว ๕

ครรรภของนางพฺราหฺมณิชื่อว่าโมคคัลลึในหมู่บ้านชื่อว่าโกลิตะ ตั้งอยู่เฉพาะในวันที่
ครรรภของนางพฺราหฺมณิชื่อว่าสารีในบรรดาหมู่บ้านเหล่านั้น หมู่บ้านชื่อว่าอุปติสสะ
ตั้งอยู่เฉพาะนั้นแหละ

คพฺโภ สุทฺธกัตฺตาใน ปติฏฺฐทฺทฺทฺท ๕ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เตสุ วิเสสนะของ คาเมสุ๑
นิทธารณะใน อุปติสฺสคาเม๑ นิทธารณียะและวิสยาธาระใน สาริยา นามศัพท์ สัญญา-
โชตกะเข้ากับ สาริยา๑ วิเสสนะของ พฺราหฺมณิยา๑ สามีสัมพันธะใน คพฺภสฺส๑
สามีสัมพันธะใน ปติฏฺฐิตทิวเส เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ปติฏฺฐิตทิวเส๑ กาลสัตฺตมี
ใน ปติฏฺฐทฺทฺทฺท โกลิตคาเม วิสยาธาระใน โมคคฺคฺลฺลฺยา นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ
โมคคฺคฺลฺลฺยา๑ วิเสสนะของ พฺราหฺมณิยา อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ พฺราหฺมณิยา๑
สามีสัมพันธะใน คพฺโภ ๕

.....
.....

๑๑. ตานิ กิร เทวปี กุลานิ ยาว สตฺตมา กุลปริวฏฺฐา อาพทฺฐปฏฺฐิตสหายกาเนว ๕

ตานิ กิร เทวปี กุลานิ ยาว สตฺตมา กุลปริวฏฺฐา อาพทฺฐปฏฺฐิตสหายกาเน เอว (โหนติ) ๕

กิร ได้ยินว่า **กุลานิ** อ.ตระกูล ท. **เทวปี** แม้สอง **ตานิ** เหล่านั้น **อาพทฺฐปฏฺฐิต-**
สหายกาเน เอว เป็นสหายทั้งเนื่องทั่วแล้วทั้งเนื่องเฉพาะแล้วนั้นเทียว **ยาว** เพียง
ใด **กุลปริวฏฺฐา** แต่การหมุ่นไปรอบแห่งตระกูล **สตฺตมา** ที่เจ็ด **(โหนติ)** ย่อมเป็น ๕

ทราบมาว่า ตระกูลทั้งสองเหล่านั้น เป็นเพื่อนที่เ็นองทั่วถึงกัน จนถึงการหมั้นถึงตระกูลที่ ๗

กิริศัพท์ อนุสสวนัตถะ อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ เทว ตานี กิติ เทว กิติ วิเสสนะ ของ กุลานิจฺจ สุธกัตตานิ โหนติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยาวศัพท์ กิริยาวิเสสนะ ใน อาพทฺฐปฏฺวิพทฺฐสหายกานี สตุตฺมา วิเสสนะของ กุลปวิฏฺฐาญฺจ อปาทานใน ยาว เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ อาพทฺฐปฏฺวิพทฺฐสหายกานีฯ วิกติกัตตานิ โหนติ ฯ

๑๒. ตาส์ ทูวินุหนี เอกทิวสเมว คพฺภบริหาริ อหฺสฺ ๕

(ฅาตกา) ตาส์ ทูวินุหนี (พฺราหฺมณินฺ) เอกทิวส เอว คพฺภบริหาริ อหฺสฺ ๕

(ฅาตกา) อ.ฅฺยาติ ท. อหฺสฺ ใตฺให้แล้ว คพฺภบริหาริ ซึ่งวัตถุเป็นเครื่องบริหาริ ซึ่งครรรค (พฺราหฺมณินฺ) แก่นางพฺราหฺมณี ท. ทูวินุหนี แม้ทั้งสง ตาส์ เหล่านี้ เอกทิวส เอว ในวันเดียวกันนั้นเทียว ๕

พวกฅฺยาติใตฺให้เครื่องบริหาริครรรคแก่นางพฺราหฺมณีแม้ทั้งสงเหล่านี้ในวันเดียวกันนั้นแหละ

ฅาตกา สุธกัตตานิ อหฺสฺฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ทูวินุหนี ตาส์ กิติ ทูวินุหนี กิติ วิเสสนะของ พฺราหฺมณินฺฯ สัมปทานใน อหฺสฺ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เอกทิวสฺฯ ทฺติยากาลสัตตมฺีใน อหฺสฺ คพฺภบริหาริ อวุตตกัมมะใน อหฺสฺ ๕

๑๓. ตา อุโภปี ทสฺมาสจฺเจยน ปุตฺเต วิชายีสุ ๕

ตา อุโภปี (พฺราหฺมณโย) ทสฺมาสจฺเจยน ปุตฺเต วิชายีสุ ๕

ตา (พฺราหฺมณโย) อ.นางพฺราหฺมณี ท. เหล่านี้ อุโภปี แม้ทั้งสง วิชายีสุ ฅลอดแล้ว ปุตฺเต ซึ่งบุตร ท. ทสฺมาสจฺเจยน โดยอันลวงไปแห่งเตือนสิบ ๕

นางพราหมณีเหล่านั้นแม่ทั้งสอง คลอดลูกทั้งหลาย โดยผ่านไป ๑๐ เดือน

อปิศัพท อเปกขัตตะเข้ากับ อุโภ ตา กิติ อุโภ กิติ วิเสสนะของ พราหมณีโยจ สุทร-
กัตตาใน วิชายีสุจ อาชยาตบทกัตตวาจก ทสมาสจเจเนน ตติยาวิเสสนะใน วิชายีสุ
ปุตุเต อวุตตกัมมะใน วิชายีสุ ๗

.....
.....

๑๔. นามคคหณทิวเส สาริยา พราหมณิยา ปุตตสฺส อุปติสฺสคามเก เชฏฺฐกุลสฺส
ปุตุตตฺตา “อุปติสฺโสติ นามํ อกัํสุ ๗

(ฅาตกา) นามคคหณทิวเส สาริยา พราหมณิยา ปุตตสฺส (ตสฺส ทารกสฺส) อุปติสฺสคามเก
เชฏฺฐกุลสฺส ปุตุตตฺตา “อุปติสฺโสติ (วจนํ) นามํ อกัํสุ ๗

นามคคหณทิวเส ในวันเป็นที่ถือเอาซึ่งชื่อ (ฅาตกา) อ.ฅาติ ท. **อกัํสุ** ได้กระทำ
แล้ว (วจนํ) ซึ่งคำ **อิติ** ว่า “อุปติสฺโส อ.อุปติสสะ” **อิติ** ดังนี้ **นามํ** ให้เป็นชื่อ
ปุตุตตสฺส ของบุตร **พราหมณิยา** ของนางพราหมณี **สาริยา** ชื่อว่าสารี (ตสฺส
ทารกสฺส) **อุปติสฺสคามเก** **เชฏฺฐกุลสฺส** **ปุตุตตฺตา** เพราะความที่แห่งเด็กนั้น เป็น
บุตร ของตระกูลผู้เจริญที่สุด ในหมู่บ้านชื่อว่าอุปติสสะ ๗

ในวันเป็นที่ถือเอาชื่อ พวกญาติจฺจ ได้ทำคำว่า “อุปติสสะ” ให้เป็นชื่อของบุตรของนาง
พราหมณีชื่อว่าสารี เพราะเป็นบุตรของตระกูลผู้เป็นหัวหน้าในหมู่บ้านชื่อว่าอุปติสสะ

นามคคหณทิวเส กาลสัตตมีใน อกัํสุ ฅาตกา สุทรกัตตาใน อกัํสุจ อาชยาตบท
กัตตวาจก สาริยา สัญญาวิเสสนะของ พราหมณิยาจ สามีสัมพันธะใน ปุตตสฺสจ
สามีสัมพันธะใน นามํ ตสฺส วิเสสนะของ ทารกสฺสจ ภาวาทิสัมพันธะใน ปุตุตตฺตา
อุปติสฺสคามเก วิสยาธาระใน เชฏฺฐกุลสฺสจ สามีสัมพันธะใน ปุตุต- ปุตุตตฺตา เหตุใ
นกัํสุ “อุปติสฺโส ลิงคัตตะ” อิศัพท สรุปะเน วจนจฺจ อวุตตกัมมะใน อกัํสุ นามํ วิกติ-
กัมมะใน อกัํสุ ๗

.....
.....
.....

๑๕. อิตรสูส โกลิตคาเม เขมฺภจกุลสูส ปุตตตตฺตา “โกลิตฺติ นามํ อํกํสุ ๗

(ฉาตกา) อิตรสูส (โมคคฺลฺลฺยา พุราหฺมณฺนฺยา ปุตตสูส ตสูส ทารกสูส) โกลิตคาเม เขมฺภจกุลสูส ปุตตตตฺตา “โกลิตฺติ (วจนฺ) นามํ อํกํสุ ๗

(ฉาตกา) อ.ฉาตติ ท. อํกํสุ ได้กระทำแล้ว (วจนฺ) ซึ่งคำ อิติ ว่า “โกลิตฺ อ.โกลิตะ” อิติ ดังนี้ นามํ ให้เป็นชื่อ อิตรสูส (โมคคฺลฺลฺยา พุราหฺมณฺนฺยา ปุตตสูส) ของบุตรของนางพราหฺมณฺนฺี ชื่อว่าโมคคฺลฺลฺ นอกนฺี (ตสูส ทารกสูส) โกลิตคาเม เขมฺภจกุลสูส ปุตตตตฺตา เพราะความที่ แห่งเด็กนั้น เป็นบุตร ของตระกูลผู้เจริญที่สุด ในหมู่บ้าน ชื่อว่าโกลิตะ ๗

พวกญาติๆ ได้พากันตั้งคำว่า “โกลิตะ” ให้เป็นชื่อของบุตรของนางพราหฺมณฺนฺีชื่อว่า โมคคฺลฺลฺ นอกนฺี เพราะเด็กนนั้นเป็นบุตรของตระกูลผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านชื่อว่าโกลิตะ

ฉาตกา สุททกัตฺตาใน อํกํสุๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อิตรสูส วิเสสนะของ ปุตตสูส โมคคฺลฺลฺยา สัณฺญาวิเสสนะของ พุราหฺมณฺนฺยาๆ สามีสัมพันธะใน ปุตตสูสๆ สามีสัมพันธะใน นามํ ตสูส วิเสสนะของ ทารกสูสๆ ภาวาทิสัมพันธะใน ปุตตตตฺตา โกลิตคาเม วิสยาธาระใน เขมฺภจกุลสูสๆ สามีสัมพันธะใน ปุตต- ปุตตตตฺตา เหตุใดใน อํกํสุ “โกลิตฺติ ลิงคัตฺถะ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจนฺๆ อวุตตกัมมะใน อํกํสุ นามํ วิกติกัมมะ ใน อํกํสุ ๗

๑๖. เต อุกุโปิ วุฑฺฒิมฺหาวย สพฺพสิปฺปานํ ปารํ อคฺมํสุ ๗

เต อุกุโปิ (ชนา) วุฑฺฒิ อนุวาย สพฺพสิปฺปานํ ปารํ อคฺมํสุ ๗

(ชนา) อ.ชน ท. อุกุโปิ แม่ทั้งสอง เต เหล่านั้น อนุวาย อาศัยแล้ว วุฑฺฒิ ซึ่งความเจริญ อคฺมํสุ ได้ถึงแล้ว ปารํ ซึ่งฝั่ง สพฺพสิปฺปานํ แห่งศิลปะทั้งปวง ท. ๗

พวกชนแม่ทั้งสองเหล่านั้น อาศัยความเจริญ ได้ถึงฝั่งแห่งศิลปะทุกแขนง

อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ อุกุโ เต กิติ อุกุโ กิติ วิเสสนะของ ชนาๆ สุททกัตฺตาใน อคฺมํสุๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก วุฑฺฒิ อวุตตกัมมะใน อนุวายๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อคฺมํสุ สพฺพสิปฺปานํ สามีสัมพันธะใน ปารํๆ สัมปาปุณฺนียกัมมะใน อคฺมํสุ ๗

๑๗. อุปติสฺสมาณวสุส กิฬนตถาย นที วา อุกฺขยํ วา คมนกาลे ปญจ สุวณฺณสิวิกาสตานี ปริวารานี โหนฺติ, โกลิตมาณวสุส ปญจ อาชณฺดรตตานี ฯ

อุปติสฺสมาณวสุส กิฬนตถาย นที วา อุกฺขยํ วา คมนกาลे ปญจ สุวณฺณสิวิกาสตานี ปริวารานี โหนฺติ, โกลิตมาณวสุส (กิฬนตถาย นที วา อุกฺขยํ วา คมนกาลे) ปญจ อาชณฺดรตตานี (ปริวารานี โหนฺติ) ฯ

สุวณฺณสิวิกาสตานี อ.ร้อยแห่งวออันเป็นวิการแห่งทอง ท. ปญจ ห้า ปริวารานี เป็นบริวาร โหนฺติ ย่อมเป็น นที วา อุกฺขยํ วา คมนกาลे ในกาลเป็นที่ไป สู่แม่น้ำหรือ หรือว่าสู่สวน กิฬนตถาย เพื่อประโยชน์แก่การเล่น อุปติสฺสมาณวสุส ของมาณพชื่อว่าอุปติสสะ, อาชณฺดรตตานี อ.ร้อยแห่งรถอันเทียมแล้วด้วยม้า-อาชาไนย ท. ปญจ ห้า (ปริวารานี) เป็นบริวาร (โหนฺติ) ย่อมเป็น (นที วา อุกฺขยํ วา คมนกาลे) ในกาลเป็นที่ไป สู่แม่น้ำหรือ หรือว่าสู่สวน (กิฬนตถาย) เพื่อประโยชน์แก่การเล่น โกลิตมาณวสุส ของมาณพชื่อว่าโกลิตะ ฯ

วอทองคำ ๕๐๐ เป็นบริวาร ในกาลเป็นที่ไปสู่แม่น้ำหรือสวนเพื่อประโยชน์แก่การเล่น ของอุปติสสมาณพ, รถเทียมม้าอาชาไนย ๕๐๐ คัน เป็นบริวาร ในกาลเป็นที่ไปสู่แม่น้ำหรือสวนเพื่อประโยชน์แก่การเล่นของโกลิตมาณพ

ปญจ วิเสสนะของ สุวณฺณสิวิกาสตานี๑ สุททกัตตาใน โหนฺติ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก อุปติสฺสมาณวสุส สามีสัมพันธะใน กิฬนตถาย๑ สัมปทานใน คมน- นที กิติ อุกฺขยํ กิติ สัมปาปฺถึยักมมะใน คมน- วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ นที และ อุกฺขยํ คมนกาลे กาลสัตตมีใน โหนฺติ ปริวารานี วิคติกัตตาใน โหนฺติ, ปญจ วิเสสนะของ อาชณฺดรตตานี๑ สุททกัตตาใน โหนฺติ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก โกลิตมาณวสุส สามีสัมพันธะใน กิฬนตถาย๑ สัมปทานใน คมน- นที กิติ อุกฺขยํ กิติ สัมปาปฺถึยักมมะใน คมน- วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตตะเข้ากับ นที และ อุกฺขยํ คมนกาลे กาลสัตตมีใน โหนฺติ ปริวารานี วิคติกัตตาใน โหนฺติ ฯ

๑๘. เทวปี ชนา ปญจปญจมาณวสตปริวารา โหนฺติ ฯ

चना อ.ชน ท. เทวปี แม่สอง ปญจปญจมาณวสตปริวารา เป็นผู้มียร้อยแห่งมาณพ

ห้าห้าเป็นบริวาร โหนติ ย่อมเป็น ฯ

ชนแม่ทั้งสอง มีมาณพคนละ ๕๐๐ เป็นบริวาร

อปีศัพท์ อเปกษัตถะเข้ากับ เทวๆ วิเสสนะของ ชนาๆ สุทรกัตตาใน โหนติๆ อาชยาตบ ทกัตตุวาก ปณจปณจมาณวสตปริวารา วิกติกัตตาใน โหนติ ฯ

๑๙. ราชคเห จ อนุสัจจเร คีรคคสมชฺไซ นาม โหติ ฯ

จก็ คีรคคสมชฺไซ นามชื่อ อ.มหรสพอันบุคคลพึงฉลองบนยอดแห่งภูเขา อนุสัจจเร ในทุกๆ ปี โหติ ย่อมมี ราชคเห ในเมืองราชคฤห์ ฯ

ก็ ขึ้นชื่อว่ามหรสพที่บุคคลพึงฉลองบนยอดภูเขาในทุกๆ ปี ย่อมมีในเมืองราชคฤห์

จศัพท์ วากยารัมภโขตกะ นามศัพท์ สัญญาโขตกะเข้ากับ คีรคคสมชฺไซๆ สุทรกัตตา ใน โหนติๆ อาชยาตบ ทกัตตุวาก ราชคเห วิสยาธาระใน โหนติ อนุสัจจเร กาลสัตตมี ใน คีรคคสมชฺไซ ฯ

๒๐. เตสํ ทูวินฺหนี เปกฺกฺจาเนเยว มณฺจาทิมณฺจํ พนฺธุนฺติ ฯ

(ปริวาร) เตสํ ทูวินฺหนี (ชนาน์) เปกฺกฺจาเน เอว มณฺจาทิมณฺจํ พนฺธุนฺติ ฯ

(ปริวาร) อ.ปริวาร ท. พนฺธุนฺติ ย่อมผูก มณฺจาทิมณฺจํ ซึ่งเตี้ยงและเตี้ยงซ้อน เปกฺกฺจาเน เอว ในที่แห่งเดียวกันนั้นเทียว (ชนาน์) เพื่อชน ท. ทูวินฺหนี แม่ทั้งสอง เตสํ เหล่านั้น

พวกบริวารย่อมผูกเตี้ยงและเตี้ยงซ้อนในที่แห่งเดียวกันนั้นแหละเพื่อชนแม่ทั้งสอง เหล่านั้น

ปริวารา สุทรกัตตาใน พนฺธุนฺติๆ อาชยาตบ ทกัตตุวาก อปีศัพท์ อเปกษัตถะเข้ากับ ทูวินฺหนี เตสํ กิติ ทูวินฺหนี กิติ วิเสสนะของ ชนาๆ สัมปทานใน พนฺธุนฺติ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เปกฺกฺจาเนๆ วิสยาธาระใน พนฺธุนฺติ มณฺจาทิมณฺจํ อวุตตกัมมะใน พนฺธุนฺติ ฯ

๒๑. เทวปี เอกโตว นิสีทิตวา สมชฺชํ ปสฺสนฺตฺตา หสิตพฺพภูจฺจาเน หสนฺติ, สํเวคฺคภูจฺจาเน สํเวคํ อาปชฺชนฺติ, ทายํ ทาทํ ยุตฺตภูจฺจาเน ทายํ เทนฺติ ฯ

เทวปี (ชนา) เอกโตว นิสีทิตวา สมชฺชํ ปสฺสนฺตฺตา (อตุตนา) หสิตพฺพภูจฺจาเน หสนฺติ, สํเวคฺคภูจฺจาเน สํเวคํ อาปชฺชนฺติ, ทายํ ทาทํ ยุตฺตภูจฺจาเน ทายํ เทนฺติ ฯ

(ชนา) อ.ชนท. เทวปี แม่ทั้งสอง นิสีทิตวา นั่งแล้ว เอกโตว โดยความเป็นอันเดียวกัน ปสฺสนฺตฺตา คือบู สมชฺชํ ซึ่งมหรสพ หสนฺติ ย่อมหัวเราะ (อตุตนา) หสิตพฺพภูจฺจาเน ในที่ อันตน ฟังหัวเราะ อาปชฺชนฺติ ย่อมถึง สํเวคํ ซึ่งความสังเวช สํเวคฺคภูจฺจาเน ในที่เป็นที่สังเวช เทนฺติ ย่อมให้ ทายํ ซึ่งรางวัล ยุตฺตภูจฺจาเน ในที่อันควรแล้ว ทาทํ เพื่ออันให้ ทายํ ซึ่งรางวัล ฯ

แม้ชนทั้งสองนั่งด้วยกันนั้นแหละ คือบูมหรสพ ย่อมหัวเราะในที่ที่ควรหัวเราะ ย่อมถึงความสังเวชในที่ที่ควรสังเวช ย่อมให้รางวัลในที่ที่ควรเพื่อจะให้รางวัล

อปีคัพฺพํ อเปกขตฺถะเข้ากับ เทว ๆ วิเสสณะของ ชนา ๆ สุทฺธกตฺตาใน หสนฺติ อาปชฺชนฺติ และ เทนฺติ หสนฺติ กิตฺติ อาปชฺชนฺติ กิตฺติ เทนฺติ กิตฺติ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก เอวคัพฺพํ อวชารณะเข้ากับ เอกโต ๆ ตติยาวิเสสณะใน นิสีทิตวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปสฺสนฺตฺตา สมชฺชํ อวุตตกัมมะใน ปสฺสนฺตฺตา ๆ อัปภันตริกิริยาของ ชนา อตุตนา อนภิทกตฺตาใน หสิตพฺพ- หสิตพฺพภูจฺจาเน วิสยาชาระใน หสนฺติ สํเวคฺคภูจฺจาเน วิสยาชาระใน อาปชฺชนฺติ สํเวคํ สัมปาปุกฺกณียกัมมะใน อาปชฺชนฺติ ทายํ อวุตตกัมมะใน ทาทํ ตุมตฺถสัมปทานใน ยุตฺตภูจฺจาเน ๆ วิสยาชาระใน เทนฺติ ทายํ อวุตตกัมมะใน เทนฺติ ฯ

.....
.....

๒๒. เตสํ อิมินา นียาเมเน เอกทิวสํ สมชฺชํ ปสฺสนฺตฺตานํ ปริปากคตฺตฺตา ฅาณสฺส ปุริมทิวเสสฺสุ วีย หสิตพฺพภูจฺจาเน หาโส วา สํเวคฺคภูจฺจาเน สํเวโค วา ทายํ ทาทํ ยุตฺตภูจฺจาเน ทายํ วา นาโหสิ ฯ

เตสํ (ชนานํ) อิมินา นียาเมเน เอกทิวสํ สมชฺชํ ปสฺสนฺตฺตานํ ปริปากคตฺตฺตา ฅาณสฺส ปุริมทิวเสสฺสุ วีย (ปุคฺคเลน) หสิตพฺพภูจฺจาเน หาโส วา สํเวคฺคภูจฺจาเน สํเวโค วา ทายํ ทาทํ ยุตฺตภูจฺจาเน ทายํ วา นาโหสิ ฯ

หาโส อ.การหัวเราะ (บุคคล) หสิตพพภูจาเน ในที่ อันบุคคล ฟังหัวเราะ วา หรือ วา หรือว่า สเวโค อ.ความสังเวช สเวคภูจาเน ในที่เป็นที่สังเวช วา หรือว่า ทาย อ.รางวัล ยุตตภูจาเน ในที่อันควรแล้ว ทาตุ เพื่ออันให้ ทาย ซึ่งรางวัล น อโหสิ มิได้มีแล้ว ปุริมทิวเสสุ วยี รวากะ ในวันอันมีในก่อน ท. เตส (ชาน) แกชน ท. เหล่านั้น ปสสนุดาน ผู้ดูอยู่ สมชช ซึ่งมหรสพ เอกทิวส์ ในวันหนึ่ง อิมินา นิยามเน โดยทำนองนี้ ปริปากคตตดา ฅาณสุส เพราะความที่แห่งฅาณ เป็น สภาพถึงแล้วซึ่งความแกรอบ ๗

การหัวเราะในที่ที่ควรหัวเราะ ความสังเวชในที่ที่เป็นที่สังเวช หรือรางวัลในที่ควรเพื่อจะ ให้รางวัล มิได้มีเหมือนในวันที่ผ่านๆ มา แก่พวกชนเหล่านั้น ผู้กำลังดูมหรสพอยู่ใน วันหนึ่งโดยทำนองนี้เลย เพราะฅาณถึงความแกรอบแล้ว

หาโส กิติ สเวโค กิติ ทาย กิติ สุททกัตตาใน อโหสิๆ อาชยาตบทกัตตวาจาก เตส วิเสสนะของ ชานๆ สัมปทานใน อโหสิ อิมินา วิเสสนะของ นิยามเนๆ ตติยาวิเสสนะ ใน ปสสนุดาน เอกทิวส์ ทุตียากาลสัตตมิใน ปสสนุดาน สมชช อุตตกัมมะใน ปสสนุดานๆ วิเสสนะของ ชาน ปริปากคตตดา เหตุใน อโหสิ ฅาณสุส ภาวาทิสัมพันธะใน ปริปากคตตดา ปุริมทิวเสสุ อุปมากาลสัตตมิใน อโหสิ วยีศัพท์ อุปมา- โชตทะเข้ากับ ปุริมทิวเสสุ บุคคล อนภิตกัตตาใน หสิตพพ- หสิตพพภูจาเน วิสยาธาระใน หาโส วา สามศัพท์ ปทวิกัปตทะเข้ากับ หสิตพพภูจาเน หาโส, สเวคภูจาเน สเวโค และ ทาย ทาตุ ยุตตภูจาเน ทาย, สเวคภูจาเน วิสยาธาระ ใน สเวโค ทาย อุตตกัมมะใน ทาตุๆ ตุมัตตสัมปทานใน ยุตตภูจาเนๆ วิสยาธาระใน ทาย นศัพท์ ปฎิเสชะใน อโหสิ ๗

๒๓. เทว ปน ชนา เอว จินตยีสู “กี เอตถ โอลเกตพพิ อตถิ, สพเพปิเม อปุตเตต วสุสเสเต, อปณตติกาภาว คมิสฺสนฺติ, อมเหหิ ปน เอก โมกษมมัม ปรีเยสิตุ วฏฐิตีติ อารมฺมณ คเหตุวา นิสฺทีสุ ๗

เทว ปน ชนา เอว จินตยีสู “กี (ปโยชน อมเหหิ) เอตถ (สมชช) โอลเกตพพิ อตถิ; สพเพปิ อิม (ชนา), อปุตเตต วสุสเสเต, (บุคคล) อปณตติกาภาว คมิสฺสนฺติ; อมเหหิ ปน เอก โมกษมมัม ปรีเยสิตุ วฏฐิตีติ อารมฺมณ (กตวา) คเหตุวา นิสฺทีสุ ๗

ปน ก็ ชนา อ.ชน ท. เทว สอง จินตยีสู คิดแล้ว เอว อย่างนี้ อิติ ว่า “ก็ (ปโยชน) อ.ประโยชน์อะไร (อมุเหติ) โอลิเกตพพํ เป็นประโยชน์ อันเรา ท. ฟิงแลดู เอตถ (สมชเช) ในมหรสพนี้ อตถิ มีอยู่, อิเม (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านี้ สพเพปิ แม่ทั้งปวง, วสสเสเต ครั้นเมื่อร้อยแห่งปี อปฺปตฺเต ไม่ถึงแล้ว, คมิสฺสนฺติ จักถึง (ปฺคฺคฺลสฺส) อปณฺณตฺติกาว่า ซึ่งความเป็นแห่งบุคคลผู้ไม่มีบัญญัติ, ปน ก็ อมุเหติ เอกํ โมกฺขธมฺมํ ปริเยสิตฺถุ อ.อัน- อันเรา ท. -แสวงหา ซึ่งธรรมอันเป็นเครื่องหลุดพ้นอย่างหนึ่ง วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ คเหตุวา นิสีทิสฺสู นั้งถือเอาแล้ว (กตฺวา) กระทำ อารมฺมณํ ให้เป็นอารมณ์ ฯ

ก็ชนทั้งสองคนพากันคิดอย่างนี้ว่า “จะมีประโยชน์อะไรที่พวกเราฟิงแลดูในมหรสพนี้, พวกชนเหล่านี้แม่ทั้งหมด ยังไม่ถึงร้อยปี ก็จักถึงความไม่มีบัญญัติ, ก็การที่พวกเรา แสวงหาโมกขธรรมอย่างหนึ่ง จึงจะควร” ดังนี้ นั้งถือเอาให้เป็นอารมณ์แล้ว

ปนศัพทํ วากยารัมภโชนตกะ เทว วิเสสนะของ ชนาฯ สุททกัตตาใน จินตยีสู และ นิสีทิสฺสู จินตยีสู กิติ นิสีทิสฺสู กิติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวํ กิริยาวิเสสนะใน จินตยีสู “ก็ วิเสสนะของ ปโยชนํฯ สุททกัตตาใน อตถิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อมุเหติ อนภิทกัตตฺวาใน โอลิเกตพพํ เอตถ วิเสสนะของ สมชเชฯ วิสยาธาระใน โอลิเกตพพํฯ วิกติกัตตาใน อตถิ, อปิตฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ สพเพฯ กิติ อิเม กิติ วิเสสนะของ ชนาฯ สุททกัตตาใน คมิสฺสนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, วสสเสเต ลักขณะใน อปฺปตฺเตฯ ลักขณกิริยา, ปฺคฺคฺลสฺส ภาวาทิสัมพันธะใน อปณฺณตฺติกาว่าฯ สัมปาปฺถึนย-กัมมะใน คมิสฺสนฺติ, ปนศัพทํ วากยารัมภโชนตกะ ปริเยสิตฺถุฯ ตุมตถกัตตาใน วฏฺฏติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อมุเหติ อนภิทกัตตฺวาใน ปริเยสิตฺถุ เอกํ วิเสสนะของ โมกฺขธมฺมํฯ อวุตตกัมมะใน ปริเยสิตฺถุ” อิติศัพทํ อาการะใน จินตยีสู อารมฺมณํ วิกติกัมมะ ใน กตฺวาฯ กิริยาวิเสสนะใน คเหตุวาฯ สมานกาลกิริยาใน นิสีทิสฺสู ฯ

.....

๒๔. ตโต โกลิตอ อฺปติสฺสํ อาห “สมฺม อฺปติสฺส ตฺวํ น อญฺเณสฺส ทิวเสสฺส วิย หฏฺฐปหฺมฺโจ อิทานิ อนตฺตมนธาตฺโกสิ, กิเนเต สลฺลกฺขิตฺตฺนฺติ ฯ

ตโต โกลิตอ อฺปติสฺสํ อาห “สมฺม อฺปติสฺส ตฺวํ น อญฺเณสฺส ทิวเสสฺส วิย หฏฺฐปหฺมฺโจ (อสิ), (ตฺวํ) อิทานิ อนตฺตมนธาตฺโก อสิ, กิ เต สลฺลกฺขิตฺตฺนฺติ ฯ

โต ในลำดับนั้น โกลิต อ.โกลิตะ อาห กล่าวแล้ว อุปติสฺส กะอุปติสสะ อิติ ว่า “อุปติสฺส แนะอุปติสสะ สมมุ ผู้สหาย ตวั อ.ท่าน ภูฏปะหฺมฺโจ เป็นผู้ทั้งร่าเริงแล้ว ทั้งร่าเริงทั่วแล้ว ทิวเสสฺ วิย ราวกะ ในวัน ท. อยฺเยสฺ เหล่าอื่น (อสิ) ย่อมเป็น น หามิได้, (ตวั) อ.ท่าน อนตฺตมณฑาตุโก เป็นผู้มีธาตุแห่งบุคคลผู้มีใจมิใช่ใจเป็นของมี อยู่แห่งตน อสิ ย่อมเป็น อิทานิ ในกาลนี้, ก็ อ.อะไร เต อันท่าน สลฺลกุชิตฺ กำหนด ได้แล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

ลำดับนั้น โกลิตะกล่าวกับอุปติสสะว่า “แนะอุปติสสะผู้สหาย ท่านเป็นผู้ทั้งร่าเริงแล้ว ทั้งร่าเริงทั่วแล้ว เหมือนในวันเหล่าอื่น หามิได้, บัดนี้ ท่านเป็นผู้มีธาตุแห่งใจมิใช่ของ ตน, ท่านกำหนดอะไรได้”

โต กาลสัตตมมี โกลิต สุกฺกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อุปติสฺส อภิตต- กัมมะใน อาห “สมมุ วิเสสชะของ อุปติสฺสฯ อาลปนะ ตวั สุกฺกัตตาใน อสิฯ อาชยาต- บทกัตตฺวาจก นคฺพิทฺ ปรุฏีเสธนัตถะ อยฺเยสฺ วิเสสชะของ ทิวเสสฺฯ อุปมากาลสัตตมมี ใน ภูฏปะหฺมฺโจ วิยคฺพิทฺ อุปมาโชตกะเข้ากับ อยฺเยสฺ ทิวเสสฺ, ภูฏปะหฺมฺโจ วิกิต- กัตตาใน อสิ, ตวั สุกฺกัตตาใน อสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิทานิ กาลสัตตมมีใน อสิ อนตฺตมณฑาตุโก วิกิตกัตตาใน อสิ, ก็ วุตตกัมมะใน สลฺลกุชิตฺฯ กิตบทกัมมวาจก เต อนภิตกัตตาใน สลฺลกุชิตฺ” อิตคฺพิทฺ อากาเรใน อาห ฯ

๒๕. โส อาห “สมมุ โกลิต ‘เอเตสฺ โอลอกเน สาโร นตฺถิ, นีรตฺถกเมตฺ, อตฺตโน โมกฺขชมฺม คเวสิตุ วุฏฺฐิตฺติ อิทํ จินฺตยฺนโต นิสินฺโนมฺหิ, ตวั ปน กสฺมา อนตฺต- มโนสฺสีติ ฯ

โส (อุปติสฺโส) อาห “สมมุ โกลิต (อหฺ) ‘เอเตสฺ (ชานนฺ) โอลอกเน สาโร นตฺถิ, นีรตฺถก (โหติ) เอตฺ (โอลอกนฺ), (อมฺเหหิ) อตฺตโน โมกฺขชมฺม คเวสิตุ วุฏฺฐิตฺติ อิทํ (การณฺ) จินฺตยฺนโต นิสินฺโน อมฺหิ, ตวั ปน กสฺมา อนตฺตมโน อสฺสีติ ฯ

โส (อุปติสฺโส) อ.อุปติสสะนั้น อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “โกลิต แนะโกลิตะ สมมุ ผู้ สหาย (อหฺ) อ.เรา จินฺตยฺนโต นิสินฺโน เป็นผู้นั่งคิดอยู่แล้ว อิทํ (การณฺ) ซึ่งเหตุ นี้ อิติ ว่า ‘สาโร อ.สาระ โอลอกเน ในการแลดู เอเตสฺ (ชานนฺ) ซึ่งชน ท. เหล่า นั้น นตฺถิ ย่อมไม่มี, เอตฺ (โอลอกนฺ) อ.การแลดูนั้น นีรตฺถก เป็นกิริยามีประโยชน์

ออกแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น, (อมุเหหิ) อุตตโน โมกขธมมํ คเวสิตุํ อ.อัน- อันเรา ท. แสวงหา ซึ่งธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้น เพื่อตน วฏฺฏติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ อมุหิ ย่อมเป็น, ปน ก็ ตฺวํ อ.ท่าน อนตตมโน เป็นผู้มิใช่ใจมิใช่ของตน อสิ ย่อมเป็น กสฺมา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

อุปติสสนั้นกล่าวว่า “แน่โกลิตะผู้สหาย เราเป็นผู้หนึ่งคิดถึงเหตุนี้ว่า ‘สาระในการแลดูพวกชนเหล่านั้น ย่อมไม่มี, การแลดูนั้น ไม่มีประโยชน์, การที่พวกเราแสวงหา โมกขธรรมเพื่อตน ย่อมควร’, ก็ท่านเป็นผู้มิใช่ใจมิใช่ของตนเพราะเหตุอะไร”

โส วิเสสนะของ อุปติสฺโสสุ สฺสทกัตตาใน อาหฺ อายยาตบทกัตตฺวาจก “สมฺมุ วิเสสนะของ โกลิตฺตฺ อาลปนฺ อหิ สฺสทกัตตาใน อมุหิ อายยาตบทกัตตฺวาจก ‘สาโร สฺสทกัตตาใน นตฺถิ กิริยาบทกัตตฺวาจก เอเตสํ วิเสสนะของ ชนानํ ญฺฐูจฺจ อุตตกัมมะใน โอลโลกเนฏ วิสยาธาระใน สาโร, เอตํ วิเสสนะของ โอลโลกนํ สฺสทกัตตาใน โหติ อายยาตบทกัตตฺวาจก นิริตฺถกํ วิกติกัตตาใน โหติ, คเวสิตุํ ตุมตถกัตตาใน วฏฺฏติ อายยาตบทกัตตฺวาจก อมุเหหิ อนภิทกัตตาใน คเวสิตุํ อุตตโน สัมปทานใน คเวสิตุํ โมกขธมมํ อุตตกัมมะใน คเวสิตุํ อิติศัพทํ อาการะใน จินตยนโต อิทํ วิเสสนะของ การณํ อุตตกัมมะใน จินตยนโต อพฺภันตริกิริยาของ อหิ นิสินฺโน วิกติกัตตาใน อมุหิ, ปน ศัพทํ วากยารัมภชิตกะ ตฺวํ สฺสทกัตตาใน อสิ อายยาตบทกัตตฺวาจก กสฺมา เหตุใน อสิ อนตตมโน วิกติกัตตาใน อสิ” อิติศัพทํ อาการะใน อาห ฯ

๒๖. โสปี ตเถวาท ฯ

โสปี (โกลิต) ตถา เอว อาห ฯ

โสปี (โกลิต) อ.โกลิตะแม้นั้น อาห กล่าวแล้ว ตถา เอว เหมือนอย่างนั้นนั้นเทียวฯ โกลิตะแม้นั้น ก็กล่าวเหมือนอย่างนั้นเหมือนกัน

อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ โสสุ วิเสสนะของ โกลิตฺตฺ สฺสทกัตตาใน อาหฺ อายยาตบทกัตตฺวาจก เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ ตถาฏ กิริยาวิเสสนะใน อาห ฯ

๒๗. อถสูส อตตนา สหุธิ เอกขุฒาสยตํ ฅตฺวา อุปติสฺโส อาห “สมม อมหากํ อุภินฺหิปี
 สฺจินฺตติตํ, โมกฺขชมฺมํ ปน คเวสิตฺถุ วฏฺฏติ, คเวสนฺเตหิ นาม เอกํ ปพฺพชฺชํ ลหุํ
 วฏฺฏติ, กสฺส สนฺติเก ปพฺพชามาทิ ฯ

อถ อสูส (โกลิตสูส) อตตนา สหุธิ เอกขุฒาสยตํ ฅตฺวา อุปติสฺโส อาห “สมม อมหากํ
 อุภินฺหิปี (การณ) สฺจินฺตติตํ, (อมฺเหหิ) โมกฺขชมฺมํ ปน คเวสิตฺถุ วฏฺฏติ, คเวสนฺเตหิ นาม (ชเนหิ)
 เอกํ ปพฺพชฺชํ ลหุํ วฏฺฏติ, (มยฺ) กสฺส สนฺติเก ปพฺพชามาทิ ฯ

อถ ครั้งนั้น อุปติสฺโส อ.ปริพาชกชื่อว่าอุปติสสะ ฅตฺวา รู้แล้ว อสูส (โกลิตสูส)
 อตตนา สหุธิ เอกขุฒาสยตํ ซึ่งความที่ แห่งปริพาชกชื่อว่าโกลิตะนั้น เป็นผู้ม
 ัธยาศัยเป็นอันเดียวกัน กับ ด้วยตน อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สมม แนะสหาย
 การณ อ.เหตุ อมหากํ อันเรา ท. อุภินฺหิปี แม่ทั้งสอง สฺจินฺตติตํ คิดดีแล้ว, ปน
 ก็ (อมฺเหหิ) โมกฺขชมฺมํ คเวสิตฺถุ อ.อัน- อันเรา ท. แสวงหา ซึ่งธรรมเป็นเครื่องหลุด
 พ้น วฏฺฏติ ย่อมควร, คเวสนฺเตหิ นาม (ชเนหิ) เอกํ ปพฺพชฺชํ ลหุํ อ.อัน- อัน
 ชน ท. ชื่อ ผู้แสวงหาอยู่-ได้ ซึ่งการบวช อย่างหนึ่ง วฏฺฏติ ย่อมควร, (มยฺ) อ.เรา ท.
 ปพฺพชาม จักบวช สนฺติเก ในสำนัก กสฺส ของใคร” อิติ ดังนี้ ฯ

ที่นั้น อุปติสสะปริพาชกรู้ว่าโกลิตะปริพาชกนั้น เป็นผู้ม ัธยาศัยเป็นอันเดียวกันกับ
 ด้วยตนเอง กล่าววว่า “แนะสหาย เหตุที่เราแม่ทั้งสองคิดดีแล้ว, ก็ การที่พวกเราแสวง
 หาโมกขธรรม ย่อมควร, การที่พวกชนชื่อว่าผู้แสวงหาอยู่ ได้การบวชอย่างหนึ่ง ย่อม
 ควร, พวกเราจะบวชในสำนักของใคร”

อถ กาลสัตตมมี อุปติสฺโส สุทฺธกตฺตานิ อาหฺว อาชยตบทกตฺตฺวาจก อสูส วิเสสนะ
 ของ โกลิตสูสฯ ภาวาทิสัมพันธะใน เอกขุฒาสยตํ อตตนา สหฺตถตติยาเข้ากับ สหุธิฯ
 คุณสมวาเยใน เอกขุฒาสยตํฯ อวุตตกัมมะใน ฅตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “สมม
 อาลปนะ การณ วุตตกัมมะใน สฺจินฺตติตํฯ กิตตบทกัมมวจาก อปีตฺถํ อเปกชฺตถะเข้า
 กับ อุภินฺหิฯ วิเสสนะของ อมหากํฯ จัฏฐีอนภินิหิตกตฺตานิ สฺจินฺตติตํ, ปน วากยารัมภ-
 ไซตถะ คเวสิตฺถุ ตุมตถกตฺตานิ วฏฺฏติฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก อมฺเหหิ อนภินิหิตกตฺตานิ
 ใน คเวสิตฺถุ โมกฺขชมฺมํ อวุตตกัมมะใน คเวสิตฺถุ, ลหุํ ตุมตถกตฺตานิ วฏฺฏติฯ อาชยต-
 บทกตฺตฺวาจก นามศัพท์ สัญญาไซตถะเข้ากับ คเวสนฺเตหิฯ วิเสสนะของ ชเนหิฯ
 อนภินิหิตกตฺตานิ ลหุํ เอกํ วิเสสนะของ ปพฺพชฺชํฯ อวุตตกัมมะใน ลหุํ, มยฺ สุทฺธกตฺตานิ

ใน ปพพชาม ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก กสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺติเก ๆ วิสยาธาระใน ปพพชาม” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๒๘. เตน โข ปน สมเยน สมฺชโย ปริพฺพชโก ราชคเห ปฏฺวีสติ มหติยา ปริพฺพชก-
ปริสาย สหฺริ ฯ

ปน ก็ เตน โข สมเยน ในสมัยนั้นแล ปริพฺพชโก อ.ปริพชก สมฺชโย ชื่อว่าสัญญาชัย
ปฏฺวีสติ ย่อมอาศัยอยู่ ราชคเห ในเมืองราชคฤห์ สหฺริ กับ ปริพฺพชกปริสาย
ด้วยบริษัทผู้เป็นปริพชก มหติยา หมู่ใหญ่ ฯ

ก็ในสมัยนั้นแล สัญชัยปริพชกอาศัยอยู่ที่เมืองราชคฤห์ร่วมกับบริษัทที่เป็นปริพชก
หมู่ใหญ่

ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ เตน วิเสสณะของ สมเยน ๆ ตติยากาลสัตตมมีใน
ปฏฺวีสติ สมฺชโย สัญญาวิเสสณะของ ปริพฺพชโก ๆ สหฺริกัตตนาใน ปฏฺวีสติ ๆ อาชยาต-
บทกัตตุวจาก โขศัพท์ วจนาลังการะ ราชคเห วิสยาธาระใน ปฏฺวีสติ มหติยา
วิเสสณะของ ปริพฺพชกปริสาย ๆ สหฺริกัตตติยาเข้ากับ สหฺริ ๆ กิริยาสมาวาเยใน
ปฏฺวีสติ ฯ

๒๙. เต “ตสฺส สนฺติเก ปพฺพชิสฺสามาติ ปญฺจมาณวกสตานิ “สิวิกาโย จ รเถ จ
คเหตุวา คจฺจนฺตติ อฺยุโยเชตฺวา ปญฺจหิ มาณวกสเทหิ สหฺริ สมฺชยสฺส สนฺติเก
ปพฺพชิสฺส ฯ

เต (ชนา) “(มย) ตสฺส (ปริพชกสฺส) สนฺติเก ปพฺพชิสฺสามาติ (มนฺเตตฺวา) ปญฺจมาณวก-
สตานิ “(ตุมฺเห) สิวิกาโย จ รเถ จ คเหตุวา คจฺจนฺตติ (วจฺเนน) อฺยุโยเชตฺวา ปญฺจหิ
माणวกสเทหิ สหฺริ สมฺชยสฺส สนฺติเก ปพฺพชิสฺส ฯ

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น มนฺเตตฺวา ปรึกษากันแล้ว อิติ ว่า “(มย) อ.เรา ท.
ปพฺพชิสฺสาม จักบวช สนฺติเก ในสำนัก ตสฺส (ปริพชกสฺส) ของปริพชกนั้น”
อิติ ดังนี้ อฺยุโยเชตฺวา ส่งไปแล้ว ปญฺจมาณวกสตานิ ซึ่งร้อยแห่งมาณพหฺ ท.
(วจฺเนน) ด้วยคำ อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. คเหตุวา ถือเอาแล้ว สิวิกาโย จ

ซึ่งวอ ท. ด้วย รเถ จ ซึ่งรถ ท. ด้วย **คจจณ** จงไปเกิด” **อิตติ** ดังนี้ **ปพฺพชฺชิสฺสุ** บวชแล้ว **สนฺติเก** ในสำนัก **สญฺชยสฺส** ของปริพาชกชื่อว่าสัญญาชัย **สทฺธิ** กับ **มาณวกสเทหิ** ด้วยร้อยแห่งมาณพ ท. **ปญฺจหิ** ห้า ฯ

พวกชนเหล่านั้นปรึกษากันว่า “พวกเราจักบวชในสำนักของปริพาชกนั้น” ดังนี้ ส่งมาณพ ๕๐๐ คนไปด้วยคำว่า “พวกท่านจงถือเอาวอทั้งหลายและรถทั้งหลายไปเกิด” ดังนี้ แล้วบวชในสำนักของสัญญาชัยปริพาชกพร้อมกับมาณพ ๕๐๐ คน

เต วิเสสณะของ ชนาญ สฺุทธกัถตาใน ปพฺพชฺชิสฺสุญฺ อายยาตบทกัถตุวจาก “มยฺ สฺุทธกัถตาใน ปพฺพชฺชิสฺสามญฺ อายยาตบทกัถตุวจาก ตสฺส วิเสสณะของ ปริพฺพาชกสฺสญฺ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกญฺ วิสยาราระใน ปพฺพชฺชิสฺสาม” **อิตติศัพท** อากากระใน มนฺเตตฺวาญฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อญฺโยเชตฺวา ปญฺจมาณวกสทานิ อุตฺตตกัมมะใน อญฺโยเชตฺวา “ตุมฺเห สฺุทธกัถตาใน คจจณญฺ อายยาตบทกัถตุวจาก สิวิกายो กัถิ รเถ กัถิ อุตฺตตกัมมะใน คเหตุวา จ สองศัพท ปทสมุจจยัถตะเข้ากับ สิวิกายो และ รเถ คเหตุวา สมานกาลกิริยาใน คจจณ” **อิตติศัพท** สฺุฐปะใน วจเนนญฺ ภาระใน อญฺโยเชตฺวาญฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปพฺพชฺชิสฺสุ ปญฺจหิ วิเสสณะของ มาณวกสเทหิญฺ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิญฺ กิริยาสมวายะใน ปพฺพชฺชิสฺสุ สญฺชยสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺติเกญฺ วิสยาราระใน ปพฺพชฺชิสฺสุ ฯ

๓๐. เตสํ ปพฺพชิตกาลโต ปฏฺจาย สญฺชโย อติเรกลามคฺคยสคฺคปฺปตฺโต อโหสิ ฯ

เตสํ (ทฺุวินฺหนํ ชนานํ) ปพฺพชิตกาลโต ปฏฺจาย สญฺชโย อติเรกลามคฺคยสคฺคปฺปตฺโต อโหสิ ฯ

สญฺชโย อ.ปริพาชกชื่อว่าสัญญาชัย **อติเรกลามคฺคยสคฺคปฺปตฺโต** เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งลามกอันเลิศและยศอันเลิศยิ่งเกิน **อโหสิ** ได้เป็นแล้ว **ปฏฺจาย** จำเดิม **ปพฺพชิตกาลโต** แต่กาลเป็นที่บวช **เตสํ (ทฺุวินฺหนํ ชนานํ)** แห่งชน ท. สอง เหล่านั้น ฯ

สัญญาชัยปริพาชก ได้เป็นผู้ถึงลามกอันเลิศและยศอันเลิศอย่างยิ่ง จำเดิมแต่กาลเป็นที่บวชแห่งชนทั้งสองเหล่านั้น

สญฺชโย สฺุทธกัถตาใน อโหสิญฺ อายยาตบทกัถตุวจาก เตสํ กัถิ ทฺุวินฺหนํ กัถิ วิเสสณะของ ชนานํญฺ สามีสัมพันธะใน ปพฺพชิตกาลโตญฺ อปาทานใน ปฏฺจายญฺ กิริยาวิเสสณะ

ใน อโหสิ อติเรกลามกคยสคคปุตโต วิกตีกัตตาใน อโหสิ ฯ

๓๑. เต กติปาเหเนว สพุพ สญชยสส สมยํ ปริคคณหิตวา “อาจริย ตุมหากํ ชานน-
สมโย เอตตโกว อุทาหุ อุตตริปี อตถิติ ปุจจิสฺสุ ฯ

เต (ชนา) กติปาเหเน เอว สพุพ สญชยสส สมยํ ปริคคณหิตวา “อาจริย ตุมหากํ ชานน-
สมโย เอตตโกว (โหติ) อุทาหุ (ตุมหากํ ชานนสมโย) อุตตริปี อตถิติ ปุจจิสฺสุ ฯ

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ปริคคณหิตวา ถือเอารอบแล้ว สมยํ ซึ่งลัทธิ
สญชยสส ของปริพาชกชื่อว่าสญชัย สพุพ ทั้งปวง กติปาเหเน เอว โดยวันเล็ก
น้อยนั้นเทียว ปุจจิสฺสุ ถามแล้ว อิติ ว่า “อาจริย ข้าแต่อาจารย์ ชานนสมโย อ.ลัทธิ
เป็นเหตุรู้ ตุมหากํ ของท่าน เอตตโกว เป็นลัทธิมีประมาณเท่านี้เทียว (โหติ) ย่อม
เป็น อุทาหุ หรือว่า (ชานนสมโย) อ.ลัทธิเป็นเหตุรู้ (ตุมหากํ) ของท่าน อตถิติ มีอยู่
อุตตริปี แม้อย่าง” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกชนเหล่านั้นกำหนดเอาลัทธิของสญชัยปริพาชกทั้งปวง โดยเพียงสองสามวัน
เท่านั้น แล้วถามว่า “ข้าแต่อาจารย์ ลัทธิเป็นเหตุรู้ของท่านมีเพียงเท่านี้เท่านั้น หรือว่า
ลัทธิเป็นเหตุรู้ของท่านมีอยู่แม้อย่างกว่า”

เต วิเสสณะของ ชนาจฺ สุทรกัตตาใน ปุจจิสฺสุจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวตัพพํ
อวชารณะเข้ากับ กติปาเหเนจฺ ตติยาวิเสสณะใน ปริคคณหิตวา สพุพ วิเสสณะของ สมยํ
สญชยสส สามีสัมพันธะใน สมยํจฺ อุตตกัมมะใน ปริคคณหิตวาจฺ ปุพพกาลกิริยาใน
ปุจจิสฺสุ “อาจริย อาลปนะ ชานนสมโย สุทรกัตตาใน โหติจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
ตุมหากํ สามีสัมพันธะใน ชานนสมโย เอวตัพพํ อวชารณะเข้ากับ เอตตโกวจฺ วิกตีกัตตา
ใน โหติ อุทาหุ ปุจจันตถะ ชานนสมโย สุทรกัตตาใน อตถิจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
ตุมหากํ สามีสัมพันธะใน ชานนสมโย อปิตัพพํ อเปกขัตถะเข้ากับ อุตตริจฺ กิริยาวิเสสณะ
ใน อตถิติ” อิติตัพพํ อาการะใน ปุจจิสฺสุ ฯ

๓๒. “เอตตโกว, สพุพ ตุมเหหิ ฌาตุนฺติ วุตเต, เต จินฺตยีสฺสุ “เอวํ สติ, อิมสฺส สนฺติเก
พฺรหฺมจิริยวาโส นิริตฺถโก, มยํ โมกฺขธมฺมํ คเวสิตฺถุํ นิกฺขนฺตา, โส อิมสฺส สนฺติเก

อุปปาเทตฺถุ น สกฺกา, มหา โข ปน ชมฺพุทฺธิโป, คามนิกมชนปทราชธานีโย จรฺนตา
 อทฺธา โมกฺขธมฺมเทสํ กณฺจิจิ อาจริยํ ลภิสฺสามาติ ฯ

“(อมุหากํ ชานนสมโย) เอตฺตโกว (อตฺติ), สพุทฺธิ (ชานน) ตุมฺเหติ ฌาตฺนฺติ (วจเน สณฺชเยน)
 วุตฺเต, เต (เทว สหายกา) จินฺตยิสฺสุ “เอวํ (ภาเว) สติ, อิมฺสฺส (อาจริยสฺส) สนฺติเก
 พุทฺทมจริยาโส นิสฺสํโก (โหติ), มยฺย โมกฺขธมฺมํ คเวสิตฺถุ นิกฺขนฺตา (อมฺห), โส (โมกฺขธมฺโม
 อมฺเหติ) อิมฺสฺส (อาจริยสฺส) สนฺติเก อุปฺปาเทตฺถุ น สกฺกา, มหา โข (โหติ) ปน ชมฺพุทฺธิโป,
 (มยฺย) คามนิกมชนปทราชธานีโย จรฺนตา อทฺธา โมกฺขธมฺมเทสํ กณฺจิจิ อาจริยํ ลภิสฺสามาติ ฯ

(วจเน) ครั้งเมื่อคำ อิติ ว่า “ชานนสมโย อ.ลัทธิเป็นเหตุรู้ อมุหากํ ของเรา ท.
 เอตฺตโกว มีประมาณเท่านี้เทียว (อตฺติ) มีอยู่, (ชานน) อ.ความรู้ สพุทฺธิ ทั้งปวง
 ตุมฺเหติ อันท่าน ท. ฌาตฺ รู้แล้ว” อิติ ดังนี้ (สณฺชเยน) อันปริพาชกชื่อว่าสังข์ชัย
 วุตฺเต กล่าวแล้ว, (สหายกา) อ.สหาย ท. (เทว) สอง เต เหล่านั้น จินฺตยิสฺสุ คิดแล้ว
 อิติ ว่า “เอวํ (ภาเว) ครั้งเมื่อความเป็น อย่างนั้น สติ มีอยู่, พุทฺทมจริยาโส อ.การ
 อยู่เพื่อพรหมจรรย์ สนฺติเก ในสำนัก อิมฺสฺส (อาจริยสฺส) ของอาจารย์นี้ นิสฺสํโก
 เป็นการอยู่มีประโยชน์ออกแล้ว โหติ ย่อมเป็น, มยฺย อ.เรา นิกฺขนฺตา เป็นผู้ออกไป
 แล้ว คเวสิตฺถุ เพื่ออันแสวงหา โมกฺขธมฺมํ ซึ่งธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้น (อมฺห) ย่อม
 เป็น, โส (โมกฺขธมฺโม) อ.ธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้นนั้น (อมฺเหติ) อันเรา ท. น สกฺกา
 ไม่อาจ อุปฺปาเทตฺถุ เพื่ออันให้เกิดขึ้น สนฺติเก ในสำนัก อิมฺสฺส (อาจริยสฺส) ของ
 อาจารย์นี้, ปน ก็ ชมฺพุทฺธิโป อ.ชมพูทวีป มหา โข เป็นทวีปใหญ่แล (โหติ) ย่อม
 เป็น, (มยฺย) อ.เรา ท. จรฺนตา เทียวไปอยู่ คามนิกมชนปทราชธานีโย สู่หมู่บ้าน
 นิกม ชนบท และราชธานี ท. ลภิสฺสาม จักได้ อาจริยํ ซึ่งอาจารย์ กณฺจิจิ บางท่าน
 โมกฺขธมฺมเทสํ ผู้แสดงซึ่งธรรมอันเป็นเครื่องหลุดพ้น อทฺธา แน่แท้” อิติ ดังนี้ ฯ

เมื่อสังข์ชัยปริพาชกกล่าวว่า “ลัทธิเป็นเหตุรู้ของพวกเรามีเพียงเท่านี้เท่านั้น, พวก
 ท่านรู้ความรู้ทั้งหมดแล้ว”, สองสหายเหล่านั้นพากันคิดว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้น การอยู่
 เพื่อพรหมจรรย์ในสำนักของอาจารย์นี้ เป็นสิ่งไร้ประโยชน์, พวกเราออกมาเพื่อแสวง
 หาโมกขธรรม, โมกขธรรมนั้น พวกเราไม่สามารถเพื่อจะทำให้เกิดขึ้นในสำนักของ
 อาจารย์นี้ได้, ก็ชมพูทวีป เป็นทวีปใหญ่แล, พวกเราเทียวไปสู่หมู่บ้าน นิกม ชนบท
 และราชธานี จักได้อาจารย์บางท่านผู้แสดงโมกขธรรมเป็นแน่แท้” ดังนี้

“ชานนสมโย สุทธกัตตานิ อตฺถิฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน
ชานนสมโย เอวคัพพํ อวชารณะเข้ากัปป เอตตฺโกจฺจ วิกตีกัตตานิ อตฺถิ, สพฺพํ วิเสสณะ
ของ ชานนํจ วุตตกัมมะใน ฉาตํจ กิตตบทกัมมวาทก ตุมฺเหหิ อนภิทกัตตานิ ฉาตํ”
อิตฺตคัพพํ สรฺูปะใน วจเนจฺจ ลักขณะใน วุตเตจฺจ ลักขณกิริยา สมฺชเยน อนภิทกัตตานิ
วุตเต, เต กิตฺตี เทว กิตฺตี วิเสสณะของ สหายกาจฺจ สุทธกัตตานิ จินฺตยีสฺสุจฺจ อาชยตบท
กัตตฺวาจก “เอวํ วิเสสณะของ ภาเวจฺจ ลักขณะใน สติจฺจ ลักขณกิริยา, พุรฺหมจฺจริยวาโส
สุทธกัตตานิ โหติจฺจ อาชยตบทกัตตฺวาจก อิมฺสฺส วิเสสณะของ อาจฺริยสฺสจฺจ สามี-
สัมพันธะใน สนฺตึเกจฺจ วิสยาชาระใน พุรฺหมจฺจริยวาโส นิสฺสฺสฺส วิกตีกัตตานิ โหติ,
มยํ สุทธกัตตานิ อมฺหจฺจ อาชยตบทกัตตฺวาจก โมกฺขชฺรมมํ อวุตตกัมมะใน เควสิตฺตฺจ
ตุมฺตถสํปทานใน นิกฺขนฺตจฺจ วิกตีกัตตานิ อมฺห, โส วิเสสณะของ โมกฺขชฺรมมจฺจ
วุตตกัมมะใน สกฺกาจฺจ กิริยาบทกัมมวาทก อมฺเหหิ อนภิทกัตตานิ สกฺกา อิมฺสฺส
วิเสสณะของ อาจฺริยสฺสจฺจ สามีสัมพันธะใน สนฺตึเกจฺจ วิสยาชาระใน อูปฺปาเทตฺตฺจ ตุมฺตถ-
สํปทานใน สกฺกา นคัพพํ ปฏฺฐิสฺสระใน สกฺกา, ปนคัพพํ วากยารมฺภโชนฺทกะ ชมฺพุทฺธิไป
สุทธกัตตานิ โหติจฺจ อาชยตบทกัตตฺวาจก มหา วิกตีกัตตานิ โหติ โชนคัพพํ วจนา-
ลङฺการะ, มยํ สุทธกัตตานิ ลภิสฺสสามจฺจ อาชยตบทกัตตฺวาจก ความนิคมชนปท-
ราชธานีโย สัมปาปฺตญฺยกัมมะใน จรฺนฺตจฺจ อัมภันตฺรกิริยาของ มยํ อทฺธา กิริยา-
วิเสสณะใน ลภิสฺสสาม โมกฺขชฺรมฺมเทสํ กิตฺตี กณฺจ กิตฺตี วิเสสณะของ อาจฺริยํจฺจ อวุตต-
กัมมะใน ลภิสฺสสาม” อิตฺตคัพพํ อาการะใน จินฺตยีสฺสุ ๕

๓๓. ตโต ปฏฺฐาย “ยตฺถ ยตฺถ ปณฺหิตา สมณพฺรหฺมณา สนฺตึติ วทฺหติ, ตตฺถ ตตฺถ
คนฺตฺวา สากจฺฉํ กโรฺหติ ๕

(ชนา) ตโต (กาลโต) ปฏฺฐาย “ยตฺถ ยตฺถ (จาเน) ปณฺหิตา สมณพฺรหฺมณา สนฺตึติ วทฺหติ,
(เต เทว สหายกา) ตตฺถ ตตฺถ (จาเน) คนฺตฺวา สากจฺฉํ กโรฺหติ ๕

(ชนา) อ.ชน ท. วทฺหติ ย่อมกล่าว อิติ ว่า “สมณพฺรหฺมณา อ.สมณะและพฺรหฺมณฺ
ท. ปณฺหิตา ผู้เป็นบัณฑิต สนฺตึ มีอยู่ ยตฺถ ยตฺถ (จาเน) ในที่ใดจฺจ” อิติ ดังนี้,
(สหายกา) อ.สหาย ท. (เทว) สอง (เต) เหล่านั้น คนฺตฺวา ไปแล้ว ตตฺถ ตตฺถ
(จาเน) ในที่นั้นจฺจ กโรฺหติ ย่อมกระทำ สากจฺฉํ ซึ่งการสนทนา ปฏฺฐาย จำเดิม ตโต

(กาลโต) แต่กาลนั้น ๆ

พวกชนย่อมกล่าวว่า “พวกสมณะและพราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิตมีอยู่ในที่ใด ๆ” ดังนี้, สอง
สหายเหล่านั้นก็พากันไปในที่นั้น ๆ ย่อมทำการสนทนา จำเดิมแต่กาลนั้น

ชนา สุทรกัตตาในวทนต์ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตโต วิเสสณะของ กาลโต ๆ อปาทาน
ใน ปฏฺจาย ๆ กิริยาวิเสสณะใน กโรนฺติ “ปณฺฑิตา วิเสสณะของ สมณพฺราหมณา ๆ สุทร-
กัตตาใน สนฺติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ยตฺถ สองบท วิเสสณะของ จาเน ๆ วิสยาธาระ
ใน สนฺติ” อิตฺตํ อากาเรใน วทนต์, เต กัตี เทว กัตี วิเสสณะของ สหายกา ๆ สุทร-
กัตตาใน กโรนฺติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตตฺถ สองบท วิเสสณะของ จาเน ๆ วิสยาธาระ
ใน คนฺตุวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรนฺติ สากจฺฉํ อวฺตตกัมมะใน กโรนฺติ ฯ

๓๔. เตหิ ปุฏฺจปญฺหํ อญฺเฆ กเถตุํ น สกฺโกนฺติ, เต ปน เตสํ ปญฺหํ วิสฺสชฺเชนฺติ ฯ

เตหิ (ทวิหิ สหายเกหิ) ปุฏฺจปญฺหํ อญฺเฆ (ชนา) กเถตุํ น สกฺโกนฺติ, เต ปน (เทว
สหายกา) เตสํ (ชนานํ) ปญฺหํ วิสฺสชฺเชนฺติ ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. อญฺเฆ เหล่าอื่น น สกฺโกนฺติ ย่อมไม่อาจ กเถตุํ เพื่ออันกล่าว เตหิ
(ทวิหิ สหายเกหิ) ปุฏฺจปญฺหํ ซึ่งปัญหาอัน- อันสหาย ท. สอง เหล่านั้น -ถามแล้ว,
ปน แต่ว่า (สหายกา) อ.สหาย ท. (เทว) สอง เต เหล่านั้น วิสฺสชฺเชนฺติ ย่อมแก้
ปญฺหํ ซึ่งปัญหา เตสํ (ชนานํ) ของชน ท. เหล่านั้น ฯ

พวกชนเหล่านั้นย่อมไม่อาจเพื่อจะตอบปัญหาที่สองสหายเหล่านั้นถามได้, แต่สอง
สหายเหล่านั้น ย่อมแก้ปัญหของชนเหล่านั้น

อญฺเฆ วิเสสณะของ ชนา ๆ สุทรกัตตาใน สกฺโกนฺติ ๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก เตหิ กัตี
ทวิหิ กัตี วิเสสณะของ สหายเกหิ ๆ อนภทกัตตาใน ปุฏฺจ- ปุฏฺจปญฺหํ ๆ อวฺตตกัมมะ
ใน กเถตุํ ตุมฺถตสํปทานใน สกฺโกนฺติ นตฺตํ ปฏฺฐิเสระใน สกฺโกนฺติ, ปนตฺตํ
ปักขันตรโชตกะ เต กัตี เทว กัตี วิเสสณะของสหายกา ๆ สุทรกัตตาใน วิสฺสชฺเชนฺติ ๆ
อาชยาตบทกัตตุวจาก เตสํ วิเสสณะของ ชนา ๆ สามีสัมพันธะใน ปญฺหํ ๆ อวฺตต-
กัมมะใน วิสฺสชฺเชนฺติ ฯ

๓๕. เอวํ สกกลชมฺพุทฺธิปํ ปริคฺคณฺหิตฺวา นิวตฺติตฺวา สกฺกฺจฺจานเมว อาคณฺตุวา “สมฺม โกลิต อมฺเหสุ โย ปจฺมํ อมตํ อธิคฺจฺจติ, โส อาโรเจตฺตติ กติกํ อํกํสุ ฯ

(เต เทว สหายกา) เอวํ สกกลชมฺพุทฺธิปํ ปริคฺคณฺหิตฺวา นิวตฺติตฺวา สกฺกฺจฺจานํ เอว อาคณฺตุวา “สมฺม โกลิต อมฺเหสุ โย (ปฺคฺคโล) ปจฺมํ อมตํ อธิคฺจฺจติ, โส (ปฺคฺคโล) อาโรเจตฺตติ กติกํ อํกํสุ ฯ

(สหายกา) อ.สหาย ท. (เทว) สอง (เต) เหล่านั้น ปริคฺคณฺหิตฺวา ถือเอารอบแล้ว สกกลชมฺพุทฺธิปํ ซึ่งชมฺพุทฺธิปํทั้งสิ้น เอวํ อย่างนี้ นิวตฺติตฺวา กลับแล้ว อาคณฺตุวา มาแล้ว สกฺกฺจฺจานํ เอว สู่ที่ของตนนั้นเทียว อํกํสุ ได้กระทำแล้ว กติกํ ซึ่งกติกกา อิติ ว่า “โกลิต แนะโกลิตะ สมฺม ผู้สหาย อมฺเหสุ โย (ปฺคฺคโล) อ.- ในเรา ท. หนา - บุคคลใด อธิคฺจฺจติ ย่อมบรรลุ อมตํ ซึ่งอมตะ ปจฺมํ ก่อน, โส (ปฺคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อาโรเจตฺตติ ของงบอก” อิติ ดังนี้ ฯ

สองสหายเหล่านั้นกำหนดชมฺพุทฺธิปํทั้งหมดอย่างนี้ กลับมาสู่ที่พักของตัวเองนั้นแหละ ได้ทำกติกากันว่า “แนะโกลิตะผู้สหาย บรรดาเรา บุคคลใดบรรลุมตธรรมก่อน, บุคคลนั้นของงบอก”

เต กิตี เทว กิตี วิเสสนะของ สหายกาจฺ สุทฺธกัตฺตานิ อํกํสุจฺ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอวํ กิริยาวิเสสนะใน ปริคฺคณฺหิตฺวา สกกลชมฺพุทฺธิปํ อวุตตกัมฺมะใน ปริคฺคณฺหิตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิวตฺติตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาคณฺตุวา เอวตฺตํ อวชารณะ เข้ากับ สกฺกฺจฺจานํจฺ สัมปาปฺณียกัมฺมะใน อาคณฺตุวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อํกํสุ “สมฺม วิเสสนะของ โกลิตจฺ อาลปนะ อมฺเหสุ นิทธารณะใน โย ปฺคฺคโล โย วิเสสนะของ ปฺคฺคโลจฺ นิทธารณียะและสุทฺธกัตฺตานิ อธิคฺจฺจติจฺ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ปจฺมํ กิริยาวิเสสนะใน อธิคฺจฺจติ อมตํ สัมปาปฺณียกัมฺมะใน อธิคฺจฺจติ, โส วิเสสนะของ ปฺคฺคโลจฺ สุทฺธกัตฺตานิ อาโรเจตฺตติจฺ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก” อิติตฺตํ สฺสรุปะใน กติกํจฺ อวุตตกัมฺมะใน อํกํสุ ฯ

๓๖. เอวํ เตสุ กติกํ กตฺวา วิหรนฺเตสุ, สตฺถา วุตฺตานุกฺกเมน ราชคหํ ปตฺวา เวพฺพวนํ ปฏฺิคฺคเหตฺวา เวพฺพเวเน วิหริติ ฯ

เอว้ เตสฺ (ทวิสฺ สหายเกสฺ) กตีกํ กตฺวา วิหรนฺเตสฺ, สตุถา วุตฺตานุกฺกเมน ราชคหํ ปตฺวา เวพฺพวนํ ปฏฺิคฺคเหตฺวา เวพฺพวนเ วิหฺรติ ฯ

(สหายเกสฺ) ครั้นเมื่อสหาย ท. ทวิสฺ สอง เตสฺ เหล่านั้น กตฺวา กระทำแล้ว กตีกํ ซึ่งกตีกา วิหรนฺเตสฺ อยู่อยู่ เอว้ อย่างนี้, สตุถา อ.พระศาสดา ปตฺวา เสด็จถึงแล้ว ราชคหํ ซึ่งเมืองราชคฤห์ วุตฺตานุกฺกเมน ตามลำดับแห่งคำอันถูกกล่าวแล้ว ปฏฺิคฺคเหตฺวา ทรงรับเฉพาะแล้ว เวพฺพวนํ ซึ่งพระวิหารชื่อว่าเวพฺพวัน วิหฺรติ ย่อมประทับอยู่ เวพฺพวนเ ในพระวิหารชื่อว่าเวพฺพวัน ฯ

เมื่อสหายทั้งสองเหล่านั้นทำกตีกากันแล้วอยู่อยู่อย่างนี้, พระศาสดาเสด็จถึงเมืองราชคฤห์ตามลำดับแห่งคำที่ถูกกล่าวแล้ว ทรงรับพระเวพฺพวัน ประทับอยู่ที่พระเวพฺพวัน

เตสฺ กิถิ ทวิสฺ กิถิ วิเสสนะของ สหายเกสฺๆ ลักษณะใน วิหรนฺเตสฺๆ ลักษณะกิริยา เอว้ กิริยาวิเสสนะใน วิหรนฺเตสฺ กตีกํ อวุตฺตกัมมะใน กตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิหรนฺเตสฺ, สตุถา สุทฺธกตฺตาใน วิหฺรติๆ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก วุตฺตานุกฺกเมน ตติยาวิเสสนะใน ปตฺวา ราชคหํ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน ปตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏฺิคฺคเหตฺวา เวพฺพวนํ อวุตฺตกัมมะใน ปฏฺิคฺคเหตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน วิหฺรติ เวพฺพวนเ วิสยาธาระใน วิหฺรติ ฯ

๓๗. ตทา “จฺรต ภิภฺชเว จาริกํ พหุชนฺหิตายาติ รตนตฺตยคุณฺปปกาสนตฺถํ อฺยุโยชิตานํ เอกสฺสฺฐิจฺยา อรหฺนฺตานํ อนฺตเร ปญฺจวคฺคิยานํ อพฺภนฺตเร อสฺสชฺชิตฺเถโร ปฏฺินิวตฺตติตฺวา ราชคหํ อาคโต ปุณฺทิวเส ปาโตว ปตฺตจิวฺรมาทาย ราชคหํ ปิณฺฑทาย ปาวิสิ ฯ

ตทา “(ตุ้มเห) จฺรต ภิภฺชเว จาริกํ พหุชนฺหิตายาติ (วจนเ) รตนตฺตยคุณฺปปกาสนตฺถํ (สตุถารา) อฺยุโยชิตานํ เอกสฺสฺฐิจฺยา อรหฺนฺตานํ อนฺตเร ปญฺจวคฺคิยานํ (ภิภฺชุนเ) อพฺภนฺตเร อสฺสชฺชิตฺเถโร ปฏฺินิวตฺตติตฺวา ราชคหํ อาคโต ปุณฺทิวเส ปาโตว ปตฺตจิวฺร อาทาย ราชคหํ ปิณฺฑทาย ปาวิสิ ฯ

ตทา ในกาลนั้น อสฺสชฺชิตฺเถโร อ.พระอัสสชิผู้เถระ อพฺภนฺตเร ในภายใน (ภิภฺชุนเ) แห่งภิกษุ ท. ปญฺจวคฺคิยานํ ผู้มีอยู่ในพวก ๕ อนฺตเร ในระหว่าง อรหฺนฺตานํ แห่ง

พระอรหันต์ ท. เอกสฎฐิยา ๖๑ รูป (สตถารา) อุโยชิตานํ ผู้ อันพระศาสดา ทรงส่งไปแล้ว รตนตตยคุณปฺปกาสนตถํ เพื่ออันประกาศซึ่งคุณแห่งหมวดสามแห่ง รัตนะ (วจนเณ) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุมฺเห) อ.เชอ ท. จรต จงเที่ยวไป จาริกํ สู้ที่จาริก พหุชนหิตาย เพื่อความเกื้อกูลแก่ชนจำนวนมาก” อิติ ดังนี้ เป็นต้น ปฏินิวตติตฺวา กลับเฉพาะแล้ว อาคโต มาแล้ว ราชคหํ สู้เมือง ชื่อว่าราชคฤห์ อาทาย ถือเอาแล้ว ปตฺตจิวริ ซึ่งบาตรและจีวร ปาวิสิ ได้เข้าไปแล้ว ราชคหํ สู้เมืองชื่อว่าราชคฤห์ ปิณฺฑทาย เพื่อบิณฑบาต ปาโตว ในเวลาเช้าเที่ยว ปุณทิวเส ในวันรุ่งขึ้น ฯ

ในคราวนั้น พระอัสสชิเถระผู้อยู่ในภายในภิกษุกลุ่มปัญจวัคคีย์ ในระหว่างพระอรหันต์ ๖๑ รูป ที่พระศาสดาทรงส่งไปเพื่อประกาศคุณพระรัตนตรัย ด้วยพระดำรัสว่า “ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวไปสู่ที่จาริก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนเป็นจำนวนมาก” ดังนี้ เป็นต้น กลับแล้วมาสู่เมืองราชคฤห์ ถือเอาบาตรและจีวรได้เข้าไปสู่เมือง ราชคฤห์เพื่อบิณฑบาตแต่เช้าตรู่ในวันรุ่งขึ้น

ตทา กาลสัตตมีใน ปาวิสิ อสฺสชิตฺเถโร สุททกัตฺตานิ ปาวิสิฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก “ภิกขเว อาลปนะ ตุมฺเห สุททกัตฺตานิ จรตฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก จาริกํ สัมปาปฺถึนยักมมะใน จรต พหุชนหิตาย สัมปทานใน จรต” อิติศัพท์ อาทยัตถะใน วจนเณฯ ภาระใน อุโยชิตานํ รตนตตยคุณปฺปกาสนตถํ สัมปทานใน อุโยชิตานํ สตถารา อนภิตกัตฺตานิ อุโยชิตานํฯ กิติ เอกสฎฐิยา กิติ วิเสสนะของ อรหนุตานํฯ สามีสัมพันธะใน อนุตเรฯ วิสยาธาระใน ปญจวคฺคิยานํฯ วิเสสนะของ ภิกขุณฺเณฯ สามีสัมพันธะใน อพฺภนฺตเรฯ วิสยาธาระใน อสฺสชิตฺเถโร ปฏินิวตติตฺวา ปุพฺพกาลกิริยา ใน อาคโต ราชคหํ สัมปาปฺถึนยักมมะใน อาคโตฯ วิเสสนะของ อสฺสชิตฺเถโร ปุณทิวเส กาลสัตตมีใน ปาโต เอวคัพฺท อวธารณะเข้ากับ ปาโตฯ กาลสัตตมีใน อาทาย ปตฺตจิวริ อวตฺตกัมมะใน อาทายฯ สมานกาลกิริยาใน ปาวิสิ ราชคหํ สัมปาปฺถึนยักมมะใน ปาวิสิ ปิณฺฑทาย สัมปทานใน ปาวิสิ ฯ

๓๘. ตสฺมี สมเย อุปฺติสฺสปริพฺพาทโก ปาโตว ภตฺตกิจจํ กตฺวา ปริพฺพาทคารามํ คจฺจนฺโต เถริ ทิสฺวา จินฺเตสิ “มยา เอวฺรุโป นาม ปพฺพชิตो น ทิฏฺฐปฺพุโพเยว,

เย โลก อรหันโต วา อรหตุตมคัค วา สมาปนุหา, อัย เตสั ภิกขุ อญญตโร,
 ยนุหนุหาหิ อิมั ภิกขุ อุปสงกมิตวา ปุจเจยย 'กัสิ ตวั อาวุโส อุกุทิสส ปพพชิต,
 โก วา เต สตุธา, กสส วา ตวั ฐมม โรเจสึติ ฯ

ตสมึ สมเย อุปติสสปริพาชโก ปาโตว ฆตตกิจจ กตวา ปริพาชการาม คจจนโต เถรั
 ทิสวา จินุเตสิ "มยา เอวรูโป นาม ปพพชิต น ทิฏฐปุโพ เอเว (โหติ), เย โลก
 อรหันโต วา อรหตุตมคัค วา สมาปนุหา (ปุคคลา สนุติ), อัย เตสั (อรหนุทานั วา
 อรหตุตมคัค สมาปนุหานัน ปุคคลานัน) ภิกขุ อญญตโร (โหติ), ยนุหนุ อหิ อิมั ภิกขุ
 อุปสงกมิตวา ปุจเจยย 'กั อสิ ตวั อาวุโส อุกุทิสส ปพพชิต, โก วา เต สตุธา (โหติ),
 กสส วา ตวั ฐมม โรเจสึติ" (อิติ) ฯ

ตสมึ สมเย ในสมัยนั้น อุปติสสปริพาชโก อ.ปริพาชกชื่อว่าอุปติสสะ กตวา
 กระทำแล้ว ฆตตกิจจ ซึ่งกิจด้วยภัตรา ปาโตว ในเวลาเช้าเทียว คจจนโต ไปอยู่
 ปริพาชการาม สู่อารามของปริพาชก ทิสวา เห็นแล้ว เถรั ซึ่งพระเถระ จินุเตสิ
 คิดแล้ว อิติ ว่า "ปพพชิต อ.บรพชิต เอวรูโป นาม ชื่อผู้มีอย่างนี้เป็นรูป มยา
 ทิฏฐปุโพ เอเว เป็นผู้อันเรา เห็นแล้วในกาลก่อนนั้นเทียว (โหติ) ย่อมเป็น น
 หามิได้, อรหันโต วา อ.พระอรหันต์ ท. หรือ วา หรือว่า (ปุคคลา) อ.บุคคล ท.
 สมาปนุหา ผู้ถึงพร้อมแล้ว อรหตุตมคัค ซึ่งอรหัตมรรค เย เหล่าใด (สนุติ)
 มีอยู่ โลก ในโลก, อัย ภิกขุ อ.ภิกษุนี้ เตสั (อรหนุทานั วา อรหตุตมคัค
 สมาปนุหานัน ปุคคลานัน) อญญตโร เป็น- แห่งพระอรหันต์ ท. หรือ หรือว่า แห่ง
 บุคคล ท. ผู้ถึงพร้อมแล้ว ซึ่งอรหัตมรรค เหล่านั้นหนา-รูปใดรูปหนึ่ง (โหติ) ย่อมเป็น,
 ยนุหนุ ในนหนอ อหิ อ.เรา อุปสงกมิตวา เข้าไปหาแล้ว อิมั ภิกขุ ซึ่งภิกษุนี้
 ปุจเจยย ฟังถาม อิติ ว่า 'อาวุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ตวั อ.ท่าน ปพพชิต เป็นผู้
 บวชแล้ว อุกุทิสส เจาะจง กั ซึ่งใคร อสิ ย่อมเป็น, โก อ.ใคร สตุธา เป็นครู เต
 ของท่าน (โหติ) ย่อมเป็น วา หรือ, วา หรือว่า ตวั อ.ท่าน โรเจสิ ย่อมชอบใจ
 ฐมม ซึ่งธรรม กสส ของใคร' อิติ ดังนี้" อิติ ดังนี้ ฯ

ในสมัยนั้น อุปติสสะปริพาชกทำภัตราตั้งแต่เช้าตรู่ ขณะเดินทางไปสู่อารามของปริพา
 ชก พบเห็นพระเถระ คิดว่า "บรพชิตชื่อว่าผู้มีสภาพเช่นนี้ เราไม่เคยเห็นมาก่อนเลย,
 พระอรหันต์ทั้งหลายหรือบุคคลผู้บรรลุอรหัตมรรคเหล่าใดมีอยู่ในโลก, ภิกษุนี้ เป็น

บรรดาพระอรหันต์ทั้งหลายหรือบุคคลผู้บรรลุอรหัตมรรคเหล่านั้น ผู้ใดผู้หนึ่ง, ไฉนหนอ เราเข้าไปหาภิกษุรูปนี้พึงถามว่า ‘ท่านผู้มีอายุ ท่านบวชเพราะจงใคร, ใครเป็นครูของท่าน หรือว่าท่านชอบใจธรรมของใคร’ ดังนี้

ตสมิ วิเสสณะของ สมเยย กาลสัตตมีใน จินฺเตสิ อุปติสฺสปริพฺพชาโก สุทฺธกัตตาใน จินฺเตสิย อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวคัพฺพ อวชารณะเข้ากับ ปาโตย กาลสัตตมีใน กตฺวา ภตฺตกิจจํ อวุตตกัมมะใน กตฺวาย ปุพฺพกาลกิริยาใน คจฺจนฺโต ปริพฺพชาการาม สัมปาปฺณียกัมมะใน คจฺจนฺโตย อัมภันตฺรกริยาของ อุปติสฺสปริพฺพชาโก เถร อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ย ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตสิ “นามคัพฺพ สัมมญาชิตกเข้ากับ เอวฺรูไปย วิเสสณะของ ปพฺพชิตอย สุทฺธกัตตาใน โหติย อาชยาตบทกัตตฺวาจก มยา อนภิตกัตตาใน ทิฏฺฐ- นคัพฺพ ปฏฺฐิเสรฺนตฺถะ เอวคัพฺพ อวชารณะเข้ากับ ทิฏฺฐปุพฺโพย วิกติกัตตาใน โหติ, เย วิเสสณะของ อรหนฺโต และ ปุคฺคลา อรหนฺโต กิตฺติ ปุคฺคลา กิตฺติ สุทฺธกัตตาใน สนฺติย อาชยาตบทกัตตฺวาจก โลก วิสยาราระใน สนฺติ วา สองคัพฺพ ปทวิกปปีตฺถะเข้ากับ อรหนฺโต และ อรหตฺตมคฺคํ สมาเป็นนา อรหตฺตมคฺคํ สัมปาปฺณียกัมมะใน สมาเป็นนา ย วิเสสณะของ ปุคฺคลา, อัย วิเสสณะของ ภิกฺขุยฺ สุทฺธกัตตาใน โหติย อาชยาตบทกัตตฺวาจก เตส วิเสสณะของ อรหนฺตานิ และ ปุคฺคลานิ อรหนฺตานิ กิตฺติ ปุคฺคลานิ กิตฺติ นิทธารณะใน อณฺณตโร อรหตฺตมคฺคํ สัมปาปฺณียกัมมะใน สมาเป็นนานิ ย วิเสสณะของ ปุคฺคลานิ อณฺณตโร นิทธารณียะและวิกติกัตตาใน โหติ, ยนฺนุน สังกปปีตฺถะ อหํ สุทฺธกัตตาใน ปุจฺเจยฺยย อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิม วิเสสณะของ ภิกฺขุยฺ อวุตตกัมมะใน อุปสงฺกมิตฺวา ย ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺเจยฺย ‘อาวฺโส อาลปนะ ตฺวํ สุทฺธกัตตาใน อสิย อาชยาตบทกัตตฺวาจก กํ อวุตตกัมมะใน อุกฺทิสฺสย กิริยาวิเสสณะใน ปพฺพชิตอย วิกติกัตตาใน อสิ, โโก สุทฺธกัตตาใน โหติย อาชยาตบทกัตตฺวาจก วา สองคัพฺพ วากยวิกปปีตฺถะเข้ากับ โโก เต สตฺถา และ กสฺส ตฺวํ ฆมฺมํ โรเจสิ, เต สามีสัมพันธะใน สตฺถาย วิกติกัตตาใน โหติ, ตฺวํ สุทฺธกัตตาใน โรเจสิย อาชยาตบทกัตตฺวาจก กสฺส สามีสัมพันธะใน ฆมฺมยฺ อวุตตกัมมะใน โรเจสิ’ อิตฺติคัพฺพ อาการะใน ปุจฺเจยฺย” อิตฺติคัพฺพ อาการะใน จินฺเตสิ ๗

๓๗. อถสฺส เอตทโหสิ “อกาลโ โช อิม ภิกฺขุ ปณฺหํ ปุจฺจิตฺตุํ, อนฺตรฆรํ ปวิฏฺฐโ จ ปิณฺฑาย จรติ, ยนฺนุนานํ อิม ภิกฺขุ ปิฏฺฐิจโต ปิฏฺฐิจโต อนฺุพฺนุชเยยฺย อตฺถิกเกหิ อุปฆาตํ

มคฺคนฺติ ฯ

อถ อสฺส (อุปติสฺสสฺส) เอตํ (จินฺตณํ) อโหสิ “(อโย กาลโ) อกาลโ โข (โหติ) อิมํ ภิกฺขุํ ปญฺหํ ปุจฺจติ, (อโย ภิกฺขุ) อนฺตรฆรํ ปวิฏฺโจะ ปิณฺทาย จรติ, ยนฺนุณ อหํ อิมํ ภิกฺขุํ ปิฏฺฐิจิโต ปิฏฺฐิจิโต อนุพฺพนฺเชยฺยํ อตฺถิกเกหิ (ชเนหิ) อุปฌาตํ (โมกฺขชรมฺม) มคฺคนฺติ ฯ

อถ ครั้งนั้น เอตํ (จินฺตณํ) อ.ความดำรินั้น อิติ ว่า “(อโย กาลโ) อ.กาลนี้ อกาลโ โข เป็นสมัยมิใช่กาลแล ปุจฺจติ เพื่ออันถาม ปญฺหํ ซึ่งปัญหา อิมํ ภิกฺขุํ กะภิกษุนี้ (โหติ) ย่อมเป็น, (อโย ภิกฺขุ) อ.ภิกษุนี้ ปวิฏฺโจะ เข้าไปแล้ว อนฺตรฆรํ สู่ระหว่าง แห่งเรือน จรติ ย่อมเที่ยวไป ปิณฺทาย เพื่อบิณฑบาต, ยนฺนุณ ไฉนหนอ อหํ อ.เรา มคฺคํ แสวงหาอยู่ (โมกฺขชรมฺม) ซึ่งธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้น อตฺถิกเกหิ (ชเนหิ) อุปฌาตํ อัน- อันชน ท. ผู้มีความต้องการ -เข้าไปรู้แล้ว อนุพฺพนฺเชยฺยํ ฟังติดตามไป อิมํ ภิกฺขุํ ซึ่งภิกษุนี้ ปิฏฺฐิจิโต ปิฏฺฐิจิโต ข้างหลังๆ” อิติ ดังนี้ อโหสิ ได้มีแล้ว อสฺส (อุปติสฺสสฺส) แก่ปริพาชกชื่อว่าอุปติสสนั้น ฯ

ทีนั้น ได้มีความคิดนี้แก่อุปติสสะปริพาชกนั้นว่า “กาลนี้ มิใช่กาลที่สมควรเพื่อจะถาม ปัญหาภักภิกษุรูปนี้แล, ภิกษุนี้เข้าไประหว่างเรือน ย่อมเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต, ไฉนหนอ เราผู้กำลังแสวงหาโมกขธรรมที่พวกชนผู้มีความต้องการเข้าไปรู้แล้ว ฟังติดตามไปข้างหลังๆ”

อถ กาลสัตตมึ เอตํ วิเสสนะของ จินฺตณฺญํ สุทฺธกัตตาโน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสฺส วิเสสนะของ อุปติสฺสสฺสฯ สัมปทานโน อโหสิ “อโย วิเสสนะของ กาลโฯ สุทฺธกัตตาโน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อกาลโ วิกิตกัตตาโน โหติ โขศัพทํ วจนาลังการะ อิมํ วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ อกถิตกัมมะโน ปุจฺจติ, ปญฺหํ อวุตตกัมมะโน ปุจฺจติฯ ตุมตถ- สัมปทานโน อกาลโ, อโย วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ สุทฺธกัตตาโน จรติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อนฺตรฆรํ สัมปาปฺถึยกัมมะโน ปวิฏฺโจะฯ วิเสสนะของ ภิกฺขุ ปิณฺทาย สัมปทานโน จรติ, ยนฺนุณ สังกัปปิตถะ อหํ สุทฺธกัตตาโน อนุพฺพนฺเชยฺยํ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิมํ วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ อวุตตกัมมะโน อนุพฺพนฺเชยฺยํ ปิฏฺฐิจิโต สองบท ตติยาวิเสสนะโน อนุพฺพนฺเชยฺยํ อตฺถิกเกหิ วิเสสนะของ ชเนหิฯ อนภินิตกัตตาโน อุปฌาตํฯ วิเสสนะของ โมกฺขชรมฺมฯ อวุตตกัมมะโน มคฺคํฯ อัปภันตรกิริยาของ อหํ” อิติศัพท์ สรุปะโน เอตํ จินฺตณฺญํ ฯ

๔๐. โส เถรํ ลหุชฌิตฺตปาตํ อญฺญตรํ โโอกาสํ คจฺจนฺตํ ทิสฺวา นิสฺสีทิตฺตูกามตฺตญฺสฺส
ณฺตฺวา อตฺตโน ปริพฺพาชกปฺปจกํ ปญฺญาเปตฺวา อทาสี ๫

โส (อุปติสฺส) เถรํ ลหุชฌิตฺตปาตํ อญฺญตรํ โโอกาสํ คจฺจนฺตํ ทิสฺวา นิสฺสีทิตฺตูกามตํ จ อสฺส
(เถรสฺส) ณฺตฺวา อตฺตโน ปริพฺพาชกปฺปจกํ ปญฺญาเปตฺวา อทาสี ๫

โส (อุปติสฺส) อ.ปริพฯชกชื่อว่าอุปติสสนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว เถรํ ซึ่งพระเถระ
ลหุชฌิตฺตปาตํ ผู้มีบิณฑบาตอันได้แล้ว คจฺจนฺตํ ผู้ไปอยู่ โโอกาสํ สูโอกาส
อญฺญตรํ แห่งใดแห่งหนึ่ง (จ) ด้วย ณฺตฺวา รู้แล้ว อสฺส (เถรสฺส) นิสฺสีทิตฺตูกามตํ
ซึ่งความที่ แห่งพระเถระนั้น เป็นผู้ใคร่เพื่ออันนั้น จ ด้วย ปญฺญาเปตฺวา ปล่อยแล้ว
ปริพฺพาชกปฺปจกํ ซึ่งตั้งแห่งปริพฯชก อตฺตโน ของตน อทาสี ได้ถวายแล้ว ๫

อุปติสสปริพฯชกนั้นเห็นพระเถระผู้ได้บิณฑบาตแล้ว ผู้กำลังเดินไปสู่โอกาสแห่งใด
แห่งหนึ่ง และทราบว่พระเถระนั้นมีความประสงค์จะนั้น จึงได้ปล่อยตั้งปริพฯชกของ
ตนถวาย

โส วิเสสนะของ อุปติสฺส๑ สุทฺธกัตตาใน อทาสี๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เถรํ อวฺตต-
กัมมะใน ทิสฺวา ลหุชฌิตฺตปาตํ วิเสสนะของ เถรํ อญฺญตรํ วิเสสนะของ โโอกาส๑
สัมปาปฺปญฺญิกัมมะใน คจฺจนฺต๑ วิเสสนะของ เถรํ ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน
ปญฺญาเปตฺวา นิสฺสีทิตฺตูกามตํ อวฺตตกัมมะใน ณฺตฺวา จตฺตปทฺท ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ เถรํ
ลหุชฌิตฺตปาตํ อญฺญตรํ โโอกาสํ คจฺจนฺตํ ทิสฺวา และ นิสฺสีทิตฺตูกามตํ อสฺส ณฺตฺวา,
อสฺส วิเสสนะของ เถรสฺส๑ ภาวาทิสัมพันธะใน นิสฺสีทิตฺตูกามตํ ณฺตฺวา ปุพฺพกาล-
กิริยาใน ปญฺญาเปตฺวา อตฺตโน สามีสัมพันธะใน ปริพฺพาชกปฺปจก๑ อวฺตตกัมมะใน
ปญฺญาเปตฺวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสี ๫

.....
.....

๔๑. ภตฺตทิกจฺจปริโยसानะปิสฺส อตฺตโน กุณฺฑทิกาย อุกทํ อทาสี ๫

(โส อุปติสฺส) ภตฺตทิกจฺจปริโยसानะปิ อสฺส (เถรสฺส) อตฺตโน กุณฺฑทิกาย อุกทํ อทาสี ๫

ภตฺตทิกจฺจปริโยसानะปิ แม้ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งกิจด้วยภตฺตร (โส อุปติสฺส)
อ.ปริพฯชกชื่อว่าอุปติสสนั้น อทาสี ได้ถวายแล้ว อุกทํ ซึ่งน้ำ กุณฺฑทิกาย ในลักจัน

อตุตโน ของตน **อสุส (เถรสฺส)** แก่พระเถระนั้น ๆ

แม้ในคราวเสร็จภักติกิจ อุปติสสะปริพาชกนั้นได้ถวายน้ำในลักจันของตน แก่พระเถระนั้น

อปิศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ ภตฺตกิจจปรีโยसानะญ กาลสัตตมีใน อทาสี โส วิเสสณะของ อุปติสฺโสญ สุทฺธกัตตาใน อทาสีญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อสุส วิเสสณะของเถรสฺสญ สัมปทานใน อทาสี อตุตโน สามีสัมพันธะใน กุณฺฐิกายญ วิสยาธาระใน อุทกัญ อวุตตกัมมะใน อทาสี ฯ

๔๒. เอรุ อัจฉริยวตฺตํ กตฺวา กตภตฺตกิจจเณ เถเรน สทฺธิ มธุรปฏิสฺสนถารุ กตฺวา เอรุมาห “วิปฺปสนฺนทานิ โข เต อวฺุโส อินฺทฺริยานิ, ปฺริสฺสุทฺโธ จวิวณฺโณ ปฺริโยทาโต, กัสิ ตฺวํ อวฺุโส อุทฺทิสฺส ปพฺพชิตฺ, โโก วา เต สตุถา, กสฺส วา ตฺวํ ฐมฺมํ โรเจสิตี ปุจฺฉิ ฯ

(โส อุปติสฺโส) เอรุ อัจฉริยวตฺตํ กตฺวา กตภตฺตกิจจเณ เถเรน สทฺธิ มธุรปฏิสฺสนถารุ กตฺวา เอรุ มาห “วิปฺปสนฺนทานิ โข เต อวฺุโส อินฺทฺริยานิ, ปฺริสฺสุทฺโธ จวิวณฺโณ ปฺริโยทาโต, กัสิ ตฺวํ อวฺุโส อุทฺทิสฺส ปพฺพชิตฺ, โโก วา เต สตุถา (โหติ), กสฺส วา ตฺวํ ฐมฺมํ โรเจสิตี ปุจฺฉิ ฯ

(โส อุปติสฺโส) อ.ปริพาชกชื่อว่าอุปติสสะนั้น กตฺวา ครั้นกระทำแล้ว อัจฉริยวตฺตํ ซึ่งวัตรเพื่ออาจารย์ เอรุ อย่างนี้ กตฺวา กระทำแล้ว มธุรปฏิสฺสนถารุ ซึ่งการปฏิสฺสนถารุอันไพเราะ สทฺธิ กับ เถเรน ด้วยพระเถระ กตภตฺตกิจจเณ ผู้มีกิจด้วยภัตตรอันกระทำแล้ว มาห กล่าวแล้ว เอรุ อย่างนี้ ปุจฺฉิ ถามแล้ว อิติ ว่า “อวฺุโส ข้าแต่ท่านผู้มีอายุ อินฺทฺริยานิ อ.อินทฺริย ท. เต ของท่าน วิปฺปสนฺนทานิ โข ผ่องใสแล้วแล, จวิวณฺโณ อ.สีแห่งผิวพรรณ ปฺริสฺสุทฺโธ หมดจรรจบแล้ว ปฺริโยทาโต ผุดผ่องรจบแล้ว, อวฺุโส ข้าแต่ท่านผู้มีอายุ ตฺวํ อ.ท่าน ปพฺพชิตฺ เป็นผู้บวชแล้ว อุทฺทิสฺส เจาะจง กั ซึ่งใคร อสิ ย่อมเป็น, โโก อ.ใคร สตุถา เป็นครู เต ของท่าน (โหติ) ย่อมเป็น วา หรือ, วา หรือว่า ตฺวํ อ.ท่าน โรเจสิ ย่อมชอบใจ ฐมฺมํ ซึ่งธรรม กสฺส ของใคร” อิติ ดังนี้ ฯ

อุปติสสะปริพาชกนั้นครั้งทำอาจารย์วัตรอย่างนี้แล้ว ก็ทำการปฏิสันถารอันไพเราะกับ พระเถระผู้ทำภารกิจเสร็จแล้ว กล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าแต่ท่านผู้มีอายุ อินทรีย์ทั้งหลาย ของท่านผ่องใสแล, ผิวพรรณบริสุทธิ์ผุดผ่อง, ข้าแต่ท่านผู้มีอายุ ท่านบวชเจาะจงใคร ใครเป็นครูของท่าน หรือว่า ท่านชอบใจธรรมของใคร”

โส วิเสสณะของ อุปติสฺโสสุ สุททกัตตาใน อาห และปุจฺฉิ อาห กิตฺติ ปุจฺฉิ กิตฺติ อาชยาตบ ทกัตตฺวาจก เอว กิริยาวิเสสณะใน กตฺวา อาจารย์วตฺตํ อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ลักขณัตถะ กตมตฺตกิจฺเจน วิเสสณะของ เถเรณฺย สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยาสมวายะใน กตฺวา มรฺฐรปฏิสันถารํ อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห เอว กิริยา- วิเสสณะใน อาห “อาวุโส อาลปนะ อินฺทฺริยานิ สุททกัตตาใน วิปฺปสนฺนานิฯ กิตบ ท- กัตตฺวาจก โขศัพฺท วจนาลังการะ เต สามีสัมพันธะใน อินฺทฺริยานิ, จวิวิณฺโณ สุทท- กัตตาใน ปริสุทฺโธ และปริโยทาโต ปริสุทฺโธ กิตฺติ ปริโยทาโต กิตฺติ กิตบ ทกัตตฺวาจก, อาวุโส อาลปนะ ตฺวํ สุททกัตตาใน อสิฯ อาชยาตบ ทกัตตฺวาจก กํ อวุตตกัมมะใน อุกฺทิสฺสสุฯ กิริยาวิเสสณะใน ปพฺพชิตฺย วิกตีกัตตาใน อสิ, โโก สุททกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบ ทกัตตฺวาจก วา สองศัพฺท วากยวิกิปปัตถะเข้ากับ โโก เต สตุถา และ กสฺส ตฺวํ รมฺมํ โรเจสิ, เต สามีสัมพันธะใน สตุถาฯ วิกตีกัตตาใน โหติ, ตฺวํ สุททกัตตาใน โรเจสิฯ อาชยาตบ ทกัตตฺวาจก กสฺส สามีสัมพันธะใน รมฺมํฯ อวุตตกัมมะใน โรเจสิ” อิติศัพฺท อากาเรใน ปุจฺฉิ ฯ

๔๓. เถโร จินฺเตสิ “อิมะ ปริพฺพาชกา นาม สาสนสฺส ปฏิปทฺขภูตา, อิมสฺส สาสเน คมฺภีรตํ ทสฺเสสฺสามิติ อตฺตโน นวกภาวํ ทสฺเสนฺโต อาห “อหํ โข อาวุโส นโว อจิริปพฺพชิตฺย อชฺฐนาคโต อิมํ รมฺมวินยํ, น ตาว สกฺขิสฺสามิ วิตุถาเรณ รมฺมํ เทเสตฺตุนฺติ ฯ

เถโร จินฺเตสิ “อิมะ ปริพฺพาชกา นาม สาสนสฺส ปฏิปทฺขภูตา (โหนฺติ), (อหํ) อิมสฺส (ปริพฺพาชกสฺส) สาสเน (รมฺมสฺส) คมฺภีรตํ ทสฺเสสฺสามิติ อตฺตโน นวกภาวํ ทสฺเสนฺโต อาห “อหํ โข อาวุโส นโว อจิริปพฺพชิตฺย อชฺฐนา อาคโต อิมํ รมฺมวินยํ (อมฺหิ), น ตาว สกฺขิสฺสามิ วิตุถาเรณ รมฺมํ เทเสตฺตุนฺติ ฯ

เถโร อ.พระเถระ จินฺเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “อิมะ ปริพฺพาชกา นาม ชื่อ อ.ปริพฺพาชก

ท. เหล่านี้ **สาสนสุส ปฏิปทขภูตา** เป็นปฏิบัติต่อพระศาสนา เป็นแล้ว (**โหนดิ**)
 ย่อมเป็น, (**อหิ**) อ.เรา **ทสเสสสามิ** จักแสดง **สาสนเ** (**ธมฺมสุส**) **คฺมกิริตํ** ซึ่งความที่-
 แห่งพระธรรม ในพระศาสนา -เป็นสภาพลิกซึ่ง **อิมสุส (ปริพฺพาชกสุส)** แก่ปริพาชก
 นี้” **อิตติ** ดังนี้ **ทสเสนโต** เมื่อแสดง **อตฺตโน นวภาวํ** ซึ่งความที่ แห่งตน เป็นผู้ใหม่
 อาห กล่าวแล้ว **อิตติ** ว่า “**อาวุโส** ดูก่อนท่านผู้มีอายุ **อหิ โข** อ.เราแล **นโว** เป็นผู้ใหม่
อจิรปพฺพชิต เป็นผู้บวชแล้วสิ้นกาลไม่นาน **อาคโต** เป็นผู้มาแล้ว **อิมํ ธมฺมวินยํ**
 สู่ธรรมและวินัยนี้ **อรุณา** ในกาลเดี่ยวนี (**อมฺหิ**) ย่อมเป็น, (**อหิ**) อ.เรา **น สกฺขิสฺสามิ**
 จักไม่อาจ **เทเสตุํ** เพื่ออันแสดง **ธมฺมํ** ซึ่งพระธรรม **วิตุถาเรน** โดยพิสดาร **ดาว**
 ก่อน” **อิตติ** ดังนี้ ฯ

พระเถระคิดว่า “ชื่อว่าปริพาชกเหล่านี้ เป็นปฏิบัติต่อพระศาสนาเป็นแล้ว, เราจัก
 แสดงความที่พระธรรมในพระศาสนาเป็นสภาพลิกซึ่งแก่ปริพาชกนี้” ดังนี้ เมื่อจะ
 แสดงความที่ตนเป็นผู้ใหม่ จึงกล่าวว่า “ดูก่อนท่านผู้มีอายุ เราแลเป็นผู้ใหม่ บวชยัง
 ไม่นาน มาสู่พระธรรมวินัยนี้ ในกาลไม่นาน, เราจักไม่อาจแสดงพระธรรมโดยพิสดาร
 ก่อน” ดังนี้

เถโร สุทฺธกตฺตาโน จินฺเตสิ และ อาห จินฺเตสิ กิตฺติ อาห กิตฺติ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก “อิม
 วิเสสฺนะของ ปริพฺพาชกา นามคํพท์ สัญญาโชตฺกะเข้ากับ ปริพฺพาชกาฯ สุทฺธกตฺตา
 ใน โหนดิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก สาสนสุส สัมปทานใน ปฏิปทขภูตาฯ วิกิตกตฺตา
 ใน โหนดิ, อหิ สุทฺธกตฺตาโน ทสเสสสามิฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก อิมสุส วิเสสฺนะของ
 ปริพฺพาชกสุสฯ สัมปทานใน ทสเสสสามิ สาสน วิสยาธาระใน ธมฺมสุสฯ ภาวาทิสัม
 พันธะใน คมกิริตํ อวุตตกัมมะใน ทสเสสสามิ” **อิตติคํพท์** อากาเรใน จินฺเตสิ **อตฺตโน**
 ภาวาทิสัม พันธะใน นวภาวํฯ อวุตตกัมมะใน ทสเสนโตฯ **อัปฺพันฺตรกิริยา**ของ เถโร
 “**อาวุโส** อาลปนะ **อหิ** สุทฺธกตฺตาโน **อมฺหิ**ฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก **โฆคํพท์** **วจนา**-
ลังการะ **นโว** กิตฺติ **อจิรปพฺพชิต** กิตฺติ **อาคโต** กิตฺติ **วิกิตกตฺตาโน** **อมฺหิ** **อรุณา** **กาลสัตตมิ**
 ใน **อาคโต** **อิมํ** วิเสสฺนะของ **ธมฺมวินยํ** สัมปาปฺถนียกัมมะใน **อาคโต**, **อหิ** สุทฺธกตฺตา
 ใน **สกฺขิสฺสามิ**ฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก **นคํพท์** ปฏิเสระใน **สกฺขิสฺสามิ** **ดาวคํพท์**
 กิริยาวิเสสฺนะใน **สกฺขิสฺสามิ** **วิตุถาเรน** **ตติยาวิเสสฺนะ**ใน **เทเสตุํ** **ธมฺมํ** **อวุตตกัมมะ**ใน
เทเสตุํ **ตุมฺตถสัมปทาน**ใน **สกฺขิสฺสามิ**” **อิตติคํพท์** อากาเรใน **อาห** ฯ

๔๔. ปริพพาซโก “อหิ อูปติสฺโส นาม, ตฺวํ ยถาสตฺติยา อปฺปํ วา พหุํ วา วท, เอตํ
 นยสเตน นยสทฺสเสน ปฏฺวิชฺฌิตุํ มยฺหิ ภาโรติ วตฺวา อาห

“อปฺปํ วา พหุํ วา ภาสสฺสุ, อตฺถณฺเวย เม พฺรุหิ,
 อตฺถเนว เม อตฺถิ, ก็ กาทฺสิ พุยฺญชฺนํ พหุณฺติ ฯ

ปริพพาซโก “อหิ อูปติสฺโส นาม (อมฺหิ), ตฺวํ ยถาสตฺติยา อปฺปํ วา พหุํ วา (ธมฺมํ) วท, เอตํ
 (ธมฺมํ) นยสเตน นยสทฺสเสน ปฏฺวิชฺฌิตุํ มยฺหิ ภาโร (โหติ)” อิติ วตฺวา อาห

“(ตฺวํ) อปฺปํ วา พหุํ วา (ธมฺมํ) ภาสสฺสุ, (ตฺวํ) อตฺถณฺเวย เม พฺรุหิ,
 อตฺถเนว เม อตฺถิ (อตฺถิ), (ตฺวํ) ก็ กาทฺสิ พุยฺญชฺนํ พหุณฺติ ฯ

ปริพพาซโก อ.ปริพาซก วตฺวา กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.กระผม อูปติสฺโส นาม
 เป็นผู้ชื่อว่าอูปติสสะ (อมฺหิ) ย่อมเป็น, ตฺวํ อ.ท่าน วท จงกล่าว (ธมฺมํ) ซึ่งธรรม อปฺปํ
 วา อันน้อยหรือ พหุํ วา หรือว่าอันมาก ยถาสตฺติยา ตามความสามารถอย่างไร,
 ปฏฺวิชฺฌิตุํ อ.อันแทงตลอด เอตํ (ธมฺมํ) ซึ่งธรรมนั้น นยสเตน ด้วยร้อยแห่งนัย
 นยสทฺสเสน ด้วยพันแห่งนัย ภาโร เป็นภาระ มยฺหิ ของกระผม (โหติ) ย่อมเป็น”
 อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า

“(ตฺวํ) อ.ท่าน ภาสสฺสุ จงกล่าว (ธมฺมํ) ซึ่งธรรม อปฺปํ วา
 อันน้อยหรือ พหุํ วา หรือว่าอันมาก, (ตฺวํ) อ.ท่าน พฺรุหิ จ
 กล่าว อตฺถํ เม ซึ่งเนื้อความนั้นเกี่ยว เม แก่กระผม, อตฺถิ
 อ.ความต้องการ อตฺถเนว เม ด้วยเนื้อความนั้นเกี่ยว (อตฺถิ)
 มีอยู่ เม แก่กระผม, (ตฺวํ) อ.ท่าน กาทฺสิ จักกระทำ พุยฺญชฺนํ
 ซึ่งปัญฺชนะ พหุํ ให้เป็นคำอันมาก ก็ ทำไม” อิติ ดังนี้ ฯ

ปริพาซกกล่าวว่า “กระผมชื่อว่าอูปติสสะ, ท่านจงกล่าวธรรมน้อยหรือมากตามความ
 สามารถเถิด, การแทงตลอดธรรมนั้นโดยร้อยนัย พันนัย เป็นหน้าที่ของกระผม” ดังนี้
 กล่าวว่

“ท่านจงกล่าวธรรมน้อยหรือมาก ท่านจงกล่าวเพียงเนื้อความ
 เท่านั้นแก่กระผม, กระผมมีความต้องการแค่เนื้อความเท่านั้น,
 ท่านจักทำปัญฺชนะให้มากทำไม”

ปริพาชกโก สุทรกัตตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อหิ สุทรกัตตานิ อมฺหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นามศัฟท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ อุปติสฺโสฯ วิกติกัตตานิ อมฺหิ, ตฺวํ สุทรกัตตานิ วทฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยถาสตฺติยา ตติยาวิเสสเนใน วท อปฺปํ กัตฺติ พหุํ กัตฺติ วิเสสเนของ ฌมฺมํ วา สองศัฟท์ ปทวิกัปปัตตฺเถเข้ากับ อปฺปํ และ พหุํ ฌมฺมํ อวุตตกัมฺมะใน วท, ปฏฺวิชฺฌิตุํ ตุมตฺถกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอตํ วิเสสเนของ ฌมฺมํฯ อวุตตกัมฺมะใน ปฏฺวิชฺฌิตุํ นยสฺเตน กัตฺติ นยสฺสสฺเสน กัตฺติ ตติยาวิเสสเนใน ปฏฺวิชฺฌิตุํ มยฺหิ สามีสัมพันธเนใน ภาโรฯ วิกติกัตตานิ โหติ” อิติศัฟท์ อากาเรใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห

“ตฺวํ สุทรกัตตานิ ภาสสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปฺปํ กัตฺติ พหุํ กัตฺติ วิเสสเนของ ฌมฺมํ วา สองศัฟท์ ปทวิกัปปัตตฺเถเข้ากับ อปฺปํ และ พหุํ ฌมฺมํ อวุตตกัมฺมะใน ภาสสฺสุ, ตฺวํ สุทรกัตตานิ พฺรุหิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวศัฟท์ อวธารณะเข้ากับ อตฺถํฯ อวุตตกัมฺมะใน พฺรุหิ เม สัมปทานใน พฺรุหิ, อตฺถโถ สุทรกัตตานิ อตฺถิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวศัฟท์ อวธารณะเข้ากับ อตฺถเนฯ ตติยาวิเสสเนใน อตฺถโถ เม สัมปทานใน อตฺถิ, ตฺวํ สุทรกัตตานิ กาทฺสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กัศัฟท์ ปุจฺฉนตฺถะ พุยฺญชนํ อวุตตกัมฺมะใน กาทฺสิ พหุํ วิกติกัมฺมะใน กาทฺสิ” อิติศัฟท์ อากาเรใน อาห ฯ

๔๕. เหวํ วุตฺเต, เถโร

“เย ฌมฺมา เหตุปฺปภาวา, เตสํ เหตุํ ตถาคโต,
เตสญจ โย นิโรธฺ จ, เอวํวาทิ มหาสมฺโนติ

คากฺมาห ฯ

เอหวํ (วจนฺ อุปติสฺเสน) วุตฺเต, เถโร

“เย ฌมฺมา เหตุปฺปภาวา (โหนฺติ), เตสํ (ฌมฺมานํ) เหตุํ ตถาคโต (อาห),
เตสญจ (ฌมฺมานํ) โย นิโรธฺ, (ตฺสฺส นิโรธฺสฺส เหตุํ) จ, เอวํวาทิ (โหติ) มหาสมฺโนติ

คากฺ อห ฯ

(วจน) ครั้นเมื่อคำ เอวํ อย่างนี้ (อุปติสฺเสน) อันปริพาชกชื่อว่าอุปติสสะ วุตฺเต กล่าวแล้ว, เถโร อ.พระเถระ อาห กล่าวแล้ว คำถึ ซึ่งคาถา อิติ ว่า

“ตถาคโต อ.พระตถาคต (อาห) ตรัสแล้ว เหตุ ซึ่งเหตุ เตสํ ฐมฺมานํ แห่ง-, เย ฐมฺมา อ.ธรรม ท. เหล่าใด เหตุบุปฺภาวา เป็นสภาพมีเหตุเป็นแดนเกิดก่อน (โหนฺติ) ย่อมเป็น, -ธรรม ท. เหล่านั้น จ ด้วย; (เหตุ) ซึ่งเหตุ (ตสฺส นโรธสฺส) แห่ง-, โย นโรธ อ.ความดับใด เตสํ (ฐมฺมานํ) แห่งธรรม ท. เหล่า นั้น, -ความดับนั้น จ ด้วย, มหาสมฺโณ อ.พระมหาสมณะ เอวํวาทิ เป็นผู้มื่อันตรัสอย่างนี้เป็นปกติ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

เมื่ออุปติสสะปริพาชกกล่าวคำอย่างนี้ พระเถระจึงกล่าวคาถาว่า

“ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้นใด ก็ตรัสเหตุแห่งความดับนั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้”

เอวํ วิเสสนะของ วจนจฺ ลักษณะใน วุตฺเตจฺ ลักษณะกิริยา อุปติสฺเสน อนภินิหิตกัถตาใน วุตฺเต, เถโร สุทฺธกัถตาใน อาหจฺ อาชยาดบทกัถตุวจาก

“เย วิเสสนะของ ฐมฺมาจฺ สุทฺธกัถตาใน โหนฺติจฺ อาชยาดบทกัถตุวจาก เหตุบุปฺภาวา วิกติกัถตาใน โหนฺติ, ตถาคโต สุทฺธกัถตาใน อาหจฺ อาชยาดบทกัถตุวจาก เตสํ วิเสสนะของ ฐมฺมานํจฺ สามีสัมพันธะใน เหตุจฺ อวุตตกัมมะใน อาห, โย วิเสสนะของ นโรธจฺ ลิงคัถตะ เตสํ วิเสสนะของ ฐมฺมานํจฺ สามีสัมพันธะใน นโรธ จ สองคัพทํ วากยสมฺมจยัถตะเข้ากับ เตสํ เหตุ ตถาคโต อาห และ ตสฺส นโรธสฺส เหตุ, ตสฺส วิเสสนะของ นโรธสฺสจฺ สามีสัมพันธะใน เหตุจฺ อวุตตกัมมะใน อาห, มหาสมฺโณ สุทฺธกัถตาใน โหติจฺ อาชยาดบทกัถตุวจาก เอวํวาทิ วิกติกัถตาใน โหติ” อิติคัพทํ สรุปะใน คำถึจฺ อวุตตกัมมะใน อาห ๕

๔๖. **ปริพาชกโก** ปฐมปททวยเมว สุตฺวา สหสฺสนยสมฺปนฺเน โสตาปตฺติผลเ ปตฺติฏฺจหิ ฯ
- ปริพาชกโก** อ.ปริพาชก **สุตฺวา** ฟังแล้ว **ปฐมปททวยํ** เอว ซึ่งหมวดสองแห่งบทที่หนึ่งนั้นเทียว **ปตฺติฏฺจหิ** ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว **โสตาปตฺติผล** ในโสตาปตฺติผล **สหสฺสนยสมฺปนฺเน** อันถึงพร้อมแล้วด้วยนัยหนึ่งพัน ฯ
- ปริพาชกฟังสองบาทในครั้งแรก(ของคาถา)เท่านั้น ก็ตั้งอยู่ในโสตาปตฺติผลที่ถึงพร้อมด้วยนัยเป็น ๑,๐๐๐ นัย
- ปริพาชกโก สุทฺธกัตฺตานิ ปตฺติฏฺจหิ ฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก เอวคัฟท์ อวชารณะเข้า กับ ปฐมปททวยํ ๑ อุตตกัมมะใน สุตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺติฏฺจหิ สหสฺสนยสมฺปนฺเน วิเสสณะของ โสตาปตฺติผล ๑ วิสยาราระใน ปตฺติฏฺจหิ ฯ
-
๔๗. **อิตฺรํ** ปททวยํ โสตาปนฺนกาเล นิฏฺฐจาเปสิ ฯ
- (เถโร) **อิตฺรํ** ปททวยํ (ปริพาชกสฺส) โสตาปนฺนกาเล นิฏฺฐจาเปสิ ฯ
- (เถโร) อ.พระเถระ **อิตฺรํ** ปททวยํ ยังหมวดสองแห่งบท นอกนี้ **นิฏฺฐจาเปสิ** ให้จบแล้ว **(ปริพาชกสฺส)** **โสตาปนฺนกาเล** ในกาลแห่งปริพาชก เป็นพระโสตาบัน ฯ
- พระเถระทำให้อีกสองบทนอกนี้ให้จบลงในเวลาที่ปริพาชกเป็นพระโสตาบันแล้ว
- เถโร เหตุกัตฺตานิ นิฏฺฐจาเปสิ ฯ อาชยตบทเหตุกัตฺตฺวาจก อิตฺรํ วิเสสณะของ ปททวยํ ๑ การิตกัมมะใน นิฏฺฐจาเปสิ ปริพาชกสฺส สามีสัมพันธะใน โสตาปนฺนกาเล ๑ กาลสัตตมมีใน นิฏฺฐจาเปสิ ฯ
-
๔๘. **โส** โสตาปนฺโน หุตฺวา อุปริวิเสเส อปฺปวตฺตนฺเต “ภวิสฺสติ เอตถ การณนฺติ สลฺลภฺเขตฺวา เถรํ อาท “ภนฺเต มา อุปริ ฌมฺมเทสนํ วฑฺฒยิตฺถ, เอตฺตกเมว โหตุ, กุหิ อมฺหากํ สตฺถา วสตีติ ฯ
- โส** (ปริพาชกโก) **โสตาปนฺโน** หุตฺวา, **อุปริวิเสเส** **อปฺปวตฺตนฺเต**, “ภวิสฺสติ เอตถ (วตฺถุมฺหิ) **การณนฺติ** **สลฺลภฺเขตฺวา** **เถรํ** **อาท** “(ตุมฺเห) **ภนฺเต** **มา** **อุปริ** **ฌมฺมเทสนํ** **วฑฺฒยิตฺถ**, **เอตฺตกํ** **เอว** (วจนํ) **โหตุ**, **กุหิ** (จาเน) **อมฺหากํ** **สตฺถา** **วสตีติ** ฯ

โส (ปริพฺพชาโข) อ.ปริพฺพชาทั้น โสตาปนุโน เป็นพระโสตาบัน หุตฺวา เป็นแล้ว, อุปฺริวิเสเส ครั้นเมื่อคุณวิเศษในเบ็องบน อปฺปวตฺตุนฺเตไม่เป็นไปอยู่, สลฺลกุเขตฺวา กำหนดแล้ว อิติ ว่า “การณฺ อ.เหตฺุ เอตฺถ (วตฺถุมฺหิ) ในเรื่องนี้ ภาวิสุสฺติ จักมี” อิติ ดังนี้ อาห กล่าวแล้ว เถโร กะพระเถระ อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตฺมฺเห) อ.ท่าน ท. มา อุปฺริ ฐมฺมเทสนํ วฑฺฒยิตฺถ ออย่ายังพระธรรมเทศนา ในเบ็องบน ให้เจริญ, (วจนฺ) อ.คำฺ เอตฺตํ เหว อันมีประมาณเท่านั้นนั้นเกี่ยว โหตุ จงมีเกิด, สตฺถา อ.พระศาสดา อมฺหากํ ของเรา ท. วสฺติ ยอมประทับ กุหิ (จาเน) ในที่ไหน” อิติ ดังนี้ ๕

ปริพฺพชาทั้นเป็นพระโสตาบัน, เมื่อคุณวิเศษในเบ็องบนยังไม่เป็นไป, ก็กำหนดว่า “เหตุในเรื่องนี้จักมี” จึงกล่าวกับพระเถระว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านอย่าเพิ่งเจริญพระธรรมเทศนาในเบ็องบน, จงมีคำประมาณเพียงนี้เท่านั้นเกิด, พระศาสดาของพวกเรา ประทับอยู่ ณ ที่ไหน”

โส วิเสสนะของ ปริพฺพชาโขๆ สฺุทธกัตฺตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก โสตาปนุโน วิคิตกัตฺตาใน หุตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน สลฺลกุเขตฺวา, อุปฺริวิเสเส ลักษณะ ใน อปฺปวตฺตุนฺเตๆ ลักษณะกิริยา, “การณฺ สฺุทธกัตฺตาใน ภาวิสุสฺติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอตฺถ วิเสสนะของ วตฺถุมฺหิๆ วิสยาธาระใน การณฺ” อิติศัพท์ อาการะใน สลฺลกุเขตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห เถโร อกถิตกัมฺมะใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ ตฺมฺเห เหตุกัตฺตา ใน วฑฺฒยิตฺถๆ อาชยาตบทเหตุกัตฺตฺวาจก มาศัพท์ ปฏฺิเสระใน วฑฺฒยิตฺถ อุปฺริ อาธาระใน ฐมฺมเทสนํๆ การิตกัมฺมะใน วฑฺฒยิตฺถ, เหวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ เอตฺตํๆ วิเสสนะของ วจนฺๆ สฺุทธกัตฺตาใน โหตุๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก, สตฺถา สฺุทธกัตฺตาใน วสฺติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กุหิ วิเสสนะของ จาเนๆ วิสยาธาระใน วสฺติ อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน สตฺถา” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๕

๔๙. “เวพฺวเน อาวุโสติ ๕

(เถโร) “(อมฺหากํ สตฺถา) เวพฺวเน (วสฺติ) อาวุโสติ (อาห) ๕

(เถโร) อ.พระเถระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาวุโส ดูก่อนท่านผู้มีอายุ (สตฺถา)

อ.พระศาสดา (อมหาก) ของเรา ท. (วสติ) ย่อมประทับ เวฬุวน ในพระวิหารชื่อว่า เวฬุวัน” อิติ ดังนี้ ฯ

พระเถระกล่าวว่า “ท่านผู้มีอายุ พระศาสดาของพวกเราประทับอยู่ที่พระเวฬุวัน”

เถโร สุทรกัตตทาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตวาจาก “อาวุโส อาลปนะ สตุถา สุทรกัตตทา ใน วสติฯ อาชยาตบทกัตตวาจาก อมหาก สามีสัมพันธะใน สตุถา เวฬุเน วิสยาธาระ ใน วสติ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๕๐. “เตนหิ ฆนฺเต ตุมฺเห ปุโรโต ยถ, มยฺหํ เอโก สหายโก อตฺถิ, อมฺเหหิ จ อญฺญมณฺณํ กติกา กตา ‘โย ปจฺมํ อมตํ อธิจฺจติ, โส อาโรเจตฺตุติ, อหนฺตํ ปฏฺยณฺณํ โมเจตฺวา สหายกํ คเหตุวา ตุมฺหากํ คตมคฺเคนเว สตุถุ สนฺติกํ อาคมิสฺสามิตี ปณฺจปฺปติฏฺฐิจิเตน เถรสฺส ปาเทสฺสุ นิปติตฺวา ติกฺขตฺตํ ปทกฺขิณฺณํ กตฺวา เถโร อฺยุโยเชตฺวา ปรีพฺพาชการามานิขุ อคฺมาสิ ฯ

(ปรีพฺพาชโก) “เตนหิ ฆนฺเต ตุมฺเห ปุโรโต ยถ, มยฺหํ เอโก สหายโก อตฺถิ, อมฺเหหิ จ อญฺญมณฺณํ กติกา กตา ‘โย (ปุคฺคโล) ปจฺมํ อมตํ อธิจฺจติ, โส (ปุคฺคโล) อาโรเจตฺตุติ, อหนฺตํ ปฏฺยณฺณํ โมเจตฺวา สหายกํ คเหตุวา ตุมฺหากํ คตมคฺเคน เหว สตุถุ สนฺติกํ อาคมิสฺสามิตี (วตฺวา) ปณฺจปฺปติฏฺฐิจิเตน เถรสฺส ปาเทสฺสุ นิปติตฺวา ติกฺขตฺตํ ปทกฺขิณฺณํ กตฺวา เถโร อฺยุโยเชตฺวา ปรีพฺพาชการามานิขุ อคฺมาสิ ฯ

(ปรีพฺพาชโก) อ.ปริพาชก (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เตนหิ ถ้าอย่างนั้น ตุมฺเห อ.ท่าน ยถ ของงไป ปุโรโต ในที่ข้างหน้า, สหายโก อ.สหาย เอโก คนหนึ่ง มยฺหํ ของกระผม อตฺถิ มีอยู่, จ อนึ่ง กติกา อ.กติกา อมฺเหหิ อันกระผม ท. กตา กระทำแล้ว อญฺญมณฺณํ ะกันและกัน อิติ ว่า ‘โย (ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด อธิจฺจติ ย่อมบรรลู่ อมตํ ซึ่งอมตะ ปจฺมํ ก่อน, โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อาโรเจตฺตุ ของงบอก’ อิติ ดังนี้, อหนฺ อ.กระผม โมเจตฺวา เปลื้องแล้ว ตํ ปฏฺยณฺณํ ซึ่งปฏฺยณฺณานั้น คเหตุวา พาเอาแล้ว สหายกํ ซึ่งสหาย อาคมิสฺสามิ จักมา สนฺติกํ สู้สำนัก สตุถุ ของพระศาสดา คตมคฺเคน เหว โดยหนทางเป็นที่ไป แล้วนั้นเทียว ตุมฺหากํ แห่งท่าน” อิติ ดังนี้ นิปติตฺวา หมอบแล้ว ปาเทสฺสุ ที่แท้ ท.

เถรสฺส ของพระเถระ ปญจปฺปติฏฺฐิจิเตน ด้วยอันตั้งไว้เฉพาะซึ่งองค์ ๕ กตฺวา
กระทำแล้ว ปทกฺขิณฺโณ ซึ่งการประทักษิณ ติกฺขตฺตํ สามครั้ง อุโยเชตฺวา ส่งไปแล้ว
เถโร ซึ่งพระเถระ ปริพฺพชการามายิกมฺโฆ ผู้มีหน้าเฉพาะต่ออารามของปริพชก
อคมาสิ ได้ไปแล้ว ฯ

ปริพชกกล่าวว่ “ท่านผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น เชิญท่านไปก่อนเถิดครับ, กระผมมีสหาย
อยู่คนหนึ่ง, พวกกระผมได้ทำตีกากะกันและกันไว้ว่า ‘บุคคลใดยอมบรรลุมตะก่อน,
บุคคลนั้นขอจงบอก’ ดังนี้, กระผมเปลื้องปฏิญญานั้น พาเอาสหาย จักมาสู่สำนักพระ
ศาสดาตามทางที่ท่านไปแล้วนั้นแหละ” ดังนี้แล้ว ก็หมอบลงแทบเท้าของพระเถระ
ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ทำประทักษิณ ๓ รอบ ส่งพระเถระไปแล้ว มีหน้าตรงต่ออาราม
ของปริพชก ได้ไปแล้ว

ปริพชกโก สุทฺธกัตฺตานิ อคมาสิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ เตนฺหิ
อุโยชนันตตะ ตุมฺहे สุทฺธกัตฺตานิ ยถาฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ปุโรโต วิสยาระใน
ยถา, เอโก วิเสสนะของ สหายโกฯ สุทฺธกัตฺตานิ อตฺถิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก มยฺหํ
สามีสัมพันธะใน สหายโก, จศัพฺพํ สัมปนฺนชานตตะ กตฺติกา วุตตกัมมะใน กตฺตาฯ กิตฺตบ-
กัมมวาทก อมฺเหหิ อนภิตกัตฺตานิ กตฺตา อณฺณมณฺณํ อกถิตกัมมะใน กตฺตา โย
วิเสสนะของ ปุคฺคโลฯ สุทฺธกัตฺตานิ อธิคจฺจติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ปจฺจํ กิริยา-
วิเสสนะใน อธิคจฺจติ อมตํ สัมปาปฺณียกัมมะใน อธิคจฺจติ, โส วิเสสนะของ ปุคฺคโลฯ
สุทฺธกัตฺตานิ อาโรเจตฺวาฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก” อิตฺศัพฺพํ อาการะใน กตฺตา, อหํ สุทฺธ-
กัตฺตานิ อากมฺิสฺสามิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ ปฏฺธิณฺณํฯ อวุตตกัมมะ
ใน โมเจตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คเหตุวาท สหายกํ อวุตตกัมมะใน คเหตุวาทฯ ปุพฺพ-
กาลกิริยาใน อากมฺิสฺสามิ ตุมฺหากํ สามีสัมพันธะใน คตมคฺเคน เอวศัพฺพํ อวชารณะ
เข้ากับ คตมคฺเคนฯ ตติยาวิเสสนะใน อากมฺิสฺสามิ สตฺถุ สามีสัมพันธะใน สนฺติกัฯ
สัมปาปฺณียกัมมะใน อากมฺิสฺสามิ” อิตฺศัพฺพํ อาการะใน วตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน
นิปตฺติวาท ปญจปฺปติฏฺฐิจิเตน ภาระใน นิปตฺติวาท เถรสฺส สามีสัมพันธะใน ปาทะสุฯ
วิสยาระใน นิปตฺติวาทฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา ติกฺขตฺตํ กิริยาวิเสสนะใน กตฺวา
ปทกฺขิณฺโณ อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุโยเชตฺวา เถโร อวุตตกัมมะ
ใน อุโยเชตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อคมาสิ ปริพฺพชการามายิกมฺโฆ วิเสสนะของ

ปริพาชกโก ๕

๕๑. โกลิตปริพาชกโก ต่ ทูรโตว อาคจฺจนฺตํ ทิสฺวา “อชฺช มยฺหํ สหายกสฺส มุขวณฺโณ น อญฺญทิวเสสฺส วีย, อทฺธาเนน อมตํ อธิคตํ ภวิสฺสตีติ อมตาทิคมํ ปุจฺฉิ ๕

โกลิตปริพาชกโก ต่ (อุปติสฺสปริพาชกํ) ทูรโตว อาคจฺจนฺตํ ทิสฺวา “อชฺช มยฺหํ สหายกสฺส มุขวณฺโณ น อญฺญทิวเสสฺส วีย (โหติ), อทฺธา อเนน (สหายเกน) อมตํ อธิคตํ ภวิสฺสตีติ (จินฺเตตฺวา) อมตาทิคมํ ปุจฺฉิ ๕

โกลิตปริพาชกโก อ.ปริพาชกชื่อว่าโกลิตะ ทิสฺวา เห็นแล้ว ต่ (อุปติสฺสปริพาชกํ) ซึ่งปริพาชกชื่อว่าอุปติสสะนั้น อาคจฺจนฺตํผู้มาอยู่ ทูรโตวแต่ที่ไกลเที่ยว (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “อชฺช ในวันนี้ มุขวณฺโณ อ.สีแห่งหน้า สหายกสฺส ของสหาย มยฺหํ ของเรา (โหติ) ย่อมมี อญฺญทิวเสสฺส วีย ราวกะ ในวันอื่น ท. น หามิได้, อมตํ อ.อมตะ อเนน (สหายเกน) อธิคตํ เป็นกรรม อันสหายนี้ บรรลุแล้ว ภวิสฺสตี จัก เป็น อทฺธา แน่แท้” อิติ ดังนี้ ปุจฺฉิ ถามแล้ว อมตาทิคมํ ซึ่งการบรรลุซึ่งอมตะ ๕

โกลิตะปริพาชกเห็นอุปติสสะปริพาชกนั้นกำลังเดินมาแต่ที่ไกลเที่ยว ก็คิดว่า “ในวันนี้ สีหน้าของสหายของเรา ไม่เหมือนในวันอื่นๆ, สหายนี้น่าจักบรรลุอมตะแล้วเป็น แน่แท้” ดังนี้ จึงถามถึงการบรรลุอมตะ

โกลิตปริพาชกโก สุทฺธกตฺตาใน ปุจฺฉิ ๕ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ตํ วิเสสฺสนะของ อุปติสฺสปริพาชก ๕ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา เอวคัพฺพํ อวชารณฺะเข้ากับ ทูรโต ๕ อปาทานใน อาคจฺจนฺตํ ๕ วิเสสฺสนะของ อุปติสฺสปริพาชก ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อชฺช กาลสํตตมึใน โหติ มุขวณฺโณ สุทฺธกตฺตาใน โหติ ๕ อาชยาตบท กตฺตฺวาจก มยฺหํ สามีสัมพันธฺะใน สหายกสฺส ๕ สามีสัมพันธฺะใน มุขวณฺโณ นคัพฺพํ ปฏิเสธนตฺตะ อญฺญทิวเสสฺส อุปมากาลสํตตมึใน โหติ วียคัพฺพํ อุปมาโชตกะเข้ากับ อญฺญทิวเสสฺส, อมตํ สุทฺธกตฺตาใน ภวิสฺสตี ๕ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก อทฺธา กิริยา- วิเสสฺสนะใน ภวิสฺสตี อเนน วิเสสฺสนะของ สหายเกน ๕ อนภินิหิตกตฺตาใน อธิคต ๕ วิกิตกตฺตาใน ภวิสฺสตี” อิติคัพฺพํ อากาเรใน จินฺเตตฺวา ๕ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิ อมตาทิคมํ อวุตตกัมมะใน ปุจฺฉิ ๕

๕๒. โสปีสฺส “อามาวุโส อมตํ อธิคตฺตฺนฺติ ปฏฺิจานิตฺตฺวา ตเมว คากํ อภาสิ ฯ

โสปี (อุปติสฺโส) อสฺส (โกลิตฺตฺส) “อาม อาวุโส, (มยา) อมตํ อธิคตฺตฺนฺติ ปฏฺิจานิตฺตฺวา ตํ เอว คากํ อภาสิ ฯ

โสปี (อุปติสฺโส) อ.ปริพาชกชื่อว่าอุปติสสะเมื่อนั้น **ปฏฺิจานิตฺตฺวา** ปฏิญญาแล้ว **อิตฺติ** ว่า “**อาวุโส** ดูก่อนท่านผู้มีอายุ **อาม** ครับ, **อมตํ** อ.อมตะ (**มยา**) อันกระผม **อธิคตํ** บรรลุแล้ว” **อิตฺติ** ดังนี้ **อภาสิ** ได้กล่าวแล้ว **ตํ เอว คากํ** ซึ่งคาถานั้นนั้นเที่ยว **อสฺส (โกลิตฺตฺส)** แก่ปริพาชกชื่อว่าโกลิตะนั้น ฯ

อุปติสสะปริพาชกเมื่อนั้นปฏิญญาว่า “ท่านผู้มีอายุ ครับ ผมบรรลุอมตะแล้ว” ดังนี้ แล้ว ได้กล่าวคาถานั้นนั้นแหละแก่โกลิตะปริพาชกนั้น

อปิตฺตฺพํ อเปกขตฺตฺเถเข้ากับ โสๆ วิเสสนะของ อุปติสฺโสๆ สฺุทฺธกตฺตฺตาใน อภาสิๆ อาชยตบทกตฺตฺวาจาก อสฺส วิเสสนะของ โกลิตฺตฺสๆ สัมปทานใน อภาสิ “อาวุโส อาลปนะ อาม สัมปฏฺิจจันตฺเถ, อมตํ วุตตกัมมะใน อธิคตํๆ กิตบทกัมมวจาก มยา อนภิตกตฺตฺตาใน อธิคตํ” อิตฺตฺตฺพํ อากาละใน ปฏฺิจานิตฺตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อภาสิ เอวตฺตฺพํ อวธารณะเข้ากับ ต่ๆ วิเสสนะของ คากํๆ อวุตตกัมมะใน อภาสิ ฯ

.....

๕๓. คาถาปริโยसानเ โกลิตโต โสตาปตฺตฺติผล ปตฺติฏฺฐหิตฺตฺวา อาห “กุหิ กิร สมฺม อมฺหากํ สตฺถา วสตีติ ฯ

คาถาปริโยसानเ โกลิตโต โสตาปตฺตฺติผล ปตฺติฏฺฐหิตฺตฺวา อาห “กุหิ (จาเน) กิร สมฺม อมฺหากํ สตฺถา วสตีติ ฯ

คาถาปริโยसानเ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา **โกลิตโต** อ.ปริพาชกชื่อว่า **โกลิตะ** **ปตฺติฏฺฐหิตฺตฺวา** ตั้งอยู่เฉพาแล้ว **โสตาปตฺตฺติผล** ในโสตาปตฺตฺติผล **อาห** กล่าวแล้ว **อิตฺติ** ว่า “**สมฺม** แนะนำสหาย **กิร** ได้ยินว่า **สตฺถา** อ.พระศาสดา **อมฺหากํ** ของเรา **ท. วสตี** ย่อมประทับ **กุหิ (จาเน)** ในที่ไหน” **อิตฺติ** ดังนี้ ฯ

ในเวลาจบพระคาถา โกลิตะปริพาชกตั้งอยู่ในโสตาปตฺตฺติผล กล่าวว่่า “แนะนำเพื่อน ได้ยินว่า พระศาสดาของพวกเรา ย่อมประทับอยู่ ณ ที่ไหน”

คาถาปริโยसानะ กาลสัตตมมีใน อาห โกลิโต สุทรกัตตาใน อาห ๗ อาชยาตบทกัตตุวจาก
โสตาปตติผล วิสยาธาระใน ปติฏฐหิตวา ๗ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “สมม อาลปะนะ
กิริศัพท์ อนุสสวณัตถะ สตุถา สุทรกัตตาใน วสติ ๗ อาชยาตบทกัตตุวจาก กุหิ วิเสสนะ
ของ จาเน ๗ วิสยาธาระใน วสติ อมหากั สามีสัมพันธะใน สตุถา” อิติศัพท์ อากาเรใน
อาห ๗

๕๔. “เวพฺพวเน กิร สมม, เหว โน อัจริเยน อสฺสชิตฺเตเรน กถิตนฺติ ๗

(อุปติสฺโส) “เวพฺพวเน กิร สมม (สตุถา อมหากั วสติ), เหว (วจน) โน อัจริเยน อสฺสชิตฺเตเรน
กถิตนฺติ (อาห) ๗

(อุปติสฺโส) อ.ปริพาชกชื่อว่าอุปติสสะ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สมม เนสหาย กิร
ไต้ยีนว่า (สตุถา) อ.พระศาสดา (อมหากั) ของเรา ท. วสติ ย่อมประทับ เวพฺพวเน
ในพระวิหารชื่อว่าเวพฺพวัน, เหว (วจน) อ.คำอย่างนี้ อสฺสชิตฺเตเรน อันพระอัสสชิ
ผู้เถระ อัจริเยน ผู้เป็นอาจารย์ โน ของเรา ท. กถิตํ บอกแล้ว” อิติ ดังนี้ ๗

อุปติสสะปริพาชกกล่าวว่า “เนสเพื่อน ทราบว่า พระศาสดาของพวกเราประทับอยู่ที่
พระเวพฺพวัน, คำอย่างนี้ พระอัสสชิเถระผู้เป็นอาจารย์ของพวกเรา บอกแล้ว”

อุปติสฺโส สุทรกัตตาใน อาห ๗ อาชยาตบทกัตตุวจาก “สมม อาลปะนะ กิรศัพท์
อนุสสวณัตถะ สตุถา สุทรกัตตาใน วสติ ๗ อาชยาตบทกัตตุวจาก เวพฺพวเน วิสยาธาระ
ใน วสติ อมหากั สามีสัมพันธะใน สตุถา, เหว วิเสสนะของ วจน ๗ วุตตกัมมะใน กถิตํ ๗
กิตบทกัมมวจาก โน สามีสัมพันธะใน อัจริเยน ๗ วิเสสนะของ อสฺสชิตฺเตเรน ๗
อนภิตกัตตาใน กถิตํ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ๗

๕๕. “เตนฺหิ สมม อายาม, สตุถารํ ปสฺสิสฺสามาติ ๗

(โกลิโต) “เตนฺหิ สมม (มย) อายาม, (มย) สตุถารํ ปสฺสิสฺสามาติ (อาห) ๗

(โกลิโต) อ.ปริพาชกชื่อว่าโกลิตะ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สมม เนสหาย เตนฺหิ
ถ้าอย่างนั้น (มย) อ.เรา ท. อายาม จงมาเถิด, (มย) อ.เรา ท. ปสฺสิสฺสาม จักเฝ้า
สตุถารํ ซึ่งพระศาสดา” อิติ ดังนี้ ๗

โกลิตะปริพาชกกล่าวว่า “แน่เพื่อน ถ้าเช่นนั้น พวกเราจงมากันเถิด, พวกเราจักเฝ้าพระศาสดากัน”

โกลิโต สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “สมุม อาลปนะ เตนหิ อูโยชนัตตะ มยํ สุทธกัตตาใน อาชยามฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก, มยํ สุทธกัตตาใน ปสฺสิสฺสสามฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก สตุถารํ อวุตตกัมมะใน ปสฺสิสฺสสาม” อิติศัพฺพ อากาเรใน อาหฯ

๕๖. สาริปุตฺตตฺเถโร จ นามสฺส สทาปิ อัจจริยปฺชโก ว, ตสฺมา สหายกํ เอวมาห “สมุม อมุเหหิ อธิคตํ อมตํ อมุหากํ อัจจริยสฺส สญชยปริพฺพาชกสฺสาปิ กเถสฺสาม, พุชฺฌมานโ ปฏฺวิวิชฺฌิสฺสติ, อปฺปฏฺวิวิชฺฌนฺโต อมุหากํ สทฺทหิตฺวา สตุถุ สนฺติกํ คมิสฺสติ, พุทฺธานํ เทสนํ สุตฺวา มคฺคผลปฏฺฏิเวรํ กริสฺสตีติฯ

สาริปุตฺตตฺเถโร จ นาม เอโส สทาปิ อัจจริยปฺชโก ว (โหติ), ตสฺมา (โส อฺปฺติสฺโส) สหายกํ เอว อาห “(มยํ) สมุม อมุเหหิ อธิคตํ อมตํ อมุหากํ อัจจริยสฺส สญชยปริพฺพาชกสฺสาปิ กเถสฺสาม, (อัจจริโย) พุชฺฌมานโ ปฏฺวิวิชฺฌิสฺสติ, อปฺปฏฺวิวิชฺฌนฺโต อมุหากํ สทฺทหิตฺวา สตุถุ สนฺติกํ คมิสฺสติ, พุทฺธานํ เทสนํ สุตฺวา มคฺคผลปฏฺฏิเวรํ กริสฺสตีติฯ

จ ก็ เอโส สาริปุตฺตตฺเถโร นาม ชื่อ อ.พระสาริปุตฺตรผู้เถระนั้น อัจจริยปฺชโก ว เป็น ผู้บูชาซึ่งอาจารย์เทียว สทาปิ แม้ในกาลทุกเมื่อ (โหติ) ย่อมเป็น, ตสฺมา เพราะ เหตุนั้น (โส อฺปฺติสฺโส) อ.ปริพาชกชื่อว่าอฺปฺติสฺสะนั้น อาห กล่าวแล้ว เอว อย่างนี้ สหายกํ กะสหาย อิติ ว่า “สมุม แน่สหาย (มยํ) อ.เราท. กเถสฺสาม จักบอก อมตํ ซึ่งอมตะ อมุเหหิ อธิคตํ อัน- อันเราท. บรรลุแล้ว สญชยปริพฺพาชกสฺสาปิ แม้ แก่ปริพาชกชื่อว่าสญฺชย อัจจริยสฺส ผู้เป็นอาจารย์ อมุหากํ ของเราท., (อัจจริโย) อ.อาจารย์ พุชฺฌมานโ เมื่อรู้ ปฏฺวิวิชฺฌิสฺสติ จักแทงตลอด, อปฺปฏฺวิวิชฺฌนฺโต เมื่อ ไม่แทงตลอด สทฺทหิตฺวา เชื่อแล้ว อมุหากํ ต่อเราท. คมิสฺสติ จักไป สนฺติกํ สู่ สำนัก สตุถุ ของพระศาสดา, สุตฺวา ฟังแล้ว เทสนํ ซึ่งพระเทศนา พุทฺธานํ ของ พระพุทธเจ้าท. กริสฺสติ จักกระทำ มคฺคผลปฏฺฏิเวรํ ซึ่งการแทงตลอดซึ่งมรรคและ ผล” อิติ ดังนี้ฯ

ก็ขึ้นชื่อว่าพระสาริปุตฺตรเถระนั้น เป็นผู้บูชาอาจารย์แม้ในกาลทุกเมื่อ, เพราะฉะนั้น อฺปฺติสฺสปริพาชกนั้นจึงกล่าวอย่างนี้กับสหายว่า “แน่สหาย พวกเราจักบอกอมตธรรม

ที่พวกเราได้บรรลุแล้ว แม่แก่สังข์ชัยปริพาชกผู้เป็นอาจารย์ของพวกเรา, ท่านอาจารย์ เมื่อรู้ จักแทงตลอด เมื่อไม่แทงตลอด เชื้อต่อพวกเรา ก็จักไปยังสำนักพระศาสดา ฟัง พระเทศนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จักทำการแทงตลอดมรรคผล” ดังนี้

จัตพท์ วากยารัมภโชตกะ เอโส วิเสสณะของ สารีปุตตตเถโร นามศัพท์ สังญาโชตกะ เข้ากับ สารีปุตตตเถโรฯ สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ สทาฯ กาลสัตตมีใน อาจริยปุชโก เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ อาจริยปุชโกฯ วิทิกัตตาใน โหติ, ตสฺมา เหตุวิตตะ โส วิเสสณะของ อุบัติสุโสฯ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สหายกั อกถิตกัมมะใน อาห เอว กิริยา- วิเสสณะใน อาห “สมุม อาลปนะ มยฺ สุทธกัตตาใน กเถสุสามฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อมฺเหหิ อนภิตกัตตาใน อริคตฺฯ วิเสสณะของ อมตฺฯ อวุตตกัมมะใน กเถสุสาม อมฺหากั สามีสัมพันธะใน อาจริยสุสฯ วิเสสณะของ สมชยปริพาชกสุส อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ สมชยปริพาชกสุสฯ สัมปทานใน กเถสุสาม, อาจริโย สุทธกัตตา ใน ปฏิวิฆนิสุสติ คมิสุสติ และ กริสุสติ ปฏิวิฆนิสุสติ กิติ คมิสุสติ กิติ กริสุสติ กิติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก พุชฺฌมาโน อัพภันตรกิริยาของ อาจริโย อปฺปฏิวิฆนฺโต อัพภันตรกิริยาของ อาจริโย อมฺหากั สัมปทานใน สทฺทหิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน คมิสุสติ สตถุ สามีสัมพันธะใน สนฺติกัฯ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน คมิสุสติ พุทฺธานํ สามีสัมพันธะใน เทสนฺฯ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กริสุสติ มคฺคผลปฏิเวธ อวุตตกัมมะใน กริสุสติ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๕๗. ตโต เทวปี ชนา สมชยสุส สนฺติกั อคฺมฺสุ ฯ

ตโต ในลำดับ ชนา อ.ชน ท. เทวปี แม้สอง อคฺมฺสุ ได้ไปแล้ว สนฺติกั สูสำนัก สมชยสุส ของปริพาชกชื่อว่าสังข์ชัย ฯ

ลำดับนั้น พวกชนแม่ทั้งสอง ได้พากันไปยังสำนักของสังข์ชัยปริพาชก

ตโต กาลสัตตมี อปีศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ เทวฯ วิเสสณะของ ชนาฯ สุทธกัตตาใน อคฺมฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สมชยสุส สามีสัมพันธะใน สนฺติกัฯ สัมปาปุณฺเญกัมมะ ใน อคฺมฺสุ ฯ

๕๘. สยชโย เต ทิสฺวา “กึ ตาตา โกจิ โว อมตมคฺคเทสโก ลหุโรติ ปุจฺฉิ ฯ

สยชโย เต (เทว สหายเก) ทิสฺวา “กึ ตาตา โกจิ โว อมตมคฺคเทสโก ลหุโรติ ปุจฺฉิ ฯ

สยชโย อ.ปริพาชกชื่อว่าสญชัย ทิสฺวา เห็นแล้ว (สหายเก) ซึ่งสหาย ท. (เทว) สอง เต เหล่านั้น ปุจฺฉิ งามแล้ว อิติ ว่า “ตาตา ดูก่อนพ่อ ท. โกจิ อ.ใครๆ อมตมคฺคเทสโก ผู้แสดงซึ่งหนทางแห่งอมตะ โว อันท่าน ท. ลหุโร ได้แล้ว กึ หรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

สญชัยปริพาชกเห็นสองสหายเหล่านั้น จึงถามว่า “ดูก่อนพ่อทั้งหลาย พวกท่านได้ ใครๆ ผู้แสดงหนทางแห่งอมตะแล้วหรือ”

สยชโย สุททกัตตาโน ปุจฺฉิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เต กิติ เทว กิติ วิเสสนะของ สหายเกฯ อวุตตกัมมะโน ทิสฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน ปุจฺฉิ “ตาตา อาลปนะ อมตมคฺคเทสโก วิเสสนะของ โกจิฯ วุตตกัมมะโน ลหุโรฯ กิตบทกัมมวาทก กิตฺตํ ปุจฺฉนัตถะ โว อนนภิหิตกัตตาโน ลหุโร” อิติศัพทํ อากาละโน ปุจฺฉิ ฯ

๕๙. “อาม อัจฉริย ลหุโร, พุทฺโธ โลเก อุปฺปนฺโน, ฐมฺโม อุปฺปนฺโน, สงฺฆो อุปฺปนฺโน, ตุมฺเห ตฺวจฺเจ อสारे วิจฺจรถ, เอถ, สตฺถุ สนฺติกํ คมิสฺสามาติ ฯ

(เต เทว สหายกา) “อาม อัจฉริย (โกจิ โน อมตมคฺคเทสโก) ลหุโร, พุทฺโธ โลเก อุปฺปนฺโน, ฐมฺโม อุปฺปนฺโน, สงฺฆอ อุปฺปนฺโน, ตุมฺเห ตฺวจฺเจ อสारे (ฐมฺเม) วิจฺจรถ, (ตุมฺเห) เอถ, (มยฺ) สตฺถุ สนฺติกํ คมิสฺสามาติ (อาหฺสุ) ฯ

(สหายกา) อ.สหาย ท. (เทว) สอง (เต) เหล่านั้น (อาหฺสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อัจฉริย ข้าแต่อาจารย์ อาม ขอรับ, (โกจิ) อ.ใครๆ อมตมคฺคเทสโก ผู้แสดงซึ่งหนทางแห่งอมตะ (โน) อันกระผม ท. ลหุโร ได้แล้ว, พุทฺโธ อ.พระพุทฺธเจ้า อุปฺปนฺโน อุกฺกตฺตํแล้ว โลเก ในโลก, ฐมฺโม อ.พระธรรม อุปฺปนฺโน เกิดขึ้นแล้ว, สงฺฆอ อ.พระสงฆ์ อุปฺปนฺโน เกิดขึ้นแล้ว, ตุมฺเห อ.ท่าน ท. วิจฺจรถ ย่อมประพฤติ (ฐมฺเม) ซึ่งธรรม ท. อสारे อันไม่มีสาระ ตฺวจฺเจ อันเปล่า, (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. เอถ จงมา, (มยฺ) อ.เรา ท. คมิสฺสาม จักไป สนฺติกํ สู้สำนัก สตฺถุ ของพระศาสดา” อิติ ดังนี้ ฯ

สองสหายเหล่านั้นกล่าวว่า “ขอรับ ท่านอาจารย์ พวกกระผมได้ใครๆ ผู้แสดงหนทาง
แห่งอมตะแล้ว, พระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นแล้วในโลก, พระธรรมเกิดขึ้นแล้ว, พระสงฆ์
เกิดขึ้นแล้ว, พวกท่านย่อมนประพาศธรรมทั้งหลายที่ไม่มีสาระ ว่างเปล่า, มาเถอะท่าน,
พวกเราจักไปสู่สำนักของพระศาสดากัน”

เต กิติ เทว กิติ วิเสสณะของ สหายกาๆ สุทธกัตตาใน อาหํสุๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก
“อาจริย อาลปนนะ อาม สัมปฏิจันตตะ, อมตมคฺคเทศโก วิเสสณะของ โกจิๆ วุตตกัมมะ
ใน ลหุโรๆ กิตบทกัตตุวจาก โน อนภิตกัตตาใน ลหุโร, พุทุโร สุทธกัตตาใน
อุปปนโนๆ กิตบทกัตตุวจาก โลเก วิสยาธาระใน อุปปนโน, ฐมฺโม สุทธกัตตาใน
อุปปนโนๆ กิตบทกัตตุวจาก, สงฺขโม สุทธกัตตาใน อุปปนโนๆ กิตบทกัตตุวจาก,
ตุมฺเห สุทธกัตตาใน วิจรธๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก ตฺจฺเจ กิติ อสारे กิติ วิเสสณะ
ของ ฐมฺเมๆ อวุตตกัมมะใน วิจรธ, ตุมฺเห สุทธกัตตาใน เอถๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก,
มยฺ สุทธกัตตาใน คมิสฺสามๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก สตฺถุ สามีสัมพันธะใน สนฺติกัๆ
สัมปาปฺณียกัมมะใน คมิสฺสาม” อิติศัพท์ อากาเรใน อาหํสุ ๕

.....
.....
.....

๖๐. “คจฺจนฺต ตุมฺเห, อหํ น สกฺขิสฺสามีติ ๕

(สญฺชโย) “คจฺจนฺต ตุมฺเห, อหํ น สกฺขิสฺสามีติ (อาห) ๕

(สญฺชโย) อ.ปริพาชกชื่อว่าสัญญาชัย (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตุมฺเห อ.ท่าน ท.
คจฺจนฺต จงไปเถิด, อหํ อ.เรา น สกฺขิสฺสามี จักไม่อาจ” อิติ ดังนี้ ๕

สัญญาชัยปริพาชกกล่าวว่า “พวกคุณพากันไปเถิด, เราจักไม่สามารถ(ไปได้)”

สญฺชโย สุทธกัตตาใน อาหๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ตุมฺเห สุทธกัตตาใน คจฺจนฺตๆ
อาชยาตบทกัตตุวจาก, อหํ สุทธกัตตาใน สกฺขิสฺสามีๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก นศฺัพท์
ปฏิเสธะใน สกฺขิสฺสามี” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ๕

.....
.....

๖๑. “กัการณาดิ ๗

(เต เทว สหายกา) “(ตุมุเห) กัการณา (น สกขิสฺสถ)” อิติ (ปุจฺฉิสฺสุ) ๗

(สหายกา) อ.สหาย ท. (เทว) สอง (เต) เหล่านั้น (ปุจฺฉิสฺสุ) ถามแล้ว อิติ ว่า “(ตุมุเห) อ.ท่าน (น สกขิสฺสถ) จักไม่อาจ กัการณา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ๗

สองสหายเหล่านั้นถามว่า “เพราะเหตุอะไร”

เต กัดี เทว กัดี วิเสสณะของ สหายกาฯ สุกฺทกัตฺตานิ ปุจฺฉิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก “ตุมุเห สุกฺทกัตฺตานิ สกขิสฺสถฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก กัการณา เหตุโน สกขิสฺสถ นคัพฺพ ปฏิสฺเสระโน สกขิสฺสถ” อิตคัพฺพ อาการะโน ปุจฺฉิสฺสุ ๗

๖๒. “อหิ มหาชนสฺส อจฺริโย หุตฺวา วิจฺรี, ตสฺส เม อนฺเตวาลิกวาโส จาภฺยิยา อุทก-
จลนภาวูปฺตติสทิสฺโส, น สกขิสฺสามหิ อนฺเตวาลิกวาสิ วสิตฺถุนฺติ ๗

(สญฺชโย) “อหิ มหาชนสฺส อจฺริโย หุตฺวา วิจฺรี, ตสฺส เม อนฺเตวาลิกวาโส จาภฺยิยา อุทก-
จลนภาวูปฺตติสทิสฺโส (โหติ), น สกขิสฺสามิ อหิ อนฺเตวาลิกวาสิ วสิตฺถุนฺติ (อาห) ๗

(สญฺชโย) อ.ปริพาชกชื่อว่าสัณฺชย (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.เรา อจฺริโย
เป็นอาจารย์ มหาชนสฺส ของมหาชน หุตฺวา เป็นแล้ว วิจฺรี เทียวไปแล้ว,
อนฺเตวาลิกวาโส อ.การอยู่โดยความเป็นอันเตวาลิก ตสฺส เม ของเรานั้น อุทก-
จลนภาวูปฺตติสทิสฺโส เป็นเช่นกับด้วยการเกิดขึ้นแห่งความเป็นคืออันหวั่นไหวแห่ง
น้ำ จาภฺยิยาในตุ้ม (โหติ) ย่อมเป็น, อหิ อ.เรา น สกขิสฺสามิ จักไม่อาจ วสิตฺถุเพื่ออันอยู่
อนฺเตวาลิกวาสิ อยู่โดยความเป็นอันเตวาลิก” อิติ ดังนี้ ๗

สัณฺชยปริพาชกกล่าวว่า “เราเป็นอาจารย์ของมหาชนเทียวไป, การอยู่โดยความเป็น
อันเตวาลิกของเรานั้น เป็นเช่นกับการเกิดขึ้นแห่งความเป็นคืออันกระเพื่อมแห่งน้ำใน
ตุ้ม, เราไม่สามารถเพื่อจะอยู่โดยความเป็นอันเตวาลิก”

สญฺชโย สุกฺทกัตฺตานิ อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก “อหิ สุกฺทกัตฺตานิ วิจฺรีฯ
อาชยาตบทกัตฺตวาจก มหาชนสฺส สามีสัมพันธะโน อจฺริโยฯ วิคิตกัตฺตานิ หุตฺวาฯ
สมานกาลกิริยาโน วิจฺรี, อนฺเตวาลิกวาโส สุกฺทกัตฺตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจก

ตสฺส วิเสสณะของ เมฏ สามีสัมพันธะใน อนนฺเตवासิกวาโส จาฏฐิยา วิสยาธาระใน อุทก-
จลนภาวูปฺตตฺติสทิสฺโสฏ วิกตีกัตตทาใน โหติ, อหํ สฺุททกัตตทาใน สกฺขิสฺสามิฏ อาขยาต-
บทกัตตฺวาจก นคฺคิพฺท ปฏฺฐิสฺเสระใน สกฺขิสฺสามิ อนนฺเตवासิกวาสํ กิริยาวิเสสณะใน วสิตุฏ
ตุมฺมตถสํปทานใน สกฺขิสฺสามิ” อิติคฺคิพฺท อาการะใน อาห ๕

๖๓. “มา เอวํ กิริตุถ อาจิริยาติ ๕

(เต เทว สหายกา) “(ตุมฺเห) มา เอวํ กิริตุถ อาจิริยาติ (อาหํสฺ) ๕

(สหายกา) อ.สหาย ท. (เทว) สอง (เต) เหล่านั้น (อาหํสฺ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า
“อาจิริย ข้าแต่อาจารย์ (ตุมฺเห) อ.ท่าน มา กิริตุถ อย่างกระทำแล้ว เอวํ อย่างนี้”
อิติ ดังนี้ ๕

สองสหายเหล่านั้นกล่าวว่า “ข้าแต่อาจารย์ ท่านอย่าทำอย่างนี้เลย”

เต กิตฺติ เทว กิตฺติ วิเสสณะของ สหายกาฏ สฺุททกัตตทาใน อาหํสฺฏ อาขยาตบทกัตตฺวาจก
“อาจิริย อาลปนะ ตุมฺเห สฺุททกัตตทาใน กิริตุถฏ อาขยาตบทกัตตฺวาจก มาคฺคิพฺท
ปฏฺฐิสฺเสระใน กิริตุถ เอวํ กิริยาวิเสสณะใน กิริตุถ” อิติคฺคิพฺท อาการะใน อาหํสฺ ๕

๖๔. “โหตุ ตาตา, คจฺฉถ ตุมฺเห, นานํ สกฺขิสฺสามีติ ๕

(สณฺขโย) “โหตุ (เอตํ วตฺถ) ตาตา, คจฺฉถ ตุมฺเห, น อหํ สกฺขิสฺสามีติ (อาห) ๕

(สณฺขโย) อ.ปริพาชกชื่อว่าสังข์ชัย (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาตา ดูก่อนพ่อ
ท. (เอตํ วตฺถ) อ.เรื่องนั้น โหตุ จงมีเกิด, ตุมฺเห อ.ท่าน ท. คจฺฉถ จงไป, อหํ อ.เรา
น สกฺขิสฺสามิ จักไม่อาจ” อิติ ดังนี้ ๕

สังข์ชัยปริพาชกกล่าวว่า “พ่อทั้งหลาย เรื่องนั้นจงมีเกิด, พวกท่านจงพากันไป, เราจัก
ไม่อาจ(เพื่อจะไปได้)”

สณฺขโย สฺุททกัตตทาใน อาหฏ อาขยาตบทกัตตฺวาจก “ตาตา อาลปนะ เอตํ วิเสสณะ
ของ วตฺถฏ สฺุททกัตตทาใน โหตุฏ อาขยาตบทกัตตฺวาจก, ตุมฺเห สฺุททกัตตทาใน คจฺฉถฏ
อาขยาตบทกัตตฺวาจก, อหํ สฺุททกัตตทาใน สกฺขิสฺสามิฏ อาขยาตบทกัตตฺวาจก นคฺคิพฺท

ปฏิเสฐะใน สกฺขิสฺสามิ” อิติศัพฺท อากาเรใน อาห ๕

๖๕. “อาจริย โลก พุทฺธสฺส อุปฺปนฺนกาลโต ปฏฺจาย มหาชนฺ คณฺฐมาลาทิหฺตฺโต
คณฺฐวา ตเมว ปุชฺเชสฺสติ, มยฺปิ ตตฺถ เอว คมิสฺสาม, ตุมฺเห ก็ กริสฺสเถวติ ๕

(เต เทว สหายกา) “อาจริย โลก พุทฺธสฺส อุปฺปนฺนกาลโต ปฏฺจาย มหาชนฺ คณฺฐมาลาทิ-
หฺตฺโต คณฺฐวา ตํ เอว (พุทฺธ) ปุชฺเชสฺสติ, มยฺปิ ตตฺถ เอว (จาเน) คมิสฺสาม, ตุมฺเห ก็
กริสฺสเถวติ (อาหฺสุ) ๕

(สหายกา) อ.สหาย ท. (เทว) สอง (เต) เหล่านั้น (อาหฺสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า
“อาจริย ข้าแต่อาจารย์ มหาชนฺ คณฺฐมาลาทิหฺตฺโต ผู้มีวัตรผู้มีของหอม
และระเบียบเป็นต้นในมือ คณฺฐวา ไปแล้ว ปุชฺเชสฺสติ จักบูชา ตํ เอว (พุทฺธ) ซึ่ง
พระพุทฺธเจ้านั้นนั้นเทียว ปฏฺจาย จำเดิม อุปฺปนฺนกาลโต แต่กาลเป็นที่อุบัติขึ้น
พุทฺธสฺส แห่งพระพุทฺธเจ้า โลก ในโลก, มยฺปิ แม้ อ.กระผม ท. คมิสฺสาม จักไป
ตตฺถ เอว (จาเน) ในที่นั้นนั้นเทียว, ตุมฺเห อ.ท่าน กริสฺสเถวติ จักกระทำ ก็ อย่างไร”
อิติ ดังนี้ ๕

สองสหายเหล่านั้นกล่าวว่า “ข้าแต่อาจารย์ มหาชนฺถีอวัตรผู้มีของหอมและระเบียบ
เป็นต้นในมือ จักบูชาพระพุทฺธเจ้านั้นนั้นแหละ จำเดิมแต่กาลเป็นที่อุบัติขึ้นในโลกแห่ง
พระพุทฺธเจ้า, แม้พวกกระผมก็จักไปในที่นั้นนั้นแหละ, ท่านจักทำอย่างไร”

เต ก็ดี เทว ก็ดี วิเสสนะของ สหายกาฯ สุกฺทกตฺตาใน อาหฺสุฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก
“อาจริย อาลปนะ มหาชนฺ สุกฺทกตฺตาใน ปุชฺเชสฺสติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก โลก
วิสยาธาระใน อุปฺปนฺน- พุทฺธสฺส สามิสฺสัมพันธะใน อุปฺปนฺนกาลโตฯ อปาทานใน
ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสนะใน ปุชฺเชสฺสติ คณฺฐมาลาทิหฺตฺโต วิเสสนะของ มหาชนฺ คณฺฐวา
ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุชฺเชสฺสติ เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากับ ตํฯ วิเสสนะของ พุทฺธฯ
อวุตตกัมมะใน ปุชฺเชสฺสติ, อปีศัพฺท อเปกขตฺถะเข้ากับ มยฺฯ สุกฺทกตฺตาใน คมิสฺสามฯ
อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก เอวศัพฺท อวธารณะเข้ากับ ตตฺถฯ วิเสสนะของ จาเนฯ
วิสยาธาระใน คมิสฺสาม, ตุมฺเห สุกฺทกตฺตาใน กริสฺสเถวติฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจาก ก็ศัพฺท
ปุจฺจนตฺถะ” อิติศัพฺท อากาเรใน อาหฺสุ ๕

๖๖. “ตาดดา กิณฺหุ โข อิมสฺมี โลเก ทนฺธา พหุ อุทาทุ ปณฺทิตาติ ฯ

(สญฺชโย) “ตาดดา กิณฺหุ โข อิมสฺมี โลเก ทนฺธา (ชนา) พหุ (โหนฺติ) อุทาทุ ปณฺทิตา (ชนา พหุ โหนฺติ)” อิติ (อาห) ฯ

(สญฺชโย) อ.ปริพาชกชื่อว่าสังข์ชัย (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาดดา ดูก่อนพ่อ ท. (ชนา) อ.ชน ท. ทนฺธา ผู้โง่ พหุ เป็นผู้มาก อิมสฺมี โลเก ในโลกนี้ (โหนฺติ) ย่อม เป็น กิณฺหุ โข หรือหนอแล อุทาทุ หรือว่า (ชนา) อ.ชน ท. ปณฺทิตา ผู้เป็นบัณฑิต (พหุ) เป็นผู้มาก (โหนฺติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

สังข์ชัยปริพาชกกล่าวว่า “ดูก่อนพ่อทั้งหลาย พวกคนที่โง่มีจำนวนมากในโลกนี้หรือ หนอแล หรือว่า พวกคนที่เป็บัณฑิต มีจำนวนมาก”

สญฺชโย สุกฺตกัถตาใน อาหฺย อาชยตบทกัถตฺวาจก “ตาดดา อาลปนฺธา ทนฺธา วิเสสนฺธา ของ ชนาฯ สุกฺตกัถตาใน โหนฺติฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก กิณฺหุ ปุจฺฉนฺตถะ โขศัพทํ วจนาลังการะ อิมสฺมี วิเสสนฺธาของ โลเกฯ วิสยาธาระใน พหุฯ วิกติกัถตาใน โหนฺติ อุทาทุ ปุจฺฉนฺตถะ ปณฺทิตา วิเสสนฺธาของ ชนาฯ สุกฺตกัถตาใน โหนฺติฯ อาชยตบท กัถตฺวาจก พหุ วิกติกัถตาใน โหนฺติ ฯ

๖๗. “ทนฺธา อาจริย พหุ, ปณฺทิตา นาม กติปยาเอว โหนฺตีสติ ฯ

(เต เทว สหายกา) “ทนฺธา (ชนา) อาจริย พหุ (โหนฺติ), ปณฺทิตา นาม (ชนา) กติปยา เอว โหนฺตีสติ (อาหฺสุ) ฯ

(สหายกา) อ.สหาย ท. (เทว) สอง (เต) เหล่านั้น (อาหฺสุ) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อาจริย ข้าแต่อาจารย์ (ชนา) อ.ชน ท. ทนฺธา ผู้โง่ พหุ เป็นผู้มาก (โหนฺติ) ย่อม เป็น, (ชนา) อ.ชน ท. ปณฺทิตา นาม ชื่อว่าผู้เป็บัณฑิต กติปยา เอว เป็นผู้ มี จำนวนเล็กน้อยนั้นเทียว โหนฺติ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

สองสหายเหล่านั้นกล่าวว่า “ข้าแต่อาจารย์ พวกชนที่โง่ มีจำนวนมาก, พวกชนที่ชื่อว่า เป็นบัณฑิต มีจำนวนเล็กน้อยเท่านั้น”

เต กิติ เทว กิติ วิเสสนฺธาของ สหายกาฯ สุกฺตกัถตาใน อาหฺสุฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก

“อาจารย์ อาลปนนะ ทนฺธา วิเสสนะของ ชนาญ สุททกัตตาใน โหนฺติญ อาชยาตบท กัตตุวาจก พหุ วิกติกัตตาใน โหนฺติ, นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ปณฺทิตาญ วิเสสนะของ ชนาญ สุททกัตตาใน โหนฺติญ อาชยาตบทกัตตุวาจก เอวศัพท์ อวธารณะ เข้ากับ กติปยาญ วิกติกัตตาใน โหนฺติ” อิติศัพท์ อาการะใน อาหํสุ ๕

๖๘. “เตนฺหิ ตาตา ปณฺทิตา ปณฺทิตา สมณฺสฺส โคตมฺสฺส สนฺติกั คมิสฺสนฺติ, ทนฺธา ทนฺธา มม สนฺติกั อากมิสฺสนฺติ, คจฺจนฺต ตุมฺเห, นานํ คมิสฺสสามีติ ๕

(สฺยชโย) “เตนฺหิ ตาตา ปณฺทิตา ปณฺทิตา (ชนา) สมณฺสฺส โคตมฺสฺส สนฺติกั คมิสฺสนฺติ, ทนฺธา ทนฺธา (ชนา) มม สนฺติกั อากมิสฺสนฺติ, คจฺจนฺต ตุมฺเห, น อหํ คมิสฺสสามีติ (อาห) ๕

(สฺยชโย) อ.ปริพาชกชื่อว่าสฺยชโย (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาตา คุณก่อนพ่อ ทั้งหลาย เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น (ชนา) อ.ชน ท. ปณฺทิตา ปณฺทิตา ผู้เป็นบัณฑิตๆ คมิสฺสนฺติ จักไป สนฺติกั ผู้สำนัก สมณฺสฺส ของพระสมณะ โคตมฺสฺส ผู้โคตม, (ชนา) อ.ชน ท. ทนฺธา ทนฺธา ผู้โง่ๆ อากมิสฺสนฺติ จักมา สนฺติกั ผู้สำนัก มม ของ เรา, ตุมฺเห อ.ท่าน ท. คจฺจนฺต จงไป, อหํ อ.เรา น คมิสฺสสามิ จักไม่ไป” อิติ ดังนี้ ๕

สฺยชโยปริพาชกกล่าวว่า “พ่อทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น พวกชนที่เป็นบัณฑิตๆ จักไปยัง สำนักของพระสมณะโคตม, พวกชนที่โง่ๆ จักมายังสำนักของเรา, พวกท่านจงไปเถิด, เราจักไม่ไป” ดังนี้

สฺยชโยสุททกัตตาในอาหํอาชยาตบทกัตตุวาจก “ตาตา อาลปนนะ เตนฺหิ อชฺยชโยชนัตตะ ปณฺทิตา สองบท วิเสสนะของ ชนาญ สุททกัตตาใน คมิสฺสนฺติญ อาชยาตบท กัตตุวาจก สมณฺสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺติกั โคตมฺสฺส วิเสสนะของ สมณฺสฺส สนฺติกั สัมปาปฺญณียกัมมะใน คมิสฺสนฺติ, ทนฺธา สองบท วิเสสนะของ ชนาญ สุททกัตตาใน อากมิสฺสนฺติญ อาชยาตบทกัตตุวาจก มม สามีสัมพันธะใน สนฺติกัๆ สัมปาปฺญณียกัมมะ ใน อากมิสฺสนฺติ, ตุมฺเห สุททกัตตาใน คจฺจนฺตญ อาชยาตบทกัตตุวาจก, อหํ สุททกัตตา ใน คมิสฺสสามิญ อาชยาตบทกัตตุวาจก นศัพท์ ปฏิเสระใน คมิสฺสสาม” อิติศัพท์ อาการะ ใน อาห ๕

๖๙. เต “ปณณายิสฺสถ ตุมฺเห อัจฉริยาติ ปกุกมฺมึสุ ๕

เต (เทว สหายกา) “ปณณายิสฺสถ ตุมฺเห อัจฉริยาติ (วตฺวา) ปกุกมฺมึสุ ๕

(สหายกา) อ.สหาย ท. (เทว) สอง เต เหล่านี้ (วตฺวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อัจฉริย
เข้าแต่อาจารย์ ตุมฺเห อ.ท่าน ปณณายิสฺสถ จักปรากฏ” อิติ ดังนี้ ปกุกมฺมึสุ หลีกไป
แล้ว ๕

สองสหายเหล่านี้กล่าวว่า “เข้าแต่อาจารย์ ท่านจักปรากฏ” ดังนี้แล้ว ก็พากันหลีกไป

เต กิติ เทว กิติ วิเสสนะของ สหายกาฯ สุธกัตตาโน ปกุกมฺมึสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
“อัจฉริย อาลปนะ ตุมฺเห สุธกัตตาโน ปณณายิสฺสถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก” อิติ
ศัพท์ อากาละใน วตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาโน ปกุกมฺมึสุ ๕

๗๐. เตสุ คจฺจนฺเตสุ, สณฺชยสฺส ปริสา ภิชฺชึ ๕

เตสุ (ทฺวีสุ สหายเกสุ) คจฺจนฺเตสุ, สณฺชยสฺส ปริสา ภิชฺชึ ๕

(สหายเกสุ) ครั้นเมื่อสหาย ท. (ทฺวีสุ) สอง เตสุ เหล่านี้ คจฺจนฺเตสุ ไปอยู่, ปริสา
อ.บริษัท สณฺชยสฺส ของปริพาชกชื่อว่าสังข์ชัย ภิชฺชึ แดกแล้ว ๕

เมื่อสองสหายเหล่านี้ไปอยู่, บริษัทของสังข์ชัยปริพาชกก็แตก

เตสุ กิติ ทฺวีสุ กิติ วิเสสนะของ สหายเกสุฯ ลักษณะใน คจฺจนฺเตสุฯ ลักษณะกิริยา,
ปริสา สุธกัตตาโน ภิชฺชึฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก สณฺชยสฺส สามีสัมพันธะใน ปริสา ๕

๗๑. ตสฺมึ ขณฺเ อาราโม ตฺวจฺโจ อโหสิ ๕

ตสฺมึ ขณฺเ ในขณะนั้น อาราโม อ.อาราม ตฺวจฺโจ เป็นอารามว่างเปล่า อโหสิ ได้เป็น
แล้ว ๕

ในขณะนั้น อาราม ได้เป็นอารามว่างเปล่า

ตสฺมึ วิเสสนะของ ขณฺเฯ กาลสัตตมึใน อโหสิ อาราโม สุธกัตตาโน อโหสิฯ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจาก ตฺวจฺโจ วิกติกัตตาโน อโหสิ ๕

๗๒. โส ตุจฉ ฉาราม ทิสฺวา อุณฺห โลหิตํ จตุทฺเตสิ ฯ

โส (สญชโย) ตุจฉ ฉาราม ทิสฺวา อุณฺห โลหิตํ จตุทฺเตสิ ฯ

โส (สญชโย) อ.ปริพาชกชื่อว่าสญชยนั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว ฉาราม ซึ่งฉาราม ตุจฉ อันว่างเปล่า จตุทฺเตสิ สํารอกแล้ว โลหิตํ ซึ่งเลือด อุณฺห อันร้อน ฯ

สญชยปริพาชกนั้นเห็นฉารามที่ว่างเปล่า สํารอกเลือดร้อนๆ

โส วิเสสณะของ สญชโยๆ สุกทกัตตาใน จตุทฺเตสิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตุจฉ วิเสสณะของ ฉารามๆ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน จตุทฺเตสิ อุณฺห วิเสสณะของ โลหิตํๆ อวุตตกัมมะใน จตุทฺเตสิ ฯ

๗๓. เตหิปี สทุธิ คจฺจนฺเตสุ ปญฺจสุ ปริพฺพาชกสฺเตสุ, สญชยสฺส ปริสาย อจฺจฺมเตยฺย- สตานี นิวตฺตีสฺสุ ฯ

เตหิปี (ทฺวิหิ สหายเกหิ) สทุธิ คจฺจนฺเตสุ ปญฺจสุ ปริพฺพาชกสฺเตสุ, สญชยสฺส ปริสาย อจฺจฺมเตยฺยสตานี นิวตฺตีสฺสุ ฯ

ปริพฺพาชกสฺเตสุ ครั้นเมื่อร้อยแห่งปริพาชก ท. ปญฺจสุ ห้า คจฺจนฺเตสุ ไปอยู่ สทุธิ กับ (สหายเกหิ) ด้วยสหาย ท. (ทฺวิหิ) สอง เตหิปี แม่เหล่านั้น, อจฺจฺมเตยฺยสตานี อ.ร้อยที่สามด้วยทั้งกึ่ง ท. ปริสาย แห่งบริษัท สญชยสฺส ของปริพาชกชื่อว่าสญชย นิวตฺตีสฺสุ กลับแล้ว ฯ

เมื่อปริพาชก ๕๐๐ คน กำลังไปพร้อมกับสองสหายแม่เหล่านั้น, บริษัทของสญชย ปริพาชกจำนวน ๒๕๐ คน ก็พากันกลับไป

ปญฺจสุ วิเสสณะของ ปริพฺพาชกสฺเตสุๆ ลักษณะใน คจฺจนฺเตสุๆ ลักษณะกิริยา อปิตฺทฺพ อเปกขัตถะเข้ากับ เตหิๆ กิติ ทฺวิหิ กิติ วิเสสณะของ สหายเกหิๆ สหัตถตติยาเข้ากับ สทุธิๆ กิริยาสมวายะใน คจฺจนฺเตสุ, อจฺจฺมเตยฺยสตานี สุกทกัตตาใน นิวตฺตีสฺสุๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สญชยสฺส สามีสัมพันธะใน ปริสายๆ สามีสัมพันธะใน อจฺจฺมเตยฺยสตานี ฯ

๗๔. อตตโน อนุเตवासิเกหิ อฑฒเตยเยหิ ปริพพาชกสเทหิ สหุธิ เวพูนํ อคมํสุ ๕

(เต เทว สหายกา) อตตโน อนุเตवासิเกหิ อฑฒเตยเยหิ ปริพพาชกสเทหิ สหุธิ เวพูนํ อคมํสุ ๕

(สหายกา) อ.สหาย ท. (เทว) สอง (เต) เหล่านั้น อคมํสุ ได้ไปแล้ว เวพูนํ สู่พระวิหารชื่อว่าเวพูนํ สหุธิ กับ ปริพพาชกสเทหิ ด้วยร้อยแห่งปริพาชก ท. อฑฒเตยเยหิ ที่สามด้วยทั้งกึ่ง อนุเตवासิเกหิ ผู้เป็นอันเตवासิก อตตโน ของตน ๕
สองสหายเหล่านั้นได้พากันไปสู่พระเวพูนํพร้อมกับปริพาชก ๒๕๐ คน ผู้เป็นอันเตวาสิกของตน

เต กิติ เทว กิติ วิเสสนะของ สหายกาฯ สุทธกัตตาโน อคมํสุฯ อาชยาตบทกัตตวาจาก อตตโน สามีสัมพันธะในอนุเตवासิเกหิฯ กิติ อฑฒเตยเยหิ กิติ วิเสสนะของ ปริพพาชก-สเทหิฯ สหิตถตติยาเข้ากับ สหุธิฯ กิริยาสมวาเยใน อคมํสุ เวพูนํ สัมปาปุณียกัมมะ ใน อคมํสุ ๕

๗๕. สตุถา จตุปริสมขุเม นิสินโน ฆมมํ เทเสนโต เต ทูโรโต ว ทิสฺวา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “เอเต ภิกฺขเว เทว สหายกา อากจฺจนฺติ โกลิโต จ อุปติสฺโส จ, เอตํ เม สวาก-ยฺคํ ภวิสฺสตี อคฺคํ ภาทฺทยฺคนฺตี ๕

สตุถา จตุปริสมขุเม นิสินโน ฆมมํ เทเสนโต เต (เทว สหายเก) ทูโรโต ว ทิสฺวา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “เอเต ภิกฺขเว เทว สหายกา อากจฺจนฺติ โกลิโต จ อุปติสฺโส จ, เอตํ (สหายกยฺคํ) เม สวากยฺคํ ภวิสฺสตี อคฺคํ ภาทฺทยฺคนฺตี ๕

สตุถา อ.พระศาสดา นิสินโน ประทับนั่งแล้ว จตุปริสมขุเม ในท่ามกลางแห่งบริษัท สี่ เทเสนโต ทรงแสดงอยู่ ฆมมํ ซึ่งธรรม ทิสฺวา ทอดพระเนตรแล้ว เต (เทว สหายเก) ซึ่งสหาย ท. สอง เหล่านั้น ทูโรโต แต่ที่ไกลเที่ยว อามนฺเตสิ ตรัสเรียก แล้ว ภิกฺขุ ซึ่งภิกษุ ท. อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. สหายกา อ.สหาย ท. เทว สอง เอเต เหล่านี้ โกลิโต จ คือ อ.โกลิตะด้วย อุปติสฺโส จ คือ อ.อุปติสสะด้วย อากจฺจนฺติ ย่อมมา, เอตํ (สหายกยฺคํ) อ.คู่แห่งสหายนั้น สวากยฺคํ เป็นคู่แห่งสวากยคํ เป็นคู่อันเลิศ ภาทฺทยฺคํ เป็นคู่อันเจริญ เม ของเรา ภวิสฺสตี จักเป็น” อิติ

ดังนี้ ๕

พระศาสดาประทับนั่งในท่ามกลางบริษัท ๔ กำลังทรงแสดงธรรม ทอดพระเนตรสอง สหายเหล่านั้นแต่ที่ไกลทีเดียว ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สอง สหายเหล่านั้น คือ โกลิตะ และอุปติสสะ กำลังมา, คู่แห่งสหายนั้น เป็นคู่สาวก เป็นผู้ เลิศ เป็นคู่อันเจริญของเรา”

สตถา สุทธกัตตาใน อามนุเตสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก จตุปริสมชฺเฒ วิสยาธาระใน นิสินโนฯ วิเสสนะของ สตถา ฆมฺมํ อวุตตกัมมะใน เทเสนโตฯ อัปภันตรกิริยาของ สตถา เต กิติ เทว กิติ วิเสสนะของ สหายเกฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา เอวคัพฺพํ อวธารณะเข้ากับ ทูโรโตฯ อปาทานใน ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อามนุเตสิ ภิกฺขุ อวุตตกัมมะใน อามนุเตสิ “ภิกฺขเว อาลปนะ เอเต กิติ เทว กิติ วิเสสนะของ สหายกาฯ สุทธกัตตาใน อาคจฺจนฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โกลิตํ กิติ อุปติสฺสํ กิติ วิเสสลาภีของ เทว สหายกา จ สองคัพฺพํ ปทสมฺมุจยัตถะเข้ากับ โกลิตํ และ อุปติสฺสํ, เอตํ วิเสสนะของ สหายกยฺคํฯ สุทธกัตตาใน ภวิสฺสติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน สาวกยฺคํ อคฺคํ และ ภทฺทยฺคํ สาวกยฺคํ กิติ อคฺคํ กิติ ภทฺทยฺคํ กิติ วิกตีกัตตาใน ภวิสฺสติ” อิติคัพฺพํ อาการะใน อามนุเตสิ ๕

.....
.....

๗๖. เต สตถารํ วนฺทิตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสีทิสฺสุ ๕

เต (เทว สหายกา) สตถารํ วนฺทิตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสีทิสฺสุ ๕

(สหายกา) อ.สหาย ท. (เทว) สอง เต เหล่านั้น วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว สตถารํ ซึ่งพระศาสดา นิสีทิสฺสุ นั้งแล้ว เอกมฺนฺตํ ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ๕

สองสหายเหล่านั้นถวายบังคมพระศาสดา แล้วนั้ง ณ ที่สมควร

เต กิติ เทว กิติ วิเสสนะของ สหายกาฯ สุทธกัตตาใน นิสีทิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สตถารํ อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิสีทิสฺสุ เอกมฺนฺตํ อาการะใน นิสีทิสฺสุ ๕

.....

๗๗. เต ภควนุตฺ อุตทโวจฺ “ลเภยยาม มยฺ ภนฺเต ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, ลเภยยาม อุปสมฺปนฺนติ ฯ”

เต (เทว สหายกา) ภควนุตฺ เอตฺ (วจน) อโวจฺ “ลเภยยาม มยฺ ภนฺเต ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ, (มย) ลเภยยาม อุปสมฺปนฺนติ ฯ”

(สหายกา) อ.สหาย ท. (เทว) สอง เต เหล่านั้น อโวจฺ ได้กราบทูลแล้ว เอตฺ (วจน) ซึ่งคํานั้น ภควนุตฺ กะพระผู้มีพระภาค อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มยฺ อ.ข้าพระองค์ ท. ลเภยยาม ฟังได้ ปพฺพชฺชํ ซึ่งการบวช สนฺติเก ในสำนัก ภควโต ของพระผู้มีพระภาค, (มย) อ.ข้าพระองค์ ท. ลเภยยาม ฟังได้ อุปสมฺปนฺนํ ซึ่งการอุปสมบท” อิติ ดังนี้ ฯ

สองสหายเหล่านั้นได้กราบทูลคํานั้นกับพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ฟังได้การบรรพชา ฟังได้การอุปสมบท ในสำนักของพระผู้มีพระภาค”

เต กิตฺติ เทว กิตฺติ วิเสสฺนฺของ สหายกาฯ สฺนุทกตฺตาใน อโวจฺฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก ภควนุตฺ อภิตกมฺมะใน อโวจฺ เอตฺ วิเสสฺนฺของ วจนฯ อวุตตกมฺมะใน อโวจฺ “ภนฺเต อาลปนะ มยฺ สฺนุทกตฺตาใน ลเภยยามฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก ภควโต สามีสัมพันธฺ ใน สนฺติเกฯ วิสยาธาระใน ลเภยยาม ปพฺพชฺชํ อวุตตกมฺมะใน ลเภยยาม, มยฺ สฺนุทกตฺตาใน ลเภยยามฯ อาชยตบทกตฺตฺวาจก อุปสมฺปนฺนํ อวุตตกมฺมะใน ลเภยยาม” อิติศัพทํ สฺรฺปะใน เอตฺ วจน ฯ

๗๘. “เอถ ภิกฺขโวติ ภควา อโวจ, “สุวากฺขาโต ฌมฺโม, จรฺถ พฺรหฺมจฺริยํ สมฺมา กุฏฺขสฺส อนฺตกิริยาชาติ ฯ”

“(ตฺมฺเห) เอถ ภิกฺขโว (หุตฺวา)” อิติ ภควา อโวจ, “(มยา) สุวากฺขาโต ฌมฺโม, (ตฺมฺเห) จรฺถ พฺรหฺมจฺริยํ สมฺมา กุฏฺขสฺส อนฺตกิริยาชาติ (อาห) ฯ”

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค อโวจ ได้ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตฺมฺเห) อ.เธอ ท. ภิกฺขโว เป็น ภิกฺษุ (หุตฺวา) เป็นแล้ว เอถ จงมาเถิด” อิติ ดังนี้ (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ฌมฺโม อ.ธรรม (มยา) อันเรา สุวากฺขาโต ตรัสไว้ดีแล้ว, (ตฺมฺเห) อ.เธอ ท. จรฺถ จง ประพฤติ พฺรหฺมจฺริยํ ซึ่งพรหมจรรย์ อนฺตกิริยา เพื่ออันกระทำซึ่งที่สุด กุฏฺขสฺส

แห่งทุกข์ **สมมา** โดยชอบ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า “พวกเธอจงเป็นภิกษุมาเถิด” ดังนี้ ตรัสว่า “ธรรมอันเรากล่าวไว้ดีแล้ว, พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” ดังนี้

ภควา สุททกัตตานิ อโวจ และ อาห อโวจ กิติ อาห กิติ อาขยาตบทกัตตวาจก “ตุมุเห สุททกัตตานิ เอถฯ อาขยาตบทกัตตวาจก ภิกขโว วิตติกัตตานิ หุตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน เอถ” อิติศัพท์ อากาเรใน อโวจ “ธมฺโม วุตตกัมมะใน สุวากฺขาโตฯ กิตบทกัมมวาจก มยา อนภินทกัตตานิ สุวากฺขาโต, ตุมุเห สุททกัตตานิ จรตฯ อาขยาตบทกัตตวาจก พุรหมฺจิริยํ อวุตตกัมมะใน จรต สมมา กิริยาวิเสสนะใน จรต ทุกฺขสฺส สามีสัมพันธะใน อนุตกิริยาฯฯ สัมปทานใน จรต” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๗๙. สพุเพปี อิทธิมยปตฺตจิวรรธา วสฺสสติกตฺเถรา วิย อหฺลฺสุ ฯ

สพุเพปี (ชนา) อิทธิมยปตฺตจิวรรธา วสฺสสติกตฺเถรา วิย อหฺลฺสุ ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. **สพุเพปี** แม่ทั้งปวง **อิทธิมยปตฺตจิวรรธา** เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งบาตรและจิวรรอันสำเร็จแล้วด้วยฤทธิ์ **วสฺสสติกตฺเถรา** วิย เป็นราวากะว่าพระเถระผู้มีรั้อยแห่งกาลฝน **อหฺลฺสุ** ได้เป็นแล้ว ฯ

พวกชนแม่ทั้งหมด เป็นผู้ทรงบาตรและจิวรรที่สำเร็จด้วยฤทธิ์ ได้เป็นเหมือนกับพระเถระผู้มีพรรษา ๑๐๐ พรรษา

อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ สพุเพฯ วิเสสนะของ ชนาฯ สุททกัตตานิ อหฺลฺสุฯ อาขยาตบทกัตตวาจก อิทธิมยปตฺตจิวรรธา วิตติกัตตานิ อหฺลฺสุ วสฺสสติกตฺเถรา อุปมาวิตติกัตตานิ อหฺลฺสุ วิยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ วสฺสสติกตฺเถรา ฯ

๘๐. อถ เนสํ ปริสาย จริยาเวสน สตุถา ธมฺมเทสนํ วฑฺฒเนสิ ฯ

อถ เนสํ (ทฺวินฺหนํ สหายกานํ) ปริสาย จริยาเวสน สตุถา ธมฺมเทสนํ วฑฺฒเนสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น **สตุถา** อ.พระศาสดา **ธมฺมเทสนํ** ทรงยังพระธรรมเทศนา **วฑฺฒเนสิ**

ให้เจริญแล้ว จริยาวเสน ด้วยสามารถแห่งความประพฤติ **ปริสาย** แห่งบริษัท **เนส** (**ทวิन्ह์ สหายกาน์**) ของสหาย ท. สอง เหล่านั้น ๫

ที่นั้น พระศาสดา ทรงทำพระกรรมเทศนาให้เจริญ ด้วยสามารถแห่งความประพฤติ แห่งบริษัทของสองสหายเหล่านั้น

อด กาลสัตตมี สตุถา เหตุกัตตาใน วฑุฌเอสิญ อาขยาตบทเหตุกัตตฺวาจก เนส ก็ดี ทวิन्ह์ ก็ดี วิเสสนะของ สหายกาน์ๆ สามีสัมพันธะใน ปริสายๆ สามีสัมพันธะใน จริยาวเสนๆ ตติยาวิเสสนะใน วฑุฌเอสิ ฌมฺมเทสน์ การิตกัมมะใน วฑุฌเอสิ ๫

๘๑. จเปตฺวา เทว อคฺคสาวเก อวเสสา อรหฺตตํ ปาปฺณิสฺสุ ๫

จเปตฺวา เทว อคฺคสาวเก อวเสสา (ปริพฺพาชกา) อรหฺตตํ ปาปฺณิสฺสุ ๫

(ปริพฺพาชกา) อ.ปริพาชก ท. **อวเสสา** ผู้เหลือลง **จเปตฺวา** เว้น **อคฺคสาวเก** ซึ่ง พระอัครสาวก ท. **เทว** สอง **ปาปฺณิสฺสุ** บรรลุแล้ว **อรหฺตตํ** ซึ่งความเป็นแห่งพระ อรหันต์ ๫

ปริพาชกทั้งหลายที่เหลือเว้นพระอัครสาวก ๒ รูป ต่างบรรลุพระอรหัต

อวเสสา วิเสสนะของ ปริพฺพาชกาๆ สุกฺทกัตตาใน ปาปฺณิสฺสุๆ อาขยาตบทกัตตฺวาจก จเปตฺวา วิเสสนะของ อวเสสา ปริพฺพาชกา เทว วิเสสนะของ อคฺคสาวเกๆ อวุตตกัมมะ ใน จเปตฺวา อรหฺตตํ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปาปฺณิสฺสุ ๫

๘๒. อคฺคสาวกานํ ปน อฺปริมคฺคกิจฺจํ น นิฏฺฐาสิ ๫

ปน ก็ **อฺปริมคฺคกิจฺจํ** อ.กิจแห่งมรรคในเบื้องต้น **อคฺคสาวกานํ** ของพระอัครสาวก ท. **น นิฏฺฐาสิ** ไม่สำเร็จแล้ว ๫

ก็ กิจแห่งมรรคในเบื้องต้นของพระอัครสาวกทั้งหลาย ยังไม่สำเร็จ

ปนศัพทํ วากยารัมภโชตกะ อฺปริมคฺคกิจฺจํ สุกฺทกัตตาใน นิฏฺฐาสิๆ อาขยาตบท กัตตฺวาจก อคฺคสาวกานํ สามีสัมพันธะใน อฺปริมคฺคกิจฺจํ นศัพทํ ปฏฺิเสชนะใน นิฏฺฐาสิ ๫

๘๓. ก็การณา ?

(ปุจฉา) “ก็การณา (อคฺคสาวกานํ อูปริมคฺคกิจฺจํ น นิฏฺฐาสิ” อิติ) ?

(ปุจฉา) อ.อันทาม (อิติ) ว่า “(อูปริมคฺคกิจฺจํ) อ.กิจแห่งมรรคในเบ็องบน (นนิฏฺฐาสิ) ไม่สำเร็จแล้ว (อคฺคสาวกานํ) แก่พระอัครสาวก ท. ก็การณา เพราะเหตุอะไร” (อิติ) ดังนี้ ฯ

ถามว่า “เพราะเหตุอะไร”

อูปริมคฺคกิจฺจํ สุทฺธกัตฺตาใน นิฏฺฐาสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ก็การณา เหตุใ
นิฏฺฐาสิ อคฺคสาวกานํ สัมปทานใน นิฏฺฐาสิ นศัพทํ ปฏฺวิเสชฺใน นิฏฺฐาสิ” อิติศัพทํ
สรุปะใน ปุจฉาฯ ลิงคัตตะ ฯ

๘๔. สาวกปารมีฅานสุส มหนุตตาย ฯ

(วิสสชชน) “สาวกปารมีฅานสุส มหนุตตาย (อคฺคสาวกานํ อูปริมคฺคกิจฺจํ น นิฏฺฐาสิ” อิติ) ฯ

(วิสสชชน) อ.อันทกั (อิติ) ว่า “(อูปริมคฺคกิจฺจํ) อ.กิจแห่งมรรคในเบ็องบน (นนิฏฺฐาสิ) ไม่สำเร็จแล้ว (อคฺคสาวกานํ) แก่พระอัครสาวก ท. สาวกปารมีฅานสุส มหนุตตาย เพราะความที่ แห่งสาวกบารมีฅาน เป็นสภาพใหญ่” (อิติ) ดังนี้ ฯ

แก้ว่า “เพราะสาวกบารมีฅานเป็นสภาพใหญ่”

“อูปริมคฺคกิจฺจํ สุทฺธกัตฺตาใน นิฏฺฐาสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก สาวกปารมีฅานสุส
ภาวาทิสัมพันธะใน มหนุตตายฯ เหตุใ นิฏฺฐาสิ อคฺคสาวกานํ สัมปทานใน นิฏฺฐาสิ
นศัพทํ ปฏฺวิเสชฺใน นิฏฺฐาสิ” อิติศัพทํ สรุปะใน วิสสชชนฯ ลิงคัตตะ ฯ

๘๕. อถายสุมา มหาโมคคฺคฺลลาโน ปพฺพชิตทิวสโต สตุตฺเตเม ทิวเส มคฺชรภูเจ กุลลวาล-
คามกั อูปนิสฺสาเย วิหรนฺโต, ถีนมิทฺเช โอกกมนฺเต, สตุถารา สัเวชิตฺโต ถีนมิทฺชั
วินฺนเทตฺวา ตถาคเตน ทินฺนํ ชาตฺกมฺมุฏฺฐานํ สุณนฺโต ว อูปริมคฺคตฺตฺยกิจฺจํ
นิฏฺฐาเปตฺวา สาวกปารมีฅานสุส มตฺถกั ปตฺโต ฯ

อด อายสุมา มหาโมคคัลลานะ ปุพพิชิตทิวสโต สตุตเม ทิวเส มคธรรณเจ กลลวาลคามกั
อุปนิสสหาย วิหรนโต, ถินมิทุเช โอกุกมนุเต, สตุถารา สัเวชิต ถินมิทุธิ วิโนเทตวา ตถาคเตน
ทินุห์ ธาตุกมมฏจัน สุนนโตว อุปริมคตตยกิจจัน นิฏจาเปตวา สวากปารมีฃาณสสุ มตถกั
ปตโต ๗

อด ครั้งนั้น มหาโมคคัลลานะ อ.พระมหาโมคคัลลานะ อายสุมา ผู้มีอายุ อุปนิสสหาย
เข้าไปอาศัยแล้ว กลลวาลคามกั ซึ่งหมู่บ้านชื่อว่ากัลลวาละ มคธรรณเจ ในแคว้น
มคธ ทิวเส ในวัน สตุตเม ที่เจ็ด ปุพพิชิตทิวสโต แต่วันเป็นที่บวชแล้ว วิหรนโต
อยู่อยู่, ถินมิทุเช ครั้นเมื่อถินะและมิทุเช โอกุกมนุเต ก้าวลงอยู่, สตุถารา สัเวชิต
ผู้อันพระศาสดา ทรงให้สังเวชแล้ว วิโนเทตวา บรรเทาแล้ว ถินมิทุธิ ซึ่งถินะและ
มิทุเช สุนนโตว พังอยู่เที่ยว ธาตุกมมฏจัน ซึ่งธาตุกัมมัญฐาน ตถาคเตน ทินุห์
อัน- อันพระตถาคต -ประทานแล้ว อุปริมคตตยกิจจัน ยังกิจแห่งหมวดสามแห่ง
มรรคในเบื้องต้น นิฏจาเปตวา ให้สำเร็จแล้ว ปตโต ถึงแล้ว มตถกั ซึ่งที่สุด สวาก-
ปารมีฃาณสสุ แห่งสาวกบารมีฃาณ ๗

ที่นั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะเข้าไปอาศัยหมู่บ้านชื่อว่ากัลลวาละอยู่ในแคว้นมคธ
ในวันที่ ๗ แต่วันที่บวช, เมื่อถินะและมิทุเชก้าวลงอยู่, ถูกพระศาสดาทำให้สังเวช
บรรเทาถินะและมิทุเช พังธาตุกัมมัญฐานที่พระตถาคตทรงประทานนั้นแหละ ทำกิจ
แห่งมรรค ๓ ในเบื้องต้นให้สำเร็จแล้ว ก็บรรลู่ถึงที่สุดแห่งสาวกบารมีฃาณ

อด กาลสัตตมี อายสุมา วิเสสนะของ มหาโมคคัลลานะ ๗ สุททกัตตาใน ปตโต ๗ กิตบท-
กัตตุวจาก ปุพพิชิตทิวสโต อปาทานใน สตุตเม ทิวเส สตุตเม วิเสสนะของ ทิวเส ๗
กาลสัตตมีใน อุปนิสสหาย มคธรรณเจ วิสยาธาระใน กลลวาลคามกั ๗ อุตตกัมมะใน
อุปนิสสหาย ๗ สมานกาลกิริยาใน วิหรนโต ๗ อัปกันตริกิริยาของ มหาโมคคัลลานะ,
ถินมิทุเช ลักษณะใน โอกุกมนุเต ๗ ลักษณะกิริยา, สตุถารา อนภินทกัตตาใน สัเวชิต ๗
วิเสสนะของ มหาโมคคัลลานะ ถินมิทุธิ อุตตกัมมะใน วิโนเทตวา ๗ ปุพพกาลกิริยา
ใน สุนนโต ตถาคเตน อนภินทกัตตาใน ทินุห์ ๗ วิเสสนะของ ธาตุกมมฏจัน ๗
อุตตกัมมะใน สุนนโต เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ สุนนโต ๗ อัปกันตริกิริยาของ
มหาโมคคัลลานะ อุปริมคตตยกิจจัน การิตกัมมะใน นิฏจาเปตวา ๗ ปุพพกาลกิริยาใน
ปตโต สวากปารมีฃาณสสุ สามีสัมพันธะใน มตถกั ๗ สัมปาปฎิณัยกัมมะใน ปตโต ๗

๘๖. สาริปุตตตเถโรปิ ปพพชิตทิวสโต อฑฒมาสิ อติกุกมิตวา สตุถารา สทุธิ ตเมว ราชคหิ อุปนิสสาย สุกรชาตเลถเน วิหรนุโต, อตตโน ภาคิเนยยสส ทีฆนข-
ปริพพาชกสส เวทนาปริคคหสตุตตนะเต เทลียมานะ, สุตตานุสาเรณ ฅาณิ เปเสตวา
ปรสส วฑุฒิติ ภตติ ภูณชนุโต วิย สวากปารมีฅาณสส มตถกั ปตโต ๫

สาริปุตตตเถโรปิ ปพพชิตทิวสโต อฑฒมาสิ อติกุกมิตวา สตุถารา สทุธิ ตเ เอว ราชคหิ
อุปนิสสาย สุกรชาตเลถเน วิหรนุโต, (สตุถารา) อตตโน ภาคิเนยยสส ทีฆนขปริพพาชกสส
เวทนาปริคคหสตุตตนะเต เทลียมานะ, สุตตานุสาเรณ ฅาณิ เปเสตวา (ปุคคโล ปุคคเลน) ปรสส
(ปุคคลสส) วฑุฒิติ ภตติ ภูณชนุโต วิย สวากปารมีฅาณสส มตถกั ปตโต ๫

สาริปุตตตเถโรปิ แม อ.พระสารีบุตรผู้เถระ อติกุกมิตวา ก้าวล่วงแล้ว อฑฒมาสิ
ซึ่งกึ่งแห่งเดือน ปพพชิตทิวสโต แต่วันเป็นที่บวชแล้ว อุปนิสสาย เข้าไปอาศัยแล้ว
ตเ เอว ราชคหิ ซึ่งเมืองราชคฤห์นั้นนั้นเทียว สทุธิ กับ สตุถารา ด้วยพระศาสดา
วิหรนุโต อยู่อยู่ สุกรชาตเลถเน ในถ้ำชื่อว่าสุกรชาตา, เวทนาปริคคหสตุตตนะเต ครั้น
เมื่อเวทนาปริคคหสตุตตนะเต (สตุถารา) อันพระศาสดา เทลียมานะ ทรงแสดงอยู่ ทีฆ-
นขปริพพาชกสส แก่ปริพพาชกชื่อว่าทีฆนขะ ภาคิเนยยสส ผู้เป็นหลาน อตตโน
ของตน, เปเสตวา ส่งไปแล้ว ฅาณิ ซึ่งฅาณ สุตตานุสาเรณ ตามแนวแห่งพระ
สตุต (ปุคคโล) วิย ราวกะ อ.บุคคล ภูณชนุโต บริโภคอยู่ ภตติ ซึ่งภัต (ปุคคเลน)
ปรสส (ปุคคลสส) วฑุฒิติ อัน- อันบุคคล คดแล้ว เพื่อบุคคลอื่น ปตโต ถึงแล้ว
มตถกั ซึ่งที่สุด สวากปารมีฅาณสส แห่งสวากปารมีฅาณ ๫

แม้พระสารีบุตรเถระผ่านไปครั้งเดือนแต่วันเป็นที่บวช เข้าไปอาศัยเมืองราชคฤห์นั้น
นั้นเองกับพระศาสดาอยู่ในถ้ำสุกรชาตา, เมื่อพระศาสดาทรงแสดงเวทนาปริคคหสตุตตนะเต
แก่ทีฆนขปริพพาชกผู้เป็นหลานของตน, ก็ส่งฅาณตามแนวพระสตุต เหมือนบุคคลผู้
บริโภคภัตที่เขาคดไว้เพื่อบุคคลอื่น บรรลุถึงที่สุดแห่งสวากปารมีฅาณ

อปีคัพท อเปกชัตถะเข้ากับ สาริปุตตตเถโร ๗ สทุทกัตตาใน ปตโต ๗ กิตบหกัตตวาจาก
ปพพชิตทิวสโต อปาทานใน อฑฒมาสิ ๗ อวุตตกัมมะใน อติกุกมิตวา ๗ ปุพพกาลกิริยา
ใน อุปนิสสาย สตุถารา สหัตถตติยาเข้ากับ สทุธิ ๗ กิริยาสมวายะใน อุปนิสสาย
เอวคัพท อวธารณะเข้ากับ ตัง ๗ วิเสสนะของ ราชคหิ ๗ อวุตตกัมมะใน อุปนิสสาย ๗
สมานกาลกิริยาใน วิหรนุโต สุกรชาตเลถเน วิสยาธาระใน วิหรนุโต ๗ อัพภันตรกิริยา

ของ สารีปุตตตเถโร, สตถารา อนภิกขิตกัตตาใน เทสิยมาเน อตตโน สามีสัมพันธะใน
 ภาคิเนยยสุสฺส วิเสสณะของ ที่ฉนขปริพพาชกสุสฺส สัมปทานใน เทสิยมาเน เวทนา-
 ปริคคหสุตฺตุนเต ลักษณะใน เทสิยมาเนฯ ลักษณะกิริยา, สุตตานุสาเรณ ตติยาวิเสสณะ
 ใน เปเสตวา ฌาณ อวุตตกัมมะใน เปเสตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปตฺโต ปุคฺคโล
 อุปมาลึงคัตถะ ปุคฺคเลน อนภิกขิตกัตตาใน วฑฺฒิตํ ปรสุส วิเสสณะของ ปุคฺคลสุสฺส
 สัมปทานใน วฑฺฒิตํฯ วิเสสณะของ ภาตฺตํ อวุตตกัมมะใน ภูณฺชนฺโตฯ วิเสสณะของ
 ปุคฺคโล วิยศัพท์ อุปมาโชตกะเข้ากับ ปรสุส วฑฺฒิตํ ภาตฺตํ ภูณฺชนฺโต, สาวกปารมี-
 ฌาณสุสฺส สามีสัมพันธะใน มตฺถกํฯ สัมปาปญฺเญกัมมะใน ปตฺโต ฯ

๘๗. “นนุ จายสุมา มหาปญฺเญ, อถ กสุมา มหาโมคฺคัลลานโต จิรตเรณ สาวกปารมี-
 ฌาณํ ปาปญฺเญติ ฯ

(ปุจฺฉา) “นนุ จ อายสุมา (สารีปุตฺโต) มหาปญฺเญ (โหติ), อถ (ภาเว สฺนฺเต), (สารีปุตฺโต)
 กสุมา มหาโมคฺคัลลานโต จิรตเรณ (กาลเณ) สาวกปารมีฌาณํ ปาปญฺเญติ ฯ

(ปุจฺฉา) อ.อันทาม อิติ ว่า “จ ก็ (สารีปุตฺโต) อ.พระสารีบุตร อายสุมา ผู้มีอายุ
 มหาปญฺเญ เป็นผู้มีปัญญามาก (โหติ) ย่อมเป็น นนุ มิใช่หรือ, อถ (ภาเว) ครั้น
 เมื่อความเป็นอย่างนั้น (สฺนฺเต) มีอยู่, (สารีปุตฺโต) อ.พระสารีบุตร ปาปญฺเญ ถึงแม้แล้ว
 สาวกปารมีฌาณํ ซึ่งสาวกปารมีฌาณ (กาลเณ) โดยกาล จิรตเรณ อันนานกว่า
 มหาโมคฺคัลลานโต กว่าพระมหาโมคคัลลณะ กสุมา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

ถามว่า “ก็พระสารีบุตรผู้มีอายุ เป็นผู้มีปัญญามากมิใช่หรือ, เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะ
 เหตุอะไร พระสารีบุตรจึงบรรลุสาวกปารมีฌาณช้ากว่าพระมหาโมคคัลลณะ”

“จศัพท์ วากยารัมภโชตกะ อายสุมา วิเสสณะของ สารีปุตฺโตฯ สุตฺถกัตตาใน โหติฯ
 อาชยาตบทกัตตฺวาจก นนุศัพท์ ปุจฺฉนัตถะ มหาปญฺเญ วิกตีกัตตาใน โหติ, อถ
 วิเสสณะของ ภาเวฯ ลักษณะใน สฺนฺเตฯ ลักษณะกิริยา, สารีปุตฺโต สุตฺถกัตตาใน
 ปาปญฺเญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก กสุมาฯ เหตุใน ปาปญฺเญ มหาโมคฺคัลลานโต อปาทาน
 ใน จิรตเรณฯ วิเสสณะของ กาลเณฯ ตติยาวิเสสณะใน ปาปญฺเญ สาวกปารมีฌาณํ
 สัมปาปญฺเญกัมมะใน ปาปญฺเญ” อิติศัพท์ สรุปะใน ปุจฺฉาฯ ลึงคัตถะ ฯ

๘๘. ปริกมมมหุตตตาย ๗

(วิสุสชชน) “(อตุตโน) ปริกมมมหุตตตาย (สารีปุตโต) มหาโมคคัลลานโต จิรตเรน (กาลเน) สวากปารมีญาณ ปาปุณิตี ๗

(วิสุสชชน) อ.อันแก อิติ ว่า “(สารีปุตโต) อ.พระสารีบุตร ปาปุณิ ถึงแล้ว สวากปารมีญาณ ซึ่งสวากปารมีญาณ (กาลเน) โดยกาล จิรตเรน อันนานกว่า มหาโมคคัลลานโต กว่าพระมหาโมคคัลลันนะ (อตุตโน) ปริกมมมหุตตตาย เพราะความที่ แห่งตน เป็นผู้มึบรกรรมอันใหญ่” อิติ ดังนี้ ๗

แกว่า “เพราะมึบรกรรมใหญ่”

“สารีปุตโต สุทรกัตตาใน ปาปุณิ๗ อาชยตบทกัตตวจาก อตุตโน ภาวาทิสัมพันธะ ใน ปริกมมมหุตตตาย๗ เหตุไฉน ปาปุณิ มหาโมคคัลลานโต อปาทานใน จิรตเรน๗ วิเสสนะของ กาลเน๗ ตติยวิเสสนะใน ปาปุณิ สวากปารมีญาณ สัมปาปุณิยกัมมะใน ปาปุณิ” อิติศัพท์ สรุปะใน วิสุสชชน๗ ลิงคัตถะ ๗

๘๙. ยถา หิ ทุคคตมณุสสา กตถจิ คนตุกามา ขิปปเมว นิภขมณฺติ, ราชฺชนํ ปน หตฺถิ-
วาทนภปฺนาทึ มหนตฺติ ปริกมฺมํ ลทฺฐํ วฏฺฏทฺติ, เอวํ สมปทมิทํ เวทิตพฺพํ ๗

ยถา หิ ทุคคตมณุสสา กตถจิ (จาเน) คนตุกามา (หุตฺวา) ขิปปํ เอว นิภขมณฺติ, ราชฺชนํ ปน
หตฺถิวาทนภปฺนาทึ มหนตฺติ ปริกมฺมํ ลทฺฐํ วฏฺฏทฺติ, เอวํ (ปณฺทิตฺเตน) สมปทํ อิทํ เวทิตพฺพํ ๗

หิ เหมือนอย่างว่า ทุคคตมณุสสา อ.มนุษย์ผู้ถึงแล้วซึ่งยาก ท. คนตุกามา เป็นผู้
ใคร่เพื่ออันไป กตถจิ (จาเน) ในที่ไหนๆ (หุตฺวา) เป็นแล้ว นิภขมณฺติ ย่อมออก
ไป ขิปปํ เอว พลันนั้นเที่ยว, ปน แต่ว่า ราชฺชนํ หตฺถิวาทนภปฺนาทึ มหนตฺติ
ปริกมฺมํ ลทฺฐํ อ.อัน- อันพระราชา ท. -ได้ ซึ่งบรกรรม อันใหญ่ มีความสำเร็จแห่ง
พาหะคือข้างเป็นต้น วฏฺฏทฺติ ย่อมควร ยถา ฉนฺใด, อิทํ สมปทํ อ.คำเป็นเครื่อง
ยังอุปไมยให้ถึงพร้อมนี้ (ปณฺทิตฺเตน) อันบัณฑิต เวทิตพฺพํ ฟังทราบ เอวํ ฉนฺนั้น ๗

เหมือนอย่างที่ว่าพวกมนุษย์ตกยากทั้งหลาย มีความประสงค์จะไปในที่ไหนๆ ย่อมออกไป
ไปโดยฉับพลันที่เดียว, แต่การที่พระราชาทั้งหลายได้บรกรรมที่ใหญ่มีการจัดพาหะ

คือช่างเป็นต้น จึงจะควร ฉันทะ, บัณฑิตพึงทราบคำเป็นเครื่องทำให้อุปมาถึงพร้อม
ก็ฉันทะนั้น

หิรัญญ์ ตัปป์ปาฏิภรณโชตกะ ทุคคตมณฺสุสา สุทฺธกัตฺตาใน นิภฺขมณฺติฯ อาชฺยาตบท
กัตฺตฺวาจาก ยถา อุปฺมาโชตกะ กตฺถจฺจิ วิเสสฺนะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน คนฺตุกามาฯ
วิกิตกัตฺตาใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิภฺขมณฺติ เอวศัพฺพ อวธารณะเข้ากับ ชิปฺปึฯ
กิริยาวิเสสฺนะใน นิภฺขมณฺติ, ปนศัพฺพ ปักขันตรโชตกะ ลหุํ ทุมฺตถกัตฺตาใน วฏฺฏฺติฯ
อาชฺยาตบทกัตฺตฺวาจาก ราชฺฐนํ จัฏฺฐีอนภิทกัตฺตาใน ลหุํ หตฺถิวาหนกปฺปนาที กัตี
มหนฺตํ กัตี วิเสสฺนะของ ปริกมฺมึฯ อวุตตกัมฺมะใน ลหุํ, อิทํ วิเสสฺนะของ สมฺปทึฯ
วุตตกัมฺมะใน เวทิตพฺพึฯ กิตบทกัมฺมวจาก เอว อุปฺเมยโยชฺตกะ ปณฺทิตฺเตน อนภิท-
กัตฺตาใน เวทิตพฺพึฯ

๙๐. ตัทิวสเมว ปน สตุถา วฑฺฒมานกจฺฉายาย เวพฺพวเน สวากสนฺนิปาตึ กตฺวา ทุวิหนึ
เถรานึ อคฺคสวากฺกุจฺฉานึ ทตฺวา ปาฏิโมกฺขึ อุตฺทิสึ ฯ

ตัทิวส เอว ปน สตุถา วฑฺฒมานกจฺฉายาย (เวลาย) เวพฺพวเน สวากสนฺนิปาตึ กตฺวา ทุวิหนึ
เถรานึ อคฺคสวากฺกุจฺฉานึ ทตฺวา ปาฏิโมกฺขึ อุตฺทิสึ ฯ

ปน ก็ ตัทิวส เอว ในวันนั้นนั้นเกี่ยว สตุถา อ.พระศาสดา กตฺวา ทรงกระทำ
แล้ว สวากสนฺนิปาตึ ซึ่งการประชุมแห่งสาวก เวพฺพวเน ในพระวิหารชื่อว่าเวพฺพวัน
วฑฺฒมานกจฺฉายาย (เวลาย) ในเวลา อันมีเงาอันเจริญอยู่ ทตฺวา ทรงประทานแล้ว
อคฺคสวากฺกุจฺฉานึ ซึ่งตำแหน่งแห่งพระสาวกผู้เลิศ เถรานึ แก่พระเถระ ท. ทุวิหนึ
สอง อุตฺทิสึ ทรงสวดแล้ว ปาฏิโมกฺขึ ซึ่งพระปาฏิโมกข์ ฯ

ก็ในวันนั้นนั่นเองที่พระศาสดาทรงทำการประชุมสาวกในพระเวพฺพวันในเวลาเที่ยง
วัน ทรงประทานตำแหน่งพระอัครสาวกแก่พระเถระทั้งสองรูป แล้วทรงสวดพระปาฏิ-
โมกข์

ปนศัพฺพ วากยารัมภโชตกะ เอวศัพฺพ อวธารณะเข้ากับ ตัทิวสึฯ ทุตฺติยากาลสัตฺตมึ
ใน อุตฺทิสึ สตุถา สุทฺธกัตฺตาใน อุตฺทิสึฯ อาชฺยาตบทกัตฺตฺวาจาก วฑฺฒมานกจฺฉายาย
วิเสสฺนะของ เวลายฯ กาลสัตฺตมึใน กตฺวา เวพฺพวเน วิสยาธาระใน สวากสนฺนิปาตึฯ

อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทตฺวา ทฺวินฺหนํ วิเสสนะของ เถรานํฯ สัมปทานใน ทตฺวา อคฺคสาวกฺกุจฺจํ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุทฺทิสฺสี ปาฏิโมกฺข์ อวุตตกัมมะใน อุทฺทิสฺสี ฯ

๙๑. ภิกฺขุ อชฺชฌายีสุ “สตฺถา มุโขโลกเนน ภิกฺขุณฺโณ เทติ, อคฺคสาวกฺกุจฺจํ เทนฺเตน นาม ปจฺมํ ปพฺพชิตานํ ปญฺจวคฺคิยานํ ทาทฺตุํ วฏฺฏติ, เอเต อนโนโลเกนฺเตน ยสฺตเถรปฺมุขานํ ปญฺจปญฺญาสาย ภิกฺขุณฺโณ ทาทฺตุํ วฏฺฏติ, เอเต อนโนโลเกนฺเตน ภาทฺทวคฺคิยานํ เอเต อนโนโลเกนฺเตน อรุเวลกสฺสปาทีนํ เตภาติกานํ, เอเต ปน เอตตเก ปหาย สพฺพปจฺจํ ปพฺพชิตานํ อคฺคสาวกฺกุจฺจํ เทนฺเตน มุขํ โอลเกตฺวา ทินฺนุนฺติ วทิสฺสุ ฯ

ภิกฺขุ อชฺชฌายีสุ “สตฺถา มุโขโลกเนน ภิกฺขุณฺโณ เทติ, อคฺคสาวกฺกุจฺจํ เทนฺเตน นาม (สตฺถารา) ปจฺมํ ปพฺพชิตานํ ปญฺจวคฺคิยานํ (ภิกฺขุณฺโณ) ทาทฺตุํ วฏฺฏติ, เอเต (ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขุ) อนโนโลเกนฺเตน (สตฺถารา) ยสฺตเถรปฺมุขานํ ปญฺจปญฺญาสาย ภิกฺขุณฺโณ ทาทฺตุํ วฏฺฏติ, เอเต (ยสฺตเถรปฺมุখে ปญฺจปญฺญาส ภิกฺขุ) อนโนโลเกนฺเตน (สตฺถารา) ภาทฺทวคฺคิยานํ (ภิกฺขุณฺโณ ทาทฺตุํ วฏฺฏติ), เอเต (ภาทฺทวคฺคิเย ภิกฺขุ) อนโนโลเกนฺเตน (สตฺถารา) อรุเวลกสฺสปาทีนํ เตภาติกานํ (ภิกฺขุณฺโณ ทาทฺตุํ วฏฺฏติ), เอเต ปน เอตตเก (ภิกฺขุ) ปหาย สพฺพปจฺจํ ปพฺพชิตานํ (ภิกฺขุณฺโณ) อคฺคสาวกฺกุจฺจํ เทนฺเตน (สตฺถารา) มุขํ โอลเกตฺวา ทินฺนุนฺติ วทิสฺสุ ฯ

ภิกฺขุ อ.ภิกษุ ท. อชฺชฌายีสุ ยกโทษแล้ว วทิสฺสุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สตฺถา อ.พระ ศาสดา เทติ ย่อมประทาน ภิกฺขุณฺโณ แก่ภิกษุ ท. มุโขโลกเนน ด้วยการทรงแลดู ซึ่งหน้า, อคฺคสาวกฺกุจฺจํ เทนฺเตน นาม (สตฺถารา) ปจฺมํ ปพฺพชิตานํ ปญฺจ- วคฺคิยานํ (ภิกฺขุณฺโณ) ทาทฺตุํ อ.อัน- อันพระศาสดา ชื่อ ผู้เมื่อประทาน ซึ่งตำแหน่งแห่ง พระสาวกผู้เลิศ-ประทาน แก่ภิกษุ ท. ผู้มีอยู่ในพวกห้า ผู้บวชแล้ว ก่อน วฏฺฏติ ย่อม ควร, เอเต (ปญฺจวคฺคิเย ภิกฺขุ) อนโนโลเกนฺเตน (สตฺถารา) ยสฺตเถรปฺมุขานํ ปญฺจปญฺญาสาย ภิกฺขุณฺโณ ทาทฺตุํ อ.อัน- พระศาสดา ผู้ไม่ทรงแลดูอยู่ ซึ่งภิกษุ ท. ผู้มี อยู่ในพวกห้า เหล่านั้น -ประทาน แก่ภิกษุ ท. ห้าสิบห้า มีพระยสะผู้เถระเป็นประมุข วฏฺฏติ ย่อมควร, เอเต (ยสฺตเถรปฺมุখে ปญฺจปญฺญาส ภิกฺขุ) อนโนโลเกนฺเตน (สตฺถารา) ภาทฺทวคฺคิยานํ (ภิกฺขุณฺโณ ทาทฺตุํ) อ.อัน- อันพระศาสดา ผู้เมื่อไม่ทรงแลดูอยู่

ซึ่งภิกษุ ท. ห้าสิบห้า มีพระยสะผู้เถระเป็นประมุข เหล่านั้น -ประทาน แก่ภิกษุ ท. ผู้มีอยู่ในพวกเจริญ (วฏฏติ) ย่อมควร, เอเต (ภททวคฺคิเย ภิกฺขุ) อโนโลเกนฺเตน (สตถารา) อรุเวลกสฺสปาทีนํ เตภาติกานํ (ภิกฺขุณฺหํ ทาทู) อ.อัน- อันพระศาสดา ผู้ไม่ทรงแลดูอยู่ ซึ่งภิกษุ ท. ผู้มีอยู่ในพวกเจริญ เหล่านั้น -ประทาน แก่ภิกษุ ท. ผู้เป็นพี่น้องชายสามคน มีอรุเวลกสฺสปะเป็นต้น (วฏฏติ) ย่อมควร, ปน แต่ว่า อคฺคสวากฺกฺจานํ อ.ตำแหน่งแห่งพระสาวกผู้เลิศ (สตถารา) อันพระศาสดา เอเต เอตฺตเก (ภิกฺขุ) ปหาย สพฺพปจฺฉา ปพฺพชิตานํ (ภิกฺขุณฺหํ) เทนฺเตน ผู้- ทรงละแล้ว ซึ่งภิกษุ ท. มีประมาณเท่านี้ เหล่านั้น -ประทานอยู่ แก่ภิกษุ ท. ผู้บวชแล้ว ในภายหลังแห่งภิกษุ ท. ทั้งปวง โอลิเกตุวา ทรงแลดูแล้ว มุขํ ซึ่งหน้า ทินฺนํ ทรงประทานแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุพากันยกโทษกล่าวกันว่า “พระศาสดาย่อมประทานแก่ภิกษุทั้งหลายด้วยการทรงแลดูหน้า, การที่พระศาสดาธรรมด่าว่าผู้เมื่อจะประทานตำแหน่งอัครสาวก ประทานแก่พวกภิกษุกลุ่มปัญญาวัคคีย์ผู้บวชก่อน จึงจะควร, การที่พระศาสดาผู้เมื่อไม่ทรงแลดูภิกษุกลุ่มปัญญาวัคคีย์เหล่านั้น ทรงประทานแก่พวกภิกษุ ๕๕ รูป มีพระยสะเถระเป็นประมุข ย่อมควร, การที่พระศาสดาเมื่อไม่ทรงแลดูพวกภิกษุ ๕๕ รูป มีพระยสะเถระเป็นประมุข ทรงประทานแก่พวกภิกษุกลุ่มภททวคคีย์ ย่อมควร, การที่พระศาสดาเมื่อไม่ทรงแลดูพวกภิกษุกลุ่มภททวคคีย์ ทรงประทานแก่ภิกษุ ๓ พี่น้องมีอรุเวลกสฺสปะเป็นต้น ย่อมควร แต่ที่ พระศาสดาทรงละภิกษุประมาณเท่านี้เหล่านั้น ทรงประทานตำแหน่งอัครสาวกแก่พวกภิกษุผู้บวชในที่หลังพวกทั้งหมด ทรงแลดูหน้า แล้วทรงประทาน” ดังนี้

ภิกษุ สุทฺธกัตฺตาโน อุชฺฌายีสุ และ วทีสุ อุชฺฌายีสุ กิติ วทีสุ กิติ อาชยาดบทกัตฺตวาจก “สตถา สุทฺธกัตฺตาโน เทติฯ อาชยาดบทกัตฺตวาจก มุโขโลกเนน ภาระเนน เทติ ภิกฺขุณฺหํ สัมปทานโน เทติ, ทาทู ตุมัตถกัตฺตาโน วฏฏติฯ อาชยาดบทกัตฺตวาจก อคฺค- สวากฺกฺจานํ อวุตตกัมมะโน เทนฺเตน นามศัพฺพํ ครหิตฺถโชตกะเข้ากับ เทนฺเตนฯ วิเสสนะของ สตถาราฯ อนภินทกัตฺตาโน ทาทู ปรมํ กิริยาวิเสสนะใน ปพฺพชิตานํฯ กิติ ปญจวคฺคิยานํ กิติ วิเสสนะของ ภิกฺขุณฺหํฯ สัมปทานโน ทาทู, ทาทู ตุมัตถกัตฺตาโน ใน วฏฏติฯ อาชยาดบทกัตฺตวาจก เอเต กิติ ปญจวคฺคิเย กิติ วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ อวุตตกัมมะโน อโนโลเกนฺเตนฯ วิเสสนะของ สตถาราฯ อนภินทกัตฺตาโน ทาทู ยสฺต-

เถรปุณฺณานํ กิตฺติ ปญฺจปณฺณาสาย กิตฺติ วิเสสณะของ ภิกฺขุหนึ่ง สัมปทานใน ทาตุํ, ทาตุํ ตุมฺมตถกัตตาใน วฏฺฏกฺติฯ อาชยاتبทกัตตฺวาจก เอเต กิตฺติ ยสฺสเถรปุณฺณเช กิตฺติ ปญฺจปณฺณาส กิตฺติ วิเสสณะของ ภิกฺขุฯ อวุตตกัมมะใน อนโนโลเกนุเตนฯ วิเสสณะของ สตุถารายฯ อนภิตกัตตาใน ทาตุํ ภาทฺทวคฺคิยานํ วิเสสณะของ ภิกฺขุหนึ่ง สัมปทานใน ทาตุํ, ทาตุํ ตุมฺมตถกัตตาใน วฏฺฏกฺติฯ อาชยاتبทกัตตฺวาจก เอเต กิตฺติ ภาทฺทวคฺคิเย กิตฺติ วิเสสณะของ ภิกฺขุฯ อวุตตกัมมะใน อนโนโลเกนุเตนฯ วิเสสณะของ สตุถารายฯ อนภิตกัตตาใน ทาตุํ อรุเวลกสฺสปาทินํ กิตฺติ เตภาติกานํ กิตฺติ วิเสสณะของ ภิกฺขุหนึ่ง สัมปทานใน ทาตุํ, ปนศัพทํ วิเสสโรตตะ อคฺคสาวกฏฺฏจานํ วุตตกัมมะใน ทินฺนํ กิตฺตบทกัมมวาทก เอเต กิตฺติ เอตตเก กิตฺติ วิเสสณะของ ภิกฺขุฯ อวุตตกัมมะใน ปหายฯ ปุพฺพกาลกิริยา ใน เทนุเตน สพฺพปจฺจนา กาลสัตตมึใน ปพฺพชิตานํฯ วิเสสณะของ ภิกฺขุหนึ่ง สัมปทาน ใน เทนุเตนฯ วิเสสณะของ สตุถารายฯ อนภิตกัตตาใน ทินฺนํ มุขํ อวุตตกัมมะใน โอลเกตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทินฺนํ” อิติศัพทํ อากาเรใน วทิสฺสุ ฯ

๙๒. สตุถา “กึ กเถถ ภิกฺขเวติ ปุจฺฉิตฺวา, “อิหํ นามาติ วุตเต, “นาหํ ภิกฺขเว มุขํ โอลเกตฺวา ภิกฺขุณํ เทมิ, เอเตสํ ปน อตฺตนา อตฺตนา ปตฺถิตปตฺถิตเมว เทมิ, อณฺญาโกณฺฑณฺโย หิ เอกสฺมึ สสฺเส นว อคฺคสฺสสทานานิ เทนฺโต น อคฺคสาวกฏฺฏจานํ ปตฺถेतฺวา อทาสิ, อคฺคธมฺมํ ปน อรหตฺตํ สพฺพปจฺจํ ปฏฺฏิวิชฺฉิตฺตํ ปตฺถेतฺวา อทาสีติ ฯ

สตุถา “(ตุมฺเห) กึ (วจฺนํ) กเถถ ภิกฺขเวติ ปุจฺฉิตฺวา, “(มยฺ) อิหํ นาม (วจฺนํ กเถม) อิติ (วจฺเน เตหิ ภิกฺขุหิ) วุตเต, “น อหํ ภิกฺขเว มุขํ โอลเกตฺวา ภิกฺขุณํ เทมิ, (อหํ) เอเตสํ (ชนานํ) ปน อตฺตนา อตฺตนา ปตฺถิตปตฺถิตํ เอว (จานํ) เทมิ, อณฺญาโกณฺฑณฺโย หิ เอกสฺมึ สสฺเส นว อคฺคสฺสสทานานิ เทนฺโต น อคฺคสาวกฏฺฏจานํ ปตฺถेतฺวา อทาสิ, (อณฺญาโกณฺฑณฺโย) อคฺคธมฺมํ ปน อรหตฺตํ สพฺพปจฺจํ ปฏฺฏิวิชฺฉิตฺตํ ปตฺถेतฺวา อทาสีติ (อาห) ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา ปุจฺฉิตฺวา ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. (ตุมฺเห) อ.เชอ ท. กเถถ ย่อมกล่าว กึ (วจฺนํ) ซึ่งคำอะไร” อิติ ดังนี้, (วจฺเน) ครั้นเมื่อคำ อิติ ว่า “(มยฺ) อ.ข้าพระองค์ ท. (กเถม) ย่อมกล่าว (วจฺนํ) ซึ่งคำ อิหํ นาม ซึ่งนี้” อิติ ดังนี้ (เตหิ ภิกฺขุหิ) อันภิกษุ ท. เหล่านั้น วุตเต กราบพูลแล้ว, (อาห) ตรัสแล้ว

อติว่า “ภิกษุเว ดูก่อนภิกษุ ท. อหิ อ.เรา โอโลเกตวา แลดูแล้ว มุขิ ซึ่งหน้า เหมิ ย่อมให้ ภิกษุหฺนุ แก่ภิกษุ ท. หามิได้, ปน แต่ว่า (อหิ) อ.เรา เหมิ ย่อมให้ (จําหน) ซึ่งตำแหน่ง อุตตนา อุตตนา ปตฺถิตปตฺถิตํ เอว อัน- อันตน อันตน ทั้งปรารภนา แล้วทั้งปรารภนาแล้วนั้นเทียบ เอเตสฺ (ชานา) แก่ชน ท. เหล่านั้น, ทิ จจริงอยู่ อยุญาโกณฑญฺเวย อ.อัญญาโกณฑญฺเวย เทนโต เมื่อถวาย อคฺคสฺสสุทธานาหิ ซึ่ง ทานในเพราะข้าวกล้ำอันเลิศ ท. นว แก้ว สสฺเส ในเพราะข้าวกล้ำ เอกสฺมิ ครั้งหนึ่ง ปตฺถิตวา ปรารภนาแล้ว อคฺคสาวกฏฺจําหนิ ซึ่งตำแหน่งแห่งพระสาวกผู้เลิศ อทาสิ ได้ถวายแล้ว หามิได้, ปน แต่ว่า (อยุญาโกณฑญฺเวย) อ.อัญญาโกณฑญฺเวย ปตฺถิตวา ปรารภนาแล้ว ปฏฺวิชฺฌิตุํ เพื่ออันแห่งตลอด อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่ง พระอรหันต์ อคฺคธมฺมํ อันเป็นธรรมอันเลิศ สพฺพปจฺมํ ก่อนกว่าชนทั้งปวง อทาสิ ได้ถวายแล้ว” อติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสถามว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพูดเรื่องอะไรกัน” เมื่อภิกษุ เหล่านั้นกราบทูลว่า “ซื่อนี้” ดังนี้ จึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราแลดูหน้าแล้วให้แก่ ภิกษุทั้งหลาย หามิได้, แต่เราให้ตำแหน่งตามที่ตนเองแต่ละท่านทั้งปรารภนาแล้วทั้ง ปรารภนาแล้วนั้นแหละแก่พวกชนเหล่านั้น, จจริงอยู่ อัญญาโกณฑญฺเวยเมื่อจะถวาย ทานในเพราะข้าวกล้ำอันเลิศทั้งหลาย ๙ ครั้ง ในเพราะข้าวกล้ำครั้งหนึ่ง มิได้ปรารภนา ตำแหน่งพระอัครสาวกแล้วได้ถวาย, แต่ปรารภนาเพื่อจะบรรลुพระอรหันต์ซึ่งเป็นธรรม ที่เลิศก่อนกว่าชนทั้งปวงแล้วได้ถวาย” ดังนี้

สตฺถา สุทฺธกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภิกษุเว อาลปนะ ตุมฺเห สุทฺธกัตตา ใน กเถถ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ก็ วิเสสนะของ วจฺนํ ๑ อวุตตกัมมะใน กเถถ” อิติศัพท์ อากาเรใน ปุจฺฉิตฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “มยฺ สุทฺธกัตตาใน กเถม ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ อิทํ ๑ วิเสสนะของ วจฺนํ ๑ อวุตตกัมมะใน กเถม” อิติศัพท์ สรุปะใน วจฺเน ๑ ลักษณะใน วุตฺเต ๑ ลักษณะกิริยา เตหิ วิเสสนะของ ภิกษุหฺนุ อนภินทกัตตาใน วุตฺเต, “ภิกษุเว อาลปนะ อหิ สุทฺธกัตตาใน เหมิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นศัพท์ ปฏฺวิเสสนัตถะ มุขิ อวุตตกัมมะใน โอโลเกตวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน เหมิ ภิกษุหฺนุ สัมปทานใน เหมิ, ปนศัพท์ วิเสสโชตกะ อหิ สุทฺธกัตตา ใน เหมิ ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอเตสฺ วิเสสนะของ ชานา ๑ สัมปทานใน เหมิ

อดตนา สองบท อนภิตกัตตนาใน ปตติตปตติต อเวศัพท อวธารณะเข้ากับ ปตติต-
 ปตติตวิเสสนะของ จานนํ อวุตตกัมมะใน เหมิ, หิตัพท ทัพทิกกรณโชตกะ
 อญญาโกณฑญโย สุทธกัตตนาใน อทาสี อายยาตบทกัตตวาจก เอกสมิ วิเสสนะ
 ของ สสเสจ นิमितตสัตตมึใน เทนุโต นว วิเสสนะของ อคคสสุทานานินํ อวุตตกัมมะใน
 เทนุโต อัมภันตกริยาของ อญญาโกณฑญโย นศัพท ปฏิเสรนต์ถะ อคคสาวกฏ-
 จานนํ อวุตตกัมมะใน ปตฺเถตวาจ ปุพพกาลกริยาใน อทาสี, ปนศัพท วิเสสโชตกะ
 อญญาโกณฑญโย สุทธกัตตนาใน อทาสี อายยาตบทกัตตวาจก อคคธมมํ วิเสสนะ
 ของ อรหตตํ สัมปาปญญิกัมมะใน ปฏิวิชฺฌิตุํ สพฺพปจฺมํ กิริยาวิเสสนะใน ปฏิวิชฺฌิตุํ
 ตุมตตสัมปทานใน ปตฺเถตวาจ ปุพพกาลกริยาใน อทาสี” อิติศัพท อากาเรใน อาห ๕

.....

๓๓. “กทา ภควาติ ๕

(ภิกขุ) “กทา ภควา (อญญาโกณฑญโย) อคคธมมํ ปน อรหตตํ สพฺพปจฺมํ ปฏิวิชฺฌิตุํ
 ปตฺเถตวา อทาสี” อิติ (อาหํสุ) ๕

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภควา ข้าแต่พระผู้มีพระภาค
 (ปน) ก็ (อญญาโกณฑญโย) อ.อัญญาโกณฑญญะ (ปตฺเถตวา) ปรารธนาแล้ว
 (ปฏิวิชฺฌิตุํ) เพื่ออันแทงตลอด (อรหตตํ) ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ (อคคธมมํ)
 อันเป็นธรรมอันเลิศ (สพฺพปจฺมํ) ก่อนกว่าชนทั้งปวง (อทาสี) ได้ถวายแล้ว กทา
 ในกาลไร” อิติ ดังนี้ ๕

พวกภิกษุกราบทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ก็พระอัญญาโกณฑญญะปรารธนาเพื่อ
 จะแทงตลอดพระอรหันต์ที่เป็นธรรมอันเลิศก่อนกว่าชนทั้งปวง ได้ถวาย(ทาน)เมื่อไร”

ภิกขุ สุทธกัตตนาใน อาหํสุ อายยาตบทกัตตวาจก “ภควา อาลนปะ ปนศัพท วากยา-
 รัมภโชตกะ อญญาโกณฑญโย สุทธกัตตนาใน อทาสี อายยาตบทกัตตวาจก กทา
 กาลสัตตมึใน อทาสี อคคธมมํ วิเสสนะของ อรหตตํ สัมปาปญญิกัมมะใน ปฏิวิชฺฌิตุํ
 สพฺพปจฺมํ กิริยาวิเสสนะใน ปฏิวิชฺฌิตุํ ตุมตตสัมปทานใน ปตฺเถตวาจ ปุพพกาล-
 กริยาใน อทาสี” อิติศัพท อากาเรใน อาหํสุ ๕

.....

๙๔. “สุณิสฺสเถ ภิกฺขเวติ ฯ

(สตถา) “(ตุมฺเห) สุณิสฺสเถ ภิกฺขเวติ (ปฺจฺฉิ) ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา (ปฺจฺฉิ) ตรัสถามแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ตุก่อนภิกษุ ท. (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. สุณิสฺสเถ จักฟังหรือ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสถามว่า “ตูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจักฟังหรือ”

สตถา สุทฺธกัตฺตาใน ปฺจฺฉิฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “ภิกฺขเว อาลปนฺนะ ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตา ใน สุณิสฺสเถฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก” อิติศัพท์ อากาละใน ปฺจฺฉิ ฯ

๙๕. “อาม ภนฺเตติ ฯ

(ภิกฺขุ) “อาม ภนฺเต (มยํ สุณิสฺสาม)” อิติ (อาหฺสุ) ฯ

(ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. (อาหฺสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาม พระเจ้าข้า (มยํ) อ.ข้าพระองค์ ท. (สุณิสฺสาม) จักฟัง” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าข้า”

ภิกฺขุ สุทฺธกัตฺตาใน อาหฺสุฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนฺนะ อาม สัมปฏฺิฉนฺตถะ มยํ สุทฺธกัตฺตาใน สุณิสฺสามฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก” อิติศัพท์ อากาละใน อาหฺสุ ฯ

๙๖. “ภิกฺขเว อิตฺโต เอกนวุตฺติกปฺเป วิปสฺสี ภควา โลเก อุกฺพาติ ฯ (เปิดข้อ ๑๑๓)

(สตถา) “ภิกฺขเว อิตฺโต (ภทฺทกปฺปโต) เอกนวุตฺติกปฺเป วิปสฺสี ภควา โลเก อุกฺพาติ ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกฺขเว ตุก่อนภิกษุ ท. ภควา อ.พระผู้มีพระภาค วิปสฺสี พระนามว่าวิปัสสี อุกฺพาติ ได้ทรงอุบัติขึ้นแล้ว โลเก ใน โลก เอกนวุตฺติกปฺเป ในกัปปกัสิบเอ็ด อิตฺโต (ภทฺทกปฺปโต) แต่ภัทรกัปปนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ตูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคพระนามว่าวิปัสสีได้ทรงอุบัติขึ้นในโลกในกัปปที่ ๙๑ แต่ภัทรกัปปนี้

สตถา สุทรกัตตาใน อาหจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ภิกฺขเว อาลปนะ วิปสฺสี สันญญา-
วิเสสนะของ ภควาจฺ สุทรกัตตาใน อุทปาทีจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิโต วิเสสนะของ
ภทฺทกปฺปโตจฺ อปาทานใน เอกนวุตฺกปฺเปจฺ กาลสัตตมึใน อุทปาที โลเก วิสยาธาระ
ใน อุทปาที ๕

๙๗. ตทา “มหากาโล จุลลกาโลติ เทว ภาติกา กุฎุมพิกา มหนตฺ สาลิกฺเขตฺตํ
วปาเปสฺสุ ๕

ตทา “มหากาโล จุลลกาโลติ เทว ภาติกา กุฎุมพิกา (ปุคฺคัล) มหนตฺ สาลิกฺเขตฺตํ
วปาเปสฺสุ ๕

ตทา ในกาลนั้น กุฎุมพิกา อ.กุฎุมพี ท. ภาติกา ผู้เป็นพี่น้องชายกัน เทว สอง อิติ
คือ “มหากาโล อ.มหากาล จุลลกาโล อ.จุลกาล” (ปุคฺคัล) ยังบุคฺคล วปาเปสฺสุ ให้
หว่านแล้ว สาลิกฺเขตฺตํ ซึ่งนาแห่งข้าวสาลี มหนตฺ ฝืนใหญ่ ๕

ในคราวนั้น กุฎุมพีซึ่งเป็นพี่น้องกันสองคนคือ มหากาล และจุลกาล ใช้คนให้หว่านนา
ข้าวสาลีฝืนใหญ่

ตทา กาลสัตตมึใน วปาเปสฺสุ “มหากาโล จุลลกาโล” สฺรูปะใน อิติจฺ ศัพท์ สฺรูปะใน
เทว ภาติกา กุฎุมพิกา เทว กิติ ภาติกา กิติ วิเสสนะของ กุฎุมพิกาจฺ เหตุกัตตาใน
วปาเปสฺสุจฺ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ปุคฺคัล การิตกัมมะใน วปาเปสฺสุ มหนตฺ วิเสสนะ
ของ สาลิกฺเขตฺตํจฺ อวุตตกัมมะใน วปาเปสฺสุ ๕

๙๘. อเถกทิวสฺ จุลลกาโล สาลิกฺเขตฺตํ คนฺตฺวา เอกํ สาลิกฺพฺภํ ฝาลेतฺวา ขาที ๕

อถ เอกทิวสฺ จุลลกาโล สาลิกฺเขตฺตํ คนฺตฺวา เอกํ สาลิกฺพฺภํ ฝาลेतฺวา ขาที ๕

อถ ครั้งนั้น เอกทิวสฺ ในวันหนึ่ง จุลลกาโล อ.จุลกาล คนฺตฺวา ไปแล้ว สาลิกฺเขตฺตํ
สู่นาแห่งข้าวสาลี ฝาลेतฺวา ฉีกแล้ว สาลิกฺพฺภํ ซึ่งท้องแห่งข้าวสาลี เอกํ อันหนึ่ง
ขาที เคี้ยวกินแล้ว ๕

ครั้นภายหลัง ณ วันหนึ่ง จุลกาลไปนาข้าวสาลี ฉีกท้องข้าวสาลีออกอันหนึ่ง แล้วเคี้ยวกิน

ถอ กาลสัตตมี เอกทิวส์ ทูตียากาลสัตตมีใน ขาติ จุลกาลโล สุทรกัตตาใน ขาติฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก สาลิกเขตต์ สัมปาปุณียกัมมะใน คนตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ผาเลตุวา เอก วิเสสนะของ สาลิกพุภัก อวุตตกัมมะใน ผาเลตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ขาติ ฯ

๙๙. อติมธูรี อโหสิ ฯ

(ตัม โภชน) อติมธูรี อโหสิ ฯ

(ตัม โภชน) อ.โภชนะนั้น อติมธูรี เป็นของมีรสอร่อยยิ่ง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

โภชนะนั้น ได้เป็นของมีรสอร่อยอย่างมาก

ตัม วิเสสนะของ โภชนะฯ สุทรกัตตาใน อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก อติมธูรี วิกติกัตตาใน อโหสิ ฯ

๑๐๐. โส พุทฺธปฺปมุขสฺส สงฺฆสฺส สาลิกพุภทฺถัน ทาทุกาโม หุตฺวา เขฎฺฐภาทิกํ อุปสงฺกमितฺวา “ภาทิก สาลิกพุภัก ผาเลตุวา พุทฺธานัน อนุจฺฉวิกํ กตุวา ปจาเปตุวา ทานัน เทมาติ อาห ฯ

โส (จุลกาลโล) พุทฺธปฺปมุขสฺส สงฺฆสฺส สาลิกพุภทฺถัน ทาทุกาโม หุตฺวา เขฎฺฐภาทิกํ อุปสงฺกमितฺวา “(มยฺ) ภาทิก สาลิกพุภัก ผาเลตุวา (ปุคฺคัลล) พุทฺธานัน อนุจฺฉวิกํ กตุวา ปจาเปตุวา ทานัน เทมาติ อาห ฯ

โส (จุลกาลโล) อ.จุลกาลนั้น ทาทุกาโม เป็นผู้ใคร่เพื่ออันถวาย สาลิกพุภทฺถัน ซึ่งทานแห่งท้องแห่งข้าวสาลี สงฺฆสฺส แก่พระสงฆ์ พุทฺธปฺปมุขสฺส อันมีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุข หุตฺวา เป็นแล้ว อุปสงฺกमितฺวา เข้าไปหาแล้ว เขฎฺฐภาทิกํ ซึ่งพี่ชายผู้เจริญที่สุด อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภาทิก ข้าแต่พี่ชาย (มยฺ) อ.เรา ท. ผาเลตุวา ฉีกแล้ว สาลิกพุภัก ซึ่งท้องแห่งข้าวสาลี (ปุคฺคัลล) ยังบุคคล ปจาเปตุวา ให้หุงแล้ว

กตฺวา กระทำ อนุจฺฉวิกิ ให้เป็นของสมคฺวร พุทฺธานิ แก่พระพุทฺธเจ้าและสาวก ท. เหม จะถวายเป็นทาน ซึ่งทาน” อิติ ดังนี้ ฯ

จุกาลนั้นมีความประสงค์จะถวายเป็นทานท่องข้าวสาสิแก่พระสงฆ์ที่มีพระพุทฺธเจ้าเป็นประธาน จึงเข้าไปหาพี่ชายคนโต แล้วกล่าวว่า “พี่ชาย พวกเราฉีกท่องข้าวสาสิ ใช้คนให้หุงทำให้สมคฺวรแก่พระพุทฺธเจ้าและสาวกทั้งหลาย จะถวายเป็นทานกัน”

โส วิเสสนะของ จุลกาโลจฺ สุทฺธกัตตานิ อาหจฺ อาชยตบทกัตตฺวาจก พุทฺธปฺปมุขสุส วิเสสนะของ สงฺฆสุสจฺ สัมปทานใน ทาทุกาโม สาลิคพุทฺธานิ อวุตตกัมมะใน ทาทุกาโมจฺ วิกตีกัตตานิ หุตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อุปสงฺกมิตฺวา เชฏฺฐภาทิกิ อวุตตกัมมะใน อุปสงฺกมิตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ภาทิกิ อาลปนะ มยฺ สุทฺธกัตตานิ เหมจฺ อาชยตบทกัตตฺวาจก สาลิคพุทฺธิ อวุตตกัมมะใน ฝาลेतฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปจาเปตฺวา ปุคฺคสิ การิตกัมมะใน ปจาเปตฺวา พุทฺธานิ สัมปทานใน อนุจฺฉวิกิจฺ วิกตีกัมมะใน กตฺวาจฺ กิริยาวิเสสนะใน ปจาเปตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน เหม ทานิ อวุตตกัมมะใน เหม” อิติศัพฺพ อากาเรใน อาห ฯ

๑๐๑. “กั วเทสิ, สาลิคพุทฺธิ ฝาลेतฺวา ทานิ นาม เหว อตีเต ภูตปุพฺพิ, นานาคเต ภวิสฺสติ, มา สสุสิ นาสยิตี ฯ

(เชฏฺฐภาทิกิ) “(ตุว) กั (วจน) วเทสิ, สาลิคพุทฺธิ ฝาลेतฺวา ทานิ นาม น เหว อตีเต ภูตปุพฺพิ (โหติ), น อนาคเต ภวิสฺสติ, (ตุว) มา สสุสิ นาสยิตี (อาห) ฯ

(เชฏฺฐภาทิกิ) อ.พี่ชายผู้เจริญที่สุด (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “(ตุว) อ.เจ้า วเทสิ ย่อมกล่าว กั (วจน) ซึ่งคำอะไร, สาลิคพุทฺธิ ฝาลेतฺวา ทานิ นาม ชื่อ อ.อัน- ฉีกซึ่งท่องแห่งข้าวสาสิ -จึงแล้วถวายเป็นทาน ภูตปุพฺพิ เป็นของเคยมีแล้ว อตีเต ในกาลอันเป็นไปล่วงแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น น เหว หามีได้นั้นเทียว น ภวิสฺสติ จักไม่มีอนาคเต ในกาลอันไม่มาแล้ว, (ตุว) อ.เจ้า มา สสุสิ นาสยิ ออย่า ยังข้าวกล้าให้ฉิบหายแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พี่ชายคนโตกล่าวว่า “เจ้าพูดอะไร, ธรรมดว่าการฉีกท่องข้าวสาสิแล้วถวายเป็นทานไม่เคยมีมาก่อนในอดีต และจักไม่มีในอนาคต, เจ้าอย่าทำข้าวกล้าให้ฉิบหายเลย”

เขมฐภากาโต สุทธกัตตาโน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก “ตวํ สุทธกัตตาโน วเทสิ ๑
 อาชยาตบทกัตตวาจก ก็ วิเสสนะของ วจัน ๑ อวุตตกัมมะใน วเทสิ, นามศัพท์
 สัญญาโชตกะเข้ากับ ทาน ๑ สุทธกัตตาโน โหติ และ ภวิสสติ โหติ ก็ดี ภวิสสติ ก็ดี
 อาชยาตบทกัตตวาจก สาลิกพุมํ อวุตตกัมมะใน ผาเลตวาว ๑ ปุพพกาลกิริยาใน ทาน
 เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ น ๑ ศัพท์ ปฏิเสชนัตถะ อตีเต กาลสัตตมิมิใน ฐุตปุพพ ๑
 วิกตีกัตตาโน โหติ, นศัพท์ ปฏิเสชนะใน ภวิสสติ อนาคเต กาลสัตตมิมิใน ภวิสสติ, ตวํ
 เหตุกัตตาโน นาสยิ ๑ อาชยาตบทเหตุกัตตวาจก มาศัพท์ ปฏิเสชนะใน นาสยิ สสสุ
 การิตกัมมะใน นาสยิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ๑

๑๐๒. โส ปุณปุณฺนี ยาจิเยว ๑

โส (จุลลกาล) ปุณปุณฺนี ยาจิ เอว ๑

โส (จุลลกาล) อ.จุลลกาลนั้น ยาจิ เอว อ่อนนอนแล้วนั้นเทียว ปุณปุณฺนี ป่อย ๆ ๑

จุลลกาลนั้นก็ยังอ่อนนอนอยู่ป่อย ๆ นั้นแหละ

โส วิเสสนะของ จุลลกาล ๑ สุทธกัตตาโน ยาจิ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก ปุณปุณฺนี
 กิริยาวิเสสนะใน ยาจิ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ยาจิ ๑

๑๐๓. อถ นํ ภาดตา “เตนหิ เขตตํ เทว โภฏจาเส กตวา มม โภฏจาสํ อนามสิตวา
 อตตโน เขตตโภฏจาเส, ยํ อิจจสิ, ตํ กโรหิติ อาห ๑

อถ นํ (จุลลกาล) ภาดตา “เตนหิ (ตวํ) เขตตํ เทว โภฏจาเส กตวา มม โภฏจาสํ อนามสิตวา
 อตตโน เขตตโภฏจาเส, (ตวํ) ยํ (กมม) อิจจสิ, ตํ (กมม) กโรหิติ อาห ๑

อถ ครั้งนั้น ภาดตา อ.พี่ชาย อาห กล่าวแล้ว นํ (จุลลกาล) กะจุลลกาลนั้น อิติ ว่า
 “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตวํ) อ.เจ้า กตวา กระทำแล้ว เขตตํ ซึ่งนา โภฏจาเส ให้เป็น
 ส่วน ท. เทว สอง อนามสิตวา ไม่แตะต้องแล้ว โภฏจาสํ ซึ่งส่วน มม ของเรา
 กโรหิ จงกระทำ ตํ (กมม) ซึ่ง-, (ตวํ) อ.เจ้า อิจจสิ ย่อมปรารภนา ยํ (กมม) ซึ่ง
 กรรมใด, -กรรมนั้น เขตตโภฏจาเส ในส่วนแห่งนา อตตโน ของตน” อิติ ดังนี้ ๑

ที่นั่น พี่ชายพูดกับจูลกาลนั้นว่า “ถ้าเช่นนั้น เจ้าแบ่งนาออกเป็นสองส่วน ไม่แต่จะต้อง ส่วนของเรา จงทำกรรมตามที่ปรารถนาในส่วนแห่งนาของตนเถิด”

อถ กาลสัตตมี ภาดา สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ัน วิเสสนะของ จุลกาลังๆ อกถิตกัมมะในอาห “เตนหิ อุกุโยชนัตถะ ตวุ สุททกัตตาใน กโรหิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก เขตตํ อวุตตกัมมะใน กตุวา เทว วิเสสนะของ โกฎจาเสฯ วิกติกัมมะใน กตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อนามสิตุวา มม สามีสัมพันธะใน โกฎจาสังฯ อวุตตกัมมะใน อนามสิตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน กโรหิ อตุตโน สามีสัมพันธะใน เขตต- โกฎจาเสฯ วิสยาธาระใน กโรหิ, ตวุ สุททกัตตาใน อิจฉลสิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ยํ วิเสสนะของ กมมੰฯ อวุตตกัมมะใน อิจฉลสิ, ตํ วิเสสนะของ กมมੰฯ อวุตตกัมมะใน กโรหิ” อิติศัพท์ อาการะในอาห ฯ

.....

๑๐๔. โส “สาธูติ เขตตํ วิภชิตวา พหุ มนุสฺเส หตถกมฺมํ ยาจิตฺวา สาลิคพฺภํ ฝาลेतฺวา นิรุทเก ชีเร ปจาเปตฺวา สปริมธฺสกุขราหิ โยเชตฺวา พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ ทตฺวา ภตฺตกิจฺจปรีโยसानะ “อิทํ ภานเต มม อคฺคทานํ อคฺคธมฺมสฺส สพฺพปจฺมํ ปฏฺวิเวชาย สํวตฺตตฺตฺติ อาห ฯ

โส (จุลกาลาโล) “สาธูติ (สมปฏิจฉิตฺวา) เขตตํ วิภชิตวา พหุ มนุสฺเส หตถกมฺมํ ยาจิตฺวา สาลิคพฺภํ ฝาลेतฺวา (ปุคฺคลํ) นิรุทเก ชีเร ปจาเปตฺวา สปริมธฺสกุขราหิ โยเชตฺวา พุทฺธป- ปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทานํ ทตฺวา ภตฺตกิจฺจปรีโยसानะ “อิทํ ภานเต มม อคฺคทานํ อคฺคธมฺมสฺส สพฺพปจฺมํ ปฏฺวิเวชาย สํวตฺตตฺตฺติ อาห ฯ

โส (จุลกาลาโล) อ.จูลกาลนั้น (สมปฏิจฉิตฺวา) รับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “สาธู อ.ดีละ” อิติ ดั่งนี้ วิภชิตฺวา แบ่งแล้ว เขตตํ ซึ่งนา ยาจิตฺวา ขอแล้ว หตถกมฺมํ ซึ่งหัตถกรรม มนุสฺเส กะมนุษย์ ท. พหุ มาก ฝาลेतฺวา ฉีกแล้ว สาลิคพฺภํ ซึ่งท้องแห่งข้าวสาลี (ปุคฺคลํ) ยังบุคคล ปจาเปตฺวา ให้ต้มแล้ว ชีเร ในน้ำนม นิรุทเก อันมีน้ำออกแล้ว โยเชตฺวา ปรุงแล้ว สปริมธฺสกุขราหิ ด้วยเนยใส น้ำผึ้ง และน้ำตาลกรวด ท. ทตฺวา ถวายแล้ว ทานํ ซึ่งทาน ภิกฺขุสงฺฆสฺส แก่หมู่แห่งภิกษุ พุทฺธปฺปมุขสฺส มีพระพุทฺธเจ้า เป็นประมุข อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภานเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อิทํ มม อคฺคทานํ อ.ทานอันเลิศ ของข้าพระองค์ นี้ สํวตฺตตฺตฺ จงเป็นไปพร้อม ปฏฺวิเวชาย

เพื่ออันแทงตลอด **อคคฺคฺมฺมฺสฺส** ซึ่งธรรมอันเลิศ **สพฺพปจฺมํ** ก่อนกว่าชนทั้งปวง” อิติ
 ดังนี้ **ภตฺตทกฺกจฺจปรีโยสฺสฺสฺน** ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งกิจด้วยภัตต ๕

จุลกาลนั้นรับปากว่า “ได้ครับ” แล้วก็แบ่งนา ขอหัตถกรรมกับพวกมนุษย์จำนวนมาก
 มาก ฉีกท้องข้าวสาลี ไซ้คนให้ต้มในน้ำนมที่ปราศจากน้ำ แล้วปรุงด้วยเนยใส น้ำผึ้ง
 และน้ำตาลกรวด ถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข เวลาเสร็จภัตตกิจ
 กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทานอันเลิศของข้าพระองค์นี้ จงเป็นไปเพื่อการ
 แทงตลอดธรรมอันเลิศก่อนกว่าชนทั้งปวงเถิด”

โส วิเสสฺนฺของ จุลกาลโลๆ สุทฺทกัตฺตฺนใน อาหๆ อาชยฺตบทกัตฺตฺวจาก “สาธุ
 สัมปฏฺกจฺนัถตฺลึงคัถถะ” อิติศัพฺท อากาเรใน สมปฏฺกจฺนิตฺวๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 วิภชิตฺวฯ เขตต์ อวุตตกัมมะใน วิภชิตฺวๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ยาจิตฺวฯ พหุ วิเสสฺนฺ
 ของ มนุสฺสเสๆ อกถิตกัมมะใน ยาจิตฺวฯ หตฺถกมฺมํ อวุตตกัมมะใน ยาจิตฺวๆ ปุพฺพ-
 กาลกิริยาใน ฆาเลตฺวฯ สาลิกพฺภํ อวุตตกัมมะใน ฆาเลตฺวๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 ปจาเปตฺวฯ ปุคฺคัล การิตกัมมะใน ปจาเปตฺวฯ นฺรุทเก วิเสสฺนฺของ ชีเรๆ วิสยฺชาธะ
 ใน ปจาเปตฺวๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน โยเชตฺวฯ สปปีมธฺรฺสทฺทราหิ ทรณะใน โยเชตฺวๆ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน ทตฺวฯ พุทฺทปฺมุขสฺส วิเสสฺนฺของ ภิกฺขุสงฺฆสฺสๆ สัมปทานใน
 ทตฺวฯ ทานํ อวุตตกัมมะใน ทตฺวๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห ภตฺตทกฺกจฺจปรีโยสฺสฺน กาล-
 สัถตฺมึใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ อิทํ วิเสสฺนฺของ อคฺคฺทานํๆ สุทฺทกัตฺตฺนใน สัวตฺตตฺตๆ
 อาชยฺตบทกัตฺตฺวจาก มม สามีสัมพันธะใน อคฺคฺทานํ อคฺคฺคฺมฺมฺสฺส จัณฺฐีอวุตตกัมมะ
 ใน ปฏฺกเวธย สพฺพปจฺมํ กิริยาวิเสสฺนฺใน ปฏฺกเวธยๆ สัมปทานใน สัวตฺตตฺต” อิติศัพฺท
 อากาเรใน อาห ๕

๑๐๕. สตุถา “เอวํ โหตุติ อนุโมทนํ อกาสิ ๕

สตุถา “เอวํ (ตยา ปตฺถิตปตฺถนา) โหตุติ อนุโมทนํ อกาสิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา อกาสิ ได้ทรงกระทำแล้ว อนุโมทนํ ซึ่งการอนุโมทนา อิติ ว่า
 “เอวํ (ตยา ปตฺถิตปตฺถนา) อ.ความปรารถนา อันท่าน ปรารถนาแล้ว อย่างนี้ โหตุ
 จงสำเร็จ” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาได้ทรงทำอนุโมทนาว่า “ความปรารถนาที่ท่านปรารถนาแล้วอย่างนี้ ของจริงเกิด”

สตถา สุทธกัตตาใน อกาลิๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก “ปตฺถิตปตฺถนา สุทธกัตตาใน โหตฺถๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก เหว กิริยาวิเสสนะใน ปตฺถิต- ตยา อนภิตกัตตาใน ปตฺถิต-” อิตฺตฺพทฺ สฺรฺปะใน อนุโมทนาๆ อวุตตกัมมะใน อกาลิ ๫

๑๐๖. โส เขตตํ คนฺตฺวา โอลเณโต สกลเขตเต กณฺณิกาพฺทฺเรหิ วิย สาลิสฺเสหิ สญฺจนฺนํ ทิสฺวา ปญฺจวิธํ ปิตฺตี ปฏฺฐิลภิตฺวา “ลาภา วต เมติ จินฺเตตฺวา ปุฏฺฐกาเล ปุฏฺฐคฺคํ นาม อทาสิ, คามวาสีหิ สทฺธิ อคฺคสฺสฺสทานํ นาม อทาสิ, ลายเน ลายนคฺคํ, เวณิกรเณ เวณิคฺคํ, กลาปาที่สุ กลาปคฺคํ ขลคฺคํ ภณฺทคฺคํ โกฏฺฐคฺคฺนฺติ เหว เอกสฺสฺเส นว วาเร อคฺคทานํ อทาสิ ๫

โส (จุลฺลกาโล) เขตตํ คนฺตฺวา โอลเณโต สกลเขตเต กณฺณิกาพฺทฺเรหิ วิย สาลิสฺเสหิ สญฺจนฺนํ (เขตตํ) ทิสฺวา ปญฺจวิธํ ปิตฺตี ปฏฺฐิลภิตฺวา “ลาภา วต เมติ จินฺเตตฺวา ปุฏฺฐกาเล ปุฏฺฐคฺคํ นาม (ทานํ) อทาสิ, คามวาสีหิ (ชเนหิ) สทฺธิ อคฺคสฺสฺสทานํ นาม อทาสิ, ลายเน ลายนคฺคํ (ทานํ อทาสิ), เวณิกรเณ เวณิคฺคํ (ทานํ อทาสิ), กลาปาที่สุ (กาเลสฺ) กลาปคฺคํ (ทานํ) ขลคฺคํ (ทานํ) ภณฺทคฺคํ (ทานํ) โกฏฺฐคฺคํ (ทานํ อทาสิ) อิติ เหว เอกสฺสฺเส นว วาเร อคฺคทานํ อทาสิ ๫

โส (จุลฺลกาโล) อ.จุลกาลนํ คนฺตฺวา ไปแล้ว เขตตํ สฺนฺนา โอลเณโต แลดูอยู่ ทิสฺวา เห็นแล้ว (เขตตํ) ซึ่งนา สญฺจนฺนํ อันดารดาษแล้ว สาลิสฺเสหิ ด้วยรวงแห่ง ข้าวสาลี ท. กณฺณิกาพฺทฺเรหิ วิย อันราวกะว่าถูกผูกแล้วเป็นช่อ สกลเขตเต ในนา ทั้งสิ้น ปฏฺฐิลภิตฺวา ได้เฉพาะแล้ว ปิตฺตี ซึ่งปิตฺติ ปญฺจวิธํ อันมีอย่างห้า จินฺเตตฺวา คิดแล้ว อิติ ว่า “ลาภา วต อ.ลาภ ท. หนอ เม ของเรา” อิติ ดั่งนี้ อทาสิ ได้ถวายแล้ว (ทานํ) ซึ่งทาน ปุฏฺฐคฺคํ นาม ชื่อว่าอันเลิศในเพราะข้าวเม่า ปุฏฺฐกาเล ในกาลแห่ง ข้าวเม่า, อทาสิ ได้ถวายแล้ว อคฺคสฺสฺสทานํ นาม ชื่อ ซึ่งทานในเพราะข้าวกล้า อันเลิศ สทฺธิ กับ (ชเนหิ) ด้วยชน ท. คามวาสีหิ ผู้อยู่ในหมู่บ้านโดยปกติ, (อทาสิ) ได้ถวายแล้ว (ทานํ) ซึ่งทาน ลายนคฺคํ อันเลิศในเพราะการเกี่ยว ลายเน ในกาล

เป็นที่เกี่ยว, (อทาสี) ได้ถวายแล้ว (ทาน) ซึ่งทาน เวณิคุคฺ อันเลิศในเพราะการกระทำซึ่งชนะเหน็ด เวณิกรณ ในกาลเป็นที่กระทำซึ่งชนะเหน็ด, (อทาสี) ได้ถวายแล้ว (ทาน) ซึ่งทาน กลาปคุคฺ อันเลิศในเพราะการกระทำให้เป็นพอน (ทาน) ซึ่งทาน ขลคุคฺ อันเลิศในเพราะลาน (ทาน) ซึ่งทาน ภณฺทคุคฺ อันเลิศในเพราะลอม (ทาน) ซึ่งทาน โกฎฺจคุคฺ อันเลิศในเพราะฉาง กลาปาทีสุ (กาเลสฺ) ในกาล ท. มีกาลเป็นที่กระทำให้เป็นพอนเป็นต้น อทาสี ได้ถวายแล้ว อคฺคทาน ซึ่งทานอันเลิศ วาเร ลินฺ วาระ ท. นว แก้ว เอกสฺสเส ในเพราะข้าวกล้าหนึ่ง เอว อย่างนี้ อิติ ด้วยประการฉะนี้ ๆ

จุลกกาลนั้นไปนาแลดู(ข้าวกล้า) เห็นนาที่จารดาษไปด้วยรวงข้าวสาสีทั้งหลายเหมือนถูกผูกกันเป็นช่อในนาทั้งสิ้น ได้ปีติ ๕ ประการ คิดว่า “ลามทั้งหลายของเราหนอ” แล้วได้ถวายทานชื่อว่าอันเลิศในเพราะข้าวแม่ ในกาลข้าวแม่ ได้ถวายชื่อว่าทานในเพราะข้าวกล้าอันเลิศพร้อมกับพวกชาวบ้าน ได้ถวายทานอันเลิศในเพราะการเกี่ยว ในกาลเป็นที่เกี่ยว, ได้ถวายทานอันเลิศในเพราะการทำชนะเหน็ด ในกาลเป็นที่ทำชนะเหน็ด, ได้ถวายทานอันเลิศในเพราะทำให้เป็นพอน อันเลิศในเพราะลาน อันเลิศในเพราะลอม อันเลิศในเพราะฉาง ในกาลทั้งหลายมีทำให้เป็นพอนเป็นต้น ได้ถวายทานอันเลิศ ๙ ครั้ง ในเพราะข้าวกล้าครั้งหนึ่งอย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้

โส วิเสสณะของ จุลลกาลโล ๆ สุทฺธกัตตาใน อทาสี ๆ หกบท อาชยาตบทกัตตฺวาจากเขตต์ สัมปาปฺณียกัมมะใน คนฺตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอโลเกนฺโต ๆ อพฺพันฺตรกิริยาของ จุลลกาลโล สกฺลเขตฺเต ๆ วิสยาธาระใน ทิสฺวา กณฺณิกาพฺทฺเชหิ อุปฺมาวิเสสณะของ สาลิสฺเสหิ วิยศัพท์ อุปฺมาโชตกะเข้ากับ กณฺณิกาพฺทฺเชหิ สญฺจนฺน วิเสสณะของเขตต์ ๆ อวฺตตกัมมะใน ทิสฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปฏฺฐิลภิตฺวา ปณฺจวิธ วิเสสณะของปีตี ๆ อวฺตตกัมมะใน ปฏฺฐิลภิตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “ลาม่า ลิงคัตตะวตศัพท์ อัจฉริยัตตะ เม สามีสัมพันธะใน ลาม่า” อิติศัพท์ อาการะใน จินฺเตตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสี ปุฏฺกกาเล กาลสฺตตมฺมีใน อทาสี นามศัพท์ สญฺญาโชตกะเข้ากับ ปุฏฺกคุคฺ ๆ วิเสสณะของ ทาน ๆ อวฺตตกัมมะใน อทาสี, ความวาสีหิ วิเสสณะของชเนหิ ๆ สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺฐี ๆ กิริยาสมวายะใน อทาสี นามศัพท์ สญฺญาโชตกะเข้ากับ อคฺคสฺสสุทาน ๆ อวฺตตกัมมะใน อทาสี, ลายเน กาลสฺตตมฺมีใน อทาสี ลายนคุคฺ

วิเสสณะของ ทาน่๓ อวุตตกั้มมะใน อทาสี, เวณิกรเณ กาลสัตตมีใน อทาสี เวณิคุค้
 วิเสสณะของ ทาน่๓ อวุตตกั้มมะใน อทาสี, กลาปาทีสุ วิเสสณะของ กาลเสสุ๓ กาลสัตตมี
 ใน อทาสี กลาปคุค้ วิเสสณะของ ทาน่๓ อวุตตกั้มมะใน อทาสี ชลคุค้ วิเสสณะของ
 ทาน่๓ อวุตตกั้มมะใน อทาสี ภณ๓คุค้ วิเสสณะของ ทาน่๓ อวุตตกั้มมะใน อทาสี
 โกฎจคุค้ วิเสสณะของ ทาน่๓ อวุตตกั้มมะใน อทาสี อิติศัพ๓ ปการัตถะ เอว้ กิริยา-
 วิเสสณะใน อทาสี เอกสเส นิมิตตสัตตมีใน อทาสี นว วิเสสณะของ วาเร๓ อัจจันต-
 สังโยคะใน อทาสี อคคทาน่ อวุตตกั้มมะใน อทาสี ๫

๑๐๗. ตสฺส สพฺเพสุ วาเรสุ คหิตคหิตฎฺฐานั ปรีปฺริ ๫

ตสฺส (สสฺสสฺส จุลลกาเลน) สพฺเพสุ วาเรสุ คหิตคหิตฎฺฐานั ปรีปฺริ ๫

ตสฺส (สสฺสสฺส จุลลกาเลน) คหิตคหิตฎฺฐานั อ.ที แห่งข้าวกล้านั้น เป็นของ
 อันจุลกกาลทั้งถือเอาแล้วทั้งถือเอาแล้ว **วาเรสุ** ในวาระท. **สพฺเพสุ** ทั้งปวง **ปรีปฺริ**
 เต็มรอบแล้ว ๫

ทีของข้าวกล้านั้นที่จุลกกาลทั้งถือเอาแล้วทั้งถือเอาแล้วในทุกๆ ครั้ง บริบูรณ์แล้ว

คหิตคหิตฎฺฐานั สุททกัตตานิ ปรีปฺริ๓ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะของ
 สสฺสสฺส๓ สามีสัมพันธะใน คหิตคหิตฎฺฐานั จุลลกาเลน อนภิทกัตตานิ คหิตคหิต-
 สพฺเพสุ วิเสสณะของ วาเรสุ๓ กาลสัตตมีใน คหิตคหิตฎฺฐานั ๫

๑๐๘. สสฺสั อติเรกั อฎฺฐานสมปฺนุหนั อโหสิ ๫

สสฺสั อ.ข้าวกล้า **อติเรกั** เป็นข้าวกล้าอันยั้ง **อฎฺฐานสมปฺนุหนั** เป็นข้าวกล้าถึงพร้อม
 ด้วยการตั้งขึ้น **อโหสิ** ได้เป็นแล้ว ๫

ข้าวกล้า ได้เป็นข้าวกล้าสมบูรณ์อย่างยิ่งตั้งขึ้นแล้ว

สสฺสั สุททกัตตานิ อโหสิ๓ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อติเรกั กัตี อฎฺฐานสมปฺนุหนั กัตี
 วิกติกัตตานิ อโหสิ ๫

๑๐๙. ฅมโม่ นามเอส อตุตตานัน รกขนุตฺติ รกขติ ฯ

ฅมโม่ นาม เอส อตุตตานัน รกขนุตฺติ (ปุกุคฺล) รกขติ ฯ

เอส ฅมโม่ นาม ชื่อ อ.ธรรมนัน รกขติ ย่อมรักษา (ปุกุคฺล) ซึ่งบุคคล รกขนุตฺติ ผู้รักษาอยู่ อตุตตานัน ซึ่งตน ฯ

ธรรมดว่าธรรมนัน ย่อมรักษาบุคคลที่รักษาตนอยู่

เอส วิเสสนะของ ฅมโม่ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ฅมโม่ ๆ สุกทกัตตาใน รกขติ ๆ อาชยาตบทกัตตวจก อตุตตานัน อวุตตกัมมะใน รกขนุตฺติ ๆ วิเสสนะของ ปุกุคฺล ๆ อวุตตกัมมะใน รกขติ ฯ

๑๑๐.

ฅมโม่ หเว รกขติ ฅมฺมจาริ

ฅมโม่ สุกฺกณฺโณ สุขมาวหาติ

เอสานิสฺโส ฅมฺเม สุกฺกณฺเณ

น ทุกุคฺติ คจฺจติ ฅมฺมจาริติ ฯ

ฅมโม่ หเว รกขติ ฅมฺมจาริ (ปุกุคฺล)

ฅมโม่ (ปุกุคฺเลน) สุกฺกณฺโณ สุข มาวหาติ

เอส อานิสฺโส ฅมฺเม (ปุกุคฺเลน) สุกฺกณฺเณ (อานิสฺโส โหติ)

น ทุกุคฺติ คจฺจติ ฅมฺมจาริ (ปุกุคฺโล)” อิติ ฯ

ฅมโม่ หเว อ.ธรรมแล รกขติ ย่อมรักษา ฅมฺมจาริ (ปุกุคฺล)

ซึ่งบุคคล ผู้ประพฤติซึ่งธรรมโดยปกติ, ฅมโม่ อ.ธรรม

(ปุกุคฺเลน) สุกฺกณฺโณ อัน- อันบุคคล ประพฤติดีแล้ว อวหาติ

ย่อมนำมา สุข ซึ่งความสุข, เอส อานิสฺโส อ.อานิสงส์

นัน (อานิสฺโส) เป็นอานิสงส์ ฅมฺเม ในธรรม (ปุกุคฺเลน)

สุกฺกณฺเณ อัน- อันบุคคล ประพฤติดีแล้ว (โหติ) ย่อมเป็น,

ฅมฺมจาริ (ปุกุคฺโล) อ.บุคคล ผู้ประพฤติซึ่งธรรมโดยปกติ น

คจฺจติ จะไม่ไป ทุกุคฺติ สุกุคฺติ” อิติ ดังนี้แล ฯ

ธรรมแล ย่อมรักษาบุคคลผู้ประพฤติธรรมโดยปกติ, ธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว ย่อมนำความสุขมาให้, นั้นเป็นอาณิสสในธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้ว, บุคคลผู้ประพฤติธรรมโดยปกติจะไม่ไปทุกติ ดังนี้แล

ธมฺโม สุทฺธกัตฺตาใน รกฺขติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก หเว ปท-
ปุรณํ ธมฺมจารี วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ อวุตตกัมฺมะใน รกฺขติ,
ธมฺโม สุทฺธกัตฺตาใน อวาทติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ปุคฺคเลน
อนภิตกัตฺตาใน สุจฺฉินฺณํฯ วิเสสณะของ ธมฺโม สุขํ อวุตต-
กัมฺมะใน อวาทติ, เอโส วิเสสณะของ อาณิสฺสโสฯ สุทฺธกัตฺตา
ใน โหติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก ธมฺเม วิสยาธาระใน อาณิสฺโส
ปุคฺคเลน อนภิตกัตฺตาใน สุจฺฉินฺณํฯ วิเสสณะของ ธมฺเม
อาณิสฺโส วิทิตกัตฺตาใน โหติ, ธมฺมจารี วิเสสณะของ ปุคฺคโลฯ
สุทฺธกัตฺตาใน คจฺจติฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก นคัปฺทํ ปฏฺิเสระ
ใน คจฺจติ ทุคฺคตํ สัมปาปฺณียกัมฺมะใน คจฺจติ” อิติคัปฺทํ
สมาปนะ ฯ

๑๑๑. เอมเมว วิปสฺสิสฺสมฺมาสมฺพุทฺธกาเล อคฺคธมฺมํ ปจฺมํ ปฏฺิวิชฺฉิตฺตํ ปตฺเถนโต นว
อคฺคทานานิ อทาสิ ฯ

(อญฺญาโกณฺหญฺโณ) เอมเมว วิปสฺสิสฺสมฺมาสมฺพุทฺธกาเล อคฺคธมฺมํ ปจฺมํ ปฏฺิวิชฺฉิตฺตํ
ปตฺเถนโต นว อคฺคทานานิ อทาสิ ฯ

(อญฺญาโกณฺหญฺโณ) อ.อัญฺญาโกณฺหญฺญะ ปตฺเถนโต ปรรณายอยู่ ปฏฺิวิชฺฉิตฺตํ
เพื่ออันแทงตลอด อคฺคธมฺมํ ซึ่งธรรมอันเลิศ ปจฺมํ ก่อน อทาสิ ได้ถวายเป็นแล้ว อคฺค-
ทานานิ ซึ่งทานอันเลิศ ท. นว แก้ว วิปสฺสิสฺสมฺมาสมฺพุทฺธกาเล ในกาลแห่งพระ
สัมมาสัมพุทฺธเจ้าพระนามว่าวิปสฺสี เอว เอม อย่างนี้นั่นเทียว ฯ

อัญฺญาโกณฺหญฺญะปรารณนาเพื่อจะแทงตลอดธรรมที่เลิศก่อน ได้ถวายเป็นทานที่เลิศทั้ง
หลาย ๙ ครั้ง ในกาลพระสัมมาสัมพุทฺธเจ้าพระนามว่าวิปสฺสี อย่างนี้นั่นแหละ

อัญญาโกณฑลญโณ สุทรกัตตานิ อทาสีๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวคัพท์ อวธารณะ
เข้ากับ เอว็ๆ กิริยาวิเสสณะใน อทาสี วิปลสิสมมมาสุมพุททกาเล กาลสัตตมีใน
อทาสี อคฺคธมฺมํ อวุตตกัมมะใน ปฏิวิชฺฌิตุํ ปจฺมํ กิริยาวิเสสณะใน ปฏิวิชฺฌิตุํๆ ตุมัตถ-
สัมปทานใน ปตฺถเนโตๆ อปัณฺนตรกิริยาของ อัญญาโกณฑลญโณ นว วิเสสณะของ
อคฺคทานานีๆ อวุตตกัมมะใน อทาสี ๕

๑๑๒. อิตฺโต สตฺสทฺสสฺสกปฺปมตฺถเก ปน หังสวตีนคเร ปทุมุตฺตรพุทฺทกาเลปิ สตฺตทาหิ
มหาทานิ ทตฺวา ตสฺส ภควโต ปาทุมฺมูเล นิปชฺชิตฺวา อคฺคธมฺมสฺส ปจฺมํ
ปฏิวิชฺฌนตฺถเมว ปตฺถนํ จเปสิ ๕

(อัญญาโกณฑลญโณ) อิตฺโต (ภทฺทกปฺปโต) สตฺสทฺสสฺสกปฺปมตฺถเก ปน หังสวตีนคเร ปทุมุตฺตร-
พุทฺทกาเลปิ สตฺตทาหิ มหาทานิ ทตฺวา ตสฺส ภควโต ปาทุมฺมูเล นิปชฺชิตฺวา อคฺคธมฺมสฺส ปจฺมํ
ปฏิวิชฺฌนตฺถเมว ปตฺถนํ จเปสิ ๕

ปน อหนึ่ง (อัญญาโกณฑลญโณ) อ.อัญญาโกณฑลญญะ ทตฺวา ถวายแล้ว มหาทานิ
ซึ่งทานอันใหญ่ สตฺตทาหิ ตลอดวันเจ็ด นิปชฺชิตฺวา หมอบลงแล้ว ปาทุมฺมูเล ณ ที่
ใกล้แห่งพระบาท ตสฺส ภควโต ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น จเปสิ ตั้งไว้แล้ว
ปตฺถนํ ซึ่งความปรารถนา ปฏิวิชฺฌนตฺถํ เหว เพื่ออันแทงตลอด อคฺคธมฺมสฺส ซึ่ง
ธรรมอันเลิศ ปจฺมํ กอนั้นเทียว ปทุมุตฺตรพุทฺทกาเลปิ แม้นในกาลแห่งพระพุทธเจ้า
พระนามว่าปทุมุตฺตระ หังสวตีนคเร ในเมืองชื่อว่าหงสาวดี สตฺสทฺสสฺสกปฺปมตฺถเก
ในที่สุดแห่งกับแสนหนึ่ง อิตฺโต (ภทฺทกปฺปโต) แต่ภักทรกับนี้ ๕

อหนึ่ง แม้นในกาลแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตฺตระ ในเมืองหงสาวดี ในที่สุดแห่ง
แสนกับแต่ภักทรกับนี้ อัญญาโกณฑลญญะถวายทานใหญ่ตลอด ๗ วัน แล้วหมอบลง ณ
ที่ใกล้พระบาทของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ตั้งความปรารถนาเพื่อจะแทงตลอด
ธรรมอันเลิศกอนั้นแหละ

ปนคัพท์ สัมปิณฺชนันตฺถะ อัญญาโกณฑลญโณ สุทรกัตตานิ จเปสิๆ อาชยาตบท-
กัตตุวจาก อิตฺโต วิเสสณะของ ภทฺทกปฺปโตๆ อปาทานใน สตฺสทฺสสฺสกปฺปมตฺถเกๆ
กาลสัตตมีใน ปทุมุตฺตรพุทฺทกาเล หังสวตีนคเร วิสยาธาระใน ปทุมุตฺตรพุทฺทกาเล

อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากัปป ปุทฺถมุตฺตรพุทฺธกาเลจฺจ กาลสัตฺตมึใน จเปสิ สุตฺตาหํ
 อัจจันตสังโยคะใน จเปสิ มหาทานํ อวุตตกัมมะใน ทตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 นิปฺพชิตฺวา ตสฺส วิเสสณะของ ภควโตจฺจ สามีสัมพันธะใน ปาทมฺมูเลจฺจ วิสยาธาระใน
 นิปฺพชิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน จเปสิ อคฺคธมฺมสฺส ฉัฏฐีอวุตตกัมมะใน ปฏฺวิวิชฺฌนตฺถํ
 ปจฺมํ กิริยาวิเสสณะใน ปฏฺวิวิชฺฌนตฺถํ เอวคัศฺพํ อวธารณะเข้ากัปป ปฏฺวิวิชฺฌนตฺถํ
 สัมปทานใน จเปสิ ปตฺถนํ อวุตตกัมมะใน จเปสิ ฯ

๑๑๓. อิติ อิมินา ปตฺถิตเมว มยา ทินฺนํ, นาหํ มุขํ โอลิเกตฺวา เทมีติ ฯ

อิติ อิมินา (อญฺญาโกณฺทญฺเณน) ปตฺถิตํ เอว (ผลํ) มยา ทินฺนํ, น อหํ มุขํ โอลิเกตฺวา
 เทมีติ (อาห) ฯ (อาห แปลในข้อ ๙๕)

ผลํ อ.ผล อิมินา (อญฺญาโกณฺทญฺเณน) ปตฺถิตํ เอว อัน- อันอัญญาโกณทัญญะนี้
 ปรารธนาแล้วนั้นเทียว มยา อันเรา ทินฺนํ ให้แล้ว อิติ ด้วยประการฉะนี้, อหํ อ.เรา
 โอลิเกตฺวา แลดูแล้ว มุขํ ซึ่งหน้า เทมิ ย่อมให้ น หามิได้” อิติ ดังนี้ ฯ

ผลที่อัญญาโกณทัญญะนี้ปรารธนาแล้วนั้นแหละ เราให้แล้ว ด้วยประการฉะนี้, เรา
 แลดูหน้า ย่อมให้ หามิได้” ดังนี้

เอวคัศฺพํ อวธารณะเข้ากัปป ปตฺถิตํจฺจ วิเสสณะของ ผลํจฺจ วุตตกัมมะใน ทินฺนํจฺจ กิตฺตบ-
 กัมมวาทก อิตีศัพทํ ปการัตถะ อิมินา วิเสสณะของ อญฺญาโกณฺทญฺเณนจฺจ อนภินิหิต-
 กัตตทาใน ปตฺถิตํ มยา อนภินิหิตกัตตทาใน ทินฺนํ, อหํ สุตฺรกัตตทาใน เทมิจฺจ อาชยาตบ-
 กัตตฺวาจก นคัศฺพํ ปฏฺวิเสธนัตถะ มุขํ อวุตตกัมมะใน โอลิเกตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน
 เทมิ” อิตีศัพทํ อากาเรใน อาห ฯ

๑๑๔. “ยสฺสกุลปฺตฺตปฺปมุขา ปณฺจปณฺณาส ชนา ก็ กมฺมํ กรีสุ ภาเนเตติ ฯ

(ภิกฺขุ) “ยสฺสกุลปฺตฺตปฺปมุขา ปณฺจปณฺณาส ชนา ก็ กมฺมํ กรีสุ ภาเนเตติ (ปุจฺฉิสฺสุ) ฯ

(ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. (ปุจฺฉิสฺสุ) ทูลถามแล้ว อิติ ว่า “ภาเนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชนา
 อ.ชน ท. ปณฺจปณฺณาส ห้าสิบห้าคน ยสฺสกุลปฺตฺตปฺปมุขา ผู้มีกุลบุตรชื่อว่า यसะ
 เป็นประมุข กรีสุ กระทำแล้ว ก็ กมฺมํ ซึ่งกรรมอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกชน ๕๕ คน มียสกุลบุตรเป็นประมุข พวกนี้ทำกรรมอะไร”

ภิกษุ สุทนต์ถามใน ปัจจุบัน ๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนํ ยสกุลปุตฺตป-
ปมุขา กิตฺติ ปญฺจปญฺญาส กิตฺติ วิเสสหนะของ ชนา ๆ สุทนต์ถามใน กรีสฺสุ ๆ อาชยตบท
กัตตฺวาจก กิ วิเสสหนะของ กมฺมมฺ ๆ อวุตตกัมมะใน กรีสฺสุ” อิติศัพฺพํ อากาละใน ปัจจุบัน ๆ

๑๑๕. “เอเตปิ เอกสฺส พุทฺธสฺส สนฺติเก อรหตฺตํ ปตฺเถนฺตา พหุํ ปุญฺญกมฺมํ กตฺวา,
อปรภาเค อนุปฺปนฺเน พุทฺเธ, สหายกา หุตฺวา วคฺคพฺนฺเรน ปุญฺญานิ กโรนฺตา
อนาถสรีรานิ ปฏฺิซคฺคฺนฺตา วิจฺริสฺสุ ฯ (เปิดข้อ ๑๒๘)

(ภควา) “เอเตปิ (ชนา) เอกสฺส พุทฺธสฺส สนฺติเก อรหตฺตํ ปตฺเถนฺตา พหุํ ปุญฺญกมฺมํ กตฺวา,
อปรภาเค อนุปฺปนฺเน พุทฺเธ, สหายกา หุตฺวา วคฺคพฺนฺเรน ปุญฺญานิ กโรนฺตา อนาถสรีรานิ
ปฏฺิซคฺคฺนฺตา วิจฺริสฺสุ ฯ

(ภควา) อ.พระผู้มีพระภาค (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “เอเตปิ (ชนา) อ.ชน ท. แม้
เหล่านั้น ปตฺเถนฺตา ปรารธนาอยู่ อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สนฺติเก
ในสำนัก พุทฺธสฺส ของพระพุทฺธเจ้า เอกสฺส พระองค์หนึ่ง กตฺวา กระทำแล้ว ปุญฺญ-
กมฺมํ ซึ่งกรรมอันเป็นบุญ พหุํ มาก, อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก พุทฺเธ
ครั้นเมื่อพระพุทฺธเจ้า อนุปฺปนฺเน ไม่เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว, สหายกา เป็นสหายกัน หุตฺวา
เป็นแล้ว กโรนฺตา กระทำอยู่ ปุญฺญานิ ซึ่งบุญ ท. วคฺคพฺนฺเรน ด้วยการผูกกัน
เป็นพวก ปฏฺิซคฺคฺนฺตา วิจฺริสฺสุ เทียวปฏิบัติอยู่แล้ว อนาถสรีรานิ ซึ่งสรีระอันไม่มี
ที่พึ่ง ท. ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พวกชนแม่เหล่านั้นปรารธนาความเป็นพระอรหันต์ในสำนัก
ของพระพุทฺธเจ้าพระองค์หนึ่ง ทำบุญกรรมจำนวนมาก, ในกาลต่อมา เมื่อพระพุทฺธเจ้า
ยังไม่เสด็จอุบัติขึ้น, เป็นเพื่อนกัน รวมตัวกันทำบุญทั้งหลาย เทียวปฏิบัติร้าง(ซากศพ)
ที่ไม่มีญาติ

ภควา สุทนต์ถามใน อาห ๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก “อปีศัพฺพํ อเปกขัตถะเข้ากับ
เอเต ๆ วิเสสหนะของ ชนา ๆ สุทนต์ถามใน วิจฺริสฺสุ ๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก เอกสฺส

วิเสสณะของ พุทฺธสฺสฯ สามีสัมพันธะใน สนฺตฺเกฯ วิสยาธาระใน ปตฺถเนตฺตา อรหฺตฺตํ
 สัมปาปฺณียกัมมะใน ปตฺถเนตฺตาฯ อัมภันฺตรกิริยาของ ชนา พหุ วิเสสณะของ
 ปุณฺณกมฺมิงฯ อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา, อปรภาเค กาลสฺตตฺมึ
 ใน อนุปฺปนฺเน พุทฺเฏ ลักขณะใน อนุปฺปนฺเนฯ ลักขณกิริยา, สหายกา วิกตฺกตฺตา
 ใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กโรฺนฺตา วกฺคพฺนฺเชน ภาวะใน กโรฺนฺตา ปุณฺณานิ
 อวุตตกัมมะใน กโรฺนฺตาฯ อัมภันฺตรกิริยาของ ชนา อนาคตสรีรานิ อวุตตกัมมะใน
 ปฏิชฺคฺคฺนฺตาฯ อัมภันฺตรกิริยาของ ชนา ฯ

.....

๑๑๖. เต เอกทิวสํ สคฺพฺภํ อิตฺถึ กาลกตํ ทิสฺวา “ฉาเปสฺสามาติ สฺसानํ หรีสุ ฯ
 เต (ชนา) เอกทิวสํ สคฺพฺภํ อิตฺถึ กาลกตํ ทิสฺวา “(มยํ สรีรํ) ฉาเปสฺสามาติ (มนฺเตตฺวา)
 สฺसानํ หรีสุ ฯ

เอกทิวสํ ในวันหนึ่ง เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ทิสฺวา เห็นแล้ว อิตฺถึ ซึ่งหญิง
 สคฺพฺภํ ผู้เป็นไปกับด้วยกรรม กาลกตํ ผู้มีกาละอันกระทำแล้ว (มนฺเตตฺวา) ปรึชชา
 กันแล้ว อิติ ว่า “(มยํ) อ.เรา ท. (สรีรํ) ยังสรีระ ฉาเปสฺสาม จักให้ใหม่” อิติ ดังนี้
 หรีสุ นำไปแล้ว สฺसानํ สู้ป่าช้า ฯ

ในวันหนึ่ง พวกชนเหล่านั้นเห็นหญิงมีกรรมที่ได้เสียชีวิตลง จึงปรึชชากันว่า “พวกเรา
 จักเผา” ดังนี้ แล้วก็นำไปยังป่าช้า

เอกทิวสํ หุตฺติยากาลสฺตตฺมึใน หรีสุ เต วิเสสณะของ ชนาฯ สฺสุทฺธกตฺตาใน หรีสุฯ อาชยาต-
 บทกตฺตฺวาจาก สคฺพฺภํ กิตฺติ กาลกตํ กิตฺติ วิเสสณะของ อิตฺถึฯ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน มนฺเตตฺวา “มยํ เหตุกตฺตาใน ฉาเปสฺสามฯ อาชยาตบทยเหตุ-
 กตฺตฺวาจาก สรีรํ การิตกัมมะใน ฉาเปสฺสาม” อิตฺตฺัพพ อากาเรใน มนฺเตตฺวาฯ ปุพฺพ-
 กาลกิริยาใน หรีสุ สฺसानํ สัมปาปฺณียกัมมะใน หรีสุ ฯ

.....

๑๑๗. เตสุ ปณฺจ ชเน “ตฺมุเห ฉาเปธฺวาติ สฺसानเ จเปตฺวา เสสา คามํ ปวิฏฺฐา ฯ
 เตสุ (ชเนสุ) ปณฺจ ชเน “ตฺมุเห (สรีรํ) ฉาเปธฺวาติ (วจเนน) สฺसानเ จเปตฺวา เสสา (ชนา)
 คามํ ปวิฏฺฐา ฯ

เสสา (ชนา) อ.ชน ท. ที่เหลือ จเปตวา เว้น เตสุ (ชเนส) ปญจ ชเน ซึ่ง- ในชน ท. เหล่านั้นหนา -ชน ท. ห้า สุสาเน ในป่าช้า (วจน) ด้วยคำ อิติ ว่า “ตุมเห อ.ท่าน ท. (สรี) ยังสรีระ ฌาเปถ จงให้ใหม่” อิติ ดังนี้ ปวิฏจา เข้าไปแล้ว คาม สู่หมู่บ้าน ฯ

ในบรรดาชนเหล่านั้น เว้นชน ๕ คนไว้ในป่าช้า ด้วยคำว่า “พวกท่านจงเผา(ศพ)” ดังนี้ แล้วพวกชนที่เหลือก็เข้าไปยังหมู่บ้าน

เสสา วิเสสนะของ ชนาฯ สุทธกัตตาใน ปวิฏจาฯ กิตตบทกัตตวาจก เตสุ วิเสสนะของ ชเนสุฯ นิทธารณะใน ปญจ ชเน ปญจ วิเสสนะของ ชเนฯ นิทธารณียะและอวุตต- กัมมะใน จเปตวา “ตุมเห เหตุกัตตาใน ฌาเปถฯ อาชยาตบทเหตุกัตตวาจก สรีร การิตกัมมะใน ฌาเปถ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจนนฯ ภาระใน จเปตวา สุสาเน วิสยา- ธาระใน จเปตวาฯ วิเสสนะของ ชนา คาม สัมปาปุณียกัมมะใน ปวิฏจา ฯ

๑๑๘. ยสหารโก ตํ สรีรํ สุเลหิ วิชฌิตวา ปริวตเตตวา ปริวตเตตวา ฌาเปนโต อสุกสณณํ ปฎิลลิกิ ฯ

ยสหารโก ตํ สรีรํ สุเลหิ วิชฌิตวา (ตํ สรีรํ) ปริวตเตตวา ปริวตเตตวา ฌาเปนโต อสุกสณณํ ปฎิลลิกิ ฯ

ยสหารโก อ.เด็กหนุ่มชื่อว่ายสะ วิชฌิตวา แทงแล้ว ตํ สรีรํ ซึ่งสรีระนั้น สุเลหิ ด้วย หลาว ท. (ตํ สรีรํ) ยังสรีระนั้น ปริวตเตตวา ให้เป็นไปรอบแล้ว ปริวตเตตวา ให้ เป็นไปรอบแล้ว ฌาเปนโต ให้ใหม่อยู่ ปฎิลลิกิ ได้เฉพาะแล้ว อสุกสณณํ ซึ่งความ สำคัญว่าเป็นอสุกะ ฯ

เด็กหนุ่มชื่อว่ายสะใช้หลาวทั้งหลายแทงสรีระนั้น พลิกกลับไปกลับมาเผาอยู่ กลับได้ อสุกสัญญา

ยสหารโก สุทธกัตตาใน ปฎิลลิกิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก ตํ วิเสสนะของ สรีรํฯ อวุตตกัมมะใน วิชฌิตวา สุเลหิ ภาระใน วิชฌิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปริวตเตตวา ตํ วิเสสนะของ สรีรํฯ การิตกัมมะใน ปริวตเตตวาฯ สองบท สมานกาลกิริยาใน ฌาเปนโตฯ อัมภันตริกิริยาของ ยสหารโก อสุกสณณํ อวุตตกัมมะใน ปฎิลลิกิ ฯ

๑๑๙. อิตเรสปิ จตุน्हุ ชนานํ “ปสฺสท โภ อิมํ สรীরํ ตตฺถ ตตฺถ วิทฺฐสฺสจฺมมํ กพรโครูปํ
วีย อสุจํ ทุคฺคณฺฐํ ปฏิกฺกุลนฺติ ทสฺเสสิ ๕

(ยโส) อิตเรสปิ จตุน्हุ ชนานํ “(ตุมฺเห) ปสฺสท โภ อิมํ สรীরํ ตตฺถ ตตฺถ (จําเน) วิทฺฐสฺสจฺมมํ
กพรโครูปํ วีย อสุจํ ทุคฺคณฺฐํ ปฏิกฺกุลนฺติ (วจฺเนน) ทสฺเสสิ ๕

(ยโส) อ.ยสะ ทสฺเสสิ แสดงแล้ว ชนานํ แก่ชน ท. จตุน्हุํ สี่ อิตเรสปิ แม้นอกนี้
(วจฺเนน) ด้วยคำ อิติ ว่า “โภ ตูก่อนท่านผู้เจริญ ท. (ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. ปสฺสท จง
ดู อิมํ สรীরํ ซึ่งสรীরนี้ วิทฺฐสฺสจฺมมํ มีหนังสือไฟขจัดแล้ว ตตฺถ ตตฺถ (จําเน) ในที่
นั้นๆ กพรโครูปํ วีย ราวกะ แม่โคต่าง อสุจํ อันไม่สะอาด ทุคฺคณฺฐํ อันมีกลิ่นเหม็น
ปฏิกฺกุลํ อันปฏิกุล” อิติ ดังนี้ ๕

ยสแสดงแก่พวกชน ๔ คนแม้นอกนี้ด้วยคำว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลาย
จงดูร่างนี้ที่มีหนังสือไฟขจัดแล้วในที่นั้นๆ ดูแม่โคต่าง ไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็น อัน
ปฏิกุลเกิด”

ยโส สุทฺธกัตฺตาโน ทสฺเสสิ ๕ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อปิศัพฺทํ อเปกขัตตะเข้ากับ
อิตเรสปิ กิติ จตุน्हุ กิติ วิเสสนะของ ชนานํ ๕ สัมปทานใน ทสฺเสสิ “โภ อาลปนะ
ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาโน ปสฺสท ๕ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อิมํ วิเสสนะของ สรীরํ ๕ อุตฺตกัมมะ
ใน ปสฺสท ตตฺถ สองบท วิเสสนะของ จําเน ๕ วิสยาธาระใน วิทฺฐสฺสจฺมมํ ๕ วิเสสนะ
ของ สรীরํ กพรโครูปํ ๕ อุปมาวิเสสนะของ สรীরํ ๕ วิยศัพฺทํ ๕ อุปมาโชตตะเข้ากับ กพรโครูปํ
อสุจํ กิติ ทุคฺคณฺฐํ กิติ ปฏิกฺกุลํ กิติ วิเสสนะของ สรীরํ” อิติศัพฺทํ สรุปะใน วจฺเนน ๕ ภาวะ
ใน ทสฺเสสิ ๕

๑๒๐. เตปิ ตตฺถ อสุภสณฺณํ ปฏฺลิภิสฺสุ ๕

เตปิ (ชนา) ตตฺถ (สรีเร) อสุภสณฺณํ ปฏฺลิภิสฺสุ ๕

เตปิ (ชนา) อ.ชน ท. แม่เหล่านั้น ปฏฺลิภิสฺสุ ได้เฉพาะแล้ว อสุภสณฺณํ ซึ่งความสำคัญ
ว่าเป็นอสุภะ ตตฺถ (สรีเร) ในสรীরนั้น ๕

พวกชนแม่เหล่านั้น ได้เฉพาะอสุภสัญญาในสรีระนั้น

อภิปัทธ์ อเปกขัตตะเข้ากับ เตจ วิเสสณะของ ชนาจ สุธกัตตาใน ปฏิลภิสุจ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก ตตฺถ วิเสสณะของ สรีเรจ วิสยาธาระไน อสุภสณฺณจ อวุตตกัมมะไน
ปฏิลภิสุจ ฯ

๑๒๑. เต ปญจ ชนา คามํ คนฺตุวา เสสสหายกาณํ กถยีสุ ฯ

ชนา อ.ชน ท. ปญจ ห้า เต เหล่านี้ คนฺตุวา ไปแล้ว คามํ สู้หมู่บ้าน กถยีสุ
บอกแล้ว เสสสหายกาณํ แก่สหายผู้เหลือ ท. ฯ

พวกชน ๕ คนเหล่านี้ ไปยังหมู่บ้าน บอกแก่เพื่อนๆ ที่เหลือ

เต กิตฺติ ปญจ กิตฺติ วิเสสณะของ ชนาจ สุธกัตตาใน กถยีสุจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
คามํ สัมปาปฺถนียกัมมะไน คนฺตุวาจ ปุพฺพกาลกิริยาไน กถยีสุ เสสสหายกาณํ สัมปทาน
ไน กถยีสุ ฯ

๑๒๒. ยโส ปน ทารโก เคหํ คนฺตุวา มาตาปิตฺตฺนญจ ภริยาย จ กถลสิ ฯ

ปน กิ ทารโก อ.เด็ก ยโส ชื่อว่ายสะ คนฺตุวา ไปแล้ว เคหํ สู้เรือน กถลสิ บอกแล้ว
มาตาปิตฺตฺน จ แก่มารดาและบิดา ท. ด้วย ภริยาย จ แก่ภรรยาด้วย ฯ

ก็เด็กหนุ่มชื่อว่ายสะไปยังเรือน บอกแก่มารดาบิดาและภรรยา

ปนคัพฺพ วากยารัมภโชตกะ ยโส สัญญาวิเสสณะของ ทารโกจ สุธกัตตาใน กถลสิจ
อาชยาตบทกัตตฺวาจก เคหํ สัมปาปฺถนียกัมมะไน คนฺตุวาจ ปุพฺพกาลกิริยาไน กถลสิ
มาตาปิตฺตฺน กิตฺติ ภริยาย กิตฺติ สัมปทานไน กถลสิ จ สองคัพฺพ ปทสมฺมจยัตตะเข้ากับ
มาตาปิตฺตฺน และ ภริยาย ฯ

๑๒๓. เต สพฺเพปิ อสุภํ ภาวยีสฺส ฯ

เต สพฺเพปิ (ชนา) อสุภํ ภาวยีสฺส ฯ

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น สพฺเพปิ แม่ทั้งปวง อสุภํ ยังอสุภะ ภาวยีสฺส ให้เจริญ
แล้ว ฯ

พวกชนเหล่านั้นแม่ทั้งหมดเจริญอสุภะ

อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ สพฺเพ เต กิติ สพฺเพ กิติ วิเสสนะของ ชนาฯ เหตุกัตตา
ใน ภาวยีสฺสฯ อาขยาตบทเหตุกัตตฺวาจก อสุภํ การิตกัมมะใน ภาวยีสฺส ฯ

๑๒๔. อิทเมเตสํ ปุพฺพกมฺมํ ฯ

อิทํ (กมฺม) เอเตสํ (ชนา) ปุพฺพกมฺมํ (โหติ) ฯ

อิทํ (กมฺม) อ.กรรมนี้ ปุพฺพกมฺมํ เป็นกรรมในกาลก่อน เอเตสํ (ชนา) ของชน ท.
เหล่านั้น (โหติ) ย่อมเป็น ฯ

นี้เป็นบุพพกรรมของพวกชนเหล่านั้น

อิทํ วิเสสนะของ กมฺมํฯ สุททกัตตาใน โหติฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก เอเตสํ วิเสสนะ
ของ ชนาฯฯ สามีสัมพันธะใน ปุพฺพกมฺมํฯ วิกติกัตตาใน โหติ ฯ

๑๒๕. เตเนว ยสฺสส อิตฺถาคาเร สฺसानสญฺญา อฺปปชฺชชฺช ฯ

เตน เอว ยสฺสส อิตฺถาคาเร สฺसानสญฺญา อฺปปชฺชชฺช ฯ

เตน เอว เพราะเหตุที่นั่นนั่นเทียว สฺसानสญฺญา อ.ความสำคัญว่าป่าช้า อิตฺถาคาเร
ในเรือนอันเต็มแล้วด้วยหญิง อฺปปชฺชชฺช เกิดขึ้นแล้ว ยสฺสส แก่ยสะ ฯ

เพราะเหตุที่นั่นนั่นแหละ สัญญาว่าป่าช้าในเรือนที่เต็มไปด้วยผู้หญิง จึงเกิดขึ้นแก่ยสะ

เอาศัพท์ อวชารณะเข้ากับ เตนๆ เหตุวัตถุะ สุสานสัญญา สุทรกัตตานิ อุปฺปชฺชิตฺถ
อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ยสฺส สัมปทานนิน อุปฺปชฺชิตฺถ อิตฺถาคาเร วิสยาชาระนิน
สุสานสัญญา ฯ

๑๒๖. ตาย จ อุปนิสฺสยสมฺปตฺติยา สพฺเพสํ วิเสสธคโม นิพฺพตฺติ ฯ

ตาย จ อุปนิสฺสยสมฺปตฺติยา สพฺเพสํ (ชนานํ) วิเสสธคโม นิพฺพตฺติ ฯ

จ ก็ วิเสสธคโม อ.การบรรลุซึ่งคุณวิเศษ นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว สพฺเพสํ (ชนานํ)
แก่ชน ท. ทั้งปวง ตาย อุปนิสฺสยสมฺปตฺติยา เพราะความถึงพร้อมแห่งอุปนิสัยนั้น ฯ
ก็ การบรรลุคุณวิเศษ บังเกิดแก่ชนทั้งหลายทั้งปวง เพราะความถึงพร้อมแห่งอุปนิสัย
นั้น

จศัพท์ วากยารัมภโชตกะ วิเสสธคโม สุทรกัตตานิ นิพฺพตฺติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก
ตาย วิเสสนะของ อุปนิสฺสยสมฺปตฺติยาฯ เหตุไน นิพฺพตฺติ สพฺเพสํ วิเสสนะของ
ชนานํฯ สัมปทานนิน นิพฺพตฺติ ฯ

๑๒๗. เอวํ อิมํ อตฺตนา ปตฺติตฺตเมว ลภิสฺสุ ฯ

เอวํ อิมํ (ชนา) อตฺตนา ปตฺติตฺตเมว (ผล) ลภิสฺสุ ฯ

อิมํ (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านี้ ลภิสฺสุ ได้แล้ว (ผล) ซึ่งผล อตฺตนา ปตฺติตฺตํ เอว อัน-
อันตน -ปรารธนาแล้วนั้นเกี่ยว เอวํ อย่างนี้ ฯ

พวกชนเหล่านี้ได้ผลที่ตนปรารธนาแล้วนั้นแหละอย่างนี้

อิมํ วิเสสนะของ ชนาฯ สุทรกัตตานิ ลภิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เอวํ กิริยา-
วิเสสนะใน ลภิสฺสุ อตฺตนา อนภิตกัตตานิ ปตฺติตฺตํ เอาศัพท์ อวชารณะเข้ากับ ปตฺติตฺตํ
วิเสสนะของ ผลฯ อวุตตกัมมะใน ลภิสฺสุ ฯ

๑๒๘. นาคี มุขี โอลเกตุวา ทมมีติ ๗

น อหิ มุขี โอลเกตุวา ทมมีติ (อาห) ๗ (อาห แปลในข้อ ๑๑๕)

อหิ อ.เรา โอลเกตุวา แลดูแล้ว มุขี ซึ่งหน้า ทมมี ย่อมให้ น หามิได้” อิติ ดังนี้๗
เราแลดูหน้าแล้วให้ หามิได้” ดังนี้

อหิ สุตทกัตตาใน ทมมี๗ อาชยาตบทกัตตุวจาก นศัพท ปฏิสเนนัตถะ มุขี อวุตตกัมมะ
ใน โอลเกตุวา๗ ปุพพกาลกิริยาใน ทมมี” อิติศัพท อากาละใน อาห ๗

๑๒๙. “ภททวคคิยา สหายกา ปน กิ กรีสู ฆนเตติ ๗

(ภิกขุ) “ภททวคคิยา สหายกา ปน กิ (กมม) กรีสู ฆนเตติ (ปุจจิสู) ๗

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. (ปุจจิสู) ทูลถามแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปน กิ
สหายกา อ.สหาย ท. ภททวคคิยา ผู้มีอยู่ในพวกเจริญ กรีสู กระทำแล้ว กิ (กมม)
ซึ่งกรรมอะไร” อิติ ดังนี้ ๗

พวกภิกษุทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พวกสหายผู้เป็นภททวคคิย์ทำกรรม
อะไร” ดังนี้

ภิกขุ สุตทกัตตาใน ปุจจิสู๗ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ฆนเต อาลปนะ ปนศัพท วากยา-
รัมภโฆตกะ ภททวคคิยา วิเสสณะของ สหายกา๗ สุตทกัตตาใน กรีสู๗ อาชยาตบท-
กัตตุวจาก กิ วิเสสณะของ กมม๗ อวุตตกัมมะใน กรีสู” อิติศัพท อากาละใน ปุจจิสู ๗

๑๓๐. “เอเตปิ ภิกขเว ปุพพพุทธานัน สนฺติเก อรหตฺตํ ปตฺเตตฺวา ปุณฺณานิ กตฺวา, อปร-
ภาเค อนุปฺปนฺเน พุทฺเ, ตีสฺสุตฺตา หุตฺวา ตฺถุณฺทิลอวาทํ สุตฺวา สญฺจิวสฺสสทฺสฺสานิ
ปญฺจ สีลานิ รกฺขีสุ ๗

(สตถา) “เอเตปิ (สหายกา) ภิกขเว ปุพพพุทธานัน สนฺติเก อรหตฺตํ ปตฺเตตฺวา ปุณฺณานิ กตฺวา,
อปรภาเค อนุปฺปนฺเน พุทฺเ, ตีสฺสุตฺตา หุตฺวา ตฺถุณฺทิลอวาทํ สุตฺวา สญฺจิวสฺสสทฺสฺสานิ ปญฺจ
สีลานิ รกฺขีสุ ๗ (เปิดข้อ ๑๓๑)

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. เอเตปิ (สหายกา) อ.สหาย ท. แม่เหล่านั้น ปตฺเถตฺวา ปรารธนาแล้ว อรหตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ สนฺติเก ในสำนัก ปุพฺพพุทฺธานํ ของพระพุทธเจ้าในกาลก่อน ท. กตฺวา กระทำแล้ว ปุณฺณานิ ซึ่งบุญ ท., พุทฺเธ ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้า อนุปฺปนฺเน ไม่เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก, ตีสรุตฺตา เป็นนักร้องสามสิบคน หุตฺวา เป็นแล้ว สุตฺวา ฟังแล้ว ตฺนฺทฺทิลอวาทํ ซึ่งโอวาทของสุกรผู้เป็นบัณฑิตชื่อว่าตุนทิลละ รกฺขีสุ รักษากแล้ว สีลานิ ซึ่งศีล ท. ปญฺจ ห่า สญฺจิวสฺสสหฺสฺसानิ สิ้นพันแห่งปีหกลีบ ท. ๫

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกสหายแม่เหล่านั้นพากันปรารธนาพระอรหันต์ในสำนักของพระพุทธเจ้าในปางก่อนทั้งหลาย แล้วทำบุญทั้งหลาย, ในกาลต่อมา เมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่ทรงอุบัติขึ้น, เป็นนักร้อง ๓๐ คน ฟังโอวาทของสุกรตัวที่เป็นบัณฑิตชื่อว่าตุนทิลละ แล้วพากันรักษาศีล ๔ ตลอดระยะเวลา ๖๐,๐๐๐ ปี

สตถา สุทฺธกัตฺตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “ภิกขเว อาลปนฺเน อปีคัพฺทํ อเปกขัตฺถะเข้ากับ เอเตฯ วิเสสนะของ สหายกาฯ สุทฺธกัตฺตาใน รกฺขีสุฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ปุพฺพพุทฺธานํ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกฯ วิสยาธาระใน ปตฺเถตฺวา อรหตฺตํ สัมปาปฺณียกัมมะใน ปตฺเถตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน กตฺวา ปุณฺณานิ อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา, อปรภาเค กาลสัตตมึใน อนุปฺปนฺเน พุทฺเธ ลักษณะใน อนุปฺปนฺเนฯ ลักษณะกิริยา, ตีสรุตฺตา วิกตีกัตฺตาใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สุตฺวา ตฺนฺทฺทิลอวาทํ อวุตตกัมมะใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน รกฺขีสุ สญฺจิวสฺสสหฺสฺसानิ อัจจันตสังโยคะใน รกฺขีสุ ปญฺจ วิเสสนะของ สีลานิฯ อวุตตกัมมะใน รกฺขีสุ ๫

.....
 ๑๓๑. เหวํ อิเมปิ อตฺตนา ปตฺถิตปตฺถิตเมว ลภีสุ, นาหํ มุขํ โอลเเกตฺวา ภิกฺขุณฺโณ ทมฺมมีติ ๫

.....
 เหวํ อิเมปิ (สหายกา) อตฺตนา ปตฺถิตปตฺถิตํ เหว (ผล) ลภีสุ, น อหํ มุขํ โอลเเกตฺวา ภิกฺขุณฺโณ ทมฺมมีติ (อาห) ๫ (อาห แปลในข้อ ๑๓๐)

(สหายกา) อ.สหาย ท. อิมปิ แม่เหล่านี้ ลภิสฺสู ได้แล้ว (ผล) ซึ่งผล อตฺตนา ปตฺติตปตฺติตฺ เอว อัน- อันตน -ทั้งปรารธนาแล้วทั้งปรารธนาแล้วนั้นเทียว เอว อยู่นี้, อหํ อ.เรา โอโลเกตฺวา แลดูแล้ว มุขํ ซึ่งหน้า ทมฺมิ ย่อมให้ ภิกฺขุณฺ्ह์ แก่ ภิกษุ ท. น หามิได้” อิติ ดังนี้ ฯ

แม้พวกสหายเหล่านี้ ได้ผลที่ตนเองพากันปรารธนาแล้วนั้นแหละอย่างนี้, เราแลดู หน้าแล้วย่อมให้แก่ภิกษุทั้งหลาย ก็หาไม่”

อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ อิมะ ๑ วิเสสนะของ สหายกา ๑ สุทฺธกัตตาในลภิสฺสู ๑ อาชยาต- บทกัตตฺวาจาก เอว ๑ กิริยาวิเสสนะใน ลภิสฺสู อตฺตนา ๑ อนภินิหิตกัตตาใน ปตฺติตปตฺติตฺ เอวศัพทํ อวธารณะเข้ากับ ปตฺติตปตฺติตฺ ๑ วิเสสนะของ ผล ๑ อวุตตกัมมะใน ลภิสฺสู, อหํ สุทฺธกัตตาใน ทมฺมิ ๑ อาชยาตบอทกัตตฺวาจาก นศัพทํ ปฏฺิเสธนัตถะ มุขํ อวุตตกัมมะใน โอโลเกตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน ทมฺมิ ภิกฺขุณฺ्ह์ สัมปทานใน ทมฺมิ” อิติศัพทํ อากาเร ใน อาห ๑

๑๓๒. “อฺรุเวลกสฺสปาทย โปน ฆนฺเต ก็ กิริสฺสูติ ฯ

(ภิกฺขุ) “อฺรุเวลกสฺสปาทย (ภิกฺขุ) โปน ฆนฺเต ก็ (กมฺม) กิริสฺสูติ (ปุจฺฉิสฺสู) ฯ

(ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. (ปุจฺฉิสฺสู) ทูลถามแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โปน ก็ (ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. อฺรุเวลกสฺสปาทย มีพระอฺรุเวลกัสนปะเป็นต้น กิริสฺสู กระทำ แล้ว ก็ (กมฺม) ซึ่งกรรมอะไร” อิติ ดังนี้ ฯ

พวกภิกษุทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พวกภิกษุมีพระอฺรุเวลกัสนปะเป็นต้น ทำกรรมอะไร”

ภิกฺขุ สุทฺธกัตตาใน ปุจฺฉิสฺสู ๑ อาชยาตบอทกัตตฺวาจาก “ฆนฺเต อาลปนะ ปนศัพทํ วากยา- รัมภโฆตกะ อฺรุเวลกสฺสปาทย วิเสสนะของ ภิกฺขุ ๑ สุทฺธกัตตาใน กิริสฺสู ๑ อาชยาตบอท- กัตตฺวาจาก ก็ วิเสสนะของ กมฺม ๑ อวุตตกัมมะใน กิริสฺสู” อิติศัพทํ อากาเรใน ปุจฺฉิสฺสู ๑

๑๓๓. “อรหตุตเมว ปตเถตวา ปุณณานิ กรีสู ๕

(สตถา) “(เต ภิกขุ) อรหตุตฺ เอว ปตเถตวา ปุณณานิ กรีสู ๕ (เปิดข้อ ๑๖๔)

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น ปตเถตวา ปรรณนาแล้ว อรหตุตฺ เอว ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์นั้นเทียว กรีสู กระทำแล้ว ปุณณานิ ซึ่งบุญ ท. ๕

พระศาสดาตรัสว่า “พวกภิกษุเหล่านั้นปรรณนาพระอรหันต์นั้นแหละ แล้วพากันทำบุญทั้งหลาย

สตถา สุททกัตตาใน อาห ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เต วิเสสนะของ ภิกขุ ๕ สุททกัตตา ใน กรีสู ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวคัพท อวชารณะเข้ากับ อรหตุตฺ ๕ อวุตตกัมมะ ใน ปตเถตวา ๕ ปุพพกาลกิริยาใน กรีสู ปุณณานิ อวุตตกัมมะใน กรีสู ๕

๑๓๔. อิตฺ หิ เทวนวุตฺกปฺเป “ติสฺโส มุสฺโสติ เทว พุทฺธา อุปฺปชฺชิสฺสุ ๕

อิตฺ (ภทฺทกปฺปโต) หิ เทวนวุตฺกปฺเป “ติสฺโส มุสฺโสติ เทว พุทฺธา อุปฺปชฺชิสฺสุ ๕

หิ ดังจะกล่าวโดยย่อ พุทฺธา อ.พระพุทฺธเจ้า ท. เทว สอง อิติ คือ “ติสฺโส อ.พระพุทฺธเจ้าพระนามว่าติสสะ มุสฺโส อ.พระพุทฺธเจ้าพระนามว่ามุสสะ” อุปฺปชฺชิสฺสุ ทรงอุบัติขึ้นแล้ว เทวนวุตฺกปฺเป ในกัปปกัปปสอง อิตฺ (ภทฺทกปฺปโต) แต่ภทฺทกัปป นี้ ๕

ดังจะกล่าวโดยย่อ พระพุทฺธเจ้า ๒ พระองค์ คือ “พระพุทฺธเจ้าพระนามว่าติสสะ พระพุทฺธเจ้าพระนามว่ามุสสะ” ทรงอุบัติขึ้นแล้วในกัปป ๒ แต่ภทฺทกัปปนี้

หิคัพท สังเขปชฺตทกะ “ติสฺโส และ มุสฺโส” สรุปะใน อิติ ๕ คัพท สรุปะใน เทว พุทฺธา เทว วิเสสนะของ พุทฺธา ๕ สุททกัตตาใน อุปฺปชฺชิสฺสุ ๕ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิตฺ วิเสสนะของ ภทฺทกปฺปโต ๕ อปาทานใน เทวนวุตฺกปฺเป ๕ กาลสัตตมีใน อุปฺปชฺชิสฺสุ ๕

๑๓๕. ผุสสุพุทฺธสฺส มหินฺโท นาม ราชา ปิตา อโหสิ ฯ

ราชา อ.พระราชา มหินฺโท นาม พระนามว่ามหินทะ ปิตา เป็นพระบิดา ผุสสุ-
พุทฺธสฺส ของพระพุทฺธเจ้าพระนามว่าผุสสะ อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

พระราชาพระนามว่ามหินทะ ได้ทรงเป็นพระบิดาของพระพุทฺธเจ้าพระนามว่าผุสสะ
นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ มหินฺโทฯ วิเสสนะของ ราชาฯ สุกฺทกัตตาใน อโหสิฯ
อาขยาตบทกัตตฺวาจก ผุสสุพุทฺธสฺส สามีสัมพันธะใน ปิตาฯ วิกิตกัตตาใน อโหสิ ฯ

๑๓๖. ตสฺมี ปน สมฺโพธิ ปตฺเต, รณฺเอย กนิฏฺฐปฺตุโต อคฺคสาวโก, ปุโรหิตปฺตุโต
ทฺติยสาวโก อโหสิ ฯ

ตสฺมี (พุทฺธ) ปน สมฺโพธิ ปตฺเต, รณฺเอย กนิฏฺฐปฺตุโต อคฺคสาวโก (อโหสิ), ปุโรหิตปฺตุโต
ทฺติยสาวโก อโหสิ ฯ

ปน ก็ ตสฺมี (พุทฺธ) ครั้นเมื่อพระพุทฺธเจ้าพระองค์นั้น ปตฺเต ทรงบรรลุแล้ว สมฺโพธิ
ซึ่งสัมโพธิญาณ, กนิฏฺฐปฺตุโต อ.พระโอรสผู้น้อยที่สุด รณฺเอยของพระราชา อคฺคสาวโก
เป็นสาวกผู้เลิศ (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว, ปุโรหิตปฺตุโต อ.บุตรของปุโรหิต ทฺติยสาวโก
เป็นพระสาวกรูปที่สอง อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

ก็ เมื่อพระพุทฺธเจ้าทรงบรรลุสัมโพธิญาณแล้ว, พระโอรสองค์เล็กของพระราชา ได้เป็น
พระอัครสาวก, บุตรของปุโรหิต ได้เป็นพระสาวกรูปที่ ๒

ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ ตสฺมี วิเสสนะของ พุทฺธฯ ลักษณะใน ปตฺเตฯ ลักษณะ-
กิริยา สมฺโพธิ สัมปาปฺถนียกัมมะใน ปตฺเต, กนิฏฺฐปฺตุโต สุกฺทกัตตาใน อโหสิฯ
อาขยาตบทกัตตฺวาจก รณฺเอย สามีสัมพันธะใน กนิฏฺฐปฺตุโต อคฺคสาวโก วิกิตกัตตา
ใน อโหสิ, ปุโรหิตปฺตุโต สุกฺทกัตตาใน อโหสิฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก ทฺติยสาวโก
วิกิตกัตตาใน อโหสิ ฯ

๑๓๗. ราชชา สตุถุ สนฺติกั กนฺตฺวา “เชฎฐปฺตฺโต เม พุทฺโธ, กนิฏฐปฺตฺโต อคฺคสาวโก, ปุโรหิตปฺตฺโต ทฺตฺติยสาวโกติ เต โอลเกตฺวา “มเมว พุทฺโธ, มเมว ฐมฺโม, มเมว สงฺโฆ, นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สฺมมาสมฺพุทฺธสฺสาติ ติกฺขตฺตํ อุทฺธานํ อุทฺทาเนตฺวา สตุถุ ปาทมฺมูเล นิปชฺชิตฺวา “ภนฺเต อิทานิ เม นวฺตฺิวสฺสสฺสสฺสพริมาณสฺส อายุโน โภกฺกิยํ นิสฺสํทิตฺวา นิทฺทายนกาโล วีย, อณฺเณสํ เคหทฺวารํ อคฺนฺตฺวา, ยาวาหํ ชีวามิ, ตาว เม จตฺตารो ปจฺจเย อธิวเสถาติ ปฏฺิณฺณํ คเหตฺวา นิพทฺฐํ พุทฺฐปฺปจฺจานํ กโรติ ฯ”

ราชชา สตุถุ สนฺติกั กนฺตฺวา “เชฎฐปฺตฺโต เม พุทฺโธ (โหติ), กนิฏฐปฺตฺโต อคฺคสาวโก (โหติ), ปุโรหิตปฺตฺโต ทฺตฺติยสาวโก (โหติ)” อิติ (จินฺตเนน) เต (ชเน) โอลเกตฺวา “มเมว พุทฺโธ, มเมว ฐมฺโม, มเมว สงฺโฆ, นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สฺมมาสมฺพุทฺธสฺส (อตฺตฺ)” อิติ ติกฺขตฺตํ อุทฺธานํ อุทฺทาเนตฺวา สตุถุ ปาทมฺมูเล นิปชฺชิตฺวา “ภนฺเต อิทานิ เม นวฺตฺิวสฺสสฺสสฺส- ปริมาณสฺส อายุโน โภกฺกิยํ นิสฺสํทิตฺวา นิทฺทายนกาโล วีย (โหติ), (ตฺมฺเห) อณฺเณสํ (ชเนน) เคหทฺวารํ อคฺนฺตฺวา, ยาว อหํ ชีวามิ, ตาว เม จตฺตารอ ปจฺจเย อธิวเสถาติ ปฏฺิณฺณํ คเหตฺวา นิพทฺฐํ พุทฺฐปฺปจฺจานํ กโรติ ฯ”

ราชชา อ.พระราชชา กนฺตฺวา เสด็จไปแล้ว สนฺติกั สู้สำนัก สตุถุ ของพระศาสดา โอลเกตฺวา ทรงแลดูแล้ว เต (ชเน) ซึ่งชน ท. เหล่านั้น (จินฺตเนน) ด้วยอันทรง ดำริ อิติ ว่า “เชฎฐปฺตฺโต อ.บุตรผู้เจริญที่สุด เม ของเรา พุทฺโธ เป็นพระพุทฺธเจ้า (โหติ) ย่อมเป็น, กนิฏฐปฺตฺโต อ.บุตรผู้น้อยที่สุด อคฺคสาวโก เป็นพระอัครสาวก (โหติ) ย่อมเป็น, ปุโรหิตปฺตฺโต อ.บุตรของปุโรหิต ทฺตฺติยสาวโก เป็นพระสาวกที่สอง (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ อุทฺทาเนตฺวา ทรงเปล่งแล้ว อุทฺธานํ ซึ่งอุทฺธาน ติกฺขตฺตํ สามครั้ง อิติ ว่า “พุทฺโธ อ.พระพุทฺธเจ้า มม เอว ของเรานั้นเทียว, ฐมฺโม อ.พระ ธรรม มม เอว ของเรานั้นเทียว, สงฺโฆ อ.พระสงฆ์ มม เอว ของเรานั้นเทียว, นโม อ.ความนอบน้อม (อตฺตฺ) ของจมี ตสฺส ภควโต แก่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น อรหโต ผู้เป็นพระอรหันต์ สฺมมาสมฺพุทฺธสฺส ผู้ตรัสรู้โดยชอบด้วยพระองค์เอง” อิติ ดังนี้ นิปชฺชิตฺวา ทรงหมอบลงแล้ว ปาทมฺมูเล ณ ที่ใกล้แห่งพระบาท สตุถุ ของพระ ศาสดา คเหตฺวา ทรงรับแล้ว ปฏฺิณฺณํ ซึ่งปฏฺิณฺญา อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ อิทานิ อ.กาลนี้ นิสฺสํทิตฺวา นิทฺทายนกาโล วีย เป็นราวกะว่ากาลเป็นที่นี้

ประพตฺธิหลั๑ โภฏฺยิ ในที่สุ๑ อายุโน แห๑งอายุ นวตฺวิสุ๑สส๑ส๑ส๑ส๑ปริมา๑น๑ส๑ส มีพัน
แห๑งปีเก๑้าสิบเป๑นประ๑มาณ เม ของข๑้าพระอง๑ค (โห๑ติ) ย๑อมเป๑น, (ต๑ม๑เห) อ.พระอง๑ค
อ๑น๑ห๑ต๑วา ไม๑เส๑ติ๑จไปแล๑ว เ๑ห๑ท๑วาริ ส๑ฐ๑ประ๑ต๑แห๑งเร๑ือน อ๑ญ๑เย๑สิ (ช๑นา๑น) ของช๑น ท.
เห๑ลา๑อื่น ป๑จ๑เย ย๑งป๑จ๑จ๑ย ท. จ๑ต๑ตาโร สี เม ของห๑ม๑ม๑ฉ๑น อ๑ธิ๑วาเส๑ก จ๑งให๑อย๑ูท๑บ,
อ๑หิ อ.ข๑้าพระอง๑ค ชี๑วามิ ย๑อมเป๑นอย๑ู ยาว เ๑ียง๑ใด, ตาว เ๑ียง๑นั้น” อ๑ติ ด๑งนี้
กโร๑ติ ย๑อมท๑รงกระ๑ทำ พุ๑ทุ๑ธ๑ป๑ญ๑จ๑นั๑ ซึ่ง๑การบ๑าร๑งซึ่ง๑พระพุ๑ท๑เจ๑้า นิพ๑ทุ๑ธ๑ เน๑อง๑นิต๑ย
๑

พระ๑ราชาเส๑ติ๑จไปย๑งสำ๑นั๑กของ๑พระ๑ศา๑ส๑ดา ท๑รงแล๑ดูพ๑วกช๑นเห๑ลา๑นั้นด๑้วยท๑รงด๑ำริ๑ว๑
“บ๑ุ๑ตร๑คน๑โต๑ของเรา เป๑นพระพุ๑ท๑เจ๑้า, บ๑ุ๑ตร๑คน๑เล๑็ก เป๑นพระ๑อั๑คร๑สา๑ว๑ก, ล๑ูก๑ของ๑ป๑ุโร๑ห๑ิต
เป๑นพระ๑สา๑ว๑กร๑ู๑ป๑ที่ ๒” ด๑งนี้ ท๑รงเป๑ล๑ง๑อุ๑ทา๑น ๓ คร๑ง๑ว๑ “พระพุ๑ท๑เจ๑้าของ๑เร๑านั้นเท๑ีย๑ว
พระ๑ช๑ร๑ม๑ของ๑เร๑านั้นเท๑ีย๑ว พระ๑สง๑ฆ๑ม๑ของ๑เร๑านั้นเท๑ีย๑ว, ข๑อ๑คว๑าม๑น๑อบ๑น๑อม๑จ๑งมีด๑แต่๑พระ๑ผู้
มี๑พระ๑ภา๑ค๑เจ๑้า ผู้เป๑น๑พระ๑อร๑หัน๑ต๑ส๑ม๑มา๑ส๑ม๑พ๑ุ๑ท๑เจ๑้าพระ๑อง๑ค๑นั้น” ท๑รง๑รับ๑ป๑ญ๑ิ๑ญ๑ว๑ว๑ “ข๑้า
ด๑แต่๑พระ๑อง๑ค๑ผู้๑เจ๑ริ๑ญ๑ ก๑าล๑นี้เป๑น๑ด๑จ๑ก๑าล๑เป๑น๑ที่๑น๑ง๑ประ๑พ๑ต๑ิ๑หลั๑บ๑ใน๑ที่๑สุ๑ด๑แห๑ง๑อายุ๑ประ๑มาณ
๑๑๐,๐๐๐ ห๑มี๑น๑ปี๑ของ๑ข๑้าพระ๑อง๑ค, ต๑ร๑า๑บ๑ไ๑ด๑ที่๑ข๑้าพระ๑อง๑ค๑ย๑งมี๑ชี๑วิต๑อย๑ู๑ข๑อพระ๑อง๑ค๑ไม๑เส๑ติ๑จ
ไป๑ส๑ฐ๑ประ๑ต๑ู๑เร๑ือน๑ของ๑ช๑น๑เห๑ลา๑อื่น แล๑ว๑ท๑รง๑รับ๑ป๑จ๑จ๑ย ๔ ของ๑ข๑้าพระ๑อง๑ค” ด๑งนี้ ย๑อม๑ท๑รง
ทำ๑การ๑บ๑าร๑ง๑พระพุ๑ท๑เจ๑้า๑เน๑อง๑นิต๑ย

ราชา สุ๑ท๑ธ๑ก๑ต๑ตา๑ใน กโร๑ติ๑ อา๑ข๑ยา๑ต๑บ๑ท๑ก๑ต๑ต๑ว๑จาก ส๑ต๑ถ๑ ส๑ามี๑ส๑ม๑พัน๑ระ๑ใน ส๑น๑ติ๑ก๑ง๑
ส๑ม๑ปา๑ป๑ญ๑เ๑น๑ีย๑ก๑ม๑มะ๑ใน ค๑น๑ด๑ว๑า๑ๆ ปุ๑พ๑พ๑ก๑าล๑กิ๑ริ๑ยา๑ใน โอล๑เก๑ต๑ว๑า “เช๑ฎ๑จ๑ป๑ตุ๑โต สุ๑ท๑ธ๑ก๑ต๑ตา
ใน โห๑ติ๑ อา๑ข๑ยา๑ต๑บ๑ท๑ก๑ต๑ต๑ว๑จาก เม ส๑ามี๑ส๑ม๑พัน๑ระ๑ใน เช๑ฎ๑จ๑ป๑ตุ๑โต พุ๑ทุ๑โร๑ วิ๑ก๑ติ๑ก๑ต๑ตา
ใน โห๑ติ, ก๑นิ๑ฎ๑จ๑ป๑ตุ๑โต สุ๑ท๑ธ๑ก๑ต๑ตา๑ใน โห๑ติ๑ อา๑ข๑ยา๑ต๑บ๑ท๑ก๑ต๑ต๑ว๑จาก อ๑ค๑ค๑สา๑ว๑โก วิ๑ก๑ติ๑
ก๑ต๑ตา๑ใน โห๑ติ, ปุ๑โร๑ห๑ิต๑ป๑ตุ๑โต สุ๑ท๑ธ๑ก๑ต๑ตา๑ใน โห๑ติ๑ อา๑ข๑ยา๑ต๑บ๑ท๑ก๑ต๑ต๑ว๑จาก ท๑ุ๑ติ๑ย๑สา๑ว๑โก
วิ๑ก๑ติ๑ก๑ต๑ตา๑ใน โห๑ติ” อ๑ติ๑ศ๑ัพ๑ท๑ ส๑รู๑ปะ๑ใน จ๑ิน๑ต๑เน๑น๑ๆ ก๑ระ๑ณะ๑ใน โอล๑เก๑ต๑ว๑า เ๑ วิ๑เส๑ส๑นะ
ของ ช๑เน๑ๆ อ๑ว๑ุต๑ต๑ก๑ม๑มะ๑ใน โอล๑เก๑ต๑ว๑า๑ๆ ปุ๑พ๑พ๑ก๑าล๑กิ๑ริ๑ยา๑ใน อ๑ุ๑ทา๑เน๑ต๑ว๑า “เ๑ว๑ศ๑ัพ๑ท๑
อ๑ว๑ชา๑ระ๑เน๑ข๑้า๑ก๑บ๑ ม๑ม๑ๆ ส๑ามี๑ส๑ม๑พัน๑ระ๑ใน พุ๑ทุ๑โร๑ๆ ล๑ิง๑ค๑ต๑ถ๑ะ, เ๑ว๑ศ๑ัพ๑ท๑ อ๑ว๑ชา๑ระ๑เน๑ข๑้า
ก๑บ๑ ม๑ม๑ๆ ส๑ามี๑ส๑ม๑พัน๑ระ๑ใน ๑ธ๑โม๑ๆ ล๑ิง๑ค๑ต๑ถ๑ะ, เ๑ว๑ศ๑ัพ๑ท๑ อ๑ว๑ชา๑ระ๑เน๑ข๑้า๑ก๑บ๑ ม๑ม๑ๆ ส๑ามี๑
ส๑ม๑พัน๑ระ๑ใน ส๑ง๑โฆ๑ๆ ล๑ิง๑ค๑ต๑ถ๑ะ, น๑โม สุ๑ท๑ธ๑ก๑ต๑ตา๑ใน อ๑ต๑ถ๑ๆ อา๑ข๑ยา๑ต๑บ๑ท๑ก๑ต๑ต๑ว๑จาก
ต๑ส๑ส๑ ก๑ี๑ติ อ๑ร๑ห๑โต๑ ก๑ี๑ติ ส๑ม๑มา๑ส๑ม๑พ๑ุ๑ท๑ธ๑สุ๑ส๑ ก๑ี๑ติ วิ๑เส๑ส๑นะ๑ของ ๑ภา๑ว๑โต๑ๆ ส๑ม๑ป๑ทา๑น๑ใน อ๑ต๑ถ๑”

อิตีศัพท์ สรุปะใน อุทาน์ ดิคุชตุตฺ กิริยาวิเสสณะใน อุทานेतฺวา อุทาน์ อวุตตกัมมะ
 ใน อุทานेतฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิปชชิตฺวา สตุถุ สามีสัมพันธะใน ปาทมฺมฺเลฯ
 วิสยาธาระใน นิปชชิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน คเหตุวา “ภนฺเต อาลปะนะ อิทานิ สัตตมี-
 ปัจจัตตะใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เม สามีสัมพันธะใน आयुโน นวฺตุวิสุสสฺส-
 ปริมาณสฺส วิเสสณะของ आयुโนฯ สามีสัมพันธะใน โภกฺกียํฯ วิสยาธาระใน นิสีทิตฺวาฯ
 สมานกาลกิริยาใน นิทฺทายนกาโลฯ อุปฺมาวิกตีกัตตาใน โหติ วิยศัพท์ อุปฺมาโชตกะ
 เข้ากับ เม นวฺตุวิสุสสฺสปริมาณสฺส आयुโน โภกฺกียํ นิสีทิตฺวา นิทฺทายนกาโล,
 ตุมฺเห เหตุกัตตาใน อธิวาเสถฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก อญฺเณสํ วิเสสณะของ
 ชนानํฯ สามีสัมพันธะใน เคหทฺวารํฯ สัมปาปุณฺเณยกัมมะใน อคนฺตฺวาฯ ปุพพกาล-
 กิริยาใน อธิวาเสถ, อหํ สฺุทฺทกัตตาใน ชีวามิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ยาวศัพท์
 ปริจเจทนต์ถะ, ตาวศัพท์ ปริจเจทนต์ถะ เม สามีสัมพันธะใน ปจฺจเย จตฺตฺวาโร
 วิเสสณะของ ปจฺจเยฯ การิตกัมมะใน อธิวาเสถ” อิตีศัพท์ สรุปะใน ปฏฺิณฺณํฯ
 อวุตตกัมมะใน คเหตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน กโรติ นิพฺพุทฺ กิริยาวิเสสณะใน กโรติ
 พุทฺุฏฺจฺานํ อวุตตกัมมะใน กโรติ ฯ

.....

๑๓๘. รมฺโย ปน อปเรปี ตโย ปุตฺตา อหฺสุํ ฯ

ปน ก็ ปุตฺตา อ.พระโอรส ท. ตโย สาม อปเรปี แม่เหล่าอื่นอีก รมฺโย ของพระ
 ราชา อหฺสุํ ได้มีแล้ว ฯ

ก็พระราชามีพระโอรส ๓ พระองค์แม่เหล่าอื่นอีก

ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อปเรฯ กิติ ตโย กิติ วิเสสณะ
 ของ ปุตฺตาฯ สฺุทฺทกัตตาใน อหฺสุํฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก รมฺโย สามีสัมพันธะใน
 ปุตฺตา ฯ

.....

๑๓๙. เตสฺ เชฏจสฺส ปญจ โยชตานิ ปริวารโ, มชฺฉิมสฺส ตีณิ, กนิฏฺจสฺส เทว ๫

เตสฺ (ปุตฺเตสฺ) เชฏจสฺส (ปุตฺตสฺ) ปญจ โยชตานิ ปริวารโ (อโหสิ), มชฺฉิมสฺส (ปุตฺตสฺ) ตีณิ (โยชตานิ ปริวารโ อโหสิ), กนิฏฺจสฺส (ปุตฺตสฺ) เทว (โยชตานิ ปริวารโ อโหสิ) ๫

โยชตานิ อ.ร้อยแห่งนักรบ ท. ปญจ ห้า ปริวารโ เป็นบริวาร เตสฺ (ปุตฺเตสฺ) เชฏจสฺส (ปุตฺตสฺ) ของ- ในพระโอรส ท. เหล่านั้นหนา -พระโอรส ผู้เจริญที่สุด (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว, (โยชตานิ) อ.ร้อยแห่งนักรบ ท. ตีณิ สาม (ปริวารโ) เป็นบริวาร (ปุตฺตสฺ) ของพระโอรส มชฺฉิมสฺส ผู้มีในท่ามกลาง (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว, (โยชตานิ) อ.ร้อยแห่งนักรบ ท. เทว สอง (ปริวารโ) เป็นบริวาร (ปุตฺตสฺ) ของพระโอรส กนิฏฺจสฺส ผู้น้อยที่สุด (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว ๫

ในบรรดาพระโอรสเหล่านั้น พระโอรสองค์โต ได้มีทหาร ๕๐๐ นายเป็นบริวาร, พระโอรสองค์กลาง ได้มีทหาร ๓๐๐ นายเป็นบริวาร, พระโอรสองค์เล็กสุด ได้มีทหาร ๒๐๐ นายเป็นบริวาร

ปญจ วิเสสนะของ โยชตานิ๑ สุททกัตตานิ อโหสิ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก เตสฺ วิเสสนะของ ปุตฺเตสฺ๑ นิทธารณะใน เชฏจสฺส ปุตฺตสฺส เชฏจสฺส วิเสสนะของ ปุตฺตสฺส๑ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน ปริวารโ๑ วิกติกัตตานิ อโหสิ, ตีณิ วิเสสนะของ โยชตานิ๑ สุททกัตตานิ อโหสิ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก มชฺฉิมสฺส วิเสสนะของ ปุตฺตสฺส๑ สามีสัมพันธะใน ปริวารโ๑ วิกติกัตตานิ อโหสิ, เทว วิเสสนะของ โยชตานิ๑ สุททกัตตานิ อโหสิ๑ อาชยตบทกัตตฺวาจก กนิฏฺจสฺส วิเสสนะของ ปุตฺตสฺส๑ สามีสัมพันธะใน ปริวารโ๑ วิกติกัตตานิ อโหสิ ๫

.....

๑๔๐. เต “มยมุปี ภาติกั โภเชสฺสามาติ ปิตโร โอกาสั ยาจิตฺวา ปุณฺปปุณั ยาจนฺดาปี อลภิตฺวา, ปจฺจนฺเต กุปีเต, ตสฺส วุปรสมนฺตถาย เปสิตา ปจฺจนฺตัม วุปรเมตฺวา ปิตุ สนฺติกั อากมึสุ ๫

เต (ปุตฺตา) “มยมุปี ภาติกั โภเชสฺสามาติ (มฺนฺเตตฺวา) ปิตโร โอกาสั ยาจิตฺวา ปุณฺปปุณั ยาจนฺดาปี อลภิตฺวา, ปจฺจนฺเต (ใจเรหิ) กุปีเต, (ปิตรา) ตสฺส (ปจฺจนฺตสฺ) วุปรสมนฺตถาย เปสิตา ปจฺจนฺตัม วุปรเมตฺวา ปิตุ สนฺติกั อากมึสุ ๫

เต (ปุตตา) อ.พระโอรส ท. เหล่านั้น (มเหตตวา) ปรีक्षाกันแล้ว อิติ ว่า “มยมปิ
 แม่ อ.เรา ท. ภาคิกัม ยังพระพี่ชาย โภเชสุสาม จักให้เสวย” อิติ ดังนี้ ยาจิตวา
 ทูลขอแล้ว โอกาส ซึ่งโอกาส ปิตริ กะพระบิดา ยาจนุตาปี แม่ทูลขออยู่ ปุณปุณ
 บ่อยๆ อลภิตวา ไม่ได้แล้ว, ปจจนุเต ครั้นเมื่อประเทศอันตั้งอยู่ปลายแดน (โจเรหิ)
 อันโจร ท. กุปีเต ให้กำเริบแล้ว, (ปีตรา) เปลิตา ผู้อันพระบิดา ทรงส่งไปแล้ว ตสฺส
 (ปจจนุตสฺส) รูปสมนตถาย เพื่อประโยชน์แก่การ- ยังประเทศอันตั้งอยู่ปลายแดน
 นั้น -ให้เข้าไปสงบ ปจจนุตัม ยังประเทศอันตั้งอยู่ปลายแดน รูปสมตวา ให้เข้าไป
 สงบแล้ว อาคมีสุ เสด็จมาแล้ว สนฺติกัม สู่สำนัก ปิตุ ของพระบิดา ฯ

พระโอรสเหล่านั้นปรีक्षाกันว่า “แม้พวกเราจักให้พระพี่ชายเสวย” ดังนี้ จึงทูลขอ
 โอกาสกับพระบิดา แม่ทูลขออยู่บ่อยๆ ก็ไม่ได้, เมื่อปัจจันตชนบทกำเริบ, ถูกพระบิดา
 ส่งไปเพื่อประโยชน์แก่การทำให้ปัจจันตชนบทนั้นสงบ ทำให้ปัจจันตชนบทสงบแล้ว
 ก็เสด็จมายังสำนักพระบิดา

เต วิเสสนะของ ปุตตาฯ สุทธกัตตาใน อาคมีสุฯ อาชยาดบทกัตตวาจก “อปีศัพท
 อเปกขัตถะเข้ากับ มยฺย เหตุกัตตาใน โภเชสุสามฯ อาชยาดบทเหตุกัตตวาจก ภาคิกัม
 การิตกัมมะใน โภเชสุสาม” อิติศัพท อาการะใน มนุเตตวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน
 ยาจิตวา ปิตริ อภิตกัมมะใน ยาจิตวา โอกาส อวุตตกัมมะใน ยาจิตวาฯ ปุพพกาล-
 กิริยาใน ยาจนุตา ปุณปุณ กิริยาวิเสสนะใน ยาจนุตา อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ
 ยาจนุตาฯ อัมภันตริกิริยาของ ปุตตา อลภิตวา ปุพพกาลกิริยาใน เปลิตา, ปจจนุเต
 ลักษณะใน กุปีเตฯ ลักษณะกิริยา โจเรหิ อนภิตกัตตาใน กุปีเต, ปีตรา อนภิตกัตตา
 ใน เปลิตา ตสฺส วิเสสนะของ ปจจนุตสฺสฯ จัญญีการิตกัมมะใน รูปสมนตถายฯ
 สัมปทานใน เปลิตาฯ วิเสสนะของ ปุตตา ปจจนุตัม การิตกัมมะใน รูปสมตวาฯ ปุพพ-
 กาลกิริยาใน อาคมีสุ ปิตุ สามีสัมพันธะใน สนฺติกัมฯ สัมปาปุณียกัมมะใน อาคมีสุ ฯ

๑๔๑. อถ เน ปิตา อาลึงคิตวา สีเส จุมพิตวา “วรั โว ตาตา ทมมีติ อาห ฯ

อถ เน (ปุตเต) ปิตา อาลึงคิตวา สีเส จุมพิตวา “(อห) วรั โว ตาตา ทมมีติ อาห ฯ

อถ ครั้งนั้น ปิตา อ.พระบิดา อาลึงคิตวา ทรงสวมกอดแล้ว เน (ปุตเต) ซึ่งพระโอรส
 ท. เหล่านั้น จุมพิตวา ทรงจูบแล้ว สีเส ที่พระเศียร อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตาตา

แนะนำพ่อ ท. (อห) อ.เรา ทมฺมิ ย่อมให้ วรฺ ซึ่งพร โว แก่เธอ ท.” อิติ ดังนี้ ๕

ที่นั่น พระบิดาก็ทรงสวมกอดพระโอรสเหล่านั้น แล้วทรงจุมพิตที่พระเศียร พลังตรัสว่า “แนะนำพ่อทั้งหลาย เราให้พรแก่พวกเธอ” ดังนี้

อถ กาลสัตตมี ปิตา สุทฺธกัฏฺฐาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัฏฺฐาจาก เน วิเสสนะของ ปุตุเตจ ๑ อุตตกัมมะใน อาลึงคิตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน จุมพิตฺวา สีเส วิสยาธาระ ใน จุมพิตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “ตาดา อาลปนะ อหฺ สุทฺธกัฏฺฐาใน ทมฺมิ ๑ อาชยาตบทกัฏฺฐาจาก วรฺ อุตตกัมมะใน ทมฺมิ โว สัมปทานใน ทมฺมิ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ๕

๑๔๒. เต “สาธุ เทวาติ วรฺ คหิตกํ กตฺวา ปุณ กติปาหจฺเจเนน ปิตรา “คณฺหถ ตาดา วรฺนฺติ วุตฺตา “เทว อมฺหากํ อญฺเฌน เกนจิ อตุโถ นตฺถิ, อิตฺโต ปฏฺจาย มยฺ ภาตีกํ โภเชสฺสาม, อิมํ โน วรฺ เทหิตฺติ อาหํสุ ๕

เต (ปุตุตา) “สาธุ เทวาติ (สมปฏฺจิจิตฺวา) วรฺ (อุตตนา) คหิตกํ กตฺวา ปุณ กติปาหจฺเจเนน ปิตรา “(ตุมฺเห) คณฺหถ ตาดา วรฺนฺติ วุตฺตา “เทว อมฺหากํ อญฺเฌน เกนจิ (วตฺถุณา) อตุโถ นตฺถิ, อิตฺโต (กาลโต) ปฏฺจาย มยฺ ภาตีกํ โภเชสฺสาม, (ตุว) อิมํ โน วรฺ เทหิตฺติ อาหํสุ ๕

เต (ปุตุตา) อ.พระโอรส ท. เหล่านั้น (สมปฏฺจิจิตฺวา) ทรงรับพร้อมแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ สาธุ อ.ดีละ” อิติ ดังนี้ กตฺวา ทรงกระทำแล้ว วรฺ ซึ่งพร (อุตตนา) คหิตกํ ให้เป็นพร อันตน ถือเอาแล้ว ปิตรา วุตฺตา ผู้อันพระบิดา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตาดา แนะนำพ่อ ท. (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. คณฺหถ จงถือเอา วรฺ ซึ่งพร” อิติ ดังนี้ กติปาหจฺเจเนน ในกาลอันล่วงไปแห่งวันเล็กน้อย ปุณ อีก อาหํสุ กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ อตุโถ อ.ความต้องการ เกนจิ (วตฺถุณา) ด้วยวัตถุอะไรๆ อญฺเฌน อันอื่น นตฺถิ ย่อมไม่มี อมฺหากํ แก่ข้าพระองค์ ท., มยฺ อ.ข้าพระองค์ ท. ภาตีกํ ยังพระพี่ชาย โภเชสฺสาม จักให้เสวย ปฏฺจาย จำเดิม อิตฺโต (กาลโต) แต่กาลนี้, (ตุว) อ.พระองค์ เทหิ ขอจงพระราชทาน อิมํ วรฺ ซึ่งพรนี้ โน แก่ข้าพระองค์ ท.” อิติ ดังนี้ ๕

พระโอรสเหล่านั้นรับว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ พระเจ้าข้า” ดังนี้ ทำพรให้เป็น

พรอันตนรับเอาแล้ว ถูกพระราชบิดาตรัสอีกครั่งเมื่อผ่านไปสองสามวันว่า “แน่พ่อทั้งหลาย พวกเของถือเอาพรเสียทีเกิด” ดังนี้ ก็กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ พวกข้าพระองค์ไม่มีความต้องการด้วยวัตถุอะไรๆ อย่างอื่น, พวกข้าพระองค์จักให้พระพี่ชายเสวย จำเดิมแต่กาลนี้, ขอพระองค์จงพระราชทานพรนี้แก่พวกข้าพระองค์เถิด” ดังนี้

เต วิเสสนะของ ปุตุตาฯ สุทธกัตตาใน อาหังสุฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “เทว อาลปนะ สาทู ลิงคัตตะ” อิติศัพท์ อาการะใน สมปฏิจจติวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน กตุวา วริ อวุตตกัมมะใน กตุวา อตตนา อนภิหิตกัตตาใน คหิตกัฯ วิกติกัมมะใน กตุวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน วุตตา ปุณ กิริยาวิเสสนะใน วุตตา กติปาหจเจเนน ตติยากาล- สัตตมีใน วุตตา ปิตรา อนภิหิตกัตตาใน วุตตา “ตาทา อาลปนะ ตุมเห สุทธกัตตา ใน คณฺหตฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก วริ อวุตตกัมมะใน คณฺหต” อิติศัพท์ อาการะ ใน วุตตาฯ วิเสสนะของ ปุตุตา “เทว อาลปนะ อตุโถ สุทธกัตตาใน นตฺติฯ กิริยาบท- กัตตุวาจก อมฺหากั สัมปทานใน นตฺติ อญฺเณน กิตฺติ เณจ กิตฺติ วิเสสนะของ วตฺตุนาฯ ตติยาวิเสสนะใน อตุโถ, มยฺ เหตุกัตตาใน โภเชสุสามฯ อาชยาตบทเหตุกัตตุวาจก อิตฺโต วิเสสนะของ กาลโตฯ อปาทานใน ปฏฺจายฯ กิริยาวิเสสนะใน โภเชสุสาม ภาติกั การิตกัมมะใน โภเชสุสาม, ตวฺ สุทธกัตตาใน เทหิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก อิมฺ วิเสสนะของ วริ โน สัมปทานใน เทหิ วริ อวุตตกัมมะใน เทหิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาหังสุ ฯ

๑๔๓. “น เทมิ ตาตาติ ฯ

(ราชา) “(อห) น เทมิ ตาตาติ (อาห) ฯ

(ราชา) อ.พระราชชา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตาทา แน่พ่อ ท. (อห) อ.เรา น เทมิ ย่อมไม่ให้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชชาตรัสว่า “แน่พ่อทั้งหลาย เราไม่ให้”

ราชา สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก “ตาทา อาลปนะ อหฺ สุทธกัตตาใน เทมิฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก นศัพท์ ปฏิเสธะใน เทมิ” อิติศัพท์ อาการะใน อาห ฯ

๑๔๔. “นิจฺจกาลํ อเทนฺตํ สตุต สํวจฺจรานี เทถาติ ฯ

(ปุตฺตา) “(ตุมุเห) นิจฺจกาลํ อเทนฺตํ สตุต สํวจฺจรานี เทถาติ (อาหํสุ) ฯ

(ปุตฺตา) อ.พระโอรสท. (อาหํสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “(ตุมุเห) อ.พระองค์ อเทนฺตํ เมื่อไม่พระราชทาน นิจฺจกาลํ ตลอดกาลเนื่องนิตยฺ เทถ ของพระราชทาน สํวจฺจรานี สิ้นปี ท. สตุต เจ็ด” อิติ ดังนี้ ฯ

พระโอรสทั้งหลายพากันกราบทูลว่า “พระองค์เมื่อไม่พระราชทานตลอดกาลเนื่องนิตยฺ ของพระราชทานสิ้นระยะเวลา ๗ ปีเกิด”

ปุตฺตา สุทฺธกัตฺตาใน อาหํสุฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “ตุมุเห สุทฺธกัตฺตาใน เทถฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก นิจฺจกาลํ อัจจันตสังโยคะใน อเทนฺตฯ อัมภันตฺรกีรยาของ ตุมุเห สตุต วิเสสนะของ สํวจฺจรานีฯ อัจจันตสังโยคะใน เทถ” อิติศัพท์ อากาละใน อาหํสุ ฯ

๑๔๕. “น เหมิ ตาตาติ ฯ

(ราชา) “(อหํ) น เหมิ ตาตาติ (อาห) ฯ

(ราชา) อ.พระราช (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตาตา เนพะอ ท. (อหํ) อ.เรา น เหมิ ย่อมไม่ให้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชตรัสว่า “เนพะอทั้งหลาย เราไม่ให้”

ราชา สุทฺธกัตฺตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “ตาตา อาลปนะ อหํ สุทฺธกัตฺตาใน เหมิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก นศัพท์ ปฏิสะระใน เหมิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๑๔๖. “เตนฺหิ ฉ ปญฺจ จตฺตารี ตีณิ เทว เอกํ สํวจฺจริ สตุต มาเส ฉ มาเส ปญฺจ มาเส จตฺตาริ มาเส ตโย มาเส เทถาติ ฯ

(ปุตฺตา) “เตนฺหิ (ตุมุเห) ฉ (สํวจฺจรานี) ปญฺจ (สํวจฺจรานี) จตฺตารี (สํวจฺจรานี) ตีณิ (สํวจฺจรานี) เทว (สํวจฺจรานี) เอกํ สํวจฺจริ สตุต มาเส ฉ มาเส ปญฺจ มาเส จตฺตาริ มาเส ตโย มาเส

เทชาติ (อาหंस) ๕

(ปุตตา) อ.พระโอรส ท. (อาหंस) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เตนหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุมุเห) อ.พระองค์ เทถ ของจงพระราชทาน (สัจจธรานิ) สิ้นปี ท. ฉ หก (สัจจธรานิ) สิ้นปี ท. ปญจ ห้า (สัจจธรานิ) สิ้นปี ท. จตุตตาริ สี่ (สัจจธรานิ) สิ้นปี ท. ติณิ สาม (สัจจธรานิ) สิ้นปี ท. เทว สอง สัจจธริ สิ้นปี เอก์ หนึ่ง มาเส สิ้นเดือน ท. สตุต เจ็ด มาเส สิ้นเดือน ท. ฉ หก มาเส สิ้นเดือน ท. ปญจ ห้า มาเส สิ้นเดือน ท. จตุตตาริ สี่ มาเส สิ้นเดือน ท. ตโย สาม” อิติ ดังนี้ ๕

พระโอรสทั้งหลายพากันกราบทูลว่า “ถ้าเช่นนั้น ขอพระองค์จงพระราชทาน ๖ ปี ๕ ปี ๔ ปี ๓ ปี ๒ ปี หนึ่งปี ๗ เดือน ๖ เดือน ๕ เดือน ๔ เดือน ๓ เดือนเถิด”

ปุตตา สุทรกัตตาดานี อาหंसฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก “เตนหิ อูโยชนัตถะ ตุมุเห สุทรกัตตาดานี เทถฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก ฉ กัตติ ปญจ กัตติ จตุตตาริ กัตติ ติณิ กัตติ เทว กัตติ วิเสสนะของ สัจจธรานิฯ ห่าบท อัจจันตสังโยคะไน เทถ เอก์ วิเสสนะของ สัจจธริฯ อัจจันตสังโยคะไน เทถ สตุต กัตติ ฉ กัตติ ปญจ กัตติ จตุตตาริ กัตติ ตโย กัตติ วิเสสนะของ มาเสฯ ห่าบท อัจจันตสังโยคะไน เทถ” อิติศัพท์ อาการะไน อาหंसฺย

๑๔๗. “น เหมมิ ตาตาดิ ๕

(ราชา) “(อห) น เหมมิ ตาตาดิ (อาห) ๕

(ราชา) อ.พระราชชา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตาตา ณะพะอ ท. (อห) อ.เรา น เหมมิ ย่อมไม่ให้” อิติ ดังนี้ ๕

พระราชชาตรัสว่า “ณะพะอทั้งหลาย เราไม่ให้”

ราชา สุทรกัตตาดานี อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตาตา อาลปนะ อหฺ สุทรกัตตาดานี เหมมิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นศัพท์ ปฏิสเสธะไน เหมมิ” อิติศัพท์ อาการะไน อาห ๕

๑๔๘. “โหตุ เทว, เอเกกสฺส โน เอเกกั มาสั กตฺวา ตโย มาเส เทถาติ ฯ

(ปุตฺตา) “โหตุ เทว (เอตํ ปพฺพ), (ตุมฺเห) เอเกกสฺส (มยฺหิ) โน เอเกกั มาสั กตฺวา ตโย มาเส เทถาติ (อาหึสุ) ฯ

(ปุตฺตา) อ.พระโอรส ท. (อาหึสุ) กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “เทว ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ (เอตํ ปพฺพ) อ.ข้าอนัน โหตุ จงยกไว้, (ตุมฺเห) อ.พระองค์ เทถ ของจ พระราชทาน มาเส สิ้นเดือน ท. ตโย สาม กตฺวา กระทำ เอเกกั มาสั ให้เป็นเดือนหนึ่งๆ เอเกกสฺส (มยฺหิ) โน แก่- แห่งข้าพระองค์ ท. หนา -ข้าพระองค์คนหนึ่งๆ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระโอรสทั้งหลายกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมุติเทพ ข้าอนันจงยกไว้เถิด, ขอพระองค์จงพระราชทานสิ้นเวลา ๓ เดือน บรรดาข้าพระองค์ทั้งสาม แก่ข้าพระองค์คนละหนึ่งเดือน “

ปุตฺตา สุทฺธกัตฺตาใน อาหึสุๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “เทว อาลปนะ เอตํ วิเสสนะ ของ ปพฺพๆ สุทฺธกัตฺตาใน โหตุๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก, ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตาใน เทถๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก เอเกกสฺส วิเสสนะของ มยฺหึๆ นิทธารณียะและสัมปทานใน เทถ โน นิทธารณะใน เอเกกสฺส มยฺหึ เอเกกั วิเสสนะของ มาสัๆ วิกติกัมมะใน กตฺวาๆ กิริยาวิเสสนะใน เทถ ตโย วิเสสนะของ มาเสๆ อัจจันตสังโยคะใน เทถ” อิติศัพท์ อากาละใน อาหึสุ ฯ

๑๔๙. “สาธุ ตาตา, เตนฺหิ ตโย มาเส โภเชถาติ ฯ

(ราชา) “สาธุ ตาตา, เตนฺหิ (ตุมฺเห ภาตีกั) ตโย มาเส โภเชถาติ (อาห) ฯ

(ราชา) อ.พระราช (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ตาตา ณะพ่อ ท. สาธุ อ.ดีละ, เตนฺหิ ถ้าอย่างนั้น (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. (ภาตีกั) ยังพระพี่ชาย โภเชถ จงให้เสวย มาเส สิ้นเดือน ท. ตโย สาม” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชตรัสว่า “ณะพ่อทั้งหลาย ได้, ถ้าเช่นนั้น พวกเธอจงให้พระพี่ชายเสวยสิ้นเวลา ๓ เดือนเถิด” ดังนี้

ราชา สุทรกัตตาดำใน อาหะ อาชยาตบทกัตตุดวาก “ตาดดา อาลปนนะ สาธุ ลิงคัตตะ,
เตนหิ อุกโยชนันตตะ ตุมเห เหตุกัตตาดำใน โภเชถะ อาชยาตบทเหตุกัตตุดวาก ภาติกั
การิตกัมมะใน โภเชถ ตโย วิเสสณะของ มาเสจ อัจจันตสังโยคะใน โภเชถ” อิติศัพท์
อาการะใน อาหะ ฯ

๑๕๐. เตสั ปน ตินุณมปิ เอโก ว โกฎจาการโก, เอโก ว อายุตุดโก ฯ

เตสั ปน ตินุณมปิ (ปุตตาน) เอโก ว โกฎจาการโก, เอโก ว อายุตุดโก ฯ

ปน ก็ โกฎจาการโก อ.บุคคลผู้ประกอบแล้วในเรือนคลัง (ปุตตาน) ของพระโอรส
ท. ตินุณมปิ แม่สาม เตสั เหล่านั้น เอโกว คนเดียวกันเที่ยว, อายุตุดโก อ.นาย
เสมียน เอโกว คนเดียวกันเที่ยว ฯ

ก็เจ้าหน้าที่เรือนคลังของพระโอรสทั้งสามพระองค์เหล่านั้น คนเดียวกันทีเดียว, นาย
เสมียน ก็คนเดียวเท่านั้น

ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ อปศัพท์ อเปกขัตตะเข้ากับ ตินุณ เตสั ก็ดี ตินุณ ก็ดี
วิเสสณะของ ปุตตานๆ สามีสัมพันธ์ใน โกฎจาการโก เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ
เอโกๆ วิเสสณะของ โกฎจาการโกๆ ลิงคัตตะ, เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ เอโกๆ
วิเสสณะของ อายุตุดโกๆ ลิงคัตตะ ฯ

๑๕๑. เต ทวาทสนหุตปุริสปริวารา ฯ

เต (ปุตตา) ทวาทสนหุตปุริสปริวารา (อหะสุ) ฯ

เต (ปุตตา) อ.พระโอรส ท. เหล่านั้น ทวาทสนหุตปุริสปริวารา เป็นผู้ที่มีบุรุษมีนหุต
สิบสองเป็นประมาณเป็นบริวาร (อหะสุ) ได้เป็นแล้ว ฯ

พระโอรสเหล่านั้น ได้ทรงมีบริวารเป็นบุรุษหนึ่งแสนสองหมื่นคนเป็นประมาณ

เต วิเสสณะของ ปุตตาๆ สุทรกัตตาดำใน อหะสุๆ อาชยาตบทกัตตุดวาก ทวาทสนหุต-
ปุริสปริวารา วิกติกัตตาดำใน อหะสุ ฯ

๑๕๒. เต ปกุกโกสาเปตฺวา “มยํ อิมํ เตมาสํ ทส สीलานิ คเหตุวา เทว กาสายานิ นีวาเสตฺวา สตถารา สหวาสํ วสิสฺสาม, ตุมฺเห เอตฺตํ นาม ทานวฏฺฏํ คเหตุวา เทวสิกํ นวุตฺติสหฺสฺสานํ ภิกฺขุณฺโณ โยธสฺสสฺส จ โน สพฺพํ ขาพฺนียโกชนียํ สํวตฺเตยฺยาถ, มยํ หิ อิตฺโต ปฏฺจาย น กิณฺจิจิ วฏฺขามาติ วทิสฺสุ ๗

(ปุตฺตา ปุคฺคฺล) เต (ปุริเส) ปกุกโกสาเปตฺวา “มยํ อิมํ เตมาสํ ทส สीलานิ คเหตุวา เทว กาสายานิ นีวาเสตฺวา สตถารา สหวาสํ วสิสฺสาม, ตุมฺเห เอตฺตํ นาม ทานวฏฺฏํ คเหตุวา เทวสิกํ นวุตฺติสหฺสฺสานํ ภิกฺขุณฺโณ โยธสฺสสฺส จ โน สพฺพํ ขาพฺนียโกชนียํ สํวตฺเตยฺยาถ, มยํ หิ อิตฺโต (กาลโต) ปฏฺจาย น กิณฺจิจิ (วจนฺ) วฏฺขามาติ วทิสฺสุ ๗

(ปุตฺตา) อ.พระโอรส ท. (ปุคฺคฺล) ทรงยังบุคคฺล ปกุกโกสาเปตฺวา ให้งเรื่องเรียกแล้ว เต (ปุริเส) ซึ่งบุรุษ ท. เหล่านั้น วทิสฺสุ ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มยํ อ.เรา ท. คเหตุวา รับ แล้ว สीलานิ ซึ่งศีล ท. ทส สิบบ อิมํ เตมาสํ ตลอดเดือนสามนี้ นีวาเสตฺวา หนุงแล้ว กาสายานิ ซึ่งผ้ากาสายะ ท. เทว สอง วสิสฺสาม จักอยู่ สหวาสํ อยู่กับ สตถารา ด้วยพระศาสดา, ตุมฺเห อ.เรา ท. คเหตุวา ถือเอาแล้ว ทานวฏฺฏํ ซึ่งค่าใช้จ่ายใน ทาน เอตฺตํ นาม ชื่อมีประมาณเท่านี้ ขาพฺนียโกชนียํ ยังของอันบุคคฺลพึงเคี้ยว และของอันบุคคฺลพึงบริโภค สพฺพํ ทั้งปวง สํวตฺเตยฺยาถ พึงให้เป็นไปพร้อม ภิกฺขุณฺโณ แก่ภิกษุ ท. นวุตฺติสหฺสฺสานํ มีพันเก้าสิบเป็นประมาณ จ ด้วย โยธสฺสสฺส แก่พัน แห่งทหาร โน ของเรา ท. จ ด้วย เทวสิกํ ทุกๆ วัน, หิ เพราะวา มยํ อ.เรา ท. นวฏฺขาม จักไม่กล่าว กิณฺจิจิ (วจนฺ) ซึ่งค่าอะไรๆ ปฏฺจาย จำเดิม อิตฺโต (กาลโต) แต่กาลนี้” อิติ ดังนี้ ๗

พระโอรสทั้งหลายใช้บุคคฺลให้เรียกบุรุษเหล่านั้น แล้วตรัสว่า “พวกเราจะรับศีล ๑๐ ตลอดไตรมาสนี้ หนุงผ้ากาสายะ ๒ ผืน แล้วอยู่ร่วมกับพระศาสดา, พวกเราถือเอาค่าใช้จ่ายในทานชื่อมีประมาณเท่านี้ ทำของเคี้ยวและของบริโภคพึงให้เป็นไปแก่พวก ภิกษุ ๙๐,๐๐๐ รูป และทหารของพวกเรา ๑,๐๐๐ นาย ทุกๆ วัน, เพราะวา ตั้งแต่กาลนี้เป็นต้นไป พวกเราจักไม่พูดอะไรๆ” ดังนี้

ปุตฺตาสุทฺธกตฺตาในวทิสฺสุฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ปุคฺคฺลํ การิตกัมมะใน ปกุกโกสาเปตฺวา เต วิเสสนะของ ปุริเสฯ อวุตฺตกัมมะใน ปกุกโกสาเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วทิสฺสุ

“มยํ สุทฺธกัถตาโน วสิสฺสามํ อาชยาตบทกัถตฺวาจก อิมํ วิเสสฺนะของ เตมาสํ อัจฉันตสํโยคะโน วสิสฺสาม ทส วิเสสฺนะของ สีลานิ อวุตตกัมมะโน คเหตุวาจ ปุพฺพกาลกิริยาโน นินวาเสตฺวา เทว วิเสสฺนะของ กาสายานิ อวุตตกัมมะโน นินวาเสตฺวาจ ปุพฺพกาลกิริยาโน วสิสฺสาม สตุถารา สหัตถตติยาเข้ากับ สห- สหวาส กิริยาวิเสสฺนะโน วสิสฺสาม, ตุมฺเห เหตุกัถตาโน สํวตฺเตยฺยาถ อาชยาตบทเหตุ- กัถตฺวาจก นามศัพฺทํ สัญญาชิตฺตะเข้ากับ เอตฺตกํ วิเสสฺนะของ ทานวฏฺฏํ อวุตต- กัมมะโน คเหตุวาจ ปุพฺพกาลกิริยาโน สํวตฺเตยฺยาถ เทวสิทฺถํ กิริยาวิเสสฺนะโน สํวตฺเตยฺยาถ นวุตฺติสฺสฺสฺสฺส วิเสสฺนะของ ภิกฺขุณฺณํ กิธึ โยธสฺสฺสฺส กิธึ สัมปทานโน สํวตฺเตยฺยาถ จศัพฺทํ ปทสมุจจยัถะเข้ากับ นวุตฺติสฺสฺสฺส ภิกฺขุณฺณํ และ โยธสฺสฺสฺส โน, โน สามีสัมพันธโน โยธสฺสฺสฺส สพฺพํ วิเสสฺนะของ ชาทนีโยชนียํ การิตกัมมะ โน สํวตฺเตยฺยาถ, หิตฺทํ เหตุชิตฺตะ มยํ สุทฺธกัถตาโน วกฺขามํ อาชยาตบท- กัถตฺวาจก อิตฺโต วิเสสฺนะของ กาลโต อปาทานโน ปฏฺฐายจํ กิริยาวิเสสฺนะโน วกฺขาม นศัพฺทํ ปฏฺฐิเสธโน วกฺขาม กิณฺจ วิเสสฺนะของ วณฺณํ อวุตตกัมมะโน วกฺขาม” อิติศัพฺทํ อากาธโน วทิสฺสุ ๕

๑๕๓. เต ตโยปี ปริวารกปฺริสฺสฺสฺส คเหตุวา ทส สีลานิ สมาทาย กาสายวตฺถานินินวาเสตฺวา วิหารเวยว วสิสฺสุ ๕

เต ตโยปี (ปุตฺตา) ปริวารกปฺริสฺสฺสฺส คเหตุวา ทส สีลานิ สมาทาย กาสายวตฺถานินินวาเสตฺวา วิหารเวยว วสิสฺสุ ๕

(ปุตฺตา) อ.พระโอรส ท. ตโยปี แม้สาม เต เหล่านั้น คเหตุวา ทรงพาเอาแล้ว ปริวารกปฺริสฺสฺสฺส ซึ่งพันแห่งบุรุษผู้เป็นบริวาร สมาทาย ทรงสมาทานแล้ว สีลานิ ซึ่งศีล ท. ทส สิบ นินวาเสตฺวา ทรงนุ่งแล้ว กาสายวตฺถานิ ซึ่งผ้าอันบุคคลย้อมแล้ว ด้วยน้ำฝาด ท. วสิสฺสุ ประทับอยู่แล้ว วิหารเวยว ในวิหารนั้นเทียว ๕

พระโอรสทั้งสามพระองค์เหล่านั้นทรงพาบบุรุษผู้เป็นบริวาร ๑,๐๐๐ คนสมาทานศีล ๑๐ ทรงนุ่งผ้ากาสายะทั้งหลาย ประทับอยู่ในวิหารนั้นแหละ

อปีศัพฺทํ อเปกขัถตะเข้ากับ ตโย เต กิธึ ตโย กิธึ วิเสสฺนะของ ปุตฺตาจํ สุทฺธกัถตาโน

วสีสุ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปริวารกปฺริสสหสฺส อุตตกัมมะใน คเหตุวฯฯ ปุพพกาล-
กิริยาใน สมาทาย ทส วิเสสณะของ สีลานิฯฯ อุตตกัมมะใน สมาทายฯฯ ปุพพกาลกิริยา
ใน นิวาเสตฺวา กาสายวตฺถานิ อุตตกัมมะใน นิวาเสตฺวาฯฯ ปุพพกาลกิริยาใน วสีสุ
เอวตฺตฺพท อวธารณะเข้ากับ วิหาเรฯฯ วิสยาธาระใน วสีสุ ฯ

๑๕๔. โกฎจาการโก จ อายุตฺตโก จ เอกโต หุตฺวา ติณฺณ ภาติกานํ โกฎจาการเหติ วาเรน
วาเรน วฏฺฐิ คเหตุวฯฯ ทานํ เทนฺติ ฯ

โกฎจาการโก จ อ.บุคคลผู้ประกอบในเรือนคลังด้วย อายุตฺตโก จ อ.นายเสมียน
ด้วย หุตฺวา เป็นแล้ว เอกโต โดยความเป็นอันเดียวกัน คเหตุวฯฯ ถือเอาแล้ว วฏฺฐิ
ซึ่งค่าใช้จ่าย วาเรน ตามวาระ วาเรน ตามวาระ โกฎจาการเหติ จากเรือนคลัง ท.
ภาติกานํ ของพี่น้องชาย ท. ติณฺณ สาม เทนฺติ ย่อมถวาย ทานํ ซึ่งทาน ฯ

เจ้าหน้าที่เรือนคลังและนายเสมียน ร่วมกัน รับผิดชอบค่าใช้จ่ายตามวาระฯฯ จากเรือนคลังของ
สามพี่น้องชาย แล้วย่อมถวายทาน

โกฎจาการโก กิติ อายุตฺตโก กิติ สุตฺทกัตตฺวาใน เทนฺติฯฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก จ สอง
ศัพทฺ ปทสมฺมุจยัตตะเข้ากับ โกฎจาการโก และ อายุตฺตโก เอกโต ตติยาวิเสสณะใน
หุตฺวาฯฯ ปุพพกาลกิริยาใน คเหตุวฯฯ ติณฺณ วิเสสณะของ ภาติกานํฯฯ สามีสัมพันธะใน
โกฎจาการเหติฯฯ อปาทานใน คเหตุวฯฯ วาเรน สองบท ตติยาวิเสสณะใน คเหตุวฯฯ วฏฺฐิ
อุตตกัมมะใน คเหตุวฯฯ ปุพพกาลกิริยาใน เทนฺติ ทานํ อุตตกัมมะใน เทนฺติ ฯ

๑๕๕. กมฺมกรานํ ปน ปุตฺตา ยาคุกฺกตฺตาทีนํ อตฺถาย โรทฺหติ ฯ

กมฺมกรานํ (ชนานํ) ปน ปุตฺตา ยาคุกฺกตฺตาทีนํ (อาหารวตฺถุนํ) อตฺถาย โรทฺหติ ฯ

ปน ก็ ปุตฺตา อ.บุตร ท. (ชนานํ) ของชน ท. กมฺมกรานํ ผู้กระทำซึ่งการงาน
โรทฺหติ ย่อมร้องให้ อตฺถาย เพื่อประโยชน์ ยาคุกฺกตฺตาทีนํ (อาหารวตฺถุนํ) แก่
อาหารวัตถุ ท. มีข้าวยาคุและข้าวสวยเป็นต้น ฯ

ก็ พวกลูกฯฯ ของพวกชนที่เป็นกรรมกร ย่อมร้องให้เพื่อประโยชน์แก่อาหารวัตถุทั้ง
หลายมีข้าวยาคุและภัตเป็นต้น

ปนศัพท์ วากยารัมภโชตกะ ปุตตะ สุธกัตตานิ โรหนฺติฯ อาชยาตบทกัตตุวากก
กมฺมกรานํ วิเสสณะของ ชนานํฯ สามีสัมพันธะใน ปุตตะ ยาคุภตฺตาทินิ วิเสสณะของ
อาหารวตฺตุนิฯ สัมปทานใน อตฺถายฯ สัมปทานใน โรหนฺติ ฯ

๑๕๖. เต เตสํ, ภิกฺขุสงฺฆเ อนาคเตเยว, ยาคุภตฺตาทินิ เทนฺติ ฯ

เต (ชนา) เตสํ (ปุตฺตานิ), ภิกฺขุสงฺฆเ อนาคเตเยว, ยาคุภตฺตาทินิ (อาหารวตฺตุนิ) เทนฺติ ฯ

เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น, **ภิกฺขุสงฺฆเ** ครั้นเมื่อหมู่แห่งภิกษุ **อนาคเต** เหว ไม่
มาแล้วนั้นเทียว, **เทฺนฺติ** ย่อมให้ (**อาหารวตฺตุนิ**) ซึ่งอาหารวัตถุ ท. **ยาคุภตฺตาทินิ**
มีข้าวยาและภัตตรเป็นต้น **เตสํ (ปุตฺตานิ)** แก่บุตร ท. เหล่านั้น ฯ

พวกชนเหล่านั้น, เมื่อภิกษุสงฆ์ยังมาไม่ถึงนั้นแหละ, ก็ให้อาหารวัตถุทั้งหลายมีข้าว
ยาและภัตตรเป็นต้นแก่พวกบุตรเหล่านั้น

เต วิเสสณะของ ชนาฯ สุธกัตตานิ เทนฺติฯ อาชยาตบทกัตตุวากก เตสํ วิเสสณะของ
ปุตฺตานิฯ สัมปทานใน เทนฺติ, ภิกฺขุสงฺฆเ ลักษณะใน อนาคเตฯ ลักษณะกิริยา เอวศัพท์
อวธารณะเข้ากับ อนาคเต, ยาคุภตฺตาทินิ วิเสสณะของ อาหารวตฺตุนิฯ อุตฺตกัมมะ
ใน เทนฺติ ฯ

๑๕๗. ภิกฺขุสงฺฆสฺส ภตฺตกิจฺจาวसानเ กิญฺจิ อติเรกํ น ภูตปุพฺพํ ฯ

ภิกฺขุสงฺฆสฺส ภตฺตกิจฺจาวसानเ กิญฺจิ อติเรกํ (อาหารวตฺต) น ภูตปุพฺพํ (โหติ) ฯ

(อาหารวตฺต) อ.อาหารวัตถุ **อติเรกํ** อันยิ่งเกิน **กิญฺจิ** อะไรๆ **ภูตปุพฺพํ** เป็นของ
มีแล้วในกาลก่อน **ภตฺตกิจฺจาวसानเ** ในกาลเป็นที่สิ้นสุดแห่งกิจด้วยภัต **ภิกฺขุ-**
สงฺฆสฺส แห่งหมู่แห่งภิกษุ **(โหติ)** ย่อมเป็น **น** ห้ามได้ ฯ

อาหารวัตถุไม่เคยมีเป็นของเหลือเพื่ออะไรๆ ในกาลเสร็จสิ้นภัตกิจแห่งภิกษุสงฆ์เลย

กิญฺจิ ก็ดี อติเรกํ ก็ดี วิเสสณะของ อาหารวตฺตฯ สุธกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบท
กัตตุวากก ภิกฺขุสงฺฆสฺส สามีสัมพันธะใน ภตฺตกิจฺจาวसानเฯ กาลสัตตมฺใน โหติ
นศัพท์ ปฏิเสธนตฺถะ ภูตปุพฺพํ วิกตีกัตตานิ โหติ ฯ

๑๕๘. เต อปรภาเค “ทারণัน เทมาติ อุตตนาปิ คเหตุวา ขาทิสฺส, มนุญฺญปิ อาหารํ
ทิสฺวา อธิวาเสตุํ นาสกฺขิสฺสุ ๕

เต (ชนา) อปรภาเค “(มยฺ) ทারণัน เทมาติ (วตุวา) อุตตนาปิ คเหตุวา ขาทิสฺส, มนุญฺญปิ
อาหารํ ทิสฺวา (ตณฺหฺ) อธิวาเสตุํ นาสกฺขิสฺสุ ๕

อปรภาเค ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น (วตุวา) กล่าว
แล้ว อิติ ว่า “(มยฺ) อ.เรา ท. เทม จะให้ ทারণัน แก่เด็ก ท.” อิติ ดังนี้ คเหตุวา
ถือเอาแล้ว อุตตนาปิ แม้ด้วยตน ขาทิสฺส เคี้ยวกินแล้ว, ทิสฺวา เห็นแล้ว อาหารํ ซึ่ง
อาหาร มนุญฺญปิ แม้อันยังใจให้ฟูขึ้น น อสกฺขิสฺสุ ไม่ได้ आजแล้ว (ตณฺหฺ) อธิวาเสตุํ
เพื่ออัน- ยังความอยาก -ให้อยู่ทับ ๕

ในกาลต่อมา พวกชนเหล่านั้น กล่าวว่ “พวกเราจะให้แก่เด็ก ๆ” ดังนี้ ถือเอาแม้ด้วย
ตนเองแล้วเคี้ยวกิน เห็นอาหารแม้ที่หน้าพอใจ ก็ไม่ได้ आजเพื่อจะระงับความอยาก

อปรภาเค กาลสัตตมิมิใน ขาทิสฺส และ อสกฺขิสฺสุ เต วิเสสนะของ ชนา ๆ สุทธกัตตาใน
ขาทิสฺส และ อสกฺขิสฺสุ ขาทิสฺส ก็ดี อสกฺขิสฺส ก็ดี อาชยาตบทกัตตฺวาจก “มยฺ สุทธกัตตาใน
เทม ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ทারণัน สัมปทานใน เทม” อิติศัพท์ อาการะใน วตุวา ๆ
ปุพพกาลกิริยาใน คเหตุวา อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อุตตนา ๆ ภาระใน คเหตุวา ๆ
ปุพพกาลกิริยาใน ขาทิสฺส อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ มนุญฺญ ๆ วิเสสนะของ อาหาร ๆ
อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน อสกฺขิสฺส ตณฺหฺ การิตกัมมะใน อธิวาเสตุ ๆ
ตุมัตถสัมปทานใน อสกฺขิสฺส นศัพท์ ปฏิเสระใน อสกฺขิสฺส ๕

๑๕๙. เต ปน จตุราสีติสหฺสฺสา อหฺลฺสุ ๕

เต (ชนา) ปน จตุราสีติสหฺสฺสา อหฺลฺสุ ๕

ปน ก็ เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น จตุราสีติสหฺสฺสา เป็นผู้มิพันแปดสิบลีปเป็น
ประมาณ อหฺลฺสุ ได้เป็นแล้ว ๕

ก็ พวกชนเหล่านั้น ได้มีจำนวน ๘๔,๐๐๐ คน

ปนศัพท์ วากยารัมภโขตกะ เต วิเสสนะของ ชนา ๆ สุทธกัตตาใน อหฺลฺสุ ๆ อาชยาตบท

กัตตฺวาจก จตุราสีติสฺหสฺสา วิกตีกัตตาโน อหฺลฺสุ ฯ

๑๖๐. เต สงฺฆสฺส ทินฺนํ วฏฺฏํ ขาทิตฺวา กายสฺส เภทา เปตฺติวิสเย นิพฺพตฺตีสฺสุ ฯ

เต (ขนา ปุคฺคเลน) สงฺฆสฺส ทินฺนํ วฏฺฏํ ขาทิตฺวา กายสฺส เภทา เปตฺติวิสเย นิพฺพตฺตีสฺสุ ฯ

เต (ขนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ขาทิตฺวา เคี้ยวกินแล้ว วฏฺฏํ ซึ่งค่าใช้จ่าย (ปุคฺคเลน) ทินฺนํ อัน- อันบุคคล -ถวายเป็นแล้ว สงฺฆสฺส แก่สงฆ์ นิพฺพตฺตีสฺสุ บังเกิดแล้ว เปตฺติ- วิสเย ในวิสัยแห่งเปรต เภทา เพราะความแตกไป กายสฺส แห่งกาย ฯ

พวกชนเหล่านั้นเคี้ยวกินค่าใช้จ่ายที่บุคคลถวายเป็นแก่สงฆ์ ไปบังเกิดในเปรตวิสัย เพราะความแตกแห่งกาย

เต วิเสสนะของ ขนาฯ สุทฺธกัตตาโน นิพฺพตฺตีสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปุคฺคเลน อนภินฺนิกัตตาโน ทินฺนํ สงฺฆสฺส สัมปทานโน ทินฺนํฯ วิเสสนะของ วฏฺฏํฯ อวุตตกัมมะ ใน ขาทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน นิพฺพตฺตีสฺสุ กายสฺส สามีสัมพันธะโน เภทาฯ เหตุโน นิพฺพตฺตีสฺสุ เปตฺติวิสเย วิสยาธาระโน นิพฺพตฺตีสฺสุ ฯ

๑๖๑. เต ภาติกา ปน ปุริสฺสหฺสฺเสน สทฺธิ กาลํ กตฺวา เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา เทวโลกา เทวโลกํ สัสนฺดา เทวนวฺตฺติกปฺเป เขเปสฺสุ ฯ

เต ภาติกา (ปุตฺตา) ปน ปุริสฺสหฺสฺเสน สทฺธิ กาลํ กตฺวา เทวโลเก นิพฺพตฺติตฺวา เทวโลกา เทวโลกํ สัสนฺดา เทวนวฺตฺติกปฺเป เขเปสฺสุ ฯ

ปน ส่วนว่า (ปุตฺตา) อ.พระโอรส ท. ภาติกา ผู้เป็นพี่น้องกัน เต เหล่านั้น กตฺวา กระทำแล้ว กาลํ ซึ่งกาละ สทฺธิ กับ ปุริสฺสหฺสฺเสน ด้วยพันแห่งบุรุษ นิพฺพตฺติตฺวา บังเกิดแล้ว เทวโลเก ในเทวโลก สัสนฺดา ท่องเที่ยวไปอยู่ เทวโลกํ สูเทวโลก เทวโลกา จากเทวโลก เทวนวฺตฺติกปฺเป ยังกับเก้าสิบสอง ท. เขเปสฺสุ ให้สิ้นไปแล้ว ฯ

ส่วนพระโอรสสามพี่น้องเหล่านั้น ทิวงคตลงพร้อมกับบุรุษหนึ่งพัน ไปบังเกิดบน เทวโลก ท่องเที่ยวไปสู่เทวโลกจากเทวโลก ทำให้ ๙๒ กัปสิ้นไป

ปนศัพท์ ปักขันตรโศตกะ เต กิติ ภาติกา กิติ วิเสสนะของ ปุตุตาฯ เหตุกัตตาใน
 เขเปสฺสุฯ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ปุริสสหัสเสน สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิฯ กิริยา-
 สมวาเยใน กตฺวา กาลํ อวุตตกัมมะใน กตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน นิพพตติตฺวา
 เทวโลเก วิสยาธาระใน นิพพตติตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน สฺสรนฺตา เทวโลกา
 อปาทานใน สฺสรนฺตา เทวโลกํ สัมปาปุณฺเณกัมมะใน สฺสรนฺตาฯ อัปภันตรกิริยา
 ของ ปุตุตา เทวนวฺตฺกปฺเป การิตกัมมะใน เขเปสฺสุฯ

๑๖๒. เอวฺ เต ตโย ภาตโร อรหตฺตํ ปตฺเถนฺตา ตทา กลฺยาณกมฺมํ กรีสุฯ

ภาตโร อ.พี่น้องชาย ท. ตโย สาม เต เหล่านี้ ปตฺเถนฺตา ปรารธนาอยู่ อรหตฺตํ
 ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ กรีสุ กระทำแล้ว กลฺยาณกมฺมํ ซึ่งกรรมอันงาม ตทา
 ในกาลนั้น เอวฺ อย่างนี้ฯ

พี่น้องชายทั้งสามคนเหล่านี้ปรารธนาพระอรหันต์ พวกกันทำกรรมที่ดีงามในกาลนั้น
 อย่างนี้

เต กิติ ตโย กิติ วิเสสนะของ ภาตโรฯ สฺทฺธกัตตาใน กรีสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 เอวฺ กิริยาวิเสสนะใน กรีสุ อรหตฺตํ อวุตตกัมมะใน ปตฺเถนฺตาฯ อัปภันตรกิริยาของ
 ภาตโร ตทา กาลสฺตตฺมีใน กรีสุ กลฺยาณกมฺมํ อวุตตกัมมะใน กรีสุฯ

๑๖๓. เต อตฺตนา ปตฺถิตฺเมว ลภีสุฯ

เต (ตโย ภาตโร ชฎิลา) อตฺตนา ปตฺถิตํ เอว (จานํ) ลภีสุฯ

เต (ตโย ภาตโร ชฎิลา) อ.ชฎิล ท. ผู้เป็นพี่น้องกัน สาม เหล่านี้ ลภีสุ ได้แล้ว
 (จานํ) ซึ่งตำแหน่ง อตฺตนา ปตฺถิตํ เอว อัน-อันตน -ปรารธนาแล้วนั้นเทียวฯ

ชฎิลสามพี่น้องเหล่านี้ได้ตำแหน่งที่ตัวเองปรารธนาแล้วทั้งนั้น

เต กิติ ตโย กิติ ภาตโร กิติ วิเสสนะของ ชฎิลาฯ สฺทฺธกัตตาใน ลภีสุฯ อาชยาต-
 บทกัตตฺวาจก อตฺตนา อนภิตกัตตาใน ปตฺถิตํ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ปตฺถิตํฯ
 วิเสสนะของ จานํฯ อวุตตกัมมะใน ลภีสุฯ

๑๖๔. นานี่ มุขี่ โอลเเกตุวา ทมมีติ ฯ

น อหี่ มุขี่ โอลเเกตุวา ทมมีติ (อาห) ฯ (อาห แปลในข้อ ๑๓๓)

อหี่ อ.เรา โอลเเกตุวา แลดูแล้ว มุขี่ ซึ่งหน้า ทมมี ย่อมให้ น หามีได้” อิติ
ดังนี้ ฯ

เรามีได้แลดูหน้าแล้วให้เลย”

อหี่ สุทธกัตตาใน ทมมี ฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก นศัพท์ ปฏิเสชนัตถะ มุขี่ อวุตตกัมมะ
ใน โอลเเกตุวา ฯ ปุพพกาลกิริยาใน ทมมี” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ฯ

๑๖๕. ตทา ปน เตสั อายุตุดโก พิมพิสารโ อโหสิ, โกฎจาการโก วิสาโข อุปาสโก ฯ

ตทา ปน เตสั (ติณณั ภาตีกานั ปุตตานั) อายุตุดโก (อิทานิ) พิมพิสารโ อโหสิ, (ตทา)
โกฎจาการโก (อิทานิ) วิสาโข อุปาสโก (อโหสิ) ฯ

ปน ก็ อายุตุดโก อ.นายเสมียน เตสั (ติณณั ภาตีกานั ปุตตานั) ของพระโอรส
ผู้เป็นพี่น้องกัน สาม เหล่านั้น ตทา ในกาลนั้น พิมพิสารโ เป็นพระเจ้าพิมพิสาร
อโหสิ ได้เป็นแล้ว (อิทานิ) ในกาลนี้, โกฎจาการโก อ.บุคคลผู้ประกอบแล้วในเรือน
คลัง (ตทา) ในกาลนั้น อุปาสโก เป็นอุบาสก วิสาโข ชื่อว่าวิสาขะ (อโหสิ) ได้เป็น
แล้ว (อิทานิ) ในกาลนี้ ฯ

ก็นายเสมียนของพระโอรสสามพี่น้องเหล่านั้นในคราวนั้น ได้เป็นพระเจ้าพิมพิสารใน
กาลนี้, เจ้าหน้าที่เรือนคลังในคราวนั้น ได้เป็นอุบาสกชื่อว่าวิสาขะในกาลนี้

ปนศัพท์ วากยารัมภโขตกะ อายุตุดโก สุทธกัตตาใน อโหสิ ฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก
ตทา กาลสัตตมีใน อายุตุดโก เตสั กิติ ติณณั กิติ ภาตีกานั กิติ วิเสสนะของ
ปุตตานั ฯ สามีสัมพันธะใน อายุตุดโก อิทานิ กาลสัตตมีใน อโหสิ พิมพิสารโ วิกติ-
กัตตาใน อโหสิ, โกฎจาการโก สุทธกัตตาใน อโหสิ ฯ อาชยาตบทกัตตุวาจก ตทา
กาลสัตตมีใน โกฎจาการโก อิทานิ กาลสัตตมีใน อโหสิ วิสาโข สัญญาวิเสสนะของ
อุปาสโก ฯ วิกติกัตตาใน อโหสิ ฯ

๑๖๖. เตสํ กมฺมกรรา ตทา เปเตสฺสู นิพฺพตฺติตฺวา สุกฺคตฺตฺวเสณ สํสรฺนฺตทา อิมสฺมึ กปฺเป จตฺตาริ พุทฺธนฺตรานิ เปตโลเกเยว นิพฺพตฺติสฺสุ ฯ

เตสํ (ปุตฺตานํ) กมฺมกรรา (ชนา) ตทา เปเตสฺสู นิพฺพตฺติตฺวา สุกฺคตฺตฺวเสณ สํสรฺนฺตทา อิมสฺมึ กปฺเป จตฺตาริ พุทฺธนฺตรานิ เปตโลเกเยว นิพฺพตฺติสฺสุ ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. กมฺมกรรา ผู้กระทำให้การงาน เตสํ (ปุตฺตานํ) ของพระโอรส ท. เหล่านั้น นิพฺพตฺติตฺวา บังเกิดแล้ว เปเตสฺสู ในเปรต ท. ตทา ในกาลนั้น สํสรฺนฺตทา ท่องเที่ยวอยู่ สุกฺคตฺตฺวเสณ ด้วยสามารถแห่งสุคติและทุกฺติ นิพฺพตฺติสฺสุ บังเกิดแล้ว เปตโลเก เอว ในโลกแห่งเปรตนั้นเที่ยว พุทฺธนฺตรานิ สันพุทฺธันตร ท. จตฺตาริ สึ อิมสฺมึ กปฺเป ในกัปนี้ ฯ

พวกชนที่เป็นกรรมกรของพระโอรสเหล่านั้น ไปบังเกิดในเปรตทั้งหลายในคราวนั้น ท่องเที่ยวไปอยู่ด้วยสามารถสุคติและทุกฺติ บังเกิดในเปตโลกนั้นแหละสิ้น ๔ พุทฺธันตร ในกัปนี้

กมฺมกรรา วิเสสนะของ ชนาฯ สุกฺคตฺตฺวาใน นิพฺพตฺติสฺสุฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจาก เตสํ วิเสสนะของ ปุตฺตานํฯ สามีสัมพันธะใน กมฺมกรรา ตทา กาลสัตฺตมึใน นิพฺพตฺติตฺวา เปเตสฺสู วิสยาธาระใน นิพฺพตฺติตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน สํสรฺนฺตทา สุกฺคตฺตฺวเสณ ตติยาวิเสสนะใน สํสรฺนฺตทาฯ อัปฺภันตรกิริยาของ ชนา อิมสฺมึ วิเสสนะของ กปฺเปฯ กาลสัตฺตมึใน นิพฺพตฺติสฺสุ จตฺตาริ วิเสสนะของ พุทฺธนฺตรานิฯ อัจฺจนตสังโยคะใน นิพฺพตฺติสฺสุ เอวตฺถํ อวธารณะเข้ากับ เปตโลเกฯ วิสยาธาระใน นิพฺพตฺติสฺสุ ฯ

๑๖๗. เต อิมสฺมึ กปฺเป สพฺพปจฺมํ อุปฺปนฺนํ จตฺตาทิสฺวสฺสสฺสหายุกํ กกุสฺนฺธํ ภควนฺตํ อุปฺสงฺกมิตฺวา “อมฺหากํ อาหารํ ลภนกาลํ อาจิกฺขเถวติ ปุจฺฉิสฺสุ ฯ”

เต (เปตา) อิมสฺมึ กปฺเป สพฺพปจฺมํ อุปฺปนฺนํ จตฺตาทิสฺวสฺสสฺสหายุกํ กกุสฺนฺธํ ภควนฺตํ อุปฺสงฺกมิตฺวา “(ตุเม) อมฺหากํ อาหารํ ลภนกาลํ อาจิกฺขเถวติ ปุจฺฉิสฺสุ ฯ”

เต (เปตา) อ.เปรต ท. เหล่านั้น อุปฺสงฺกมิตฺวา เข้าไปเฝ้าแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค กกุสฺนฺธํ พระนามว่ากกุสฺนฺธะ จตฺตาทิสฺวสฺสสฺสหายุกํ ผู้ทรงมีพระชนมายุมีพันแห่งปีสี่สิบเป็นประมาณ อุปฺปนฺนํ ผู้เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว สพฺพปจฺมํ ก่อน

กว่าพระพุทธเจ้าทั้งปวง **อิมสมิ กปเป** ในกัปนี้ **ปุจฉิสฺสุ** ทูลถามแล้ว **อิติ** ว่า “(ตุมเห) อ.พระองค์ **อาจิกฺขถ** ขอจงตรัสบอก **ลภณกาลิ** ซึ่งกาลเป็นที่ได้ **อาหาริ** ซึ่งอาหาร **อมุหาก็** แก่ข้าพระองค์ ท.” **อิติ** ดังนี้ ๕

พวกเปรตเหล่านั้นเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากกุสันธะผู้ทรงมีพระชนมายุ ๔๐,๐๐๐ ปี ผู้ทรงอุบัติขึ้นก่อนกว่าพระพุทธเจ้าทั้งปวงในกัปนี้ ทูลถามว่า “ขอพระองค์ จงช่วยตรัสบอกกาลเป็นที่ได้อาหารให้แก่พวกข้าพระองค์ด้วยเถิด” ดังนี้

เต วิเสสนะของ เปตาฯ สุทรกัตตาใน ปุจฉิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อิมสมิ วิเสสนะของ กปเปฯ กาลสัตตมิมิใน สพฺพปรจฺมฯ กิริยาวิเสสนะใน อุปฺปนฺนฯ กิตฺติ จตฺตาทิสฺวสฺสสทฺสสาธุกํ กิตฺติ วิเสสนะของ ภควนฺตํ กกุสนฺธํ สัณฺญาวิเสสนะของ ภควนฺตํฯ อวุตตกัมมะใน อุปฺสงฺกมิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฉิสฺสุ “ตุมเห สุทรกัตตา ใน อาจิกฺขถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อมุหาก็ สัมปทานใน อาจิกฺขถ อาหาริ อวุตตกัมมะใน ลภณกาลิฯ อวุตตกัมมะใน อาจิกฺขถ” **อิตฺติศฺพฺท** อากาเรใน ปุจฉิสฺสุ ๕

๑๖๘. “มม ตาว กाले น ลภิสฺสถ, มม ปจฺจโต มหาปจฺจเวยา โยชนมตฺตํ อภิรุพฺพหาย โจนาคมนพฺพุโร อุปฺปชฺชิสฺสติ, ตํ ปุจฺเจยฺยาถาติ อาห ๕

(กกุสนฺโธ) “(ตุมเห) มม ตาว กาลे น ลภิสฺสถ, มม ปจฺจโต มหาปจฺจเวยา โยชนมตฺตํ (จาน) อภิรุพฺพหาย โจนาคมนพฺพุโร อุปฺปชฺชิสฺสติ, (ตุมเห) ตํ (พฺพุโร) ปุจฺเจยฺยาถาติ อาห ๕

(กกุสนฺโธ) อ.พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากกุสันธะ **อาห** ตรัสแล้ว **อิติ** ว่า “(ตุมเห) อ.ท่าน ท. **น** **ลภิสฺสถ** จักไม่ได้ **กाले** ในกาล **มม** ของเรา **ตาว** ก่อน, **มหาปจฺจเวยา** ครั้นเมื่อแผ่นดินใหญ่ **อภิรุพฺพหาย** งอกขึ้นแล้ว **โยชนมตฺตํ (จาน)** สิ้นที่ มีโยชนเป็น ประมาณ **โจนาคมนพฺพุโร** อ.พระพุทธเจ้าพระนามว่าโจนาคมนะ **อุปฺปชฺชิสฺสติ** จัก เสด็จอุบัติขึ้น **ปจฺจโต** ในกาลข้างหลัง **มม** ของเรา, (ตุมเห) อ.ท่าน ท. **ปุจฺเจยฺยาถ** ฟังทูลถาม **ตํ (พฺพุโร)** กะพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น” **อิติ** ดังนี้ ๕

พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากกุสันธะตรัสแล้วว่า “พวกท่านจักไม่ได้ในกาลของเรา, เมื่อแผ่นดินใหญ่งอกขึ้นสิ้นที่ประมาณหนึ่งโยชน พระพุทธเจ้าพระนามว่าโจนาคมนะ จักเสด็จอุบัติขึ้นในกาลข้างหลังเรา, พวกท่านฟังถามพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น” ดังนี้

กกุสนฺโห สุธธกัตฺตทาใน อาห ๑ อาชยตบทกัตฺตวจาก “ตุมฺเห สุธธกัตฺตทาใน ลภิสฺสธ ๑
 อาชยตบทกัตฺตวจาก มม สามีสัมพันธะใน กาล ๑ กาลสัตตมึใน ลภิสฺสธ ดาวศัพท์
 กิริยาวิเสสนะใน ลภิสฺสธ นศัพท์ ปฏิเสธะใน ลภิสฺสธ, โภจนาคมนพุทฺโห สุธธกัตฺต
 ใน อุปฺปชฺชิสฺสตี ๑ อาชยตบทกัตฺตวจาก มม สามีสัมพันธะใน ปจฺจโต ๑ กาลสัตตมึใน
 อุปฺปชฺชิสฺสตี มหาปจฺจวิยา ลักขณะใน อภิสฺสพฺพหยา ๑ ลักขณกิริยา โยชนมตฺตํ วิเสสนะ
 ของ จานํ ๑ อัจจันตสังโยคะใน อภิสฺสพฺพหยา, ตุมฺเห สุธธกัตฺตทาใน ปุจฺเจยยาถ ๑ อาชยต
 บทกัตฺตวจาก ตํ วิเสสนะของ พุทฺธ ๑ อภิสฺสพฺพหยา” อิติศัพท์ อากา
 ใน อาห ๕

๑๖๙. เต ตตฺตกั กาลํ เขเปตฺวา, ตสฺมึ อุปฺปนฺเน, ตํ ปุจฺฉิสฺสุ ๕

เต (เปตา) ตตฺตกั กาลํ เขเปตฺวา, ตสฺมึ (พุทฺธ) อุปฺปนฺเน, ตํ (พุทฺธ) ปุจฺฉิสฺสุ ๕

เต (เปตา) อ.เปรต ท. เหล่านั้น **กาลํ** ยังกาล **ตตฺตกั** อันมีประมาณเท่านั้น **เขเปตฺวา**
 ให้สิ้นไปแล้ว, **ตสฺมึ (พุทฺธ)** ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น **อุปฺปนฺเน** เสด็จอุบัติ
 ขึ้นแล้ว, **ปุจฺฉิสฺสุ** ทูลถามแล้ว **ตํ (พุทฺธ)** ซึ่งพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ๕

พวกเปรตเหล่านั้นทำให้กาลมีประมาณเท่านั้นให้สิ้นไป, เมื่อพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น
 เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว, ก็ทูลถามพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น

เต วิเสสนะของ เปตา ๑ สุธธกัตฺตทาใน ปุจฺฉิสฺสุ ๑ อาชยตบทกัตฺตวจาก ตตฺตกั วิเสสนะ
 ของ กาล ๑ การิตกัมมะใน เขเปตฺวา ๑ พุทฺธกาลกิริยาใน ปุจฺฉิสฺสุ, ตสฺมึ วิเสสนะของ
 พุทฺธ ๑ ลักขณะใน อุปฺปนฺเน ๑ ลักขณกิริยา, ตํ วิเสสนะของ พุทฺธ ๑ อวตฺตกัมมะใน
 ปุจฺฉิสฺสุ ๕

๑๗๐. โสปี “มม กาลे न लभिसुध, मम पज्जतो महापज्जिया योचनमतुत्तं अभिसुधाय
 कसुसपपुत्रो उपपञ्चिसुधि, तं पुज्जेययाति आह ५

โสปี (พุทฺธ) “(ตุมฺเห) มม กาลे न लभिसुध, मम पज्जतो महापज्जिया योचनमतुत्तं (จานํ)
 अभिसुधाय, कसुसपपुत्रो उपपञ्चिसुधि, (ตุมฺเห) तं (พุทฺธ) पुज्जेययाति आह ๕

โสปี (พุกุโร) อ.พระพุทธรเจ้าแม่พระองค์นั้น อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุมุเห) อ.ท่าน ท. น ลภิสฺสถ จักไม่ได้ กาลเ ในกาล มม ของเรา, มหาปจวียา ครั้นเมื่อแผ่นดินใหญ่ อภिरุพฺพหยา ยอกขึ้นแล้ว โยชนมตฺต (จาน) ลิ่นที่ มีโยชนเป็นประมาณ กสฺสปพุกุโร อ.พระพุทธรเจ้าพระนามว่ากัสสปะ อุปฺปชฺชิสฺสติ จักเสด็จอุบัติขึ้น ปจฺจโต ในกาลข้างหลัง มม ของเรา, (ตุมุเห) อ.ท่าน ท. ปุจฺเจยยาถ ฟิงทูลถาม ตํ (พุกุโร) ซึ่งพระพุทธรเจ้าพระองค์นั้น” อิติ ดังนี้ ๕

พระพุทธรเจ้าแม่พระองค์นั้นตรัสว่า “พวกท่านจักไม่ได้ในกาลของเรา, เมื่อแผ่นดินใหญ่ยกขึ้นลิ่นที่ประมาณหนึ่งโยชน พระพุทธรเจ้าพระนามว่ากัสสปะจักเสด็จอุบัติขึ้นข้างหลังของเรา, พวกท่านฟิงทูลถามพระพุทธรเจ้าพระองค์นั้น” ดังนี้

อภิศัพฺพ อเปกขัตถะเข้ากับ โสจ วิเสสนะของ พุกุโรจ สฺสทกัตตาใน อาหจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตุมุเห สฺสทกัตตาใน ลภิสฺสถจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน กาลเจ กาลสัตตมีใน ลภิสฺสถ นศัพฺพ ปฏิสฺสเระใน ลภิสฺสถ, กสฺสปพุกุโร สฺสทกัตตาใน อุปฺปชฺชิสฺสติจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน ปจฺจโตจ กาลสัตตมีใน อุปฺปชฺชิสฺสติ มหาปจวียา ลักขณะใน อภिरุพฺพหยาจ ลักขณกิริยา โยชนมตฺต วิเสสนะของ จานจ อัจจันตสังโยคะใน อภिरุพฺพหยา, ตุมุเห สฺสทกัตตาใน ปุจฺเจยยาถจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ พุกุโรจ อวุตตกัมมะใน ปุจฺเจยยาถ” อภิศัพฺพ อาการะใน อาห ๕

๑๗๑. เต ตตฺตกํ กาลํ เขเปตฺวา, ตสฺมี อุปฺปนฺเน, ตํ ปุจฺจิสฺสุ ๕

เต (เปตา) ตตฺตกํ กาลํ เขเปตฺวา, ตสฺมี (พุกุโร) อุปฺปนฺเน, ตํ (พุกุโร) ปุจฺจิสฺสุ ๕

เต (เปตา) อ.เปรต ท. เหล่านั้น กาล ยังกาล ตตฺตกํ มีประมาณเท่านั้น เขเปตฺวา ให้ลื่นไปแล้ว, ตสฺมี (พุกุโร) ครั้นเมื่อพระพุทธรเจ้าพระองค์นั้น อุปฺปนฺเน ทรงอุบัติขึ้นแล้ว, ปุจฺจิสฺสุ ทูลถามแล้ว ตํ (พุกุโร) ซึ่งพระพุทธรเจ้าพระองค์นั้น ๕

พวกเปรตเหล่านั้นทำให้กาลเวลาที่มีประมาณเท่านั้นให้ลื่นไป เมื่อพระพุทธรเจ้าพระองค์นั้น ทรงอุบัติขึ้นแล้ว พวกทูลถามกับพระพุทธรเจ้าพระองค์นั้น

เต วิเสสณะของ เปตาฯ สุททกัตตาใน ปุจฺฉิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตตฺตกั วิเสสณะ
ของ กาลัฯ การิตกัมมะใน เขเปตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปุจฺฉิสฺสุ, ตสฺมี วิเสสณะของ
พุทฺเทฯ ลักษณะใน อุปฺปนฺเนฯ ลักษณะกิริยา, ตั วิเสสณะของ พุทฺธัฯ อวฺตตกัมมะใน
ปุจฺฉิสฺสุ ฯ

๑๗๒. โสปี “มม กाले न लघिसुष्ठ, मम पञ्चतो महापञ्चिया योचनमतुत् ओरुपुहाय
โคत्मपुत्रो नाम उपपञ्चिसुस्ति, तथा तुम्हाकं षाट्को पिम्पिसारो नाम राजा
गविसुस्ति, सो सत्तु तानं तद्वा तुम्हाकं पापेसुस्ति, तथा लघिसुष्ठाति आह ฯ

โสปี (พุทฺโธ) “(ตุมฺเห) มม กาลे น ลภิสฺสุสฺถ, มม ปจฺฉโต มหาปจฺฉียา โยชนมตฺตํ (จําหนั)
อริรุพฺุหาย โคตมพุทฺโธ นาม อุปฺปชฺชิสฺสุสฺติ, ตทา ตุมฺหากั ฆาตโก พิมฺพิสฺสโร นาม ราชา
ภวิสฺสุสฺติ, โส (ราชา) สตฺตุ ทานั ทตฺวา (ปตฺตตี) ตุมฺหากั ปาเปสฺสุสฺติ, (ตุมฺเห) ตทา
ลภิสฺสุสฺธาติ อาห ฯ

โสปี (พุทฺโธ) อ.พระพุทฺธเจ้าแม่พระองค์นั้น อาห ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท.
น ลภิสฺสุสฺถ จักไม่ได้ กาลे ในกาล มม ของเรา, มหาปจฺฉียา ครั้นเมื่อแผ่นดินใหญ่
อริรุพฺุหาย งอกขึ้นยิ่งแล้ว (จําหนั) สันที่ โยชนมตฺตํ มีโยชนัเป็นประมาณ โคตม-
พุทฺโธ นาม ชื่อ อ.พระพุทฺธเจ้าพระนามว่าโคตม อุปฺปชฺชิสฺสุสฺติ จักเสด็จอุบัติขึ้น
ปจฺฉโต ในกาลภายหลัง มม แห่งเรา, ตทา ในกาลนั้น ฆาตโก อ.ญาติ ตุมฺหากั
ของท่าน ท. ราชา เป็นพระราชา พิมฺพิสฺสโร นาม พระนามว่าพิมพิสาร ภวิสฺสุสฺติ
จักเป็น, โส (ราชา) อ.พระราชานั้น ทตฺวา ทรงถวายแล้ว ทานั ซึ่งทาน สตฺตุ
แก่พระศาสดา (ปตฺตตี) ยังส่วนบุญ ปาเปสฺสุสฺติ จักทรงให้ถึง ตุมฺหากั แก่ท่าน ท.,
(ตุมฺเห) อ.ท่าน ท. ลภิสฺสุสฺถ จักได้ ตทา ในกาลนั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

พระพุทฺธเจ้าแม่พระองค์นั้นตรัสว่า “พวกท่านจักไม่ได้ในกาลของเรา, เมื่อแผ่นดิน
ใหญ่งอกขึ้นประมาณหนึ่งโยชนั พระพุทฺธเจ้าพระนามว่าโคตมจักอุบัติขึ้นในกาลภาย
หลังเรา, ในกาลนั้น ญาติของพวกท่านจักเป็นพระราชาพระนามว่าพิมพิสาร, พระ
ราชานั้นถวายทานแก่พระศาสดาแล้ว จักทำส่วนบุญให้ถึงแก่พวกท่าน, พวกท่านจัก
ได้ในกาลนั้น” ดังนี้

อปีศัพท์ อเปกข์ตตะเข้ากับ โสๆ วิเสสณะของ พุทฺโธๆ สุทฺธกัตตาใน อาหๆ อาชยาต-
 บทกัตตุวาจก “ตุมุเห สุทฺธกัตตาใน ลภิสฺสธๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก มม สามีสัมพันธะ
 ใน กาเลๆ กาลสัตตมีใน ลภิสฺสธ นคัพท์ ปฏิเสธะใน ลภิสฺสธ, นามคัพท์ สัญญา-
 ไซตตะเข้ากับ โคตมพุทฺโธๆ สุทฺธกัตตาใน อุปฺปชฺชิสฺสตีๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก
 มม สามีสัมพันธะใน ปจฺจโตๆ กาลสัตตมีใน อุปฺปชฺชิสฺสตี มหาปจฺจยา ลักขณะใน
 อภิสฺสพฺพหยาๆ ลักขณกิริยา โยชนมตฺต วิเสสณะของ จาน์ๆ อัจฉันตสังโยคะใน
 อภิสฺสพฺพหยา, ตทา กาลสัตตมีใน ภวิสฺสตี ฉาตโก สุทฺธกัตตาใน ภวิสฺสตีๆ อาชยาต-
 บทกัตตุวาจก ตุมุหาก์ สามีสัมพันธะใน ฉาตโก นามคัพท์ สัญญาไซตตะเข้ากับ
 พิมฺพิสาโรๆ วิเสสณะของ ราชาๆ วิกิตกัตตาใน ภวิสฺสตี, โส วิเสสณะของ ราชาๆ
 เหตุกัตตาใน ปาเปสฺสตีๆ อาชยาตบทเหตุกัตตุวาจก สตฺถุ สัมปทานใน ทตฺวา ทาน์
 อวุตตกัมมะใน ทตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปาเปสฺสตี ปตฺตี การิตกัมมะใน ปาเปสฺสตี
 ตุมุหาก์ สัมปทานใน ปาเปสฺสตี, ตุมุเห สุทฺธกัตตาใน ลภิสฺสธๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก
 ตทา กาลสัตตมีใน ลภิสฺสธ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ๕

๑๗๓. เตสส์ เอกัง พุทฺธนฺตรํ เสวทิวสํ วิย อโหสิ ๕

เตสส์ (เปตานัง) เอกัง พุทฺธนฺตรํ เสวทิวสํ วิย อโหสิ ๕

เอกัง พุทฺธนฺตรํ อ.พุทฺธันตรหนึ่ง เสวทิวสํ วิย เป็นราวกะว่าวันพรุ่งนี้ อโหสิ ได้มี
 แล้ว เตสส์ (เปตานัง) แก่เปรต ท. เหล่านั้น ๕

หนึ่งพุทฺธันตรได้เป็นเหมือนกับว่าวันพรุ่งนี้แก่พวกเปรตเหล่านั้น

เอกัง วิเสสณะของ พุทฺธนฺตรๆ สุทฺธกัตตาใน อโหสิๆ อาชยาตบทกัตตุวาจก เตสส์
 วิเสสณะของ เปตาน์ๆ สัมปทานใน อโหสิ เสวทิวสํ อุปฺมาวิกิตกัตตาใน อโหสิ วิยศัพท์
 อุปฺมาไซตตะเข้ากับ เสวทิวสํ ๕

๑๗๔. เต, ตถาคเต อุปฺปนฺเน, พิมฺพิสาร์ธญา ปจฺมทิวสํ ทาเน ทินฺเน, รตฺติภาเค
เกราวสทฺทํ กตฺวา รมฺโฆ อตฺตานิ ทสฺสยีสฺสุ ๕

เต (เปตา), ตถาคเต อุปฺปนฺเน, พิมฺพิสาร์ธญา ปจฺมทิวสํ ทาเน ทินฺเน, รตฺติภาเค เกราวสทฺทํ
กตฺวา รมฺโฆ อตฺตานิ ทสฺสยีสฺสุ ๕

เต (เปตา) อ.เปรต ท. เหล่านั้น, ตถาคเต ครั้นเมื่อพระตถาคต อุปฺปนฺเน ทรง
อุบัติขึ้นแล้ว, ทาเน ครั้นเมื่อทาน พิมฺพิสาร์ธญา อันพระราชานามว่า
พิมพิสาร ทินฺเน ทรงถวายแล้ว ปจฺมทิวสํ ในวันที่หนึ่ง, กตฺวา กระทำแล้ว เกราว-
สทฺทํ ซึ่งเสียงอันน่ากลัว ทสฺสยีสฺสุ แสดงแล้ว อตฺตานิ ซึ่งตน รมฺโฆ แก่พระราช
รตฺติภาเค ในส่วนแห่งราตรี ๕

พวกเปรตเหล่านั้น, เมื่อพระตถาคตทรงอุบัติขึ้นแล้ว เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงถวาย
ทานในวันที่หนึ่ง ทำเสียงน่ากลัว แล้วแสดงตนแก่พระราช ในส่วนราตรี

เต วิเสสฺนฺขอฺง เปตาฯ สุทฺธกตฺตาใน ทสฺสยีสฺสุฯ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก, ตถาคเต
ลักษณะใน อุปฺปนฺเนฯ ลักษณะกิริยา, ทาเน ลักษณะใน ทินฺเนฯ ลักษณะกิริยา พิมฺพิสาร์-
ธญา อนภิทกตฺตาใน ทินฺเน ปจฺมทิวสํ ทุติยากาลสตฺตมฺใน ทินฺเน, รตฺติภาเค
กาลสตฺตมฺใน ทสฺสยีสฺสุ เกราวสทฺทํ อวุตตกัมมฺใน กตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทสฺสยีสฺสุ
รมฺโฆ สัมปทานใน ทสฺสยีสฺสุ อตฺตานิ อวุตตกัมมฺใน ทสฺสยีสฺสุ ๕

๑๗๕. โส ปฺนทิวเส เวพฺพวนิ อาคนฺตฺวา ตถาคตฺสฺส ตํ ปวตฺตี อาโรเจสิ ๕

โส (ราชา) ปฺนทิวเส เวพฺพวนิ อาคนฺตฺวา ตถาคตฺสฺส ตํ ปวตฺตี อาโรเจสิ ๕

ปฺนทิวเส ในวันรุ่งขึ้น โส (ราชา) อ.พระราชานั้น อาคนฺตฺวา เสด็จมาแล้ว เวพฺพวนิ
สู่พระวิหารชื่อว่าเวพฺพวนิ อาโรเจสิ กราบทูลแล้ว ตํ ปวตฺตี ซึ่งความเป็นไปทั่วนั้น
ตถาคตฺสฺส แก่พระตถาคต ๕

ในวันรุ่งขึ้น พระราชานั้นเสด็จมาสู่พระเวพฺพวนิ กราบทูลเรื่องราวนั้นแก่พระตถาคต

ปฺนทิวเส กาลสตฺตมฺใน อาโรเจสิ โส วิเสสฺนฺขอฺง ราชาฯ สุทฺธกตฺตาใน อาโรเจสิฯ

อาชยาตบทักตตุวจาก เวพูน สัมปาปญ์นัยกัมมะใน อาคนุตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน
 อาโรเจสิ ตถาคตสส สัมปทานใน อาโรเจสิ ตัง วิเสสนะของ ปวตตีๆ อวุตตกัมมะใน
 อาโรเจสิ ฯ

๑๗๖. สตุถา “มหาราช อีโต เทวนวุติกปมตถเก ผุสสุพุทธกาเล เอเต ตว ฆาตกา
 ภิกขุสงฆสส ทินนัง วฏฏัฏ ขาทิตวา เปตโลเก นิพพุตติตวา สัสนธา กกุสนธาโท
 พุทเธ อุปปนฺเน ปุจฉิตวา เตหิ อิทถจิทถจ วุตตา เอตตกั กาลัง ตว ทานัง
 ปจจาสิสमानา, หิโยย ตยา ทานะ ทินเน, ปตตี อลภมานา เอวมกัสนฺติ ฯ

สตุถา “มหาราช อีโต (ภททกปโต) เทวนวุติกปมตถเก ผุสสุพุทธกาเล เอเต (เปตา)
 ตว ฆาตกา (หุตวา ปุคฺคเลน) ภิกขุสงฆสส ทินนัง วฏฏัฏ ขาทิตวา เปตโลเก นิพพุตติตวา
 สัสนธา กกุสนธาโท พุทเธ อุปปนฺเน ปุจฉิตวา เตหิ (พุทเธหิ) อิท (วตถุ) จ อิท
 (วตถุ) จ วุตตา เอตตกั กาลัง ตว ทานัง ปจจาสิสमानา, หิโยย ตยา ทานะ ทินเน, ปตตี
 อลภมานา เอว อกัสนฺติ (อาห) ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร เอเต
 (เปตา) อ.เปรต ท. เหล่านั้น ฆาตกา เป็นญาติ ตว ของพระองค์ หุตวา เป็นแล้ว
 ขาทิตวา เคี้ยวกินแล้ว วฏฏัฏ ซึ่งค่าใช้จ่าย (ปุคฺคเลน) ทินนัง อัน- อันบุคคล -ถวาย
 แล้ว ภิกขุสงฆสส แก่หมู่แห่งภิกษุ ผุสสุพุทธกาเล ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าพระนาม
 ว่าผุสสะ เทวนวุติกปมตถเก ในที่สุดแห่งกัปปกัสิบสอง อีโต (ภททกปโต) แต่
 ภัทรกัปปนี้ นิพพุตติตวา บังเกิดแล้ว เปตโลเก ในโลกแห่งเปรต สัสนธา ท่องเที่ยว
 ไปอยู่ ปุจฉิตวา ทูลถามแล้ว พุทเธ ซึ่งพระพุทธเจ้า ท. กกุสนธาโท มีพระพุทธเจ้า
 พระนามว่ากกุสนฺธะเป็นต้น อุปปนฺเน ผู้ทรงอุบัตินั้นแล้ว เตหิ (พุทเธหิ) วุตตา
 ผู้อันพระพุทธเจ้า ท. เหล่านั้น ตรัสแล้ว อิท (วตถุ) จ ซึ่งเรื่องนี้ด้วย อิท (วตถุ) จ
 ซึ่งเรื่องนี้ด้วย ปจจาสิสमानา หวังเฉพาะอยู่ ทานัง ซึ่งทาน ตว ของพระองค์ กาลัง
 ลินกาล เอตตกั มีประมาณเท่านั้น, ทานะ ครั้นเมื่อทาน ตยา อันพระองค์ ทินเน
 ถวายแล้ว หิโยย ในวันวาน, อลภมานา เมื่อไม่ได้ ปตตี ซึ่งส่วนบุญ อกัสนฺติ ได้
 กระทำแล้ว เอว อย่างนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนมหาบพิตร ในกาลแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่ามุสสะ ในที่สุดกับ ๓๒ แต่ภักทรกับ พวกเปรตเหล่านั้นเป็นพวกญาติของพระองค์ พวกกันเคี้ยวกินค่าใช้จ่ายที่บุคคลถวายแก่ภิกษุสงฆ์ บังเกิดในเปตโลก ท่องเที่ยวไปอยู่ ทูลถามพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าพระนามว่ากุกสันธะเป็นต้นผู้ทรงอุบัติขึ้นแล้ว พระพุทธเจ้าเหล่านั้นตรัสเรื่องนี้และเรื่องนี้ หวังทานของพระองค์สิ้นกาลประมาณเท่านี้, เมื่อพระองค์ถวายทานเมื่อวานนี้, เมื่อไม่ได้ส่วนบุญ จึงพากันทำอย่างนี้”

สตถา สุทธกัตตาใน อาห ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก “มหाराช อาลปนะ เอเต วิเสสนะของ เปตา ๑ สุทธกัตตาใน อังสุ ๑ อาชยาตบทกัตตวาจก อิตโต วิเสสนะของ ภททกปโปโต ๑ อปาทานใน เทวนวุตติกปมตถเก ๑ กาลสัตตมีใน มุสสะพุทธกาเล ๑ กาลสัตตมีใน หุตวา ตว สามีสัมพันธะใน ฉาตกา ๑ วิกิตกัตตาใน หุตวา ๑ สมานกาลกิริยาใน ชาทิตวา ปุคฺคเลน อนภิตกัตตาใน ทินฺนํ ภิกฺขุสงฺฆสฺส สัมปทานใน ทินฺนํ ๑ วิเสสนะของ วฏฺฏํ ๑ อุตตกัมมะใน ชาทิตวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน นิพฺพตฺติตวา เปตโลเก วิสยาระใน นิพฺพตฺติตวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน สัสนฺดา ๑ อัปภันตรกิริยาของ เปตา กุกฺขนฺธาโย กิตฺติ อูปฺปนฺเน กิตฺติ วิเสสนะของ พุทฺเธ ๑ อุตตกัมมะใน ปุจฺฉิตวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน วุตฺตา เตหิ วิเสสนะของ พุทฺเธหิ ๑ อนภิตกัตตาใน วุตฺตา อิทํ สองบท วิเสสนะของ วตฺถุ ๑ สองบท อุตตกัมมะใน วุตฺตา จ สองศัพท์ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ อิทํ วตฺถุ และ อิทํ วตฺถุ วุตฺตา วิเสสนะของ เปตา เอตตํ วิเสสนะของ กาล ๑ อัจจันตสังโยคะใน ปจฺจาสีสมานา ตว สามีสัมพันธะใน ทาน ๑ อุตตกัมมะใน ปจฺจาสีสมานา ๑ อัปภันตรกิริยาของ เปตา, ทานะ ลักขณะใน ทินฺน ๑ ลักขณะกิริยา หิโยโย กาลสัตตมีใน ทินฺน เตยา อนภิตกัตตาใน ทินฺน, ปตฺตี อุตตกัมมะใน อลภมานา ๑ อัปภันตรกิริยาของ เปตา เอว กิริยาวิเสสนะใน อังสุ” อิตติศัพท์ อากาละใน อาห ๑

๑๗๗. “ก็ ปน ฆนฺเต อิทานิปี ทินฺนเน ลภิสฺสนฺตฺติ ๑

(ราชา) “ก็ ปน ฆนฺเต, (ทาเน มยา) อิทานิปี ทินฺนเน, (เปตา) ลภิสฺสนฺตฺติ (ปุจฺฉิ) ๑

(ราชา) อ.พระราช (ปุจฺฉิ) ทูลถามแล้ว อิติ ว่า “ฆนฺเต เข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปน ก็ (ทาเน) ครั้นเมื่อทาน (มยา) อันข้าพระองค์ ทินฺนเน ถวายแล้ว อิทานิปี แม้ในกาล

นี้, (เปตา) อ.เปเรต ท. ลภิสฺสนฺหฺติ จักได้ ก็ หรือ” อิติ ดังนี้ ๕

พระราชาทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ เมื่อข้าพระองค์ถวายทานแม่ในบัดนี้ พวกเปเรตจักได้(รับส่วนบุญ)หรือ” ดังนี้

ราชา สุทฺธกัถฺตฺตาใน ปุจฺฉิ ๑ อายยาตบทกัถฺตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนฺนํ ปนศัพฺท์ วากยา-
รัมภโชนฺทกํ เปตา สุทฺธกัถฺตฺตาใน ลภิสฺสนฺหฺติ ๑ อายยาตบทกัถฺตฺวาจก ก็ศัพฺท์ ปุจฺฉนฺตฺถะ
ทาเน ลักขณฺเณใน ทินฺนเณ ๑ ลักขณฺกิริยา มยา อนภิหิตกัถฺตฺตาใน ทินฺนเณ อปีศัพฺท์
อเปกขัถฺถะเข้ากัป อิทานิ ๑ กาลสัถฺตมิมิน ทินฺนเณ” อิติศัพฺท์ อากาเรใน ปุจฺฉิ ๕

๑๗๘. “อาม มหาราชชาติ ๕

(สตฺถา) “อาม มหาราช (เอว)” อิติ (อาห) ๕

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร อาม
ขอถวายพระพร (เอว) อ.อย่างนั้น” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาตรัสว่า “ขอถวายพระพร อย่างนั้น มหาบพิตร”

สตฺถา สุทฺธกัถฺตฺตาใน อาห ๑ อายยาตบทกัถฺตฺวาจก “มหาราช อาลปนฺนํ อาม
สัมปฏฺิจจนฺตฺถะ เอว สัจจวาจกฺลึงคัถฺถะ” อิติศัพฺท์ อากาเรใน อาห ๕

๑๗๙. ราชา พุทฺธปฺปมฺขั ภิกฺขุสงฺฆํ นิมนฺเตตฺวา ปุณฺทิวเส มหาทานํ ทตฺวา “ภนฺเต อีโต
เตสํ เปตานํ ทิพฺพนฺนปानํ สมฺปชฺชตฺติ ปตฺตี อทาสิ ๕

ราชา พุทฺธปฺปมฺขั ภิกฺขุสงฺฆํ นิมนฺเตตฺวา ปุณฺทิวเส มหาทานํ ทตฺวา “ภนฺเต อีโต
(มหาทานโต) เตสํ เปตานํ ทิพฺพนฺนปानํ สมฺปชฺชตฺติ (วจนฺน) ปตฺตี อทาสิ ๕

ราชา อ.พระราชา นิมนฺเตตฺวา ทูลนิมนต์แล้ว ภิกฺขุสงฺฆํ ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ พุทฺธปฺ-
ปมฺขั มีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุข ทตฺวา ทรงถวายแล้ว มหาทานํ ซึ่งทานใหญ่
ปุณฺทิวเส ในวันรุ่งขึ้น อทาสิ ได้ทรงให้แล้ว ปตฺตี ซึ่งส่วนบุญ (วจนฺน) ด้วยพระ
ดำรัส อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทิพฺพนฺนปานํ อ.ข้าวและน้ำอันบุคคล
พึงดื่มอันเป็นทิพย์ สมฺปชฺชตฺตุ ของจงสำเร็จ เตสํ เปตานํ แก่เปเรต ท. เหล่านั้น อีโต

(มหาทานโต) แต่ทานใหญ่นี้” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชาทูลนิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ทรงถวายมหาทานในวันรุ่งขึ้น ได้ทรงให้ส่วนบุญด้วยพระดำรัสว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอข้าวและน้ำที่เป็นทิพย์จงสำเร็จแก่พวกเปรตเหล่านั้นแต่มหาทานนี้” ดังนี้

ราชา สุทรกัตตานิ อทาสิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก พุทฺธปฺปมฺขํ วิเสสฺนะของ ภิกษุ-
สงฆ์จฺจ อุตฺตกัมมฺะใน นิมนฺเตตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน ทตฺวา ปุณฺทิวเส กาลสัตฺตมฺิใน
ทตฺวา มหาทานํ อุตฺตกัมมฺะใน ทตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อทาสี “ภนฺเต อาลปนะ
ทิพฺพนฺนปानํ สุทรกัตตานิ สมฺปชฺชตฺตฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิทฺโต วิเสสฺนะของ
มหาทานโตจฺจ อปาทานานิ สมฺปชฺชตฺตฺ เตสํ วิเสสฺนะของ เปตานํจฺจ สัมปทานานิ
สมฺปชฺชตฺตฺ” อิติศัพท์ สรุปะใน วจเนนจฺจ กรณะใน อทาสี ปตฺตี อุตฺตกัมมฺะใน อทาสี ฯ

๑๘๐. เตสํ ตเถว นิพฺพตฺติ ฯ

(ทิพฺพนฺนปานํ) เตสํ (เปตานํ) ตถา เอว นิพฺพตฺติ ฯ

(ทิพฺพนฺนปานํ) อ.ข้าวและน้ำอันบุคคลพึงดื่มอันเป็นทิพย์ นิพฺพตฺติ บังเกิดแล้ว เตสํ
(เปตานํ) แก่เปรต ท. เหล่านั้น ตถา เอว เหมือนอย่างนั้นนั้นเกี่ยว ฯ

ข้าวและน้ำที่เป็นทิพย์บังเกิดแก่พวกเปรตเหล่านั้นเหมือนอย่างนั้นนั้นแหละ

ทิพฺพนฺนปานํ สุทรกัตตานิ นิพฺพตฺติจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เตสํ วิเสสฺนะของ
เปตานํจฺจ สัมปทานานิ นิพฺพตฺติ เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ ตถาจฺจ กิริยาวิเสสฺนะใน
นิพฺพตฺติ ฯ

๑๘๑. ปุณฺทิวเส นคฺคา หุตฺวา อตฺตานิ ทสฺเสสฺสุ ฯ

(เปตา) ปุณฺทิวเส นคฺคา หุตฺวา อตฺตานิ ทสฺเสสฺสุ ฯ

ปุณฺทิวเส ในวันรุ่งขึ้น (เปตา) อ.เปรต ท. นคฺคา เป็นผู้เปลือย หุตฺวา เป็นแล้ว
ทสฺเสสฺสุ แสดงแล้ว อตฺตานิ ซึ่งตน ฯ

วันรุ่งขึ้น พวกเปรตแสดงตนเป็นผู้เปลือย

ปูนทิวเส กาลสัตตมมีใน ทสเสสุ เปตา สุทรกัตตาใน ทสเสสุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
นคคา วิกติกัตตาใน หุตวาวฯ สมานกาลกิริยาใน ทสเสสุ อตตานิ อวุตตกัมมะใน
ทสเสสุ ฯ

๑๘๒. ราชชา “อชช ฆนเต นคคา หุตวาว อตตานิ ทสเสสุนติ อาโรเจสิ ฯ

ราชชา “อชช ฆนเต (เปตา) นคคา หุตวาว อตตานิ ทสเสสุนติ อาโรเจสิ ฯ

ราชชา อ.พระราชชา อาโรเจสิ ทูลแล้ว อิติ ว่า “ฆนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อชช ใน
วันนี้ (เปตา) อ.เปรต ท. นคคา เป็นผู้เปลื้อง หุตวาว เป็นแล้ว ทสเสสุ แสดงแล้ว
อตตานิ ซึ่งตน” อิติ ดังนี้ ฯ

พระราชชาทูลแล้วว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในวันนี้ พวกเปรตแสดงตนเป็นผู้เปลื้อง
แล้ว”

ราชชา สุทรกัตตาใน อาโรเจสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “ฆนเต อาลปนะ อชช กาลสัตตมมี
ใน ทสเสสุ เปตา สุทรกัตตาใน ทสเสสุฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก นคคา วิกติกัตตา
ใน หุตวาวฯ สมานกาลกิริยาใน ทสเสสุ อตตานิ อวุตตกัมมะใน ทสเสสุ” อิติศัพท์
อาการใน อาโรเจสิ ฯ

๑๘๓. “วตถานิ เต น ทินฺหานิ มหาราชชาติ ฯ

(สตถา) “วตถานิ เต น ทินฺหานิ มหาราชชาติ (อาห) ฯ

(สตถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “มหาราช ดูก่อนมหาบพิตร วตถานิ
อ.ผ้า ท. เต อันพระองค์ น ทินฺหานิ ไม่ทรงถวายแล้ว” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ดูก่อนมหาบพิตร พระองค์ไม่ทรงถวายผ้าทั้งหลาย”

สตถา สุทรกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก “มหาราช อาลปนะ วตถานิ วุตต-
กัมมะใน ทินฺหานิฯ กิตบทกัมมวจาก เต อนภิหิตกัตตาใน ทินฺหานิ นศัพท์ ปฏิเสระ
ใน ทินฺหานิ” อิติศัพท์ อาการใน อาห ฯ

๑๘๔. ปุณทิวเส พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกขุสงฺฆสฺส จีวรานิ ทตฺวา “อิโต เตสํ ทิพฺพวตฺถานิ โหนตุติ ปาเปสิ ฯ

(ราชา) ปุณทิวเส พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกขุสงฺฆสฺส จีวรานิ ทตฺวา “อิโต (ทานโต) เตสํ (เปตานํ) ทิพฺพวตฺถานิ โหนตุติ (วจนเนน เปตานํ ปตฺตติ) ปาเปสิ ฯ

ปุณทิวเส ในวันรุ่งขึ้น (ราชา) อ.พระราชาทรงถวายแล้ว จีวรานิ ซึ่งจีวร ท. ภิกขุสงฺฆสฺส แก่หมู่แห่งภิกษุ พุทฺธปฺปมุขสฺส มีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุข ปตฺตติ ทรงยังส่วนบุญ ปาเปสิ ให้ถึงแล้ว (เปตานํ) แก่เปรต ท. (วจนเนน) ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า “ทิพฺพวตฺถานิ อ.ผ้าอันเป็นทิพย์ ท. โหนตุ ของจงสำเร็จ เตสํ (เปตานํ) แก่เปรต ท. เหล่านั้น อิโต (ทานโต) แต่ทานนี้” อิติ ดังนี้ ฯ

วันรุ่งขึ้น พระราชาทรงถวายจีวรทั้งหลายแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุข ทรงทำให้ส่วนบุญถึงแก่พวกเปรตด้วยพระดำรัสว่า “ขอผ้าอันเป็นทิพย์ทั้งหลายจงสำเร็จ แก่เปรตทั้งหลายเหล่านั้น แต่ทานนี้”

ปุณทิวเส กาลสัตตมมีใน ปาเปสิ ราชา เหตุกัตตานิ ปาเปสิ ฯ อาชยตบทเหตุกัตตฺวาจาก พุทฺธปฺปมุขสฺส วิเสสนะของ ภิกขุสงฺฆสฺส สัมปทานใน ทตฺวา จีวรานิ อวุตตกัมมะใน ทตฺวา ฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปาเปสิ “ทิพฺพวตฺถานิ สุทฺธกัตตานิ โหนตุ ฯ อาชยตบท กัตตฺวาจาก อิโต วิเสสนะของ ทานโต ฯ อปาทานใน โหนตุ เตสํ วิเสสนะของ เปตานํ ฯ สัมปทานใน โหนตุ” อิตติศัพทํ สรุปะใน วจนเนน ฯ ภาวะใน ปาเปสิ เปตานํ สัมปทานใน ปาเปสิ ปตฺตติ การิตกัมมะใน ปาเปสิ ฯ

๑๘๕. ตํขณฺเณว เตสํ ทิพฺพวตฺถานิ อุปฺปชฺชิสฺสุ ฯ

ตํขณฺ เณว เตสํ (เปตานํ) ทิพฺพวตฺถานิ อุปฺปชฺชิสฺสุ ฯ

ทิพฺพวตฺถานิ อ.ผ้าอันเป็นทิพย์ ท. อุปฺปชฺชิสฺสุ เกิดขึ้นแล้ว เตสํ (เปตานํ) แก่เปรต ท. เหล่านั้น ตํขณฺ เณว ในขณะนั้นนั้นเทียว ฯ

ผ้าทิพย์ทั้งหลายเกิดขึ้นแก่พวกเปรตเหล่านั้นในขณะนั้นแหละ

ทิพพุตตานี สุทรกัตตาใน อุปฺปชฺชิสฺสุ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอวคัพฺท อวชารณะ
เข้ากับ ตัซณฺญ ทุติยากาลสัตตมึใน อุปฺปชฺชิสฺสุ เตสั วิเสสนะของ เปตานิํ รัมปทานใน
อุปฺปชฺชิสฺสุ ๕

๑๘๖. เต เปตตตภาวึ วิชหิตฺวา ทิพพุตตภาเวน สณฺจหึสฺสุ ๕

เต (เปตา) เปตตตภาวึ วิชหิตฺวา ทิพพุตตภาเวน สณฺจหึสฺสุ ๕

เต (เปตา) อ.เปรต ท. เหล่านัน วิชหิตฺวา ละแล้ว เปตตตภาวึ ซึ่งอัตภาพ
แห่งเปรต สณฺจหึสฺสุ ดำรงอยู่แล้ว ทิพพุตตภาเวน ด้วยอัตภาพอันเป็นทิพยั ๕

พวกเปรตเหล่านั้นละอัตภาพเปรต ดำรงอยู่ด้วยอัตภาพที่เป็นทิพยั

เต วิเสสนะของ เปตา ๑ สุทรกัตตาใน สณฺจหึสฺสุ อาชยาตบทกัตตุวจาก เปตตตภาวึ
อวุตตกัมมะใน วิชหิตฺวา ๑ ปุพพกาลกิริยาใน สณฺจหึสฺสุ ทิพพุตตภาเวน ภาระใน
สณฺจหึสฺสุ ๕

๑๘๗. สตุถา อนุโมทนั กโรนุโต “ติโรกฺขุเทสุ ติฏฺฐนุติติ ติโรกฺขุทานุโมทนั อกาลิ ๕

สตุถา อ.พระศาสดา กโรนุโต เมื่อทรงกระทำ อนุโมทนั ซึ่งอนุโมทนา อกาลิ ได้ทรง
กระทำแล้ว ติโรกฺขุทานุโมทนั ซึ่งการอนุโมทนาด้วยติโรกฺขุทสฺสุตร “ติโรกฺขุเทสุ
ติฏฺฐนุติติ ว่า “ติโรกฺขุเทสุ ติฏฺฐนุติ” ดังนี้เป็นต้น ๕

พระศาสดาเมื่อทรงทำอนุโมทนา ได้ทรงทำการอนุโมทนาด้วยติโรกฺขุทสฺสุตรว่า “ติโร-
กฺขุเทสุ ติฏฺฐนุติ” ดังนี้เป็นต้น

สตุถา สุทรกัตตาใน อกาลิ ๑ อาชยาตบทกัตตุวจาก อนุโมทนั อวุตตกัมมะใน
กโรนุโต ๑ อัพภันตรกิริยาของ สตุถา “ติโรกฺขุเทสุ ติฏฺฐนุติ” สรุปะใน อิติ ๑ คัพฺท
อาชยัตตะใน ติโรกฺขุทานุโมทนั ๑ อวุตตกัมมะใน อกาลิ ๕

๑๘๘. อนุโมทนามหาเน จตุราสีติยา ปาณสหสุสานัม ฐมมาภิสมโย อโหสิ ๗

อนุโมทนามหาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดแห่งการอนุโมทนา ฐมมาภิสมโย อ.การตรัสรู้ซึ่งธรรม อโหสิ ได้มีแล้ว ปาณสหสุสานัม แก่พื้นแห่งสัตว์ ท. จตุราสีติยา แปลสิบสี่ ๗ เวลาจบอนุโมทนา สัตว์ ๘๔,๐๐๐ ได้ตรัสรู้ธรรม

อนุโมทนามหาเน กาลสัตตมมีใน อโหสิ ฐมมาภิสมโย สุกุทตตานิ อโหสิ ๗ อาชยาตบทกัตตวาจก จตุราสีติยา วิเสสนะของ ปาณสหสุสานัม ๗ สัมปทานใน อโหสิ ๗

๑๘๙. อิติ สตถา เตภาติกชฎิลานัม วตถุ กเถตวา อิมมปิ ฐมมเทสนัม อาหริ ๗

สตถา อ.พระศาสดา กเถตวา ครั้นตรัสแล้ว วตถุ ซึ่งเรื่อง เตภาติกชฎิลานัม แห่งชฎิลผู้เป็นพี่น้องชายสามคน ท. อาหริ ทรงนำมาแล้ว อิมมปิ ฐมมเทสนัม ซึ่งพระธรรมเทศนาเรื่องนี้ อิติ ด้วยประการฉะนี้ ๗

พระศาสดาครั้นตรัสเรื่องชฎิลสามพี่น้องแล้ว ทรงนำพระธรรมเทศนาเรื่องนี้มา ด้วยประการฉะนี้

สตถา สุกุทตตานิ อาหริ ๗ อาชยาตบทกัตตวาจก อิติศัพท์ ปการัตถะ เตภาติกชฎิลานัม สามีสัมพันธะใน วตถุ ๗ อุตตตกัมมะใน กเถตวา ๗ ลักขณัตถะ อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อิมม ๗ วิเสสนะของ ฐมมเทสนัม ๗ อุตตตกัมมะใน อาหริ ๗

๑๙๐. “อคคสาวกา ปน ภนเต ก็ กิริสูติ ๗

(ภิกขุ) “อคคสาวกา ปน ภนเต ก็ (กมม) กิริสูติ (ปุจจิสฺสุ) ๗

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. (ปุจจิสฺสุ) ทูลถามแล้ว อิติ ว่า “ภนเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปน ก็ อคคสาวกา อ.พระอัครสาวก ท. กิริสู กระทำแล้ว ก็ (กมม) ซึ่งกรรมอะไร” อิติ ดังนี้ ๗

พวกภิกษุทูลถามว่า “ก็พระอัครสาวกทั้งสองพากันทำกรรมอะไรพระเจ้าข้า”

ภิกษุ สุกุทตตานิ ปุจจิสฺสุ ๗ อาชยาตบทกัตตวาจก “ภนเต อาลปนะ ปนศัพท์ วากยา-

รัมภโชตกะ อคฺคสาวกา สุทฺธกัตฺตาใน กรีสฺสุฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก กิ วิเสสณะของ
กมมฺงฺ อวุตตกัมมะใน กรีสฺสุ” อิติศัพฺท อากาเรใน ปุจฺฉีสฺสุ ฯ

๑๙๑. “อคฺคสาวกภาวาย ปตฺถนํ กรีสฺสุ ฯ

(สตฺถา) “(อคฺคสาวกา) อคฺคสาวกภาวาย ปตฺถนํ กรีสฺสุ ฯ (อิติศัพฺท ปิตฺเรองเล่า ข้อ ๒๖๖)

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว (อิติ) ว่า “(อคฺคสาวกา) อ.อัครสาวก ท.
กรีสฺสุ กระทำแล้ว ปตฺถนํ ซึ่งความปรารถนา อคฺคสาวกภาวาย เพื่อความเป็นแห่ง
อัครสาวก

พระศาสดาตรัสว่า “อัครสาวกทั้งสองทำความปรารถนาเพื่อความเป็นอัครสาวก

สตฺถา สุทฺธกัตฺตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “อคฺคสาวกา สุทฺธกัตฺตาใน กรีสฺสุฯ
อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก อคฺคสาวกภาวาย สัมปทานิใน กรีสฺสุ ปตฺถนํ อวุตตกัมมะใน
กรีสฺสุ ฯ

๑๙๒. อิตฺโต กปฺปสฺตสทฺสสาลิกสฺส หิ กปฺปานํ อสงฺเขยฺยสฺส มตฺถเก สาริปฺพุตฺโต พุราหุณฺณ-
มหาสาลกฺุเล นิพฺพุตฺติ, นาเมณ สรทฺมาณโว นาม อโหสิ ฯ

อิตฺโต (ภทฺทกปฺปโต) กปฺปสฺตสทฺสสาลิกสฺส หิ กปฺปานํ อสงฺเขยฺยสฺส มตฺถเก สาริปฺพุตฺโต
พุราหุณฺณมหาสาลกฺุเล นิพฺพุตฺติ, นาเมณ สรทฺมาณโว นาม อโหสิ ฯ

หิ ดังจะกล่าวโดยย่อ สาริปฺพุตฺโต อ.สาริปุตร นิพฺพุตฺติ บังเกิดแล้ว พุราหุณฺณมหา-
สาลกฺุเล ในตระกูลแห่งพราหมณ์ผู้มหาศาล มตฺถเก ในที่สุด อสงฺเขยฺยสฺส แห่ง
อสงฺไชย กปฺปานํ แห่งกับ ท. กปฺปสฺตสทฺสสาลิกสฺส อันยังด้วยแสนแห่งกับ อิตฺโต
(ภทฺทกปฺปโต) แต่ภทฺทกปฺปนี้ สรทฺมาณโว นาม เป็นมาณพชื่อว่าสรทฺ อโหสิ ได้
เป็นแล้ว นาเมณ โดยชื่อ ฯ

ดังจะกล่าวโดยย่อ สาริปุตรบังเกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาล ในที่สุดอสงฺไชย แห่ง
กับทั้งหลาย กับอีกแสนกับ แต่ภทฺทกปฺปนี้ ได้เป็นผู้ชื่อว่าสรทฺมาณพ โดยชื่อ

หิศัพท สังกเขปโชตกะ สาริปุตโต สุทธกัตตานิ นิพพตติ และ อโหสิ นิพพตติ กิติ อโหสิ กิติ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อโโต วิเสสณะของ ภาททกปฺปโตจฺจ อปาทาน ใน กปฺปสตสทสฺสสาธิกสฺสจฺจ วิเสสณะของ อสงฺเขยฺยสฺส กปฺปานํ สามีสัมพันธะใน อสงฺเขยฺยสฺสจฺจ สามีสัมพันธะใน มตฺถเกจฺจ กาลสัตตมึใน นิพพตติ พุราหุมนมหาสาละ- กุเล วิสยาธาระใน นิพพตติ, นามเนน ตติยาวิเสสณะใน อโหสิ นามศัพท สัญญาโชตกะ เข้ากับ สรทมาณโวจฺจ วิกติกัตตานิ อโหสิ ฯ

๑๙๓. โมคคฺลลาโน คหปติมहासालकुले निपुपत्ति, नामेन सिरिवृत्तगुण्णुमपिโก नाम ओहोสิ ฯ

โมคคฺลลาโน อ.โมคคัลลานะ นิพพตติ บังเกิดแล้ว คหปติมहासालकुले ในตระกูล แห่งคฤหบดีผู้มหาศาล สิรिवृत्तगुण्णुมपिโก นาม เป็นกุณฺณมพีชื่อว่าสิริวัฑฒ์ ओहोสิ ได้เป็นแล้ว นามเนน โดยชื่อ ฯ

โมคคัลลานะบังเกิดในตระกูลคฤหบดีมหาศาล ได้เป็นผู้ชื่อว่าสิริวัฑฒ์กุณฺณมพีโดยชื่อ

โมคคฺลลาโน สุทธกัตตานิ นิพพตติ และ อโหสิ นิพพตติ กิติ อโหสิ กิติ อาชยาตบท กัตตฺวาจก คหปติมहासालकुले วิสยาธาระใน นิพพตติ, นามเนน ตติยาวิเสสณะใน อโหสิ นามศัพท สัญญาโชตกะเข้ากับ สิรिवृत्तगुण्णुมपिโกจฺจ วิกติกัตตานิ อโหสิ ฯ

๑๙๔. เต อุโภปิ สหปัสสุกัปปกา สหายกา อหฺเสสุ ฯ

เต อุโภปิ (ชนา) สหปัสสุกัปปกา สหายกา อหฺเสสุ ฯ

(ชนา) อ.ชน ท. อุโภปิ แม่ทั้งสอง เต เหล่านั้น สหายกา เป็นสหาย สหปัสสุกัปปกา ผู้เล่นผุ่นร่วมกัน อหฺเสสุ ได้เป็นแล้ว ฯ

พวกชนแม่ทั้งสองเหล่านั้น ได้เป็นเพื่อนเล่นผุ่นร่วมกัน

อปิตฺทพฺท อเปกขัตตะเข้ากับ อุโภ เต กิติ อุโภ กิติ วิเสสณะของ ชนาจฺจ สุทธกัตตานิ อหฺเสสุจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สหปัสสุกัปปกา วิเสสณะของ สหายกาจฺจ วิกติกัตตานิ อหฺเสสุ ฯ

๑๙๕. สรทมาณโว ปิตุอจเจยน กุลสนุดกั มหาชนั ปฏิปชชิตวา เอกทิวสั รโหคโต จินฺเตสิ “อหิ อธิโลกตตภาวเมว ชานามิ, โน ปรโลกตตภาว; ชาตสตุตทานญจ มรณั นาม ชุวั, มยา เอกั ปพพชชั ปพพชิตวา โมกขชรมมคเวสนั กาทุ วฏฺฏตีติ ฯ

สรทมาณโว ปิตุอจเจยน กุลสนุดกั มหาชนั ปฏิปชชิตวา เอกทิวสั รโหคโต จินฺเตสิ “อหิ อธิโลกตตภาวเมว ชานามิ, โน ปรโลกตตภาว (ชานามิ); ชาตสตุตทานั จ มรณั นาม ชุวั (โหติ), มยา เอกั ปพพชชั ปพพชิตวา โมกขชรมมคเวสนั กาทุ วฏฺฏตีติ ฯ

สรทมาณโว อ.มาณพชื่อว่าสรททะ ปฏิปชชิตวา ปฏิบัติแล้ว มหาชนั ซึ่งทรัพย์ใหญ่ กุลสนุดกั อันเป็นของมีอยู่แห่งตระกูล ปิตุอจเจยน ในกาลอันล่วงไปแห่งบิดา รโหคโต ไปแล้วในที่ลับ เอกทิวสั ในวันหนึ่ง จินฺเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “อหิ อ.เรา ชานามิ ย่อมรู้ อธิโลกตตภาว เอว ซึ่งอติภาพในโลกนี้นั้นเทียว, โน ชานามิ ย่อมไม่รู้ ปรโลกตตภาว ซึ่งอติภาพในโลกอื่น, จ อนึ่ง มรณั นาม ชื่อ อ.ความตาย ชาตสตุตทานั แห่งสัตว์ผู้เกิดแล้ว ท. ชุวั เป็นสภาพที่เที่ยงแท้ (โหติ) ย่อมเป็น, มยา เอกั ปพพชชั ปพพชิตวา โมกขชรมมคเวสนั กาทุ อ.อัน- อันเรา บวชแล้ว บวช อย่างหนึ่ง -กระทำ ซึ่งการแสวงหาซึ่งธรรมอันเป็นเครื่องหลุดพ้น วฏฺฏตีติ ย่อมควร” อิติ ดังนี้ ฯ

สรทมาณพดูแลทรัพย์สินเป็นจำนวนมากที่เป็นของตระกูลในเวลาที่ยิดาล่วงลับไป วันหนึ่ง ไปในที่ลับ คิดว่า “เรารู้เฉพาะอติภาพในโลกนี้ ไม่รู้อติภาพในโลกหน้า, อนึ่ง ธรรมดว่าความตายของเหล่าสัตว์ที่เกิดแล้ว เป็นสภาพที่เที่ยงแท้, การที่เราบวชอย่างหนึ่งแล้วทำการแสวงหาโมกขธรรม จึงจะควร”

สรทมาณโว สุททกัตตานิ จินฺเตสิฯ อาชยาตบทกัตตวาจก ปิตุอจเจยน ตติยากาล- สัตตมีไน ปฏิปชชิตวา กุลสนุดกั วิเสสนะของ มหาชนัฯ อวุตตกัมมะไน ปฏิปชชิตวาฯ ปุพพกาลกิริยาไน รโหคโต เอกทิวสั ทุตติยากาลสัตตมีไน รโหคโตฯ วิเสสนะของ สรทมาณโว “อหิ สุททกัตตานิ ชานามิฯ สองบท อาชยาตบทกัตตวาจก เอวคัพพั อวชารณะเข้ากับ อธิโลกตตภาวฯ อวุตตกัมมะไน ชานามิ โนคัพพั ปฏิสะระไน ชานามิ ปรโลกตตภาว อวุตตกัมมะไน ชานามิ, จคัพพั สัมปิณฑนัตถะ นามคัพพั ครหัตถ- ไซตถะเข้ากับ มรณัฯ สุททกัตตานิ โหติฯ อาชยาตบทกัตตวาจก ชาตสตุตทานั สามิ-

สัมพันธะใน มรณ ชูว วิกตีกัตตานิ โหติ, กาทู ตุมัตถกัตตานิ วฏฏติย อายยาตบท กัตตุวจาก มยา อนภินทีกัตตานิ กาทู เอก วิเสสนะของ ปพพชชช กิริยาวิเสสนะใน ปพพชิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กาทู โมกขชมมคเวสน อวุตตกัมมะใน กาทู” อิติศัพท์ อากาละใน จินเตสิ ๗

๑๙๖. โส สหายกั อุปสงกมิตวา อาห “สมม สิริวฑฒ อห ปพพชิตวา โมกขชมม คเวสิสุสสามี, ตว มยา สหุธิ ปพพชิตุ สกขิสุสสิ, น สกขิสุสสิตี ๗

โส (สรทมาณโว) สหายกั อุปสงกมิตวา อาห “สมม สิริวฑฒ อห ปพพชิตวา โมกขชมม คเวสิสุสสามี, (กั) ตว มยา สหุธิ ปพพชิตุ สกขิสุสสิ, (อุทาหุ ตว) น สกขิสุสสิตี ๗

โส (สรทมาณโว) อ.มาณพชื้อว่าสรทนั้น อุปสงกมิตวา เข้าไปหาแล้ว สหายกั ซึ่งสหาย อาห กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สิริวฑฒ เนะสิริวฑฒ สมม ผู้สหาย อห อ.เรา ปพพชิตวา บวชแล้ว คเวสิสุสสามี จักแสวงหา โมกขชมม ซึ่งธรรมเป็นเครื่องหลุด พัน, ตว อ.ท่าน สกขิสุสสิ จักอาจ ปพพชิตุ เพื่ออันบวช สหุธิ กับ มยา ด้วยเรา (กั) หรือ (อุทาหุ) หรือว่า (ตว) อ.ท่าน น สกขิสุสสิ จักไม่อาจ” อิติ ดังนี้ ๗

สรทมาณพนั้นเข้าไปหาสหายแล้วกล่าวว่า “เนะสิริวฑฒผู้สหาย เราบวชแล้วจักแสวงหาโมกขธรรม, ท่านจักสามารถเพื่อจะบวชกับเราหรือไม่สามารถ”

โส วิเสสนะของ สรทมาณโวๆ สุธกัตตานิ อาหๆ อายยาตบทกัตตุวจาก สหายกั อวุตตกัมมะใน อุปสงกมิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อาห “สมม วิเสสนะของ สิริวฑฒๆ อาลปนะ อห สุธกัตตานิ คเวสิสุสสามีๆ อายยาตบทกัตตุวจาก ปพพชิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน คเวสิสุสสามี โมกขชมม อวุตตกัมมะใน คเวสิสุสสามี, ตว สุธกัตตานิ ใน สกขิสุสสิๆ อายยาตบทกัตตุวจาก กัศัพท์ ปุจฉนัตถะ มยา สหัตถตติยาเข้ากับ สหุธิๆ กิริยาสมวาเยใน ปพพชิตุๆ ตุมัตถสัมปทานใน สกขิสุสสิ อุทาหุ ปุจฉนัตถะ ตว สุธกัตตานิ สกขิสุสสิๆ อายยาตบทกัตตุวจาก นศัพท์ ปฏิเสระใน สกขิสุสสิ” อิติศัพท์ อากาละใน อาห ๗

๑๙๗. “น สกขิสฺสสามิ สมฺม, ตฺวํ เวยว ปพฺพชาหีติ ฯ

(สิริวฑฺฒ) “(อห) น สกขิสฺสสามิ สมฺม, ตฺวํ เวยว ปพฺพชาหีติ (อาห) ฯ

(สิริวฑฺฒ) อ.กุฎุมพีสื่อว่าสิริวฑฺฒ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “สมฺม เนะสหาย (อห) อ.เรา น สกขิสฺสสามิ จักไม่อาจ, ตฺวํ เวยว อ.ท่านนั้นเที่ยว ปพฺพชาหิ จงบวชเถิด” อิติ ดังนี้ ฯ

กุฎุมพีสื่อว่าสิริวฑฺฒกล่าวว่า “เนะเพื่อน เราไม่สามารถ(บวช), ท่านนั้นแหละจงบวชเถิด”

สิริวฑฺฒ สุกฺทกัตตาใน อาห ๆ อาชยตบทกัตตฺวจาก “สมฺม อาลปนะ อห สุกฺทกัตตา ใน สกขิสฺสสามิ ๆ อาชยตบทกัตตฺวจาก นศฺพท์ ปฏิสฺเสระใน สกขิสฺสสามิ, เวยศฺพท์ อวธารณะเข้ากับ ตฺวํ ๆ สุกฺทกัตตาใน ปพฺพชาหิ ๆ อาชยตบทกัตตฺวจาก” อิติศฺพท์ อาการะใน อาห ฯ

๑๙๘. โส จินฺเตสิ “ปรโลกํ คจฺจนฺโต สหายํ วา ฅาติมิตฺเต วา คเหตุวา คโต นาม นตฺถิ, อตฺตนา กตํ อตฺตโน ว โหตีติ ฯ

โส (สรทมาณโว) จินฺเตสิ “(บุคฺคโล) ปรโลกํ คจฺจนฺโต สหายํ วา ฅาติมิตฺเต วา คเหตุวา คโต นาม นตฺถิ, อตฺตนา กตํ (กมฺม) อตฺตโน ว โหตีติ ฯ

โส (สรทมาณโว) อ.มาณพชื่อวาสรทะนั้น จินฺเตสิ คิดแล้ว อิติ ว่า “(บุคฺคโล) อ.บุคฺคล คจฺจนฺโต ผู้ไปอยู่ ปรโลกํ สู่โลกอื่น สหายํ วา ฅาติมิตฺเต วา คเหตุวา คโต นาม ชื่อว่าเป็นผู้พาเอา ซึ่งสหายหรือ หรือว่าญาติและมิตร ท. แล้วจึงไป นตฺถิ ย่อมไม่มี, (กมฺม) อ.กรรม อตฺตนา กตํ อัน- อันตน -กระทำแล้ว โหติ ย่อมมี อตฺตโนว แก่ตนเที่ยว” อิติ ดังนี้ ฯ

สรทมาณพนั้นคิดว่า “บุคฺคลผู้ไปสู่ปรโลก ขึ้นชื่อว่าจะพาเอาสหายหรือพวกญาติมิตรไป ไม่มีเลย, กรรมที่ตนทำไว้แล้ว ย่อมมีแก่ตนเท่านั้น” ดังนี้

โส วิเสสณะของ สรทมาณโว ๆ สุทธกัตตาใน จินฺตลสิ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก “ปุคฺคโล
 สุทธกัตตาใน นตฺถิ ๆ กิริยาบทกัตตฺวาจาก ปรโลกํ สัมปาปุณฺณิยํกัมมะใน คจฺจนฺโต ๆ
 วิเสสณะของ ปุคฺคโล สหายํ กิตฺติ ฌาติमितฺเต กิตฺติ อวุตตกัมมะใน คเหตุวา วา สองศัพท์
 ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ สหายํ และ ฌาติमितฺเต คเหตุวา สมานกาลกิริยาใน คโต
 นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ คโต ๆ วิกิตกัตตาใน นตฺถิ, กตํ วิเสสณะของ กมฺมํ ๆ
 สุทธกัตตาใน โหติ ๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อตฺตนา อนภิทกัตตาใน กตํ เอวศัพท์
 อวธารณะเข้ากับ อตฺตโน ๆ สัมปทานใน โหติ” อิติศัพท์ อาการะใน จินฺตลสิ ฯ

.....

๑๙๙. ตโต รตนโกฏจาการํ วิวราเปตฺวา กปนฺทฺธิกฺวณฺพิพฺกยาจกานํ มหาทานํ ทตฺวา
 ปพฺพตปาทํ ปวิสิตฺวา อิลิปพฺพชฺชํ ปพฺพชฺชิ ฯ

ตโต (สรทมาณโว ปุคฺคล) รตนโกฏจาการํ วิวราเปตฺวา กปนฺทฺธิกฺวณฺพิพฺกยาจกานํ มหาทานํ
 ทตฺวา ปพฺพตปาทํ ปวิสิตฺวา อิลิปพฺพชฺชํ ปพฺพชฺชิ ฯ

ตโต ในลำดับนั้น (สรทมาณโว) อ.มาณพชื่อว่าสรท (ปุคฺคล) ยังบุคคล วิวราเปตฺวา
 ให้เปิดแล้ว รตนโกฏจาการํ ซึ่งเรือนคลังแห่งรัตนะ ทตฺวา ให้แล้ว มหาทานํ ซึ่ง
 ทานใหญ่ กปนฺทฺธิกฺวณฺพิพฺกยาจกานํ แก่คนกำพร้า คนเดินทางไกล วณฺพิก และ
 ยาจก ท. ปวิสิตฺวา เข้าไปแล้ว ปพฺพตปาทํ สู้เชิงแห่งภูเขา ปพฺพชฺชิ บวชแล้ว
 อิลิปพฺพชฺชํ บวชเป็นฤๅษี ฯ

ในลำดับนั้น สรทมาณพใช้คนให้เปิดเรือนคลังรัตนะ ให้มหาทานแก่คนกำพร้า คนเดินทาง
 ทางไกล วณฺพิก และยาจกทั้งหลาย เข้าไปสู่เชิงเขา แล้วบวชเป็นฤๅษี

ตโต กาลสัตตมึ สรทมาณโว สุทธกัตตาใน ปพฺพชฺชิ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก ปุคฺคล
 การิตกัมมะใน วิวราเปตฺวา รตนโกฏจาการํ อวุตตกัมมะใน วิวราเปตฺวา ๆ ปุพฺพกาล-
 กิริยาใน ทตฺวา กปนฺทฺธิกฺวณฺพิพฺกยาจกานํ สัมปทานใน ทตฺวา มหาทานํ อวุตตกัมมะ
 ใน ทตฺวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปวิสิตฺวา ปพฺพตปาทํ สัมปาปุณฺณิยํกัมมะใน ปวิสิตฺวา ๆ
 ปุพฺพกาลกิริยาใน ปพฺพชฺชิ อิลิปพฺพชฺชํ กิริยาวิเสสณะใน ปพฺพชฺชิ ฯ

.....

๒๐๐. ตสฺส เอโก เทว ตโยติ เอวํ อนุปพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา จตุสตุตติสฺหสฺสมตฺตา ชฎิลลา
อหฺลํ ๕

(ชนา) ตสฺส (มาณวสฺส) “เอโก (ชโน) เทว (ชนา) ตโย (ชนา)” อิติ เอวํ อนุปพฺพชฺชํ
ปพฺพชิตฺวา จตุสตุตติสฺหสฺสมตฺตา ชฎิลลา อหฺลํ ๕

(ชนา) อ.ชน ท. ปพฺพชิตฺวา บวชแล้ว อนุปพฺพชฺชํ บวชในภายหลัง ตสฺส (มาณวสฺส)
แห่งมาณพนัน เอวํ อย่างนี้ อิติ คือ “เอโก (ชโน) อ.ชนคนหนึ่ง เทว (ชนา) อ.ชน
ท. สองคน ตโย (ชนา) อ.ชน ท. สามคน” ชฎิลลา เป็นชฎิล จตุสตุตติสฺหสฺสมตฺตา
มีพันเจ็ดสิบสี่เป็นประมาณ อหฺลํ ได้เป็นแล้ว ๕

พวกชนพากันบวชตามมาณพนันอย่างนี้คือ “หนึ่งคน สองคน สามคน” ได้เป็นชฎิล
๗๔,๐๐๐ คน

ชนา สุทฺธกัตฺตาใน อหฺลํ ๕ อาชยาตบทกัตฺตาจาก ตสฺส วิเสสนะของ มาณวสฺส ๕
สามีสัมพันธะใน อนุปพฺพชฺชํ “เอโก ชโน เทว ชนา ตโย ชนา” สรุปะไน อิติ ๕ ศัพท์
สรุปะไน เอวํ ๕ นิทสฺสนันตตะ อนุปพฺพชฺชํ กิริยาวิเสสนะใน ปพฺพชิตฺวา ๕ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน อหฺลํ จตุสตุตติสฺหสฺสมตฺตา วิเสสนะของ ชฎิลลา ๕ วิกตีกัตฺตาใน อหฺลํ ๕

๒๐๑. โส ปญฺจ อภิณฺญา อฏฺฐ จ สฺมาปตฺติโย นิพฺพตฺเตตฺวา เตสํ ชฎิลานํ กสิณปริกมฺมํ
อาจิกฺขิ ๕

โส (สรโท) ปญฺจ อภิณฺญา (จ) อฏฺฐ จ สฺมาปตฺติโย นิพฺพตฺเตตฺวา เตสํ ชฎิลานํ กสิณ-
ปริกมฺมํ อาจิกฺขิ ๕

โส (สรโท) อ.ชฎิลชื่อว่าสฺรทะนั้น อภิณฺญา ยังอภิณฺญา ท. ปญฺจ ห้า (จ) ด้วย
สฺมาปตฺติโย ยังสมาบัติ ท. อฏฺฐ แปด จ ด้วย นิพฺพตฺเตตฺวา ให้บังเกิดแล้ว อาจิกฺขิ
บอกแล้ว กสิณปริกมฺมํ ซึ่งการบริกรรมซึ่งกสิณ เตสํ ชฎิลานํ แก่ชฎิล ท.
เหล่านั้น ๕

ชฎิลชื่อว่าสฺรทะนั้นทำอภิณฺญา ๕ และสมาบัติ ๘ ให้เกิดขึ้น แล้วบอกการบริกรรม
กสิณแก่พวกชฎิลเหล่านั้น

โส วิเสสณะของ สรโทๆ สุทธกัตตาใน อาจิกุขิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปญจ วิเสสณะ
ของ อภิญญาๆ กิติ สมาปตฺติโย กิติ การิตกัมมะใน นิพฺพตฺเตตฺวา อฏฺฐ วิเสสณะของ
สมาปตฺติโย จศัพทํ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ปญจ อภิญญา และ อฏฺฐ สมาปตฺติโย
นิพฺพตฺเตตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน อาจิกุขิ เตสํ วิเสสณะของ ชฎิลานันๆ สัมปทานใน
อาจิกุขิ กสิณปริกมมํ อวุตตกัมมะใน อาจิกุขิ ๕

.....
๒๐๒. เตปิ สพฺเพ ปญจ อภิญญา อฏฺฐ จ สมาปตฺติโย นิพฺพตฺเตสฺสุ ๕

เตปิ สพฺเพ (ชฎิล) ปญจ อภิญญา อฏฺฐ จ สมาปตฺติโย นิพฺพตฺเตสฺสุ ๕

(ชฎิล) อ.ชฎิล ท. สพฺเพ ทั้งปวง เตปิ แม่เหล่านั้น อภิญญา ยังอภิญญา ท. ปญจ
ห้า (จ) ด้วย สมาปตฺติโย ยังสมาบัติ ท. อฏฺฐ แปร จ ด้วย นิพฺพตฺเตสฺสุ ให้บังเกิด
แล้ว ๕

พวกชฎิลทั้งหมดแม่เหล่านั้น ทำอภิญญา ๕ และสมาบัติ ๘ ให้บังเกิดแล้ว

อปิศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ เตๆ กิติ สพฺเพ กิติ วิเสสณะของ ชฎิลานันๆ เหตุกัตตาใน
นิพฺพตฺเตสฺสุๆ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจก ปญจ วิเสสณะของ อภิญญาๆ กิติ สมาปตฺติโย
กิติ การิตกัมมะใน นิพฺพตฺเตสฺสุ อฏฺฐ วิเสสณะของ สมาปตฺติโย จศัพทํ ปทสมุจจยัตถะ
เข้ากับ ปญจ อภิญญา และ อฏฺฐ สมาปตฺติโย ๕

.....
๒๐๓. เตน สมเยน อนิมทฺสฺสี นาม พุทฺโธ โลเก อุทฺปาติ ๕

เตน สมเยน ในสมัยนั้น พุทฺโธ อ.พระพุทฺธเจ้า อนิมทฺสฺสี นาม พระนามว่า
อนิมทฺสฺสี อุทฺปาติ ได้เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว โลเก ในโลก ๕

ในสมัยนั้น พระพุทฺธเจ้าพระนามว่าอนิมทฺสฺสี ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก

เตน วิเสสณะของ สมเยนๆ ตติยากาลสัตตมีใน อุทฺปาติ นามศัพทํ สัญญาโชตกะเข้า
กับ อนิมทฺสฺสีๆ วิเสสณะของ พุทฺโธๆ สุทธกัตตาใน อุทฺปาติๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
โลเก วิสยาธาระใน อุทฺปาติ ๕

.....

๒๐๔. นคร จันทวดี นาม อโหสิ ฯ

นคร อ.เมือง จันทวดี นาม เป็นเมืองชื่อว่าจันทวดี อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

เมือง ได้มีชื่อว่าจันทวดี

นคร สุทธกัถตาใน อโหสิ ฯ อาชยาตบทกัถตาจาก นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ
จันทวดี ฯ วิกัถกัถตาใน อโหสิ ฯ

๒๐๕. ปิตา ยสวานโต นาม ขตุติโย, มาตา ยโสธรา นาม เทวี, โภธิ อชฺชุนรุโก, นิสโก
จ โอนโม จ เทว อคฺคสาวกา, วรุณ นาม อุปฏฺฐาโก, สุนฺทรา จ สุมฺนา จ เทว
อคฺคสาวิกา, อายุ วสุสฺสตสฺส อโหสิ, สรีโร อฏฺฐปณฺณาสหตฺถุพฺเพธ, สรีรปฺปภา
ทฺวาทสโยชนฺ ฝริ, ภิกฺขุสฺสตสฺส ปรีวาริ อโหสิ ฯ

ปิตา ยสวานโต นาม ขตุติโย (อโหสิ), มาตา ยโสธรา นาม เทวี (อโหสิ), โภธิ อชฺชุนรุโก
(อโหสิ), นิสโก จ โอนโม จ เทว อคฺคสาวกา (อโหสิ), วรุณ นาม อุปฏฺฐาโก (อโหสิ),
สุนฺทรา จ สุมฺนา จ เทว อคฺคสาวิกา (อโหสิ), อายุ วสุสฺสตสฺส อโหสิ, สรีโร อฏฺฐปณฺณาส-
หตฺถุพฺเพธ (อโหสิ), สรีรปฺปภา ทฺวาทสโยชนฺ ฝริ, ภิกฺขุสฺสตสฺส ปรีวาริ อโหสิ ฯ

ปิตา อ.พระบิดา ขตุติโย เป็นกษัตริย์ ยสวานโต นาม พระนามว่ายสวันต์ (อโหสิ)
ได้เป็นแล้ว, มาตา อ.พระมารดา เทวี เป็นพระเทวี ยโสธรา นาม พระนามว่า
ยโสธรา (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว, อชฺชุนรุโก อ.ต้นรกฟ้า โภธิ เป็นต้นไม้เป็นที่ตรัสรู้
(อโหสิ) ได้เป็นแล้ว, อคฺคสาวกา อ.อัครสาวก ท. เทว สอง นิสโก จ คือ อ.พระ
นิสภะด้วย โอนโม จ คือ อ.พระโอนมะด้วย (อโหสิ) ได้มีแล้ว, อุปฏฺฐาโก อ.พระ
อุปัฏฐาก วรุณ นาม เป็นผู้ชื่อว่าวรุณะ (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว, อคฺคสาวิกา อ.อัคร
สาวิกา ท. เทว สอง สุนฺทรา จ คือ อ.นางสุนทราดด้วย สุมฺนา จ คือ อ.นางสุมนา
ด้วย (อโหสิ) ได้มีแล้ว, วสุสฺสตสฺส อ.แสนแห่งปี อายุ เป็นพระชนมายุ อโหสิ
ได้เป็นแล้ว, สรีโร อ.พระสรีระ อฏฺฐปณฺณาสหตฺถุพฺเพธ เป็นสรีระมีศอกห้าสิบแปด
เป็นส่วนสูง (อโหสิ) ได้เป็นแล้ว, สรีรปฺปภา อ.แสงสว่างจากพระสรีระ ฝริ แผ่ไปแล้ว
ทฺวาทสโยชนฺ ตลอดโยชน์สิบสอง, ภิกฺขุสฺสตสฺส อ.แสนแห่งภิกษุ ปรีวาริ เป็น
บริวาร อโหสิ ได้เป็นแล้ว ฯ

พระบิดา ได้เป็นกษัตริย์พระนามว่ายสวันต์, พระมารดา ได้เป็นพระเทวีพระนามว่า ยโสธรา, ต้นรกฟ้า ได้เป็นต้นไม้เป็นที่ตรัสรู้, ได้มีอัครสาวก ๒ รูป คือ พระนิสกะและ พระอโนมะ, พระอุปัฏฐาก ได้มีชื่อว่าพระวรุณะ, ได้มีอัครสาวิกา ๒ รูป คือ นางสุนทรา และนางสุนนา, ได้มีพระชนมายุ ๑๐๐,๐๐๐ ปี, พระสรีระสูง ๕๘ ศอก, รัศมีจากพระ วรรกายแผ่ไป ๑๒ โยชน์, ได้มีภิกษุ ๑๐๐,๐๐๐ รูปเป็นบริวาร

บิดา สุทรกัตตานิ อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นามคัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ยสวันโตฯ วิเสสนะของ ขตติโยฯ วิกติกัตตานิ อโหสิ, มาตา สุทรกัตตานิ อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นามคัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ ยโสธราฯ วิเสสนะของ เทวีฯ วิกติกัตตานิ อโหสิ, อชฺชนรฺกฺโข สุทรกัตตานิ อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก โพธิ วิกติกัตตานิ อโหสิ, นิสโก กัตี อโนโม กัตี วิเสสลาภีของ เทว อคฺคสาวกา จ สองคัพท์ ปทสมุจจยัตตะเข้ากับ นิสโก และ อโนโม เทว วิเสสนะของ อคฺคสาวกาฯ สุทรกัตตานิ อหฺลฺลฺยฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, อุปฏฺฐาโก สุทรกัตตานิ อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นามคัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ วรุโณฯ วิกติกัตตานิ อโหสิ, สุนฺทรา กัตี สุนนา กัตี วิเสสลาภีของ เทว อคฺคสาวิกา จ สองคัพท์ ปทสมุจจยัตตะ เข้ากับ สุนฺทรา และ สุนนา เทว วิเสสนะของ อคฺคสาวิกาฯ สุทรกัตตานิ อหฺลฺลฺยฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, วสฺสสฺตสฺสฺสฺ สุทรกัตตานิ อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อายุ วิกติกัตตานิ อโหสิ, สรฺริ สุทรกัตตานิ อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อฏฺฐปณฺณาสหฺตฺตฺพฺเพธฺ วิกติกัตตานิ อโหสิ, สรฺริปฺปภา สุทรกัตตานิ ฝริฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ทฺวาทสโยชนฺ สัมปาปฺณียกัมมะใน ฝริ, ภิกฺขุสฺตสฺสฺสฺ สุทรกัตตานิ อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปรีวาริ วิกติกัตตานิ อโหสิ ฯ

๒๐๖. โส เอกทิวสํ ปจฺจฺสุกาลเ มหฺการุณฺณาสมาปฺตฺติโต วุฏฺฐาย โลกํ โวลเณโต สรททาปสํ ทิสฺวา “อชฺช มยฺหํ สรททาปสฺสฺส สฺนฺติกํ คตปจฺจเยน ฐมฺมเทสนา จ มหฺตี ภวิสฺสฺติ, โส จ อคฺคสาวกภูจฺฉนํ ปตฺตฺเถสฺสฺติ, ตสฺส สหายโก สิริวฑฺฒกฺกฺกฺมฺพิกิ ทฺุติยสาวกภูจฺฉนํ ปตฺตฺเถสฺสฺติ, เทสนาปรีโยसानเ จสฺส ปรีวารา จตฺตฺตฺตฺติสฺสฺสฺชฺชฺฉิลา อรหฺตฺตํ ปาปฺณิสฺสฺนฺติ, มยา ตตฺถ คนฺตุํ วฏฺฐตีติ อตฺตโน ปตฺตจฺีรมาทาย อณฺณํ กณฺจิ อนามนฺเตตฺวา สีโห วิย เอกจโร หุตฺวา, สรททาปสฺสฺส อนฺเตวาสิเกสฺส ฝลาฝลตฺถาย คเตสฺ, “พฺุทฺทภาวํ เม ชานาตฺติ, ปสฺสฺนฺตฺสฺเสว สรททาปสฺสฺส,

อากาศโต โอตริตวา ปจวีย์ ปติฏฺฐาสิ ฯ

โส (พุกุโธ) เอกทิวส์ ปจฺจุสกาเล มหากรุณาสมาปตฺติโต วุฏฺฐาย โลกํ โวลเกนฺโต สรทตปสฺสํ
ทิสฺวา “อชฺช มยฺหํ สรทตปสฺสํ สนฺติกํ คตปจฺเจยน ฌมฺมเทสนา จ มหตี ภวิสฺสตี, โส
(สรทตปโส) จ อคฺคสวากฺกุจฺฉนํ ปตฺเตสฺสตี, ตสฺส (สรทตปสฺสํ) สหายโก สิริวฑฺฒกฺกุมฺพโก
ทุตฺติยสวากฺกุจฺฉนํ ปตฺเตสฺสตี, เทสนาปริโยसानเ จ อสฺส (สรทตปสฺสํ) ปรีวารา จตฺตตตฺติ-
สทฺสชฺชฎฺฐิลา อรหตฺตํ ปาปฺพนิสฺสนฺติ, มยา ตตฺถ (จาเน) คนฺตุํ วุฏฺฐตีตี (จินฺเตตฺวา) อตฺตโน
ปตฺตจิวรี อาทาย อญฺญํ กญฺจิ อนามนฺเตตฺวา สีโห วีย เอกจโร หุตฺวา, สรทตปสฺสํ
อนฺเตวาสิเกสฺสุ ผลาผลตฺถาย คเตสฺสุ, “(สรทตปโส) พุกุทฺถาวํ เม ชานาตฺตตี (อชฺชิจฺฉิตฺวา),
ปสฺสนฺตสฺส เอว สรทตปสฺสํ, อากาศโต โอตริตวา ปจวีย์ ปติฏฺฐาสิ ฯ

เอกทิวส์ ในวันหนึ่ง โส (พุกุโธ) อ.พระพุกุทเจ้าพระองค์นั้น วุฏฺฐาย เสด็จออกแล้ว
มหากรุณาสมาปตฺติโต จากสมาบัติอันประกอบแล้วด้วยพระกรุณาอันใหญ่ ปจฺจุส-
กาเล ในกาลเป็นที่ขจัดเสียเฉพาะซึ่งความมืด โวลเกนฺโต ทรงตรวจอยู่ โลกํ ซึ่ง
สัตว์โลก ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว สรทตปสฺสํ ซึ่งดาบสชื่อว่าสรททะ (จินฺเตตฺวา) ทรงดำริ
แล้ว อิติ ว่า “อชฺช ในวันนี้ ฌมฺมเทสนา อ.การแสดงซึ่งธรรม มหตี เป็นคุณใหญ่
ภวิสฺสตี จักมี คตปจฺเจยน เพราะปัจจัยแห่งการไป สนฺติกํ สู่สำนัก สรทตปสฺสํ
ของดาบสชื่อว่าสรททะ มยฺหํ ของเรา จ ด้วย, โส (สรทตปโส) อ.ดาบสชื่อว่าสรททะ
นั้น ปตฺเตสฺสตี จักปรารถนา อคฺคสวากฺกุจฺฉนํ ซึ่งตำแหน่งแห่งอัครสวาก, สิริวฑฺฒ-
กฺกุมฺพโก อ.กฺกุมฺพพื่อชื่อว่าสิริวฑฺฒ สหายโก ผู้เป็นสหาย ตสฺส (สรทตปสฺสํ)
ของดาบสชื่อว่าสรททะนั้น ปตฺเตสฺสตี จักปรารถนา ทุตฺติยสวากฺกุจฺฉนํ ซึ่งตำแหน่ง
แห่งสวากที่สอง จ ด้วย, เทสนาปริโยसानเ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งเทศนา
จตฺตตตฺติสทฺสชฺชฎฺฐิลา อ.ชฎฺฐิผู้มีพื้นเจ็ดสิบสี่ ท. ปรีวารา ผู้เป็นบริวาร อสฺส (สรท-
ตปสฺสํ) ของดาบสชื่อว่าสรททะนั้น ปาปฺพนิสฺสนฺติ จักบรรลุ อรหตฺตํ ซึ่งความเป็น
แห่งพระอรหันต์ จ ด้วย, มยา ตตฺถ (จาเน) คนฺตุํ อ.อัน- อันเรา-ไป ในที่นั้น วุฏฺฐตี
ย่อมควร” อิติ ดังนี้ อาทาย ทรงถือเอาแล้ว ปตฺตจิวรี ซึ่งบาตรและจีวร อตฺตโน ของ
พระองค์ อนามนฺเตตฺวา ไม่ตรัสเรียกแล้ว กญฺจิ ซึ่งใครๆ อญฺญํ อื่น เอกจโร เป็น
ผู้เสด็จไปพระองค์เดียว สีโห วีย ราวกะ อ.ราชสีห์ หุตฺวา เป็นแล้ว, อนฺเตวาสิเกสฺสุ
ครั้นเมื่ออันเตวาสิก ท. สรทตปสฺสํ ของดาบสชื่อว่าสรททะ คเตสฺสุ ไปแล้ว ผลา-

ผลตถาย เพื่อประโยชน์แก่ผลไม้น้อยใหญ่, (อธิฏฐหิตวา) ทรงอธิษฐานแล้ว อิติ ว่า “(สรทตปโส) อ.ดาบสชื่อว่าสรทะ ชานาดู จงรู้ เม พุทธภาว ซึ่งความที่แห่งเรา เป็นพระพุทเจ้า” อิติ ดังนี้, สรทตปสสุส เมื่อดาบสชื่อว่าสรทะ ปสฺสนุตสฺส เอว เห็นอยู่นั้นเทียว, โอตริตวา เสด็จข้ามลงแล้ว อากาสโต จากอากาศ ปติฏฐาสสิ ประทับยืนแล้ว ปจวิยํ บนแผ่นดิน ๕

ในวันหนึ่ง พระพุทเจ้าพระองค์นั้นเสด็จออกจากมหากรุณาสมาบัติในเวลาใกล้รุ่ง ทรงตรวจตุสัตว์โลก ทรงเห็นสรทตปส ทรงดำริว่า “ในวันนี้ ธรรมเทศนาจักมีคุณใหญ่ เพราะเหตุแห่งการไปยังสำนักของสรทตปสของเรา, สรทตปสนั้นจักปรารธนา ตำแหน่งอัครสาวก, สิริวิฑฒ์กุกุมพีผู้เป็นเพื่อนของสรทตปสนั้น จักปรารธนา ตำแหน่งสาวกรูปที่สอง, และในเวลาจบเทศนา พวกชฎิล ๗๔,๐๐๐ ท่านผู้เป็นบริวารของสรทตปสจักบรรลุพระอรหัต, การที่เราไปในที่นั้น ย่อมควร” ดังนี้ ทรงถือเอา บาตรและจีวรของพระองค์ ไม่ตรัสเรียกใครๆ อื่น เป็นผู้เสด็จไปเพียงลำพัง ดุจราชสีห์, เมื่อพวกอันเตวาสิกของสรทตปสไปเพื่อประโยชน์แก่ผลไม้น้อยใหญ่, ทรงอธิษฐานว่า “ขอสรทตปสจงรู้ว่าเราเป็นพระพุทเจ้า” ดังนี้, เมื่อสรทตปสกำลังเห็นอยู่นั้น แผละ, ก็เสด็จลงจากอากาศ ประทับยืนบนแผ่นดิน

เอกทิวสํ พุติยากาลสัตตมีใน ปติฏฐาสสิ โส วิเสสณะของ พุทฺโธ สุททกัตตานิ ปติฏฐาสสิฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ปจฺจุกกาลเ กาลสัตตมีใน วุฏฺฐาย มหากรุณาสมาปตฺติโต อปาทานใน วุฏฺฐายฯ ปุพพกาลกิริยาใน โวลเณโต โลกํ อวุตตกัมมะใน โวลเณโตฯ อปัณนตริกิริยาของ พุทฺโธ สรทตปส อวุตตกัมมะใน ทิสฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน จินฺเตตฺวา “อชฺช กาลสัตตมีใน ภวิสฺสติ ฐมฺมเทสนา สุททกัตตานิ ภวิสฺสติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก มยหํ สามีสัมพันธะใน คต- สรทตปสสุส สามีสัมพันธะใน สนฺตีกัฯ สัมปาปุณียกัมมะใน คต- คตปจฺเจยน เหตุไฉน ภวิสฺสติ มหตี วิกตีกัตตานิ ภวิสฺสติ จ สามศัพฺท วากยสมุจจยัตตะเข้ากัป อชฺช มยหํ สรทตปสสุส สนฺตีกั คตปจฺเจยน ฐมฺมเทสนา มหตี ภวิสฺสติ, โส อคฺคสาวกภูจฺจัน ปตฺเตสฺสตี, ตสฺส สหายโก สิริวิฑฒ์กุกุมพีโก พุติยสาวกภูจฺจัน ปตฺเตสฺสตี และ เทสนาปริโยसानะ อสฺส ปริวารา จตฺตสฺสตีสทสฺสชฎิลา อรหตฺตํ ปาปุณิสฺสนฺติ, โส วิเสสณะของ สรทตปโสฯ สุททกัตตานิ ปตฺเตสฺสตีฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก อคฺคสาวกภูจฺจัน

อูตตกัมมะใน ปตฺเตสฺสตี, สหายโก วิเสสณะของ สิริวฑฺฒกฺกมฺพิกโกฯ สุทฺธกัตฺตาใน ปตฺเตสฺสตีฯ อาชยาตบหกัตฺตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะของ สรทตาปสฺสสฺสฯ สามีสัมพันธะ ใน สหายโก ทุติยสาวกฺกฺจัน อูตตกัมมะใน ปตฺเตสฺสตี, เทสนาปริโยसानเ กาล- สัตตมมีใน ปาปฺปณิสฺสนฺตติ ปริวารรา วิเสสณะของ จตุสฺสตฺตติสทสฺสชฺชฺวิลาฯ สุทฺธกัตฺตาใน ปาปฺปณิสฺสนฺตติฯ อาชยาตบหกัตฺตฺวาจก อสฺส วิเสสณะของ สรทตาปสฺสสฺสฯ สามีสัมพันธะ ใน ปริวารรา อรหตฺตํ สัมปาปฺปณียกัมมะใน ปาปฺปณิสฺสนฺตติ, คนฺตุํ ตุมฺมตฺถกัตฺตาใน วฏฺฏกฺกิตฺติฯ อาชยาตบหกัตฺตฺวาจก มยา อนภิตฺตกัตฺตาใน คนฺตุํ ตตฺถ วิเสสณะของ จาเนฯ วิสยาธาระใน คนฺตุํ” อิตฺติศัพฺพํ อากาเรใน จินฺเตตฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาทาย อตฺตโน สามีสัมพันธะใน ปตฺตจิวฺรฯ อูตตกัมมะใน อาทายฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อนามนฺเตตฺตฺวา อณฺณ วิเสสณะของ กณฺจิจฺจ อูตตกัมมะใน อนามนฺเตตฺตฺวาฯ ปุพฺพกาล- กิริยาใน หุตฺวา สีโห อฺปมาลึงคัตฺถะ วิยศัพฺพํ อฺปมาโชตกะเข้ากับ สีโห เอกจโร วิกิตฺกัตฺตาใน หุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อธิฏฺฐหิตฺตฺวา, อนฺเตวาสิเกสฺส ลักขณะใน คเตสฺสฯ ลักขณกิริยา สรทตาปสฺสสฺส สามีสัมพันธะใน อนฺเตวาสิเกสฺส ผลาผลตฺถาย สัมปทานใน คเตสฺส, “สรทตาปโส สุทฺธกัตฺตาใน ชานาตฺตฺวฯ อาชยาตบหกัตฺตฺวาจก พุทฺธภาวํ อูตตกัมมะใน ชานาตฺตฺว เม ภาวาทิสัมพันธะใน พุทฺธภาวํ” อิตฺติศัพฺพํ อากาเร ใน อธิฏฺฐหิตฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอตฺริตฺตฺวา, สรทตาปสฺสสฺส อนาทรใน ปสฺสสนฺตสฺสฯ อนาทรกิริยา เอวศัพฺพํ อวชารณะเข้ากับ ปสฺสสนฺตสฺส, อากาสโต อปาทานใน โอตฺริตฺตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺติฏฺฐาสิ ปจฺจวิย วิสยาธาระใน ปตฺติฏฺฐาสิ ฯ

๒๐๗. สรทตาปโส พุทฺธานุภาวญฺเจว สรีรนิปฺผตฺติญฺจ ทิสฺวา ลกฺขณมนฺเต สมฺมสิตฺตฺวา “อิมฺเหติ ลกฺขณฺเหติ สมฺนฺนาคโต นาม อคารมชฺเฒ วสนฺโต ราชา โหติ จกฺกวตฺตี, ปพฺพชนฺโต โลเก วิวฏฺฐจฺจโท สพฺพญฺญพฺพุโร โหติ, อยํ ปฺริโส นิสฺสํสยํ พุทฺโธติ ชานิตฺตฺวา ปจฺจจฺจคฺคมนํ กตฺวา ปณฺจปตฺติฏฺฐิตฺเตน วนฺทิตฺตฺวา อาสนํ ปณฺญาเปตฺตฺวา อทาสี ฯ

สรทตาปโส พุทฺธานุภาวํ จ เอว สรีรนิปฺผตฺตี จ ทิสฺวา ลกฺขณมนฺเต สมฺมสิตฺตฺวา “อิมฺเหติ ลกฺขณฺเหติ สมฺนฺนาคโต นาม (ปฺคฺคโล) อคารมชฺเฒ วสนฺโต ราชา โหติ จกฺกวตฺตี, ปพฺพชนฺโต โลเก วิวฏฺฐจฺจโท สพฺพญฺญพฺพุโร โหติ, อยํ ปฺริโส นิสฺสํสยํ พุทฺโธ (โหติ)” อิติ ชานิตฺตฺวา ปจฺจจฺจคฺคมนํ กตฺวา ปณฺจปตฺติฏฺฐิตฺเตน วนฺทิตฺตฺวา อาสนํ ปณฺญาเปตฺตฺวา อทาสี ฯ

สรทตปาโส อ.ดาบสชื่อว่าสรททะ ทิสฺวา เห็นแล้ว พุทธานุภาวํ จ เอว ซึ่งอนุภาพ
 ของพระพุทธเจ้าด้วยนั้นเทียว สรรีนิปฺผตฺตี จ ซึ่งความสำเร็จแห่งพระสรีระด้วย
 สมมุสิตฺวา พิจารณาแล้ว ลกฺขณฺมฺนฺเต ซึ่งมนต์เป็นเครื่องทำนายลักษณะ ท.
 ชานิตฺวา รู้แล้ว อิติ ว่า “(ปุกฺคโล) อ.บุคคล สมฺนฺนาโคโต นาม ชื่อว่าผู้มาตาม
 พร้อมแล้ว อิเมหิ ลกฺขณฺเหหิ ด้วยลักษณะ ท. เหล่านี้ วสนฺโต อยู่อยู่ อคารมชฺฌ
 ในท่ามกลางแห่งเรือน ราชา เป็นพระราชา จกฺกวตฺตี ผู้จักรพรรดิ โหติ ย่อมเป็น,
 ปพฺพชนฺโต เมื่อบวช สพฺพญฺญพฺพุโร เป็นพระพุทธเจ้าผู้รู้ธรรมทั้งปวง วิวฺจฺจโ
 ผู้มีกิเลสเพียงตั้งเครื่องมุงบังอันเปิดแล้ว โลเก ในโลก โหติ ย่อมเป็น, อัยํ ปฺริโส
 อ.บุรุษนี้ พุทฺโธ เป็นพระพุทธเจ้า นิสฺสํสยํ อย่างมีความสงสัยออกแล้ว (โหติ) ย่อม
 เป็น” อิติ ดังนี้ กตฺวา กระทำแล้ว ปจฺจุคฺคฺมฺนํ ซึ่งการต้อนรับ วนฺทิตฺวา ถวาย
 บังคมแล้ว ปญฺจปติฏฺฐิตฺน ด้วยอันตั้งไว้เฉพาะซึ่งองค์ห้า ปญฺญาเปตฺวา ปล่อย
 แล้ว อาสนํ ซึ่งอาสนะ อทาสี ได้ถวายแล้ว ฯ

สรทตปาสเห็นพุทธานุภาพและความสำเร็จแห่งพระสรีระนั้นแหละ จึงพิจารณามนต์
 เป็นเครื่องทำนายลักษณะทั้งหลาย รู้แล้วว่า “ธรรมด่าว่าบุคคลผู้ประกอบด้วยลักษณะ
 เหล่านี้ ถ้าอยู่ท่ามกลางเรือน จะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าออกบวช จะเป็นพระพุทธเจ้า
 ผู้ทรงรู้ธรรมทั้งปวง มีกิเลสจฺหลังคาที่เปิดออกแล้วในโลก, บุรุษนี้จะเป็นพระพุทธเจ้า
 อย่างไม่ต้องสงสัย” ดังนี้ จึงทำการต้อนรับ ถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ได้
 ปล่อยอาสนะถวาย

สรทตปาโส สุทฺธกัตฺตาใน อทาสีฯ อาชยตบทกัตฺตฺวาจก พุทธานุภาวํ กิตฺติ สรรีนิปฺผตฺตี
 กิตฺติ อวุตตกัมฺมะใน ทิสฺวา เอวคัปฺทํ อวชารณฺะเข้ากับ จจฺ สองคัปฺทํ ปทสมฺมุจยัตถะเข้า
 กับ พุทธานุภาวํ และ สรรีนิปฺผตฺตี ทิสฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน สมมุสิตฺวา ลกฺขณฺมฺนฺเต
 อวุตตกัมฺมะใน สมมุสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชานิตฺวา “นามคัปฺทํ ปสังสัตถโชตกะ
 เข้ากับ สมฺนฺนาโคโตฯ วิเสสนะของ ปุกฺคโลฯ สุทฺธกัตฺตาใน โหติฯ สองบท อาชยต-
 บทกัตฺตฺวาจก อิเมหิ วิเสสนะของ ลกฺขณฺเหหิฯ ตติยาวิเสสนะใน สมฺนฺนาโคโต อคาร-
 มชฺฌ วิสยาธาระใน วสนฺโตฯ อัปฺภันตฺรกิริยาของ ปุกฺคโล ราชา วิกตีกัตฺตาใน โหติ
 จกฺกวตฺตี วิเสสนะของ ราชา ปพฺพชนฺโต อัปฺภันตฺรกิริยาของ ปุกฺคโล โลเก วิสยาธาระ
 ใน วิวฺจฺจโฯ วิเสสนะของ สพฺพญฺญพฺพุโรฯ วิกตีกัตฺตาใน โหติ, อัยํ วิเสสนะของ

ปุริโสๆ สุทรกัถตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัถตุวจาก นิสัสสัย กิริยาวิเสสนะใน พุทุโรๆ วิกถิกัถตาใน โหติ” อิติศัพท์ อาการะใน ซานิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กตวา ปจจุคคมนั อวุตตกัถมะใน กตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน วนทิตวา ปณจปติฎฐิติน ภาระ ใน วนทิตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปณญาเปตวา อาสนั อวุตตกัถมะใน ปณญาเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อทาสิ ๕

.....

.....

๒๐๘. นิสีทิ ภควา ปณญตตาสเน ๕

นิสีทิ ภควา (ปุคฺคเลน) ปณญตตาสเน ๕

ภควา อ.พระผู้มีพระภาค นิสีทิ ประทับนั่งแล้ว (ปุคฺคเลน) ปณญตตาสเน บน อาสนะ อันบุคฺคล ปุลาตแล้ว ๕

พระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนอาสนะที่เขาปุลาตไว้

ภควา สุทรกัถตาใน นิสีทิๆ อาชยาตบทกัถตุวจาก ปุคฺคเลน อนภิหิตกัถตาใน ปณญตต- ปณญตตาสเน อุปสิเลสิกาธาระใน นิสีทิ ๕

.....

.....

๒๐๙. สรทตปาโสปี อตฺตโน อนุจฺจวิกิ อาสนั คเหตุวา เอกมฺหุตํ นิสีทิ ๕

สรทตปาโสปี แม้ อ.ตบสช็ือว่าสรทะ คเหตุวา ถือเอาแล้ว อาสนั ซึ่อาสนะ อนุจฺจวิกิ อันสมคฺวร อตฺตโน แก่ตน นิสีทิ นั้แล้ว เอกมฺหุตํ ฌ ที่สมคฺวรส่วนซ้าง หนึ่ง ๕

แม้สรทตบสช็ือถือเอาอาสนะที่สมคฺวรแก่ตนเอง แล้วนั้ ฌ ที่สมคฺวร

อปีศัพท์ อเปกซัถเถซ้ากับ สรทตปาโสๆ สุทรกัถตาใน นิสีทิๆ อาชยาตบทกัถตุวจาก อตฺตโน สัมปทานใน อนุจฺจวิกิๆ วิเสสนะของ อาสนัๆ อวุตตกัถมะใน คเหตุวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน นิสีทิ เอกมฺหุตํ อาการะใน นิสีทิ ๕

.....

๒๑๐. ตสฺมี สมเย จตุสตุตติสหสฺสา ชฎิลา ปณีตปณีตานิ โอชวฺนฺตานิ ผลาผลานิ
 คเหตุวา อัจริยสฺส สนฺติกั สมฺปตฺตา, พุทฺธานญฺเจว อัจริยสฺส จ นิสินฺนาสนํ
 โอโลเกตฺวา อาหํสุ “อัจริย มยํ ‘อิมสฺมี โลเก ตุมฺเหหิ มหฺนตฺโตร นตฺถิติ วิจราม,
 อยํ ปน ปุริโส ตุมฺเหหิ มหฺนตฺโตร มณฺเฑติ ฯ”

ตสฺมี สมเย จตุสตุตติสหสฺสา ชฎิลา ปณีตปณีตานิ โอชวฺนฺตานิ ผลาผลานิ คเหตุวา
 อัจริยสฺส สนฺติกั สมฺปตฺตา, พุทฺธานํ จ เอว อัจริยสฺส จ นิสินฺนาสนํ โอโลเกตฺวา อาหํสุ
 “อัจริย มยํ ‘อิมสฺมี โลเก ตุมฺเหหิ มหฺนตฺโตร (ปุคฺคโล) นตฺถิติ (จินฺเตตฺวา) วิจราม, อยํ ปน
 ปุริโส ตุมฺเหหิ มหฺนตฺโตร มณฺเฑ (ภวิสฺสติ)” อิติ ฯ

ตสฺมี สมเย ในสมัยนั้น ชฎิลา อ.ชฎิล ท. จตุสตุตติสหสฺสา มีพันเจ็ดสิบสี่เป็น
 ประมาณ คเหตุวา ถือเอาแล้ว ผลาผลานิ ซึ่งผลไม้น้อยใหญ่ ท. โอชวฺนฺตานิ อันมี
 โอชะ ปณีตปณีตานิ อันทั้งประณีตทั้งประณีต สมฺปตฺตา ถึงพร้อมแล้ว สนฺติกั ซึ่ง
 สำนั ก อัจริยสฺส ของอาจารย์, โอโลเกตฺวา แลดูแล้ว นิสินฺนาสนํ ซึ่งอาสนะเป็น
 ที่ประทับ พุทฺธานํ จ เอว ของพระพุทฺธเจ้า ท. ด้วยนั้นเทียว อัจริยสฺส จ ของ
 อาจารย์ด้วย อาหํสุ กล่าวแล้ว อิติ ว่า “อัจริย ข้าแต่อาจารย์ มยํ อ.กระผม ท.
 (จินฺเตตฺวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “(ปุคฺคโล) อ.บุคคล มหฺนตฺโตร ผู้ใหญ่กว่า ตุมฺเหหิ
 กว่าท่าน นตฺถิ ย่อมไม่มี อิมสฺมี โลเก ในโลกนี้” อิติ ดังนี้ วิจราม ย่อมเทียวไป,
 ปน แต่วา อยํ ปุริโส อ.บุรุษนี้ มหฺนตฺโตร มณฺเฑ เห็นจะเป็นผู้ใหญ่กว่า ตุมฺเหหิ
 กว่าท่าน (ภวิสฺสติ) จักเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

ในสมัยนั้น พวกชฎิล ๗๔,๐๐๐ ท่าน พวกนี้ถือเอาผลไม้น้อยใหญ่ทั้งหลายที่มีโอชะ
 ทั้งประณีตทั้งประณีต มาถึงสำนักของอาจารย์ แลดูอาสนะเป็นที่ประทับนั่งของ
 พระพุทฺธเจ้า และของอาจารย์ แล้วกล่าวว่า “ข้าแต่อาจารย์ พวกกระผมคิดว่า ‘บุคคล
 ที่ใหญ่กว่าท่าน ไม่มีในโลกนี้’ ดังนี้ ย่อมเทียวไป, แต่บุรุษนี้เห็นจะใหญ่กว่าท่าน” ดังนี้

ตสฺมี วิเสสณะของ สมเย ๆ กาลสัตตมีใน อาหํสุ จตุสตุตติสหสฺสา วิเสสณะของ ชฎิลา ๆ
 สุกฺทกตฺตาใน อาหํสุ ๆ อาชยาตบทกตฺตฺวาจก ปณีตปณีตานิ กิติ โอชวฺนฺตานิ กิติ
 วิเสสณะของ ผลาผลานิ ๆ อวฺตตกัมมะใน คเหตุวา ๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน สมฺปตฺตา
 อัจริยสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺติกั ๆ สัมปาปฺถียกัมมะใน สมฺปตฺตา ๆ วิเสสณะของ
 ชฎิลา พุทฺธานํ กิติ อัจริยสฺส กิติ สามีสัมพันธะใน นิสินฺนาสนํ เอวคัพฺพ อวฺชารณะ

เข้ากับ จจ สองศัพท์ ปทสมุจยัตถะเข้ากับ พุทธานัน และ อาจริยสฺส นิสินนาสนัน อวุตตกัมมะใน โอลิเกตฺวาจ ปุพพกาลกิริยาใน อาหํสุ “อาจริย อาลปนนะ มยํ สุทฺธกัตตาใน วิจรามจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ‘ มหนตฺตโร วิเสสนะของ ปุคฺคโลจฺจ สุทฺธกัตตาใน นตฺติจฺจ กิริยาบทกัตตฺวาจก อิมสฺมี วิเสสนะของ โลเกจฺจ วิสยาธาระใน นตฺติ ตมฺเหหิ อปาทานน มหนตฺตโร’ อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตตฺวาจฺจ ปุพพกาลกิริยาใน วิจราม, ปนศัพท์ วิเสสชิตฺตะกะ อยํ วิเสสนะของ ปุริโสจฺจ สุทฺธกัตตาใน ภาวิสฺสตีจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตมฺเหหิ อปาทานน มหนตฺตโรจฺจ วิกตีกัตตาใน ภาวิสฺสตี มณฺเณ สันยัตถะ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาหํสุ ฯ

๒๑๑. “ตาตา ก็ วเทถ, สาสเปณ สหุธิ อฏฺฐสฏฺฐิจโยชนสตสทสสุพฺเพธฺ สินฺนุํ สมนํ กาทุํ อิจฺฉถ, สพฺพณฺณพฺพุเรน สหุธิ มม อูปมํ มา กริตฺถ ปุตฺตกาตี ฯ

(สรทตปโส) “(ตุมฺเห) ตาตา ก็ (วจนฺ) วเทถ, (ตุมฺเห) สาสเปณ สหุธิ อฏฺฐสฏฺฐิจโยชน- สตสทสสุพฺเพธฺ สินฺนุํ สมนํ กาทุํ อิจฺฉถ, (ตุมฺเห) สพฺพณฺณพฺพุเรน สหุธิ มม อูปมํ มา กริตฺถ ปุตฺตกาตี (อาห) ฯ

(สรทตปโส) อ.ดาบสชื่อว่าสรท (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ตาตา ลูกก่อนพ่อ ท. (ตุมฺเห) อ.เชอ ท. วเทถ ย่อมกล่าว ก็ (วจนฺ) ซึ่งคำอะไร, (ตุมฺเห) อ.เชอ ท. อิจฺฉถ ย่อมปรารถนา กาทุํ เพื่ออันกระทำ สุนฺนุํ ซึ่งภูเขาสินฺนุํ อฏฺฐสฏฺฐิจโยชนสต- สทสสุพฺเพธฺ อันมีแสนแห่งโยชนหนักสับแปดเป็นส่วนสูง สมนํ ให้เป็นของเสมอ สหุธิ กับ สาสเปณ ด้วยเมล็ดผักกาด, ปุตฺตกา ลูกก่อนลูกน้อย ท. (ตุมฺเห) อ.เชอ ท. มา กริตฺถ อย่างกระทำ อูปมํ ซึ่งการเปรียบเทียบ มม ซึ่งเรา สหุธิ กับ สพฺพณฺณพฺพุเรน ด้วยพระสัพพัญญูพุทธเจ้า” อิติ ดังนี้ ฯ

สรทตปสกล่าววว่า “ลูกก่อนพ่อทั้งหลาย พวกเขาย่อมกล่าวอะไร, พวกเขาย่อม ปรารถนาเพื่อจะทำภูเขาสินฺนุํที่สูง ๖,๘๐๐,๐๐ โยชนให้เท่ากับเมล็ดผักกาด, ลูกก่อน ลูกน้อยทั้งหลาย พวกเขอย่ำทำการเปรียบเทียบเรากับพระสัพพัญญูพุทธเจ้าเลย”

สรทตปโส สุทฺธกัตตาใน อาหจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตาตา อาลปนนะ ตมฺเห สุทฺธ- กัตตาใน วเทถจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ก็ วิเสสนะของ วจนฺจฺจ อวุตตกัมมะใน วเทถ, ตมฺเห สุทฺธกัตตาใน อิจฺฉถจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สาสเปณ สหัตถตติยาเข้ากับ

สทฺธิ์ๆ คุณสมวายะใน สมํ อฏฺฐจฺญจฺโงชนสฺตสทฺสสุพฺเพรํ วิเสสนะของ สิเนรฺุ์ๆ อวฺตต-
 กัมมะใน กาคฺุ สมํ วิกตฺกัมมะใน กาคฺุๆ ตุมฺตถสัมฺปทานใน อิจฺฉณ, ปุตฺตกา อาลปนะ
 ตุมฺเห สุทฺธกัตฺตทาใน กริตฺถๆ อาขยاتبทกัตฺตวจาก สพฺพญฺญพฺพุเรน สหัตฺถตติยา
 เข้ากับ สทฺธิ์ๆ กิริยาสมวายะใน อุปมํ มม จัณฺฐีอวฺตตกัมมะใน อุปมํๆ อวฺตตกัมมะใน
 กริตฺถ มาศัพฺท ปฏฺฐิเสระใน กริตฺถ” อิติศัพฺท อาการะใน อาห ๗

๒๑๒. อถ เต ตาปสา “สจายํ ปุริโส อิตฺตรสฺตฺโต อภวิสฺส, น อมฺหากํ อจฺริโย เอวรฺูปี
 อุปมํ อหฺริสฺสติ, ยาว มหา วตายํ ปุริโสติ สพฺเพว ปาเทสุ ปตฺติววา สิริสา
 วนฺทิสฺสุ ๗

อถ เต ตาปสา “สเจ อยํ ปุริโส อิตฺตรสฺตฺโต อภวิสฺส, น อมฺหากํ อจฺริโย เอวรฺูปี อุปมํ
 อหฺริสฺสติ, ยาว มหา วต (โหติ) อยํ ปุริโสติ (จินฺเตตฺตวา) สพฺเพว ปาเทสุ ปตฺติววา สิริสา
 วนฺทิสฺสุ ๗

อถ ครั้งนั้น เต ตาปสา อ.ตาปส ท. เหล่านั้น (จินฺเตตฺตวา) คิดแล้ว อิติ ว่า “สเจ
 ถ้าวว่า อยํ ปุริโส อ.บุรุษนี้ อิตฺตรสฺตฺโต เป็นสัตว์เล็กน่อย อภวิสฺส จักได้เป็นแล้ว
 ไชรั, อจฺริโย อ.อาจารย์ อมฺหากํ ของเรา ท. น อหฺริสฺสติ จักไม่นำมา อุปมํ ซึ่ง
 การเปรียบเทียบ เอวรฺูปี อันมีอย่างนี้เป็นรูป, อยํ ปุริโส อ.บุรุษนี้ ยาว มหา วต
 เป็นผู้ใหญ่เพียงใดหนอ (โหติ) ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ สพฺเพว ทั้งปวงเกี่ยว ปตฺติววา
 หมอบแล้ว ปาเทสุ ไกลัพระบาท ท. วนฺทิสฺสุ ถวายบังคมแล้ว สิริสา ด้วยศึระะ ๗

ที่นั้น พวกตาปสเหล่านั้นคิดกันว่า “ถ้าบุรุษนี้จักได้เป็นสัตว์เล็กน่อยแล้วไชรั, อาจารย์
 ของพวกเรา จักไม่นำการเปรียบเทียบเช่นนี้มา, บุรุษนี้ เป็นผู้ใหญ่เพียงใดกันหนอ”
 ดังนี้ ทั้งหมดที่เดียว หมอบไกลัพระบาททั้งหลาย ถวายบังคมด้วยเศียรเกล้า

อถ กาลสัตฺตมึ เต วิเสสนะของ ตาปสาๆ สุทฺธกัตฺตทาใน วนฺทิสฺสุๆ อาขยاتبทกัตฺตวจาก
 “สเจ ปริกัปปัตฺถะ อยํ วิเสสนะของ ปุริโสๆ สุทฺธกัตฺตทาใน อภวิสฺสๆ อาขยاتبท
 กัตฺตวจาก อิตฺตรสฺตฺโต วิกตฺกัตฺตทาใน อภวิสฺส, อจฺริโย สุทฺธกัตฺตทาใน อหฺริสฺสติๆ
 อาขยاتبทกัตฺตวจาก นศัพฺท ปฏฺฐิเสระใน อหฺริสฺสติ อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน
 อจฺริโย เอวรฺูปี วิเสสนะของ อุปมํๆ อวฺตตกัมมะใน อหฺริสฺสติ, อยํ วิเสสนะของ
 ปุริโสๆ สุทฺธกัตฺตทาใน โหติๆ อาขยاتبทกัตฺตวจาก ยาวศัพฺท วิเสสนะของ มหาๆ

วิกตีกัตตาใน โหติ วัตศัพท์ สังข์ปัดตะ” อิตีศัพท์ อากาละใน จินฺเตตฺวาฯ ปุพฺพ-
กาลกิริยาใน ปติตฺวา เอวศัพท์ อวธารณะเข้ากับ สพฺเพฯ วิเสสนะของ ตาปเส
ปาเทสุ วิสยาธาระใน ปติตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทีสุ สิริสา กรณะใน วนฺทีสุ ฯ

๒๑๓. อถ เน อาจารย์โย อาห “ตาดา อุมหากํ พุทฺธานํ อนุจฺฉวิโก เทยฺยธมฺโม นตฺถิ,
สตุถา จ ภิกฺขุจาโรเวลายํ อิธาคโต, มยฺ ยถาสตุติ ยถาพฺลํ เทยฺยธมฺมํ ทสฺสาม,
ตุมฺเห ยํ ยํ ปณฺตีตํ ผลาผลํ, ตํ ตํ อหฺรธาติ อหฺรธาเปตฺวา หตฺเถ โหวิตฺวา สยํ
ตถาคตฺสส ปตฺเต ปติฏฺฐาเปสิ ฯ

อถ เน (ตาปเส) อาจารย์โย อาห “ตาดา อุมหากํ พุทฺธานํ อนุจฺฉวิโก เทยฺยธมฺโม นตฺถิ,
สตุถา จ ภิกฺขุจาโรเวลายํ อิธ (จาเน) อากโต, มยฺ ยถาสตุติ ยถาพฺลํ เทยฺยธมฺมํ ทสฺสาม,
ตุมฺเห, ยํ ยํ ปณฺตีตํ ผลาผลํ (อตุถิ), ตํ ตํ (ผลาผลํ) อหฺรธาติ (เต ตาปเส) อหฺรธาเปตฺวา
หตฺเถ โหวิตฺวา (ผลาผลํ) สยํ ตถาคตฺสส ปตฺเต ปติฏฺฐาเปสิ ฯ

อถ ครั้งนั้น อาจารย์โย อ.อาจารย์ อาห กล่าวแล้ว เน (ตาปเส) กะดาบส ท. เหล่า
นั้น อิติ ว่า “ตาดา ลูกก่อนพ่อ ท. เทยฺยธมฺโม อ.ไทยธรรม อนุจฺฉวิโก อันสมควร
พุทฺธานํ แก่พระพุทฺธเจ้า ท. อุมหากํ ของเรา ท. นตฺถิ ย่อมไม่มี, จ หนึ่ง สตุถา
อ.พระศาสดา อากโต เสด็จมาแล้ว อิธ (จาเน) ในที่นี้ ภิกฺขุจาโรเวลายํ ในเวลา
เป็นที่เที่ยวไปเพื่อภิกษา, มยฺ อ.เรา ท. ทสฺสาม จักถวาย เทยฺยธมฺมํ ซึ่งไทยธรรม
ยถาสตุติ ตามความสามารถ ยถาพฺลํ ตามกำลัง, ตุมฺเห อ.เรา ท. อหฺรธา จงนำ
มา ตํ ตํ (ผลาผลํ) ซึ่ง-, ผลาผลํ อ.ผลไม้ใหญ่ ปณฺตีตํ อันประณีต ยํ ยํ ใดๆ
(อตุถิ) มีอยู่, -ผลไม้ใหญ่นั้นๆ” อิติ ดังนี้ (เต ตาปเส) ยังดาบส ท. เหล่านั้น
อหฺรธาเปตฺวา ให้นำมาแล้ว โหวิตฺวา ล้างแล้ว หตฺเถ ซึ่งมีอ. (ผลาผลํ) ยังผลไม้
ใหญ่ ปติฏฺฐาเปสิ ให้ตั้งอยู่เฉพะแล้ว ปตฺเต ในบาตร ตถาคตฺสส ของพระ
ตถาคต สยํ ด้วยตนเอง ฯ

ที่นั้น อาจารย์ก็กล่าวกับพวกดาบสเหล่านั้นว่า “ลูกก่อนพ่อทั้งหลาย ไทยธรรมที่สมควร
แก่พระพุทฺธเจ้าทั้งหลายของพวกเรา ก็ไม่มี, หนึ่ง พระศาสดาทรงเสด็จมาในที่นี้ใน
เวลาภิกษาจาร, พวกเราจักถวายไทยธรรมตามความสามารถตามกำลัง, พวกเราจง
พากันนำผลไม้ใหญ่ที่ประณีตมา” ดังนี้ แล้วให้นำมา ล้างมือทั้งสองข้าง แล้วนำผล

ไม้น้อยใหญ่ใส่ลงในบาตรของพระตถาคตด้วยตนเอง

อถ กาลสัตตมี อาจริโย สุทธกัตตานิ อาห และเหตุกัตตานิ ปติฏฺฐาเปสิ อาห
อาชยاتبทกัตตฺวาจก ปติฏฺฐาเปสิ อาชยاتبทเหตุกัตตฺวาจก เน วิเสสนะของ
ตาปเสจฺจ อกถิตกัมมะใน อาห “ตาทา อาลปนะ อนุจฺฉวิโก วิเสสนะของ เทยฺยธมฺโมจฺจ
สุทธกัตตานิ นตฺถิจฺจ กิริยาบทกัตตฺวาจก อมฺหากํ สามีสัมพันธะใน พุทฺธานจฺจ สัมปทาน
ใน อนุจฺฉวิโก, จศฺพทํ สัมปินฺชนันตถะ สตุถา สุทธกัตตานิ อาคโตจฺจ กิตบทกัตตฺวาจก
ภิกฺขุจาจรเวลายํ กาลสัตตมีใน อาคโต อิทฺ วิเสสนะของ จาเนจฺจ วิสยาธาระใน อาคโต,
มยํ สุทธกัตตานิ ทสฺสามจฺจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก ยถาสตุติ กัถิ ยถาพลํ กัถิ กิริยา-
วิเสสนะใน ทสฺสาม เทยฺยธมฺมํ อวุตตกัมมะใน ทสฺสาม, ตุมฺहे สุทธกัตตานิ อาหฺรจฺจ
อาชยاتبทกัตตฺวาจก ยํ สองบท กัถิ ปณฺนิตํ กัถิ วิเสสนะของ ผลาผลจฺจ สุทธกัตต
ใน อตฺถิจฺจ อาชยاتبทกัตตฺวาจก ตํ สองบท วิเสสนะของ ผลาผลจฺจ อวุตตกัมมะใน
อาหฺรจ” อิตฺศิพฺทํ อากาธะใน อาห เต วิเสสนะของ ตาปเสจฺจ การิตกัมมะใน
อาหฺราเปตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน โชวิทฺวา หตฺเต อวุตตกัมมะใน โชวิทฺวาจฺจ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน ปติฏฺฐาเปสิ ผลาผลํ การิตกัมมะใน ปติฏฺฐาเปสิ สยํ ภาระใน ปติฏฺฐาเปสิ
ตถาคตสฺส สามีสัมพันธะใน ปตฺเตจฺจ วิสยาธาระใน ปติฏฺฐาเปสิ ฯ

.....
๒๑๔. สตุถารา ผลาผล ปฏิกุคฺคหิตมตฺเต, เทวตา ทิพฺโพชํ ปกฺขิปีสุ ฯ

สตุถารา ผลาผล ปฏิกุคฺคหิตมตฺเต (สนฺเต), เทวตา ทิพฺโพชํ ปกฺขิปีสุ ฯ

ผลาผล ครั้นเมื่อผลไม้น้อยใหญ่ **สตุถารา ปฏิกุคฺคหิตมตฺเต** เป็นของสัควา อันพระ
ศาสดา ทรงรับเอาแล้ว **(สนฺเต)** มีอยู่, **เทวตา** อ.เทวตา ท. **ปกฺขิปีสุ** ใส่เข้าไปแล้ว
ทิพฺโพชํ ซึ่งโอชะอันเป็นทิพย์ ฯ

เมื่อพระศาสดาสัควาทรงรับเอาผลไม้น้อยใหญ่, พวกเทวดาก็พากันใส่โอชะทิพย์

ผลาผล ลักษณะใน สนฺเตจฺจ ลักษณะกิริยา สตุถารา อนภินิหิตกัตตานิ ปฏิกุคฺคหิต-
ปฏิกุคฺคหิตมตฺเต วิกตีกัตตานิ สนฺเต, เทวตา สุทธกัตตานิ ปกฺขิปีสุจฺจ อาชยاتبท
กัตตฺวาจก ทิพฺโพชํ อวุตตกัมมะใน ปกฺขิปีสุ ฯ

.....

๒๑๕. โส ตาบโส อุทกัปปิ สยเมว ปริสุสาเวตฺวา อทาสี ฯ

โส ตาบโส อ.ดาบสนั้น **ปริสุสาเวตฺวา** กรองแล้ว **อุทกัปปิ** แม่ซึ่งน้ำ **สย** เหว ด้วยตนเองนั้นเที่ยว **อทาสี** ได้ถวายแล้ว ฯ

ดาบสนั้นกรองน้ำแม่ด้วยตนเองที่เดียว ได้ถวายแล้ว

โส วิเสสณะของ ตาบโสๆ สุทธกัตตาใน อทาสีๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก อปีศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อุทกัๆ อวุตตกัมมะใน ปริสุสาเวตฺวา เอวศัพท์ อวชารณะเข้ากับ สยัๆ ภาระใน ปริสุสาเวตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อทาสี ฯ

๒๑๖. ตโต ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา นิสินฺเน สตุถริ, สพฺเพ อนฺเตवासิกเ ปกุกุสิตฺวา สตุถฺ สนฺติเก สาราณียกถํ กถนุโต นิสีทิ ฯ

ตโต ภตฺตกิจฺจํ กตฺวา นิสินฺเน สตุถริ, (สรทตาบโส) สพฺเพ อนฺเตवासิกเ ปกุกุสิตฺวา สตุถฺ สนฺติเก สาราณียกถํ กถนุโต นิสีทิ ฯ

ตโต ในลำดับนั้น **สตุถริ** ครั้นเมื่อพระศาสดา **กตฺวา นิสินฺเน** ประทับนั่งกระทำแล้ว **ภตฺตกิจฺจํ** ซึ่งกิจด้วยภัตร, (**สรทตาบโส**) อ.ดาบสชื่อว่าสรททะ **ปกุกุสิตฺวา** ร้องเรียกแล้ว **อนฺเตवासิกเ** ซึ่งอันเตवासิก ท. **सपुเพ** ทั้งปวง **กถนุโต นิสีทิ** นั่งกล่าวอยู่แล้ว **สาราณียกถํ** ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวอันเป็นเครื่องยังกันและกันให้ระลึกถึง **สนฺติเก** ในสำนัก **สตุถฺ** ของพระศาสดา ฯ

ลำดับนั้น เมื่อพระศาสดาประทับนั่งทำภัตกิจ, สรทดาบสเรียกอันเตवासิกทั้งหมด แล้วนั่งสนทนาถ้อยคำที่เป็นเครื่องทำให้ระลึกถึงกันในสำนักของพระศาสดา

ตโต กาลสัตตมมี สตุถริ ลักษณะใน นิสินฺเนๆ ลักษณะกิริยา ภตฺตกิจฺจํ อวุตตกัมมะใน กตฺวาๆ สมานกาลกิริยาใน นิสินฺเน, สรทตาบโส สุทธกัตตาใน นิสีทิๆ อาชยาตบทกัตตุวจาก สพฺเพ วิเสสณะของ อนฺเตवासิกเๆ อวุตตกัมมะใน ปกุกุสิตฺวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน กถนุโต สตุถฺ สามีสัมพันธะใน สนฺติเกๆ วิสยาชาระใน กถนุโต สาราณียกถํ อวุตตกัมมะใน กถนุโตๆ อัพภันตรกิริยาของ สรทตาบโส ฯ

๒๑๗. สตถา “เทว อคฺคสาวกา ภิกฺขุสงฺฆเณ สหฺริ อากฺขณฺตฺติ จินฺเตสิ ๕

สตถา อ.พระศาสดา **จินฺเตสิ** ทรงดำริแล้ว **อิติ** ว่า “**อคฺคสาวกา** อ.อัครสาวก ท. เทว สอง **อากฺขณฺตฺ** จงมา **สหฺริ** กับ **ภิกฺขุสงฺฆเณ** ด้วยหมู่แห่งภิกษุ” **อิติ** ดังนี้ ๕ พระศาสดาทรงดำริว่า “อัครสาวกทั้งสองรูปจงมาพร้อมกับภิกษุสงฆ์เถิด” ดังนี้

สตถา สุทฺธกัตฺตานิ จินฺเตสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “เทว วิเสสเนของ อคฺคสาวกาฯ สุทฺธกัตฺตานิ อากฺขณฺตฺฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ภิกฺขุสงฺฆเณ สหฺตถตฺติยาเข้ากับ สหฺริฯ กิริยาสมวายะใน อากฺขณฺตฺ” **อิติศัพท** อากาเรใน **จินฺเตสิ** ๕

.....
.....

๒๑๘. เต สตฺถุ จิตฺตํ ฅตฺวา สตสฺสสฺสขีณาสวปริวารา อากฺขณฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เอกมฺหนฺตํ อฏฺฐจฺสุ ๕

เต (อคฺคสาวกา) สตฺถุ จิตฺตํ ฅตฺวา สตสฺสสฺสขีณาสวปริวารา อากฺขณฺตฺวา สตฺถารํ วนฺทิตฺวา เอกมฺหนฺตํ อฏฺฐจฺสุ ๕

เต (อคฺคสาวกา) อ.พระอัครสาวก ท. เหล่านั้น **ฅตฺวา** รู้แล้ว **จิตฺตํ** ซึ่งพระทัย **สตฺถุ** ของพระศาสดา **สตสฺสสฺสขีณาสวปริวารา** ผู้มีพระขีณาสพมีแสนหนึ่งเป็นปริวาร **อากฺขณฺตฺวา** มาแล้ว **วนฺทิตฺวา** ถวายบังคมแล้ว **สตฺถารํ** ซึ่งพระศาสดา **อฏฺฐจฺสุ** ได้ยืน อยู่แล้ว **เอกมฺหนฺตํ** ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง ๕

พวกพระอัครสาวกเหล่านั้นทราบพระทัยของพระศาสดา มีพระขีณาสพหนึ่งแสนรูป เป็นปริวาร พวกนั้นมาถวายบังคมพระศาสดา แล้วได้ยืน ณ ที่สมควร

เต วิเสสเนของ อคฺคสาวกาฯ สุทฺธกัตฺตานิ อฏฺฐจฺสุฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก สตฺถุ สามีสัมพันธะใน จิตฺตํฯ อวุตตกัมมะใน ฅตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อากฺขณฺตฺวา สตสฺสสฺสขีณาสวปริวารา วิเสสเนของ อคฺคสาวกา อากฺขณฺตฺวา ปุพฺพกาลกิริยาใน วนฺทิตฺวา สตฺถารํ อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อฏฺฐจฺสุ เอกมฺหนฺตํ อากาเรใน อฏฺฐจฺสุ ๕

.....

๒๑๙. ตโต สรทตปาโส อนฺเตवासิกเก อามนฺเตสิ “ตาดตา พุทฺธานํ นิสินฺนาสนมฺปิ นิจํ, สมณสฺตสฺสสฺสสาปิ อาสนํ นตฺถิ, ตุมฺहेหิ อชฺช อุพาริ พุทฺธสฺสกาเร กาคฺตุ วมฺมุตฺติ, ปพฺพตปาทโต วมณฺคณฺธสมฺปนฺนาหิ ปุปฺผาหิ อหฺรธาติ ฯ”

ตโต สรทตปาโส อนฺเตवासิกเก อามนฺเตสิ “ตาดตา พุทฺธานํ นิสินฺนาสนมฺปิ นิจํ (โหติ), สมณสฺตสฺสสฺสสาปิ อาสนํ นตฺถิ, ตุมฺहेหิ อชฺช อุพาริ พุทฺธสฺสกาเร กาคฺตุ วมฺมุตฺติ, (ตุมฺเห) ปพฺพตปาทโต วมณฺคณฺธสมฺปนฺนาหิ ปุปฺผาหิ อหฺรธาติ ฯ”

ตโตในลำดับนั้น สรทตปาโส อ.ดาบสซึ่งว่าสรททะ อามนฺเตสิ เรียกแล้ว อนฺเตवासิกเก ซึ่งอันเตवासิก ท. อิติ ว่า “ตาดตา ดูก่อนพ่อ ท. นิสินฺนาสนมฺปิ แม้อ.อาสนะเป็นที่ประทับนั่ง พุทฺธานํ เพื่อพระพุทฺธเจ้า ท. นิจํ เป็นของต่ำ (โหติ) ย่อมเป็น, อาสนํ อ.อาสนะ สมณสฺตสฺสสฺสสาปิ แม้แก่แสนแห่งสมณะ นตฺถิ ย่อมไม่มี, ตุมฺहेหิ อชฺช อุพาริ พุทฺธสฺสกาเร กาคฺตุ อ.อัน- อันเธอ ท. -กระทำ ซึ่งสักการะแก่พระพุทฺธเจ้า ให้โอฬาร ในวันนี้ วมฺมุตฺติ ย่อมควร, (ตุมฺเห) อ.เธอ ท. อหฺรธ จงนำมา ปุปฺผาหิ ซึ่งดอกไม้ ท. วมณฺคณฺธสมฺปนฺนาหิ อันถึงพร้อมแล้วด้วยสีและกลิ่น ปพฺพตปาทโต จากเชิงแห่งภูเขา” อิติ ดังนี้ ฯ

ในลำดับนั้น สรทตปาโสเรียกอันเตवासิกทั้งหลายว่า “ดูก่อนพ่อทั้งหลาย แม้อาสนะเป็นที่ประทับเพื่อพระพุทฺธเจ้าทั้งหลาย เป็นของต่ำ, อาสนะเพื่อสมณะอีก ๑๐๐,๐๐๐ รูป ก็ไม่มี, การที่พวกเขาทำสักการะแก่พระพุทฺธเจ้าให้ยิ่งใหญ่โอฬารในวันนี้ ย่อมควร, พวกเขาจงพากันนำดอกไม้ทั้งหลายที่ถึงพร้อมด้วยสีและกลิ่นจากเชิงภูเขามาเถิด”

ตโต กาลสัตฺตมฺมี สรทตปาโส สฺสทกัตฺตาโน อามนฺเตสิ ฯ อาชฺยาตบทกัตฺตฺวาจก อนฺเตवासิกเก อวฺตตกัมมะโน อามนฺเตสิ “ตาดตา อาลปนะ อปีตฺทพฺท อเปกขัตตะเข้ากับ นิสินฺนาสนมฺปิ สฺสทกัตฺตาโน โหติ ฯ อาชฺยาตบทกัตฺตฺวาจก พุทฺธานํ สัมปทานโน นิสินฺน- นิจํ วิกิตกัตฺตาโน โหติ, อาสนํ สฺสทกัตฺตาโน นตฺถิ ฯ กิริยาบทกัตฺตฺวาจก อปีตฺทพฺท อเปกขัตตะเข้ากับ สมณสฺตสฺสสฺสสาปิ สัมปทานโน อาสนํ, กาคฺตุ ตุมฺตถกัตฺตาโน วมฺมุตฺติ ฯ อาชฺยาตบทกัตฺตฺวาจก ตุมฺहेหิ อนนฺนิทกัตฺตาโน กาคฺตุ อชฺช กาลสัตฺตมฺมีโน กาคฺตุ อุพาริ วิกิตกัมมะโน กาคฺตุ พุทฺธสฺสกาเร อวฺตตกัมมะโน กาคฺตุ, ตุมฺเห สฺสทกัตฺตาโน อหฺรธ ฯ อาชฺยาตบทกัตฺตฺวาจก ปพฺพตปาทโต อปาทานโน อหฺรธ วมณฺคณฺธ-

สมปุนานิ วิเสสนะของ ปุပ္ผานิจฺ อุตตถกัมมะใน อหารถ” อิติศัพทํ อาการะใน อามนุเตสิ ฯ

๒๒๐. กถนกาโล ปปญฺโจ วีย โหติ, อิทธิมโต ปน อิทธิวิสโย อจินฺเตยฺโยติ ฯ

กถนกาโล ปปญฺโจ วีย โหติ, อิทธิมโต (บุคคลุตฺต) ปน อิทธิวิสโย (เกนจิ) อจินฺเตยฺโย (โหติ) อิติ ฯ

กถนกาโล อ.กาลเป็นที่กล่าว ปปญฺโจ วีย เป็นราวกะว่าเนิ่นช้า โหติ ย่อมเป็น, ปน แต่ว่า อิทธิวิสโย อ.วิสัยแห่งฤทธิ์ (บุคคลุตฺต) ของบุคคล อิทธิมโต ผู้มีฤทธิ์ (เกนจิ) อจินฺเตยฺโย เป็นสภาพ อันใครๆ ไม่ควรคิด (โหติ) ย่อมเป็น อิติ ดังนี้แล ฯ

กาลเป็นที่กล่าวเป็นเหมือนจะเนิ่นช้า, แต่วิสัยของฤทธิ์ของบุคคลผู้มีฤทธิ์ ใครๆ ไม่ควรคิดกัน ดังนี้แล

กถนกาโล สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ปปญฺโจ อุปมาวิกตีกัตตาใน โหติ วิยศัพทํ อุปมาโชตกะเข้ากับ ปปญฺโจ, ปนศัพทํ วิเสสโชตกะ อิทธิวิสโย สุทธกัตตาใน โหติฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อิทธิมโต วิเสสนะของ บุคคลุตฺตฯ สามีสัมพันธะใน อิทธิวิสโย เกนจิ อนภิตกัตตาใน อจินฺเตยฺโยฯ วิกตีกัตตาใน โหติ อิติศัพทํ สમાปนะ ฯ

๒๒๑. มุหุตฺตมตฺเตเนว เต ตาปสา วณฺณคนฺธสมฺปุนานิ ปุပ္ผานิ อหาริตฺวา พุทฺธานํ โยชนปฺปมาณํ ปุပ္ผาสนํ ปญฺญาเปสฺสุ ฯ

มุหุตฺตมตฺเตเนว เอว (กาลเน) เต ตาปสา วณฺณคนฺธสมฺปุนานิ ปุပ္ผานิ อหาริตฺวา พุทฺธานํ โยชนปฺปมาณํ ปุပ္ผาสนํ ปญฺญาเปสฺสุ ฯ

เต ตาปสา อ.ดาบส ท. เหล่านั้น อหาริตฺวา นำมาแล้ว ปุပ္ผานิ ซึ่งดอกไม้ ท. วณฺณคนฺธสมฺปุนานิ อันถึงพร้อมแล้วด้วยสีและกลิ่น กาลเน โดยกาล มุหุตฺตมตฺเตเนว เอว มีครุหนึ่งเป็นประมาณนั้นเทียว ปญฺญาเปสฺสุ ปุลาตแล้ว ปุပ္ผาสนํ ซึ่งอาสนะอันเป็นวิหารแห่งดอกไม้ โยชนปฺปมาณํ อันมีโยชน์เป็นประมาณ พุทฺธานํ เพื่อพระพุทฺธเจ้า ท. ฯ

พวกดาบสเหล่านั้นนำดอกไม้ทั้งหลายที่ถึงพร้อมด้วยสีและกลิ่น โดยกาลเพียงชั่วครู่เท่านั้น ช่วยกันปลูลาดาสนะดอกไม้มีประมาณหนึ่งโยชน์เพื่อพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

เต วิเสสนะของ ตาปสาจ สุทธกัตตาใน ปณฺญาเปสฺสุ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวคฺคิพฺท อวธารณะเข้ากับ มุหุตตมตฺเตนฺจ วิเสสนะของ กาเลนฺจ ตติยาวิเสสนะใน อหริตฺวา วณฺณคนฺธสมฺปนฺนาหิ วิเสสนะของ ปุปฺผาณีจ อุตตกัมมะใน อหริตฺวาจ ปุพฺพกาล- กิริยาใน ปณฺญาเปสฺสุ พุทฺธานํ สัมปทานใน ปณฺญาเปสฺสุ โยชนปฺปมาณํ วิเสสนะของ ปุปฺผาสนฺจ อุตตกัมมะใน ปณฺญาเปสฺสุ ฯ

๒๒๒. อุภินฺนํ อคฺคสาวกานํ ติดาวุตฺตํ, เสสานํ ภิกฺขุณฺณํ อหฺมโยชนิกาภิเภทํ, สงฺฆนวกสฺส อฺสภมตฺตํ อโหสิ ฯ

(อาสนํ) อุภินฺนํ อคฺคสาวกานํ ติดาวุตฺตํ (อโหสิ), เสสานํ ภิกฺขุณฺณํ อหฺมโยชนิกาภิเภทํ (อาสนํ อโหสิ), สงฺฆนวกสฺส อฺสภมตฺตํ (อาสนํ) อโหสิ ฯ

(อาสนํ) อ.อาสนะ ติดาวุตฺตํ เป็นอาสนะมีคาวุตสามเป็นประมาณ (อโหสิ) ได้มีแล้ว อคฺคสาวกานํ เพื่อพระอัครสาวก ท. อุภินฺนํ ทั้งสอง, (อาสนํ) อ.อาสนะ อหฺมโยชนิกาภิเภทํ อันต่างด้วยอาสนะมีอาสนะอันประกอบแล้วด้วยกิ่งแห่งโยชน์เป็นต้น (อโหสิ) ได้มีแล้ว เสสานํ ภิกฺขุณฺณํ เพื่อภิกษุ ท. ผู้เหลือ, (อาสนํ) อ.อาสนะ อฺสภมตฺตํ มีอุสภะเป็นประมาณ อโหสิ ได้มีแล้ว สงฺฆนวกสฺส เพื่อภิกษุผู้ใหม่ในสงฆ์ ฯ

อาสนะได้มี ๓ คาวุตเป็นประมาณเพื่อพระอัครสาวกทั้งสองรูป, อาสนะมีประเภทมี ครึ่งโยชน์เป็นต้น ได้มีเพื่อพระภิกษุทั้งหลายที่เหลือ, อาสนะประมาณหนึ่งอุสภะ ได้มี เพื่อภิกษุผู้ใหม่ในสงฆ์

อาสนํ สุทธกัตตาใน อโหสิจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อุภินฺนํ วิเสสนะของ อคฺค- สาวกานฺจ สัมปทานใน อโหสิ ติดาวุตฺตํ วิกตีกัตตาใน อโหสิ, อหฺมโยชนิกาภิเภทํ วิเสสนะของ อาสนฺจ สุทธกัตตาใน อโหสิจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เสสานํ วิเสสนะของ ภิกฺขุณฺณจ สัมปทานใน อโหสิ, อฺสภมตฺตํ วิเสสนะของ อาสนฺจ สุทธกัตตาใน อโหสิจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สงฺฆนวกสฺส สัมปทานใน อโหสิ ฯ

๒๒๓. “กถั เอกสุมี อสฺสมปเท ตาวมหนฺตานิ อาสนานิ ปญฺจตุตฺตานีติ น จินฺเตตฺตพฺพํ ๕

(เกนจิ) “(ตาปเสหิ) กถั เอกสุมี อสฺสมปเท ตาวมหนฺตานิ อาสนานิ ปญฺจตุตฺตานีติ น จินฺเตตฺตพฺพํ ๕

(เกนจิ) อันใครๆ น จินฺเตตฺตพฺพํ ไม่พึงคิด อิติ ว่า “อาสนานิ อ.อาสนะ ท. ตาวมหนฺตานิ อันใหญ่เพียงนั้น (ตาปเสหิ) อันดาบส ท. ปญฺจตุตฺตานิ ปลูกแล้ว เอกสุมี อสฺสมปเท ในอาศรมบท หลังหนึ่ง กถั อย่างไร” อิติ ดังนี้ ๕

ใครๆ ไม่ควรที่จะคิดว่า “ดาบสทั้งหลายพากันปลูกอาสนะทั้งหลายที่ใหญ่ขนาดนั้น ในอาศรมบทหลังหนึ่งได้อย่างไร”

เกนจิ อนภิกขิตกัตฺตานิ จินฺเตตฺตพฺพํ กิตฺตบทภาวฺวจาก “ตาวมหนฺตานิ วิเสสฺนของ อาสนานิ ๕ วุตตกัมมะใน ปญฺจตุตฺตานี กิตฺตบทกัมมวจาก ตาปเสหิ อนภิกขิตกัตฺตานิ ใน ปญฺจตุตฺตานี กถั ปุจฺจันตถะ เอกสุมี วิเสสฺนของ อสฺสมปเท ๕ วิสยาธาระใน ปญฺจตุตฺตานี” อิติศัพท์ อากาเรใน จินฺเตตฺตพฺพํ นศัพท์ ปฏิเสธะใน จินฺเตตฺตพฺพํ ๕

๒๒๔. อิทฺธิวิสโย เหส ๕

อิทฺธิวิสโย (โหติ) หิ เอโส (วิสโย) ๕

หิ จริงอยู่ เอโส (วิสโย) อ.วิสัยนั้น อิทฺธิวิสโย เป็นวิสัยแห่งฤทธิ์ (โหติ) ย่อมเป็น ๕

ความจริง วิสัยนั้น เป็นวิสัยแห่งฤทธิ์

หิศัพท์ ทัพหิกรณชฺตถะ เอโส วิเสสฺนของ วิสโย ๕ สุทฺธกัตฺตานิ โหติ ๕ อาชยาตบท กัตฺตวจาก อิทฺธิวิสโย วิกตีกัตฺตานิ โหติ ๕

๒๒๕. เอวํ ปญฺจตุตฺเตสุ อาสนเนสุ, สรทตปโส ตถาคตฺตสฺส ปุโรโต อณฺชลี ปคฺคยฺห จิโต
“ภนฺเต มยฺหํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย อิมํ ปุปฺผาสนํ อภิริหฺถาติ อาห ๕

(ตาปเสหิ) เอวํ ปญฺจตุตฺเตสุ อาสนเนสุ, สรทตปโส ตถาคตฺตสฺส ปุโรโต อณฺชลี ปคฺคยฺห จิโต

“(ตุมฺเห) ภนฺเต มยฺหํ ทีฆรตฺตํ หิตาย สุขาย อิมํ ปุปฺผาสนํ อภิริหฺถาติ อาห ๕

อาสนเนสุ ครั้นเมื่ออาสนะ ท. (ตาปเสหิ) อันดาบส ท. ปญฺจตุตฺเตสุ ปลูกแล้ว เอวํ

อย่างนี้, สรทตปโส อ.ดาบสชื่อว่าสวระ ปคฺคยฺห จิโต ยืนประคองแล้ว อญฺชลี ซึ่ง
 อญฺชลี ปุโรโต ในที่ข้างพระพักตร์ ตถาคตสฺส แห่งพระตถาคต อาห กราลทูลแล้ว
 อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ (ตุมฺเห) อ.พระองค์ อภिरุทฺถ ขอจงเสด็จขึ้น
 เฉพาะ อิมํ ปุพฺผาสนํ สู่อาสนะอันเป็นวิหารแห่งดอกไม้นี้ หิตาย เพื่อประโยชน์เกื้อกูล
 สุขาย เพื่อความสุข ทีฆมรตฺตํ สันราตรีอันยาวนาน มยฺหํ แก่ข้าพระองค์” อิติ ดังนี้ ฯ
 เมื่อพวกดาบสพากันปลูลาดอาสนะทั้งหลายอย่างนี้, สรทตปสยืนประคองอญฺชลีข้าง
 พระพักตร์ของพระตถาคต กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์จงเสด็จ
 ขึ้นสู่อาสนะดอกไม้นี้ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ข้าพระองค์สันราตรี
 อันยาวนานเถิด”

อาสนเนสุ ลักษณะใน ปญฺจตฺเตสุฯ ลักษณะกิริยา ตปเสหิ อนภิตกัตตาใน ปญฺจตฺเตสุ
 เอวํ กิริยาวิเสสเนใน ปญฺจตฺเตสุ, สรทตปโส สุทฺธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจก ตถาคตสฺส สามีสัมพันธะใน ปุโรโตฯ อาหาระใน ปคฺคยฺห อญฺชลี อวุตต-
 กัมมะใน ปคฺคยฺหฯ สมานกาลกิริยาใน จิโตฯ วิเสสเนของ สรทตปโส “ภนฺเต อาลปนะ
 ตุมฺเห สุทฺธกัตตาใน อภिरุทฺถฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มยฺหํ สัมปทานใน หิตาย และ
 สุขาย ทีฆมรตฺตํ อัจฉนตสังโยคะใน หิตาย และ สุขาย หิตาย กิติ สุขาย กิติ สัมปทาน
 ใน อภिरุทฺถ อิมํ วิเสสเนของ ปุพฺผาสนํฯ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน อภिरุทฺถ” อิติศัพท์
 อากาเรใน อาห ฯ

๒๒๖. เตน วุตฺตํ

“นทานาปุพฺผญจ คฺนฺธญจ	สนฺนิปาเตตฺตฺวาน เอกโต
ปุพฺผาสนํ ปญฺญาเปตฺวา	อิทํ วจนมพฺุริ
‘อิทํ เม อาสนํ วีร	ปญฺจตฺตํ ตวญฺจจฺวี,
มม จิตฺตํ ปสาเทหฺโต	นีสิตฺทํ ปุพฺผมาสเน ฯ
สตฺตฺรตฺตฺตฺนทิวํ พุทฺุโธ	นีสิตฺทํ ปุพฺผมาสเน
มม จิตฺตํ ปสาเทตฺวา	หาสยิตฺตฺวา สเทวเกติ ฯ

เตน (สรทตปเสน คาถาฉน) วุตฺตํ

“(อหํ) นทานาปุพฺผญจ คฺนฺธญจ สนฺนิปาเตตฺตฺวาน เอกโต

ปุပ္ผาสन्ह ปญญาเปตวา	อิหิ วจन्ह อพฺรวิ
‘อิหิ เม อาสन्ह วีร	ปญฺญตฺตํ ตว อนฺุจฺฉวี (กตฺวา),
(ตฺว) มม จิตฺตํ ปสาเทหฺโต	นีสีท ปุပ္ผมาสเน ๗
สตุตฺตรตฺติหฺทิวํ พุทฺโธ	นีสีท ปุပ္ผมาสเน
มม จิตฺตํ ปสาเทตฺวา	หาสยิตฺวา สเทวเก (มฺหุสฺสโลเก)’ (อิตฺติ) อิตฺติ ๗

เตน เพราะเหตุ นั้น (คาถาวจन्ह) อ.คำอันเป็นคาถา อิตฺติ ว่า

“(อหิ) อ.เรา นานาปุပ္ผิ ยังดอกไม้ต่าง ๆ ด้วย คนฺุ จ ยัง
 กลิ่นด้วย สนนฺิปาเตตฺวาน ให้ประชุมกันแล้ว เอกโต โดย
 ความเป็นอันเดียวกัน ปญญาเปตฺวา ปุลาตแล้ว ปุပ္ผาสन्ह
 ซึ่งอาสนะอันเป็นวิหารแห่งดอกไม้ อพฺรวิ ได้กราบทูลแล้ว
 อิหิ วจन्ह ซึ่งคำนี้ อิตฺติ ว่า ‘วีร ข้าแต่พระวีระ อิหิ อาสन्ह
 อ.อาสนะนี้ เม อันข้าพระองค์ ปญฺญตฺตํ ปุลาตแล้ว (กตฺวา)
 กระทำแล้ว อนฺุจฺฉวี ให้เป็นที่อันสมควร ตว แก่พระองค์,
 (ตฺว) อ.พระองค์ จิตฺตํ ยังจิต มม ของข้าพระองค์ ปสาเทหฺโต
 เมื่อให้เลื่อมใส นีสีท ของประทับนั่ง ปุပ္ผมาสเน บน
 อาสนะอันเป็นวิหารแห่งดอกไม้ ๗ พุทฺโธ อ.พระพุทธเจ้า
 จิตฺตํ ยังจิต มม ของข้าพระองค์ ปสาเทตฺวา ให้เลื่อมใส
 แล้ว (มฺหุสฺสโลเก) ทรงยังมนุษยโลก ท. สเทวเก อันเป็นไป
 กับด้วยเทวโลก หาสยิตฺวา ให้ร่าเริงแล้ว นีสีท ประทับนั่ง
 แล้ว ปุပ္ผมาสเน บนอาสนะอันเป็นวิหารแห่งดอกไม้ สตุตฺ-
 ตรตฺติหฺทิวํ ตลอดคืนและวัน ๗’ (อิตฺติ) ดังนี้” อิตฺติ ดังนี้

สรทตฺวาปเสน อันดาบสชื่อว่าสรททะ วุตฺตํ กล่าวแล้ว ๗

เพราะเหตุ นั้น สรทตฺวาปสกล่าวคำที่เป็นคาถาว่า

“เราทำดอกไม้ต่าง ๆ และกลิ่นให้รวมกันเป็นอันเดียวกัน ปุลาต
 อาสนะ ได้กล่าวคำนี้ว่า ‘ข้าแต่พระวีระ อาสนะนี้ ข้าพระองค์
 ปุลาตทำให้เป็นของเหมาะสมกับพระองค์, ขอพระองค์ทำจิต
 ของข้าพระองค์เมื่อให้เลื่อมใส จงประทับนั่งบนอาสนะดอกไม้,

พระพุทธเจ้าทำจิตของข้าพระองค์ให้เลื่อมใส ทำมโนหทัยพร้อม
ทั้งเทวโลกให้สำเร็จ แล้วประทับนั่งบนอาสนะดอกไม้มัลลพด ๗
คืน ๗ วัน' ดังนี้"

เตน เหตุวัตถะ คาถาวจัน วุตตกัมมะใน วุตตัง กิตตบทกัมมวจาก สรทตปาเสน
อนภิตกัตตาใน วุตตัง

“อหิ สุททกัตตาใน อพุริวิ อาชยตบทกัตตวจาก นานาปุပ္ผิ
กิติ คนธ กิติ การิตกัมมะใน สนุnipาเตตวาน จ สองศัพท์
ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ นานาปุပ္ผิ และ คนธ สนุnipาเตตวาน
ปุพพกาลกิริยาใน ปญญาเปตวา เอกโต ตติยาวิเสสนะใน
สนุnipาเตตวาน ปุပ္ผาสนิ อวุตตกัมมะใน ปญญาเปตวา
ปุพพกาลกิริยาใน อพุริวิ อิห วิเสสนะของ วจันญ อวุตตกัมมะ
ใน อพุริวิ วีร อาลปะนะ อิห วิเสสนะของ อาสนนญ วุตตกัมมะ
ใน ปญญตตัง กิตตบทกัมมวจาก เม อนภิตกัตตาใน ปญญตตัง
ตว สัมปะทานใน อนุจันวิวิ วิกิตกัมมะใน กตวา กิริยาวิเสสนะ
ใน ปญญตตัง, ตวั สุททกัตตาใน นิสีทญ อาชยตบทกัตตวจาก
มม สามีสัมพันธะใน จิตตัง การิตกัมมะใน ปสาเทนโต
อัปปันตกริยาของ ตวั ปุပ္ผมาสเน อุปสิเลสิกาธาระใน นิสีท,
พุกุโร สุททกัตตาใน นิสีทญ อาชยตบทกัตตวจาก สตตตรตติ-
ทิว อัจันตสังโยคะใน นิสีท ปุပ္ผมาสเน อุปสิเลสิกาธาระใน
นิสีท มม สามีสัมพันธะใน จิตตัง การิตกัมมะใน ปสาเทตวา
ปุพพกาลกิริยาใน หาสยิตวา สมนกาลกิริยาใน นิสีท
สเทวเก วิเสสนะของ มนุสสุโลเก การิตกัมมะใน หาสยิตวา”
อิตติศัพท์ สรุปะใน อิห วจัน” อิตติศัพท์ สรุปะใน คาถาวจัน ๕

.....
.....
.....

๒๒๗. เหว นิสินุเน สตุถริ, เทว อคคสาวกา เสสภิกขุ จ อตตโน อตตโน ปตตาสเน
นิสีทิสู ๕

สตฺถริ ครั้นเมื่อพระศาสดา **นินฺสีนฺเน** ประทับนั่งแล้ว **เอวํ** อย่างนี้, **อคฺคสาวกา** อ.พระอัครสาวก ท. **เทว** สอง จ ด้วย **เสสสิกฺขุ** อ.ภิกษุผู้เหลือ ท. จ ด้วย **นินฺสีทิสฺสุ** นั่งแล้ว **ปตฺตาสเน** บนอาสนะอันถึงแล้ว **อตฺตโน** แก่ตน **อตฺตโน** แก่ตน ฯ

เมื่อพระศาสดาประทับนั่งอย่างนี้ พระอัครสาวกทั้งสองและพวกภิกษุที่เหลือ ก็นั่งบนอาสนะที่ถึงแก่ตนๆ

สตฺถริ ลักษณะใน นินฺสีนฺเนฯ ลักษณะกิริยา **เอวํ** กิริยาวิเสสนะใน นินฺสีนฺเน, **เทว** วิเสสนะของ อคฺคสาวกาฯ กิติ **เสสสิกฺขุ** กิติ **สุทฺธกัตฺตานิ** นินฺสีทิสฺสุฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจาก จศัพทํ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ **เทว** อคฺคสาวกา และ **เสสสิกฺขุ** **อตฺตโน** สองบท สัมปทานใน **ปตฺตาสเน**ฯ อุปลิลลิกาธาระใน นินฺสีทิสฺสุ ฯ

.....

๒๒๘. สรทตฺตปโส มหนฺตํ ปุพฺผจฺจนฺตํ คเหตุวา ตถาคตฺตสฺส มตฺถเก ชาเรนฺโต อฏฺฐาสิ ฯ

สรทตฺตปโส อ.ตบสชื่อว่าสรทะ **คเหตุวา** ถือเอาแล้ว **ปุพฺผจฺจนฺตํ** ซึ่งฉัตรอันเป็นวิหารแห่งดอกไม้ **มหนฺตํ** อันใหญ่ **ชาเรนฺโต** **อฏฺฐาสิ** ได้ยืนกันอยู่แล้ว **มตฺถเก** เหนือพระเศียร **ตถาคตฺตสฺส** ของพระตถาคต ฯ

สรทตบสถึงฉัตรดอกไม้อันใหญ่ ได้ยืนกันเหนือพระเศียรของพระตถาคต

สรทตฺตปโส สุทฺธกัตฺตานิ อฏฺฐาสิฯ อาชยาตบทกัตฺตวาจาก มหนฺตํ วิเสสนะของ ปุพฺผจฺจนฺตํฯ อวฺตตกัมมะเน คเหตุวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน ชาเรนฺโต ตถาคตฺตสฺส สามีสัมพันธะใน มตฺถเกฯ วิสยาธาระใน ชาเรนฺโตฯ อัปภันตรกิริยาของ สรทตฺตปโส ฯ

.....

๒๒๙. สตฺถา “ชฎิลานํ อยํ สกฺกาโร มหปฺผลโ โหตุติ นิโรธสฺมาปตฺตี สฺมาปชฺชิ ฯ”

สตฺถา “ชฎิลานํ อยํ สกฺกาโร มหปฺผลโ โหตุติ (อริฎฺฐหิตฺวา) นิโรธสฺมาปตฺตี สฺมาปชฺชิ ฯ”

สตฺถา อ.พระศาสดา (อริฎฺฐหิตฺวา) ทรงอธิษฐาน **อิติ** ว่า “**อยํ สกฺกาโร** อ.สักการะนี้ **ชฎิลานํ** ของชฎิล ท. **มหปฺผลโ** เป็นสักการะมีผลใหญ่ **โหตุ** จงเป็น” **อิติ** ดังนี้ **สฺมาปชฺชิ** ทรงเข้าแล้ว **นิโรธสฺมาปตฺตี** ซึ่งนิโรธสมาบัติ ฯ

พระศาสดาทรงอธิษฐานว่า “ขอสักการะนี้ของพวกชฎิล จงเป็นของมีผลใหญ่” ดังนี้

แล้วทรงเข้านิโรธสมาบัติ

สตถา สุทธกัตตาใน สมาปชชิจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “อัย วิเสสนะของ สกฺกาโรจฺ
สุทธกัตตาใน โหตุจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ชฎิลานํ สามีสัมพันธะใน สกฺกาโร
มหปฺพลโล วิกตีกัตตาใน โหตุจฺ” อิตฺศัพทํ อากาเรใน อธิฏฺฐหิตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน
สมาปชชติ นิโรธสมาปตฺติ สัมปาปฺณียกัมมะใน สมาปชชติ ๕

.....
.....
๒๓๐. สตฺถุ สมาปตฺติ สมาปนฺนภาวํ ฅตฺวา เทว อคฺคสาวกาปิ เสสภิกฺขุปิ สมาปตฺติ
สมาปชชิสฺสุ ๕

อคฺคสาวกาปิ แม้ อ.พระอัครสาวก ท. เทว สอง **เสสภิกฺขุปิ** แม้ อ.ภิกษุผู้เหลือ ท.
ฅตฺวา รู้แล้ว **สตฺถุ สมาปตฺติ สมาปนฺนภาวํ** ซึ่งความที่แห่งพระศาสดา เป็นผู้เข้า
แล้ว ซึ่งสมาบัติ **สมาปชชิสฺสุ** เข้าแล้ว **สมาปตฺติ** ซึ่งสมาบัติ ๕

แม้พระอัครสาวกทั้งสองรูป แม้พวกภิกษุที่เหลือ รู้ว่าพระศาสดาเข้าสมาบัติ ก็พากัน
เข้าสมาบัติ

อปีศัพทํ สองศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ อคฺคสาวกา และ เสสภิกฺขุ เทว วิเสสนะของ
อคฺคสาวกาจฺ กัตติ เสสภิกฺขุ กัตติ สุทธกัตตาใน สมาปชชิสฺสุจฺ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
สตฺถุ ภาวาทีสัมพันธะใน สมาปนฺนภาวํ สมาปตฺติ สัมปาปฺณียกัมมะใน สมาปนฺน-
สมาปนฺนภาวํ อวุตตกัมมะใน ฅตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน สมาปชชิสฺสุ สมาปตฺติ
สัมปาปฺณียกัมมะใน สมาปชชิสฺสุ ๕

.....
๒๓๑. ตถาคเต สตฺตาหํ นิโรธสมาปตฺติ สมาปชชิตฺวา นิสินฺนเ, อนฺเตวาสิกา, ภิกฺษาจากร-
กาเล สมฺปตฺเต, วนมฺมูลผลาผลํ ปรีภุญชิตฺวา เสสกาลํ พุทฺธานํ อดฺชลิ ปคฺคยฺห
ติฏฺฐนฺติ ๕

ตถาคเต ครั้นเมื่อพระตถาคต **สมาปชชิตฺวา นิสินฺนเ** ประทับนั่งเข้าแล้ว **นิโรธ-**
สมาปตฺติ ซึ่งนิโรธสมาบัติ **สตฺตาหํ** ตลอดวันเจ็ด, **อนฺเตวาสิกา** อ.อันเตวาสิก
ท., **ภิกฺษาจากรกาเล** ครั้นเมื่อกาลเป็นที่เที่ยวไปเพื่อภิกษา **สมฺปตฺเต** ถึงพร้อมแล้ว,

ปริภุชชิตวา บริโภคแล้ว วนมมูลผลาผล ซึ่งเจ้าไม้และผลไม้ไม่น้อยใหญ่ในป่า ปคคยห
ติฏฺฐนฺติ ย่อมยืนประคองอยู่แล้ว อญฺชลิ ซึ่งอัญชลิ พุทฺธานํ แก่พระพุทธเจ้า ท.
เสสกาลํ ลิ่นกาลที่เหลือ ๕

เมื่อพระตถาคตประทับนั่งเข้านิโรธสมาบัติตลอด ๗ วัน, พวกอันเตवासิก เมื่อเวลา
ภิกษาจารมาถึง ก็พากันบริโภคเจ้าไม้และผลไม้ไม่น้อย ยืนประคองอัญชลิแก่
พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ตลอดเวลาที่เหลือ

ตถาคเต ลักษณะใน นิสินฺเน๑ ลักษณะกิริยา สตุตทาห์ อัจจันตสังโยคะใน สมาปชฺชิตวา
นิโรธสมาปฺตตี สัมปาปุณฺณิกัมมะใน สมาปชฺชิตวา๑ สมานกาลกิริยาใน นิสินฺเน,
อนฺเตวาสิกา สุกฺตทตาใน ติฏฺฐนฺติ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก, ภิกษาจารกาเล ลักษณะ
ใน สมปฺตเต๑ ลักษณะกิริยา, วนมมูลผลาผล อวุตตกัมมะใน ปริภุชชิตวา๑ ปุพฺพกาล-
กิริยาใน ปคคยห เสสกาลํ อัจจันตสังโยคะใน ปคคยห พุทฺธานํ สัมปทานใน ปคคยห
อญฺชลิ อวุตตกัมมะใน ปคคยห๑ สมานกาลกิริยาใน ติฏฺฐนฺติ ๕

.....
.....
๒๓๒. สรทดาปโส ปน ภิกษาจารมฺปิ อคนฺตฺวา ปุพฺพจฺจตฺตํ ธารยมาโน ว สตุตทาห์
ปีติสฺสฺเชน วีตินาเมสิ ๕

ปน ส่วนว่า สรทดาปโส อ.ดาบสชื่อว่าสรทหะ อคนฺตฺวา ไม่ไปแล้ว ภิกษาจารมฺปิ
แม่สผู้ที่เป็นที่เที่ยวไปเพื่อภิกษา ธารยมาโน ก็นอยู่เที่ยว ปุพฺพจฺจตฺตํ ซึ่งฉัตรอัน
เป็นวิหารแห่งดอกไม้ สตุตทาห์ ยังวันเจ็ด วีตินาเมสิ ให้น้อมไปล่วงวิเศษแล้ว ปีติ-
สฺสฺเชน ด้วยความสุขอันเกิดแต่ปีติ ๕

ฝ่ายสรทดาบสไม่ไปแม่สผู้ที่เที่ยวไปเพื่อภิกษา ก็ฉัตรดอกไม้อยู่นั้นแหละ ทำให้หนึ่ง
สัปดาห์ผ่านไปด้วยปีติสุข

ปนศัพทํ ปักขันตรโชตกะ สรทดาปโส เหตุกัตตทาใน วีตินาเมสิ๑ อาชยาตบทเหตุ-
กัตตฺวาจก อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ ภิกษาจาร๑ สัมปาปุณฺณิกัมมะใน อคนฺตฺวา๑
ปุพฺพกาลกิริยาใน ธารยมาโน ปุพฺพจฺจตฺตํ อวุตตกัมมะใน ธารยมาโน เอวศัพทํ

อวชารณะเข้ากับ ชารยมาโน ๆ อัมภันตริกิริยาของ สรทตปาโส สตุตทาห์ การิตกัมมะ
ใน วิดีนาเมสิ ปิติสุเชน ภาระเนใน วิดีนาเมสิ ฯ

๒๓๓. สตุตธา นิโรธโต วุฏฺฏาย ทกฺขินฺนปฺสฺเส นิสินฺนํ อคฺคสวากํ นิสภตฺเถรํ อามนฺเตสิ
“นิสภ สกฺกการการกานํ ตาปสานํ ปุปฺผาสนาหนุโมทนํ กโรหิตี ฯ

สตุตธา นิโรธโต วุฏฺฏาย ทกฺขินฺนปฺสฺเส นิสินฺนํ อคฺคสวากํ นิสภตฺเถรํ อามนฺเตสิ “(ตุ) นิสภ
สกฺกการการกานํ ตาปสานํ ปุปฺผาสนาหนุโมทนํ กโรหิตี ฯ

สตุตธา อ.พระศาสดา วุฏฺฏาย เสด็จออกแล้ว นิโรธโต จากนิโรธ อามนฺเตสิ ตรัส
เรียกแล้ว นิสภตฺเถรํ ซึ่งพระนิกายผู้เถระ อคฺคสวากํ ผู้เป็นพระอัครสาวก นิสินฺนํ
ผู้หนึ่งแล้ว ทกฺขินฺนปฺสฺเส ที่ข้างเบื้องขวา อิติ ว่า “นิสภ ดูก่อนนิกาย (ตุ) อ.เธอ
กโรหิ จงกระทำ ปุปฺผาสนาหนุโมทนํ ซึ่งการอนุโมทนาซึ่งอาสนะอันเป็นวิหารแห่ง
ดอกไม้ ตาปสานํ แก่ตาปส ท. สกฺกการการกานํ ผู้กระทำซึ่งสักการะ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาเสด็จออกจากนิโรธ แล้วตรัสเรียกพระนิกายผู้เป็นพระอัครสาวกที่หนึ่ง
ณ ข้างเบื้องขวาว่า “ดูก่อนนิกาย เธอจงทำการอนุโมทนาอาสนะที่ทำจากดอกไม้ แก่
พวกตาปสผู้ทำสักการะเถิด” ดังนี้

สตุตธา สุตฺถกตฺตานิ อามนฺเตสิ ฯ อาชยาตบทกตฺตวาจก นิโรธโต อปาทานใน วุฏฺฏาย ฯ
ปุพฺพกาลกิริยาใน อามนฺเตสิ ทกฺขินฺนปฺสฺเส วิสยาชาระเน นิสินฺนํ ฯ กิติ อคฺคสวากํ กิติ
วิเสสเนของ นิสภตฺเถรํ ฯ อวุตตกัมมะใน อามนฺเตสิ “นิสภ อาลปนะ ตุ วุฏฺฏกตฺตานิ
กโรหิ ฯ อาชยาตบทกตฺตวาจก สกฺกการการกานํ วิเสสเนของ ตาปสานํ ฯ สัมปทานใน
กโรหิ ปุปฺผาสนาหนุโมทนํ อวุตตกัมมะใน กโรหิ” อิติศัพท์ อาการะใน อามนฺเตสิ ฯ

๒๓๔. เถโร จกฺกวตฺติริณฺเณ สนฺติกา ปฏฺฐิตฺตมฺหาลาโก มหาโยโช วิย ตฺถุจฺจมานโส
สวากปารมีเณณ จตฺวา ปุปฺผาสนาหนุโมทนํ อารภี ฯ

เถโร อ.พระเถระ ตฺถุจฺจมานโส ผู้มีใจอันยินดีแล้ว มหาโยโช วิย ราวกะ อ.นักรบ

ใหญ่ ปฏิลทุมหาลาโก ผู้มีลาภใหญ่อันได้เฉพาะแล้ว สนฺติกา จากสำนัก
จกุกวตฺติรณฺโณ ของพระเจ้าจักรพรรดิ จตฺวา ดำรงอยู่แล้ว สวากปารมีญาณ ใน
สวากปารมีญาณ อารภิ ปรารภแล้ว ปุพฺผาสนาหนุโมทนํ ซึ่งการอนุโมทนาซึ่งอาสนะ
อันเป็นวิการแห่งดอกไม้ ๕

พระเถระมีใจยินดีแล้ว ดุจนักรบใหญ่ที่ได้ลาภใหญ่จากสำนักของพระเจ้าจักรพรรดิ
ดำรงอยู่ในสวากปารมีญาณ ปรารภการอนุโมทนาอาสนะที่ทำจากดอกไม้

เถโร สุทฺธกัตฺตาใน อารภิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก จกุกวตฺติรณฺโณ สามีสัมพันธะใน
สนฺติกาฯ อปาทานใน ปฏิลทุม- ปฏิลทุมหาลาโก วิเสสนะของ มหาโยชฺเฏฯ อุปมา-
ลึงคัตตะ วยศัพทํ อุปมาโชตกะเข้ากับ จกุกวตฺติรณฺโณ สนฺติกา ปฏิลทุมหาลาโก
มหาโยชฺ, ตฺถุจฺจมานโส วิเสสนะของ เถโร สวากปารมีญาณ วิสยาธาระใน จตฺวาฯ
ปุพฺพกาลกิริยาใน อารภิ ปุพฺผาสนาหนุโมทนํ อวุตตกัมมะใน อารภิ ๕

๒๓๕. ตสฺส เทสฺนาวสาเน ทุตฺติยสวากํ อามนฺเตสิ “ตฺวํปิ ภิกฺขุ ฌมฺมํ เทเสหิตี ๕

(สตฺถา) ตสฺส (นิสฺสกตฺเถรสฺส) เทสฺนาวสาเน ทุตฺติยสวากํ อามนฺเตสิ “ตฺวํปิ ภิกฺขุ ฌมฺมํ
เทเสหิตี ๕

(สตฺถา) อ.พระศาสดา อามนฺเตสิ ตรัสเรียกแล้ว ทุตฺติยสวากํ ซึ่งสาวกที่สอง
เทสฺนาวสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งเทศนา ตสฺส (นิสฺสกตฺเถรสฺส) ของพระ
นิสฺสกตฺเถรนั้น อิติ ว่า “ภิกฺขุ ดูก่อนภิกษุ ตฺวํปิ แม้อ.เธอ เทเสหิ จงแสดง ฌมฺมํ
ซึ่งธรรม” อิติ ดังนี้ ๕

ในเวลาจบเทศนาของพระนิสฺสกเถรนั้น พระศาสดาตรัสเรียกสาวกรูปที่สองว่า “ดูก่อน
ภิกษุ แม้อ.เธอจงแสดงธรรม” ดังนี้

สตฺถา สุทฺธกัตฺตาใน อามนฺเตสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ
นิสฺสกตฺเถรสฺสฯ สามีสัมพันธะใน เทสฺนาวสาเนฯ กาลสัตตมฺใน อามนฺเตสิ ทุตฺติยสวากํ
อวุตตกัมมะใน อามนฺเตสิ “ภิกฺขุ อาลปนะ อปีศัพทํ อเปกขัตตะเข้ากับ ตฺวํฯ
สุทฺธกัตฺตาใน เทเสหิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก ฌมฺมํ อวุตตกัมมะใน เทเสหิ” อิติศัพทํ

อาการใน อามนุเตสิ ฯ

๒๓๖. อโนมตเถโร เตปิฏกั พุทฺธวจนั สมฺมสิตฺวา ฌมฺมํ กเถสิ ฯ

อโนมตเถโร อ.พระอโนมะผู้เถระ **สมฺมสิตฺวา** พิจารณาแล้ว **พุทฺธวจนั** ซึ่งพระพุทฺธวจนั **เตปิฏกั** คือประชุมแห่งปิฏกสาม **กเถสิ** กล่าวแล้ว **ฌมฺมํ** ซึ่งธรรม ฯ

พระอโนมเถระพิจารณาพระพุทฺธวจนัคือพระไตรปิฏก แล้วกล่าวธรรม

อโนมตเถโร สุทฺธกัตฺตาใน กเถสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เตปิฏกั วิเสสลาภิของ พุทฺธวจนัฯ อวุตตกัมมะใน สมฺมสิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิรียาใน กเถสิ ฌมฺมํ อวุตตกัมมะใน กเถสิ ฯ

๒๓๗. ทฺวิन्हํ อคฺคสาวกานั เทสนาย เอกฺสสาปิ อภิสมโย นาโหสิ ฯ

ทฺวิन्हํ อคฺคสาวกานั เทสนาย เอกฺสสาปิ (ตาปสฺสฺส) อภิสมโย น โหสิ ฯ

อภิสมโย อ.การตรัสรู้ **น โหสิ** ไม่ได้มีแล้ว **เอกฺสสาปิ (ตาปสฺสฺส)** แก่ดาบส แม่รูปหนึ่ง **เทสนาย** ด้วยเทศนา **อคฺคสาวกานั** ของพระอัครสาวก ท. **ทฺวิन्हํ** สอง ฯ

ไม่ได้มีการตรัสรู้แม่แก่ดาบสสักรูปเดียวด้วยเทศนาของพระอัครสาวกทั้งสองรูป

อภิสมโย สุทฺธกัตฺตาใน โหสิฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก ทฺวิन्हํ วิเสสนะของ อคฺคสาวกานัฯ สามีสัมพันธะใน เทสนายฯ ภาวะใน โหสิ อปิตฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ เอกฺสฯ วิเสสนะของ ตापสฺสฺสฯ สัมปทานใน โหสิ นคัพฺทํ ปฏิเสชณะใน โหสิ ฯ

๒๓๘. อถ สตฺถา อปริมาเณ พุทฺธวิสเย จตฺวา ฌมฺมเทสนํ อารภิ ฯ

อถ ครั้งนั้น **สตฺถา** อ.พระศาสดา **จตฺวา** ทรงดำรงอยู่แล้ว **พุทฺธวิสเย** ในวิสัยของ พระพุทฺธเจ้า **อปริมาเณ** อันไม่มีประมาณ **อารภิ** ทรงปรารภแล้ว **ฌมฺมเทสนํ** ซึ่ง พระธรรมเทศนา ฯ

ที่นั้น พระศาสดาทรงดำรงอยู่ในพุทฺธวิสัยที่ไม่มีประมาณ ทรงปรารภพระธรรมเทศนา

อถ กาลสัตตมมี สตถา สุทธกัตตานิ อารภิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อปริมาเณ
วิเสสเนของ พุทฺธวิเสเยยฺย วิสยาธาระไน จตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาไน อารภิ ฌมฺมเทสฺน
อวุตตกัมมะไน อารภิ ฯ

.....
๒๓๙. เทสหาปรีโยसानเ จเปตฺวา สรทตาปสํ สพฺเพปิ จตุสตุตติสทสฺสชฺชฎิลลา อรหตุตํ
ปาปฺณิสฺสุ ฯ

เทสหาปรีโยसानเ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระเทศนา **จตุสตุตติสทสฺสชฺชฎิลลา**
อ.ชฎิลผู้มีพันเจ็ดสิบสี่เป็นประมาณ ท. **สพฺเพปิ** แม่ทั้งปวง **จเปตฺวา** เว้น **สรทตาปสํ**
ซึ่งดาบสชื่อว่าสรท **ปาปฺณิสฺสุ** บรรลุแล้ว **อรหตุตํ** ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ฯ

เวลาจบพระเทศนา ชฎิล ๗๔,๐๐๐ คนแม่ทั้งหมด เว้นสรทดาบส บรรลุพระอรหัต

เทสหาปรีโยसानเ กาลสัตตมมีไน ปาปฺณิสฺสุ อปีศัพฺทํ อเปกขัตถะเข้ากับ สพฺเพยฺย วิเสสเน
ของ จตุสตุตติสทสฺสชฺชฎิลลาจฺจ สุทธกัตตานิ ปาปฺณิสฺสุจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก จเปตฺวา
วิเสสเนของ จตุสตุตติสทสฺสชฺชฎิลลา สรทตาปสํ อวุตตกัมมะไน จเปตฺวา อรหตุตํ
สัมปาปฺณียกัมมะไน ปาปฺณิสฺสุ ฯ

.....
๒๔๐. สตฺถา “เอถ ภิกฺขโวติ หตุถํ ปสาเรสิ ฯ

สตฺถา “(ตฺุมเห) เอถ ภิกฺขโว (หตฺุวา)” อิติ (วจเนน) หตุถํ ปสาเรสิ ฯ

สตฺถา อ.พระศาสดา **ปสาเรสิ** ทรงเหยียดออกแล้ว **หตุถํ** ซึ่งพระหัตถ์ (วจเนน)
ด้วยพระดำรัส อิติ ว่า “(ตฺุมเห) อ.เธอ ท. **ภิกฺขโว** เป็นภิกษุ (หตฺุวา) เป็นแล้ว **เอถ**
จงมาเถิด” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาทรงเหยียดพระหัตถ์ออกพร้อมกับตรัสว่า “พวกเธอจงเป็นภิกษุมาเถิด”

สตฺถา สุทธกัตตานิ ปสาเรสิจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “ตฺุมเห สุทธกัตตานิ เอถจฺจ
อาชยาตบทกัตตฺวาจก ภิกฺขโว วิกิตฺกัตตานิ หตฺุวาจฺจ สมานกาลกิริยาไน เอถ”
อิตีศัพฺทํ สรุปะไน วจเนนจฺจ ภาวะไน ปสาเรสิ หตุถํ อวุตตกัมมะไน ปสาเรสิ ฯ

.....

๒๔๑. เตสั ดาวเทว เกสมสฺสฺสนิ อนุตฺตราชีสฺสุ ๕

เตสั (ตาปสานั) ดาวเทว เกสมสฺสฺสนิ อนุตฺตราชีสฺสุ ๕

เกสมสฺสฺสนิ อ.ผมและหนด ท. เตสั (ตาปสานั) ของดาบส ท. เหล่านั้น อนุตฺตราชีสฺสุ หายไปแล้ว ดาวเทว ในขณะที่นั้นนั้นเกี่ยว ๕

ผมและหนดทั้งหลายของพวกดาบสเหล่านั้น พลันหายไปในขณะที่นั้นนั้นแหละ

เกสมสฺสฺสนิ สุทฺธกัตฺตานิ อนุตฺตราชีสฺสุ ๕ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก เตสั วิเสสนะของ ตาปสานั ๕ สามีสัมพันธะใน เกสมสฺสฺสนิ ดาวเทว กาลสัตตมึใน อนุตฺตราชีสฺสุ ๕

๒๔๒. อฏฺฐ ปฺริกฺขารากาเย ปฏฺฐิมุกฺกา ว อหฺลฺสุ ๕

ปฺริกฺขารากา อ.บริขาร ท. อฏฺฐ แปะด ปฏฺฐิมุกฺกา เป็นของสวมเข้าแล้ว กาเย ที่กาย เกี่ยว อหฺลฺสุ ได้เป็นแล้ว ๕

บริขาร ๘ ได้เป็นของสวมเข้าที่กายทีเดียว

อฏฺฐ วิเสสนะของ ปฺริกฺขารากา ๕ สุทฺธกัตฺตานิ อหฺลฺสุ ๕ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก กาเย วิสยารณะใน ปฏฺฐิมุกฺกา เอวคัพฺท อวธารณะเข้ากับ ปฏฺฐิมุกฺกา ๕ วิกตีกัตฺตานิ อหฺลฺสุ ๕

๒๔๓. “สรทตาปโส กสฺมา อรหฺตฺตํ น ปตฺโตติ ๕

“สรทตาปโส กสฺมา อรหฺตฺตํ น ปตฺโตติ (ปุจฺฉา) ๕

(ปุจฺฉา) อ.อันถาม อิติ ว่า “สรทตาปโส อ.ดาบสชื่อว่าสรท น ปตฺโต ไม่บรรลุลแล้ว อรหฺตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ กสฺมา เพราะเหตุอะไร” อิติ ดังนี้ ๕

ถามว่า “เพราะเหตุอะไร สรทตาปสจึงไม่บรรลุลพระอรหันต์”

“สรทตาปโส สุทฺธกัตฺตานิ ปตฺโตติ ๕ กิตบทกัตฺตฺวาจาก กสฺมา ๕ เหตุใด ปตฺโต อรหฺตฺตํ สัมปาปฺตฺนียกัมมะใน ปตฺโต นคัพฺท ปฏฺฐิเสระใน ปตฺโต” อิติคัพฺท สรุปะใน ปุจฺฉา ๕ ลิงคัตฺตเถ ๕

๒๔๔. วิกฺขิตฺตจิตฺตตฺตา ฯ

“(สรทตปโส อตฺตโน) วิกฺขิตฺตจิตฺตตฺตา (อรหตฺตํ น ปตฺโตติ วิสฺสชฺชนํ) ฯ

(วิสฺสชฺชนํ) อ.อั้นแก้ (อิตฺติ) ว่า “(สรทตปโส) อ.ดาบสชื่อว่าสรททะ (น ปตฺโต) ไม่บรรลุลแล้ว (อรหตฺตํ) ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ (อตฺตโน) วิกฺขิตฺตจิตฺตตฺตา เพราะความที่แห่งตน เป็นผู้มีจิตฟุ้งซ่าน” (อิตฺติ) ดังนี้ ฯ

แก้วว่า “เพราะว่ามีจิตฟุ้งซ่าน”

“สรทตปโส สุททกตฺตาโน ปตฺโตจฺจ กิตฺตทกตฺตฺวาจก อตฺตโน ภาวาทิสัมพันธะโน วิกฺขิตฺตจิตฺตตฺตาจฺจ เหตุโน ปตฺโต อรหตฺตํ สัมปาปฺญณียกัมมะโน ปตฺโต นคฺคํ ปฏฺฐิเสฐะโน ปตฺโต” อิตฺติคํ สรฺปะโน วิสฺสชฺชนจฺจ ลิงคตฺตถะ ฯ

๒๔๕. ตสฺส กิร พุทฺธานํ ทฺติยาสเน นิสฺสิทฺวา สวากปารมีฅาณะ จตฺวา ฅมฺมํ เทสยโต อคฺคสวากสฺส ฅมฺมเทสนํ โสตุ อารทฺธกาลโต ปฏฺฐาย “อโห วตาทิปี อนาคเต อฺปะชฺชนกสฺส พุทฺธสฺส สาสเน อิมินา สวเกน ปฏฺฐิทฺฐํ ฐุํ ลภยฺยนฺติ จิตฺตํ อฺปะปาเทสิ ฯ

(โส สรทตปโส) ตสฺส กิร พุทฺธานํ ทฺติยาสเน นิสฺสิทฺวา สวากปารมีฅาณะ จตฺวา ฅมฺมํ เทสยโต อคฺคสวากสฺส ฅมฺมเทสนํ โสตุ อารทฺธกาลโต ปฏฺฐาย “อโห วตาทิปี อนาคเต อฺปะชฺชนกสฺส พุทฺธสฺส สาสเน อิมินา สวเกน ปฏฺฐิทฺฐํ ฐุํ ลภยฺยนฺติ จิตฺตํ อฺปะปาเทสิ ฯ

กิร ได้ยินว่า (โส สรทตปโส) อ.ดาบสชื่อว่าสรททะนั้น จิตฺตํ ยังจิต อฺปะปาเทสิ ให้เกิดขึ้นแล้ว อิตฺติ ว่า “อโห วต โอหนอ อหิปี แม้อ.เรา ลภยฺยํ ฟิงได้ ฐุํ ซึ่งฐุระ อิมินา สวเกน ปฏฺฐิทฺฐํ อั้น- อั้นพระสวากนี้ -ได้เฉพาแล้ว สาสเน ในพระศาสนา พุทฺธสฺส ของพระพุทฺธเจ้า อฺปะชฺชนกสฺส ผู้เสด็จอฺปะตฺติขึ้น อนาคเต ในกาลอันไม่มาแล้ว” อิตฺติ ดังนี้ ปฏฺฐาย จำเดิม อารทฺธกาลโต แต่กาลเป็นที่ปรารภ โสตุ เพื่ออั้น ฟิง ฅมฺมเทสนํ ซึ่งธรรมเทศนา อคฺคสวากสฺส ของพระอัครสวาก ตสฺส พุทฺธานํ ทฺติยาสเน นิสฺสิทฺวา สวากปารมีฅาณะ จตฺวา ฅมฺมํ เทสยโต ผู้- หนึ่งแล้ว บนอาสนะที่สอง แห่งพระพุทฺธเจ้า ท. ดำรงอยู่แล้ว ในสวากปารมีฅาณะ -แสดงอยู่ ซึ่งธรรม นั้น ฯ

ทราบว่าเป็น สรทดาบสนั้น ทำจิตให้เกิดขึ้นว่า “โอหนอ แม่เราพึงได้ธูระที่สาวกรูปนี้ได้ แล้ว ในพระศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้จะอุบัติขึ้นในอนาคต” ดังนี้ จำเดิมแต่กาลปรารภ เพื่อจะฟังกรรมเทศนาของพระอัครสาวกผู้หนึ่งบนอาสนะที่สองของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ดำรงอยู่ในสาวกบารมีญาณ แล้วแสดงกรรมอยู่นั้น

กิริศัพท์ อนุสวานัตถะ โส วิเสสณะของ สรทดาปโสๆ เหตุกัตตาใน อุปปาเทสิๆ อาชยาตบทเหตุกัตตฺวาจาก ตสฺส วิเสสณะของ อคฺคสาวกสฺส พุทฺธานํ สามีสัมพันธะใน ทุตฺติยาสนะๆ อุปฺปเลสิกาธาระใน นิสิตฺติวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน จตฺวา สาวกปารมีญาณ วิสยาธาระใน จตฺวาๆ ปุพฺพกาลกิริยาใน เทสยโต ฌมฺมํ อวุตตกัมมะใน เทสยโตๆ วิเสสณะของ อคฺคสาวกสฺสๆ สามีสัมพันธะใน ฌมฺมเทสน์ๆ อวุตตกัมมะใน โสตุ้ๆ ตุมฺตถสํปทานใน อารทฺทกาลโตๆ อปาทานใน ปฏฺจายๆ กิริยาวิเสสณะใน อุปฺปาเทสิ “อโห อัจฉริยัตถะ วตศัพท์ สังกัปิตถะ อปิศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ อหังๆ สุกฺทกัตตาใน ลภะยฺยํ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก อนาคต กาลสํตตฺตมิใน อุปฺปชฺชนกสฺสๆ วิเสสณะของ พุทฺทสฺสๆ สามีสัมพันธะใน สาสเนๆ วิสยาธาระใน ลภะยฺยํ อิมินา วิเสสณะของ สาวเกนๆ อนภิตกัตตาใน ปฏฺฐิทุ้ๆ วิเสสณะของ ฐุ้ๆ อวุตตกัมมะใน ลภะยฺยํ” อิติศัพท์ สรุปะใน จิตตํๆ การิตกัมมะใน อุปฺปาเทสิ ๕

๒๔๖. โส เตน ปริวิตกฺเกน มคฺคผลปฺปฏิเวธํ กาทุํ นาสกฺขิ ๕

โส (สรทดาปโส) เตน ปริวิตกฺเกน มคฺคผลปฺปฏิเวธํ กาทุํ น อสกฺขิ ๕

โส (สรทดาปโส) อ.ดาบสชื่อว่าสรทสนั้น น อสกฺขิ ไม่ได้ आजแล้ว กาทุํ เพื่ออันกระทำ มคฺคผลปฺปฏิเวธํ ซึ่งการแทงตลอดซึ่งมรรคและผล เตน ปริวิตกฺเกน เพราะความปริวิตกนั้น ๕

สรทดาบสนั้นไม่สามารถเพื่อจะทำการแทงตลอดมรรคและผล เพราะความปริวิตกนั้น

โส วิเสสณะของ สรทดาปโสๆ สุกฺทกัตตาใน อสกฺขิๆ อาชยาตบทกัตตฺวาจาก เตน วิเสสณะของ ปริวิตกฺเกนๆ เหตุใน อสกฺขิ มคฺคผลปฺปฏิเวธํ อวุตตกัมมะใน กาทุ้ๆ ตุมฺตถสํปทานใน อสกฺขิ นศัพท์ ปฏฺฐิเสฐะใน อสกฺขิ ๕

๒๔๗. ตถาคตํ ปน วนฺทิตฺวา สมมุเข จตฺวา อาห “ภนฺเต ตุมหากํ อนนฺตราสเน นิสินฺโน ภิกฺขุ ตุมหากํ สาสเน โก นาม โหตีติ ฯ

(สรทตปโส) ตถาคตํ ปน วนฺทิตฺวา สมมุเข จตฺวา อาห “ภนฺเต ตุมหากํ อนนฺตราสเน นิสินฺโน ภิกฺขุ ตุมหากํ สาสเน โก นาม โหตีติ ฯ

ปน ก็ (สรทตปโส) อ.ตปสซึ่งว่าสทธะ วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว ตถาคตํ ซึ่งพระตถาคต จตฺวา ยืนอยู่แล้ว สมมุเข ในที่มีหน้าพร้อม อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกฺขุ อ.ภิกฺขุ นิสินฺโน ผู้นั่งแล้ว อนนฺตราสเน บนอาสนะอันไม่มีระหว่าง ตุมหากํ แห่งพระองค์ โก นาม ชื่อว่าเป็นอะไร สาสเน ในพระศาสนา ตุมหากํ ของพระองค์ โหติ ย่อมเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

สรทตปสถวายบังคมพระตถาคต แล้วยืนอยู่ ณ ที่หน้าพระพักตร์ กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกฺขุผู้นั่งบนอาสนะติดกับพระองค์ ชื่อว่าเป็นอะไรในพระศาสนาของพระองค์”

สรทตปโส สุททกัตตาใน อาหฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ตถาคตํ อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน จตฺวา สมมุเข วิสยาธาระใน จตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาห “ภนฺเต อาลปนะ นิสินฺโน วิเสสนะของ ภิกฺขุฯ สุททกัตตาใน โหติฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ตุมหากํ สามีสัมพันธะใน อนนฺตราสเนฯ อุปฺปิลลสิกาธาระใน นิสินฺโน ตุมหากํ สามีสัมพันธะใน สาสเนฯ วิสยาธาระใน โก นามศัพท์ สัณฺญาไซตกะเข้ากับ โทฯ วิกิตกัตตาใน โหติ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๒๔๘. “มยา ปวตฺติตํ ฐมฺมจกฺกํ อนฺุปวตฺเตนฺโต สวากปารมีฅาณสฺส โภภฺปิปฺตฺโต โสฬส ปญฺญา ปภฺวิวิชฺฌิตฺวา จิโต, มยฺหิ สาสเน อคฺคสาวโก นาม เอโสติ ฯ

(สตฺถา) “(ภิกฺขุ) มยา ปวตฺติตํ ฐมฺมจกฺกํ อนฺุปวตฺเตนฺโต สวากปารมีฅาณสฺส โภภฺปิปฺตฺโต โสฬส ปญฺญา ปภฺวิวิชฺฌิตฺวา จิโต, มยฺหิ สาสเน อคฺคสาวโก นาม เอโส (ภิกฺขุ) อิติ (อาห) ฯ

(สตฺถา) อ.พระศาสดา (อาห) ตรัสแล้ว อิติ ว่า “(ภิกฺขุ) อ.ภิกฺขุ ฐมฺมจกฺกํ ยังจักรคือธรรม มยา ปวตฺติตํ อัน- อันเรา -ให้เป็นไปทั่วแล้ว อนฺุปวตฺเตนฺโต ให้เป็นไปทั่วตามอยู่ โภภฺปิปฺตฺโต ถึงแล้วซึ่งที่สุด สวากปารมีฅาณสฺส แห่งสวากปารมีฅาณ

ปฏิวิษณิตวา แทงตลอดแล้ว ปญญา ซึ่งปัญญา ท. โสฬส ๑๖ จิต ดำรงอยู่แล้ว, เอโส (ภิกขุ) อ.ภิกษุ นั้น อคคสาวโก นาม ชื่อว่าสาวกผู้เลิศ สาสเน ในศาสนา มยห์ ของเรา” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาตรัสว่า “ภิกษุผู้ทำให้ธรรมจักรที่เราให้เป็นไปแล้วกำลังให้เป็นไป ถึงที่สุด แห่งสาวกบารมีญาณ แทงตลอดปัญญา ๑๖ ดำรงอยู่แล้ว, ภิกษุ นั้นชื่อว่าอัครสาวกใน ศาสนาของเรา”

สตถา สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “ภิกขุ สุทธกัตตาใน จิตฺตํ กิตตบ- กัตตฺวาจก มยา อนภิตกัตตาใน ปวตฺติตฺตํ วิเสสนะของ ธรรมจกฺกํ การิตกัมมะ ใน อนุปวตฺเตนฺโตฯ อัมภันตฺรกริยาของ ภิกขุ สาวกปารมีญาณสุส สามีสัมพันธะ ใน โภฏิปฺปตฺโตฯ วิเสสนะของ ภิกขุ โสฬส วิเสสนะของ ปญญาฯ อุตตตกัมมะใน ปฏิวิษณิตวาฯ ปุพพกาลกริยาใน จิต, มยห์ สามีสัมพันธะใน สาสเนฯ วิสยาธาระใน อคคสาวโก นามศัพท์ สันญญาโชตกะเข้ากับ อคคสาวโกฯ กิติ เอโส กิติ วิเสสนะของ ภิกขุฯ ลิงคัตถะ” อิติศัพท์ อากาเรใน อาห ฯ

๒๔๙. “ภนฺเต ยวายํ มยา สตฺตาหํ ปุพฺพจฺจตฺตํ ฐาเรณฺเตน สกฺกาโร กโต, อหํ อิมฺสฺส ผลเณ อณฺณํ สกฺกตฺตํ วา พุรฺหมตฺตํ วา น ปตฺเตมิ, อนาคเต ปน อยํ นิสภตฺเตโร วีย เอกสฺส พุทฺธสฺส อคคสาวโก ภเวยฺยนฺติ ปตฺถนํ อกาสิ ฯ

(สรทตปโส) “ภนฺเต โย อยํ มยา สตฺตาหํ ปุพฺพจฺจตฺตํ ฐาเรณฺเตน สกฺกาโร กโต, อหํ อิมฺสฺส (สกฺการสฺส) ผลเณ อณฺณํ สกฺกตฺตํ วา พุรฺหมตฺตํ วา น ปตฺเตมิ, (อหํ) อนาคเต ปน อยํ นิสภตฺเตโร วีย เอกสฺส พุทฺธสฺส อคคสาวโก ภเวยฺยนฺติ ปตฺถนํ อกาสิ ฯ

(สรทตปโส) อ.ดาบสชื่อว่าสรท อกาสิ ได้กระทำแล้ว ปตฺถนํ ซึ่งความปรารถนา อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โย อยํ สกฺกาโร อ.สักการะนี้ใด มยา อัน ข้าพระองค์ ฐาเรณฺเตน ผู้ทรงไว้อยู่ ปุพฺพจฺจตฺตํ ซึ่งฉัตรอันเป็นวิหารแห่งดอกไม้ สตฺตาหํ ตลอดวันเจ็ด กโต กระทำแล้ว, อหํ อ.ข้าพระองค์ น ปตฺเตมิ ย่อมไม่ ปรารถนา สกฺกตฺตํ วา ซึ่งความเป็นแห่งท้าวสักกะหรือ พุรฺหมตฺตํ วา หรือว่า ซึ่งความเป็นแห่งพรหม อณฺณํ อันอื่น ผลเณ ด้วยผล อิมฺสฺส (สกฺการสฺส) แห่ง

สักการะนี้, ปน แต่ว่า (อห) อ.ข้าพระองค์ อคฺคสาวโก เป็นพระอัครสาวก พุทฺธสฺส ของพระพุทธเจ้า เอกสฺส พระองค์หนึ่ง อัย นิสภตฺเถโร วีย ราวกะ อ.พระนิสภะผู้เถระนี้ อนาคต ในกาลอันไม่มาแล้ว ภเวยฺย พึงเป็น” อิติ ดังนี้ ฯ

สรทตบสได้ทำความปรารภว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สักการะอันใดที่ข้าพระองค์ ผู้กั้นฉัตรดอกไม้มืดลอด ๗ วัน ทำไว้แล้ว, ด้วยผลแห่งสักการะนี้ ข้าพระองค์ไม่ปรารภนาความเป็นท้าวสักกะหรือพรหมอย่างอื่นเลย, แต่ว่า ข้าพระองค์พึงเป็นพระอัครสาวกของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งเหมือนอย่างพระนิสภเถระนี้ในอนาคตกาล”

สรทตบส สุทธกัถตาใน อกาลสิฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก “ภนฺเต อาลปนะ โย กัถี อัย กัถี วิเสสนะของ สกฺกาโรฯ วุตตกัถมะใน กโตฯ กิตบทกัถมวจาก มยา อนภิตกัถตฺตา ใน กโต สตฺตทาห อัจจันตสังโยคะใน กโต ปุพฺพจตฺตํ อวุตตกัถมะใน ธารเนเตนฯ วิเสสนะของ มยา, อห สุทธกัถตาใน ปตฺถณฺมิฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก อิมสฺส วิเสสนะของ สกฺการสฺสฯ สามีสัมพันธะใน ฌเลนฯ ภาระใน ปตฺถณฺมิ อณฺณ วิเสสนะของ สกฺกตฺตํ และ พุรฺหมตฺตํ สกฺกตฺตํ กัถี พุรฺหมตฺตํ กัถี อวุตตกัถมะใน ปตฺถณฺมิ วา สองศัพท์ ปทวิกัปปัตถะเข้ากับ สกฺกตฺตํ และ พุรฺหมตฺตํ นศัพท์ ปฏฺฐิเสระใน ปตฺถณฺมิ, ปนศัพท์ วิเสสชิตกะ อห สุทธกัถตาใน ภเวยฺยฯ อาชยตบทกัถตฺวาจก อนาคต กาลสัตตมีใน อคฺคสาวโก อัย วิเสสนะของ นิสภตฺเถโรฯ อุปฺมาลึงคัถตะ วียศัพท์ อุปฺมาชิตกะเข้ากับ อัย นิสภตฺเถโร เอกสฺส วิเสสนะของ พุทฺธสฺสฯ สามีสัมพันธะ ใน อคฺคสาวโกฯ วิกติกัถตาใน ภเวยฺย” อิติศัพท์ สรุปะใน ปตฺถนฺฯ อวุตตกัถมะใน อกาลสิ ฯ

๒๕๐. สตฺถา “สมิขฺฉิมิสฺสติ นุ โข อิมสฺส ปุริสสฺส ปตฺถนาติ อนาคตํสณฺณํ เปเสตฺวา โอลเณนฺโต กปฺปสฺตสฺสทฺสสฺสทิกํ เอกํ อสงฺเขยฺยํ อติกฺกมิตฺวา สมิขฺฉณฺนาวํ อทฺทส, ทิสฺวา สรทตบสฺ อห “น เต อัย ปตฺถนา โมฆา ภวิสฺสติ, อนาคต ปน กปฺปสฺต- สทฺสทิกํ เอกํ อสงฺเขยฺยํ อติกฺกมิตฺวา โคตโม นาม พุทฺโธ โลเก อุปฺปชฺชิสฺสติ, ตสฺส มาตา มหามาयाเทวี นาม ภวิสฺสติ, ปิตา สุกฺโขทโน นาม มหาราชา, ปุตฺโต ราหุโล นาม, อุปฺภูจาโก อาณนฺโท นาม, ทูตฺยสาวโก โมคฺคฺลฺลาโน นาม, ตฺวํ ปนสฺส อคฺคสาวโก ฌมฺมเสนาปติ สารีปฺตุโต นาม ภวิสฺสตีติ ฯ

สตถา “สมิขุณิสฺสตี นุ โข อิมสฺส ปุริสสฺส ปตฺถนาตี อนาคตํสฺยามณํ เปเสตฺวา โอลิเกนฺโต กปฺปสฺตสฺสทฺสสาริกํ เอกํ อสงฺเขยฺยํ อติกุกฺกิตฺวา สมิขุณฺณภาวํ อทฺทส, (สตถา) ทิสฺวา สรทตฺวาปสํ อาห “น เต อยํ ปตฺถนา โมฆา ภวิสฺสตี, อนาคเต ปน กปฺปสฺตสฺสทฺสสาริกํ เอกํ อสงฺเขยฺยํ อติกุกฺกิตฺวา โคตโม นาม พุทฺโธ โลเก อุปฺปชฺชิสฺสตี, ตสฺส (พุทฺธสฺส) มาตา มหามาयाเทวี นาม ภวิสฺสตี, ปิตา สุทฺโธทโน นาม มหาราชา (ภวิสฺสตี), ปุตฺโต ราหุโล นาม (ภวิสฺสตี), อุปฺภูจฺจาโก อานนฺโท นาม (ภวิสฺสตี), ทูตฺยสฺวาโก โมคคฺคฺลลาโน นาม (ภวิสฺสตี), ตฺวํ ปน อสฺส (พุทฺธสฺส) อคฺคฺสวาโก ฐมฺมเสนาปตี สารีปุตฺโต นาม ภวิสฺสตี ๕

สตถา อ.พระศาสดา เปเสตฺวา ทรงส่งไปแล้ว อนาคตํสฺยามณํ ซึ่งญาณอันเป็นส่วนแห่งกาลอันไม่มาแล้ว โอลิเกนฺโต ทรงตรวจดูอยู่ อิติ ว่า “ปตฺถนา อ.ความปรารถนา อิมสฺส (ปุริสสฺส) แห่งบุรุษนี้ สมิขุณฺณิสฺสตี นุ โข จักสำเร็จหรือหนอแล” อิติ ดังนี้ อทฺทส ได้ทรงเห็นแล้ว กปฺปสฺตสฺสทฺสสาริกํ เอกํ อสงฺเขยฺยํ อติกุกฺกิตฺวา สมิขุณฺณภาวํ ซึ่งความเป็นคืออัน ก้าวล่วง ซึ่งอสงฺเขยฺย หนึ่ง อันยิ่งด้วยแสนแห่งกัป แล้วจึงสำเร็จ, (สตถา) อ.พระศาสดา ทิสฺวา ครั้นทรงเห็นแล้ว อาห ตรัสแล้ว สรทตฺวาปสํ กะดาบสชื่อว่าสรทเท อิติ ว่า “อยํ ปตฺถนา อ.ความปรารถนา นี้ เต ของท่าน โมฆา เป็นความปรารถนาอันเปล่า ภวิสฺสตี จักเป็น น หามิได้, ปน ก็ พุทฺโธ อ.พระพุทฺธเจ้า โคตโม นาม พระนามว่าโคตม อุปฺปชฺชิสฺสตี จักเสด็จอุบัติขึ้น โลเก ในโลก อติกุกฺกิตฺวา ก้าวล่วง อสงฺเขยฺย ซึ่งอสงฺเขย เอก หนึ่ง กปฺปสฺตสฺสทฺสสาริกํ อันยิ่งด้วยแสนแห่งกัป อนาคเต ในกาลอันไม่มาแล้ว, มาตา อ.พระมารดา ตสฺส (พุทฺธสฺส) ของพระพุทฺธเจ้านั้น มหามาयाเทวี นาม เป็นพระเทวีพระนามว่ามหายา ภวิสฺสตี จักเป็น, ปิตา อ.พระบิดา มหาราชา เป็นพระราชอาญาใหญ่ สุทฺโธทโน นาม พระนามว่าสุทฺโธทนะ (ภวิสฺสตี) จักเป็น, ปุตฺโต อ.พระโอรส ราหุโล นาม เป็นผู้ทรงพระนามว่าราหุล (ภวิสฺสตี) จักเป็น, อุปฺภูจฺจาโก อ.ภิกษุผู้เป็นอุปัฏฐาก อานนฺโท นาม เป็นผู้ชื่อว่าอานนท (ภวิสฺสตี) จักเป็น, ทูตฺยสฺวาโก อ.สาวกรูปที่สอง โมคคฺคฺลลาโน นาม เป็นผู้ชื่อว่าโมคคฺคฺลลานะ (ภวิสฺสตี) จักเป็น, ปน ส่วนว่า ตฺวํ อ.ท่าน สารีปุตฺโต นาม เป็นผู้ชื่อว่าสารีบุตร ฐมฺมเสนาปตี ผู้ธรรมเสนาบดี อคฺคฺสวาโก ผู้เป็นสาวกผู้เลิศ อสฺส (พุทฺธสฺส) ของพระพุทฺธเจ้า พระองค์นั้น ภวิสฺสตี จักเป็น” อิติ ดังนี้ ๕

พระศาสดาทรงส่งอนาคตังสญาณไป ทรงตรวจดูอยู่ว่า “ความปรารถนาของบุรุษนี้จักสำเร็จหรือไม่หนอ” ดังนี้ ได้ทรงเห็นว่าเมื่อผ่านอสงไขยหนึ่งกับอีกแสนกับ ก็จักสำเร็จ ครั้นทรงเห็นแล้ว ตรัสกับสรทตบสว่า “ความปรารถนาของท่านจักไม่เป็นของเปล่า, ก็พระพุทธเจ้าพระนามโคดม เมื่อผ่านอสงไขยหนึ่งกับอีกแสนกับ จักทรงอุบัติขึ้นในโลก, พระมารดาของพระองค์พระนามว่ามหามายาเทวี, พระบิดาทรงเป็นมหาราช พระนามว่าสุทโชนะ, พระโอรสพระนามว่าราหุล, พระอุปัฏฐากมีชื่อว่าอานนท์, สวากรูปที่ ๒ เป็นผู้ชื่อว่าโมคคัลลานะ, ส่วนท่านจักเป็นผู้ชื่อว่าสารีบุตร ผู้เป็นธรรมเสนาบดี ผู้อัครสาวกของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น” ดังนี้

สตถา สุทกัตตาใน อทุกทสฺย อาชยตบทกัตตฺวาจก “ปตฺถนา สุทกัตตาใน สมัชฌิสฺสตีจฺจ อาชยตบทกัตตฺวาจก นคฺคํพํ สํกับปตฺถะ โขคฺคํพํ วจนาลังการะ อิมสฺส วิเสสนะของ ปุริสสฺสจฺจ สามีสัมพันธะใน ปตฺถนา” อิตคฺคํพํ สรุปะใน อนาคตังสญาณํจฺจ อวุตตกัมมะใน เปเสตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน โอลเกนโตจฺจ อพฺพันทรกิริยาของ สตถา กปฺปสตสทสฺสาธิกํ กิตฺติ เอกํ กิตฺติ วิเสสนะของ อสงฺเขยฺยํจฺจ อวุตตกัมมะใน อติกุกมิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน สมัชฌน- สมัชฌนภาวํ อวุตตกัมมะใน อทุกทส, สตถา สุทกัตตาใน อาหจฺจ อาชยตบทกัตตฺวาจก ทิสฺวา ลักขณตฺถะ สรทตปสํ อกถิตกัมมะใน อาห “อัย วิเสสนะของ ปตฺถนาจฺจ สุทกัตตาใน ภวิสฺสตีจฺจ อาชยตบทกัตตฺวาจก นคฺคํพํ ปฏฺฐิเสธนตฺถะ เต สามีสัมพันธะใน ปตฺถนา โมฆา วิกติกัตตาใน ภวิสฺสตี, ปนคฺคํพํ วากยารัมภโชนตฺถะ นามคฺคํพํ สันญญาโชนตฺถะเข้ากับ โคนโตจฺจ วิเสสนะของ พุทฺโธจฺจ สุทกัตตาใน อุปฺปชฺชิสฺสตีจฺจ อาชยตบทกัตตฺวาจก อนาคต กาลสตฺตมิมิ ใน อุปฺปชฺชิสฺสตี กปฺปสตสทสฺสาธิกํ กิตฺติ เอกํ กิตฺติ วิเสสนะของ อสงฺเขยฺยํจฺจ อวุตตกัมมะใน อติกุกมิตฺวาจฺจ อปรกาลกิริยาใน อุปฺปชฺชิสฺสตี โลเก วิสยาราระใน อุปฺปชฺชิสฺสตี, มาตา สุทกัตตาใน ภวิสฺสตีจฺจ อาชยตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ พุทฺธสฺสจฺจ สามีสัมพันธะใน มาตา นามคฺคํพํ สันญญาโชนตฺถะเข้ากับ มหามายาเทวีจฺจ วิกติกัตตาใน ภวิสฺสตี, ปิตา สุทกัตตาใน ภวิสฺสตีจฺจ อาชยตบทกัตตฺวาจก นามคฺคํพํ สันญญาโชนตฺถะเข้ากับ สุทฺโชนโณจฺจ วิเสสนะของ มหาราชาจฺจ วิกติกัตตาใน ภวิสฺสตี, ปุตุโต สุทกัตตาใน ภวิสฺสตีจฺจ อาชยตบทกัตตฺวาจก นามคฺคํพํ สันญญาโชนตฺถะเข้ากับ ราหุโลจฺจ วิกติกัตตาใน ภวิสฺสตี, อุปฺปจฺจาโก สุทกัตตาใน ภวิสฺสตีจฺจ อาชยตบทกัตตฺวาจก นามคฺคํพํ สันญญาโชนตฺถะเข้ากับ อานนฺโทจฺจ วิกติกัตตาใน ภวิสฺสตี, ทุตฺติย-

สาวโก สุทรกัตตานิ ภวิสฺสตีจฺ อาชยตบทกัตตฺวาจก นามคัप्พํ สัณฺญาโชตกะเข้า กับ โมคคฺลฺลาโนจฺ วิกตีกัตตานิ ภวิสฺสตี, ปนคัप्พํ ปักขันตรโชตกะ ตฺวํ สุทรกัตตานิ ภวิสฺสตีจฺ อาชยตบทกัตตฺวาจก อสฺส วิเสสนะของ พุทฺธสฺสจฺ สามีสัมพันธะใน อคฺคสาวโกจฺ กัตี ฌมฺมเสนาปตี กัตี วิเสสนะของ สารีปฺตุโต นามคัप्พํ สัณฺญาโชตกะ เข้ากับ สารีปฺตุโตจฺ วิกตีกัตตานิ ภวิสฺสตี” อิติคัप्พํ อากาละใน อาห ๕

๒๕๑. เหวํ ตาปสํ พุยากริตฺวา ฌมฺมกถํ กเถตฺวา ภิกฺขุสงฺฆปริวฺโต อากาสํ ปกฺขนฺหฺติ ๕

(สตฺถา) เหวํ ตาปสํ พุยากริตฺวา ฌมฺมกถํ กเถตฺวา ภิกฺขุสงฺฆปริวฺโต อากาสํ ปกฺขนฺหฺติ ๕

(สตฺถา) อ.พระศาสดา พุยากริตฺวา ครั้นทรงพยากรณ์แล้ว ตาปสํ ซึ่งดาบส เหวํ อย่างนี้ กเถตฺวา ตรัสแล้ว ฌมฺมกถํ ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรม ภิกฺขุสงฺฆ-ปริวฺโต ผู้อันหมู่แห่งภิกษุแวดล้อมแล้ว ปกฺขนฺหฺติ เสด็จเหาะไปแล้ว อากาสํ สู่อากาศ ๕

พระศาสดาครั้นทรงพยากรณ์ดาบสอย่างนี้แล้ว ตรัสพระธรรมกถาแล้ว มีภิกษุสงฆ์ แวดล้อม เสด็จเหาะขึ้นไปสู่อากาศ

สตฺถา สุทรกัตตานิ ปกฺขนฺหฺติจฺ อาชยตบทกัตตฺวาจก เหวํ กิริยาวิเสสนะใน พุยากริตฺวา ตาปสํ อวฺตตกัมมะใน พุยากริตฺวาจฺ ลักขณัตถะ ฌมฺมกถํ อวฺตตกัมมะใน กเถตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาใน -ปริวฺโต ภิกฺขุสงฺฆปริวฺโต วิเสสนะของ สตฺถา อากาสํ สัมปาปฺถึนย-กัมมะใน ปกฺขนฺหฺติ ๕

๒๕๒. สรทตาปโสปี อนฺเตวาลิกตฺเถรานิ สนฺติกัํ คนฺตฺวา สหายกสฺส สิริวฑฺฒกฺกฺกฺมพิภิสฺส สาสนํ เปเสสิ “ภนฺเต มม สหายกสฺส วเทถ ‘สหายเกน เต สรทตาเปเสน อนโนมทสฺสิสฺส พุทฺธสฺส ปาหฺมุเล อนาคเต อุปฺปชฺชนกสฺส โคตมพุทฺธสฺส สาสเน อคฺคสาวกฺกฺจฺจํ ปตฺถิติ, ตฺวํ ทุตฺติยสาวกฺกฺจฺจํ ปตฺถเอหิตี ๕

สรทตาปโสปี อนฺเตวาลิกตฺเถรานิ สนฺติกัํ คนฺตฺวา สหายกสฺส สิริวฑฺฒกฺกฺกฺมพิภิสฺส สาสนํ เปเสสิ “(ตุมฺเห) ภนฺเต มม สหายกสฺส วเทถ ‘สหายเกน เต สรทตาเปเสน อนโนมทสฺสิสฺส พุทฺธสฺส ปาหฺมุเล อนาคเต อุปฺปชฺชนกสฺส โคตมพุทฺธสฺส สาสเน อคฺคสาวกฺกฺจฺจํ ปตฺถิติ, ตฺวํ

ทุดิยสาวกภูจัน ปตเถหิ' (อิติ)" อิติ ๗

สรทตปโสปี แม อ.ดาบสชื่อว่าสรทหะ คนตุวา ไปแล้ว สนฺติกั สู้สำนัก อนฺเตวาลิกตเถรณั ของพระเถระผู้เป็นอนฺเตวาลิก ท. เปเสสิ ส่งไปแล้ว สาสนั ซึ่งข่าวสาสนั สิริวฑฺฒกฺกุฎุมพิภสฺส แก่กฺกุฎุมพีชื่อว่าสิริวฑฺฒ สหายภสฺส ผู้เป็นสหาย อิติ ว่า "ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ (ตุเมเห) อ.ท่าน ท. วเทถ จงบอก สหายภสฺส แก่สหายมม ของกรรม อิติ ว่า 'อคฺคสาวกภูจัน อ.ตำแหน่งแห่งพระอัครสาวก สาสนเ ในพระศาสนา โคตมพุทธสฺส ของพระพุทธเจ้าพระนามว่าโคตม อุปฺปชฺชนกสฺส ผู้จะเสด็จอุบัติขึ้น อนาคเต ในกาลอันไม่มาแล้ว สรทตปเสน อนฺดาบสชื่อว่าสรทหะ สหายเกณ ผู้เป็นสหาย เต ของท่าน ปตฺถิติ ปรารธนาแล้ว ปาทุมฺเล ณ ที่ใกล้พระบาท พุทฺธสฺส ของพระพุทธเจ้า อโนมทสฺสิสฺส พระนามว่าอโนมทสฺส, ตฺว อ.ท่าน ปตฺถเอหิ จงปรารธนา ทุดิยสาวกภูจัน ซึ่งตำแหน่งแห่งพระสาวกที่สอง' (อิติ) ดังนี้" อิติ ดังนี้ ๗

แม้สรทตปสไปยังสำนักของพระเถระผู้เป็นอนฺเตวาลิกทั้งหลาย ส่งข่าวสาสนัไปให้แก่สิริวฑฺฒกฺกุฎุมพีผู้เป็นสหายว่า "ท่านผู้เจริญ ขอท่านทั้งหลายช่วยบอกแก่สหายของกรรมว่า 'สรทตปสผู้เป็นสหายของท่าน ปรารธนาตำแหน่งพระอัครสาวกในพระศาสนาของพระพุทธเจ้าพระนามว่าโคตมผู้จะเสด็จอุบัติขึ้นในอนาคตกาล ได้ตั้งความปรารธนาไว้ ณ ที่ใกล้พระบาทของพระพุทธเจ้าพระนามว่าอโนมทสฺส, ถึงท่านก็จงปรารธนาตำแหน่งพระสาวกรูปที่ ๒ เถิด' ดังนี้

อปิศัพท์ อเปกขัตถะเข้ากับ สรทตปโส๑ สฺสทกัตตาโน เปเสสิ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อนฺเตวาลิกตเถรณั สามีสัมพันธะใน สนฺติกั๑ สัมปาปฺณียกัมมะใน คนตุวา๑ ปุพฺพกาลกิริยาโน เปเสสิ สหายภสฺส วิเสสณะของ สิริวฑฺฒกฺกุฎุมพิภสฺส๑ สัมปทานโน เปเสสิ สาสนั อวุตตกัมมะใน เปเสสิ "ภนฺเต อาลปนะ ตุเมเห สฺสทกัตตาโน วเทถ๑ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน สหายภสฺส๑ สัมปทานโน วเทถ 'อคฺคสาวกภูจัน วุตตกัมมะใน ปตฺถิติ๑ กิตบทกัมมวาทก สหายเกณ วิเสสณะของ สรทตปเสน๑ อนภิทกัตตาโน ปตฺถิติ เต สามีสัมพันธะใน สหายเกณ อโนมทสฺสิสฺส วิเสสณะของ พุทฺธสฺส๑ สามีสัมพันธะใน ปาทุมฺเล๑ วิสยาธาระใน ปตฺถิติ อนาคเต กาลสัตตมีโน อุปฺปชฺชนกสฺส๑ วิเสสณะของ โคตมพุทธสฺส๑ สามีสัมพันธะใน สาสน๑

วิสาขาธาระใน อคคสาวกภูจัน, ตูว์ สุททกัตตาใน ปตฺเถหิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก
ทุตติยสาวกภูจัน อวุตตกัมมะใน ปตฺเถหิ' อิติศัพท์ อาการะใน วเทถ" อิติศัพท์ สรุปะ
ใน สาสน์ ๕

๒๕๓. เอวญจ ปน วตุวา เถเรหิ ปุเรตรเมว เอกปสุเสน คนตุวา สิริวฑฒสฺส นิเวสน-
ทวารเ อฏฺจาสิ ๕

(สรทตปโส) เอว จ ปน วตุวา เถเรหิ ปุเรตรเ เอว เอกปสุเสน คนตุวา สิริวฑฒสฺส
นิเวสนทวารเ อฏฺจาสิ ๕

จ ปน ก็แล (สรทตปโส) อ.ตบสซึ่งว่าสฺระ วตุวา ครั้นกล่าวแล้ว เอว อย่าง
นี้ คนตุวา ไปแล้ว เอกปสุเสน โดยข้างข้างหนึ่ง ปุเรตรเ เอว ก่อนกว่านั้นเทียบ
เถเรหิ กว่าพระเถระ ท. อฏฺจาสิ ได้ยินอยู่แล้ว นิเวสนทวารเ ไกลประตูแห่งที่เป็นที่
อยู่ สิริวฑฒสฺส ของกุกุมพีซึ่งว่าสิริวัฑฒ์ ๕

ก็แล สรทตบสครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว ก็ไปโดยข้างๆ หนึ่ง ก่อนกว่าพวกพระเถระนั้น
แหละ ได้ยินอยู่ใกล้ประตูเรือนที่เป็นที่อยู่ของกุกุมพีซึ่งว่าสิริวัฑฒ์

จ ปน นิปาตสมฺมุหะ สรทตปโส สุททกัตตาใน อฏฺจาสิฯ อาชยาตบทกัตตุวจาก เอว
กิริยาวิเสสนะใน วตุวาฯ ลักขณัตถะ เถเรหิ อปาทานใน ปุเรตรเ เอวศัพท์ อวชารณะ
เข้ากับ ปุเรตรเฯ กิริยาวิเสสนะใน คนตุวา เอกปสุเสน ตติยาวิเสสนะใน คนตุวาฯ
ปุพพกาลกิริยาใน อฏฺจาสิ สิริวฑฒสฺส สามีสัมพันธะใน นิเวสนทวารเฯ สมิปาธาระใน
อฏฺจาสิ ๕

๒๕๔. สิริวฑฒเ "จิสฺสํ วต เม อโยโย อาคโตติ อาสเน นิสีทาเปตุวา อตฺตนา นิจฺตเร
อาสเน นิสินฺโน "อนฺเตวาสิกปริสา ปน โว ฆนฺเต น ปณฺณายนฺตติ ปุจฺฉิ ๕

สิริวฑฒเ "จิสฺสํ วต เม อโยโย อาคโตติ (วตุวา สรทตปส) อาสเน นิสีทาเปตุวา อตฺตนา
นิจฺตเร อาสเน นิสินฺโน "อนฺเตวาสิกปริสา ปน โว ฆนฺเต น ปณฺณายนฺตติ ปุจฺฉิ ๕

สิริวฑฒเ อ.กุกุมพีซึ่งว่าสิริวัฑฒ์ (วตุวา) กล่าวแล้ว อิติ ว่า "อโยโย อ.พระคุณเจ้า
เม ของเรา อาคโต มาแล้ว จิสฺสํ วต ลึ้นกาลนานหนอ" อิติ ดังนี้ (สรทตปส)

ยังดาบสชื่อว่าสรทะ นิสีทาเปตฺวา ใ้หนึ่งแล้ว อาสเน บนอาสนะ นิสินุโน หนึ่งแล้ว อาสเน บนอาสนะ นิจฺตเร อันต่ำกว่า อตฺตนา ด้วยตน ปุจฺฉิ ฅามแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปน ก็ อนุเตวาลิกปริสา อ.บริษัทคืออันเตวาลิก ท. โว ของท่าน น ปญฺญายนฺติ ย่อมไม่ปรากฏ” อิติ ดังนี้ ๫

สิริวฑฺฒ์กล่าวว่า “พระคุณเจ้าของเรามานานแล้วหนอ” แล้วนิมนต์ให้สรทดาบสหนึ่งบน อาสนะ ตัวเองนั่งบนอาสนะที่ต่ำกว่า แล้วถามว่า “ท่านผู้เจริญ บริษัทคืออันเตวาลิก ของท่าน ย่อมไม่ปรากฏ”

สิริวฑฺฒ์ สุธรกัตฺตนาใน ปุจฺฉิ ๫ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “อโยโย สุธรกัตฺตนาใน อากโต ๫ กิตบทกัตฺตฺวาจก จิรสฺส อัจจันตสังโยคะใน อากโต ๖ต อัจฉริยัตตะ เม สามีสัมพันธะ ใน อโยโย” อิติศัพท อาการะใน ๖ตฺวา ๫ ปุพพกาลกิริยาใน นิสีทาเปตฺวา สรทตาปสั การิตกัมมะใน นิสีทาเปตฺวา อาสเน อุปสิเลสิกาธาระใน นิสีทาเปตฺวา ๫ ปุพพกาล- กิริยาใน นิสินุโน อตฺตนา ภาระใน นิสินุโน นิจฺตเร วิเสสณะของ อาสเน ๫ อุปสิเลสิกา- ธาระใน นิสินุโน ๫ วิเสสณะของ สิริวฑฺฒ์ “ภนฺเต อาลปนะ ปนศัพท วากยารัมภไซตตะ อนุเตวาลิกปริสา สุธรกัตฺตนา ปญฺญายนฺติ ๫ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก โว สามีสัมพันธะ ใน อนุเตวาลิกปริสา นศัพท ปฏฺิเสระใน ปญฺญายนฺติ” อิติศัพท อาการะใน ปุจฺฉิ ๫

๒๕๕. “อาม สมฺม, อมฺหากั อสฺสมั อโนมทสฺสี พุฑฺโธ อากโต, มยั ตสฺส อตฺตโน พเลน สกุการั กริมฺหา, สตฺถา สพฺเพสฺส ฃมฺมึ เทเสสิ, เทสฺนาปรีโยสาเน จเปตฺวา มั เสสา อรหตฺตํ ปตฺตา ปพฺพชฺชิสฺสุ, อหึ สตฺถุ อคฺคสาวกั นิสภตฺเถรึ ทิสฺวา อนาคเต อฺปปชฺชนกสฺส โคตมพุทฺธสฺส นาม สาสเน อคฺคสาวกฺกุจฺฉานั ปตฺเถสิ, ตฺวปี ตสฺส สาสเน ทฺติยสาวกฺกุจฺฉานั ปตฺเถหิตี ๫

(สรทดาปโส) “อาม สมฺม (เอว), อมฺหากั อสฺสมั อโนมทสฺสี พุฑฺโธ อากโต, มยั ตสฺส (พุทฺธสฺส) อตฺตโน พเลน สกุการั กริมฺหา, สตฺถา สพฺเพสฺส (อมฺหากั) ฃมฺมึ เทเสสิ, เทสฺนา- ปรีโยสาเน จเปตฺวา มั เสสา (ตาปสา) อรหตฺตํ ปตฺตา ปพฺพชฺชิสฺสุ, อหึ สตฺถุ อคฺคสาวกั นิสภตฺเถรึ ทิสฺวา อนาคเต อฺปปชฺชนกสฺส โคตมพุทฺธสฺส นาม สาสเน อคฺคสาวกฺกุจฺฉานั ปตฺเถสิ, ตฺวปี ตสฺส (พุทฺธสฺส) สาสเน ทฺติยสาวกฺกุจฺฉานั ปตฺเถหิตี (อาห) ๫

(สรทตปโส) อ.ดาบสชื่อว่าสวระ (อาห) กล่าวแล้ว อิติว่า “สมม เนะสหาย อาม ไซ (เอว) อ.อย่างนั้น, พุทฺโธ อ.พระพุทฺธเจ้า อโนมทสฺสี พระนามว่าอโนมทสฺสี อาคโต เสด็จมาแล้ว อสฺสมํ สู่อาศรม อมฺหากํ ของเรา ท., มยฺ อ.เรา ท. กริมฺหา กระทำแล้ว สกฺการํ ซึ่งสักการะ ตสฺส (พุทฺธสฺส) แก่พระพุทฺธเจ้าพระองค์นั้น พลน ตามกำลัง อุตฺตโน ของตน, สตฺถา อ.พระศาสดา เทเสสิ ทรงแสดงแล้ว ฌมฺมํ ซึ่งธรรม สพฺเพสํ (อมฺหากํ) แก่เรา ท. ทังปวง, เทสนาปริโยสาเน ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ แห่งพระเทศนา เสสา (ดาปสา) อ.ดาบส ท. ผู้เหลือ จเปตฺวา เว้น มํ ซึ่งเรา ปตฺตา บรรลุแล้ว อรหฺตฺตํ ซึ่งความเป็นแห่งพระอรหันต์ ปพฺพชฺสี บวชแล้ว, อหํ อ.เรา ทิสฺวา เห็นแล้ว นิสฺมถฺเถรํ ซึ่งพระนิสฺมาเถระ อคฺคสาวกํ ผู้เป็นพระอัครสาวก สตฺถุ ของพระศาสดา ปตฺเถสิ ปรารธนาแล้ว อคฺคสาวกฺกุจฺจํ ซึ่งตำแหน่งแห่งพระ อัครสาวก สาสเน ในพระศาสดา โคตมพุทฺธสฺส นาม ชื่อของพระพุทฺธเจ้าพระนาม ว่าโคตม อูปฺชชนกสฺส ผู้จะเสด็จอุบัติขึ้น อนาคเต ในกาลอันไม่มาแล้ว, ตฺวปี แม้อ.ท่าน ปตฺเถสิ จปรารธนา ทุตฺยสาวกฺกุจฺจํ ซึ่งตำแหน่งแห่งพระสาวกรูปที่สอง สาสเน ในพระศาสนา ตสฺส (พุทฺธสฺส) ของพระพุทฺธเจ้าพระองค์นั้น” อิติ ดังนี้ ฯ

สรทตปสกล่าวว่ “เนะสหาย ไซ, พระพุทฺธเจ้าพระนามว่าอโนมทสฺสีเสด็จมาสู่อาศรม ของพวกเรา, พวกเราพากันทำสักการะแก่พระพุทฺธเจ้าพระองค์นั้นตามกำลังของตน, พระศาสดาทรงแสดงธรรมแก่พวกเราทั้งหมด, เวลาจบพระเทศนา พวกดาบสที่เหลือ เว้นเรา บรรลุพระอรหัต แล้วพากันบวช, เราเห็นพระนิสฺมาเถระผู้เป็นพระอัครสาวก ของพระศาสดา จึงปรารธนาตำแหน่งพระอัครสาวกในพระศาสนาของพระพุทฺธเจ้า พระนามว่าโคตมผู้จะเสด็จอุบัติขึ้นในอนาคตกาล, ถึงท่านก็จงปรารธนาตำแหน่ง สาวกรูปที่ ๒ ในพระศาสนาของพระพุทฺธเจ้าพระองค์นั้นเถิด”

สรทตปโส สฺุทฺทกัตตาโน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก “สมม อาลปนะ อาม สัมปฏิจจันตเถ เอวํ สัจจวาจกสิงคัตเถ, อโนมทสฺสี สัจญฺยาวิเสสณะของ พุทฺโธฯ สฺุทฺทกัตตาโน อาคโตฯ กิตบทกัตตฺวาจก อมฺหากํ สามีสัมพันธะโน อสฺสมํฯ สัมปาปฺถึย- กัมมะโน อาคโต, มยฺ สฺุทฺทกัตตาโน กริมฺหาฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสณะ ของ พุทฺธสฺสฯ สัมปทานโน กริมฺหา อุตฺตโน สามีสัมพันธะโน พลนฯ ตติยาวิเสสณะ ใน กริมฺหา สกฺการํ อวฺุตตกัมมะโน กริมฺหา, สตฺถา สฺุทฺทกัตตาโน เทเสสิฯ อาชยาต-

บทกัตตฺวาจก สพุเพสฺ วิเสสนะของ อมฺหากํ ๑ สัมปทานใน เทเสสิ ฌมฺมํ อวุตตกัมมะ
 ใน เทเสสิ, เทสหาปรีโยसानะ กาลสัตตมึใน ปพฺพชึสฺ สุเสสา วิเสสนะของ ตาปสา ๑
 สุทฺธกัตตฺวาใน ปพฺพชึสฺ ๑ อาชยาดบทกัตตฺวาจก จเปตฺวา วิเสสนะของ ตาปสา ๑ มํ
 อวุตตกัมมะใน จเปตฺวา อรหตฺตํ สัมปาปญฺญิกัมมะใน ปตฺตา ๑ วิเสสนะของ ตาปสา,
 อหํ สุทฺธกัตตฺวาใน ปตฺเตสึ ๑ อาชยาดบทกัตตฺวาจก สตฺถุ สามีสัมพันธะใน อคฺคสาวกํ ๑
 วิเสสนะของ นิสภตฺเตรํ ๑ อวุตตกัมมะใน ทิสฺวา ๑ ปุพฺพกาลกิริยาใน ปตฺเตสึ ๑ อนาคเต
 กาลสัตตมึใน อปฺปชฺชนกสฺส ๑ วิเสสนะของ โคตมพฺุทฺธสฺส นามคัพฺท สัญฺญาไซตกะ
 เข้ากับ โคตมพฺุทฺธสฺส ๑ สามีสัมพันธะใน สาสเน ๑ วิสยาธาระใน ปตฺเตสึ ๑ อคฺคสาวกญฺ-
 ๑ อวุตตกัมมะใน ปตฺเตสึ, อปิตัพฺท อเปกขัตถะเข้ากับ ตฺวํ ๑ สุทฺธกัตตฺวาใน ปตฺเตสึ ๑
 อาชยาดบทกัตตฺวาจก ตสฺส วิเสสนะของ พฺุทฺธสฺส ๑ สามีสัมพันธะใน สาสเน ๑
 วิสยาธาระใน ปตฺเตสึ ๑ หุติยสาวกญฺ ๑ อวุตตกัมมะใน ปตฺเตสึ” อิติคัพฺท อากาละใน
 อาห ๕

๒๕๖. “มยฺหํ พุทฺเธสิ สทฺธิ ปริจโย นตฺถิ ภาเนเตติ ๕

(สิริวทฺโธ) “มยฺหํ พุทฺเธสิ สทฺธิ ปริจโย นตฺถิ ภาเนเตติ (อาห) ๕

(สิริวทฺโธ) อ.สิริวทฺธํ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “ภาเนเต ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปริจโย
 อ.ความคุ้นเคย สทฺธิ กับ พุทฺเธสิ ด้วยพระพุทฺธเจ้า ท. มยฺหํ ของกระผม นตฺถิ”
 ย่อมไม่มี” อิติ ดังนี้ ๕

สิริวทฺธํกล่าวว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผมไม่มีความคุ้นเคยกับพระพุทฺธเจ้าทั้งหลาย”

สิริวทฺโธ สุทฺธกัตตฺวาใน อาห ๑ อาชยาดบทกัตตฺวาจก “ภาเนเต อาลปะนะ ปริจโย
 สุทฺธกัตตฺวาใน นตฺถิ ๑ กิริยาบทกัตตฺวาจก มยฺหํ สามีสัมพันธะใน ปริจโย พุทฺเธสิ
 สหัตถตติยาเข้ากับ สทฺธิ ๑ กิริยาสมวายะใน ปริจโย” อิติคัพฺท อากาละใน อาห ๕

๒๕๗. “พุทฺเธสิ สทฺธิ กถนํ มยฺหํ ภาโร โหตุ, ตฺวํ มหนตฺ อภิสกฺกาโร สชฺเชหิติ ๕

(สรโท) “พุทฺเธสิ สทฺธิ กถนํ มยฺหํ ภาโร โหตุ, ตฺวํ มหนตฺ อภิสกฺกาโร สชฺเชหิติ (อาห) ๕

(สรโท) อ.ดาบสชื่อว่าสรทะ (อาห) กล่าวแล้ว อิติ ว่า “กถนํ อ.การกราบทูล สทฺธิ

กับ พุทฺธเชหิ ด้วยพระพุทฺธเจ้า ท. ภารโ เป็นภาระ มยุหิ ของเรา โหตุ จงเป็น, ตฺวั อ.ท่าน สชฺเชหิ จงจัดแจง อภิสกุการิ ซึ่งสักการะอันยิ่ง มหนฺตฺ อันใหญ่” อิติ ดังนี้ ฯ

สรทตบสกล่าว่าว่า “การกราบทูลกับพระพุทฺธเจ้าทั้งหลายจงเป็นภาระของเรา, ท่าน จงตระเตรียมสักการะให้ยิ่งใหญ่อเกิด” ดังนี้

สรโท สุกฺทกัตฺตานิ อาหฺยฺ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก “กถนํ สุกฺทกัตฺตานิ โหตุจฺยฺ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก พุทฺธเชหิ สหฺตถตติยาเข้ากับ สทฺธิจฺยฺ กิริยาสมวายะไน กถนํ มยุหิ สามิสัมพันธะไน ภารโจจฺ วิกิตกัตฺตานิ โหตุ, ตฺวั สุกฺทกัตฺตานิ สชฺเชหิจฺยฺ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก มหนฺตฺ วิเสสนะของ อภิสกุการิจฺยฺ อวุตตกัมมะไน สชฺเชหิ” อิติศัพท์ อากาเรไน อาหฺ ฯ

๒๕๘. สิริวฑฺฒ โตสฺส วจนํ สุตฺวา อตฺตโน นิเวสนทฺวาเร ราชมาเนน อฏฺฐกรีสฺมตฺตํ จานํ สมตลํ กาทเรตฺวา วาลิกํ โอภิริตฺวา ลาชปณฺจmani ปุปฺผานิ วิภุภิริตฺวา นิลุปฺปลจฺจนํ มณฺทปํ กาทาเปตฺวา พุทฺธชานํ ปณฺญาเปตฺวา เสสภิกขุณฺปิ อาสนานิ ปฏฺฐิยาเทตฺวา มหนฺตํ สกุกาเรสมฺมานํ สชฺเชตฺวา พุทฺธชานํ นิมนฺตณฺตถาย สรทตบสสฺส สณฺณํ อทาสิ ฯ

สิริวฑฺฒ โตสฺส (สรทตบสสฺส) วจนํ สุตฺวา (ปุคฺคฺล) อตฺตโน นิเวสนทฺวาเร ราชมาเนน อฏฺฐกรีสฺมตฺตํ จานํ สมตลํ กาทเรตฺวา วาลิกํ โอภิริตฺวา ลาชปณฺจmani ปุปฺผานิ วิภุภิริตฺวา (ปุคฺคฺล) นิลุปฺปลจฺจนํ มณฺทปํ กาทาเปตฺวา พุทฺธชานํ ปณฺญาเปตฺวา เสสภิกขุณฺปิ อาสนานิ ปฏฺฐิยาเทตฺวา มหนฺตํ สกุกาเรสมฺมานํ สชฺเชตฺวา พุทฺธชานํ นิมนฺตณฺตถาย สรทตบสสฺส สณฺณํ อทาสิ ฯ

สิริวฑฺฒ อ.สิริวฑฺฒ สุตฺวา ฟังแล้ว วจนํ ซึ่งคำ ตสฺส (สรทตบสสฺส) ของดาบสชื่อว่าสรททนั้น (ปุคฺคฺล) ยังบุคฺค กาทเรตฺวา ให้กระทำแล้ว จานํ ซึ่งที่ อฏฺฐกรีสฺมตฺตํ อันมีภริสแปดเป็นประมาณ ราชมาเนน โดยเครื่องวัดของพระราชา นิเวสนทฺวาเร ไกล่ประตฺตแห่งที่เป็นที่อยู่ อตฺตโน ของตน สมตลํ ให้เป็นที่มียืนอันเสมอ โอภิริตฺวา เกลี่ยลงแล้ว วาลิกํ ซึ่งทราย วิภุภิริตฺวา ไปรยแล้ว ปุปฺผานิ ซึ่งดอกไม้ ท. ลาช-

ปญจมานิ อันมีข้าวตอกเป็นที่ห้า (บุคคล) ยังบุคคล การาเปตวา ให้กระทำแล้ว
มณฑป ซึ่งประจำ นิลุปปลจจนัน อันมีดอกอุบลเขียวเป็นเครื่องมุง ปญญาเปตวา
ปูลาดแล้ว พุทธาสน์ ซึ่งอาสนะเพื่อพระพุทธรเจ้า ปฎิยาเทตวา ตระเตรียมแล้ว
อาสนานิ ซึ่งอาสนะ ท. เสสภิกขุณีปี แม่แก่ภิกษุผู้เหลือ ท. สชเชตวา จัดแจงแล้ว
สกุการสมมานัน ซึ่งสักการะและสัมนานะ มหนุต อันใหญ่ อทาสี ได้ให้แล้ว สญญ
ซึ่งสัญญาณ สรทตปสสุส แก่ตบสชื่อว่าสทธะ นิมนตุนตถาย เพื่อประโยชน์แก่
การนิมนต์ พุทธานัน ซึ่งพระพุทธรเจ้า ท. ๗

สิริวิฑฒ์ฟังคำของสรทตปสนัน แล้วใช้คนให้ปรับพื้นที่ประมาณ ๘ กรีสตามเครื่อง
วัดหลวง ไกล่ประตูที่อยู่อาศัยของตนให้มีพื้นเสมอกัน เกลี่ยทราย โปรยดอกไม้ทั้ง
หลายมีข้าวตอกเป็นที่ห้า ให้คนช่วยทำประรำมุงด้วยดอกอุบลเขียว ปูลาดอาสนะเพื่อ
พระพุทธรเจ้า ตระเตรียมอาสนะทั้งหลาย แม่เพื่อภิกษุที่เหลือทั้งหลาย จัดแจงสักการะ
และสัมนานะอันใหญ่ แล้วได้ให้สัญญาณแก่สรทตปส เพื่อประโยชน์แก่การนิมนต์
พระพุทธรเจ้าทั้งหลาย

สิริวิฑฒ โสทรกัตตทานิ อทาสีๆ อาชยาตบทกัตตวาจก ตสสุ วิเสสนะของ สรท-
ตปสสุสๆ สามีสัมพันธะใน วจันๆ อุตตกัมมะใน สุตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน
กาเรตวา บุคคล์ การิตกัมมะใน กาเรตวา อุตตโน สามีสัมพันธะใน นิเวสนทวาเรๆ
สมิปาธาระใน กาเรตวา ราชมาเนน ตติยาวิเสสนะใน กาเรตวา อฏฐกรีสมตต
วิเสสนะของ จันๆ อุตตกัมมะใน กาเรตวา สมตลั วิกิตกัมมะใน กาเรตวาๆ
ปุพพกาลกิริยาใน โอกิริตวา วาลิกั อุตตกัมมะใน โอกิริตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน
วิกิริตวา ลาชปญจมานิ วิเสสนะของ ปุพพานิๆ อุตตกัมมะใน วิกิริตวาๆ ปุพพ-
กาลกิริยาใน การาเปตวา บุคคล์ การิตกัมมะใน การาเปตวา นิลุปปลจจนัน วิเสสนะ
ของ มณฑปๆ อุตตกัมมะใน การาเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปญญาเปตวา
พุทธาสน์ อุตตกัมมะใน ปญญาเปตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน ปฎิยาเทตวา อปีศัพท
อเปกขัตถะเข้ากับ เสสภิกขุณีๆ สัมปทานใน ปฎิยาเทตวา อาสนานิ อุตตกัมมะใน
ปฎิยาเทตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน สชเชตวา มหนุต วิเสสนะของ สกุการสมมานันๆ
อุตตกัมมะใน สชเชตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อทาสี พุทธานัน จัฎฐีอุตตกัมมะใน
นิมนตุนตถายๆ สัมปทานใน อทาสี สรทตปสสุส สัมปทานใน อทาสี สญญ อุตต-

กัมมะใน อทาสี ฯ

๒๕๙. ตาบโส พุทฺธปฺมุขํ ภิคุขฺสงฺขมํ คเหตุวา ตสฺส นิเวสนํ อคมาสิ ฯ

ตาบโส พุทฺธปฺมุขํ ภิคุขฺสงฺขมํ คเหตุวา ตสฺส (สิริวฑฺฒสฺส) นิเวสนํ อคมาสิ ฯ

ตาบโส อ.ดาบส คเหตุวา พาเอาแล้ว ภิคุขฺสงฺขมํ ซึ่งหมู่แห่งภิกษุ พุทฺธปฺมุขํ มีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุข อคมาสิ ได้ไปแล้ว นิเวสนํ สู่ที่เป็นที่อยู่ ตสฺส (สิริวฑฺฒสฺส) ของสิริวฑฺฒนั้น ฯ

ดาบสพาเอาภิกษุสงฆ์มีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุข ได้ไปยังที่อยู่ของสิริวฑฺฒนั้น

ตาบโส สุทฺธกัตฺตาใน อคมาสิ ฯ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจาก พุทฺธปฺมุขํ วิเสสนะของ ภิคุขฺสงฺขมํ ๑ อวุตตกัมมะใน คเหตุวา ฯ สมานกาลกิริยาใน อคมาสิ ตสฺส วิเสสนะของ สิริวฑฺฒสฺส ฯ สามีสัมพันธะใน นิเวสนํ ๑ สัมปาปญฺเียกัมมะใน อคมาสิ ฯ

๒๖๐. สิริวฑฺฒปิ ปจฺจุคฺคมนํ กตฺวา ตถาคตสฺส หตฺถโต ปตฺตํ คเหตุวา มณฺฑปํ ปเวเสตฺวา ปณฺณตฺตาสเน นิสินฺนสฺส พุทฺธปฺมุขสฺส ภิคุขฺสงฺขมสฺส ทกฺขิโณทกํ ทตฺวา ปณีตโกชเนน ปรีวิสิตฺวา ภตฺตทิกฺจปรีโยसानะ พุทฺธปฺมุขํ ภิคุขฺสงฺขม มหารเหหิ วตฺถเหหิ อจฺฉาเทตฺวา “ภนฺเต นายํ อารมฺโฆ อปฺปมตฺตกฺกฺจฺจานตฺถาย, อิมินาว นียาเมเน สตฺตาทํ อนุกมฺปิ กโรถาติ อาห ฯ

สิริวฑฺฒปิ ปจฺจุคฺคมนํ กตฺวา ตถาคตสฺส หตฺถโต ปตฺตํ คเหตุวา (ตถาคต) มณฺฑปํ ปเวเสตฺวา ปณฺณตฺตาสเน นิสินฺนสฺส พุทฺธปฺมุขสฺส ภิคุขฺสงฺขมสฺส ทกฺขิโณทกํ ทตฺวา ปณีตโกชเนน ปรีวิสิตฺวา ภตฺตทิกฺจปรีโยसानะ พุทฺธปฺมุขํ ภิคุขฺสงฺขม มหารเหหิ วตฺถเหหิ อจฺฉาเทตฺวา “ภนฺเต น อัย อารมฺโฆ อปฺปมตฺตกฺกฺจฺจานตฺถาย (ส่วตฺตติ), (ตุมฺเห) อิมินาว นียาเมเน สตฺตาทํ อนุกมฺปิ กโรถาติ อาห ฯ

สิริวฑฺฒปิ แม้ อ.กุกุมพีชื่อว่าสิริวฑฺฒ กตฺวา กระทำแล้ว ปจฺจุคฺคมนํ ซึ่งการต้อนรับ คเหตุวา รับแล้ว ปตฺตํ ซึ่งบาตร หตฺถโต จากพระหัตถ์ ตถาคตสฺส ของพระตถาคต (ตถาคต) ยังพระตถาคต ปเวเสตฺวา ให้เสด็จเข้าไปแล้ว มณฺฑปํ สู่ปะรำ ทตฺวา ถวายแล้ว ทกฺขิโณทกํ ซึ่งน้ำเพื่อทักษิณา ภิคุขฺสงฺขมสฺส แก่หมู่แห่ง

ภิกษุ พุทฺธปฺปมุขสฺส มีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุข นิสินฺนุสฺส ผู้หนึ่งแล้ว ปญฺญตฺตาสเน
 บนอาสนะอันบุคคฺลปฺปลาตแล้ว ปรีวิสิตฺวา อังคาสแล้ว ปณฺีตโกชเนน ด้วยโกชนะ
 อันประณีต ภิกษุสงฺฆมฺิ ยังหมู่แห่งภิกษุ พุทฺธปฺปมุขํ มีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุข
 อจฺฉาเทตฺวา ให้นุงห่มแล้ว วตฺเถหิ ด้วยผ้า ท. มหารเหหิ อันควรแก่ค่ามาก
 ภตฺตกิจฺจปรีโยसानเ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งกิจด้วยภัตฺร อาห กราบทูลแล้ว
 อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อัย อารมฺโก อ.การปรารภนี้ (ส่วตฺตติ) ย่อม
 เป็นไปพร้อม อปฺปมตฺตกฏฺฏจฺานตฺถาย เพื่อประโยชน์แก่ตำแหน่งอันมีประมาณน้อย
 น หามิได้, (ตฺมฺเห) อ.พระองค์ กโรถ ของจงทรงกระทำ อนุกมฺปิ ซึ่งการอนุเคราะห์
 สตฺตทานํ ตลอดวันเจ็ด อิมินาว นียาเมน โดยทำนองนี้เทียว” อิติ ดังนี้ ฯ

แม้สิริวิฑฒ์ทำการต้อนรับ รับบาตรจากพระหัตถ์ของพระตถาคต ทูลนิมนต์ให้เสด็จ
 เข้าไปสู่ปะรำ ถวายน้ำเพื่อทักษิณาแก่ภิกษุสงฆมฺิมีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุขผู้หนึ่งบน
 อาสนะที่เขาปฺปลาตไว้ อังคาสด้วยโกชนะอันประณีต ในเวลาเสร็จภัตฺตกิจ นิมนต์ภิกษุ
 สงฆมฺิมีพระพุทฺธเจ้าเป็นประมุขให้นุงห่มด้วยผ้าที่ควรแก่ค่ามาก แล้วกราบทูลว่า “ข้า
 แต่พระองค์ผู้เจริญ การปรารภนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ตำแหน่งมีประมาณน้อย
 หามิได้, ขอพระองค์จงทรงทำการอนุเคราะห์ตลอด ๗ วัน โดยทำนองนี้นั้นแหละ”

อปีศัพทํ อเปกขัตถะเข้ากับ สิริวิฑฒ์ สฺุทธกัตตานิ อาหฺย อาชยาตบทกัตตฺวาจก
 ปจฺจुकคฺคมนํ อวุตตกัมมะไน กตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาไน คเหตุวา ตถาคตสฺส สามี-
 สัมพันธะไน หตฺถโตจฺ อปาทานไน คเหตุวา ปตฺตํ อวุตตกัมมะไน คเหตุวาจฺ ปุพฺพ-
 กาลกิริยาไน ปเวเสตฺวา ตถาคตํ การิตกัมมะไน ปเวเสตฺวา มณฺุทปํ สัมปาปฺณียกัมมะ
 ไน ปเวเสตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาไน ทตฺวา ปญฺญตฺตาสเน อฺุปลิเลสิกาธาระไน นิสินฺนุสฺสจฺ
 กิตฺติ พุทฺธปฺปมุขสฺส กิตฺติ วิเสสนะของ ภิกษุสงฆมฺิสฺสจฺ สัมปทานไน ทตฺวา ทกฺขิโณทกํ
 อวุตตกัมมะไน ทตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาไน ปรีวิสิตฺวา ปณฺีตโกชเนน ภาระไน
 ปรีวิสิตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาไน อจฺฉาเทตฺวา ภตฺตกิจฺจปรีโยसानเ กาลสัตฺตมฺิไน
 อจฺฉาเทตฺวา พุทฺธปฺปมุขํ วิเสสนะของ ภิกษุสงฆมฺิจฺ การิตกัมมะไน อจฺฉาเทตฺวา
 มหารเหหิ วิเสสนะของ วตฺเถหิจฺ ภาระไน อจฺฉาเทตฺวาจฺ ปุพฺพกาลกิริยาไน อาห
 “ภนฺเต อาลปนะ อัย วิเสสนะของ อารมฺโกจฺ สฺุทธกัตตานิ ส่วตฺตติจฺ อาชยาตบท
 กัตตฺวาจก นศัพทํ ปฏฺิเสชนัตถะ อปฺปมตฺตกฏฺฏจฺานตฺถาย สัมปทานไน ส่วตฺตติ,

ตุมเห สุทนต์ตาดานะ กโรธฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวคัพทํ อวชารณะเข้ากับ
อิมินาฯ วิเสสนะของ นียาเมนฯ ตติยาวิเสสนะใน กโรธ สตุตทาหํ อัจฉนตสังโยคะใน
กโรธ อนุกรมป์ อวุตตกัมมะใน กโรธ” อิติคัพทํ อาการะใน อาห ฯ

๒๖๑. สตุตทา อธิวาเสสิ ฯ

สตุตทา (นิมนฺตณ) อธิวาเสสิ ฯ

สตุตทา อ.พระศาสดา (**นิมนฺตณ**) ยังค่านิมนต์ **อธิวาเสสิ** ทรงให้อยู่ทับแล้ว ฯ

พระศาสดาทรงรับค่านิมนต์แล้ว

สตุตทา เหตุกัตตาดานะ อธิวาเสสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก นิมนฺตณ การิตกัมมะใน
อธิวาเสสิ ฯ

๒๖๒. โส เตเนว นียาเมน สตุตทาหํ มหาทานํ ปวตฺเตตฺวา ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา อญฺชลิ
ปคฺคยฺห จิโต อาห “ภนฺเต มม สหาโย สรทตฺวาปโส ‘ยสฺส สตุฏฺ อคฺคสาวโก
ภเวยฺยนฺติ ปตฺถเกสิ, อหํ ตสฺสเว ทุตฺติยสาวโก ภเวยฺยนฺติ ฯ

โส (สิริวฑฺฒ) เตน เอว นียาเมน สตุตทาหํ มหาทานํ ปวตฺเตตฺวา ภควนฺตํ วนฺทิตฺวา
อญฺชลิ ปคฺคยฺห จิโต อาห “ภนฺเต มม สหาโย สรทตฺวาปโส ‘(อหํ) ยสฺส สตุฏฺ อคฺคสาวโก
ภเวยฺยนฺติ ปตฺถเกสิ, อหํ ตสฺส เอว (สตุฏฺ) ทุตฺติยสาวโก ภเวยฺยนฺติ ฯ

โส (สิริวฑฺฒ) อ.กุฎุมพีชื่อว่าสิริวฑฺฒนั้น มหาทานํ ยังทานใหญ่ ปวตฺเตตฺวา ให้
เป็นไปทั่วแล้ว สตุตทาหํ ตลอดวันเจ็ด เตน เอว นียาเมน โดยทำนองนั้นนั้นเที่ยว
วนฺทิตฺวา ถวายบังคมแล้ว ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค ปคฺคยฺห จิโต ยืนประคอง
แล้ว อญฺชลิ ซึ่งอัญชลี อาห กราบทูลแล้ว อิติ ว่า “ภนฺเต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
สรทตฺวาปโส อ.ดาบสชื่อว่าสรทะ สหาโย ผู้เป็นสหาย มม ของข้าพระองค์ ปตฺถเกสิ
ปรารภมาแล้ว อิติ ว่า ‘(อหํ) อ.เรา อคฺคสาวโก เป็นอัครสาวก ยสฺส สตุฏฺ ของพระ
ศาสดาพระองค์ใด ภเวยฺยํ ฟังเป็น’ อิติ ดังนี้, อหํ อ.ข้าพระองค์ ทุตฺติยสาวโก เป็น
สาวกที่สอง ตสฺส เอว (สตุฏฺ) ของพระศาสดาพระองค์นั้นนั้นเที่ยว ภเวยฺยํ ฟังเป็น”
อิติ ดังนี้ ฯ

สิริวัฑฒ์กุกุมพีนั้น ให้มหาทานเป็นไปตลอด ๗ วัน โดยทำนองนั้นนั้นแหละ ถวาย
บังคมพระผู้มีพระภาค ยืนประคองอัญชลี กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สรท-
ตาสผู้เป็นเพื่อนของข้าพระองค์ปรารถนาว่า ‘เราพึงเป็นอัครสาวกของพระศาสดา
พระองค์ใด’ ดังนี้, ข้าพระองค์พึงเป็นสาวกรูปที่สองของพระศาสดาพระองค์นั้นนั้น
แหละ” ดังนี้

โส วิเสสนะของ สิริวัฑฒ์ สุทธกัตตาใน อาหฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก เอวคัพท
อวธารณะเข้ากับ เตนฯ วิเสสนะของ นิยาเมนฯ ตติยาวิเสสนะใน ปวตุเตตฺวา สตุตทา
อัจฉนตสังโยคะใน ปวตุเตตฺวา มหาทาน การิตกัมมะใน ปวตุเตตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยา
ใน วนฺทิตฺวา ภควนฺตํ อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปคฺคยฺห
อญฺชลี อวุตตกัมมะใน ปคฺคยฺหฯ สมานกาลกิริยาใน จิโตฯ วิเสสนะของ สิริวัฑฒ์
“ภนฺเต อาลปนะ สหาโย วิเสสนะของ สรทตาสโสฯ สุทธกัตตาใน ปตฺเถสิฯ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน สหาโย ‘อหํ สุทธกัตตาใน ภเวยฺยฯ อาชยาต-
บทกัตตฺวาจก ยสฺส วิเสสนะของ สตุตฺตฯ สามีสัมพันธะใน อคฺคสวโกฯ วิกตีกัตตา
ใน ภเวยฺย” อิติคัพท อาการะใน ปตฺเถสิ, อหํ สุทธกัตตาใน ภเวยฺยฯ อาชยาตบ
ทกัตตฺวาจก เอวคัพท อวธารณะเข้ากับ ตสฺสฯ วิเสสนะของ สตุตฺตฯ สามีสัมพันธะใน
หุติยสวโกฯ วิกตีกัตตาใน ภเวยฺย” อิติคัพท อาการะใน อาห ๫

๒๖๓. สตุตฺตา อนาคตํ โอลฺลเกตฺวา ตสฺส ปตฺถนาย สมฺมิชฺฌนภาวํ ทิสฺวา พฺยาภาสิ
“ตฺวํปิ อิตฺโต กปฺปสฺตสฺสทสฺสสํ อสงฺเขยฺยํ อติกฺกมิตฺวา โคตฺมพฺุทฺทสฺส หุติยสวโก
ภวิสฺสสีติ ๫

สตุตฺตา อนาคตํ โอลฺลเกตฺวา ตสฺส (สิริวัฑฒ์) ปตฺถนาย สมฺมิชฺฌนภาวํ ทิสฺวา พฺยาภาสิ
“ตฺวํปิ อิตฺโต (กปฺป) กปฺปสฺตสฺสทสฺสสํ อสงฺเขยฺยํ อติกฺกมิตฺวา โคตฺมพฺุทฺทสฺส หุติยสวโก
ภวิสฺสสีติ ๫

สตุตฺตา อ.พระศาสดา โอลฺลเกตฺวา ทรงตรวจดูแล้ว อนาคตํ ซึ่งกาลอันไม่มาแล้ว
ทิสฺวา ทรงเห็นแล้ว สมฺมิชฺฌนภาวํ ซึ่งความเป็นอันสำเร็จ ปตฺถนาย แห่งความ
ปรารถนา ตสฺส (สิริวัฑฒ์) ของกุกุมพีชื่อว่าสิริวัฑฒ์นั้น พฺยาภาสิ ทรงพยากรณ์
แล้ว อิติ ว่า “ตฺวํปิ แม่ อ.เธอ อติกฺกมิตฺวา ก้าวล่วงแล้ว อสงฺเขยฺยํ ซึ่งอสงฺไชย

กบปสตสหัสสาริกิ์ อันยิ่งด้วยแสนแห่งกับ **อิโต (กบปโต)** จากกับนี้ **ทุดิย-สาวโก** เป็นสาวกที่สอง **โคตมพุทธสสุ** ของพระพุทธเจ้าพระนามว่าโคตม **ภวิสสุสิจักเป็น**” **อิติ** ดังนี้ ฯ

พระศาสดาทรงตรวจดูอนาคตกาล ทรงเห็นว่าความปรารถนาของสิริวัฑฒ์กุกุมพีจะสำเร็จ จึงทรงพยากรณ์ว่า “แม่เธอ เมื่อผ่านอสงไขยกับอีกแสนกับ แต่กับนี้ จักเป็นสาวกรูปที่ ๒ ของพระพุทธเจ้าพระนามว่าโคตม” ดังนี้

สตถา สุทธกัตตานิ พุยาภาสิ ๆ อาชยาตบทกัตตวาจก อนาคต อุตตกัมมะใน โอลิเกตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ทิสฺวา ตสฺส วิเสสณะของ สิริวัฑฒ์กุกุมพี ๆ สามีสัมพันธะใน ปตฺตนาหยา ๆ สามีสัมพันธะใน สมิชฺฌนภาว ๆ อุตตกัมมะใน ทิสฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน พุยาภาสิ “อปีศัพท อเปกขัตถะเข้ากับ ตว ๆ สุทธกัตตานิ ภวิสสุสิ ๆ อาชยาตบทกัตตวาจก อิโต วิเสสณะของ กบปโต ๆ อปาทานใน กบปสตสหัสสาริกิ์ ๆ วิเสสณะของ อสงเขยย ๆ อุตตกัมมะใน อติทุกมิตวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน ภวิสสุสิ โคตมพุทธสสุ สามีสัมพันธะใน ทุดิยสาวโก ๆ วิกตีกัตตานิ ภวิสสุสิ” **อิติศัพท** อาการะใน พุยาภาสิ ฯ

๒๖๔. พุฑุธานิ พุยากรณิ สุตฺวา สิริวัฑฒ์ กุกุมพี โหสิ ฯ

สิริวัฑฒ์ อ.กุกุมพีชื่อว่าสิริวัฑฒ์ **สุตฺวา** ฟังแล้ว **พุยากรณิ** ซึ่งคำพยากรณ์ **พุฑุธานิ** ของพระพุทธเจ้า **ท. กุกุมพี** เป็นผู้ทั้งรำเริงแล้วทั้งรำเริงทั่วแล้ว **โหสิ** ได้เป็นแล้ว ฯ

สิริวัฑฒ์กุกุมพีฟังคำพยากรณ์ของพระพุทธเจ้า ได้เป็นผู้ทั้งรำเริงแล้วทั้งรำเริงแล้ว

สิริวัฑฒ์ สุทธกัตตานิ **โหสิ** ๆ อาชยาตบทกัตตวาจก พุฑุธานิ สามีสัมพันธะใน พุยากรณิ ๆ อุตตกัมมะใน สุตฺวา ๆ ปุพพกาลกิริยาใน กุกุมพี ๆ วิกตีกัตตานิ **โหสิ** ฯ

๒๖๕. สตฺถาปี ฆตฺตานุโมทนํ กตฺวา สปริวาริ วิหารเมว คโต ฯ

สตฺถาปี แม่ อ.พระศาสดา **กตฺวา** ทรงกระทำ **ฆตฺตานุโมทนํ** ซึ่งการอนุโมทนาซึ่ง

ภักตร สปริวาริ ผู้เป็นไปกับด้วยบริวาร คโต เสด็จไปแล้ว วิหาริ เอว สูวิหารันนั
เทียว ฯ

แม้พระศาสดาทรงทำการอนุโมทนาภักตร พร้อมกับบริวาร เสด็จไปยังวิหารันนัแหละ

อปีศัพทึ อเปกขัตตะเข้ากับ สตุถาญ สุทธกัตตานิ คโตญ กิตบทกัตตฺวาจก ภตฺตา-
นุโมทนํ อวุตตกัมมะใน กตฺวาญ ปุพพกาลกิริยาใน คโต สปริวาริ วิเสสณะของ สตุถา
เอวศัพทึ อวธารณะเข้ากับ วิหาริญ สัมปาปฺญเณยกัมมะใน คโต ฯ

๒๖๖. อัย ภิกฺขเว มม ปุตุเตหิ ตทา ปตฺติตปตฺถนา, เต ยถาปตฺติตเมว ลภีสุ, นหิ มุขิ
โอลเเกตฺวา เทมีติ ฯ

อัย (ปตฺถนา) ภิกฺขเว มม ปุตุเตหิ ตทา ปตฺติตปตฺถนา (โหติ), เต (มม ปุตุตา) ยถาปตฺติต-
เมว ลภีสุ, น อหิ มุขิ โอลเเกตฺวา เทมีติ (อาห) ฯ (อาห แปลปิดข้อ ๑๙๑)

ภิกฺขเว ดูก่อนภิกษุ ท. อัย (ปตฺถนา) อ.ความปรารณานี้ มม ปุตุเตหิ ตทา
ปตฺติตปตฺถนา เป็นความปรารณา อันบุตร ท. ของเรา ปรารณาแล้ว ในกาลนั้น
(โหติ) ย่อมเป็น, เต (มม ปุตุตา) อ.บุตร ท. ของเรา เหล่านั้น ลภีสุ ได้แล้ว
ยถาปตฺติติ เอว ตามความปรารณานั้นเทียว, อหิ อ.เรา โอลเเกตฺวา แลดูแล้ว
มุขิ ซึ่งหน้า เทมิ ย่อมให้ น หามิได้” อิติ ดังนี้ ฯ

ภิกษุทั้งหลาย นี้ เป็นความปรารณาที่พวกบุตรของเราปรารณาไว้แล้วในกาลนั้น,
พวกบุตรของเราเหล่านั้น ได้ตามความปรารณานั้นแหละ, เราแลดูหน้า แล้วย่อมให้
หามิได้”

ภิกฺขเว อาลปนะ อัย วิเสสณะของ ปตฺถนาญ สุทธกัตตานิ โหติญ อาชยาตบท
กัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน ปุตุเตหิญ อนนภิตกัตตานิ ปตฺติต- ตทา กาลสัตตมี
ใน ปตฺติต- ปตฺติตปตฺถนา วิกตีกัตตานิ โหติ, เต วิเสสณะของ ปุตุตาญ สุทธกัตตานิ
ลภีสุญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก มม สามีสัมพันธะใน ปุตุตา เอวศัพทึ อวธารณะเข้ากับ
ยถาปตฺติตญ กิริยาวิเสสณะใน ลภีสุ, อหิ สุทธกัตตานิ เทมิญ อาชยาตบทกัตตฺวาจก
นศัพทึ ปฏฺวิเสสณัตตะ มุขิ อวุตตกัมมะใน โอลเเกตฺวาญ ปุพพกาลกิริยาใน เทมิ” อิติ-
ศัพทึ อากาละใน อาห ฯ

๒๖๗. เอรี่ วุฒเต, เทว อคคสาวกา ภควนุตั วนทิตวา “ภนเต มยั อคาริยภูตา สมานา คีรคคสมชชั ทสสนาย คตาติ ยาว อสสชิตุเถรสส สนติกา โสตาปตติผลปฏิวธา สพพั ปจจุปปนนวนตถุ กเถตวา “เต มยั ภนเต สณชยสส อัจริยสส สนติกั คนตวา ตั ตุมหากั ปาทมูลั อาเนตูกามา, ตสส ลทฐิยา นิสสารภาวั กเถตวา อิธาคมนเ อานิสส์ กถยิมหา, โส อิทานิ มยหั อนูเตवासิวาโส นาม จาภิยา อุทก- จลนภาวูปตติสทิสไ, น สกขิสสามิ อนูเตवासิวาสั วสิตุนุติ วตวา, ‘อัจริย อิทานิ มหาชโน คนธมาลาทิตโต คนตวา สตุถารเวยว ปุเชสสติ, ตุมเห กถั ภวิสสเถติ วุฒเต, ‘กั ปน อิมสมั โลเก ปณทิตา พหุ อุทาหุ ทนฐาติ, ‘ทนฐาติ กถิเต, ‘เตนทิ ปณทิตา ปณทิตา สมณสส โคตมสส สนติกั คมิสสนุติ, ทนฐา ทนฐา มม สนติกั อากมิสสนุติ, คจจถ ตุมเหติ วตวา อากนตุ น อิจฉิ ภนเตติ ๕

เอวี่ (วเจเน สตุถารา) วุฒเต, เทว อคคสาวกา ภควนุตั วนทิตวา “ภนเต มยั อคาริยภูตา สมานา คีรคคสมชชั ทสสนาย คตา (อมห)” อิติ ยาว อสสชิตุเถรสส สนติกา โสตาปตติผล- ปฏิวธา สพพั ปจจุปปนนวนตถุ กเถตวา “เต มยั ภนเต สณชยสส อัจริยสส สนติกั คนตวา ตั (สณชย) ตุมหากั ปาทมูลั อาเนตูกามา (หุตวา), ตสส (สณชยสส) ลทฐิยา นิสสารภาวั กเถตวา อิธ (จาเน) อากมนเ อานิสส์ กถยิมหา, โส (สณชโย) ‘อิทานิ มยหั อนูเตवासิวาโส นาม จาภิยา อุทกจลนภาวูปตติสทิสไ (โหติ), (อห) น สกขิสสามิ อนูเตवासิวาสั วสิตุนุติ วตวา, ‘อัจริย อิทานิ มหาชโน คนธมาลาทิตโต คนตวา สตุถารเวยว ปุเชสสติ, ตุมเห กถั ภวิสสเถติ (วเจเน อมเหติ) วุฒเต, ‘กั ปน อิมสมั โลเก ปณทิตา พหุ (โหนติ) อุทาหุ ทนฐา (พหุ โหนติ) อิติ (วตวา), ‘ทนฐา (พหุ โหนติ) อิติ (วเจเน อมเหติ) กถิเต, ‘เตนทิ ปณทิตา ปณทิตา สมณสส โคตมสส สนติกั คมิสสนุติ, ทนฐา ทนฐา มม สนติกั อากมิสสนุติ, คจจถ ตุมเหติ วตวา อากนตุ น อิจฉิ ภนเตติ (อาหัส) ๕

(วเจเน) ครั้นเมื่อพระดำรัส เอรี่ อย่างนี้ (สตุถารา) อันพระศาสดา วุฒเต ตรัสแล้ว, อคคสาวกา อ.อัครสาวก ท. เทว สอง วนทิตวา ถวายบังคมแล้ว ภควนุตั ซึ่งพระ ผู้มีพระภาค กเถตวา กราบทูลแล้ว ปจจุปปนนวนตถุ ซึ่งเรื่องอันเกิดขึ้นเฉพาะแล้ว สพพั ทั้งปวง ยาว เพียงใด โสตาปตติผลปฏิวธา แต่การแทงตลอดซึ่งโสดาปัตติ ผล สนติกา จากสำนัก อสสชิตุเถรสส ของพระอัสสชิผู้เถระ อิติ ว่า “ภนเต ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ มยั อ.ข้าพระองค์ ท. อคาริยภูตา เป็นผู้มีเรือนเป็นแล้ว สมานา

เป็นอยู่ **คตา** เป็นผู้ไปแล้ว **ทสฺสนาย** เพื่ออันชม **คิรคคสมชฺช** ซึ่งมหรสพอันบุคคล
 ฟังฉลองบนยอดแห่งภูเขา (**อมฺห**) ย่อมเป็น” **อิตติ** ดังนี้เป็นต้น (**อาหํสุ**) กราบทูลแล้ว
อิตติ ว่า “**ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **เต มย** อ.ข้าพระองค์ **ท. เหล่านั้น** **คฺหตุวา**
 ไปแล้ว **สฺนฺติ**กั **สุ**สำนัก **อาจริยสฺส** ของอาจารย์ **สญฺชยสฺส** ชื่อว่าสัตถุชย **อาเนตฺ-**
กามา เป็นผู้ใคร่เพื่ออันนำมา **ตํ (สญฺชย)** ซึ่งอาจารย์ชื่อว่าสัตถุชยนั้น **ปาทมูล** **สุ**ที่
 ไกลแห่งพระบาท **ตุมฺหาก** ของพระองค์ (**คฺหตุวา**) เป็นแล้ว **กเถตฺวา** บอกแล้ว **ตสฺส**
(สญฺชยสฺส) **ลพฺธิยา** **นิสฺสารภาว** ซึ่งความที่แห่งลัทธิ ของอาจารย์ชื่อว่าสัตถุชยนั้น
 เป็นลัทธิมีสาระออกแล้ว **กถยิมฺหา** บอกแล้ว **อาหิํสํ** ซึ่งอาหิํสํ **อาคมเน** ในการ
 มา **อิธ (จาเน)** ในที่นี้, **ภนฺเต** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ **โส (สญฺชโย)** อ.อาจารย์ชื่อว่า
 สัตถุชยนั้น **วตฺวา** กล่าวแล้ว **อิตติ** ว่า ‘**อนฺเตวาสิวาโส** **นาม** ชื่อ อ.การอยู่โดยความ
 เป็นอันเตवासิก **มยฺห** ของเรา **อิทานิ** ในกาลนี้ **อุทกจลนภาวูปฺตติสทิสโส** เป็นเช่น
 กับด้วยการเกิดขึ้นแห่งความเป็นอันห้วนไหวแห่งน้ำ **จาฎฺฐิยา** ในตุม (โหติ) ย่อม
 เป็น, (**อห**) อ.เรา **น สกฺขิสฺสามิ** จักไม่อาจ **วสิตุ** เพื่ออันอยู่ **อนฺเตวาสิวาส** อยู่โดย
 ความเป็นอันเตवासิก’ **อิตติ** ดังนี้, (**วเจเน**) ครั้นเมื่อคำ **อิตติ** ว่า ‘**อาจริย** ข้าแต่อาจารย์
อิทานิ ในกาลนี้ **มฺหาชโน** อ.มหาชน **คฺนฺธมาลาทิหตุโถ** ผู้มีวัตรผู้มีของหอมและ
 ระเบียบเป็นต้นในมือ **คฺหตุวา** ไปแล้ว **ปฺุเชสฺสติ** **จกฺบฺุชา** **สตถาร** **เอว** ซึ่งพระ
 ศาสदानันท์เทียว, (**ตุมฺเห**) อ.ท่าน **ภวิสฺส** จักเป็น **กถ** อย่างไร’ **อิตติ** ดังนี้ (**อมฺเหติ**)
 อันข้าพระองค์ **ท. วุตฺเต** กล่าวแล้ว, (**วตฺวา**) กล่าวแล้ว **อิตติ** ว่า ‘**ปน** **ก** (**ชนา**)
 อ.ชน **ท. ปณฺทิตา** **ผู้ฉลาด** **พฺหุ** เป็นผู้มาก **อิมสฺมิ** **โลเก** ในโลกนี้ (**โหนฺติ**) ย่อมเป็น
 ก็ หรือ **อุทาทู** หรือว่า (**ชนา**) อ.ชน **ท. ทนฺธา** **ผู้เขลา** (**พฺหุ**) เป็นผู้มาก (**โหนฺติ**)
 ย่อมเป็น’ **อิตติ** ดังนี้, (**วเจเน**) ครั้นเมื่อคำ **อิตติ** ว่า ‘(**ชนา**) อ.ชน **ท. ทนฺธา** **ผู้**
เขลา (**พฺหุ**) เป็นผู้มาก (**โหนฺติ**) ย่อมเป็น’ **อิตติ** ดังนี้ (**อมฺเหติ**) อันข้าพระองค์ **ท.**
กถิเต บอกแล้ว, **วตฺวา** กล่าวแล้ว **อิตติ** ว่า ‘**เตนฺทิ** ถ้าอย่างนั้น (**ชนา**) อ.ชน **ท.**
ปณฺทิตา **ปณฺทิตา** **ผู้ฉลาด** **จก**ไป **สฺนฺติ**กั **สุ**สำนัก **สมณสฺส** ของพระ
 สมณะ **โคตมสฺส** **ผู้โคตม**, (**ชนา**) อ.ชน **ท. ทนฺธา** **ทนฺธา** **ผู้เขลา** **อาคมิสฺสนฺติ**
จกมา **สฺนฺติ**กั **สุ**สำนัก **มม** ของเรา, **ตุมฺเห** อ.เธอ **ท. คจฺจถ** **จงไป**’ **อิตติ** ดังนี้
น อิจฺฉิ ไม่ปรารถนาแล้ว **อาคฺนฺตุ** เพื่ออันมา” **อิตติ** ดังนี้ ฯ

เมื่อพระศาสดาตรัสพระดำรัสอย่างนี้, **อัครสาวก** ทั้งสองถวายบังคมพระผู้มีพระภาค

กราบทูลเรื่องในปัจจุบันทั้งหมดจนถึงการบรรลุโสดาปัตติผลจากสำนักของพระอัสสชิเถระว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์เป็นผู้มีเรื้อน ใต้ไปเพื่อจะชมมหรสพบนยอดภูเขา” ดังนี้เป็นต้น กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์เหล่านั้นพากันไปยังสำนักอาจารย์สังข์ชัย มีความประสงค์จะนำอาจารย์สังข์ชัยมาสู่บาทมุลของพระองค์ บอกว่าลัทธิของอาจารย์สังข์ชัยเป็นลัทธิที่ไม่มีสาระ บอกอานิสงส์ในการมาในที่นี้, ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาจารย์สังข์ชัยนั้นกล่าวว่า ‘ธรรมดาว่าการอยู่โดยความเป็นอันตเวาสิกของเราในบัดนี้ เป็นเช่นกับการเกิดความเป็นคืออันกระเพื่อมแห่งน้ำในตุ่ม, เราไม่สามารถเพื่อจะอยู่โดยความเป็นอันตเวาสิกได้’ ดังนี้, เมื่อพวกข้าพระองค์กล่าวว่า ‘ข้าแต่อาจารย์ ในกาลนี้ มหาชนถือของหอมและระเบียบเป็นต้นในมือ จักไปบูชาพระศาสดาเท่านั้น, ท่านจักเป็นอย่างไร’ ดังนี้, ก็กล่าวว่า ‘ก็คนฉลาดทั้งหลาย เป็นผู้มากในโลกนี้หรือว่าคนโง่ทั้งหลายเล่า’ ดังนี้, เมื่อพวกข้าพระองค์กล่าวว่า ‘พวกคนโง่เขลา เป็นผู้มาก’ ดังนี้, ก็กล่าวว่า ‘ถ้าเช่นนั้น พวกคนฉลาดๆ จักไปสู่นักพระสมณโคดม, พวกคนโง่ๆ จักมาสู่นักของเรา, พวกเธอจงไปเถิด’ ดังนี้ แล้วก็ไม่ปรารถนาเพื่อจะมา” ดังนี้

เอว วิเสสณะของ วจเนญ ลักษณะใน วุตเตจฺจ ลักษณะกิริยา สตุถารา อนภิตกัตตาใน วุตเต, เทว วิเสสณะของ อคฺคสาวกาจฺจ สุตทกัตตาใน อาหํสุจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก ภควนฺตํ อวุตตกัมมะใน วนฺทิตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถตฺวา “ภนฺเต อาลปนฺเน มยํ สุตทกัตตาใน อมฺหจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก อคาริยภูตา วิกิตกัตตาใน สมานาจฺจ อัปฺภันตฺรกิริยาของ มยํ คิรคฺคสมชฺชํ อวุตตกัมมะใน ทสฺสนายจฺจ สัมปทานใน คตาจฺจ วิกิตกัตตาใน อมฺห” อิติศัพฺพํ อาทยฺตเถใน สพฺพํ ปจฺจุปปนฺนวัตถุํ ยาวศัพฺพํ กิริยาวิเสสณะใน กเถตฺวา อสฺสชิตฺเถรสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺติกาจฺจ อปาทานใน โสตาปตฺติผลปฏิเวธาจฺจ อปาทานใน ยาว สพฺพํ วิเสสณะของ ปจฺจุปปนฺนวัตถุํจฺจ อวุตตกัมมะใน กเถตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน อาหํสุ “ภนฺเต อาลปนฺเน เต วิเสสณะของ มยํจฺจ สุตทกัตตาใน กถยิมฺหาจฺจ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สณฺชยสฺส สัณฺญาวิเสสณะของ อาจริยสฺสจฺจ สามีสัมพันธะใน สนฺติกาจฺจ สัมปาปฺถึนียกัมมะใน คนฺตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน หุตฺวา ตํ วิเสสณะของ สณฺชยจฺจ อวุตตกัมมะใน อาเนตฺุกามา ตุมฺหากํ สามีสัมพันธะใน ปาถมฺลจฺจ สัมปาปฺถึนียกัมมะใน อาเนตฺุกามาจฺจ วิกิตกัตตาใน หุตฺวาจฺจ ปุพฺพกาลกิริยาใน กเถตฺวา ตสฺส วิเสสณะของ สณฺชยสฺสจฺจ สามีสัมพันธะใน ลหฺริยาจฺจ

ภาวาทิสัมพันธะใน นิสสารภาวัญ อวุตตกัมมะใน กถेतวาญ ปุพพกาลกิริยาใน กถยิมหา อิธ วิเสสนะของ จาเนญ วิสยาธาระใน อาคมนะญ วิสยาธาระใน อานิสส์ญ อวุตตกัมมะใน กถยิมหา, ฆนเต อาลปนะ โส วิเสสนะของ สญชโยญ สุทธกัตตา ใน อิจฉิญ อาชยาตบทกัตตวาจก ‘นามคัพพ สัญญาโชตกะเข้ากับ อนุเตवासิวาโสญ สุทธกัตตาใน โหติญ อาชยาตบทกัตตวาจก อิทานิ กาลสัสตตีใน อนุเตवासิวาโส มยฺหํ สามีสัมพันธะใน อนุเตवासิวาโส จาฐิยา วิสยาธาระใน อุทกจลนภาวูปุตตติสสิโยญ วิกติกัตตาใน โหติ, อหํ สุทธกัตตาใน สกขิสฺสามิญ อาชยาตบทกัตตวาจก นคัพพ ปฏฺวิเสระใน สกขิสฺสามิ อนุเตवासิวาสํ กิริยาวิเสสนะใน วสิตุญ ตุมตถสम्मปทานใน สกขิสฺสามิ’ อิตติคัพพ อาการะใน วตวาญ ปุพพกาลกิริยาใน วตวา, ‘อาจริย อาลปนะ อิทานิ กาลสัสตตีใน ปุเชสฺสตี มหาชโนสุทธกัตตาใน ปุเชสฺสตีญ อาชยาตบทกัตตวาจก คนฺธมาลาทิตฺโต วิเสสนะของ มหาชโน คนฺธวา ปุพพกาลกิริยาใน ปุเชสฺสตี เอวคัพพ อวธารณะเข้ากับ สตุถารัญ อวุตตกัมมะใน ปุเชสฺสตี, ตุมเห สุทธกัตตาใน ภวิสฺสเถญ อาชยาตบทกัตตวาจก กถํ ปุจฉนัตถะ’ อิตติคัพพ สฺรุปะใน วจเนญ ลักษณะ ใน วุตเตญ ลักษณะกิริยา อมฺเหหิ อนภิตกัตตาใน วุตเต, ‘ปนคัพพ วากยารัมภโชตกะ ปณฺทิตา วิเสสนะของ ชนาญ สุทธกัตตาใน โหนฺติญ อาชยาตบทกัตตวาจก กิถคัพพ ปุจฉนัตถะ อิมสฺสมิ วิเสสนะของ โลเกญ วิสยาธาระใน พหุญ วิกติกัตตาใน โหนฺติ อุทาทุ ปุจฉนัตถะ ทนฺธา วิเสสนะของ ชนาญ สุทธกัตตาใน โหนฺติญ อาชยาตบทกัตตวาจก พหุ วิกติกัตตาใน โหนฺติ’ อิตติคัพพ อาการะใน วตวาญ ปุพพกาลกิริยา ใน วตวา, ‘ทนฺธา วิเสสนะของ ชนาญ สุทธกัตตาใน โหนฺติญ อาชยาตบทกัตตวาจก พหุ วิกติกัตตาใน โหนฺติ’ อิตติคัพพ สฺรุปะใน วจเนญ ลักษณะใน กถิตเตญ ลักษณะกิริยา อมฺเหหิ อนภิตกัตตาใน กถิตเต, ‘เตนหิ อูโยชนัตถะ ปณฺทิตา สองบท วิเสสนะของ ชนาญ สุทธกัตตาใน คมิสฺสนฺติญ อาชยาตบทกัตตวาจก สมณฺสฺส สามีสัมพันธะใน สนฺติกํ โคตมฺสฺส วิเสสนะของ สมณฺสฺส สนฺติกํ สัมปาปฺุณียกัมมะใน คมิสฺสนฺติ, ทนฺธา สองบท วิเสสนะของ ชนาญ สุทธกัตตาใน อาคมิสฺสนฺติญ อาชยาตบทกัตตวาจก มม สามีสัมพันธะใน สนฺติกัญ สัมปาปฺุณียกัมมะใน อาคมิสฺสนฺติ, ตุมเห สุทธกัตตาใน คจฉนเถญ อาชยาตบทกัตตวาจก’ อิตติคัพพ อาการะใน วตวาญ ปุพพกาลกิริยาใน อิจฉิ อากนฺตุ ตุมตถสम्मปทานใน อิจฉิ นคัพพ ปฏฺวิเสระใน อิจฉิ’ อิตติคัพพ อาการะใน อ่าหํสุ ฯ

๒๖๘. ต่ สุตวา สตุถา “ภิกขเว สมชโย อตฺตโน มิจฺฉาทิฏฺฐิตาย อสาร์ ‘สารโรติ สารญจ ‘อสารโรติ คณฺหิ, ตุมฺเห ปน อตฺตโน ปณฺทิตตตาย สาร์ สารโต อสารญจ อสารโต ฌตฺวา อสาร์ ปหาย สารเมว คณฺหิตฺถาติ วตฺวา อีมา คาถา อภาสิ

“อสาเร สารมติโน	สาเร จาสารทสฺสีโน
เต สาร์ นาธิคจฺจนฺติ	มิจฺฉาสงฺกปฺปโคจฺรา
สารญจ สารโต ฌตฺวา	อสารญจ อสารโต
เต สาร์ อธิคจฺจนฺติ	สมฺมาสงฺกปฺปโคจฺราติ ฯ

ต่ (วจนฺ) สุตวา สตุถา “ภิกขเว สมชโย อตฺตโน มิจฺฉาทิฏฺฐิตาย อสาร์ (ธมฺม) ‘สารโรติ สาร์ (ธมฺม) จ ‘อสารโรติ คณฺหิ, ตุมฺเห ปน อตฺตโน ปณฺทิตตตาย สาร์ (ธมฺม) สารโต อสาร์ (ธมฺม) จ อสารโต ฌตฺวา อสาร์ (ธมฺม) ปหาย สาร์ เอว (ธมฺม) คณฺหิตฺถาติ วตฺวา อีมา คาถา อภาสิ

“(เย ชนา) อสาเร (ธมฺเม) สารมติโน สาเร (ธมฺเม) จ อสารทสฺสีโน (โหนฺติ),
 เต (ชนา) สาร์ (ธมฺม) น อธิคจฺจนฺติ มิจฺฉาสงฺกปฺปโคจฺรา (หุตฺวา),
 สาร์ (ธมฺม) จ สารโต ฌตฺวา อสาร์ (ธมฺม) จ อสารโต
 เต (ชนา) สาร์ (ธมฺม) อธิคจฺจนฺติ สมฺมาสงฺกปฺปโคจฺรา (หุตฺวา)” อิติ ฯ

สตุถา อ.พระศาสดา สุตวา ทรงสดับแล้ว ต่ (วจนฺ) ซึ่งคำนั้น วตฺวา ตรัสแล้ว อิติ ว่า “ภิกขเว ดูก่อนภิกษุ ท. สมชโย อ.ปริพาชกชื่อว่าสังข์ชัย คณฺหิ ถือเอาแล้ว อสาร์ (ธมฺม) ซึ่งธรรมอันไม่มีสาระ ‘สารโรติ ว่าเป็นธรรมอันมีสาระ จ ด้วย สาร์ (ธมฺม) ซึ่งธรรม อันเป็นสาระ ‘อสารโรติ ว่าเป็นธรรมอันไม่มีสาระ จ ด้วย อตฺตโน มิจฺฉาทิฏฺฐิตาย เพราะความที่แห่งตน เป็นผู้มีความเห็นผิด, ปน ส่วนว่า ตุมฺเห อ.เธอ ท. ฌตฺวา รู้แล้ว สาร์ (ธมฺม) ซึ่งธรรม อันเป็นสาระ สารโต โดยความเป็น ธรรมอันเป็นสาระ จ ด้วย อสาร์ (ธมฺม) ซึ่งธรรม อันไม่มีสาระ อสารโต โดยความ เป็นธรรมอันไม่มีสาระ จ ด้วย ปหาย ละแล้ว อสาร์ (ธมฺม) ซึ่งธรรม อันไม่มีสาระ คณฺหิตฺถ ถือเอาแล้ว สาร์ เอว (ธมฺม) ซึ่งธรรม อันเป็นสารถนั้นเทียว อตฺตโน ปณฺทิตตตาย เพราะความที่แห่งตน เป็นบัณฑิต” อิติ ดังนี้ อภาสิ ได้ตรัสแล้ว อีมา คาถา ซึ่งพระคาถา ท. เหล่านี้ อิติ ว่า

“(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด อสาเร (ธมฺเม) สารมติโน เป็น

ผู้รู้ในธรรมอันไม่มีสภาวะ ว่าเป็นธรรมอันมีสภาวะ จ ด้วย สาเร (ธมฺเม) อสารทสฺสึโน เป็นผู้เห็นในธรรมอันเป็นสภาวะ ว่าเป็นธรรมอันไม่มีสภาวะโดยปกติ จ ด้วย (โหนติ) ย่อมเป็น, เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น มิจฺจาสงฺกปฺปโคจฺรา เป็นผู้มีความดำริผิดเป็นอารมณ์ (หุตฺวา) เป็นแล้ว น อธิคฺจฺจนฺติ ย่อมไม่บรรลฺลฺล สารี (ธมฺม) ซึ่งธรรม อันเป็นสภาวะ, จ ส่วนว่า เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ญตฺวา รู้แล้ว สารี (ธมฺม) ซึ่งธรรม อันเป็นสภาวะ สารโต โดยความเป็นธรรมอันเป็นสภาวะ จ ด้วย อสารี (ธมฺม) ซึ่งธรรม อันไม่มีสภาวะ อสารโต โดยความเป็นธรรมอันไม่มีสภาวะ จ ด้วย สมฺมาสงฺกปฺปโคจฺรา เป็นผู้มีความดำริชอบเป็นอารมณ์ (หุตฺวา) เป็นแล้ว อธิคฺจฺจนฺติ ย่อมบรรลฺลฺล สารี (ธมฺม) ซึ่งธรรม อันเป็นสภาวะ” อิติ ดังนี้ ฯ

พระศาสดาทรงสดับคํานั้นแล้ว ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัญชัยถือเอาธรรมที่ไม่มีสภาวะ ว่าเป็นธรรมมีสภาวะ และธรรมที่มีสภาวะ ว่าเป็นธรรมไม่มีสภาวะ เพราะตนเป็นมิจฺจาทิฏฺฐิ, ส่วนพวกเธอรู้ธรรมที่เป็นสภาวะ ว่าเป็นธรรมที่เป็นสภาวะ และธรรมที่ไม่มีสภาวะ ว่าเป็นธรรมไม่มีสภาวะ ละทิ้งธรรมที่ไม่มีสภาวะ ถือเอาแต่ธรรมที่เป็นสภาวะเท่านั้น เพราะตนเป็นบัณฑิต” ดังนี้ ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

“พวกชนเหล่าใด เป็นผู้รู้ในธรรมที่ไม่มีสภาวะ ว่ามีสภาวะ และเป็น ผู้เห็นในธรรมที่มีสภาวะ ว่าเป็นธรรมไม่มีสภาวะโดยปกติ, พวกชนเหล่านั้น เป็นผู้มีความดำริผิดเป็นอารมณ์ ย่อมไม่บรรลฺลฺล ธรรมที่เป็นสภาวะ, ส่วนพวกชนรู้ธรรมที่เป็นสภาวะโดยความเป็นสภาวะ และธรรมที่ไม่มีสภาวะ โดยความเป็นธรรมไม่มีสภาวะ เป็น ผู้มีความดำริชอบเป็นอารมณ์ย่อมบรรลฺลฺล ธรรมที่เป็นสภาวะ” ดังนี้

สตุถา สุทฺถกัตตาโน อภาสิฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสนะของ วจฺนํฯ อวฺตตกัมมะ ใน สุตฺวาฯ ปุพฺพกาลกิริยาโน วตฺวา “ภิกฺขเว อาลปนะ สฺยชโย สุทฺถกัตตาโน คณฺหิฯ อาชยตบทกัตตฺวาจก อตฺตโน ภาวาทิสัมพันธะโน มิจฺจาทิฏฺฐิตายฯ เหตุโน คณฺหิ อสารี วิเสสนะของ ธมฺมํฯ อวฺตตกัมมะโน คณฺหิ ‘สารโ สรฺูปะโน อิติฯ ศัพท์ สัมภาวนา

ใน คณฺหิ สารี วิเสสณะของ ฌมมฺงฺ อวุตตกัมมะใน คณฺหิ ‘อสาโร สรูปะใน อิติจฺ ศัพฺพํ สัมภาวนาใน คณฺหิ จศัพฺพํ ปทสมุจจยัตถะเข้ากัับ อสารํ ‘สาโรติ และ สารี ‘อสาโรติ, ปนศัพฺพํ ปักขันตรโชตกะ ตุมเห สุตทกัตตานิ คณฺหิตถฺย อาขยาตบทกัตตฺวาจก อุตตโน ภาวาทิสัมพันธะใน ปณฺหิตตตายฺย เหตุใน คณฺหิตถฺย สารี วิเสสณะของ ฌมมฺงฺ อวุตตกัมมะใน ฌตฺวา สารโต ตติยาวิเสสณะใน ฌตฺวา อสารํ วิเสสณะของ ฌมมฺงฺ อวุตตกัมมะใน ฌตฺวา อสารโต ตติยาวิเสสณะใน ฌตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน ปหาย จศัพฺพํ ปทสมุจจยัตถะเข้ากัับ สารี สารโต และ อสารํ อสารโต, อสารํ วิเสสณะของ ฌมมฺงฺ อวุตตกัมมะใน ปหายฯ ปุพพกาลกิริยาใน คณฺหิตถฺย เอวศัพฺพํ อวชารณะเข้ากัับ สารีฯ วิเสสณะของ ฌมมฺงฺ อวุตตกัมมะใน คณฺหิตถฺย” อิติศัพฺพํ อาการะใน วัตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อภาสิ อิมา วิเสสณะของ คาถาฯ อวุตตกัมมะใน อภาสิ

“เย วิเสสณะของ ฌนาฯ สุตทกัตตานิ โหนฺติฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก อสारेวิเสสณะของ ฌมเมฯ วิสยาธาระใน สารมตินฺฯ วิกตีกัตตานิ โหนฺติ สาระ วิเสสณะของ ฌมเมฯ วิสยาธาระใน อสารทสฺสินฺฯ วิกตีกัตตานิ โหนฺติ จศัพฺพํ ปทสมุจจยัตถะเข้ากัับ อสारे สารมตินฺฯ และ สาระ อสารทสฺสินฺฯ, เต วิเสสณะของ ฌนาฯ สุตทกัตตานิ อธิคจฺจนฺติฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก สารี วิเสสณะของ ฌมมฺงฺ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน อธิคจฺจนฺติ นศัพฺพํ ปฏฺฐิเสธะใน อธิคจฺจนฺติ มิจฺจาสงฺกปฺปโคจฺรา วิกตีกัตตานิ หุตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อธิคจฺจนฺติ;

จศัพฺพํ ปักขันตรโชตกะ เต วิเสสณะของ ฌนาฯ สุตทกัตตานิ อธิคจฺจนฺติฯ อาขยาตบทกัตตฺวาจก สารี วิเสสณะของ ฌมมฺงฺ อวุตตกัมมะใน ฌตฺวา สารโต ตติยาวิเสสณะใน ฌตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน หุตฺวา อสารํ วิเสสณะของ ฌมมฺงฺ อวุตตกัมมะใน ฌตฺวา อสารโต ตติยาวิเสสณะใน ฌตฺวา จศัพฺพํ ปทสมุจจยัตถะเข้ากัับ สารี สารโต และ อสารํ อสารโต, สารี วิเสสณะของ ฌมมฺงฺ สัมปาปุณฺเญกัมมะใน อธิคจฺจนฺติ สมฺมาสงฺกปฺปโคจฺรา วิกตีกัตตานิ หุตฺวาฯ ปุพพกาลกิริยาใน อธิคจฺจนฺติ” อิติศัพฺพํ สรูปะใน อิมา คาถา ฯ

๒๖๙. ตตถ “อสาเร สารมตินโติ จตุตทาโร ปจจยา, ทสวตถุกา มิจฉาทิกฺขิ, ตสฺสา อุปนีสฺสยภูตา ฌมฺมเทสนาติ อยํ อสาลโร นาม, ตสฺมี สารทิกฺขิโนติ อตุโถ ๫

ตตถ (ปเทศุ) “อสาเร สารมตินโติ (คาถาปาทสฺส) “จตุตทาโร ปจจยา, ทสวตถุกา มิจฉาทิกฺขิ, ตสฺสา (มิจฉาทิกฺขิยา) อุปนีสฺสยภูตา ฌมฺมเทสนาติ อยํ (ฌมฺโม) อสาลโร นาม, ตสฺมี (อสารฌมฺเม) สารทิกฺขิโนติ อตุโถ ๫

อตุโถ อ.อรรถ อิติ ว่า “อัย (ฌมฺโม) อ.ธรรมนํ อิติ คือ ‘ปจจยา อ.ปัจจย ท. จตุตทาโร สึ, มิจฉาทิกฺขิ อ.ความเห็นผิด ทสวตถุกา อันมีวัตถุสิป, ฌมฺมเทสนา อ.ธรรม เทศนา ตสฺสา (มิจฉาทิกฺขิยา) อุปนีสฺสยภูตา อันเป็นอุปนิสัย แห่งความเห็นผิดนั้น เป็นแล้ว’ อสาลโร นาม ชื่อว่าธรรมอันไม่มีสาระ, สารทิกฺขิโน เป็นผู้มีความเห็นว่าเป็นธรรมอันมีสาระ ตสฺมี (อสารฌมฺเม) ในธรรมอันไม่มีสาระนั้น” อิติ ดังนี้ ตตถ (ปเทศุ) “อสาเร สารมตินโติ (คาถาปาทสฺส) แห่ง- ในบท ท. เหล่านั้นหนา -บาท แห่งพระคาถา ว่า “อสาเร สารมตินโ” ดังนี้ ๫

บรรดาบทเหล่านั้น บาทพระคาถาว่า “อสาเร สารมตินโ” ดังนี้ ความว่า “ธรรมนํ คือ ‘ปัจจย ๔, มิจฉาทิกฺขิ มีวัตถุ ๑๐ ประการ และธรรมเทศนาที่เป็นอุปนิสัยแห่งมิจฉาทิกฺขินั้น’ ชื่อว่าธรรมอันไม่มีสาระ, เป็นผู้มีความเห็นในธรรมที่ไม่มีสาระนั้นว่าเป็นธรรมมีสาระ”

ตตถ วิเสสนะของ ปเทศุๆ นิทธารณะใน คาถาปาทสฺส “อสาเร สารมตินโ” สรุปะใน อิติๆ ศัพท์ สรุปะใน คาถาปาทสฺสๆ นิทธารณียะและสามีสัมพันธะใน อตุโถ “จตุตทาโร วิเสสนะของ ปจจยาๆ ลิงคัตถะ, ทสวตถุกา วิเสสนะของ มิจฉาทิกฺขิๆ ลิงคัตถะ, ตสฺสา วิเสสนะของ มิจฉาทิกฺขิยาๆ สามีสัมพันธะใน อุปนีสฺสยภูตาๆ วิเสสนะของ ฌมฺมเทสนาๆ ลิงคัตถะ’ อิติศัพท์ สรุปะใน อัย ฌมฺโม อัย วิเสสนะของ ฌมฺโมๆ ลิงคัตถะ นามศัพท์ สัญญาโชตกะเข้ากับ อสาลโรๆ วิเสสนะของ ฌมฺโม, ตสฺมี วิเสสนะของ อสารฌมฺเมๆ วิสยาธาระใน สารทิกฺขิโนๆ วิเสสนะของ ชนา” อิติศัพท์ สรุปะใน อตุโถๆ ลิงคัตถะ ๫

.....
.....

๒๗๐. **สาเร จาสารทสุสินี** ทสวตฤกกา สมมาทิกฺกุจฺจิ, ตสฺสา อุปนีสฺสยภูตา ฌมฺมเทสนาติ
 อยํ สาโร นาม, ตสฺมี “นายํ สาโรติ อสารทสุสินี ๫

“สาเร จาสารทสุสินี (คาถาปาทสุส) “ทสวตฤกกา สมมาทิกฺกุจฺจิ, ตสฺสา (สมมาทิกฺกุจฺจิยา)
 อุปนีสฺสยภูตา ฌมฺมเทสนาติ อยํ (ฌมฺโม) สาโร นาม, ตสฺมี (สารฌมฺเม) ‘น อยํ (ฌมฺโม)
 สาโร (โหติ)’ อิติ อสารทสุสินี” (อติ อตุโถ) ๫

(อตุโถ) อ.อรรถ (อติ) ว่า “**อยํ (ฌมฺโม) อ.ธรรมนี้ อติ** คือ ‘**สมมาทิกฺกุจฺจิ** อ.ความ
 เห็นชอบ **ทสวตฤกกา** อันมีวัตตฤสิป, **ฌมฺมเทสนา** อ.ธรรมเทศนา **ตสฺสา (สมมา-
 ทิกฺกุจฺจิยา) อุปนีสฺสยภูตา** อันเป็นอุปนิสัย แห่งความเห็นชอบนั้น เป็นแล้ว’ **สาโร นาม**
 ชื่อว่าธรรมอันเป็นสาระ, **อสารทสุสินี** เป็นผู้เห็นซึ่งธรรมอันไม่มีสาระโดยปกติ อติ
 ว่า ‘**อยํ (ฌมฺโม) อ.ธรรมนี้** **สาโร** เป็นธรรมอันมีสาระ (โหติ) ย่อมเป็น **น** หามิได้’
 อติ ดังนี้ **ตสฺมี (สารฌมฺเม)** ในธรรมอันเป็นสารถนั้น” (อติ) ดังนี้ (คาถาปาทสุส)
 แห่งบาทแห่งพระคาถา “**สาเร จาสารทสุสินี** ว่า “**สาเร จาสารทสุสินี**” ดังนี้ ๫

บาทพระคาถาว่า “**สาเร จาสารทสุสินี**” ความว่า “**ธรรมนี้** คือ สัมมาทิกฺกุจฺจิมิวัตตฤ ๑๐
 ประการ, ธรรมเทศนาที่เป็นอุปนิสัยแห่งสัมมาทิกฺกุจฺจินั้น ชื่อว่าธรรมมีสาระ, ผู้มีความ
 เห็นในธรรมอันไม่มีสารถว่า ‘**ธรรมนี้ มีสารถหามิได้**’ ดังนี้ ในธรรมที่มีสารถนั้น” ดังนี้

“**สาเร จาสารทสุสินี**” สรุปะไน อิติ๑ ศัพท์ สรุปะไน คาถาปาทสุส๑ สามีสัมพันธะไน
 อตุโถ “**ทสวตฤกกา** วิเสสณะของ **สมมาทิกฺกุจฺจิ**๑ **ลึงคัตถะ**, **ตสฺสา** วิเสสณะของ **สมมา-
 ทิกฺกุจฺจิยา**๑ สามีสัมพันธะไน **อุปนีสฺสยภูตา**๑ วิเสสณะของ **ฌมฺมเทสนา**๑ **ลึงคัตถะ**” อติ
 ศัพท์ สรุปะไน **อยํ ฌมฺโม อยํ** วิเสสณะของ **ฌมฺโม**๑ **ลึงคัตถะ** **นามศัพท์** **สังญา**๑ **ชิตกะ**
 เข้ากับ **สาโร**๑ วิเสสณะของ **ฌมฺโม**, **ตสฺมี** วิเสสณะของ **สารฌมฺเม**๑ **วิยาธาระ**ไน
อสารทสุสินี ‘**อยํ** วิเสสณะของ **ฌมฺโม**๑ **สุทกัตตาไน** **โหติ**๑ **อาชยาตบทกัตตฺวาจาก**
นศัพท์ **ปฏิเสธนัตถะ** **สาโร** **วิกติกัตตาไน** **โหติ** อติศัพท์ สรุปะไน **อสารทสุสินี**๑
 วิเสสณะของ **ชนา**” อติศัพท์ สรุปะไน **อตุโถ**๑ **ลึงคัตถะ** ๫

.....

๒๗๑. เต สารนุติ เต ตํ มิจฺฉาทิฏฺฐิจฺฉิหณํ คเหตฺวา จิตฺตา กามวิตกฺกาทีนํ วเสน มิจฺฉา-
สงฺกปฺปโคจรฺรา หุตฺวา สีลสารํ สมာธิสารํ ปญฺญาสารํ วิมุตฺตिसารํ วิมุตฺติฅาณทสฺสน-
สารํ ปรมตฺถสารํ นิพฺพานญจ นาทิศจฺฉนฺติ ฯ

“เต สารนุติ (ปททวยสฺส) “เต (ชนา) ตํ มิจฺฉาทิฏฺฐิจฺฉิหณํ คเหตฺวา จิตฺตา กามวิตกฺกาทีนํ
(วิตกฺกาณ) วเสน มิจฺฉาสงฺกปฺปโคจรฺรา หุตฺวา สีลสารํ (ธมฺมํ จ) สมာธิสารํ (ธมฺมํ จ)
ปญฺญาสารํ (ธมฺมํ จ) วิมุตฺตिसารํ (ธมฺมํ จ) วิมุตฺติฅาณทสฺสนสารํ (ธมฺมํ จ) ปรมตฺถสารํ
นิพฺพานํ จ น อธิศจฺฉนฺติ” (อิตฺติ อตุโถ) ฯ

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิตฺติ) ว่า “เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านี้ ตํ มิจฺฉาทิฏฺฐิจฺฉิหณํ
คเหตฺวา จิตฺตา คือว่า ผู้ถือเอาแล้ว ถือเอาซึ่งความเห็นผิดนั้น ดำรงอยู่แล้ว มิจฺฉา-
สงฺกปฺปโคจรฺรา เป็นผู้มีมีความดำริผิดเป็นอารมณ์ วเสน ด้วยสามารถ (วิตกฺกาณ)
แห่งวิตก ท. กามวิตกฺกาทีนํ มีกามวิตกเป็นต้น หุตฺวา เป็นแล้ว น อธิศจฺฉนฺติ
ยอมไม่บรรลฺล สีลสารํ (ธมฺมํ จ) ซึ่งธรรม อันเป็นสภาวะคือศีลด้วย สมာธิสารํ (ธมฺมํ
จ) ซึ่งธรรม อันเป็นสภาวะคือสมาธิด้วย ปญฺญาสารํ (ธมฺมํ จ) ซึ่งธรรม อันเป็นสภาวะ
คือปัญญาด้วย วิมุตฺตिसารํ (ธมฺมํ จ) ซึ่งธรรม อันเป็นสภาวะคือวิมุตติด้วย วิมุตฺติ-
ฅาณทสฺสนสารํ (ธมฺมํ จ) ซึ่งธรรม อันเป็นสภาวะคือวิมุตติฅาณทสฺสนะด้วย นิพฺพานํ
ซึ่งพระนิพพาน ปรมตฺถสารํ อันเป็นสภาวะคืออันเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง จ ด้วย” (อิตฺติ)
ดังนี้ (ปททวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “เต สารนุติ ว่า “เต สาร” ดังนี้เป็นต้น ฯ

สองบทว่า “เต สาร” ดังนี้เป็นต้น ความว่า “พวกชนเหล่านั้น คือว่า ผู้ถือเอาถือ
มิจฺฉา-ทิฏฺฐินั้นดำรงอยู่ เป็นผู้มีมีความดำริผิดเป็นอารมณ์ด้วยสามารถวิตกมีกามวิตก
เป็นต้น ย่อมไม่บรรลฺลธรรมที่เป็นสภาวะคือศีล สภาวะคือสมาธิ สภาวะคือปัญญา สภาวะคือ
วิมุตติ สภาวะคือวิมุตติฅาณทสฺสนะ และพระนิพพาน ซึ่งเป็นสภาวะคือประโยชน์อย่างยิ่ง
ได้เลย”

“เต สาร” สรุปะใน อิตฺติฯ ศัพท์ อาทยัตถะใน ปททวยสฺสฯ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “เต
วิเสสณะของ ชนาฯ สุททกัตตาใน อธิศจฺฉนฺติฯ อาชยาดบทกัตตฺวาจก ตํ วิเสสณะของ
มิจฺฉาทิฏฺฐิจฺฉิหณํฯ กิริยาวิเสสณะใน คเหตฺวาฯ สมานกาลกิริยาใน จิตฺตาฯ วิเสสณะของ
ชนา เต วิวริยะใน ตํ มิจฺฉาทิฏฺฐิจฺฉิหณํ คเหตฺวา จิตฺตาฯ วิวริณะ กามวิตกฺกาทีนํ

วิเสสณะของ วิตทุกานังๆ สามีสัมพันธะใน วเสนงๆ ตติยาวิเสสณะใน มิจฉาঙ্গกปโป-
โคจราๆ วิกติกัตตาใน หุตวาๆ ปุพพกาลกิริยาใน อธิคจจนฺติ สีลสารํ กิติ สมာธิสารํ
กิติ ปญญาสารํ กิติ วิมุตตिसารํ กิติ วิมุตติฅาณทสฺสนสารํ กิติ วิเสสณะของ ฃมมํๆ
ห่าบทกิติ นิพฺพานํ กิติ สัมปาปฺญณีกัมมะใน อธิคจจนฺติ ปรมตฺตสารํ วิเสสณะของ
นิพฺพานํ จศัพฺทํ ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ สีลสารํ สมာธิสารํ ปญญาสารํ วิมุตตिसารํ
วิมุตติฅาณทสฺสนสารํ และ ปรมตฺตสารํ นิพฺพานํ นศัพฺทํ ปฏฺวิเสสณะใน อธิคจจนฺติ” อิติ
ศัพฺทํ สรุปะใน อตุโถๆ ลิงคัตถะ ๕

๒๗๒. **สารญจาติ** ตเมว สีลสาราทิสารํ “สาโร นาม อยฺหนฺติ วุตฺตปฺปการญจ อสารํ
“อสาโร อยฺหนฺติ ฃตฺวา ๕

“สารญจาติ (ปทสฺส) “ตํ เอว สีลสาราทิสารํ (ฃมมํ) ‘สาโร นาม อยฺ (ฃมฺโม โหติ)’ อิติ
วุตฺตปฺปการํ จ อสารํ (ฃมมํ) ‘อสาโร อยฺ (ฃมฺโม โหติ)’ อิติ ฃตฺวา” (อิติ อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ (อิติ) ว่า “ฃตฺวา รุ้แล้ว ตํ เอว สีลสาราทิสารํ (ฃมมํ) ซึ่งธรรม อัน
เป็นสภาวะมีธรรมอันเป็นสภาวะคือศีลเป็นต้นนั้นนั้นเทียว อิติ ว่า ‘อยฺ (ฃมฺโม) อ.ธรรม
นี้ สาโร นาม ชื่อว่าเป็นสภาวะ (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ (จ) ด้วย อสารํ (ฃมมํ)
ซึ่งธรรม อันไม่มีสภาวะ วุตฺตปฺปการํ อันมีประการอันข้าพเจ้ากล่าวแล้ว อิติ ว่า ‘อยฺ
(ฃมฺโม) อ.ธรรมนี้ อสาโร เป็นธรรมอันไม่มีสภาวะ (โหติ) ย่อมเป็น’ อิติ ดังนี้ จ ด้วย”
อิติ ดังนี้ (ปทสฺส) แห่งบท “สารญจาติ ว่า “สารญจ” ดังนี้ ๕

บทว่า “สารญจ” ความว่า “รู้ธรรมที่มีสภาวะมีธรรมที่มีสภาวะคือศีลเป็นต้นนั้นนั้นแหละ
ว่า ‘นี้เป็นธรรมที่มีสภาวะ’ ดังนี้ และธรรมที่ไม่มีสภาวะมีประการตามที่ถูกกล่าวไว้แล้วว่า
‘นี้เป็นธรรมที่ไม่มีสภาวะ’ ดังนี้

“สารญจ” สรุปะใน อิติๆ ศัพฺทํ สรุปะใน ปทสฺสๆ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “เอวศัพฺทํ
อวชารณะเข้ากับ ต่ๆ วิเสสณะของ สีลสาราทิสารํๆ วิเสสณะของ ฃมมํๆ วุตฺตกัมมะใน
ฃตฺวา ‘อยฺ วิเสสณะของ ฃมฺโม สุตฺทกัตตาใน โหติๆ อาชยาตบทกัตฺตฺวาจก นามศัพฺทํ
ปสังสัถฺตชฺชิตถะเข้ากับ สาโรๆ วิกติกัตตาใน โหติ’ อิติศัพฺทํ อากาณะใน ฃตฺวา วุตฺตป-

ปการ วิเสสณะของ อสารี วิเสสณะของ ฌมมึ อวุตตกัมมะใน ฌตฺวา จตฺพท ปทสมุจจยัตถะเข้ากับ ตเมว สีลสาราทิสาริ “สาโร นาม อยนฺติ และ วุตฺตปฺปการิ อสาริ “อสาโร อยนฺติ, ‘อัย วิเสสณะของ ฌมฺโม สุททกัตตาใน โหติ อายยาตบท กัตตฺวาจก อสาโร วิกตีกัตตาใน โหติ” อิติศัพท อากาละใน ฌตฺวา ปุพพกาลกิริยาใน อธิคจฺจนฺติ” อิติศัพท สรูปะไน อตุโถ ๑ ลิงคัตถะ ๕

.....

๒๗๓. เต สารนฺติ เต ปณฺทิตา เอวํ สมฺมาทสฺสนํ คเหตฺวา จิตฺตา เนกฺขมฺมสฺงกฺปฺปาทีนํ วเสน สมฺมาสฺงกฺปฺปโคจฺรา หุตฺวา ตํ วุตฺตปฺปการิ สาริ อธิคจฺจนฺตีติ ๕

“เต สารนฺติ (ปททฺวยสฺส) “เต (ชนา) ปณฺทิตา เอวํ สมฺมาทสฺสนํ คเหตฺวา จิตฺตา เนกฺขมฺม- สฺงกฺปฺปาทีนํ (สฺงกฺปฺปาณํ) วเสน สมฺมาสฺงกฺปฺปโคจฺรา หุตฺวา ตํ วุตฺตปฺปการิ สาริ (ฌมฺมึ) อธิคจฺจนฺตีติ (อตุโถ) ๕

(อตุโถ) อ.อรรถ อิติ ว่า “เต (ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ปณฺทิตา คือว่า ผู้เป็น บัณฑิต เอวํ สมฺมาทสฺสนํ คเหตฺวา จิตฺตา คือว่า ผู้ถือเอา ซึ่งความเห็นชอบ อย่าง นี้ แล้วดำรงอยู่แล้ว สมฺมาสฺงกฺปฺปโคจฺรา เป็นผู้มีมีความดำริชอบเป็นอารมณฺ์ วเสน ด้วยสามารถ (สฺงกฺปฺปาณํ) แห่งความดำริ ท. เนกฺขมฺมสฺงกฺปฺปาทีนํ มีความดำริ ออกจากกามเป็นต้น หุตฺวา เป็นแล้ว อธิคจฺจนฺติ ย่อมบรรลุ (ฌมฺมึ) ซึ่งธรรม สาริ อันเป็นสาระ วุตฺตปฺปการิ อันมีประการอันข้าพเจ้ากล่าวแล้ว ตํ นั้น” อิติ ดังนี้ (ปททฺวยสฺส) แห่งหมวดสองแห่งบท “เต สารนฺติ ว่า “เต สาริ” ดังนี้ เป็นต้น ๕

สองบทว่า “เต สาริ” ดังนี้ เป็นต้น ความว่า “พวกชนเหล่านั้น คือผู้เป็นบัณฑิต ได้แก่ ผู้ถือเอาความเห็นชอบอย่างนี้ดำรงอยู่ เป็นผู้มีมีความดำริชอบเป็นอารมณฺ์ด้วยอำนาจ ความดำริมีความดำรินในเนกขัมมะเป็นต้น ย่อมบรรลุธรรมที่เป็นสาระมีประการที่ถูก กล่าวไว้แล้วนั้น” ดังนี้

“เต สาริ” สรูปะไน อิติ ๑ ศัพท อายัตถะใน ปททฺวยสฺส ๑ สามีสัมพันธะใน อตุโถ “เต วิเสสณะของ ชนา สุททกัตตาใน อธิคจฺจนฺติ อายยาตบทกัตตฺวาจก ปณฺทิตา วิเสสณะของ ชนา เอวํ กิริยาวิเสสณะใน คเหตฺวา สมฺมาทสฺสนํ อวุตตกัมมะใน

คเหตุวาทย์ สมานกาลกิริยาใน จิตาๆ วิเสสณะของ ชนา เนกขมมสงกปฺปาที่นํ วิเสสณะ
 ของ สงกปฺปาหนํๆ สามีสัมพันธะใน วเสนๆ ตติยาวิเสสณะใน สมฺมาสงกปฺปโคจราๆ
 วิกตีกัตตาใน หุตวาทย์ ปุพพกาลกิริยาใน อธิคจฺจนฺติ ตํ กัถิ วุตฺตปฺปการํ กัถิ สารํ กัถิ
 วิเสสณะของ ฅมฺมํๆ สัมปาปฺณียกัมมะใน อธิคจฺจนฺติ เต วิวริยะใน ปณฺหิตาๆ วิวระณะ
 และวิวริยะใน เอวํ สมฺมาทสฺสนํ คเหตุวาทย์ จิตาๆ วิวระณะ” อิติศัพทํ สฺรุปะใน อตุโถๆ
 ลิงคัตถะ ๫

๒๗๔. คาถาปริโยसानะ พหุ โสตาปตฺติผลาทีนํ ปาปฺณิสฺสุ ๫

คาถาปริโยसानะ พหุ (ชนา) โสตาปตฺติผลาทีนํ (อริยผลานิ) ปาปฺณิสฺสุ ๫

คาถาปริโยसानะ ในกาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระคาถา (ชนา) อ.ชน ท. พหุ มาก
ปาปฺณิสฺสุ บรรลุแล้ว (อริยผลานิ) ซึ่งอริยผล ท. **โสตาปตฺติผลาทีนํ** มีโสตาปตฺติผล
 เป็นต้น ๫

เวลาจบพระคาถา ชนจำนวนมาก บรรลุอริยผลทั้งหลายมีโสตาปตฺติผล เป็นต้น

คาถาปริโยसानะ กาลสัตตมึใน ปาปฺณิสฺสุ พหุ วิเสสณะของ ชนาๆ สุกฺทกัตตาใน
 ปาปฺณิสฺสุๆ อาชยตบทกัตตฺวาจก โสตาปตฺติผลาทีนํ วิเสสณะของ อริยผลานิๆ
 สัมปาปฺณียกัมมะใน ปาปฺณิสฺสุ ๫

๒๗๕. สนฺนิปตฺติตานํ สาทฺตฺติกา เทสฺนา อโหสิตี ๫

สนฺนิปตฺติตานํ (ชนาณ) สาทฺตฺติกา เทสฺนา อโหสิตี ๫

เทสฺนา อ.พระเทศนา **สาทฺตฺติกา** เป็นเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจาอันมีประโยชน์ **อโหสิ**
 ได้มีแล้ว (ชนาณ) แก่ชน ท. **สนฺนิปตฺติตานํ** ผู้ประชุมกันแล้ว **อิติ** ดังนี้แล ๫

พระเทศนา ได้เป็นพระเทศนาเป็นไปกับด้วยวาจามีประโยชน์ แก่พวกชนผู้ประชุมกัน
 แล้ว ดังนี้แล

เทสนา สุทรกัตตานิ อโหสิฯ อาชยาตบทกัตตฺวาจก สนฺนิปตฺตานํ วิเสสฺนํของ
ชนานํฯ สัมปทานํใน อโหสิ สาตฺถิกิภา วิกิตฺกัตตานิ อโหสิ อิตฺตํพทํ สมาปนํ ๗

.....
.....

สณฺชยวตฺถุ ๗

สณฺชยวตฺถุ (นิกฺขจิตฺ) ๗

สณฺชยวตฺถุ อ.เรื่งแห่งปริพาชกชื่อว่าสณฺชย (นิกฺขจิตฺ) จบแล้ว ๗

สณฺชยวตฺถุ สุทรกัตตานิ นิกฺขจิตฺฯ กิตบทกัตตฺวาจก ๗

จบเรื่งสณฺชยปริพาชก

วิเคราะห์ศัพท์กิตก์ สมาส และทัทธิติ

สัจยชัยวตถุ

เป็นฉนฺธิฎฐิตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สัจยชัยสฺส วตถุ สัจยชัยวตถุ. (สัจยชัย + วตถุ)

วตถุ อ.เรื่อง สัจยชัยสฺส แห่งปริพาชกชื่อว่าสัจยชัย สัจยชัยวตถุ ชื่อว่าสัจยชัยวตถุ. (เรื่องสัจยชัย-ปริพาชก)

กปปสฺตสฺทสฺสํสาธิกานิ

เป็นตติยาดปฺปฺริสฺสมาส โดยมีฉนฺธิฎฐิตปฺปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. กปปานํ สฺตสฺทสฺสํ กปปสฺตสฺทสฺสํ. (กปป + สฺตสฺทสฺสํ) ฉนฺธิฎฐิตปฺปฺริสฺสมาส

สฺตสฺทสฺสํ อ.แสน กปปานํ แห่งกป ท. กปปสฺตสฺทสฺสํ ชื่อว่ากปปสฺตสฺทสฺสํ. (แสนกป)

๒. กปปสฺตสฺทสฺสํ อธิกานิ กปปสฺตสฺทสฺสํสาธิกานิ, จตุตถาริ อสงฺเขยยานิ. (กปปสฺตสฺทสฺสํ + อธิก) ตติยาดปฺปฺริสฺสมาส

(จตุตถาริ อสงฺเขยยานิ) อ.อสงฺไชย ท. ๔ อธิกานิ อันยํ กปปสฺตสฺทสฺสํ ด้วยแสนแห่งกป กปปสฺตสฺทสฺสํสาธิกานิ ชื่อว่ากปปสฺตสฺทสฺสํสาธิก, ไต่แก่อสงฺไชย. (อันยํด้วยแสนแห่งกป)

สพฺพสิปฺปานิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สพฺพานิ จ ตานิ สิปฺปานิ จาติ สพฺพสิปฺปานิ. (สพฺพ + สิปฺป)

สพฺพานิ จ อ.ทั้งปวง ท. ด้วย ตานิ อ.ทั้งปวง ท. เหล่านั้น สิปฺปานิ จ เป็นศิลปะด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สพฺพสิปฺปานิ ชื่อว่าสพฺพสิปฺป. (ศิลปะทั้งปวง)

มาตาปิตโร

เป็นอิติตรีโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิตุ)

มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดา)

อเนกโกฏิสงขย

เป็นตติยาดัตตปุริสสมาส โดยมีอสมาหาคารทิสมาส และนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหตั้งนี้

๑. เอกา โภฏิ เอกโกฏิ. (เอกา + โภฏิ) อสมาหาคารทิสมาส
 โภฏิ อ.โภฏิ เอกา หนึ่ง เอกโกฏิ ชื่อว่าเอกโกฏิ. (โภฏิหนึ่ง)
๒. น เอกโกฏิ อเนกโกฏิ. (น + เอกโกฏิ) นนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส
 เอกโกฏิ อ.โภฏิหนึ่ง น ทาหิได อเนกโกฏิ ชื่อว่าอเนกโกฏิ. (โภฏิหนึ่งทาหิได)
๓. อเนกโกฏิยา สงขย อเนกโกฏิสงขย, ฌน. (โภฏิ + สงขย) ตติยาดัตตปุริสสมาส
 (ฌน) อ.ทริพย สงขย อ้นบถทิตพิงนบ อเนกโกฏิยา ดวยโภฏิมิใชหนึ่ง อเนกโกฏิสงขย ชื่อว่า
 อเนกโกฏิสงขย, ไตแกทริพย. (อ้นบถทิตพิงนบไตหลายโภฏิ)

ฌานาภิญญาโย

เป็นอิตริตริยอคทวินทสมาส มีวิเคราะหว่า

ฌานานิ จ อภิญญา จ ฌานาภิญญาโย. (ฌาน + อภิญญา)

ฌานานิ จ อ.ฌาน ท. ดวย อภิญญา จ อ.อภิญญา ท. ดวย ฌานาภิญญาโย ชื่อว่าฌานาภิญญา.
 (ฌานและอภิญญา)

ปวิสนตโต

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

ปวิสนนส อตโต ปวิสนตโต. (ปวิสน + อตต)

อตโต อ.ประโยชน ปวิสนนส แก่การเข้าไป ปวิสนตโต ชื่อว่าปวิสนตต. (ประโยชนแก่การเข้าไป)

เอกปเทโส

เป็นอสมาหาคารทิสมาส มีวิเคราะหว่า

เอโก จ โส ปเทโส จาติ เอกปเทโส. (เอโก + ปเทส)

เอโก จ อ.หนึ่งดวย โส อ.หนึ่งนั้น ปเทโส จ เป็นประเทศดวย อิติ เพราะเหตุนั้น เอกปเทโส
 ชื่อว่าเอกปเทส. (ประเทศแห่งหนึ่ง)

อจินจम्म

เป็นฉันทลักษณ์ปรีศสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อจินยา จम्म อจินจम्म. (อจิน + จम्म)

จम्म อ.แผ่นหนึ่ง อจินยา ของเสื่อเหลือง อจินจम्म ชื่อว่าอจินจम्म. (แผ่นหนึ่งเสื่อเหลือง)

สสาวกสโม

เป็นสทบุพพทพพิทสมาส โดยมีฉันทลักษณ์ปรีศสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สวากาน สโม สวากสโม. (สวาก + สโม) ฉันทลักษณ์ปรีศสมาส

สโม อ.หมู่ สวากาน แห่งสวาก ท. สวากสโม ชื่อว่าสวากสโม. (หมู่แห่งสวาก)

๒. สท สวากสเมน โย วุตตตีติ สสาวกสโม, สตุถา. (สท + สวากสโม) สทบุพพทพพิท
สมาส

โย (สตุถา) อ.พระศาสดา พระองค์ใด วุตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ สวากสเมน ด้วยหมู่แห่ง
สวาก อิติ เพราะเหตุนั้น (โส สตุถา) อ.พระศาสดา พระองค์นั้น สสาวกสโม ชื่อว่าสสาวกสโม, ได้แก่พระ
ศาสดา. (ผู้เป็นไปกับด้วยหมู่แห่งสวาก, พร้อมกับหมู่สวาก)

พทุธงุโร

เป็นฉันทลักษณ์ปรีศสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พทุธสส องุโร พทุธงุโร. (พทุธ + องุโร)

องุโร อ.หน่อเนื้อ พทุธสส แห่งพระพทุธเจ้า พทุธงุโร ชื่อว่าพทุธงุโร. (หน่อเนื้อพระพทุธเจ้า,
พทุธงุโร)

อปรมาโค

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อปโร จ โส มาโค จาติ อปรมาโค, กาโล. (อปโร + มาโค)

อปโร จ อ.อื่นอีกด้วย โส อ.อื่นอีกนั้น มาโค จ เป็นส่วนด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อปรมาโค ชื่อ
ว่าอปรมาโค, ได้แก่กาล. (อันเป็นส่วนอื่นอีก)

ลทตพยกรณ

เป็นตติยาทวีปทตลยธิกรณพทพพิทิสมาส มีวิเคราะหว่า

ลทต พยกรณ เยน โสย ลทตพยกรณ, สฺเมโธ. (ลทต + พยกรณ)

พยกรณ อ.พยกรณ เยน (สฺเมธเณ) อันตบสชื่อว่าสฺเมธไต ลทต ใต้แล้ว โส อย (สฺเมโธ)
อ.ตบสชื่อว่าสฺเมธนั้น ลทตพยกรณ ชื่อว่าลทตพยกรณ, ใต้แก่ตบสชื่อว่าสฺเมธ. (ผู้มีพยกรณอื่นใต้แล้ว)

สมตีสปารมโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีอสมาทททศมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. ตีส ปารมโย ตีสปารมโย. (ตีส + ปารมี) อสมาทททศมาส

ปารมโย อ.บารมี ท. ตีส สามสิบ ตีสปารมโย ชื่อว่าตีสปารมี. (บารมี ๓๐)

๒. สมา จ ตา ตีสปารมโย จาติ สมตีสปารมโย. (สมา + ตีสปารมี) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สมาส

สมา จ อ.อันเสมอ ท. ด้วย ตา อ.อันเสมอ ท. เหล่านั้น ตีสปารมโย จ เป็นบารมี ๓๐ ด้วย
อิติ เพราะเหตุนี้ สมตีสปารมโย ชื่อว่าสมตีสปารมี. (บารมี ๓๐ อันเสมอ)

เวสสนตรตตภาโว

เป็นจฺฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

เวสสนตรสส อตตภาโว เวสสนตรตตภาโว. (เวสสนตร + อตตภาว)

อตตภาโว อ.อัตตภาพ เวสสนตรสส แห่งพระเวสสนตร เวสสนตรตตภาโว ชื่อว่า เวสสนตรตตภาว.
(อัตตภาพแห่งพระเวสสนตร)

สตตททตต

เป็นอพยยตทิต มีวิเคราะหว่า

สตตสฺ วาเรสฺ สตตททตต. (สตต + ททตต)

วาเรสฺ ในวาระ ท. สตตสฺ เจต สตตททตต ชื่อว่าสตตททตต. (เจตครั้ง, เจตวาระ)

ปจวิกรมพนานิ

เป็นฉันทลักษณ์ปจวิกรมพนานิ มีวิเคราะห์ว่า

ปจวิกรมพนานิ ปจวิกรมพนานิ, มหาทานานิ. (ปจวิ + กมปน)

กมปนานิ อ.อันเป็นเหตุไหว ปจวิกรมพนานิ แห่งแผ่นดิน ปจวิกรมพนานิ ชื่อว่าปจวิกรมพน, ได้แก่มหาทาน.
(อันเป็นเหตุไหวแห่งแผ่นดิน, อันเป็นเครื่องทวนไหวแห่งแผ่นดิน, ทำให้แผ่นดินไหว)

มหาทานานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหานทานิ จ ตานิ ทานานิ จาติ มหาทานานิ. (มหานต + ทาน)

มหานทานิ จ อ.อันใหญ่ ท. ด้วย ตานิ อ.อันใหญ่ ท. เหล่านั้น ทานานิ จ เป็นทาน ด้วย อิติ
เพราะเหตุนั้น มหาทานานิ ชื่อว่ามหาทาน. (ทานอันใหญ่)

ปุตตทารา

เป็นฉันทลักษณ์ปุตตทารา มีวิเคราะห์ว่า

ปุตโต จ ทาโร จ ปุตตทารา. (ปุตต + ทาร)

ปุตโต จ อ.บุตร ด้วย ทาโร จ อ.ภรรยา ด้วย ปุตตทารา ชื่อว่าปุตตทาร. (บุตรและภรรยา)

อายุปริโยสานิ

เป็นฉันทลักษณ์อายุปริโยสานิ มีวิเคราะห์ว่า

อายุสฺส ปริโยสานิ อายุปริโยสานิ. (อายุ + ปริโยสาน)

ปริโยสานิ อ.กาลอันเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ อายุสฺส แห่งอายุ อายุปริโยสานิ ชื่อว่าอายุปริโยสาน. (กาล-
เป็นที่สิ้นสุดรอบแห่งอายุ, ทมตอายุ)

ยาวตายุกั

เป็นนิบาตบุพพทกัณเฑาะฐสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อายุสฺส ยตโตโก ปริจเจโท ยาวตายุกั. (ยาวตา + อายุ)

ปริจเจโท อ.การกำหนด ยตโตโก เพียงใด อายุสฺส แห่งอายุ ยาวตายุกั ชื่อว่ายาวตายุกั. (กำหนด
เพียงใดแห่งอายุ)

ทสฺสทสฺสจกฺกวาฬเววตา

เป็นลัตตมิตตปุริสฺสมาส โดยมัจฉฐีทวิปทตฺลยาธิกรณพทฺทพทิสฺมาสและวิเสสนบุพฺพทกัมมธารยฺสมาส
อยู่ภายใน มีวิเคราะหฺตังนี้

๑. ทสฺสทสฺส ปริมาณฺ เยสนฺติ ทสฺสทสฺสา, จกฺกวาฬ. (ทสฺสทสฺส + ปริมาณ) มัจฉฐีทวิปท-
ตฺลยาธิกรณพทฺทพทิสฺมาส

ทสฺสทสฺส อ.ทมนฺหนึ่ง ปริมาณฺ เป็นประมาณฺ เยสฺ (จกฺกวาฬานฺ) ของจกฺกรวาล ท. เหล่าใด
(อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น ทสฺสทสฺสา ชื่อว่าทสฺสทสฺส, ได้แก่จกฺกรวาล. (มีทมนฺหนึ่งเป็นประมาณ)

๒. ทสฺสทสฺสา จกฺกวาฬ ทสฺสทสฺสจกฺกวาฬ. (ทสฺสทสฺส + จกฺกวาฬ) วิเสสนบุพฺพทกัมมธารย-
สฺมาส

จกฺกวาฬ อ.จกฺกรวาล ท. ทสฺสทสฺสา มีทมนฺหนึ่งเป็นประมาณฺ ทสฺสทสฺสจกฺกวาฬ ชื่อว่า
ทสฺสทสฺสจกฺกวาฬ (จกฺกรวาลมีทมนฺหนึ่งเป็นประมาณ, ทมนฺจกฺกรวาล)

๓. ทสฺสทสฺสจกฺกวาฬฺ เววตา ทสฺสทสฺสจกฺกวาฬเววตา. (ทสฺสทสฺสจกฺกวาฬ + เววตา) ลัตตมิต-
ตปุริสฺสมาส

เววตา อ.เววตา ท. ทสฺสทสฺสจกฺกวาฬฺ ในจกฺกรวาลมีทมนฺหนึ่งเป็นประมาณฺ ท. ทสฺสทสฺส-
จกฺกวาฬเววตา ชื่อว่าทสฺสทสฺสจกฺกวาฬเววตา. (เววตาในจกฺกรวาลมีทมนฺหนึ่งเป็นประมาณ, เววตาในทมนฺจกฺกรวาล)

มาตุกฺจฺฉิ

เป็นมัจฉฐีตปุริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

มาตุยา กฺจฺฉิ มาตุกฺจฺฉิ. (มาตุ + กฺจฺฉิ)

กฺจฺฉิ อ.ทอฺง มาตุยา ของมารดา มาตุกฺจฺฉิ ชื่อว่ามาตุกฺจฺฉิ. (ทอฺงของมารดา)

สทเวโก

เป็นสทบุพฺพทททพทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

สท เทเวทฺธิ โย วตฺตตฺติ สทเวโก, โลโก. (สท + เทว)

โย (โลโก) อ.มนุษยโลก ใด วตฺตตฺติ ย่อมเป็นไป สท กับ เทเวทฺธิ ด้วยเทวโลก ท. อิติ เพราะเหตุ
นั้น (โล โลก) อ.มนุษยโลก นั้น สทเวโก ชื่อว่าสทเวก, ได้แก่ มนุษยโลก. (อันเป็นไปกับด้วยเทวโลก)

มหาวิโลกนานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 มหนตานิ จ ตานิ วิโลกนานิ จาติ มหาวิโลกนานิ. (มหนต + วิโลกน)
 มหนตานิ จ อ.อันใหญ่ ท. ด้วย ตานิ อ.อันใหญ่ ท. เหล่านั้น วิโลกนานิ จ เป็นการตรวจดูด้วย อิติ
 เพราะเหตุนั้น มหาวิโลกนานิ ชื่อว่ามหาวิโลกน. (การตรวจดูใหญ่)
 (ปัญจมหาวิโลกน มี กาล, ทวีป, ประเทศ, ตระกูล, และพระชนนี)

สกุยราชกุล

เป็นฉัญฐิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 สกุยราชสส กุล สกุยราชกุล. (สกุยราช + กุล)
 กุล อ.ตระกูล สกุยราชสส แห่งเจ้าศากยะ สกุยราชกุล ชื่อว่าสกุยราชกุล. (ตระกูลเจ้าศากยะ)

มหาสมปตติ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 มหนตตี จ ส่า สมปตติ จาติ มหาสมปตติ. (มหนตตี + สมปตติ)
 มหนตตี จ อ.อันใหญ่ด้วย ส่า อ.อันใหญ่นั้น สมปตติ จ เป็นสมบัติด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น มหา-
 สมปตติ ชื่อว่ามหาสมปตติ. (สมบัติใหญ่)

ภทรโยพพณี

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ภทรญจ ต โยพพณญจาติ ภทรโยพพณี. (ภทร + โยพพณ)
 ภทร จ อ.อันเจริญด้วย ต อ.อันเจริญนั้น โยพพณี จ เป็นความเป็นแห่งคนหนุ่มด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนั้น ภทรโยพพณี ชื่อว่าภทรโยพพณ. (ความเป็นแห่งคนหนุ่มอันเจริญ)

เทวโลกสิริ

เป็นสัตตमितตปุริสสมาส โดยมีฉัญฐิตตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เทวาน์ โลโก เทวโลโก. (เทว + โลก) ฉัญฐิตตปุริสสมาส
 โลโก อ.โลก เทวาน์ ของเทวดา ท. เทวโลโก ชื่อว่าเทวโลก. (โลกของเทวดา, เทวโลก)

๒. เทวโลก สิริ เทวโลกสิริ. (เทวโลก + สิริ) สัตตมัตตปุริสสมาส
สิริ อ.สิริ เทวโลก ในเทวโลก เทวโลกสิริ ชื่อว่าเทวโลกสิริ. (สิริในเทวโลก)

รชชสิริ

เป็นอวหารณบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. รณญู ภาโว รชช. (ราช + ญ) ภาวตทิต
ภาโว อ.ความเป็น รณญู แห่งพระราช่า รชช ชื่อว่าราชช. (ความเป็นพระราช่า)
๒. รชชเมว สิริ รชชสิริ. (รชช + สิริ) อวหารณบุพพทกัมมธารยสมาส
รชช เหว อ.ความเป็นแห่งพระราช่า นั้นเทียว สิริ เป็นสิริ รชชสิริ ชื่อว่าราชชสิริ. (สิริคือความเป็นแห่งพระราช่า)

อุยยานกีฟ้า

เป็นสัตตมัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- อุยยาน เกีฟ้า อุยยานกีฟ้า. (อุยยาน + กีฟ้า)
กีฟ้า อ.การเล่น อุยยาน ในอุยยาน อุยยานกีฟ้า ชื่อว่าอุยยานกีฟ้า. (การเล่นในอุยยาน, กรีทาในพระอุยยาน)

คมนสมโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- คมนญจ ตั สมโย จาติ คมนสมโย. (คมน + สมโย)
คมน จ อ.อันเป็นที่ไปด้วย ตั อ.อันเป็นที่ไปนั้น สมโย จ เป็นสมัยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คมน-สมโย ชื่อว่าคมนสมโย. (สมัยเป็นที่ไป)

จิณณพยาธิมตสงฆาตา

เป็นสัมภวานาบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีอิตรียคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จิณณ จ พยาธิ จ มโต จ จิณณพยาธิมตา. (จิณณ + พยาธิ + มต) อิตรียคทวันท-สมาส
จิณณ จ อ.คนแก่ ด้วย พยาธิ จ อ.คนเจ็บ ด้วย มโต จ อ.คนตาย ด้วย จิณณพยาธิมตา
ชื่อว่าจิณณพยาธิมตา. (คนแก่ คนเจ็บ และคนตาย)

๒. ชีณณพญาธิมตา อิติ สังฆาตา ชีณณพญาธิมตสังฆาตา, ตโย เทวทูตา. (ชีณณพญาธิมต + สังฆาต) สัมภาวนาบุพพทกัมมธารยสมาส

(ตโย เทวทูตา) อ.เทวทูต ท. ส่าม สังฆาตา อัมบัณทิต กล่าวแล้ว อิติ ว่า ชีณณพญาธิมตา ชนผู้แก่แล้ว ชนผู้เจ็บ และชนผู้ตายแล้ว ชีณณพญาธิมตสังฆาตา ชื่อว่าชีณณพญาธิมตสังฆาต, ได้แก่เทวทูต ๓. (กล่าวคือคนแก่ คนเจ็บ และคนตาย)

สังฆาตสังเวโค

เป็นจตุตถวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สังฆาโต สังเวโค อสสาติ สังฆาตสังเวโค, โภธิสตโต. (สังฆาต + สังเวโค)

สังเวโค อ.ความสังเวช สังฆาโต อันเกิดพร้อมแล้ว อสส (โภธิสตตสส) แก่พระโภธิสตฺร นั้น อุตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส โภธิสตโต) อ.พระโภธิสตฺรนั้น สังฆาตสังเวโค ชื่อว่าสังฆาตสังเวโค, ได้แก่พระโภธิสตฺร. (ผู้มีความสังเวชอันเกิดพร้อมแล้ว, ผู้เกิดความสังเวช)

จตุตถวารโ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จตุนัน ปุโรโณ จตุตโต. (จตุ + ๓) สังฆาตทิต

ปุโรโณ อ.วาระอันเป็นเหตุเต็ม จตุนัน แห่งสี่ ท. จตุตโต ชื่อว่าจตุตถ. (ที่ ๔)

๒. จตุตโต จ โส วาโร จาติ จตุตถวารโ. (จตุตถ + วาร) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

จตุตโต จ อ.ที่สี่ด้วย โส อ.ที่สี่นั้น วาโร จ เป็นวาระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ จตุตถวารโ ชื่อว่าจตุตถวาร. (วาระที่ ๔)

มงคลไปกฺขรณตีร์

เป็นภักฐิตปฺปฺริสสาส โดยวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มงคลา จ ส่า ไปกฺขรณตีร์ จาติ มงคลไปกฺขรณตีร์. (มงคลา + ไปกฺขรณตีร์) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

มงคลา จ อ.อันเป็นมงคลด้วย ส่า อ.อันเป็นมงคลนั้น ไปกฺขรณตีร์ จ เป็นสระไปกฺขรณตีร์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มงคลไปกฺขรณตีร์ ชื่อว่ามงคลไปกฺขรณตีร์. (สระไปกฺขรณตีร์อันเป็นมงคล)

๒. มงคลไปกฺขรณตีร์ ตีร์ มงคลไปกฺขรณตีร์. (มงคลไปกฺขรณตีร์ + ตีร์) ภักฐิตปฺปฺริสสาส

ตีร์ อ.ฝั่ง มงคลไปกฺขรณตีร์ แห่งสระไปกฺขรณตีร์อันเป็นมงคล มงคลไปกฺขรณตีร์ ชื่อว่ามงคล-

โปกฺขรณิตรี. (ฝั่งแห่งสระโยกขรณิอันเป็นมงคล)

กပ္ปกเวโส

เป็นฉนฺฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กပ္ปกสฺส เวโส กပ္ปกเวโส. (กပ္ปก + เวส)

เวโส อ.เพศ กပ္ปกสฺส แห่งข้างกัลบก กပ္ปกเวโส ชื่อว่ากပ္ปกเวส. (เพศแห่งข้างกัลบก)

อลงกตปฎิยตโต

เป็นวิเสสนนภยบทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อลงกโต จ โส ปฎิยตโต จาติ อลงกตปฎิยตโต, โโพธิสฺตโต. (อลงกต + ปฎิยตโต)

โส (โพธิสฺตโต) อ.พระโพธิสัตว์ นั้น อลงกโต จ ถูกประดับแล้ว ด้วย ปฎิยตโต จ ถูกตกแต่งแล้ว ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อลงกตปฎิยตโต ชื่อว่าอลงกตปฎิยตโต, ได้แก่พระโพธิสัตว์. (ผู้ทั้งถูกประดับแล้ว ทั้งถูกตกแต่งแล้ว)

ชาตสาสน์

เป็นฉนฺฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชาตสฺส สาสน์ ชาตสาสน์. (ชาต + สาสน์)

สาสน์ อ.ข่าวสาสน์ ชาตสฺส แห่งการประสูติแล้ว ชาตสาสน์ ชื่อว่าชาตสาสน์. (ข่าวสาสน์แห่งการประสูติ)

ปุตตสิเนโท

เป็นสัดตมิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุตเต สิเนโท ปุตตสิเนโท. (ปุตต + สิเนท)

สิเนโท อ.ความรัก ปุตเต ในบุตร ปุตตสิเนโท ชื่อว่าปุตตสิเนท. (ความรักในบุตร)

พลวภาโว

เป็นฉนฺฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. พลล์ อสฺส อตถิติ พลวา, ปุตตสิเนโท. (พล + วนฺต) อัสนฺตถิตฺตทิต

พล อ.กำลัง อ.ส (บุตตลีเนทส) แห่งความรักในบุตรนั้น (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (โส บุตตลีเนโท) อ.ความรักในบุตรนั้น พลวา ชื่อว่าพลนตุ, ได้แก่ความรักในบุตร. (อันมีกำลัง)

๒. พลวโต (บุตตลีเนทส) ภาโว พลวภาโว. (พลนตุ + ภาว) ฌฏฐิตปุริสสมาส

ภาโว อ.ความเป็น (บุตตลีเนทส) แห่งความรักในบุตร พลวโต อันมีกำลัง พลวภาโว ชื่อว่า พลวภาว. (ความที่แห่งความรักในพระโอรสเป็นสภาพมีกำลัง)

ปิตุจฉาธิดา

เป็นฌฏฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปิตุจฉาย ธิดา ปิตุจฉาธิดา. (ปิตุจฉา + ธิด)

ธิดา อ.ธิดา ปิตุจฉาย ของอา ปิตุจฉาธิดา ชื่อว่าปิตุจฉาธิด. (ธิดาของอา, ธิดาของพระเจ้าอา)

นิพพุตปท

เป็นลัมภานาบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิพพุต อติ ปท นิพพุตปท. (นิพพุต + ปท)

ปท อ.บท นิพพุต อติ ว่า ดับแล้ว นิพพุตปท ชื่อว่านิพพุตปท (บทว่าดับแล้ว)

สิริสยน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สิริ จ ส่า สยนญจาทิ สิริสยน. (สิริ + สยน)

สิริ จ อ.อันเป็นสิริด้วย ส่า อ.อันเป็นสิรินั้น สยน จ เป็นที่นอนด้วย อติ เพราะเหตุนี้ สิริสยน ชื่อว่าสิริสยน. (ที่เป็นที่นอนอันเป็นสิริ)

นิทหูปคตา

เป็นทุตียาตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิทหุ อูปคตา นิทหูปคตา, นาฏกิตถิโย. (นิทหา + อูปคตา)

อูปคตา อ.ผู้เข้าถึงแล้ว นิทหุ ซึ่งความหลับ นิทหูปคตา ชื่อว่านิทหูปคตา, ได้แก่หญิงนักฟ้อนทั้งหลาย. (ผู้เข้าถึงความหลับ)

นาฏกิตติโย

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นาฏกา จ ตา อิตติโย จาติ นาฏกิตติโย. (นาฏกา + อิตติโย)

นาฏกา จ อ.ผู้เป็นนักฟ้อน ท. ด้วย ตา อ.ผู้เป็นนักฟ้อน ท. เหล่านั้น อิตติโย จ เป็นหญิงด้วย
อิตติ เพราะเหตุนี้ นาฏกิตติโย ชื่อว่านาฏกิตติ. (หญิงผู้เป็นนักฟ้อน)

นิพพินนทโย

เป็นจัญญูทวิพทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิพพินนฺ ททยํ อสฺสํติ นิพพินนทโย, โปธิสฺตโต. (นิพพินน + ททย)

ททยํ อ.พระทัย นิพพินนฺ อันเปื้อน่าย อสฺส (โปธิสฺตตฺสฺส) ของพระโพธิสัตว์นั้น (อตฺติ) มีอยู่ อิตติ
เพราะเหตุนี้ (โส โปธิสฺตโต) อ.พระโพธิสัตว์นั้น นิพพินนทโย ชื่อว่านิพพินนททย, ได้แก่พระโพธิสัตว์.
(ผู้มีพระทัยอันตรงเปื้อน่ายแล้ว)

จนวนสทาโย

เป็นจัญญูทวิพทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จนวนฺ สทาโย อสฺสํติ จนวนสทาโย, โปธิสฺตโต. (จนวน + สทาโย)

จนวนฺ อ.นายจันนะ สทาโย เป็นสทาโย อสฺส (โปธิสฺตตฺสฺส) ของพระโพธิสัตว์ นั้น (อตฺติ) มีอยู่ อิตติ
เพราะเหตุนี้ (โส โปธิสฺตโต) อ.พระโพธิสัตว์ นั้น จนวนสทาโย ชื่อว่าจนวนสทาโย, ได้แก่พระโพธิสัตว์. (ผู้มี
นายจันนะเป็นสทาโย)

มหาภินิกฺขมนํ

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนฺตญจ ตํ อภินิกฺขมนญจาติ มหาภินิกฺขมนํ. (มหนฺต + อภินิกฺขมน)

มหนฺตํ จ อ.อันใหญ่ด้วย ตํ อ.อันใหญ่นั้น อภินิกฺขมนํ จ เป็นการเสด็จออกเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ด้วย
อิตติ เพราะเหตุนี้ มหาภินิกฺขมนํ ชื่อว่ามหาภินิกฺขมน. (การเสด็จออกเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่)

อโนมานทีติร

เป็นฉกฺฐิตฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อโนมานทีติร ติร อโนมานทีติร. (อโนมานที + ติร)

ติร อ.ฝั่ง อโนมานทีติร แห่งแม่น้ำชื่อว่าอโนมา อโนมานทีติร ชื่อว่าอโนมานทีติร. (ฝั่งแห่งแม่น้ำชื่อว่าอโนมา)

ปณทวพพตปพภาโร

เป็นฉกฺฐิตฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปณทวพพตสฺส ปพภาโร ปณทวพพตปพภาโร. (ปณทวพพต + ปพภาโร)

ปพภาโร อ.เงื่อม ปณทวพพตสฺส แห่งภูเขาชื่อว่าปณทว ปณทวพพตปพภาโร ชื่อว่าปณทวพพตปพภาโร. (เงื่อมแห่งภูเขาชื่อว่าปณทว)

สพพณฺณตญาณ

เป็นฉกฺฐิตฺตปฺริสฺสมาส โดยมีทุตติยาดปฺริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สพพ ชานาติติ สพพณฺณ. (สพพ + ณา อวโพธเน ในการรู้ + ฐ) ทุตติยาดปฺริสฺสมาส (โย ปุคฺคโล) อ.บุคคล ไต ชานาติ ย่อมรู้ สพพ ซึ่งสิ่งทั้งปวง อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคล นั้น สพพณฺณ ชื่อว่าสพพณฺณ. (ผู้รู้ซึ่งสิ่งทั้งปวง)

๒. สพพณฺณโน ภาโว สพพณฺณตา. (สพพณฺณ + ตา) ภาวตฺทิตติ
ภาโว อ.ความเป็น สพพณฺณโน แห่งผู้รู้ซึ่งสิ่งทั้งปวง สพพณฺณตา ชื่อว่าสพพณฺณตา. (ความเป็นแห่งผู้รู้ซึ่งสิ่งทั้งปวง)

๓. สพพณฺณตายน ญาณ สพพณฺณตญาณ. (สพพณฺณตา + ญาณ) ฉกฺฐิตฺตปฺริสฺสมาส
ญาณ อ.ญาณ สพพณฺณตายน แห่งความเป็นแห่งผู้รู้ซึ่งสิ่งทั้งปวง สพพณฺณตญาณ ชื่อว่า
สพพณฺณตญาณ (ญาณแห่งความเป็นแห่งผู้รู้ซึ่งสิ่งทั้งปวง, สพพณฺณตญาณ)

อาคมนตโต

เป็นฉกฺฐิตฺตปฺริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาคมนสฺส อตโต อาคมนตโต. (อาคมน + อตโต)

อตโต อ.ประโยชน์ อาคมนสฺส แก่การมา อาคมนตโต ชื่อว่าอาคมนตโต. (ประโยชน์แก่การมา)

คหิตปฏิญโย

เป็นจัญญูทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

คหิตา ปฏิญญา ยสฺสํลํ คหิตปฏิญโย, สฺตถา. (คหิตา + ปฏิญญา)

ปฏิญญา อ.ปฏิญญา ยสฺส (สฺตถุโน) ของพระคาสตา พระองค์โต (รณเณน) คหิตา อันพระราชำทรงรับแล้ว (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส สฺตถา) อ.พระคาสตา พระองค์นั้น คหิตปฏิญโย ชื่อว่า คหิตปฏิญโย, ไต่แก่พระคาสตา. (ผู้มีปฏิญญาอันพระราชำทรงรับแล้ว)

อติคตวิเสโส

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อติคโต จ โส วิเสโส จาติ อติคตวิเสโส. (อติคต + วิเสส)

อติคโต จ อ.อันถูกบรรลุแล้วด้วย โส อ.อันถูกบรรลุแล้วนั้น วิเสโส จ เป็นคุณวิเศษด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อติคตวิเสโส ชื่อว่าอติคตวิเสโส. (คุณวิเศษอันถูกบรรลุแล้ว, คุณวิเศษอันพระองค์ทรงบรรลุแล้ว)

ฉพพฺสํลํ

เป็นอสมมาหารทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ฉ วสฺสํลํ ฉพพฺสํลํ. (ฉ + วสฺส)

วสฺสํลํ อ.ปี ท. ฉ ทก ฉพพฺสํลํ ชื่อว่าฉพพฺสํลํ. (ปี ๖, ๖ ปี)

มหาปธานํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนฺตญจ ตํ ปธานญจาติ มหาปธานํ. (มหนฺต + ปธาน)

มหนฺตํ จ อ.อันใหญ่ด้วย ตํ อ.อันใหญ่นั้น ปธานํ จ เป็นความเพียรด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาปธานํ ชื่อว่ามหาปธาน. (ความเพียรใหญ่)

วิสาขปุณฺณมีทิวโส

เป็นจัญญูตีปฺปฺริสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิสาขปุณฺณมียา ทิวโส วิสาขปุณฺณมีทิวโส. (วิสาขปุณฺณมี + ทิวส)

ทิวสั อ.วัน วิสาขปุณณมียา (ดิถียา) แห่งดิถีเป็นที่เต็มแห่งดาวชื่อว่าวิสาขะ วิสาขปุณณมิติวสั ชื่อว่า
วิสาขปุณณมิติวส. (วันแห่งวิสาขปุณณมี, วันเพ็ญเดือน ๖)

สวณฺณปาติ

เป็นฉัฏฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สวณฺณสฺส วิกิตฺติ ปาติ สวณฺณปาติ. (สวณฺณ + ปาติ)

ปาติ อ.ถาด สวณฺณสฺส วิกิตฺติ อันเป็นวิการ แห่งทอง สวณฺณปาติ ชื่อว่าสวณฺณปาติ. (ถาดอันเป็น
วิการแห่งทอง, ถาดทอง)

มหาวนสนฺโท

เป็นฉัฏฐิต์ปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มหฺนตฺยจฺ ตํ วณฺญาติ มหาวนฺ. (มหฺนต + วณ) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

มหฺนตํ จ อ.อันใหญ่ด้วย ตํ อ.อันใหญ่นั้น วณฺ จ เป็นป่าด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น มหาวนฺ
ชื่อว่ามหาวน. (ป่าใหญ่)

๒. มหาวนฺสฺส สฺนฺโท มหาวนฺสนฺโท. (มหาวน + สฺนฺท) ฉัฏฐิต์ปุริสสมาส

สนฺโท อ.ขี้หมู มหาวนฺสฺส แห่งป่าใหญ่ มหาวนฺสนฺโท ชื่อว่ามหาวนสนฺท. (ขี้หมูแห่งป่าใหญ่)

นानาสมาปตฺติโย

เป็นปาติบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นानา สฺมาปตฺติโย นานาสมาปตฺติโย. (นानา + สฺมาปตฺติ)

สฺมาปตฺติโย อ.สมบัติ ท. นานา ต่างๆ นานาสมาปตฺติโย ชื่อว่านานาสมาปตฺติ. (สมบัติต่างๆ)

ทิวสกาโค

เป็นฉัฏฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิวสฺสฺส กาโค ทิวสกาโค. (ทิวส + กาโค)

กาโค อ.ส่วน ทิวสฺสฺส แห่งวัน ทิวสกาโค ชื่อว่าทิวสกาโค. (ส่วนแห่งวัน)

นาคราชา

เป็นวิเสส่นุดตบถกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นาโค จ โส ราชา จาติ นาคราชา. (นาค + ราช)

นาโค จ อ.พญานาคด้วย โส อ.พญานาคนั้น ราชา จ เป็นพระราชาด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
นาคราชา ชื่อว่านาคราช. (พญานาคผู้พระราช)

อภิตตุดคฺเณ

เป็นจัญญูทวิปทูลยาธิกรณพหุพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อภิตตุดโต คฺเณ ยสฺส โส อภิตตุดคฺเณ, สตถา. (อภิตตุด + คฺเณ)

คฺเณ อ.พระคุณ ยสฺส (สตถุโน) ของพระศาสดาใด อภิตตุดโต ถูกข่มเขยแล้ว (อตฺถิ) มีอยู่, โส
(สตถา) อ.พระศาสดานั้น อภิตตุดคฺเณ ชื่อว่าอภิตตุดคฺเณ, ได้แก่พระศาสดา. (ผู้มีพระคุณอันถูกข่มเขยแล้ว)
(ผู้มีพระคุณอันถูกข่มเขยแล้ว)

โพธิมณฺฑ

เป็นจัญญูตีปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โพธิสฺส มณฺฑ โพธิมณฺฑ. (โพธิ + มณฺฑ)

มณฺฑ อ.ดวง โพธิสฺส แห่งต้นโพธิ์ โพธิมณฺฑ ชื่อว่าโพธิมณฺฑ. (ดวงแห่งต้นโพธิ์)

ปรตถาภิมุโข

เป็นจัญญูทวิปทูลยาธิกรณพหุพีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปรตถสฺส อภิมุโข อสฺสาติ ปรตถาภิมุโข, สตถา. (ปรตถ + อภิมุข)

อภิมุโข อ.พระพักตร์เฉพา ปรตถสฺส ต่อทิศตะวันออก อสฺส (สตถุโน) ของพระศาสดา พระองค์
นั้น (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส สตถา) อ.พระศาสดา พระองค์นั้น ปรตถาภิมุโข ชื่อว่าปรตถาภิมุข,
ได้แก่พระศาสดา. (ผู้มีพระพักตร์เฉพาต่อทิศตะวันออก)

อนตถงฺคมิโต

เป็นนนิบาตบุพพบกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น อนตถงฺคมิโต อนตถงฺคมิโต, สุริโย. (น + อนตถงฺคมิโต)

อตถงฺคมิโต อ.อันถึงแล้วซึ่งการอยู่ไม่ได้ น ทามิโต อนตถงฺคมิโต ชื่อว่าอนตถงฺคमित, ได้แก่
พระอาทิตย์. (ยังไม่อัสดงคตแล้ว, ยังไม่ตกดิน)

मारपल्ल

เป็นสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

मारण्ण मारसुल्ल पल्लण्ण मारपल्ल. (मार + पल)

मारि ज अ.मारด้วย मारसुल्ल पल्ल ज अ.पल แห่งमारด้วย मारपल्ल ชื่อว่าमारปल. (मारและพลแห่ง
मार)

पञ्चयामो

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

पञ्चयामो ज सो यामो जाति पञ्चयामो. (पञ्च + याम)

पञ्चयामो ज अ.ที่หนึ่งด้วย सो อ.ที่หนึ่งนั้น यामो ज เป็นยามด้วย อิติ เพราะเหตุหนึ่ง ปञ्चयामो
ชื่อว่าปञ्चยาม. (ยามที่หนึ่ง, ปञ्ชยาม)

मञ्चयामो

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

मञ्चयामो ज सो यामो जाति मञ्चयामो. (मञ्चयाम + याम)

मञ्चयामो ज अ.อันมีในท่ามกลางด้วย सो อ.อันมีในท่ามกลางนั้น यामो ज เป็นยามด้วย อิติ เพราะ
เหตุหนึ่ง มञ्चयामो ชื่อว่ามञ्ชยยาม. (ยามอันมีในท่ามกลาง, มञ्ชยยาม)

पञ्चयामावसानं

เป็นจัญฐิต์ปฐิสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. पञ्चयामो ज सो यामो जाति पञ्चयामो. (पञ्चयाम + याम) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
पञ्चयामो ज अ.อันมีในภายหลังด้วย सो อ.อันมีในภายหลังนั้น यामो ज เป็นยามด้วย อิติ
เพราะเหตุหนึ่ง ปञ्चयामो ชื่อว่าปञ्ชยยาม. (ยามอันมีในภายหลัง, ปञ्ชยยาม)

๒. पञ्चयामसुल्ल अवसानं पञ्चयामावसानं. (पञ्चयाम + अवसान) จัญฐิต์ปฐิสสมาส
अवसानं อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง ปञ्ชยยามสุล्ल แห่งยามอันมีในภายหลัง ปञ्ชยยามาवसानं ชื่อว่า
ปञ्ชยยามาवसान. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งยามอันมีในภายหลัง)

จุดูปปาดฅาณ

เป็นทุดิยาดัปปุริสสฅมาส โดยมืสฅมาหารทวันทสฅมาสอยู่ภายใน มืวิเคราะห้ดั่งนื

๑. จุดั จ ุอุปปาดั จ จุดูปปาดั. (จุด + อุปปาด) สฅมาหารทวันทสฅมาส

จุดั อ.การตายดัวย อุปปาดั จ อ.การเกิตดัวย จุดูปปาดั ซึ่อว่าจุดูปปาด. (การตายและการเกิต)

๒. จุดูปปาดั สลลกขณั ฅาณั จุดูปปาดฅาณั. (จุดูปปาด + ฅาณ) ทุดิยาดัปปุริสสฅมาส

ฅาณั อ.ฅาณ สลลกขณั อันเป็นเครื่งกัาหนด จุดูปปาดั ซึ่งการตายและการเกิต จุดูปปาดฅาณั ซึ่อว่าจุดูปปาดฅาณ. (ฅาณอันเป็นเครื่งกัาหนดการตายและการเกิต, จุดูปปาดฅาณ)

อรุณคุดคณั

เป็นฅณัฎฐิดัปปุริสสฅมาส มืวิเคราะห้ว่า

อรุณสส อุดคุดคณั อรุณคุดคณั. (อรุณ + อุดคุดคณ)

อุดคุดคณั อ.เป็นที่ซึ่ขึ้นไป อรุณสส ฅางอรุณ อรุณคุดคณั ซึ่อว่าอรุณคุดคณ. (เป็นที่ซึ่ขึ้นไปฅางอรุณ, ฅางอรุณซึ่ขึ้น)

ทสพลจตุเวสาร์ชชัาทิสพพคุดนปฎิมณุชิตั

เป็นตุดิยาดัปปุริสสฅมาส โดยมือิตริตโรคทวันทสฅมาส, ฅณัฎฐิทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสฅมาส, วิเสสน-บุพพทกัम्मฅารยสฅมาส, และวิเสสนบุพพทกัम्मฅารยสฅมาสอยู่ภายใน มืวิเคราะห้ดั่งนื

๑. ทสพลั จ จตุเวสาร์ชชัญจ ทสพลจตุเวสาร์ชชัานิ. (ทสพล + จตุเวสาร์ชชั) อิตริตโรคทวันทสฅมาส

ทสพลั จ อ.ทสพลฅาณดัวย จตุเวสาร์ชชั จ อ.จตุเวสาร์ชชัฅาณดัวย ทสพลจตุเวสาร์ชชัานิ ซึ่อว่า ทสพลจตุเวสาร์ชชั. (ทสพลฅาณและจตุเวสาร์ชชัฅาณ)

๒. ทสพลจตุเวสาร์ชชัานิ อาทิ เยสั เต ทสพลจตุเวสาร์ชชัาทโย, สพพคุดนา. (ทสพลจตุเวสาร์ชชั + อาทิ) ฅณัฎฐิทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสฅมาส

ทสพลจตุเวสาร์ชชัานิ อ.ทสพลฅาณและจตุเวสาร์ชชัฅาณ ท. อาทิ เป็นต้น เยสั (สพพคุดนา) ฅางคุดนัซึ่ปวง ท. เหลลไโต เต (สพพคุดนา) อ.คุดนัซึ่ปวง ท.เหลลานั้น ทสพลจตุเวสาร์ชชัาทโย ซึ่อว่าทสพล-จตุเวสาร์ชชัาทิ, สพพคุดนา ได้แก้คุดนัซึ่ปวง. (มืทสพลฅาณและจตุเวสาร์ชชัฅาณเป็นต้น)

๓. สพเพ จ เต คุดนา จาติ สพพคุดนา. (สพเพ + คุดน) วิเสสนบุพพทกัम्मฅารยสฅมาส

สพเพ จ อ.ซึ่ปวง ท. ดัวย เต อ.ซึ่ปวง ท. เหลลานั้น คุดนา จ เป็นคุดนัดัวย อิติ เพราะเหตุนััน

สหพคุณา ชื่อว่าสหพคุณ. (คุณทั้งปวง)

๔. ทสพลจตุเวสารชู้ชาทโย จ เต สหพคุณา จาติ ทสพลจตุเวสารชู้ชาทิสหพคุณา. (ทสพล-
จตุเวสารชู้ชาติ + สหพคุณ) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

ทสพลจตุเวสารชู้ชาทโย จ อ.อันมีทสพลญาณและจตุเวสารชู้ชาญาณเป็นต้น ท. ด้วย เต อ.อัน
มีทสพลญาณและจตุเวสารชู้ชาญาณเป็นต้น ท. เหล่านั้น สหพคุณา จ เป็นคุณทั้งปวง ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ทสพลจตุเวสารชู้ชาทิสหพคุณา ชื่อว่าทสพลจตุเวสารชู้ชาทิสหพคุณ. (คุณทั้งปวงมีทสพลญาณและจตุเวสารชู้-
ชาญาณเป็นต้น)

๕. ทสพลจตุเวสารชู้ชาทิสหพคุณเถติ ปฏิมณชิตี ทสพลจตุเวสารชู้ชาทิสหพคุณปฏิมณชิตี,
สหพณญตญาณิ. (ทสพลจตุเวสารชู้ชาทิสหพคุณ + ปฏิมณชิต) ตติยาตปปริสสมาส

ปฏิมณชิตี อ.อันประดับแล้ว ทสพลจตุเวสารชู้ชาทิสหพคุณเถติ ด้วยคุณทั้งปวงมีทสพลญาณ
และจตุเวสารชู้ชาญาณเป็นต้น ท. ทสพลจตุเวสารชู้ชาทิสหพคุณปฏิมณชิตี ชื่อว่าทสพลจตุเวสารชู้ชาทิสหพคุณ-
ปฏิมณชิต, ได้แก่พระสัพพัญญตญาณ. (อันประดับแล้วด้วยคุณทั้งปวงมีทสพลญาณและจตุเวสารชู้ชาญาณเป็นต้น)

สัตตสัตตาท

เป็นสมาหารทิสมาส โดยมีสมาหารทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สัตต อทานิ สัตตาทานิ. (สัตต + อท) อสมาหารทิสมาส

อทานิ อ.วัน ท. สัตต เจต สัตตาทานิ ชื่อว่าสัตตาท. (วันเจต, ๗ วัน)

๒. สัตต สัตตาทานิ สัตตสัตตาท. (สัตต + สัตตาท) สมาหารทิสมาส

สัตตาทานิ อ.ลับตาท ท. สัตต เจต สัตตสัตตาท ชื่อว่าสัตตสัตตาท. (ลับตาทเจต, ๗ ลับตาท)

อชपालนิโครธมูล

เป็นนัญฐิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อชपालนิโครธสูล มูล อชपालนิโครธมูล. (อชपालนิโครธ + มูล)

มูล อ.โคน อชपालนิโครธสูล แห่งต้นไทรชื่อว่าอชปาละ อชपालนิโครธมูล ชื่อว่าอชपालนิโครธมูล.
(โคนแห่งต้นไทรชื่อว่าอชปาละ, โคนต้นอชपालนิโครธ)

ธมมคัมภีรตาปัจจเวกขณ

เป็นฉัฏฐิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ธมโม จ โส คัมภีโร จาติ ธมมคัมภีโร. (ธมม + คัมภีร) วิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส
 ธมโม จ อ.ธรรม ด้วย โส อ.ธรรม นั้น คัมภีโร จ เป็นสภาพลุ่มลึก ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 ธมมคัมภีโร ชื่อว่าธมมคัมภีร. (ธรรมเป็นสภาพลุ่มลึก)
๒. ธมมคัมภีรสส ภาวो ธมมคัมภีรตา. (ธมมคัมภีร + ตา) ภาวตัทธิต
 ภาวो อ.ความเป็น ธมมคัมภีรสส แห่งธรรมเป็นสภาพลุ่มลึก ธมมคัมภีรตา ชื่อว่าธมมคัมภีรตา.
 (ความที่แห่งธรรมเป็นสภาพลุ่มลึก)
๓. ธมมคัมภีรตาย ปัจจเวกขณ ธมมคัมภีรตาปัจจเวกขณ. (ธมมคัมภีรตา + ปัจจเวกขณ) ฉัฏฐี-
 ตปุริสสมาส
 ปัจจเวกขณ อ.การพิจารณา ธมมคัมภีรตาย ซึ่งความที่แห่งธรรมเป็นสภาพลุ่มลึก ธมมคัมภีรตา-
 ปัจจเวกขณ ชื่อว่าธมมคัมภีรตาปัจจเวกขณ. (การพิจารณาซึ่งความที่แห่งธรรมเป็นสภาพลุ่มลึก)

อโปปัสสูกกตา

เป็นภาวตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. อโปโป อุสสูกโก อสสาติ อโปปัสสูกโก, สตถา. (อโปป + อุสสูก) ฉัฏฐีทวิพทตูลยาธิกธณ-
 พหุพีหิสมาส
 อุสสูกโก อ.ความขวนขวาย อโปโป น้อย อสส (สตถุโน) แห่งพระศาสดาพระองค์นั้น (อดีต)
 มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส สตถา) อ.พระศาสดา พระองค์นั้น อโปปัสสูกโก ชื่อว่าอโปปัสสูก, ได้แก่
 พระศาสดา. (ผู้มีความขวนขวายน้อย)
๒. อโปปัสสูกกสส ภาวो อโปปัสสูกกตา. (อโปปัสสูก + ตา) ภาวตัทธิต
 ภาวो อ.ความเป็น อโปปัสสูกกสส แห่งบุคคลผู้มีความขวนขวายน้อย อโปปัสสูกกตา ชื่อว่า
 อโปปัสสูกกตา. (ความที่แห่งบุคคลผู้มีความขวนขวายน้อย)

ทสทสสมหาพุมปริวาโร

เป็นฉัฏฐีทวิพทตูลยาธิกธณพหุพีหิสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสและอสมาหารทิสมาส
 อยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มหนโต จ โส พุทฺธมา จาติ มหาพุทฺธมา. (มหนโต + พุทฺธมา) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สฺมาส

มหนโต จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่นั้น พุทฺธมา จ เป็นพหุด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
มหาพุทฺธมา ชื่อว่ามหาพุทฺธมา. (พหุใหญ่, มหาพหุ)

๒. ทสฺสทสฺส มหาพุทฺธมาโน ทสฺสทสฺสมหาพุทฺธมาโน. (ทสฺสทสฺส + มหาพุทฺธมา) อสฺมาทาทิคุ-
สฺมาส

มหาพุทฺธมาโน อ.มหาพหุ ท. ทสฺสทสฺส หนึ่ง ทสฺสทสฺสมหาพุทฺธมาโน ชื่อว่าทสฺสทสฺส-
มหาพุทฺธมา. (มหาพหุหนึ่ง)

๓. ทสฺสทสฺสมหาพุทฺธมาโน ปริมาณํ ปริวารโ อสฺสาติ ทสฺสทสฺสมหาพุทฺธมาปริวารโ, สหฺมปติ-
พุทฺธมา. (ทสฺสทสฺสมหาพุทฺธมา + ปริวาร) ฌฎฐิตวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส

ทสฺสทสฺสมหาพุทฺธมาโน อ.มหาพหุหนึ่ง ท. ปริมาณํ เป็นประมาณ ปริวารโ เป็นบริวาร
อสฺส (สหฺมปติพหุ) ของสหฺมปติพหุหนึ่ง (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ ทสฺสทสฺสมหาพุทฺธมาปริวารโ
ชื่อว่าทสฺสทสฺสมหาพุทฺธมาปริวาร, ได้แก่สหฺมปติพหุ. (ผู้มีมหาพหุหนึ่งเป็นประมาณเป็นบริวาร)

อายาจิตฉมฺมเทสนโน

เป็นฌฎฐิตวิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อายาจิตา ฉมฺมเทสนา ยสฺสาติ อายาจิตฉมฺมเทสนโน, สฺตถา. (อายาจิตา + ฉมฺมเทสนา)

ฉมฺมเทสนา อ.พระธรรมเทศนา ยสฺส (สฺตถุโน) ของพระศาสดา พระองค์ใด อายาจิตา ถูกทูลวิงวอน
แล้ว (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส สฺตถา) อ.พระศาสดา พระองค์นั้น อายาจิตฉมฺมเทสนโน ชื่อว่า
อายาจิตฉมฺมเทสน, ได้แก่พระศาสดา. (ผู้มีพระธรรมเทศนาอันถูกทูลวิงวอนแล้ว)

พุทฺธจกฺขุ

เป็นฌฎฐิตปฺปฺริสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

พุทฺธสฺส จกฺขุ พุทฺธจกฺขุ. (พุทฺธ + จกฺขุ)

จกฺขุ อ.จักขุ พุทฺธสฺส ของพระพุทฺธเจ้า พุทฺธจกฺขุ ชื่อว่าพุทฺธจกฺขุ. (จักขุแห่งพระพุทฺธเจ้า, พุทฺธจักขุ)

อาฬารุททกา

เป็นอิติไตรโยคทวินทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาฬารุ จ อุทโท จ อาฬารุททกา. (อาฬาร + อุทโท)

อาฬารุ จ อ.อาฬารดาบสด้วย อุทโท จ อ.อุททดาบสด้วย อาฬารุททกา ชื่อว่าอาฬารุททก.
(อาฬารดาบสและอุททดาบส)

กาลกตภาโว

เป็นฉัญฐิตปุริสสมาส โดยมีตติยาทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กาลโ กโต เยติ เต กาลกตา, อาฬารุททกา. (กาล + กต) ตติยาทวีปทตลยาธิกรณ-
พหุพีทิสมาส

กาลโ อ.กาละ เยติ (อาฬารุททเกติ) อันอาฬารดาบสและอุททดาบส ท. เหล่าใด กโต
กระทำแล้ว เต (อาฬารุททกา) อ.อาฬารดาบสและอุททดาบส ท. เหล่านั้น กาลกตา ชื่อว่ากาลกต, ได้แก่
อาฬารดาบสและอุททดาบส. (ผู้มีกาละอันกระทำแล้ว)

๒. กาลกตาน ภาโว กาลกตภาโว. (กาลกต + ภาว) ฉัญฐิตปุริสสมาส

ภาโว อ.ความเป็น (อาฬารุททกาน) กาลกตาน แห่งอาฬารดาบสและอุททดาบส ผู้มีกาละ
อันกระทำแล้ว กาลกตภาโว ชื่อว่ากาลกตภาว. (ความที่อาฬารดาบสและอุททดาบส ผู้มีกาละอันกระทำแล้ว)

ปญจวคคตติยา

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. ปญจ วคคตา ปญจวคค. (ปญจ + วคค) สมหาทริคัสมาส

วคคตา อ.พวก ท. ปญจ ห้า ปญจวคค ชื่อว่าปญจวคค. (พวก ๕)

๒. ปญจวคเค ภาวา ปญจวคคตติยา, ภิกขุ. (ปญจวคค + อีย) สังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต

ภิกขุ อ.ภิกษุ ท. ภาวา ผู้มีอยู่ ปญจวคเค ในพวก ๕ ปญจวคคตติยา ชื่อว่าปญจวคคตติย, ได้แก่
ภิกษุทั้งหลาย. (ผู้มีอยู่ในพวก ๕, ปญจวคคตติย)

พหุปลการตา

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. พหุ อุปการา เยสนนติ พหุปลการา, ปญจวคคตติยา ภิกขุ. (พหุ + อุปการ) ฉัญฐิตวิปท-

ดูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

อุปการา อ.อุปการะ ท. พหุ อันมาก เยล (ภิกขุณี) ของภิกษุ ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น พหุอุปการา ชื่อว่าพหุอุปการ, ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย. (ผู้มีอุปการะมาก)

๒. พหุอุปการานํ ภาโว พหุอุปการตา. (พหุอุปการ + ตา) ภาวตัทธิต

ภาโว อ.ความเป็น พหุอุปการานํ (ภิกขุณี) แห่งภิกษุ ท. ผู้มีอุปการะมาก พหุอุปการตา ชื่อว่า พหุอุปการตา. (ความที่แห่งภิกษุเป็นผู้มีอุปการะมาก)

อนุดรามคค์

เป็นนิบาตบุพพะอัพยยีภาวส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มคคส์ลล์ อนุดรา อนุดรามคค์. (อนุดรา + มคค)

อนุดรา ในระหว่าง มคคส์ลล์ แห่งทนทาง อนุดรามคค์ ชื่อว่าอนุดรามคค์. (ระหว่างแห่งทนทาง)

อาสาฬหปุณณมีทิวโส

เป็นจตุตตีตปฺริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อาสาฬหปุณณมียา ทิวโส อาสาฬหปุณณมีทิวโส. (อาสาฬหปุณณมี + ทิวโส)

ทิวโส อ.วัน อาสาฬหปุณณมียา (ตติยา) แห่งตติ เป็นที่เต็มแห่งดาวชื่อว่าอาสาฬหะ อาสาฬหปุณณมี-ทิวโส ชื่อว่าอาสาฬหปุณณมีทิวโส. (วันแห่งตติอาสาฬหปุณณมี)

มิตทาย

เป็นจตุตตีตปฺริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มิตานํ ทายํ มิตทาย. (มิต + ทาย)

ทายํ อ.ป่าเป็นที่ให้อภัย มิตานํ แก่เนื้อ ท. มิตทาย ชื่อว่ามิตทาย. (ป่าเป็นที่ให้อภัยแก่เนื้อ)

วสันนฺจจัน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

วสันนฺจ ตํ จานนฺจจติ วสันนฺจจัน. (วสัน + จาน)

วสัน จ อ.เป็นที่อยู่ด้วย ตํ อ.เป็นที่อยู่นั้น จัน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น วสันนฺจจัน ชื่อว่า วสันนฺจจัน. (ที่เป็นที่อยู่)

อณฺญาโกณฺทณฺยุปฺมุขฯ

เป็นจัญญูทวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มีวเตราะทฺว่า

อณฺญาโกณฺทณฺยุโป มฺขํ เยสนฺติ อณฺญาโกณฺทณฺยุปฺมุขฯ, อฏฺจาสฺพรทฺมโกฏฺเฏโย. (อณฺญา-
โกณฺทณฺยุ + มฺข)

อณฺญาโกณฺทณฺยุโป อ.พระอัญญาโกณทัญญู มฺขํ เป็นประมุข เยสฺ (อฏฺจาสฺพรทฺมโกฏฺเฏโย) แห่งโกฏฺ
แห่งพรทฺม ๑๘ ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต อฏฺจาสฺพรทฺมโกฏฺเฏโย) อ.โกฏฺแห่งพรทฺม
๑๘ ท. เหล่านั้น อณฺญาโกณฺทณฺยุปฺมุขฯ ชื่อว่าอณฺญาโกณฺทณฺยุปฺมุขฯ, ได้แก่โกฏฺแห่งพรทฺม ๑๘. (ผู้มี
อัญญาโกณทัญญูเป็นประมุข)

อฏฺจาสฺพรทฺมโกฏฺเฏโย

เป็นจัญญูตีปฺริสฺสฺมาส โดยมีอสฺมาทฺรทิกุสฺมาสอยู่ภายใน มีวเตราะทฺตั้งนี้

๑. อฏฺจาสฺ พรทฺมาโน อฏฺจาสฺพรทฺมาโน. (อฏฺจาสฺ + พรทฺม) อสฺมาทฺรทิกุสฺมาส
พรทฺมาโน อ.พรทฺม ท. อฏฺจาสฺ ๑๘ อฏฺจาสฺพรทฺมาโน ชื่อว่าอฏฺจาสฺพรทฺม. (พรทฺม ๑๘)
๒. อฏฺจาสฺพรทฺมานํ โกฏฺเฏโย อฏฺจาสฺพรทฺมโกฏฺเฏโย. (อฏฺจาสฺพรทฺม + โกฏฺเฏ) จัญญูตีปฺริสฺสฺมาส
โกฏฺเฏโย อ.โกฏฺ ท. อฏฺจาสฺพรทฺมานํ แห่งพรทฺม ๑๘ ท. อฏฺจาสฺพรทฺมโกฏฺเฏโย ชื่อว่าอฏฺจาสฺ-
พรทฺมโกฏฺเฏโย. (โกฏฺแห่งพรทฺม ๑๘, พรทฺม ๑๘ โกฏฺเฏ)

อมตฺปานํ

เป็นวิเสสนฺบุพพทกัณฺมธฺารยฺสฺมาส มีวเตราะทฺว่า

อมตํ นาม ปานํ อมตฺปานํ. (อมต + ปาน)

ปานํ อ.น้ำอันบุคคลพึงดื่ม อมตํ นาม ชื่อว่าอมตฺ อมตฺปานํ ชื่อว่าอมตฺปาน. (น้ำอันบุคคลพึงดื่ม
ชื่อว่าอมตฺ)

ปวตฺติตฺปวรธฺมจกฺโก

เป็นตติยาทวิปทฺตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส โดยมีอวธฺารณฺบุพพทกัณฺมธฺารยฺสฺมาส และวิเสสนฺบุพพท-
กัณฺมธฺารยฺสฺมาสอยู่ภายใน มีวเตราะทฺตั้งนี้

๑. ธฺมโม เอว จกฺกํ ธฺมมจกฺกํ. (ธฺมม + จกฺก) อวธฺารณฺบุพพทกัณฺมธฺารยฺสฺมาส
ธฺมโม เอว อ.ธรรมนั้นเดียว จกฺกํ เป็นจักร ธฺมมจกฺกํ ชื่อว่าธฺมมจกฺก. (จักรคือธรรม)

๒. ปวณฺจ ตํ ฅมฺมจกฺกญฺจาติ ปวณฺมจกฺกํ. (ปวณฺ + ฅมฺมจกฺก) วิเสสนฺบุพฺพทกัณฺมธารยสฺมาส ปวริ จ อ.อันประเสริฐด้วย ตํ อ.อันประเสริฐนั้น ฅมฺมจกฺกํ จ เป็นจักรคือธรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปวณฺมจกฺกํ ชื่อว่าปวณฺมจกฺก. (จักรคือธรรมอันประเสริฐ)

๓. ปวตฺติตํ ปวณฺมจกฺกํ เยนาติ ปวตฺติตปวณฺมจกฺโก, สฺตถา. (ปวตฺติต + ปวณฺมจกฺก) ตติยาทวิปทฺตลยาธิกรณพฺพพิทิสฺมาส

ปวณฺมจกฺกํ อ.จักรคือธรรมอันประเสริฐ เยน (สฺตถารา) อันพระศาสดาพระองค์ใด ปวตฺติตฺ ทรงให้เป็นไปทั่วแล้ว อิติ เพราะเหตุนี้ (โล สฺตถา) อ.พระศาสดาพระองค์นั้น ปวตฺติตปวณฺมจกฺโก ชื่อว่า ปวตฺติตปวณฺมจกฺก, ได้แก่พระศาสดา. (ผู้มีจักรคือธรรมอันประเสริฐอันทรงให้เป็นไปทั่วแล้ว)

อรทตฺ

เป็นภาวตฺทิต มิวิเคราะห์ว่า

อรทโต ภาโว อรทตฺ. (อรทนฺ + ตต)

ภาโว อ.ความเป็น อรทโต แห่งพระอรหันต์ อรทตฺ ชื่อว่าอรทต. (ความเป็นพระอรหันต์, พระอรหันต์)

อุปนิสฺสยสฺมปฺตติ

เป็นตติยาตฺปฺริสฺสมาส มิวิเคราะห์ว่า

อุปนิสฺสเยน สฺมปฺตติ อุปนิสฺสยสฺมปฺตติ. (อุปนิสฺสย + สฺมปฺตติ)

สฺมปฺตติ อ.ความถึงพร้อม อุปนิสฺสเยน ด้วยอุปนิสฺสย อุปนิสฺสยสฺมปฺตติ ชื่อว่าอุปนิสฺสยสฺมปฺตติ. (ความถึงพร้อมด้วยอุปนิสฺสย)

รตฺติภาโค

เป็นจฺฐิตฺปฺริสฺสมาส มิวิเคราะห์ว่า

รตฺติยา ภาโค รตฺติภาโค. (รตฺติ + ภาค)

ภาโค อ.ส่วน รตฺติยา แห่งราตรี รตฺติภาโค ชื่อว่ารตฺติภาค. (ส่วนแห่งราตรี)

จตุปณณาสัณหา

เป็นอสมมาหารทศุสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

จตุปณณาสัณหา จตุปณณาสัณหา. (จตุปณณาส + สัณ)

สัณหา อ.สัณ ท. จตุปณณาส ๕๔ จตุปณณาสัณหา ชื่อว่าจตุปณณาสัณ. (สัณ ๕๔ คน)

เอกสัณฺจ

เป็นตติยัตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอเคน อธิกา สัณฺจ เอกสัณฺจ. (เอก + สัณฺจ)

สัณฺจ อ.ทกลีบ อธิกา อันยี่ง เอเคน ด้วยหนึ่ง เอกสัณฺจ ชื่อว่าเอกสัณฺจ. (ทกลีบเอ็ด)

วุดถวสโล

เป็นตติยาทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วุดถั วสลั เยน โล วุดถวสโล, สตุถา. (วุดถ + วสล)

วสลั อ.กาลฝน เยน (สตุถารา) อันพระศาสดาใด วุดถั ทรงอยู่จำแล้ว โล (สตุถา) อ.พระศาสดา
นั้น วุดถวสโล ชื่อว่าวุดถวสโล, ได้แก่พระศาสดา. (ผู้มีกาลฝนอันทรงอยู่จำแล้ว)

สัณฺจิกิฏฐ

เป็นอสมมาหารทศุสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สัณฺจ กิฏฐ สัณฺจิกิฏฐ. (สัณฺจ + กิฏฐ)

กิฏฐ อ.กิฏฐ ท. สัณฺจ ทกลีบ สัณฺจิกิฏฐ ชื่อว่าสัณฺจิกิฏฐ. (กิฏฐ ๖๐ รูป)

กปฺปาลิกวนสนฺโท

เป็นฉัณฺฐัตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กปฺปาลิกวนสนฺ สณฺโท กปฺปาลิกวนสนฺโท. (กปฺปาลิกวน + สณฺท)

สนฺโท อ.จัญญ กปฺปาลิกวนสนฺ แห่งป่าฝ้าย กปฺปาลิกวนสนฺโท ชื่อว่ากปฺปาลิกวนสนฺโท. (จัญญป่าฝ้าย)

ติสขณา

เป็นอสมาหารทิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ติส ขณา ติสขณา. (ติส + ขน)

ขณา อ.ขน ท. ติส สามลิต ติสขณา ชื่อว่าติสขณ. (ขน ๓๐ คน)

ภททวคฺติยกุมารา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภททา จ เต วคฺตา จาติ ภททวคฺตา. (ภทท + วคฺ) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
ภททา จ อ.อันเจริฎฐ ท. ด้วย เต อ.อันเจริฎฐ ท. เหล่านั้น วคฺตา จ เป็นพวกด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ ภททวคฺตา ชื่อว่าภททวคฺต. (พวกอันเจริฎฐ)

๒. ภททวคฺเตสฺส ภวา ภททวคฺติยา, กุมารา. (ภททวคฺ + อิมปัจจย) สังสฺฐาติอเนกัตถตฺทิต
(กุมารา) อ.กุมาร ท. ภวา ผู้มีอยู่ ภททวคฺเตสฺส ในพวกอันเจริฎฐ ท. ภททวคฺติยา ชื่อว่า
ภททวคฺติย, ได้แก่กุมารทั้งหลาย. (ผู้มีอยู่ในพวกเจริฎฐ, ภททวคฺติย)

๓. ภททวคฺติยา จ เต กุมารา จาติ ภททวคฺติยกุมารา. (ภททวคฺติย + กุมาร) วิเสสนบุพพบท
กัมมธารยสมาส

ภททวคฺติยา จ อ.ผู้มีอยู่ในพวกเจริฎฐ ท. ด้วย เต อ.ผู้มีอยู่ในพวกเจริฎฐ ท. เหล่านั้น กุมารา จ
เป็นกุมารด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ภททวคฺติยกุมารา ชื่อว่าภททวคฺติยกุมาร. (กุมารผู้มีอยู่ในพวกเจริฎฐ)

สพฺพปจฺฉิมโก

เป็นสังสฺฐาติอเนกัตถตฺทิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สพฺพเพสฺส ปจฺฉา สพฺพปจฺฉา. (สพฺพ + ปจฺฉา) ฉฺฉิตฺตฺปปริสฺสมาส
ปจฺฉา ในภายหลัง สพฺพเพสฺส (กุมาราน) แห่งกุมาร ท. ทั้งปวง สพฺพปจฺฉา ชื่อว่าสพฺพปจฺฉา.
(ในภายหลังแห่งกุมารทั้งปวง)

๒. สพฺพปจฺฉา ภโว สพฺพปจฺฉิมโก, กุมารโ. (สพฺพปจฺฉา + อิมปัจจย) ลง กปัจจยต่อท้าย,
สังสฺฐาติอเนกัตถตฺทิต

(กุมารโ) อ.กุมาร ภโว ผู้มีอยู่ สพฺพปจฺฉา ในภายหลังแห่งกุมารทั้งปวง สพฺพปจฺฉิมโก ชื่อว่า
สพฺพปจฺฉิมโก, ได้แก่กุมาร. (ผู้มีในภายหลังแห่งกุมารทั้งปวง)

ปาฏิหาริยส์ทศส่านิ

เป็นฉันทลักษณ์ปรีดิ์สมาส มีวิเคราะหว่า

ปาฏิหาริยานัน สทศส่านิ ปาฏิหาริยส์ทศส่านิ. (ปาฏิหาริย + สทศส)

สทศส่านิ อ.พัน ท. ปาฏิหาริยานัน แห่งปาฏิหาริย ท. ปาฏิหาริยส์ทศส่านิ ชื่อว่าปาฏิหาริยส์ทศส.
(ปาฏิหาริยหนึ่งพัน)

อรรุเวลกสส์ปาทย

เป็นฉันทลักษณ์ทวิปทศลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะหว่า

อรรุเวลกสส์ไป อาทิ เยล เต อรรุเวลกสส์ปาทย, เตภาคิกขุฎิลลา. (อรรุเวลกสส์ไป + อาทิ)

อรรุเวลกสส์ไป อ.อรรุเวลกสส์ปะ อาทิ เป็นต้น เยล (เตภาคิกขุฎิลลานัน) แห่งขุฎิลผู้เป็นพี่น้องกันสาม
ท. เหล่าไต (อตติ) มีอยู่, เต (เตภาคิกขุฎิลลา) อ.ขุฎิลผู้เป็นพี่น้องกันสาม ท. เหล่านั้น อรรุเวลกสส์ปาทย
ชื่อว่าอรรุเวลกสส์ปาทย, ได้แก่ขุฎิลสามพี่น้องทั้งหลาย. (มีอรรุเวลกสส์ปะเป็นต้น)

สทศสขุฎิลปริวาร

เป็นฉันทลักษณ์ทวิปทศลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีอสมาหารทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. สทศส ขุฎิลลา สทศสขุฎิลลา. (สทศส + ขุฎิล) อสมาหารทิสมาส

ขุฎิลลา อ.ขุฎิล ท. สทศส หนึ่งพัน สทศสขุฎิลลา ชื่อว่าสทศสขุฎิล. (ขุฎิลหนึ่งพัน)

๒. สทศสขุฎิลลา ปริวาร เยล เต สทศสขุฎิลปริวาร, เตภาคิกขุฎิลลา. (สทศสขุฎิล + ปริวาร)

ฉันทลักษณ์ทวิปทศลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

สทศสขุฎิลลา อ.ขุฎิลหนึ่งพัน ท. ปริวาร เป็นปริวาร เยล (เตภาคิกขุฎิลลานัน) แห่งขุฎิลผู้เป็น
พี่น้องชายสาม ท. เหล่าไต (อตติ) มีอยู่, เต (เตภาคิกขุฎิลลา) อ.ขุฎิลผู้เป็นพี่น้องชายสาม ท. เหล่านั้น
สทศสขุฎิลปริวาร ชื่อว่าสทศสขุฎิลปริวาร, ได้แก่ขุฎิลสามพี่น้องทั้งหลาย. (ผู้มีขุฎิลหนึ่งพันเป็นปริวาร)

เตภาคิกขุฎิลลา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีอสมาหารทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. ตโย ภาคิกา เตภาคิกา. (ติ + ภาคิก) อสมาหารทิสมาส

ภาคิกา อ.พี่น้องชาย ท. ตโย สาม เตภาคิกา ชื่อว่าเตภาคิกา. (สามพี่น้องชาย)

๒. เตภาติกา จ เต ขฎฐิลา จาติ เตภาติกขฎฐิลา. (เตภาติก + ขฎฐิลา) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-
สมาล

เตภาติกา จ อ.พี่น้องชายสาม ท. ด้วย เต อ.พี่น้องชายสาม ท. เหล่านั้น ขฎฐิลา จ เป็น
ขฎฐิลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น เตภาติกขฎฐิลา ชื่อว่าเตภาติกขฎฐิล. (ขฎฐิลสามพี่น้อง)

อาทิตตปริยายเทสนา

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาล มีวิเคราะหว่า

อาทิตตปริยาโย เอว เทสนา อาทิตตปริยายเทสนา. (อาทิตตปริยาย + เทสนา)

อาทิตตปริยาโย เอว อ.อาทิตตปริยายสูตรนั้นเทียว เทสนา เป็นเทคนา อาทิตตปริยายเทสนา
ชื่อว่าอาทิตตปริยายเทสนา. (เทคนาคืออาทิตตปริยายสูตร)

อรทนต์สทลล

เป็นฉฎฐิตตปุริสสมาล มีวิเคราะหว่า

อรทนต์าน สทลล อรทนต์สทลล. (อรทนต์ + สทลล)

สทลล อ.พัน อรทนต์าน แห่งพระอรทนต์ ท. อรทนต์สทลล ชื่อว่าอรทนต์สทลล. (พระอรทนต์หนึ่งพัน
องค์)

ราชคทนครูปจาโร

เป็นฉฎฐิตตปุริสสมาล มีวิเคราะหว่า

ราชคทนครลล อุปจาโร ราชคทนครูปจาโร. (ราชคทนคร + อุปจาโร)

อุปจาโร อ.อุปจาโร ราชคทนครลล แห่งเมืองราชคฤท ราชคทนครูปจาโร ชื่อว่าราชคทนครูปจาโร.
(อุปจาโรเมืองราชคฤท, ไกลพระนครชื่อว่าราชคฤท)

ลฎฐิจินุชยาน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาล มีวิเคราะหว่า

ลฎฐิจินนจ ต จุชยานนจจาติ ลฎฐิจินุชยาน. (ลฎฐิจิน + จุชยาน)

ลฎฐิจิน จ อ.ชื่อว่าลฎฐิจินด้วย ต อ.ชื่อว่าลฎฐิจินนั้น จุชยาน จ เป็นส่วนด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
ลฎฐิจินุชยาน ชื่อว่าลฎฐิจินุชยาน. (ส่วนชื่อว่าลฎฐิจิน)

ทวาทสน์นหุตดา

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาธิกรณพหุพหีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทวาทสน์ นหุตดา เยล้ เต ทวาทสน์นหุตดา, พราหมณ์คหบดีกาทิ. (ทวาทสน์ + นหุต)

นหุตดา อ.หมื่น ท. ทวาทสน์ ลีบสอง เยล้ (พราหมณ์คหบดีกาทิ) แห่งพราหมณ์และคฤหบดี ท. เหล่าใด (สนธิ) มีอยู่, เต (พราหมณ์คหบดีกาทิ) อ.พราหมณ์และคฤหบดี ท. เหล่านั้น ทวาทสน์นหุตดา ชื่อว่า ทวาทสน์นหุต, ได้แก่พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย. (มีหนึ่งแสนสองหมื่นคน)

พราหมณ์คหบดีกาทิ

เป็นอิติวีตรโยคทวิบาทสุลาธิกรณพหุพหีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พราหมณ์ จ คหบดีกาทิ จ พราหมณ์คหบดีกาทิ. (พราหมณ์ + คหบดีกาทิ)

พราหมณ์ จ อ.พราหมณ์ ท. ด้วย คหบดีกาทิ จ อ.คฤหบดี ท. ด้วย พราหมณ์คหบดีกาทิ ชื่อว่า พราหมณ์คหบดีกาทิ. (พราหมณ์และคฤหบดี)

มธุระธมมกถา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีทุตียาตปฺริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ธมฺม กถา ธมมกถา. (ธมฺม + กถา) ทุตียาตปฺริสสมาส

กถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าว ธมฺม ซึ่งธรรม ธมมกถา ชื่อว่าธมมกถา. (วาจาเป็นเครื่องกล่าว ธรรม)

๒. มธุระ จ ล่า ธมมกถา จาติ มธุระธมมกถา. (มธุระ + ธมมกถา) วิเสสนบุพพทกัมมธารย- สมาส

มธุระ จ อ.อันไพเราะด้วย ล่า อ.อันไพเราะนั้น ธมมกถา จ เป็นวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรม ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มธุระธมมกถา ชื่อว่ามธุระธมมกถา. (ธรรมกถาอันไพเราะ)

มาณวกวณฺโณ

เป็นฉันทลักษณ์ตรีบาทสุลาธิกรณพหุพหีหีสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาณวกสฺส วณฺโณ มาณวกวณฺโณ. (มาณวก + วณฺณ)

วณฺโณ อ.เพศ มาณวกสฺส แห่งมาณพน้อย มาณวกวณฺโณ ชื่อว่ามาณวกวณฺณ. (เพศมาณพน้อย)

ราชนิเวสน์

เป็นฉัฏฐัตถ์ปฐิสสมาส มีวิเคราะหว่า

ราชินี นิเวสน์ ราชนิเวสน์. (ราช + นิเวสน์)

นิเวสน์ อ.วัง ราชินี ของพระราช่า ราชนิเวสน์ ชื่อว่าราชนิเวสน์. (วังของพระราช่า, พระราชานิเวศน์)

กตมตตกิจโจ

เป็นตติยาทวิปทตลยาธิกรณพหุพีหิสมาส โดยมีตติยาตปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. มตเตน กิจจ มตตกิจจ. (มตต + กิจจ) ตติยาตปฐิสสมาส

กิจจ อ.กิจ มตเตน ด้วยมัตร มตตกิจจ ชื่อว่ามตตกิจจ. (กิจด้วยมัตร, มัตตกิจ)

๒. กต มตตกิจจ ยเณ โส กตมตตกิจโจ, สัตถา. (กต + มตตกิจจ) ตติยาทวิปทตลยาธิกรณ-
พหุพีหิสมาส

มตตกิจจ อ.กิจด้วยมัตร ยเณ (สัตถารา) อันพระศาสดาไต กต ทรงกระทำแล้ว โส (สัตถา)
อ.พระศาสดานั้น กตมตตกิจโจ ชื่อว่ากตมตตกิจจ, ไตแก่พระศาสดา. (ผู้มีกิจด้วยมัตรอันทรงกระทำแล้ว)

เวพูนารามโ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีฉัฏฐัตถ์ปฐิสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. เวพูน วณ เวพูน. (เวพู + วณ) ฉัฏฐัตถ์ปฐิสสมาส

วณ อ.ป่า เวพูน แห่งไม้ไผ่ ท. เวพูน ชื่อว่าเวพูน. (ป่าไผ่, ส่วนไผ่)

๒. เวพูนญจ ต อารามโ จาติ เวพูนารามโ. (เวพูน + อาราม) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

เวพูน จ อ.ป่าแห่งไม้ไผ่ด้วย ต อ.ป่าแห่งไม้ไผ่นั้น อารามโ จ เป็นอารามด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ เวพูนารามโ ชื่อว่าเวพูนาราม. (วัดป่าไผ่, วัดส่วนไผ่, อารามชื่อว่าเวพูน)

สาริปุตโตโมคคูลลانا

เป็นอิตริตริโยคทวันทสมาส มีวิเคราะหว่า

สาริปุตโต จ โมคคูลลาโน จ สาริปุตโตโมคคูลลانا. (สาริปุตโต + โมคคูลลانا)

สาริปุตโต จ อ.พระสาริปุตตรด้วย โมคคูลลاناโน จ อ.พระโมคคัลลณะด้วย สาริปุตโตโมคคูลลانا
ชื่อว่าสาริปุตโตโมคคูลลانا. (พระสาริปุตตรและพระโมคคัลลนา)

อนุப்புพิกธา

เป็นตติยาดับปรีศสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 อนุப்புเพน กธา อนุப்புพิกธา. (อนุப்புพ + กธา) ลงอั้งจัยท่ามกลางสมาสในอรรถดัพภาวระ
 กธา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าว อนุப்புเพน ตามลำดับ อนุப்புพิกธา ชื่อว่าอนุப்புพิกธา. (วาจาเป็น
 เครื่องกล่าวโดยลำดับ, อนุப்புพิกธา)

อนุปปนโน

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 น อนุปปนโน อนุปปนโน, พุทโธ. (น + อนุปปน) (พุทโธ) อ.พระพุทเจ้า อนุปปนโน เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว น ทาไมได้ อนุปปนโน ชื่อว่าอนุปปน, ได้แก่
 พระพุทเจ้า. (ผู้ยังไม่เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว)

อวิฑูร์

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 น วิฑูร์ อวิฑูร์, จานัน. (น + วิฑูร์) (จานัน) อ.ที่ วิฑูร์ อันไกล น ทาไมได้ อวิฑูร์ ชื่อว่าอวิฑูร์, ได้แก่ที่. (อันไม่ไกล)

พราทมณคามา

เป็นฉัญฐิต์ปรีศสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 พราทมณณัน คามา พราทมณคามา. (พราทมณ + คาม) คามา อ.หมู่บ้าน ท. พราทมณณัน แห่งพราทมณ ท. พราทมณคามา ชื่อว่าพราทมณคามา. (หมู่บ้าน
 พราทมณ)

ปติฏจิตทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ปติฏจิตตจ ตั ทิวโส จาติ ปติฏจิตทิวโส. (ปติฏจิต + ทิวโส) ปติฏจิต จ อ.เป็นที่ตั้งอยู่เฉพาะแล้วด้วย ตั อ.เป็นที่ตั้งอยู่เฉพาะแล้วนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ
 เพราะเหตุนั้น ปติฏจิตทิวโส ชื่อว่าปติฏจิตทิวโส. (วันเป็นที่ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว, วันเป็นที่ประดิษฐาน)

กุลปริวณฺโณ

เป็นฉนฺธุฎฐิตปฺปฺริสฺสมาส มิวิเคราะหฺว่า

กุลลฺลํ ปริวณฺโณ กุลปริวณฺโณ. (กุล + ปริวณฺณ)

ปริวณฺโณ อ.การทมนฺไปรบอบ กุลลฺลํ แห่งตระกูล กุลปริวณฺโณ ชื่อว่ากุลปริวณฺณ. (การทมนฺไปรบอบแห่งตระกูล)

อาพทฺธปฏฺิพทฺธสหายกานิ

เป็นวิเสสณฺบุพพทกัณฺมธารยสฺมาส โดยวิเสสโนภยบทกัณฺมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มิวิเคราะหฺดังนี้

๑. อาพทฺธานิ จ ปฏฺิพทฺธานิ จ อาพทฺธปฏฺิพทฺธานิ. (อาพทฺธ + ปฏฺิพทฺธ) วิเสสโนภยบทกัณฺมธารยสฺมาส

(สหายกานิ) อ.สหาย ท. อาพทฺธานิ จ อันเนื่องทัวแล้วด้วย ปฏฺิพทฺธานิ จ อันเนื่องเฉพาะแล้วด้วย อาพทฺธปฏฺิพทฺธานิ ชื่อว่าอาพทฺธปฏฺิพทฺธ, ได้แก่สหายทั้งหลาย. (ผู้ทั้งเนื่องทัวแล้วทั้งเนื่องเฉพาะแล้ว)

๒. อาพทฺธปฏฺิพทฺธานิ จ ตานิ สหายกานิ จาติ อาพทฺธปฏฺิพทฺธสหายกานิ. (อาพทฺธปฏฺิพทฺธ + สหายก) วิเสสณฺบุพพทกัณฺมธารยสฺมาส

อาพทฺธปฏฺิพทฺธานิ จ อ.อันทั้งเนื่องทัวแล้วทั้งเนื่องเฉพาะแล้ว ท. ด้วย ตานิ อ.อันทั้งเนื่องทัวแล้วทั้งเนื่องเฉพาะแล้ว ท. เหล่านั้น สหายกานิ จ เป็นสหายกันด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อาพทฺธปฏฺิพทฺธสหายกานิ ชื่อว่าอาพทฺธปฏฺิพทฺธสหายก. (สหายผู้ทั้งเนื่องทัวแล้วทั้งเนื่องเฉพาะแล้ว)

เอกทิวโส

อลฺมาทารทิกุสฺมาส มิวิเคราะหฺว่า

เอโก จ โส ทิวโส จาติ เอกทิวโส. (เอก + ทิวส)

เอโก จ อ.หนึ่งด้วย โส อ.หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น เอกทิวโส ชื่อว่าเอกทิวส. (วันหนึ่ง, วันเดียวกัน)

คพฺภปริทฺหาโร

เป็นฉนฺธุฎฐิตปฺปฺริสฺสมาส มิวิเคราะหฺว่า

คพฺภลฺลํ ปริทฺหาโร คพฺภปริทฺหาโร. (คพฺภ + ปริทฺหา)

ปริทฺหาโร อ.เครื่องบริหาร คพฺภลฺลํ ซึ่งครรรภ คพฺภปริทฺหาโร ชื่อว่าคพฺภปริทฺหา. (เครื่องบริหารครรรภ)

ทลมาลจจโย

เป็นฉันทลักษณ์ประเภทยาว โดยมียอสมมาตรทลมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทล มาล้า ทลมาล้า. (ทล + มาล) อสมมาตรทลมาล
มาล้า อ.เดือน ท. ทล ลีบ ทลมาล้า ชื่อว่าทลมาล. (ลีบเดือน)
๒. ทลมาล้าน อจจโย ทลมาลจจโย. (ทลมาล + อจจโย) ฉันทลักษณ์ประเภทยาว
อจจโย อ.กาลอันล่วงไป ทลมาล้าน แห่งเดือนลีบ ท. ทลมาลจจโย ชื่อว่าทลมาลจจโย. (ล่วงไป
ลีบเดือน, ผ่านไปลีบเดือน)

นามคุณทณทิวโล

เป็นนิเวศนบุพพทกัมมธรรยสมมาล โดยมีฉันทลักษณ์ประเภทยาวอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นามลล คทณ นามคุณทณ. (นาม + คทณ) ฉันทลักษณ์ประเภทยาว
คทณ อ.เป็นที่ถือเอา นามลล ซึ่งชื่อ นามคุณทณ ชื่อว่านามคุณทณ. (เป็นที่ถือเอาชื่อ)
๒. นามคุณทณญจ ตั ทิวโล จาติ นามคุณทณทิวโล. (นามคุณทณ + ทิวโล) วิเสศนบุพพทกัมม-
ธรรยสมมาล
นามคุณทณ จ อ.เป็นที่ถือเอาซึ่งชื่อด้วย ตั อ.เป็นที่ถือเอาซึ่งชื่อนั้น ทิวโล จ เป็นวันด้วย อิติ
เพราะเหตุนั้น นามคุณทณทิวโล ชื่อว่านามคุณทณทิวโล. (วันเป็นที่ถือเอาชื่อ, วันตั้งชื่อ)

เชฏฐกุล

เป็นนิเวศนบุพพทกัมมธรรยสมมาล มีวิเคราะห์ว่า

- เชฏฐญจ ตั กุลญจาติ เชฏฐกุล. (เชฏฐ + กุล)
เชฏฐ จ อ.ผู้เจริญที่สุดด้วย ตั อ.ผู้เจริญที่สุดนั้น กุล จ เป็นตระกูลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น เชฏฐกุล
ชื่อว่าเชฏฐกุล. (ตระกูลผู้เจริญที่สุด, ตระกูลผู้เป็นหัวหน้า)

ปุตตตต

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

ปุตตลล ภาโว ปุตตตต. (ปุตต + ตตปัจจย)

ภาโว อ.ความเป็น ปุตตลล (ทารก) แห่งเด็ก ผู้เป็นบุตร ปุตตตต ชื่อว่าปุตตตต. (ความเป็นบุตร)

กีฬนตุโถ

เป็นจตุตถัตถิปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

กีฬนสส อตุโถ กีฬนตุโถ. (กีฬน + อตุถ)

อตุโถ อ.ประโยชน์ กีฬนสส แก่การเล่น กีฬนตุโถ ชื่อว่ากีฬนตุถ. (ประโยชน์แก่การเล่น)

คมนาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

คมนาญจ ต กาลิ จาติ คมนาโล. (คมนา + กาล)

คมนิ จ อ.เป็นที่ไปด้วย ต อ.เป็นที่ไปนั้น กาลิ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น คมนาโล
ชื่อว่าคมนา. (กาลเป็นที่ไป)

สุวณฺณสิวิกาสตานิ

เป็นจตุตถัตถิปุริสสมาส โดยมีจตุตถัตถิปุริสสมาสอยูภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. สุวณฺณสส วิการา สิวิกา สุวณฺณสิวิกา. (สุวณฺณ + สิวิกา) มังเฒโลปีสมาส, ลบ วิการศัพท์,
จตุตถัตถิปุริสสมาส

สิวิกา อ.วอ ท. วิการา อันเป็นวิการ สุวณฺณสส แห่งทอง สุวณฺณสิวิกา ชื่อว่าสุวณฺณสิวิกา.
(วออันเป็นวิการแห่งทอง, วอทองคำ)

๒. สุวณฺณสิวิกานิ สตานิ สุวณฺณสิวิกาสตานิ. (สุวณฺณสิวิกา + สต) จตุตถัตถิปุริสสมาส

สตานิ อ.ร้อย ท. สุวณฺณสิวิกานิ แห่งวออันเป็นวิการแห่งทอง ท. สุวณฺณสิวิกาสตานิ ชื่อว่า
สุวณฺณสิวิกาสต. (วอทองคำ ๑๐๐ อัน)

อาชญฺณรตสตานิ

เป็นจตุตถัตถิปุริสสมาส โดยมีตติยัตถิปุริสสมาสอยูภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. อาชญฺณเมธิ ยุตตา รตา อาชญฺณรตา. (อาชญฺณ + รต) มังเฒโลปีสมาส, ลบ ยุตตศัพท์,
ตติยัตถิปุริสสมาส

รตา อ.รต ท. ยุตตา อันเทียมแล้ว อาชญฺณเมธิ ด้วยม้าอาชานัย ท. อาชญฺณรตา ชื่อว่า
อาชญฺณรต. (รตเทียมม้าอาชานัย)

๒. อาชญาบรรณ สตานี อาชญาบรรณสตานี. (อาชญาบรรณ + สต) ัญญูตีปปริสสมาส
 สตานี อ.ร้อย ท. อาชญาบรรณ แห่งรถอันเทียมแล้วด้วยม้าอาชาไนย ท. อาชญาบรรณสตานี
 ชื่อว่าอาชญาบรรณสต. (รถเทียมม้าอาชาไนย ๑๐๐ คัน)

ปณฺจปณฺจมาณวสตปริวาร

เป็นัญญูตีปทตฺตยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอสมาททิสมาส และัญญูตีปปริสสมาสอยู่ภายใน มี
 วิเคราะห์ดังนี้

๑. ปณฺจ ปณฺจ มาณวา ปณฺจปณฺจมาณวา. (ปณฺจปณฺจ + มาณว) อสมาททิสมาส
 มาณวา อ.มาณพ ท. ปณฺจ ท้า ปณฺจ ท้า ปณฺจปณฺจมาณวา ชื่อว่าปณฺจปณฺจมาณว. (มาณพ
 ท้าท้า)
๒. ปณฺจปณฺจมาณวานํ สตานี ปณฺจปณฺจมาณวสตานี. (ปณฺจปณฺจมาณว + สต) ัญญูตีปปริสสมาส
 สตานี อ.ร้อย ท. ปณฺจปณฺจมาณวานํ แห่งมาณพท้าท้า ท. ปณฺจปณฺจมาณวสตานี ชื่อว่าปณฺจ-
 ปณฺจมาณวสต. (มาณพ ๕๐๐ และ ๕๐๐ คน)
๓. ปณฺจปณฺจมาณวสตานี ปริวาริ เยสนฺติ ปณฺจปณฺจมาณวสตปริวาร, ชนา. (ปณฺจปณฺจ-
 มาณวสต + ปริวาร) ัญญูตีปทตฺตยาธิกรณพหุพีทิสมาส
 ปณฺจปณฺจมาณวสตานี อ.ร้อยแห่งมาณพท้าท้า ท. ปริวาริ เป็นปริวาร เยส (ชานํ) แห่งชน
 ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น ปณฺจปณฺจมาณวสตปริวาร
 ชื่อว่าปณฺจปณฺจมาณวสตปริวาร, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้มีปริวารคนละ ๕๐๐ คน)

อนฺลุสฺวจจริ

เป็นอุปสัคคบุพพะอภัยยี่ภาวสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สฺวจจริ อนฺลุ อนฺลุสฺวจจริ. (อนฺลุ + สฺวจจริ)

สฺวจจริ อนฺลุ ทุกๆ ปี อนฺลุสฺวจจริ ชื่อว่าอนฺลุสฺวจจริ. (ทุกๆ ปี)

คิริคคฺสมชฺโช

เป็นสัดตมิตปปริสสมาส โดยมีัญญูตีปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คิริสฺส อคฺโค คิริคฺโค. (คิริ + อคฺค) ัญญูตีปปริสสมาส

อคฺโค อ.ยอด คิริสฺส แห่งภูเขา คิริคฺโค ชื่อว่าคิริคฺค. (ยอดภูเขา)

๒. ตีรคคสฺมี ฉนิตพฺโง สฺมชฺโง ตีรคคสฺมชฺโง ชื่อว่าตีรคคสฺมชฺโง. (ตีรคค + สฺมชฺง) สัตตมิตฺตปุริส-
สฺมาล

สมชฺโง อ.มทรสฺพ (ปุคฺคเลน) ฉนิตพฺโง อํนฺบุคฺคล พิงฺฉลอง ตีรคคสฺมี บณฺยอตทังฺกุเชา
ตีรคคสฺมชฺโง ชื่อว่าตีรคคสฺมชฺง. (มทรสฺพที่ปุคฺคลพิงฺฉลองบณฺยอตทังฺกุเชา)

เอกฺกุจฺฉนํ

อลฺมหารทิกุสฺมาล มิวีเคราะทฺว่า

เอกฺกุจฺ ตํ จานญฺจาติ เอกฺกุจฺฉนํ. (เอก + จาน)

เอกํ จ อ.เตยวกันด้วย ตํ อ.เตยวกันนั้น จานํ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เอกฺกุจฺฉนํ
ชื่อว่าเอกฺกุจฺฉน. (ที่เตยวกัน)

มณฺญาติมณฺจํ

เป็นสมหารทวิทฺสฺมาล มิวีเคราะทฺว่า

มณฺญาญจ อติมณฺญาญจ มณฺญาติมณฺจํ. (มณฺญา + อติมณฺญา)

มณฺจํ จ อ.เตยงด้วย อติมณฺจํ จ อ.เตยงซ็อนด้วย มณฺญาติมณฺจํ ชื่อว่ามณฺญาติมณฺญา. (เตยงแล
เตยงซ็อน)

ทฺลิตฺตพฺพกุจฺฉนํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาล มิวีเคราะทฺว่า

ทฺลิตฺตพฺพญจ ตํ จานญฺจาติ ทฺลิตฺตพฺพกุจฺฉนํ. (ทฺลิตฺตพฺพ + จาน)

(ปุคฺคเลน) ทฺลิตฺตพฺพํ จ อ.อํนฺบุคฺคล พิงฺทวฺระด้วย ตํ อ.อํนฺบุคฺคลพิงฺทวฺระนั้น จานํ จ เป็นที่
ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทฺลิตฺตพฺพกุจฺฉนํ ชื่อว่าทฺลิตฺตพฺพกุจฺฉน. (ที่อํนฺบุคฺคลพิงฺทวฺระ)

สํเวคฺกุจฺฉนํ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาล มิวีเคราะทฺว่า

สํเวคฺ จ โส จานญฺจาติ สํเวคฺกุจฺฉนํ. (สํเวค + จาน)

สํเวคฺ จ อ.เป็นที่สังเวชด้วย โส อ.เป็นที่สังเวชนั้น จานํ จ เป็นที่นั้นด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สํเวคฺกุ-
จฺฉนํ ชื่อว่าสํเวคฺกุจฺฉน. (ที่เป็นที่สังเวช, ที่เป็นที่สลตใจ)

ยุตตฎฐาณ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ยุตตฎฐาณ ต จาณญจาติ ยุตตฎฐาณ. (ยุตต + จาณ)

ยุตต จ อ.อันควรแล้วด้วย ต อ.อันควรแล้วนั้น จาณ จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ยุตตฎฐาณ
ชื่อว่ายุตตฎฐาณ. (ที่อันควรแล้ว)

ปริปากคตตต

เป็นภาวตทิต มิวีเคราะห์ว่า

๑. ปริปาก คต ปริปากคต, ฌาณ. (ปริปาก + คต) ทุตียาตปุริสสมาส

(ฌาณ) อ.ฌาณ คต ถึงแล้ว ปริปาก ซึ่งความแรรอบ ปริปากคต ชื่อว่าปริปากคต, ได้แก่
ฌาณ. (อันถึงความแรรอบ)

๒. ปริปากคตสส ภาว ปริปากคตต. (ปริปากคต + ตตปัจจย) ภาวตทิต

ภาว อ.ความเป็น ปริปากคตสส (ฌาณสส) แห่งฌาณ อันถึงแล้วซึ่งความแรรอบ ปริปาก-
คตตต ชื่อว่าปริปากคตต. (ความถึงสภาพแรรอบ)

ปุริมทิวสา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธรรยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

ปุริมา จ เต ทิวสา จาติ ปุริมทิวสา. (ปุริม + ทิวส)

ปุริมา จ อ.อันมีในก่อน ท. ด้วย เต อ.อันมีในก่อน ท. เหล่านั้น ทิวสา จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะ
เหตุนั้น ปุริมทิวสา ชื่อว่าปุริมทิวส. (วันอันมีในก่อน, วันก่อนๆ)

อปปตต

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธรรยสมาส มิวีเคราะห์ว่า

น ปตต อปปตต, วสสสต. (น + ปตต)

(วสสสต) อ.ร้อยแห่งปี ปตต ถึงแล้ว น ทาไมได้ อปปตต ชื่อว่าอปปตต, ได้แก่หนึ่งร้อยปี. (ไม่ถึง
แล้ว, ยังไม่ถึง)

วสฺสสฺสตี

เป็นฉัฏฐีตีปปริสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วสฺสานํ สตี วสฺสสฺสตี. (วสฺส + สตี)

สตี อ.ร้อย วสฺสานํ แห่งปี ท. วสฺสสฺสตี ชื่อว่าวสฺสสฺสตี. (หนึ่งร้อยปี)

อปณฺณตติกาโว

เป็นฉัฏฐีตีปปริสฺสมาส โดยมีนิบาตบุพพทพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นตฺถิ ปณฺณตฺติ ยสฺส โส อปณฺณตฺติโก, ปุคฺคโล. (น + ปณฺณตฺติ) นิบาตบุพพทพหุพีทิสมาส

ปณฺณตฺติ อ.บัญญัติ ยสฺส (ปุคฺคลยสฺส) แห่งบุคคลใด นตฺถิ ย่อมไม่มี โส (ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น อปณฺณตฺติโก ชื่อว่าอปณฺณตฺติโก, ได้แก่บุคคล. (ผู้ไม่มีบัญญัติ)

๒. อปณฺณตฺติกยฺสฺส ภาโว อปณฺณตฺติกาโว. (อปณฺณตฺติก + ภาว) ฉัฏฐีตีปปริสฺสมาส ภาโว อ.ความเป็น อปณฺณตฺติกยฺสฺส (ปุคฺคลยสฺส) แห่งบุคคล ผู้ไม่มีบัญญัติ อปณฺณตฺติกาโว ชื่อว่าอปณฺณตฺติกาโว. (ความเป็นผู้ไม่มีบัญญัติ)

โมกฺขธมฺโม

เป็นวิเสสบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. มุจฺจติ เอเตนาติ โมกฺโข. (มุจฺ โมจเน ในการพ้น + ฌบฺัจจย) กัตตรูป, กรณสาธนะ (ปุคฺคโล) อ.บุคคล มุจฺจติ ย่อมหลุดพ้น เอเตน (ธมฺเม) ด้วยธรรมนั้น อิติ เพราะเหตุนี้ (เอโส ธมฺโม) อ.ธรรมนั้น โมกฺโข ชื่อว่าโมกฺโข. (เป็นเครื่องหลุดพ้น)

๒. โมกฺโข จ โส ธมฺโม จาติ โมกฺขธมฺโม. (โมกฺข + ธมฺม) วิเสสบุพพทกัมมธารยสมาส โมกฺโข จ อ.เป็นเครื่องหลุดพ้นด้วย โส อ.เป็นเครื่องหลุดพ้นนั้น ธมฺโม จ เป็นธรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โมกฺขธมฺโม ชื่อว่าโมกฺขธมฺม. (ธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้น)

ทญฺจปทญฺโจ

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทญฺโจ จ โส ปทญฺโจ จาติ ทญฺจปทญฺโจ, ปุคฺคโล. (ทญฺจ + ปทญฺจ)

โส (บุคคล) อ.บุคคลนั้น ทฎโจ จ เป็นผู้ทั้งร่าเริงแล้วด้วย ปทฎโจ จ เป็นผู้ทั้งร่าเริงทั่วแล้วด้วย
 อิติ เพราะเหตุนั้น ทฎจปทฎโจ ชื่อว่าทฎจปทฎจ, ได้แก่บุคคล. (ผู้ทั้งร่าเริงแล้วทั้งร่าเริงทั่วแล้ว)

อนตตมนธาดุกโก

เป็นทวีปภินนาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีฉัญฐิต์ปุริสสมาส วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส และ
 นนิบาตบุพพทพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อตตโน สนตกั อตตสนตกั, มนั. (อตต + สนตก) ฉัญฐิต์ปุริสสมาส

(มนั) อ.ใจ สนตกั อันเป็นของมีอยู่ อตตโน ของตน อตตสนตกั ชื่อว่าอตตสนตก, ได้แก่ใจ.
 (อันเป็นของมีอยู่แห่งตน)

๒. อตตสนตกญจ ตั มนญจาทิ อตตมนั. (อตตสนตก + มน) ลป สนตกคัพพั, วิเสสนบุพพท-
 กัมมธารยสมาส

อตตสนตกั จ อ.อันมีอยู่แห่งตนด้วย ตั อ.อันมีอยู่แห่งตนนั้น มนั จ เป็นใจด้วย อิติ เพราะ
 เหตุนั้น อตตมนั ชื่อว่าอตตมน. (ใจอันเป็นของมีอยู่แห่งตน)

๓. นตติ ตลลั อตตมนนติ อนตตมโน, ปุคคโล. (น + อตตมน) นนิบาตบุพพทพหุพีทิสมาส
 อตตมนั อ.ใจอันเป็นของมีอยู่แห่งตน ตลลั (บุคคลลล) แห่งบุคคลนั้น นตติ ย่อมไม่มี อิติ
 เพราะเหตุนั้น อนตตมโน ชื่อว่าอนตตมน, ได้แก่บุคคล. (ผู้ไม่มีใจเป็นของมีอยู่แห่งตน)

๔. อนตตมนลลั ธาตุ ยลลลัติ อนตตมนธาดุกโก, ปุคคโล. (อนตตมน + ธาตุ) ทวีปภินนาธิ-
 กรณพหุพีทิสมาส

ธาตุ อ.ธาตุ อนตตมนลลั (บุคคลลล) แห่งบุคคล ผู้ไม่มีใจอันเป็นของมีอยู่แห่งตน ยลลล
 (บุคคลลล) ของบุคคลใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส บุคคโล) อ.บุคคลนั้น อนตตมนธาดุกโก ชื่อว่า
 อนตตมนธาดุก, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีธาตุแห่งบุคคลผู้มีใจมีใจเป็นของมีอยู่แห่งตน, มีสภาพมีใจมีใจเป็นของตัวเอง)

นिरตถกั

เป็นปัญจมีทวีปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคคโต อตโต เอตตสมาติ นिरตถกั, โอลโลกนั. (น + อตถ) ลง กปัจจยทัายคัพพั

อตโต อ.ประโยชน์ นิคคโต ไปปราศแล้ว เอตตสมา (โอลโลกนลลมา) จากการแลดูนั้น อิติ เพราะ
 เหตุนั้น (เอตต์ โอลโลกนั) อ.การแลดูนั้น นिरตถกั ชื่อว่านिरตถก, ได้แก่การแลดู. (มีประโยชน์ออกแล้ว, ไม่มี
 ประโยชน์, ปราศจากประโยชน์)

อนตตมโน

เป็นนนิบาตบุพพทพหุพีทิสมาส โดยมีจัญญิตูปุริสสมาส และวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส อยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อตตโน สนตกั อตตสนตกั, มนั. (อตต + สนตก) จัญญิตูปุริสสมาส
(มนั) อ.ใจ สนตกั อันเป็นของมีอยู่ อตตโน ของตน อตตสนตกั ชื่อว่าอตตสนตก, ได้แก่ใจ.
(อันเป็นของมีอยู่แห่งตน)
๒. อตตสนตกณจ ตั มนณจชาติ อตตมณั. (อตตสนตก + มน) ลบ สนตกศัพท์, วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
อตตสนตกั จ อ.อันมีอยู่แห่งตนด้วย ตั อ.อันมีอยู่แห่งตนนั้น มนั จ เป็นใจด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อตตมณั ชื่อว่าอตตมณ. (ใจอันเป็นของมีอยู่แห่งตน)
๓. นตติ ตสสั อตตมณนติ อนตตมโน, ปุคคโล. (น + อตตมณ) นนิบาตบุพพทพหุพีทิสมาส อตตมณั อ.ใจอันเป็นของมีอยู่แห่งตน ตสสั (ปุคคลสส) แห่งบุคคลนั้น นตติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ อนตตมโน ชื่อว่าอนตตมณ, ได้แก่บุคคล. (ผู้ไม่มีใจเป็นของมีอยู่แห่งตน)

เอกขุณาสยตา

เป็นภาวตัทธิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เอกโก อขุณาสโย ยสสั โส เอกขุณาสโย, ปุคคโล. (เอก + อขุณาสย) จัญญิตวิปทูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส
อขุณาสโย อ.อัยยัคัย เอกโก อันเดียวกัน ยสสั (ปุคคลสส) แห่งบุคคลใด (อตติ) มีอยู่, โส (ปุคคโล) อ.บุคคลนั้น เอกขุณาสโย ชื่อว่าเอกขุณาสย, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีอัยยัคัยเป็นอันเดียวกัน)
๒. เอกขุณาสยสสั ภาโว เอกขุณาสยตา. (เอกขุณาสย + ตาปัจจย) ภาวตัทธิต
ภาโว อ.ความเป็น เอกขุณาสยสสั (ปุคคลสส) แห่งบุคคล ผู้มีอัยยัคัยเป็นอันเดียวกัน เอกขุณาสยตา ชื่อว่าเอกขุณาสยตา. (ความมีอัยยัคัยเป็นอันเดียวกัน)

ปริพพาชกปริสา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริพพาชกา จ เต ปริสา จาติ ปริพพาชกปริสา. (ปริพพาชก + ปริสา)

ปริพาชกา จ อ.ปริพาชก ท. ด้วย เต อ.ปริพาชก ท. เหล่านี้ ปริสา จ เป็นบริษัทด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปริพาชกปริสา ชื่อว่าปริพาชกปริสา. (บริษัทผู้เป็นปริพาชก)

ปญจมาณวกสดานิ

เป็นจัญญิต์ปุริสสมาส โดยมีสมาทานทีคุสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปญจ มาณวกา ปญจมาณวกา. (ปญจ + มาณวก) สสมาทานทีคุสมาส

มาณวกา อ.มาณพ ท. ปญจ ท้า ปญจมาณวกา ชื่อว่าปญจมาณวก. (มาณพห้าคน)

๒. ปญจมาณวกานิ สดานิ ปญจมาณวกสดานิ. (ปญจมาณวก + สด) จัญญิต์ปุริสสมาส

สดานิ อ.ร้อย ท. ปญจมาณวกานิ แห่งมาณพห้า ท. ปญจมาณวกสดานิ ชื่อว่าปญจมาณวกสด.

(มาณพ ๕๐๐ คน)

มาณวกสดานิ

เป็นจัญญิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มาณวกานิ สดานิ มาณวกสดานิ. (มาณวก + สด)

สดานิ อ.ร้อย ท. มาณวกานิ แห่งมาณพ ท. มาณวกสดานิ ชื่อว่ามาณวกสด. (มาณพหนึ่งร้อย)

ปพพชิตกาล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปพพชิตญจ ตํ กาลิ จาติ ปพพชิตกาล. (ปพพชิต + กาล)

ปพพชิติ จ อ.เป็นที่บวชด้วย ตํ อ.เป็นที่บวชนั้น กาลิ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปพพชิต-กาลิ ชื่อว่าปพพชิตกาล. (กาลเป็นที่บวช)

หรือวิเคราะห์เป็นจัญญิต์ปุริสสมาสว่า

ปพพชิตานิ กาลิ ปพพชิตกาล. (ปพพชิต + กาล)

กาลิ อ.กาล ปพพชิตานิ (เตสํ สหายานานิ) แห่งสหาย ท. เหล่านี้ ผู้บวชแล้ว ปพพชิตกาลิ ชื่อว่าปพพชิตกาล. (กาลที่ส่งสหายพากันบวชแล้ว)

อติเรกลามาคคยสคคปุตโต

เป็นทุตยาดัปปรุสสมาส โดยมวเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส ๒ คร้ง อตริตรโยคทวันทสมาส และวเสสน-
บุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มวเคราะห้ดั่งน้

๑. ลามอ จ โส อคโค จาติ ลามคโค. (ลาม + อคค) วเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส
ลามอ จ อ.ลามดวย โส อ.ลามน้น อคโค จ เป็นอันเลศดวย อติ เพราะเหตุน้น ลามคโค
ช้ชื่อว่าลามคค. (ลามอันเลศ)

๒. ยโส จ โส อคโค จาติ ยสคโค. (ยส + อคค) วเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส
ยโส จ อ.ยศดวย โส อ.ยศน้น อคโค จ เป็นอันเลศดวย อติ เพราะเหตุน้น ยสคโค ช้ชื่อว่า
ยสคค. (ยศอันเลศ)

๓. ลามคโค จ ยสคโค จ ลามคคยสคค. (ลามคค + ยสคค) อตริตรโยคทวันทสมาส
ลามคโค จ อ.ลามอันเลศดวย ยสคโค จ อ.ยศอันเลศดวย ลามคคยสคค. ช้ชื่อว่าลามคคยสคค.
(ลามอันเลศและยศอันเลศ)

๔. อติเรกา จ เต ลามคคยสคค. จาติ อติเรกลามคคยสคค. (อติเรก + ลามคคยสคค)
วเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

อติเรกา จ อ.อันย้ง ท. ดวย เต อ.อันย้ง ท. เหล่าน้น ลามคคยสคค. จ เป็นลามอันเลศ
และเป็นยศอันเลศดวย อติ เพราะเหตุน้น อติเรกลามคคยสคค. ช้ชื่อว่าอติเรกลามคคยสคค. (ลามอันเลศ
และยศอันเลศอันย้ง)

๕. อติเรกลามคคยสคค. ปุตโต อติเรกลามคคยสคคปุตโต, สญชโย. (อติเรกลามคคยสคค +
ปุตต) ทุตยาดัปปรุสสมาส

(สญชโย) อ.ปรพชกช้ชื่อว่าสญชย ปุตโต ผู้ถ้งแล้ว อติเรกลามคคยสคค. ช้ลามอันเลศและยศ
อันเลศอันย้ง อติเรกลามคคยสคคปุตโต ช้ชื่อว่า อติเรกลามคคยสคคปุตต, ได้แกสญชยปรพชก. (ผู้ถ้งลาม
อันเลศและยศอันเลศอย่งย้ง)

กตปาทอ

เป็นวเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มวเคราะห้ว่า

กตโป จ โส อโท จาติ กตปาทอ. (กตป + อท)

กตโป จ อ.เลศกนอยดวย โส อ.เลศกนอยน้น อโท จ เป็นวันดวย อติ เพราะเหตุน้น กตปาทอ
ช้ชื่อว่ากตปาท. (วันเลศกนอย, สองสามวัน)

ชำนนสมโย

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชำนนญจ ตั สมโย จาติ ชำนนสมโย. (ชำนน + สมโย)

ชำนน จ อ.เป็นเหตุรู้ด้วย ตั อ.เป็นเหตุรู้นั้น สมโย จ เป็นลัทธิด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ชำนนสมโย
ชื่อว่าชำนนสมโย. (ลัทธิเป็นเหตุรู้)

เอตตโก

เป็นสังข์สุทฺถาทิอเนกัตถตทิต มีวิเคราะห์ว่า

เอต ปริมาณ อสฺสาติ เอตตโก, ชำนนสมโย. (เอต + ตตกปัจจัย)

ปริมาณ อ.ประมาณ เอต เท่านั้น อสฺส (ชำนนสมโยสฺส) แห่งลัทธิเป็นเหตุรู้นั้น (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนี้ (โส ชำนนสมโย) อ.ลัทธิเป็นเหตุรู้นั้น เอตตโก ชื่อว่าเอตตโก, ได้แก่ลัทธิเป็นเหตุรู้. (มีประมาณ
เท่านั้น)

พฺรหมจฺริยวาลโ

เป็นจตุตถัตตปฺปรีสสมมาส มีวิเคราะห์ว่า

พฺรหมจฺริยสฺส วาลโ พฺรหมจฺริยวาลโ. (พฺรหมจฺริย + วาล)

วาลโ อ.การอยู่ พฺรหมจฺริยสฺส เพื่อพฺรหมจฺริย พฺรหมจฺริยวาลโ ชื่อว่าพฺรหมจฺริยวาลโ. (การอยู่เพื่อ
พฺรหมจฺริย)

ชฺมพฺพุทฺธิโป

เป็นตติยัตตปฺปรีสสมมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชฺมพฺพุยา ลกฺขิตโ ปญฺญาโต ทฺธิโป ชฺมพฺพุทฺธิโป. (ชฺมพฺ + ทฺธิ) มัชฌิมโลปัสมาส, ลป ลกฺขิตคฺัพท

ทฺธิโป อ.ทวีป ลกฺขิตโ อันถูกกำหนดแล้ว ปญฺญาโต อันถูกรู้แล้ว ชฺมพฺพุยา ด้วยต้นทว่า ชฺมพฺพุทฺธิโป ชื่อว่า
ชฺมพฺพุทฺธิโป. (ทวีปที่ถูกกำหนดด้วยต้นทว่า, ชฺมพฺพุทฺธิโป)

คามนิกมชฺนปทราชาณีโย

เป็นอิตริตรโยคทวันทสมมาส มีวิเคราะห์ว่า

คามา จ นิกมา จ ชฺนปทา จ ราชาณีโย จ คามนิกมชฺนปทราชาณีโย. (คามา + นิกมา +

ชฺนปทา + ราชาณี)

ตามา จ อ.หมู่บ้าน ท. ด้วย นิคมมา จ อ.นิคม ท. ด้วย ชนปทา จ อ.ชนบท ท. ด้วย ราชธานีโย
จ อ.ราชธานี ท. ด้วย ตามนิคมชนปทราชธานีโย ชื่อว่าคามนิคมชนปทราชธานี. (หมู่บ้าน นิคม ชนบท และ
ราชธานี)

โมกษธมฺมเทสโก

เป็นทุติยาตปปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โมกฺโข จ โส ฌมฺโม จาติ โมกฺษธมฺโม. (โมกฺษ + ฌมฺม) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
โมกฺโข จ อ.เป็นเครื่องหลุดพ้นด้วย โส อ.เป็นเครื่องหลุดพ้นนั้น ฌมฺโม จ เป็นธรรมด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ โมกฺษธมฺโม ชื่อว่าโมกฺษธมฺม. (ธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้น)
๒. โมกฺษธมฺมํ เทเสตฺติ โมกฺษธมฺมเทสโก, ปุคฺคโล. (โมกฺษธมฺมสทฺทูปปท + ทิสฺสิ อฺจฺจารเณ
ในการสวด, แสดง + ฌมฺบัจจยฺย) กัตตฺรูป, กัตตฺสาธนะ, กิตฺนตฺสมาส, ทุติยาตปปริสสมาส
(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด เทเสติ ย่อมแสดง โมกฺษธมฺมํ ซึ่งธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้น อิติ
เพราะเหตุนี้ (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น โมกฺษธมฺมเทสโก ชื่อว่าโมกฺษธมฺมเทสโก, ได้แก่บุคคล. (ผู้แสดงธรรม
เป็นเครื่องหลุดพ้น, ผู้แสดงโมกฺษธรรม)

สฺมณพฺราทมณฺนา

เป็นอิติไตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- สฺมณฺนา จ พฺราทมณฺนา จ สฺมณพฺราทมณฺนา. (สฺมณ + พฺราทมณ)
- สฺมณฺนา จ อ.สฺมณะ ท. ด้วย พฺราทมณฺนา จ อ.พราทมณฺ ท. ด้วย สฺมณพฺราทมณฺนา ชื่อว่าสฺมณ-
พฺราทมณ. (สฺมณะและพราทมณ)

ปฺภุจฺปณฺโท

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- ปฺภุจฺโจ จ โส ปณฺโท จาติ ปฺภุจฺปณฺโท. (ปฺภุจฺ + ปณฺท)
- ปฺภุจฺโจ จ อ.อันถูกถามแล้วด้วย โส อ.อันถูกถามแล้วนั้น ปณฺโท จ เป็นปัญหาด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ ปฺภุจฺปณฺโท ชื่อว่าปฺภุจฺปณฺท. (ปัญหาที่ถูกถามแล้ว)

สกลชมฺพฺทีโป

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกโล จ โส ช่มพู่ทูป จาติ สกอลช่มพู่ทูป. (สกอล + ช่มพู่ทูป)

สกโล จ อ.ทั้งสิ้นด้วย โส อ.ทั้งสิ้นนั้น ช่มพู่ทูป จ เป็นช่มพู่ทูปด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สกอล-
ช่มพู่ทูป ชื่อว่าสกอลช่มพู่ทูป. (ช่มพู่ทูปทั้งสิ้น)

วุดตานุกกโม

เป็นฉฎฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

๑. วุดตลล์ อนุกกโม วุดตานุกกโม. (วุดต + อนุกกม)

อนุกกโม อ.ตามลำดับ วุดตลล์ (วจนลล์) แห่งคำ อันถูกกล่าวแล้ว วุดตานุกกโม ชื่อว่าวุดตา-
นุกกม. (ตามลำดับแห่งคำอันถูกกล่าวแล้ว)

พหูชนหิต

เป็นฉฎฐิต์ปปริสส์มาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. พหู จ เต ชนา จาติ พหูชนา. (พหู + ชน) วิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส

พหู จ อ.เป็นอันมาก ท. ด้วย เต อ.เป็นอันมาก ท. เหล่านั้น ชนา จ เป็นชนด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ พหูชนา ชื่อว่าพหูชน. (ชนเป็นอันมาก)

๒. พหูชนานิ หิต พหูชนหิต. (พหูชน + หิต) ฉฎฐิต์ปปริสส์มาส

หิต อ.ประโยชน์เกื้อกูล พหูชนานิ แก่ชนเป็นอันมาก ท. พหูชนหิต ชื่อว่าพหูชนหิต. (ประโยชน์
เกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก)

รัตนตตยคุณูปกาสนิ

เป็นฉฎฐิต์ปปริสส์มาส โดยมีฉฎฐิต์ปปริสส์มาส และฉฎฐิต์ปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. รัตนานิ ตย รัตนตตย. (รัตน + ตย) ฉฎฐิต์ปปริสส์มาส

ตย อ.ทวมตสาม รัตนานิ แห่งรัตนะ ท. รัตนตตย ชื่อว่ารัตนตตย. (ทวมตสามแห่งรัตนะ, พระ
รัตนตรัย)

๒. รัตนตตยลล์ คุณา รัตนตตยคุณา. (รัตนตตย + คุณ) ฉฎฐิต์ปปริสส์มาส

คุณา อ.คุณ ท. รัตนตตยลล์ แห่งทวมตสามแห่งรัตนะ รัตนตตยคุณา ชื่อว่ารัตนตตยคุณ. (คุณ
ของพระรัตนตรัย)

๓. รัตนตตยคุณานิ ปกาสนิ รัตนตตยคุณูปกาสนิ. (รัตนตตยคุณ + ปกาสนิ) ฉฎฐิต์ปปริสส์มาส

ปกาสนิ อ.อันประกาศ รัตนตตยคุณานิ ซึ่งคุณแห่งทวมตสามแห่งรัตนะ ท. รัตนตตยคุณูปกาสนิ

ชื่อว่ารัตนตตยคุณูปกาสน. (ประกาศคุณพระรัตนตรัย)

ปณจวคคิยา

เป็นสังสังฐฐาฑิอเนกัตถัตถิต มิวิเคราะห์ว่า

๑. ปณจ วคคา ปณจวคคา. (ปณจ + วคค) อสมาทารทิกุสมาส
วคคา อ.พวก ท. ปณจ ท้า ปณจวคคา ชื่อว่าปณจวคค. (พวกท้า)
๒. ปณจวคคเสฏฐ ภวา ปณจวคคิยา, ภิกขุ. (ปณจวคค + อียปัจจัจย) สังสังฐฐาฑิอเนกัตถัตถิต
(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ท. ภวา ผู้มีอยู่ ปณจวคคเสฏฐ ในพวกท้า ท. ปณจวคคิยา ชื่อว่าปณจวคคิย,
ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย. (ผู้มีอยู่ในพวกท้า, ปณจวคคิย)

อัสสชิตเถโร

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมชารยสมาส มิวิเคราะห์ว่า

- อัสสชชี จ โส เถโร จาติ อัสสชิตเถโร. (อัสสชชี + เถร)
อัสสชชี จ อ.พระอัสสชชีด้วย โส อ.พระอัสสชชีนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
อัสสชิตเถโร ชื่อว่าอัสสชิตเถร. (พระอัสสชชีผู้เถระ, พระอัสสชชีเถระ)

ปตตจิวรี

เป็นสมาทารทวันทสมาส มิวิเคราะห์ว่า

- ปตโต จ จิวรณจ ปตตจิวรี. (ปตต + จิวร)
ปตโต จ อ.บาตรด้วย จิวรี จ อ.จิวรด้วย ปตตจิวรี ชื่อว่าปตตจิวร. (บาตรและจิวร)

อุปติสสปริพพาชโก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาส มิวิเคราะห์ว่า

- อุปติสโส จ โส ปริพพาชโก จาติ อุปติสสปริพพาชโก. (อุปติสส + ปริพพาชก)
อุปติสโส จ อ.อุปติสสะด้วย โส อ.อุปติสสะนั้น ปริพพาชโก จ เป็นปริพพาชกด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
อุปติสสปริพพาชโก ชื่อว่าอุปติสสปริพพาชก. (ปริพพาชกชื่อว่าอุปติสสะ, อุปติสสปริพพาชก)

ภตตกิจจํ

เป็นตติยชาติปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภตเตน กิจจํ ภตตกิจจํ. (ภตต + กิจจ)

กิจจํ อ.กิจ ภตเตน ด้วยภัตร์ ภตตกิจจํ ชื่อว่าภตตกิจจ. (กิจด้วยภัตร์, ภัตกิจ)

ปริพพาชการาโม

เป็นจัญฐิตปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริพพาชกานํ อารามํ ปริพพาชการาโม. (ปริพพาชก + อาราม)

อารามํ อ.อาราม ปริพพาชกานํ แห่งปริพาชก ท. ปริพพาชการาโม ชื่อว่าปริพพาชการาม. (อารามของปริพาชก)

ทิกฺขุบุพฺโพ

เป็นอุยตตตถสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิกฺขุโ จ ปุพฺพนติ ทิกฺขุบุพฺโพ, ปพฺพชิต. (ทิกฺขุ + ปุพฺพ)

(ปพฺพชิต) อ.บรรพชิต (มยา) ทิกฺขุโ ผู้อันเรา เห็นแล้ว ปุพฺพ ในกาลก่อน อิติ เพราะเหตุนั้น ทิกฺขุบุพฺโพ ชื่อว่าทิกฺขุบุพฺพ, ได้แก่บรรพชิต. (ที่เราเห็นแล้วในกาลก่อน, ที่เราเคยเห็นแล้ว)

อนฺตรมรํ

เป็นอมาทิปรตปฐิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มรฺสฺสํ อนฺตรํ อนฺตรมรํ. (อนฺตร + มร)

อนฺตรํ อ.ระหว่าง มรฺสฺสํ แห่งเรือน อนฺตรมรํ ชื่อว่าอนฺตรมร. (ระหว่างเรือน)

อตฺถิกา

เป็นอัสนัตถิตทิต มีวิเคราะห์ว่า

อตฺถโ เตสํ อตฺถิตติ อตฺถิกา, ชนฺา. (อตฺถ + อิกปัจจย)

อตฺถโ อ.ความต้องการ เตสํ (ชนานํ) ของชน ท. เหล่านั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนฺา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อตฺถิกา ชื่อว่าอตฺถิก, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้มีความต้องการ)

ลหุชปิณฑุชปาโต

เป็นตติยาทวิปทตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ลหุช ปิณฑุชปาโต เยน โส ลหุชปิณฑุชปาโต, เถโร. (ลหุช + ปิณฑุชปาโต)

ปิณฑุชปาโต อ.ปิณฑุชปาต เยน (เถเรน) อันพระเถระใด ลหุช ได้แล้ว โส (เถโร) อ.พระเถระนั้น
ลหุชปิณฑุชปาโต ชื่อว่าลหุชปิณฑุชปาต, ได้แก่พระเถระ. (ผู้มีปิณฑุชปาตอันได้แล้ว, ผู้ได้ปิณฑุชปาตแล้ว)

นีสิตุกามตา

เป็นภาวัตถิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นีสิตตุ กามเตติ นีสิตตุกามโ, เถโร. (นีสิตตุสทหุชปท + กมุ กนุติย ในความใคร่ +
ณปัจจัจย) กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กัตตันตสมาส, จตุตถิตตปุริสสมาส

(โย เถโร) อ.พระเถระใด กามเตติ ย่อมใคร่ นีสิตตุ เพื่ออันหนึ่ง อิติ เพราะเหตุหนึ่ง (โส เถโร)
อ.พระเถระนั้น นีสิตตุกามโ ชื่อว่านีสิตตุกาม, ได้แก่พระเถระ. (ผู้ใคร่เพื่อจะนั่ง, ผู้ประสงค์เพื่อจะนั่ง)

๒. นีสิตตุกามสส ภาวโ นีสิตตุกามตา. (นีสิตตุกาม + ตาปัจจัจย) ภาวัตถิต

ภาวโ อ.ความเป็น นีสิตตุกามสส (เถรสส) แห่งพระเถระ ผู้ใคร่เพื่ออันหนึ่ง นีสิตตุกามตา ชื่อว่า
นีสิตตุกามตา. (ความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะนั่ง, ความเป็นผู้ประสงค์เพื่อจะนั่ง)

ปริพพาชกปัจจก

เป็นจัญญิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริพพาชกสส ปัจจก ปริพพาชกปัจจก. (ปริพพาชก + ปัจจก)

ปัจจก อ.ตั้ง ปริพพาชกสส แห่งปริพพาชก ปริพพาชกปัจจก ชื่อว่าปริพพาชกปัจจก. (ตั้งปริพพาชก)

ภตตกิจจปริโยสาน

เป็นจัญญิตตปุริสสมาส โดยมีตติยาตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภตเตน กิจจ ภตตกิจจ. (ภตต + กิจจ) ตติยาตปุริสสมาส

กิจจ อ.กิจ ภตเตน ด้วยภตต ภตตกิจจ ชื่อว่าภตตกิจจ. (กิจด้วยภตต, ภตตกิจ)

๒. ภตตกิจจสส ปริโยสาน ภตตกิจจปริโยสาน. (ภตตกิจจ + ปริโยสาน) จัญญิตตปุริสสมาส

ปริโยสาน อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ ภตตกิจจสส แห่งกิจด้วยภตต ภตตกิจจปริโยสาน ชื่อว่า

ภตตกิจจปริโยสาน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งกิจด้วยภัตตร, เวลาเสร็จภัตกิจ)

อาจริยวตต์

เป็นจตุตถิตตปุริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อาจริยสส์ วตต์ อาจริยวตต์. (อาจริย + วตต์)

วตต์ อ.วัตร อาจริยสส์ เพื่ออาจารย์ อาจริยวตต์ ชื่อว่าอาจริยวตต์. (วัตรเพื่ออาจารย์, อาจริยวัตร)

กตภตตกิจโจ

เป็นตติยาทวีปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมิตติยาตปุริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ภตเตน กิจจํ ภตตกิจจํ. (ภตต + กิจจ) ตติยาตปุริสส์มาส

กิจจํ อ.กิจ ภตเตน ด้วยภัตตร ภตตกิจจํ ชื่อว่าภตตกิจจ. (กิจด้วยภัตตร, ภัตกิจ)

๒. กตํ ภตตกิจจํ เยน โส กตภตตกิจโจ, เถโร. (กต + ภตตกิจจ) ตติยาทวีปทตลยาธิกรณ-
พหุพีทิสมาส

ภตตกิจจํ อ.กิจด้วยภัตตร เยน (เถเรน) อันพระเถระใด กตํ กระทำแล้ว โส (เถโร) อ.พระ
เถระนั้น กตภตตกิจโจ ชื่อว่ากตภตตกิจจ, ได้แก่พระเถระ. (ผู้มีกิจด้วยภัตตรอันกระทำแล้ว, ผู้ทำภัตกิจแล้ว)

มจฺฐรปฏิสนฺถาโร

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มจฺฐ อสฺส อตฺถิตฺติ มจฺฐโร, ปฏิสนฺถาโร. (มจฺฐ + รัสจจฺย) อัสสตีตติตฺถิตฺติ

มจฺฐ อ.ไพเราะ อสฺส (ปฏิสนฺถารสฺส) แห่งการต้อนรับนั้น อตฺถิ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส
ปฏิสนฺถาโร) อ.การต้อนรับนั้น มจฺฐโร ชื่อว่ามจฺฐร, ได้แก่การต้อนรับ. (อันไพเราะ, อันมีรสหวาน)

๒. มจฺฐโร จ โส ปฏิสนฺถาโร จาติ มจฺฐรปฏิสนฺถาโร. (มจฺฐร + ปฏิสนฺถาร)

มจฺฐโร จ อ.อันไพเราะด้วย โส อ.อันไพเราะนั้น ปฏิสนฺถาโร จ เป็นการต้อนรับด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ มจฺฐรปฏิสนฺถาโร ชื่อว่ามจฺฐรปฏิสนฺถาร. (การต้อนรับอันไพเราะ, การปฏิสนฺถารที่ไพเราะ)

จวิณฺโณ

เป็นจัญฉฐิตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

จวิทยา วณฺโณ จวิณฺโณ. (จวิ + วณฺณ)

วณฺโณ อ.สี จวิทยา แห่งฉิว จวิณฺโณ ชื่อว่าจวิณฺณ. (สีฉิว, จวิรรณ)

ปฏฺิปกฺขมฺุตา

เป็นวิเสสนฺตฺรบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปฏฺิปกฺขา มฺุตา ปฏฺิปกฺขมฺุตา, ปรีพพชฺก. (ปฏฺิปกฺข + มฺุต)

(ปรีพพชฺก) อ.ปรีพพช ก. ท. ปฏฺิปกฺขา เป็นปฏฺิปกฺษฺ มฺุตา เป็นแล้ว ปฏฺิปกฺขมฺุตา ชื่อว่าปฏฺิปกฺขมฺุต, ได้แก่ปรีพพชกทั้งหลาย. (เป็นปฏฺิปกฺษฺ)

คฺมภีรฺตา

เป็นภาวตฺถิต มีวิเคราะหฺว่า

คฺมภีรฺสฺส ภาวี คฺมภีรฺตา. (คฺมภีร + ตาปัจจย)

ภาวี อ.ความเป็น คฺมภีรฺสฺส (คฺมมฺสฺส) แห่งธรรม เป็นสภภาพลิกชิ่ง คฺมภีรฺตา ชื่อว่าคฺมภีรฺตา. (ความที่ธรรมเป็นสภภาพลิกชิ่ง, ความคฺมภีรภาพ)

นวกภาวี

เป็นจัญฉฐิตปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

นวกสฺส ภาวี นวกภาวี. (นวก + ภาว)

ภาวี อ.ความเป็น นวกสฺส (อตฺตโน) แห่งตน เป็นผู้ใหม่ นวกภาวี ชื่อว่านวกภาว. (ความเป็นผู้ใหม่)

อจฺริปพฺพชฺโธ

เป็นทฺุติยาดปฺปฺริสฺสมาส โดยมึนนิบาตบุพพชกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. น จิริ อจิริ. (น + จิริ) นิบาตบุพพชกัมมธารยสฺมาส

จิริ อ.กาลอันนาน น ทามิได้ อจิริ ชื่อว่าอจิริ. (กาลไม่นาน)

๒. อจิริ์ ปพพชิตโต อจิริ์ปพพชิตโต. (อจิริ์ + ปพพชิต) ทูติยาดัปปริสส์มาส
ปพพชิตโต อ.ผู้บวชแล้ว อจิริ์ ลิ่นกาลไม่นานน อจิริ์ปพพชิตโต ชื่อว่าอจิริ์ปพพชิต. (ผู้บวชไม่นานน,
ผู้เพิ่งจะบวช)

ยถาสัตติ

เป็นนิบาตบุพพกะอัปยยัภาวส์มาส มีวิเคราะหว่า

ยา ยา สัตติ ยถาสัตติ. (ยถา + สัตติ)

สัตติ อ.ความสามารถ ยา ยา ไตย ยถาสัตติ ชื่อว่ายถาสัตติ. (ตามความสามารถ)

นยสดี

เป็นนัจฉฐิตัปปริสส์มาส มีวิเคราะหว่า

นยานัน สดี นยสดี. (นย + สดี)

สดี อ.ร้อย นยานัน แห่งนัย ท. นยสดี ชื่อว่านยสดี. (ร้อยนัย)

นยสทสส์

เป็นนัจฉฐิตัปปริสส์มาส มีวิเคราะหว่า

นยานัน สทสส์ นยสทสส์. (นย + สทสส์)

สทสส์ อ.พัน นยานัน แห่งนัย ท. นยสทสส์ ชื่อว่านยสทสส์. (พันนัย)

เหตุปปภาว

เป็นนัจฉฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพพิทิสส์มาส มีวิเคราะหว่า

เหตุ ปภาโว เยสหนุติ เหตุปปภาว, ธมมา. (เหตุ + ปภาว)

เหตุ อ.เหตุ ปภาโว เป็นแดนเกิดก่อน เยส (ธมมานัน) แห่งธรรม ท. เหล่าไต (อดีต) มีอยู่ อิติ
เพราะเหตุนั้น (เต ธมมา) อ.ธรรม ท. เหล่านั้น เหตุปปภาว ชื่อว่าเหตุปปภาว, ไต่แก่ธรรมทั้งทลาย. (มีเหตุ
เป็นแดนเกิดก่อน, เกิดแต่เหตุ)

เอวรวาทิ

เป็นทติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอว วทติ สีเลนาติ เอวรวาทิ, มหาสมโณ. (เอวส์ทหุปปท + วท วิยตติย วาจาญ ในกาณพุดจัต + ณีปัจจัจย) กัตตรูป, ตัสสีลสาธนะ, กิตันตสมาส, ทติยาตปปริสสมาส

(โย มหาสมโณ) อ.พระมหาสมณะพระองค์ใด วทติ ย่อมตรัส เอว อย่างนี้ สีเลน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส มหาสมโณ) อ.พระมหาสมณะพระองค์นั้น เอวรวาทิ ชื่อว่าเอวรวาทิ, ได้แก่พระมหาสมณะ. (ผู้ตรัสอย่างนี้โดยปกติ)

ปจมปททวย

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีจัญฐิตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปทาน ทวย ปททวย. (ปท + ทวย) จัญฐิตปปริสสมาส

ทวย อ.ทมวดสอง ปทาน แห่งบท ท. ปททวย ชื่อว่าปททวย. (ทมวดสองแห่งบท, สองบท)

๒. ปจมญจ ต ปททวยญจจาติ ปจมปททวย. (ปจม + ปททวย) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

ปจม จ อ.ที่หนึ่งด้วย ต อ.ที่หนึ่งนั้น ปททวย จ เป็นทมวดสองแห่งบทด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปจมปททวย ชื่อว่าปจมปททวย. (สองบทที่ ๑, สองบาทแรก, ครึ่งคาถาแรก)

สทสสนยสมปนฺ

เป็นตติยาตปปริสสมาส โดยมีอสมาทารทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สทสสนิ นยา สทสสนยา. (สทสส + นย) อสมาทารทิสมาส

นยา อ.นัย ท. สทสส หนึ่งพัน สทสสนยา ชื่อว่าสทสสนย. (พันนัย)

๒. สทสสนเยทิ สมปนฺ สทสสนยสมปนฺ, โสตาปัตติผล. (สทสสนย + สมปน) ตติยาตปปริส-
สมาส

(โสตาปัตติผล) อ.โสตาปัตติผล สมปนฺ อันถึงพร้อมแล้ว สทสสนเยทิ ด้วยนัยพันหนึ่ง ท. สทสสนยสมปนฺ ชื่อว่าสทสสนยสมปนฺ, ได้แก่โสตาปัตติผล. (ถึงพร้อมด้วยหนึ่งพันนัย)

ปททวยม์

เป็นฉันทลักษณ์ที่ประพันธ์มาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

ปทาน์ ทวยม์ ปททวยม์. (ปท + ทวย)

ทวยม์ อ.ทวมตสอง ปทาน์ แห่งบท ท. ปททวยม์ ชื่อว่าปททวย. (ทวมตสองแห่งบท, สองบท)

โสตาปนนกกาล

เป็นฉันทลักษณ์ที่ประพันธ์มาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

โสตาปนนสฺส กาล โสตาปนนกกาล. (โสตาปนน + กาล)

กาล อ.กาล โสตาปนนสฺส (ปริพพาชกสฺส) แห่งปริพาชก เป็นพระโสตาปน โสตาปนนกกาล ชื่อว่า
โสตาปนนกกาล. (กาลเป็นพระโสตาปน)

อุปริวิเสโส

เป็นฉันทลักษณ์ที่ประพันธ์มาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

อุปริ วิเสโส อุปริวิเสโส. (อุปริ + วิเส)

วิเสโส อ.คุณวิเศษ อุปริ ในเบื้องบน อุปริวิเสโส ชื่อว่าอุปริวิเสส. (คุณวิเศษในเบื้องบน)

อปฺปวตฺตนฺโต

เป็นฉันทลักษณ์ที่ประพันธ์มาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

น ปวตฺตนฺโต อปฺปวตฺตนฺโต, อุปริวิเสโส. (น + ปวตฺตนฺโต)

(อุปริวิเสโส) อ.คุณวิเศษในเบื้องบน ปวตฺตนฺโต เป็นไปอยู่ น ทามิได้ อปฺปวตฺตนฺโต ชื่อว่าอปฺปวตฺตนฺโต,
ได้แก่คุณวิเศษในเบื้องบน. (ไม่เป็นไปอยู่, ยังไม่เป็นไป)

คตมคฺโค

เป็นฉันทลักษณ์ที่ประพันธ์มาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

คตญจ ตํ มคฺโค จาติ คตมคฺโค. (คต + มคฺค)

คตํ จ อ.เป็นที่ไปด้วย ตํ อ.เป็นที่ไปนั้น มคฺโค จ เป็นหนทางด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คตมคฺโค
ชื่อว่าคตมคฺค. (หนทางเป็นที่ไป, ทางไป)

ปณฺจปฺปติฏฺฐิต

เป็นตติยัตตปุริสสํมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปณฺจทฺธิ อญฺเศทฺธิ ปติฏฺฐิต ปณฺจปฺปติฏฺฐิต. (ปณฺจ + ปติฏฺฐิต) มัจฺเฌโลปัสสํมาส, ลป อญฺคคัพพ

ปติฏฺฐิต อ.อันตั้งไว้เฉพาะแล้ว อญฺเศทฺธิ ด้วยองค์ ท. ปณฺจทฺธิ ท้า ปณฺจปฺปติฏฺฐิต ชื่อว่าปณฺจปฺปติฏฺฐิต.
(ตั้งไว้ด้วยองค์ท้า, เบญจางคประดิษฐ์)

ปริพฺพาชการามามิกฺโข

เป็นทวีปทมิหนานาธิกรณพหุพพีทิสมาส โดยมีฉฐฐิตปุริสสํมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปริพฺพาชกานํ อารามํ ปริพฺพาชการาม. (ปริพฺพาชก + อาราม) ฉฐฐิตปุริสสํมาส

อารามํ อ.อาราม ปริพฺพาชกานํ ของปริพฺพาชก ท. ปริพฺพาชการาม ชื่อว่าปริพฺพาชการาม.
(อารามของปริพฺพาชก)

๒. ปริพฺพาชการามสฺส อมิกฺโข ยสฺสาติ ปริพฺพาชการามามิกฺโข, อฺปติสฺโส. (ปริพฺพาชการาม +
อมิกฺโข) ทวีปทมิหนานาธิกรณพหุพพีทิสมาส

อมิกฺโข อ.หน้าเฉพาะ ปริพฺพาชการามสฺส ต่ออารามของปริพฺพาชก ยสฺส (อฺปติสฺส) แห่ง
ปริพฺพาชกชื่อว่าอฺปติสฺสไต (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส อฺปติสฺโส) อ.ปริพฺพาชกชื่อว่าอฺปติสฺสนั้น
ปริพฺพาชการามามิกฺโข ชื่อว่าปริพฺพาชการามามิกฺโข, ไตแก่ปริพฺพาชกชื่อว่าอฺปติสฺส. (ผู้มีหน้าเฉพาะต่ออารามของ
ปริพฺพาชก, ผู้มุ่งหน้าต่อปริพฺพาชการาม)

มุขวณฺโณ

เป็นฉฐฐิตปุริสสํมาส มีวิเคราะห์ว่า

มุขสฺส วณฺโณ มุขวณฺโณ. (มุข + วณฺณ)

วณฺโณ อ.สี มุขสฺส แห่งหน้า มุขวณฺโณ ชื่อว่ามุขวณฺณ. (สีหน้า)

อณฺณทิวสา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสํมาส มีวิเคราะห์ว่า

อณฺณ จ เต ทิวสา จาติ อณฺณทิวสา. (อณฺณ + ทิวส)

อณฺณ จ อ.เหล่านี้ ท. ด้วย เต อ.เหล่านี้ ท. เหล่านี้ ทิวสา จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
อณฺณทิวสา ชื่อว่าอณฺณทิวส. (วันอื่น)

อมตาคิโม

เป็นทุติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อมตํ อคิโม อมตาคิโม. (อมต + อคิม)

อคิโม อ.การบรรลุ อมตํ ซึ่งอมตํ อมตาคิโม ชื่อว่าอมตาคิม. (การบรรลุอมตํ)

คาถาปริโยสานํ

เป็นภุมมิตตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คาถาย ปริโยสานํ คาถาปริโยสานํ. (คาถา + ปริโยสาน)

ปริโยสานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ คาถาย แห่งพระคาถา คาถาปริโยสานํ ชื่อว่าคาถาปริโยสาน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระคาถา, เวลาจบพระคาถา)

สารีบุตรตเถโร

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สารีบุตรโต จ โส เถโร จาติ สารีบุตรตเถโร. (สารีบุตร + เถโร)

สารีบุตรโต จ อ.พระสารีบุตรด้วย โส อ.พระสารีบุตรนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น สารีบุตรตเถโร ชื่อว่าสารีบุตรตเถโร. (พระสารีบุตรผู้เถระ, พระสารีบุตรเถระ)

อาจารย์บุชโก

เป็นทุติยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาจารย์ บุเชตติ อาจารย์บุชโก, สารีบุตรตเถโร. (อาจารย์สทูปปท + บุษ บุษาย ในการบูชา + ฌว ปัจจย) กัตตรูป, กัตตสาธนะ, กัตตสมาส, ทุติยาตปปริสสมาส

(โย สารีบุตรตเถโร) อ.พระสารีบุตรผู้เถระใด บุเชติ ย่อมบูชา อาจารย์ ซึ่งอาจารย์ อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส สารีบุตรตเถโร) อ.พระสารีบุตรผู้เถระนั้น อาจารย์บุชโก ชื่อว่าอาจารย์บุชโก, ได้แก่พระสารีบุตรเถระ. (ผู้บูชาอาจารย์)

อปปฏิวิฆณโต

เป็นนิบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

น ปฏิวิฆณโต อปปฏิวิฆณโต, สญชโย. (น + ปฏิวิฆณโต)

(สญชโย) อ.ปริพาชกชื่อว่าสญชัย ปฏิวิฆณโต แห่งตลอดอยู่ น ทามิได้ อปปฏิวิฆณโต ชื่อว่า
อปปฏิวิฆณโต, ได้แก้สญชัยปริพาชก. (ไม่แห่งตลอดอยู่, ไม่บรรลุนอยู่)

มคคผลปฏิเวธ

เป็นฉัฏฐีตปปริสส์มาส โดยมีอิตรียโคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มคคา จ ผลานิ จ มคคผลานิ. (มคค + ผล) อิตรียโคทวันทสมาส

มคคา จ อ.มรรค ท. ด้วย ผลานิ จ อ.ผล ท. ด้วย มคคผลานิ ชื่อว่ามคคผล. (มรรคและผล)

๒. มคคผลานิ ปฏิเวธ มคคผลปฏิเวธ. (มคคผล + ปฏิเวธ) ฉัฏฐีตปปริสส์มาส

ปฏิเวธ อ.การแห่งตลอด มคคผลานิ ซึ่งมรรคและผล ท. มคคผลปฏิเวธ ชื่อว่ามคคผล-
ปฏิเวธ. (การแห่งตลอดมรรคและผล, การบรรลุมรรคผล)

อมตมคคเทสโก

เป็นทติยาตปปริสส์มาส โดยมีฉัฏฐีตปปริสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อมตสส์ มคโค อมตมคโค. (อมต + มคค) ฉัฏฐีตปปริสส์มาส

มคโค อ.ทาง อมตสส์ แห่งอมต อมตมคโค ชื่อว่าอมตมคค. (ทางแห่งอมต)

๒. อมตมคคํ เทเสตีติ อมตมคคเทสโก, ปุคคโล. (อมตมคคสทูปปท + ทิสึ อัจจารณ ในการ

สวัต, แสดง + ญวบัจจย) กัตตุรูป, กัตตุสาณะ, กิตันตสมาส, ทติยาตปปริสส์มาส

(โย ปุคคโล) อ.บุคคลใด เทเสตีติ ย่อมแสดง อมตมคคํ ซึ่งทางแห่งอมต อิติ เพราะเหตุนั้น

(โล ปุคคโล) อ.บุคคลนั้น อมตมคคเทสโก ชื่อว่าอมตมคคเทสโก, ได้แก่บุคคล. (ผู้แสดงทางอมต)

อนุเตवासีกวาโส

เป็นตติยาตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

อนุเตวาสิเกน วาโส อนุเตवासีกวาโส. (อนุเตวาสิก + วาโส)

วาโส อ.การอยู่ อนุเตวาสิเกน โดยความเป็นอันเตวาสิก อนุเตवासีกวาโส ชื่อว่าอนุเตवासีกวาโส. (อยู่

โดยความเป็นอันเดวาลิก)

อุทกजनभावुपत्तिसทิส

เป็นตติยัตปปริสสมาส โดยมีณัฐิปปริสสมาส อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส และณัฐิปปริส-
สมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุทกสส จลนํ อุทกजनํ. (อุทก + จลน) ณัฐิปปริสสมาส
จลนํ อ.อันไหว อุทกสส แห่งน้ำ อุทกजनํ ชื่อว่าอุทกजन. (ความไหวแห่งน้ำ, น้ำกระเพื่อม)
๒. อุทกजनเมว ภาโว อุทกजनภาโว. (อุทกजन + ภาว) อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส
อุทกजनํ เอว อ.อันไหวแห่งน้ำนั้นเดียว ภาโว เป็นความเป็น อุทกजनภาโว ชื่อว่าอุทกजनภาว.
(ความเป็นคืออันไหวแห่งน้ำ, ภาวคือน้ำกระเพื่อม)
๓. อุทกजनभावุสส อุปุตติ อุทกजनभावุปุตติ. (อุทกजनभाव + อุปุตติ) ณัฐิปปริสสมาส
อุปุตติ อ.การเกิดขึ้น อุทกजनभावุสส แห่งความเป็นคืออันไหวแห่งน้ำ อุทกजनभावุปุตติ
ชื่อว่าอุทกजनभावุปุตติ. (การเกิดขึ้นคืออันไหวแห่งน้ำ)
๔. อุทกजनभावุปุตติยา สทิส อุทกजनभावุปุตติสทิส, อนเดวาลิกวาโส. (อุทกजनभावุปุตติ
+ สทิส) ตติยัตปปริสสมาส
(อนเดวาลิกวาโส) อ.การอยู่โดยความเป็นอันเดวาลิก สทิส อันเข้ากับ อุทกजनभावุปุตติยา
ด้วยการเกิดขึ้นแห่งความเป็นคืออันไหวแห่งน้ำ อุทกजनभावุปุตติสทิส ชื่อว่า อุทกजनभावุปุตติสทิส, ได้แก่
การอยู่โดยความเป็นอันเดวาลิก. (เป็นเช่นกับการเกิดขึ้นแห่งความเป็นคือน้ำกระเพื่อม)

อุปพนกาโล

- เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า
- อุปพนญจ ตํ กาลอ จาติ อุปพนกาโล. (อุปพน + กาล)
- อุปพนํ จ อ.เป็นที่เสด็จอุบัติขึ้นแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่เสด็จอุบัติขึ้นแล้วนั้น กาลอ จ เป็นกาลด้วย
อิติ เพราะเหตุนั้น อุปพนกาโล ชื่อว่าอุปพนกกาล. (กาลเป็นที่เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว)
- หรือเป็นณัฐิปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า
- อุปพนสส กาลอ อุปพนกกาล. (อุปพน + กาล)
- กาลอ อ.กาล อุปพนสส (พุทธสส) แห่งพระพุทธเจ้า เสด็จอุบัติขึ้นแล้ว อุปพนกกาล. (กาลแห่ง
พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นแล้ว)

คณฐมาลาทิตตโต

เป็นทวีปทมิณนาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีอิตรียคทวันทสมาส และจัญฐิตวีปทตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. คณฐ จ มาลา จ คณฐมาลา. (คณฐ + มาลา) อิตรียคทวันทสมาส
คณฐ จ อ.ของหอมด้วย มาลา จ อ.ระเบียบด้วย คณฐมาลา ชื่อว่าคณฐมาลา. (ของหอมและระเบียบ)
๒. คณฐมาลา อาทิ เยสนุติ คณฐมาลาทีนิ, วตถุณี. (คณฐมาลา + อาทิ) จัญฐิตวีปทตลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส
คณฐมาลา อ.ของหอมและระเบียบ ท. อาทิ เป็นต้น เยส (วตถุณี) แห่งวตถุ ท. เหล่าใด (สนุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ วตถุณี) อ.วตถุ ท. เหล่านี้ คณฐมาลาทีนิ ชื่อว่าคณฐมาลาทิต, ได้แก่วตถุทั้งหลาย. (มีของหอมและระเบียบเป็นต้น)
๓. คณฐมาลาทีนิ ทตถุสฺส ยสฺสาคิ คณฐมาลาทิตตโต, มทาจโน. (คณฐมาลาทิต + ทตถุ) ทวีปทมิณนาธิกรณพหุพพิทิสมาส
คณฐมาลาทีนิ (วตถุณี) อ.วตถุ ท. มีของหอมและระเบียบเป็นต้น ทตถุสฺส ในมือ ท. ยสฺส (มทาจโนสฺส) ของมทาจโน (สนุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โส มทาจโน) อ.มทาจโน คณฐมาลาทิตตโต ชื่อว่าคณฐมาลาทิตต, ได้แก่มทาจโน. (ผู้มีวตถุมีของหอมและระเบียบเป็นต้นในมือ, ในมือถือของหอมและระเบียบเป็นต้น)

อชฏมเตยยสฺตานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีตติยาตปฺปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. อชฏเมณ ตติยานิ อชฏมเตยยานิ. (อชฏ + ตติย) ตติยาตปฺปุริสสมาส
(สฺตานิ) อ.ร้อย ท. ตติยานิ ที่สาม อชฏเมณ กับด้วยทั้งกึ่ง อชฏมเตยยานิ ชื่อว่าอชฏมเตยย, ได้แก่อชฏมเตยย. (ที่สามด้วยทั้งกึ่ง, สองครึ่ง)
๒. อชฏมเตยยานิ จ ตานิ สฺตานิ จาติ อชฏมเตยยสฺตานิ. (อชฏมเตยย + สฺต) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
อชฏมเตยยานิ จ อ.ที่สามด้วยทั้งกึ่ง ท. ด้วย ตานิ อ.ที่สามด้วยทั้งกึ่ง ท. เหล่านี้ สฺตานิ จ เป็นร้อยด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อชฏมเตยยสฺตานิ ชื่อว่าอชฏมเตยยสฺต. (สองร้อยห้าสิบ)

ปริพาชกสदानิ

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปริพาชกานัน สदानิ ปริพาชกสदानิ. (ปริพาชก + สด)

สदानิ อ.ร้อย ท. ปริพาชกานัน แห่งปริพาชก ท. ปริพาชกสदानิ ชื่อว่าปริพาชกสด. (ปริพาชก
หนึ่งร้อย)

อหุฒเตยยานิ

เป็นตติยัตปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

อหุฒน ตติยานิ อหุฒเตยยานิ, ปริพาชกสदानิ. (อหุฒ + ตติย)

(ปริพาชกสदानิ) อ.ร้อยแห่งปริพาชก ท. ตติยานิ ที่สาม อหุฒน กับด้วยทั้งกึ่ง อหุฒเตยยานิ
ชื่อว่าอหุฒเตย, ได้แก่ปริพาชกหนึ่งร้อย. (ที่สามด้วยทั้งกึ่ง, ปริพาชก ๒๕๐)

จตุปรัสนมขุโณ

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส โดยมีอสมาหารทศมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จตลโล ปรัสา จตุปรัสา. (จตุ + ปรัสา) อสมาหารทศมาส

ปรัสา อ.บริษัท ท. จตลโล ลี จตุปรัสา ชื่อว่าจตุปรัสา. (บริษัท ๔)

๒. จตุปรัสานัน มขุโณ จตุปรัสนมขุโณ. (จตุปรัสา + มขุโณ) ฉันทลักษณ์ปรัสนมาส

มขุโณ อ.ท่ามกลาง จตุปรัสานัน แห่งบริษัทสี่ ท. จตุปรัสนมขุโณ ชื่อว่าจตุปรัสนมขุโณ. (ท่ามกลาง
บริษัท ๔)

สาวกยัค

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสนมาส มีวิเคราะห์ว่า

สาวกานัน ยัค สาวกยัค. (สาวก + ยัค)

ยัค อ.คู่ สาวกานัน แห่งสาวก ท. สาวกยัค ชื่อว่าสาวกยัค. (คู่แห่งสาวก, คู่สาวก)

ภททยัค

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

ภททยจ ตั ยัคญจาติ ภททยัค. (ภทท + ยัค)

ภททึ จ อ.อันเจริญด้วย ตั อ.อันเจริญนั้น ยัค จ เป็นคู่ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ภททยัค ชื่อว่า ภททยัค. (คู่ที่เจริญ)

อนตกิริยา

เป็นทุตียาตปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า

อนต กิริยา อนตกิริยา. (อนต + กิริยา)

กิริยา อ.อันกระทำ อนต ซึ่งที่สุด อนตกิริยา ชื่อว่าอนตกิริยา. (การทำที่สุด)

อิทธิมยปตตจิวรธา

เป็นทุตียาตปุริสสมาส โดยมีสมาทานทนต์มาส และวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. อิทธิยา นิปนุณิ อิทธิมย, ปตตจิวริ. (อิทธิ + มย) สังกฐฐาทิอเนกัตถตติตติ
(ปตตจิวริ) อ.บาตรและจิวร นิปนุณิ อันสำเร็จแล้ว อิทธิยา ด้วยฤทธิ อิทธิมย ชื่อว่าอิทธิมย,
ได้แก่บาตรและจิวร. (อันสำเร็จด้วยฤทธิ)
๒. ปตโต จ จิวรญจ ปตตจิวริ. (ปตต + จิวร) สสมาทานทนต์มาส
ปตโต จ อ.บาตรด้วย จิวริ จ อ.จิวรด้วย ปตตจิวริ ชื่อว่าปตตจิวร. (บาตรและจิวร)
๓. อิทธิมยญจ ตั ปตตจิวรญจาติ อิทธิมยปตตจิวริ. (อิทธิมย + ปตตจิวร) วิเสสนบุพพทกัมม
ธารยสมาส
อิทธิมย จ อ.อันสำเร็จแล้วด้วยฤทธิด้วย ตั อ.อันสำเร็จแล้วด้วยฤทธินั้น ปตตจิวริ จ เป็น
บาตรและจิวรด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อิทธิมยปตตจิวริ ชื่อว่าอิทธิมยปตตจิวร. (บาตรและจิวรที่สำเร็จด้วยฤทธิ)
๔. อิทธิมยปตตจิวริ ธาเรณตติ อิทธิมยปตตจิวรธา, ชนา. (อิทธิมยปตตจิวรสทูปปท + ธ
ธารณ ในกาทรงไว้ + อปัจจย) กัตตรูป, กัตตูลาธนะ, กิตนตสมาส, ทุตียาตปุริสสมาส
(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด ธาเรณติ ย่อมทงไว้ อิทธิมยปตตจิวริ ซึ่งบาตรและจิวรอันสำเร็จ
แล้วด้วยฤทธิ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น อิทธิมยปตตจิวรธา ชื่อว่าอิทธิมยปตตจิวร-
ธา, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้ทงบาตรและจิวรที่สำเร็จด้วยฤทธิ)

วสุสสติกตเถรา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. วสุส่านํ สติ วสุสสตี. (วสุส + สติ) ฃัญฐิตปฺปริสสมาส

สติ อ.ร้อย วสุส่านํ แห่งปี ท. วสุสสตี ชื่อว่าวสุสสตี. (ร้อยกาลฝน, ร้อยปี)

๒. วสุสสตี เตลี อตตีติ วสุสสติกา, เถรา. (วสุสสตี + อิกปัจจย) อลลิตตติตติติ

วสุสสตี อ.ร้อยแห่งปี เตลี (เถรานํ) แห่งพระเถระ ท. เหล่านั้น อตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต เถรา) อ.พระเถระ ท. เหล่านั้น วสุสสติกา ชื่อว่าวสุสสติก, ได้แก่พระเถระทั้งหลาย. (ผู้มี ๑๐๐ พรรษา)

๓. วสุสสติกา จ เต เถรา จาติ วสุสสติกตเถรา. (วสุสสติก + เถร) วิเสสนบุพพทกัมมชารย-
สมาส

วสุสสติกา จ อ.ผู้มีร้อยแห่งปี ท. ด้วย เต อ.ผู้มีร้อยแห่งปี ท. เหล่านั้น เถรา จ เป็นพระ
เถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ วสุสสติกตเถรา ชื่อว่าวสุสสติกตเถร. (พระเถระผู้มี ๑๐๐ พรรษา)

จริยาวัส

เป็นฃัญฐิตปฺปริสสมาส มีวิเคราะหฺว่า

จริยาย วัส จริยาวัส. (จริยา + วัส)

วัส อ.สามารถ จริยาย แห่งความประพฤติ จริยาวัส ชื่อว่าจริยาวัส. (สามารถแห่งความประพฤติ)

อคคสาวกา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะหฺว่า

อคคา จ เต สาวกา จาติ อคคสาวกา. (อคค + สาวกา)

อคคา จ อ.ผู้เลิศ ท. ด้วย เต อ.ผู้เลิศ ท. เหล่านั้น สาวกา จ เป็นสาวกด้วย อิติ เพราะเหตุ
นี้ อคคสาวกา ชื่อว่าอคคสาวก. (สาวกผู้เลิศ, อัครสาวก)

อุปริมคคกิจจ

เป็นฃัญฐิตปฺปริสสมาส โดยมีสัตตมิตปฺปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. อุปริ มคคา อุปริมคคา. (อุปริ + มคค) สัตตมิตปฺปริสสมาส

มคคา อ.มรรค ท. อุปริ ในเบื้องบน อุปริมคคา ชื่อว่าอุปริมคค. (มรรคในเบื้องบน)

๒. อุปริมตคานัน กิจจัน อุปริมตคกิจจัน. (อุปริมตค + กิจจ) จันฎฐิตันปุริสสมาล
กิจจัน อ.กิจ อุปริมตคานัน แห่งมรรคในเป็องบน ท. อุปริมตคกิจจัน ชื่อว่าอุปริมตคกิจจ. (กิจแห่ง
มรรคในเป็องบน)

สาวกปารมีฅาณ

เป็นจันฎฐิตันปุริสสมาล โดยมิวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาลอยู่ภายใน มิวิเคราะห้ดังนี

๑. ปารมี จ ส่า ฅาณญจาทิ ปารมีฅาณ. (ปารมี + ฅาณ) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาล
ปารมี จ อ.อันเป็นบารมีด้วย ส่า อ.อันเป็นบารมีนั้น ฅาณ จ เป็นฅาณด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ ปารมีฅาณ ชื่อว่าปารมีฅาณ. (ฅาณอันเป็นบารมี, บารมีฅาณ)
๒. สาวกสลล ปารมีฅาณ สาวกปารมีฅาณ. (สาวก + ปารมีฅาณ) จันฎฐิตันปุริสสมาล
ปารมีฅาณ อ.ฅาณอันเป็นบารมี สาวกสลล แห่งสาวก สาวกปารมีฅาณ ชื่อว่าสาวกปารมีฅาณ.
(ฅาณอันเป็นบารมีของสาวก, สาวกบารมีฅาณ)

มหนตตา

เป็นภาวตัทธิต มิวิเคราะห้ว่า

มหนตสลล ภาวโ มหนตตา. (มหนต + ตาปัจจย)

ภาวโ อ.ความเป็น มหนตสลล (สาวกปารมีฅาณสลล) แห่งสาวกบารมีฅาณ เป็นสภภาพใหญ่ มหนตตา
ชื่อว่ามหนตตา. (ความเป็นสภภาพใหญ่)

ปพพชิตทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาล มิวิเคราะห้ว่า

ปพพชิตญจ สล ทิวโส จาทิ ปพพชิตทิวโส. (ปพพชิต + ทิวโส)

ปพพชิต จ อ.เป็นที่บวชแล้ด้วย สล อ.เป็นที่บวชแล้วั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปพพชิต-
ทิวโส ชื่อว่าปพพชิตทิวโส. (วันเป็นที่บวช)

สตุตโม

เป็นสังขยาดัทธิต มิวิเคราะห้ว่า

สตุตนหนัน ปุโรณ สตุตโม, ทิวโส. (สตุต + มปัจจย)

(ทิวโส) อ.วัน ปุโรณ อันเป็นเหตุเดิม สตุตนหนัน (ทิวสานัน) แห่งวัน ท. เจต สตุตโม ชื่อว่าสตุตม,

ได้แก่วัน. (ที่ ๗)

มคธรรณัจ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

มคธณัจ ตั วรรณัจจาติ มคธรรณัจ. (มคธ + วรรณัจ)

มคธ จ อ.ชื่อว่ามคธด้วย ตั อ.ชื่อว่ามคธนั้น วรรณัจ จ เป็นแคว้นด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มคธรรณัจ
ชื่อว่ามคธรรณัจ. (แคว้นมคธ)

กถลวาลคามโก

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

กถลวาลโล จ โส คามโก จาติ กถลวาลคามโก. (กถลวาล + คามก)

กถลวาลโล จ อ.ชื่อว่ากถลวาลด้วย โส อ.ชื่อว่ากถลวาลนั้น คามโก จ เป็นหมู่บ้านด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ กถลวาลคามโก ชื่อว่ากถลวาลคามก. (หมู่บ้านชื่อว่ากถลวาล)

ถินมิทถ์

เป็นสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ถินณัจ มิทถณัจ ถินมิทถ์. (ถิน + มิทถ)

ถิน จ อ.ถินด้วย มิทถ์ จ อ.มิทถด้วย ถินมิทถ์ ชื่อว่าถินมิทถ. (ถินและมิทถ)

อุปริมคคตตยภิจจ

เป็นจัญฐิต์ปปริสสมาส โดยมีสัตตมิต์ปปริสสมาส และจัญฐิต์ปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุปริ มคคา อุปริมคคา. (อุปริ + มคค) สัตตมิต์ปปริสสมาส

มคคา อ.มรรค ท. อุปริ ในเบื้องบน อุปริมคคา ชื่อว่าอุปริมคค. (มรรคในเบื้องบน)

๒. อุปริมคคานัน ตย อุปริมคคตตย. (อุปริมคค + ตย) จัญฐิต์ปปริสสมาส

ตย อ.ทวมตสาม อุปริมคคานัน แห่งมรรคในเบื้องบน ท. อุปริมคคตตย ชื่อว่าอุปริมคคตตย.
(ทวมตสามแห่งมรรคในเบื้องบน)

๓. อุปริมคคตตยสส ภิจจ อุปริมคคตตยภิจจ. (อุปริมคคตตย + ภิจจ) จัญฐิต์ปปริสสมาส

ภิจจ อ.ภิจ อุปริมคคตตยสส แห่งทวมตสามแห่งมรรคในเบื้องบน ท. อุปริมคคตตยภิจจ ชื่อว่า
อุปริมคคตตยภิจจ. (ภิจแห่งทวมตสามแห่งมรรคในเบื้องบน)

อขุฒมมาลี

เป็นอมาทิปรตปปริสสมาลี มีวิเคราะห์ว่า

มาลีลล อขุฒ อขุฒมมาลี. (อขุฒ + มาลี)

อขุฒ อ.กึ่ง มาลีลล แห่งเตือน อขุฒมมาลี ชื่อว่าอขุฒมมาลี. (กึ่งเตือน, ครึ่งเตือน)

สุกรขาตเลณ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาลี มีวิเคราะห์ว่า

สุกรขาตญจ ต เลณญจติ สุกรขาตเลณ. (สุกรขาต + เลณ)

สุกรขาต จ อ.ชื่อว่าสุกรขาตด้วย ต อ.ชื่อว่าสุกรขาตานั้น เลณ จ เป็นถ้ำด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น สุกรขาตเลณ ชื่อว่าสุกรขาตเลณ. (ถ้ำชื่อว่าสุกรขาต)

ภาติเนยโย

เป็นอปัจจตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า

ภาตินยา ปุตโต ภาติเนยโย. (ภาตินิ + เนยยปัจจย)

ปุตโต อ.บุตร ภาตินยา แห่งพี่น้องสาว ภาติเนยโย ชื่อว่าภาติเนยโย. (บุตรของพี่น้องสาว, หลาน)

สุตตานุสาโร

เป็นฉฐฐิตปปริสสมาลี มีวิเคราะห์ว่า

สุตตลล อนุสาโร สุตตานุสาโร. (สุตต + อนุสาร)

อนุสาโร อ.แนว สุตตลล แห่งพระสุตร สุตตานุสาโร ชื่อว่าสุตตานุสาโร. (แนวแห่งพระสุตร)

มหาปณโย

เป็นฉฐฐิตวิพทตุลยาธิกรณพหุพีหิสมาลี มีวิเคราะห์ว่า

มหตี ปณยา ยลล โส มหาปณโย, สารีปุตโต. (มหตี + ปณยา)

ปณยา อ.ปัญญา มหตี อันมาก ยลล (สารีปุตตลล) แห่งพระสารีบุตรโต (อตติ) มีอยู่, โส
(สารีปุตโต) อ.พระสารีบุตรนั้น มหาปณโย ชื่อว่ามหาปณโย, ได้แก่พระสารีบุตร. (ผู้มีปัญญามาก)

จิรตโร

เป็นวิเสสตัดทิต มีวิเคราะห์ว่า

สพเพ อิเม จิรา, อยมิเมลล์ วิเสเสน จิโรติ จิรตโร, กาโล. (จิร + ตรปัจจัย)

อิเม (กาลา) อ.กาล ท. เหล่านี้ สพเพ ทั้งปวง จิรา เป็นกาลอันนาน, อยมิ กาโล อิเมลล์ (กาลาน) อ.- แห่งกาล ท. เหล่านี้หนา -กาลนี้ จิโร เป็นกาลอันนาน วิเสเสน โดยพิเศษ อิติ เพราะเหตุนี้ จิรตโร ชื่อว่าจิรตร, ได้แก่กาลเวลา. (อันนานกว่า)

ปริกมมมหนุตตา

เป็นภาวัตทิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปริกมม มหนุต ยลล์ โส ปริกมมมหนุตโต, สารีปุตตเถโร. (ปริกมม + มหนุต) จัฏฐิทธิวปท-
คูลยาธิกรณพหุพีทิสมาล

ปริกมม อ.ปริกรรม มหนุต อันใหญ่ ยลล์ (สารีปุตตเถรสล) แห่งพระสารีบุตรผู้เถระโต (อตติ) มีอยู่, โส (สารีปุตตเถโร) อ.พระสารีบุตรผู้เถระนั้น ปริกมมมหนุตโต ชื่อว่าปริกมมมหนุต, ได้แก่พระ สารีบุตรเถระ. (ผู้มีปริกรรมใหญ่)

๒. ปริกมมมหนุตลล์ ภาวัว ปริกมมมหนุตตา. (ปริกมมมหนุต + ตาปัจจัย) ภาวัตทิต

ภาวัว อ.ความเป็น ปริกมมมหนุตลล์ (สารีปุตตเถรสล) แห่งพระสารีบุตรผู้เถระ เป็นผู้ มี ปริกรรมใหญ่ ปริกมมมหนุตตา ชื่อว่าปริกมมมหนุตตา. (ความเป็นผู้มีปริกรรมใหญ่)

ทศตมณุสล่า

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยลล์ มีวิเคราะห์ว่า

ทศตตา จ เต มณุสล่า จาติ ทศตมณุสล่า. (ทศต + มณุสล)

ทศตตา จ อ.ผู้ถึงแล้วซึ่งยาก ท. ด้วย เต อ.ผู้ถึงแล้วซึ่งยาก ท. เหล่านี้ มณุสล่า จ เป็นมนุษย์ ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทศตมณุสล่า ชื่อว่าทศตมณุสล. (มนุษย์ผู้ตกทุกข์)

คนตุกามา

เป็นจตุตถิตปปริสลล์ มีวิเคราะห์ว่า

คนตุ กามาเตติ คนตุกามา, ทศตมณุสล่า. (คนตุสทูปปท + กมุ กนุติย ในความใคร่ + ณปัจจัย) กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กัตตันตลล์

(เย ทุคตมณฺสฺสา) อ.มนุษย์ผู้ถึงแล้วซึ่งยาก ท. เหล่าใด กาเมหติ ย่อมใคร่ คนตุ้ เพื่ออันไป อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ทุคตมณฺสฺสา) อ.มนุษย์ผู้ถึงแล้วซึ่งยาก ท. เหล่านี้ คนตุ้กามา ชื่อว่าคนตุ้กามา, ได้แก่ มนุษย์ผู้ตกทุกขทั้งหลาย. (ผู้ใคร่เพื่อจะไป, ผู้ประสงค์จะเดินทาง)

หตติวาหนกปปนาทิ

เป็นจัญญิตฺวิปทฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส โดยมื่อวธารณบุพพทกัम्मธารยสมาส และจัญญิตฺปฺริส-
สมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. หตติ เอว วาหนิ หตติวาหนิ. (หตติ + วาหนิ) อวธารณบุพพทกัम्मธารยสมาส

หตติ เอว อ.ข้างนั้นเทียว วาหนิ เป็นพาหนะ หตติวาหนิ ชื่อว่าหตติวาหนิ. (พาหนะคือข้าง)

๒. หตติวาหนสฺส กปปนิ หตติวาหนกปปนิ. (หตติวาหน + กปปน) จัญญิตฺปฺริสสมาส

กปปนิ อ.ความสำเร็จ หตติวาหนสฺส แห่งพาหนะคือข้าง หตติวาหนกปปนิ ชื่อว่าหตติวาหน-
กปปน. (ความสำเร็จพาหนะคือข้าง)

๓. หตติวาหนกปปนิ อาทิ ยสฺส ตํ หตติวาหนกปปนาทิ, มทาปริกมฺม. (หตติวาหนกปปน +
อาทิ) จัญญิตฺวิปทฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส

หตติวาหนกปปนิ อ.ความสำเร็จแห่งพาหนะคือข้าง อาทิ เป็นต้น ยสฺส (มทาปริกมฺมสฺส) แห่ง
ปริกรรมอันใหญ่ไต่ (อตติ) มีอยู่, ตํ (มทาปริกมฺม) อ.ปริกรรมอันใหญ่นี้ หตติวาหนกปปนาทิ ชื่อว่าหตติ-
วาหนกปปนาทิ, ได้แก่ปริกรรมใหญ่. (มีความสำเร็จแห่งพาหนะคือข้างเป็นต้น)

วฑฒมานกจฺจายา

เป็นวิเสสนบุพพทกัम्मธารยสมาส มีวิเคราะหฺว่า

วฑฒมานา จ สฺสา จายา จาติ วฑฒมานกจฺจายา. (วฑฒมานกา + จายา)

วฑฒมานา จ อ.อันเจริญอยู่ด้วย สฺสา อ.อันเจริญอยู่นั้น จายา จ เป็นเงาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
วฑฒมานกจฺจายา ชื่อว่าวฑฒมานกจฺจายา. (เงาเจริญอยู่, เทียงวัน)

สํวกสนฺนิปาโต

เป็นจัญญิตฺปฺริสสมาส มีวิเคราะหฺว่า

สํวกานํ สนฺนิปาโต สํวกสนฺนิปาโต. (สํวก + สนฺนิปาโต)

สนฺนิปาโต อ.การประชุม สํวกานํ แห่งสํวก ท. สํวกสนฺนิปาโต ชื่อว่าสํวกสนฺนิปาโต. (การประชุม)

สาวก)

อคุตสาวกภูจານ์

เป็นภิกษุตั้งปรีศัสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหตั้งนี้

๑. อคุตา จ เต สาวกา จาติ อคุตสาวกา. (อคุต + สาวก) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส อคุตา จ อ.ผู้เลิศ ท. ด้วย เต อ.ผู้เลิศ ท. เหล่านั้น สาวกา จ เป็นพระสาวกด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อคุตสาวกา ชื่อว่าอคุตสาวก. (พระสาวกผู้เลิศ, พระอัครสาวก)
๒. อคุตสาวกสส จาน์ อคุตสาวกภูจານ์. (อคุตสาวก + จาน) ภิกษุตั้งปรีศัสมาส จาน์ อ.ตำแหน่ง อคุตสาวกสส แห่งพระสาวกผู้เลิศ อคุตสาวกภูจານ์ ชื่อว่าอคุตสาวกภูจาน. (ตำแหน่งแห่งพระสาวกผู้เลิศ, ตำแหน่งพระอัครสาวก)

มุโขโลกน

เป็นภิกษุตั้งปรีศัสมาส มีวิเคราะหที่ว่า

มุขสส โอลโลกน มุโขโลกน. (มุข + โอลโลกน)

โอลโลกน อ.การแลดู มุขสส ซึ่งหน้า มุโขโลกน ชื่อว่ามุโขโลกน. (การแลดูหน้า)

อนโนลเกนโต

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหที่ว่า

น โอลโลกนโต อนโนลเกนโต, สตุตา. (น + โอลโลกนโต)

(สตุตา) อ.พระศาสดา โอลโลกนโต ทรงแลดูอยู่ น ทามิได้ อนโนลเกนโต ชื่อว่าอนโนลเกนโต, ได้แก่ พระศาสดา. (ผู้ไม่ทรงแลดูอยู่)

ยสตุเถรปปมุขา

เป็นภิกษุทวีปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหตั้งนี้

๑. ยสเ จ สเ เถโร จาติ ยสตุเถโร. (ยส + เถร) วิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส ยสเ จ อ.พระยสะด้วย สเ อ.พระยสะนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ยสตุเถโร ชื่อว่ายสตุเถร. (พระยสะผู้เถระ)

๒. ยสฺตเถโร ปมฺขํ เยสํ เต ยสฺตเถรปมฺขงา, ภาทวคฺคิยภิกฺขุ. (ยสฺตเถร + ปมฺข) จัณฺฐีทวิปท-
ตุลยาธิกรณพหุพพีหิสฺมาล

ยสฺตเถโร อ.พระยสฺตเถระ ปมฺขํ เป็นประมุข เยสํ (ภททวคฺคิยภิกฺขุณฺ) แห่งภิกษุผู้มียุอยู่ในพวก
เจริญ ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่, เต (ภททวคฺคิยภิกฺขุ) อ.ภิกษุผู้มียุอยู่ในพวกเจริญ ท. เหล่านั้น ยสฺตเถรป-
มฺขงา ชื่อว่ายสฺตเถรปมฺข, ได้แก่ภิกษุผู้มียุในพวกเจริญทั้งหลาย. (มีพระยสฺตเถระเป็นประมุข)

ภททวคฺคิยา

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถตฺตทิต มีวิเคราะหฺว่า

๑. ภาททา จ เต วคฺคา จาติ ภาทวคฺคา. (ภาทท + วคฺค) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาล
ภาททา จ อ.อันเจริญ ท. ด้วย เต อ.อันเจริญ ท. เหล่านั้น วคฺคา จ เป็นพวกด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ ภาทวคฺคา ชื่อว่าภททวคฺค. (พวกอันเจริญ)

๒. ภาทวคฺเคสุ ภวา ภาทวคฺคิยา, ภิกฺขุ. (ภาททวคฺค + อิบัจจย) สังสัฎฐาทิอเนกัตถตฺตทิต
(ภิกฺขุ) อ.ภิกษุ ท. ภวา ผู้มีอยู่ ภาทวคฺเคสุ ในพวกอันเจริญ ท. ภาทวคฺคิยา ชื่อว่า
ภททวคฺคิย, ได้แก่ภิกษุทั้งหลาย. (ผู้มีอยู่ในพวกเจริญ)

อฺรุเวลกสฺสปาทย

เป็นจันฐีทวิปทตุลยาธิกรณพหุพพีหิสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

อฺรุเวลกสฺสไป อาทิ เยสํ เต อฺรุเวลกสฺสปาทย, เตภาติกา. (อฺรุเวลกสฺสไป + อาทิ)
อฺรุเวลกสฺสไป อ.อฺรุเวลกสฺสไป อาทิ เป็นต้น เยสํ (เตภาติกาณ) แห่งพี่น้องชายสาม ท. เหล่าใด
(อตฺติ) มีอยู่, เต (เตภาติกา) อ.พี่น้องชายสาม ท. เหล่านั้น อฺรุเวลกสฺสปาทย ชื่อว่าอฺรุเวลกสฺสปาทย, ได้แก่
พี่น้องชาย ๓ คน. (มีอฺรุเวลกสฺสไปเป็นต้น)

เตภาติกา

อสมฺมาทาทิคุสฺมาล มีวิเคราะหฺว่า

ตโย ภาติกา เตภาติกา. (ติ + ภาติก)

ภาติกา อ.พี่น้องชาย ท. ตโย สาม เตภาติกา ชื่อว่าเตภาติกา. (พี่น้องชาย ๓ คน)

ศัพท์พจนานุกรม

เป็นฉันทลักษณ์ที่ประพันธ์ด้วย มีวิเคราะหฺว่า
 สหฺพเพฬฺ ปจฺจมา สหฺพพจฺจมา. (สหฺพ + ปจฺจมา)
 ปจฺจมา ในภายหลัง สหฺพเพฬฺ (ภิกขุณี) แห่งภิกษุ ท. ทั้งปวง สหฺพพจฺจมา ชื่อว่าสหฺพพจฺจมา. (ภายหลัง
 แห่งภิกษุทั้งปวง)

ประวัติคดี

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหฺว่า
 ปตฺติตฺตฺยจ ตํ ปตฺติตฺตฺยจาทิ ปตฺติตฺตฺยจาทิ, จานํ. (ปตฺติต + ปตฺติต)
 ตํ (จานํ) อ.ตำแหน่งนั้น ปตฺติตํ จ อันตน ปรารธนาแล้วด้วย ปตฺติตํ จ อันตน ปรารธนาแล้วด้วย
 ปตฺติตฺตฺยจาทิ ชื่อว่าปตฺติตฺตฺยจาทิ, ได้แก่ตำแหน่ง. (ทั้งถูกปรารธนาแล้วทั้งถูกปรารธนาแล้ว)

อรรถสํสฺสทานานิ

เป็นลัตตมีตํประพันธ์โดยวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้
 ๑. อคฺคตฺยจ ตํ สํสฺสญฺจาทิ อคฺคตฺยจ. (อคฺค + สํสฺส) วิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส
 อคฺคํ จ อ.อันเลิศด้วย ตํ อ.อันเลิศนั้น สํสฺสํ จ เป็นข้าวกล้าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 อคฺคตฺยจ ชื่อว่าอคฺคตฺยจ. (ข้าวกล้าอันเลิศ)
 ๒. อคฺคตฺยจ ทานํ อคฺคตฺยจทานํ. (อคฺคตฺยจ + ทาน) ลัตตมีตํประพันธ์
 ทานํ อ.ทาน อคฺคตฺยจ ในเพราะข้าวกล้าอันเลิศ อคฺคตฺยจทานํ ชื่อว่าอคฺคตฺยจทาน. (ทานใน
 เพราะข้าวกล้าอันเลิศ)

อรรถสมุทฺติ

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหฺว่า
 อคฺคโต จ โส ฐมฺโม จาทิ อคฺคตฺยจ. (อคฺค + ฐมฺม)
 อคฺคโต จ อ.อันเลิศด้วย โส อ.อันเลิศนั้น ฐมฺโม จ เป็นธรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อคฺคตฺยจ
 ชื่อว่าอคฺคตฺยจ. (ธรรมอันเลิศ)

สพพปจโม

เป็นปัญจมีตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สพเพติ ปจโม สพพปจโม. (สพพ + ปจม)

ปจโม อ.ก่อน สพเพติ (ชเนติ) กว่าชน ท. ทั้งปวง สพพปจโม ชื่อว่าสพพปจม. (ก่อนกว่าชนทั้งปวง)

เอहनวุติกปโป

เป็นอสมาหาคารทิสมาส โดยมิตติยาตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เอเกน อธิกา นวุติ เอहनวุติ. (เอก + นวุติ) ตติยาตปปริสสมาส

นวุติ อ.แก้สับ อธิกา อันยั้ง เอเกน ด้วยหนึ่ง เอहनวุติ ชื่อว่าเอहनวุติ. (๙๑)

๒. เอहनวุติ กปโป เอहनวุติกปโป. (เอहनวุติ + กปโป) อสมาหาคารทิสมาส

กปโป อ.กัป เอहनวุติ แก้สับเอ็ด เอहनวุติกปโป ชื่อว่าเอहनวุติกปโป. (กัป ๙๑)

สาลีกุเขตต์

เป็นฉฎฐีตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สาลีนิ เขตต์ สาลีกุเขตต์. (สาลี + เขตต์)

เขตต์ อ.นา สาลีนิ แห่งข้าวสาลี ท. สาลีกุเขตต์ ชื่อว่าสาลีกุเขตต์. (นาข้าวสาลี)

สาลีคพโม

เป็นฉฎฐีตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สาลีนิ คพโม สาลีคพโม. (สาลี + คพม)

คพโม อ.ทอง สาลีนิ แห่งข้าวสาลี ท. สาลีคพโม ชื่อว่าสาลีคพม. (ทองข้าวสาลี)

อติมธูร์

เป็นปาทีบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มธู อสส อตติติ มธูร์, โภชน. (มธู + รัปัจจัย) อัสสตีตตีทิต

มธู อ.รสอันอรรอย อสส (โภชนสส) แห่งโภชนะนั้น อตติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตี โภชน)

อ.โภชนะนั้น มธูร์ ชื่อว่ามธูร์, ได้แก่โภชนะ. (มีรสอันอรรอย)

๒. อธิกั มธูร์ อติมธูร์, อาหารวตถุ. (อติ + มธูร์) ปาทีบุพพบทกัมมธารยสสมาส
มธูร์ (โกษณ) อ.โกษณะ อันมีรสอันอร่อย อธิกั อันยิ่ง อติมธูร์ ชื่อว่าอติมธูร์, ได้แก่โกษณะ.
(อันมีรสอร่อยยิ่ง)

พทุธปมฺโข

เป็นฉัญฐิตวิปตฺตลยาธิกรณพทุพพิทิสมาส มีวิเคราะหฺว่า
พทุธ ปมฺโข ยสฺส โส พทุธปมฺโข, สงฺโฆ. (พทุธ + ปมฺโข)
พทุธ อ.พระพทุธเจ้า ปมฺโข เป็นประมุข ยสฺส (สงฺฆสฺส) แห่งสงฺฆีโต (อติ) มีอยู่, โส (สงฺโฆ)
อ.สงฺฆนั้น พทุธปมฺโข ชื่อว่าพทุธปมฺโข, ได้แก่สงฺฆ. (ผู้มีพระพทุธเจ้าทรงเป็นประมุข)

สาลีคพฺภทาน

เป็นฉัญฐิตปฺปริสฺสมาส โดยฉัญฐิตปฺปริสฺสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้
๑. สาลีนิ คพฺภ สาลีคพฺภ. (สาลี + คพฺภ) ฉัญฐิตปฺปริสฺสมาส
คพฺภ อ.ทอสง สาลีนิ แห่งข้าวสาลี ท. สาลีคพฺภ ชื่อว่าสาลีคพฺภ. (ทอสงข้าวสาลี)
๒. สาลีคพฺภสฺส ทาน สาลีคพฺภทาน. (สาลีคพฺภ + ทาน) ฉัญฐิตปฺปริสฺสมาส
ทาน อ.การถวาย สาลีคพฺภสฺส ซึ่งทอสงแห่งข้าวสาลี สาลีคพฺภทาน ชื่อว่าสาลีคพฺภทาน. (การ
ถวายทอสงข้าวสาลี)

ทาดุกาโม

เป็นจตุตถิตปฺปริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า
ทาดุ กามตฺติ ทาดุกาโม, จุลลกาลี. (ทาดุสททุปปท + กมฺ กนฺติย ในความใคร่ + ฌปฺจจฺย)
กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กิตันตสฺมาส
(โย จุลลกาลี) อ.นายจุลกาลีโต กามตฺติ ย่อมใคร่ ทาดุ เพื่ออันถวาย อิติ เพราะเหตุนั้น (โส
จุลกาลี) อ.นายจุลกาลีนั้น ทาดุกาโม ชื่อว่าทาดุกาโม, ได้แก่นายจุลกาลี. (ผู้ใคร่เพื่อจะถวาย)

เชฏฺฐภาติโก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสสมาส มีวิเคราะหฺว่า
เชฏฺฐ จ โส ภาติโก จาติ เชฏฺฐภาติโก. (เชฏฺฐ + ภาติก)
เชฏฺฐ จ อ.ผู้เจริญที่สุดด้วย โส อ.ผู้เจริญที่สุดนั้น ภาติโก จ เป็นพี่ชายด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น

เขฎฐภาทิกโก ชื่อว่าเขฎฐภาทิก. (พ็ช่ายผู้เจริญที่สุด)

อนามลิตวา

เป็นนนิบาตบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น อามลิตวา อนามลิตวา. (น + อามลิตวา)

อามลิตวา แต่ต้องแล้ว น หามิได้ อนามลิตวา ชื่อว่าอนามลิตวา. (ไม่แต่ต้องแล้ว)

เขตตโกฏฐาโส

เป็นนญฐิตูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เขตตสส โกฏฐาโส เขตตโกฏฐาโส. (เขตต + โกฏฐาโส)

โกฏฐาโส อ.ส่วน เขตตสส แห่งนา เขตตโกฏฐาโส ชื่อว่าเขตตโกฏฐาโส. (ส่วนแห่งนา)

หตถกมม

เป็นตติยาดูปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

หตถน กาทพพิ กมม หตถกมม. (หตถ + กมม) มชฺฌเณโลปัสมาส, ลบ กาทพพิศัพท์

กมม อ.การงาน (บุคคลเลน) กาทพพิ อันบุคคล พึงกระทำ หตถน ด้วยมือ หตถกมม ชื่อว่า
หตถกมม. (การงานที่พึงทำด้วยมือ, ทัตถกรรม)

นิริทก

เป็นปัญจมีทวิปทูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิตตติ อุกก เอตสมาติ นิริทก, จิริ. (นิ + อุกก)

อุกก อ.น้ำ นิตตติ ไปปราศแล้ว เอตสมา (จิริมา) จากน้ำมนั้น อิติ เพราะเหตุนั้น (เอต จิริ)
อ.น้ำมนั้น นิริทก ชื่อว่านิริทก, ได้แก่น้ำน. (มีน้ำออกแล้ว, ปราศจากน้ำ, ไม่มีน้ำ)

สปปิมตฺสกุขรา

อิตริตฺรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สปปิ จ มตฺ จ สกุขรา จ สปปิมตฺสกุขรา. (สปปิ + มตฺ + สกุขรา)

สปปิ จ อ.เนยใสด้วย มตฺ จ อ.น้ำผึ้งด้วย สกุขรา จ อ.น้ำตาลกรวดด้วย สปปิมตฺสกุขรา ชื่อว่า

สปัญิมฐุสกุขรา. (เนยใส น้ำผึ้ง และน้ำตาลกรวด)

ภิกขุสงฆ์

เป็นนโมฐิต์ปฐุสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภิกขุณฺ สงฺฆโม ภิกขุสงฺฆโม. (ภิกขุ + สงฺฆ)

สงฺฆโม อ.หมู่ ภิกขุณฺ แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสงฺฆโม ชื่อว่าภิกขุสงฺฆม. (หมู่ภิกษุ, ภิกษุสงฆ์)

อคคตทาน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อคคตญจ ตํ ทานญจจาติ อคคตทาน. (อคคต + ทาน)

อคคตํ จ อ.อันเลิศด้วย ตํ อ.อันเลิศนั้น ทานํ จ เป็นทานด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อคคตทาน ชื่อว่า
อคคตทาน. (ทานที่เลิศ)

สกลเขตต์

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกลญจ ตํ เขตตญจจาติ สกลเขตต์. (สกล + เขตต์)

สกลํ จ อ.ทั้งสิ้นด้วย ตํ อ.ทั้งสิ้นนั้น เขตต์ จ เป็นนาด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สกลเขตต์ ชื่อว่า
สกลเขตต์. (นาทั้งหมด)

กณฺณิกาพทุธานิ

เป็นตติยาตปฐุสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กณฺณิกาย พทุธานิ กณฺณิกาพทุธานิ, สาลิสฺसानิ. (กณฺณิกา + พทุธ)

(สาลิสฺसानิ) อ.รวงแห่งข้าวสาลี ท. พทุธานิ อันเนื่องกันแล้ว กณฺณิกาย โดยความเป็นชื่อ กณฺณิกา-
พทุธานิ ชื่อว่ากณฺณิกาพทุธ, ได้แก่รวงข้าวสาลีทั้งหลาย. (ที่เนื่องกันโดยความเป็นชื่อ, ที่ถูกผูกโดยความเป็นชื่อ)

สาลิสฺसानิ

เป็นนโมฐิต์ปฐุสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สาลินฺ สีสานิ สาลิสฺसानิ. (สาลี + สีส)

สีสานิ อ.รวง ท. สาลินฺ แห่งข้าวสาลี ท. สาลิสฺसानิ ชื่อว่าสาลิสฺส. (รวงข้าวสาลี)

ปณจวิธา

เป็นฉัฏฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีหิสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปณจ วิธา ยสฺสา ส่า ปณจวิธา, ปิตฺติ. (ปณจ + วิธ)

วิธา อ.อย่าง ท. ปณจ ห้า ยสฺสา (ปิตฺติยา) แห่งปิตฺติโต (สนฺติ) มีอยู่, ส่า (ปิตฺติ) อ.ปิตฺตินั้น ปณจวิธา
ชื่อว่าปณจวิธา, ใต้แก่ปิตฺติ. (อันมี ๕ อย่าง)

ปุถุกกาโล

เป็นฉัฏฐีตีปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปุถุกสฺส กาลอ ปุถุกกาโล. (ปุถุก + กาล)

กาลอ อ.กาล ปุถุกสฺส แห่งข้าวเม่า ปุถุกกาโล ชื่อว่าปุถุกกาล. (กาลแห่งข้าวเม่า)

ปุถุกคฺค

เป็นสัดตมิตฺปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ปุถุกเก อคฺค ปุถุกคฺค, ทานฺ. (ปุถุก + อคฺค)

(ทาน) อ.ทาน อคฺค อันเลิศ ปุถุกเก ในเพราะข้าวเม่า ปุถุกคฺค ชื่อว่าปุถุกคฺค, ใต้แก่ทาน. (อันเลิศ
ในเพราะข้าวเม่า)

คามวาสีโน

เป็นสัดตมิตฺปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

คาเม วสนฺติ ลีเสนาติ คามวาสีโน, ชนา. (คามสทฺทูปฺปท + วส นิวาเส ในการอยู่ + ฌยฺจย)
กัตตฺรูป, ตฺลลีสลสาธนะ, กิตฺนตฺลมาส

(เย ชนา) อ.ชน ท. เหล่าใด วสนฺติ ย่อมอยู่ คาเม ในหมู่บ้าน ลีเสน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น คามวาสีโน ชื่อว่าคามวาสี, ใต้แก่ชนทั้งหลาย. (ผู้อยู่ในหมู่บ้านโดยปกติ)

ลายนคฺค

เป็นสัดตมิตฺปฺปฺริสฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

ลายเน อคฺค ลายนคฺค, ทานฺ. (ลายน + อคฺค)

(ทาน) อ.ทาน อคฺค อันเลิศ ลายเน ในเพราะการเกี่ยว ลายนคฺค ชื่อว่าลายนคฺค, ใต้แก่ทาน. (อัน
เลิศในเพราะการเกี่ยว)

เวณิกกรรม

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสน์มาส มีวิเคราะห์ว่า

เวณียา กรรม เวณิกกรรม. (เวณิ + กรรม)

กรรม อ.กาลเป็นที่กระทำ เวณียา ซึ่งจะเห็ด เวณิกกรรม ชื่อว่าเวณิกกรรม. (กาลเป็นที่ทำจะเห็ด)

เวณิศุค

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสน์มาส มีวิเคราะห์ว่า

เวณิกกรรม อสุค เวณิศุค, ทาน. (เวณิ + อสุค) มัชฌิมโลปัสมาส, ลบ กรรมศัพท์

(ทาน) อ.ทาน อสุค อันเลิศ เวณิกกรรม ในเพราะการกระทำซึ่งจะเห็ด เวณิศุค ชื่อว่าเวณิศุค, ได้แก่ทาน. (อันเลิศในเพราะการทำจะเห็ด)

กลาปาทย

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสน์มาส มีวิเคราะห์ว่า

กลาปกรรม อาทิ เยสนุติ กลาปาทย, กลาปา. (กลาป + อาทิ) มัชฌิมโลปัสมาส, ลบ กรรมศัพท์

กลาปกรรม อ.กาลเป็นที่กระทำให้เป็นพอน อาทิ เป็นต้น เยสน์ (กาลาน) แห่งกาล ท. เหล่าใด (อุตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต กลาปา) อ.กาล ท. เหล่านั้น กลาปาทย ชื่อว่ากลาปาทย, ได้แก่กาลทั้งหลาย. (มีกาลเป็นที่กระทำให้เป็นพอนเป็นต้น)

กลาปสุค

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสน์มาส มีวิเคราะห์ว่า

กลาเป อสุค กลาปสุค, ทาน. (กลาป + อสุค)

(ทาน) อ.ทาน อสุค อันเลิศ กลาเป ในเพราะการกระทำให้เป็นพอน กลาปสุค ชื่อว่ากลาปสุค, ได้แก่ทาน. (อันเลิศในเพราะทำให้เป็นพอน)

ขลสุค

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสน์มาส มีวิเคราะห์ว่า

ขเล อสุค ขลสุค, ทาน. (ขล + อสุค)

(ทาน) อ.ทาน อสุค อันเลิศ ขเล ในเพราะลาณ ขลสุค ชื่อว่าขลสุค, ได้แก่ทาน. (อันเลิศในเพราะลาณ)

ภณทศค

เป็นสัตตมิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภณเท อคค ภณทศค, ทาน. (ภณท + อคค)

(ทาน) อ.ทาน อคค อันเลศ ภณเท ในเพราะลอม ภณทศค ชื่อว่าภณทศค, ได้แก่ทาน. (อันเลศในเพราะลอม)

โกฏจคค

เป็นสัตตมิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โกฏเจ อคค โกฏจคค, ทาน. (โกฏจ + อคค)

(ทาน) อ.ทาน อคค อันเลศ โกฏเจ ในเพราะฉาง โกฏจคค ชื่อว่าโกฏจคค, ได้แก่ทาน. (อันเลศในเพราะฉาง)

เอกสสส

เป็นอสมาหารทศุสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอก สสส เอกสสส. (เอก + สสส)

สสส อ.ข้าวกล้า เอก หนึ่ง เอกสสส ชื่อว่าเอกสสส. (ข้าวกล้าหนึ่ง)

คหิตคหิตฎจจัน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส โดยมีวิเสสนโนภยบทกัมมชารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คหิตญจ ต คหิตญจติ คหิตคหิต, จจัน. (คหิต + คหิต) วิเสสนโนภยบทกัมมชารยสมาส ต (จจัน) อ.ที่นั่น คหิต จ เป็นที่อันถูกถือเอาแล้วด้วย คหิต จ เป็นที่อันถูกถือเอาแล้วด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คหิตคหิต ชื่อว่าคหิตคหิต, ได้แก่ที่. (อันทั้งถูกถือเอาแล้วทั้งถูกถือเอาแล้ว)

๒. คหิตคหิตญจ ต จจันญจติ คหิตคหิตฎจจัน. (คหิตคหิต + จจัน) วิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส

คหิตคหิต จ อ.เป็นที่ทั้งถูกถือเอาแล้วทั้งถูกถือเอาแล้วด้วย ต อ.เป็นที่ทั้งถูกถือเอาแล้วทั้งถูกถือเอาแล้วนั้น จจัน จ เป็นที่ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ คหิตคหิตฎจจัน ชื่อว่าคหิตคหิตฎจจัน. (ที่เป็นที่ทั้งถูกถือเอาแล้วทั้งถูกถือเอาแล้ว)

อุฏฺฐาณสมฺปนฺน

เป็นตติยชาติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุฏฺฐาเนน สมฺปนฺนํ อุฏฺฐาณสมฺปนฺนํ, สฺสฺสํ. (อุฏฺฐาณ + สมฺปนฺน)

(สฺสฺสํ) อ.ข้าวกล้า สมฺปนฺนํ อันถึงพร้อมแล้ว อุฏฺฐาเนน ด้วยอันตั้งขึ้น อุฏฺฐาณสมฺปนฺนํ ชื่อว่าอุฏฺฐาณ-สมฺปนฺน, ได้แก่ข้าวกล้า. (อันถึงพร้อมด้วยอันตั้งขึ้น)

ธมฺมจารี

เป็นตติยชาติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ธมฺมํ จรติ สีเสนาติ ธมฺมจารี, ปุคฺคโล. (ธมฺมสทฺทูปปท + จร จรเณ ในการประพตติ + ณีปัจจย) กัตตุรูป, ตฺสฺสึลลสาธนะ, กิตฺตนตสฺมาส

(โย ปุคฺคโล) อ.บุคคลใด จรติ ย่อมประพตติ ธมฺมํ ซึ่งธรรม สีเสน โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ปุคฺคโล) อ.บุคคลนั้น ธมฺมจารี ชื่อว่าธมฺมจารี, ได้แก่บุคคล. (ผู้ประพตติธรรมโดยปกติ)

สฺตสทฺสฺสกปฺมตฺถกํ

เป็นฉัฏฐชาติปุริสสมาส โดยมีอสมหารทิกุสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สฺตสทฺสฺสํ กปฺปานิ สฺตสทฺสฺสกปฺปานิ. (สฺตสทฺสฺส + กปฺป) อสมหารทิกุสมาส กปฺปานิ อ.กัป ท. สฺตสทฺสฺสํ หนึ่งแสน สฺตสทฺสฺสกปฺปานิ ชื่อว่าสฺตสทฺสฺสกปฺป. (หนึ่งแสนกัป)
๒. สฺตสทฺสฺสกปฺปานํ มตฺถกํ สฺตสทฺสฺสกปฺมตฺถกํ. (สฺตสทฺสฺสกปฺป + มตฺถก) ฉัฏฐชาติปุริสสมาส มตฺถกํ อ.ที่สุด สฺตสทฺสฺสกปฺปานํ แห่งกัปหนึ่งแสน สฺตสทฺสฺสกปฺมตฺถกํ ชื่อว่าสฺตสทฺสฺสกปฺป-มตฺถก. (ที่สุดแห่งกัปหนึ่งแสน)

ปทฺมุตฺตรพฺพุทกาโล

เป็นฉัฏฐชาติปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. ปทฺมุตฺตโร จ โส พุทฺโธ จาติ ปทฺมุตฺตรพฺพุโธ. (ปทฺมุตฺตร + พุทฺธ) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-สมาส

ปทฺมุตฺตโร จ อ.พระนามว่าปทฺมุตฺตรด้วย โส อ.พระนามว่าปทฺมุตฺตรนั้น พุทฺโธ จ เป็นพระพุทฺธเจ้าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปทฺมุตฺตรพฺพุโธ ชื่อว่าปทฺมุตฺตรพฺพุ. (พระพุทฺธเจ้าพระนามว่าปทฺมุตฺตร)

๒. ปทุมุตตรพทุธสส์ กาลโธ ปทุมุตตรพทุธกาลโธ. (ปทุมุตตรพทุธ + กาล) ัญญฐิต์ปปริสส์มาส
กาลโธ อ.กาล ปทุมุตตรพทุธสส์ แห่งพระพทุธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ ปทุมุตตรพทุธกาลโธ ชื่อว่า
ปทุมุตตรพทุธกาล. (กาลแห่งพระพทุธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ)

สตุตาทิ

สมาทาทิคุสส์มาส มีวิเคราะห้ว่า

สตุต อทานิ สตุตาทิ. (สตุต + อท)

อทานิ อ.วัน ท. สตุต เจต สตุตาทิ ชื่อว่าสตุตาท. (๗ วัน, หนึ่งสัปดาห์)

มทาทานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสส์มาส มีวิเคราะห้ว่า

มทนต์ยจ ติ ทานญจาทิ มทาทานิ. (มทนต์ + ทาน)

มทนต์ จ อ.ไทญ์ด้วย ต อ.ไทญ์นั้น ทานิ จ เป็นทานด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น มทาทานิ ชื่อว่า
มทาทาน. (ทานใหญ่, มทาทาน)

ปาทมูลิ

เป็นัญญฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห้ว่า

ปาทานิ มูลิ ปาทมูลิ. (ปาท + มูล)

มูลิ อ.ใกล้ ปาทานิ แห่งเท้า ท. ปาทมูลิ ชื่อว่าปาทมูล. (ใกล้เท้า, ใกล้พระบาท)

ยสกุลปุตตปมุขา

เป็นัญญฐิต์วิปทตุลยาธิกรณพทุพพิหิสส์มาส โดยมิวิเสสนบุพพทกัมมธารยสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้
ดังนี้

๑. ยโส จ โส กุลปุตโต จาทิ ยสกุลปุตโต. (ยส + กุลปุตต) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสส์มาส
ยโส จ อ.พระยสะด้วย โส อ.พระยสะนั้น กุลปุตโต จ เป็นกุลบุตรด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น
ยสกุลปุตโต ชื่อว่ายสกุลปุตต. (กุลบุตรชื่อว่ายสะ)

๒. ยสกุลปุตโต ปมุขิ เยสิ เต ยสกุลปุตตปมุขา, ชนา. (ยสกุลปุตต + ปมุข) ัญญฐิต์วิปท-
ตุลยาธิกรณพทุพพิหิสส์มาส

ยสกุลบุตรโต อ.กุลบุตรชื่อว่ายสะ ปมฺหิ เป็นประมุข เยสํ (ชื่อนาน) แห่งชน ท. เหล่าใด (อดีต) มีอยู่, เต (ชื่อนาน) อ.ชน ท. เหล่านั้น ยสกุลบุตรโตปมฺหิชา ชื่อว่ายสกุลบุตรโตปมฺหิ, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (มีกุลบุตรชื่อว่ายสะเป็นประมุข)

ปัญณกมฺม

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะห์ว่า
 ปัญณญจ ตํ กมฺมญจาติ ปัญณกมฺม. (ปัญณ + กมฺม)
 ปัญณํ จ อ.อันเป็นบุญด้วย ตํ อ.อันเป็นบุญนั้น กมฺมํ จ เป็นกรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 ปัญณกมฺมํ ชื่อว่าปัญณกมฺม. (กรรมอันเป็นบุญ, บุญกรรม)

วคฺคพฺนุโธ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มิวีเคราะห์ว่า
 วคฺโค จ โส พฺนุโธ จาติ วคฺคพฺนุโธ. (วคฺค + พฺนุโธ)
 วคฺโค จ อ.เป็นพวกด้วย โส อ.เป็นพวกนั้น พฺนุโธ จ เป็นการผูกกันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 วคฺคพฺนุโธ ชื่อว่าวคฺคพฺนุโธ. (การผูกกันเป็นพวก)

อนาถสรีรานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีนิบาตบุพพทพหุพีทิสมาล้อยู่ภายใน มิวีเคราะห์ดังนี้

๑. นตฺติ นาโถ เอเตสนฺติ อนาถานิ, สรีรานิ. (น + นาถ) นิบาตบุพพทพหุพีทิสมาล
 นาโถ อ.ที่พึ่ง เอเตสํ (สรีรานิ) แห่งสรีระ ท. เหล่านั้น นตฺติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้
 (เอตานิ สรีรานิ) อ.สรีระ ท. เหล่านี้ อนาถานิ ชื่อว่าอนาถ, ได้แก่สรีระทั้งหลาย. (อันไม่มีที่พึ่ง)
๒. อนาถานิ จ ตานิ สรีรานิ จาติ อนาถสรีรานิ. (อนาถ + สรี) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
 สมาส
 อนาถานิ จ อ.อันไม่มีที่พึ่ง ท. ด้วย ตานิ อ.อันไม่มีที่พึ่ง ท. เหล่านี้ สรีรานิ จ เป็นสรีระ
 ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อนาถสรีรานิ ชื่อว่าอนาถสรี. (สรีระอันไม่มีที่พึ่ง)

สคพภา

เป็นสทบุพพทพทพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สท คพฺเภณ ยา วตตตีติ สคพภา, อิตฺตี. (สท + คพภ)

ยา (อิตฺตี) อ.ทญิงไต วตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ คพฺเภณ ด้วยกรรม อิติ เพราะเหตุนั้น (สท อิตฺตี) อ.ทญิงนั้น สคพภา ชื่อว่าสคพภา, ไต่แก้ทญิง. (ผู้เป็นไปกับด้วยกรรม, ผู้มีกรรม)

กาลกตา

เป็นตติยาทวิปทตลยาธิกรณพทพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กาลโล กโต ยาย ส่า กาลกตา, อิตฺตี. (กาล + กต)

กาลโล อ.กาลละ ยาย (อิตฺติยา) อันทญิงไต กโต กระทำแล้ว, ส่า (อิตฺตี) อ.ทญิงนั้น กาลกตา ชื่อว่ากาลกตา, ไต่แก้ทญิง. (ผู้มีกาลละอันกระทำแล้ว, ผู้เสียชีวิตแล้ว)

อสุภสญญา

เป็นสัมภาวานาบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อสุภํ อิติ สญญา อสุภสญญา. (อสุภ + สญญา)

สญญา อ.ความสำคัญ อสุภํ อิติ ว่าเป็นของไม่งาม อสุภสญญา ชื่อว่าอสุภสญญา. (ความสำคัญ ว่าเป็นของไม่งาม)

วิทฺตจจมนํ

เป็นจัญญูทวิปทตลยาธิกรณพทพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิทฺตจจมนํ อสุสาติ วิทฺตจจมนํ, สรีริ. (วิทฺตจ + จจมน)

จจมนํ อ.หน่ง (อคฺคินา) วิทฺตจจมนํ อันไฟ จจัดแล้ว อสุส (สรีริส) แห่งสรีระนั้น (อิตฺตี) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ต้ สรีริ) อ.สรีระนั้น วิทฺตจจมนํ ชื่อว่าวิทฺตจจมนํ, ไต่แก้สรีระ. (มีหน่งถูกไฟจัดแล้ว)

กพรโครูป

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กพรญจ ตํ โครูปญจติ กพรโครูป. (กพร + โครูป)

กพรํ จ อ.อันต่างด้วย ตํ อ.อันต่างนั้น โครูปํ จ เป็นแม่โคด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น กพรโครูป

ชื่อว่ากพรโครูป. (แม่โคต่าง)

ทศคุณธิ์

เป็นนัฏฐิทธิวิปตฺตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะหว่า
 กุจฺฉิโต คณฺโธ อสฺสํติ ทศคุณธิ์, สรรี. (ท + คณฺธ)
 คณฺโธ อ.กลืน กุจฺฉิโต อันนํารังเกียจ อสฺส (สรรีสฺส) แห่งสรรีระนั้น (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น
 (ตํ สรรี) อ.สรรีระนั้น ทศคุณธิ์ ชื่อว่าทศคุณธิ์, ได้แก่สรรีระ. (มีกลืนเทมั้น)

เสสสหายกา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า
 เสสํ จ เต สหายกา จาติ เสสสหายกา. (เสส + สหายก)
 เสสํ จ อ.ผู้เหลือ ท. ด้วย เต อ.ผู้เหลือ ท. เหล่านั้น สหายกา จ เป็นสหายกันด้วย อติ เพราะ
 เหตุนั้น เสสสหายกา ชื่อว่าเสสสหายก. (สหายที่เหลือ)

มาตาปิตโร

เป็นอิตริตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะหว่า
 มาตา จ ปิตา จ มาตาปิตโร. (มาตุ + ปิตุ)
 มาตา จ อ.มารดาด้วย ปิตา จ อ.บิดาด้วย มาตาปิตโร ชื่อว่ามาตาปิตุ. (มารดาและบิดา)

บุพพกมมํ

เป็นลัตตमितตปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า
 บุพเพ กมมํ บุพพกมมํ. (บุพเพ + กมม)
 กมมํ อ.กรรม บุพเพ ในกาลก่อน บุพพกมมํ ชื่อว่าบุพพกมม. (กรรมในปางก่อน, บุพพกรรม)

อิตถาคารี

เป็นนตติยาตตปุริสสมาส มีวิเคราะหว่า
 อิตถิธิ ปูริตํ อคารี อิตถาคารี. (อิตถิ + อคาร) มังฆเณโสปีสมาส, ลป ปูริตคัพพํ
 อคารี อ.เรือน ปูริตํ อันเต็มแล้ว อิตถิธิ ด้วยหญิง ท. อิตถาคารี ชื่อว่าอิตถาคาร. (เรือนที่เต็ม)

ด้วยหญิง)

สุสานสญญา

เป็นสัมภาวนาบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สุสานํ อิติ สญญา สุสานสญญา. (สุสาน + สญญา)

สญญา อ.ความสำคัญ สุสานํ อิติ ว่าเป็นป่าช้า สุสานสญญา ชื่อว่าสุสานสญญา. (ความสำคัญว่า
เป็นป่าช้า)

อุปนิสสัยสมปตติ

เป็นจัญญูตีปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุปนิสสัยสส สมปตติ อุปนิสสัยสมปตติ. (อุปนิสสัย + สมปตติ)

สมปตติ อ.ความถึงพร้อม อุปนิสสัยสส แห่งอุปนิสสัย อุปนิสสัยสมปตติ ชื่อว่าอุปนิสสัยสมปตติ. (ความ
ถึงพร้อมแห่งอุปนิสสัย)

วิเสสาธคโม

เป็นทุตียาตีปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วิเสสํ อธคโม วิเสสาธคโม. (วิเสส + ธคม)

ธคโม อ.การบรรลु วิเสสํ ซึ่งคุณพิเศษ วิเสสาธคโม ชื่อว่าวิเสสาธคม. (การบรรลुकคุณพิเศษ)

ปุพพพุทธา

เป็นสัดตมิตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุพเพ พุทธา ปุพพพุทธา. (ปุพเพ + พุทธ)

พุทธา อ.พระพุทเจ้า ท. ปุพเพ ในกาลก่อน ปุพพพุทธา ชื่อว่าปุพพพุท. (พระพุทเจ้าในปาง
ก่อน)

ตีสชุตตา

เป็นอสมาทารทิสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตีส ชุตตา ตีสชุตตา. (ตีส + ชุตต)

ชุตตา อ.นักเลง ท. ตีส สามสิบคน ตีสชุตตา ชื่อว่าตีสชุตต. (นักเลง ๓๐ คน)

ตฤณทิลโลวาโท

เป็นฉันทลักษณ์ประเภทยาว มีวิเคราะห์ว่า

ตฤณทิลลัส โอวาโท ตฤณทิลโลวาโท. (ตฤณทิล + โอวาท)

โอวาโท อ.โอวาท ตฤณทิลลัส ของสุกรผู้เป็นบัณฑิตชื่อว่าตฤณทิลละ ตฤณทิลโลวาโท ชื่อว่าตฤณทิลโลวาท.
(โอวาทของสุกรตัวเป็นบัณฑิตชื่อว่าตฤณทิลละ)

สมุจิวลลัสทลลัน

เป็นฉันทลักษณ์ประเภทยาว โดยมีอสมาหารทิลลัสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สมุจิว ลลัน สมุจิวลลัน. (สมุจิว + ลลัน) อสมาหารทิลลัส
ลลัน อ.ปี่ ท. สมุจิว ทกลีบ สมุจิวลลัน ชื่อว่าสมุจิวลล. (๖๐ ปี)

๒. สมุจิวลลัน ลลลัน สมุจิวลลลลลัน. (สมุจิวลล + ลลล) ฉันทลักษณ์ประเภทยาว
ลลลัน อ.พัน ท. สมุจิวลลลัน แห่งปีทกลีบ ท. สมุจิวลลลลลัน ชื่อว่าสมุจิวลลลลล.

(๖๐,๐๐๐ ปี)

เทวนวุติกปโป

เป็นอสมาหารทิลลัส โดยมีตติยัตถประเภทยาวอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทวีติ อธิกา นวุติ เทวนวุติ. (ทวี + นวุติ) ตติยัตถประเภทยาว
นวุติ อ.แก้วลีบ อธิกา อันยัง ทวีติ ด้วยสอง ท. เทวนวุติ ชื่อว่าเทวนวุติ. (๙๒)

๒. เทวนวุติ กปโป เทวนวุติกปโป. (เทวนวุติ + กปโป) อสมาหารทิลลัส
กปโป อ.กัป เทวนวุติ แก้วลีบสอง เทวนวุติกปโป ชื่อว่าเทวนวุติกปโป. (กัป ๙๒)

กนิฏฐปุตโต

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธรรายลลัส มีวิเคราะห์ว่า

กนิฏฐ จ โส ปุตโต จาติ กนิฏฐปุตโต. (กนิฏฐ + ปุตโต)

กนิฏฐ จ อ.ผู้หย่อนที่สุดด้วย โส อ.ผู้หย่อนที่สุดนั้น ปุตโต จ เป็นบุตรด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ กนิฏฐ-
ปุตโต ชื่อว่ากนิฏฐปุตโต. (บุตรผู้หย่อนที่สุด, ลูกคนเล็ก)

ปุโรหิตปุโตโต

เป็นฉัฏฐีตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุโรหิตสฺส ปุโตโต ปุโรหิตปุโตโต. (ปุโรหิต + ปุตต)

ปุโตโต อ.บุตร ปุโรหิตสฺส ของปุโรหิต ปุโรหิตปุโตโต ชื่อว่าปุโรหิตปุตต. (บุตรของปุโรหิต)

ทุติยสาวโก

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตุติโย จ โส สาวโก จาติ ทุติยสาวโก. (ตุติย + สาวก)

ตุติโย จ อ.ที่สองด้วย โส อ.ที่สองนั้น สาวโก จ เป็นสาวกด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทุติยสาวโก
ชื่อว่าตุติยสาวก. (สาวกรูปที่ ๒)

เชฏฺฐปุโตโต

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เชฏฺฐโ จ โส ปุโตโต จาติ เชฏฺฐปุโตโต. (เชฏฺฐ + ปุตต)

เชฏฺฐโ จ อ.ผู้เจริญที่สุดด้วย โส อ.ผู้เจริญที่สุดนั้น ปุโตโต จ เป็นพระโอรสด้วย อิติ เพราะเหตุ
นั้น เชฏฺฐปุโตโต ชื่อว่าเชฏฺฐปุตต. (พระโอรสผู้เจริญที่สุด, พระโอรสองค์โต)

นวุติวสฺสสทฺสสปริมาณิ

เป็นฉัฏฐีทวิพทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอสมาทาทิคุสสมาส และฉัฏฐีตปปริสสมาสอยู่ภายใน มี
วิเคราะห์ดังนี้

๑. นวุติ วสฺसानิ นวุติวสฺसानิ. (นวุติ + วสฺส) อสมาทาทิคุสสมาส

วสฺसानิ อ.ปี ท. นวุติ แก้วสิบ นวุติวสฺसानิ ชื่อว่านวุติวสฺส. (๙๐ ปี)

๒. นวุติวสฺसानิ สทฺสसानิ นวุติวสฺสสทฺสसानิ. (นวุติวสฺส + สทฺส) ฉัฏฐีตปปริสสมาส

สทฺสसानิ อ.พัน ท. นวุติวสฺसानิ แห่งปีแก้วสิบ ท. นวุติวสฺสสทฺสसानิ ชื่อว่านวุติวสฺสสทฺส.
(๙๐,๐๐๐ ปี)

๓. นวุติวสฺสสทฺสसानิ ปริมาณิ ยสฺสาติ นวุติวสฺสสทฺสสปริมาณิ, आयु. (นวุติวสฺสสทฺส +
ปริมาณ) ฉัฏฐีทวิพทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

นวุติวสฺสสทฺสसानิ อ.พันแห่งปีแก้วสิบ ท. ปริมาณิ เป็นประมาณ ยสฺส (อายุโน) แห่งอายุโต

(อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตํ อายุ) อ.อายุนั้น นวุติวส์สหัสสปริมาณ ชื่อว่า นวุติวส์สหัสสปริมาณ, ได้แก่อายุ. (มี ๙๐,๐๐๐ ปีเป็นประมาณ)

นิททายนกาล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. นิททายติ เอตถาติ นิททายน. (นิททา + อายุปัจจย + ยุปัจจย) กัตตุรูป, อธิกรณส์าณะ (ปุคฺคโล) อ.บุคคล นิททายติ ย่อมประพัตินอนหลับ เอตถ (กาล) ในกาลนี้ อิติ เพราะเหตุ นั้น (เอโส กาล) อ.กาลนี้ นิททายน ชื่อว่านิททายน. (เป็นที่ประพัตินอนหลับ)
๒. นิททายนญจ ตํ กาล จาติ นิททายนกาล. (นิททายน + กาล)
นิททายน จ อ.เป็นที่ประพัตินอนหลับด้วย ตํ อ.เป็นที่ประพัตินอนหลับนั้น กาล จ เป็น กาลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น นิททายนกาล ชื่อว่านิททายนกาล. (กาลเป็นที่ประพัตินอนหลับ)

เคททวาร

เป็นฉัฏฐิตปฺปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

เคทสส์ ทวาร เคททวาร. (เคท + ทวาร)

ทวาร อ.ประตู เคทสส์ แห่งเรือน เคททวาร ชื่อว่าเคททวาร. (ประตูเรือน)

อคนตฺวา

เป็นนินบาตบุพพบทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

น คนตฺวา อคนตฺวา. (น + คนตฺวา)

คนตฺวา ไปแล้ว น ทาไมได้ อคนตฺวา ชื่อว่าอคนตฺวา. (ไม่ไปแล้ว)

พุทฺธุปฺภูจฺาน

เป็นฉัฏฐิตปฺปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

พุทฺธสส์ อฺภูจฺาน พุทฺธุปฺภูจฺาน. (พุทฺธ + อฺภูจฺาน)

อฺภูจฺาน อ.การบำรุง พุทฺธสส์ ซึ่งพระพุทฺธเจ้า พุทฺธุปฺภูจฺาน ชื่อว่าพุทฺธุปฺภูจฺาน. (การบำรุงพระพุทฺธเจ้า)

โยธสตานิ

เป็นฉัฎฐิตีปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

โยธานิ สตานิ โยธสตานิ. (โยธ + สต)

สตานิ อ.ร้อย ท. โยธานิ แห่งทหาร ท. โยธสตานิ ชื่อว่าโยธสต. (ทหารหนึ่งร้อยนาย)

วูปสมนตถาย

เป็นจตุตถิตีปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

วูปสมนสฺส อตฺถเ วูปสมนตฺถเ. (วูปสมน + อตถ)

อตฺถเ อ.ประโยชน์ วูปสมนสฺส แก่การให้เข้าไปสงบวิเศษ วูปสมนตฺถเ ชื่อว่าวูปสมนตถ. (ประโยชน์
แก่การให้เข้าไปสงบวิเศษ)

กติปาหจโย

เป็นฉัฎฐิตีปปริสส์มาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กติปิ อโท กติปาโท. (กตปิ + อท) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสฺมาส

อโท อ.วัน กติปิ เล็กน้อย กติปาโท ชื่อว่ากติปาท. (วันเล็กน้อย)

๒. กติปาหสฺส อจฺจโย กติปาหจโย. (กติปาท + อจฺจย) ฉัฎฐิตีปปริสส์มาส

อจฺจโย อ.อันล่วงไป กติปาหสฺส แห่งวันเล็กน้อย กติปาหจโย ชื่อว่ากติปาหจย. (ผ่านไปสง
สามวัน)

นิจฺจกาโล

เป็นทุตติยัตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

นิจฺจ กาลो นิจฺจกาโล. (นิจฺจ + กาล)

กาลอ อ.กาล นิจฺจ เหนือนิตยฺ นิจฺจกาโล ชื่อว่านิจฺจกาล. (กาลเหนือนิตย)

อเทนฺตา

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

น เทนฺตา อเทนฺตา, ตุมฺเท. (น + เทนฺต)

(ตุมฺเท) อ.พระองค์ เทนฺตา พระราชทานอยู่ น ทาไมได้ อเทนฺตา ชื่อว่าอเทนฺต, ได้แก่พระองค์.

(ไม่พระราชทานอยู่, เมื่อไม่พระราชทาน)

โกฏจาศาริโก

เป็นสังข์สัญญาทิวเนกัตถตัตถิต มีวิเคราะห์ว่า

โกฏจาศาเร นิยุตโต โกฏจาศาริโก, ปุคฺคโล. (โกฏจาศาร + ฌิกปัจจย)

(ปุคฺคโล) อ.บุคคล นิยุตโต ผู้ประกอบแล้ว โกฏจาศาเร ในเรือนคสัง โกฏจาศาริโก ชื่อว่าโกฏจาศาริก, ได้แก่บุคคล. (ผู้ประกอบแล้วในเรือนคสัง, ขุนคสัง)

ทวาทสนหุตปุริสปริวาราร

เป็นฉัญฉฐิทธิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยฉัญฉฐิทธิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส และวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทวาทส นหุตตา ปริมาณ เยสนติ ทวาทสนหุตตา, ปุริสา. (ทวาทส + นหุต) ฉัญฉฐิทธิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

นหุตตา อ.นหุต ท. ทวาทส สิบสอง ปริมาณ เป็นประมาณ เยส (ปุริสาน) แห่งบุรุษ ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ปุริสา) อ.บุรุษ ท. เหล่านั้น ทวาทสนหุตตา ชื่อว่าทวาทสนหุต, ได้แก่บุรุษทั้งหลาย. (มี ๑๒ นหุตเป็นประมาณ)

๒. ทวาทสนหุตตา จ เต ปุริสา จาติ ทวาทสนหุตปุริสา. (ทวาทสนหุต + ปุริส) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

ทวาทสนหุตตา จ อ.มีสิบสองนหุตเป็นประมาณ ท. ด้วย เต อ.มีสิบสองนหุตเป็นประมาณ ท. เหล่านั้น ปุริสา จ เป็นบุรุษด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทวาทสนหุตปุริสา ชื่อว่าทวาทสนหุตปุริส. (บุรุษมี ๑๒ นหุตเป็นประมาณ)

๓. ทวาทสนหุตปุริสา ปริวารโร เยสนติ ทวาทสนหุตปุริสปริวาราร, ปุคฺตตา. (ทวาทสนหุตปุริส + ปริวาร) ฉัญฉฐิทธิปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

ทวาทสนหุตปุริสา อ.บุรุษมีนหุตสิบสองเป็นประมาณ ท. ปริวารโร เป็นบริวาร เยส (ปุคฺตตาน) แห่งพระโอรส ท. เหล่าใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ปุคฺตตา) อ.พระโอรส ท. เหล่านั้น ทวาทสนหุตปุริสปริวาราร ชื่อว่าทวาทสนหุตปุริสปริวาร, ได้แก่พระโอรส. (มีบุรุษมี ๑๒ นหุตเป็นประมาณ, มีบุรุษมีหนึ่งแสนสองหมื่นคนเป็นประมาณเป็นบริวาร)

ทานวณฺณ

เป็นลัตตมิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทาน วณฺณ ทานวณฺณ. (ทาน + วณฺณ)

วณฺณ อ.ค่าใช้จ่าย ทาน ในทาน ทานวณฺณ ชื่อว่าทานวณฺณ. (ค่าใช้จ่ายในทาน)

เทวสิก

เป็นสังสัฎฐาทิอเนกัตถัตถิต มีวิเคราะห์ดังนี้

ทิวเส ทิวเส นิยุตฺต เทวสิก, กมฺม. (ทิวส + ฉกปัจจย)

(กมฺม) อ.การงาน นิยุตฺต อันถูกประกอบแล้ว ทิวเส ทิวเส ในวันๆ เทวสิก ชื่อว่าเทวสิก. (ทุกๆ วัน)

นวุติสทสฺสาณิ

เป็นอสมาทาทิคุสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นวุติ สทสฺสาณิ นวุติสทสฺสาณิ. (นวุติ + สทสฺส)

สทสฺสาณิ อ.พัน ท. นวุติ แก้อลิบ นวุติสทสฺสาณิ ชื่อว่านวุติสทสฺส. (๙๐,๐๐๐)

โยธสทสฺส

เป็นฉฐฐิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โยธานิ สทสฺส โยธสทสฺส. (โยธ + สทสฺส)

สทสฺส อ.พัน โยธานิ แห่งทหาร ท. โยธสทสฺส ชื่อว่าโยธสทสฺส. (ทหารหนึ่งพันนาย)

ขาทนียโกชนีย

เป็นสมาทาทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ขาทนียญจ โภชนียญจ ขาทนียโกชนีย. (ขาทนีย + โภชนีย)

ขาทนีย จ อ.ของอันบุคคลพึงเกี่ยวข้อง ขาทนีย จ อ.ของอันบุคคลพึงบริโภคด้วย ขาทนียโกชนีย
ชื่อว่าขาทนียโกชนีย. (ของเกี่ยวข้องและของบริโภค)

ปริวารกปริสส์ทสส์

เป็นฉันทลักษณ์ปรัสน์สามา ส โดยมิวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสามาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปริวารกา จ เต ปุริสา ปริวารกปุริสา. (ปริวารก + ปุริส) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสามาส
ปริวารกา จ อ.ผู้เป็นปริวาร ท. ด้วย เต อ.ผู้เป็นปริวาร ท. เหล่านั้น ปุริสา จ เป็นบุรุษด้วย
อิติ เพราะเหตุนั้น ปริวารกปุริสา ชื่อว่าปริวารกปุริส. (บุรุษผู้เป็นปริวาร)
๒. ปริวารกปุริส้าน สทสส์ ปริวารกปุริสส์ทสส์. (ปริวารกปุริส + สทสส์) ฉันทลักษณ์ปรัสน์สามาส
สทสส์ อ.พัน ปริวารกปุริส้าน แห่งบุรุษผู้เป็นปริวาร ท. ปริวารกปุริสส์ทสส์ ชื่อว่าปริวารกปุริส-
สทสส์. (บุรุษผู้เป็นปริวารหนึ่งพันคน)

กาสาวยวดถานิ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสามาส มิวิเคราะห์ว่า

- กาสายานิ จ ตานิ วุดถานิ จาติ กาสาวยวดถานิ. (กาสาวย + วุดถ)
- กาสายานิ จ อ.กาสาเย ท. ด้วย ตานิ อ.กาสาเย ท. เหล่านั้น วุดถานิ จ เป็นผ้าด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ กาสาวยวดถานิ ชื่อว่ากาสาวยวุดถ. (ผ้ากาสาเย, ผ้ากาสาวพัลลตรี)

กมมกร

เป็นทุตติยาดปรัสน์สามาส มิวิเคราะห์ว่า

- กมม กโรนตีติ กมมกร, ปุคคลา. (กมมสททูปปท + กร กรณ ในการกระทำ + อัจฉัย) กัตตุ-
รูป, กัตตุสาธนะ, กัตตันตลสามาส
- (เย ปุคคลา) อ.บุคคล ท. เหล่าใด กโรนติ ช่อมกรกระทำ กมม ซึ่งการงาน อิติ เพราะเหตุนี้ (เต
ปุคคลา) อ.บุคคล ท. เหล่านั้น กมมกร ชื่อว่ากมมกร, ได้แก่บุคคลทั้งหลาย. (ผู้ทำการงาน, กรรมกร)

ยาคุมุตตาทินิ

เป็นฉันทลักษณ์ทิตลยาธิกรณพทพพิทสามาส โดยมิอิตรียโคทวันทสามาสอยู่ภายใน มิวิเคราะห์ดังนี้

๑. ยาคุ จ มุตตญจ ยาคุมุตตาทินิ. (ยาคุ + มุตต) อิตรียโคทวันทสามาส
ยาคุ จ อ.ข้าวยาคุด้วย มุตต จ อ.ภัตรด้วย ยาคุมุตตาทินิ ชื่อว่ายาคุมุตต. (ข้าวยาคุและภัตร,
ข้าวมต้มและข้าวมวย)

๒. ยาคุมุตตานิ อาทิ เยสนฺติ ยาคุมุตตาทีนํ, อาหารวตฺถุณิ. (ยาคุมุตต + อาทิ) ฌัฏฐิทวีปท-
ตุลยาธิกรณพหุพีหิสมาล

ยาคุมุตตานิ อ.ข้าวยาคุและภัตท ท. อาทิ เป็นต้น เยส (อาหารวตฺถุณิ) แห่งอาหารวตฺถุ ท.
เหล่าใด (สนฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ อาหารวตฺถุณิ) อ.อาหารวตฺถุ ท. เหล่านั้น ยาคุมุตตาทีนํ
ชื่อว่ายาคุมุตตาทิ, ได้แก่อาหารวตฺถุทั้งหลาย. (มีข้าวยาคุและภัตทเป็นต้น)

ภตตกิจจาวสานํ

เป็นฌัฏฐิตปฺปรีสฺสมาล โดยมิตติยาตปฺปรีสฺสมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. ภตฺเตน กิจจํ ภตตกิจจํ. (ภตต + กิจจ) ตติยาตปฺปรีสฺสมาล

กิจจํ อ.กิจ ภตฺเตน ด้วยภัตท ภตตกิจจํ ชื่อว่าภตตกิจจ. (กิจด้วยภัตท, ภัตทกิจ)

๒. ภตตกิจจสฺส อวสานํ ภตตกิจจาวสานํ. (ภตตกิจจ + อวสาน) ฌัฏฐิตปฺปรีสฺสมาล

อวสานํ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง ภตตกิจจสฺส แห่งกิจด้วยภัตท ภตตกิจจาวสานํ ชื่อว่าภตต-
กิจจาวสาน. (เวลาเสร็จภัตทกิจ)

มณฺญโย

เป็นทุตติยาตปฺปรีสฺสมาล มีวิเคราะหฺว่า

มนํ ญาเปตฺติติ มณฺญโย, อาทาโร. (มนสฺทหุอุปท + ญา ตฺมุจฺยิ ในความยินดี + อปฺจจฺย) เทตฺ-
กัตตฺรูป, กัตตฺสาธนะ, กิตฺนตฺสมาล

(โย อาทาโร) อ.อาหารใด มนํ ยังใจ ญาเปติ ย่อมให้ยินดี อิติ เพราะเหตุนั้น (โส อาทาโร)

อ.อาหารนั้น มณฺญโย ชื่อว่ามณฺญโย, ได้แก่อาหาร. (ที่ทำให้ใจยินดี, ที่ชอบใจ, ยังใจให้ฟูขึ้น)

จตุราสีติสทฺสสา

เป็นฌัฏฐิทวีปทตุลยาธิกรณพหุพีหิสมาล โดยมิตติยาตปฺปรีสฺสมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺดังนี้

๑. จตฺทฺธิ อธิกา อสีติ จตุราสีติ. (จตฺ + อสีติ) มชฺฌเมโลปฺปรีสฺสมาล, ลป อธิกาตฺทฺท, ตติยาตปฺปรีสฺสมาล

อสีติ อ.แปดสิบ อธิกา อันยํ จตฺทฺธิ ด้วยสี่ ท. จตุราสีติ ชื่อว่าจตุราสีติ. (๘๔)

๒. จตุราสีติ สทฺสสา ปริมาณํ เยสนฺติ จตุราสีติสทฺสสา, ชฺนา. (จตุราสีติ + สทฺสสา) ฌัฏฐิทวีปท-

ตุลยาธิกรณพหุพีหิสมาล

สทฺสสา อ.พัน จตุราสีติ แปดสิบสี่ ปริมาณํ เป็นปริมาณ เยส (ชฺนา) แห่งชฺน ท. เหล่าใด

(อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนี้ (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านี้ จตุราสีตีสหัสส์ ชื่อว่าจตุราสีตีสหัสส์, ได้แก่
ชนทั้งหลาย. (มี ๘๔,๐๐๐ คน)

เปตติวิสัย

เป็นบัญญัติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เปตติสฺส วิสัย เปตติวิสัย. (เปตติ + วิสัย)

วิสัย อ.วิสัย เปตติสฺส แห่งเปรต เปตติวิสัย ชื่อว่าเปตติวิสัย. (วิสัยแห่งเปรต)

ปุริสสหัสส์

เป็นบัญญัติปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุริสํ สหสฺสํ ปุริสสหัสส์. (ปุริส + สหสฺส)

สหสฺสํ อ.พํ ปุริสํ แห่งบุรุษ ท. ปุริสสหัสส์ ชื่อว่าปุริสสหัสส์. (บุรุษหนึ่งพัน)

กल्याณกมม

เป็นวิเศษนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

กल्याณญจ ตํ กมมญจาทิ กल्याณกมม. (กल्याณ + กมม)

กल्याณํ จ อ.อํนงามด้วย ตํ อ.อํนงามนี้ กมมํ จ เป็นกรรมด้วย อติ เพราะเหตุนี้ กल्याณ-
กมมํ ชื่อว่ากल्याณกมม. (กรรมอํนงาม, กุศลกรรม)

สุคติบุคคลวิโส

เป็นบัญญัติปุริสสมาส โดยมีอิทธิทรโยคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สุคติ จ บุคฺคตติ จ สุคติบุคคลิโย. (สุคติ + บุคฺคตติ)

สุคติ จ อ.สุคติด้วย บุคฺคตติ จ อ.บุคฺคตติด้วย สุคติบุคคลิโย ชื่อว่าสุคติบุคคลิ. (สุคติและ
บุคฺคตติ)

๒. สุคติบุคคลิโน วิโส สุคติบุคคลิวิโส. (สุคติบุคคลิ + วิโส)

วิโส อ.สามารถ สุคติบุคคลิโน แห่งสุคติและบุคฺคตติ ท. สุคติบุคคลิวิโส ชื่อว่าสุคติบุคคลิวิโส.
(สามารถแห่งสุคติและบุคฺคตติ)

ลมนกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ลมนญจ ต่ กาลิ จาติ ลมนกาโล. (ลมน + กาล)

ลมน จ อ.เป็นที่ได้ด้วย ต่ อ.เป็นที่ได้นั้น กาลิ จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ลมนกาโล
ชื่อว่าลมนกาล. (กาลเป็นที่ได้)

มหาปจวี

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มทตี จ ส่า ปจวี จาติ มหาปจวี. (มทตี + ปจวี)

มทตี จ อ.ใหญ่ด้วย ส่า อ.ใหญ่นั้น ปจวี จ เป็นแผ่นดินด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาปจวี
ชื่อว่ามหาปจวี. (แผ่นดินใหญ่)

โยชนมตต์

เป็นฉฐฐีทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โยชนั มตตา ยสส์สาติ โยชนมตต์, จานั. (โยชน + มตตา)

โยชนั อ.โยชนั มตตา เป็นประมาณ ยสส์ (จานสส์) แห่งที่ใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้
(ต่ จานั) อ.ที่นั้น โยชนมตต์ ชื่อว่าโยชนมตต์, ได้แก่ที่. (มีหนึ่งโยชนเป็นประมาณ, ประมาณหนึ่งโยชน)

เสวทิวโส

เป็นปาทีบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เสว ทิวโส เสวทิวโส. (เสว + ทิวส)

ทิวโส อ.วัน เสว พรุ้งนี้ เสวทิวโส ชื่อว่าเสวทิวส. (วันพรุ้งนี้)

ปจมทิวโส

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจโม จ โส ทิวโส จาติ ปจมทิวโส. (ปจม + ทิวส)

ปจโม จ อ.ที่หนึ่งด้วย โส อ.ที่หนึ่งนั้น ทิวโส จ เป็นวันด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปจมทิวโส
ชื่อว่าปจมทิวส. (วันที่ ๑, วันแรก)

รตติภาโค

เป็นฉัฏฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

รตติยา ภาโค รตติภาโค. (รตติ + ภาค)

ภาโค อ.ส่วน รตติยา แห่งราตรี รตติภาโค ชื่อว่ารตติภาค. (ส่วนแห่งราตรี)

ภราวสทโท

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภราว โจ โส สทโท จาติ ภราวสทโท. (ภราว + สทท)

ภราว โจ อ.อันน่ากลัวด้วย โส อ.อันน่ากลัวนั้น สทโท จ เป็นเสียงด้วย อิติ เพราะเหตุฉะนั้น ภราว-
สทโท ชื่อว่าภราวสทท. (เสียงที่น่ากลัว)

ปุนทิวโส

เป็นปาทีบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปุน ทิวโส ปุนทิวโส. (ปุน + ทิวส)

ทิวโส อ.วัน ปุน อีก ปุนทิวโส ชื่อว่าปุนทิวส. (วันรุ่งขึ้น)

เทวนวุติกปปมตถกั

เป็นฉัฏฐิต์ปปริสส์มาส โดยมีตติยาตปปริสส์มาส และอสมาทารทิสส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทวีติ อธิกา นวุติ เทวนวุติ. (ทวิ + นวุติ) มัชฌิมโลปีสมาส, ลป อธิกาตัพพ, ตติยาตปปริสส์มาส
นวุติ อ.แก้สับ อธิกา อันยัง ทวีติ ด้วยสอง ท. เทวนวุติ ชื่อว่าเทวนวุติ. (๙๒)
๒. เทวนวุติ กปปา เทวนวุติกปปา. (เทวนวุติ + กปป) อสมาทารทิสส์มาส
กปปา อ.กัปป ท. เทวนวุติ แก้สับสอง เทวนวุติกปปา ชื่อว่าเทวนวุติกปป. (๙๒ กัปป)
๓. เทวนวุติกปปานั มตถกั เทวนวุติกปปมตถกั. (เทวนวุติกปป + มตถก) ฉัฏฐิต์ปปริสส์มาส
มตถกั อ.ที่สุต เทวนวุติกปปานั แห่งกัปปแก้สับสอง ท. เทวนวุติกปปมตถกั ชื่อว่า เทวนวุติ-
กปปมตถก. (ที่สุต ๙๒ กัปป)

มุสสัพพทศกาโล

เป็นฉัญฐิต์ปปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มุสสโส จ โส พุทโธ จาติ มุสสัพพทโธ. (มุสส + พุท) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
มุสสโส จ อ.พระนามว่ามุสสสะด้วย โส อ.พระนามว่ามุสสสะนั้น พุทโธ จ เป็นพระพุทธรูปเจ้าด้วย
อิติ เพราะเหตุนี้ มุสสัพพทโธ ชื่อว่ามุสสัพพท. (พระพุทธรูปเจ้าพระนามว่ามุสสสะ)
๒. มุสสัพพทศส กาลิ มุสสัพพทศกาโล. (มุสสัพพท + กาล) ฉัญฐิต์ปปริสสมาส
กาลิ อ.กาล มุสสัพพทศส แห่งพระพุทธรูปเจ้าพระนามว่ามุสสสะ มุสสัพพทศกาโล ชื่อว่ามุสสัพพท
กาล. (กาลแห่งพระพุทธรูปเจ้าพระนามว่ามุสสสะ)

กกุสนธาทโย

เป็นฉัญฐิต์วิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

- กกุสนโธ อาทิ เยสนติ กกุสนธาทโย, พุทธา. (กกุสนธ + อาทิ)
กกุสนโธ อ.พระพุทธรูปเจ้าพระนามว่ากกุสนธะ อาทิ เป็นต้น เยส (พุทธานิ) แห่งพระพุทธรูปเจ้า ท.
เหล่าใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต พุทธา) อ.พระพุทธรูปเจ้า ท. เหล่านั้น กกุสนธาทโย ชื่อว่า
กกุสนธาทิ, ได้แก่พระพุทธรูปเจ้าทั้งหลาย. (มีพระพุทธรูปเจ้าพระนามว่ากกุสนธะเป็นต้น)

อลภมานา

เป็นนินิชาตบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

- น ลภมานา อลภมานา, เปตา. (น + ลภมาน)
(เปตา) อ.เปรต ท. ลภมานา ได้อยู่ น ทามีได้ อลภมานา ชื่อว่าอลภมาน, ได้แก่เปรตทั้งหลาย.
(ไม่ได้อยู่, เมื่อไม่ได้)

ทิพพนพานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีสสมาทรวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อนนญจ ปานญจ อนนพานิ. (อนน + ปาน) สสมาทรวันทสมาส
อนน จ อ.ข้าวด้วย ปานิ จ อ.น้ำด้วย อนนพานิ ชื่อว่าอนนพาน. (ข้าวและน้ำ)
๒. ทิพพญจ ติ อนนพานญจาติ ทิพพนพานิ. (ทิพพ + อนนพาน) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
ทิพพ จ อ.อันเป็นทิพย์ด้วย ติ อ.อันเป็นทิพย์นั้น อนนพานิ จ เป็นข้าวและน้ำด้วย อิติ เพราะ
เหตุนี้ ทิพพนพานิ ชื่อว่าทิพพนพาน. (ข้าวและน้ำที่เป็นทิพย์)

ทิพพวดถานิ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิพพานิ จ ตานิ วตถานิ จาติ ทิพพวดถานิ. (ทิพพ + วตถ)

ทิพพานิ จ อ.อันเป็นทิพย์ ท. ด้วย ตานิ อ.อันเป็นทิพย์ ท. เหล่านี้ วตถานิ จ เป็นผ้าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทิพพวดถานิ ชื่อว่าทิพพวดถ. (ผ้าทิพย์)

เปตตตภาโว

เป็นฉฐฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เปตสส อตตภาโว เปตตตภาโว. (เปต + อตตภาว)

อตตภาโว อ.อัตตภาพ เปตสส แห่งเปรต เปตตตภาโว ชื่อว่าเปตตตภาว. (อัตตภาพเปรต)

ทิพพตตภาโว

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทิพโพ จ โส อตตภาโว จาติ ทิพพตตภาโว. (ทิพพ + อตตภาว)

ทิพโพ จ อ.อันเป็นทิพย์ด้วย โส อ.อันเป็นทิพย์นี้ อตตภาโว จ เป็นอัตตภาพด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทิพพตตภาโว ชื่อว่าทิพพตตภาว. (อัตตภาพทิพย์)

ติโรกุกุทานุโมทนา

เป็นตติยัตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ติโรกุกุเทน อнуโมทนา ติโรกุกุทานุโมทนา. (ติโรกุกุท + อнуโมทนา)

อนุโมทนา อ.การอนุโมทนา ติโรกุกุเทน ด้วยติโรกุกุสูตร ติโรกุกุทานุโมทนา ชื่อว่า ติโรกุกุทา-
 อนุโมทนา. (การอนุโมทนาด้วยติโรกุกุสูตร)

อนุโมทนาวสานิ

เป็นฉฐฐิตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อนุโมทนสส อวสานิ อнуโมทนาวสานิ. (อนุโมทน + อวสานิ)

อวสานิ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลง อнуโมทนสส แห่งการอนุโมทนา อнуโมทนาวสานิ ชื่อว่าอนุโมทนาวสานิ.
 (เวลาจบการอนุโมทนา)

จตุราสี่ติ

เป็นตติยชาติปรีดิ์สมาส มีวิเคราะห์ว่า

จตุทิ อธิกา อสี่ติ จตุราสี่ติ. (จตุ + อสี่ติ) มัชฌิมโลปัสมาส, ลบ อธิกาศัพท์
อสี่ติ อ.แปดสิบ อธิกา อันยัง จตุทิ ด้วยสี่ ท. จตุราสี่ติ ชื่อว่าจตุราสี่ติ. (๘๔)

ปาณสหสسانی

เป็นภักขีตปรีดิ์สมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปาณาน สหสسانی ปาณสหสسانی. (ปาณ + สหส)
สหสسانی อ.พัน ท. ปาณาน แห่งสัตว์ ท. ปาณสหสسانی ชื่อว่าปาณสหสส. (สัตว์หนึ่งพัน)

ธมมาภิสมโย

เป็นทติยชาติปรีดิ์สมาส มีวิเคราะห์ว่า

ธมม อภิสมโย ธมมาภิสมโย. (ธมม + อภิสมโย)
อภิสมโย อ.การตรัสรู้ ธมม ซึ่งธรรม ธมมาภิสมโย ชื่อว่าธมมาภิสมโย. (การตรัสรู้ธรรม)

เตมาติกขมิลา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีอสมหารทิกุสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ตโย ภาคิกา เตมาติกา. (ติ + ภาคิก) อสมหารทิกุสมาส
ภาคิกา อ.พี่น้องชาย ท. ตโย สาม เตมาติกา ชื่อว่าเตมาติก. (พี่น้องชาย ๓ คน)
๒. เตมาติกา จ เต ขมิลา จาติ เตมาติกขมิลา. (เตมาติก + ขมิล) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สมาส

เตมาติกา จ อ.ผู้เป็นพี่น้องชายสาม ท. ด้วย เต อ.ผู้เป็นพี่น้องชายสาม ท. เหล่านั้น ขมิลา จ
เป็นขมิลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เตมาติกขมิลา ชื่อว่าเตมาติกขมิล. (ขมิล ๓ พี่น้องชาย)

อคคสาวกภาโว

เป็นจัญญูตีตปุริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อคโค จ โส สาวโก จาติ อคคสาวโก. (อคค + สาวก) วิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส
 อคโค จ อ.ผู้เลิศด้วย โส อ.ผู้เลิศนั้น สาวโก จ เป็นสาวกด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อคค-
 สาวโก ชื่อว่าอคคสาวก. (สาวกผู้เลิศ)
๒. อคคสาวกสส ภาวो อคคสาวกภาโว. (อคคสาวก + ภาว) จัญญูตีตปุริสสมาส
 ภาวो อ.ความเป็น อคคสาวกสส แห่งสาวกผู้เลิศ อคคสาวกภาโว ชื่อว่าอคคสาวกภาว. (ความ
 เป็นแห่งสาวกผู้เลิศ, ความเป็นอัครสาวก)

กปปสตสทสสาธิก

เป็นตติยาตปุริสสมาส โดยมีจัญญูตีตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. กปปานํ สตสทสสํ กปปสตสทสสํ. (กปป + สตสทสส) จัญญูตีตปุริสสมาส
 สตสทสสํ อ.หนึ่งแสน กปปานํ แห่งกัป ท. กปปสตสทสส ชื่อว่ากปปสตสทสส. (หนึ่งแสนกัป)
๒. กปปสตสทสเสน อธิกํ กปปสตสทสสาธิกํ, อสงฺเขยฺยํ. (กปปสต + อธิก) ตติยาตปุริสสมาส
 (อสงฺเขยฺย) อ.อสงฺไชย อธิกํ อันยิ่ง กปปสตสทสเสน ด้วยแสนแห่งกัป กปปสตสทสสาธิก
 ชื่อว่ากปปสตสทสสาธิก, ไต่แก่อสงฺไชย. (อันยิ่งด้วยหนึ่งแสนกัป)

อสงฺเขยฺย

เป็นนนิบาตบุพพทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น สงฺเขยฺยํ อสงฺเขยฺย. (น + สงฺเขยฺย)

สงฺเขยฺยํ อ.อันบุคคลพึงนับ น ทามีได้ อสงฺเขยฺยํ ชื่อว่าอสงฺเขยฺย. (ไม่พึงนับ, อสงฺไชย)

พราทมณมหาสาโล

เป็นจัญญูตีตปุริสสมาส โดยมีวิเสสนุตตรบทกัมมชารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. พราทมณเ จ โส มหาสาโล จาติ พราทมณมหาสาโล. (พราทมณ + มหาสาโล) วิเสสนุตตร-
 บทกัมมชารยสมาส
 พราทมณเ จ อ.พราทมณด้วย โส อ.พราทมณนั้น มหาสาโล จ เป็นผู้มหาศาลด้วย อิติ
 เพราะเหตุนี้ พราทมณมหาสาโล ชื่อว่าพราทมณมหาศาล. (พราทมณผู้มหาศาล)

๒. พราหมณมหาศาลสลล์ กุลี พราหมณมหาศาลกุล. (พราหมณมหาศาล + กุล) ฌฎฐิต์ปฐริส-
สมาส

กุลี อ.ตระกุล พราหมณมหาศาลสลล์ แห่งพราหมณผู้มหาศาล พราหมณมหาศาลกุล ชื่อว่า
พราหมณมหาศาลกุล. (ตระกุลแห่งพราหมณผู้มหาศาล)

คหปติมหาศาลกุล

เป็นฌฎฐิต์ปฐริสสมาส โดยมีเสสนุตตบถกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. คหปติ จ โส มหาศาล จาติ คหปติมหาศาล. (คหปติ + มหาศาล) วิเสสนุตตบถกัมม-
ธารยสมาส

คหปติ จ อ.คฤหบดีด้วย โส อ.คฤหบดีนั้น มหาศาล จ เป็นผู้มหาศาลด้วย อิติ เพราะ
เหตุนั้น คหปติมหาศาล ชื่อว่าคหปติมหาศาล. (คฤหบดีผู้มหาศาล)

๒. คหปติมหาศาลสลล์ กุลี คหปติมหาศาลกุล. (คหปติมหาศาล + กุล) ฌฎฐิต์ปฐริสสมาส
กุลี อ.ตระกุล คหปติมหาศาลสลล์ แห่งคฤหบดีผู้มหาศาล คหปติมหาศาลกุล ชื่อว่าคหปติ-
มหาศาลกุล. (ตระกุลแห่งคฤหบดีผู้มหาศาล)

สหปสุกัฬกา

เป็นทฤติยาตปฐริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สหปสุ กัฬกา สหปสุกัฬกา. (สหปสุ + กัฬกา)

(สหปสุ) อ.สหปสุ ท. กัฬกา ผู้เล่น สหปสุ ซึ่งเล่นร่วมกัน สหปสุกัฬกา ชื่อว่าสหปสุกัฬกา, ได้แก่
สหปสุทั้งหลาย. (ผู้เล่นเล่นร่วมกัน)

ปิตุอจจโย

เป็นฌฎฐิต์ปฐริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปิตุโน อจจโย ปิตุอจจโย. (ปิตุ + อจจโย)

อจจโย อ.อันลวงไป ปิตุโน แห่งบิดา ปิตุอจจโย ชื่อว่าปิตุอจจโย. (อันลวงไปแห่งบิดา)

กุลสนตกั

เป็นฉัฎฐัตถ์ปฐิสสมาส มีวิเคราะห้ว่า

กุลสส สนตกั กุลสนตกั. (กุล + สนตก)

(มหานน) อ.ทรรพยมาก สนตกั อันเป็นของมีอยู่ กุลสส แห่งตระกูล กุลสนตกั ชื่อว่ากุลสนตก, ได้แก่ทรรพยมาก. (อันเป็นของมีอยู่แห่งตระกูล)

มหานน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห้ว่า

มหนตญจ ตั ธนญจาติ มหานน. (มหนต + ธน)

มหนตั จ อ.ใหญ่ด้วย ตั อ.ใหญ่นั่น ธนั จ เป็นทรรพยด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น มหานน ชื่อว่ามหานน. (ทรรพยใหญ่, ทรรพยมาก)

อิธโลกตตภาโว

เป็นสัตตมัตถ์ปฐิสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. อิธ จ โส โลโก จาติ อิธโลก. (อิธ + โลก) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

อิธ จ อ.นี้ด้วย โส อ.นั่นั้น โลโก จ เป็นโลกด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อิธโลก ชื่อว่าอิธโลก. (โลกนี้)

๒. อิธโลก อตตภาโว อิธโลกตตภาโว. (อิธโลก + อตตภาว) สัตตมัตถ์ปฐิสสมาส

อตตภาโว อ.อัทภาพ อิธโลก ในโลกนี้ อิธโลกตตภาโว ชื่อว่าอิธโลกตตภาว. (อัทภาพในโลกนี้)

ปรโลกตตภาโว

เป็นสัตตมัตถ์ปฐิสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนี้

๑. ปโร จ โส โลโก จาติ ปรโลก. (ปร + โลก) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

ปโร จ อ.อื่นด้วย โส อ.อื่นนั้น โลโก จ เป็นโลกด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปรโลก ชื่อว่าปรโลก. (โลกอื่น)

๒. ปรโลก อตตภาโว ปรโลกตตภาโว. (ปรโลก + อตตภาว) สัตตมัตถ์ปฐิสสมาส

อตตภาโว อ.อัทภาพ ปรโลก ในโลกอื่น ปรโลกตตภาโว ชื่อว่าปรโลกตตภาว. (อัทภาพในโลกอื่น)

ชาติสดุดา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ชาติ จ เต สดุดา จาติ ชาติสดุดา. (ชาติ + สดุด)

ชาติ จ อ.ผู้เกิดแล้ว ท. ด้วย เต อ.ผู้เกิดแล้ว ท. เหล่านี้ สดุดา จ เป็นสัตว์ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ชาติสดุดา ชื่อว่าชาติสดุด. (สัตว์ผู้เกิดแล้ว)

โมกขธมมคเวสน์

เป็นนัจฐิต์ปปริสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โมกโข จ โส ธมโม จาติ โมกขธมโม. (โมกข + ธมม) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
โมกโข จ อ.เป็นเครื่องหลุดพ้นด้วย โส อ.เป็นเครื่องหลุดพ้นนั้น ธมโม จ เป็นธรรมด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ โมกขธมโม ชื่อว่าโมกขธม. (ธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้น, โมกขธรรม)

๒. โมกขธมมสส คเวสน์ โมกขธมมคเวสน์. (โมกขธมม + คเวสน์) นัจฐิต์ปปริสสมาส
คเวสน์ อ.การแสวงหา โมกขธมมสส ซึ่งธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้น โมกขธมมคเวสน์ ชื่อว่าโมกข-
ธมมคเวสน์. (การแสวงหาธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้น, การแสวงหาโมกขธรรม)

ญาติมิตตา

อิตริตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ญาติโย จ มิตตา จ ญาติมิตตา. (ญาติ + มิตต)

ญาติโย จ อ.ญาติ ท. ด้วย มิตตา จ อ.มิตร ท. ด้วย ญาติมิตตา ชื่อว่าญาติมิตต. (ญาติและมิตร)

รัตนโกฏฐาคาร

เป็นนัจฐิต์ปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

รัตนาน โกฏฐาคาร รัตนโกฏฐาคาร. (รัตน + โกฏฐาคาร)

โกฏฐาคาร อ.เรือนค้ำ รัตนาน แห่งรัตนะ ท. รัตนโกฏฐาคาร ชื่อว่ารัตนโกฏฐาคาร. (เรือนค้ำ
รัตนะ)

กปนทฤทิกวณิพุกยาจกา

เป็นอิติไตรโยคทวินท์สมาส มีวิเคราะห์ว่า

กปณา จ อฤทิกา จ วณิพุกา จ ยาจกา จ กปนทฤทิกวณิพุกยาจกา. (กปณ + อฤทิก + วณิพุก + ยาจก)

กปณา จ อ.คนกำพร้าว ท. ด้วย อฤทิกา จ อ.คนเดินทางไกล ท. ด้วย วณิพุกา จ อ.วณิพุก ท. ด้วย ยาจกา จ อ.ยาจก ท. ด้วย กปนทฤทิกวณิพุกยาจกา ชื่อว่ากปนทฤทิกวณิพุกยาจก. (คนกำพร้าว คนเดินทาง วณิพุก และยาจก)

ปพพตปาโท

เป็นณัฐิปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปพพตสส ปาโท ปพพตปาโท. (ปพพต + ปาโท)

ปาโท อ.เชิง ปพพตสส แห่งภูเขา ปพพตปาโท ชื่อว่าปพพตปาท. (เชิงภูเขา, ดินเขา)

อิสิปพพชชา

เป็นตติยาดัตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อิสิณา ปพพชชา อิสิปพพชชา. (อิสิ + ปพพชชา)

ปพพชชา อ.บวช อิสิณา โดยความเป็นถษี อิสิปพพชชา ชื่อว่าอิสิปพพชชา. (บวชเป็นถษี)

อนุปพพชชา

เป็นปาทิบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจจนา ปพพชชา อนุปพพชชา. (อนุ + ปพพชชา)

ปพพชชา อ.บวช ปจจนา ในภายหลัง อนุปพพชชา ชื่อว่าอนุปพพชชา. (บวชในภายหลัง, บวชตาม)

จตุสตุตติสทสสมตดา

เป็นณัฐิปุริสสทวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีตติยาดัตปุริสสมาส และตติยาดัตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จตุททิ อธิกา สตุตติ จตุสตุตติ. (จตุ + สตุตติ) มัจฉะโลปีสมาส, ลป อธิกาศัพท์, ตติยาดัตปุริสสมาส

สตุตติ อ.เจ็ดสิบ อธิกา อันย้ง จตุทิ ด้วยสี่ ท. จตุสตุตติ ชื่อว่าจตุสตุตติ. (๗๔)

๒. จตุสตุตติยา คุณิต์ สหสส์ จตุสตุตติสหสส์. (จตุสตุตติ + สหสส์) มัชฌิมโลปัสมาล, ลป คุณิตคัพท, ตติยาตปปริสสมาล

สหสส์ อ.พัน คุณิต์ อันถูกคุณแล้ว จตุสตุตติยา ด้วยเจ็ดสิบสี่ จตุสตุตติสหสส์ ชื่อว่าจตุสตุตติ- สหสส์. (๗๔,๐๐๐)

๓. จตุสตุตติสหสส์ มตฺตา เยสนฺติ จตุสตุตติสหสส์มตฺตา, ชฎิลา. (จตุสตุตติสหสส์ + มตฺตา) ฌฎฐิตวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาล

จตุสตุตติสหสส์ อ.พันอันถูกคุณแล้วด้วยเจ็ดสิบสี่ มตฺตา เป็นประมาณ เยส (ชฎิลาน) แห่ง ชฎิล ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชฎิลา) อ.ชฎิล ท. เหล่านั้น จตุสตุตติสหสส์มตฺตา ชื่อว่า จตุสตุตติสหสส์มตฺตา, ได้แก่ชฎิลทั้งหลาย. (มี ๗๔,๐๐๐ ท่านเป็นประมาณ, มีประมาณ ๗๔,๐๐๐ ท่าน)

กสิณปริกมม

เป็นทุตติยาตปปริสสมาล มีวิเคราะห์ว่า

กสิณ ปริกมม กสิณปริกมม. (กสิณ + ปริกมม)

ปริกมม อ.การบริกรรม กสิณ ซึ่งกสิณ กสิณปริกมม ชื่อว่ากสิณปริกมม. (การบริกรรมกสิณ)

วสสสทสทส

เป็นฌฎฐิตปปริสสมาล มีวิเคราะห์ว่า

วสสาน สทสทส วสสสทสทส. (วสส + สทสทส)

สทสทส อ.แสน วสสาน แห่งปี ท. วสสสทสทส ชื่อว่าวสสสทสทส. (หนึ่งแสนปี)

อฏฺฐปณณาสทตฺตพเพถิ

เป็นฌฎฐิตวิปทฺตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาล โดยมีตติยาตปปริสสมาล และอสมาหารทิสมาลอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อฏฺฐท อธิกา ปณณาส อฏฺฐปณณาส. (อฏฺฐ + ปณณาส) มัชฌิมโลปัสมาล, ลป อธิกาคัพท, ตติยาตปปริสสมาล

ปณณาส อ.ห้าสิบ อธิกา อันย้ง อฏฺฐท ด้วยแปด ท. อฏฺฐปณณาส ชื่อว่าอฏฺฐปณณาส (๕๘)

๒. อฏฺฐปณณาสํ หตฺถา อฏฺฐปณณาสํหตฺถา. (อฏฺฐปณณาสํ + หตฺถ) อสฺมาหฺรทฺทิสฺมาสํ
หตฺถา อ.ศอก ท. อฏฺฐปณณาสํ ทํลิสฺแปต อฏฺฐปณณาสํหตฺถา ชื่อว่า อฏฺฐปณณาสํหตฺถ. (๕๘
ศอก)
๓. อฏฺฐปณณาสํหตฺถา อุกฺกุเพโธ ยสฺลํลํติ อฏฺฐปณณาสํหตฺถุกฺกุเพโธ, สฺริริ. (อฏฺฐปณณาสํหตฺถ +
อุกฺกุเพโธ) ญฺญูสิทฺวิปทฺตุลยาธิกรณพฺพทิสฺมาสํ
อฏฺฐปณณาสํหตฺถา อ.ศอกทํลิสฺแปต ท. อุกฺกุเพโธ เป็นลํวณสูง ยสฺลํ (สฺริริสฺล) แทงสฺริริเต
(อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ สฺริริ) อ.สฺริรินั้น อฏฺฐปณณาสํหตฺถุกฺกุเพโธ ชื่อว่าอฏฺฐปณณาสํหตฺถุกฺกุเพโธ,
ไต้แกสฺริริ. (มี ๕๘ ศอกเป็นลํวณสูง, สูง ๕๘ ศอก)

สฺริริปปภา

เป็นปัญจมีตํปฺริสฺมาสํ มีวิเคราะหฺว่า

สฺริริสฺมา ปภา สฺริริปปภา. (สฺริริ + ปภา)

ปภา อ.แสงสว่าง สฺริริสฺมา จากพระสฺริริ สฺริริปปภา ชื่อว่าสฺริริปปภา. (แสงสว่างจากสฺริริ)

ทฺวาทลโยชนํ

เป็นสฺมาหฺรทฺทิสฺมาสํ มีวิเคราะหฺว่า

ทฺวาทล โยชนานิ ทฺวาทลโยชนํ. (ทฺวาทล + โยชน)

โยชนานิ อ.โยชนํ ท. ทฺวาทล ลิสฺสอง ทฺวาทลโยชนํ ชื่อว่าทฺวาทลโยชน. (ลิสฺสองโยชน)

ภิกฺขุสฺตสฺทลฺลํ

เป็นญฺญูสิทฺปฺริสฺมาสํ มีวิเคราะหฺว่า

ภิกฺขุณํ สฺตสฺทลฺลํ ภิกฺขุสฺตสฺทลฺลํ. (ภิกฺขุ + สฺตสฺทลฺล)

สฺตสฺทลฺลํ อ.แสงน ภิกฺขุณํ แทงภิกฺขุ ท. ภิกฺขุสฺตสฺทลฺลํ ชื่อว่าภิกฺขุสฺตสฺทลฺล. (ภิกฺขุหนึ่งแสงนรูป)

ปจฺจุสฺกาลโ

เป็นวิเสสนบุพฺพทกัสมฺชารยฺสมาสํ มีวิเคราะหฺว่า

ปจฺจุสฺ จ โส กาลโ จาติ ปจฺจุสฺกาลโ. (ปจฺจุสฺ + กาล)

ปจจุโส จ อ.เป็นที่ขจัดเสียเฉพาะซึ่งความมืดด้วย โส อ.เป็นที่ขจัดเสียเฉพาะซึ่งความมืดนั้น กาล
จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปจจุสกาล ชื่อว่าปจจุสกาล. (กาลเป็นที่ขจัดเสียเฉพาะซึ่งความมืด, เวลา
ใกล้สว่าง, เวลาใกล้รุ่ง)

มหากฤษณาสมาปตติ

เป็นตติยาตปฺปรีสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มหตี จ ส่า กรุณา จาติ มหากฤษณา. (มหตี + กรุณา) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
มหตี จ อ.ใหญ่ด้วย ส่า อ.ใหญ่นั้น กรุณา จ เป็นพระกรุณาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
มหากฤษณา ชื่อว่ามหากฤษณา. (พระกรุณาใหญ่)

๒. มหากฤษณาย ยุตฺตา สฺมาปตฺติ มหากฤษณาสมาปตฺติ. (มหากฤษณา + สฺมาปตฺติ) มัชฌิมโลปี-
สมาส, ลป ยุตฺตาศัพท์, ตติยาตปฺปรีสสมาส

สฺมาปตฺติ อ.สมาบัติ ยุตฺตา อันประกอบแล้ว มหากฤษณาย ด้วยพระกรุณาใหญ่ มหากฤษณา-
สมาปตฺติ ชื่อว่ามหากฤษณาสมาปตฺติ. (สมาบัติอันประกอบด้วยพระกรุณาใหญ่, มหากฤษณาสมาบัติ)

คตปจจโย

เป็นฉฺฉฐีตปฺปรีสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

คตสฺส ปจจโย คตปจจโย. (คต + ปจจโย)

ปจจโย อ.ปัจจย คตสฺส แห่งการไป คตปจจโย ชื่อว่าคตปจจโย. (ปัจจยแห่งการไป)

ทุตฺยสวากฺขานํ

เป็นฉฺฉฐีตปฺปรีสสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ทุตฺโย จ โส สวากฺ จาติ ทุตฺยสวากฺ. (ทุตฺย + สวาก) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
ทุตฺโย จ อ.ที่สองด้วย โส อ.ที่สองนั้น สวากฺ จ เป็นสวากด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทุตฺย-
สวากฺ ชื่อว่าทุตฺยสวาก. (สวากรูปีที่ ๒)

๒. ทุตฺยสวากฺสฺส จานํ ทุตฺยสวากฺขานํ. (ทุตฺยสวาก + จาน) ฉฺฉฐีตปฺปรีสสมาส
จานํ อ.ตำแหน่ง ทุตฺยสวากฺสฺส แห่งสวากรูปีที่สอง ทุตฺยสวากฺขานํ ชื่อว่าทุตฺยสวากฺขาน. (ตำแหน่งแห่งสวากรูปีที่ ๒)

เทศนาปริโยสาน

เป็นนัจฉริตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทศนาย ปริโยสานิ เทศนาปริโยสานิ. (เทศนา + ปริโยสาน)

ปริโยสานิ อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ เทศนาย แห่งเทศนา เทศนาปริโยสานิ ชื่อว่าเทศนาปริโยสาน.
(กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งเทศนา, เวลาจบเทศนา)

จตุสตุตติสทสสขมูลา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาส โดยมีตติยาตปุริสสมาส และนัจฉริตตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส
อยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จตุทิ อธิกา สตุตติ จตุสตุตติ. (จตุ + สตุตติ) ตติยาตปุริสสมาส

สตุตติ อ.เจตสิป อธิกา อันยิง จตุทิ ด้วยสิ ท. จตุสตุตติ ชื่อว่าจตุสตุตติ. (๗๔)

๒. จตุสตุตติ สทสสิ ปริมาณิ เยสนนติ จตุสตุตติสทสสา, ขมูลา. (จตุสตุตติ + สทสสิ) นัจฉริ-
ตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

สทสสิ อ.พัน จตุสตุตติ เจตสิปสิ ปริมาณิ เป็นประมาณ เยสสิ (ขมูลานิ) แห่งขมูล ท. เหล่าใด
(อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ขมูลา) อ.ขมูล ท. เหล่านั้น จตุสตุตติสทสสา ชื่อว่าจตุสตุตติสทสส,
ได้แก่ขมูลทั้งหลาย. (มี ๗๔,๐๐๐ ทานเป็นประมาณ, มีประมาณ ๗๔,๐๐๐ ทาน)

๓. จตุสตุตติสทสสา จ เต ขมูลา จาติ จตุสตุตติสทสสขมูลา. (จตุสตุตติสทสส + ขมูล)
วิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาส

จตุสตุตติสทสสา จ อ.อันมีพันเจตสิปสิเป็นประมาณ ท. ด้วย เต อ.อันมีพันเจตสิปสิเป็น
ประมาณ ท. เหล่านั้น ขมูลา จ เป็นขมูลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น จตุสตุตติสทสสขมูลา ชื่อว่าจตุสตุตติ-
สทสสขมูล. (ขมูลมี ๗๔,๐๐๐ ทานเป็นประมาณ, ขมูลมีประมาณ ๗๔,๐๐๐ ทาน)

ปตตจิวริ

สมาทธารวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปตโต จ จิวรณจ ปตตจิวริ. (ปตต + จิวร)

ปตโต จ อ.บาตรด้วย จิวริ จ อ.จิวรด้วย ปตตจิวริ ชื่อว่าปตตจิวริ. (บาตรและจิวร)

อนามนุเตตวา

เป็นนิบาตบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห์ว่า

น อามนุเตตวา อนามนุเตตวา. (น + อามนุเตตวา)

อามนุเตตวา ตรัสเรียกแล้ว น ทามีได้ อนามนุเตตวา ชื่อว่าอนามนุเตตวา. (ไม่ตรัสเรียกแล้ว)

เอกจโร

อสมาหารทิสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เอโก จโร เอกจโร. (เอก + จร)

จโร อ.ผู้เที่ยวไป เอโก ผู้เดียว เอกจโร ชื่อว่าเอกจร. (ผู้เที่ยวไปผู้เดียว, ผู้เที่ยวไปเพียงลำพัง)

ผลาผลตฺโต (ผลาผลตฺตยา)

เป็นจตุตถิตตปฺปรีสฺสมาส โดยมีอิติตรโยคทวันทสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ผลานิ จ อผลานิ จ ผลาผลานิ. (ผล + อผล) อิติตรโยคทวันทสฺมาส

ผลานิ จ อ.ผลน้อย ท. ด้วย อผลานิ จ อ.ผลใหญ่ ท. ด้วย ผลาผลานิ ชื่อว่าผลาผล. (ผลน้อยและผลใหญ่, ผลไม่น้อยใหญ่)

๒. ผลาผลานํ อตฺโต ผลาผลตฺโต. (ผลาผล + อตฺต) จตุตถิตตปฺปรีสฺสมาส

อตฺโต อ.ประโยชน์ ผลาผลานํ แก่ผลน้อยและผลใหญ่ ท. ผลาผลตฺโต ชื่อว่าผลาผลตฺต. (ประโยชน์แก่ผลไม่น้อยใหญ่)

พุทฺธภาโว

เป็นฉฺฉิตตปฺปรีสฺสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พุทฺธสฺส ภาโว พุทฺธภาโว. (พุทฺธ + ภาว)

ภาโว อ.ความเป็น พุทฺธสฺส (เม) แห่งเรา ผู้เป็นพระพุทฺธเจ้า พุทฺธภาโว ชื่อว่าพุทฺธภาว. (ความที่เราเป็นพระพุทฺธเจ้า)

พทุธานุกาโว

เป็นฉัฎฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 พทุธสส์ อานุกาโว พทุธานุกาโว. (พทุธ + อานุกาโว)
 อานุกาโว อ.อานุกาพ พทุธสส์ ของพระพทุธเจ้า พทุธานุกาโว ชื่อว่าพทุธานุกาโว. (อานุกาพของ
 พระพทุธเจ้า)

สรีรนิปตติ

เป็นฉัฎฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 สรีรสส์ นิปตติ สรีรนิปตติ. (สรีร + นิปตติ)
 นิปตติ อ.ความสำเร็จ สรีรสส์ แห่งพระสรีระ สรีรนิปตติ ชื่อว่าสรีรนิปตติ. (ความสำเร็จแห่งพระ
 วรกาย)

ลกขณมนตา

เป็นทุตียาตปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 ลกขณั มนตา ลกขณมนตา. (ลกขณ + มนตา)
 มนตา อ.มนต์เป็นเครื่องทำนาย ท. ลกขณั ซึ่งลักษณะ ลกขณมนตา ชื่อว่าลกขณมนตา. (มนต์เป็น
 เครื่องทำนายลักษณะ)

อคารมขุโธ

เป็นฉัฎฐิต์ปปริสส์มาส มีวิเคราะห์ว่า
 อคารสส์ มขุโธ อคารมขุโธ. (อคาร + มขุโธ)
 มขุโธ อ.ท่ามกลาง อคารสส์ แห่งเรือน อคารมขุโธ ชื่อว่าอคารมขุโธ. (ท่ามกลางเรือน)

วิวกุจจโท

เป็นฉัฎฐิต์ทวิปทตูลยาธิกรณพทุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. จโท อิว กิเลสั จโท. (จท + อัจจัย) อุปมาตทิต
 กิเลสั อ.กิเลสั จโท อิว เพียงดั่ง อ.เครื่องมุงบ้ง จโท ชื่อว่าจท. (กิเลสัเพียงดั่งเครื่องมุงบ้ง)
๒. วิวกุ จโท ยสส์าติ วิวกุจจโท. (วิวกุ + จท) ฉัฎฐิต์ทวิปทตูลยาธิกรณพทุพพิทิสมาส

ฉโท อ.กิเลสเพียงตั้งเครื่องมุงบัง วิวโฏ อันเปิดแล้ว ยสส์ (บุคคลสส์) แห่งบุคคลใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (โส บุคคลโส) อ.บุคคลนั้น วิวฏจฉโท ชื่อว่าวิวฏจฉท. (ผู้มีกิเลสเพียงตั้งเครื่องมุงบัง อันเปิดแล้ว)

สหพณฺณพทุโธ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมิตุติยาตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สหพ ษานาดีติ สหพณฺณ, พทุโธ. (สหพสหพูปท + ณา อวโพธเน ในการรู้ + ธิปัจจย) กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กัตตันตสมาส, ทุติยาตปปริสสมาส

(โย พทุโธ) อ.พระพุทเจ้าใจโต ษานาติ ย่อมทรงรู้ สหพ (ธมฺ) ซึ่งธรรมทั้งปวง อิติ เพราะเหตุนั้น (โส พทุโธ) อ.พระพุทเจ้านั้น สหพณฺณ ชื่อว่าสหพณฺณ, ได้แก่พระพุทเจ้า. (ผู้ทรงรู้ซึ่งธรรมทั้งปวง)

๒. สหพณฺณ จ โส พทุโธ จาติ สหพณฺณพทุโธ. (สหพณฺณ + พทุโธ) วิเสสนบุพพบทกัมมธารย-สมาส

สหพณฺณ จ อ.ผู้ทรงรู้ซึ่งธรรมทั้งปวงด้วย โส อ.ผู้ทรงรู้ซึ่งธรรมทั้งปวงนั้น พทุโธ จ เป็นพระพุทเจ้าด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สหพณฺณพทุโธ ชื่อว่าสหพณฺณพทุโธ. (พระพุทเจ้าผู้ทรงรู้ธรรมทั้งปวง)

นิสสัย

เป็นปัญจมีทวิปทตุลยาธิกรณพทุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิคฺโต สสัย เอตฺสฺมาติ นิสสัย, ตาปโส. (นิ + สสัย)

สสัย อ.ความสงสัย นิคฺโต ไปปราศแล้ว เอตฺสฺมา (ตาปสา) จากตาปสนั้น อิติ เพราะเหตุนี้ (เอโส ตาปโส) อ.ตาปสนั้น นิสสัย ชื่อว่านิสสัย, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีความสงสัยออกแล้ว, ผู้ปราศจากความสงสัย, ผู้ไม่มีความสงสัย)

ปณฺณตตาสนํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปณฺณตตตฺยจ ตํ อาสนญฺจาติ ปณฺณตตตาสนํ. (ปณฺณตต + อาสน)

ปณฺณตตํ จ อ.อันบุคคลปลูลาดไว้แล้วด้วย ตํ อ.อันบุคคลปลูลาดไว้แล้วนั้น อาสนํ จ เป็นอาสนะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปณฺณตตตาสนํ ชื่อว่าปณฺณตตตาสน. (อาสนะที่เขาปลูลาดไว้แล้ว)

ปณิตปณิตานิ

เป็นวิเสสโนภยบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปณิตานิ จ ตานิ ปณิตานิ จาติ ปณิตปณิตานิ, ผลาผลานิ. (ปณิต + ปณิต)

ตานิ (ผลาผลานิ) อ.ผลน้อยและผลใหญ่ ท. เหล่านั้น ปณิตานิ จ อันทั้งประณิตด้วย ปณิตานิ จ อันทั้งประณิตด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น ปณิตปณิตานิ ชื่อว่าปณิตปณิต, ได้แก่ผลไม่น้อยใหญ่ทั้งหลาย. (อันทั้งประณิตทั้งประณิต)

โอชวุนตานิ

เป็นอัลลัตติตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า

โอชา เตส สนุตีติ โอชวุนตานิ, ผลาผลานิ. (โอช + วุนตุปัจจย)

โอชา อ.โอชะ ท. เตส (ผลาผลานิ) แห่งผลน้อยและผลใหญ่ ท. เหล่านั้น สนุติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ ผลาผลานิ) อ.ผลไม่น้อยและใหญ่ ท. เหล่านั้น โอชวุนตานิ ชื่อว่าโอชวุนตุ, ได้แก่ผลไม่น้อยใหญ่ทั้งหลาย. (อันมีโอชะ)

ผลาผลานิ

เป็นอิตริตรโยคทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ผลานิ จ อผลานิ จ ผลาผลานิ. (ผล + อผล)

ผลานิ จ อ.ผลน้อย ท. ด้วย อผลานิ จ อ.ผลใหญ่ ท. ด้วย ผลาผลานิ ชื่อว่าผลาผล. (ผลน้อยและผลใหญ่, ผลไม่น้อยใหญ่)

นินินนาสน

เป็นวิเสสบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นินินนญจ ต อาสนญจาติ นินินนาสน. (นินินน + อาสน)

นินินน จ อ.เป็นที่นั่งแล้วด้วย ต อ.เป็นที่นั่งแล้วนั้น อาสน จ เป็นอาสนะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นินินนาสน ชื่อว่านินินนาสน. (อาสนะเป็นที่นั่ง)

มหนุตโตโร

เป็นวิเสสตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า

สพเพ อิเม มหนตา, อยมิเมส วิเสเสน มหนโตติ มหนตโตร. (มหนต + ตรปัจจย)

อิเม (ขนา) อชน ท. เหล่านี่ สพเพ ทั้งปวง มหนตา เป็นผู้ใหญ่, อยม (ขโน) อิเมส (ขนา)

อ.- แห่งชน ท. เหล่านี่หนา -ชนี่ มหนโต เป็นผู้ใหญ่ วิเสเสน โดยวิเศษ อิติ เพราะเหตุนั้น มหนตโตร ชื่อว่ามหนตตร, ไตแกชน. (ผู้ใหญ่มาก, ผู้ประเสริฐกว่า)

อฏฺจสฏฺจโยชนสตสทสฺสพเพโธ

เป็นฉฎฺฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพิทิสมาส โดยมิตติยาตปฺริสสมาส อสมาทารทิสมาส และฉฎฺฐี- ตปฺริสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อฏฺจทอ อธิกา สฏฺจ อฏฺจสฏฺจ. (อฏฺจ + สฏฺจ) ตติยาตปฺริสสมาส

สฏฺจ อ.ทกสิบ อธิกา อันยํ อฏฺจทอ ด้วยแปด ท. อฏฺจสฏฺจ ชื่อว่าอฏฺจสฏฺจ. (๖๘)

๒. อฏฺจสฏฺจ โยชนานอ อฏฺจสฏฺจโยชนานอ. (อฏฺจสฏฺจ + โยชน) อสมาทารทิสมาส

โยชนานอ อ.โยชนํ ท. อฏฺจสฏฺจ ๖๘ อฏฺจสฏฺจโยชนานอ ชื่อว่าอฏฺจสฏฺจโยชน. (๖๘ โยชน)

๓. อฏฺจสฏฺจโยชนานอ สตสทสฺसानอ อฏฺจสฏฺจโยชนสตสทสฺसानอ. (อฏฺจสฏฺจโยชน + สตสทสฺส)

ฉฎฺฐีตปฺริสมาส

สตสทสฺसानอ อ.แสน ท. อฏฺจสฏฺจโยชนานอ แห่งโยชนํทกสิบแปด ท. อฏฺจสฏฺจโยชนสตสทสฺसानอ ชื่อว่าอฏฺจสฏฺจโยชนสตสทสฺส. (๖,๘๐๐,๐๐๐ โยชน)

๔. อฏฺจสฏฺจโยชนสตสทสฺसानอ อพฺเพโธ ยสฺส โส อฏฺจสฏฺจโยชนสตสทสฺสพฺเพโธ, ลินฺรุ. (อฏฺจสฏฺจโยชนสตสทสฺส + อพฺเพ) ฉฎฺฐีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพิทิสมาส

อฏฺจสฏฺจโยชนสตสทสฺसानอ อ.แสนแห่งโยชนํทกสิบแปด ท. อพฺเพโธ เป็นส่วนสูง ยสฺส (ลินฺรุสฺส) แห่งภูเขาลินฺรุไต (อตุติ) มีอยู่, โส (ลินฺรุ) อ.ภูเขาลินฺรุนั้น อฏฺจสฏฺจโยชนสตสทสฺสพฺเพโธ ชื่อว่า อฏฺจสฏฺจโยชนสตสทสฺสพฺเพ, ไตแกภูเขาลินฺรุ. (มีความสูง ๖,๘๐๐,๐๐๐ โยชน)

อิตฺตรสฺตโต

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อิตฺโตร จ โส สฺตโต จาติ อิตฺตรสฺตโต. (อิตฺตร + สฺตต)

อิตฺโตร จ อ.เล็กน้อยด้วย โส อ.เล็กน้อยนั้น สฺตโต จ เป็นสัตว์ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น อิตฺตร- สฺตโต ชื่อว่าอิตฺตรสฺตต. (สัตว์เล็กน้อย)

ภิกขจาจรเวลา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีจตุตถัตถิปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. ภิกขาย จาโร ภิกขจาโร. (ภิกขา + จาร) จตุตถัตถิปุริสสมาส

จาโร อ.เป็นที่เที่ยวไป ภิกขาย เพื่อภิกขา ภิกขจาโร ชื่อว่าภิกขจาจร. (เป็นที่เที่ยวไปเพื่อภิกขา)

๒. ภิกขจาโร จ โส เวลา จาติ ภิกขจาจรเวลา. (ภิกขจาจร + เวลา) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สมาส

ภิกขจาโร จ อ.เป็นที่เที่ยวไปเพื่อภิกขาด้วย โส อ.เป็นที่เที่ยวไปเพื่อภิกขานั้น เวลา จ เป็น
เวลาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ภิกขจาจรเวลา ชื่อว่าภิกขจาจรเวลา. (เวลาเป็นที่เที่ยวไปเพื่อภิกขา, เวลาเที่ยว
บิณฑบาต)

ยถาพล

เป็นนิบาตบุพพกะอัพยยิภาวสมาส มีวิเคราะหว่า

ยั ยั พล ยถาพล. (ยถา + พล)

พล อ.กำลัง ยั ยั ไตย ยถาพล ชื่อว่ายถาพล. (ตามกำลัง)

ปฏิกุคหิตมตต

เป็นจันฐวิทวิปทตลยาธิกรณพหุพพิหีสมาส มีวิเคราะหว่า

ปฏิกุคหิต มตตา ยสสาติ ปฏิกุคหิตมตต, ผลาผล. (ปฏิกุคหิต + มตตา)

(ปุคฺคเลน) ปฏิกุคหิต อ.อันบุคคล ถือเอาเฉพาะแล้ว มตตา เป็นประมาณ ยสส (ผลาผลสส) แห่ง
ผลไม่น้อยและใหญ่ใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ต ผลาผล) อ.ผลไม่น้อยและใหญ่นั้น ปฏิกุคหิตมตต
ชื่อว่าปฏิกุคหิตมตต, ได้แก่ผลไม่น้อยและใหญ่. (มีอันบุคคลถือเอาแล้วเป็นประมาณ, ลักว่าถูกถือเอาแล้ว)

ทิพโพชา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

ทิพพา จ ส่า โชชา จาติ ทิพโพชา. (ทิพพา + โชชา)

ทิพพา จ อ.อันเป็นทิพย์ด้วย ส่า อ.อันเป็นทิพย์นั้น โชชา จ เป็นโอชะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ทิพโพชา ชื่อว่าทิพโพชา. (โอชะอันเป็นทิพย์)

ภตตกิจจ

เป็นตติยชาติปรีดิ์สวัสด มีวิเคราะหว่า

ภตเตน กิจจ ภตตกิจจ. (ภตต + กิจจ)

กิจจ อ.กิจ ภตเตน ด้วยภัตร์ ภตตกิจจ ชื่อว่าภตตกิจจ. (กิจด้วยภัตร์, ภัตกิจ)

สาราณียกถา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะหดังนี้

๑. สำเรติ เอตายาติ สาราณียา. (สร คตติจินตยา ในกาโรไปและการคิต + เณปัจจัจย + อนนียปัจจัจย) เหตุกัตตรูป, กรณสาธนะ

(ปุคคโล) อ.บุคคล (อญญมญญ) ยังกันและกัน สำเรติ ย่อมให้ระลึก เอตาย (กถาย) ด้วยวาจาเป็นเครื่องกล่าวนั้น อิติ เพราะเหตุนั้น (เอส่า กถา) อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวนั้น สาราณียา ชื่อว่าสาราณียา, ได้แก่วาจาเป็นเครื่องกล่าว. (อันเป็นเครื่องยงกันและกันให้ระลึก)

๒. สาราณียา จ สำ กถา จาติ สาราณียกถา. (สาราณียา + กถา)

สาราณียา จ อ.อันเป็นเครื่องยงกันและกันให้ระลึกด้วย สำ อ.อันเป็นเครื่องยงกันและกันให้ระลึกนั้น กถา จ เป็นวาจาเป็นเครื่องกล่าวด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น สาราณียกถา ชื่อว่าสาราณียกถา. (วาจาเป็นเครื่องกล่าวอันเป็นเครื่องยงกันและกันให้ระลึก)

สัตสหัสสิณาสวปริวารา

เป็นฉฎฐวิปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีอสมาหารทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. สัตสหัสสิ ฆินาสวา สัตสหัสสิณาสวา. (สัตสหัสสิ + ฆินาสวา) อสมาหารทิสมาส

ฆินาสวา อ.พระฆินาสพ ท. สัตสหัสสิ หนึ่งแสน สัตสหัสสิณาสวา ชื่อว่าสัตสหัสสิณาสวา. (พระฆินาสพ ๑๐๐,๐๐๐ รูป)

๒. สัตสหัสสิณาสวา ปริวาโร เยสนนติ สัตสหัสสิณาสวปริวารา, อคคสาวกา. (สัตสหัสสิณาสว + ปริวาร) ฉฎฐวิปทตูลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

สัตสหัสสิณาสวา อ.พระฆินาสพหนึ่งแสน ปริวาโร เป็นปริวาร เยส (อคคสาวกา) แห่งอัครสาวก ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต อคคสาวกา) อ.พระอัครสาวก ท. เหล่านั้น สัตสหัสสิณาสวปริวารา ชื่อว่าสัตสหัสสิณาสวปริวาร, ได้แก่พระอัครสาวกทั้งหลาย. (มีพระฆินาสพ ๑๐๐,๐๐๐ รูปเป็นปริวาร, มีปริวารเป็นพระฆินาสพ ๑๐๐,๐๐๐ รูป)

สมณสตสทสส์

เป็นฉนฏฐิตตปปริสสมาส มีวิเคราะหว่า

สมณานํ สตสทสส์ สมนสตสทสส์. (สมณ + สตสทสส์)

สตสทสส์ อ.แสน สมณานํ แห่งสมณะ ท. สมนสตสทสส์ ชื่อว่าสมณสตสทสส์. (สมณะ ๑๐๐,๐๐๐ รูป)

พุกุทสกกาโร

เป็นจตุตถิตตปปริสสมาส มีวิเคราะหว่า

พุกุทสส์ สกกาโร พุกุทสกกาโร. (พุกุท + สกการ)

สกกาโร อ.สักการะ พุกุทสส์ แก่พระพุกุทเจ้า พุกุทสกกาโร ชื่อว่าพุกุทสกการ. (สักการะ แก่พระพุกุทเจ้า)

วณณคนุชสมปนนานิ

เป็นตติยาตตปปริสสมาส โดยมีอิตรียโคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. วณณจ คนุช จ วณณคนุชา. (วณณ + คนุช) อิตรียโคทวันทสมาส

วณณจ อ.สืด้วย คนุช จ อ.กลืนด้วย วณณคนุชา ชื่อว่าวณณคนุช. (สืและกลืน)

๒. วณณคนุเชติ สมปนนานิ วณณคนุชสมปนนานิ. (วณณคนุช + สมปนน) ตติยาตตปปริสสมาส

(ปุฎานิ) อ.ตอกไม้ ท. สมปนนานิ อันถึงพร้อมแล้ว วณณคนุเชติ ด้วยสืและกลืน ท. วณณ-คนุชสมปนนานิ ชื่อว่าวณณคนุชสมปนน, ไต่แกตอกไม้ทั้งหลาย. (อันถึงพร้อมด้วยสืและกลืน)

กถนกาโล

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

กถนญจ ตํ กาโล จาติ กถนกาโล. (กถน + กาล)

กถนํ จ อ.เป็นที่กล่าวด้วย ตํ อ.เป็นที่กล่าวนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนั้น กถนกาโล ชื่อว่ากถนกาล. (กาลเป็นที่กล่าว)

อิทธิมา

เป็นอัสสตติตตทิต มีวิเคราะหว่า

อิทธิ อสส อตติติ อิทธิมา, ปุคคโล. (อิทธิ + มนตุปัจจย)

อิทธิ อ.ฤทธิ์ อัส (บุคคล) ของบุคคลนั้น อติ มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น อิทธิมา ชื่อว่าอิทธิมนต์, ได้แก่บุคคล. (ผู้มีฤทธิ์)

อิทธิวิสัย

เป็นนิจฐิต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อิทธิยา วิสัย อิทธิวิสัย. (อิทธิ + วิสัย)

วิสัย อ.วิสัย อิทธิยา แห่งฤทธิ์ อิทธิวิสัย ชื่อว่าอิทธิวิสัย. (วิสัยแห่งฤทธิ์)

อจินเตยโย

เป็นนินิบาดบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

น จินเตยโย อจินเตยโย, อิทธิวิสัย. (น + จินเตยโย)

(อิทธิวิสัย) อ.วิสัยแห่งฤทธิ์ (บุคคล) จินเตยโย อันบุคคล พึงคิด น ทาไม่ได้ อจินเตยโย ชื่อว่า อจินเตยโย, ได้แก่วิสัยแห่งฤทธิ์. (อันบุคคลไม่พึงคิด)

มุตุดมตโต

เป็นนิจฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มุตุด มตตา ยสฺสาติ มุตุดมตโต, กาล. (มุตุด + มตตา)

มุตุด อ.ครุเดี่ยว มตตา เป็นประมาณ ยสฺ (กาล) แห่งกาลใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (โส กาล) อ.กาลนั้น มุตุดมตโต ชื่อว่ามุตุดมต, ได้แก่กาลเวลา. (มีครุเดี่ยวเป็นประมาณ, ลักว่าครุเดี่ยว)

โยชนุปมาณ

เป็นนิจฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โยชนิ ปมาณ ยสฺสาติ โยชนุปมาณ, ปุพฺผาสฺน. (โยชน + ปมาณ)

โยชนิ อ.โยชนิ ปมาณ เป็นประมาณ ยสฺ (ปุพฺผาสฺน) แห่งอาสนะอันเป็นนิการแห่งดอกไม้ใด (อติ) มีอยู่ อติ เพราะเหตุนั้น (ติ ปุพฺผาสฺน) อ.อาสนะอันเป็นนิการแห่งดอกไม้นั้น โยชนุปมาณ ชื่อว่า โยชนุปมาณ, ได้แก่อาสนะดอกไม้. (มีหนึ่งโยชนิเป็นประมาณ, มีประมาณหนึ่งโยชนิ)

ปุปฺผาสนํ

เป็นจัญญูตีปฺปฺริสฺสํมาสํ มีวิเคราะห์ว่า

ปุปฺผาสนํ วิกาโร อาสนํ ปุปฺผาสนํ. (ปุปฺผ + อาสน)

อาสนํ อ.อาสนะ วิกาโร อันเป็นวิการ ปุปฺผาสนํ แห่งตอกไม้ ท. ปุปฺผาสนํ ชื่อว่าปุปฺผาสน. (อาสนะอันเป็นวิการแห่งตอกไม้, อาสนะตอกไม้)

ติคาวุตํ

เป็นจัญญูตีทวิปตฺตุลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาสํ มีวิเคราะห์ว่า

ตโย คาวุตตา ยสฺสาติ ติคาวุตํ, อาสนํ. (ติ + คาวุต)

คาวุตตา อ.คาวุต ท. ตโย สาม ยสฺส (อาสนฺยสฺส) แห่งอาสนะไต (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ติ อาสนํ) อ.อาสนะนั้น ติคาวุต ชื่อว่าติคาวุต, ได้แก่อาสนะ. (มี ๓ คาวุต) (๑ คาวุต = ๑๐๐ เส้น)

อหุณโยชนิกาภิเภทํ

เป็นทวิปทภินนาธิกรณพหุพีทิสฺมาสํ โดยมีจัญญูตีทวิปตฺตุลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาสํอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. โยชนฺยสฺส อหุณํ อหุณโยชนํ. (อหุณ + โยชน) อมาทิปรตฺปฺริสฺสํมาสํ
อหุณํ อ.กึ่ง โยชนฺยสฺส แห่งโยชนํ อหุณโยชนํ ชื่อว่าอหุณโยชน. (ครึ่งโยชน)
๒. อหุณโยชนเนน นิยุตฺตํ อหุณโยชนิกํ, อาสนํ. (อหุณโยชน + ฦกปจฺจย) สํสจฺญูฐาทิอเนกตถตฺถิตติ
(อาสนํ) อ.อาสนะ นิยุตฺตํ อันประกอบแล้ว อหุณโยชนเนน ด้วยกึ่งแห่งโยชนํ อหุณโยชนิกํ ชื่อว่า
อหุณโยชนิก, ได้แก่อาสนะ. (ที่ประกอบด้วยครึ่งโยชน)
๓. อหุณโยชนิกํ อาทิ เยสนฺติ อหุณโยชนิกาภิเภทํ, อาสนานิ. (อหุณโยชนิก + อาทิ) จัญญูตีทวิป-
ตฺตุลยาธิกรณพหุพีทิสฺมาสํ
อหุณโยชนิกํ (อาสนํ) อ.อาสนะ อันประกอบแล้วด้วยกึ่งแห่งโยชนํ อาทิ เป็นต้น เยสํ (อาสนานิ)
แห่งอาสนะ ท. เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตานิ อาสนานิ) อ.อาสนะ ท. เหล่านี้ อหุณ-
โยชนิกาภิเภทํ ชื่อว่าอหุณโยชนิกาภิ, ได้แก่อาสนะทั้งหลาย. (มีอาสนะอันประกอบด้วยครึ่งโยชนเป็นต้น)
๔. อหุณโยชนิกาภิเภทํ เกโท ยสฺสาติ อหุณโยชนิกาภิเภทํ, อาสนํ. (อหุณโยชนิกาภิ + เกท)
ทวิปทภินนาธิกรณพหุพีทิสฺมาสํ
เกโท อ.อันต่าง อหุณโยชนิกาภิเภทํ (อาสนเนติ) ด้วยอาสนะ ท. มีอาสนะอันประกอบแล้วด้วยกึ่ง

แห่งโยชน์เป็นต้น ยลล์ (อาสน์สล) แห่งอาสน์ใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ อาสน์) อ.อาสน์นั้น อ.อาสน์โยชน์กาทิเกท, ชื่อว่าอ.อาสน์โยชน์กาทิเกท, ได้แก่อาสน์. (มีอันต่างด้วยอาสน์มีอาสน์ที่ประกอบด้วยเครื่องโยชน์เป็นต้น)

สงฆนวก

เป็นลัตตมิตต์ปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สงฆ นวก สงฆนวก, ภิกขุ. (สงฆ + นวก)

(ภิกขุ) อ.ภิกขุ นวก ผู้ใหม่ สงฆ ในสงฆ์ สงฆนวก ชื่อว่าสงฆนวก, ได้แก่ภิกขุ. (ผู้ใหม่ในสงฆ์)

อุสภมตต์

เป็นนัญฐิตวิพทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อุสภ มตตา ยลล์สาติ อุสภมตต์, อาสน์. (อุสภ + มตตา)

อุสภ อ.อุสภะ มตตา เป็นประมาณ ยลล์ (อาสน์สล) แห่งอาสน์ใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ตํ อาสน์) อ.อาสน์นั้น อุสภมตต์ ชื่อว่าอุสภมตต์, ได้แก่อาสน์. (มีหนึ่งอุสภะเป็นประมาณ) (๑ อุสภะ = ๑ เส้น ๕ วา)

ทีฆรัตต์

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทีฆา จ ล่า รัตติ จาติ ทีฆรัตต์. (ทีฆา + รัตติ)

ทีฆา จ อ.อันยาวนานด้วย ล่า อ.อันยาวนานนั้น รัตติ จ เป็นราตรีด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทีฆรัตต์ ชื่อว่าทีฆรัตต์. (ราตรีอันยาวนาน, กาลนาน)

นานาปุပ္ผ์

เป็นปาทีบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นานปุพการี ปุပ္ผ์ นานาปุပ္ผ์. (นานา + ปุပ္ผ์)

ปุပ္ผ์ อ.ดอกไม้ นานปุพการี อันมีประการต่างๆ นานาปุပ္ผ์ ชื่อว่านานาปุပ္ผ์. (ดอกไม้ต่างๆ)

สตรตรตตินุทิวา

เป็นสมาหารทิสมาสา โดยมิตริตรโยคทวันทสมาสาอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. รตติ จ ทิวา จ รตตินุทิวา. (รตติ + ทิวา) อิตริตรโยคทวันทสมาสา

รตติ จ อ.คืนด้วย ทิวา จ อ.วันด้วย รตตินุทิวา ชื่อว่ารตตินุทิวา. (คืนและวัน)

๒. สตรต รตตินุทิวา สตรตรตตินุทิว. (สตรต + รตตินุทิวา) สสมาหารทิสมาสา

รตตินุทิวา อ.คืนและวัน ท. สตรต เจต สตรตรตตินุทิวา ชื่อว่าสตรตรตตินุทิว. (เจตคืนเจตวัน, เจตวันเจตคืน)

สเทวโก

เป็นสหบุพพบทพทพิทิสมาสา มีวิเคราะห์ว่า

สท เทเวทิ โย วตตติ สเทวโก, มนุสสโลโก. (สท + เทว)

โย (มนุสสโลโก) อ.มนุษย์โลกใด วตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ เทเวทิ ด้วยเทวโลก ท. อิติ เพราะเหตุ นั้น (โส มนุสสโลโก) อ.มนุษย์โลกนั้น สเทวโก ชื่อว่าสเทวโก, ได้แก่มนุษย์โลก. (อันเป็นไปกับด้วยเทวโลก, พร้อมกับเทวโลก)

เสสภิกขุ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสา มีวิเคราะห์ว่า

เสสา จ เต ภิกขุ จาติ เสสภิกขุ. (เสส + ภิกขุ)

เสสา จ อ.ผู้เหลือ ท. ด้วย เต อ.ผู้เหลือ ท. เหล่านั้น ภิกขุ จ เป็นภิกษุด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น เสสภิกขุ ชื่อว่าเสสภิกขุ. (ภิกษุผู้เหลือ)

ปตตาสัน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสา มีวิเคราะห์ว่า

ปตตตยจ ต อาสนญจาติ ปตตาสัน. (ปตต + อาสน)

ปตต จ อ.อันถึงแล้วด้วย ต อ.อันถึงแล้วนั้น อาสัน จ เป็นอาสนะด้วย อิติ เพราะเหตุ นั้น ปตตาสัน ชื่อว่าปตตาสัน. (อาสนะที่ถึงแล้ว)

วนมูลผลาผล

เป็นลัตตมัตตปุริสสมาส โดยมีสมาทานทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มูลญจ ผลญจ อผลญจ มูลผลาผล. (มูล + ผล + อผล) สสมาทานทวันทสมาส
 มูล จ อ.เหง้าไม้ด้วย ผล จ อ.ผลน้อยด้วย อผล จ อ.ผลใหญ่ด้วย มูลผลาผล ชื่อว่า
 มูลผลาผล. (เหง้าไม้ ผลน้อย และผลใหญ่)
๒. วเน มูลผลาผล วนมูลผลาผล. (วน + มูลผลาผล) ลัตตมัตตปุริสสมาส
 มูลผลาผล อ.เหง้าไม้ ผลน้อย และผลใหญ่ วเน ในป่า วนมูลผลาผล ชื่อว่าวนมูลผลาผล.
 (เหง้าไม้ ผลน้อย และผลใหญ่ในป่า)

เสสกาล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- เสส จ โส กาล จาติ เสสกาล. (เสส + กาล)
 เสส จ อ.อันเหลือด้วย โส อ.อันเหลือนั้น กาล จ เป็นกาลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ เสสกาล
 ชื่อว่าเสสกาล. (กาลอันเหลือ, กาลเวลาที่เหลือ)

ปิติสุง

เป็นปัญจมัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- ปิตยา อุปฺปนฺนํ สุงํ ปิติสุง. (ปิตี + สุง) มังเผลโลปัสมาส, ลบ อุปฺปนฺนคัพท
 สุง อ.ความสุข อุปฺปนฺน อันเกิดขึ้นแล้ว ปิตยา จากปิตี ปิติสุง ชื่อว่าปิติสุง. (ความสุขที่เกิดจากปิตี)

ทกฺขินปสฺโส

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- ทกฺขิน โจ โส ปสฺโส จาติ ทกฺขินปสฺโส. (ทกฺขิน + ปสฺส)
 ทกฺขิน โจ อ.เบื้องขวาด้วย โส อ.เบื้องขวานั้น ปสฺโส จ เป็นข้างด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
 ทกฺขินปสฺโส ชื่อว่าทกฺขินปสฺส. (ข้างเบื้องขวา)

นิสภตเถโร

เป็นวิเสสนนุตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- นิสภ โจ โส เถโร จาติ นิสภตเถโร. (นิสภ + เถร)

นิลโก จ อ.พระนิสภะด้วย โส อ.พระนิสภะนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
นิสภะเถโร ชื่อว่านิสภะเถระ. (พระนิสภะผู้เถระ, พระนิสภะเถระ)

สักการการกา

เป็นทนต์ยาตปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สักการ กโรหิตติ สักการการกา, ตาปสา. (สักการสทูปปท + กร กรณ ในการกระทำ + อนุ
ปัจจัย) กัตตุรูป, กัตตุสาธนะ, กัตตสมาส

(เย ตาปสา) อ.ตาปส ท. เหล่าใด กโรหิตติ ย่อมกระทำ สักการ ซึ่งสักการะ อิติ เพราะเหตุนี้
(เต ตาปสา) อ.ตาปส ท. เหล่านั้น สักการการกา ชื่อว่าสักการการก, ได้แก่ตาปสทั้งหลาย. (ผู้ทำสักการะ)

ปุพผาสนานุโมทนา

เป็นฉฐฐิตปปริสสมาส โดยมีฉฐฐิตปปริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. ปุพผาน วิกาโร อาสน์ ปุพผาสน์. (ปุพผ + อาสน) ฉฐฐิตปปริสสมาส

อาสน์ อ.อาสนะ วิกาโร อันเป็นวิการ ปุพผาน์ แห่งดอกไม้อัน ท. ปุพผาสน์ ชื่อว่าปุพผาสน์.
(อาสน์อันเป็นวิการแห่งดอกไม้อัน, อาสน์ดอกไม้อัน)

๒. ปุพผาสนานุ ออนุโมทนา ปุพผาสนานุโมทนา. (ปุพผาสน์ + ออนุโมทนา) ฉฐฐิตปปริสสมาส

ออนุโมทนา อ.การออนุโมทนา ปุพผาสนานุ ซึ่งอาสน์อันเป็นวิการแห่งดอกไม้อัน ปุพผาสนานุโมทนา
ชื่อว่าปุพผาสนานุโมทนา. (การออนุโมทนาอาสน์ดอกไม้อัน)

ปฏิลทุมทาลาโก

เป็นตติยาตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มหุโต จ โส ลากโก จาติ มหาลาโก. (มหุต + ลาก) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

มหุโต จ อ.ใหญ่ด้วย โส อ.ใหญ่นี้ ลากโก จ เป็นลามด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาลาโก
ชื่อว่ามหาลาก. (ลามใหญ่)

๒. ปฏิลทุโธ มหาลาโก เยนาคติ ปฏิลทุมทาลาโก, มหาโยโธ. (ปฏิลทุ + มหาลาก) ตติยา-
ตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

มหาลาโก อ.ลามใหญ่ เยน (มหาโยธ) อันทหารใหญ่ใด ปฏิลทุโธ ได้เฉพาะแล้ว อิติ
เพราะเหตุนี้ (โส มหาโยโธ) อ.ทหารใหญ่นี้ ปฏิลทุมทาลาโก ชื่อว่าปฏิลทุมทาลาก, ได้แก่ทหารใหญ่.

(ผู้มีลาภใหญ่อันได้แล้ว)

มหาโยธ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มหนโต จ โส โยธ จาติ มหาโยธ. (มหนโต + โยธ)

มหนโต จ อ.ผู้ใหญ่ด้วย โส อ.ผู้ใหญ่นั้น โยธ จ เป็นทหารด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ มหาโยธ
ชื่อว่ามหาโยธ. (ทหารผู้ใหญ่, นักรบผู้ใหญ่)

ตุฏฐมานโส

เป็นจัญญูทวิปทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ตุฏฐ จ มานส ยสส โส ตุฏฐมานโส, เถโร. (ตุฏฐ + มานส)

มานส อ.ใจ ตุฏฐ อันยินดีแล้ว ยสส (เถรส) ของพระเถระใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้
(โส เถโร) อ.พระเถระนั้น ตุฏฐมานโส ชื่อว่าตุฏฐมานส, ได้แก่พระเถระ. (ผู้มีใจอันยินดีแล้ว)

เทสนาวสาน

เป็นจัญญูตีปปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

เทสนาย อวสาน เทสนาวสาน. (เทสนา + อวสาน)

อวสาน อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ เทสนาย แห่งเทศนา เทสนาวสาน ชื่อว่าเทสนาวสาน. (กาลเป็นที่
สิ้นสุดลงแห่งเทศนา, เวลาจบเทศนา)

อโนมตเถโร

เป็นวิเสสนุตตรบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อโนม จ โส เถโร จาติ อโนมตเถโร. (อโนม + เถโร)

อโนม จ อ.พระอโนมะด้วย โส อ.พระอโนมะนั้น เถโร จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
อโนมตเถโร ชื่อว่าอโนมตเถโร. (พระอโนมะผู้เถระ, พระอโนมเถระ)

เตปิฎกั

เป็นสมุทธานุสุมมาส มิวเคราะหฺว่า

ตีณิ ปฎิกานิ เตปิฎกั. (ติ + ปฎิก)

ปิฎิกานิ อ.ปิฎิก ท. ตีณิ สาม เตปิฎกั ชื่อว่าเตปิฎก. (ปิฎิก ๓, พระไตรปิฎก)

พุทฺธวจนั

เป็นจัญฐิตฺตปฺปรีสสมาส มิวเคราะหฺว่า

พุทฺธสฺส วจนั พุทฺธวจนั. (พุทฺธ + วจน)

วจนั อ.พระดำรัส พุทฺธสฺส ของพระพุทฺธเจ้า พุทฺธวจนั ชื่อว่าพุทฺธวจน. (พระดำรัสของพระพุทฺธเจ้า, พระพุทฺธพจนั)

อปริมาณ

เป็นนนิบาตบุพพทพุทฺพีทิสมาส มิวเคราะหฺว่า

นตฺติ ปริมาณั ยสฺสาตี อปริมาณ, พุทฺธวิสโย. (น + ปริมาณ)

ปริมาณั อ.ประมาณ ยสฺส (พุทฺธวิสยสฺส) แห่งวิสยแห่งพระพุทฺธเจ้าโต นตฺติ ย่อมไม่มี อติ เพราะเหตุนั้น (โล่ พุทฺธวิสโย) อ.วิสยแห่งพระพุทฺธเจ้านั้น อปริมาณ ชื่อว่าอปริมาณ, ได้แก่พระพุทฺธวิสย. (ไม่มีประมาณ)

พุทฺธวิสโย

เป็นจัญฐิตฺตปฺปรีสสมาส มิวเคราะหฺว่า

พุทฺธสฺส วิสโย พุทฺธวิสโย. (พุทฺธ + วิสย)

วิสโย อ.วิสย พุทฺธสฺส แห่งพระพุทฺธเจ้า พุทฺธวิสโย ชื่อว่าพุทฺธวิสย. (วิสยแห่งพระพุทฺธเจ้า, พุทฺธวิสย)

เทศนาปริโยสานั

เป็นจัญฐิตฺตปฺปรีสสมาส มิวเคราะหฺว่า

เทศนาย ปริโยสานั เทศนาปริโยสานั. (เทศนา + ปริโยสาน)

ปริโยสานั อ.กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบ เทศนาย แห่งพระเทศนา เทศนาปริโยสานั ชื่อว่าเทศนาปริโยสาน. (กาลเป็นที่สิ้นสุดลงรอบแห่งพระเทศนา, เวลาจบพระเทศนา)

เกสมสฺสูนิ

เป็นอิติไตรโยคทวินทสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

เกส่า จ มสฺสูนิ จ เกสมสฺสูนิ. (เกส + มสฺสู)

เกส่า จ อ.ผม ท. ด้วย มสฺสูนิ จ อ.ทหนต ท. ด้วย เกสมสฺสูนิ ชื่อว่าเกสมสฺสู. (ผมและทหนต)

วิกฺขิตฺตจิตฺตตฺตํ

เป็นภาวตํทิต มีวิเคราะห์ว่า

๑. วิกฺขิตฺตํ จิตฺตํ ยสฺสาติ วิกฺขิตฺตจิตฺโต, สรทตปาโล. (วิกฺขิตฺต + จิตฺต) ฌณฺฐีทวิปทฺตุลยาธิกรณ-
พหุพีทิสฺมาส

จิตฺตํ อ.จิต วิกฺขิตฺตํ อันฟังชันแล้ว ยสฺส (สรทตปาโล) แห่งตบสฺซึ่งว่าสรทเต (อตุติ)
มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (โล สรทตปาโล) อ.ตบสฺซึ่งว่าสรทเท นั้น วิกฺขิตฺตจิตฺโต ชื่อว่าวิกฺขิตฺตจิตฺต, ได้แก่
สรทตบส. (ผู้มีจิตอันฟังชันแล้ว)

๒. วิกฺขิตฺตจิตฺตสฺส ภาโว วิกฺขิตฺตจิตฺตตฺตํ. (วิกฺขิตฺตจิตฺต + ตตฺตํ) ภาวตํทิต

ภาโว อ.ความเป็น วิกฺขิตฺตจิตฺตสฺส (สรทตปาโล) แห่งตบสฺซึ่งว่าสรทเท ผู้มีจิตอันฟังชันแล้ว
วิกฺขิตฺตจิตฺตตฺตํ ชื่อว่าวิกฺขิตฺตจิตฺตต. (ความเป็นผู้มีจิตอันฟังชันแล้ว)

ทุตฺติยาสนํ

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทุตฺติยญจ ตํ อาสนญจาทิ ทุตฺติยาสนํ. (ทุตฺติย + อาสน)

ทุตฺติยํ จ อ.ที่ล่องด้วย ตํ อ.ที่ล่องนั้น อาสนํ จ เป็นอาสนะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ทุตฺติยาสนํ
ชื่อว่าทุตฺติยาสน. (อาสนะที่ ๒)

อารทฺธกาโล

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะห์ว่า

อารทฺธญจ ตํ กาโล จาทิ อารทฺธกาโล. (อารทฺธ + กาล)

อารทฺธํ จ อ.เป็นที่ถูกปรารภแล้วด้วย ตํ อ.เป็นที่ถูกปรารภแล้วนั้น กาโล จ เป็นกาลด้วย อิติ
เพราะเหตุนี้ อารทฺธกาโล ชื่อว่าอารทฺธกาล. (กาลเป็นที่ถูกปรารภแล้ว)

มคคผลปฎิเวธ

เป็นฉัญฉฐิตปฎิสรสมาส โดยอิตรียคทวันทสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหว่า

๑. มคคตา จ ผลานิ จ มคคผลานิ. (มคค + ผล) อิตรียคทวันทสมาส

มคคตา จ อ.มรรค ท. ด้วย ผลานิ จ อ.ผล ท. ด้วย มคคผลานิ ชื่อว่ามคคผล. (มรรคและผล)

๒. มคคผลานัน ปฎิเวธ มคคผลปฎิเวธ. (มคคผล + ปฎิเวธ) ฉัญฉฐิตปฎิสรสมาส

ปฎิเวธ อ.การแทงตลอด มคคผลานัน ซึ่งมรรคและผล ท. มคคผลปฎิเวธ ชื่อว่ามคคผลปฎิเวธ.

(การแทงตลอดมรรคและผล, การบรรลุมรรคผล)

อนนตราสนัน

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส โดยมีนิบาตบุพพบทพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. นตติ อนนตรี ยสสาติ อนนตรี, อาสนัน. (น + อนนตรี) นิบาตบุพพบทพหุพีทิสมาส

อนนตรี อ.ระหว่าง ยสสา (อาสนัน) แห่งอาสนันใด นตติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนี้ (ต

(อาสนัน) อ.อาสนันนั้น อนนตรี ชื่อว่าอนนตรี, ได้แก่อาสนัน. (อันไม่มีระหว่าง, ติดกัน)

๒. อนนตรญจ ต อาสนญจติ อนนตราสนัน. (อนนตรี + อาสน) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส

อนนตรี จ อ.อันไม่มีระหว่างด้วย ต อ.อันไม่มีระหว่างนั้น อาสนัน จ เป็นอาสนันด้วย อิติ

เพราะเหตุนี้ อนนตราสนัน ชื่อว่าอนนตราสนัน. (อาสนันไม่มีระหว่าง, อาสนันติดกัน)

ธมมจกุก

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะหว่า

ธมโม เอว จกุก ธมมจกุก. (ธมม + จกุก)

ธมโม เอว อ.ธรรมนั้นเทียว จกุก เป็นจักร ธมมจกุก ชื่อว่าธมมจกุก. (จักรคือธรรม, ธรรมจักร)

โกฏิปตโต

เป็นทุตียาตปฎิสรสมาส มีวิเคราะหว่า

โกฏิ ปตโต โกฏิปตโต, ภิกขุ. (โกฏิ + ปตโต)

(ภิกขุ) อ.ภิกษุ ปตโต ถึงแล้ว โกฏิ ซึ่งที่สุด โกฏิปตโต ชื่อว่าโกฏิปตโต, ได้แก่ภิกษุ. (ผู้ถึงที่สุด)

สกุกตต

เป็นภาวตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า

สกุกสส ภาโว สกุกตต. (สกุก + ตตปัจจย)

ภาโว อ.ความเป็น สกุกสส แห่งท้าวสักกะ สกุกตต ชื่อว่าสกุกตต. (ความเป็นท้าวสักกะ)

พฺรทฺมตต

เป็นภาวตัทธิต มีวิเคราะห์ว่า

พฺรทฺมสส ภาโว พฺรทฺมตต. (พฺรทฺม + ตตปัจจย)

ภาโว อ.ความเป็น พฺรทฺมสส แห่งพฺรทฺม พฺรทฺมตต ชื่อว่าพฺรทฺมตต. (ความเป็นพฺรทฺม)

อนาคตสญาน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมชารยสมาส โดยมีสัตตมิตตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ว่า

๑. อนาคเต อส อานาคตส. (อนาคต + อส) สัตตมิตตปุริสสมาส

อส อ.อันเป็นส่วน อนาคเต ในอนาคต อานาคตส ชื่อว่าอนาคตส. (ส่วนในอนาคต)

๒. อนาคตสญจ ต ญานญจติ อานาคตสญาน. (อนาคตส + ญาน) วิเสสนบุพพทกัมมชารย
สมาส

อนาคตส จ อ.อันเป็นส่วนในอนาคตด้วย ต อ.อันเป็นส่วนในอนาคตนั้น ญาน จ เป็นญาณ
ด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อานาคตสญาน ชื่อว่าอนาคตสญาน. (ญาณอันเป็นส่วนในอนาคตกาล, อนาคตตั้งส-
ญาน)

สมิขุณภาโว

เป็นอวชารณบุพพทกัมมชารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สมิขุณเมว ภาโว สมิขุณภาโว. (สมิขุณ + ภาว)

สมิขุณ เอว อ.อันสำเร็จนั้นเทียว ภาโว เป็นความเป็น สมิขุณภาโว ชื่อว่าสมิขุณภาว. (ความ
เป็นคืออันสำเร็จ)

ธมฺมกถา

เป็นทุตติยัตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ธมฺมํ กถา ธมฺมกถา. (ธมฺม + กถา)

กถา อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าว ธมฺมํ ซึ่งธรรม ธมฺมกถา ชื่อว่าธมฺมกถา. (วาจาเป็นเครื่องกล่าวธรรม, ธรรมกถา)

ภิกขุสงฺฆปริวฺโต

เป็นตติยชาติปฐิสสฺมาส โดยมัจฉฐิสฺสฺมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหฺ์ดังนี้

๑. ภิกขุณฺโณ สงฺโฆ ภิกขุสงฺโฆ. (ภิกขุ + สงฺฆ) มัจฉฐิสฺสฺมาส

สงฺโฆ อ.หมู่ ภิกขุณฺโณ แห่งภิกษุ ท. ภิกขุสงฺโฆ ชื่อว่าภิกขุสงฺฆ. (หมู่แห่งภิกษุ, ภิกษุสงฆ์)

๒. ภิกขุสงฺฆเมณ ปริวฺโต ภิกขุสงฺฆปริวฺโต, สฺตถา. (ภิกขุสงฺฆ + ปริวฺโต) ตติยชาติปฐิสสฺมาส

(สฺตถา) อ.พระศาสดา ภิกขุสงฺฆเมณ อันหมู่แห่งภิกษุ ปริวฺโต แวดล้อมแล้ว ภิกขุสงฺฆปริวฺโต ชื่อว่าภิกขุสงฺฆปริวฺโต, ใต้แก่พระศาสดา. (อันหมู่ภิกษุแวดล้อมแล้ว, แวดล้อมด้วยภิกษุสงฆ์)

อนฺเตวาลิกตเถรา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสฺมาส มีวิเคราะหฺ์ว่า

อนฺเตวาลิกา จ เต เถรา จาติ อนฺเตวาลิกตเถรา. (อนฺเตวาลิก + เถร)

อนฺเตวาลิกา จ อ.ผู้เป็นอันเตวาลิก ท. ด้วย เต อ.ผู้เป็นอันเตวาลิก ท. เหล่านั้น เถรา จ เป็นพระเถระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อนฺเตวาลิกตเถรา ชื่อว่าอนฺเตวาลิกตเถร. (พระเถระผู้เป็นอันเตวาลิก)

เอกปฺลฺโส

เป็นอสมาหารทิสฺมาส มีวิเคราะหฺ์ว่า

เอโก ปฺลฺโส เอกปฺลฺโส. (เอก + ปฺลฺส)

ปฺลฺโส อ.ข้าง เอโก หนึ่ง เอกปฺลฺโส ชื่อว่าเอกปฺลฺส. (ข้างหนึ่ง)

นิเวสนทวาริ

เป็นมัจฉฐิสฺสฺมาส มีวิเคราะหฺ์ว่า

นิเวสนสฺส ทวาริ นิเวสนทวาริ. (นิเวสน + ทวาร)

ทวาริ อ.ประตู นิเวสนสฺส แห่งที่เป็นที่อยู่ นิเวสนทวาริ ชื่อว่านิเวสนทวาร. (ประตูเรือน)

นิจตร

เป็นวิเสสตัดทิต มีวิเคราะห์ว่า

สหพานิ อิมานิ นิจานิ, อิทิมิเมส วิเสเสน นิจนติ นิจตร, อาสนัน. (นิจ + ตรปัจจัย)

อิมานิ (อาสนานิ) อ.อาสนะ ท. เหล่านี้ สหพานิ ทั้งปวง นิจานิ เป็นอาสนะต่ำ, อิทิ (อาสนัน) อิมเอส (อาสนานัน) อ.- แห่งอาสนะ ท. เหล่านี้ -อาสนะนี้ นิจ เป็นอาสนะต่ำ วิเสเสน โดยพิเศษ อิติ เพราะเหตุนี้ นิจตร ชื่อว่านิจตร, ได้แก่อาสนะ. (อันต่ำกว่า)

อนุตเววาลิกปริสา

เป็นวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อนุตเววาลิกา จ เต ปริสา จาติ อนุตเววาลิกปริสา. (อนุตเววาลิก + ปริสา)

อนุตเววาลิกา จ อ.ผู้เป็นอันตเววาลิก ท. ด้วย เต อ.ผู้เป็นอันตเววาลิก ท. เหล่านี้ ปริสา จ เป็นบริษัทด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ อนุตเววาลิกปริสา ชื่อว่าอนุตเววาลิกปริสา. (บริษัทผู้เป็นอันตเววาลิก)

ราชมาน

เป็นจัญญิตูปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ราชโน มาน ราชมาน. (ราช + มาน)

มาน อ.เครื่องวัด ราชโน ของพระราช ราชมาน ชื่อว่าราชมาน. (เครื่องวัดของพระราช)

อฏฺฐกรีสมตฺต

เป็นจัญญิตวิปทูลยาธกรณพหุพีหิสมาส โดยมีอสมอาหารทิวคัสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อฏฺฐ กรีสานิ อฏฺฐกรีสานิ. (อฏฺฐ + กรีส) อสมอาหารทิวคัสมาส

กรีสานิ อ.กรีส ท. อฏฺฐ แปด อฏฺฐกรีสานิ ชื่อว่าอฏฺฐกรีส. (๘ กรีส)

๒. อฏฺฐกรีสานิ มตฺตา ยสฺสาติ อฏฺฐกรีสมตฺต, จาน. (อฏฺฐกรีส + มตฺตา) จัญญิตวิปทูลยาธกรณพหุพีหิสมาส

อฏฺฐกรีสานิ อ.กรีสแปด ท. มตฺตา เป็นประมาณ ยสฺส (จานสฺส) แห่งที่ใด (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ต จาน) อ.ที่นั้น อฏฺฐกรีสมตฺต ชื่อว่าอฏฺฐกรีสมตฺต, ได้แก่ที่. (มี ๘ กรีสเป็นประมาณ, มีประมาณ ๘ กรีส) (๑ กรีส = ๑๒๕ ศอก)

สมตล

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภิรณพทุพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 สม ตล ยลลลลลล สมตล, จาน. (สม + ตล)
 ตล อ.พื้น สม เสมอ ยลลล (จานลล) แห่งที่ใด (อดีต) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ต จาน) อ.ที่
 นั้น สมตล ชื่อว่าสมตล, ได้แก่ที่. (มีพื้นเสมอ)

ลาขปญจมานิ

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภิรณพทุพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า
 ลาข ปญจมา เยสนติ ลาขปญจมานิ, ปุปผานิ. (ลาข + ปญจมา)
 ลาข อ.ข้าวตอก ท. ปญจมา เป็นที่ห้า เยส (ปุปผาน) แห่งตอกไม้ ท. เหล่าใด (สนติ) มีอยู่ อิติ
 เพราะเหตุนั้น (ตานิ ปุปผาน) อ.ตอกไม้ ท. เหล่านั้น ลาขปญจมานิ ชื่อว่าลาขปญจมา, ได้แก่ตอกไม้ทั้งหลาย.
 (มีข้าวตอกเป็นที่ ๕)

นิลุปปลจจทน

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภิรณพทุพพีทิสมาส โดยมีวิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์
 ดังนี้

๑. นิลยจ ต ออุปปลยจติ นิลุปปล. (นิล + อุปปล) วิเสสนบุพพบทกัมมธารยสมาส
 นิล จ อ.เขียวด้วย ต อ.เขียวนั้น อุปปล จ เป็นตอกอุบลด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ นิลุปปล
 ชื่อว่านิลุปปล. (ตอกอุบลเขียว)

๒. นิลุปปล จทน ยลลลลลล นิลุปปลจจทน, มณฑป. (นิลุปปล + จทน) ฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภิรณ-
 พทุพพีทิสมาส
 นิลุปปล อ.ตอกอุบลเขียว จทน เป็นเครื่องมุง ยลลล (มณฑป) แห่งประรำใด (อดีต) มีอยู่
 อิติ เพราะเหตุนี้ (โล มณฑป) อ.ประรำนั้น นิลุปปลจจทน ชื่อว่านิลุปปลจจทน, ได้แก่ประรำ. (มีตอกอุบล
 เขียวเป็นเครื่องมุง)

พทุธาสน

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทสุลาภิรณพทุพพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

พทุธลลลลล อาสน พทุธาสน. (พทุธ + อาสน)

อาสน อ.อาสน พทุธลลลล เพื่อพระพทุธเจ้า พทุธาสน ชื่อว่าพทุธาสน. (อาสนเพื่อพระพทุธเจ้า)

สกุการสมมาโน

เป็นสมาหารทวันทสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สกุการโร จ สมมาโน จ สกุการสมมาโน. (สกุการ + สมมาน)

สกุการโร จ อ.สกุการะด้วย สมมาโน จ อ.สมมานะด้วย สกุการสมมาโน ชื่อว่าสกุการสมมาน.
(สกุการะและสมมานะ)

นิมนตุนตโต (นิมนตุนตถาย)

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

นิมนตุนสส อตโต นิมนตุนตโต. (นิมนตุน + อตโต)

อตโต อ.ประโยชน์ นิมนตุนสส แก่การนิมนต์ นิมนตุนตโต ชื่อว่านิมนตุนตถ. (ประโยชน์แก่การนิมนต์)

ทกจิณทก

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ทกจิณสส อุกท ทกจิณทก. (ทกจิณ + อุกท)

อุกท อ.น้ำ ทกจิณสส เพื่อทักขินา ทกจิณทก ชื่อว่าทกจิณทก. (น้ำเพื่อทักขินา)

ปณิตโกชน

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปณิตญจ ต โกชนญจาทิ ปณิตโกชน. (ปณิต + โกชน)

ปณิต จ อ.อันประณิตด้วย ต อ.อันประณิตนั้น โกชน จ เป็นโกชนะด้วย อิติ เพราะเหตุนี้
ปณิตโกชน ชื่อว่าปณิตโกชน. (โกชนะอันประณิต)

มหารทานิ

เป็นจตุตถิตตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

มทนต์สส อคฺขสส อรทานิ มหารทานิ, วุตทานิ. (มทนต์ + อรท) มังฆเโลปัสมาส, ลบ อคฺขคัพท

(วุตทานิ) อ.ผ่า ท. อรทานิ อันควร มทนต์สส อคฺขสส แก่ค่ามาก มหารทานิ ชื่อว่ามหารท, ได้แก่
ผ่าทั้งหลาย. (อันควรแก่ค่ามาก)

อุปมตตกฏจानตโต (อุปมตตกฏจानตตถาย)

เป็นจตุตถัตถ์ปฐิสสมาส โดยมัจฉฐฐิทธิบทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส และวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส
อยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อุปปา มตตธา ยสส์สาติ อุปมตตกั, จานั. (อุปปา + มตตธา) ฉฉฐฐิทธิบทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส

มตตธา อ.ประมาณ อุปปา อันน้อย ยสส์ (จानสส์) แห่งตำแหน่งใด (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะ
เหตุนั้น (ตั จานั) อ.ตำแหน่งนั้น อุปมตตกั ชื่อว่าอุปมตตก, ได้แก่ตำแหน่ง. (อันมีประมาณน้อย)

๒. อุปมตตกฏจ จ ตั จานญจาทิ อุปมตตกฏจानั. (อุปมตตก + จาน) วิเสสนบุพพทกัมมธารย-
สมาส

อุปมตตกั จ อ.อันมีประมาณน้อยด้วย ตั อ.อันมีประมาณน้อยนั้น จานั จ เป็นตำแหน่งด้วย
อิติ เพราะเหตุนี้ อุปมตตกฏจานั ชื่อว่าอุปมตตกฏจาน. (ตำแหน่งอันมีประมาณน้อย)

๓. อุปมตตกฏจานสส์ อตโต อุปมตตกฏจานตโต. (อุปมตตกฏจาน + อตต) จตุตถัตถ์ปฐิส-
สมาส

อตโต อ.ประโยชน์ อุปมตตกฏจานสส์ แก่ตำแหน่งอันมีประมาณน้อย อุปมตตกฏจานตโต
ชื่อว่าอุปมตตกฏจานตต. (ประโยชน์แก่ตำแหน่งอันมีประมาณน้อย)

ภตตานุโมทนา

เป็นฉฉฐฐิทธิบทตลยาธิกรณพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ภตตสส์ อนุโมทนา ภตตานุโมทนา. (ภตต + อนุโมทนา)

อนุโมทนา อ.การอนุโมทนา ภตตสส์ ซึ่งภัตร์ ภตตานุโมทนา ชื่อว่าภตตานุโมทนา. (การอนุโมทนาภัตร์)

สปริวารโ

เป็นสัทบุพพทพหุพีทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

สท ปริวารเทธิ โย วตตตีติ สปริวารโ, สตถา.

โย (สตถา) อ.พระศาสดาใด วตตตีติ ย่อมเป็นไป สท กับ ปริวารเทธิ ด้วยบริวาร ท. อิติ เพราะเหตุ
นั้น (โส สตถา) อ.พระศาสดานั้น สปริวารโ ชื่อว่าสปริวาร, ได้แก่พระศาสดา. (ผู้ทรงเป็นไปกับด้วยบริวาร,
พร้อมทั้งบริวาร)

ปตติตปตตนา

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปตติตา จ ส่า ปตตนา จาติ ปตติตปตตนา. (ปตติต + ปตตนา)

ปตติตา จ อ.อันถูกปรารธนาแล้วด้วย ส่า อ.อันถูกปรารธนาแล้วนั้น ปตตนา จ เป็นความปรารธนาด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปตติตปตตนา ชื่อว่าปตติตปตตนา. (ความปรารธนาที่ปรารธนาไว้แล้ว)

ยถापตติต

เป็นนิบาตบุพพกะอัพยยิวาสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ยํ ยํ ปตติตํ ยถापตติต. (ยถา + ปตติต)

ปตติตํ อ.ความปรารธนา ยํ ยํ ไตย ยถापตติต ชื่อว่ายถापตติต. (ตามความปรารธนา)

โสตาปตติผลปฏิวะโ

เป็นจันฐิรุตูปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

โสตาปตติผลลลล ปฏิวะโ สโตาปตติผลปฏิวะโ. (โสตาปตติผล + ปฏิวะ)

ปฏิวะโ อ.การแทงตลอด สโตาปตติผลลลล ซึ่งโสตาปตติผล สโตาปตติผลปฏิวะโ ชื่อว่าโสตาปตติผล-ปฏิวะ. (การแทงตลอดโสตาปตติผล, การบรรลุโสตาปตติผล)

ปจจุปปนหวตตุ

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส มีวิเคราะห์ว่า

ปจจุปปนญจ ตํ วตตุ จาติ ปจจุปปนหวตตุ. (ปจจุปปน + วตตุ)

ปจจุปปนญ จ อ.อันเกิดขึ้นเฉพาะแล้วด้วย ตํ อ.อันเกิดขึ้นเฉพาะแล้วนั้น วตตุ จ เป็นเรื่องด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ ปจจุปปนหวตตุ ชื่อว่าปจจุปปนหวตตุ. (เรื่องที่เกิดขึ้นเฉพาะแล้ว, เรื่องปัจจุบัน)

อาเนตูกามา

เป็นจตุตถิตูปริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

อาเนตु กามาเนตติ อาเนตูกามา, มย. (อาเนตัสทูปพท + กมุ กนฺตยํ ในความใคร่ + ฌปจจย)

กัตตुरुป, กัตตูลาธนะ, กิตันตลมาส

(เย มย) อ.ข้าพระองค์ ท. เหล่าใด กาเมนติ ย่อมใคร่ อาเนตุ เพื่ออันนำมา อิติ เพราะเหตุนี้
(เด มย) อ.ข้าพระองค์ ท. เหล่านี้ อาเนตุกามา ชื่อว่าอาเนตุกาม, ได้แก่ข้าพระองค์ทั้งหลาย. (ผู้ใคร่เพื่อจะ
นำมา)

นิสสารภาโว

เป็นบัญญัติปุริสสมาส โดยมีปัญจมีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาสอยู่ภายใน มีดังนี้

๑. นิคฺตโต สारो เอตยาติ นิสสารา, ลหฺธิ. (นิ + สาร) ปัญจมีทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส
सारो อ.สาระ นิคฺตโต ไปปราศแล้ว เอตยา (ลหฺธิยา) จากลหฺตินั้น อิติ เพราะเหตุนี้ (เอสา
ลหฺธิ) อ.ลหฺตินั้น นิสสารา ชื่อว่านิสสารา, ได้แก่ลหฺธิ. (มีสาระออกไปแล้ว, ปราศจากสาระ, ไม่มีสาระ)
๒. นิสสาราย ภาโว นิสสารภาโว. (นิสสารา + ภาว) บัญญัติปุริสสมาส
ภาโว อ.ความเป็น นิสสาราย (ลหฺธิยา) แห่งลหฺธิ อันมีสาระออกไปแล้ว นิสสารภาโว ชื่อว่า
นิสสารภาว. (ความที่ลหฺธิไม่มีสาระ)

อนฺเตवासิวาโส

เป็นตติยัตปุริสสมาส มีวิเคราะห์ว่า

- อนฺเตวาสิหา วาโส อนฺเตवासิวาโส. (อนฺเตวาสิ + วาโส)
วาโส อ.การอยู่ อนฺเตวาสิหา โดยความเป็นอันเตวาสิก อนฺเตवासิวาโส ชื่อว่าอนฺเตवासิวาโส. (การอยู่
โดยความเป็นอันเตวาสิก)

มิจฺฉาทิฏฺฐิตา

เป็นภาวตฺทิต มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. มิจฺฉา ทิฏฺฐิ ชสฺสาติ มิจฺฉาทิฏฺฐิ, ปุคฺคโล. (มิจฺฉา + ทิฏฺฐิ) บัญญัติทวีปทตฺลยาธิกรณพหุพีทิสมาส
ทิฏฺฐิ อ.ความเห็น มิจฺฉา ผิต ชสฺส (ปุคฺคลลสฺ) แห่งปุคฺคลโต (อตฺติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุ
นั้น (โส ปุคฺคโล) อ.ปุคฺคลนั้น มิจฺฉาทิฏฺฐิ ชื่อว่ามิจฺฉาทิฏฺฐิ, ได้แก่ปุคฺคล. (ผู้มีความเห็นผิด)
๒. มิจฺฉาทิฏฺฐิสฺส ภาโว มิจฺฉาทิฏฺฐิตา. (มิจฺฉาทิฏฺฐิ + ตาปัจจย) ภาวตฺทิต
ภาโว อ.ความเป็น มิจฺฉาทิฏฺฐิสฺส (ปุคฺคลลสฺ) แห่งปุคฺคล ผู้มีความเห็นผิด มิจฺฉาทิฏฺฐิตา ชื่อว่า
มิจฺฉาทิฏฺฐิตา. (ความเป็นผู้มีความเห็นผิด)

อสาโร

เป็นนินิบาดบุพพทพทพพิทิสมาส มีวิเคราะหว่า

นตติ สาโร ยสสาติ อสาโร, ฅมโม. (น + สาโร)

สาโร อ.สาโร ยสส (ฅมมสส) แห่งธรรมไต นตติ ย่อมไม่มี อิติ เพราะเหตุนั้น (โส ฅมโม)
อ.ธรรมนั้น อสาโร ชื่อว่าอสาโร, ไต่แก่ธรรม. (อันไม่มีสาโร)

ปณชิตตา

เป็นภาวตัทธิต มีวิเคราะหว่า

ปณชิตสส ภาวอ ปณชิตตา. (ปณชิต + ตาปัจจย)

ภาวอ อ.ความเป็น ปณชิตสส (อตตโน) แห่งตน ผู้เป็นบัณฑิต ปณชิตตา ชื่อว่าปณชิตตา. (ความ
เป็นบัณฑิต)

สารมตโน

เป็นฅฎฐิตวิปทตลยาธิกรณพทพิทิสมาส มีวิเคราะหว่า

สาโร อิติ มติ เยสนติ สารมตโน, ฅนา. (สาโร + มติ)

มติ อ.ความรู้ สาโร อิติ ว่าเป็นสาโร เยส (ฅนา) แห่งฅน ท. เหล่าไต (อตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น
(เต ฅนา) อ.ฅน ท. เหล่านั้น สารมตโน ชื่อว่าสารมตโน, ไต่แก่ฅนทั้งหลาย. (ผู้มีความรู้ว่าเป็นสาโร)

อสารทสสิน

เป็นทุตยาดตปุริสสมาส โดยมึนนิบาดบุพพทกัมมธารยสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะหดังนี้

๑. น สาโร อสาโร, ฅมโม. (น + สาโร) นินิบาดบุพพทกัมมธารยสมาส

สาโร (ฅมโม) อ.ธรรม อันเป็นสาโร น ทามิตไต่ อสาโร ชื่อว่าอสาโร, ไต่แก่ธรรม. (อันไม่เป็น
สาโร)

๒. อสาริ ปสสนติ สีเลนาติ อสารทสสิน, ฅนา. (อสารททูปปท + ทิส เปกขณ ในการตุ,
การเห็น + ฅปัจจย) กัตตุรูป, ตสสิลสาณะ, กิตันตสมาส, ทุตยาดตปุริสสมาส

(เย ฅนา) อ.ฅน ท. เหล่าไต ปสสนติ ย่อมเห็น อสาริ (ฅมมิ) ซึ่งธรรม อันไม่เป็นสาโร สีเลน
โดยปกติ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ฅนา) อ.ฅน ท. เหล่านั้น อสารทสสิน ชื่อว่าอสารทสสิน, ไต่แก่ฅนทั้งหลาย.
ผู้เห็นธรรมอันไม่เป็นสาโรโดยปกติ)

มัจฉาสงกပ္โปโคจรา

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

มัจฉาสงกပ္โป โคจโร เยสนนติ มัจฉาสงกပ္โปโคจรา, ชนา. (มัจฉาสงกပ္โป + โคจร)

มัจฉาสงกပ္โป อ.ความดำริผิด โคจโร เป็นอารมณ์ เยส (ชานัน) แห่งชน ท. เหล่าใด (อุตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น มัจฉาสงกပ္โปโคจรา ชื่อว่ามัจฉาสงกပ္โปโคจร, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (มีความดำริผิดเป็นอารมณ์)

สมมาสงกပ္โปโคจรา

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

สมมาสงกပ္โป โคจโร เยสนนติ สมมาสงกပ္โปโคจรา, ชนา. (สมมาสงกပ္โป + โคจร)

สมมาสงกပ္โป อ.ความดำริชอบ โคจโร เป็นอารมณ์ เยส (ชานัน) แห่งชน ท. เหล่าใด (อุตติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต ชนา) อ.ชน ท. เหล่านั้น สมมาสงกပ္โปโคจรา ชื่อว่าสมมาสงกပ္โปโคจร, ได้แก่ชนทั้งหลาย. (มีความดำริชอบเป็นอารมณ์)

ทลวัตตุกา

เป็นฉันทลักษณ์ทวิบาทตุลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

ทล วัตตุนิ ยลลสาติ ทลวัตตุกา, มัจฉาทิฏฐิจิ. (ทล + วัตต)

วัตตุนิ อ.วัตต ท. ทล ลิป ยลลสา (มัจฉาทิฏฐิจิ) แห่งความเห็นผิดใจ (สนนติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (ลสา มัจฉาทิฏฐิจิ) อ.ความเห็นผิดนั้น ทลวัตตุกา ชื่อว่าทลวัตตุกา, ได้แก่ความเห็นผิด. (มีวัตต ๑๐)

อุปนิสสัยภูตา

เป็นวิเสสนนตฺรบทกัมมธารยสมมาส มีวิเคราะห์ที่ว่า

อุปนิสสัยยา จ เต ภูตา จาติ อุปนิสสัยภูตา, ธम्मเทสนา. (อุปนิสสัย + ภูตา)

อุปนิสสัยยา จ อ.อันเป็นอุปนิสัย ท. ตัวย เต อ.อันเป็นอุปนิสัย ท. เหล่านั้น ภูตา จ เป็นแล้วตัวย อิติ เพราะเหตุนี้ อุปนิสสัยภูตา ชื่อว่าอุปนิสสัยภูตา, ได้แก่ธรรมเทศนา. (อันเป็นอุปนิสัยเป็นแล้ว)

สารทัญจิโน

เป็นจัญญูทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

สํโร อิติ ทัญจิ เยสนฺติ สารทัญจิโน, ชฺนา. (สาร + ทัญจิ)

ทัญจิ อ.ความเห็น สํโร อิติ ว่าเป็นสาระ เยส (ชฺนา) แห่งชฺน ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ชฺนา) อ.ชฺน ท. เหล่านี้ สารทัญจิโน ชื่อว่าสารทัญจิ, ได้แก่ชฺนทั้งหลาย. (ผู้มีความเห็นว่าเป็นสาระ)

มัจฉาทัญจิคทณฺ

เป็นจัญญูตฺปปุริสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

มัจฉาทัญจिया คทณฺ มัจฉาทัญจิคทณฺ. (มัจฉาทัญจิ + คทณ)

คทณฺ อ.การถือเอา มัจฉาทัญจिया ซึ่งความเห็นผิด มัจฉาทัญจิคทณฺ ชื่อว่ามัจฉาทัญจิคทณ. (การถือเอาความเห็นผิด, ยึดถือมัจฉาทัญจิ)

กามวิตกฺกาทโย

เป็นจัญญูทวิปทตฺลยาธิกรณพหุพพิทิสฺมาส มีวิเคราะหฺว่า

กามวิตกฺโก อาทิ เยสนฺติ กามวิตกฺกาทโย, วิตกฺกา. (กามวิตก + อาทิ)

กามวิตกฺโก อ.กามวิตก อาทิ เป็นต้น เยส (วิตกฺกา) แห่งวิตก ท. เหล่าใด (อติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต วิตกฺกา) อ.วิตก ท. เหล่านี้ กามวิตกฺกาทโย ชื่อว่ากามวิตกฺกาทโย, ได้แก่วิตกทั้งหลาย. (มีกามวิตกเป็นต้น)

สีลสํโร

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

สีลเมว สํโร สีลสํโร. (สีล + สํโร)

สีล เอว อ.ศีลนั้นเทียว สํโร เป็นสาระ สีลสํโร ชื่อว่าสีลสํโร. (สํโรคือศีล)

สมาธิสํโร

เป็นอวธารณบุพพบทกัมมธารยฺสมาส มีวิเคราะหฺว่า

สมาธิ เอว สํโร สมาธิสํโร. (สมาธิ + สํโร)

สมาธิ เอว อ.สมาธินั้นเทียว สํโร เป็นสาระ สมาธิสํโร ชื่อว่าสมาธิสํโร. (สํโรคือสมาธิ)

ปณณาส่าโร

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห้ว่า

ปณณาส่าโร เอว ส่าโร ปณณาส่าโร. (ปณณาส่าโร + ส่าโร)

ปณณาส่าโร เอว อ.ปณณาส่าโรนั้เทียว ส่าโร เป็นส่าระ ปณณาส่าโร ชื่อว่าปณณาส่าโร. (ส่าระคือปณณาส่าโร)

วิมุตตีส่าโร

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห้ว่า

วิมุตติ เอว ส่าโร วิมุตตีส่าโร. (วิมุตติ + ส่าโร)

วิมุตติ เอว อ.วิมุตตินั้เทียว ส่าโร เป็นส่าระ วิมุตตีส่าโร ชื่อว่าวิมุตตีส่าโร. (ส่าระคือวิมุตติ)

วิมุตติธยานทส์สนส่าโร

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยส์มาส มีวิเคราะห้ว่า

วิมุตติธยานทส์สนเมว ส่าโร วิมุตติธยานทส์สนส่าโร. (วิมุตติธยานทส์สน + ส่าโร)

วิมุตติธยานทส์สน เอว อ.วิมุตติธยานทส์สนนั้เทียว ส่าโร เป็นส่าระ วิมุตติธยานทส์สนส่าโร
ชื่อว่าวิมุตติธยานทส์สนส่าโร. (ส่าระคือวิมุตติธยานทส์สน)

ปรมตตส่าโร

เป็นอวธารณบุพพทกัมมธารยส์มาส โดยมีวิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห้ดังนั้

๑. ปรโม จ โส อตโต จาติ ปรมตโต. (ปรม + อตต) วิเสสนบุพพทกัมมธารยส์มาส

ปรโม จ อ.อย่างยั้งด้วย โส อ.อย่างยั้งนั้ อตโต จ เป็นประโยชน์ด้วย อิติ เพราะเหตุนั้
ปรมตโต ชื่อว่าปรมตต. (ประโยชน์อย่างยั้ง)

๒. ปรมตโต เอว ส่าโร ปรมตตส่าโร. (ปรมตต + ส่าโร) อวธารณบุพพทกัมมธารยส์มาส

ปรมตโต เอว อ.ประโยชน์อย่างยั้งนั้เทียว ส่าโร เป็นส่าระ ปรมตตส่าโร ชื่อว่าปรมตตส่าโร.
(ส่าระคือประโยชน์อย่างยั้ง)

สึลสาราทิสำโร

เป็นวิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส โดยมีอวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส และจัญญูทวิปทตูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. สึลเมว สำโร สึลสำโร. (สึล + สำร) อวธารณบุพพทกัมมธารยสมาส

สึล เอว อ.ศึลนั้นเทียว สำโร เป็นสำระ สึลสำโร ชื่อว่าสึลสำร. (สำระคือศึล)

๒. สึลสำโร อาทิ เยสนุติ สึลสาราทโย, ธมฺมา. (สึลสำร + อาทิ) จัญญูทวิปทตูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส

สึลสำโร อ.สำระคือศึล อาทิ เป็นต้น เยส (ธมฺมานิ) แห่งธรรม ท. เหล่าใด (อตฺถิ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (เต ธมฺมา) อ.ธรรม ท. เหล่านั้น สึลสาราทโย ชื่อว่าสึลสาราทิ, ได้แก่ธรรมทั้งปวง. (มีสำระคือศึลเป็นต้น)

๓. สึลสาราทโย จ เต สำโร จาติ สึลสาราทิสำโร, ธมฺโม. (สึลสาราทิ + สำร) วิเสสนบุพพทกัมมธารยสมาส

สึลสาราทโย จ อ.อันมีธรรมอันเป็นสำระคือศึลเป็นต้น ท. ด้วย เต อ.อันมีธรรมอันเป็นสำระคือศึลเป็นต้น ท. เหล่านั้น สำโร จ เป็นสำระด้วย อิติ เพราะเหตุนี้ สึลสาราทิสำโร ชื่อว่าสึลสาราทิสำร, ได้แก่ธรรม. (อันเป็นสำระมีธรรมอันเป็นสำระคือศึลเป็นต้น)

วุตตูปกาโร

เป็นจัญญูทวิปทตูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส มีวิเคราะห์ว่า

วุตโต ปกาโร ยสฺส โส วุตตูปกาโร, สำโร. (วุตต + ปการ)

ปกาโร อ.ประการ วุตโต อันถูกกล่าวแล้ว ยสฺส (สำรสฺส) แห่งสำระใด (อตฺถิ) มีอยู่, (โส สำโร) อ.สำระนั้น วุตตูปกาโร ชื่อว่าวุตตูปการ, ได้แก่สำระ. (มีประการอันถูกกล่าวแล้ว)

เนกขมมสงกุปาทโย

เป็นจัญญูทวิปทตูลยาธิกรณพหุพพิทิสมาส โดยมีลัตตมิตตปุริสสมาสอยู่ภายใน มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. เนกขมฺเม สงกุปโย เนกขมมสงกุปโย. (เนกขมม + สงกุป) ลัตตมิตตปุริสสมาส

สงกุปโย อ.ความดำริ เนกขมฺเม ในเนกขมฺมะ เนกขมมสงกุปโย ชื่อว่าเนกขมมสงกุป. (ความดำรินเนกขมฺมะ)

๒. เนกขมมสังกุปโป อาทิ เยสนฺติ เนกขมมสังกุปปาทยโ, สังกุปปา. (เนกขมมสังกุปโป + อาทิ)
 ฌฎฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาล

เนกขมมสังกุปโป อ.ความดำริในเนกขัมมะ อาทิ เป็นต้น เยสฺ (สังกุปปาน) แห่งความดำริ ท.
 เหล่าใด (อตุติ) มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (เต สังกุปปา) อ.ความดำริ ท. เหล่านั้น เนกขมมสังกุปปาทย
 ชื่อว่า เนกขมมสังกุปปาติ, ได้แก่ความดำริทั้งหลาย. (มีความดำริในเนกขัมมะเป็นต้น)

โสตาปัตติผลาทีนิ

เป็นฌฎฐิตวิปทตุลยาธิกรณพหุพีทิสมาล มีวิเคราะห์ว่า

โสตาปัตติผล ออาทิ เยสนฺติ โสตาปัตติผลาทีนิ, อริยผลานิ. (โสตาปัตติผล + อาทิ)

โสตาปัตติผล อ.โสตาปัตติผล อาทิ เป็นต้น เยสฺ (อริยผลานิ) แห่งอริยผล ท. เหล่าใด (อตุติ)
 มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนั้น (ตานิ อริยผลานิ) อ.อริยผล ท. เหล่านั้น โสตาปัตติผลาทีนิ ชื่อว่าโสตาปัตติผลาที,
 ได้แก่อริยผลทั้งหลาย. (มีโสตาปัตติผลเป็นต้น)

สาตติกา

เป็นสัทบุพพทหุพีทิสมาล มีวิเคราะห์ดังนี้

๑. อตุโถ อสฺสา อตุติติ อตุติกา, วาจา. (อตุถ + อิกปัจจย) อัสนัตถิตฺทิต

อตุโถ อ.ประโยชน์ อสฺสา (วาจาย) แห่งวาจานั้น อตุติ มีอยู่ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา วาจา)
 อ.วาจานั้น อตุติกา ชื่อว่าอตุติกา, ได้แก่วาจา. (อันมีประโยชน์)

๒. สท อตุติกาย ยา วุตตติติ สาตติกา, เทสนา. (สท + อตุติกา) สทบุพพทหุพีทิสมาล

ยา (เทสนา) อ.เทศนาใด วุตตติ ย่อมเป็นไป สท กับ อตุติกาย (วาจาย) ด้วยวาจา อันมี
 ประโยชน์ อิติ เพราะเหตุนี้ (สา เทสนา) อ.เทศนานั้น สาตติกา ชื่อว่าสาตติกา, ได้แก่เทศนา. (ที่เป็นไป
 กับด้วยวาจาอันมีประโยชน์)

คำศัพท์กริยานำรู้

ศัพท์กริยาคุณพากย์ (อาชยต - กิตก)

อกัฏ	อ + กร กรณ ในการกระทำ + ฏ	ได้กระทำแล้ว
อคมาลี	อ + คม คติมทิ ในการไป + อี	ได้ไปแล้ว
อคมล	อ + คม คติมทิ ในการไป + ฏ	ได้ไปแล้ว
อชโฆตถรติ	อช + อว + ถร อจจททเน ในการปกปิด + อ + ตี	ยอมท้อมทับ
อญจาลี	อ + จา คตินิวตติมทิ ในการห้ามการไป + อี	ได้ยืนแล้ว
อญจล	อ + จา คตินิวตติมทิ ในการห้ามการไป + ฏ	ได้ยืนแล้ว
อดถรณติ	อา + ถร อดถรณ ในการปลูลาด + อ + อนติ	ยอมปลูลาด
อททล	อ + ทิส เพกชณ ในการดู, การเห็น + อ + ฮา	ได้เห็นแล้ว
อทล	อ + ทา ทาเน ในการให้ + ฏ	ได้ให้แล้ว, ได้ถวายแล้ว
อชคจจติ	อช + คม คติมทิ ในการไป + อ + ตี	ยอมบรรล, ยอมถึงทับ
อชคจจนติ	อช + คม คติมทิ ในการไป + อ + อนติ	ยอมบรรล, ยอมถึงทับ
อชิต	อช + คม คติมทิ ในการไป + ต	(อัน...) บรรลแล้ว, ถึงทับแล้ว
อชิวาเสถ	อช + วล นิวาเส ในการอยู่ + ณ + ถ	(ยัง...) จงให้อยู่ทับ, จงรับ
อชิวาเสสิ	อช + วล นิวาเส ในการอยู่ + ณ + อี	(ยัง...) ให้อยู่ทับแล้ว, รับนิมนต์
อนุคจจนติ	อนุ + คม คติมทิ ในการไป + อ + อนติ	ยอมตามไป, ยอมไปตาม
อนุญจิต	น + ญ + จา คตินิวตติมทิ ในการห้ามการไป + ต	ไม่ลุกขึ้นแล้ว, ยังไม่ตื่นนอน
อนุปปต	อนุ + ป + อป ปาปน ในการให้ถึง + ต	ถึงแล้วโดยลำดับ
อนุพนเชยย	อนุ + พนธ พนธเน ในการผูก + อ + เอยย	พึงติดตาม
อนุสรตติ	อนุ + สร คติจินดาัย ในการไปและติด + อ + ตี	ยอมระลึกถึง
อนุทธธาสิ	อนุทธ + ธา อทลสเน ในการไม่เห็น + ณ + ฏ	หายไปแล้ว, อันตรธานไปแล้ว (จ.)
อปโลเกตพพ	อป + โลก ทลสเน ในการดู, เห็น + ณ + ตพพ	(อัน...) พึงบอกลา (จ.)
อปโลเกติ	อป + โลก ทลสเน ในการดู, การเห็น + ณ + ทิ	จงบอกลา (จ.)
อเปติ	อป + อี คติมทิ ในการไป + อ + ทิ	จงหลีกเลี่ยง
อเปต	อป + อี คติมทิ ในการไป + ต	ไปปราศแล้ว
อพรว	อ + พรว วิยตติย วาจาัย ในการพูดขัด + อี	ได้กล่าวแล้ว
อภวิสล	อ + ภว สตดาัย ในความมี, ความเป็น + ลสา	จักได้เป็นแล้ว

อภาลี	อ + ภาล วิตติย วาจาย ในการพูดชัด + อี	ได้ภาษิตแล้ว, ได้ตรัสแล้ว
อภิภาวติ	อภิ + ภู สัตตาย ในความมี, ความเป็น + อ + ติ	ย่อมครอบงำ
อภิรุทธ	อภิ + รุท ชนเน ในการเกิดขึ้น + อ + ติ	จงขึ้น
อยุตต	น + ยุช โยเค ในการประกอบ + ต	ไม่สมควรแล้ว
อรทติ	อรท โยคยจจน ในความสมควรและบูชา + อ + ติ	ย่อมควร
อวจุตถ	อ + วจ วิตติย วาจาย ในการพูดชัด + ตถ	ได้กล่าวแล้ว
อวลริ	อว + ลร คติจินตาย ในการไปและคิด + อี	เที่ยวไปแล้ว
อโวจ	อ + วจ วิตติย วาจาย ในการพูดชัด + อา	ได้กล่าวแล้ว
อลักขิ	อ + ลก สัตติมฺหิ ในความอาจ + อุณา + อี	ได้อาจแล้ว
อสลล์	อสล ภูริ ในความมี, ความเป็น + อ + เอยย	พึงมี, พึงเป็น
อสิวุต	น + ส + วรร อวารณ ในการป้องกัน + ต	ไม่สำรวมแล้ว, ไม่ป้องกันแล้ว
อหุมหา	อ + หู สัตตาย ในความมี, ความเป็น + มหา	ได้เป็นแล้ว
อหุตถ	อ + หู สัตตาย ในความมี, ความเป็น + ตถ	ได้เป็นแล้ว
อโหสิ	อ + หู สัตตาย ในความมี, ความเป็น + อี	ได้มีแล้ว, ได้เป็นแล้ว
อาภิณฺณ	อา + กิร วิกุเขปวิกิรณ ในการชัดไปและเรียราย + ต	เกลื่อนกล่นแล้ว
อาคนตพพ	อา + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + ตพพ	(อัน...) พึงมา
อาคมิลล์สนฺติ	อา + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + ลล์สนฺติ	จักมา
อาคเมตฺ	อา + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + เณ + ต	(ยัง...) จงให้มา, จงคอยท่า
อาคต	อา + คมฺ คติมฺหิ ในการไป + ต	มาแล้ว
อาจิกฺขถ	อา + จิกฺข วิตติย วาจาย ในการพูดชัด + อ + ติ	จงบอก, ขอจงบอก
อาจิกฺขาติ	อา + จิกฺข วิตติย วาจาย ในการบอก + อ + ติ	จงบอก, ขอจงบอก
อาจิกฺขิ	อา + จิกฺข วิตติย วาจาย ในการพูดชัด + อี	บอกแล้ว
อาปชฺชนฺติ	อา + ปท คติมฺหิ ในการถึง + ย + อนฺติ	ย่อมถึง
อาปฺจุจฺฉิ	อา + ปฺจุจฺ ปุจฺจน ในการถาม + อี	ถามโดยเอื้อเพื่อแล้ว, บอกลาแล้ว
อายาม	อา + ยา คติมฺหิ ในการไป + อ + ม	จะมา
อารภิ	อา + รภ รามลฺเส ในการเริ่ม + อี	เริ่มแล้ว
อาวทติ	อา + วท ปาปน ในการถึง + อ + ติ	ย่อมนำมา
อาทรนฺติ	อา + ทร ทรณ ในการนำไป + อ + อนฺติ	ย่อมนำมา

อาทร	อา + ทร ทรณะ ในการนำไป + อ + ทิ	จงนำมา
อาทรหัสติ	อา + ทร ทรณะ ในการนำไป + สฺสติ	จักนำมา
อาทริ	อา + ทร ทรณะ ในการนำไป + อี	นำมาแล้ว
อาเนติ	อา + เนิ นเย ในการนำไป + อ + ทิ	จงนำมา
อาโรเจตุ	อา + รุจ เทสเน ในการบอก, แสฺตง + เณ + ตุ	จงบอก (จ.)
อาโรเจยยาสี	อา + รุจ เทสเน ในการบอก, แสฺตง + เณ + เอยยาสี	พึงบอก (จ.)
อาโรเจลี	อา + รุจ เทสเน ในการบอก, แสฺตง + เณ + อี	บอกแล้ว (จ.)
อาโรเจลฺ	อา + รุจ เทสเน ในการบอก, แสฺตง + เณ + อฺ	บอกแล้ว (จ.)
อิจฺฉถ	อิสฺ อิฉฺฉายํ ในความปรารถนา + อ + ถ	ย่อมปรารถนา
อิจฺฉนติ	อิสฺ อิฉฺฉายํ ในความปรารถนา + อ + อนุติ	ย่อมปรารถนา
อิจฺฉลึ	อิสฺ อิฉฺฉายํ ในความปรารถนา + อ + ลี	ย่อมปรารถนา
อิจฺฉิ	อิสฺ อิฉฺฉายํ ในความปรารถนา + อี	ปรารถนาแล้ว
อุกฺกณฺจิต	อุ + กฺกุจฺจิ อุชฺฌเน ในความเกียจคร้าน + ต	ระอาแล้ว, เบื่อหน่าย, ภาระหนักขึ้น
อุกฺขิตต	อุ + ขิป โนทเน ในการขจัดไป + ต	อัน...ยกขึ้นแล้ว
อุชฺฌมายิ	อุ + ฌเ ฉินฺตายํ ในความคิด, เฟง + อี	ยกโทษแล้ว, ติเตียนแล้ว
อุทปาติ	อุ + อ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + อี	ได้เกิดขึ้นแล้ว (ท.)
อุทฺทิลี	อุ + ทิลฺ อติสฺสฺชฺเน ในการสวด, แสฺตง + อี	สวดแล้ว, แสฺตงแล้ว
อุปฺถาต	อุป + ฎา อวโพธเน ในการรู้ + ต	(อัน...) เข้าไปรู้แล้ว
อุปฺฏฺจเปติ	อุป + ฎป ฎปน ในการตั้งไว้ + เณ + ติ	ย่อมตั้งไว้ (จ.)
อุปรมา	อุป + รฺมฺ อุปรฺมเน ในการป่นปี้ + อ + ม	ย่อมป่นปี้, ย่อมมตวัน
อุปฺสํกมฺิสฺ	อุป + สฺ + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อฺ	เข้าไปทาแล้ว, เข้าไปเฝ้าแล้ว
อุปฺปชฺชีสฺสฺติ	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + สฺสฺติ	จักเกิดขึ้น, จักอุบัติขึ้น (ท.)
อุปฺปพฺพชฺชีสฺสามิ	อุ + ป + วชฺ คติมฺหิ ในการไป + สฺสามิ	จักลึก, จักลาลึกจา
อุปฺปาเทลี	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + เณ + อี	(ยัง...) ให้เกิดขึ้นแล้ว
อุเปต	อุป + อี คติมฺหิ ในการไป + ต	เข้าถึงแล้ว
เอถ	อา + อี คติมฺหิ ในการไป + อ + ถ	จงมา, ขอจงมา
เอติ	อา + อี คติมฺหิ ในการไป + อ + ทิ	จงมา, ขอจงมา
โอกฺกนฺต	อว + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ต	ก้าวลงแล้ว

โอสมพีสุ	อว + ลพิ อวลงมพเน ในการพ้งพา + อุ	ห้อยลงแล้ว
โอสเเกตพพ	อว + โลก ทลส์เน ในการดู, เห็น + เณ + ตพพ	(อัน...) พ้งแลดู (จ.)
โอสเเกยยาถ	อว + โลก ทลส์เน ในการดู, เห็น + เณ + เยยยาถ	พ้งแลดู (จ.)
โอสเเกลี	อว + โลก ทลส์เน ในการดู, เห็น + เณ + อี	แลดูแล้ว (จ.)
กถยิมทา	กถ กถเน ในการกล่าว + ฌย + มทา	กล่าวแล้ว, บอกแล้ว (จ.)
กถยีส	กถ กถเน ในการกล่าว + ฌย + อุ	กล่าวแล้ว, บอกแล้ว (จ.)
กถิต	กถ กถเน ในการกล่าว + เณ + ต	(อัน...) กล่าวแล้ว
กปุเปลี	กปุป วิธิมติ ในการกระทำ + เณ + อี	สำเร็จแล้ว (จ.)
กริตถ	กร กรณ ในการเที่ยวไป + ตถ/อา	กระทำแล้ว
กริมทา	กร กรณ ในการกระทำ + มทา	กระทำแล้ว
กาตพพ	กร กรณ ในการกระทำ + ตพพ	(อัน...) พ้งกระทำ
การยีส	กร กรณ ในการกระทำ + ฌย + อุ	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
กาหลี	กร กรณ ในการกระทำ + สลลี	จักกระทำ
กาเรลี	กร กรณ ในการกระทำ + เณ + อี	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
กเถติ	กถ กถเน ในการบอก + เณ + ทิ	จงบอก (จ.)
ขมาปิต	ขมุ สทเน ในความมอดทน + ฌาเป + ต	(ยัง...) ให้อดโทษแล้ว
ขมาเปถ	ขมุ สทเน ในความมอดทน + ฌาเป + ถ	(ยัง...) จงให้อดโทษ
ขมาเปสุ	ขมุ สทเน ในความมอดทน + ฌาเป + อุ	(ยัง...) ให้อดโทษแล้ว
ขาทามิ	ขาท ภกฺขณ ในการเคี้ยวกิน + อ + มิ	ย่อมเคี้ยวกิน
ขาทิ	ขาท ภกฺขณ ในการเคี้ยวกิน + อี	เคี้ยวกินแล้ว
ขาทีสุ	ขาท ภกฺขณ ในการเคี้ยวกิน + อุ	เคี้ยวกินแล้ว
จิปติ	จิป โนทเน ในการขัดไป + อ + ติ	ย่อมโยนไป, ย่อมขัดไป
เจเปสุ	จิป โนทเน ในการขัดไป + เณ + อุ	(ยัง...) ให้สิ้นไปแล้ว
คจฺจถ	คมุ คติมทิ ในการไป + อ + ถ	ย่อมไป, จงไป
คณฺหถ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌทา + ถ	ย่อมถือเอา, ของจถือเอา, ของจรับ
คณฺหิ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌทา + อี	ถือเอาแล้ว
คณฺหิตฺตถ	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌทา + ตถ	ถือเอาแล้ว
คณฺหิสฺสาม	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌทา + สสาม	จักจับ, จักถือเอา, จักเรียนเอา

คนตพพ	คมุ คติมุทิต ในกรไป + ตพพ	(อัน...) พึ่งไป
คมิสนฺนุติ	คมุ คติมุทิต ในกรไป + สฺนฺนุติ	จักไป
คทิต	คท อุปาทาน ในกรถือเอา + ต	(อัน...) จับแล้ว
คเวสิสนฺสามิ	คเวส คเวสน ในกรแสวงหา + สฺสามิ	จักแสวงหา
จรต	จร จรณ ในกรเที่ยวไป + อ + ต	จงเที่ยวไป
จินตเตตพพ	จินต จินตายน ในความคิด + เณ + ตพพ	(อัน...) พึ่งคิด (จ.)
จทเทตติ	จทท จฏฏเณ ในกรทิ้ง + เณ + อนติ	ยอมทิ้ง, ยอมสํารอก (จ.)
จทเทสิ	จทท จฏฏเณ ในกรทิ้ง + เณ + อี	ทิ้งแล้ว, สํารอกแล้ว (จ.)
ฉินทิสฺสามิ	ฉิท ทุวิธกรณ ในกรทำให้เป็นสองส่วน + สฺสามิ	จักตัด
ชานาตุ	ฉา อวโพธเน ในกรรู้ + นา + ต	จงรู้
ชานาม	ฉา อวโพธเน ในกรรู้ + นา + ม	ยอมรู้
ชีวามิ	ชีว ปาณธารณ ในกรทรงไว้ซึ่งชีวิต + อ + มิ	ยอมเป็นอยู่
ฉาเปต	ฉเณ จินตายน ในความคิด, เฟ่ง + ฉาเป + ต	(ยัง...) จงให้ใหม่, จงเผา
ฉาเปสฺสามิ	ฉเณ จินตายน ในความคิด, เฟ่ง + ฉาเป + สฺสามิ	(ยัง...) จักให้ใหม่, จักเผา
ฉาเปสฺสาม	ฉเณ จินตายน ในความคิด, เฟ่ง + ฉาเป + สฺสาม	(ยัง...) จักให้ใหม่, จักเผา
ฉาเปทิต	ฉเณ จินตายน ในความคิด, เฟ่ง + ฉาเป + ทิต	(ยัง...) จงให้ใหม่, จงเผา
ฉาต	ฉา อวโพธเน ในกรรู้ + ต	(อัน...) รู้แล้ว
ฉปิต	ฉป ฉปน ในกรตั้งไว้ + เณ + ต	(อัน...) ตั้งไว้แล้ว, วางไว้แล้ว (จ.)
ฉเปสฺสติ	ฉป ฉปน ในกรตั้งไว้ + เณ + สฺสติ	จักตั้งไว้, จักวางไว้ (จ.)
ตปิต	ตป ทาเท ในความเร่าร้อน + เณ + ต	(อัน...) ให้ร้อนแล้ว
ติฏฺจ	จา คตินิวตติมุทิต ในกรทําการไป + อ + ทิต	จงยืนอยู่, จงหยุดอยู่
ทมมิ	ทา ทาเน ในกรให้ + อ + มิ	ยอมให้
ทสฺสยีสฺ	ทิส อติสฺซฺชน ในกรสวด, แสฺตง + ฌย + อฺ	แสดงแล้ว (จ.)
ทสฺสาม	ทา ทาเน ในกรให้ + สฺสาม	จักให้
ทสฺเสต	ทิส อฺจุจารณ ในกรสวด, แสฺตง + เณ + ต	จงแสดง (จ.)
ทสฺเสสิ	ทิส อติสฺซฺชน ในกรสวด, แสฺตง + เณ + อฺ	แสดงแล้ว (จ.)
ทสฺเสสฺสามิ	ทิส อติสฺซฺชน ในกรสวด, แสฺตง + เณ + สฺสามิ	จักแสดง (จ.)
ทาตพพ	ทา ทาเน ในกรให้ + ตพพ	(อัน...) พึ่งให้

ทาเปลิ	ทา ทาเน ในการให้ + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้ให้แล้ว
ทินน	ทา ทาเน ในการให้ + ต	(อัน...) ให้แล้ว
ทีเปตพพ	ทีป ปกาสเน ในการประกาศ, แสดง + ฌ + ตพพ	(อัน...) ฟังแสดง (จ.)
ทูลลีสสามิ	ทูล อปปีติมฺหิ ในความไม่ยินดี + ย + ลสามิ	จักประทุษร้าย (ทิ.)
เทติ	ทา ทาเน ในการให้ + อ + ติ	ข่อมให้
เทมิ	ทา ทาเน ในการให้ + อ + มิ	ข่อมให้
เทเสสิ	ทิส อัจจารณ ในการสวด, แสดง + ฌ + อี	แสดงแล้ว (จ.)
ธารติ	ธร ธารณ ในการทรงไว้ + ฌ + ติ	ข่อมทรงไว้ (จ.)
นปฺปสฺสทติ	น + ป + สท ขนฺตยภิภาเว ในความอดทนและครอบงำ + อ + ติ	ข่อมไม่รังความ
นลฺลสาม	นล วินาเส ในความพินาศ + ย + ม	ข่อมพินาศ, ข่อมข้อยยับ (ทิ.)
นหายติ	นหา โสเจยเย ในการทำให้หมดจด + ย + ติ	ข่อมอาบ (ทิ.)
นาสยิ	นล อทลฺลเน ในการไม่เห็น + ฌย + อี	(ยัง...) ให้ฉิบหายแล้ว
นาสิต	นล วินาเส ในความพินาศ + ฌ + ต	(อัน...) ให้ฉิบหายแล้ว
นิกฺขนฺต	นิ + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ต	ออกไปแล้ว
นิกฺขมิ	นิ + กมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อี	ออกไปแล้ว
นิฏฺฐาสิ	นิ + จา คตฺตนิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + อี	สำเร็จแล้ว
นิฏฺฐาเปสิ	นิ + จา คตฺตนิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ณาเป + อี	(ยัง...) ให้จบแล้ว, ให้สำเร็จแล้ว
นินฺทหายิตพพ	นินฺท กุจฺฉาย ในการติเตียน + อาย + ตพพ	(อัน...) ฟังประพุดติหลับ
นิปฺนฺน	นิ + ปท คตฺติมฺหิ ในการนอน + ต	นอนแล้ว
นิพฺพตฺตีสฺ	นิ + วตฺ วตฺตเน ในความเป็นไป + อฺ	บังเกิดแล้ว
นิพฺพตฺเตสฺ	นิ + วตฺ วตฺตเน ในความเป็นไป + ฌ + อฺ	(ยัง...) ให้บังเกิดแล้ว
นิพฺพต	นิ + วา คตฺติมฺหิ ในการไป + ต	ดับแล้ว
นิมนฺตยีสฺ	นิ + มนฺต คฺตฺตภาสเน ในการกล่าวคุ่มครอง + ฌย + อฺ	นิมนต์แล้ว (จ.)
นิมนฺตาเปสฺ	นิ + มนฺต คฺตฺตภาสเน ในการกล่าวคุ่มครอง + ณาเป + อฺ	(ยัง...) ให้นิมนต์แล้ว
นิมนฺตติ	นิ + มนฺต คฺตฺตภาสเน ในการกล่าวคุ่มครอง + ฌ + ต	(อัน...) นิมนต์แล้ว (จ.)
นินฺรุชฺฌนฺติ	นิ + รุชฺ อวารณ ในการปิดกั้น + ย + ฌนฺติ	ข่อมดับ (ทิ.)
นินฺสิยิ	นิ + ลี ลีเสสเน ในการเข้าถึง + ย + อี	หลบแล้ว, แอบแล้ว, ซ่อนแล้ว (ทิ.)
นิวตฺตต	นิ + วตฺต วตฺตเน ในความเป็นไป + อ + ต	จงกลับ

นิเวตเตติ	นิ + วตต วตตเน ในความเป็นไป + เณ + ติ	(ยัง...) ย่อมให้กลับ
นิवारยิ	นิ + วร อวารเณ ในการป้องกัน + ณย + อี	ห้ามแล้ว (จ.)
นิวาเรณติ	นิ + วร อวารเณ ในการป้องกัน + เณ + อนฺติ	ยอมห้าม (จ.)
นิลีหฺน	นิ + ลฺท คตยวสาเณ ในการสิ้นสุดการนั่ง + ต	นั่งแล้ว, ประทับนั่งแล้ว
นิลีท	นิ + ลฺท คตยวสาเณ ในการสิ้นสุดการไป + อ + ทิ	ของนั่ง, ของจงประทับนั่ง
นิลีทิตพฺพ	นิ + ลฺท คตยวสาเณ ในการสิ้นสุดการไป + ตพฺพ	พึงนั่ง
นิเวทิต	นิ + วิท อาชฺยาเน ในการกล่าว + เณ + ต	(อัน...) ชักชวนแล้ว
ปณฺญาเปตพฺพ	ป + ณฺย นิกฺขิเปเน ในการไล่ + เณ + ตพฺพ	(อัน...) พึงปลูต (จ.)
ปณฺญาเปถ	ป + ณฺย นิกฺขิเปเน ในการไล่ + เณ + ถ	ยอมปลูต, จงปลูต (จ.)
ปณฺญาเปสฺสาม	ป + ณฺย นิกฺขิเปเน ในการไล่ + เณ + สฺสาม	จักปลูต (จ.)
ปกฺกนฺต	ป + กฺมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ต	หลีกเลี่ยงแล้ว
ปกฺกนฺตติ	ป + กฺมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + อนฺติ	ยอมหลีกเลี่ยง
ปกฺกมฺสิ	ป + กฺมฺ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อฺ	หลีกเลี่ยงแล้ว
ปกฺกนฺท	ปกฺกนฺท เวคคตฺย ในการไปเร็ว + อี	แล่นไปแล้ว, เหาะไปแล้ว
ปกฺกจิปฺสิ	ป + จิป โนทเน ในการขัดไป + อฺ	ไล่เข้าไปแล้ว
ปจฺจิสฺสาม	ปจ ปาเท ในการทุง, การตัม + สฺสาม	จักทุง, จักตัม
ปจฺจสฺสสิ	ปติ + อ + สฺ สวเณ ในการฟัง + อี	ได้ฟังตอบแล้ว, รับคำแล้ว
ปจฺจาสิสฺสติ	ปติ + อ + สฺ สอิฉาย ในความปรารถนา + อ + ติ	ยอมหวังเฉพาะ
ปณฺญาณฺติ	ป + ณฺย อวโพธเน ในการรู้ + ย + อนฺติ	ยอมปรากฏ (จ.)
ปณฺญาณิสฺสถ	ป + ณฺย อวโพธเน ในการรู้ + ย + สฺสถ	จักปรากฏ (จ.)
ปณฺญาณิสฺสาม	ป + ณฺย อวโพธเน ในการรู้ + ย + สฺสาม	จักปรากฏ (จ.)
ปณฺญาเปสฺ	ป + ณฺย นิกฺขิเปเน ในการไล่ + เณ + อฺ	ปลูตแล้ว (จ.)
ปฏิกฺกฺขิสิ	ปติ + กฺขฺช อโธมฺชิกเร ในการทำให้มีหน้าในเบื้องล่าง(ก้มหน้า) + อฺ จงกลับแล้ว	
ปฏิกฺกกริสฺสามิ	ปติ + กร กรเณ ในการกระทำ + สฺสามิ	จักกระทำคืน
ปฏิกฺกจิตฺต	ปติ + จิป โนทเน ในการขัดไป + ต	(อัน...) ห้ามแล้ว
ปฏฺชคฺเคยฺย	ปติ + ชฺคคฺ โสธโปสฺนรฺกฺขเณ ในการชำระ, เลี้ยงดู, รักษา + อ + เคยฺย	พึงประดับประดา
ปฏฺชชฺชฺนฺติ	ปติ + ปท คตฺมฺทิ ในการไป + ย + อนฺติ	ยอมปฏิบัติ (ท.)
ปฏฺชชฺช	ปติ + ปท คตฺมฺทิ ในการไป + ย + ทิ	จงปฏิบัติ (ท.)

ปฏิบัติ	ปติ + ยต	นิยยาดเน ในการมอบให้ + เณ + ติ	ย่อมจัดแจง, ตระเตรียม (จ.)
ปฏิวิชฌิมส์ลติ	ปติ + วิช	ตาพเน ในการแทง + ย + ลส์ติ	จักแทงตลอด, จักบรรลุ (ท.)
ปติภูจิต	ปติ + จา	คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ต	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว, ประดิษฐานแล้ว
ปติภูจฺหิ	ปติ + จา	คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ฮี	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว, ประดิษฐานแล้ว
ปติภูจฺหิสฺ	ปติ + จา	คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + อฺ	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว, ประดิษฐานแล้ว
ปติภูจาลิ	ปติ + จา	คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ฮี	ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว, ประดิษฐานแล้ว
ปตต	ป + อป	ปาปเณ ในการให้ถึง + ต	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว, (อัน...) ถึงแล้ว
ปตตติ	ปตต	ปตตเน ในความปรารถนา + เณ + ต	(อัน...) ปรารถนาแล้ว (จ.)
ปตตณมิ	ปตต	ปตตเน ในความปรารถนา + เณ + มิ	ย่อมปรารถนา (จ.)
ปตตณสิ	ปตต	ปตตเน ในความปรารถนา + เณ + ฮี	ปรารถนาแล้ว (จ.)
ปตตณสิ	ปตต	ปตตเน ในความปรารถนา + เณ + ฮี	ปรารถนาแล้ว (จ.)
ปตตณลส์ลติ	ปตต	ปตตเน ในความปรารถนา + เณ + ลส์ติ	จักปรารถนา (จ.)
ปตตณฺหิ	ปตต	ปตตเน ในความปรารถนา + เณ + หิ	จงปรารถนา (จ.)
ปพพช่าปิต	ป + วช	คติมฺหิ ในการไป + ณาเป + ต	(อัน...) ให้บวชแล้ว
ปพพชิต	ป + วช	คติมฺหิ ในการไป + ต	บวชแล้ว
ปพพชิสฺ	ป + วช	คติมฺหิ ในการไป + อฺ	บวชแล้ว
ปริคคณฺหิสฺลํามิ	ปริ + คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ณา + ลส์ลํามิ	จักกำหนดจับ
ปริทเทลส์ลติ	ปริ + ฐา	นิวาเส ในนุ่งห่ม + ลส์ติ	จักนุ่งห่ม
ปริปุริ	ปริ + ปูร	ปูรเณ ในการเต็ม + ฮี	เต็มรอบแล้ว, ปริบูรณ์แล้ว
ปริภูณฺหิสฺลํติ	ปริ + ภู	พวยทฺรเณ ในการกรสีนกิน + ลส์ติ	จักบริโภค, จักใช้สอย
ปริโยทาท	ปริ + อว + เท	โลธเน ในการชำระ + ต	ชำระรอบแล้ว, ทมตจตรอบแล้ว
ปริสุทฺธ	ปริ + สุ	สุทฺธยํ ในความหมดจด + ต	หมดจดตรอบแล้ว, บริสุทฺธิแล้ว
ปลาายนฺติ	ปลา	ปลาเยเน ในการหนีไป + อ + อยฺติ	ย่อมหนีไป
ปวิฏฺจ	ป + วิ	ปเวสเน ในการเข้าไป + ต	เข้าไปแล้ว
ปสฺหติ	ป + ส	ขณฺดูยภิกฺขเว ในความอดทนและครอบงำ + อ + ติ	ย่อมรั้งความ
ปส่าเรสิ	ป + ส	คตฺติจินฺตยา ใน การไปและคิด + เณ + ฮี	เหยียดออกแล้ว (จ.)
ปทิตฺถิสฺ	ป + ทิ	คติมฺหิ ในการไป + ณา + อฺ	ส่งไปแล้ว (สุ.)
ปโทติ	ป + ทุ	สฺตฺตยา ในความมี, ความเป็น + อ + ติ	ย่อมพอเพียง

ปาปุณิสนฺติ	ป + อป ปาปฺณเน ในการถึง + อุณา + สฺสนฺติ	จักถึง, จักบรรลุ
ปาปุณิสฺ	ป + อป ปาปฺเน ในการให้ถึง + อุณา + อฺ	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
ปาวิสิ	ป + อ + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อี	ได้เข้าไปแล้ว
ปาเตติ	ปต ปตเน ในการตกไป + เณ + ติ	(ยัง...) ย่อมให้ตกไป
ปาเปสิ	ป + อป ปาปฺณเน ในการถึง + เณ + อี	(ยัง...) ให้ถึงแล้ว, ให้บรรลุแล้ว
ปาเปสฺสติ	ป + อป ปาปฺณเน ในการถึง + เณ + สฺสฺติ	(ยัง...) จักให้ถึง, จักให้บรรลุ
ปิวามิ	ปา ปาเน ในการดื่ม + อ + มิ	ย่อมดื่ม
ปุจฺเจยฺยาถ	ปุจฺจ ปุจฺจนเน ในการถาม + อ + เอยฺยาถ	ฟังถาม
ปุจฺเจยฺยํ	ปุจฺจ ปุจฺจนเน ในการถาม + อ + เอยฺยํ	ฟังถาม
ปุชฺเชสฺสติ	ปุชฺ ปุชฺชาเย ในการบูชา + เณ + สฺสฺติ	จักบูชา (จ.)
ปุเรยฺยาลิ	ปุร ปุรเณ ในการให้เต็ม + เณ + เอยฺยาลิ	(ยัง...) ฟังให้เต็ม
ปุเรสฺสํมิ	ปุร ปุรเณ ในการให้เต็ม + เณ + สฺสํมิ	(ยัง...) จักให้เต็ม
เปสฺสิต	เปสฺ เปสฺเน ในการส่งไป + เณ + ต	(อัน...) ส่งไปแล้ว (จ.)
เปสฺเสสิ	เปสฺ เปสฺเน ในการส่งไป + เณ + อี	ส่งไปแล้ว (จ.)
โปเถสฺสํมิ	ปฺถ ปฺทาเร ในการประหาร, ทบ, ตี + เณ + สฺสํมิ	จักฟาด, จักโบย (จ.)
ผริ	ผร ผรเณ ในการแผ่ไป + อี	แผ่ไปแล้ว
พฺนุชฺชติ	พฺนุชฺช พฺนุชฺชเน ในการผูก + อ + อนุติ	ย่อมผูก
พฺุชฺชสฺส	พฺุชฺช อวตฺตมเน ในการรู้ + ย + สฺส	จงตรัสรู้ (ทิ.)
พฺุชฺชกาลิ	วิ + อา + กร กรเณ ในการกระทำ + อี	ได้พยากรณ์แล้ว
พฺุชฺชกต	วิ + อา + กร กรเณ ในการกระทำ + ต	(อัน...) พยากรณ์แล้ว
พฺุชฺชติ	พฺุชฺช วิยตฺตติยํ วาจาเย ในการพูดชัด + อ + ทิ	จงบอก
ภณฺุชฺชติ	ภณฺุชฺช อวมตฺตเน ในการย่ำยี + อ + ติ	ย่อมหัก, ย่อมทำลาย
ภวิตพฺุพ	ภฺุ สฺตตฺตายํ ในความมี, ความเป็น + ตพฺุพ	พึงมี, พึงเป็น
ภวิสฺสถ	ภฺุ สฺตตฺตายํ ในความมี, ความเป็น + สฺสถ	จักมี, จักเป็น
ภวิสฺสลิ	ภฺุ สฺตตฺตายํ ในความมี, ความเป็น + สฺสลิ	จักมี, จักเป็น
ภเวยฺยํ	ภฺุ สฺตตฺตายํ ในความมี, ความเป็น + อ + เอยฺยํ	พึงมี, พึงเป็น
ภวายิสฺ	ภฺุ สฺตตฺตายํ ในความมี, เป็น + ฌย + อฺ	(ยัง...) ให้เจริญแล้ว
ภาสฺส	ภาสฺ วิยตฺตติยํ วาจาเย ในการพูดชัด + อ + สฺส	จงกล่าว

ภาสิต	ภาส วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + ต	(อัน...) กล่าวแล้ว, ภาษิตแล้ว
ภิชฺชี่	ภิติ วิหารณ ในการแตก + ย + อี	แตกแล้ว, ทักแล้ว (ทิ.)
ภินฺทิสฺสามิ	ภิติ วิหารณ ในการผ่า, ทำลาย + สฺสามิ	จักทำลาย
ภินฺน	ภิติ วิหารณ ในการทำลาย + ต	แตกแล้ว
โมเชฺสฺสาม	ภุช พยวทรณ ในการกลืนกิน + ณ + สฺสาม	(ยัง...) จักให้บริโภค, จักให้ฉัน
มาเรมิ	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + ณ + มิ	(ยัง...) จะให้ตาย
โมจยีสฺ	มุจ โมจน ในการปล่อย + ณ + อุมุ	แก้แล้ว, ปลดแล้ว, เปลื้องแล้ว (จ.)
โมเจสฺสามิ	มุจ โมจน ในการพัน + ณ + สฺสามิ	จักแก้, จักปลด, จักเปลื้อง (จ.)
ยมาม เส	ยมุ อูปรเม ในความพยายาม + อ + ม	ย่อมย่อยยับแล, ย่อมพยายามแล
ยาจีสฺ	ยาจ ยาจน ในการขอ + อุมุ	อ้อนวอนแล้ว
ยาถ	ยา คตฺมฺทฺธิ ในการไป + อ + ถ	จงไป
รกฺชิสฺสามิ	รกฺช ปาลเน ในการรักษา + สฺสามิ	จักรักษา
โรทฺนฺติ	รฺทฺ อสฺสฺวิโมจน ในการปล่อยน้ำตา + อ + อนุติ	ย่อมร้องไห้
โรเจสิ	รฺจ กนฺตฺย ในความใคร่ + ณ + อี	ย่อมขบใจ (จ.)
ลทฺธ	ลภ ลาภ ในการได้ + ต	(อัน...) ได้แล้ว
ลภิมฺหา	ลภ ลาภ ในการได้ + มฺหา	ได้แล้ว
ลภีสฺ	ลภ ลาภ ในการได้ + อุมุ	ได้แล้ว
ลภยฺย	ลภ ลาภ ในการได้ + อ + เอยฺย	พึงได้
รกฺชาม	ป + วจ วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + สฺสาม	จักกล่าว
วฺชฺเชตฺตพ	วฺชฺ จาเค ในการสละ + ณ + ตพฺพ	(อัน...) พึ่งเว้น (ภ.,จ.)
วณฺเจสิ	วณฺจ วณฺจน ในการทลออกวง + ณ + อี	ลวงแล้ว (จ.)
วทฺณยิตฺถ	วทฺณ วทฺณเน ในความเจริญ + ณ + ถ	(ยัง...) ให้เจริญแล้ว
วทฺณยีสฺ	วทฺณ วทฺณเน ในความเจริญ + ณ + อุมุ	(ยัง...) ให้เจริญแล้ว
วทฺณสิ	วทฺณ วทฺณเน ในความเจริญ + ณ + อี	(ยัง...) ให้เจริญแล้ว
วตฺติสฺสาม	วตฺ วตฺตเน ในความเป็นไป + สฺสาม	จักประพฤติ
วตฺเตติ	วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + ณ + ต	(ยัง...) ย่อมให้เป็นไป
วท	วท วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + อ + ท	จงกล่าว
วทีสฺ	วท วิยตติย วาจาย ในการพูดชัด + อุมุ	กล่าวแล้ว

วนทติ	วนท วนทเน ในการกราบไหว้ + อ + ติ	ย่อมนอบ, ย่อมไหว้ (ภ.)
วนทนุติ	วนท วนทเน ในการกราบไหว้ + อ + อนุติ	ย่อมนอบ, ย่อมไหว้ (ภ.)
วนททิ	วนท วนทเน ในการกราบไหว้ + ฮี	ไหว้แล้ว, ถวายบังคมแล้ว
วปาเปสฺ	วป วปเน ในการว่าน + ณาเป + อุ	(ยัง...) ให้อ่านแล้ว
วายมาม	วายม อุตฺส่าเท ในความพยายาม + อ + ม	ย่อมนพยายาม
วายมิ	วายม อุตฺส่าเท ในความพยายาม + ฮี	พยายามแล้ว
วิกุกัณนาคิ	วิ + กิ ทพฺพวินิมฺเข ในการแลกเปลี่ยนด้วยทรัพย์ + นา+ติ	ย่อมขาย (ก.)
วิจรถ	วิ + จร จรเณ ในการเที่ยวไป + อ + ถ	จงเที่ยวไป, จงประพาศ
วิจรสิ	วิ + จร จรเณ ในการเที่ยวไป + อ + สิ	ย่อมเที่ยวไป
วิจรี	วิ + จร จรเณ ในการเที่ยวไป + ฮี	เที่ยวไปแล้ว
วิชานนุติ	วิ + ณา อวโพธเน ในการรู้ + นา + อนุติ	ย่อมรู้
วิชายิสฺ	วิ + ชน ชนเน ในการเกิด + ย + อุ	คลอดแล้ว (ท.)
วิปฺปลนฺ	วิ + ป + สฺท ปลสาเท ในความเลื่อมใส + ต	ส่องใสแล้ว, ใสแล้ว
วิมุจฺจิสฺสตี	วิ + มุจ โมจเน ในการพ้น + ย + สฺสตี	จักหลุดพ้น (ท.)
วิวทถ	วิ + วท วิยตฺตฺยิ วาจาญ ในการพูดชัด + อ + ถ	จงวิวาท
วิสฺสชฺชฺ	วิ + สฺชฺชฺ จาเค ในการสละ + ฮี	ปล่อยไปแล้ว, สละแล้ว, เปล่งแล้ว
วิทรวติ	วิ + ทร นิวาเส ในการอยู่ + อ + ติ	ย่อมอยู่
วิทรวตุ	วิ + ทร นิวาเส ในการอยู่ + อ + ตุ	จงอยู่เกิด
วิทรวิสฺ	วิ + ทร นิวาเส ในการอยู่ + อุ	อยู่แล้ว
วิทรวเยยฺ	วิ + ทร นิวาเส ในการอยู่ + อ + เยยฺ	พึงอยู่
วิเนสิ	วิ + ณี นเย ในการนำไป + ฮี	แนะนำแล้ว, นำไปวิเศษแล้ว
วีชติ	วีช พิชเน ในการพัด + อ + ติ	ย่อมพัด (ชาต. จ.)
วีตินาเมสิ	วิ + อติ + นมุ นเต ในการน้อมไป + เณ + ฮี	(ยัง...) ให้นำน้อมไปล่วงวิเศษแล้ว
วีตินาเมสฺ	วิ + อติ + นมุ นเต ในการน้อมไป + เณ + อุ	(ยัง...) ให้นำน้อมไปล่วงวิเศษแล้ว
วทถ	วท วิยตฺตฺยิ วาจาญ ในการพูดชัด + อ + ถ	ย่อมบอก, จงพวท
สฺกชฺชิสฺสามิ	สฺก สตฺตฺมฺทฺธิ ในความสามารถ + อฺธนา + สฺสามิ	จักอาจ, จักสามารถ
สฺชฺเชติ	สฺชฺชฺ สฺชฺชฺเน ในการเตรียม + เณ + ติ	จงจัดแจง, เตรียม (จ.)
สฺณจฺทิสฺ	สฺ + จา คตฺตินิวตฺตฺมฺทฺธิ ในการห้ามการไป + อุ	ตั้งอยู่แล้ว

สมณนาคต	ลํ + อนุ + อา + คมฺ คติมุทิตี ในการไป + ต	มาตามพร้อมแล้ว, ประกอบแล้ว
สมทาเปติ	ลํ + อา + ทา อาทาเน ในการถือเอา + ณาเป + ตี	ย่อมชักชวน
สมาปชฺชี่	ลํ + อา + ปท คติมุทิตี ในการไป + ย + อี	เข้าแล้ว (ท.)
สมาปชฺชี่ลฺ	ลํ + อา + ปท คติมุทิตี ในการไป + ย + อฺ	เข้าแล้ว (ท.)
สมาปนฺน	ลํ + อา + ปท คติมุทิตี ในการไป + ต	เข้าแล้ว, ถึงพร้อมแล้ว
สมาทรถ	ลํ + อา + ทร ทรเณ ในการนำไป + อ + ถ	จงนำมาพร้อม, จงรวบรวม
สมาทรพาเปสิ	ลํ + อา + ทร ทรเณ ในการนำไป + ณาเป + อี	(ยัง...)ให้นำมาพร้อมแล้ว, รวบรวม
สมิขุณฺณิสฺสตี	ลํ + อธิ สมิตฺธิยํ ในความสำเร็จ + ย + สฺสตี	จักสำเร็จ (ท.)
สมฺปชฺชฺตุ	ลํ + ปท คติมุทิตี ในการไป + ย + ตุ	จงสำเร็จ, จงถึงพร้อม (ท.)
สมฺปตฺต	ลํ + ป + อป ปาปุณฺเณ ในการถึง + ต	ถึงพร้อมแล้ว
สมฺปาเทติ	ลํ + ปท คติมุทิตี ในการไป, ถึง + ณา + ตี	(ยัง...) ย่อมให้ถึงพร้อม
สมฺมุชฺชี่	ลํ + มชฺชฺ โสธเน ในการทำให้หมดจด + อี	ปัดกวาดแล้ว
สมฺมนฺติ	ลํ + อปฺสฺเม ในความสงบ + ย + อนุติ	ย่อมสงบ (ท.)
ลฺลลฺกชฺชิต	ลํ + ลกฺข ทลฺลฺนงฺเกลฺ ในการดูและทำเครื่องหมาย + ต (อัน...) กำหนดแล้ว	
ลฺลลฺกชฺชเถ	ลํ + ลกฺข ทลฺลฺนงฺเกลฺ ในการเห็นและทำเครื่องหมาย + ณา + ถ	ย่อมกำหนด
ลฺลาวิต	ลฺ ลวฺเณ ในการฟัง + ณา + ต	(อัน...) ให้ฟังแล้ว
ลฺลจินฺติต	ลฺ + จินฺต จินฺตยา ในความคิด + ต	(อัน...) คิดดีแล้ว
ลฺลสมฺมาทิต	ลฺ + ลํ + อา + ฐา ฏปนฺเน ในการตั้งไว้ + ต	ตั้งมั่นดีแล้ว
ลฺลลํวุต	ลฺ + ลํ + วร อวารเณ ในการป้องกัน + ต	ลํารวมดีแล้ว
โลภเถ	ลฺภ ทิตฺตฺยํ ในความรุ่งเรือง + อ + เถ	พียงาม
ลํวตฺตตุ	ลํ + วตฺ วตฺตเน ในความเป็นไป + อ + ตุ	จงเป็นไป
ลฺลวากฺขาต	ลฺ + อา + ขา กถเน ในการกล่าว + ต	(อัน...) ตรัสไว้ดีแล้ว
ทริลฺ	ทร ทรเณ ในการนำไป + อฺ	นำไปแล้ว
ทลฺนฺติ	ทลฺ ทาเส ในความหัวเราะ + อ + อนุติ	ย่อมหัวเราะ
โทตฺ	ทฺ สฺตฺตฺยา ในความมี, ความเป็น + อ + ตุ	จงมี, จงเป็น, จงยกไว้

ศัพท์กิริยาในระหว่าง (กิริยาากิตก์)

อกกมนุต	อา + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + อนุต	เหยียบอยู่, เมื่อเหยียบ
อคนุตวา	น + คมุ คติมฺหิ ในการไป + ตวา	ไม่ไปแล้ว
อจฺฉาทตฺวา	อา + ฉท อจฺฉาทเน ในการนุ่งท่ม + ฒ + ตวา	(ยัง...) ให้ท่มแล้ว
อจฺฉินฺทิตฺวา	อา + ฉิ ทฺวิธากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ตวา	แย่งชิงแล้ว
อชานนุต	น + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + นา + อนุต	ไม่รู้อยู่, เมื่อไม่รู้ (ก.)
อชานิตฺวา	น + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ตวา	ไม่รู้แล้ว (ก.)
อดิกกมิตฺวา	อดิ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตวา	ก้าวล่วงแล้ว, ผ่านไปแล้ว
อดตฺริตฺวา	อา + ทร อดตฺรณ ในการปลูต + ตวา	ปลูตแล้ว
อเทนุต	น + ทา ทาเน ในการให้ + อ + อนุต	ไม่ให้อยู่, เมื่อไม่ให้
อธิวาสตฺวา	อธิ + วส นิवासเ ในการอยู่ + ฒ + ตวา	(ยัง...) ให้อยู่ทับแล้ว, ยับยั้งแล้ว
อนกกมิตฺวา	น + อา + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตวา	ไม่เหยียบแล้ว
อนตฺกกมิตฺวา	น + อติ + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตวา	ไม่ก้าวล่วงแล้ว
อนปฺโลเกตฺวา	น + อป + โลก ทิปเน ในการแสดง + ฒ + ตวา	ไม่อำลาแล้ว, ไม่บอกลาแล้ว (จ.)
อนลงกริตฺวา	น + อล + กร กรณ ในการกระทำ + ตวา	ไม่ทำให้พอแล้ว, ไม่ประดับแล้ว
อนามนฺเตตฺวา	น + อา + มนุต อวทาเน ในการร้องเรียก + ฒ + ตวา	ไม่เรียกแล้ว, ไม่ตรัสเรียกแล้ว (จ.)
อนามลิตฺวา	น + อา + มล อามสเน ในการจับต้อง + ตวา	ไม่จับต้องแล้ว
อนุชานิตฺวา	อนุ + ฌา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ตวา	อนุญาตแล้ว
อนุปฺริวารตฺวา	อนุ + ปรี + วร ภาตฺตฺย ในความมักดี + ฒ + ตวา	ตามแวดล้อมแล้ว (จ.)
อนุปฺวตฺเตนุต	อนุ + ป + วตฺ วตฺเตเน ในความเป็นไป + ฒ + อนุต	(ยัง...) ให้เป็นไปอยู่
อนุปฺลสฺสนุต	อนุ + ทิส เปกฺขณ ในการดู, การเห็น + อ + อนุต	ตามดูอยู่, ตามเห็นอยู่
อนุพฺนุชฺนุต	อนุ + พฺนุช พฺนุชเน ในการผูก + อ + อนุต	ติดตามอยู่
อนุภฺวานุต	อนุ + ภฺว อนุภฺวเน ในการเสวย + อ + อนุต	เสวยอยู่, เมื่อเสวย
อนุสฺสริตฺวา	อนุ + สฺร คติจฺินฺดาຍ ในการไปและติด + ตวา	ระลึกถึงแล้ว
อนฺวาย	อนุ + อฺย คติมฺหิ ในการไป + ตวา	อาศัยแล้ว
อปกฺกมม	อป + กมุ ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตวา	หลีกเลี่ยงแล้ว
อปฺลสฺสนฺตา	น + ทิส เปกฺขณ ในการดู, การเห็น + อ + อนุต	ไม่เห็นอยู่, เมื่อไม่เห็น
อปฺปฏฺิวิชฺฌนุต	น + ปติ + วิชฺ ตาพฺเน ในการแทง + ย + อนุต	เมื่อไม่แทงตลอด, เมื่อไม่บรรลุ (ก.)

อปเนตวา	อป + เน	นเข ในการนำไป + ตวา	นำออกแล้ว
อภิตถาวนุต	อภิ + ฤ	ฤตย์ ในการสรรเสริญ + อ + อนุต	สรรเสริญอยู่, ชมเชยอยู่
อภิภุชย	อภิ + ภู	สตัดาย ในความมี, ความเป็น + ตวา	ครอบงำแล้ว
อรกขนุต	น + รกข	पालเน ในการรักษา + อ + อนุต	ไม่รักษาอยู่, เมื่อไม่รักษา
อลภมาน	น + ลภ	ลาภ ในการได้ + อ + มาน	ไม่ได้อยู่, เมื่อไม่ได้
อลภิตวา	น + ลภ	ลาภ ในการได้ + ตวา	ไม่ได้แล้ว
อวิสทนุต	น + วิ + สท	อุสสาเท ในความพยายาม +อ+อนุต	ไม่อาจอยู่, เมื่อไม่อาจ
อสกโกนุต	น + สก	สตัดิมฺหิ ในความอาจ + โอ + อนุต	ไม่อาจอยู่, เมื่อไม่อาจ (ตน.)
อสณฺจิจจ	น + ส + จิต	สณฺเจตเน ในการจงใจ + ตวา	ไม่แก้งแล้ว, ไม่จงใจแล้ว(ภ.)
อากขุณฺตีตวา	อา + กขุณ	อากขุณฺเต ในการขุด,กระชาก,ลาก ดึง + ตวา	คร่ำมาแล้ว, ขุดมาแล้ว
อาทาย	อา + ทา	อาทาเน ในการถือเอา + ตวา	ถือเอาแล้ว, พาเอาแล้ว
อาปชฺชมาน	อา + ปท	คติมฺหิ ในการไป + ย + มาน	ถึงอยู่, ต้องอยู่ (ทิ.)
อาปชฺชิตวา	อา + ปท	คติมฺหิ ในการไป + ตวา	ถึงแล้ว, ต้องแล้ว
อาปฺจุจิตวา	อา + ปฺจุจ	ปฺจุจเน ในการถาม + ตวา	บอกมาแล้ว, ถามโดยเอื้อเพื่อแล้ว
อามนฺเตตวา	อา + มนต	อวฺทาเน ในการร้องเรียก + เณ + ตวา	เรียกแล้ว (จ.)
อารภภ	อา + รภ	รภสฺเส ในการเริ่มต้น + ตวา	ปรารถมาแล้ว, เริ่มต้นแล้ว
อารุชฺช	อา + รุช	ชนฺเน ในการเกิด + ตวา	ขึ้นแล้ว
อาลิจฺจิตวา	อา + ลิจ	คเต ในการไป + ตวา	สวมกอดแล้ว
อาทราเปตวา	อา + ทร	ทฺรเณ ในการนำไป + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้นำมาแล้ว
อาทริตวา	อา + ทร	ทฺรเณ ในการนำไป + ตวา	นำมาแล้ว
อาเนตวา	อา + เน	นเข ในการนำไป + ตวา	นำมาแล้ว
อาโรเจตวา	อา + รุจ	เทสเน ในการกล่าว, แสดง + เณ + ตวา	บอกแล้ว (จ.)
อาโรเปตวา	อา + รุช	อาโรทนมฺหิ ในการยกขึ้น + เณ + ตวา	ยกขึ้นแล้ว (จ.)
อุฏฺฐาย	อุ + ฐา	คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตวา	ลุกขึ้นแล้ว
อุฏฺฐาเปตวา	อุ + ฐา	คตินิวตฺติมฺหิ ในการห้ามการไป + ณาเป+ตวา	(ยัง...) ให้นำลุกขึ้นแล้ว
อุตฺติณฺณ	อุ + ตร	ตฺรเณ ในการข้ามไป + ต	ข้ามขึ้นแล้ว
อุทาเนตวา	อุทาน + อี + ตวา		เปล่งแล้ว (นามธาคฺ)
อุทิสฺส	อุ + ทิส	อติสฺชฺชน ในการสวด, แสดง + ตวา	เจาะจงแล้ว, อุทิศแล้ว

อุปภูษียมาน	อุป + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป +ย+มาน	(อัน...) อุปฺภูษากอยู่, บำรุงอยู่
อุปภูจเปตฺวา	อุป + ฏป ฏปน ในการตั้งไว้ + ฌ + ตฺวา	เข้าไปตั้งไว้แล้ว (จ.)
อุปธารณต	อุป + ธร ธารณ ในการทรงไว้ + ฌ + อนุต	ใคร่ครวญอยู่, พิจารณาอยู่ (จ.)
อุปนิมนฺสูติ	อุป+นิ+ มฺสฺ มฺสฺเน ในการขัด, เช็ด, ถู + ฆ + อนุต + (อี) เสียตลื้ออยู่	
อุปนิสฺสาย	อุป + นิ + ลี สเย ในการนอน + ตฺวา	เข้าไปอาศัยแล้ว
อุปสํกมิตฺวา	อุป + ลํ + กมุ ปทวิภูเจเป ในการก้าวเท้า + ตฺวา	เข้าไปทาแล้ว, เข้าไปเฝ้าแล้ว
อุปปชฺชฺมาน	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ย + มาน	แม้เกิดขึ้นอยู่ (ท.)
อุปปชฺช	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา	จงบังเกิด, จงประสูติ
อุปปชฺชิตฺวา	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา	เกิดขึ้นแล้ว
อุปปตฺติตฺวา	อุ + ปต ปตเน ในการตกไป + ตฺวา	เหาะขึ้นแล้ว
อุปปพฺพชิตฺวา	อุ + ป + วัช คติมฺหิ ในการไป + ตฺวา	สึกแล้ว, ลาสิกขาแล้ว
อุปปาเทตฺวา	อุ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ฌ + ตฺวา	(ยัง...) ให้เกิดขึ้นแล้ว
อุพฺพตเตตฺวา	อุ + วัต วัตตเน ในการเป็นไป + ฌ + ตฺวา	(ยัง...) ให้ถอนขึ้นแล้ว
อุยโยเชตฺวา	อุ + ยุช โยเค ในการประกอบ + ฌ + ตฺวา	ส่งไปแล้ว (จ.)
โอกิริตฺวา	อว + กิร วิกรณ ในการเรียไร + ตฺวา	เกลี่ยลงแล้ว
โอคาหนต	อว + คาท วิโลพเน ในการกวณ, คน + ฆ + อนุต	หยั่งลงอยู่
โอตฺริตฺวา	อว + ทร ตรณ ในการข้ามไป + ตฺวา	ข้ามลงแล้ว
โอตาเรตฺวา	อว + ทร ตรณ ในการข้าม + ฌ + ตฺวา	(ยัง...) ให้หยั่งลงแล้ว, ให้ข้ามลงแล้ว
โอภาคค	อว + ภนฺช อวมทฺทเน ในการข้ายี้ + ต	(อัน...) ทักลงแล้ว
โอภาเสตฺวา	อว + ภาส วยตฺติย วาจาย ในการพูดขัด + ฌ+ตฺวา	(ยัง...) ให้สว่างแล้ว
โอมุญฺจิตฺวา	อว + มุจ โมจเน ในการปล่อย + ตฺวา	เปลื้องแล้ว (จ.)
โอรฺยุท	อว + รุท ชนเน ในการเกิดขึ้น + ตฺวา	ลงแล้ว
โอวทิตฺวา	อว + วท วยตฺติย วาจาย ในการพูดขัด + ตฺวา	กล่าวสอนแล้ว
โอวทียมาน	อว + วท วยตฺติย วาจาย ในการพูดขัด +ย+มาน	(อัน...) กล่าวสอนอยู่
โอโลเกตฺพพ	อว + โลก ทสฺสเน ในการดู, เห็น + ฌ + ตพพ	(อัน...) พึงแลดู (จ.)
โอโลเกตฺวา	อว + โลก ทสฺสเน ในการดู, เห็น + ฌ + ตฺวา	แลดูแล้ว, ตรวจดูแล้ว (จ.)
โอโลเกนฺต	อว + โลก ทสฺสเน ในการดู, เห็น + ฌ + อนุต	แลดูอยู่, ตรวจดูอยู่ (จ.)
กถาเปตฺวา	กถ กถเน ในการกล่าว + ฌาเป + ตฺวา	(ยัง...) ให้บอกแล้ว

การาเปตวา	กร กรณ ในการกระทำ + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
กาเรตวา	กร กรณ ในการกระทำ + ณ + ตวา	(ยัง...) ให้กระทำแล้ว
กเถตวา	กถ กถเน ในการกล่าว + ณ + ตวา	กล่าวแล้ว, ตรัสแล้ว (จ.)
กถนุต	กถ กถเน ในการกล่าว + ณ + อนุต	กล่าวอยู่, เมื่อกกล่าว (จ.)
โกฏฏเวตวา	โกฏฏ เจทเน ในการทูป, ตัด + ณ + ตวา	ลับแล้ว, ทูปแล้ว, บุแล้ว (จ.)
ขมาเปตวา	ขมุ สทเน ในความอดทน + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้อดโทษแล้ว
ขาทิตวา	ขาท ภกษณ ในการเคี้ยวกิน + ตวา	เคี้ยวกินแล้ว
เขเปตวา	ขิป โนทเน ในการขีดไป + ณ + ตวา	(ยัง...) ให้สิ้นไปแล้ว
คจจนุต	คมุ คติมทิ ในการไป + อ + อนุต	ไปอยู่, เมื่อไป, เมื่อเสด็จไป
คณทนุต	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณทา + อนุต	ถือเอาอยู่, เมื่อถือเอา
คนตวา	คมุ คติมทิ ในการไป + ตวา	ไปแล้ว, เสด็จไปแล้ว
คาทาเปตวา	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้ถือเอาแล้ว
คเทตวา	คท อุปาทาเน ในการถือเอา + ตวา	ถือเอาแล้ว, เรียนเอาแล้ว
ขंसิตวา	ขंस ขंसเน ในการขีด, เช็ด, ถู + ตวา	สีแล้ว, เสียดสีแล้ว
จรนุต	จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + อนุต	เที่ยวไปอยู่, เมื่อเที่ยวไป
จรมาน	จร จรณ ในการเที่ยวไป + อ + มาน	เที่ยวไปอยู่, เมื่อเที่ยวไป
จريتวา	จร จรณ ในการเที่ยวไป + ตวา	เที่ยวไปแล้ว
จินตยนุต	จินต จินตาย ในความคิด + ณย + อนุต	คิดอยู่, เมื่อคิดแล้ว (จ.)
จินเตตวา	จินต จินตาย ในความคิด + ณ + ตวา	คิดแล้ว, ดำริแล้ว (จ.)
จุมพิตวา	จุมพ วทณสโยเค ในการประกอบซึ่งปาก + ตวา	จูบแล้ว
จุต	จ จวเน ในการเคลื่อน + ต	เคลื่อนแล้ว, ตายแล้ว
จทเทตวา	จทท จฏฏณ ในการสะ, ทิ้ง + ณ + ตวา	ทิ้งแล้ว (จ.)
ฉินทิตวา	ฉิท ทวีธากรณ ในการทำให้เป็นสองส่วน + ตวา	ฉีกแล้ว, ตัดแล้ว, เต็ดแล้ว
ช่านนุต	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + อนุต	รู้อยู่, เมื่อรู้ (กิ.)
ชานิตวา	ฉา อวโพธเน ในการรู้ + นา + ตวา	รู้แล้ว (กิ.)
ช่าเลตวา	शल ทิตติย ในความรุ่งเรือง + ณ + ตวา	(ยัง...) ให้โพลงแล้ว, จุตแล้ว
ฉมาเปนุต	ฉเม จินตาย ในการคิด + ณาเป + อนุต	(ยัง...) ให้หม้อยู่, เมื่อให้ใหม่
ถตวา	ถา อวโพธเน ในการรู้ + ตวา	รู้แล้ว

จตวา	จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตวา	ยืนแล้ว, ดำรงอยู่แล้ว
จเปตวา	ถป ถปน ในการตั้งไว้ + เณ + ตวา	ตั้งไว้แล้ว, วางไว้แล้ว (จ.)
ตจเจตวา	ตจจ ตนฺกรณ ในการกระทำให้ข้าง, ถาก + ตวา	ถากแล้ว (ภ.)
ตารยหนต	ตฺร ตฺรณ ในการข้าม + ฌย + หนต	(ยัง...) ให้ข้ามอยู่, เมื่อให้ข้าม
เถเนตวา	เถน โจเร ในการลักขโมย + เณ + ตวา	ขโมยแล้ว (จ.)
ทตวา	ทา ทาเน ในการให้ + ตวา	ให้แล้ว
ทสฺลียมาน	ทิสฺ อฺจุจฺรณ ในการสวด, แสดง + ย + มาน	(อัน...) แสดงอยู่
ทสฺเสตวา	ทิสฺ อติสฺขฺเชเน ในการสวด, แสดง + เณ + ตวา	แสดงแล้ว (จ.)
ทสฺเสนฺต	ทิสฺ อติสฺขฺเชเน ในการสวด, แสดง + เณ + หนต	แสดงอยู่, เมื่อแสดง (จ.)
ทิสฺวา	ทิสฺ เปกฺขณ ในการดู, การเห็น + ตวา	เห็นแล้ว
เทเสตวา	ทิสฺ อฺจุจฺรณ ในการสวด, แสดง + เณ + ตวา	แสดงแล้ว (จ.)
เทเสนฺต	ทิสฺ อฺจุจฺรณ ในการสวด, แสดง + เณ + หนต	แสดงอยู่, เมื่อแสดง (จ.)
ธารยมาน	ธฺร ธฺรณ ในการทรงไว้ + ฌย + มาน	กั้นอยู่เที่ยว, ทรงไว้อยู่เที่ยว (จ.)
ธารยหนต	ธฺร ธฺรณ ในการทรงไว้ + เณ + หนต	กั้นอยู่, ทรงไว้อยู่ (จ.)
โธวิตฺวา	โธวฺ โธวเน ในการล้าง + ตวา	ล้างแล้ว, ซ้ำระแล้ว
นจฺจนต	นต คตฺตวฺกฺเขเป ในการยกย้ายร่างกาย + ย + หนต	พื่อนำอยู่ (ท.)
นมิตฺวา	นมฺ นเต ในการน้อมลง + ตวา	งอแล้ว, น้อมแล้ว
นิกฺขมฺหนต	นิ + กมฺ ปทวฺกฺเขเป ในการก้าวเท้า + อ + หนต	ออกไปอยู่, เมื่อออกไป
นิกฺขมิตฺวา	นิ + กมฺ ปทวฺกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตวา	ออกไปแล้ว
นิขนิตฺวา	นิ + ขนฺ อวทฺรณ ในการขุด + ตวา	ฝังแล้ว
นิฏฺฐาเปตฺวา	นิ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป+ณาเป+ตวา	(ยัง...) ให้สำเร็จแล้ว
นิปฺชฺชิตฺวา	นิ + ปท คติมฺหิ ในการไป + ตวา	นอนแล้ว, มอบแล้ว
นิปตฺตฺวา	นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + ตวา	ทมอบแล้ว
นิพฺพตฺติตฺวา	นิ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + ตวา	บังเกิดแล้ว
นิพฺพตฺเตตฺวา	นิ + วตฺ วตฺตเน ในการเป็นไป + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้บังเกิดแล้ว
นิพฺพินฺทิตฺวา	นิ + วิท ตฺมุจฺฉิ ในความยินดี + ตวา	เบื่อหน่ายแล้ว
นิมนฺตฺยมาน	นิ + มนฺต นิมนฺตเน ในการเชื้อเชิญ + เณ+ย+มาน	(อัน...) เชื้อเชิญอยู่ (จ.)
นิมนฺเตตฺวา	นิ + มนฺต นิมนฺตเน ในการนิมนต์ + เณ + ตวา	นิมนต์แล้ว (จ.)

นิยยาเทตวา	นิ + ยต	นิยยาตเน ในการมอบให้ + เณ + ตวา	มอบให้แล้ว (จ.)
นิวตติตวา	นิ + วตุ	วตตเน ในการเป็นไป + ตวา	กลับแล้ว
นิวตเตตวา	นิ + วตุ	วตตเน ในการเป็นไป + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้กลับแล้ว
นิวาเสตวา	นิ + วส	อจฺจาทเน ในการนุ่งห่ม + เณ + ตวา	นุ่งแล้ว (จ.)
	นิ + วส	อจฺจาทเน ในการนุ่งห่ม + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้นุ่งแล้ว
นิสีทาเปตวา	นิ + สท	คตฺยาวสาเน ในการสิ้นสุดการไป + ณาเป+ตวา	(ยัง...) ให้นั่งแล้ว
นิเวทิต	นิ + วิท	อาชฺชยานे ในการพูด + เณ + ต	(อัน...) ชักชวนแล้ว (จ.)
นีหฺราเปตวา	นี + หร	หฺรเณ ในการนำไป + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้นำออกไปแล้ว
นีหฺริตวา	นี + หร	หฺรเณ ในการนำไป + ตวา	นำออกไปแล้ว
ปญฺญาเปตวา	ป + ญป	นิกฺขิเปเน ในการใส่ + เณ + ตวา	ปลูตแล้ว (จ.)
ปกฺขิปนฺต	ป + ขิป	โนทเน ในการขัดไป + อ + อนฺต	ใส่เข้าไปอยู่
ปกฺขิปีตวา	ป + ขิป	โนทเน ในการขัดไป + ตวา	ใส่เข้าแล้ว
ปกฺโกส่าเปตวา	ป + กุส	อวฺทานे ในการร้องเรียก + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้อ่านเรียกแล้ว
ปกฺโกสิตวา	ป + กุส	อวฺทานे ในการร้องเรียก + ตวา	ร้องเรียกแล้ว
ปคฺคยฺท	ป + คท	อุปาทานे ในการถือ + ตวา	ประคองแล้ว
ปจาเปตวา	ปจ	ปาเก ในการหุง, ต้ม + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้หุงแล้ว (ปจาเปตวา)
ปจฺจาสิสฺमान	ปติ+อา+ ลีล	อิจฺจายํ ในความปรารถนา +อ+มาน	หวังเฉพาะอยู่, เมื่อหวัง
ปจฺจเวกฺขมาน	ปติ + อว + อิกฺข	ทสฺสํนฺเกสฺ ใน การเห็นและทำเครื่องหมาย +อ+มาน	พิจารณาอยู่
ปญฺญาเปตวา	ป + ญป	นิกฺขิเปเน ในการใส่เข้าไป + เณ + ตวา	ปลูตแล้ว (จ.)
	ป + ญา	อวโพธเน ในการรู้ + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้รู้ทั่วแล้ว, บัญญัติแล้ว
ปฏิกฺกมิตวา	ปติ + กมฺ	ปทวิกฺเขเป ในการก้าวเท้า + ตวา	ก้าวกลับแล้ว
ปฏิกฺกขิปีตวา	ปติ + ขิป	โนทเน ในการขัดไป + ตวา	ปฏิบัติแล้ว, ห้ามแล้ว
ปฏิกฺคเตตวา	ปติ + คท	อุปาทานे ในการถือเอา + ตวา	รับเฉพาะแล้ว, รับเอาแล้ว
ปฏฺธิชฺคฺคนฺต	ปติ + ชฺคฺค	ชฺคฺคเน ในการชำระ + อ + อนฺต	ปฏิบัติอยู่, ประคับประคองอยู่
ปฏฺธิชานิตวา	ปติ + ญา	อวโพธเน ในการรู้ + ณา + ตวา	ปฏิบัติแล้ว
ปฏฺธินิวตติตวา	ปติ + นิ + วตุ	วตตเน ในการเป็นไป + ตวา	กลับเฉพาะแล้ว, กลับคืนแล้ว
ปฏฺธิปชฺชิตวา	ปติ + ปท	คตฺมฺทิ ในการไป + ตวา	ปฏิบัติแล้ว, ดำเนินไปแล้ว
ปฏฺธิยาเทตวา	ปติ + ยต	ยตเน ในความพยายาม + เณ + ตวา	จัดเตรียมแล้ว (จ.)

ปฏิบัติตัว	ปติ + ลภ	ลาภ ในการได้ + ตวา	ได้เฉพาะแล้ว
ปฏิบัติขุณฺณิตัว	ปติ + วิธ	ตาพเน ในการแทง + ตวา	แทงตลอดแล้ว, บรรลุแล้ว
ปฏิบัติหิตตัว	ปติ + จา	คตินิวตติมฺหิ ในการทำการไป + ตวา	ตั้งไว้เฉพาะแล้ว
ปฏิบัติจาเปตฺวา	ปติ + จา	คตินิวตติมฺหิ ในการทำการไป + ณาเป+ตฺวา	(ยัง...) ให้ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว
ปติตฺวา	ปต	ปตเน ในการตกไป + ตวา	ตกไปแล้ว, ทมอบแล้ว
ปตฺวา	ป + อป	ปาปเน ในการให้ถึง + ตวา	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว
ปตฺเตตฺวา	ปตถ	ปตถเน ในความปรารถนา + ฌ + ตวา	ปรารถนาแล้ว (จ.)
ปตฺเตนฺต	ปตถ	ปตถเน ในความปรารถนา + ฌ + อนุต	ปรารถนาอยู่ (จ.)
ปตฺต	ป + อป	ปาปเน ในการให้ถึง + ต	ถึงแล้ว, บรรลุแล้ว, (อัน...) ถึงแล้ว
ปทิตฺวา	ป + ธา	ธารเณ ในการตั้งไว้ + ตวา	เริ่มตั้งแล้ว
ปพพชฺชนฺต	ป + วช	คติมฺหิ ในการไป + อ + อนุต	บวชอยู่, เมื่อบวช
ปพพชิตฺวา	ป + วช	คติมฺหิ ในการไป + ตวา	บวชแล้ว, ผนวชแล้ว
ปพพพาเซตฺวา	ป + วช	คติมฺหิ ในการไป + ฌ + ตวา	(ยัง...) ให้บวชแล้ว
ปริกฺขิปิตฺวา	ปริ + จิป	โนทเน ในการขีดไป + ตวา	รวบแล้ว, ล้อมแล้ว
ปริศฺคณฺหิตฺวา	ปริ + คท	อุปาทาเน ในการถือเอา + ฌทา + ตวา	ถือเอารอบแล้ว, ลอบส่วนแล้ว
ปริจาริยฺมาน	ปริ + จร	จรเณ ในการเที่ยวไป + ฌ + ย + มาน	(อัน...) ให้บำเรออยู่
ปริจฺจชิตฺวา	ปริ + จช	จาเค ในการสลະ + ตวา	บริจาคแล้ว
ปริททิตฺวา	ปริ + ธา	นิวาเส ในการนุ่งห่ม + ตวา	นุ่งห่มแล้ว
ปริภุญฺชิตฺวา	ปริ + ภุช	พยุวทรเณ ในการกลืนกิน + ตวา	บริโภคแล้ว, เสวยแล้ว
ปริวตฺเตตฺวา	ปริ + วต	วตฺตเน ในการเป็นไป + ฌ + ตวา	(ยัง...) ให้เป็นไปรอบแล้ว, พลิกแล้ว
ปริวารेतฺวา	ปริ + วร	ภตฺตिय ในความมักัด + ฌ + ตวา	แวดล้อมแล้ว (จ.)
ปริวิสิตฺวา	ปริ + วิส	ปริวิสเน ในการอังคาส + ตวา	อังคาสแล้ว, เลี้ยงดูแล้ว
ปริวฺรุต	ปริ + วร	ภตฺตिय ในการรับใช้ + ต	(อัน...) แวดล้อมแล้ว
ปริสงฺกิตฺวา	ปริ + สก	สังเย ในความสงสัย + ตวา	ระวางแล้ว, สงสัยแล้ว
ปริสฺสํสาเวตฺวา	ปริ + ส	ปสฺสํสาเว ในการไป + ฌ + ตวา	กรองแล้ว (จ.)
ปวภูฏิตฺวา	ป + ภูฏ	ฮาวตฺตเน ในการเป็นไป + ฌ + ตวา	(ยัง...) ให้เป็นไปทั่วแล้ว
ปวตฺเตตฺวา	ป + วต	วตฺตเน ในการเป็นไป + ฌ + ตวา	(ยัง...) ให้เป็นไปทั่วแล้ว
ปวารेतฺวา	ป + วร	ภตฺตिय ในการรับใช้ + ฌ + ตวา	ปวารณาแล้ว (จ.)

ปวาเหตุวา	ป + วท ปาปเน ในการถึง + เณ + ตวา	(ยัง...) ใ้ให้ไกลไปแล้ว ลอบยแล้ว (จ.)
ปวิฏฐ	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + ต	เข้าไปแล้ว
ปวิสนุต	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อ + อนุต	เข้าไปอยู่, เมื่อเข้าไป
ปวิสิตวา	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + อ + ตวา	เข้าไปแล้ว
ปเวเสตวา	ป + วิส ปเวสเน ในการเข้าไป + เณ + ตวา	(ยัง...) ใ้ให้เข้าไปแล้ว
ปสาเหตุวา	ป + สท ปสาเท ในความเลื่อมใส + เณ + ตวา	(ยัง...) ใ้ให้เลื่อมใสแล้ว
ปสาเทนุต	ป + สท ปสาเท ในความเลื่อมใส + เณ+อนุต	(ยัง...) ใ้ให้เลื่อมใสอยู่
ปสฺสนุต	ทิส เปกฺขเณ ในการดู, การเห็น + อ + อนุต	ดูอยู่, เมื่อเห็น
ปทรนุต	ป + ทร ปทาเร ในการตี, ประหาร + อ + อนุต	พัดอยู่, กระทบอยู่, ตีอยู่, ทั้กอยู่
ปทริตวา	ป + ทร ปทาเร ในการประหาร, ทูบ, ตี + ตวา	ประหารแล้ว, พัดแล้ว, ตีแล้ว
ปทาย	ป + ทา จาเต ในการสละ + ตวา	ละแล้ว, สละแล้ว
ปารุปีตวา	ป + อา + วร อวารเณ ในการป้องกัน + ตวา	ท่มแล้ว
ปาเปตวา	ป + อป ปาปฺปนเน ในการถึง + เณ + ตวา	(ยัง...) ใ้ให้ถึงแล้ว, ใ้ให้บรรลุแล้ว
ปาเยนุต	ปา ปาเน ในการเต็ม + เณ + อนุต	(ยัง...) ใ้ให้เต็มอยู่
ปูเรตวา	ปูร ปูรเณ ในการเต็ม + เณ + ตวา	(ยัง...) ใ้ให้เต็มแล้ว
เปสิต	เปส เปสเน ในการส่งไป + เณ + ต	(อัน...) ส่งไปแล้ว
เปเสตวา	เปส เปสเน ในการส่งไป + เณ + ตวา	ส่งไปแล้ว (จ.)
ผลิต	ผล ภิชฺชฺนภาทเน ในการแตก, ทำลาย + ต	แตกแล้ว
ผาเลตวา	ผล ภิชฺชฺนภาทเน ในการแตก, ทำลาย + เณ + ตวา	ฉีกแล้ว (จ.)
พุชฺฌมาน	พุช อวโพธเน ในการตรัสรู้ + ย + มาน	รู้อยู่, เมื่อรู้, ตรัสรู้อยู่, เมื่อตรัสรู้
พฺยากริตวา	วิ + อา + กร กรเณ ในการกระทำ + ตวา	พยากรณ์แล้ว
พฺยาगत	วิ + อา + กร กรเณ ในการกระทำ + ต	(อัน...) พยากรณ์แล้ว
ภยฺชิตวา	ภนฺช มทฺทเน ในการหัก, ทำลาย + ตวา	หักแล้ว
ภาสิต	ภาส วิยตฺตยิ วาจาญ ในการพูดชัด + ต	(อัน...) ภาศิตแล้ว, กล่าวแล้ว
ภินฺทิตวา	ภิน วิหารเณ ในการทำลาย + ตวา	ทำลายแล้ว
มคฺคนุต	มคฺค คเวสเน ในการแสวงหา + อ + อนุต	แสวงหาอยู่
มนฺเตตวา	มนฺต คฺคฺตฺตภาสเน ในการกล่าวคําคุ่มครอง + เณ+ตวา	ปรึกษาแล้ว, สันทนาแล้ว (จ.)

มาเรตวา	มร ปาณจาเค ในการสละชีวิต + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้ตายแล้ว
โมเจตวา	มฺจ โมงเเน ในการพัน + เณ + ตวา	เปลื้องแล้ว (จ.)
ยาจนุต	ยาจ ยาจนเ ใน การขอ + อ + อนุต	ขอยอยู่, เมื่อขอ, อ่อนวอนอยู่
ยาจิตวา	ยาจ ยาจนเ ใน การขอ + ตวา	ขอแล้ว, อ่อนวอนแล้ว
โยเซตวา	ยฺช โยเค ในการประกอบ + เณ + ตวา	ปรุงแล้ว, ประกอบแล้ว (จ.)
รชิตวา	รช ราเค ใน ความกำหนด, การยอม + ตวา	ยอมแล้ว, กำหนดแล้ว
โรทนต์	รฺท อสฺสูวิโมจน ในการปล่อยหน้าตา + อ + อนุต	ร้องไห้อยู่, เมื่อร้องไห้
ลภนุต	ลภ ลาภเ ใน การได้ + อ + อนุต	ได้้อยู่, เมื่อได้
วทฺฒตวา	วทฺฒ วทฺฒเเน ใน ความเจริญ + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้เจริญแล้ว
วตวา	วจ วิยตฺตฺยํ วาจายํ ใน การพูดชัด + ตวา	กล่าวแล้ว, ตรัสแล้ว
วทิตวา	วทฺท วทฺทเเน ใน การกราบไหว้ + ตวา	กราบไหว้แล้ว, ถวายบังคมแล้ว
วสนุต	วส นิวาเส ใน การอยู่ + อ + อนุต	อยู่อยู่, เมื่ออยู่, เมื่อประทับ
วายนุต	วายน อฺสฺสํสาเท ใน ความพยายาม + อ + อนุต	พยายามอยู่, เมื่อพยายาม
วาริชฺมาน	วร อวารเณ ใน การป้องกัน + เณ + ย + มาน	(อัน...) ทำมอยู่ (จ.)
วิกฺกิริตวา	วิ + กิร วิกฺรเณ ใน การเรียไร + ตวา	โธษแล้ว, โปธแล้ว
วิจรนุต	วิ + จร จรเเน ใน การเที่ยวไป + อ + อนุต	เที่ยวไปอยู่, เมื่อเที่ยวไป
วิจฺทนต์	วิ + ทา จาเค ใน การสละ + อ + อนุต	ละอยู่, สละอยู่, เมื่อละ, เมื่อสละ
วิจฺทิตวา	วิ + ทา จาเค ใน การสละ + ตวา	ละแล้ว, สละแล้ว
วิชฺฌิตวา	วิชฺ ตาพฺเเน ใน การแทง + ตวา	แทงแล้ว, แกะแล้ว, เจาะแล้ว
วิธมิตวา	วิ + ธม วิธมเเน ใน การกำจัด + ตวา	กำจัดแล้ว
วิภจิตวา	วิ + ภจ เสวํยํ ใน การเสพ + ตวา	แบ่งแล้ว
วิลภฺพมาน	วิ + ลภ วิลภฺพมฺมฺทิ ใน ความเหนียว + อ + มาน	รั้งอยู่, ล้าอยู่, ท้อยอยู่
วิวรฺราเปตวา	วิ + วร อวารเณ ใน การปิดกั้น + ณาเป + ตวา	(ยัง...) ให้เปิดแล้ว
วิทรนุต	วิ + ทร นิวาเส ใน การอยู่ + อ + อนุต	อยู่อยู่, เมื่ออยู่, เมื่อประทับ
วิเนตวา	วิ + เน นเย ใน การนำไป + ตวา	แนะนำแล้ว, นำไปวิเศษแล้ว
วิโนเทตวา	วิ + นฺท โนทเเน ใน การช้ตไป + เณ + ตวา	บรรเทาแล้ว (จ.)
วิโลเกตวา	วิ + โลก ทสฺสเเน ใน การดู, การเห็น + เณ + ตวา	เลือกแล้ว, ตรวจสอบแล้ว (จ.)
วีตินาเมตวา	วิ + อติ + นมฺ นเต ใน การโน้มลง + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้น้อมไปล่วงวิเศษแล้ว

วุฏฺฐาย	วิ + ุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตวา	ออกแล้ว
วุตฺต	วจ วยตฺตึยฺ วาจายฺ ในการพูดขัด + ต	(อัน...) กล่าวแล้ว
วุปกฏฺฐ	วิ + อุป + กสฺ คติมฺหิ ในการไป + ต	หลีกเลี่ยงแล้ว
วุปลฺเมตฺวา	วิ + อุป + สฺมุ อุปฺลฺเม ในความสงบ + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้เข้าไปสงบวิเศษแล้ว
โวโรปฺยมาณ	วิ + อว + รุหฺ โอนเต ในการโน้มลง + เณ+ย+มาน	(อัน...) ปล่อยให้ลงอยู่
โวโลเกนฺต	วิ + อว + โลก ทสฺสเน ในการดู, เห็น + เณ+อนฺต	ตรวจดูอยู่ (จ.)
สฺขฺเชตฺวา	สฺขฺชฺ สฺขฺชเน ในการเตรียม + เณ + ตวา	เตรียมแล้ว (จ.)
สฺญญาเปตฺวา	สฺ + ญา อวโพธเน ในการรู้ + ญาเป + ตวา	(ยัง...) ให้รู้พร้อมแล้ว
สฺญนฺน	สฺ + ฆท อปฺวารเณ ในการปกปิด + ต	ดาราตแล้ว, ปกคลุมด้วยดีแล้ว
สฺทฺทฺทิตฺวา	สฺ + ฐา สฺทฺทฺทเน ในความเชื่อ + ตวา	เชื่อแล้ว, ครีททาแล้ว
สฺนฺตริตฺวา	สฺ + ทร อตฺตรเณ ในการปลูลาด + ตวา	ลาดแล้ว
สฺนฺนิปตฺติตฺวา	สฺ + นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + ตวา	ประชุมพร้อมกันแล้ว
สฺนฺนิปาเตตฺวาน	สฺ + นิ + ปต ปตเน ในการตกไป + เณ + ตวาน	(ยัง...) ให้ประชุมกันแล้ว
สฺมฺนนาต	สฺ + อนุ + ฮา + คมฺุ คติมฺหิ ในการไป + ต	มาตามพร้อมแล้ว, ประกอบแล้ว
สฺมาทาย	สฺ + ฮา + ทา ฮาทาเน ในการถือเอา + ตวา	สมาทานแล้ว, ถือเอาด้วยดีแล้ว
สฺมาน	อสฺ ภูริ ในความมี, ความเป็น + อ + มาน	มีอยู่, เมื่อมี
สฺมาปชฺชิตฺวา	สฺ + ฮา + ปท คติมฺหิ ในการไป + ตวา	เข้าแล้ว, ถึงพร้อมแล้ว
สฺมาปนฺน	สฺ + ฮา + ปท คติมฺหิ ในการไป + ต	เข้าแล้ว, ถึงพร้อมแล้ว
สฺมฺกุจฺจาย	สฺ + ุ + จา คตินิวตติมฺหิ ในการห้ามการไป + ตวา	ลุกขึ้นพร้อมแล้ว, ตั้งขึ้นพร้อมแล้ว
สฺมฺทาจรฺนต	สฺ + ุ + ฮา + จรฺ จรเณ ในการประพุดิ + อ + อนฺต	ประพุดิร้องเรียกอยู่
สฺโมธานเณตฺวา	สฺโมธาน (นามธาดุ) + เณ + ตวา	(ยัง...) ให้ประชุมลงพร้อมแล้ว
สฺมฺปสฺสฺมาน	สฺ + ทิสฺ เปกฺขเณ ในการดู, การเห็น + อ + มาน	พิจารณาอยู่, เมื่อพิจารณา
สฺมฺมสิตฺติตฺวา	สฺ + มสฺ ฮามสฺเน ในการจับต้อง + ตวา	พิจารณาแล้ว
สฺลฺลฺกฺขเณตฺวา	สฺ + ลกฺข อกฺกเน ในการทำเครื่องหมาย + เณ+ตวา	กำหนดแล้ว (จ.)
สฺสิพฺพิตฺวา	สิวฺุ ตฺนฺตสฺนฺตฺวานเน ในการสืบทอดเส้นด้าย + (ย) + ตวา	เย็บแล้ว
สฺสุณฺนต	สฺ สุวเณ ในการฟัง + ณา + อนฺต	ฟังอยู่, เมื่อฟัง
สฺสฺสฺสฺมาน	สฺสฺ สฺสฺสฺเน ในความเที่ยว, แห่ง + ย + มาน	ชู้บดมอยู่, เที่ยวแห่งอยู่ (ที.)
สฺโลธิยมาณ	สฺลฺ สฺทฺธิยฺ ในความหมดจด + เณ + ย + มาน	(อัน...) ให้หมดจดอยู่

ลี้สรนุด	ลี้ + สร คติจินตายนํ ในการไปและการคิด +อ+อนุด	ท่องเที่ยวไปอยู่, เมื่อท่องเที่ยวไป
ลี้ทริตวา	ลี้ + ทร ลี้ทาเร ในการรวบรวม + ตวา	รวบรวมแล้ว
ลี้เวชิต	ลี้ + วิชี ทยกมูเป ในความกลัว, ท้วนไหว +ณ+ต	(อัน...) ให้สังเวชแล้ว
ทริตวา	ทร ทรณ ในการนำไป + ตวา	นำไปแล้ว
ทาสยิตวา	ทล ทาเส ในความหัวเราะ + ณย + ตวา	(ยัง...) ให้ยินดีแล้ว, ให้หัวเราะแล้ว
ทุดวา	ทู สัตตายนํ ในความมี, ความเป็น + ตวา	เป็น, เป็นแล้ว, มีแล้ว

บรรณานุกรม

- พระพุทธรูปไสยาจารย์. **ธมฺมปทฎฐกถา (ปรโหม ภาโค)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระพุทธรูปไสยาจารย์. **ธมฺมปทฎฐกถา (ปรโหม ภาโค)**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๗, กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระสิริสุขมังคลเถระ, ธรรมปทัฏฐกถาคาถาโยชนา, พิมพ์เนื่องในโอกาส หม่อมอุบล ยุคล ณ อยุธยา เจริญชนมายุครบ ๘๐ ปี, ๒๕๔๖.
- พระวรสามโพธิมหาเถระ, ธรรมปทมหาฎีกา, ศิษย์หลวงพ่อวัดปากน้ำ นำโดย พระธรรมปัญญาบดี อุปถัมภ์ พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระราชทานเพลิงศพ พระวิสุทธาธิบดี (สง่า ปภัสสรมหาเถระ ป.ธ. ๘), ๒๕๓๕.
- พระกัจจายนเถระ. **กัจจายนพุยาकरणิ**. กรุงเทพมหานคร : วิจัยพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๐.
- พระพุทธรูปปิยเถระ. **ปทฐปสิทธิ**. พระมหาธิติพงษ์ อุตตมปญโญ ปรีวรรัต, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๕๙.
- พระวิสุทธาจารย์มหาเถระ. ชาติวัตตสังคหปาฐนิสสยะ. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ฐานการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๙.
- พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), งานวิจัยการศึกษาเชิงวิเคราะห์ พระคาถาธรรมบท เล่ม ๑, กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๕.
- บุญสืบ อินสาร, พจนานุกรมบาลี - ไทย ธรรมบทภาค ๑ - ๔, กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๕.
- , ธรรมบท ภาค ๑ แปลโดยพยัญชนะ, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, ๒๕๕๓.
- อุทิศ ศิริวรรณ, ดร., ธรรมบทภาคที่ ๑ แปลโดยพยัญชนะ, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๕๐.
- ฉบับภูมิพลโลกิยกุ, ธรรมบทและธรรมปทัฏฐกถา (บาลี-ไทย) ภาค ๑, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ภูมิพลโลกิยกุ, ๒๕๕๑.
- สำนักเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระธรรมกาย, ธรรมบท ภาคที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๕๘.
- พระมหาธิติพงษ์ อุตตมปญโญ, วากยสัมพันธ์ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๒), กรุงเทพมหานคร :

- บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.
- , โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๑ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๓), กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.
- , โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๒ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๔), กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.
- , โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๓ (ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๕), กรุงเทพมหานคร, บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๗.
- , **รูปสัททิตินิ**, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, ๒๕๖๐.
- พระมหานិยม อุตตโม, หลักสูตรย่อ บาลีไวยาकरण ฉบับสมบูรณ์, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลี้ยงเซียง, ๒๕๔๗.
- ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔, กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖
-

ประวัติผู้แปลและสัมพันธ์

ชื่อ-ฉายา	พระมหาธิติพงศ์ อุตตมปญโญ (แจ่มสันเทียะ)
วัน/เดือน/ปีเกิด	เกิด วันที่ ๒๘ เดือนมีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ ๕๑ หมู่ ๓ ตำบลมะค่า อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา
อุปสมบท	วันที่ ๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔ ณ พัทธสีมาวัดถนนโพธิ์ ตำบลถนนโพธิ์ อำเภอโนนไทย จังหวัดนครราชสีมา
ประวัติการศึกษา	เปรียญธรรม ๗ ประโยค ชั้นนักศึกษบาลีใหญ่ (สอบได้อันดับที่ ๑) สำนักเรียนวัดท่ามะโอ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์ (จิตวิทยา) เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบาลี (มจร)
ประวัติการทำงาน ที่อยู่ปัจจุบัน	ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-บาลี และบาลีใหญ่ วัดพิบูลทอง ถนนเทอดพระเกียรติ ตำบลวัดซลอ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี ๑๑๑๓๐
ผลงาน	๑. รุปสิทธิที่ปณี ๒. ไวยากรณ์บาลีเบื้องต้น ๓. กัจจายนสูตรปาฐะ แปลสูตรพร้อมอุทาหรณ์ ๔. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๑ หลักการแปลขั้นพื้นฐาน ร่วมกับคณะ ๕. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๒ วากยสัมพันธ์ ๖. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๓ โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๑ ๗. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๔ โครงสร้างลักษณะต่างๆ ของภาษาบาลี ๒ ๘. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๕ วิธีการแปลอรรถกถา ๙. ทักษะการใช้ภาษาบาลี ๖ วิธีการแต่งประโยคภาษาบาลี ๑๐. นามายาตรูปพิธาน (วิธีทำตัวรูปของนามบทและอาขยาตบท) ๑๑. ภิกขุปาติโมกข์แปล พร้อมมาติกาสำหรับวินิจฉัยสิกขาบท

ภาพปก
คุณมาทศ สวัสดิ์ - (ชุดภาพปกสออี)